

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NY

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. BØRDAM.

DR. PHIL., PRÆST.

FEMTE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1869—71.

Indhold.

	Side
Erkebispeskiftet i Lund 1177 og den skånske Kirkelov. Af Arkivassistent <i>A. D. Jørgensen</i>	1.
Forhandlinger paa Roskilde Landemøde 1591—1613. Ved <i>Udgiveren</i> ..	23.
Uddrag af Konsistoriets Forhandlinger 1590—99. Ved <i>Samme</i>	63.
Om Præsternes Vilkaar tænder og efter Krigen 1657—60. Ved <i>Samme</i>	119. 301.
Bidrag til Sjællands Stifts Kirke- og Præstehistorie. Ved <i>Samme</i> ..	140.
1. Provsterne i Sjællands Stift i Aaret 1545	141.
2. De sjællandske Præsters Deltagelse i Kongevalget og Hyl- dingen 1608 og 1610	142.
3. Uddrag af Arshetred gamle Provstebog	152.
4. Peder Syvs Optegnelser om Præster i Helsted	166.
5. Ulykkelige Præster i Lyderslev og Frøslev	175.
6. Om de Roskilde Domkapitel tillagte Præstekald, navnlig Syv, Snoldelev og Kildebrønde	179.
Breve fra Professor Johannes Stephanus til Biskop Mogens Madsen i Lund. Ved <i>Udgiveren</i>	195.
Helgensager. Af Frøken <i>Franziska Carlsen</i>	257.
Pæulus Eliæ og Martin Reinhard. Af Adjunkt <i>A. Heise</i>	273.
Uddrag af Præsten Chrstian Nielsen Juels Aarboeg. Ved <i>Udgiveren</i> .	342.
Efterretninger om M. Jon Jensen Kolding. Af <i>Samme</i>	378.
Præstevalget i den danske Kirke, oplyst ved Aktstykker. Af <i>Samme</i>	433. 657.
Domme fra Christian III's Tid angaaende kirkelige Forhold. Ved <i>Samme</i>	485.
Kirkelige Forhold i Viborg Stift, navnlig i Salling, i Reformations- tiden. Af Adjunkt <i>A. Heise</i>	522.
1. Kirkegods i Salling paa Refotmationstiden	523.
2. Jens Hvas til Kåsés som Reformpartiets Støtte og hans Stridigheder med Biskop Jørgen Fris	532.
3. Hr. Oluf Libbert i Skive	552.
4. Hr. Peder Jensen i Oddense	556.

	Side.
5. Præsterne Peder Thomsen i Torum, Søren Nielsen i Selde og Peder Thomsen i Gretterup	558.
6. Forholdene paa Fur, Kantor Niels Fris og Mester Anders Skovgaard	565.
7. Lutherske Præster ved Aaret 1529	703.
8. Biskop Jørgen Fris og Kong Frederik I; Forholdene efter Kongens Død	715.
9. »Samtale mellem Peder Smed og Adser Bonde«, et Folkeskrift fra Sallingegnen	738.
10. Tillæg af Aktstykker	761.
Om Roskilde Domkirkes Still og Alder. Af Justitsraad <i>Steen Friis</i> .	582
Om den danske Kirkes symbolske Bøger og om Præsteeden. Af <i>Udgiveren</i>	591.
Fra Reformationstiden. Kirkehistoriske Smaabidrag. Af <i>Samme</i> ..	772.
I. Reformationens Modstandere i Helsingør	772.
II. Mester Henrik Gerkens i Børglum	783.
III. Noget om Reformationen i Randers	790.
IV. Om Mester Morten Hegelund i Aalborg	793.
V. Bidrag til M. Christiern Pedersens Historie	802.
VI. Brudstykker af et tabt liturgisk Skrift fra Reformationstiden	821.
Beretning om Katholikernes Vilkaar i Danmark ved Aaret 1660. Meddelt af Bibliothekar <i>L. Daas</i> . Ledsaget af Indledning, Anmærkninger og Tillæg af <i>Udgiveren</i>	823.
Utrykte Pavebreve angaaende danske Kirkeforhold. Ved Dr. <i>L. N. Helveg</i>	845.
Smaastykker:	
I. Instrux for det Collegium Consistoriale, som paatænkte oprettet efter Enevældens Indførelse. Ved <i>Udgiveren</i> ...	238.
II. Et dansk Øjenvidnes Beretning om Bartholomæusnatten i Paris. Ved <i>Samme</i>	244.
III. Instrux for en Hovmester hos en ung Adelsmand 1598. Ved <i>Samme</i>	253.
IV. Optegnelser om Christian III's og Christiern II's Jordefærd. Ved <i>Samme</i>	255.
V. Roskilde Domkirkes nordre Sides Regnskab for Aaret 1567. Ved Justitsraad <i>Steen Friis</i>	401.
VI. Uddrag af den kgl. Rentemesters Regnskaber 1551—61. Ved <i>Udgiveren</i>	409.
VII. Tillægsbemærkninger til Skriftet: »Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen«. Af <i>Samme</i>	418.
VIII. Om Vingodset paa Falster og Laaland. Ved <i>Samme</i> ...	425.
IX. Et Expectant-Brev fra forrige Aarhundrede. Ved Præsten <i>Nicolai Holtén</i>	429.
X. Gravskrift over Præsten Mag. Jens Hjørsing. Ved <i>Udgiveren</i>	431.

	Side.
XI. Degnen i Søllinge, Jesper Hansens Levned. Meddelt af Cand. theol. <i>Nic. Jacobsen</i>	613.
XII. En Sollicitants Levnedsløb. Ved <i>Udgiveren</i>	616.
XIII. Fruens Enge. Af Præsten <i>H. Sørensen</i>	637.
XIV. Arnakke (Avernakø) Kirke. Af Arkivassistent <i>A. D. Jørgensen</i>	639.
XV. Kirkehistoriske Bidrag fra den nyere Tid. Meddelte af Provst <i>C. Bruun</i>	648.
XVI. Svar paa Justitsraad St. Friis's Bemærkninger om Ros- kilde Domkirkes Stil og Alder. Af Professor <i>J. L. Ussing</i> .	654.
XVII. Om Sysselinddelingen på Sælland. Af <i>A. D. Jørgensen</i> .	869.
XVIII. Andragende fra de Reformerte i Jylland om fri Religions- øvelse. Meddelt af Provst Dr. <i>P. W. Becker</i>	874.
XIX. Nicolai Edinger Balle om Hans Nielsen Hauge. Meddelt af Bibliothekar <i>L. Daae</i>	876.
XX. Et lille Bidrag til dansk Psalmehistorie. Ved <i>Udgiveren</i> .	879.
Rettelser og Tillæg.....	881.
Navne- og Sagregister.....	883.

Erkebispeskiftet i Lund 1177 og den skånske kirkelov.

Af A. D. Jørgensen.

Læseren af disse samlinger vil have lagt mærke til en lille, men såre indholdsrig afhandling af hr. prof. dr. Paludan-Müller, der forsøger at kaste et nyt lys over erkebispeskiftet i Lund ved Eskils frivillige fratrædelse (»to bemærkninger i anledning af prof. F. Hammerichs skrift o. s. v.«, 1: om Anders Sunesøns herkomst, Ny kirkehist. saml. III 425—34). Denne begivenhed er nu af så stor betydning for hin tids hele historie, den er så storslået i sine enkelte træk, og så indflydelsesrig for en lang fremtid, at det tilvisse lønner sig umagen at dvæle ved den og at søge forståelsen af den ad alle de veje, tidens ødelæggende hånd har skånet. Og især bliver det ønskeligt atter at gennemgå akterne, når alt som ved et trylleslag kommer til at stå i en ny belysning, ved at der som her gives begivenhedernes hele følge et andet tyngdepunkt og et næsten modsat udspring. Det er altid gavnligt på denne måde at vende tilbage til det første kildestudium, og selv om det nye lys da skulde vise sig at have været vildledende, vil det have bidraget sit til at fremkalde en drøftelse af forhold, der forhen fik lov til at stå hen som uimodsagte og uimodsigelige.

Den lærde forfatter har nu ganske vist i dette tilfælde fremsat en forklaring af erkebispeskiftet, der både er usædvanlig dristig i sig selv overfor en samtidig forfatter af så

Ny kirkehist. Saml. V.

stort værd som Saxe, og tilmed så godt som uforenelig med alt hvad vi ellers ved om hine tiders forhold; og det skal være hensigten med det følgende at levere et indlæg fra den modsatte side, for om muligt at hævde Saxes troværdighed og at godtgøre den indre sandhed i en af de mest storladne scener i vor historie.

Fortællingen om erkebiskeskiftet vil i det væsentlige være alle bekendt, som den findes hos Saxe. Eskil lod det komme til en højtidelig scene i Lunds domkirke, han nedlagde i kongens, bispernes og stormændenes nærværelse sin værdighed som den nordiske kirkes primas og udnævnte ifølge pavelig fuldmagt, som legat, Absalon som den mest værdige til sin efterfølger. Absalon vægrede sig imidlertid på det bestemteste, modsatte sig ethvert mindeligt forlig og indskød sagen til pavens afgørelse. Denne kom da også nogen tid efter, og Absalon måtte under trusel af banstraf gå til Lund, medens dog også Sællands stift foreløbig blev under hans bestyrelse.

Prof. P.-M. antager nu, at Eskils plan at få Absalon til sin efterfølger, og Absalons vægring ved at modtage valget, ingenlunde havde sin dybere grund i at hin havde større tillid til hans kræfter, end han selv, men i en langvarig og hårdnakket kappestrid mellem to storætter, den sællandske Skjalm Hvides og den jyske Sven Trundsøns, Knud hertugs og Knud konges tilhængere. Eskil skulde nemlig have havt til hensigt at bane vej for sin frænde Asger, der nu var domprovst i Lund, til bispestolen i Roskilde, da forfatteren antager, at han af paven havde fået fuldmagt til også at besætte den, og fra Roskilde gik vejen da atter til Lunds højsæde. Denne plan var det Absalon kæmpede imod, så han først vægrede sig ved at modtage værdigheden, derpå fik udvirket, at det blev ham der kom til at besætte Roskilde bispestol (med sin frænde Anders Sunesøn).

Der synes nu ganske vist at være noget der taler for denne forklaring; den tilfredsstillende hovedtrækkene i det

historiske fænomen, og den stemmer kun alt for vel med de menneskelige lidenskabers løb, der så ofte begynder som rislende småbække, svulmer op til rivende strømme og larmende fosse, men ender som lavtløbende mudrede floder, der forpester luften omkring sig, indtil de forsvinder i det store hav der renser alt. Men der skal tilvisse vægtige og afgørende grunde til, før man bærer det over sit sind at udslette en så stor begivenhed af sit fædrelands eller overhoved af menneskeslægtens historie ved at lade den have sit udspring af den laveste skinsyge og iføre sig det ureneste hykleris dragt. Slige afgørende grunde er nu i virkeligheden ikke tilstede her; tvertimod, alt hvad vi ellers ved tyder hen på, at Saxes fremstilling i alt væsentligt er sand, og at de tvende store erkebispers forhold står rent og uplettet.

Når der her kunde synes at være dømt for hårdt både om Saxe og Eskil, for det tilfælde at prof. P.-M. har ret i sin fremstilling, må der ses hen til hele skildringen hos den store samtidige forfatter. Alle tildragelser i Lund i anledning af erkebiskeskiftet må da være fuldstændig forvanskede, thi Saxe kunde ikke være uvidende om de sande forhold, — med mindre Eskil og Absalon kan tænkes at have været istand til at spille en slig komedie tilende, som hele deres færd da måtte blive. Al den venlighed og kærlighed Eskil skal have vist ham; al den omhu Absalon til gengæld lægger for dagen for den svage olding; den dybe grebthed der sætter sit præg på alt hvad erkebispen foretager sig i de sidste øjeblikke her i fædrelandet, blandt hvis første mænd han havde havt sin plads i over en menneskealder; de ved deres naivitet næsten rørende forsøg han gør på at få Absalon til at forløbe sig, så han kunde komme til at binde sig til Lund, — alt dette er da enten historisk usandt eller hyklerti.

Men hvad berettiger os da til at opkaste et så nærgående spørgsmål om Saxes troværdighed? Hvor har vi ellers noget bevis eller blot en berettiget mistanke mod

hans sandhedskærlighed? At han der, hvor afstanden i tid eller rum var for stor, er dårlig underrettet, vedkommer jo ikke denne sag; at han så forholdet til Tyskland fra et dansk standpunkt og derfor kun fremstiller den ene side af de politiske tildragelser ved Ejderen, ja at han i det hele er partisk for sit folk, sin konge og sin biskop, kan ikke undre nogen; men hvor har han forfalsket utvivlsomme kendsgerninger, eller hvor har han end blot vist frygt for at ytre en uforbeholden dom? Han er jo netop bekendt for sine fordomsfrie udtalelser om kirkelige og politiske spørgsmål; han dadler kong Valdemar, fordi han var påståelig og just ikke noget lyst hoved, og han bebrejder dronningen, at hun elskede falsk glimmer, og derfor trods de bedste rådgiveres mening fik sin datter forlovet med kejserens søn. Og hvad de rent faktiske træk angår, da synes alle undersøgelser mere og mere at bekræfte, at han med en sjælden troskab har gengivet alt som det var ham bekendt, indtil de mindste småting, f. ex. i beskrivelsen af togene til Vendland. Og hvorfor skulde han da netop her, ved erkebispeskiftet, dølge sandheden så aldeles? Han skrev jo for Absalon og Valdemar og tilegnede deres efterfølgere sit værk; hin skånske slægt var falden, og havde den gjort et sidste forsøg på at hævde sin stilling, som det prof. P.-M. forudsætter, hvad var der da iverjen for at fremstille det i sine sande træk, og vise hvorledes Absalon sejrede og fik sin vilje sat igennem, medens det nu dog ser ud, som om det var ham der bukkede under og under banstraf fik sin dom fra Vatikanet.

Men Eskils hele stilling henimod den tid, da begivenheden foregik, taler desuden afgjort mod enhver anden forklaring end den der fremgår af Saxes fortælling. Den gamle erkebisp var ikke mere nogen partigænger og hans slægts glans havde tabt sin bedårende indflydelse på ham. I omgangen med den hellige Bernhard og hans disciple og i sysselsættelsen med klosterstiftelser havde hans mægtige ånd fundet den hvile, ungdommens djærve stridslust ikke

havde ladet ham smage på magtens tinde. Slægtens hæder var for ham gået op i fædrelandets og kirkens. I sin landflygtighed havde han lært at sætte pris på hjemmet og at beundre den sikkerhed, hvormed Absalon og hans konge førte rigets styre. Det skal da ogsaa mindes til hans ros, at han alt strax første gang Valdemar kom til Skåne for at opbyde ledning mod Venderne af hele sin sjæl sluttede sig til ham, såsnart han så det var alvor, ja endog truede alle dem der blev tilbage med kirkens ban. Hvormeget mere måtte han da ikke senere anerkende den ihærdighed, hvormed det engang opstillede mål blev forfulgt i gode og onde dage. Paven kunde derfor vistnok ogsaa med sandhed skrive til kong Valdemar, da det røre kirkestriden havde afstedkommet var stilnet af og han virkede for Eskils tilbagekaldelse fra sin landflygtighed, at «han var en mand af stor fromhed og forstand, kongen og sit fædreland inderlig hengiven»¹⁾. Det viste han da ogsaa efter sin hjemkomst; thi ikke blot deltog han selv i erobringen af Arkon og i Absalons tog til Vagrien, så han følte sig ung igen i kampen mod hedningene — (og Saxes fortælling røber her overalt samtidens glade beundring for den elskelige olding, i hvem det gamle kæmpesind ligesom brødes med kloster-tanken) — men han skrinlagde ogsaa kong Valdemars fader og kronede hans søn i Ringsted, en handling der for bestandig gjorde udslaget for den nye kongeslægt. Der går idethele gennem alt hvad Eskil foretager sig efter sin syv-årige landflygtighed en afgjort tillid til rigets nye forhold; han gør hvad han kan for at befæste deres anseelse, og det er kun glimtvis mistanken mod ham luer op i kongens sjæl, den konges, der selv af sine venner får det vidnesbyrd, at han var sen til at glemme fornærmelser og såre ængstelig i at våge over sin magt.

Men selv om vi et øjeblik antager, at der under alt dette lurede hemmelige planer, som Saxe ikke har villet

¹⁾ Helveg, d. d. kirkes hist. til reform. I, s. 408.

blotte, og at den mand, som man i Clairvaux næsten anså for en helgen, kun tænkte på sin slægts storhed idet han forlod riget, forat glemme al verdens magt og ære i sin klostercelle, — selv om så var, hvorledes skal vi da tænke os hans dybt lagte plan i sin helhed? Hvad opnåede han ved at få Absalon til Lund og Asger til Roskilde? Dog kun det at Absalon, en mand på neppe halvthundrede år, fik den højeste magt i kirken. Thi selv om Asger blev bisp i Roskilde, var dermed jo ingenlunde givet, at han senere skulde komme til Lund, selv om han overlevede den nye erkebisp, der vel neppe var synderlig ældre end han selv. Hvor meget kunde der ikke udrettes af Absalon før det skete, hvordan kunde ikke alle forhold forandre sig! Men det må indrømmes, at der alligevel var en mulighed for at Eskil kunde sætte pris selv på dette svage håb, der jo kunde styrkes ved uforudsete tilfælde, hvis det kun ikke blev aldeles uhjemlet, at der overhoved var tale om for ham at kåre en biskop i Roskilde. Det at han gør mine til ikke at bruge sin ret i Lund, indtil kapitlet udtrykkelig beder ham derom, tyder ikke på, at han skulde have isinde at gå endnu videre og pånøde et helt fremmed stift en biskop. Men alt dette var et aftalt spil mellem ham og kapitlet, vil man kunne svare. Men i så tilfælde kunde han ikke let gøre regning på, at kapitlet i Roskilde vilde opføre det samme spil med ham, thi det holdt med Absalon; man skulde tvertimod synes at det næsten måtte blive ham umuligt efter en scene som den i Lund at gøre brug af et nyt pavebrev i Roskilde. Dertil kommer endelig det usandsynlige, der efter denne antagelse stadig bliver tilbage, at det ikke skulde være Eskil, der dog til syvende og sidst har bestemt pavens afgjørelse. Han var hans personlige ven og havde delt de onde dage med ham, medens Valdemar faldt fra, og Absalon satte de politiske hensyn over de kirkelige. Og når afgørelsen da kommer til Absalon »at efterleve under bans straf«, ligger det da

vel også fjernt at antage, at det er ham der har afnødt paven den tiltrods for Eskil og Valdemar.

Og nu selve kongens stilling! Er det tænkeligt, at Valdemar i en strid som denne, mellem to slægter, af hvilke den ene var uadskillelig sammenknyttet med ham og hans hus, medens den andens stilling var mere end tvivlsom, at han skulde have taget parti for Eskil? Og at han gjorde det bevidner ikke blot Saxe, men også Kytlingasaga; han troede nemlig, ligesom Eskil, at ingen uden Absalon var det store embed voxen¹).

Men når der således synes at være overvejende grunde for at antage, at en slig plan som den af prof. P.-M. antydede ikke har været tilstede i hint øjeblik, da Eskil overdrog Absalon sin værdighed i St. Lavrentiuskirken, og denne negtede at modtage samme, så bliver endnu den lærde forfatters påstand tilbage, »at hvad der da skete vil aldrig tilfulde forstås, sålænge man i den underlige strid alene ser på de to kirkefyrster, Eskil og Absalon: det er de to slægter der mødes i dem, og i baggrunden viser sig tydeligt de to helgener, hver paa sin side. Eskils ængstelige påtrængenhed for at fravriste Absalon samtykket går langt ud over det rimelige og naturlige, havde det alene været ham om en duelig eftermand for kirkens skyld at gøre; han må desuden have kendt forholdene altfor godt til ikke at indse det betænkelige i Absalons forflyttelse til Skåne. Og Absalons modstand er alvorligere, end at den lader sig forklare af hans forkærlighed for Sælland alene, eller af denne i forbindelse med hans frygt for de bryderier, han da kan have forudset fra Skåningernes side. Nøglen til begges adfærd ligger i slægternes forhold« o. s. v.²). For at klare dette, vil det altså være nødvendigt at betragte begivenhederne i deres sammenhæng, for at se, om der dog ikke må tilskrives de kirkelige og politiske forhold en

¹) Saxo, p. 916, 918, 925. Knytlingasaga, k. 125, p. 392.

²) Ny kirkehist. saml. III. 430 f.

sådan vægt, at både Eskils valg og Absalons vægring i følelsen af opgavens vanskelighed tilfulde kan forstås. Knudepunktet i denne overvejelse bliver da selvfølgelig ikke scenen i Lund, der er begivenhedernes krisis, det må snarere søges i erkebispens afrejse ved 1175, da han øjensynlig forlader riget med den faste beslutning at opgive sit embed, og det vil komme an på at bestemme grunden til denne beslutning.

Af Saxes ord, der her som så ofte er fyldige nok, men mangler bestemthed, ses det ikke med sikkerhed, om det var de senere politiske begivenheder, og da navnlig hans dattersønners deltagelse i Magnus's forsøgte oprør, der allerede dengang forudsås af erkebispens og foranledigede ham til at forlade riget for en tid, eller der var andre forhold i hjemmet som han ikke følte sig voxen. Hvad der imidlertid afgjort taler imod, at det var den første grund, er, at han senere synes fuldstændig uvidende om hvad der er foregået herhjemme, da han kommer til Ribe og her modtages med den efterretning, at der er opdaget en sammensværgelse og at hans dattersønner har forladt riget. Han fik endog et slagtilfælde og vovede neppe at bede kongen, med hvem Knud og Karl også var beslægtede, om nåde for dem¹⁾; hele vinteren derefter lå han syg og led meget af sorg over dette sammenstød mellem hans slægt og kongehuset. Derimod fortæller Saxe noget tidligere og uden forbindelse med alt hvad der vedkommer oprøret, at Eskil forlod riget med kongens vilje, skøndt denne nødigt så det; han trængte nemlig til ro, og den kunde han ikke finde i hjemmet, — »da ombyttede han det ubehagelige liv i fædrelandet med en frivillig landflygtighed, idet han ventede at få det bedre mellem fremmede end mellem sine landsmænd«²⁾. Men når

¹⁾ Saxo, p. 896, 903.

²⁾ Saxo, p. 890: *Eskillus, domesticis supra vires negotiis fatigatus — proficiscendi licentia a rege difficulter extorta — asperum patriæ convictum voluntariæ peregrinationis lenitate mutavit, jucundiorum rerum usum apud exteros quam inter cives habiturus.*

man hermed sammenligner det oprør der rejstes mod Absalon strax efterat han havde fået fast fod i Skåne, og når der ses hen til hvad det er bønderne vil opnå, afskaffelsen af bispetienden, helst tillige bispemagten, kan der vel neppe være tvivl om, at det jo er striden herom, der alt ulmede før Eskils afrejse og måtte forudses vilde ende med åben kamp.

Tienden i hele sit omfang, en tredjedel til kirken, en til præsten og en til bispen, var et led af allerstørste betydning i middelalderens kirkelige organisme, og kampen om den går gennem et århundrede, indtil den gennemføres og afgør kirkens overvægt i hele folkeudviklingen for lang tid. Ingen kæmpede så udholdende og tillige så heldigt for denne sag hos os som netop Absalon, ja han er endog at anse for dens egenlige bærer. Det er ikke vanskeligt at se hvad han tænkte derved. Det gjaldt om at danne en stand, som kunde være uafhængig af de andre i materiel henseende, og ved sin dannelse og hele retning være en bærer for alle ideelle interesser i folkelivet. Men dertil kunde kun kirkens mænd, der stod udenfor den idelige brydning mellem adel og almue være tjenlige. Medens bisperne ved embed og rigdom stod mellem rigets første mænd, var præsterne spredte over hele landet, nøje forenede med almuen, af hvilken de var fremgåede, adskilte fra den ved et svælgende dyb, det »rene levned«, cølibatet, der trængte igennem tilligemed tienden. Det er let nok at påvise det mislige i denne stands oprettelse, tiden har siddet til doms over den, og nu forekommer alt hvad der minder om præstevælde os som utålelige bånd. Men når der ses hen til det danske folks tilstand i midten af det tolvte århundrede, da almuen var træg og ofte hellere forrådte landet end frelste det, da adelen kun pønsede på omvæltninger og kongefejder, så må vi takke gud for den biskop der grundfæstede kirkens magt og derved skabte en stærk patriotisk stand, selv om han derved måtte bøje den bondefrihed, der havde tabt sin højere berettigelse ved at svigte

sit kald. Striden i Skåne var i den henseende afgørende. Erkebispemagten havde nøjedes med et vederlag for sin tiende; bønderne vilde ikke forpligte sig til noget, men de vilde nok yde det nødvendige. Men det var ikke nok for Absalon, han vilde have slået fast som en ret, hvad der nu var en gave, thi ellers var bispemagtens fasthed bygget paa sand og vilde svigte ved første bedste lejlighed. Dette gennemførte han da også i en række blodige kampe i Skåne, som han havde gennemført det tidligere på Sælland, og senere ifølge sin erkebiskoppelige myndighed fastsatte det for Sønderjyllands vedkommende¹⁾. Senere sejrede det samme i Nørrejylland og på Fyn.

Men, vil man indvende, bispetienden var jo indført i Skåne ved lov før den kendtes på Sælland, og længe før Absalon kan antages at have haft en væsentlig indflydelse på forholdene i dette stift, nemlig i året 1161 eller 62²⁾. Dette har dog intet fast holdepunkt i de ældre efterretninger og beror sikkert på en stor fejltagelse. For at komme til klarhed i dette vigtige spørgsmål, der bliver afgørende for det andet om Eskils og Absalons forhold i det hele taget, vil det være nødvendigt at gennemgå ikke blot alt hvad der kan skaffes tilveje af ligefremme oplysninger om den skånske kirkelovs alder, men også hvad der ellers i nogen henseende kan have betydning for dens fastsættelse. Det naturligste er da først at henvende sig til håndskrifterne, der foreligger aftrykte og bedømte i prof. Thorsens og dr. Schlyters fortrinlige udgaver af skånske lov. De ældste håndskrifter giver ingen oplysninger i henseende til udstedelsestiden, først i to fra det 14de århundredes anden halvdel (det Ledreborgske Nr. 12 og det Stokholmske B 74) møder vi bestemte data³⁾.

¹⁾ Thorkelin, dipl. I, p. 60. sml. Helveg, a. st. s. 456 f.

²⁾ Helveg, s. 398.

³⁾ Thorsens indledning til Sk. I. 17 ff. 28. Sk. I. s. 88 anm. og s. 265. Schlyter, Skåne-lagen, s. XX, XXII og 379.

De forskellige tidsangivelser svarer her fuldstændig til dem under den sællandske kirkelov og falder ligesom disse i to rækker, således at de i den første bestemmer tiden i forhold til konge og bisp, de sidste i forhold til verdens skabelse og Kristi fødsel. At disse sidste er falske kan der ikke være tvivl om, de falder nemlig på år 1142; de to første stemmer derimod meget vel indbyrdes og med de øvrige historiske forhold. Stokholmshåndskriftet har dem således: — »a siwtanda vintri waldemars konings oc ærchipiscob æschil hafthi fæm vintær oc thrætivgv varit ærchibiscop ofnæ scane»; det Ledreborgske siger: — »a syutændæ wintre waldemars konungs sithæn han war enwældugh konung oc ærkebiscop æskel hafthe waret fæm wintær oc fyritiughu ærchebiscop i skane.» — Valdemars syttende år er Oktober 1173—74 (Juli 71 kaldes under den sællandske kirkelov hans fjortende år), og da Eskil regner Avgust 1139 for sit første år som erkebiskop¹), vil Avgust 1174 falde i hans 36te, og Juli 1174 — (thi dagen opgives til lørdagen før eller efter St. Jakobsdag) — vil altså svare til begge opgivelserne, forudsat at det sidstnævnte håndskrifts 45 år anses for en skrivefejl for 35. Hvorledes årstallet 1142 er fremkommen heraf er ikke godt at se; det er tydeligt, at de sidste tidsbestemmelser er senere tilsatte, og da af en i historien meget ukyndig hånd.

Herefter må da alt de ældre forfattere have anstillet deres beregninger, men udfaldet har været højst forskelligt. Medens nemlig Kornelius Hamsfort får 1173 ud af det (rimeligvis forledet til at foretrække dette for det følgende år ved den vistnok senere, efter sællandske kirkelov tilføjede slutningsbestemmelse af dagen, da den 28 Juli faldt på en lørdag i 1173) har de andre (Hvidtfelt o. s. v.) 1162, en mening der er antagen af alle de nyere forfattere, og hævdet af prof. Larsen med alle de grunde der kunde fremdrages. Dette bevis støtter sig dog i særdeleshed på Thorkelins text af kirkeloven,

¹) Thorkelin, dipl. I, 245 f.

der skriver «Valdemars syvende» istedenfor «syttende år»¹⁾, og derved, skøndt atter med urette, lader slutte til 1162, der ligeledes uden vanskelighed kunde fås ud af tallet 1142 (LXII istedenfor XLII).²⁾

Men denne tidsbestemmelse, Juli 1174, har da også på det bestemteste medhold i selve loven og alle de historiske forhold. Den sællandske kirkelov blev givet tre år tidligere, og den bærer på flere steder præg af at være ældre og at have været til, da den skånske affattedes. Således har denne, der jo iøvrigt i alt væsenligt er næsten fuldstændigt ligelydende med hin, en bestemmelse om påske- og pinsehølgden som hin har glemt; omvendt kan det ikke godt tænkes at være gået til, da man ikke kunde have nogen grund til fra en fuldstændigere opregning af helligdagene at gå tilbage til en skødesløsere. Også på andre punkter er den skånske udførligere og omhyggeligere i sine udtryk³⁾. Af betydning synes også det træk at være, at den overalt siger «biskop» ligesom den sællandske, og ikke erkebisp. Modsætningen mellem den verdslige og den kirkelige lov i den henseende er især tydelig i de ældste håndskrifter, der stadig har erkebisp hist og biskop her, og den bør neppe, som prof. Thorsen antager, forklares ud af ældre kirkelove fra før erkebispedømmets tid (s. for-

¹⁾ Det ældste håndskrift der har denne afvigelse er fra 1430, s. Schlyter, Skånelagen, s. XXVII, CLXXXI og 379.

²⁾ Thorkelin, danske kirkelove, s. 12: «a siunde vinthri V. k. si than han var envaldugher k. och ercheb. E. hafde fæm v. och XXX væreth e. i Skanæ. Larsen i Juridisk tidsskr. 13, 2, s. 253, og 15, 1, s. 10. — Scriptorer rer. Dan. I, 279 og Hvidtfelt 1, 107. Valdemars syvende år vildekunne forstås om 1162, hvis der ikke udtrykkelig havde stået hans syvende år som en evældig konge, thi det regnes fra slaget på Grædhede, som det fremgår af mange steder. (Sml. Script. r. D. I, 426).

³⁾ Sml. § 13 i Sk. k.: en præsts mishandling sagsøges som helgdbrud, ligesom mishandling af forældre o. s. v. Endvidere slutningen af § 5, §§ 12 og 25 (Thorsens udgaver).

erindringen s. 14); den synes naturligt at kunne være indkommen ved at kirkeloven er affattet efter den sællandske.

Desuden taler Absalons stilling til begge kirkelovene på det bestemteste for dette tidsforhold. Originalen til den skånske siges udtrykkelig at have båret både kongens, Eskils og Absalons segl, ligesom den sagdes at være givet med Valdemars samtykke¹⁾; men hvad skulde bevæge Absalon til at få vedtaget en kirkelov i Lund, der endnu ikke var vedtagen i Ringsted, og hvorledes kunde han tro, at Eskil kunde eller vilde gennemføre i Skåne, hvad han ikke mægtede, eller ikke anså tiden for passende til på Sælland?

Herimod vil der nu indvendes, at lovene jo var givne til fordel for bønderne og afnødte bisperne af kong Valdemar; men hele denne opfattelse af deres betydning strider fuldstændigt mod det uomtvistelige forhold, at tiendens indførelse, der er disse loves egenlige indhold, var bispedømmets sejr og almuens nederlag. Tidligere lønnedes bispem, eller han lønnede sig rettere sagt selv, af en uendelighed af bøder og gaver²⁾; de skulde nu indskrænkes mod at tienden svaredes af alt. Det er det loven vil; den sætter bestemte grænser for bøderne og ordner det vigtigste angående den kirkelige rettergang, men ender med bispe-tienden. Vel er det nu så, at alle håndskrifter af begge kirkelove indledes med at sige, at «denne ret sattes på

1) Thorsens Sk. l. s. 89: — «the gamblæ skra thær ærchibiscup æskil oc biscop absalon mæth waldemar kunungs gothwilia gafæ skanungum thær i lund liggir ök therra incigle fore». — 1257 påstår Kristoffer, at erkebisp Jakob Erlandsen «impugnat statuta Scaniensum, quæ dicuntur Skraa, vallata sigillis regum et quorundam prælatorum, qui pro tempore fuerunt in Lundensi ecclesia». Script. r. D. V, 588.

2) Allerede Adam af Bremen klager derover: «verum baptismus et confirmatio, dedicationes altarium et sacrorum benedictio ordinum apud illos (Nordmannos) et Danos care omnia redimuntur. Quod ex avaritia sacerdotum prodisse arbitror, quia barbari decimas adhuc dare aut nesciunt aut nolunt, ideo constringuntur in ceteris, quæ deberent gratis offerri». Skoleudgaven s. 205.

målstævnet i Lund (Ringsted) efter alle Skåningers (Sællandsfarers) bøn, fordi retten før var for hård»; men man må her huske på, at det ældste af disse håndskrifter er fra slutningen af det 13de århundrede. Dengang havde den skånske kirkelov opnået en stor betydning, idet den var bleven brugt i kampen mellem Kristoffer og Jakob Erlandsøn; kongen skrev til Skåningerne, at de skulde stå på deres gamle skrå, som erkebispnen forkastede som ukanonisk, og dennes broder Nils der var gældkære (lensmand) i Lund, men stod på kongens side, lod tage afskrifter af den til alle herreder, for at bønderne ifølge lovens slutning kunde væрге sig med den («vm skil vm logh bøndør ok biscop, tha skal thæssi script therra mællin skilix¹⁾). Disse afskrifter var det da ventelig der fik den ovennævnte indledning, rimeligvis med den i flere håndskrifter bevarede tilsætning: (efter alle Skåningers bøn) «mæst mæth thorthæ gælkyræ». Disse ord røber nemlig tydelig nok hensigten; den verdslige embedsmand vilde fremstille sig som bøndernes beskytter og vilde give det et historisk forbilled: således havde kongerne og deres mænd altid været på bøndernes side imod prælaterne. — At dette nu er en historisk usandhed, og at særlig Thord gældkære var en mand der var Absalon meget hengiven, kan man ved at gøre flygtigt bekendskab med Saxes udførlige beretninger om de skånske stridigheder få at se. Det var da også en historisk usandhed, at kirkeretten havde været hårdere før, «altfor hård»; dette udsagn er, som så mange lignende, fremgået af stridens hede, der som oftest smelter historiens faste former og giver dem et udseende, der svarer til øjeblikkets behov. Nils Erlandsøn har ret i, at det hans broder vil byde bønderne, er langt hårdere end det kirkeloven har, og når den lærde erkebisp forsikrede, at alt det han vilde, var ældgamle love der kun skulde fornyes eller føres ud i livet, lå det nær nok at sætte den anden påstand her-

¹⁾ Thorsens Sk. l. s. 89 og Script. r. D. V, 591.

imod, at hin gamle lov til sin tid var fremkommen som et forlig mellem kirken og bønderne (med kongen), der var en stor sejr for de sidste. Men det bliver ikke desmindre en historisk usandhed, der ikke bør henstå upåtal, om den så er nok så gammel.

Men hermed falder da også hovedgrunden til at forfatterne har holdt på kirkelovens udstedelse i et så tidligt år som 1161 eller 62. Var disse loves vedtagelse en sejr over bisperne, da måtte den nærmest være afnødt Eskil først, og hvad var da naturligere end at tænke på det øjeblik, da han måtte forlade landet «efter at have gjort kongen store indrømmelser»; thi således fortolker Helveg efter disse forudsætninger i sin «kirkehistorie til reformationen» (I, 398) følgerigtigt Saxes ord ved denne lejlighed. Men dette er dog sikkert ikke dennes mening, han taler ikke om «indrømmelser», endnu mindre antyder han det mindste om loven; han taler kun om «gaver» (i jordegods, beneficia), som kirken havde fået ved de hedenfarne kongers gavmildhed, men nu mistede for bestandig¹). Valdemar tænkte desuden neppe så langt, at han skulde have benyttet en prælats forlegenhed til at afnøde ham en kirkelov, selv om den virkelig havde været til fordel for almuen, han så på det, der lå nærmest for, og tog kirkegodset. Hvorledes skulde det desuden forklares, at Absalon en halv snes år senere lod sig afnøde den samme indrømmelse? Antages det, at kongen 1162 havde syn for slige sager, kunde han da ikke formå Absalon som sin ven til at gøre den samtidigt; og når det ikke skete, var der da sandsynlighed for at det vilde lykkes ham så længe bagefter?

Sagen er simpelthen denne, at de to kirkelove er bispemagtens verdslige grundlove, det den støtter sig på i sin bedste tid, og det, den vistnok burde have nøjedes med

¹) Saxo, p. 772: siquidem beneficia, quæ superiores reges sacris ædibus religiosa liberalitate detulerant, regiæ potestati præter fas potienda restituit. Quod parum licite gestum postera regum usurpavit autoritas. Sml. Grundtvigs oversættelse, 2den udg. s. 653.

for stedse. Absalon får først sin vedtagen 1171 ved Valdemars hjælp, efterat deres magt var dybt rodfæstet her på øen, og tre år senere får Eskil sin vedtagen i Lund, uden tvivl efter Absalons tilskyndelse og med hans underskrift. I denne underskrift, hvis form vi desværre ikke kjender, lå der vistnok endel mere end et vitterlighedsvidnes. Den synes at antyde en forståelse mellem de to bisper. Vi har et par gavebreve, det ene udstedt af kongen, det andet af Absalon, i «vor hovedstad Lund», den 25de Febr. 1174 (s. Thorkelin, dipl. I p. 36 og 56); blandt Absalons vidner er Knud konge og domprovst Asger, medens erkebiskpen ikke nævnes; også det synes at tyde på et nærmere personligt forhold mellem Eskil og Absalon ved denne tid, et forhold, af hvilket erkebiskpen da uden tvivl har fattet sin beslutning med hensyn til sin efterfølgelse.

Det kunde her endnu synes uforklaret, hvorledes man da har bevæget Skåningerne til at vedtage denne kirkelov og «love bispetiende», siden de dog senere gjorde sig så stridige imod den. Men der var i og for sig ikke noget egenligt spring i udviklingen ved at ordne forholdet således. Bispernes stilling var i politisk henseende særdeles fremragende; ligesom Absalon stadig var Sællændernes selvskrevne fører, således erkebiskpen Skåningernes, og også jydsk bisper nævnes jævnlig som høvdinger for større afdelinger af ledingsflåden. Bispedømmets indtægter var store, og de blev neppe synderlig større ved tiendens indførelse, det var kun udredelsens måde der var meget forskellig. Tidligere betalte den kirkelige handling, relikvierne og synderne, nu skulde skatten udredes af alt hvad naturen gav; det første stemte med de verdslige loves tankegang, det sidste med de religiøse. Der er da ikke noget ivejen for at tænke sig, at Absalon med sin personlige indflydelse kunde få Sællænderne til at vedtage denne lovforandring, eller at Eskil kunde få Skåningerne til det samme, før spørgsmålet var bleven genstand for nogen egenlig strid. Det var da vistnok først bagefter, at mistornøjelsen kom rigtig frem, da

Magnus Erikson og hans tilhængere satte sig i forbindelse med alt hvad der var fjendtligt mod kongen og det bestående, ligesom der jo udtrykkeligt siges, at han skrev åbne breve til Skåningerne, hvori han lovede dem «frihed»¹⁾.

Af denne sagernes stilling synes da Eskils afrejse 1174—75 (tiden kendes ikke nærmere), og hvad derefter fulgte, tilstrækkelig at lade sig forklare. Han havde ikke ventet denne modstand og den uro der nu rejste sig rundt omkring; mere end nogensinde før længtes han efter klosterets ro, og Saxes ord passer fortrinligt hertil: han befandt sig ikke vel imellem sine landsmænd. — Da fattede han den plan for enhver pris at løse sit forhold til den nordiske kirke og ved sin personlige indflydelse nøde paven til at tilstå ham denne bøn, som han alt engang før havde afslået ham. Det måtte, som tidligere omtalt, stå klart for ham, at der kun var en mand i Danmark, der var embedet voxen, som det nu var, med alle øjeblikkets vanskeligheder, og han var neppe noget øjeblik i tvivl om, at han burde vælge ham til sin efterfølger, hvad enten det nu blev kapitlet eller paven han skulde anvende sin indflydelse på i den retning. Og paven valgte da den for Eskil hæderligste vej, idet han gjorde ham til legat og overdrog ham at kære sin eftermand blandt de danske gejstlige.

Således finder da formentlig Eskils holdning i Lund sin fulde forklaring; han har i den grad sat sin lid til Absalon, at han ikke vil skilles ved den tanke, at han skal give efter, det koste hvad det vilde. Derfor lokker og truer, derfor bønfalder han ham med tårer, at han skal påtage sig det store hverv; men forgæves. — Thi Absalons vilje er ikke mindre udpræget, og også han synes at have havt fuld føje til sin vægning.

¹⁾ Saxo p. 907: *Aperta Scaniensibus scribebatur, regem super complurium oppressione calumniis, cunctosque ad bellum cum eo gerendum exhortans, Magnum repetendæ libertatis auctorem habituros.*

For Absalon stillede forholdene sig nemlig således. Skåningerne stod så at sige under våben mod en lov, som idetmindste han ikke mere kunde tage tilbage. Modstanden i denne form og med denne heftighed var ham uventet, ikke mindre end den havde overrasket Eskil. Dertil kom de indre forhold i det hele taget, som de havde stillet sig i de senere år; Magnus's oprør ulmede uidentvivel på flere punkter, foruden i Skåne og Halland vistnok særlig i Jylland; — således rejser der sig for eksempel få år efter en modstand mod at hylde Knud på Urnehoved thing. En mængde nidviser om dronning Sofie, der er bevarede lige til vore dage, tyder på, at kongehuset ikke var særlig afholdt; Tove og hendes søn Kristoffer ansås uidentvivel for forurettede ved Knuds kroning, og Valdemar selv dadles bittert i folkevisen for sin hårdhed mod sin søster og hendes ulykkelige elsker, den fangne modkonge Buris¹⁾. Af Saxos fortælling ses, at Valdemar selv anså sit liv og sin trone for alvorlig truet netop i disse år, og at det kun var Absalons klogskab og kraft, der holdt alt gående og i rette øjeblik stedse kom til at slå det afgørende slag. Men ikke mindre mislig var vor stilling bleven udadtil. Freden med Venderne havde vist sig at være af ringe varighed; intet tog var afgået dertil i flere år, rimeligvis fordi de indre forhold optog kongens og bispens hele opmærksomhed; men i året 1176 var Absalon i den grad optaget af dem, at han tilbragte de ni måneder i ledning (Saxo p. 877). Nu havde de befæstet flere punkter, særlig indløbet til Svinefloden, så at Oderen og dermed hele Pommern var spærret for de Danske. Samtidig gik de så vidt i deres overmod at tage et skib, der var bestemt til kong Valdemar med foræringer. Under disse forhold blev det nødvendigt at fortsætte den gamle kamp, for om muligt endelig engang at få den ført til ende. Valdemar forbandt sig med Henrik Løve og i året 1177 begyndte krigen igen på alle

¹⁾ S. Grundtvig: Danmarks gamle folkeviser III, nr. 121. 126—30.

punkter¹⁾. Men i denne kamp viste det sig altid påny, at det egentlig kun var Sællænderne og Sønderjyderne, der stadig kunde gøres sikker regning på; Skåninger, Fynboer og Nørrejyder svigtede ofte når der var godt begyndt, eller negtede rentud at deltage i ledingsfærden. Det var da mere end nogensinde uundgåelig nødvendigt for Absalon at beholde sit bispedømme med dets hengivne almue og stridslystne adel, der hvad øjeblik det skulde være måtte kunne bruges ikke mindre mod Skåninger, og måske Jyder med, end mod Vender og Tyskere; thi også bag Ejderen lurede der et stadigt fjendskab mod os. Opgav Absalon nu det sikre Sælland for det usikre, modvillige Skåne, — thi den højere værdighed kunde ikke friste ham —, da opgav han tillige alt hvad han hidtil havde udrettet, hele sin fortid og måske sin og rigets fremtid med.

Denne opgave følte han sig ikke voxen; på engang at trodse den skånske almue, de oprørske kongefrænder og Venderne, og det uden den samlede, vel organiserede sællandske styrke, måtte han anse for et altfor voveligt forsøg, hvis uheldige udfald kunde have de ulykkeligste følger for riget. Eskil så imidlertid i sin vånde ingen anden udvej, en mindre udmærket personlighed vilde han ikke betro sit stift til, og han antog Absalon for at være istand til at overvinde alle vanskeligheder. Og denne anskuelse delte kong Valdemar, der desuden var glad overrasket ved at se sin mistanke mod Eskil, — at han vilde sætte Asger til sin eftermand, — forsvinde.

Således fremkom da den af Saxe beskrevne scene i Lunds domkirke, tilligemed de forhandlinger, der fulgte efter. Det vil da ses, at Saxe ikke uden grund lader Absalon beråbe sig på sin kærlighed til Roskilde stift og gøre bestemt modstand. Eskil nævner ham næsten modstræbende, han vil ligesom have, alle skal fatte forud hvad det

¹⁾ Saxo, p. 920. N. M. Petersen, togene til Venden i «annaler for nord. oldk.», 1838—39, s. 94, ff.

er han vil og være beredte på at støtte ham i det afgørende øjeblik, uden at Absalon på en tilsvarende måde kan samle sin modstand. Thi Eskil venter, at denne vil fremkomme, han siger udtrykkelig, at han ikke tvivler om at vedkommende af beskedenhed vil have betænkeligheder ved at modtage værdigheden, som han dog mere end nogen anden fortjener, ikke blot for sin nidkærhed i kirken, men også for sin djærvhed i kampen for fædrelandet. — Men Absalon kendte sikkert ligesågodt Eskils mening, som denne kendte hans, og kommer strax med sin indsigelse. Denne byrde, sagde han, var for tung, til at den burde lægges på hans skuldre; han vilde på ingen måde forlade den kirke, som han havde modtaget i Danmarks største trængselstid og nu ved den højeste anspændelse af alle sine sjæls- og legemsevner havde sat i den mest blomstrende stand, idet han ikke blot havde betvunget dens ydre fjender, men også forvanlet dens tidligere fattigdom til rigdom.¹⁾ Men hvorledes kunde Absalon tale tydeligere? Skulde han i nærværelse af Skånes kirkelige og verdslige stormænd og en stor del af almuen åbent udtale sin mistillid til deres troskab; var det ikke nok, at han fremhævede sit forhold til Sælland, der måtte være alle bekendt?

Nu indskød Absalon sin sag for paven, og Eskil svarede, at det nok skulde vise sig, hvem af dem der gjaldt mest på det sted²⁾. Imidlertid søgte han bagefter ved bønner og overtalelser at bevæge ham til at give efter; han viste ham kirkens guld og sine prægtige og talrige huskarle, der viste sig rede til at aflægge troskabsløftet til den nye erkebisp; men alt forgæves; selv med alt dette guld og disse stridsmænd vovede han sig ikke til den farlige kamp.

Men heller ikke Eskil eller kongen skiftede mening. Der afgik nogen tid efter sendebud fra kongen og Lunde

¹⁾ Saxo, p. 915—16.

²⁾ Saxo, p. 917: Tum Eskillus — dicebat, sensurum Absalonem, sua an illius vota plus momenti Romæ sint habitura.

kapitel til Rom for at bede om bekræftelse på Absalons valg; de lagde vejen over Clairvaux, hvor Eskil opholdt sig og fik en skrivelse med fra ham til paven. Absalon og Roskildenserne sendte derimod andre, der skulde virke i modsat retning.

Udfaldet var, at det kom til et forlig mellem de to modsatte anskuelser¹⁾; han skulde foreløbig forene de to embeder i sin person. Dette forlig svarer da også fuldstændig til begges ønsker, om det end pålægges Absalon som en tvungen sag, der ikke overlades til hans frie valg. Selv således tvivlede han måske om at kunne magte de vanskelige forhold, der altid mere tårnede sig op omkring ham og kongen. Men nu var der intet andet for end at vove forsøget.

Det behøver neppe at siges, at det lykkedes i alle henseender. Rimeligvis allerede i slutningen af året 1177²⁾ modtog han det erkebiskoppelige pallium af legaten Galandus, men allerede tidligere havde han som det synes forberedt sig på denne afgørelse. Samme år var nemlig Knud udnævnt til konge i Skåne og Halland³⁾, en titel, der vistnok lagde hele den verdslige bestyrelse i Absalons hånd, ligesom vi senere ser, at efter Valdemars død erkebispens indflydelse bliver aldeles overvejende i alle forhold. Alt var da forberedt på at kue Skåningerne i det afgørende øjeblik, og efter nogle års uroligheder stod Absalon på Lunde thingsted med samme myndighed som før ved Ringsted. Og samtidigt

¹⁾ Saxo, p. 925: *Qvi tametsi diversas atque contrarias res petitione complexi viderentur, ea tamen Romani pontificis industria sunt excepti, ut pari utraque sibi pro votis consultum gauderet.*

²⁾ Paludan-Müller hævder vistnok med rette dette år mod Velschows beregning (Ny kirkehist. saml. III, 433 f.). Det fremgår ikke blot af årbøgerne, men også af Saxes ord (— sendebuddene kom tilbage ved samme tid, som det store skisma endte, [Juli 1177], og legaten blev her vinteren over efter at have udført sit hverv, p. 925 —) og af et brev hos Thorkelin (p. 44), der er udstedt af erkebisp A. samme år Knud blev konge i Skåne (1177). Knytlingasaga siger, men vistnok uden nærmere hjemmel, at han blev viet ved fastetid (altså 1178).

³⁾ Script. r. D. I, 163. 242.

hermed undertryktes de sidste forsøg på en rejsning af den danske almue til fordel for kongefrænderne, medens Venderne fuldstændigt bukkede under for erkebispens våbenlykke, og deres fyrster modtog landene til len af Knud, der selv sad på sin trone uden den skygge af tysk afhængighed, der havde fulgt Valdemar siden mødet i Besançon. Således blev de nærmeste år efter erkebispetiftet, der tegnede så truende, fulde af velsignelse for konge og rige, og skøndt Eskil ikke så det sidste udfald († d. 6. Sept. 1182) kunde han dog gå i sin grav med den fulde overbevisning, at han havde gavnet Danmark ligesåmeget ved sin sidste gerning i fædrelandet, som ved hele sit dådrike liv.

Scenen i St. Lavrentiuskirkens kor, da Eskil forgæves bønfalder Absalon om at overtage den højeste værdighed i den nordiske kirke, er da ingen hul komedie og endnu mindre et forargeligt skalkeskjul for lave beregninger mellem to slægter, der vil vriste magten af hinandens hænder; det er tvertimod et af de største øjeblikke i vor historie. Den mægtigste personlighed vort fædreland har frembragt, er stedt for en afgørelse, der bringer hans sjæl til at dirre; medens den storslåede olding, der ligesom med den ene fod står i fortidens minder, som den eneste tilbageblevne af dens mange eventyrlige skikkelser, og med den anden i Sydens stille klostercelle, udtaler kaldets ord og bønfalder ham om at modtage det, og den ridderlige konge giver sit bifald og sin fortrøstning til vennens ubegrænsede evner tilkende. Det er et af de store øjeblikke, der virker opløftende gennem tiderne, fordi de åbenbarer uforgængelige tanker og lader det komme til fuldt og fyldigt gennembrud i ydre handling og ligesom dramatisk situation, hvad der bevæger sig i enhver der skal følge et stort og afgørende kald. I sandhed, dette billed bør stå hen i vor historie, uanfægtet af nogen tvivl og af noget forsøg på at formindske dets træk; thi vi har ikke råd til at ødsle med fortidens storhed, men må holde den frem og se op til den med ydmyghed og med fortrøstning!

Forhandlinger paa Roskilde Landemode

1591 — 1613.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Efterfølgende sjælandske Synodalier fra Biskop Peder Jensen Vinstrups Tid slutte sig til de tidligere meddelte fra hans Forgjængere. Det har været endnu vanskeligere end forhen her at tilvejebringe en paalidelig Text paa Grund af de stærke Afvigelser i de bevarede Opskrifter. Det er derfor blevet nødvendigt at anføre temmelig mange Varianter, da det som oftest ikke lod sig afgjøre, hvilken af de afvigende Texter der var at fortrække. — Synodaliernes væsentlige Betydning er, at de vise, hvad der til en given Tid især følte som Kirkens Brøst; men derfor kan der gjerne have været andre Mangler, som man mindre havde Øje for. De ere desuden af Vigtighed til Oplysning af de indre Forhold her i Landet, og de kaste Lys over sædelige og sociale Tilstande. Det er saaledes kjendeligt, hvor stor Adelens Magt var, og hvor lidet gunstig denne Stand ofte var stemt mod Præsterne, som den ønskede at trykke ned i et dybere Afhængighedsforhold, misfornøjet med at Præstestanden i Frederik II's Tid efterhaanden havde hævet sig frem til en større Betydning i Staten og til et større materielt Velvære, der gav sig tilkjende derved, at Præsterne i Levemaade og Klædedragt nærmede sig til Rigets første Stand. Mærkelig er Bispens Klage (1602) over, at den verdslige Øvrighed intet Hensyn tog til hvad der bestemtes

paa Landemoderne. Regjeringens Forbud, mod at Præster maatte tage deres Sønner til Kapellaner (1597), og Kongens skandaløse Plyndring af Kirkeklokkerne (1601) ere Forhold, som ogsaa her omtales og som gav D. Jørgen Dybvad Anledning til bitre Udfald mod Regjeringen.

I Overskriften over hvert Aars Synodalier findes i Op-skrifterne foruden Bispens ogsaa som oftest den tilstede-værende kongelige Lensmands Navn angivet, saaledes 1595—6 Arild Hvitfeld, Lensmand paa Tryggevælde, 1597—1601 Christen Holk og 1602—7 Ditlev Holk. 1591 og 1594 bemærkes, at ingen kgl. Lensmand var tilstede; for de øvrige Aar mangle Angivelser om Lensmændene.

1591.

Ved dette Landemode var der ingen Lensmand tilstede, men blot Bispen, M. Peder Vinstrup, med Provsterne. Det var det første Landemode, som blev holdt af denne Biskop. Efter Sangen »Veni sancte Spiritus« og den sædvanlige Kollekt, holdt Bispen en smuk Tale over 1 Tim. 4, 12¹). Derefter forelæstes den udvalgte Prindses Brev angaaende Bispens Kaldelse, hvorved det paalagdes alle at yde ham den skyldige Lydighed og Ærbødighed i hans Embede.

Derpaa gav Bispen Provsterne en alvorlig Formaning om at være flittige Tilsynsmænd, hver i sit Herred, og ikke se igjennem Fingre med Præsternes eller Degnenes For-seelser, og han paalagde dem ved deres Visitatser at over-høre Ungdommen, for paa den Maade at faa en selvstændig Dom om den Fremgang, der var gjort i Salighedens Sag. Ligeledes formanede han Præsterne til at gjøre deres Em-bede upaaklagelig og navnlig at undervise Altergjæsterne ved korte og simple Spørgsmaal og overalt at vise Sindig-hed og Maadehold. I Ceremonierne maatte ingen tage

¹) Denne Tale refereres udførlig i Afskriften i Ny kgl. Saml. 1172. 4.

noget fra eller lægge noget til, men enhver skulde holde sig til den Skik, som er paabudt i Kirkeordinansen.

Med løsagtige Kvindfolk skal der handles forsynlig: Øvrigheden skal først straffe, postea admittantur, si sentiatur signum poenitentiae.

Degnene maa ingenlunde forsømme Ungdommen og skulle være deres Sognepræster lydige i al Kirketjeneste med Ringen, Syngen, Sognebud og udi alle andre Maader, og slet intet bevare sig med den Tjeneste, Præster tilkommer. Ingen Degn maa gaa i Prædikestolen, ikke heller maa han døbe Børn, enten Præsters eller andres, uden i yderste Nødsfald¹).

Mandhelleløse Mænd maa ikke stedes til Sakramentet, førend de blive oplyste (!), thi den, som ikke vil forlige sig med Mennesker, kan ikke forlige sig med Gud. Ikke heller maa de, om de dø mandhelleløse, begraves i Kirkegaarden. Bispnen lovede at fly Kanslerens Brev derom.

Blev befalet at optegne de Sogne, som ere fri for Studiiskat, og skikke Qvæstori Universitatis det tilhaande.

Blev alvorligen befalet Provsterne, at Universitetet skal bekomme en Gylden af hver Præsts Bo, som hendor, som dets Fundats formelder, og en Tid lang hos mange er forsømt²).

Bleve og Provsterne anmodede af Bispnen om at opkræve Cathedricum og Gjæsteri (pro hospitalitate) til Dionysii Dag, og at Præsterne selv vilde betænke det inden samme Termin og velvilligen sende det til Provsterne uden videre Forhaling og større Umage.

Sager.

Til denne Synodum var stevnet Hr. Anders paa Ovrø af velb. Oluf Bilde paa Abramstrup, og mødte paa Oluf

¹) I en anden Opskrift findes følgende karakteristiske Ytring: Præpositi et Pastores omnes, qui aderant, graviter de Diaconorum inobedientia et obstinatio conquesti sunt, ac promisit Episcopus, ut cum tempore naribus eorum imponeret annulum.

²) Dette Monitum gjentages hyppig i de følgende Aar.

Bildes Vegne Fogden Jørgen Jacobsen, men Hr. Anders var Stevningen ulydig og mødte ikke, men havde givet Hr. Mogens i Hjembæk sit Magtsbrev at svare for ham, hvilket hannem ikke blev tilstedt, saa han og selvwillig afstod. Stevningen var for tvende Sager, den ene, for han havde ladet sin Degn døbe sit Barn i Kirken; selv læste han Ordene hos Daaben, men Degnen øste Vandet paa. Den anden Sag var, at Hr. Anders havde paa Prædikestolen skjeldt en Dannemands Hustru for Hors Sag, og ikke havde han skjellig Aarsag dertil. Han blev forbudet Kirketjenesten og Degnen med, indtil Dom afsiges af Provsten, Hr. Hans i Gjerlev, hvilket skal ske med det allerførste.

Hr. Oluf Buddinge, Hr. Bents Kapellan i Snesere, var stevnet af Christen Holk og for tvende Aarsager: den første, at han skriftede en skaansk Kvinde, og hun ikke havde bekendt Barnefaderen i samme Skriftemaal, og han tilstedte hende Sakramentet. Den anden, han skulde have en ond Omgjængelse med Hr. Bent og hans Hustru, og havde Hr. Bent optegnet 16 Klagemaal over fornævnte Kapellan; dog syntes de ikke at være skjellige. Item blev han og beklaget, at han havde været hos en syg Kvinde og berettet hende, og efter han var udgangen i Gaarden slog han en Dreng paa Munden for noget, dem var mellem kommet. Denne Sag blev opsat, og Hr. Bent skulde bevise skjelligen disse Klagemaal over Kapellanen; og lovede Bispen, at han med det første vilde komme derhen.

Item var og Hr. Peder Vinters Sag i Rette om Hørligheden til [Præstegaarden i] Høje Sogn; han begjærede Vidnesbyrd af Provsten, hvorlunde denne Sag gik velb. Knud Rud og hannem i næst forgangne Aar 1590.

Da dette var forhandlet, sluttedes Modet med Sangen: »Te Deum laudamus«¹⁾.

¹⁾ I Don. Var. 34. 4 findes i Forbindelse mod Synodalierne følgende Optegnelse: »1591 er Kalent i Mern; til dette Kalent først kommer

1592.

Canebatur more consveto: Veni sancte Spiritus; et recitata est usurpata precatio a Dn. Episcopo. Habita oratione a Dn. Episcopo de Ecclesiæ statu in mundo et de ornamentis spiritualibus, quibus Deus eam ornat, et quod habeat custodem filium Dei, unde se consolatur contra scandala et adversa hujus mundi, lectæ sunt literæ electi regis cum subscriptione Gubernatorum regni:

Christian den fierde etc. Vor sønderlig Gunst tilforn. Vider, efterat vi forfare, hvorledes at mange Præster paa Landsbyerne her udi Riget skulle sig understaa at tage Penge og anden Skjenk og Gave af deres Sognefolk for deres Begravelse, naar enten Mand eller Kvinde eller nogen deres Børn eller Folk skulle begraves, desligeste og for Aflesning, naar nogen gaar til dennem til Skrifte, som dog aldrig tilforn nogensteds her udi Riget haver været brugeligt eller sædvanligt; hvorudover Bønder og menige Almue fast meget besværes, og maa vel ske formenes dennem, som saadanne Penge og Gave ikke ville udgive, og opholdes en Tidlang at begraves eller afløses. Da bede vi eder og ville, at I herudinden der udi eders Stift haver grandgivelig og alvorlig Indseende, at saadant aldeles igjen maa blive afskaffet, og Præsterne der udi Stiftet sig og herefter derfra aldeles entholde. Dersom og nogen herefter befindes udi saa Maade at tage Penge eller nogen anden Vare for Begravelse eller Aflesning, og ikke lader sig nøje med sin Tiende, Offer og anden rette tilberlige Rente, da skulle I med vor Lensmand, udi hvis Len det sker, have Fuldmagt hannem strax at afsætte fra sit Kald, og skal han siden ikke mer nogen Tid tilstedes til noget andet Kald igjen. Hvorom vi naadigst have tilskrevet alle vore Lensmænd, at de, hver udi sit Len, med eder herudinden skulle have tilberlig og alvorlig Indseende, saa derimod intet sker. Dermed sker vor Vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn den 20 Maj Anno etc. 1592.

M. Jakob i Langebek og Hr. Lavrits i Udby. Her forliges Hr. Lavrits og Hr. Jens i Præstø: at hvilken først opbryder, skal give $\frac{1}{2}$ Amme Vin til Kalentbrødrene.

Anledning til denne Befaling var en Præst udi Jylland, som ikke vilde begrave et Lig, fordi han fik ikke saa megen Sjælegave, som han vilde. En Præst her udi Sjælland tog en Ko og en Kvie fra en fattig Husmand, for han begrov hans Hustru.

Dem, som ere gjorte mandhelleløse for Gjæld eller for nogen anden ærlig Sag, maa man vel tilstede Sakramentet og begrave dem, endog der bliver gjort Forbud paa. Herom var udgaaet følgende Kongebrev til Biskoppen:

Christian den fjerde etc. V. s. G. t. Vider, eftersom vi komme udi Forfaring, hvorledes naar nogen her udi Sjælands Stift, som er mandhelleløs gjort eller lovfordelt, dør og afgaar, skulle Præsterne dennem ikke ville understaa at begrave, med mindre de maatte bekomme vor naadigste Vilje og Forordning, hvorledes de sig dermed endeligen skulle forholde. Thi bede vi eder og ville, at I til første Landemode eller og med første Lejlighed paa vore Vegne foreholder og befaler alle Provster og Præster der udi for^{ne} Sjælands Stift, at naar sig noget sligt tildrager og begiver, og nogen skal begraves, som for ærlige Sager er gjort mandhelleløs og er bleven lovfordelt, de da slige Lig maa hegrave. Men hvis dennem er anlangendes, som for ubekvemne og uærlige Sager er bleven mandhelleløs gjorte eller lovfordelte, dennem skulle de ikke tilstede at begraves, førend de have stillet Sagvolderen tilfreds. Herefter de dennem kunne vide at rette. Dermed osv. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn den 31 Maj Anno 1592. Under vort Signet.

Højbe^{te} vor allernaadigste udvalgte Herre, Prinds og Konnings tilforordnede Regjeringsraad.

Niels Kaas. Peder Munk. Jørgen Rosenkrands. Hack Ulfstand.

Provsterne skulle ogsaa visitere de Kirker, som Adelen og Kanniker have Patronatsret til; men ville de lukke Dørene for Provsten, som nogensteds er sket, skal Provsten strax lade Bispen det vide. Og dersom de ikke ville give hannem Penninge for hans Visitats, da skal de dog forsyne ham med Mad og Øl og saa Hestefoder.

Saadanne gamle Skikke, som skrive sig fra Pavedømmet, skulle fuldkommen afskaffes. Der holdes endnu

somme Steder en Dug for dem, som gaa til Alters (som Bispen sagde sig selv at have set nu nyligen); det skal aflægges.

De Degne, som ikke have skikkelige og side Klæder, skulle have Røcklin paa udi Kirken.

Hvorsomhelst der er nogen Hovgaard udi et Sogn, der skal Sognepræsten ikke tilstede nogen at have Bolskab, være sig Junker, Foged eller Skriver. Og dersom Præsterne ikke straffe og tilkjendegive Øvrigheden det, da have de deres Kald forbrudt. Thi det sagdes, at her fandtes nogle Præster, som til Gjæst hos Herremændene sad Laar om Laar med deres Bolskab og dem.

Naar nogen synger Litani i Kirken, da skal han bede efter denne Form: Gud give vor udvalgte Konning, Hertug Christian, Fred og et lyksaligt Regimente.

Der skal ikke bæres Voxlys, naar Præster begravet¹⁾, ikke heller maa bruges nogen Overflødighed, som der undertiden sker.

Tjenesten i Kirken skal udføres helt, og ikke som nogle Præster gjøre; strax de komme ind ad Kirkedøren, begynde de: Nu bede vi den Helligaand; og gaa strax i Prædikestolen, saa at Kollekten, Epistlen, Evangelium og al anden Sang forsømmes og opholdes.

Korsbetegnelsen efter Slutningsvelsignelsen maa vel bruges, naar ingen Overtro forbindes dermed.

Den Skik, som er brugelig, at Præsten kaster 3 Gange Jord paa de Lig, der begravet, skal holdes ved Magt, med disse Ord: Af Jord osv. Aarsag til denne Artikkel var et Spørgsmaal af M. Søren i Helsingør, i Anledning af at den tyske Prædikant sammesteds ikke gjorde det.

Ingen Præst skal annamme Løbepellaner udi Kirketjenesten, som ere komne af Sverig, Norge eller andenstedsfra, uden den rette Øvrigheds Vilje og Samtykke.

¹⁾ I andre Opskrifter henføres dette Forbud til Begravelser i Almindelighed.

Præsterne maa ingen vie sammen i Ægteskab, naar deres Sag er tilforn indført for Kapitel, førend de faa deres Dom at se, som dem er gangen imellem.

Ingen Præst skal give noget Pasbord ud at gaa og trygle med, men Vidnesbyrd maa man give dem, som skal giftes af et Sogn eller Herred i et andet.

Beklagede Bispen, at en Præst havde budet 24 Faddere, og lod Barnet følge til Kirken med Spillemand og Strængeleg. Hi gestus histrionici abrogentur.

Hvilke Præster, der have nogen Breve paa deres Mensalgods eller anden Indkomst, liggende til deres Præstegaarde, skal dem vel forvare, at de komme til deres Efterkommere og ikke ved den afdøde Præsts Arvinger forvendes og forkommes.

Præsten skal være den tredie Kirkeværge og se til, at der ingen unyttig Bygning begyndes.

Bispen begjærede af Provsterne, at hver udi sit Herred skulde paaminde Præsterne om nogen Hjælp til en fattig Præstemand, som havde fanget Skade af Ildebrand, ved Navn Hr. Jens [Hansen] i Ulsø og Frølev, liggendes udi Faxø Herred ¹⁾).

Blev læst Tyge Brahes ²⁾ Brev til Bispen, at, som Tyge paa Hven havde ladet bygge en Papirmølle, Præsterne da hver udi sine Sogne vilde give Sognefolkene tilkjende, at naar hans Bud kommer til dem, at de vilde sælge ham for skjellige Penge gammelt forslidt Lærred til at gjøre Papir af.

Sager.

Den Sag om Hr. Anders paa Ovrø blev repeteret, men gik ikke endnu til Doms, thi den Stevning, som velb. Oluf Bilde havde over ham, blev sagt ikke i tilbørlig Tid at være ham forkyndt, hvorfor og Bispen opsatte denne Sag

¹⁾ I en anden Opskrift staar, men sikkert urigtigt: Lyderslev og Frølev i Stevns Herred.

²⁾ I andre Opskrifter: Kongl. Majestæts.

en Tidlang, da vilde han efter ny Stevning med nogle af Provsterne dømme deri.

Hr. Niels i Harsløv¹⁾ klagede paa sin Degn, som viste stor Trodsighed, holdt paa med at drikke Brændevin og andet i sit Hus, sønderlig paa Bededagene; end var ham tillagt Tyvesag for et Signet, han løj sig til, og han havde ikke lagt sig saadant fra. Han blev afsagt fra sit Kald.

1593.

Der var færre Provster og Præster tilstede end sædvanlig. Efter den sædvanlige Sang og Bøn rejste Bispen sig og holdt en udmærket Tale om Kirken og dens Lære over Eph. 2, 19—22.

Derpaa forelæste Bispen et Kongebrev om Præsternes Kaldelse: Om nogen befindes at ville med Gunst og Gave hos Lensmændene eller andre forhverve sig Kald og Indgang i noget Sogn, og det kan ham skjelligt overbevises, da skal han ikke aleneste miste det Kald, som han da affecterer, men ikke heller siden bekomme noget Kald; og dersom det og findes og gjøres bevislig, at nogen Lensmand tager Skjænk og Gave af nogen for Kald at bekomme, da skal han have forbrudt sit Len og afsættes²⁾.

De regjerende Raader have tilladt Præsterne at tage en liden Betaling for Begravelse, thi de have fundet et gammelt Kongebrev udi Skaane (fra 1539), som lyder paa Begravelsependinge, at for en voxen skal gives 10 Sk., for et Barn 5 Sk., eller saameget enhver vil give sin Præst efter sin Evne og Formue³⁾.

¹⁾ Det er formodentlig Hasle (og Braaby), som her menes.

²⁾ Det er Kongebrevet af 22de Februar 1593, som skal meddeles nedenfor blandt Bidragene til Præstevalgets Historie.

³⁾ I en anden Opskrift: •Regiæ literæ antiquæ in Scania repertæ sunt, continentes, dari licitum pro adulto 10 β, pro puero 5 β. Lader alting være stille, jeg vil (dixit Dominus Episcopus) forhandle Sagen hos Øvrigheden om den Sjølegave, det bedste jeg kan•.

Bispen klagede over, at Fogedsønner, Præstesønner og rige Bøndersønner ikke stod offentlig Skrifte, naar deres Skjørlevned blev Kirken bekendt, da dog en Skjørlevner skal offentlig afløses ligesaa vel som den af ham krænkede Kvinde.

Bispen klagede over nogle Præsters Gjerrighed, at de i Aar og Dag ikke vilde afløse dem, der offentlig havde forset sig, naar de ikke havde Raad til at betale derfor.

Den høje Øvrighed klager over Præsternes Letfærdighed i Klædedragt med høje Hatte, store Ruer, vide Buxer, store Knive paa Siden og lignende. Somme Præster have Skjortekraver, der staa om Halsen som en Krone, og mange vide ikke andet, end at det lader dem vel, og gjøre sig selv dermed til Vidundere; — og om deres Vingesko med Knapper i, og anden mer Uskikkelighed, som ikke sømmer Guds Ords Tjenere, men dennem bør at straffe andre for.

Sognefolk, som ikke vil lade deres Børn komme til Degnene til Undervisning, skulle haardelig trues, straffes og holdes fra Sakramentet. I Stevns Herred var der en Bonde, han svarede for sin Søn og sagde, det var bedre at give ham et Fad Grød, end at lade ham lære noget og gaa op at læse for Præsten eller Provsten.

Bispen klagede over, at, hvor der er mange Børn at kristne, give Præsterne sig ikke Stunder til at læse Trosartiklerne for hver enkelt, men tiltale dem under Ening og sige: Tro I paa Gud osv. Ligeledes: Jeg døber eder i Navnet Faderens osv. Men Daaben bør ske saaledes, som befalet er i Manualen.

Nogle fejle ved Slutningsvelsignelsen til Menigheden, idet de sige: Herren velsigne eder osv.; men Velsignelse skal ske overensstemmende med Skriften, 4 Mos. 6: Herren velsigne dig osv¹⁾.

¹⁾ I en anden Opskrift: Quidem mutant verba ultima benedictionis in ministerio: Herren vende sit milde Ansigt til eder og give eder

Det skal ingenlunde tilstedes dem, som blive trolovede, at drage sammen, før de blive viede; thi Kapitlet haver meget med saadant at gjøre, at de ville skilles fra hinanden igjen, efterat de have prøvet hinanden.

Da det er en almindelig Klage fra alle Egne af Landet, at Præsterne ikke faa deres Tiende ordentlig leveret, lovede Bispnen at anholde hos Øvrigheden, om at Bønderne maatte blive tilholdte at tiende rettelig.

Præsterne maa beholde alle tre Parter af Tienden af deres Annexgaarde.

Præster og Degne maa ikke formindske deres Indkomst, men holde sig til deres tilbørlige Rente, endogsaa for deres Efterkommeres Skyld. Thi der klagedes over, at nogle Præster ere befundne at »skalte«¹⁾ deres Tiende bort til Bønderne, som Kornet staar end i Væxt, og dermed ikke aleneste gjøre sig selv Skade men og deres Efterkommere.

Unge og umodne Studenter maa ikke bestige Prædikestolen, uden de ere forsynede med hæderligt Testimonium fra Universitetet og Anbefaling fra Biskoppen²⁾. Dog kan det for Øvelsens Skyld tilstedes Studenter at prædike i deres Fødesogn, naar de ere forsynede med Testimonium fra deres Privatpræceptor og have godt Vidnesbyrd om deres Liv og Lærdom; scurræ non ita.

Afsatte og omløbende Præster, der komme fra Norge eller andenstedsfra, maa man ikke give Adgang til Prædikestolen uden Biskoppens Samtykke³⁾.

Degnene kunne mangesteds ikke faa Kald, uden de ville forpligte sig ikke at kræve mere Rente, end Bønderne ville give dennem, hvilket ingenlunde maa tilstedes.

den evige Fred. Retinenda et recitanda sunt simpliciter verba in Manuali expressa.

¹⁾ I en anden Opskrift: forpagte.

²⁾ I en anden Opskrift kortere: Studiosi non ascendent suggestum, nisi muniti fuerint literis Episcopi.

³⁾ Gjentages 1595 og 1605, idet der tillige bemærkes, at naar en Præst af nødvendige Aarsager var forhindret i selv at prædike, skulde han henvende sig til en Nabopræst om Hjælp.

At ingen skal svare Hospitals Bud i Kjøbenhavn ilde, men lyse for dem og hjælpe dem.

Provsten i Tudse Herred klagede, at hvor Herremænd have Jus patronatus til Kirker, der ere Bønderne ulydige, saa at naar Provsten kommer, staar alting ude, og Bønderne passe intet paa Provsten. Herpaa lovede Bispen en vis Besked, at Provsterne skulle visitere Kirkerne [en Gang] om Aaret, ihvem der havde Jus patronatus til dem¹⁾.

1594.

Efterat »Veni Sancte Spiritus« var sunget og Biskoppen havde fremsagt den sædvanlige Bøn, holdt han en lærd Formaningstale over Apostelen Povels Ord til Ephesierne, Ap. Gj. 20, 28: Giver Agt paa eder selv og paa Hjorden osv.

Stevninger i Ægteskabssager maa ikke ske fra Prædikestolen, men paa Sognestevne eller for deres Brofjel.

Barselkvinder, som dø før deres Kirkegang, skulle ikke føres ind i Kirkerne eller sættes paa Kirkegulvet (*nec in pavementis ponantur*), medens der sker Ofring, saaledes som nogle Steder sker for den ringe Fordels Skyld, Præsten har deraf, at vi ikke skulle falde tilbage til papistisk Overtro og sige eller mene, at Barselkvinder, siden Fødselen skete, have været i Djævelens Vold, medens Ap. Povel tvertimod siger, at Kvinderne frelses ved Barnefødsel, om de blive i Tro og Ærbarhed. 1 Tim. 2.

Følgende Orden skal ifølge Prindsens og Regjeringsraadets Befaling holdes, naar der bedes for Øvrigheden: først for den udvalgte Prinds og dernæst for Enkedronningen og det kongelige Hus, Raadet og al anden Øvrighed.

Præster og Degne skulle fordre den dem efter Ordinansen tilkommende tilbørlige Rente, og ikke eftergive

¹⁾ I en Afskrift (Don. Var. 34. 4) findes følgende Bemærkning: »Anno 1593, 26 Junii vidi primo Monachum tonsum et cuculatum nomine Conradum in templo Egitzburgi [ø: Østeregesborg i Barse Herred] die Calendarum, qui postea convivio et symposio interfuit.»

Beboerne det halve eller Tredieparten til Skade for deres Efterkommere, at det ikke skal rives Eftermanden i Næsen: Han var en Dannemand, han regnede ikke saa nøje med os, som I gjør osv. Dog skulle de ikke ligge i Strid med Bønderne ¹).

Bispen klagede over nogle Præsters og Degnes Mangel paa Gjæstmildhed mod de kongelige Sendebud, qui benigni in hac mundi fece excipiantur ²).

Bispen befalede, at man ikke maatte give Almisse til saadanne, som kom og bad derom i hans Navn, med mindre de vare forsynede med Brev fra ham og med Vidnesbyrd, og han klagede over, at nogle Studenter havde misbrugt hans Breve i tre Aar eller længere.

Præster og Degne tilholdes under Straf af Øvrigheden at holde deres Boliger ordentlig vedlige.

Løstgige Personer skulle offentlig afløses, uden Personsanseelse, om de ere Bøndersønner eller Fogedsønner.

M. Jørgen i Næstved klagede over, at de, som have fæstet Kongens eller Kirkens Tiende, ville ogsaa have Part i Hør, Hamp, Ærter og Humle, som altid tilforn har været Præstens Smaaredsel. Biskoppen lovede, at han vilde tage sig af denne Sag hos Høj-Øvrighed, og skal søges efter et Kongebrev, som sagdes at være udgivet i Palladii Tid, at Smaaredsel skal følge Præsterne. Landsdommer velb. Lave Beck har givet Landstingsdom, at samme Smaaredsel og Kvægtiende skal følge Præsterne her i Sjælland.

Hr. Thomas i Marvede i Flakkebjerg Herred har faaet stor Skade og Afbræk ved Ildebrand, og hans Degn tillige,

¹) I en anden Opskrift tilføjes: Ingen maa laane eller leje Ager eller Eng bort.

²) I en anden Opskrift: Querela est, quod pastores et ministri verbi recludant peregrinis januas, minus perpendentes, quod Apostolus requirat ab Episcopo, ut sit hospitalis. Haver baade Herremænd og andre dette klaget, at de haver hos nogle Præster hverken for gode Ord eller Penge maattet bekomme Hus eller Herberge. Dixit D. Episcopus, non gratis omnia impertiri [debere], sed pro tolerabili pretio.

har han forhvervet Hs. kgl. Mj.s Brev til Provster, Præster og Kirkeværger, at de vilde komme ham til Hjælp hver efter sin gode Vilje og Kirkeværgerne eftersom Kirken formaar.

I en enkelt Opskrift (Don. Var. 34. 4) findes endnu følgende Artikler, meddelte paa Baarse Herreds Kalent.

Nulla desponsatio fiat sine præsentia tutoris et quinque aliorum testium.

Tam populus quam minister stans cantabit: Aleneste Gud. Nu bede vi den Helligaand. Vi tro allesammen paa een Gud.

Pastores invitati ad convivia non protrahant computationem ad mediam noctem, sed tempestive se domum conferant.

Pastores et diaconi nullibi accusabunt nec offerent querelas sive supplicationes invito Episcopo.

Pastores habeant conscripta synodalia, quibus, si indigeant, utantur.

Pastores animadvertant, an diaconi fideles sint, necne, in docendo rusticanam juventutem. Pastores item ter vel quater in anno convocent pueros, ut exploretur diaconorum diligentia vel negligentia.

Caveant pastores indecenter loqui, et abstineant ab intempestivis sermonibus propter osoros (illud propter verba Domini Lagonis in Snesere, quasi Hilarius præfectus arcis occidisset quandam).

Pastores vocati ad ægrotos e vestigio ad eos se conferant.

Ingen Præst give Vidnesbyrd til Tinge eller stevne paa det, som gjælder Liv, Hæder eller Ære.

Ingen røbe det, som dem siges i Lønlighed, inden lukte Døre inter fratres, in templo vel alibi, eller i Skriftemaal.

Strenue mandat præpositus, ut post singulas conciones diebus dominicis tractetur pars vel articulus Catechismi, idque juxta ordinationem et sæpissime repetita synodalia, quod etiam sedulo Dn. Episcopus Doctor Petrus Winstrupius in visitatione hic in Effverdrup 20 Nov. Anno 94 mandavit.

Anno Domini 1594, die omnium sanctorum, qui est 1 Novembris, obiit vir venerandus Dn. Olaus Matthiæ pastor Ecclesiæ Egitzburg et præpositus provinciæ Borsensis, cujus anima requi-

escat in æterna beatitudine. In cujus functionem Præposituræ substitutus Dn. Budeus de Beldring anni et mensis ejusdem 21.

1595.

Efter den sædvanlige Sang holdt Biskoppen en meget lærd og trøstefuld Tale over Ps. 126, 5. 6.

Der klagedes over adskillige Præsters Forsømmelighed med Bededagene, især med den tredie Dag.

Ligeledes klagedes der, som saa ofte tidligere, over Præsternes Sæder og Overdaadighed i Klædedragt, der er et Tegn paa Letsindighed og Ustadighed.

Ordets Tjenere skulle alvorlig paamindes om at afholde sig fra den afskyelige Vane at bande, hvorved Guds Navn misbruges og Menigheden forarges.

Der bebrejdedes Præster og Degne den ugudelige og jødiske Aager, som nogle dreve. Der gives Præster, som af hver Daler fordre 4 Sk. om Ugen, andre lade sig nøje med 1 Mark af 20 om Ugen og kalde det at gaa mildelig tilværks.

Ingen Præst maa antage nogen Kapellan eller afslutte Overenskomst med ham uden Bispens og Provstens Samtykke¹⁾.

Præsterne skulle herefter være forsigtigere med Udstedelser af Skudsmaal især i Ægteskabssager.

Præsterne skulle ikke stræbe efter Forflyttelse.

Evangelium, quod incidit in Dominicam XXVII post Trinit., non secundum ephemerides (det er Almanakken) sed ordinem in manuali præscriptum, servandum²⁾.

Præsterne skulle formane deres Tilhørere til at være gavmilde mod de Bud, Hospitalet i Kjøbenhavn udsender.

Ingen Sognedegn maa vandre frahuse, uden han siger Præsten til, eller han skal miste sit Kald.

¹⁾ Gjentages 1605 og 1607.

²⁾ I en anden Opskrift derimod: Pastores convenient in Evangelium Dominicæ 26 post Trinitatis, Matth. 11.

Hr. Niels i Borre paa Møen og Hr. Jørgen i Hammer, som have lidt megen Skade ved Ildebrand, skulle have Hjælp.

Desuden forhandlede en Sag mellem en Borger i Kjøbenhavn og Hr. Niels i Boeslund de ferendo veritatis testimonio.

Fra Kalentet i Baarse Herred findes i Opskriften Donatio Var. 34. 4 endnu følgende fra dette Aar:

Ad quæstiones Dn. Laurentii de Præste respondetur et concluditur a fratribus: 1. Hvilke som fare fra et Sogn til et andet, de skulle have Sognepræstens Skudsmaal, alias non admittantur. 2. Concubinarij pœnitentes possunt admitti ad copulationem, si concedat magistratus.

1596.

Efter den sædvanlige Sang og Bøn holdt Biskoppen en meget lærd Tale over Ps. 68, 12—17, der varede en hel Time, hvori han paa en meget opbyggelig og smuk Maade oplyste, 1. quam pulcher sit exercitus seu acies ministrorum verbi præliantium pro ecclesia filii Dei. 2. De conjunctione seu concordia ministrorum verbi in sana doctrina, in propugnanda ecclesia. 3. De fructu et efficacia ministerii. Derpaa fremsatte han følgende:

Provsterne klage over, at mange foragte det, der bestemmes ved Landemodet, og det ikke blot vore Tilhørere, men der gives Præster, der give lidet Agt paa Landemodet og Forhandlingerne derved, hvoraf Følgen er, at de tagne Bestemmelser ikke komme til Udførelse. Der gives dem, som i Samkvem med deres Sognefolk ikke skamme sig ved at sige: hvad kommer Landemodet mig ved, jeg veed ogsaa uden det, hvad jeg skal gjøre; og dermed give de ugudelige Folk Anledning til at foragte Bispens og Provstens Visitatser. Landemodet holdes i tvende Øjemærker, nemlig for at samtale om nødvendige Ting vedkommende

Præsteembedet og Kirkeskikkene, og for at jevne forefaldende Stridigheder ¹⁾.

Da vor udvalgte Konges Kroning nu nærmer sig, skulle Provsterne paalægge deres Herredsbrødre, at de skulle lægge deres Tilhørere denne Sag paa Sinde. Derfor skulle de, naar de i Bønnen efter Prædiken bede for Kirken, ogsaa bede for den unge Herres Kroning, at Gud vilde give en lykkelig Begyndelse en god Fremgang og en salig Ende, Gud til Ære, Religionen til Forfremmelse og alle Danmarks Riges Indbyggere til Gavn og Glæde.

Præsterne skulle paamindes om ikke at give ubekjendte eller fremmede Personer Skudsmaal, som nogle have gjort, ikke uden Mistanke for derved at gjøre sig en skidden Fordel. Bispem nævnede Hr. Niels i Sønderup og Hr. Erik i Tostrup. Den sidste var tilstede; han havde givet en Mand Pasbord, at alt hans Kvæg var dødt. Men hvis der er Sognefolk, som have lidt Ildsvaade eller paa anden Maade ere komne i Armod, skulle de ved Præstens Mellemlhandling skaffe sig et Vidnesbyrd fra Lensmanden eller Herredsfogden, og dette siden forsynes med Herredsprovstens Paategning ²⁾.

Bispem klagede over, at der findes Præster, som give sig af med Prangeri og opkjøbe Korn, hvilket ikke er tiladeligt.

Det maa ikke tilstedes Bønderne at gjøre altfor stærk Brug af Klokkerne, til hvad de kalde Sjæleringen, men der

¹⁾ I en anden Opskrift findes denne Artikel i følgende meget afvigende Form: *Generalis episcopi querela de labescentis ecclesie auctoritate, quamque vili et rejecto loco nobilitas synodi pias constitutiones habeat. Eapropter recusavit se illa promulgaturum, antequam superior magistratus de his aliter constituerit. Interim pastoribus ad normam verbi et ordinationis ecclesiarum nostrarum vivendum.*

²⁾ Dette Monitum gjentoges efter kgl. Befaling Aaret efter i endnu strengere Form, og de Præster, som overtraadte det, truedes med Afsættelse. Bispem fremlagde en stor Pakke saadanne ulovlige Anbefalingsbreve ved Landemodet og mente, »at nogle Præstemænd kom i Skade derfor«.

skal ringes med Maade een Gang. Der er ofte forgjæves klaget herover, som over saameget andet. I Løveherred var der en Mand, som ikke fik saa megen Sjøleringen, som han vilde, saa løb han selv til og sagde, han skulde have ringet nok i tusind den Mands Navn, og saa ringede han saaledes, at Klokken faldt ned og gik isønder og gjorde stor Skade, og han selv blev slagen ihjel; men Drengen kom til Badskjær og blev ved Livet.

Hvilken Skjøge, som beligges og søger til et andet Sogn, skal afløses der, hvor hun er bleven beligget.

Præsterne skulle paamine deres Sognefolk om at omgaas forsigtig med Ild og vogte sig for Ildsvaade.

Der blev forhandlet en Sag mellem Henrik Alpelhuv og Hr. Ingver, Præst i Grevinge, om Gjæld. Ligeledes mellem Peder, Degn i Grevinge, og Urban (Kjeldsen), Degn i Faxe, om Arvegods.

Efterat dette var tilendebragt, overrakte Provsterne den Kollekt, de havde indsamlet hos Præsterne til Bispens Stif-fader og Søster, hvorfor Bispens højliggen takkede og sagde: Hvad der er givet disse, vil jeg anse, som om det var skjænket mig selv.

1597.

Bispens holdt først en Tale om Kirkens Lærdomme og Skikke.

Præsterne skulle intet forvandle udi Kirketjenesten, men holde Tjenesten med Sang, Ceremonier og alle Ting til Enden, efter Ordinansen.

Nogle Præster udelade Exorcismen, andre oversprunge nogle af Bønnerne ved Daaben. De skulle alvorlig paa-mindes om intet at foretage sig mod Ordinansen. De, som ikke ville lyde, skulle afsættes, saaledes som det skete med Præsten paa Hven, som efter velb. Tyge Brahes Ønske udelod Exorcismen ved Daaben, og derfor mistede sit Embede¹). Nogle Landsbypræster gaa meget let hen over

¹) I en anden Opskrift (Don. Var. 34. 4) findes Sagen mod Præsten paa Hven udførligere omtalt, se Danske Mag. II, 317.

deres Embedsforretninger, de springe nogle af Psalmerne over og undlade at læse Epistelen for Alteret. Nogle begynde: Nu bede vi den Helligaand; og lade det andet staa, hvilket alt er mod Ordinansen. Præsterne skulle vel tage sig Vare herfor, om de ikke til deres egen Skade ville paa-
drage sig Straf af Øvrigheden.

Det sker af og til, at Præster af intetsigende Aarsager forlade deres Kirker og lade Degnene prædike, hvilket oftere er forbudt. Præsterne skulle under deres Kalds Fortabelse vogte sig herfor. I nødvendige Tilfælde skulle de søge Hjælp hos Nabopræsten.

Ingen maa forvises fra den hellige Nadvere uden de, som Ordinansen fraviser. Thi nogle Præster formene Folk Adgangen, fordi de ere i Agterstand med deres Afgifter, andre lade sig regjere af deres Lidenskaber og private Fjendskaber og udelukke deres Uvenner fra Nadveren, hvilket er ganske utilladeligt.

Om Løn og Betaling for Jordefærd skal man handle varlig; hvad de ville give med god Vijje, det maa tages.

Degnene maa ikke skrive Klagebreve, Supplicatser eller saadanne Breve under deres Kalds Fortabelse; de skulle ikke have en Mark eller to saa kjær.

I Kjøbstederne saavel som paa Landsbyerne skal ingen Præst trolove Folk sammen om Søndagen, førend Prædiken og Højmessen er ude¹⁾.

Børn skulle ikke døbes hjemme uden i yderste Nødsfald, men naar Præsten, efterat være tilkaldet, har forrettet Daaben fuldstændigt i Huset, skal Barnet ikke sidenefter bringes til Kirken, fordi der ogsaa i Huset er en kristen Menighed efter Herrens Ord: Hvor to eller tre ere forsamlede i mit Navn o. s. v.

Naar en Præst eller Degn er gjort mandhelleløs til Tinge, maa han ej forrette sit Embede, før han har stillet Bispen og Lensmanden tilfreds.

¹⁾ Eller: "Trolovelse skal ske efter god Betænkelse i Ædruskab, i tilbørlig Tid, i ærligt Folks Nærværelse".

Gjenstridige Degne skulle afsættes, og andre, der ville vise Lydighed, indsættes i deres Sted.

En Bonde, der har to Gaarde, skal yde dobbelte Afgifter til Præst og Degn.

Hr. Jakob i Gjentofte begjærede for Guds Skyld Hjælp i denne dyre Tid. Bispem gik i Forbøn for ham og Provsterne lovede alle at være hans Bud og annamme, hvad Hjælp Præsterne vilde velvillig give, og forskaffe ham det til Kjøbenhavn¹).

Oeconomus for de 100 Studenter, D. Anders Christensen, begjærede Lam at købe for rede Penge og vilde selv hente dem. Rectoris (Universitatis) literæ præsentatur regio mandato editæ, ut post obitum pastorum mittatur quæstori aureus nummus vel Joachimicus²).

1598.

Biskoppen holdt en Tale over Es. 59, 21, de auctoritate et dignitate ministerii nostri.

Det blev derefter efter kgl. Befaling forbudt Præsterne at tage deres Sønner til Kapellaner; men Biskoppen skal beskikke duelige Medhjælpere for gamle og udtjente Præster, dog saaledes, at Menigheden, naar Præsten dør, skal have frit Valg af en ny Præst og ikke være bunden til

¹) I nogle Opskrifter omtales denne Hr. Jakob, som den forhenværende Præst i Gjentoft, hvilket vistnok er det rigtige.

²) Fra Baarse H. Kalent anføres i Don. Var. 34. 4 endnu følgende: «Klager Hr. Thomas Christensen i Allersløv, at en slem Løgn er hannem paasagt, at han skulde være kaldet til et sygt Menneske, og der han kom, skulde [han] ikke villet indgaa til den syge, men skulde faaet en gammel Kjærling, at hun skulde bære det [Sakramentet] ind til den syge, hvilket er Løgn. Men der Hr. Thomas det spurgte fra andre Steder, tilspørger han sine Sognefolk i Almindelighed, om nogen veed saa at være sket, og fortykker, saadan Løgnagtigheds Sagn fører og siger en løbendes Tigger og en Skalk om hannem, at han bandsatte alle sine Sognefolk. Gud hannem og dennem naadeligen bevare og straffe Skalken. Amen. Anno 1560 kom Hr. Thomas til Allersløv Sogn, dixit en blind Mand».

Kapellanen. Om denne Bestemmelses nøjagtige Efterlevelse har Biskoppen ifølge kgl. Refaling tilskrevet de øvrige Biskopper i Danmark og Norge¹⁾.

I Sjæl. Registre 14, 141—2 findes herom følgende:

Anno 97 ipso die Laurentii, paa den Herredag, som da holdet var udi Kjøbenhavn, haver Kgl. Maj. ladet kalde til sig de tvende Superintendenter af Sjælland og Skaane, og udi velb. Hr. Hofmesters og Hr. Kanslers, sammeledes andre Hs. Maj.s og Danmarks Riges Raads, som da tilstede vare, Nærværelse og Aahør alvorligen forelagt og befalet, at de tiltænke at have flittig Indseende med Kald til Sognene udi deres Stifter, besønderligen at ingen Sognepræst lader enten sin egen Søn eller den, han agter at give sin Datter, eller nogen anden saadan hannem tillydendes, eller den hannem behage kan, sig til Kapellan ordineres, eller om han er ordineret, til Kapellan annammer, paa det han siden kan succedere udi Kaldet, naar han dør og afgaar, saasom mange hertildags gjort have, forevendendes deres Alder, Skrøbelighed og Uformuenhed til deres Præsteembede at forestaa. Men dersom nogen Præstemand bliver saa skrøbelig eller ellers uformuende at forestaa Kirketjenesten, da skal Superintendenten (hvilken det alene tilhør) tilforordne hannem en Person, den han kjender god for en Sjælesørgere, den Kirketjenesten kan forestaa; dog intet Kald gives nogen, førend den forrige Sognepræst dør og afgaar: og da være Sognemændene frit fore, med Provstens Raad og Samtykke, efter Ordinansen at kalde, hvem dennem synes til Kirketjenesten skikkelig og bekvem, hvad heller han er den afdøde Præst tillydendes eller ej. Hvilket højbeholdte Kgl. Maj. haver befalet at tilskrive alle Superintendenter, at de i lige Maade kunne vide sig derefter at forholde. Actum anno, die et loco ut supra. — Dette er saaledes indført i den norske Ordinans under Kgl. Maj.s Præfats og Mandat, som siden udgik Aar 1607, pag. 45. 46. 47. — Quod ita statim factum et postmodum observatum.

Der skal nøje agtes paa at udrydde med Rod alle Levninger af Papismen, og unyttige og overtroiske Ofringer

¹⁾ Biskop Vinstrups Brev findes trykt hos Zwergius, Sjæl. Cleresi, S. 109—11.

maa ingenlunde tilstedes. Sommesteds have de haft Kapeller og have søgt derhen med deres Offer, som endnu for ikke længe siden er sket i et Kapel i Slagelse Herred. Der søge Folk hen at ofre, at de kunne faa god Lykke til Kvæg.

Præsterne skulle tilligemed Kirkeværgerne sørge for, at Kirkerne ikke besværes med unyttige og overdaadige Udgifter, men alle Udgifter skulle være maadelige og tarvelige og efter Stedets og Kirkernes Lejlighed. Her er i Landet paa Bygden de, som have givet for en Prædikestol 300 Daler.

Præsterne skulle passe paa, at hverken de eller deres Hustruer ere letfærdige eller overdaadige i deres Klædedragt. Lad os være forsigtige, at vi ikke give Bagtalere Anledning til at formindske de Indtægter, der hidtil have været tilstaaede os.

Præsterne maa ingenlunde drive utilladelig Aager, hvorved Gud krænkes, Tilhørerne forarges og vedkommende selv lide Skade paa deres gode Navn og Rygte.

Præsterne skulle være forsigtige med dem, som ville give sig i Ægteskab, og naar de ikke fuldkommen kjende en Person, som vil gifte sig, forskrive ham til den Præst, fra hvis Sogn han siger sig at være kommen, at han flyer ham et Vidnesbyrd i den Sag. Der har været en Person her i Landet, han har tjent i et Sogn i ti ganske Aar, og ingen tænkte andet, end han var en fri og ledig Karl; han har ogsaa giftet sig der, og siden er hans Hustru og Barn kommen til ham, som han havde rømt fra og været saa længe borte fra hende.

Hvis en Præst eller en Degn stevnes, om end i en uretfærdig Sag, og ikke møder, skal han dømmes, som om han var overbevist, og siden ovenikjøbet stevnes for Biskoppen for sin Ulydighed.

Stevninger maa ikke nægtes nogen.

Præster skulle aflægge deres Vidnesbyrd (veritati testimonium ferent) for Provsten og ikke til Tinge.

Den, som kun er mistænkt, men ikke overbevist, maa ikke udelukkes fra den hellige Nadvere.

Pastores rusticorum suorum filios non temere in nobilium potestatem pervenire permittent.

Sager.

Mellem Hr. Balthazar i Karlebo og Formandens Søn, og tildømtes der Arvingerne Halvdelen af Sæden og af al Tienden, saavel Kvæg- som Korntiende.

Mellem Hr. Christen i Everdrup og hans Degn Ebbe, hvilke idømtes en Mulkt paa 20 Dlr., der skulde betales til den kgl. Lensmand, for Brud paa en Overeenskomst, de havde indgaaet for Biskoppen.

Mellem Hr. Oluf, Præst i Hyllested, og Hans Andersen, Borger i Skjelskjør, om Arvegods. Det kom til et venligt Forlig imellem dem¹⁾.

¹⁾ Følgende Optegnelse om Udgifterne ved et Kalentgilde i Everdrup findes i Don. Var. 34. 4. I Pontopp. Ann. III, 48—9 er en tydsk Oversættelse meddelt; men Stykket kan vistnok fortjene at optages her i sin danske Form til Oplysning om den Tids Sæder og Priser, især da den tydske Oversættelse er unøjagtig.

1598. Præparatio ad convivium Kalendarum in Everdrup.

3 Tønder Rostokkerøl, Tønden 11 Mark, er 33 Mk. 2 Tønder Danskøl, Tønden 5 Mk., er 10 Mk. Dansk Hvedebrød, 2½ Mk. Tydsk Hvedebrød, 2 Mk. Tydsk Stagebrød, 1½ Mk. Overskaaret Brød, 2½ Mk. Urter: Rosiner 2 Pund, 12 Sk. Svedsker 2 Pund, 8 Sk. Safran 2 Kvintin, 12 Sk. Peber 3 Lod, 6 Sk. Neglikker 1 Lod, 5 Sk. Mandel, ½ Mk. Spiskommen 4 Lod, 4 Sk. Hvidt Sukker, 1 Mk. Peberkager til brændt Vin, 6 Sk. Summa Urter, 4½ Mk. 5 Sk. Otte Fade Gammelmad, 16 Mk. Et Nød slagtes, 18 Mk. Sex Lam, 12 Mk. 10 Par Høns, Parret 6 Sk., er 3½ Mk. 4 Sk. Tolv Snes Æg til Klejner, Æggeost; hver Snes 3 Sk., er 2 Mk. 4 Sk. Hvedemel til Sod og Klejner, 10 Sk. En Skjeppe Hvede til Kager, 2 Mk. Fire Skjeeper Rugmel til Brød, 8 Mk. To Tønder Kul, 8 Sk. Ved, 1½ Mk. Smør, en Otting, 7 Mk. Smør, 2 Bøtter, 1½ Mk. Oste fortæres, 2 Mk. Lys, 1 Mk. Kokkekone: Penge, 20 Sk.; Mad, 20 Sk.; Brød, ½ Mk.; er 3 Mk. Brændevin, 3 Potter, 30 Sk. Til Æggeost 3 Stobe Faaremælk, 2 Spande Komælk, tilhobe 1 Mk.

Summa — 138 Mk. 5 Sk., er 34 Daler 2 Mk. 5 Sk.

Jeg havde ikke Syltesvin — 20 Mk., 2 Svin. Jeg havde ikke

1599.

Biskoppen holdt først en Tale om Præsternes Embede, hvilket han gennemgik efter de Navne, der tillægges Præsterne i Skriften, saasom Jordens Salt, Verdens Lys, Matth. 5., Hyrde, Joh. 10, Engel, Mal. 3., Stjerne, Aab. 3.

Finita oratione hac dulcissima, tres fines Synodorum assignabat: 1. Conservatio doctrinæ cœlestis. 2. Uniformitas in ceremoniis observetur. 3. Est pædagogicus de moribus pastorum. De duabus primis nihil est D. Episcopus conquestus, sed Deo opt. max. pro puritate et conservatione doctrinæ et uniformitate ceremoniarum egit gratias. De vita et moribus quorundam pastorum non parum est conquestus.

Biskoppen klagede over nogle Præsters Letsindighed, der give sig ud for Læger, Kirurger, Besværgere (incantatores), hvorved Embedet bliver foragtet. *Sunt qui incantationibus utuntur collyriis oculorum et aliis hujusmodi amuletis, nescio quæ, quibus pollicentur, se posse ægrotis subvenire; vocantur propterea ab una provincia in aliam clanculum, ut curent ægrotis. Der er mange, som løbe omkring og sige at have den og den Syge, faldende Syge og anden deslige, men der er en hellig Præst, de maa ikke nævne ham, han kan og vil hjælpe dem, de skulle give ham saa meget.*

Præsterne skulle nøje paase, at Brødet og Vinen, der anvendes ved Nadveren, er frisk og velsmagende, at ikke Nadvergjæsterne skulle væmmes ved at nyde det.

Roskilde Kapitel bad, at naar Præster udstede Vidnesbyrd for saadanne, som indkaldes for Kapitlet i Anledning af Ægteskabssager, skulde de klarlig uden alt Omsvøb erklære, hvad Sandhed er.

Ingen Præst maa tillade, at der holdes offentlige Drikke-

Gjæs — 7 Gjæs, 7 Mk. Slaagræs til alle Hestene, men Hakkelse og Hø til somme paa Indfoder.

Christiernus Nicolai hoc tertium hic præparavit
convivium Kalendarum.

lag i hans Hus; thi ved en saadan Lejlighed blev forrige Aar en stakkels Mand gjennemboret af en Kaarde.

Præsterne skulle, som de forhen ere mindede om, omhyggelig vogte sig for at udstede noget skriftligt Vidnesbyrd, saaledes som Hr. Peder i Svallerup iaar har gjort. Der blev en Mand død, og en anden havde lidet tilforn slaget ham, saa at den Tid Præsten kom til ham, da sagde han, at han ingen vidste skyldig for sin Død, uden den Mand, som slog ham. Dette Vidnesbyrd beskrev Præsten og forseglede det. Her blev taget 16 Mænd paa, de vilde sagt efter Præstens Vidnesbyrd samme Mand til Bane, og det var Hans Dresselbergs Bonde; han tog sig sin Bondes Sag an, og der blev taget 16 Mænd paa de første 16, og fældede Præstens Vidnesbyrd og hans Brev.

Majgrevegilde forbydes.

Pastores sint admoniti ad communionem uti non musto aut aliis liquoribus illicitis, sed juxta institutionem ordinariam puro vino.

Biskoppen gik i Forbøn for Hr. Niels i Sønderup, hvis Præstegaard er brændt.

Sag.

Inter D. Johannem, pastorem Hedingensem, et alium pastorem de decimis dandis ejus loci pastoribus, ubi sementem fecerint.

1600.

Bispen holdt en Tale til Provsterne og Præsterne over Ap. Gj. 20, 28.

Iaar have mange Præster taget fejl med Hensyn til Helligholdelsen af Marie Bebudelsesdag; nogle have nemlig holdt den Dagen før Palmesøndag, andre paa 3die Paaske- dag. Derfor bestemmes, at naar Marie Bebudelsesdag falder paa en Helligdag eller i Ugen før Palmesøndag (Dimmel- ugen), skal den altid holdes Lørdagen før Palmesøndag, saaledes som den latinske Kirkeordinans (p. 33) klarligen indeholder.

Provsterne maa ikke stede nogen Præst eller Degn til Kald, uden at Biskoppens Samtykke først er erhvervet.

Præster og Degne skulle nøje vogte sig for, at de ikke skulle blive gjorte mandhelleløse ved nogen verdslig Ret, at ikke deres Embede skal forbydes dem; men de skulle bestræbe sig for at leve tarvelig i Forhold til deres Indkomster, at de ikke skulle besværes med Gjæld.

Prædiken maa ikke trækkes ud længere end en Time, overensstemmende med Kirkeordin. p. 29.

Querelæ tristis crebrius ad Episcopum non sine summo dolore deferuntur de quorundam Ministrorum verbi corruptis moribus, quibus auditores gravissime offenduntur, dum potant, digladiuntur et uxores verberibus prius affectas ejiciunt ædibus. Tales qui sunt, pœnas suis sceleribus dignas a Magistratu et Deo inprimis expectent. Observent eos ac Episcopo indicent Propositi.

Det forbydes Præster at bruge store Rue og høje Hatte.

Naar Degnene forrette deres Tjeneste, skulle de ved sømmelig Adfærd pryde det hellige Embede og Stedet. De skulle staa oprejst, naar de synge, og ikke i Fagter eller Stemme vise nogen Letsindighed.

Biskoppen bad om Hjælp for Hr. Jørgen i Asnæs, hvis Præstegaard er brændt.

Sager.

Mellem Hr. Søren i Sverdborg og Hr. Matthis i Lyndby¹⁾ hvilken sidste gjorde Fordring paa en aarlig Afgift af Hr. Søren, som han paastod var ydet hans Forgjængere. Men da det ikke tilstrækkelig klart kunde bevises, at Hr. Søren besad noget af Lyndby Sogns Kirkegods, blev han kjendt fri for bemeldte Afgift.

Mellem Degnen i Lyndby og Hr. Søren; men da Deg-

¹⁾ Nævnes i Opskrifterne: Lyndbye, Lyngby, Liungby; men maa vel være Lundby, Annex til Hammer, hvis ellers Sverdborg er rigtigt, hvad ikke er givet, da Opskrifterne ofte ere lidet nøjagtige og afvige fra hinanden med Hensyn til Person- og Stednavne.

nen blev overbevist om Løgn og Falsk, blev han afsat fra sit Embede.

Rasmus Degn i Ka(r)lebo, som af en Tyv var sigtet for Tyveri, blev afsat fra sit Embede saalænge, til han ved den verdslige Ret beviser sin Uskyldighed.

1601.

Biskoppen holdt en udmærket Tale om Synoder og deres Nytte, over Matth. 18, 20.

Admonetur omnes verbi ministri, ut semper cogitent de auctoritate, amplitudine et dignitate sui ministerii, quod sint legati, ut non tantum pure et incorrupte doceant, sed etiam doctrinam honesta, pia et incorrupta vita exponant.

In officio suo pastores non tantum fidelitatem et integritatem præsent, sed etiam capita aliquot in Bibliis quotidie legant et lecta expendant, præcipue autem statum principalem observent. Adjungant etiam fideles verbi ministri artium et lingvarum studia, ut conciones suas juxta artium præcepta instituant, atque phrases scripturæ sacræ plenius intelligant, et ut sermonem commodis et latinis verbis conforment. Preces intime ad Deum fundant ministri verbi, sine quibus omnes nostri labores et conatus inutiles sunt et frustranei. Regant quoque mores suos juxta præceptum Pauli 1 Tim. 3 et Tit. 1. Hæc duo capita continent omnia fere synodalia. Diligenter etiam cavendum est pastoribus, ne abutantur suo ministerio ad privatos affectus prodendos, neve in confessione privata debita sua exigant, ne vel ex odio vel præpter debitum quandam excommunicent.

Der klagedes over mange Præsters skidne Gjerrighed, som ikke undse sig for at drive Aager og søge skammelig Vinding; saadanne ville paadrage sig Straf baade af den gejstlige og verdslige Øvrighed. En Bonde klagede over, at en Præst havde laant ham 15 Mark paa det Vilkaar, at han skulde derfor yde Præsten et Pund Byg til Mikkelsdag. Og han kunde ikke betale det for Armods Skyld, saa blev

det staaende i tre Aar, saa at han fik for 15 Mark imod 18 Daler, eftersom Kjøbet var paa Kornet i det Aar.

Sædedegne skulle godvillig og i rette Tid yde Skolerne den aarlige Pens.

Efter (!) Tjenesten skal Degnen klemte i Taarnet med en stor Klokke og ikke i Kirken med en Primklokke.

Sager.

Hans Dresselberg beskyldte Degnen i Bjergby for at have høstet paa en andens Eng; Sagen blev udsat af Mangel paa Bevis.

Lavrits Degn i Siersted havde stevnet Hr. Niels i Førsløv¹⁾ og forlangte, at han skulde udlevere ham en Fortegnelse over nogle Tiender.

Diversa Præpositorum querelæ et qvæstiones.

Dn. Magnus in Hiembech exquisivit Episcopi et præpositorum suffragia, qualiter Ecclesia in eum animadverteret, qui virgines septem violavit.

Qualiter constituendum in eos, qui aliorum uxores stuprent.

Quid juris sit in eum, qui ab uxore fugitiva desertus aliam violat.

Ubi vir cum alterius uxore, et uxor ejus cum alterius viro consveverit, quid statuendum.

In profanantes sabbathum, festorum violatores, præcipue diei corporis Christi, qualiter agendum: et hujusmodi infinita scelera proposita.

Everdrup Præsts Opskrift (Don. Var. 34. 4) indeholder endvidere følgende Beretning om den Plyndring af Kirkeklokkerne, som foregik efter kongelig Befaling (jfr. Bruuns Danske Saml. I, 99).

1601. Af Christiani Quarti Befaling tages Klokker af alle Kirker i Danmark, smaa og store Klokker, saa at i ingen Bondekirke skal være mere igjen end 1 Klokke i hver Kirke, og samme Aar, 10de Decembris, toges af Everdrup Taarn en Klokke paa 3 Skippund og 4 Lispund, og en Primklokke af

¹⁾ I Opskrifterne staar: Førløs, Tørløse, Torlosse, men det maa vel være Førlev eller Terslev.

Kirken. Disse to føres herfra til Kjøbenhavn d. 19de Januar 1602 paa Kirkens Bekostning baade at tage ned og føre frem.

1602.

Biskoppen holdt over Es. 51, 16 (Jeg lagde mine Ord i din Mund osv.) en Tale om Guds særegne Omsorg for Kirken og dens Tjenere samt om Præsternes Embede.

Biskoppen klagede over, at Synodalierne bleve uden Frugt, thi den verdslige Øvrighed agtede dem for intet, og Præsterne overholdt dem kun meget lunkent. Han vilde derfor ingen fremsætte, men kun drive paa Overholdelsen af den kgl. Ordinans og Guds Ord, derefter bør enhver indrette sit Liv og sin Adfærd, at han ikke skal give Modstanderne Anledning til Klage og Bagvadskelse.

Sager.

Velb. Arild Hvitfeld anklagede en Præst i Odsherred, Hr. Hans Pedersen i Vig, fordi han i en verdslig Sag havde udstedt et skriftligt Vidnesbyrd, hvilket han paastod var sket til Skade for en anden. Præsten blev kjendt skyldig, og Sagen henstilledes til Kongens Vilje¹⁾.

Hr. Thomas i Marvede og Hr. Oluf i «Hyllede» førte Strid om en aarlig Afgift (pensio) som endelig blev tilkjendt Hr. Oluf.

Hr. Christen i Slingerup anklagede sin Kapellan for Ulydighed, Gjenstridighed og et uordentligt Liv, men Sagen blev udsat af Mangel paa Vidner.

Biskoppen bad om Hjælp for Hr. Oluf Simonsen i Roskilde; ligeledes for en Degn, hvis Bolig var brændt²⁾.

¹⁾ I en anden Opskrift: En Præst i Dragsholms Len er i Fare for et skriftligt Vidnesbyrd. En Bonde er syg, en anden gaar til ham og tager Præsten med sig, og spørger den syge til, om han vil give Minde til, at han maa fæste hans Gaard. Han siger ja. Dette Bevis giver Præsten den anden; saa farer han ud og fæster den syges Gaard. Den syge kommer op, vil selv have sin Gaard, og siger nej til Præstens Vidnesbyrd. Sagde jeg noget (siger han), da var det i min Sygdom og Ubesindighed. Derfor var Præsten i Fare.

²⁾ I en Opskrift: Er brændt for Hr. Thomas i Marvede nylig to Gange.

1603.

Biskoppen anstillede i sin Tale en smuk og opbyggelig Sammenligning mellem de forskjellige Dele af Aarons ypperstepræstelige Klædning og de Dyder, hvormed en retroende Ny-Testamentes Tjener bør være smykket.

Jordemødrene skulle paamindes, at de med stor Vindskibeligthed forfare Barnefaderen, naar de ere hos enlige Kvinder, og det bestaa hos Sognepræsten. Daaben maa man ikke nægte Slegfredbørn; men Faderen skal udlægges.

Kalk og Disk maa ingen haandtere, uden Degnen det at frembære, og Præsten at bruge.

Breve om Kongens, Lensmandens, Bispens og Provstens Vilje skulle Degnene under Straf ufortøvet lade fremkomme. Degnene skulle vise deres Sognepræster den skyldige Lydighed i alle tilladte og hæderlige Sager.

Naar en uskyldig Person forlades af sin lovlige Ægtefælle enten af Letsindighed eller paa Grund af en aabenbar Forbrydelse, maa Præsterne ikke tilstede vedkommende at indgaa andet Ægteskab, med mindre Sagen først er bleven undersøgt i Kapitlet, og den Person, der vil gifte sig, har en skriftlig Kjendelse fra samme at fremvise.

Da Præsterne ved Kgl. Maj.s Artikler tilholdes at udstede Vidnesbyrd for dem, som føre Ægteskabsprocesser for Kapitlet, nemlig angaaende deres Liv, Uskyldighed og sædelige Forhold, saa skulle de affatte saadanne klart, tydeligt og kort, uden at indhulle Meningen i vidtløftige og mørke Ord.

Pastoribus serio injunctum, ut in concionibus prudenter et circumspecte verba faciant, caveant horridas et crassas similitudines; et phrasibus honestis, elegantibus et rebus consonantibus et loco huic sancto convenientibus omni cum modestia utantur¹⁾.

Ingen gjøre Kalent til Overmaade: Kalent i Allersløv.

¹⁾ Eller: Sit sermo sale conditus. Quidam pastor dixit: Mimmerdug falder saa snart paa en Kolort som paa en Rose.

Sager.

Mellem Hr. Augustinus Sand, tydsk Præst i Helsingør, og en af Byens Indvaanere, en Soldat, hvem han havde nægtet Adgang til Nadveren, fordi han beskyldtes for Hor; men da Soldaten ikke havde rensset sig for den Brøde, hvorfor han sigtedes, og det ikke fremgik af Sagen, at Præsten havde nægtet ham Adgang til Skriftemaalet, blev Præsten erklæret for sagesløs.

Mellem M. Morten i Hyllinge¹⁾ og hans ulydige og gjenstridige Degn, Peder; Sagen jævnedes, da Degnen lovede Bedring og afgang sin Brøde.

Mellem Hr. Mikkell i Græse og Degnen i Nabosognet, som havde anklaget Præsten, fordi han to Gange skulde have nægtet hans Moder Adgang til Nadveren; da Degnen imidlertid ikke kunde bevise sin Klage, blev der sat ham en Termin til at føre Bevis for Klagens Rigtighed.

1604.

Bispen talede først over Jak. 5, 7: »Værer taalmodige, Brødre, indtil Herrens Tilkommelse; se Bonden forventer Jordens dyrebare Frugt, han bier taalmodig efter den, indtil den faar tidlig og sildig Regn».

Præsterne og deres Hustruer skulle undgaa al Overdaadighed i deres Klædedragt²⁾.

De Helgendage, som ere foreskrevne i Ordinansen, skulle helligholdes med offentlig Prædiken.

Præsterne skulle leve skikkelig og ikke udsætte sig for at blive indstevnede for den verdslige Øvrighed.

Præsterne skulle lade sig nøje med deres sædvanlige Indkomster og ikke af Gjerrighed besvære Kongen (med Ansøgninger om Tillæg i deres Løn³⁾).

¹⁾ I Opskrifterne: Jullinge eller Fuglede.

²⁾ Eller: Conqueruntur nobilistæ de sumptibus pastorum et uxorum eorum, de abusu holoserico et bombicineo (Trip).

³⁾ Eller: Quidam pastores conquesti sunt, se defectum pati in sustentatione victus, inde ad iram rex commotus est.

Præsterne skulle ikke sende deres Sønner til jesuitiske Skoler eller Akademier; Bispen tilføjede en alvorlig og indtrængende Formaning om at vogte sig for Jesuiternes Lærdomme¹⁾.

Præsterne skulle være flittige i at katekisere og i at overhøre Nadvergjæsterne, saavel de gamle som de unge. De yngre skulle de undervise, de gamle og vankundige skulle de straffe, paaminde og formane til Flid, men de maa dog ikke aldeles bortvise dem.

Ved de høje Fester skulle Præsterne ligesaavel prædike, undervise og holde den øvrige Gudstjeneste paa anden og tredie Helligdag som paa første.

1 Daler skal gjælde 4 Mk. 2 Sk. Hvem som vil yde 4 Mk. for 1 Daler, han skal give 2 Sk. dertil; men yder nogen 1 Daler, han skal intet give til.

1605.

Biskoppen holdt en Tale over Matth. 10: »Se jeg sender eder som Faar iblandt Ulve«, og formanede Præsterne til at forbinde Dueenfold med Slangekløgt.

Provsten skal ingen forvise eller forskrive til Bispen, førend han har dømt i det, ham forekommer.

Naar en Bonde drager fra et Sogn til et andet, maa Præsten ikke paa Grund af private Stridigheder nægte ham et hæderligt Vidnesbyrd om hans Levned og Forhold, heller ikke maa han uden skjellig Grund gjøre Forbud hos andre Præster, at de ikke maa tage vedkommende til Alters²⁾.

Spaamænd og Spaakvinder (Arioli et Pythonissæ) skulle strengelig og haardelig vises tilrette (objurgentur) og overgives til den verdslige Øvrighed³⁾.

1) Eller: Caveant nobiles et pastores a Jesuitis, ne eos admittant ad pueros informandos, propter periculum, ne mala et pestifera seminaria ipsis instillent.

2) Eller: Nykomne Folk skal have Præstens Skrivelse fra den Præst de frakommer, før de tilstedes. Necessitas frangit legem.

3) Eller: Seinekoner skulle straffes.

Tjenestefolk, som den 1 Maj løbe omkring, og som ved deres Sammenkomster, før Gudstjenesten er ude, vanhellige Søndagen, skulle holdes i Ave.

Fredløse Mænd maa ikke stedes til den hellige Nød-vere uden i den yderste Nød. Mandhelleløse Mænd maa ikke fraholdes.

Den, som før er beligget, skal ikke troes, om hun skylder nogen Mandsperson, men skyde en hvid Kjøp efter hende, og hun forlige sig med sit Herskab og skrifte aabenbare. Om beliggede Kvinders Børn skal forhøres ved Daaben, ved Jordmoder og Gudmoder og Dannekvinder, som hos vare, da Barnet fødtes, hvem hun udlægger til Barnefader, og det staa for fulde.

Degnene skulle entengive den formildede Taxt og Pens ud til Skolerne eller hver tredie Pending. Derpaa er et aabent kongeligt Pergamentsbrev.

Sager.

Eske Bilde anklagede Degnen i Kjeldby [eller: Kundby] for uordentligt Levned og Forsømmelighed i sin Tjeneste, Drukkenskab, Slagsmaal osv.; men da der manglede Bevis, blev Sagen udsat.

Hans Kjøge skal føres ind for Øvrigheden for Bulder i Kirken.

Biskoppen bad om Hjælp for Hr. Peder Mand, Sognepræst i Jersie, hvis Præstegaard var brændt.

Corollarium addidit (Episcopus): Sedulo serioque respiciendum nobis ad Deum, Ecclesiam et nos ipsos.

1606.

Bispen holdt en meget smuk Tale angaaende Kirkesikke, Kirker, Altere, Billeder, Fester, Faste, Klokker, Kirkegaarde, Orgeler, Lys, Exorcisme og Korsbetegnelse.

Man maa ikke tage altfor haardt paa dem, der staa aabenbar Skrifte.

Man skal nøje vogte sig for Pater Laurentius's Skrift samt for hele den jesuitiske Lære.

Præsterne skulle omhyggelig vogte sig for al Letfærdighed i Klædedragt, ligesom ogsaa i Levned og Sæder¹⁾.

Kalentegilderne skulle holdes ædruelig og sømmelig. En fuld Degnedreng (o: Karl) slog Degnen ihjel paa Hjemvejen fra Kalent.

Provsterne skulle ved Præstevalg omgaas klogelig med Sognefolkene; og de adelige, som bo i Sognet, maa ikke udelukkes fra Valget.

Messen skal holdes helt med alle Ceremonier.

De Degne, som sendes fra Skolerne, skulle med al Flid varetage deres Gjerning.

Det maa ikke tilstedes Degne at prædike.

Sager.

Peder Degn i Krummerup blev indklaget for Gjæld, obligatione evasit.

Hr. Hans i Stiftsbjergby, som var indstevnet af Johan Regnoldsens Arvinger fra Kjøbenhavn angaaende Gjæld, fremlagde en udateret Seddel, hvormed han vilde bevise, at Gjælden var betalt. Men da Parterne ikke kunne blive enige, blev Sagen henvist til den verdslige Ret.

Bispen bad om Hjælp for Hr. Erik [? Erland] i Tostrup, hvis Præstegaard havde lidt Skade ved Ildebrand.

1607.

Biskoppen holdt først en Tale over Joh. 4: »Opløfter eders Øjne og ser Markerne, som allerede ere hvide til Høsten«, hvori han sindrig oplyste den himmelske Sæd og Høst ved Sammenligning med den jordiske Agerdyrkning.

Præsterne skulle oplyse deres Tilhørere med Hensyn til Exorcismen, at de maa forstaa, at Børnene ikke ere legemlig men aandelig besatte, og at vi ved Ordet og Aanden skulle staa Satan imod og tilintetgjøre hans Rige. Ingen maa paa egen Haand tiltage sig at gjøre nogen For-

¹⁾ Eller: Prohibetur superfluitas in vestitu, høje Hatte, store Rue, fløjels Trip.

andring i hin Skik, førend det bliver paabudt ved kongelig Befaling.

Børn, som ere fødte udenfor Ægteskab, skulle døbes, efterat hele Gudstjenesten er endt.

Ny Præster skulle se til i Mindelighed at komme til Rette med deres Formænds Enker og ikke være for haarde imod dem¹⁾.

Naar en Præst kommer til et Embede, skal han med Flid forlange alle Privilegier, Kongebreve, Foundationer og lignende Brevskaber udleverede af Formandens Enke eller Arvinger, at ikke Personen eller Kaldet skal lide noget Tab.

Provsterne skulle handle forsynlig ved Præstevalg, at ikke Adelsmænd »propter scorta et pedissequas« skulle paanøde den arme Kirke deres Kreaturer (alumnos) eller andre saadanne. Thi dette er ikke at gaa ind gennem Døren til Faarestien men gennem Vinduet.

Det maa ingenlunde tilstedes Præster, der attraa at blive valgte, at indgaa Overenskomster med Enken eller Sognefolkene, og intet maa bestemmes, der kan være til Skade for den Præst, som udvælges, eller til Tab for hans Eftermænd.

Naar en Præst vil rejse ud af Herredet, skal han have Provstens Tilladelse, rejser han udenfor Stiftet, skal han have Tilladelsen hos Bispem. Anledning til denne Bestemmelse var Mester Kort, som uden Bispens eller Provstens Tilladelse var rejst til Tydskland og druknede paa Tilbagerejsen²⁾.

Parochiani odio plusquam Vatiniano se prosequentes, nullamque admittentes admonitionem, publice, non tamen nominatim, carpendi; sed si omnem admonitionem spreverint, post tertiam admonitionem excommunicandi.

¹⁾ Eller: Sacerdotes vocati ad functionem non affligant miseras mulieres maritis orbatas et a domibus exclusas et redditibus privatas, sed mitius cum eis agant, respicientes, quid suis fieri potuerit.

²⁾ M. Kort Qvist, Slotspræst paa Frederiksborg (jfr. mit Skrift, A. Chr. Arrebo Levnet og Skrifter. I, 53).

Quidam mero odio abstinent a sacris, illi admonendi sunt privatim: deinde publice arguantur non nominatim. Interim videatur, an justa sit causa odii.

Præstesønner, som have Vidnesbyrd om Lærdom og og ustraffelig Vandel, skulle ingenlunde ved den kongelige Befaling udelukkes fra at succedere deres Fædre, men de skulle efter Ordinansen ordentlig kaldes ligesom alle andre, og ikke mene, at de have Arveret paa Fædrenes Kald¹⁾.

Præsterne skulle vogte sig for Strid med deres Sognefolk angaaende deres Embedsindtægter.

Nemo admittatur ad communionem, nisi noverit ad quæsita et interrogata respondere. Non confessus ad altaris sacramentum accedens, repellendus et ad publicam deprecationem adigendus.

Ingen fredløs maa stedes ad communionem, nisi in agone.

Mulieres [pastorum defunctorum] nullum jus permanendi in curiis habent, nisi juxta Ordinationem.

Kalentgilder skulle holdes ædruelig og sømmelig efter Palladii Forskrift. Der maa under Bøde ikke sættes mere end fire Rætter for Præsterne, og der maa ikke kjøbes Specerier. Kudskene skulle have to Rætter med dansk Øl til, at de ikke skulle være mindre skikkede til Hjemrejsen og brække Arme og Ben paa Vejen.

Præsterne skulle selv passe paa Privilegier og Kongebreve og ikke give deres Hustruer dem i Gjemme²⁾.

¹⁾ Eller: »Nemo pastorum Regem nostrum clementissimum suspectum habeat propter legem datam de pueris sacerdotum, quos non vult ipsius Majestas abigere vel spernere, sed vult (si idonei sint et bene studuerint), ut eligantur et legitime vocentur ab Ecclesia. Lex lata erat propter ignavos et imperitos, otio indulgentes, et frenum lasciviæ laxantes, ad nihil valentes, statuentes se patrum comministros vel successores fore, et ideo signiores fuerunt in studiis.»

²⁾ Eller: »Pastores fideliter servant literas de bonis mensalibus, ut commode posteris tradi possunt, ne ab invidis mulieribus vel pastorum hæredibus auferantur vel perdantur«. Det er vel det samme Monitum, som allerede er anført foran, S. 57.

Sager.

En Bonde i Ramløse, boendes i Præstens Annexgaard, klagede over Degnen, at han vilde have Tiende af den Gaard, han boede paa, som var en Præstestavn. Der blev kjendt for Ret, at Præsternes Annexgaarde ere fri for alle Afgifter.

M. Klavs (Lyskander) i Herfølge gav tilkjende, at Hr. Niels udi Valløby havde beklaget for ham, at der gik en op til Alteret og vilde annamme Sakramentet, som ikke tilforn var skriftet. Præsten bad ham gaa tilbage igjen, til han blev skriftet. Han bør med Rette straffes af den verdslige Øvrighed.

Enken i Jungshoved Præstegaard beklagede sig, at Hr. Stanislaus ikke vilde give hende den udlovede Genant, fordi hans Gaard var afbrændt. Han blev tilkjendt, at skulle give hende den. — Bispem intercederede for bemeldte Hr. Stanislaus, at Præsterne vilde hjælpe ham til Brandstød.

1608.

Skete dette Aar ingen Landemode, uden det Convent, som holdtes i Roskilde samme Aar strax efter Paaske for den unge Herres Christian V's Udvælgelse.

1609.

Præfuit Synodo D. Episcopus, propter infirmitatem curru vectus ad domum Conventus, sed re infecta discessit.

Dog var samme Gang indstevnet M. Frands i Heddinge¹⁾ for sin store Forsømmelse i sit Embede, idet han tog fremmede Personer og tilstødte dem at gaa paa sin Prædikestol et halvt Aar i Rad uden nogen tvingende Nødvendighed.

¹⁾ I Afskr. synes at staa Beddinge, men det maa sikkert være Store-Hedding, hvor M. Frands Jonsen dengang var Præst, hvis Opførsel, medens han tidligere var Rektor ved Kjøbenhavns Skole, ogsaa havde givet Anledning til grundede Klager.

Blev og samme Tid intercederet for Hr. Peder i Ljunge ved Sorø, Hr. Søren i Kyndby, Hr. Jakob i Brøndby og Hr. Anders i Finderup, som havde lidt Skade ved Ildebrand: at de maatte hjælpes.

1610.

Intet Landemode blev holdt paa Grund af Bispens Svaghed. Dog vare Provsterne forsamlede i Kjøbenhavn for at stadfæste Prinds Christian V's Valg.

Da Biskoppen ikke kunde holde Landemode, udgav han et lille Skrift, som indeholder tvende Stykker, først efterfølgende smukke og mærkelige gamle pastorale Formaning, om hvilken han i Indledningen bemærker, at den er *«incerti authoris admodum vetusti rithmice descripta admonitio, et ex antiquissimo codice huc translata»*. Det andet Stykke er et Optræk af et versificeret latinsk Hyrdebrev af Johannes Matthesius Rochlicensis, tidligere trykt i Vittenberg 1577.

Antiqua admonitio ποιμενική.

Viri venerabiles, sacerdotes Dei,
 Præcones altissimi, lucerna diei,
 Charitatis radiis fulgentes ac spei,
 Auribus percipite verba oris mei.
 Vos in sanctuario Deo deservitis,
 Vos vocavit palmites Christus vera vitis,
 Cavete, ne steriles aut inanes sitis,
 Si cum vero stipite vivere velitis.
 Vos estis catholicæ legis protectores,
 Muri domus Israel, morum correctores,
 Sol terræ, lux hominum, ovium pastores,
 Judices Ecclesiæ, gentium doctores.
 Si cadit protectio legis, lex labetur,
 Si sal evanuerit, in quo salietur?
 Nisi lux appareat, via nescietur,
 Si pastor non vigilet, ovile frangetur.
 Vos cæpistis vineam Dei procurare,
 Quam doctrinæ rivulis debetis rigare,
 Spinās atque tribulos procul extirpare,
 Vt radices fidei possint germinare.

Vos estis in area boves triturantes,
Prudenter a palea grana separantes.
Vos habent pro speculo legem ignorantes
Laici, qui fragiles sunt et inconstantes.

Si quid vident Laici vobis displicere,
Dicunt procul dubio, sibi non licere,
Quicquid vos in opere vident adimplere,
Credunt esse licitum et culpa carere.

Quum pastores ovium sitis constituti,
Non estote desides sicut canes muti,
Vobis non deficiant latratus acuti,
Lupus rapax invidet ovium saluti.

Grex fidelis triplici cibo sustinetur,
Corpore Dominico, quo salus augetur,
Sermonis compendio, quod discrete detur,
Mundano cibario ne periclitetur.

Omnibus tenemini vestris prædicare.
Sed quid? quibus? qualiter? ubi? quando? quare?
Debetis sollicite præconsiderare,
Ne quis dicat in officio vos errare.

Spectat ad officium vestræ dignitatis,
Gratiæ petentibus dona date gratis:
Sed si unquam fidei munera vendatis,
Incursuros Giezi lepram vos sciatis.

Gratis eucharistiam plebi ministrare,
Gratis confitemini, gratis baptizate,
Secundum Apostolum cunctis gratis date,
Solum id quod fuerit vestrum conservate.

Vestra conversatio sit religiosa,
Munda conscientia, vita virtuosa,
Regularis habitus, mens gratiosa,
Nulla vos coinquinat labes criminosa.

Nullus fastus deprimat signum vestræ vestis,
Gravis intuitu habitus sit testis.
Nihil vos illaqueet curis inhonestis,
Quibus claves traditæ regni sunt cœlestis.

Estote breviloqui, ne vos ad reatum
Protrahat loquacitas, nutrix vanitatum.

Verbum, quod opponitis, sit abbreviatum,
Nam in multiloquio non deest peccatum.

Este lingua providi, sobrii, prudentes,
Justi, casti, simplices, pij, patientes,
Hospitales, humiles, subditos docentes,
Consolantes miseros, pravos corrigentes.

Vtinam sic gerere curam pastoraalem
Velitis, et vitam ducere spirituaalem,
Vt, cum exueritis clamydem carnaalem,
Induat vos Dominus stolam æternaalem.

Finis.

1611.

Den øverste Provst forestod Landemodet paa Bispens Vegne og holdt en Tale over 1 Tim. 6, 11. Han intercederede ogsaa for Hr. Oluf i Hasle, Hr. Peder i Jyllinge og Hr. Jørgen i Tjæreby, hvis Indbo var gaæet op i Luer.

1612.

Bispen var tilstøede, men paa Grund af sin Svaghed lod han sin Tale oplæse af sin Famulus Søren.

1613.

Den øverste Provst indtog Bispens Plads og holdt en Tale over 1 Tim. 4, 12.

1614.

Den 24de Juni, S. Hans Dag, henved Kl. 5 om Eftermiddagen, døde Sjælands Biskop, D. Peder Jensen Vinstrup. Han blev begravet den 29de samme Maaned. Paa Grund af hans Død blev intet Landemode holdt.

Uddrag af Konsistoriets Forhandlinger

1590—99.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

I første Bind af Ny kirkehist. Saml. S. 56—67 har jeg meddelt et Uddrag af det akademiske Konsistoriums Forhandlinger i Aarene 1590—99. Jeg antog dengang, at dette var alt, hvad der endnu var i Behold af Universitetets Forhandlinger i disse Aar; men senere er jeg kommen i Besiddelse af meget udførligere Uddrag af de nu tabte originale Acta Consistorii, og det er disse Uddrag, som her meddeles til Supplering af hvad der tidligere er bragt for Lysen i disse Samlinger. Der vil deri findes ikke faa ret mærkelige Oplysninger om kirkelige, sædelige og litterære Forhold, ikke at tale om det Lys, som derved kastes over Universitetets Historie i disse Aar. — Optegnelserne fra Aarene 1590—93 ere afskrevne af et Uddrag af Acta Consist., som Biskop Ludvig Harboe i sin Tid har gjort, hvilket tilligemed andre af hans haandskrevne Efterladenskaber nu gjemmes i Sjælands Bispearkiv. Uddragene for Aarene 1594—99 ere hentede fra et Haandskrift, Konferensraad Werlauff ejer og som han velvillig har tilladt mig fri Brug af. Paa ganske faa Steder er dette suppleret ved et Uddrag af Acta Consistorii, som den flittige Litterator Chr. Brandt i sin Tid har gjort og som nu findes i et Miscellanbind i Kallske Saml. 517. 4. — Hvad der tidligere er trykt medtages selvfølgelig ikke paany paa dette Sted, men i det højeste gives for Sammenhængens Skyld en kort Henvi-
sing.

1590.

Die 11. Junii. Magnificus Dn. Rector obtulit librum Synopsin historiæ Christi dominis professoribus dedicatum ab Isaaco Gronbeccio. Et cum de renumeratione aliquantum deliberassent, consenserunt in dandis daleris quatuordecim.

18. Julii. Rector proposuit de Johanne Stockelmanno, ipsum petere ab Universitate privilegium imprimendi. Responsum, Universitatem habere privilegium tantum super Typographo uno; qui cum sit jam Matthias Vinator, non posse nunc conferri in alium, ipso adhuc vivente, id privilegium.

14. Novembris. Laurentii Benedicti Søn Benedictus havde stevnet M. Hans Rasmussen i Rette, som og mødte, og talede hannem til for hvis Skade han havde haft af en Bog (notationes in Orationem Ciceronis pro Archia), som M. Hans havde kommet hannem til at prente, og siden blev forbuden at ikke maatte udgaa.

16. Decembris. Jussit Magnif. D. Rector D. Andreas Christierni inferri in Acta, datas esse ad Doct. Georgium Dybvadium literas a Doct. Petro Severini, in quibus Doct. Petrus significat, Conrado Norvegiano promissum esse in aula stipendium regium centum dalerorum in singulos annos, sed hac conditione, ut prius habeatur ratio Nicolai Svaningii, quod eo facilius posse fieri prædictus Dn. Doctor Petrus existimabat, quod prædictus Conradus operam suam per aliquot annos nobilissimo Tychoni Brahe addixerit. Porro ostendit Dn. Rector, eodem hoc die 16. Decembris, Magnificum et Generosum Dn. Arnoldum Huitfeldium fecisse Nicolai Svaningii mentionem coram Dominis Doctoribus Theologis, nimirum se proxima æstate tempore Comitiorum Kollingæ locutum esse cum Dn. Nicolao Kosio Cancellario de ipso; dixisse Dn. Nicolaum Kosium, se promisisse proximum stipendium, quod posset vacare, Nicolao Svaningio, et jussisse, ut Dn. Arn. Huitfeldius id perscriberet ad Academiam una cum aliis quibusdam de successione scilicet

futura post mortem M. Nicolai Scavenii. Verum id eo tempore incuria tum neglectum esse. Nunc autem id indicare prædictum Dn. Arn. Huitfeldium, et eundem promittere, effecturum se, ut Dn. Nicolans Kosius coram, cum advenerit, hujus rei mentionem faciat, si res ita tulerit.

1592.

Affiximus programma V. Novembris pro inchoandis lectionibus ad XIII. ejusdem, nam hactenus cessarant propter pestem.

Die 18. Novembris misit D. Andreas Kragius Decanus ejusmodi schedulam per famulum Christianum Leem:

S. Cupio in actis hodierni diei annotari, me propterea ad mandatum Rectoris non comparere, quod sæpius monuerim, concilia, in quibus deliberabitur de negotiis religionem et auctoritatem Academiæ concernentibus, non esse inter privatos parietes aut in gynæceis habenda, sed in loco talibus concionibus a magistratu prudenter destinato; præsertim cum id fiat contra consuetudinem in Academia, curiis et omnibus capitulis receptam. Et olim tales congressus privati magnum dabunt Academiæ malum. Si quis exemplis se excuset et hoc factum propugnet, is docet, se potius in negligentia perseveraturum, quam de honore Academiæ cogitaturum. Hæc tam ingenue ut significarem, svadet jusjurandum et munus publicum, quo fungor, cui etiam bonam partem in Academia regia fundatio committit. Vale.

Andreas Kragius, Dec.

Tum in conventu pomeridiano responsum scriptum exhibuit Magn. Rector (M. Joh. Sascerides):

Ad ea, quæ D. Andreas Kragius in acta referri voluit, ita respondeo: 1. Locum, in quem collegas nunc ægritudinis meæ causa convoco, non esse gynecæum, nec unquam, dum consulimus ibi, conspectam vel mulierem vel ex domesticis meis personam ullam. 2. Neque consistorium sic alligatum esse consultationibus Professorum, ut nusquam alibi fieri possint, nam memini toto anno, quo Roskildensis

ille Martinus Scriba studiosorum futurus Oeconomus huc advenit, totum (exceptis lectoriis) collegium ibidem non fuisse congregatum, sed alibi semper, ubi locus a Rectore monstrabatur. 3. Dico meam quoque residentiam non minus quam domum collegii non esse Rectoris hoc anno tantum sed et Universitatis ipsius domum. (Forøvrigt undskyldte han sig vidtløftig med sin Sygdom og endte med: Hæc et a conservatoribus agnosci dijudicarique libenter patiar).

1593.

4. Aprilis. Lectæ literæ Regiæ de autoritate Rectoris in elemosynarios regios una cum Theologis et Decano.

Gallo cuidam concessum docere lingvam Gallicam et publice affigere pro ista lectione.

24. Aprilis. Respondit D. Nic. Cragius ad literas D. Thomæ, quibus voluit reddi Academiæ chartam illam contra se lectam in Consistorio. Deinde quum ipsum orarent reliqui professores, pollicitus est, se redditurum Magnifico Rectori eam partem istius chartulæ, in qua est manus notarii.

19. Maji. Venit in Consistorium nostrum M. D. Cancellarius, et quum egisset gratias, quod comparuissent professores juxta voluntatem ipsius, exposuit, nomine serenissimi Principis Christiani IV electi Regis: 1. Om den Uskikkelighed, licentia et petulantia, som findes iblandt Studenter, hvilke der skikkede sig som Baadsmænd, gjorde det, som utaaeligt og ulideligt var: at de maatte føre et godt Levned og ej være andre til Forargelse. 2. At de hørte sjelden Lectier, dog at Kongl. Maj.s Almissee var given dertil, at der skulde blive skikkelige og duelige Personer; item at der bliver en flittig Opsyn med dem, som nyde K. M.s Almissee, at de give andre et godt Exempel, som kommer her. 3. Om den Modvillighed mod Forstanderen og i andre Maader, saa man kan ikke koge dem tilmaade med Steg og andet saadant: at de ikke skulle bevise dem usømmelig mod Forstanderen, om de end ikke

kunne altid fange en Ret saa propert ud, som kan synes (!); at ingen skulde haandhæve dem i saadan Modvillighed mod Forstanderen eller andre, men at de straffes derfor, som tilbørligt er. Item addidit: Her er ingen Disciplin hos dem: De komme og Professores i Foragt med deres Uskikkelighed, som de ikke gjorde deres Officium. — Mente D. Georgius, at det maatte dem vel forelægges in proximo examine, at de i det ringeste skulde høre 4 Lectier om Dagen, quod magnopere approbavit Cancellarius. Item blev og talet, at Rector, Theologi og Decanus skulde gange derind hver 14de Dag eller hver ottende Dag. — Ac deinde pollicitus nobis omnia sua officia quatenus conservator Academiæ et omnibus modis, quibus posset, data manu singulis, egressus est.

5. Decembris. Befalede Theologi Oeconomo, at han skulde give Studenterne Flæsk efter gammel Sædvane, om han kunde faa Skippundet for 12 eller 14 Daler. Item at han hellere skulde holde en Pige mere, som kunde bløde Fisk og Kjød. Det skulde ham saa vel som Flæsket gøres godt i hans Regnskab.

Acta Academiæ Hafniensis

a die 28. Octobris Anno 1594 usque ad 23. Maji 1597.

L. Scavenio, Acad. Notario.

In nomine Patris, Filii et Spiritus Sancti.

1594.

6. Novembris. Præsentibus Professoribus omnibus, qui tum fuerunt: Rector Nic. Theophilus, Episcopus Pet. Vinstrupius, D. Joh. Slangendorpius, D. Georgius Dibvadius, D. Nicolaus Cragius, D. Andreas Lemvycus, D. Andreas Christiani, D. Andreas Kragius, D. Thomas Finchius, M. Joh. Aurifaber, M. Johannes Resenius Decanus, M. Ivarus Stubbæus.

Mogens Michelsen begjærede at lægge Sten paa hans Broders, M. Christiani Michaelii, Grav. Quod ipsi concessum

est hac conditione, at han skulde ikke lade andet derpaa udhugge end Bogstaver alene. Eidem repetenti literas, quæ erant in custodia universitatis, de curia M. Christiani, concessum est, modo ut fiat cum consensu M. Thomæ Canonici Lundensis. Item D. Nicol. Cragius protesterede, at de 10 Daler, M. Christiani Michaelii Arvinger fik, var sket uden hans Samtykke og i hans Fraværelse, og helst for han havde der noget i at sige.

De Bibliotheca conclusum est, eam L. Scavenio deinceps esse concedendam.

Silesio poetæ Martino Schwartzbach pro Carmine Professoribus donato 10 Joachimicos numerare jussus est quæstor.

4. Decembris. Lectæ sunt constitutiones novæ a M. Resenio conscriptæ Latine. Item aliæ D. Nic. Cragii Danice scriptæ. Atque hisce subscribendum censuerunt professores, qui affuerunt, præter D. Th. Finchium, id non facturum in præjudicium successorum, nisi prius id, quicquid est, approbatum fuerit a superiori magistratu. M. Joh. Resenius quoque tergiversatus est, ne irritas faceret et damnaret prorsus aliorum prædecessorum constitutiones veteres, quibus hæ novæ ex parte aliqua repugnare viderentur. — Conclusum, ut hæ Constitutiones Cragianæ ad singulos professores mitterentur, de quibus ita diligentius jam domi examinatis disputabitur ac statuatur convocacione proxima.

M. Joh. Resenius bød Professoribus paa M. Hans Aalborgs Vegne 8 Daler af det Kapel i Vor Frue Kirke. Nihil responsum.

1595.

11. Januarii. M. Johannes Resenius monstravit Dn. Professoribus Carmen quoddam Schwartzbachii, quod impressum cogitavit dedicare et offerre principi Christiano IV, si modo id voluntate professorum fieri posset. Responsum: Det er forbuden Professoribus at samtykke noget til

Trykken, som Prindsen skal dediceres. Sed si voluerit, scribat eleganter et ita principi offerat.

25. Januarii. Vidua relicta M. Christiani Michaelii suis litteris Rectori scriptis petit, at hun maatte nyde en Sagefald, som D. Nicol. Cragius har oppebaaret og hun formener sig med Rette at tilkomme. Responsum: Hendes Formyndere skal komme in Consistorium og bevise, at det er faldet i hendes anno gratiæ.

(M. Hans Rasmussens Sag med en Chymicus Germanicus, trykt i Minerva 1790 III, 295—6.)

1. Martii. Schwartzbach poeta petit exhibere Professoribus publice comediam studentes. Quod ipsi prorsus est denegatum, quia supremus conservator Academiæ est mortuus. Quia ex suggestu hoc bacchanaliorum tempore prohibentur studiosi larvati in plateis tumultuari. Vitia studiosorum publicantur. — M. Joh. Erasmus et L. Scavenius hoc de Schwartzbachio Olavo Martini consuli nunciarunt.

19. Martii. Proposuit Dn. Episcopus: En kunstig Bygmester er kommen, som byder til at rette og hjælpe Vor Frue Spir. Quærunt Consules urbis, om Professores vil det tilstede. Deliberandum est.

Item Dn. Episcopus indicavit, at Christoffer Valkendorf haver givet de to Boder, som før var kjøbt til Vor Frue Skole, til at købe Baltzer Bogførers Residens for til Skolemesteren.

31. Martii. Dn. Rector indicavit, Christianum Holchium intercedere pro quodam studioso Ægidio Ripensi, ut promoveatur ad stipendium regium. Et addidit And. Kragius, quod pater ejus M. Laurentius nuper libellum supplicem obtulerit de hac re proregibus, qui propterea miserunt secretarium ad Rectorem.

M. Resenius, urgens consuetudinem, procuravit mensam liberam pro novis baccalaureis. Adversati sunt Theologi. Re incerta discessum est.

2. Aprilis. Ægidio concedetur stipendium ea lege, ut prius hic edat specimen doctrinæ et profectus in studiis.

M. Olavo Brendero facienda est spes, ut stipendium obtineat proxime post Ægidium. Est enim aliquid tribuendum intercessioni proregum, et proinde Ægidii prior rati-habenda.

Nicolao Mørck denegatum est Testimonium Universitatis. Fuerat enim relegatus ad quinquennium, et vixdum præterierunt 3 anni.

19. Aprilis. Lectæ sunt litteræ Petri Munck, quibus intercedit pro Nicolao Mørck. Responsum: Concedetur ipsi testimonium, videlicet quod spem habeamus, fore ut inseruiat aliquando reipublicæ, deinde commendandus est bonis et doctis viris.

Rector skal lægge Joh. Aurifabro for, at han Torsdagen efter Paaske endelig gjør sit Regnskab paa Kirkens Vegne, eller forholde hannem Stipendium.

D. Petrus Severini spør, hvad han skal give for sin Datters Lejersted. Resp.: Professores sætter det til hans gode Vilje. Og da skal det vendes til Kapellets Bygning.

M. Ivarus klagede paa M. Hans Aalborg, at han ikke vilde føre hannem Grammaticam Avenarii herind, som han havde isinde at læse. Et noluit, cum tamen gaudeat privilegiis. Responsum: Tenetur hoc facere.

25. Aprilis. Dn. Episcopus petit nomine D. Nicolai Cragii de 100 Daler paa Rente, som Universitas fik for den øde Jord paa Rosengaarden. Responsum: Quidam ex Professoribus mente, der var noget under propter annum gratiæ, at han vilde have Haand i Hanke med Professoribus.

(Den 10de og 15de Maj forhandlede om Pressesagen mod M. Jon Jensen Kolding, om hvilken der andensteds skal meddeles udførligere Oplysninger.)

15. Maji. Studiosus Johannes Hafniensis prodiit cum famoso libello, et conquestus est, suum nomen traduci maxime. Quocirca petiit, ut posset se purgare publice scripto apologetico. Quod ipsi denegatum est.

7. Junii. D. Nicolaus Cragius indicavit, at Jørgen Rosenkrands klager, at Studiosi lod sig finde med Kort og

Terninger i Skuder og Kjældere ved Stranden. Conclusum: Studiosj sunt admonendi publice.

Proposuit M. D. Rector, D. Gellium petere decimas. D. Nicolaus Cragius begjærede Professorum Brev, Gud give ihvad de ville dømme hannem til, vil han aldrig anke derpaa, ihvordan de gjør det. 1. Hvad heller de ville gjøre det efter Fundatsen; 2. eller gjøre andre Constitutiones; 3. eller Professores vil give hannem en Bekjendelse, at de have det anset for godt, at han skulde miste Tienden.

Ad admonitionem de officio faciendo respondit D. Nicol. Cragius: Han fik sin Bestilling in Junio, og der staar udi, at han skal drage om i Riget og søge Documenta, og skal alligevel hos denne Bestilling være Professor. Fecit initium professionis suæ, atque ita circa Martini profectus est in Scanium. Inde reversus conduxit quatuor scribarum operam, quibus adesse jugiter coactus est. Efter Jul haver han haft en tynd Helbred og har endnu, et invaletudo quemvis excusat. Ergo (dixit) vil man gjøre Universitetet Gavn, da skal begyndes paa flere end en fattig Mand. Men efterdi han en 8 eller 10 Uger endnu har med Hvælvingen at gjøre, begjærede han, at en anden ex Professoribus maatte læse for hannem saa længe. Quod concessit Dn. Episcopus et reliqui præter Decanum M. Joh. Resenium, qui censuit de hoc adeundos et consulendos Academia Conservatores. — Et D. Nicolaus: Si nolueritis hoc mihi concedere, vil jeg vel faa Raad til, at I skal gjøre det. Interea ipse faciem officium usque ad dies caniculares.

27. Junii. Lecta est intimatio Dibvadii, in qua videbatur perstringere professores quosdam. Misit ergo Rector, qui ipsum accerseret, ut pro se causam diceret. Verum is se excusavit, et noluit comparere.

Rectore D. Andrea Kragio.

4. Julii. Citatus Gabriel quidam Norvegianus, accusatus est a duobus civibus in vico violarum, ut qui illorum fenestras cum tribus aliis studiosis confregerit Vor Frue Aften.

9. Julii. Ostendit M. Joh. Resenius libellum famosum hic impressum adversus Martinum quendam Schwartzbachium. Conclusum: Inquirendum in autorem. Et statim advocatus est Johannes Stockelman, interrogatus respondit, at Burchart, en Apothekersvend, haver betalt Mads Vingaard derfor 5 Mk., og det haver hans Karl Hieronymus sagt, som den Tid var hos Mads Vingaard. Matthias ille vocatus confitebatur, M. Goclenium quendam Marpurgensem domesticum Nic. Theophili numerasse sibi pro labore pecuniam. Conclusum: Idem Goclenius accersendus citandus ad convocationem proximam. — Quæsivit item Episcopus a Matthia, hvem som havde set det, som han trykkede, cujus titulus est: Lutheri Propheti om den sidste Tid. Respondit: Hr. Jakob¹⁾ havde den korrigeret.

12. Julii. Christoffer Mogensen begjærer Bevilling og Samtykke af Professoribus at bygge M. Desiderii Hus ud til Kirkegaarden. Conclusum: Vil Desiderius selv forstrække Pendingene, da er Professores tilfreds, dog intet ydermere end 300 eller 400 Daler, og dennem skal han siden efter tage igjen af Kirken uden al Rente.

16. Julii. M. Christophorus Cervinus²⁾ begjærer at sætte en Æske med Breve ind i Consistorium. Responsum: Han skal sætte dennem hos en privat ex Professoribus.

26. Julii. Martinus quidam Nigrinus scriptis ad academiam literis conqueritur, se esse suspectum ob scelera, propterea quod male hic audit Schwarzbachius. Petit ergo, ut liberetur hac suspicione testimonio Professorum. Adjunctæ erant et literæ Germanicæ Proregis Holsatiæ super eadem re. Conclusum: Mittendæ literæ Universitatis ad Nigrinum, et ita simpliciter respondendum proregi Rantzovio, quod de re ea perscripserint Professores ad Nigrinum ipsum.

Affuit D. Gellius: begjærer først at gaa i Rette med D. Nic. Cragio om den Tiende, dennem er imellem. Sed

¹⁾ Udentvilt Hr. Jakob Heinedsen, en forhenværende Skibspræst.

²⁾ Formodentlig den Christoffer Hjort, der senere blev Papist (Münter, Ref. Hist. II, 649).

D. Nicolaus se excusavit per invaletudinem. Deinde petiit D. Gellius fieri sibi solutionem restantis pecuniæ, quam pro Academia exposuerat pater. Responsum: Professores skal fly hannem hans Pendinge med det første.

M. Fransiscus Jonæ, Scholæ trivialis Rector, var citeret af hans Hører Paulo Torchilli, for han havde forvist hannem af Skolen, og vidste ingen Sag at give hannem. M. Franciscus svarede, at en løs Kvinde havde været i hans Hus og klaget paa fornævnte Povl Terkelsen, at han skulde have været hendes Barnefader til 2de Børn. Paulus lagde i Rette hendes Brev, som 2de Dannemænd havde beseglet, at hun ikke vidste hannem at beskyldte i nogen Maade. — Sententiam tulit Episcopus: Paulus skal forfølge Kvinden som en Løgnerske og fly hende til Kagen. Siden skal han komme i Skolen igjen.

En Degn af Skolen, Johannes Laalandius, haver fanget Testimonium af M. Frants, ikke ret godt; quærit Rector, om man maa derpaa admittere hannem ad depositionem. Resp.: ita.

30. Julii. Rursus citatus Paulus Torchilli affuit. Accusavit eum Dibvadius, quia esset suspectus propter impuram vitam. Testem adduxit hospitem ejus Georgium Snedker, hvilken berettede, at hannem tjente et Kvindfolk for en Pige; hun var en Aften i et Karbad med hans Dreng, og der de ikke kunde forliges om Badet, løb hun stenstok nøgen op til Povl paa hans Kammer; hvilket Paulus bekjendte saa være sket, og fordi han var meget beskjenket, veed han ikke, om han havde med hende at gjøre. Men der Værten fornåm, at de havde noget sammen, paamindte han dennem begge, og der det ikke kunde hjælpe, forviste han samme Kvindfolk, saa hun kom derfra at tjene ved Stranden; og der det rygtedes, hun var sygelig, kom hun til Skaane, hvor det siges hun fik 2de Børn. — Paulus negtede, at han ikke, siden den Tid hun kom nøgen op til ham, havde med hende at gjøre, og tog derfor en Student Simon Brun hjem med sig om Aftenen og lagde

hannem hos sig, paa det han kunde blive hende kvit og ubevaret. *Episcopus censuit*: Efterdi det er Kjendsgjerning, saa han bestaar, han haver haft at skaffe med hende, der hun kom nøgen til hannem, bør han at straffes derfor, fordi det er notorium. *Conclusnm*: Han skal blive tilstede, *donec vocatus fuerit post dies 14*, og da skal han svare til sin Gjerning.

Episcopus intercedit pro Johanne Hafniensi, Niels Murmesters Søn, at han maatte blive Hører i Skolen. *Dibvadius dixit*, eum esse dissolutum et ebriosum, neque dignum, qui ad hoc promoveretur. *Rector* vidste intet med hannem andet end Mummesag. *Episcopus*: Est magnæ spei et pauper. *D. Andr. Christiani*: Habet dona concionandi. *Nihil hic conclusum*.

Indicavit Dn. Rector, at Christoffer Valkendorf vilde, *Professores* skulde underskrive hans Fundats. *Solus D. Dibvadius* se excusavit, nimirum non se posse id facere salva conscientia.

13. Augusti. Knud Kremer klager paa M. Peder Errebo, Skolemester paa Herlufsholm, og beretter, at Michel Errebo, M. Peders Fader, havde Teglgarden et Aar, og Knud i to Aar. Michel gjorde selv sit Regnskab færdigt og lagde det ind hos Knud. Midlertid dør Michel. Der Regnskab skulde gøres, sender Knud Michels Enke Bud om samme Regnskab, og der hun skjød fra sig, tog Knud Michels Regnskab med sit, og haver dennem begge klar gjort, og hvis Mangel i samme Regnskab gjort var, haver han og fyldestgjort efter en Kvittanses Lydelse derpaa, som han havde af Borgmestere og Raad. Og efter denne Lejlighed satte fornævnte Knud Kremer i al Rette, om M. Peder og hans Sødskende ikke bør at tage Skade med Knud for hvis Forsømmelse der fandtes hos Tjenerne paa Teglgarden og blev »Kemmenerne« tilregnet for Mangel. — Var og personlig tilstede M. Peder, som vidste her intet til at svare, andet end Knud havde intet med hans Faders Regnskab [at gjøre], heller ikke var ombedet at

gjøre samme Regnskab. Men efterdi hans Moder havde sin Værge, Jakob Lavritsen, og M. Peder var i Tydskland, lader han sig tykke, at fornævnte hans Moders Værge havde burdet at vidst noget af samme Regnskab og det klargjort.

Episcopus indicavit, at Jørgen Rosenkrands befaler, at det Pulpitum, som Cantores staar, skal tages neder, fordi det deformerer Kirken. Responsum: Christen Barnekov haver lovet at bevilge Kirken noget, at det maa brydes neder og sættes i Steden et Epitaphium. De eo compellendus est a Rectore.

Lavrits Rasmussen, en Studiosus, Rasmus Villumsens Søn, begjærer at troloves med en Fruerpige. M. Isak (Grønbæk) begjær Beskeden fra Rector, at det maa ske med hans Samtykke. Responsum: Rector kan ikke gjøre nogen Forhindring derpaa.

29. Augusti. M. Theodorus Marcius begjær Hjælp af Universitetet. Hannem blev bevilget 4 Daler.

20. Septembris. Hr. Otto, en Islandus, begjær at nyde sin loco in communitate. Det blev hannem bevilget.

27. Septembris. Mads Vingaard begjær sin Husleje. Responsum: Hans Sag staar ikke saa vel for det Skandskrift, han trykkede.

Indicavit Episcopus, at D. Eske i Fyn paa Niels Frises Vegne begjærer Regnskab paa deres Pendinge¹⁾, menendes, at Professores slaar Pengene under sig og handler utroligen.

3. Octobris. Rursus indicavit Episcopus, voluntatem esse Rosenkrantzii et Mandrupii, ut demoliantur Professores pulpitum Cantorum in Templo D. Virginis. Et respondit, idem velle et cupere Walkendorpius et Hvitfeldius.

En fattig Præstemand, haver været Resenii Faders Kapellan, blev bevilged testimonium Universitatis, item 2 Daler Almisse.

¹⁾ D. e. det frisiske Legat. D. Eske er Dr. med. Eskil Christensen, Provindsiallæge i Odense.

M. Johannes Hemmingius begjær Hjælp af Universitetet.
Dabuntur ipsi 3 Daler.

M. Friederich Badsker klager paa Hr. Jakob Heindsøn, som vilde ikke møde i Rette, men sagde, han kjendte ingen for Øvrighed uden Prindsen. Pedelli blev sendt efter hannem; da svarede hans Hustru, han var dragen til Prindsen at klage. — Concluseum: Han skal citeres med begge Pedellerne proxima convocatione.

Decanus M. Ivarus spør, om Baccalaurei maa nyde Kost. Responsum: det skal staa oppe iaar, og ingen promoveres uden Magistri.

5. Novembris. Kom for de tre Pastores og de fire ældste Kapellaner og klagede paa M. Hans Guldsmid, at han ikke vilde gjøre klart, hvis Penge hos hannem paa Kirkens Vegne resterede og Ministerio tilkom. — M. Johannes per pedellum vocatus sese excusavit per invaletudinem.

Knud Kremer begjær Stevning over M. Peder. Responsum: Han skal stevnes for Arild Hvitfeld og Bispen.

Las Brun af Gladsaxe klager paa M. Claus Hammers Arvinger. Et captata hinc occasione indicavit Dn. Rector, M. Nicolaum Hammerum abuti stipendio regio, dum hic domi contra foundationem nulli rei honestæ studeat. Quare Professores unanimi consensu arresterede hans Stipendium hos Oeconomum til videre Beskeden.

15. Novembris. Læst et Arild Hvitfelds Brev til Universitetet, at han har bevilget Knud Kremer, at Professores maa give hannem Stevning over Skolemesteren paa Herlufsholm. Concluseum: Excusabunt se Arvido Professores; nam illud negotium spectat ad Episcopum.

Concluseum: Episcopus og Decanus M. Ivarus skal være Ædiles i dette Aar og gjøre der Regnskab for; og siden to andre det annamme, dog altid en Doctor og en Magister.

19. Novembris. Blev læst et Kongebrev, at D. Nicolao Cragio skal undes, at en anden ex Professoribus maa læse

i hans Sted, naar han er forhindret i Kongens Bestilling, — Resp.: Det er imod Fundatsen, og derfor skal Herrerne anderledes derom undervises.

22. Novembris. M. Ivarus Decanus protesterer imod D. Nic. Cragii Kongebrev. Dicit, hoc esse contra mentem totius foundationis. Et monstravit quædam loca in Fundatione. Judicat propterea, edocendos aliter Gubernatores regni ex Fundatione. Quærit Decanus a Professoribus artium, putentne esse officium Decani de hoc ipso admonere proreges. Et Rector primum respondit, officium Decani esse, ut curet quæ fiunt in Facultate; sed ut aliquid componatur contra mandatum proregum, id non concedit. D. Finchius de eodem interrogatus libenter concedit, ut Decanus exponat rem ipsam proregibus. Idem censuit et M. Joh. Resenius. Notarius denique a Decano interrogatus judicavit, id pertinere ad officium Decani. Petit Rector, ut subdiceatur ejus nomen in supplicatione, alias non concedit, ut sigillum facultatis appendatur. Pergit Decanus dicere, peropus jam esse Vice-Cancellario 1. propter negotium illud de D. Nicol. Cragio, 2. propter controversiam ortam inter Rectorem et Decano. Respondit Rector: si non habemus Cancellarium, quomodo habere possumus Vice-Cancellarium. Rogavit propterea Decanus, ut convocarentur Professores sequenti septimana, ita de eo aliquid concludatur. Svadent Professores, ut quæ molitur Decanus aperte indicet Nicolao Cragio.

6. Decembris. Decanus M. Ivarus conquestus est, accidisse aliquid proxima disputatione, quod deformavit Academiam et totam Scholam. Et citari fecerat quendam Nicolaum Slangendorpium, qui susceperat partes respondendi publice, cum tamen ad id esset plane ineptus. Et statim illi proposuit dijudicandum et retexendum syllogismum talem: Omnis homo est animal; Johannes est animal; ergo Johannes non est lapis. Ad quem ille respondit: Mihi videtur consequentia confundi posse. — Deinde accusavit eum Decanus, quod ebrius accessisset, quod fregisset

chartam cum magna petulantia dicens: cujus autoritate hoc facis, et quod M. Ivarus subsecutus sit et expostularit cum ipso. — Ad hoc nihil respondit Nicolaus, sed simpliciter deprecatus est culpam. Conclusum, publice disputatione proxima deprecabitur culpam. Octo solidi, qui respondententi debebantur merito, dabuntur Petro Paulino pedello. Præses privabitur mensa ad quadriduum.

22. Decembris. Conclusum, at en Doctor og en in Philosophica facultate skal være Curatores til Valkendorfs Penge.

M. Franciscus, Scholæ trivialis Rector, indicari fecit per Rectorem Academiæ, at det begjæres af Borgereskabet, at den Pande, som staar i Kirken, maatte føres ind i Skolen. — Professores vil der betænke sig paa. — Item han begjær, at maa intimeres, at Studiosi under hannem Rum in pulpito cum Musica. — Conclusum: Han skal staa nede i Koret. — Item han klager, at nogen Studenter løber om og sjunger om Aftenen. Conclusum: Der skal intimeres om, at Studiosi lader det betæmme de Aftener Skolebørnene gaar om og sjunger.

M. Johannes Haggæus begjær at maa læse noget publice. Id denegatum est ipsi eo, quod sit suspectus.

Gregers Bang har sendt Bud til Skolemesteren at ville give noget Papir ud i Guds Navn, og M. Frants siger, de har intet behov. Conclusum: M. Frants skal det med Taksigelse annamme, eller Rector skal vise det til fattige Studenter.

1596.

7. Januarii. Resenius klager paa D. Niels Crag, at han har in Consistorio slaget Knep for hans Næse og gjort hannem den Spot. Deinde, at han havde kast hannem i Næsen, at han ikke havde gjort sit Officium; og byder fordi at lægge i Rette hans rationes laborum, om de maatte høres og ses, om derudi fattes noget. Professores noluerunt eas audire, sed testati sunt, quod non possent conquiri de ejus aliqua negligentia. Et ita rogatus est, ut istam omnem actionem in medio relinqueret.

28. Januarii. Literæ lectæ Andreæ Velleji, quibus urget, ut obtineat annum gratiæ post Johannem Lagonem. Id denegatum est.

29. Januarii. M. Nic. Hammerus citatus comparuit; denuo ipsum accusavit Scotus et testem adduxit Johannem Andreæ, qui dixit: M. Nicolaus havde obligered sig til at levere hannem i Helsingør 200 Daler, quod non est factum. Derfor maatte M. Niels betale Fragten, som var 50 Daler. M. Nicolaus bød Scoto i Være nogen Boder i Kattesund for 200 Dlr, quam conditionem noluit accipere. Item berettede Johannes Andreæ, at M. Nicolaus havde loved Scoto 50 Daler, om han ikke fik hans Penge inden Aften. Siden 45 Daler for hans Umage og Tærependinge. — Conclusum communibus suffragiis: M. Nicolaus skal holde sit Brev som en ærlig Mand og give Skotten 350 (!) Daler. Qvod vero ad 45 illos attinet, id debitum etiam probandum est esse liquidum. Est enim nova actio. M. Nicolaus efter Scoti Begjæring rakte Rectori Haand, at blive tilstede, indtil Scotus var afbetalt.

6. Februarii. Rector talte om den Sag mellem hannem og M. Iver, og mener, han vil faa Oluf Lock fældet. Episcopus raader, at man tager 8 uvillige Dannemænd, som kan skjønne, om det er Skov eller ikke Skov. Siden kan Professores forlige Sagen. Id negavit Rector fore.

Conclusum: M. Johannes Aurifaber skal have af Universitetet til Skjænk en halv Amme Vin til sin Søns, Olufs, Bryllup.

(Sagen mellem Tyge Brahe og D. Gellius Sascrides begyndte, meddelt i Danske Mag. II, 288 flg.)

18. Februarii. D. Petrus Severinus vil vide, hvad han skal give af sit Lejersted. Resp.: Han maa give, hvad han vil.

M. Franciscus begjær at lade trykke sin Nomenclatorem udenlands. Id differendum, donec editus fuerit minor nomenclator, qui nunc est sub prælo.

29. Martii. M. Ivar skjød ind for Conservatoribus den Sag imod Rector D. And. Krag, eller vilde bie, til der kom en Cancellar.

5. Aprilis. Vice-Rector D. Nicol. Theophilus convocari fecerat Professores, qui tum affuerunt, Episcopus, Slangendorpius, Lemvicus, Finchius et Resenius. — Vice-Rector indicavit, in quanto periculo versarentur res Academicæ propter litem et controversiam ortam inter Rectorem Kragium et Decanum M. Ivarum; propterea rogavit, Professores in medium consulerent, qua parte posset occurreri hoc malo. Quæsitum, om M. Ivarus bør at søge Over-Øvrigheden, førend Sagen haver handledes for Vice-Rector og Professores. D. Nic. Theophilus, Vice-Rector, mente nej; deinde quæsitum, num debeat fieri inhibitio, ne deferatur causa hæc ad superiorem magistratum, antequam in Consistorio fuerit decisa. Episcopus sagde, dennem ikke bør at føre den Sag til Tinge eller for nogen anden Øvrighed, førend Senatus Academicus havde kjendt derpaa. Idem censuit D. Slangendorpius. Resenius svared, at Professores tager sig Dom til i alle disse Sager. Lemvicus idem sensit. Finchius putat, modum esse penitus alienum a dignitate Professorum confugere ad superiorem Magistratum. — Conclusum est omnibus suffragiis, quod oporteret causas istas omnes inter Rectorem et Decanum seu pendentes jam lites et inchoatas in foro publico actiones primum proponi in Consistorio et dijudicari a toto senatu Academico, priusquam ulterius progrediantur, aut ad ullum alium iudicem confugiant. Quod si facere noluerint, decrevit Senatus Academicæ causam deferre ad proreges et eos contumaciæ incusare propter id ipsum. Missus est Notarius ad Dibvadium et Aurifabrum, qui ambo simpliciter acquirerunt in eo, quod communibus suffragiis conclusum erat. — Blev fremkaldt begge Parter, og Vice-Rector indicavit, quod decreverit Senatus Academicus. Et Notarius jussus est legere decretum. — D. Andreas protesterer herimod, dicit, quod sese obtulerit ad reconciliationem, prius ante-

quam illa arbor erat decisa. Quod negavit M. Ivarus, et testatus est D. Finchius et Resenius. Item D. Andreas er tilfreds, om Professores vil dømme i Sagen, da er han tilfreds, om de vil gjøre det saa snart, at hans Sag ikke spildes til Herredsting og Landsting.

7. Aprilis. Rector begyndte at gjøre sin Relation om den Trætte anlangende hannem og M. Ivarus. Initium hujus actionis er, at den Tid i Kirken M. Ivarus sagde hannem om dette, saa bød Rector først til med hannem om gode, og sagde, at hvem der kom ind i det Vænge, kom did ulovlig; og bød sig til, at Consistorium maatte kjende derpaa. M. Ivarus negtede, at han ikke vilde proponere det. M. Resenius sagde [at] ville faa en til at proponere det. Deinde dixit, se in Consistorio statim, ubi excisa erat arbor, protestatum coram Deo, Conservatoribus et Universitate tota, at han vilde være undskyldt, om nogen Uenighed kom efter. Siden, efter M. Ivarus havde hjemlet Ole Lock det Træ, har Rector talet Bonden til tiltinge, og er nu saavidt kommen. M. Ivarus bekjendte, saa at være, som sagt er, at han ikke vilde proponere det, for det var ovennævnte (sic) Rectoris, og for Decanus mente, at det kom Facultetet til. Siden in Consistorio kjendes han, at Rector begjærede, han maatte straffes derfor. Da skjød han sig ind for Conservatores. Nu sætter Rector i Rette, om M. Ivarus ikke bør at bøde Hjemmelsbøden, efterdi han ulovlig har ladet hugge i det, som han har bevist i mange Aar at ligge til hans Profes. Her begjær M. Ivarus, at D. Andreas lægger sine Vidnesbyrd frem derfor. In genere svarede han, at de 20 Vintres Hævd ikke gjælder efter Recessen paa Forlening. Rector siger, at dette er mere imod M. Iver, det han siger, at de disputerer om Professen og Hævden, ikke om Personen. M. Ivarus siger, det er baade om Professen og Personen. Adduxit Rector simile exemplum om Faxe Kirkes Gods, som Oluf Bilde blev til-dømt, og det accommoderede han til denne Sag, og proponerede denne syllogismum: Alle Skove ere tilfælles. M.

Iver har hugget i D. Andersens Skovvænge og hans Have. M. Ivarus siger, han skal bevise, at det er en Have (etc. Trætten fortsattes vidtløftig, tilsidst bestemtes, at fire Professorer skulde rejse ud og bese Skoven).

Blev læst et Kongebrev, i hvilket Prindsen begjær, at Professores beherberger de fremmede til Kroningen.

10. Aprilis. Rector spør, om tvende ex Professoribus ikke skal gaa til Secretarium og høre, om Professores ikke maa logere deres egne Kjendinger af Adelen.

17. Aprilis. Vicerector convocari fecerat Professores. De-
 liberatum est de controversia inter Kragium et M. Ivarum . . .
 Conclusum communibus suffragiis, først at partes blive kaldede endnu til Overflod, og da at raade dennem til en venlig Forligelse, til hvilken Professores alle vil forhjælpe. Men hvis de endelig vil Sagen med Retten udføre, da skulle Professores efter Fundatsens Lydelse samme Sag ber i Consistorio forhandle enten til Minde eller Rette. Og hvis de det ikke ville endda gjøre, skal Universitas finde anden Raad dertil. Recitantur hic verba Foundationis veteris Fol. 80 et 114. Item er besluttet, at dersom de ikke vil indgive sig under Universitetet efter fornævnte Fundatses Lydelse, da Universitetet med en offentlig, forsegleet Skrift at forbyde til Tinge noget Tings Dommer sig med samme Sag at befatte imod fornævnte Universitets Privilegier. — Vocatæ sunt partes, quæ comparuerunt, et Vice-Rector indicavit, quod Professores decreverint. Hic lectum decretum. Rectori placet transactio, M. Ivaro non placet. M. Ivarus vil endelig have Dom. D. Anders siger, han er afvist af Raadet at forfølge sin Sag til Herredsting og Landsting; men hvis M. Iver har hannem til at tale, skal ske coram Senatu academico eller opstaa, til her kommer en Kansler. Rector indicavit, at efterdi nogen begjær, at hans Broder og D. Andreas Christiani skal afvises, saa begjær han, at M. Aurifaber, Finchius og Resenius som partiske maa og paa den anden Side afvises, saa vil han gjerne staa Dom af superioribus Professoribus og Conserva-

toribus. Rector siger endnu, han gjerne vil lade sig sige med billige Vilkaar. M. Ivarus samtykker, at alting maa vel staa, indtil her kommer en Kansler, om han midlertid maa søge sine Vidnesbyrd. Id negatum est. Rector byder sig til at tage paa sin Side sin Broder og D. Anders Christensen og saa voldgive Sagen, eller han vil tage tvende Borgere. Id negatum est. Item Rector propter pacem et concordiam Academiae vil lade altingest opstaa, indtil her kommer en Cancellarius. Det samtykte og M. Ivarus, dog da sin Ret at have sig forbeholden. Og imidlertid intet at røre ved Sagen i nogen Maade, eller nogen af Parterne at forulempe hinanden i nogen Maade.

24. Aprilis. Povl Terkelsen begjær Testimonium Universitatis. Nihil responsum.

Pintseften. Proposuit Dn. Rector, ut cogitarent Professores de eligendo novo Rectore. Rogavit etiam M. Ivarus, ut cogitarent una de novo Decano. Dn. Episcopus nominavit D. Dibvadium, quem dixit jam ordinem tangere. Censuerunt et reliqui Professores, ne præteriretur Dibvadius. Præterea indicavit Dn. Rector, Dibvadium libenter recepturum in se hoc officium, si modo ipsi adesse voluerint Professores in civilibus negotiis.

Episcopus indicavit, at Herrerne have talet hannem til om allehaande, som trykkes her og haver intet paa sig. Episcopus excuserede det, at noget trykkedes til Lybek paa Danske, og derfor skal sendes Kongebreve til alle Borgmestere og Raad over alt Riget og forbydes, at ingen Bogfører maa sælge hvis paa Danske udenlands trykkes. Item de klagede paa Hr. Jakob, han haver ladet en dansk Bog udgaa, hvorudi Raadet mener, at han haver talt dennem for nær, og fordi vil have en Dom paa Consistorio. — Det skal opsættes, til hans Vederpart kommer og anklager hannem, og at man kan høre, hvad han foregiver.

4. Junii. Rector indicavit, D. Georgium Dibvadium communibus suffragiis electum esse Rectorem. D. Georgius illud officium in se suscepit.

8. Junii. Lectæ literæ Regiæ, at ingen maa indføre hvis udenlands paa Danske trykt er, at Professoros dennem afskaffer, saa fremt de ikke vil staa derfor til Rette.

Dn. Episcopus lagde frem og lod læse et Arild Hvitfelds Brev hannem tilskrevet, at han convocerer Professoros at forhøre hvis Tiltale Bispen af Bergen haver sin Svoger (c: Svigersøn) til at tale, og dømme dennem imellem. Conclusum: Professoros skal høre deres skriftlige Beretning paa begge Sider.

Johannes Alburgensis blev kaldet, saa og Mads Vingaard, og blev dennem forelæst kgl. Maj.s Brev. Ad quod respondit M. Johannes, at han aldrig havde solgt eller nu havde nogen danske Bøger, som var trykt udenlands, uden Almanakker, og sagde, at en i Malmø og nogle i Norge er Aarsag dertil. Saa gjorde de begge deres Ed, at de skulle rette sig efter Kongens Brev.

M. Thomas Badskjærs Pige klager paa M. Niels Hammer for 9 Daler, han har drukket Tydskøl for. M. Nicolaus lovede Rectori med Haand og Mund at betale hende inden Dag 8 Dage. His actis M. Dn. Rector sagde hannem af med Stipendio regio. M. Nicolaus begjæred, at maatte stedes hannem, at han undskyldte sig for Herrerne for hvad Aarsager han havde været i Frankrig, der som intet Universitet var, og at han saa længe havde ligget her hjemme. Professoros mente, han maatte vel det gjøre.

11. Junii. Rector spurgte, om Professoros ikke skulde gaa til Cancellar og commendere hannem Academiam et Privilegia. Resp.: Det skal ske, naar han bliver ledig.

Indicavit Rector, at han havde faaet Besked fra Herrerne, at der skal til Kroningen exhiberes en eller 3 Komedier; og blev Notario forelagt efter Fundatsen at tage sig det paa. Rogatus est ergo Resenius, ut is una cum Notario id præstaret. Sed ille id censuit deliberandum.

Episcopus Bergensis, M. Andreas Fossius, kom for, og Rector gav tilkjende, at Professoros ikke vidste, hvor de kunde tage sig denne Sag paa, efterdi de ikkun haver be-

kommet en Seddel fra Arild Hvitfeld og ikke en kongelig Mandat; hvorfor Professorens begjærer at se hans Forsæt og de sønderligste Stykker, hvorfor han har hans Svoger til at tale; og lagde han nogen skriftlig Beretning frem derom, at Professorens vilde deliberere, hvad de herudi vilde gjøre. Quærit Rector, efterdi de har nu hørt Sagen, om de da nu vil efter Arilds Seddel tage Sagen for og dømme derudi. Conclusum: Cognoscenda est causa in Consistorio, og siden skal Professorens gjøre hos Herrerne ikkun en Relation om deres Betænkning. Men dersom det skal gives beskrevet, skal af Herrerne begjæres en kongelig Mandat, at Universitas kan have noget for sig.

14. Junii. Kom for M. Anders Fos, Bispfen af Bergen, og havde ladet citere M. Jonam, sin Svoger, som mødte, og gav Rector for, at Universitas haver fanget Befaling at høre den Sag i Rette, og af den Aarsag haver han ladet kalde M. Jon, at han idag møder. M. Jonas begjær, at man vilde høre Sagen uden alle Personers Anseelse; hvilket Professorens lovede og spurgte, om han saa dennem an for andet end de, som vilde gjøre, hvad Ret var. Lod M. Anders læse hans skriftlige Artikler, for hvilke han klager paa M. Jon; og berettede M. Anders og begjærede, at M. Jon maatte straffes for saadanne Gjerninger, og at han, M. Anders, maatte blive i Fred og Rolighed og gjøre hans Embede med Ro, som det sig bør. (Paa M. Jon Mogensens Begjæring blev det tilstaaet ham, at han maatte give skriftligt Svar paa Bispens Klageposter, hvorpaa Retten hævdedes den Dag).

18. Junii. Rursus affuit Episcopus Bergensis, M. Andreas Fossius, et comparuit citatus ipsius adversarius M. Jonas Magni. Et quæsivit Episcopus, num scripto respondisset M. Jonas ad articulos Episcopi. Et respondit M. Jonas, duo scripta, alterum copiosius et prolixius, alterum brevius descriptum. Quæsivit Dn. Episcopus, om M. Anders havde noget at svare til M. Jons Præfation, hvor han havde givet for, at M. Anders havde Gunst hos

Dommeren. M. Andreas inverterede det, at M. Jon havde Slotsherren med sig, og stod hart, han end kunde faa Forfølgning over hannem og Dom beskreven. Til den 14. (Art.) svarede Jonas, at han veed sig ikke at have givet nogen Forpligt, og siger, i hans Oration havde han den locum communem: Conjugium esse indissolubile vinculum. Til det 15. om de 12 Davidsdegne siger han: i hans Formænds Tid gik Degnene somme hid og somme did; og der han det saa, raadte Peder Thott hannem iblandt andre Venner, at han skulde tage dennem til sig, og han tilspurgte Bispen, om han maatte, da svarede han, det maatte han. Bispen svarer: I gode Mænd, maatte jeg sige, som han sagde sidste Gang, da vilde jeg sige, det var Løgn. Men fordi han vidste, at Slotsherren var min Avindsmand, saa fik han hans Samtykke. Og siger, han aldrig bevilligede det. Bispen siger, han veed der intet af, at Degnene løbe paa deres egen Haand. Men 2 eller 3 var der, som holdt dennem, iblandt hvilke var Klokkeren. Rogatus est Episcopus, hvad der ligger til, et respondit: Til tvende Terminer henter Degnene det selv af Slottet, og saa lægger de det om med Bispens og Præsternes Samtykke. Interrogatus est Jonas, om han ikke har klar Register, fra den Tid han fik Degnene, og indtil han blev af med Degnene. Respondit: at han beskylder hannem, han har slaget under sig; siger han, at Degnene drog om Sommeren paa et Fjerdingsaars Tid ud om Hjælp, og det var sket med Bispens Samtykke og efter gammel Vis. Til det 16de, at han har givet Degnene Testimonium: kjendes han, at efterdi der var ingen Skolemester, gav han dennem Testimonia, helst for en Hører efter Bispens Vilje skjældede paa hannem tilforn. Ad 17. at han havde drevet hans Hustru ud af Huset, bandet og skjældet, det, siger han, skal ikke gjøres bevisligt, uden at han 4 Gange har slaget hende, som hun har vel forskyldt. Ad 18. fatetur, at han mundtlig har lovet at skikke sig som en Dannemand cum conditione, at hun og skulde skikke sig som en Danne-

kvinde. Den skriftlige Forpligt var ikke om anden Tid at forstaa, end saalænge hun var sygelig. Ad 19. her kalder han Gud til Vidnesbyrd, og vil befale hannem al Sagen. Ad 20. klager han, hans Hustru har været opsætsig imod ham, og [han havde] forsøgt alting med gode og med onde, og der hun intet haver forbedret sig, vidste han intet at kunne andet end efterfølge Francisci Patrarchæ Raad de patientia. — Blev saa læst en Kapitels Opsættelse om M. Jons Ægteskabs Uskikkelighed. Dernæst en anden lang Beskrivelse om hvis for verdslig Ret er forhandlet, og haver [han] sat Sagen ind for gejstlig Ret. Siden læst hvis paa Kapitlet forhandlet var om samme Sag.

19. Junii. Kom atter for Bispen af Bergen og hans Svoger M. Jon, og blev udlæst Kapitels Dom, som igaar var begyndt at læses. Hvorudi fandtes, at M. Jons Kvinde var løben engang fra hannem og var paa Slottet. Dertil svarede Bispen, at hun ikke turde gaa i sin Faders Hus, fordi hun befrygtede, at han skulde bryde hendes Faders Dør op og gjøre hende og Forældrene Vold, og at Bispen gik til Slotsherren og hans Frue og takkede¹⁾. Siden blev læst 6 Dannemænds forseglede Brev om M. Jons Stifbarns Gods at udskifte, som han ikke vilde indgaa. Item et andet og forseget af 6 Mænd udgivet, i hvilket Byfogden befales at føre Barnegodset i Sacristiet. — Blev læst et M. Jons Testimonium, som han havde udgivet, efter han var afsat med Skolen, hvori han skjælder paa Bispen med disse Ord: Verum cum hujus loci Ephori Ecclesiastici invidia, importuna morositate violentiaque, si non tyrannide, dissiparetur hæc schola, alias petat scholas Halcyoniis Musis congruis urgetur, te benigne lector oro. — Dernæst læst Magdalenes, hans Hustrus, skriftlige Begjæring, hvor hun beder for Guds Skyld, hun maa blive for M. Jon erlediget; hun vil meget heller lade sit Liv end være ydermere hos hannem. — Siden ogsaa M. Jons Hustrus Moders Klage-

¹⁾ Her synes at være en større Lakune i Afskriften.

maal paa M. Jon til Statholderen. Der dette var saa forhandlet, bad Bispen, efterdi han bliver Værge for hans Datterbarn: Professores vilde forhjælpe hannem, han maatte og bekomme nogen Rigtighed paa Godset, hvor det er, at han det maatte bekomme igjen. — Interrogatus M. Jonas, om han har noget imod de Vidnesbyrd, siger M. Jon, at der er ingen Bekjendelse hos. Og mener, han har andre skriftlige Bevisninger derimod. — Remotis partibus, disputarunt Professores de toto negotio, et visum est illis omnibus, ut præsentent nihil judicent, fordi Qvæstio er 1. om Skolen, 2. om Godset, 3. om Ægteskab. For Skolen er han straffet, for Godset skal verdslig Øvrighed solliciteres, for Ægteskab skal han tiltales paa Kapitel; og i denne Mening skal det gives beskrevet. — M. Jonas revocatus est, og blev adspurgt, om han havde nogen forseglede Vidnesbyrd om, at hun havde givet Aarsag til, og hvad Beviser han har imod hende, som noget har paa sig, at han det lægger frem. — Og lagde han først frem og bad læse et M. Hans Jørgensens Brev, hvor han skriver sin Kone til, at hun ser til, at hun ikke steger de saltede Oxetunger, som før var gjort. — Professores anden Gang spurgte, om han, M. Jonas, havde nogen anden forseglede Bevisning og ikke løse Breve. — M. Andreas blev opkaldet, og blev hannem sagt, at Professores vil tage Sagen i Betænkning en Dag eller tre, saa skal der gjøres en endelig Beskeden.

19. Junii. Kom atter Pastores for og begjærede den fjerde Æskning. M. Johannes (Aurifaber) sagde, at det var inauditum at stede Rigens Æskning over en Professor. Rector svarede, at det var og inauditum at ikke efterkomme Universitatis Dom og at ville ikke lade sig nøje dermed. — Pastores bleve udviste, og Professores delibererede, om de vilde stede den 4de Æskning. Conclusum: M. Johannes skal undes Firing og Dilation paa en Maanedes Tid. Og dersom da ikke kommer til en Ende, skal Universitas tage sig den Sag an. — Pastores samtykker det med saadanne

Vilkaar, at naar den Maaned er ude, den fjerde Æskning da skal gaa for sig uden al videre Dilation.

25. Junii. Conclusum, at Professores imorgen skal salutere Cancellarium og commendere hannem res Academiæ. Et ita die Jovis erit resignatio Rectoratus.

Rector kaldte Bispen af Bergen for, og spurgte hannem ad, om han havde ydermere Breve og Bevis i denne deres Sag. Respondit: Om han har nogen ydermere Tiltale til hans Vederpart, vil han finde hannem i sin Tid. Rector sagde hannem, hvad Professores havde besluttet om Sagen. Episcopus Bergensis begjærede Professorum Mening beskrevet. Professores vil give Øvrigheden Svar først.

28. Junii. M. Ivarus resignavit Decanatum, ut propterea deliberarent de novo Decano constituendo.

Missus est Rector cum Episcopo, qui ad Senatum regni referrent sententiam Professorum de negotio et controversia inter Episcopum Bergensem et ejus affinem.

Conclusum: die Jovis proximo erit resignatio solennis Rectoratus, idque in templo juxta foundationem.

1. Julii. Indicavit Rector, se paratum esse jam tradere D. Georgio Magistratum una cum insignibus. Et ita quæsit suffragium D. Slangendorpii, qui nunc svasit, ut resignatio privatim hic fieret, ita tamen ut postea deliberaretur, quid deinceps agendum sit. In eadem sententia erant Nicolaus Cragius et Andreas Christianus. Lemvicus dixit: proxime decretum est, ut publice resignatio fieret. Finchius non audet quidquam statuere quam proximum decretum. M. Johannes Aurifaber urgebat etiam decretum proximum. M. Resenius vult esse excusatus, si id, quidquid est, de resignatione ægre tulerit Cancellarius. M. Ivarus ivit ad sententiam Slangendorpii. — Hic ergo tradidit Dibvadio Kragius magistratum. Dibvadius accepto magistratu difficilem se præbuit, si non super Episcopum posset habere locum. Decretum est ergo et conclusum communibus Professorum suffragiis, ut Rector Academiæ semper deinceps tueatur illum locum, quem olim tenebat Nic. Hemmingius.

Eodem die et loco Decanus Facultatis Philosophicæ designatus est D. Nic. Cragius.

Rectore D. Dibvadio.

3. Julii. Lectæ literæ regiæ ad Professores, at Professores tager M. Anders Fos for og hører hans Klagemaal paa M. Jon for det Testimonium, han har udgivet, og synes at være et Skandskrift. (Om Sagens videre Forhandling se Ny kirkehist. Saml. III, 631—5).

9. Julii. D. Gellius kom for og begjærede tre Ting: 1. at han maatte faa Gjenpart af hvis blev handlet in Consistorio i hans Sag. 2. at hannem maatte aflægges den Gjæld, Universitas var hans Fader skyldig. 3. om Tienden. — Quod ad primum attinet, communibus suffragiis conclusum, at Professores intet vil forandre i det, de engang have givet fra dennem under Rectoris Segl. Og D. Gellius skal have Gjenpart deraf Ord fra Ord. Quod ad 2. lovede D. Anders Krage at forstrække hannem 50 Daler, om han dennem maa tage igjen af Universitetet. D. Slangendorpius lovede at fly Universitetet 100 Daler til S. Laurentii paa Rente. Id placuit. Quod 3. svarer D. Nicolaus, at han gjerne vil bevilge det, som hans Arvinger kan nyde i lige Maade.

D. Anders Krage begjær af Universitetet, at han maa faa sin Haand igjen, efterdi han lovede ikkun at afstaa hvis Tiltale han havde til M. Iver, indtil vi fik en Cancellarium. Og siger han offentlig, at dersom nogen Bonde vil vidne imod hannem andet, end der er indskrevet i Tingbogen, da skal han aldrig vidne mere.

M. Hans Rasmussen kom atter for og klagede paa Niels Pedersen, at han forholdt hannem hans Stipendium. Conclusum, at Niels Pedersen skal fly hannem hans Stipendium. Haver man hannem siden noget til at tale, da kan man det gjøre med Retten, og ikke tage sig [selv] tilrette.

30. Julii. Venerunt ex Græcia quidam cum literis, quibus dabuntur ab Universitate 2 daleri.

D. And. Kragius indicavit, at Universitas sker Uret om det anno gratiæ post Bentium.

12. Augusti. Lectæ literæ Regiæ, hvor Prindsen begjær, at Universitets Tjenere maa hjælpe at age de fremmede ind og ud af Landet alene i denne tilstaaendes Kronings Tid. Det er ikke at skulle regnes for en Pligt, vores Privilegier til Præjudicium, men for en Villighed. Item fuerunt et hæ formulæ: Vi og slig Besværing ikke længer ville eder anmode end udi denne Tid.

Rector taledede om de Constitutiones, som skal gjøres om Christoffer Valkendorfs Penge. Conclusum: Professores skulle en Dag komme tilstede og gjøre Constitutiones, og siden vil de vide Sigvard Beck et godt Svar paa hans Begjæring.

M. Ivarus beklager, at den vilde Student, Gideon, løber ud paa Gaden med Sten og kan skade Godtfolk. Rector promisit at sende Pedellen til hans Moder, at hun har Opsyn med hannem.

23. Augusti. Rector spør, om efterdi Kapitlerne haver faaet confirmeret deres Privilegia, om Universitas ikke skulde holde an og lade Academia Privilegia blive confirmeret. Conclusum: Rector skal herom raadføre sig med Cancellarium.

Quæsitum adhuc de sumptibus faciendis ad comœdias. Conclusum, de eo etiam consulendus Cancellarius, at dersom han tænker, vi skal ikke komme for, da skal ikke Universitas forgjæves gjøre sumptus.

2. Septembris. Jens Aalborgs Hustru, Marine, og Mester Thomases Pige klager paa M. Niels Hammer for Tyskøl; Marine 12 Dlr. 12 Sk., af hvilke hannem er i rede Penge forstrakt 28 Mk. Og M. Thomases Pige 9 Daler 1 Mk. 4 Sk. M. Nicolaus forpligter sig at bie tilstede og med det første udføre Sagen med sine Formyndere. Og begjærede han Dag til første Roskilde Marked efter Michelsmesse, hvilket blev hannem bevilget af Marine og af Pigen ogsaa, dog Rector bad hende bønlig den derom.

M. Nicolaus rakte Rectori Haand at blive tilstede, indtil hans Sager faar Ende.

29. Septembris. Kom in Consistorium Hans Pedersøn, Norske Riges Kansler, med en anden Herremand, og var tilstede M. Anders Fos og hans Hustru, desligeste M. Desiderius Fos og M. Jon Mogensen. Ita assurrexit Dn. Episcopus og begyndte sin Tale: at eftersom sig har tildraget Uenighed mellem M. Anderses Datter og M. Jon i deres Ægteskab, og de har foraarsagedes paa begge Sider at trætte med hverandre, da haver Øvrighed befalet, at disse gode Adelsmænd og Professores skal forlige dennem med saadan Vilkaar: 1. At han skal her offentlig afbede. 2. Han skal gjøre sin Forpligt at afholde sig fra hvis han har ladet sig hertildags befinde imod sin Hustru med Slag. 3. At M. Anders og hans Hustru skal skikke sig imod deres Søn (s: Svigersøn) som en god Fader og Moder. — Da begyndte M. Jon og sagde: Jeg beder eder gjerne Dn. Pater, at hvis Brøde som er funden hos mig af Misforstand, at I for Guds Skyld forlader og tilgiver mig det. Jeg vil næst Guds Hjælp herefter skikke mig som en god Søn i alle Maader. — Desligeste bad han Marine M. Anderses om Venskab; og de begge gav hannem deres Haand og forlod hannem al Brøde. Og lovede de aldrig at ville tænke paa hvis Forseelse der er sket, med Skjel at han lever med deres Barn som en ærlig Mand, agter hende, som han bør at agte sin Dannekvinde, og ikke heller foragter hendes Fader og Moder, som hannem bør. — Ydermere sagde hendes Moder, at Hjærtet var meget forvendt fra hannem, at han derfor med Kjærlighed og Venlighed skulde vinde hendes Hjærte igjen. — Og endelig at M. Jonas skal give sin Forpligt fra sig og lægge den neder, og tænke til at holde, hvis han for Gud og gode Mænd lovet har, saa sandt han ikke vil, Gud og Øvrighed skal straffe hannem, og denne hans Sag skal staa aaben for hannem igjen, og det sidste blive værre end det første.

6. Octobris. Blev læst og corrigeret de Constitutiones

om Christoffers Pendinge. Da blev og gjort en general Form paa de Breve, som Adelen skal give Universitetet paa de Pendinge, som hos dennem udsættes.

Die 12. Octobris var nogen af Professoribus tilstede in Consistorio, hvem Cancellarius det havde befalet, og handlede de D. Anders Krage og M. Iver imellem om den Trætte, de havde anlangendes det Vænge hos D. Anderses Bondegaard i Thommark. Da blev det saa gjort til en Ende, at Sagen skal være forligt, og alting dødt og magtesløst, dog saa at samme Vænge herefter skal regnes og holdes for fælles Skov ligesom de andre Facultetets Skove, efter det Brevs Lydelse derpaa af Professoribus Artium gjort er. — Hæc absente Notario acta sunt et postea de mandato Rectoris ex ipsius relatione hic annotata.

10. Novembris. Blev M. Hans Hemmingsen bevilget af Universitetet 2 Daler.

20. Novembris. D. Anders Krage gav Universitetet tilkjende om Hofmesters Raad, at M. Hans Guldsmeds Hus og Gods skulde forbydes at sælges, indtil Kirken blev forvaret. Da opstod Notarius og paa M. Hanses Vegne erbød sig, at dersom Professores vilde annamme de Pendinge i Betaling, som hannem tilstaar paa Slottet for de fremmedes Tæring i Kroningen, da skulde den anden Summa tilfulde betales nu til Jul førstkommendes, hvilket Universitetet samtykte, at D. Anders Krage maatte referere dette til Hofmester.

D. Nicolaus Cragius citari fecerat M. Johannem Erasmi, qui comparuit, et compellavit ipsum amice, at han krævedes af Godtfolk for den Sum, han fik til sin Residens. Og begjærede han at maatte indtegnes, at dette er hans første Æskning. Dog vil Universitas love hannem sin Betaling i Forord, vil han lade sig nøje. Da lovede Professores, at imidlertid kunde blive nogen gode Raad.

8. Decembris. Var i Notarii Fraværelse handlet om en ny Kapellan (til Vor Frue K.), og siden iblandt andet, Desiderius berettede, var og dette, at han sagde, hvorledes

Peder Knudsen kom til hannem i hans Hus og havde disse Ord: Borgmestere og Raad haver sendt mig til eder og begjærer M. Mouritz til Kapellan, de vil nu have hannem. — Item D. Anders Krage procurerede paa Kirkens Vegne, at Kirken besværes med nogen Løn at give til den nederste Kapellan, og vil fordi paa Kirkens Vegne ikke give den ny Kapellan nogen Løn, uden Fundatsen holder hannem dertil. — Desiderius besvær sig i ene at lønne den nederste Kapellan, uden han efter Fundatsen maatte have og Hebræam lectionem. Deinde at Studenterne maatte give hannem Offer efter Fundatsen. — Horum posterius concessum. De M. Mauritio adhuc deliberandum. Interea audiendus D. Thomas, filius M. Joh. Thomæ.

D. Nicolaus Cragius begjær og fik anden Æskning paa M. Hans Rasmussen for den Sten, han havde laant af hannem.

And. Kragius proponit, at M. Hans Aalborg begjær begge Kapellerne og fri Lejersted sin Livstid for 100 Daler. Et hoc deliberandum.

10. Decembris. (D. Anders Krag fungerede som Vice-Rector). De novo sacellano actum est. Universitas haver nogen mærkelige Aarsager, hvorfor det ikke kan annamme eller samtykke M. Mouritz til Kapellan paa denne Gang, og derfor for godt Venskabs Skyld er Universitas begjærendes, at Desiderius venligen saadant med M. Mouritz vil afstaa. Og efterdi her findes en smuk, skikkelig og lærd Person i Universitetet, Thomas M. Hans Thomesens Søn, hvis Fader haver tilforn tjent Menigheden i denne Stad, saa at Universitetet, Ministerium og Sognemænd bør at være hans Børn bevaagen, synes Universitetet, at hannem bør for nogen fremmed dertil at forhjælpes og befordres, forseendes os derfor til M. Desiderium, at han samme Person annammer, tagendes det for et godt Exempel til sine egne Børns Forfremmelse i sin Tid.

Conclusum, at M. Hans Aalborg skal have Kapellet og fri Lejersted inden Døren i samme Kapel og ingen muret

Grav, og selv bruge samme Kapel sin Livstid. Og for alt dette skal han strax give Kirken rede Penge, 100 Dlr.

15. Decembris. D. Anders Krage begjær paa Klokkerens Vegne, 1. at han maatte nyde alt det, som ringes for de Lig, der komme paa den ny Kirkegaard. Id negatum simpliciter. 2. At Kirkeværgen maatte oppebære Pengdinge for Klokkerne, og sende Seddel til Klokkeren; det lovede D. Anders at gjøre i sin Tid.

D. Nicolaus begjærede og fik tredie Æskning over M. Hans Rasmussen.

29. Decembris. Om det Kammer, som M. Hans Aalborg begjær, blev disputered, og blev besluttet, at M. Hans bød vel til, og maatte vel undes hannem samme Kammer med Kapellet. Og gjorde Bispen et Forslag, at Prædikanterne kunde holde deres Konvent der inde, som nu er Sacristiet.

1597.

4. Januarii. En Student havde disputeret, og blev glemt hans Daler forgangen Aar.

Skal disputeres om de Stude, som skiftes mellem Professores og regnes hver for 6 Daler.

7. Januarii. Dn. Episcopus indicavit, at han og D. Anders Krage havde begjæret Hofmesters Raad, om de skulde nævne nogen i Cancellarii Brev¹⁾. Da raadede han fra, at man ingen skulde nævne.

11. Januarii. Conclusum communibus suffragiis, at eftersom D. Anders beraaber sig paa Kansleren, som død er, da Professores intet at befatte sig hermed, førend de faar raadet med Hofmester og denne Kansler, som er summus Conservator Academiæ, og maa fordi opstaa saa længe, [til] han kommer hid til Byen. Rector proposuit, at Hofmester begjærede, at man skulde ordinere Klokkeren en

¹⁾ D. e. gjøre Forslag om nogen theol. Professor i afd. D. Hans Slangers Sted i Brevet til Kansleren om Sagen, jfr. Ny kirkehist. Saml. I, 62.

vis Rente og lade hannem miste Offer og anden Bettel-pendinge, han faar. Og dersom Kirken trænger, da maa Sognemændene hjælpe Kirken igjen. Item berettede D. Anders Krage, at Hofmester vilde se, hvad Lig der har været, siden Constitutiones blev gjort. Da kom Bud efter Jens Klokker, som kom og gjorde rede Regnskab for samme Lig.

12. Januarii. D. Andreas Kragius leverede fra sig 10 Pergaments Breve udi en Æske, lydende paa S. Margrete Alter. Constitutiones de anno gratiæ examinatæ et approbatæ sunt.

15. Januarii. Rursus examinatæ sunt constitutiones de anno gratiæ.

19. Januarii. Finaliter confirmatæ sunt veterum constitutionum explicationes, et conclusum, at de skal udskrives manu Notarii i en sønderlig Bog og indlægges in Consistorio, saa at ingen maa have deraf nogen Copi. Og fordi samme Constitutiones funderes paa den Ed, som Professores ordinarii sværge, jussus est Notarius idem juramentum præstare, quod et factum est.

Conclusum omnium Professorum suffragio, at Niels Pedersen Qvæstor skal have herefter en vis Besoldning i Penge, og ikke besvære Universitetet med nogen Rejser at bekoste eller nogen anden Ting, foruden hvad for Breve og Domme gives, og føre siden alt andet til rigtigt Regnskab. Item at han forpligter sig og sine Arvinger alle Artikler i hans Forpligt at holde, eller med hans Tjeneste at afsættes.

26. Januarii. Niels Hammers Creditorer, Villum Skotte, Marine Jens Aalborgs og M. Thomases Pige, klager endnu paa M. Niels; de fik den samme Beskeden [som] sidste Gang, at dersom de ikke stilles tilfreds, skal han sættes i Fængsel.

De Constitutiones om Christoffer Valkendorfs Pendinge blev Notario befalet at skrive ud paa Papir af Notarii Bog med det første.

7. Februarii. *Advocatus est Præpositus, et Vicerector* (D. And. Krage) proposuit, at de vilde nu samtlig med *Præposito* deliberere om en Kapellan efter Thomas Hansøns Død. *Præpositus* mente, at det Kald, Niels Vognsøn fik, er engang infirmeret: han havde ondt at gjøre, Borgmestere og Raad har forbøden hannem, at han ikke skulde anamme og samtykke Niels; ellers, naar han kommer paa Prædikestolen, saa vil de gaa af Kirken. Item siger *Præpositus*, han ikke har samtykt Niels nisi cum conditione, om Borgmestere ville have hannem. Hanc conditionem *judicarunt Professores absurdam*. *Professores* mente, Borgmestere og Raad har intet dermed at gjøre, hvilket og Hofmester nu kan forstaa, og siger udtrykkelig. — Tandem: *Præpositus* er tilfreds, hvem de kalder, naar han ikke faar Niels Vognsøn til Medtjener. Eller de maa kalde, hvilken de vil, han kan ingen samtykke mod Borgmestere og Raad. Noch begjærede *Præpositus*, at han tilforn maatte tale med Borgmestere og Raad, ut saltem avertat ipsorum odium. Postremo begjærede *Præpositus*, at alting herom maa bestaa til Onsdag. — *Episcopus* mente, det kunde vel staa. *Nic. Cragius* for sin Person kan intet se, hvorfor det skal opsættes, men mente, det var ikkun Praktiker. *And. Christianus* mente, at skulde Borgmestere og Raad tilspørges, da blev Universitetets Ret forkrænket. Og er *Professores* tilfreds, at han siger til Borgmestere og Raad, at *Professores* har endelig samtykt Niels Vognsøn, han kunde ikke være dennem imod. Og lovede *Desiderius* at ville hos Borgmestere og Raad heller være Niels med end imod. — *Conclusum ergo: Desiderius* hora nona cras skal erklære sig og give Universitetet et endeligt Svar og sige Borgmestere, han lyder ingen deres Forbud, uden de stevner Universitetet.

8. Februarii. *M. Desiderius comparuit*, eftersom igaar var lovet og tilsagt, at han sig endelig skulde erklære, og sagde han sig at have talet med begge Borgmestrene, Oluf Mortensøn og Oluf Matsøn; da siger de, at de aldrig vil
Ny kirkehist. Saml. V.

samtykke Niels Vognsøn, og at de vidste vel Hofmesters Vilje, han vilde ingen trænge dem paa. Og 3tio vilde de endelig tage en Stevning over Professorene, og det kanske inden 9 slaar. Og sagde Desiderius, at Bispen maa vel ordinere Niels Vognsøn; men han vil hverken være med eller imod. Da blev Desiderius afvist, og bad han, at Professorene ikke tog hannem til Mistykke, de kunde vel selv tænke, at han ikke kunde herudinden gjøre Borgmestere og Raad imod. *Habita inter Professore diligenti deliberatione, ablegati sunt ad Episcopum D. Nic. Cragius et D. Andreas Christianus, qui nomine Universitatis peterent ab ipso, ut ordinaret Nicolaum eller erklære sig, hvorfor han ikke ansaa hans Kald at være lovligt. Hi duo reversi retulerunt ad Senatum, Episcopum respondisse, at han gjerne vilde ordinere hannem, og saa Professorum Kald an for lovligt nok; men han kunde ikke saa snart ordinere hannem, og vilde fordi være undskyldt hos Universitetet for de Aarsager, som han havde sagt til dennem, saa de veed, han har Aarsag nok dertil. — Postea conclusum, at der skal skrives til Kapitlet paa Dansk, at de vil tilholde M. Povl at give Niels Vognsøn sit Testimonium paa Kapitel, og siden skriftlig erklære sig om, hvad Vidnesbyrd han giver hannem.*

14. Februarii. D. And. Krage maa sælge den Tavle i Kirken, dog Snedkere og Malere skal den først vurdere.

16. Februarii. Affuerunt ex Senatu urbis Consules Olavus Matthiæ f., Petrus Munckius et Nicolaus Johannis Scriba, Senator. — Blev samtykt, at et Skab i Sacristiet maatte sælges Borgmester Oluf Madsøn efter Vurdering, efterdi Kirken ikke har det behov. — Episcopus refererede, at han havde ladet Hofmester se M. Povls Brev om Niels Vognsøn, og da svarede han: de har gjort ilde, hannem har løjet paa. Saa han syntes at skulle være tilfreds med Nielsens Kald. (Jfr. Danske Mag. 4 R. II, 114—16. 211 Not. 3).

Blev nogle gamle pergamen Kirkens Bøger af Valentin Bogbinder vurderede her oppe in Consistorio.

5. Martii. Episcopus indicavit: Præsterne klager paa Universitetets Tjenere ere ugudelige Kroppe. En har ikke været til Guds Bord i 16 Aar. Conclusum: Man skal skrive Præsten til, han sætter hannem i Band.

Kom for en Kvinde, Anne Jørgensdatter, klagede paa en Student, Oluf Christensen, som har bedraget hende og givet hende sit Ægtebrev. Conclusum: De skal se til, at de inden en Maaned kan forliges; hvis ikke komme de igjen.

9. Aprilis. Rector indicavit, at D. Gellius haver sig at beklage for den Tiende. Svarede D. Nicolaus, at naar de Constitutiones, som sidst gjort blev, bliver underskrevet, skal han fornøje hannem.

En fattig Musico, Johanni Misogeorgio, blev bevilget Almisse 2 Daler.

22. Maji. Instituta est deliberatio de M. Johanne Stephano. Lectæ ipsius literæ, quibus suam operam academiæ obtulit. Vocatus est M. Johannes, cui comparenti indicavit Rector, Senatium Academicum nolle resistere voluntati Cancellarii, atque ita ipsi injunctum est, ut die proximo lectionem inchoaret.

M. Joh. Resenius dixit, se de consilio et voluntate Cancellarii promississe, se lecturum diebus extraordinariis Artem et illos libros Organi, qui adhuc restant.

Anno Dn. 1597, XXVI Maji, Rector Academiæ designatus est D. Andreas Lemvicus.

4. Junii. Approbatæ et subscriptæ constitutiones de annis gratiæ.

M. Johannes Stephanus vocatus consvetus Professor juramentum præstitit et constitutionibus una subscripsit.

18. Junii. Rector proposuit: Gunde Gjød er kommen igjen og begjær sit Testimonium. Conclusum: Han skal være her et halvt Aar eller noget, et si interea probaverit professoribus suam modestiam et diligentiam, saa kan han faa Testimonium derefter.

24. Septembris. Mads Vingaard vil klage Henrich Waldkirch for Hofmester, at han holder Trykkeri; begjær fordi Bistand af Professoribus. Resp.: Professores kan der intet gjøre til.

1598.

Februarius¹⁾. Conclusum, at alle Acta og Breve anlangende Universitetet skal indlægges in Consistorium.

Rector admonuit Professores sui officii de disputando. Respondit M. Ivarus, at han bliver færdig til Paaske.

Henrich Waldkirch blev indkaldet, og talte Professores med hannem om den hebraiske Stil. Professores vil fly hannem en vis Beskeden om Pendinge at forlægge. Midler skal Henrich skrive til Vittenberg, om den er at bekomme, og hvad et Centner koster. Derpaa skal han fly Beskeden om en Maaned.

4. Martii, ægrotante adhuc Notario. Conclusum ita mandante Cancellario, ut L. Scavenius, dum abest Nic. Cragius, ipsius vicem legendo sustineat.

Universitas købte af D. Anders Krage 2 Globos og 2 Messing Quadranter for 100 Dlr., hvilke Pendinge blev bevilget, at D. Anders skal tage af Naadens-Aar efter Peder Jakobsen.

20. Aprilis. M. Dn. Cancellarius begjær af Universitetet til sin Gaard tvende Fag med et Stykke af Haven, saa vidt samme Fag strækker sig, af det gamle Hus, som D. Jørgen Dybvad nu udi bor. Og til Vederlag vil han paa egen Bekostning, Universitetet til bedste, lade af ny opbygge samme gamle Hus, som findes paa Steden. Hvilket Professores, som tilstede vare, samtykte og underskrev en Seddel herpaa, som blev omsendt til de andre Professores, at de det og samtykte.

5. Maji. Dn. Episcopus indicavit, sibi in mandatis

¹⁾ Paa Grund af Notarens Sygdom førtes Protokollen af en anden, som næsten intet har antegnet.

esse a Magnif. Dn. Cancellario, præsentē Magistro Palatii, ut Academia pro suo jure cogitaret mature de aliquo sufficiens in locum M. Desiderii. Illum enim non posse diutius fungi hoc officio, eo quod sine fructu doceat. Nominavit ipse Cancellarius quendam M. Christiernum, quem in Academia Vitebergensi alit Capitulum Roschildense. Se tamen non præscribere Universitati, quid hic faciat, sed liberum Professoribus fore juxta foundationem vocare, quem voluerint et intellexerint esse idoneum. Deinde voluit certum Stipendium constitui singulis huius Ecclesiæ ministris. 3tio de præpositura placuit Cancellario, ut illa adhæreret huic pastoratui ob honorem Academiæ.

Conclusum: Quandoquidem Cancellarius nominavit hunc M. Christiernum, Dn. Professores in Capitulo Roschildensi diligenter inquirere de rebus et constitutionibus huius M. Christierni, et post maturam deliberationem aliquid referre ad Cancellarium.

23. Junii. D. Andreas Kragius significavit, sibi ab Aurifabro missum librum rationum Decani cum clavibus. Consensum, at han skulde være Decanus. Item a promotione Baccalaureorum abstinendum paa nogen faa Aars Tid. Neque enim Cancellarium videri magnopere illam probare, et alias multa accedere incommoda, propter quæ videatur omittenda.

Reginæ Sophiæ literæ scriptæ ad Rectorem et Professores lectæ sunt, quibus intercedebat pro Johanne Egennow Hatherslebiensi, ut ad mensam Regiam mox admitteretur. — Vocato in Consistorium Johanni responsum est, at Dronningens Brev vilde de underdanigst efterkomme med det første, og naar der blev noget ledigt, skulde han strax indkomme.

29. Junii. Jakob Klokker til S. Nicolai havde ladet stevne M. Herman Lipper, og lod læse en skriftlig Beretning, og klager paa den Spot, hannem vederfores i hans Hus, idet hans Pige blev lokket, som gik med hans Nøgle (etc.).

5. Junii. M. Herman Lipper har lovet at give Universitetet til Paaske for hans Forseelse 15 Daler.

8. Julii. M. Ivarus protesterer offentlig, at han ikke længer kan holde taciturnitatem, men nødes at give Godtfolk og Cancellario selv tilkjende, hvad Mangel der kan findes paa Niels Persøns Vegne; og sagde offentlig ud, at det er intet Universitetets Gavn, at Niels Persøn er Føged, baade fordi han ikke kan med Regnskab at gjøre, ikke heller gaa i Rette til Tinge og forsvare Bønderne, som det sig bør.

1. Septembris. Blev læst et Brev fra Franekers Academi om nogen Gjæld, som Studenterne har ladet efter dennem.

5. Octobris. Rector gav tilkjende, at Walkendorpii Fundats formelder, aarligen skal kjøbes Bøger for 5 Daler; er nu 3 Aar. Blev fordi besluttet at skulle kjøbes Bøger for 15 Daler, og gjøres klart Register derpaa. D. Anders Krag byder sig til at sælge Thesaurum lingvæ Græcæ et lingvæ Latinæ.

Conclusum, at man skal give Kansler tilkjende, at den fattige Student, som haver mist sin Kappe, ikke kan ske Ræt hos Marskalen.

11. Octobris. Blev talet om M. Desiderio, hvorledes man kunde have hannem forskaanet med Kirketjenesten. Da blev først besluttet, at han skulde kaldes op in consistorium, saa vil Professores raadføre hannem til det bedste. Vocatus Desiderius comparuit. Et Dn. Rector dixit ipsi, at eftersom Cancellarius paa Kongens Vegne Resp. Han takker Gud og Kgl. Maj. Han bekjender, at han ikke gider haft stort Arbejde, vilde fordi have sin naadige Herre og Konning og kristen Øvrighed [ombedet], de vilde aflægge hannem, at han ikke skulde gaa og betle paa sin Alderdom. Professores erbød sig at hjælpe hannem til gode hos Øvrigheden, naar han selv conciperede en Supplicats. Ydermere gav Bispen tilkjende, han fik Befaling paa af Hofmester og Kansler paa Kongens Vegne i Fredags, han skulde herefter entholde sig fra Tjenesten, de vilde have

hannem betakket og forskaanet. Hvorefter han kan vide sig at rette. De vil imidlertid se sig om en anden i hans Sted.

17. Octobris. Deliberatum est de electione novi Pastoris, et negotium jussu Cancellarii maturandum, nec ipsum velle quicquam in ea re præscribere. Episcopus proposuit de M. Christiano e studiis eam maxime ob causam vocato, in cujus causam dixit se inclinare. Dybvadius eundem vehementer commendavit, M. Nic. Paschasium ex parte. N. Cragius commendavit M. Nicolaum Vandalum Episcopus censuit, M. Christianum, qui ab omnibus non est auditus, vocandum, ut concionaretur die Solis. Probavit consilium Dybvadius, ut et D. Theophilus. Nic. Cragius censuit, audiendos plures, M. Christianum et M. Vandalum, ut, qui optimus esset, eligeretur; impetrandum a Cancellario, ut negotium tantisper differretur. D. And. Christiani M. Laurentium Academiæ commendavit, qui jam diu servivisset, item M. Christianum, sed præferendum M. Laurentium. A. Kragius judicabat, audiendum M. Christianum, qui sibi plane ignotus esset. Ita et M. Joh. Aurifaber. M. Ivarus: M. Laurentii quidem habendam rationem, sed forte ipse recuset; nam antea quoque recusavit. Sed tribuit suffragium absolute M. Christiano. Rector existimavit, audiendum M. Christianum. Ejus dona sibi talia videri, ut meliora fieri posse videantur. — Lecta ex fundatione de emeritis Pastoribus.

23. Octobris. Affuerunt duo consules, Olaus Martini et Olaus Matthiæ, et duo senatores, Johannes Skyt et Nicolaus Johannis Scriba. — Blev handlet om en ny Sognepræst, og gav Professores M. Christierno Johannis alle deres Suffragia. Senatus civitatis, som her er Sognemænd, mener, at de bør raadføre dennem med de andre Danne-mænd i Raadet, om Kaldet skal være lovligt. Ellers nøjes de vel med Personen.

Bispen giver tilkjende, at Sigvard Grubbe haver skrevet hannem til om en Person, som Kongen haver befalet at skulle undes Kost i Kommunitetet.

28. Octobris. Episcopus indicavit Cancellario de M. Christierno Johannis, quid responderint consules et senatores hujus parœciæ. Ita deliberarunt, quid deinceps faciendum. Conclusum: Der skal skikkes Bud til Borgmester Oluf Mortensen i denne Mening, at Professores er tilfreds at fare fort i deres Forsæt med M. Christen at give skriftlig Kald; lader derfor for godt Naboskabs og Venskabs Skyld tilspørge Borgmester og Raad her i Sognet, om de har noget ydermere her imod at sige. 2. Om de vilde erklære dennem, hvorledes dem syntes godt at skulle herefter handles med Lønnen, at man det og i hans Kaldsbrev kunde indføre. — Dette holdt Notarius Oluf Mortensen for. Da svarede han, at paa Mandag førstkommende skulde Rector og Universitas faa en endelig Beskeden.

D. Anders byder 6 Bøger Thesaurum Henrici Stephani fal til Christoffers Liberi for 20 Daler. Rector vil spørge M. Hans Aalborg, hvad de kan koste, og midler skal ses, om der er nogen Defect.

30. Octobris. Dn. Rector indicavit, Borgmester og Raad haver ladet Rectori vide, at dersom han maa kaldes i Koret og der efter Ordinansen maa være delagtig i Kaldet, er de tilfreds, det gaar for sig. Men tykkes Professores, de har noget andet at staa paa, at de vil give hannem Kald alene, saa veed de intet at forsikre hannem om nogen Løn, uden Kaldet maa gaa, som før er sagt. De vil vel ramme belejlig Tid at tale herpaa efter Ordinansen imod Fundatsen. Deliberatum, quid porro faciendum. — Suffragia. Episcopus: Efter slig Lejlighed er det bedst, en eller to gaar til Cancellarium og refererer hannem, hvad Borgmester har svaret, og ydermere begjærer gode Raad. Idem sensit Dibvadius. Resenius mener, at man skal give Cancellario først tilkjende, hvad Universitas hidtil har gjort med dette Kald, og bede hannem derhos, at han vilde holde over Universitetets Privilegier og dets Jus. — Ea fuit sententia N. Theophili et Lemvici. Nic. Cragius var i den samme Mening, men ydermere saa for godt an, at Kgl. Majestæt

vilde fly dennem en Forklaring paa dette Jure patronatus, at man herefter kunde forekomme videre Irring. Og dette altsammens, om Cancellarius tykte, Behov gjordes. And. Kragius: at eftersom Professorer skal have Skyld, om det ikke gaar rigtig til i Kirken efter Ordinansen, saa kommer det og billig til Professorerne at skikke alting med Kaldet. M. Joh. Aurifaber judicat, necessarium esse, ut consulatur Cancellarius. M. Ivarus mener, at man allerede har gjort imod Borgmester og Raad mere, end de pligtig var; men synes, at man nu strax giver M. Christen sit Kaldsbrev, og sætter derudi, at hvad hans Løn er anlangendes, forser vi os til de christne Tilhørere, at de lønner deres Sogneherre, som det sig bør. Stephanius censet, consulendum Cancellarium, et præterea rogandum, ut tueatur Jus Academiæ. In eadem sententia fuit Rector. — Ita conclusum, ut Rector cum Resenio et Nic. Theophilo accedant Cancellarium.

Blev læst M. Mogenses Brev om Studiiskat [af Skaane], at han vil give 300 Daler, om han maa dertil betros. Ellers maa de skikke dertil en anden.

D. And. Krage erbyder sig at fly Universitati Stictens den røde Bog hos Axel Gyldenstjerne, om Professorer vil staa en Karls Tæring derefter. Det blev taget i videre Beraad.

Blev handlet om den Student, som blev slagen ihjel og slæbt hen paa Torvet; og var tilstede hans Sødskendebarn, Christen ved Navn; hannem raadede Professorer, at han skulde gaa idag inden Tinge og klage paa, at hans Slægt er tagen afdage uden Skyld og Brøde, om der ikke bør at tages 16 Mænd derpaa.

4. Novembris. Rector spurgte D. Niels Krage ud, om han var tilsinds at staa ved den Seddel, han havde fremsendt nogen Tid tilforn, da Fabian havde stevnet hannem, og om han vilde, den skulde, som han begjærede, refereres in Acta? Da svarede han simpliciter Ja. Og Aarsag dertil vilde han vel forklare, naar Behov gjordes.

Item berettede Rector, at Cancellarius haver sagt, at Kongen inden Søndag vil erklære sig om det Jure patronatus, naar han faar Fundatsen at se.

11. Novembris. Indicavit Episcopus, at Hofmester havde sit Bud hos hannem iaftes, og lod hannem sige, at dersom Kansler ikke kom hjem inden 2 Dage, maatte den Sag med Niels Jensen opstaa en Tidlang.

13. Novembris. (Beretning om »Parlament« mellem Studenten Christen Christensen, der var Skriver for Smedesvendene, og en kgl. »Enspænder«. Studenten havde skjældt Hofkarlen for »Las Kiltkniv«, og denne havde kaldt Studenten »Per Cauda«. Hofmarskalen, Henning Gjøe, mødte og klagede blandt andet ogsaa over en anden Student ved Navn Jørgen [Gha], som havde »ladet sig gjøre en Øxe og gaar paa Gaden og søger Parlament«. Jørgen sagde derimod, »at han laante en Øxe af M. Peder Iversen at gjøre en Sengehest med, saa gik han ind til en anden Student og vilde laane Grammaticam Græcam, da kom en af Marskalens Folk og skjældte hannem«. Han svor paa, at han ikke selv ejede nogen Øxe, han vidste heller ikke nogen Student, der havde en saadan, uden Peder Nielsen).

Bispen indicavit, at Cancellarius haver skrevet ham til, at han ikke havde endnu faaet nogen Beskeden, andet end Kongen vil høre Rector og Borgmester og Raad sammen om denne Højhed til Vor Frue Kirke: at Bispen fordi alting lod opstaa med at ordinere nogen.

14. Novembris. Refererede Dn. Rector, at han havde været hos Kansleren idag; da sagde han, det var Kgl. Mj^e Befaling, at man skal intimere og holde Studenterne af Gaden, naar hun er slagen halvgaaen 7, saa at naar nogen derefter findes, skal han have Skade for Hjemgjæld, om hannem noget vederfares.

Blev talt om Peder Nielsen, at han saa tog Intimatsen ned. Det skal straffes. Og da blev baade Pedellerne indkaldte, som vidnede, at de i Søndag Morges stevnede

hannem for Retten, og han har ikke mødt. Da blev concluderet, at han paany skulde anslages og relegeres i 4 Aar, saa at Pœna bliver duppleret.

Rector proposuit de legibus recitandis, og begjærede, at Professores vilde komme sammen og deliberere om, hvad Leges der skal reciteres, saa vil han med det første lade dennem publice recitere efter Kanslers Befaling.

18. Novembris. M. Frants Skolemester klager, at to Baadsmænd mødte to Studenter udenfor hans Vinduer og løb dennem paa Siden, og der kom de sammen med Sten. Item klagede han paa en Baadsmænd havde i Torsdags 3 slæt, som de skulde gaa i Skolen, slaget to af Skolens Personer og kaldt dem Per Caudam. Item klagede Resenius, at to Baadsmænd havde overfaldet en af hans Studenter. Men han veed ikke, hvem det var.

Ydermere gav han (o: Byfogden) tilkjende, at Enspænderne og Hofsiderne have ført en Student for hans Dør og begjæret, han maatte forvares. Saa er han anholden i Byens Fængsel. Da lovede Fogden at tale med Marskalen, om der er nogen, som klager paa hannem (o: Studenten), saa skal han sættes i Universitetets Fængsel.

Rector refererede, at Kansler havde svaret dennem, at være Kongens Censura, at Rector med Professores skal have Magt at kalde dennem en Sognepræst til deres Kirke, og siden lade Borgmester og Raad det vide, som er der i Sognet.

Notarius blev henvist til Marskalen nomine Universitatis. 1. Om han vidste nogen flere Vidnesbyrd at føre imod Smedenes Skriver Christen Christensen. 2. Om han vilde anklage den Student, som i Nat blev funden paa Gaden og sat i Fængsel. — Da svarede Marskalen, at Byfogden vidste flere Vidnesbyrd og skulde fly dennem tilstede. 2. Svarede han, at han vilde anklage hannem, at han haver saa ringeagtet Kongens Mandat og Befaling.

Notario blev befalet at tale med Borgmester Oluf Mortensen om Sognepræstens Løn, om de Dannemænd

havde betænkt dennem noget, hvor bedst dermed handles kunde, eller og de vilde tage nogen af Sognemændene til sig og møde Professorerne i Kirken, saa vilde de i Venlighed gjøre noget derved.

20. Novembris. Notarius refererede, at Oluf Mortensen havde svaret om Sognepræstens Løn, at Borgmester og Raad vidste ikke at gjøre hannem nogen Løn eller forskaffe hannem den hos Borgerskabet. Men efterdi Professores haver ene den Herlighed at kalde en Person, saa maa de og selv forsyne hannem med Lønnen; hvis dennem hver i sit Sted var anlangendes, da vilde de vel ramme til at lønne hannem, som de vil forsvare og have en god Samvittighed.

Dn. Episcopus referered, at han iaftes havde talt med Kansler, og da haver han raadet, at Professores holder Venskab med Borgmester og Raad, og endnu kalder dennem til sig engang.

Communibus suffragiis blev samtykt, hvorledes M. Christens Kaldsbrev skulde lyde, og blev besluttet efterfølgende Artikler, hvilke M. Christen skal bepligte sig at holde ¹).

Jeg Christen Jennssønn, barnfødt i Guldagger i Jutland, kiendis och gjør witterligt for alle, adt efftersom hederlige och høglærde Mend Rector och Professores y Kiøbenhaffns Vniuersitet aff den rett och rettighed, som for^{ne} Vniuersitetz Fundatz dennem thillholder, haffuer nu alle endrechteligen sambyctt och kallet mig thill att were en Pastor och Sogneprest thill for^{ne} Vniuersitetz wor Frue Kircke her sammestetz, effter dett breffs Liudellse, de mig derpaa giffuet haffuer: Da haffuer ieg loffuit och thillsagt, och nu med dette mit obne Breff loffuer och thillsiger, adt ieg nest Gudtz hielp skall skicke mig i samme Kalld vdi Lerdom och Leffnit mod mine thillhørere och Sognefolck, som en rettsindig Gudtz ords thiener egner och bør att giøre, effter Kong. Maytt. Ordinantze, baade y Kircken och vden for,

¹) Istedenor Artiklerne hidsettes M. Christen Jensens fuldstændige Revers, som indeholder de omtalte Artikler.

och kiende Rectorem och Professores for mine kiere Patroner och Fordere, och aldels rette mig efter disse efter^{ne} Artickler. Først naar noget Capellani vaccerer, schall och will ieg forholle mig emod for^{ne} mine Patroner effter Fundatzens och Ordinantzens Liudellse, adt ieg bekommer den, som med mig samdrehteligen kand Gudtz Ære forfremme och werre mig horig och lydig som sin rette Pastor och Sogneprest, saa wiit som hans Embede belangendis er; dog ieg icke maa tage for mig nogen serdeelis Obligatz aff hannom. Dernest schall ieg och icke formene nogen mine Medthienere adt thiene Sognemendene paa deris Embedtz wegne, naar de dett aff dennom begerendis worder; men holle mig effter huis forordning nu af hederlig och høyled Mand Bisen och hederlige Ministerio giort er, eller hereffter giøris kand. Disligeste ochsaa schall ieg thill gode rede giffue den øffuerste Capellan sin seduanlige Løn, och y lige maade belønne den nederste Capellan enthen med Thiende eller Penge, effter Fundatzens Liudellse. Och for dett siste schall ieg lade mig nøye med den Residentz, som M. Desiderius och hans formend her thill haftt haaffuer, och icke befatte mig med dett nye Hus, som nu vdt thill Kirgaarden paa den westre side wed Prestegaardt Laage bygt er, men lade therom Vniversitetet Kircken thill gaffuen forordinere. Thill ydermere Vidnisbyrd, adt ieg saadant vbrødeligen holde schall y alle maade, som forschreffuit staar, haaffuer ieg trycktt mit Signet her neden for, och med egen haand vnderschreffuit dette mit obne Breff, som er giffuet i Kiøbenhavn then 20 Novemb. An. 1598.

Christenn Jennssønn
medt egen Haandt.

Orig med paatrykt Segl i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 166. Samme-
steds findes lignende Reverser ¹⁾ udstedte af følgende Sognepræster ved
Vor Frue Kirke: 1. Niels Clausøn Sinningius, født i Helsingør, dat. 30
Maj 1602. 2. Petrus Johannis Schielderup, født i Bergen, dat. 15 Fe-
bruar 1608.

¹⁾ Den eneste Forskjel (foruden Navne og Dateringer) er, at den sidste
Artikkel lyder: «Och for det siste skall ieg lade migh nøye medt
den Residentz, som nu bygd er [och skall fuldferdes med dett
første], och inthitt befatte mig med dett, Capellanerne widt logenn
paa begge sider i brug haaffue och besidde, men lade dett aldels
bliffue, som dett er forordineret och beskicket». De indklamrede
Ord findes kun i Sinnings men ikke i Schielderups Revers.

Da blev M. Christen Jensen indkaldt og Magnificus Dn. Rector gav hannem tilkjende, at efterdi det Kald til Vor Frue nu vacerede, havde Professores bedet Gud om Naade og efter lang Betænkende samtykt hannem at være Pastor i M. Desiderii Sted, og derfor haver de nu ladet hannem fordre for dennem, at de nu vilde give hannem fuldt og fast Kald, og at de havde forfattet nogle Artikler, som han skulde indgaa og samtykke, alene for adskillig Irring og Uenighed at forekomme. — Saa blev da først af Notario læst hans Kaldsbrev, til hvilket for^{no} M. Christen intet svarede. Og strax derpaa læste Notarius for hannem efter Rectoris Befaling de forrige antegnede Artikler, som de havde besluttet, at han skulde samtykke. Hvilke Professores særdeles explicerede hannem og sagde, af hvad Aarsag og gode Betænkende de hannem saadant foreholdt. Da svarede han, at han gjerne vilde indgaa og forpligte sig at holde samme Artikler, fordi han vidste vel, at hvad de gode Herrer gjorde derudi, agtøede de vel Guds Ære og den kristne Kirkes Forfremmelse, saavelsom hans Gavn og Bedste, saa at han gjerne vilde lempe sig efter deres Vilje og fortro sig dennem til det bedste som sine gode Præceptores i alle Maader. Et postremo oratiuncula brevisima obtulit singulis suam operam, studia, officia et obsequia die et nocte etc. Atque ita, postquam omnia fausta et felicia ipsi fuissent precati singuli, M. Christianus discessit.

(Peder Frandsen gjorde Krav paa Andel i Naadensaaet efter sin forlængst afdøde Broder D. Hans Frandsen).

21. Novembris. Rector refererede, at han med Bispen havde talt med Kansler og sagt hannem Borgmester og Raads Svar: at de ikke kunne have mødt dennem igaar. Da bad Cancellarius, at man endda for Venskabs Skyld skulde tale ydermere med Borgmester og Raad. Saa sendte Rector M. Hans Rasmussen til Oluf Mortensen, om han vilde nævne en Tid og Sted, hvor man kunde samles. Da svarede han, at de var imorgen ogsaa uledig, saa de ikke da kunde komme sammen. Deliberarunt ergo Professores,

quid deinceps faciendum. Ydermere refererede Rector, at Kansler havde raadet, at Professores taler med Hofmester, efterdi han raader for Byen, at han vil lægge en Haand paa med og forhjælpe, at Borgmester og Raad vilde hjælpe den fattige Mand til sin Løn, og raade dennem, at de holdt Venskab med Universitetet. Da blev concluderet, at D. Claus og D. Anders Krage skal gaa til Hofmesteren derom. Item refererede de, at den Student, som sidder, havde de og talt om for Kansler; da var han meget fortørnet og sagde: Studenterne skjøtte intet om Rector eller de andre deres Professores. At man endelig skulde straffe dennem.

Eodem die fuerunt congregati (7) ex Professoribus in ædibus Rectoris. Gav Bispen for, at man ikke kunde for Øvrigheden forsvare den første Artikkel i M. Christens Reversal¹⁾; og fordi besværede sig i at ordinere hannem om anden Dag, førend den blev mitigeret. — Da efter lang Disputats af somme, som mente ilde at staa, dersom de gik fra det, de tilforn idag havde endrægteligen besluttet, blev den samme Artikkel saa immuteret, som efter følger:

»Naar noget Kapellani vacerer, skal og vil jeg forholde mig imod mine Patroner efter Fundatsens og Ordinansens Lydelse, at jeg bekommer den, som med mig samdrægteligen kan Guds Ære forfremme« etc. (ut supra).

25. Novembris. M. Christen Jensen begjærer, at forsynes i Vinter med en Bolig. Resp. And. Kragius, at han haver sendt et Bud til de unge Paslicker om deres Gaard at leje til hannem udi Vinter.

Item M. Desiderius begjær noget til Husleje af Universitetet. Der kunde præsentes Professores intet svare til.

Fabian havde atter ladet stevne D. Nicolaum. Rector havde Bud efter hannem med Pedellen; da svarede han, at han veed aldrig, naar Hofmesters Bud kommer til hannem,

¹⁾ Oprindelig lød Artiklen nemlig: Naar noget Kapellani vacerer, skal jeg ikke have Magt at kalde mig nogen Kapellan, men annamme en af Universitetet, som med mig samdrægteligen kan Guds Ære forfremme (osv. som ovenfor).

at han skal stige i Vognen og drage udenlands i Rigens Bestilling, saa han derfor ikke kan møde paa denne Gang. Da begjærede Fabian, som var tilstede med de to han mente at være D. Nielses Børn, at der maatte skrives paa hans Forsæt, hvilket allerede sket var; og ydermere begjærede han en Kopi af D. Nielses Svar, hvilket hannem blev nægtet. Da lod han sig nøje, at det opstod, indtil han kom hjem igjen.

Peder Frandsen havde indlagt en dansk Bog, Explication over den Psalme *Ecce quam bonum: om Hr. Peder i Tygelse* maatte faa den trykt.

9. Decembris. Blev besluttet, at D. Anders Krage skulde have 20 Dlr. for *Thesauro lingvæ Græcæ et Latinæ*, de 15 Daler at betale strax, og de 5 at bie med til de første, der forfalder af Christoffers Rentepenge, og de Bøger skal kjøbes til *Bibliothecam Valchendorphianam* efter Fundatsen.

16. Decembris. En *Haderslebiensis* begjærte *Testimonium Universitatis*; det er 3 Aar siden han fik M. Ivari *Testimonium privatum*, og siden haver han andre gode *Testimonia*: D. Jørgen Skomager, M. Hans Knudsøn, D. Iverti (?) Møller giver hannem alle godt Skyld (sic). *Conclusum*: Han skal have *Testimonium*, hvilket skal referere sig paa de andre *Testimonia*, han haver.

28. Decembris. Blev bevilget, Hr. Oluf i Gladsaxe skal have et *Testimonium Universitatis*, og ikkun referere sig paa *Matricula* og *Sacerdis Schedula*.

Hans Skrøder skal have i Foræring for hans Almanak 12 Daler.

1599.

3. Januarii. Jens, en Pebersvend i Assindløse, vilde stede Las Pilegaards Gaard. *Universitas* begjærede et Par Stude. Det besværede han sig udi, fordi Marken var saa meget øde. Siden begjærede de een Stud, det vilde han ikke heller vedtage. Saa blev han afvist, at det maatte opstaa, til *Professores* kom selv derud.

11. Januarii. Conclusum communi Professorum suffragio, at Jørgen Gha efter Kanslers Raad skal relegeres ad triennium. Solus D. Resenius mente, hannem skete for kort, efterdi Albert gav hannem Aarsag, og syntes hannem bedst, at Cancellarius undervistes paany herom. M. Ivarus mente, at der skulde staa i Intimationen, at han skal være af Byen. D. And. Christianus samtykte med M. Iver, et addebat, at i hans Rectorat blev og nogen relegeret, og derhos forvist Byen. Resenius et N. Theophilus var derimod. Suffragia: Dibvadius mente, at dersom han er i Byen, saa kan han ikke andet end være iblandt Studenterne, og saa er han in cœtu scholastico. Resenius mener det samme (?), og tykkes, at Professores forgriber sig, om de lukker hannem af Byen. N. Theophilus idem sentit cum Resenio. Lemvicus mener, at han og skal forvises Byen, ligesom brugeligt er i andre Academiis. And. Christianus mener, at det synes ex Fundatione, at det er vis relegationis, ut ab urbe absit. A. Kragius idem sentit cum Lemvico. M. Ivarus et Stephanius item Rector idem judicaverunt cum And. Christiano.

Rector begjær at være undskyldt, efterdi der staar i Fundatsen, at Qvæstor skal være pligtig at gjøre Conservatoribus Regnskab. — Item Rector indicavit, at Universitas graveres i mange Maade, fordi Fundatsen lyder, at Theologi paa Universitetets Vegne qvitterer Oeconomum. — Item at der er laant Penge til Communitetet, og Universitas skal svare dertil. — Professores svarede, at Rector for ingen Del kunde være forskaanet i saa Maade. Thi haver Rector Magt at tage hannem til Oeconomum, saa bør han og at høre Regnskab. — Rector protesterer: at han saadant proponerer aleneste, ut possit liberari Universitas ab omnibus, quibus gravatur propter Communitatem. Item quæsivit, om, dersom Rector skal forskaanes med Regnskab paa Communitets Vegne, han ikke da og maa være forskaanet med andet Regnskab, efterdi han ikke tilholdes af Fundatsen.

D. And. Kragius begjær, at Rector vilde spørge Cancellarium, om her i Aar skal ske nogen Promotion; eller om det maatte ske med Rectoris Vilje, om han selv spurgte hannem ad.

24. Januarii. Mads Vingaard begjærer tillaans 50 Daler og lover at ville forskaffe Matrices til Hebraiske Typos. Resp.: Privilegia lyder om en Typographo, som er selv vederhæftig; og ingen hebraisk Stil ved hannem at bestilles; ej heller Universitetet at have nogen Penge at laane.

De Græcæ lectionis professione aliquid constituendum, qui loco D. N. Cragii doceat, et nominatum M. Laurentium. D. Niels hannem at betale eller og Universitetet, om han sig herudi besværer.

6. Februarii. Blev M. Hans Hemmingsen bevilget, at Niels Persen skal lade købe hannem 4 Bondelæs Ved og lade føre hannem for hans Dør.

24. Februarii. Bekjendte de to Studenter, at Peder Nielsen gjorde ingen Parlament og slog ingen. — Conclusum: Studiosi skal klage paa Bysvendene, at de udi ulovlig Tid har fængslet dennem, og det skal gives deres Forældre tilkjende, at de klager paa Bysvendene, i den Mening, at haver Studenterne intet gjort, da er de for Uret sat: har de og Skyld, da er det og Uret, at de er udladt, før Vagten var sat, og er ikke ledt til Rectorem. Studiosi rakte Rectori Haand at bie imidlertid tilstede sub pœna relegationis.

Mads Vingaard blev opkaldet og tiltalt af Universitetet for den Kjærlings-Vise, han har trykt, Gud til Bespottelse og ærlige Kvinder til Eftertale, og det hellige Ægteskab til Foragt, og det imod hans Ed, han har gjort in Consistorio, at han intet skulde trykke, uden Professorerne det havde set. — Bekjender Mads, at han havde bekommet Visen af en Hofskriver. Mads begjær Naade og lover, det skal aldrig ske tiere, og gav for, Visen havde været trykt paa Tydsk tilforn, hvilket blev benægtet, at den tydske ikke

hermed kom overens. Mads blev forelagt at hente herop alle de Exemplarer, han har igjen.

Mads Vingaard kom igjen og bar frem ved hans Ed de Exemplaria, han havde beholden af Visen.

Baltzer Feldbereder klager, at hannem sker for kort, idet han giver for stor Jordskyld af det Hus i Vimmel-skiftet, som han købte af D. Anders Krage. Concluseum: Han skal beskikke hans Naboer, om de har nogen Adkom paa den Jord, som er kommen fra hans Gaard. Vil de ikke da gjøre hannem nogen Beskeden paa det, skal han besøge Professoros igjen.

28. Februarii. Proponeret, om Mads Vingaard maatte trykke den Fisk, som siges at skulle være tagen med en underlig Skabning. Resp.: Om han kan bevise, det er vist, ellers ikke. Item om Alexandri Magni Epistola. Permissum, si nihil insit contra bonos mores.

10. Martii. At indføre udi Constitutiones Walchen-dorpianas, at ingen maa holde Skole udi sit Kammer. Item Haven at byttes i 8 Parter og holdes vedlige. Item at holde Gaden ren. — Niels Kotte at udvises af Kammeret, efterdi han haver været borte siden St. Michaelis.

Rector gav for: Studiosi, som er borte af Universitetet nogen samfulde Aar, 2, 3 eller 4, item flere, om dennem maa gives Testimonia.

31. Martii. Om Mads Vingaard concluseum, at den Schriftgiesser skal tage af Madses Husleje sin Betaling, og siden Mads at sættes af Universitetets Tjeneste.

4. Aprilis. D. Anders Christensen indicavit, han havde 100 Daler, vidste ikke, om Cort Norbagge skulde have dennem eller en anden. Rector respondit, at være Cancellarii Raad, at man ikke skulde haste formeget dermed. Concluseum: Efterdi det engang er samtykt og holden siden, har Professoros nu samtlig paany besluttet, at ingen maa have Kongens Pendinge længere end 5 Aar, uden det bliver hannem ydermere bevilget paa et Aar eller noget efter Lejligheden. — Om Facultetet, som de skulle obligeres

til at studere i, begjærede Resenius, at en anden saavel som han (c: Cort) maatte give sin Obligats fra sig, førend han bliver delagtig i dette Beneficio. Conclusum: der skal conciperes en general formula hujus obligationis.

7. Aprilis. M. Christen, Pastor, begjær Raad af Universitetet om hans Løn. Resp.: Han skal med Borgmester og Raads Vilje tilbede selv 2 Borgere at samle hans Løn; dog lovede Episcopus Dominica Quasimodogeniti først paa Prædikestolen at adhortere populum ad gratitudinem erga ipsum declarandam.

14. Aprilis. Blev talet om Christoffer Valkendorfs Studenter, og blev anset for godt, Studenterne selv holder de Utensilia vedlige og Vinduer etc., saa kan Studiosi tage des flittigere vare paa.

25. Aprilis. M. Johanni Craft blev bevilget Rectoris Segl under en Fuldmagt, som han vilde sende ud til at lade kræve Arv efter hans Forældre.

En Studiosus blev anklaget af D. Anders Krage efter Hofmesters Begjæring, at han havde staaet ved Skoleristen og ladt sit Vand. Studiosus skjød paa Vidnesbyrd, at han var i Kirken og var udrukken. Niels Mikkelsen vandt, at Studenten stod i Stol hos hannem, imens Prædiken var, og kunde intet kjende, at han var drukken. Det samme vandt Jens Jensen og en Student Arild Melckersen. Conclusum: Studenten skal sidde en Time eller to propter . . .

Rector begjær, at Professores vilde tage det i Betænkning om den Inspection, som kgl. Brev holder baade alle Professoribus, Rectori og Decanis til. Dersom noget andet kommer efter, begjær Rector og hans Successores at være undskyldte. Episcopus svarede, at han gjerne kunde lide, at Rector og de andre Professores havde derudi at sige, om de ellers kunde skikke det saa, at alting maatte gaa ligelig til. — Rector indicavit, at der er kommen Klage for hannem, at en Studenter i Communitetet har solgt en anden Mad for rede Penge og ikke holdt sine Ord. Decani har og besøgt Rectorem og begjært, han vilde ikke

gjøre dennem Indpas i deres Statuta, som de indbyrdes haver samtykt. D. Georgius Dibvadius og Resenius be-
 raabte dennem paa Fundatsen, hvilken de vil holde sig
 efter, indtil Cancellarius explicerer Fundatsen anderledes,
 efterdi Consuetudo haver været for dennem, at deres For-
 mænd ene haver approberet Studiosos til Kost. Rector
 begjær, [naar] der bliver spurgt om, hvor længe det er
 siden Examen var, om han da maatte frit skyde paa, at
 Theologi tager sig det ene til. Resp.: Det maa han vel
 gjøre. Conclusum, at Professores skal gaa ind hver til sin
 Skive og se, hvormeget der gaar med, og derefter skal
 Oeconomus spise (∴ bespise), og hvad som levnes, sendes
 i Kjøkkenet. Thi Kongens Fundats lyder paa 100 Studenter
 at spise og ingen flere.

Rector indicavit, se brevi depositurum Magistratum, ut
 cogitent de Successore.

28. Aprilis. (Forhandlinger om Spisningen i Communi-
 tetet. Oeconomus, D. And. Christensen, havde nemlig be-
 gjært Svar paa det Spørgsmaal: hvad der skulde gjøres
 med Levningerne, der blev tilovers. Resen sagde bl. a.:
 »Efterdi Studiosi kan ikke gaa om By, burde de saa vel at
 nyde det ad som andre«. D. And. Christensen sagde:
 »Skal Regnskabet forbedres, maa Spisningen forringes, at
 det kunde spares, som bæres ud til Kjærlingerne«. »Hoc
 vitium fatentur omnes corrigendum esse [som det synes at
 give Levningerne til Kjærlinger ved Døren], sed modum
 non possunt Theologi præscribere Oeconomus«. «Episcopus
 rogavit Oeconomum, at han vilde distribuere fideliter Lev-
 ningerne uden Døren, og kalde dennem [∴ fattige Stu-
 denter udenfor Communitetet] ind til Bords«. — Derefter
 var der Tale om Examen over dem, som ønskede Optagelse
 i Communitetet, hvilken Prøve Theologerne tilholdt sig
 alene. Bispem kunde ikke holde Examen nu, da han
 skulde paa Visitats, og de andre Theologer »kunde ikke
 samtykke nogen Examen, førend Bispem kunde være derhos«.
 »D. And. Christensen bød en skriftlig Fortegnelse frem

[vistnok paa saadanne, der attraaede Communitet], hvilken ikke maatte blive læst, fordi Theologi stod op og gik hjem og vilde ikke høre det«).

5. Maji. Jens Skrædder beretter at have 3 Kapper i Pant af 2 Studenter, Simen Madsen og Per Laursen, og en anden, hedder Jens, er ingen Student. Concluseum: Naar her bliver Consistorium igjen, skal han komme og opbyde dennem til 4 Ting. Men den tredie, som ikke er Student, skal forfølges med Byens Ret.

De Procuracione Scanica er talt og nævnet Cantor, D. Gellius og M. Jacobus Svaningius. — Det skal endnu opstaa en Tidlang, midlertid skal Rector slaa det frem for D. Gellius, hvad han trøster sig herudi.

Rector proponerede om Cunrado, at Cancellar har samtykt, at han skal miste Stipendium, og Lauge Christensen skal nyde det efter ham.

19. Maji. Rector gav for, om man skikkede en af Professoribus over, naar der er Synodus at annamme af Provsterne Studiiskat. Concluseum: D. Gellio skal offereres Procuratio Scanica og forordnes hannem en vis Løn for hans Umage, og gjøres en Instruction om alting, som han skal rette sig efter.

M. Ivarus gav tilkjende, at de hebraiske Typi, Henrich Waldkirch har kjøbt, ere ufuldkomne.

26. Maji. Episcopus solemniter in se receipt Rectoratum. Concluseum: at en ex Professoribus, vir gravis, skal overskikkes til Skaane og in Synodo begjære af Provsterne rigtig Seddel paa Studiiskat.

D. And. Christiani gav for, at Studiosi i Kloster synes endnu at bære Mad ud. Concluseum, at der skal gjøres en Lex om sub pœna privationis mensæ.

M. Hans Hemmingsen blev bevilget 1 Daler.

Concluseum: Rector skal forlægge 15 Dlr. til Distributs. Saa lovede Bispen at fly hannem dennem igjen af M. Herman Lipper efter hans Haandskrifts Lydelse.

Om Præsternes Vilkaar under og efter Krigen 1657—60.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Vi have i vore Dage oplevet Krigens Besværligheder, og der er dem af os, som have fornummet disse i rigeligt Maal, og som efter fem Aars Forløb endnu føle Svien. Vi have prøvet, hvad det vil sige at være omtrent som Fanger i vort eget Hus, medens en overmodig Fjende tiltog sig Raadighed over vor Ejendom, vi have fornummet den forfærdelig knugende Følelse af forsvarsløse at være i Fjendens Vold, uden at noget Haab om Befrielse var at øjne, og endelig ere vi saa godt som blevne kastede ud af vort Hjem — med liden eller ingen Udsigt til nogensinde at se det igjen. Og dog er det, vi have udstaaet, kun Smaating imod det, som Folket idethele og Præsterne isærdeleshed led under Krigen med Sverig 1657—60. Sporene af den Krig udslattedes ikke i hundrede Aar. Især blev den sydlige Del af Nørrejylland samt Nordslesvig, Omegnen af Kjøbenhavn og Øen Møen forfærdelig medtagne. Men der var ingen Del af Landet, som gik Ram forbi. Mangfoldige Præster døde af Nød og Elendighed under Krigen, og dem, som saaledes ofte havde lidt mest, vide vi mindst om, da de ikke efter Freden kunde klage deres Nød for Regjeringen, som andre, der vare blevne ilive. I Haderslev Amt døde i to Aar 28 Præster, eller næsten alle dem, der fandtes, thi en pestagtig Sygdom forøgede Krigens Jammer. I Ribe Stift ansattes der i de tre Krigsaar omtrent 64 ny Præster, medens det sædvanlige Antal ellers i tre Aar var lidt over 20; saamange vare altsaa døde over det sædvan-

lige Tal i hine tre ulykkelige Aar¹⁾. Om Præsten Søren Christensen Borris i Bork i Ribe Stift berettes, at han 1658, fordi han ikke kunde skaffe saa meget Guld, Sølv og andre Ting tilveje, som Fjenderne fordrede, blev saa ilde medhandlet af dem, at han med sin frugtsommelige Hustru og to smaa Børn maatte om Natten flygte fra sit Hjem. I Mørket, tilfods, ja undertiden krybende paa Hænder og Fødder, maatte de tilbagelægge den tre Mile lange Vej til Varde, hvor Præsten døde strax efter sin Ankomst²⁾. Lignende Begivenheder hørte langt fra til Undtagelserne.

Det vilde være let af forskjellige trykte Skrifter at samle flere Træk til Skildring af den Nød og Elendighed, som Krigen foraarsagede; navnlig indeholder sjette Samling af Adlers Efterretninger om Byen Ribe, O. Nielsens jydsk Herredsbeskrivelser og Worsaaes Bidrag til Vejle Bys og Amts Historie i 17de Aarhundrede (Hist. Tidsskr. II) mange mærkelige Træk angaaende Tilstanden i Ribe Stift. Vi skulle dog her indskrænke os til at meddele nogle hidtil utrykte Bidrag, navnlig bestaaende af Andragender, som efter Krigen indgaves til Regjeringen af Præster i forskjellige Dele af Landet og hvori de skildrede deres og Sognenes Tilstand. Al den Hjælp, Regjeringen ydede, var som oftest kun en Anvisning paa Hjælp af Kirkerne, der mangan en Gang vare lige-saa ilde medtagne som Præsterne. — I dette Hefte indskrænke vi os til Nørrejylland, i et følgende skulde vi meddele Bidrag fra Østifterne. Endel af de Underdanighedsytringer, hvormed Brevene gjerne begynde og slutte, ere jevnlige her udeladte, da de intet oplyse.

1.

Jeg fattige Præstemand haver mig for Eders Kgl. Majestæt udi højeste Maade at beklage over den store Jammer

¹⁾ Kinch, Ribe Stifts Gejstliges Edsbog, i Danske Saml. IV, 117 flg.

²⁾ Gjessing, Jubellærere. II, 1, 280.

og Elendighed, som jeg med flere i denne forledne, bedrøvelige Krigstid haver udstanden ved mægtige Kontributioner, idelige Udplyndringer og langvarige Indkvarteringer; thi foruden alle andre Besværinger haver et ganske polsk Regiment til Hest staaet udi mit Sogn, den Stund vores allierede haver været her i Landet, hvorover baade jeg og det ganske Sogn er paa det højeste bleven graveret og saaledes ruineret og forarmet, at der faa monne findes, som i dette Aar noget af Jorden haver dyrket. Herforuden haver en Polak (desværre) forleden Sommer skudt Ild paa min Gaard, saa at Stuehuset med en anden dernæst hosliggende Længe med al min fattige Formue og de øvrige Levnedsmidler udi en Hast er bleven forbrændt, hvorover jeg paa min Alderdom med Hustru og Børn er geraaden i Nød og Armod. Hvorfore jeg paa det allerunderdanigste beder E. K. Maj., at mig fattige Mand af kongelig Clements til min Præstegaards Opbyggelse og store Skades Oprettelse af hver Kirke udi Aarhus Stift en Rdl. maatte bevilges (etc.).
Glud Præstegaard den 8 Sept. Søren Andersøn Jelling

Anno 1660.

Guds Ord uværdige Tjener
til Glud og Hjarnø Sogne
udi Aarhus Stift i Jylland.

Orig. i Jydske Indlæg 1660 i Gehejmarkivet.

Den 9de Debr. 1660 fik ovennævnte Ansøger kgl. aabent Brev paa, at han maatte nyde 1 Rdl. af enhver Kirke i Aarhus Stift, som befandtes at være ved Middel og Forraad (Jydske Reg. 14, 11).

2.

Allernaadigste Herre og Konge! Jeg højbetrængte og fattige Mand, Niels Nielsen Bøgvad i Nørre Stenderup, Guds Ords uværdige Tjener til Eltang og Vilstrup Sogne, ydmygeligst og underdanigst for E. K. M. min store Elenighed og Armod andrager, som jeg i denne bedrøvelige Fejdes Tid er geraaden udi, idet at ikke aleneste al min timelige Middel af Rigens Fjender mig ganske er frarøvet og frataget, men endogsaa min Præstegaard ganske ruineret og fordærvet, ja begge mine Sogne moxen ødelagt, Byerne

afbrændte og øde, Folkene ren hendøde, saa jeg fattige Mand ikke kan vide det arme Lives Ophold deraf Steden at kunne haves, enten for mig eller mine fattige Børn, uden saa er, at E. K. M. mine elendige Vilkaar naadigst vilde anse og betænke, og naadigst erindres den kgl. Hyldest og Naade, som Hs. K. M., mig og mine fattige Børn til Forfremmelse, udi Middelfart naadigst lod tilsige med anden mere Naades Løfte, som jeg skulde have efter at fordre og visselig at nyde for den Tjeneste, som jeg E. K. M. og Kronen i denne saavel som og i den forrige Fejdes Tid, med al underdanigst Skyldighed, Flid og Tro forrettet haver, endog ofte med stor Livsfare og endelig Ruin. Er derfor min allerydmygeligste og underdanigste Begjæring, at min allernaadigste Herre og Konge mig fattige Mand udi sin Naades Ihukommelse vilde have, og naadigst unde og bevilge mig en Gaard udi mit Annexsogn Vilstrup beliggendes, Skovsgaard kaldet, som nu Jørgen Jochumsen den ene Part udi Fæste haver, og Hans Olufsen den anden Part paaboede og fradøde, og ganske i Grund ruineret og nedbrudt er: jeg den fri for kongelig Tjeneste og Arbejde og den sædvanlige Skyld deraf aarligen min Livstid at nyde og oppebære, nemlig 3 Ørtug Rug, 2 Ørtug Byg, 40 Skjepper Havre, 1 Fjerding Smør, og et af mine tvende Børn samme Gaard i lige Maade efter min Død at nyde, naadigst at maatte bevilges og tillades (etc.).

Kjøbenhavn den 18 Septemb. 1660.

E. K. M. underdanigste Tjener og tro Forbeder
Niels Nielsen Bøgvad
Præst i Nørre Stenderup.

Paategning af Lensmanden:

Det befindes saaledes, som Supplicanten andrager, at han udi den forrige Fejde haver bevist adskillige Steder Kronen god Tjeneste endog ved det Slag ved Almind 1645, som efter hans Anslag lykkeligen afgik, som mange vitterligt er. Desligeste og udi denne sidste Fejdes Tid haver han ogsaa bevist Hs. kgl. Mj. og Kronen Tjeneste og vovet

sig yderlig med Livsfare nogle Gange fra Jylland og til Fyn med Underretning, hvorledes tilgik udi Jylland. Synes derfor billigt, at han nogen Recompense udi en eller anden Maade maatte for samme sin Flittighed og Troskab bekomme (etc.).

Kjøbenhavn den 18 Sept. 1660. Sthen Bilde.

Orig. i Jydske Indlæg 1660. Præstens Andragende bevilligedes ved kgl. aabent Brev af 22 Sept. 1660 (Jydske Reg. 13, 186).

3.

Eders Kgl. Maj. foraarsages jeg udi al Underdanighed højligten at andrage, at jeg ej alene fra Anno 1657 haver maattet miste og ganske ombære den Besoldning, E. K. M., saavelsom E. K. M.^s højlovlige Forfædre, Superintendenten udi Ribe naadigst haver tillagt og perpetueret, og endnu udi nærværende Aar en ringe Ting haver at formode; men endog at samme Superintendents Salarium formedelst adskillige Herregaarde, som af ny udi Nørreherred Tid efter anden opbygges, meget forringes, idet Gaarde og Byer afbrydes og lægges under Herregaardene, Tienden derover forringes, saa ingen den sønderlig lyster at fæste, og Superintendentens Løn derover baade udi Fæstning og Afgift afkortes og formindskes; Jerne Sogn udenfor Ribe, som Superintendenten er tillagt, ganske er ruineret og fordærvet. Er min allerunderdanigste Begjæring, Kgl. Maj. saadan min ringe Condition og Superintendentens Lejlighed naadigst vilde tage udi Consideration, at mig nogen Satisfaction derfor ske kunde, og den Besoldning, E. K. M.^s Forfædre, højlovlig Ihukommelse, Superintendenten haver tillagt, udi E. K. M.^s Regimentes Tid uforkrænket naadigst maatte conserveres. 2. Og efterdi det Prælatur udi Ribe Capitel, E. K. M. mig naadigst medforlenet haver, er det ringeste Beneficium udi Capitlet, hvis største Herlighed og i mange Maader er forringet, og altid tilforn haver fulgt et Canonicat med samme Prælatur, som og alle de andre Prælater i Capitlet nyde: er min underdanigste Begjæring,

E. K. M. naadigst vilde give mig nogen kongelig Forsikring at nyde det første Canonicat, udi Capitlet ledigt vorder. Jeg erbyder mig udi al Underdanighed ej alene at sustinere onera Capituli, men i alle Maader saaledes mig at forholde, at E. K. M. skal vorde tilfreds. 3. Efterdi E. K. M.^s berømmelige Gemyt og kongelige Forsorg for gejstlige Enker alle er bekjendt og aabenbar, og alle Præsteenker nyde noget af Kaldet efter Kaldenes Beskaffenhed, alene Bispernes Enker aldeles intet have videre end det halve Naadsensaar, er min underdanigste Begjæring, min fattige Hustru og Børn, naar jeg ved Døden afgaar, maatte nyde den Naade, som min salige Formands Enke vederfaret er; dog stiller alting udi E. K. M.^s naadige og milde Betænkning. 4. Og efterdi jeg lider ikke ringe Fortrød med det Salario, Bisperne af Kirkerne og Præsterne er tillagt udi nogle visse Herreder, bad jeg gjerne, mig en kongelig Befaling til Provsterne i samme Herreder maatte meddeles, de Bispens Salarium aarligen til en vis Tid maatte indfordre, som altid hidindtil sædvanligt været haver. Forventer herpaa et naadigst Svar (etc.). Kjøbenhavn den 18 Septembris 1660.

Eders Kgl. Majestæts
underdanigste og ydmygeligste Tjener
Peder J. Kragelund, S. R.

Orig. i Jyske Indlæg 1660.

Den 22de November 1660 udgik der kgl. aabent Brev, at alle og enhver vedkommende skulde yde Biskop D. Peder Kragelund, »hvad ham med Rette tilkommer, og I hannem pligtige ere, være sig Tiender eller andet hvadsomhelst det være kan« (Jyske Reg. 14, 7).

4.

Jeg fattige Mand foraarsages højliggen for Ed. Kgl. Maj. min store Elendighed og Armød underdanigst at andrage, hvorledes jeg af det svenske Soldatesqve er frarøvet alt, hvad jeg ejede, baade levendes og dødt, formedelst jeg boede saa nær ved Frederiksodde og Lejren, og ikke beholdt saa meget, jeg kunde mætte min eller min fattige Hustrus og Børns Hunger en Gang med, eller neppeligen

skjule vore arme Legemer med. Tilmed er Præstegaarden, jeg paaboede, og Husene ren afbrændt, endog jeg den nogle Gange havde ransioneret; og formedelst jeg ikke vilde forlade, men heller salveret Hs. Mj.^s Præstegaard, om det havde været muligt, er jeg fattige Mand mange Gange bleven afklædt, huggen, stukken og slagen; men maatte dog omsider, efterat alle mine Sognefolk vare forjagede, med min fattige Hustru og mange Smaabørn løbe udi Skov, Morads og Skjul, indtil vi om Nattetide udi største Livsfare kom til Vejle, hungrige og nøgne, og maatte længe siden af Hungersnød være omkomne, dersom gode Venner ikke havde forbarmet sig over os, og os noget til Underholdning af Medynk meddelt. Udi saadan min store Nød og Elenighed flyer jeg underdanigst til E. K. M., ydmygeligen og underdanigst begjærendes, E. K. M. af høj Gunst og Naade for Guds Skyld og min store Armods og Elenigheds Skyld vilde bevilge mig fattige forarmede Mand nogen Hjælp af Kirkerne udi Aarhus Stift til at bygge med samt til at underholde min fattige Hustru og mange smaa Børn med, at vi ikke af Hungersnød skal omkomme, eftersom jeg aldeles intet beholdt af hvis jeg ejede, ikke heller kan nyde noget af mit Sogn; thi mine Sognefolk ere mesten bortdøde, Huse og Gaarde afbrændte, ruinerede og øde, som af velb. Commissariernes Afsigt kan erfares. Saadan store Miskundhed og Barmhjærtighed vil den almægtige Gud rigeligen igjen belønne (etc.).

E. K. M. ydmygste og underdanigste Tjener

Rasmus Jensøn

Sognepræst i Gaverslund.

Orig. i Jydske Indlæg 1660. Ansøgningen er paategnet (d. 17 Novbr. 1660) af Lensmanden Sten Bilde, som bevidner den fuldkomne Sandhed af de anførte Omstændigheder, og bemærker, at hvis den nødlidende Præst ikke fik Hjælp, da var det umuligt, at han igjen kunde komme tilrette eller sit Præsteembede betjene, men han blev nødt til at tigge sit Brød paa andre Steder. Ved Kongebrev af 21de Novbr. 1660 blev det tilladt, at Hr. Rasmus Jensen, Sognepræst i Gaverslund, maatte faa 1 Rdl. af hver Kirke i Ribe Stift, som nogenlunde befandtes at være ved Magt (Jydske Reg. 14, 6).

5.

Stormægtigste, højbaarne Fyrste, allernaadigste Herre og Konge.

Ville E. K. M. værdiges at vide, at jeg fattige højbedrøvede Mand, Jens Lauritsen Mariager, uværdig Guds Ords Tjener til Viby og Thisinge Sogne udi Ningherred ved Aarhus, som haver betjent det hellige Prædikeembede udi 39 Aar, saa ingen af min verdslig eller gejstlig Øvrighed skal over mig klage, enten i mit Embed eller Levned, hvorledes jeg nu i denne Fejdetid formedelst Fjendernes Overlast, fornemmelig Polakkernes, er medhandlet, er med hosværende Tingsvidne at bevise¹⁾; at eftersom mine Sognemænd i begge Sognene ere udi Polakkernes Tid ogsaa udjaget fra Huse og Gaarde, og finge ingen Sæd udi Jorden, saa jeg fattige højbedrøvede Mand ingen Tiende eller Indkom til min, min Hustrus og Børns daglige Nødtørfthighed kan bekomme. Og som her er udi Viby tvende smaa øde Gaardes Jord, den ene Niels Lauritsens, den anden Povl Mogensen paaboede, som er med Jordebogen at bevise, Boligerne ere øde: er derfor min allerydmygste og ganske underdanigste Begjæring, at E. K. M. vilde af kongelig Mildhed og Naade bevilge, at jeg min Livstid og fattige Hustru og Barn efter min Død maatte nyde og bruge dette ringe foruden Landgilde, Ægt og Arbejde, Skat og Tyng, deraf kan gange: efterdi jeg formærker, Sognepræsten til Domkirken i Aars, M. Hans Rhuman (som dog haver sit store Kannikedom og store Kjøbsted at leve af) skal have bekommet Espectansbrev paa mit Kald efter min Død, saa mine efterlevende af den Sted ingen Hjælp til Levnedsophold haver at forvente, men mere til Armod og Betlen at formode: det jeg ved Eders kongelige Naade og ved Guds naadige Bistand forhaaber ved den ringe naadige Hjælp at forekomme, saa de efter min dødelige Afgang, Hustru og Børn, kunde have noget til den daglige Nød-

¹⁾ Dette Tingsvidne findes ikke mere vedlagt.

tørfthighed, for min lange Tjeneste og Mødsomhed i Embedet, nu udi trende farlige Fejdetider, nemlig Kejsereis, den anden svenske og nu denne, udi hvilken jeg fattige Mand mistede al den timelige Velsignelse, som Gud mig med velsignet havde (etc.). Skrevet udi Kjøbenhavn den 19 Novembris 1660.

E. K. M. underdanigste ydmyge Tjener

Jens Lauritsen Mariager

Guds Ords uværdige Tjener til Viby og Thisinge.

Orig. i Jydske Indlæg 1660.

Den 28de November 1660 udgik der kgl. aabent Brev, at ovennævnte Ansøger maatte i sin Livstid, uden Landgilde, Ægt og Arbejde kvit og fri nyde og bruge tvende smaa øde Gaardes Jord i Viby. (Jydske Reg. 14, 9). Kongebrevet, om at Viby og Thiset Sogne efter den daværende Sognepræsts Død skulde henlægges som Annexer til Domsognet i Aarhus, er udstedt 13 Novbr. 1660 og findes i Jydske Reg. 14, 4.

6.

Præsterne udi Holmands og Eldherred at maa besøge Præsterne i Vendsyssel om Hjælp.

F. Stius. G. a. v., at eftersom de fem Præster udi Holmands og Eld Herreder udi Koldinghus Len for os underdanigst klageligen haver ladet andrage, hvorledes de i forleden Fejdetid ere blevne forarmede, deres Sogne øde, endel Sognefolkene bortdøde, og de øvrige fordrevne og udmattede, da haver vi efter deres underdanigste Ansøgning og Begjæring naadigst bevilget og tilladt, saa og hermed bevilger og tillader, at de til nogen deres Skades Oprejsning Præsterne og Gejstligheden udi vort Land Vendsyssel om Hjælp maa besøge. Og til den Ende forskrevne Præster og gejstlige der sammesteds hermed tilsinde føres, at de enhver efter sin Middel og Lejlighed forskrevne nødlidende Præster herudi nogen Undsætning gjøre, udi Betragtning det i sig selv kristeligt og billigt er, at enhver sin Næste og Jevnkristen i slig eller anden tilfaldendes Nød og Ulykke til Hjælp kommer. Givet etc. Hafniæ d. 21 Novbr. 1660.

Jydske Registre 14, 5. (Præsternes tilsvarende Andragende har jeg ikke fundet.)

7.

Stormægtige højbaarne Fyrste, allernaadigste Herre og Konning.

Eders Kongl. Maj. ere vi fattige Præster, udi Andstherred i Koldinghus Len, højligen (frem for andre) forarsagede vores høje Nød og Trang paa det allerunderdanigste at andrage: at vi ikke alleneste selv, udi denne besværlige Krig, med vore Sognefolk ere blevne forjagede fra Hus og Hjem, og derover mistet al vores Formue; og nu igjen, efter den ønskelige Fred, komme til vores ruineerede, øde, og en Del ganske afbrændte Præstegaarde og Sogne, medens endogsaa vores faa og fattige Sognefolk, af hvilke vi skulde have vores Underholdning, iligemaade ere saa ganske forarmede, at den største Del paa andre Steder maa bede deres Brød, som af Commissariernes Inquisition videre kan erfares. Thi ere vi udi al Underdanighed ydmygeligen begjærende, slig vores fattige Vilkaar naadigst maatte ansees, vi for de Udgifter, som Præsterne i Landet, hvis Vilkaar er bedre, paalægges, maatte forskaanes, og med noget til Levnedsmiddel betænkes, indtil vi med Tiden nogenlunde kunde naa vores sædvanlige Ophold: forventende herpaa underdanigst Eders Kgl. Maj. naadigste Svar. Slig høj kgl. Affection vil Kongernes Konge med al timelig og evig Gode rigeligen belønne, hvorom vi og i vores Bønner inderligen og flitteligen ville anmode, og under hans høje guddommelige Beskjermelse, med det ganske kongelige Hus, til et lykkeligt, fredeligt og langvarigt Regimente befale. Datum Kolding den 17 Januarii Anno 1661.

Eders Kong. Maj.

underdanigste og pligtskyldige Tjenere

Præster udi Andstherred i Koldinghus Len.

Hans Laugesøn Vedel. Niels Pedersen Kragelund. Ancker Buch. Madtz Pouelsøn Buch. Jens Jacobsøn Buch. Peder Jørgensøn.

Paategning af Lensmanden:

Anbelangende Supplicanternes, de fattige Præster under Koldinghuslen udi Andstherred, deres underdanigste Andragelser, da befindes det udi al Sandhed, at de udi den besværlige Krigstid haver mist al deres Gods og Formue, Huse og Hjem frajagede, og nu igjen er kommen til deres ruinerede, øde og endel afbrændte Præstegaarde: saa de haver ganske ingen Middel til Levnedsophold, ikke heller formaar at kjøbe Vin og Brød at meddele deres Sognefolk, naar de gaar til Guds Bord. Og deres Sognefolk ere saa forarmede, at den største Del paa andre Steder inddrager udi Nørre Jylland deres Brød at betle, saa Præsterne ikke heller kan bekomme den Indkomst og Korn, som dertil er lagt og forordineret, formedelst Bønderne ingen Korn haver beholden, mens den ringe Del, de havde avlet, blev borttagen af de Regimenter, som ved Kolding blev aftakket og igjen marcherede ind udi Jylland, som af Commissariernes Relation videre kan erfares. Var derfor en stor kongelig Naade og Velgjerning, dersom Hans Kongl. Majestæt naadigst ville anse Præsternes Fattigdom og Elendighed udi Koldinghuslen, at de for Udgifter maatte forskaanes, og med noget til Levnedsmiddel naadigst betænkes, at hjælpes af andre Præster udi Aalborg, Aarhus og Viborg Stifter, som bedre Middel have, indtil de med Tiden kunde naa deres sædvanlige Ophold, som Recessen dennem tilholder.

Datum Højen Præstegaard den 28 Januarii 1661.

Sthen Bilde.

Orig. i Jydske Registre 1661.

8.

Hr. Sten Bilde at tiltale Søren Pedersøn anl. M. Lars Ernstsøn.

F. 3tius. V. s. G. t. Eftersom os elsk. hæderlig og højlærd M. Lavrits Ernstsøn, Sognepræst i Stovby og Hornum Sogne, for os underdanigst haver ladet andrage, hvorledes en ved Navn Søren Pedersøn, boende udi Gaarslev, sig udi forleden Krigstid meget utilbørligen haver an-
Ny kirkehist. Saml. V.

stillet, idet hand af Vejlbj Præstegaard voldeligen skal have røvet og bortført nogle Snese Læs Gods foruden Sølv, som han Folkene tiltvang sig at vise: da er vores naadigste Vilje og Befaling, at I eder om des Beskaffenhed med Flid erkynder; og om befindes kan, han forskrevne Forseelse beganget haver, da hannem derfor at lade søge og straffe, som vedbør, og bemeldte M. Lars Ernstson sit prætenderede Gods igjen at kunne bekomme. Dermed etc.

Hafniæ den 16 Martii Anno 1661.

Jydske Tegnelser. XV, 20.

9.

Allernaadigste Herre og Konning.

Rye Kirke paa Skanderborg Len ved mange og selvsomme militariske Udplyndringer ej aleneste er bleven ruineret og fratagen Alterklæder, Kalk og Disk, og alt hvis Inventarium sædvanligt er udi Kirker at bruges, men endog tilslagen stor Skade af ulykkelig Ildebrand Anno 1660 den den 6 Septembris, og opbrændte Klokken, den øverste Del af Taarnet, hvilket staar mod Øster, og Alteret deri, dertilmed Tømmer, Bjelker og noget af Kirken forbrændt, som Synsvidnet derom formelder, afhjemlet paa Rye Birketing i samme Aar, hvorudover Kirken ikke ved egen Middel oprettes kan, thi den er fattig og gjældskyldig. Supplicerer underdanigst, E. K. M. for Guds Ære og Evangelii Kjærligheds Skyld vil benaade Rye Kirke med nogen Hjælp af alle formuende Kirker udi Stifterne i Nordjylland til nødvendig Reparation og Bygning. Saadan E. K. M. allernaadigste Munificens vil Gud igjen belønne.

Lucius Pedersøn, Evangelii Tjener.

Søren Jensen og Rasmus Jensen

Kirkeværger og Medhjælpere udi Kirkedisciplin sammesteds.

Paategning af Lensmanden:

Hvis denne Supplication om formelder, befindes saa udi Sandhed, om Hs. Kgl. Maj. naadigst vilde udi deres underdanigste Begjæring naadigst bevilge.

Gunde Rosenkrands.

Orig. i Jydske Indlæg 1661.

Den 7de April 1661 udgik der kongelig aabent Brev, om at enhver Kirke i Nørrejyland, som havde nogen Middel, skulde hjælpe Rye Kirke med 1 Rdl., og Bispen i Aarhus Stift skulde have Opsyn med, at de Penge, der gaves til denne Kirke, tilbørlig bleve anvendte efter Bestemmelsen (Jydske Reg. 14, 38). Den 14de Januar 1662 udgik der kgl. Befaling til Bisperne i Nørrejyland, hvorved det tidligere Kongebrev, om at Rye Kirke skulde have Hjælp af Kirkerne til sin Bygning, indskjærpedes. Pengene skulde udredes uden alt Ophold og Forhindring (Jydske Tegn. XV, 63).

Lucius Pedersen, Sognepræst i Rye i Jylland, hvis Præstegaard var fuldkommen afbrændt den 6te September 1660 og som derved havde mistet det lidet, som Krigen havde levnet ham, beder om Hjælp af Kirkerne i Aarhus og Viborg Stifter, da han med Hustru og mange smaa Børn var udsat for den yderste Nød. Andragendet er anbefalet af Lensmanden Gunde Rosenkrands, som bevidner, at Præsten er ganske forarmet og Sognet fast øde (Jydske Indlæg 1661). Den 6te April 1661 udgik der kgl. aabent Brev, om at Ansøgeren maatte faa 1 Rdl. af hver Kirke i de nævnte to Stifter, som havde noget Forraad, hvorhos Præsterne sammesteds opmuntredes til at komme ham tilhjælp i hans Nød (J. Reg. 14, 37).

10.

Allernaadigste Herre og Konge, foraarsages jeg fattige Mand, Ed. Kgl. Maj. med min underdanigste Supplication at lade andrage anlangende mit ringe Kalds Beskaffenhed, som næsten bestod udi et Sogn ved Navn Siem sønden Ribe, og nu i disse besværlige Aaringer baade formedelst Krigsfolket, saa og ved den store Død er næsten aldeles ruineret og øde, saa jeg nu paa halvtredie Aars Tid ganske intet af al forskrevne Sogn haver nydt eller bekommet. Den anden Part min Intrade, som er et lidet Vicarie, bestaar udi halvtredie Gaard, som sl. højlovlig Kong Christian 3 formedelst Kaldets Ringhed haver til Kapellanens Underholdning naadigst bevilget¹⁾, hvilket Vicarie jeg og aldeles intet haver nydt af enten i ganske Fejdetiden ej heller endnu formedelst den besønderlig Indkvartering, som dennem hidindtil haver været paalagt, hvorfor jeg fattige Mand med Hustru og mange smaa umyndige Børn haver intet at

¹⁾ Dette Brev, dat. 15de September 1556, findes vedlagt.

underholde os af, og dog mit Embede imidlertid baade haver og vil ved Guds Aand og Naade flittig forrette, underdanigst derfor bedendes for Guds Skyld Ed. Kgl. Mj., i denne min store Nød og Trang mig naadigst maatte bevilges forskrevne og herhos følgende Christiani 3 Brev paa forskrevne Vicarie at maatte confirmeres, paa det jeg formedelst Siem Sogns Forvøstelse og mit besværlige Kalds store Møde fremdeles herefter kunde nyde samme lidet Vicaries Landgilde til mit fattige Huses Underholdning (etc.).

Af Ribe den 18. Junii Anno 1661.

E. K. M. underdanigste Tjener
Terchild Andersen

Medtjener i Ordet til Cathrine Kirke udi Ribe.

Orig. i Jydske Indlæg 1661. Den begjærede kgl. Stadfæstelse af Christian III's Brev meddeltes under 15de Novbr. 1661 og findes i Jydske Reg. 14, 113—4.

11.

Stormægtigste højbaarne Fyrste (etc.). Jeg fattige Undersaat, Jacob Simonsen Seirup, uværdig Evangelii Tjener til Malt og Folding Sogne, og Herredsprovst i Malt Herred, er højliggen forarsaget i denne min store Nød og høje Anliggende, mig for Hs. Kgl. Naade ydmygeligen at indstille, og min elendige Tilstand at tilkjendegive: at eftersom mig ikke aleneste i denne forgangne besværlige Tid er bleven frataget al min Formue, saa mig slet intet er bleven efterladt; mens Præstegaarden desværre og er bleven endel afbrændt, og det andet bortført til den store polske Lejr, som et halvt Aar og noget derover stod paa Skudstrup Mark og her i Sognet: dertilmed endogsaa ere alle mine Sognefolk, uden faa Mennesker, slet uddøde, og Stederne mestendel afbrændt, saa mig slet ingen Levneds Middel i ringeste Maade er bleven efterladt. Begjærer derfor paa det allerydmygeligste, at Hs. Kgl. Maj. af sønderlig Clements mig vilde benaade enten med nogle faa Penge af Kirkerne i Aars og Aalborg Stifter af dette Aars Indkomst, som enhver Herredsprovst i sit Herred mig til en visse

Termin maatte indfordre, at jeg fattige Mand nogenledes kunde komme paa Fode igjen og nogen ringe Bygning igjen oprette, eller og at Hs. Kgl. Mj. vilde befordre mig til et andet Sted, som nogen Levneds Middel var at søge (etc.). Hafniæ 8 Julii 1661.

H. K. M. allerunderdanigste Tjener
Jacob Simonsen Seirup.

Orig. i Jydske Indlæg 1661.

Den 11 Juli 1661 udgik der kgl. aabent Brev, om at ovennævnte Ansøger maatte opbære 1 Rdl. af hver Kirke i Aars og Vendelbo Stifter, som havde noget Forraad, tillige opmuntredes Præsterne i disse Stifter til at yde ham Hjælp i hans store Trang (Jydske Reg. 14, 75—6).

12.

Allernaadigste Herre og Konning. Jeg fattige Mand, Guds Ords uværdige Tjener til Bredstrup og Kongsted Sogne, kan ikke noksom for E. K. Maj. beklage mine fattige og meget ringe Vilkaar, jeg som i denne besværlige Tid er uformodet kommet til tvende øde og ringe Sogne (efterat jeg udi denne Bys [o: Kjøbenhavns] Belejrning havde tjent min allernaadigste Herre og Konge samt mit kjære Fædreland med Liv og Blod, inden og uden Voldene, med Flid og Troskab, som mig burde, og jeg var pligtig, saasom mit rigtige Pas udviser), nemlig Bredstrup og Kongsted Sogne, hvor de Svenske havde deres Hovedlejr, indtil at Frederiksodde gik over; hvor de alting der omkring i Grund fordærvede, som baade jeg fattige Mand og mine fattige Sognefolk med Vemodighed maa beklage. Thi min ene Kirke, Kongsted, haver de Svenske totaliter ruineret, hvis Sten de haver forbrugt udi deres Lejr til Skorstene i Hytterne, og en stor Del af den anden min Kirke, Bredstrup, som er Hovedsognet, haver de meget spoleret, hvilket dog staaer til at reparere. Thi det Taarn med Kirkemuren er endnu bevaret; men den ganske Indværk og en stor Del af Overdelen er fordærvet, nedrevet og borte, som baade vores velbyrdige Her Slotsherre, velb. Hr. Sten Bilde, er bevidst, og noksom med sandfærdig

skriftlig Beretning kan demonstreres. Tilmeld saa er E. K. Maj.^s Præstegaard, som jeg fattige Mand skulde have min Vaaning og Bolig udi, af de Svenske ganske afbrændt saavel som den ganske By. Og eftersom jeg fattige unge Mand haver selv ingen Middel og ingen Hjælp af mine Sognefolk, som ogsaa ere forarmede, til den igjen at opbygge, nødes jeg højlig til for min allernaadigste Herre og Konge sligt underdanigst at andrage. Er derfor min ganske ydmyge Bøn og Begjæring til E. K. Maj., at I af høj kongelig Naade og medfødt Clements Eder over saadan Forstyrning vilde forbarme og tænke paa nogen Middel, hvorved at baade Guds Tempel og Boliger, saa og jeg fattige Mand kunde nogenledes hjælpes tilrette (etc.). Datum Bredstrup d. 23 Julii Anno 1661.

Niels Christensøn Tofft
pastor loci m. m.

Lensmandens Paategning:

Anbelangende Supplikantens underdanigste Andragelse da er det noksom sandfærdigt, at de tvende Sogne, som han er Sognepræst til, er mesten øde, og sønderlig det ene, Kongsted Sogn kaldet, som er totaliter ruineret; det andet, Bredstrup kaldet, og Kirken derudi Sognet, er endel ruineret, dog staar vel til at reparere, om E. K. Maj. naadigst vilde bevilge, at de tvende Sogne maatte være eet, og Kongsted Sognemænd maatte søge Bredstrup Kirke, eftersom det er strax hos hint andet beliggende. Dernæst om E. K. Maj. naadigst vilde bevilge den fattige Præst noget til Ophold og Livsmiddel fra Præsterne udi Nørrejylland, som bedre Middel haver; thi han haver ganske intet at leve af, og Præstegaarden er afbrændt. Datum Odense den 25 Julii 1661.

Sthen Bilde.

En rigtig Fortegnelse paa Bredstrup og Kongsted Kirkers Brøstfældighed udi Eldherred ved Frederiksodde. Kongsted Kirke er totaliter ruineret.

Bredstrup Kirke. Blyet, som var paa den søndre Side baade over Kirken og Koret, er alt borte undtagen otte

eller ni meget vaage Tavler. Men paa den nørre Side over Koret ligger det endnu, dog er der gjort nogen Skade derpaa. Tegltaget paa samme nørre Side over Kirken er mere en hælften fordærvet. To Kobbelt Sparrer over Kirken ere nedtagne, og en Del af det tredie afbrækket og borte. Tvende Bjelker i Koret ere nedhugne. Kirkevinduer ere slet ude. Altertavlen, Prædikestolen og andre Kirkestole, saavel som Loft og Døre, og al anden Indværk, item Trappen til Taarnet med Port og Laage til Kirkegaarden er altsammen borte. Desligeste Messehagel, Messesærk med Kalk og Disk ganske borte.

Thi ere vi fattige Folk, Præsten med Tilhørerne til forbemeldte to Kirker, underdanigst supplicando begjærendes, at vor allernaadigste Herre og Konge vilde sig over saadan Forstyrning naadigst forbarme og for Guds Skyld til forskrevne Kirkers Reparation nogen Middel betænke og bruge lade: det Gud selv med timelig og evig Velsignelse naadelig forskyldte vil.

At det nuomstunder med disse tvende Kirker saaledes er beskaffent, vidner vi underskrevne med egne Hænder.

Actum Bredstrup den 21 Julii Anno 1661.

Christen Oluffsen. Niels Christensen.

Præst i Tavlov og Præpositus loci. Pastor loci.

H. M. S. J. K. S.

M. P. S. H. M. S.

Orig. i Jydske Indlæg 1661. Den 6te September 1661 fik Hr. Niels Christensen Toft i Bredstrup og Kongsted Kongebrev paa at maatte oppebære 1 Rdl. af hver Kirke i Aarhus og Aalborg Stifter, som noget Forraad havde (Jydske Reg. 14, 90). Den 12te Sept. s. A. udgik der kgl. aabent Brev, om at der maatte udsættes Bækkener for Kirkedørene i Kjøbenhavn og Landets øvrige Kjøbsteder forat indsamle nogen Hjælp til Opførelsen af den ødelagte Kirke i Bredstrup (smst. 14, 91). Endvidere udstedtes der følgende tvende Kongebreve:

Bispen i Ribe anlangende Bønderne i Kongsted at advare, (at) de fremdeles holder Bredstrupkirke for deres rette Sognekirke.

F. 3tius. V. s. G. t. Eftersom vi ere kommen udi Forfaring, hvorledes Kongsted Kirke i eders Stift ganske

skal være ruineret, da er vi naadigst tilfreds, at Sognefolkene udi Kongsted Sogn herefter indtil paa videre Anordning søger og holder Bredstrup Kirke for deres rette Sognekirke, saa at de og til bemeldte Bredstrup Kirkes Vedligeholdelse giver deres Tiende, som de til Kongsted Kirke pligtig vare at give. Dermed etc. Hafnia 6 Septembris Ao. 1661.

Jydske Tegnelser XV, 48.

Her Sten Bilde at lade Her Niels i Bredstrup bekomme
10 Ege.

F. 3tius. V. G. t. Vores naadigste Vilje og Befaling er, at Du til Bredstrup Kirkes og Præstegaards Opbygning lader af vore Skove, hvor det mindst til Skovens Skade kan være, ti Ege være følgagtig, som til Bygningstømmer tjenlige kan være. Hermed etc. Hafnia 13 Sept. 1661.

Jydske Tegnelser XV, 50.

I Jydske Indlæg 1661 findes endnu et Andragende, dat. Kjøbenhavn 23 Sept. 1661, fra Præsten Niels Christensen Tofft, hvori han fortæller, at han »haver bekommet til Ægte en fattig Pige af E. K. Maj.^s forrige Tjenerinder, som tjente paa Antvorskov Slot udi E. K. Maj.^s Fadebur paa fire Aars Tid udi sl. Wentzel Rothkirchs Tid. Nu haver Gud allermægtigste begavet os udi vores Ætteskab med tvende Sønner paa een Tid, hvilke begge for kort Tid siden uformodentlig ere fødte til Verden her paa Stedet; hvorover det haver behaget mig med dennem at ære E. K. Maj. samt Eders højbaarne kongelige Børn, over hvilke Guddommen hvile, efterdi de saa uformodentlig bleve fødte her udi Kjøbenhavn, saa jeg haver fordristet mig til at opkalde min førstefødte Søn efter E. K. Maj.^s eget Navn, Friderich Christian, den anden Søn haver jeg ladet kalde Christian Jørgen efter begge vore kjære Prindsere. Med disse tvende Sønner haver min Hustru, ved Navn Karen Madsdatter, paa nogle Ugers Tid (nemlig otte Uger) ikke gaet sin Tid ud, da hun for hendes Svagheds Skyld ikke har kunnet fordrage Vognen. Aarsagerne, hvorfor min Hustru vilde saa endelig herover med mig, var, hun havde noget Gods bestaaendes herovre i Landet. Nu befrygter jeg mig, allernaadigste Herre og Konge, at Bønderne der hjemme hos os (sønderlig de udi Annexen, fordi de nu heretter imod deres Vilje efter E. K. Maj.^s gode Anordning skal gaa til Bredstrup Kirke, som er Hovedsognet) skulle blive utaalmodige derover og gjøre sig opsætsige imod mig derfor og gjøre mig nogen Forfang udi mit Embede, og i saa Maade komme mig til at rejse hidover igjen om E. K. Maj.^s Oprensning«. Præsten vilde derfor allerede nu under-

rette Hs. Maj. om Sagen og udbede sig et Sikkerhedsbrev, hvilket da ogsaa under 25de Sept. 1661 blev ham meddelt.

13.

D. Anders Andersen anlangende Hr. Johan Jacobsen Distelbergs Besøgelse til Gejstligheden i Aalborg og Viborg Stifter om Hjælp.

F. 3tius. V. s. G. t. Eftersom os elskel. hæderlig og vellærd Hr. Johan Jacobsen Distelberg, Sognepræst til Brørup og Lindknud Sogne i Riberhus Amt, for os underdanigst haver ladet andrage og tilkjendegive, hvorledes hans Præstegaard [er] liggendes paa den alfare Vej, hvor Krigsfolkene i forleden Fejdetid havde deres ganske Fart ind og ud af Landet, og derover Gaarden meget ilde spoleret, saavel som mistet baade Kvæg og andet, som han skulde have at leve [af], saa og hans Sogne ganske ruineerede, samt Sognefolkene mestendelen deraf bortdøde, med underdanigst Ansøgning og Begjæring, at hannem med nogen Benaadning til sin store Skades Opretning til Hjælp [maatte] kommes, da er vi naadigst tilfreds, at han maa besøge Gejstligheden udi Aalborg og Viborg Stifter, om nogen der sammesteds, af christen Kjærlighed og Gemyt imod deres nødlidende Næste og Jevnkristen, hannem med nogen Undsætning, enhver efter deres Middel og Formue, vilde tilhjælp komme. Givet etc. Hafniæ d. 19 Junii 1662.

Jydske Tegnelser XV, 83.

14.

I Gehejmearkivet findes Indberetninger af Præsterne fra Aaret 1662 angaaende Sogdenes Tilstand i en stor Del af Nørrejylland — en Art Jordebøger, men forøvrigt affattede i forskjellig Form. De give en mærkelig, man kunde gjerne sige forfærdelig Oplysning om den Tilstand, hvori Landet fandtes endnu to Aar efter Krigen. Som en Prøve meddeles her Beretningen om tvende Sogne i Andst Herred. Naar jeg har valgt denne, er det fordi det var den korteste, jeg kunde finde, men desuagtet kan den give en ganske god Forestilling om, hvorledes Landet, især det sydlige Jylland, saa ud, efterat Krigen havde pløjet sine dybe Furer deri.

Verst og Bekke Sognes Tilstand.

Verst Sogn 12 Gaarde, men nu de elleve øde, og alene begynder at saaes og høstes til en Gaard Rug 1 Td., Byg $\frac{1}{2}$ Tønde.

Til Præstegaarden kunde saaes i Freds- og Velstandstid Byg 2 Td., Rug 2 Td., Boghvede undertiden $\frac{1}{2}$ Td., Havre 1 Td., Hø 15 Læs.

Bekke Sogn 23 Gaarde tilforn, men nu de 15 øde og alene begyndes at høstes og saaes til 8. Og efter offentlig Angivning kunde saaes tilforn til hver Gaard Byg 1 Td., Rug 2 Td., men nu ikke saa meget; og kunde høstes somme Aar 10 Læs Hø, undertiden 15 Læs.

Annexpræstegaarden avlede og saaede lige med de andre, men nu øde.

Dette efter offentlig Angivning sandfærdigt vidner jeg

Matz Poulsen Buch

P. L. m. m.

15.

Allernaadigste Arveherre og Konning. Med allerunderdanigst Bøn til E. K. Maj.^s høje Naade indflyer jeg, og udi allerunderdanigste visse Forhaabning om naadig Bøn-hørelse beder, E. K. Maj. vilde naadigst bevilge mig at nyde min gamle Faders Hr. Niels Skyttes Kald, Vestervig og Agger Sogne udi Jylland, efter hans dødelige Afgang, og naar han for Svagheds Skyld sit Embede ej alene kunde betjene, jeg hannem da udi hans Alderdom og Svaghed maatte behjælpelig være, som udi seneste Fejdetid, der den Skandse udi Thy udi forskrevne Agger Sogn blev af Fjenderne indtagen, ikke alene mistede al hans ringe Middel og Formue, men endog tilligemed min fattige Moder blev haardelig pint og slagen. Saadan E. K. Maj.^s høje Naade, som da bliver en Befrielse, at min fattige Moder og fem Sødskende ej aldeles, efter min Faders dødelige Afgang, udi Elendighed geraader, belønner visselig Gud allermægtigste, hvilken jeg om E. K. Maj.^s og ganske

kongelige Huses Velstand og Flor indtil min Død er pligtig og af Hjærtet skal anraabe.

Havniæ d. 8 Januarii An. 1670.

Ed. Kgl. Maj.^s
 allerunderdanigste og troskyldigste
 Knud Nielsøn Skyth.

Orig. i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Vestervig. Sammesteds findes Koncepten til et Kongebrev af 11 Jan. 1670, hvorved Ansøgningen bevilgedes. Sml. forøvrigt Ny kirkehist. Saml. IV, 449.

16.

Enkelte Steder, men ganske vist færre end man efter Landets Tilstand skulde formode, gav Krigen Anledning til at Præsteembeder bleve inddragne. Som Exempel kunde anføres Kapellaniet i Rakkeby paa Mors. Ved det saakaldte Klemmebrev for Vendelbo Stift af 9de Maj 1555 var det blevet bestemt, at Rakkeby Kirke skulde nedbrydes, og Sognefolkene henvises til Tæbring Kirke. Men da Bønderne her som andensteds nødigt vilde miste deres Kirke, udvirkede de et Kongebrev af 6te September 1558, hvorved de fik Tilladelse til at beholde deres Kirke mod at lønne en Kapellan, der kunde bo i Rakkeby. Saaledes gik det i 100 Aar; men under den Krig, vi her omtale, døde den daværende Kapellan i Rakkeby, og Sognepræsten Hr. Michel Nielsen besørgede da alene en Tidlang Tjenesten i Rakkeby, ligesom i sine to andre Sogne, Tæbring og Ovtrup. 1660 indgav saavel den nævnte Præst som Menigheden i Rakkeby Andragender om, at de for Fremtiden maatte være fri for at lønne en Kapellan, da Sognet havde lidt meget ved Krigen, og da det havde vist sig, at Sognepræsten vel var istand til at betjene alle tre Sogne. Under 18de December 1660 udgik der da Kongebrev til Biskoppen i Aalborg, om at Hr. Michel Nielsen maatte betjene Rakkeby, uden Kapellan, i Forbindelse med Tæbring og Ovtrup Sogne. (Jydske Indlæg 1660 og Jydske Tegn. XV, 10).

Bidrag til Sjælands Stifts Kirke- og Præstehistorie.

Ved Holger Fr. Rørdam.

I forrige Aarhundrede samlede Præsten Detlev Gotthard Zwergius i Slangerup med Flid og Dygtighed Materialer til »det sjælandske Kleresis« Historie, men han fik kun den første Tome udgiven (Kbh. 1754. 4), og den omfatter ikke mere end Biskopperne og Hofpræsterne. Meningen var, at Resten skulde komme i to Bind til, men den kom ikke, da Forfatteren allerede døde 1757. Udarbejdet efterlod han, saavidt vides, ikke mere end Efterretningerne om Præsterne ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn — Haandskriftet findes endnu i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1094 Fol. — og det endda tildels kun halvt færdigt; af hans øvrige Samlinger til dette Emne har jeg ingen Spor fundet, saa mange af denne yderst flittige Samlers øvrige Haandskrifter der end ellers ere bevarede. Selv om det var lykkedes Zwergius at fuldføre Værket efter den lagte Plan, vilde det dog nu neppe kunne tilfredsstille, da Kilder, som senere have aabnet sig, dengang ikke vare saa let tilgængelige. — Det er ikke min Agt at begynde, hvor Zwergius slap; men da det dog vilde interessere mig og rimeligvis flere, om nogen, der havde Dygtighed og Udholdenhed til et saa omfattende Foretagende, vilde vove sig dertil; og da jeg under andre kirkehistoriske Undersøgelser hist og her er truffet paa Stykker, som ville være brugbare for den, der samler til

et saadant Værk, saa tager jeg ikke i Betænkning her at meddele nogle Bidrag, saa meget mere som adskillige af dem ikke savne mere almindelig kirkehistorisk Betydning.

1.

Provsterne i Sjælands Stift i Aaret 1545.

Efterfølgende Optegnelser findes blandt nogle Uddrag, Biskop Ludvig Harboe i sin Tid gjorde af de nu tabte Acta Consistorii. Fortegnelsen er vistnok forfattet, i Anledning af at Provsterne skulde sørge for Indkrævningen af Studii-skatten i deres respective Provstier. Enkelte af Navnene ere urigtige, hvad enten Harboe nu ikke ret har kunnet læse den gamle Skrift, eller Fejlene stamme fra den oprindelige Opskrift. Da man fra en saa tidlig Tid kun har faa Efterretninger, vil Listen for Kjendere være meget værdifuld.

Provinciæ in Sialandia 29.

Præpositi ecclesiarum in Sialandia 24.

- D. Andreas Jacobi, Slauløsiæ, Slaulosiensis.
 D. Mauritius Othonis ¹⁾, Tyerby, Flackebergensis occidentalis.
 D. Severinus Petri, Nestvedæ, Flackebergensis orientalis et Tiubergensis.
 D. Joannes Laurentii, Hammer, Hammerensis.
 D. Matthias Joannis, Geldrup ²⁾, Bortzensis.
 D. Georgius Olai y Faxæ, Faxensis.
 D. Matthias Pauli y Storhedinge, Steffnensis.
 D. Georgius Laurentii, Stege, Mionensis.
 D. Matthias Petri, Ledemarck, Bieffuerskoensis.
 D. Hermannus Michaelis, Førsløff, Ringstadiensis.
 D. Martinus Thomæ ³⁾, Køge, Ramsensis.
 D. Melchior Joannis, Rachleff, Aharsensis.

¹⁾ Det er den Lektor Movrits Samsing, som er omtalt i Ny kirkehist. Saml. IV, 476.

²⁾ Her bør læses: Everdrup. — ³⁾ Se Danske Mag. VI, 336.

- D. Joannes Petri, Gersløff, Leffsens¹⁾.
 D. Joannes Matthiæ, Ringsted, Alstedensis.
 D. Nicolaus in Bierby, Tutzensis et Skippingensis.
 D. Laurentius Olai, Odden, Otzensis.
 D. Michael Orm, Sønderierløse, Mireløsensis.
 D. Olaus Nicolai, Skoye²⁾, Hornsensis.
 D. Christiernus Severini, Jorlundt, Jorlundensis.
 D. Jacobus Ersth, Kreome, Strøensis.
 D. Trugillus Hemmingii³⁾, Bircherødt, Lungensis.
 D. Joannes Petri, Gilleeye, Holboensis.
 D. Laurentius Esberni y Roskilde⁴⁾, Tunensis, Sømmensis,
 Walborsensis, sub quibus Lilleherrit.
 M. Andreas Jacobi⁵⁾, Hafniæ, Smøromensis, Sockelundensis.

2.

De sjælandske Præsters Deltagelse i Kongevalget og Hyldingen 1608 og 1610.

Da Christian IV's Søn Christian var i sit femte Aar, ønskede Faderen ham gjerne valgt af Rigets Stænder til eventuel Tronfølger. I den Anledning udgik der Befaling til Stænderne om provindsvis at vælge deputerede, som kunde møde i Kjøbenhavn Trinitatis Søndag 1608 for paa egne og samtlige hjemmевærendes Vegne at fuldbyrde Valghandlingen. Sjælands Provster samledes da paa Konventhuset i Roskilde strax efter Paaske (se foran S. 59) og valgte paa Biskoppens Forslag følgende fire deputerede:
 M. Peder Schjelderup, Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn og Provst i Smørum og Sockelund Herreder.

¹⁾ D. e. Løve Herred. — ²⁾ Her skal vel læses Sklby.

³⁾ Se mit Skrift, Kjøbenhavns Kirker og Klostere S. 207. 382.

⁴⁾ Se Ny kirkehist. Saml. I, 7. Han var Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Roskilde.

⁵⁾ Vistnok en Fejlskrift for M. Andreas Matthiæ (Sognepræst ved Helliggeistkirke, siden Biskop i Oslo).

M. Søren Torndal, Sognepræst i Helsingør og Provst i Ljunge Herred i Kronborg Len.

M. Klavs Christoffersen (Lyskander), Sognepræst i Herfølge og Sædder, og Provst i Bjeverskov Herred.

Hr. Hans Thagesen, Sognepræst i Gjerlev og Provst i Horns Herred.

Efterat Biskop Vinstrup (der selv mødte ved Valget som deputeret for Universitetet, hvis Rector han dengang var) havde tilsendt Provsterne Udkast til en Fuldmagt, som Præsterne i ethvert Herred eller Provsti under deres Haand og Segl skulde meddele de ovennævnte fire Provster til at handle paa alles Vegne¹⁾, udfærdigedes disse Fuldmagter (som endnu bevares i Gehejmearkivet) i Slutningen af April og Begyndelsen af Maj. Her have vi altsaa en omtrent fuldstændig Fortegnelse over alle Sjælands Stifts Præster paa det nævnte Tidspunkt. Kun ganske faa savnes, der ved Sygdom eller andre Forfald havde været forhindrede i at møde ved Udstedelsen af Fuldmagterne.

To Aar efter skulde Prindsen hyldes, i den Anledning indkaldtes Provsten og to Præster af hvert Provsti, som skulde være forsynede med Fuldmagter til at handle paa de hjemmeværendes Vegne. Disse Fuldmagter udstedtes i Slutningen af Februar 1610, og ere endnu bevarede, saa vi altsaa ogsaa fra dette Tidspunkt have en omtrent fuldstændig Præstefortegnelse for hele Landet. — Nedenfor meddeles nu en af de sjælandske Fuldmagter fra 1610 fuldstændig, og saa forøvrigt Listen over alle Stiftets Præster paa denne Tid uddragen af Fuldmagterne; i Noterne ere Afvigelserne fra Præstelisten 1608 anmærkede. De Navne, som ere mærkede med *, savnes i Fuldmagterne fra 1608, uden at disse indeholde tilsvarende Navne paa andre Præster i de samme Kald. Rimeligvis have de saaledes udpegede Præster 1608 været hindrede i at møde ved Fuldmagtens

¹⁾ Tillige bemærkede Biskoppen, at hver Præst skulde yde en Mark til Bekostning af de 4 Provsters Rejse og Deltagelse i Valget.

Udstedelse. — Som man vil bemærke kan nærværende Præstelige tjene til at udfylde flere af de manglende Stedsangivelser i den i 4de Bind, S. 402—6 meddelte Fortegnelse over Præsterne i Sjælands Stift 1584. — Paa lignende Maade kunde der tilvejebringes Fortegnelser over Præsterne i hele Landet paa de nævnte Tidspunkter; men det er et besværligt Arbejde at gjøre Uddragene, og det kræver stor Nøjagtighed, da den ene Fuldmagt ikke altid er affattet eller underskrevet paa samme Maade som den anden, saa man let løber vild.

Her meddeles da nu først den fuldstændige Fuldmagt for Bjeverskov Herred 1610:

Vi efterskrevne Lavrits Andersøn, Tjener udi Guds Ord til Lidemark og Bjeverskov, Niels Madsøn til Vallø og Tornby, Oluf Olson til Endesløv, kjendes og gjøre vitterligt for alle med dette vort aabne Brev, at eftersom Kgl. Maj.s vor allernaadigste Herres og Konges Brev, til alle Provster og Præster her udi Sjælland udganget, er os tilhænde kommet, indeholdendes, at eftersom menige Rigens Stænder nu nogen rum Tid siden forleden af højvigtig Betænkelse haver samtykt, kejt, kaaret og udvalgt den højbaarne Fyrste Hertug Christian, Hertug udi Slesvig, Holsten etc., Hs. Maj.s elskelige kjære Søn, til Danmarks og Norges Konning at være, om Gud almægtigste det saa havde forset, at Hs. Naade hans kjære Her Faders Død overlevendes vorder (den almægtigste Gud Hs. K. Maj. dog alligevel efter sin guddommelige behagelige Vilje og Forsyn med Livs Sundhed og Velfart samt fredeligt og lyksaligt Regimente længe og vel opholde og naadelig bevare, sit allerhelligste Navn til Lov og Ære, og Hs. Maj.s Riger, Lande og Undersaatter til Gavn og Gode); og derhos udi lige Maade bevilget og dennem forskrevet udi sin Tid, og naar det af dennem begjærendes vorder, at ville (efter den gamle Skik og Sædvane her udi disse Lande og Riger altid været haver) hylde højbaarne Hs. Maj.s elskelige kjære Søn. Og efterdi Hs. Maj. naadeligen fornødent og raadsomt eragter, at ville lade

højbaarne Hs. Maj.s elskelige kjære Søn hylde her udi Sjælland udi Hs. Maj.s Kjøbsted Kjøbenhavn den 14 Martii nu førstkommendes: da til denne Hyldings ydermere Befordring haver Hs. Maj. udi for^{ne} aabne Brev budet og befalet alle og hver særdeles at rette dennem efter til samme Dag og Tid til for^{ne} Hs. Maj.s Kjøbsted Kjøbenhavn at lade fremkomme og møde tilstede af hvert Herred deres Herredsprovst og to Præster med Fuldmagt af alle Præster udi samme Herred, hvilke paa alle deres Vegne ydermere skulle forfare, hvis til samme Tid om højbemeldte Hs. Maj.s elskelige kjære Søns Hylding bliver foregivet; og derinden at gjøre og samtykke hvis andre Hs. Maj.s Under-saatter for godt anseendes og gjørendes vorder: Da have vi, forbemeldte Hs. Maj.s naadige Befaling underdanigst at efterkomme, været forsamlede af Bjevverskovs Herred og paa alle vores Vegne endrægteligen bevilget, tilbetroet og Fuldmagt givet, og nu med dette vores aabne Brev bevilger, samtykker, tilbetroer og Fuldmagt giver hæderlig og højlerd Mand, Mester Claus Christoffersøn, Tjener udi Guds Ord til Herfølge og Sædder, vores kjære Herredsprovst, desligeste Her Samuel Madsøn udi Vollersløv og Gjørsløv, og Her Samuel Hansøn til Haarløv og Himlingeøje, Prædikanter her udi Herredet, til bestemte Tid paa alle vores Vegne at møde og være tilstede udi Kjøbenhavn, højbemeldte Kgl. Maj.s Proposition og Mening udi denne angivne Sag, vores allernaadigste Herres Hylding anlangendes, da ydermere at forfare, forafskede og til Ende at forhandle; og hvis de udi denne Sag beslutter, forafskeder og med Ed, Mund og Haand lover og tilsiger, det ville og skulle vi alle og hver særdeles og samtlige for os selv og vores Efterkommere saa fast og ubrødelig holde og efterkomme, som det af os selv var gjort, og vi alle personlig havde været tilstede. Forhaabendes os alle og hver særdeles igjen en naadig og gunstig Herre, som vores gejstlige Friheder (efter hans højlovlige Her Faders Tilsagn, aabne beseglede Breve, Hs. Maj. os udi Hs. Fyrst. Naades Ud-
Ny kirkehist. Saml. V.

vælgelse givet og forseglet haver, og efter Rigens og fremfarne Kongers gamle og lovlige Sædvane) naadelig vil, naar Hs. højmeldte Fyrstelige Naade til en fuldkommen Rege-ring indtræder, fremdeles confirmere og stadfæste. Til des ydermere Vidnesbyrd have vi ladet trykke vores Signeter her neden, underskrivendes med egne Hænder. Actum Herfolgæ 20 Februar. 1610.

Lauritz Andersen. Niels Matzøn. Oluff Oellsøn ¹⁾.

Egen Haand. Egen Haand. Egen Haand.

Lignende Fuldmagter udstedtes i

Ars og Skipping Herreder af Jesper Melchorson i Rakløf, Christen Christensen (per manum comministri Andreæ Joannis) i Versløv og Jorløse, Seuren Christensøn i Uby, Jacob Seffrensøn i Rørby, Peder Oluffsøn i Tømmerup, Peder Hansen i Svallerup, Søfren Søverensen i Viskinge og Avensø, Søffren Jørgensøn i Aarby, Anders Christensøn i Røsnes, Claus Sørensen i Store og Lille Fulede, Michell Hansøn (per manum filii comministri) i Vallekilde og Hørrit og Morthen Rasmussen (per manum Henrici Nicolai) paa Sejro, for Provsten Jørgen Jacobsen i Kallundborg, Niels Pedersen i Bregninge og Biersted, og Niels Hansen i Føllesløv og Særsløv.

Baarse Herred, af Lauridz Jacobsøn, Sognepræst i Uby, Hans Pedersøn i Baarse, Samuel Mogensøn i Snese, Madtz Jacobsøn i Præstø, Jacob Nielsøn F. i Egisborg, Stalandus ²⁾ Nielsøn i Jungshoved, Seuffren Pedersøn i Allerløv, Thomis Hansøn i Beldringe, Morten Henrichsøn ³⁾ i Everdrup, for Mester Simon Nielsøn, Provst ⁴⁾ i Herredet og Præst i Vordingborg, M. Jacob Andersøn i Kallehave og Niels Hansen i Mern.

¹⁾ 1608 nævnes Hr. Niels Oluffsen som Præst i Endeslev og Vraaby.

²⁾ Mandens egentlig Navn var Stanislaus (se foran S. 50) og saaledes synes han ogsaa at have begyndt at skrive Navnet i Underskriften; men da der ovenfor i Fuldmagten var skrevet Stallandus, har han rettet sig efter denne vulgære Udtale af det fremmede Navn og skrevet sig paa samme Maade. 1608 skrev han sig Stanislaus.

³⁾ 1608: Christen Nielsen. — ⁴⁾ 1608: Vice-Præpositus.

Flakkebjerg Herred, af Christoffer Jensen i Ørsløv, Lauritz Lauritzen i Skjørpinge, Jacop Hansøn i Skjelskør, Niels Matzøn Landzgraff i Sørby, Hanns Christophersøn i Eggitslev, Christen Nielsøn i Hyllested, Lauritz Nielsøn i Gimlinge, Seuerin Bierig i Høve, Jørgen Hansøn i Tjæreby, Peder Hansøn i Faardrup, Lauue Lauuissøn i Tjustrup, Michel Christensøn i Gundersløv, Hans Jensøn M. i Vallensved, Morten Budelsøn¹⁾ i Karrebæk, Thames Matzøn i Marvede, *Oluff Lauritzøn i Hyllinge, Rasmus Hansen i Førslev, *Christen Jensøn W. i Fodby, Ole Jespersøn²⁾ i Hosløf, for Provsten Mogens Jensøn i Krummerup og Fuglebjerg, Mester Hans Lund i Magleby og Mester Povl Colding³⁾ i Vindinge.

Faxe Herred, af Jens Hanssen i Ulsø, Niels Christensen i Faxe, Peder Nielsøn i Egede, Jørgen Lauritzøn i Dalby, Hans Søffrensen i Kongsted, for Provsten Peder Jacobsøn i Spjellerup og Smerup, Niels Hansøn i Karise og Alsløv, og Christen Jensøn i Roholte.

Hammer Herred, af Jens Nielsøn i Nestelsø, Jens Jørgensøn i Rønnebæk, Peder Nielsøn i Vejlø og Egisborg, Jacob Rasmussen i Kyng, for Provsten Søffren Jørgensen i Sverborg, Jørgen Lauritzøn i Hammer og Lundby, og Hans Jensen i Togsværd.

Holbo Herred, af Jacob Nielsen i Blidstrup, Michel Rasmussen i Tibirke, Anders Jørgensen i Ramløse og Annise, Jens Jensen⁴⁾ i Helsingø og Valdby, Peder Nielsen⁵⁾

¹⁾ Af denne Præst haves i Hjelmskjernes Saml. følgende Skrift: Carmen, quod Sacrae Flacchebergensium curiæ et collegii Dn. Præposito et Dn. Pastoribus, pietatis et humanitatis virtutibus viris spectatis, collegis suis et fratribus dilectis, in Calabris et publico Pastorum Conventu honoris et amoris ergo recitavit et dicavit 15. Jun. 1613, in Carebech, M(artinus) B(udolphius) H(iarbachius). Hafn. 1613. 4. (Det fulde Navn staar under Fortalen). Dette Skrift anføres ikke i vore Litteraturlexica. Derimod har Worm (Lexicon over lærde Mænd I, 191) et andet Skrift af denne Forfatter: Epistolæ petitoriaë quatuordecim. Hafn. 1614. 4; men det har jeg for-gjæves efterspurgt.

²⁾ 1608: Jesper Nielsen. — ³⁾ 1608: Rasmus Jensen.

⁴⁾ 1608: Hans Andersøn. — ⁵⁾ 1608: Jørgen Frandtsøn, Herredets Provst.

Græsted og Maarom, for Provsten Chrysostomus Jensen i Vejby, M. Hans Dirichsøn i Søborg, og Rasmus Frandsøn i Esbønderup og Nøddebo.

Horns Herred, af Søffren Pedersøn i Kyndby, Peder Jensøn i Ferslev, Moens Lægvidsøn paa Ovrø, for Provsten Hans Thagesen i Gjerlev og Draaby¹⁾, Jens Quist i Skullev og Selsø, og Anders Sivordsen i Skiby.

Ljunge Herred i Frederiksborg Len, af M. Michel Andersen i Sundby, for Provsten Rasmus Lauritzen i Ljunge og Uggeløse, M. Christen Rasmussøn i Slangerup og Uvelse, og Michel Jensøn i Græse og Siersløf²⁾.

Ljunge Herred i Kronborg Len, af Mester Anders Christensøn S., Prædikant i Helsingør, Hans Jensøn Lille-rød i Blovstrød og Lillerød, Hans Tidemandt i Tikjøb, Poffwell Ollsøn i Karlebo, Niels Pedersøn i Asminderød og Grønholt, og Peder Seurensøn paa Hven, for Provsten, Mester Søfren Christensøn Torndal, Sognepræst i Helsingør, Augustinus Sand, tysk Prædikant smst., og Christen Lauritzen i Birkerød.

Løve Herred, af Henrich Nielszen i Vedby, Clemend Andersen i Bakkendrup, Oluff Pedersøn i Gierslev, Oluff Pedersøn i Helsingø, Madtz Pedersøn i Sæby, Peder Arnoldsen i Stillinge, Lauritz Olsøn i Rersløf, for Provsten Anders Jensøn i Ørsløf, Oluf Olsøn i Havrebjerg og Anders Zacharissøn Liung i Finderup.

Mierløse Herred, af Laurits Mattzøn i Holbæk, Rasmus Søurensøn i Asmindrup, Jens Christensøn i Nørre Jerløse, Rasmus Pedersen i Sønder Jerløse, Christoffer Pedersøn i Tostrup, Niels Pedersøn i Soderup, Jesper Christensøn i Bjergby, Seuerin Bierlie i Butterup, Frands Jørgensøn i Undløse, Jens Jensøn i Nidløse, Jacob Oluffsøn³⁾ i Pedersborg, for Provsten Hans Jensøn i Stensmagle, M. Niels Matthsøn i Tølløse og Erich Moritzøn i Tersløse.

¹⁾ 1608: Hans Thagesøn Sognepræst i Gjerlev, og Thage Hansen, Sognepræst i Draaby.

²⁾ 1608 tilføjes: Knud Simonsen i Jørlunde. — ³⁾ 1608: Oluf Pedersen.

Møens Øster og Vester Herred, af Jens Nielsen i Magleby, Oluff Jensøn i Fanefjord og Anders Lauritzøn¹⁾ i Kjelby, for Provsten Rasmus Nielsøn i Stege, Niels Hansøn i Elmelund og Anders Abrahamsøn i Borre.

Odsherred: Provsten Hans Pedersen og Præsterne Michel Lauritzen i Nykjøbing, Jørgen Jensen i Faarevejle, Joachim Hansen i Grevinge, Eske Bertelsen i Højby, Sander Olufsen i Egebjerg, Jørgen Pedersen i Asnæs og Peder Andersen paa Odden udstedte i Forening Brevet; men de tvende af dem, som med Provsten skulde møde ved Hyl-lingen paa de øvriges Vegne, nævnes ikke udtrykkelig²⁾.

Ramsø Herred, af Søffren Jespersen i Ølseagle og Lellinge, Hans Mogensøn i Dalby, Peder Hemmingsøn i Egby, Niels Bentzen i Rorup og Niels Pedersen i Gadstrup, for Provsten Jens Basse i Højeølsie (men da denne paa Grund af Skrøbelighed ikke selv kunde møde, havde han givet Sognepræsten i Kjøge Mester Lauritz Sigersen³⁾ Fuldmagt paa sine Vegne), Hans Olsen i Ørsted og Jørgen Hansen i Borup.

Ringsted og Alsted Herreder, af Jacob Matzen i Nordrup og Farrenløs, Seuren Michelson i Benløs og Qverkeby, Niels Trugelsøn i Alsted og Fjennesløv, Hans Jacobsen Hafniensis i Harrested og Allindemagle, Matthz Rasmussøn⁴⁾ i Viersted, Oluff Hansen i Hasle og Broby, Lauritz Matzøn i Førsløv og Snesløv, Seffren Oluffsøn i Høm og Vetersløv, Jørgen Pederson i Bringstrup og Siersted, Jørgen Lauritzøn i Slauglille og Bjernede, Peder Jakobsøn i Ljunge og Broby, Hans Dinsen⁵⁾ i Gyrstinge og Flinterup, for Provsten, Peder Krage i Ringsted, Mads

1) 1608: Lauritz Michelson.

2) 1610 angives ikke de Sogne, hvori Præsterne vare ansatte, Sognene ere derfor her supplerede fra Fuldmagten af 1608.

3) Skrev sig 1608: Lauritz Løng.

4) Rimeligvis den samme, som 1608 kalder sig Matths Bredall, men i dette Aar ere Sognene ikke angivne for disse to Herreder.

5) 1608: Jens Nielsøn.

Mortensøn i Jystrup og Valsølille, og Hans Pouelsøn Nouiomagus i Tersløv og Ørsløv¹⁾.

Slagelse Herred, Hans Pouelsøn i Taarnborg, Peder Mogensøn til Michels Kirke i Slagelse, Niels Jensøn i Korsør, Hans Iffuersøn i Boeslund, Hans Nielsen i Bierby, Niels Jensøn i Henninge, Powell Theophilisøn til S. Peder i Slagelse, Knud Nielsøn²⁾ i Synderup, for Provsten Hans Jacobsen i Sorterup, Jørgen Jensen i Vemmeløv og Hans Jespersen i Lundforlund.

Smørum og Lille Herreder, af Lauritz Nielsøn i Værløse, Peder Madtzen i Hersted, Jacob Hansen i Brøndby, Severin Nielsøn i Vallensbæk, Otthe Hanssen Kiøbenhaffn i Ledø, Torben Jensen Kiøbenhaffn i Ballerup, Klaus Klausson Fortt³⁾ i Torslund og Ishøj, og Erland Tritsønn i Tostrup, for Provsten Mester Peder Schielderup, Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, samt Simen Jensen i Glostrup og Niels Pedersen i Sengeløse.

Sokkelunds Herred, af M. Oluff Kock til S. Nicolai K. i Kbhvn., M. Johan Craft, tysk Prædikant i Kbhvn., Nicolaus Krøger i Store Magleby, Olaus Christierni i Glad-saxe, Niels Olufsen i Gjentoft, Lauritz Henrichsen i Ovre ved Dammen, Matz Rasmussøn i Lyngby, Hanns Nielsøn i Søllerød og Petrus Joannis⁴⁾ i Ovre ved Stranden, for Provsten M. Peder Schielderup, Sognepræst ved Vor Frue Kirke, M. Hans Bang, Sognepræst ved Helligaandskirke i Kbhvn, og M. Claus Hansen Jeger i Taarnby.

Stevns Herred, af Knud Rasmussøn i Lydersløv og Frøsløv, Søffren Chrestensen i Strøby og Varpeløv, Anders Hansøn i Magleby, Jens Rasmussøn i Holtug, Oluff Nielsøn

¹⁾ I Fuldmagten fra 1608 nævnes een Præst mere end i den fra 1610, nemlig Hr. Lauritz Jørgensen, der formodentlig har været i Sorø.

²⁾ 1608: Niels Knudsen, og da han har underskrevet først, har han formodentlig været Provst dengang.

³⁾ I Fuldmagten skrives Navnet Føert; maaske var denne Præst en Søn af den bekjendte Boghandler Klaus Føerd i Kjøbenhavn.

⁴⁾ 1608: Peder Nielsen Wore.

i Lille Heddinge og Højrup, for Provsten Morten Jensen i Helsted, M. Frants Jonsen i Store Heddinge og Matz Mickelsen i Havnløv.

Strø Herred, af Claus Knudtzen i Torup, Christianus Petrejus i Ølsted, Andreas Laurentius i Strø, Claudius Johannis Rugmannus i Lyndbylille og Johannes Andreæ f. i Melby, for Provsten Herman Lipper i Kregome og Vinderød, Søfren Pedersen i Skjævinge og Gjørlose, og Mogens Pedersen i Tjæreby og Alsnyderup.

Søme Herred, af Daniel Knoff, Sognepræst til Svavrsløv og Kornerup, Peder Jensen i Jyllinge og Gunsømagle, Hans Jørinsøn Faxe i Kirkerup og Agerup, Jøren Andersen i Hvestrup, Niels Benndsen i Glim, Hermandt Hansen Høyer, Tjener i Guds Ord i Kornerup, Jesper Christoffersøn Gerluff til S. Ips og S. Jørgens Sogne i Roskilde, for Provsten Knud Seuerensen i Flyng, Niels Jensen Sognepræst til Vor Frue Sogn i Roskilde, og Damianus Alberttzen i Hersløv.

Tudse Herred, af Lauritz Rasmussen i Hørby, Christen Lauritzøn i Hagedsted og Gislinge, Thyge Moritzøn i Kundby, Hans Søffrensen i Bjerby og Mørkhøf og Niels Throelsøn i Hjembæk og Svinninge, for Provsten Morten Andersøn i Skamstrup og Torbenfeld, Adam Michelsøn i Udby og Matz Pedersøn i Jyderup og Holmstrup.

Tune Herred, af Powell Pederssen i Vindinge, Johann Wedtzelsen Roschilde i Reersløv, Jørgen Pederssen Horsens i Havdrup og Skjensved, Søfren Ericksøn i Snoldeløv og Tune, Peder Andersen Mand i Jersi og Solrød, for Provsten Knud Seuerensen i Flyng (i Søme Herred), Hans Pedersen Kjuse i Kalslund og Kagstrup, og Hans Pedersøn Walløe i Kildebrønd og Greve.

Tybjerg Herred, af Niels Pedersøn i Risløv, Niels Lauritzøn i Sandby, Willadz Mogensøn i Åversi, Bo Mortensen i Vester Egede, Hans Rasmussen i Tybjerg, Lauritz Madsøn i Glumsø, Jens Mickelsøn i Herlufsholm, Christen Oelsøn i Nesby og Jens Mogensøn til S. Mortens Kirke i

Nestved, for Provsten Anders Jacobsen i Herlufmagle, Christen Tygesen i Bavelse og Niels Eschildsen til S. Peders Kirke i Nestved.

Voldborg Herred, af Jørgen Suendtzøn i Sæby, Thønis Hansen i Saaby, Friderich Nielsen i Hvalsø, for Provsten M. Morten Pedersøn i Hyllinge, Hans Knudsøn i Ousted og Peder Raffn i Rye.

Ølstykke Herred, af Oluff Knudsen i Ølstykke og Hans Henningsen i Farum, for Provsten Peder Jensen i Stenløse og Vexø, Seffren Lauritzen i Slagslunde og Ganløse, og Lauritz Pedersen i Snodstrup.

Paa Roskilde Kapitels Vegne mødte 1608 Domprovsten Holger Gagge til Førsløv og Kanniken M. Povl Pedersen (Sognepræst ved Domkirken) som deputerede ved Valget. Fuldmagten er udstedt under Kapitlets Segl, men uden at de enkelte Kapitelsmedlemmer ere nævnede. — Kapitlets Fuldmagt for 1610 har jeg ikke fundet.

3.

Uddrag af Arsherreds gamle Provstebog.

I Aaret 1740 havde Langebek en Bog til Laans, foran i hvilken der fandtes skrevet: »Artz Herridtz Kirckers Jordeguodtz, saa oc Sogne Præsternis ibidem mensalia, redtzle oc herlighed. Item Præstegaardenis rette affuel oc tillægh, med Herridtz Degnenes redtzle oc indkompst. Antegnit oc flitteligen beschreffuen aff hæderlig Mand Hr. Niels Hansøn, Sognepræst til begge Fulede Sogne wdi Arsherrit, oc Prouist udi Arsherrit oc Skippingherrit. Effther alles wor naadigste Herris oc Kongis alffuorligste Befalning derom schriftlig wdgaet er Anno 1567. — Nu paa nye staffn omschreffuen effther thend gamble bog, dog forandrit wdi bogens bredde, ephtersom skiifte er skeed paa Lensmend, Præster, Degne, Kirckens oc Præsternis thienere. Aft Jurgen Jacobsøn, Sogne-Præst i Kallundborg A° 1588. — Og nu

efter Originalen, som findes hos Hr. Hans Pederson i Bregninge, udskreven 1684 af Lauritz Olufson Kok, Sogne-Præst paa Refsnes.« Af denne Bog gjorde Langebek et Uddrag, som nu findes i Kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. 974 a. 4). Navnlig afskrev han en Række Kalenderoptegnelser, som fandtes sammesteds, og som var begyndt og ført indtil Aaret 1617 af Hr. Jørgen Jakobsen, Sognepræst i Kallundborg, og senere fortsat af andre, saaledes at de sidste Optegnelser vare fra Aaret 1660. Jeg uddrager heraf hvad der vedkommer Præstehistorien. Forresten angaa Optegnelserne især den almindelige danske Historie (saasom Fødsler, Dødsfald osv. i det kongelige Hus), samt Lensmænd, Slotsfogeder og Borgmestre i Kallundborg, om hvilke man derfor her kan finde en hel Del Oplysninger især fra Slutningen af 16de og Begyndelsen af 17de Aarh. En Del af Notitserne til Præstehistorien ere middelbart eller umiddelbart benyttede i Paludans Beskrivelse af Kallundborg og i F. Algreen Ussings Hist. Efterretn. om Artsherred. Men da der findes mere, end der i disse Skrifter har været Anvendelse for, og da det hele ikke er af stort Omfang, kan det passende samlet meddeles her.

Om Hr. Jørgen Jakobsen, hvem Optegnelserne altsaa fornemmelig skyldes, kunde, foruden hvad han selv i det følgende har antegnet, bemærkes, at han, saavidt vi kunne skjønne, har været en ret fremragende Mand i sin Tid og Stand. Han er Forfatter af en Ligprædiken over Fru Kirstine Holk til Barritskov (den kallundborgske Lensmand Sten Brahes Hustru) holdt i Næsby Kirke den 24 Marts 1599 (tr. Kbh. 1599. 8.). Lyskander roser ham meget i sin Bog om danske Skribenter. Hos Zwergius, S. 98—9, findes et ret mærkeligt Brev til ham fra Biskop Povl Madsen; et andet fra Biskop Peder Vinstrup angaaende Præstens unge Søns Giftermaal med Bispens gamle Søster meddeles nedenfor. Følgende Kongebreve haves ham vedkommende: 1. Hr. Jørgen Jakobsen, Sognepræst i Kallundborg, havde givet tilkjende, at udi den sydvestre Del af Haven ved

hans Gaard i Kallundborg, som kaldes Taarngaarden, har staaet et Taarn i fordums Tid, hvilket nu er affaldet paa et lidet Stykke Mur nær, som endnu staar inde i Haven; efter sin Begjæring fik han nu Tilladelse til at nedbryde dette Stykke Mur for derved at udvide Haven; men han skulde da atter skaffe Haven bekvem Lukkelse. Dat. Kallundborg 1 Avg. 1582 (Sjæl. Registre 12, 254). 2. Borgmester og Raadmænd samt Sognepræsten i Kallundborg havde givet Kongen tilkjende, at der paa Slottet en Tidlang i de fremfarne Lensmænds Tid var underholdt fire Skolepersoner til Kost, og de havde bedet om, at det dermed maatte vedblive. Lensmanden fik derfor nu Befaling til fremdeles at give fire Skolepersoner, som dertil foresloges af Sognepræsten og Kapellanen, deres Kost paa Slottet. Dat. 10 Juni 1587 (Afskr. i Topografisk Saml. i Geh.-Ark.). 3. Kongen under og giver Hr. Jørgen Jakobsen, Sognepræst i Kallundborg, og hans Arvinger til evindelig Eje den nederste Part af et gammelt Taarn, der stander i hans Gaard der-sammesteds, samt den Grund, hvorpaa Taarnet staar. Dat. Horsens 27 Jan. 1609. (Sjæl. Reg. 15, 236).

Januar.

3. Døde Doctor Petrus Palladius 1560.
8. 1617. Diem suam obiit reverendus senex Dn. Georgius Jacobi pastor primarius Callenburgensis et præpositus tractus huius provincialis, ætatis 73, pastoratus 45.
12. Celebratæ sunt nuptiæ filii mei charissimi D. Severini Georgii in Arce Calundana A° 1603, sub Præsiede Sthenone Brahe.
14. Døde Hr. Christen paa Rysnæs A° 1585.
24. Gjorde Hr. Mikkil i Vallekilde sin Datters Bryllup 1591.
30. A° 1655 døde Hr. Holger Gertsen i Fulede, og be-graven den 9 Febr., ætat. 41, officii 14.

Februar.

7. Blev min Søn Mads Jørgensen indlagt i Kost hos M. Wolfgang i Kjøbenhavn for en Daler om Ugen, A° 1612.

8. Begroves Boel Hr. Christens i Værsløv A° 1577.
12. pie obdormivit in Domino gener meus Mag. Johannes Severini, pastor de Sæbye, inter primam et secundam mediæ noctis, A° 1591.
17. Døde Hr. Laurits Jette pastor ecclesiæ Callenburgensis A° 1565.
18. Auspicatus est suum officium celebravitque primitias Dn. Daniel in Fulede A° 1588.
24. Døde Søren Jensen Borger i Kallundborg og Raadmand, min salig Hustrues Kirstines Fader, A° 1565.
28. Havde Hr. Christen Madom paa Røsnæs sin første Messe i Kallundborg Kirke A° 1565.
- Marts.
4. Døde Hr. Mads Mauritsen i Aarby 1649.
7. Obiit in Domino rev. Dn. Matthias Georgii pastor in Aarby A° 1630.
- Obiit præstantissimus et cordatus vir Mag. Albertus Johannis, Episcopus Arhusiensis vigilantissimus, A° 1593.
8. Obiit rev. Dn. Petrus Saxild, Pastor i Svallerup, A° 1633.
9. Døde Marine Hr. Jespers af Rakløv, 1576.
11. Obiit Dn. Christiernus in Bregninge A° 1596.
13. Anno 1650 døde Hr. Anders Mortensen i Følleslev, officii 10.
18. Døde Hr. Bertel Sørensen paa Sejro A° 1655.
25. Døde Hr. Niels Persen, Sognepræst i Kallundborg 1553.
26. Obiit in Domino Dn. Bartholomæus in Fellitzløff A° 1596.
- Døde Maren Hr. Søren paa Røsnæs A° 1660.
- April.
3. Vocatus sum ad munus past. Kallundburg. A° 1572.
- 1650 døde Hr. Mads Michelsen i Vallekilde.
16. A° 1638 pie et placide in Domino obdormivit rev. Dn. Severinus Michaelis pastor Serøensium.
19. A° 1652 obiit Casparus Brochmannus Episcopus Selandiæ, de Ecclesia Christi et Academia præclare meritus.
- Døde Hr. Anders paa Røsnæs, anno officii 50 (A° 1652).

28. Paroxismo epileptico horrendo vexatus exspiravit Dn.
Joh. Nicolai de Fellisløf A° 1638.

30. Fødtes min Datter Kirstine A° 1584.

Maj.

1. Flyttede Hr. Melchior fra Kallundborg og til Rakløv 1540.
3. A° 1644 døde Hr. Jacob Jensen i Jyderup, ætat. 64, officii 27.
7. A° 1647 døde Hr. Peder Hermansen i Rørby, ætat. 63, officii 30.
8. Døde Citze Hr. Jespers i Rakløv A° 1573.
9. Døde Mester Jørgen Brod, pastor Ecclesie Kallundburgensis, A° 1571.
11. A° 1639 døde| Anna Hr. Peders i Rørby in vera filii Dei invocatione, anno ætatis 60½, conjugii 45.
20. A° 1655 indsat Hr. Søren Marcussen i Sejro Kald.
22. Doct. Nic. Hemmingius fødes 1513.
25. Doct. Hans Albretsen, Bisp i Sjælland døde 1569.
26. A° 1643 døde Mette Hr. Marcuses i Viskinge, ætat. 62.
28. Paa denne Dag A° 1588 hensov min kjære Moder i Herren.

Juni.

3. Stod mit Fæstendøl med Kirstine Sørensdatter i Kallundborg A° 1576.
5. Fødtes min Datter Karine A° 1575.
7. Stod min Stifdatters, Margrete Jørgensdatters, Fæstendøl med Mads Christensen af Gulland A° 1589.
14. Stod mit Fæstendøl med Anne Madsdatter i Kjøge A° 1579.
15. Døde Hr. Laurits, Sognepræst i Rakløv, 1539.
22. Anno 1655 døde D. Laurits Mortensen Scavenius udi Roskilde.
23. Døde Maren Hr. Christens i Værsløv A° 1630, ætat. 84, viduitatis 20.
28. Døde Vibeke Hr. Rasmuses i Uby, ætat. 34, conjugii 4.

Juli.

3. Mester Anders Mariager døde A° 1582, pastor Hafn. ad divum Nicolaum.

4. Vitæ præsentis ergastulo solutus est D. Nicolaus Johannis pastor Fellitzløv, præpositus Artz et Skipping, A° 1623, ætat. 60, pastoratus 27¹⁾.
 - Døde Anna Hr. Mats's i Aarby 1630.
7. Døde Hr. Niels Thomesen i Aarby, som var Pastor 9 Uger, A° 1630.
12. Fødtes min Datter Else A° 1573 af Marine, min første Hustru, fød til Løven i Brabant, og blev Barnet født her i Kallundborg.

Avgust.

3. Hr. Hans Kapellan og Skolemester i Kallundborg A° 157*.
6. Doct. Christ. Morsianus Medicus obiit Hafniæ 1560.
10. Exantlatis vitæ præsentis molestiis satur vitæ feliciter obiit Christianus Christiani pastor Værsløf et Jørløs, ætatis 81, pastoratus 45, A° 1610.
 - Døde min første Hustru Maria Hermeis A° 1575.
13. Døde Hr. Jens i Uby A° 1634, ætatis 55, pastoratus 17, præposituræ 11.
14. A° 1590 pie obdormivit in Christo filius meus charissimus Jacobus junior.
17. Blev min Søn Hr. Søren i Aarby født paa Brødre Dag A° 1578.
18. Døde hans Moder Kirstine i samme Barselseng, ejusdem anni, anden Dag.
19. Døde Hr. Anders, Kapellan i Kallundborg, Ao 1587²⁾.
20. Hr. Claus i Fulede dømt fra sit Kald 1634. Obiit vero A° 1657 6 Jan.
24. Obdormivit in Domino Dn. Marcus Canutius pastor Wisking. A° 1637.

September.

6. Stod mit Bryllup i Kallundborg med Anne Madsdatter A° 1579. Døde 22 Maj 1625.

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. II, 448.

²⁾ Den 15de Juli 1579 fik Hr. Anders Tjærebro, Kapellan til Sognekirken i Kallundborg, Kongebrev paa Halvparten af Svallerup Kongetiende (Topograf. Saml. i Geh.-Ark.).

7. Promovebat in Doctorem M. Petrus Vinstrupius Episcopus Sielandiæ A° 1591.
9. Døde Hr. Anders Erichsen, Præst i Rørby, A° 1578.
10. A° 1592 Hr. Damiani Bryllup med Sophia i Fulede.
12. Døde Hr. Morten Pedersen i Raklöv A° 1639, ætat. 52, officii 21.
13. Døde Mester Hans Sandersen i Kallundborg 1578.
13. Stod mit Bryllup med Maria Mester Jørgens i Kallundborg 1572.
- A° 1638 magnus ille Joh. Pauli Resenius, Episcopus Sielandiæ, ætatis A° 77, animam placide exhalavit. Exequiæ 25 Sept. celebratæ.
17. A° 1639 stod Hr. Oluf Madsens Bryllup af Viskinge med Hr. Peder Hermandsens Datter i Rørby, Karen Pedersdatter.
19. Døde Karen Hr. Mortens i Raklöv A° 1625.
26. Fødte Anna, min tredie Hustru, en Søn, kaldtes Jacob, A° 1581.

Oktober.

7. Døde Doct. Niels Pedersen, Professor Theologiæ, af Blodsot A° 1634.
11. Døde Hr. Melchior i Raklöv, Provst i Arsherred, 1555.
18. Initiatus sum sacris A° 1569.
22. Døde Hr. Niels Ibsen, Kapellan i Kallundborg, A° 1578 ¹⁾.
30. Døde Doctor Povl [Madsen], Bispen.

November.

12. Nuptiæ Dn. Caspari ²⁾ celebratæ Arhusiæ 1589.
14. A° 1656 obiit Dn. Andreas Joannis Calundanus, pastor eccl. Wærsløf et Jørløs et districtus Schippingensis præpositus, vir de ecclesia Christi præclare meritis.
15. Solennia nuptiarum privignæ meæ Margretæ celebravi A° 1590.

¹⁾ Den 15de April 1576 fik Hr. Niels Ipsen, Kapellan til Sognekirken i Kallundborg, Kongebrev paa Halvparten af Svallerup Kongetiende (Topograf. Saml. i Geh.-Ark.).

²⁾ Hr. Jesper Melchiorson, Præst i Raklev.

17. Døde Hr. Anders Pedersen i Følleslev 1640.
19. Pie obdormivit in Domino Nicolaus Johannis pastor ecclesiarum Store og Lille Fulede, præpositus in Arsherred et Skippingherred dignissimus, A° 1587.
21. Doctor Johannes Sinningius døde A° 1547.
27. Obiit filius meus dilectus Jacobus Georgii primarius A° 1583.
30. Stod Hr. Jespers Velkomst Kost Rachlovix An. 1589.
- Dierum numero completo, placide in Domino obiit rev. Dn. Jacobus Severini pastor in Rørby, A° 1617.
December.
5. Doct. Johannes Machabæus døde A° 1557.
- A° 1619 døde Karen Hr. Anderses i Værsløv, Anno ætat. 29, conjugii 9.
24. Obdormivit in Domino Johannes Petri pastor Ecclesiæ Dei, quæ est Thomerup, A° 1588.
28. Obiit Dn. Georgius Johannis, Sacellanus Callundburgensis, A° 1626.

Af Provstebogen¹⁾ har Langebek endvidere afskrevet følgende ret mærkelige Dom:

Anno MDLXXXVIII thend 17. Octobris, som wor en Søndag, tha Epthermiddag loed Slotzherren welbiurdig Hack Wlstand kalle wdi rætte for sig oc for Jurgen Rosenkrantz, som same tiid wor paa Slottet, Her Christen i Wersløw paa thend ene, och Oluff Otzsing, Borger i Kallundborg, paa thend anden siide. Oc haffde for^{ne} Oluff Otzsing tillforne sin forfølning thill Artzherritz tingh offuer Her Christen i Wersløw; men Leensmanden, welb. Hack Wlstand, formedelst sin schriffuelse gjorde Opsettelse i Sagen, att Fogdenn skulle inthet dømme, før end Leensmanden wor selff huos. Oc som forberørt er, ther for^{ne} thuenne Dannemend kom for rætte samme for^{ne} Dag, haffde Oluff Otzsing tilltale till Hr. Christen for Kongthiende, hand wdi

¹⁾ Da denne nu kun haves i Afskrifts Afskrift, er det rimeligt, at der kan være Fejl i enkelte af de anførte Aarstal og Navne.

sin Formandtz Thomis Scriffuers tiid, saa oc till thenne dag wdi Oluff Otzsings tiid wpbaarit haffuer aff thend bonde wdi Jørløse, som ligger ad mensam. Oc formente for^{ne} Oluff Otzsing, hannom ther m^d att were sked for kort oc emod Recessen oc Kongl. Maist^s Breff, der tilholler alle Sognemend att thiende till alle thre Parter. Oc satte wdi all rætte, om Her Christen burde att wpbære Kongens Anpart wdi Thienden aff samme bonde oc gaard, efftherdi hand gaff deraff festning oc skylder aarligen. Thaa same tiid suarede Her Christen, att icke hand aleniste mere end wdi 24 aar haffde wpbaarit same Kongthiende, men sine salige Formend haffde fra Dronning Margrettes tiid wpbaarit thend w-ijlet oc w-kiert aff nogen Mand indthil nu. Oc kunde nocksom giøre thette beuisligt med den gamble Jørløse Kirckis Messe bogh. Oc mente, huad Dronning Margretta i saa maade giffuit haffde, bleff well i denne tiid oc her ephther saa wel bekræftet, som det thil thes haffuer werit i fremfarne Kongers tiidt. — Tha ephther tiltale oc giensuar bleff saa affsagt for rette wdaff for^{ne} thuenne Danmarckis Raad: Att ephtherdi lige saadanne Sager haffuer tilforne werit steffnd wdaff nogle Danmarckis Adell ind for almindelig Herredage emod nogle Prester, oc Kongl. Matt. self personligen haffde dømt Præsterne ved theris gamble Hæfd oc Friheder, wiste de ey anderledis att dømme i thenne Sag. Oc ephtherdi att Oluff Otzsing icke kunde benecte, att hand jo thill thes haffde wpbaarit saa meget, som hand fest haffde, oc hand ey haffde mere fest, end som hans Formand wpbaaret haffde i sin thiid: tha skulle for^{ne} Oluff Otzsing ther med til fritz were, oc Her Christen oc hans Ephtherkommere her ephther, som her till, nyde sine gammell Friheder. Actum Kallundburg Slott Anno et die ut supra. Offuerwerendis Prouisten Her Jurgen Jacopsøn, Michel Jensøn, Burgemester i Kallundborg, Jesper Kyndesøn, Herritsfoged i Arsherrid, etc.

Endnu hidsættes et Par andenstedsfra hentede Breve an-gaaende kirkelige Sager fra Kallundborg i 16de Aarhundrede:

i.

Jegh Hemingh Anderssen, vor nodigste Herres Konning Cristhierns Capellan paa Kalwndheborgh, kendis och vitterlicth gør met thette myth obnebreff, ath hedherligh och velbyrdigh mandh Her Olwff Holgherssen haffwer bettallith och fornøffwet megh ij^c mærc danske penningh flor then tyænisth, som iegh haffwer gyorth i Kyppinghe, och thet som iegh haffwer kosthet och vdlawth ibidem. Soo iegh tackher hannum for goedh bettallyngh, och ladher hannum ledigh och less, qwith och fry for hwer mands tillal om for^{ne} penningh. Tiil ydhermere bewisningh trickher iegh myth segnyth nædhen for thette myth obnebreff. Datum Kalwndheborgh Anno Domini Mdxvii.

Orig. med Segl i Geh.-Ark., Topograf. Saml. Kallundborg, Nr. 34.

ij.

Jeg Jens Jørgensen, sogne prest vti Aarbø, gjør vytterligt met thette myt obne breff, att ieg er nu saa offuer eens vorden met erlig oc velbørdige quinde frue Anne Niels Brades till Valløse, oc loffuer oc till syger hinde, effther ad hun haffuer nu vndt oc tilladet, ad ieg maa nyde rænten oc langylden aff then gordt vti Kallingborig oc aff then gordt vti Vydinge Helsing lygindes vti Læffue berett, som hyndis faderbroder Jep Lang lagde till hellige korss Alter vti Vor Frue kiercke vti Kallingborig, vti myn lyffs thyd: tha haffuer ieg oc loffuett, oc till syger hynde, ad hun schall nyde herligheden oc forswarett aff for^{ne} gorde, som forskreffuett staar, vti myn lyffs thyd, oc naar ieg dør oc affgangen er, tha schall for^{ne} gorde oc gotz met all theress rænte oc rættighedt oc all theress tilligelse igen kome till ffrue Anne Niels Bradess oc hindess rætte arffuinge forvden al hinder, hielperee eller giensigelse vti nogen maade aff myne arffuinge eller aff Capelann till for^{ne} hellige korss alter vti Vor Frue kiercke i Kallingborig, oc alle andre, som ther opaa tale kand met rætte. Att saa fast oc vbrødeligt holdess schall, som forskreffuett er, thett vyttner ieg met myt indzegell trøckendes neden for thette mytt obne breff. met erllig oc velbørdige mēd Trudtt Vllstand, Riider, oc Niels Lange huoss theres segnet, som ieg ther kierlig om tilbedett haffuer ad Ny kirkehist. Saml. V.

besegle met meg. Schreffuet vti Køpinghaffn fredag nest for alle Helgensdag aar etc. Mdxxxx.

Orig. med tre Segl i Kgl. Bibl., Breve til Adel. Hist. Fasc. 10.

ijj.

Jeg Anna Niels Brades tiill Wallosze gjør witterligt oc kendis met thette mit obnebreff, at Borgemester vdi Callunboriig och hans medtborger haue nu antuordit meg thet breff igenn, vdi huilkit breff som myn faderbroder Jep Lang haude giuit endt gordt ligendis vdi Winehelsinge oc et hus vdi Kallunboriig tiill helige Kors altere y wor Froue kirke vdi Callunborig for nogen besunderlig Gudz tjeneste skyldt, huilken Gudz tjeneste ick nu vdi lang tiidt hauer werit holdet, oc nu aldels er nederlagt; thij haue the nu antuordit meg szamme breff oc gotz igenn. Thij lader ieg for^{ne} Borgemester i Callunboriig oc hans medtborgere quit och kraffueløss for meg och mynne arffuinge oc alle, som ther paa kand talle met rette, for thet the haue haft samme breff oc gotz vdj theris werre. Att saa er vdj sandingen, som forskreuet staa, trycker ieg mit Signett nedenn paa thette mit obnebreff. Datum Valøse tisdagenn nest effther Sancti Morthens dag Anno Domini mdxlv.

Orig. med Segl. i Kgl. Bibl., Breve til Adel. Hist. Fasc. 10. (Læsningen af det sidste Bogstav i Aarstallet er noget usikker).

iv.

Høgborne første, stormechtigsthe ock allernaadigste herre, werdes ath wille wiide, ath ieg haffuer eth breff, som etthers Naades borgemesthere och raadth wdij Kallenborg, paa etthers naades trosth, meg wnth ock giiffuett haffue, bedendes etthers naades høgmechtighet ganske ydmøgeliigen, ath etthers naade wille werdes tiill for Guds skyld, ock for mynn alderdoms skyld, ath vnde meg etthers naades stadfesthelse paa samme breff, saa lydendes som her ephther følger:

Vij ephthersch^{ne} Jens Nielssen borgermester y Kallenborg, kyrckewerge samme stæds, Jacop Lawritzen, Mattzs Dall, Jørgenn Perssen, Anders Smedth, Jens Hanssen, Jens Roed, och Jep Morthenssen raadmendth samme stædt. Rasmus Olssen, borgere och kyrckewerge samme stæds, kennedes oss mett thette worth

obne breff, att wij mett erliige mends raadth, wiilge och sam-
tøcke, kyrkens personer, som er her Melchior Jenssen aff Rack-
løff proueth y Aarss herett, her Niels Perssen wor kerre sogne
presth, her Lawris Jensen skollemester, haffue tiiltroed erliig
mand Rasmus Jenssen, borgemester her samme stæds, ath
wære en talls mannd for kyrcken och hendes personer her
samme stæds, y alles worss stæd, for kong^e Mtt. wor naadigste
herre, om eth vicarij som framfarne borgemesther och raad y
Kallenborg haffue ordinereth tiill sancte Gertrudes alther y wor
bye kyrcke, som her Hans Jespersen nw haffuer, paa thet att
samme vicarij icke skall vndrøckes wor kyrcke, oss och hines
personer fraa. For hues vmage och bekosthning for^{ne} Rasmus
Jenssen indenn lands och wdenn lands seg nw haffuer giorth,
och her epther giøre skall, haffue wij wnth och tiilladett, och
nw meth thette worth obne breff wnnde och tiillader, ath for^{ne}
Rasmus Jenssen alle syn liiffs dage skall haffue, nyde och
bruge iij pund skyld mellem bye och marcke skeell paa Kiære
bye marck, som ligge tiill for^{ne} sancte Gertrudis althere; men
epther for^{ne} Rasmus Jenssens død skall samme iij pund skyld
were qwith och frie igen tiill forsc^{ne} vicarij tiill kyrckens per-
soner, och saa lenge som her Hans Jespersen leffuer, skall
for^{ne} Rasmus Jenssen tiill gode reede yde her Hanns Jespersen
iij pund kornn aarliige aar, som thett breff indeholder, ther paa
er, och giøre hannum ther redeliighed aff. Doch epther her
Hanns Jesperssens død, enor som wore kircke thienere an-
name samme vicarij, tha skall forsk^{ne} Rasmus Jenssen tiill synn
ytthersthe liiffs dag haffue, nyde och bruge for^{ne} iij pund skyld,
wdenn all tonge eller affgiift y naager maade, och skall forsk^{ne}
Rasmus Jenssens arffuinge ingenn retighet haffue tiill forsch^{ne}
iij pund skyld, men skall werre qwith och frij tiill for^{ne} vicarij
epther Rasmus Jenssens afgangg aff thette werden. Tiill hues
wydnesbyrd haffue wy meth forsch^{ne} kyrckens personner laadeth
wore indsegle och sygnette trøcke nædenn paa thette worth
obne breff, som er skreffuet och gifflueth wdij Kallenborgh tors-
dagenn nesth fore Philippi & Jacobi apostolorum. anno domini
mdxlvii.

Etthers naades ydmøge vnderdanige thienere
Rasmus Jenssen, borgemester wdij Kallenborgh.

Orig. i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Kallundborg Nr. 35. Et Svar paa dette Andragende (af 28de April 1547) læses i Danske Mag. 4 R. I, 295: »Mandagen næst efter Søndagen Jubilate (o: 2 Maj) 1547 havde Borgmester og Raadmænd udi Kallundborg deres Fuldmægtige hos Kgl. Maj. og begjærede, at det Vikarie, som ligger til S. Gertrude Alter der udi deres By, maatte de beholde til deres Sognepræsts Underholdning: da haver Kgl. Maj. lovet og tilsagt, at dersom det løst bliver, da vil Hs. Kgl. Maj. ikke det forlene, førend de da videre tiltale Hs. Kgl. Majestæt«. Den 14de Juli samme Aar udstedte Kongen dog allerede et Brev om, at naar Hr. Hans, Vikarius til S. Gertruds Alter udi Vor Frue Kirke i Kallundborg, er død afgangen, da skal samme Vikarie med al sin Rente og rette Tilliggelse henlægges til Skolemesterens Underholdning der sammesteds (Registre o. a. Lande. 5, 161. Hofmans Fundat. X. App. til Sjæl. Stift. S. 33).

v.

Her Hans Frandsøn vdj Callingborg ffick breff ad gratiam paa kronens partenn aff thyendenn i Bierstedt sognen i Siellandt. Datum Haffnie mandagen post visitationis Marie 1549.

Registre over alle Lande Nr. 5, Fol. 192. Smst. Fol. 209-10 findes et Kongebrev, hvorved »Hr. Hans Frandsøn udi vor Kjøbsted Kallundborg, for sin Fattigdoms Skyld« fik Lov til aarlig at oppebære to Pund Malt, et Pund Mel, en Otting Smør og ti Læs Ved af Kallundborg Slot, saalænge han levede, til sit Huses Ophold.

vj.

Ad Dominum Georgium, Pastorem Callundborgensem.

Salutem in eo, qui est unica nostra salus. Reverende Domine Georgi. Intelligo ex obitu mei affinis¹⁾ duas res in deliberationem venisse, sed ita conjunctas, ut neutra ab altera separari commode posse videatur, ideoque difficiliorem inde non-nihil deliberationem existere, quod quisquis in locum defuncti Ecclesiae istius loci Pastore suo orbata sit præficiendus, idem quoque relictæ viduæ sorori meæ carissimæ maritus sit adjungendus. De qua utraque re cum cogito diligentius, ut hominem aliquem idoneum reperirem, quem et Deo imprimis ministrum in ipsius verbo docendo eligerem, et mihi tandem sororium, h. e. sorori maritum, asciscerem: ecce mihi afferuntur abs te literæ mentionem facientes tui filii Severini, cujus hic procureres haberi a

1) Hr. Niels Hansen. Præst i Aarby.

me rationem. Mea enim fieri posse procuratione, ut in isto negotio, quod cum Dei gloria, cumque sororis meæ commodo et consolatione conjunctum judicarem, facili aut nullo potius labore in effectum deduceretur. Filium igitur tuum quod attinet, agnosco eum juvenem esse modestum et ea doctrinæ copia instructum, ut non dubitem, quin dignus sit, qui functione istius muneris ecclesiastici in se recipere et cum laude ac fructu queat administrare. Itaque hac in parte petitioni tuæ ipsius nomine non invitatus assentior; de altera vero parte, matrimonio videlicet cum mea sorore ineundo, merito sane possem aliquantulum hædere, eam maxime ob causam, quod cum cætera omnia paria videam, tam dispar ætas inæqualem tamen copulationem factura videatur, atque ita hic nonnihil censerem cunctandum nobis amplius adhuc de re tanta deliberandum, ne nostro consilio aliquando diceremur conjugibus sic sociatis alicujus incommoditatis inde forte secuturæ authores extitisse. Verumtamen quid sentiam non dissimulabo, cum enim natura et ingenium utriusque, filii inquam tui et meæ sororis, considero, spero equidem fieri posse, ut si Deo opt. max. ita videatur, solida et vera animorum ac voluntatum conjunctio inter ipsos concilietur. Is est, ut audio, ingenio placido et sedato, naturaque recta et virtutis ac probitatis amante. Illa talis est qualem nosti, neque enim meum est ejus dotes prolixè commendare, idque scio, quod mater familias sit prudens et frugi, et ut Paulus ait *οἰκονομὸς ἀγαθὸς*. Quod si, implorato ante omnia divino auxilio, utriusque plenus accedat consensus, ego nequaquam refragabor nec obstabo, quominus etiam hæc res tibi et filio tuo ex voto ac sententia succedat, idque præsertim ea persvasione adductus, fore omnino, ut is quid sui officii fuerit sedulo meminerit, ac imprimis ut moderate se gerat, nec imperium, juvenis ipse, sibi usurpet in honestam et ætatis provectæ matronam, quale fortasse viro competeret in juvenulam rerum omnium rudem et imperitam. Illa vicissim in marito honore debito prosequendo et regenda familia eam sese præstabit, qualem superioris temporis usus in gemino conjugio erudit, et ad virtutem ac sedulitatem multis fortunæ casibus et documentis instruxit.

Et sic quidem in nomine P., F. et S. S. permitto, ut te procurante vocatio primum procedat juxta præscriptum Ordina-

tionis Regiæ, deinde ut nuptiæ suo tempore, cum visum fuerit commode fieri posse, sequantur. Et hæc sunt, quæ tibi ad petitionem tuam respondere volui, idque pro nostra veteri amicitia, quam spero hac novæ affinitatis accessione non leve incrementum accepturam. Bene vale, cum uxore et liberis, ex me et mea plurimum salutatus. Hafniæ 9 Novembr. 1602.

P. W(instrupius).

Joh. Stephanus's Udkast i Kallske Saml. 512. 4. I Overskriften er bemærket, at Professor Joh. Stephanus har forfattet Brevet paa sin Svigerfaders Biskop Vinstrups Vegne.

4.

Peder Syvs Optegnelser om Præster i Helsted.

Da D. Peder Resen havde fattet Planen til sin udførlige Danmarksbeskrivelse (Atlas Danicus), udsendte han følgende Opfordring:

Til Provsterne og Præsterne i Sjælands Stift.

Ombedes tjenstvilligen det hæderlige og meget fornemme Præsteskab, at enhver Provst eller Præst vilde ubesværet lade optegne hvis enhver paa sit Sted kunde være bevidst om disse efterskrevne Poster, og det mig meddele, det snarest ske kan, under enhver deres Hænder, paa det og deres Navne derfor kunde blive ihukommende for saadan deres store Umage paa tilbørlig Sted.

1. Præsternes Navne, som ere kaldede siden Aar 1647, saa og naar de ere kaldede.

2. Inscriptiones, som læses paa a. Epitaphier, b. Ligstene, c. Ligkister i adelige og andre murede Begravelser, d. Funter, Kirkeporte, Byers Porte og Klokker i Taarnene, e. Herregaarde over Porten eller andensteds, f. Stene i Marken eller andensteds, hvorpaa ere gamle Runebogstaver, som iblandt Wormii Monumenta ikke findes. Hvis nogle Inscriptiones findes, som ikke for Bogstavernes gamle Skrift kan forstaas, at de Steder, hvor saadanne findes, da maatte optegnes.

3. Dysser, Offersteder, Kilder, hvor syge og lemme-læste bleve hjulpede, og andet, som hører til Antiquitates Danicas, med deres Navne, og paa hvilke Marker eller Skove, ved Byer og Steder de ligge.

4. Hvoraf Kjøbstederne saa og Landsbyerne have deres Navne, saavidt de enten selv kan vide eller og af gamle Folk kunde udspørge.

5. Kjøbstedernes Vaaben, og naar de ere givne, saa og af hvem.

Datum Kjøbenhavn den 2. Octobris 1666.

Petrus Resenius.

Som Følge af denne Opfordring indsendte Præsterne da Beretninger. I Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 716 f. 4to, findes Langebeks Afskrift af Indberetningerne fra Stevns Herred, udskrevne af Peder Syvs Samlinger. For nogle Sogne ere de yderst tarvelige, for andre mere indholdsrige, men idethele kortfattede. En af de udførligste er den, som Peder Syv afgav for Helsted Sogn. Ved Slutningen af Haandskriftet har han tillige indført en Præstefortegnelse, som her hidsættes med Tilføjelse af de i Indberetninger anførte Indskrifter, der angaa Præsterne. I Suhms Saml. I, 2, 118 fig. er vistnok allerede meddelt et Udtog af Haandskriftet; men da vi her kunne meddele det fuldstændigere og tillige give nogle Tillæg, saa vil Stykket vel nok kunne forsvare sin Plads.

Præster i Helsted.

Hr. Niels Pedersen 1492.

Hr. Morten Jensen 1512¹⁾.

Hr. Hans Olufsen 1519. Her meldes ogsaa om andre i

¹⁾ Skjønt de af P. Syv vedføjede Aarstal i det følgende betegne de Aar, da vedkommende Præst tiltraadte, gjælder det dog neppe de første af dem. I det femte af de nedenfor meddelte Dokumenter forekommer ialfald Morten Jensen allerede i Aaret 1509 som Præst i Helsted. — I Præstefortegnelsen i Gl. kgl. Saml. 2990. 4 (der for Helsteds vedkommende vistnok ogsaa tildels skriver sig fra Peder Syv) nævnes efter Hr. Morten: Hr. Hans Jensen Anno 1513.

gamle Breve, som vare ved disse Tider i Pavedømmet, det synes, at her undertiden har været 2 tillige, som sluttes af de 2 Altere.

Hr. Rasmus Pedersen 1530, enten kaldet herfra eller afsat.
Hr. Frands Hansen 1535. Han haver ført lang Trætte om Kildegaardsjorden og endelig forhvervet sig Christian 3's Herredagsdom derpaa, som findes i Helsted Præstegaard med de andre Breve.

Hr. Jørgen Truelsen, som var Oldemand¹⁾ ved 1550.

Hr. Jacob Jacobsen Grønnebek 1571. — Paa den mindre Kirkeklokke findes følgende Indskrift:

Anno Dñi M. D. LXXX lod Hr. Jacob Grønnebek og Ellen Hr. Jacobs med menige Sognemænds Hjælp betoste og støbe denne Klokke om til Helsted Kirke, Gud til Lov.

Hr. Morten Jensen 1592, Herredsprovst. Paa Ligstenen over Hr. Mortens Grav findes nogle hebraiske Ord, dernæst et Crucifix, og derhos hugget den sl. Mand og hans Hustru, med nogle græske Ord ved; derunder:

Vir θεοσεβειας, prudentiæ ac eruditionis gloria maxime laudatus, venerandus Dn. Martinus Joannius in pago Cimbriæ Attrup natus 1566, cum in Evangelii ministerio parochus loci huius, præpositus provinciæ Steffens XXXI, in conjugio tranquillo, 4 filiorum et 2 filiarum parens, 30, in vita hac caduca annos 57 et septimanas 8 vixisset, satur et pertæsus dierum ac dolorum, animâ Jesu Christo commendatâ, terræ, qvæ ex ea erant, exuvias in diem refrigerii sub hoc cippo asservandas reddidit 4. Non. Dec. MDCXXIII. Filius quoque eius

¹⁾ i det S. Gertruds Gilde, som siden Begyndelsen af det 15de Aarh. bestod i Helsted og hvis Statuter ere meddelte i Suhms Saml. I, 2, 132—4. I Præstelisten i Gl. kgl. Saml. 2990, 4 nævnes denne Hr. Jørgen Truelsen ikke; men der siges, at Hr. Frands Hansen var her til 1548, og at Hr. Jacob Jacobsen Grønnebek, der havde været hans Medtjener, blev hans Efterfølger og var Provst i Stevns Herred fra 1571 til sin Død 1592. Men af Ny kirkehist. Saml. iV, 405 ses, at Hr. Jacob Jacobsen ikke var Provst 1584.

excellētis ingenii atque optimæ spei juvenis SS. Theol. Studiosus Janus Martinius 1604 natus, piētissime vero 1626 15. Februarii denatus, ex se, mortale quod erat, juxta cineres hic deposuit patrios, exacto ætatis anno vicesimo secundo, adjunctis diebus binis.

Vale amice lector et vive tui finis memor.

Monumentum hoc εἰς αἰσιον εὐσεβείας συμβολον. posuerunt hæredes 1634 ¹⁾).

M. Jens Christensen Aalborg 1624, der han havde været Præst i Tugthuset, og siden Kapellan til Vor Frue. Han blev kaldet herfra at være Slotspræst i Kjøbenhavn, og omsider til Store Heddinge ²⁾. Døde 1678.

M. Claus Hansen 1630 ³⁾, blev kaldet herfra til Vordingborg.

M. Anders Hansen 1638, kaldet herfra til Hellig Geistes i Kjøbenhavn ⁴⁾).

M. Hans Povlsen Næstved, kaldet hid fra Helsingørs Skoles Rektorat 1643 ⁵⁾. Døde her 1664. — Paa den store Kirkeklokke læses saadant et Vers:

¹⁾ Forfatteren af dette Epitaphium er rimeligvis Hr. Morten Jensens Søn Jakob Mortensen (Helsted), der 1616 blev Student fra Roskilde Skole (Bloch, Roskilde Doms. Hist. III, 47).

²⁾ Efter i 1½ Aar at have været Præst ved Tugthuset, kaldtes han d. 2den Oktober 1619 til Kapellan ved Vor Frue Kirke, i Febr. 1624 kom han til Helsted, og den 22de Marts 1627 fik han kgl. Bestalling som Slotspræst i Kbhvn (Sjæl. Reg. 18, 185), endelig blev han Søndag Esto mihi 1634 kaldet til Sognepræst i Storeheddinge.

³⁾ Dette Aarstal er urigtigt. M. Klavs Hansen blev 1627 Præst i Helsted, hvorfra han 1637 kom til Vordingborg, hvor han blev Anders Arrebos Eftermand og var Præst der i henved 20 Aar.

⁴⁾ En Mag. Anders Hansen var 1622—7 Rektor i Kallundborg (Paludan, Beskrivelse af Kallundborg S. 197); men om det er ham, der her forekommer, maa vi lade uafgjort. Nærværende M. Anders Hansen var fra Roskilde og blev ifølge Musenii Catal. (Gl. kgl. Saml. 2990. 4) ordineret 26 Maj 1637; i Maj 1643 blev han Sognepræst ved Helliggeist K. (Ny kirkehist. Saml. I, 508). Han døde i Januar 1665 (Jonge, Kbhvns Beskr. S. 364).

⁵⁾ Se Hundrup, Lærerstanden ved Helsingørs Skole S. 8. Ny kirkehist. Saml. I, 508. I Acta Consist. 14 Jan. 1647 læses: »Indkom M. Hans Povlsen, Sognepræst i Helsted, og gav ven. D. Episcopum

Convoca dispersos, me audite, venite, sonantem,
 Crimina deffete, sponte miserescat Jesus.
 Anno 1656 est hæc campana in honorem Dei altissimi, sanctum
 usum et commodum Helstadiensium fusa Hafniæ.
 Pastore Johanne Paulino Nessapolitano,
 Me fecit Jochim Joneche.

Hr. Peder Pedersen Syv fra Nasted Skoles Rektorat 1664,
 der han tilforn var Hører i 5te Lectie i Kjøbenhavns
 Skole.

Følgende syv gamle Dokumenter vedkommende Helsted,
 fundne i Universitetskvæsturens Arkiv, meddeles endnu som
 Tillæg. De vise blandt andet, at Roskilde Kapitel har haft
 Ejendomme i dette Sogn.

i.

Jegh Boo Perssen gør witherligt met thette mith obnæ breff,
 at thenne breffuissær Henric Jønsen i Helstede hæffwer wæreth
 fyræ samfelde tyngh paa syn hosbondes weghnæ paa Steffns-
 herritz tyngh och bodeth segh tiil reb, rafft och reth moell i
 ager oc engh paa Helstede marcke met Jep Swdere ibidem.
 At saa i sandhedh er oc ythermere forwaringh trycher jeg mith
 incille her nedben for thette mit breff. Screffuit i Hedyngæ
 Anno Domini xciiij, die visitationis Marie virginis gloriose.

ij.

Alle men thette hreff see eller høræ læses helsæ wij Bo
 Bremælæ i Heddingemaglæ, hæritzfoget i Steffuenshærit, Erick
 Perssøn, Radman, oc Pedher Arildssøn, Sognedegn i sammestæd,

D. Brochmand et fuldkommeligt og uryggeligt Afkald paa sin Hu-
 strues, Lene Jensdatter, sl. D. Jens Jersins Datters, Vegne, for
 hendes fædrene og mødrene Arv, som han paa hendes Vegne for-
 valtæt havde, og takkede han for^{ne} D. Brochmand paa det venligste
 for rigtig Rede og Regnskab, og at han ikke havde været hans
 Hustru som er Formynder, men som en Fader, og rakte ham der-
 paa sin Haand. Selve Afkaldet findes indført i Konsistoriets
 Kopibog 1646—56, Fol. 20.

ewindelighe met Gudh, kungøræ wij for alle nerwærendes ok kommendes met thette wort opne breff, at aar efter Gudz byrd M d^o, then torsdagh nest efter wor Herres omskerelssæ dagh, innen iiij stockæ paa Steffuenshæritys thing fore oss och foræ menigh almwæ, som then dagh for^{de} thing søgtæ, skicket wor beskeden man Henrich Nielsøn i Hellestæde, oc tha wor hans fierde thing, i hwilke for^{de} iiij samfelde thing then for^{de} Henric Nielsøn beth low for lawe hefd paa sin hosbondes wegne ffor noger ager oc ængh, som Oluff Perssøn i for^{de} Helligstæde vp-paa deeler. Til witnetzbyrd tryckæ wij woræ indsiglæ nethen fore thette wort opne breff. Datum anno, die et loco supradictis.

iiij.

Jech Pedher Gotkæ i Lægistoptæ, hæritzfoget i Steffuenshærit, gor widerlicht met thette myt opne breff, at hederligh och welbyrdigh man Mesther Morthin, Canich till Roskilde domkirkæ, hawer paa Steffuenshærity thing i iiij thing samfelde budet logh for lawe hefd paa all then jordh, som ligger till Henric Nielssons gard i Helligstæde, oc serdeles for then jord, som Torbern Billes foget paa Sieholm nw nyligæ paa kert oc paa illeth hawer, om for^{de} Mesther Morthin eller hans efftherkommeræ oc theræ thienere ey mwæ for^{de} jord nyde oc angerlæsð beholde. Till widnetzbyrd at swa i sandhed ær gangel oc faret paa for^{de} thing, som for^{uet} staar, lader jech trycke myt intzgle neden fore thette myt opne breff. Datum anno domini M d nono, feria quinta proxima post festum Johannis ante portam latinam etc.

iv.

Alle men thette breff see eller høræ læses helsæ wij Pedher Gotkæ i Legistoptæ, hæritzfoget i Steffuenshæret, Siiger Josepsøn, borgemesther i Heddingemaglæ, och Matls Perssøn, Radman i sammested, ewindelige met Gudh, kungøræ wij for alle nerwærendes och kommendes met thette wort opnæ breff, at aar effther Gudz byrd M d nono, Torsdagh næst effther sancti Johannis dagh ante portam latinam, paa Steffuenshærity thing fore oss oc fleræ danne men och almwæ, som then dagh for^{de} thing søgt hæfde, skicket wor beskeen man Henric Nielsøn i Helstæde oc i lænt lywd spurde sigh foræ, om thingmen wider-

licht wore eller till mynnæ droges eller i sandhet hørt eller spurt haffde, at then jord, som ligger till then gord i Helstede, som for^{de} Henrich Nielssøn vti bord, haffwer noget tjd wærit ildet eller kerd til for^{de} Steffuenshærirtz thing før nw nylige aff Torbern Billes foget paa Siøholm; och ther paa beddes for^{de} Henrich Nielssen eet vvillicht things widnæ. Ther om tilmeltes beskeen man Pedher Mwrræ i Høgerop till sikh at tage xi danne men, som ær Lauris Awessen i Heddingemaglæ, Atzer i Rædinge, Boo Perssøn i Helstede, Per Olssen i Strøby, Jep Mogensen i Arnøwe, Atzer i Cleppinge, Jes Michilssøn i Frøsløff, Nicles Perssøn i Bielkerop, Bænt i Sigersløff, Per Perssøn i Warpeløff oc Per Hanssøn i Lwnd. Och the vtginge i beradh, och alle sandrechtelige welberadde igien ind kommæ oc paa theræ gode throo oc saninge widnede oc sagde, ath them i sandhet widerlicht wore, hørt oc sport haffde, oc till mynnæ droges, at i xl aar oc meeræ tha haffuer then jord weret vildet oc vkert til Steffuenshærirtz thing, som Torbern Billes foget nw paa deeler oc vppaa ilder oc kerær, som ligger till then gard i Helstede, som for^{de} Henric Nielssen nw vti boord. Till widnetzbyrd, at xij for^{ne} danne men swo widnede, och at swo i alle made gonget oc faret ær paa for^{de} thing, som for^{net} staar, lade wij widerlige tryckæ wore indsigle neden fore thette wort opne breff. Datum anno, die et loco quibus vt supra.

v.

Alle men thette breff se eller høre læses helse wij Mortin Jenssen, sognepræst i Helstædæ, Hans Skrædere i Valby och Mortin diegn i Helstædæ ewinneligen met Gud, gøre wij vitherligh met thette vorth obne breff, ath aar efter Gwtz byrd MD 9° Dominica Palmarum paa Helstædæ sognesteffnæ skicketh vor for oss beskedhen Danneman Henrich Jenssen (sic) i Helstædæ i lenth lywdh paa kallidæ tisse efter^{ne} iij Dannemen, Henrich Olssen, Per Nielssen och Anders Sudære i Helstædæ, och spore them ath, om them myntes eller i hw kommæ, ath then jord, som for^{ne} Henrich haffuer wnder syn heffid, vor noget tiid illith och kerth til sogne steffne; gadæ steffne eller i gilliss hwss lowlige, før end nw, huilken jord som Torbern Billis foweth nw paa deler. Tha fremginge for^{ne} iij Dannemen

och vidnidæ paa theres godhæ thro, siel och sandheth, ath them myntes ey for^{ne} jord wære lowligen illith eller kerth i xl aar och meer før nw. Her paa bedes for^{ne} Henrich Jenssen eth sogne vidnæ. Tha tilmeltes beskedhen man Jep Monssen aff Arnøwæ til segh attagæ xj Dannemen, som ere Oluff Bossen, Atzer Ipsen, Anders Perssen, Niels Olssen i Arnøwæ, Powil Benixs (?) och Jes Bossen i Barnerop, Cristiern Matssen och Jep Bondhæ i Valby, Jens Esberssen och Mons Mosæ i Tasterop och Hemmyngh Hanssen i Helstædæ, huilke xij Dannemen wthginge i beraadh och velberaadhæ ighen ingkommæ, och allæ endrectelige vidnedæ paa theres godhæ tro, siel och sandheth, ath the hørdæ och soghæ for^{ne} iij Dannemen vidnæ i sandheth, som forscreffuet staa. Att tiisse xij Dannemen saa vidnedæ for oss, til idhermere vidnisbyrd tryckæ vi vore inseglæ nædhen paa thette vorth obne breff. Datum anno Domini, die, loco ut supra.

vj.

Vij epter^{ne} Basse Christoffersen tiil Sorup, landsdommer y Siellandt, Mogens Rader aff Slauelsebo gordt, Jep Stygsen, borgemester i Ryngstædhe, Peder Masszen, byscriffuere ibid., och Seuerin Laussen, scriffuere, giøre alle witterligt mett thette wort obne breff, Aar epter Gudzbyrdt Mdxlij, then onsdagh nest epter Sancte Prisce Jomfrwes dagh, paa Siellandsfare landstyngh for oss och menighe Almowe, som samme dagh landstyngh søgt haffde, wor skyckett fornumstigh mandt Per Olsen aff Hælstædhe vj Steffns hæret, och wor thet i dagh hans fierdhe tyngb, att hand illedhe och kierdhe, att Hans Nielsen ther samme stett haffde noghen jordt froo hannom och tiil syn gordt mett wretthe, szom er en ager iij skepper landt y synder marck kalles Rygle ager; item y østre march iij skepper landt, kalles Longe kier; item vj nørre march elt stycke ængb vdi Miødskyfthe. Ther tiil suaredhe erligh och welfornumstigh mand Her Jep Heye, Cantor tiil Roskilde Domkyrcke, paa for^{ne} syn tiæneres, Hans Nielsens, vegne och sagdhe, att handt och the andre hans tiænerer i for^{ne} Hælstædhe, som samme jordt for hanom besidett haffue, the haffue hafft, nytt og brugett for^{ne} agher och ængb vdi roligh hæffdt wdi hwdrede aar och mere indtiil nu xlv aar sidhen, szom hand her idagh mett breff och

segl beuist haffuer, och nu xlij aar siden wor ther budett logh paa lage hæffdt paa for^{ne} ager och ængh, szom handt och her i dagh beuiste mett breff och segl, och sidhen haffuer thet wæret vdj roligh hæffdt, indtil nu y sommer att for^{ne} Per Olsen illedhe och kierde ther oppaa och haffdhe for^{ne} Per Olsen inghen andhen breff paa for^{ne} ager och ængh wdhen ett illings breff vdgiffuet paa Steffns hæretstyngn nu i sommer. Tha gaffue the thenom paa baadhe sider vdj rette. Tha epter tiilthal och giensuar och epter breff och beuisingh, som wij her idagh seett och hørt haffue, sagde wij saa aff for retthe, att for^{ne} Hans Nielsen skal nydhe, brughe och beholle for^{ne} agre och ængh, indtil bedre beuisingh kommer. Tiil yttermere beuisingh trycke wy wore indsegle nædhen paa tette vortt obne breff. Gyffuet och screffuet Aar och Dag vt supra.

. vij.

Alle mend thette breff see eller høre læsis helse vy **Matts Lauritzøn** i Arnøwe, **Heretzfoget** i Steffuensheret, **Viliom Schotte**, borger i Store Heddinge, oc **Peder Oelson**, Sognediagen ibidem, ewindeliigen met Gudt. Vy giøre alle witherliigt met thette vort obne breff, att Aar etc. m d xlij Torsdagen vdj Pindze vge tha vor ther schicket paa Steffuens heretz ting fore oss oc for flere danne mend oc almow, som then dag for^{ne} ting søgt hadde, beskeden mand **Hans Nielsøn** i Helsted met tesse epherschreffne vj danne mend, som vore **Jens Poelsen** i Barrup, **Jens Oelson** ibidem, **Hans Knuttsøn** i Helstæde, **Jens Oelson** ibidem, **Pouil Hansøn** i Thomestrup oc **Hans Rasmussøn** i Holtue, huilke for^{ne} danne mend, som til tingherinde vore melte at granske, see oc skowe ett gaff paa et gerde paa Helstede fangh, som Helstede mend hadde tiilsagt for^{ne} **Hans Nielsøn** att løcke, om thet burde hanum at løcke eller ey. Tesse for^{ne} danne mend the fremginge oc beddis lyd aff fogden oc huer serdeliis vidnede i helligens eed met opracte fingre, att the vore paa samme Helstede fang, skudde oc sowe; tha epter rett moel sagde the for^{ne} **Hans Nielsøn** thett gaff quitt oc angerløst, saa han thet icke løcke skulle etc. Paa tesse danne mendz ord beddis for^{ne} **Hans Nielsøn** ett v-wiliigt tingsvidne. Tiil huilket att widne tilmeltis beskeden mand **Bo Oelson** i Lundt til seg att tage xj danne mend, som vore **Niels**

Henricsøn i Lilleheddinge, Peder Saxenn i Skiørpinge, Hans Oelsønn i Sigersløffue, Hans Clemetsøn ibidem, Morthen Hansøn ibidem, Matts Saxenn i Taarøffue, Oluff Beyntsøn i Bielkerup, Inguor Swale i Lyuersløffue, Michild Persøn i Lundt, Peder Aweszønn ibidem oe Inguor Pedersøn i Strøby. Thesse for^{ne} xij danne mend the vdginge j ett berodt, oc welberodde thenum ighen indkomme, alle endrecteliigenn vidnede paa theris gode tro, siel oc sandingen, att for^{ne} tinghøring sagde for^{ne} Hans Nielsøn thet gaff paa for^{ne} gerde quilt, att thett icke faldt hanum tiil att løcke etc. Att saa er i sandhedt oc tiil en ydermere beuisning tha lade vy for^{ne} danne mend vittherliigen trække vore Indzegle neden paa thette vort obne breff. Giiffuett Aar, Dag oc stedt som forscreffuet staar.

5.

Ulykkelige Præster i Lyderslev og Frøslev.

I et Haandskrift i Kgl. Bibl. (Gl. kgl. Saml. 2466. 4) findes følgende Optegnelse:

Disse ulykkelige Hændelser og Tilfælde ere skete i Lyderslev Præstekald i Stevns Herred, Mand efter Mand.

1. Hr. Siger havde en Datter, som blev besoven, myrdede Barnet og blev halshuggen.
2. Hr. Knud, iført Messeklæder for Alteret, gik ud af Kirken, der Sang og Messe var begyndt, og gik op i Klokketaarnet og styrtede sig selv ned af Lydhullet og lemlæstede sig.
3. Hr. Niels Jacobsen, som af ham blev kaldet til Kapellan, og blev Sognepræst efter ham og fik til Ægte hans Datter Karen Knudsdatter, døde hastig; mentes af sin Hustru at være forgiven.
4. Hr. Niels Rasmussen, som fik til Ægte samme Karen Knudsdatter og blev af hende og sin Avlskarl, Laurits Jørgensen, som med hende laa i Horeri, med 12 Knivslag myrdet, og hun med Boleren halshuggen og

stejlet. Dette skete, da Dr. Resenius senior var Biskop og var meget gammel.

5. Mag. Johan Damiansen, hvis Hustru 17 Uger efter Brylluppet fødte, saa at de blev adskilte, og han, som befandtes uskyldig, blev forflyttet strax til et andet Sted og bedre, hvor han forefandt sin forrige Hustru til en af sine egne Sognekvinder.
6. Hr. Søren havde den Vanlykke, at hans Datter lod sig besove af en Skolediscipel.
7. Hr. Christen, hans Søn, blev meget tribuleret af Svensken og længe arresteret, fordi han blev beskyldt og overbevist at have med adskillige Personer paa de omliggende Herregaarde haft Raad at oprøre Herreds-Bønderne mod Svensken, hvilket er for vidtløftigt at skrive. Han maatte med store Summer Penge løse sig og efterlod sine mange Børn i Armod.

Saavidt Optegnelsen, der giver et alt andet end lysteligt Billede af den sædelige Tilstand i Præstehuse. Om nu forresten alt det anførte er at stole paa, maa jeg lade staa hen. Noget deraf er ialfald vist. Af forskjellige andre Kilder kunne følgende Anmærkninger tilføjes:

1. Hr. Siger Ingelsen levede som Præst i Lyderslev 1573. I en Optegnelse i Rostgaardske Saml. 2. 4to staar, at han døde 1577, 66 Aar gl., men Aarstallet kan ikke være rigtigt, da han var med ved Hyldingen 1584 (se Ny kirkehist. Saml. IV, 405).

2. „1619 døde Hr. Knud Rasmussen, Præst i Lyderslev, som 2 Aar tilforn i en Vildelse sprang ud af Lydhullet af Klokketaarnet“; saaledes lyder Optegnelsen i Rostg. Saml.: men i en anden Præstelite (Gl. kgl. Saml. 2990. 4) staar, at han døde 1612.

3. Andre Fortegnelser, som haves over Præsterne i Lyderslev, kjende ikke noget til Hr. Niels Jacobsen.

4. Den 6te Sept. 1635 skriver Tyge Brahe, Lensmand paa Tryggevælde, til Kansler Christian Friis til Borreby: Igaar havde Præsten i Lyderslev og Frøslev, Hr. Niels, om Morgenen, før nogen var oppe, forladt Sengen og i sin Ovn givet sig

tvende Knivstik, hvorpaa han var sprungen i en Brønd. Forresten havde han, saalænge Lensmanden havde kjendt ham, haft et godt Rygte og levet, som en ret Præstemand bør at gjøre, ædruelig, flittig og oprigtig i sin Bestilling¹⁾). Men nu en Tidlang har han været meget svag, saa han ikke har kunnet betjene Prædikestolen, og naar han har været en Time tilpas, saa har han den anden været ganske fra sin Fornuft, hvilket er Bispens ganske vel bevidst. Han havde ogsaa brugt Raad for denne Svaghed, og det var Lensmanden berettet, at han endog for tolv Aar ikke har været „vel forvaret“. Nu forespørges hos Kansleren, om Præstens Lig maatte jordes paa Kirkegaarden. (Orig. i Kgl. Bibl., Saml. til Adelen's Hist. Fasc. 17). Saaledes har Præstekonen altsaa villet have Sagen fremstillet. I Rostg. Saml. 2. 4to læses: „1635 blev Hr. Niels Rasmussen, Præst i L., ynkelig formyrdet af sin egen Hustru og sin forrige Tjenestekarl med 2 dybe Knivslag, et i det tynde Liv, det andet for Hjærtet. Derefter lagde de over at ville kaste ham i Bagerovnen og forbrænde til Aske, men finge strax et andet Sind og kastede ham ned paa Hovedet i Brønden. Hvorpaa fulgte tilbørlig Straf“.

5. Den 13de Novbr. 1635 blev M. Christian Madsen Tausan ordineret til Præst i Lyderslev. Han døde 1680 som Biskop i Stavanger. A. Faye har i Christianssands Stifts Bispes- og Stiftshistorie S. 249 flg. videre Efterretninger om ham.

6. M. Johannes Damianus, Student 1632 fra Roskilde Skole, blev den 8de Jannar 1640 ordineret til Præst i Lyderslev, holdt her i Novbr. 1642 en Ligprædiken over Gabriel Laxmand til Frøslev (trykt Kbh. 1644), 1643 blev han Slotspræst i Kjøbenhavn og samme Aar Magister, og døde 1658 som Præst paa Herlufsholm.

7. Over Hr. Søren Christensen Aalborg (Student

¹⁾ I Acta Consist. 28. Febr. 1624 forekommer følgende: „Hr. Niels i Lyderslev opbyder 2 Boder i Fiolstræde, om nogen ex Dominis Professoribus dem vil købe. — Dubiteres, om Grunden kommer Universitetet til. Dette Træk synes at vise en høj Grad af Samvittighedsfuldhed fra Præstens Side. Naar Grunde eller Huse nemlig vare bortfæstede fra Universitetet, skulde de i Salgstilfælde først tilbydes Professorerne.“

1615 fra Aalborg Skole), der 1643 blev Præst her, findes følgende Gravskrift i Lyderslev Kirke:

Her hviler disse hæderlige Guds Børn: hæderlig oc vellærd nu sl. Mand Hr. Søfren Christensen A. fordomb Medtiener i Aalborg 8 Aar, til Holmens Menighed i Kiøbenhavn 15 Aar, oc siden Sogneprest her til Lyderslef oc Frøslef Sogner 12 Aar. Døde her sammesteds 1654, ætatis 63. Oc sin kiere oc nu salige Hustru ærlig oc gudfrygtig Quinde Karen Hansdatter, fød i Kiøbenhavn 1602, oc døde her 1657, ætatis 55. Oc tvende deris Døttre. Huis Opstandelse oc Lif Christus er.

Legemet af Predicken mat oc træt.

Af dette Lif nøisom oc mæt,

Det hviler nu i Jord med Roe,

Sielen hos Gud i Himlen mon boe. —

De andre hafde oc deris Møie,

Deris Siele er oc nu i det Høie.

Vi Efterlevvende kommer, naar Gud vil,

Vi stræber oc stunder der Alle til,

Alle tilsammen. Amen.

8. Hr. Christen Sørensen blev den 15de Oktober 1654 kaldet hertil (ordineret 8 Decb. s. A.). Døde den 24de Febr. 1669, 38 Aar gammel. I Sjælandske Indlæg 1660 A. findes et Andragende (dat. Lyderslev 3 Maj 1661) til den kgl. Kansler fra Hr. Christen Sørensen, hvori han skriver: „Det er ej i Tvivl, at I som Gejstlighedens gunstige Patron jo nok veed dette, at hvo som skal lære Skriften, han kan intet andet Arbejde tage vare, eftersom den kan ikke tage ret vare paa Lærdommen, som skal pleje og drive Øxen med Svøben; saa er os fattige gejstlige Mænd her paa Landet af kgl. Naade til vores Livsophold forundt Ager og hendes Dyrkelse, som dog nu mere end forrige Tider er fornøden til vores Næring for Sognenes megen Ruin, hvilket ikke af os, som skal forarbejde Saligheden, selv kan forrettes, hvorfore vi højlig haver fornøden en god Avlskarl, som derpaa haver Forstand, ellers maatte vi æde vort Brød med Armød, om vi ingen dertil maatte have og beholde, og ligger al vores legemlig Velfærd Magt derpaa, naar nogen Casus kan forhindre ham fra vores Sæd og Høst. Saa haver jeg mig for Eders Magnificens højlig at beklage, hvorledes min

Avlskarl nu i min bedste Sædetid er af Tryggevælde Folk trende Gange fra min Sæd paa Marken bortjaget og overfalden, og mig ikke til ringe Skade bortjaget, fordi de vilde have ham til en øde Gaard, og ej anse, at jeg ej kunde eller maatte være saa færdig som en Bonde at tage selv fat igjen paa Ploven. Hvilket om ej mere maa anses, kan vi hverken lade saa eller pløje, og i vores Armod og Arbejde havde at sukke, og dog saavelsom andre Kongens Tjenere er Hs. Maj. med vores Tjeneste og Kontribution underdanigst obligeret“. Præsten beder derfor, at han maatte beholde sin Avlskarl til ordenlig Stevnedag.

9. Hr. Søren Sørensen (Lyderslev), en Broder til den foregaaende, blev 17de Søndag efter Trinit. 1662 kaldet til Comminister i Storehedinge. 1669 kom han til Lyderslev „af kgl. Naade og Tilladelse for sin sl. Broders umyndige syv Børns Skyld, hvormed han maatte love Hs. Kgl. Majestæt at have god Indseende“. Han døde 1692, æt. 58. Hans Eftermand var den bekendte Digter M. Jørgen Sorterup, der var Præst her 1692—1723. Hos Brasch, Vemmetoftes Historie II, findes de udførligste og bedste Efterretninger, man har om hans Levned. Sorterups Eftermand, Hr. Christoffer Bojesen, blev 1730 forflyttet fra Lyderslev til Gran i Christiania Stift, hvor han døde den 25de November 1738. Efter denne fulgte Hr. Joachim Nicolai Crondal, Præst her 1730—40, om hvem der kan henvises til Ny kirkehist. Saml. IV, 767.

6.

Om de Roskilde Domkapitel tillagte Præstekald, navnlig Syv, Snoldelev og Kildebrønde.

Fra Middelalderen af vare endel Præstekald henlagte under Kapitlerne, saaledes at Præbendebesidderne nød Indtægterne af Kaldene. Embedets Forretninger lod de besørge af Kapellaner, der kun fik en saare tarvelig Løn for deres Arbejde, en Tilstand, hvis Skyggesider Povl Eliesen med levende Farver har skildret i sit mærkelige Skrift mod

Malmøhogen¹⁾. Dette Misforhold vedblev tildels at bestaa efter Reformationen. Vel var der Kirker, som før havde været Præbendekald, der strax eller snart efter Reformationen «frigjordes», f. Ex. ved Opløsningen af Kjøbenhavns Kapitel; men noget af Ufriheden vedblev dog i Skikkelse af en aarlig »Pens«, som maatte ydes af Præsten. Paa den Maade nyder Universitetet endnu den Dag idag Afgifter af Præstekald. Alle de Kirker, som havde hørt til de katolske Biskoppers »Fadetur«, eller »havde ligget til Biskopsbordet«, bleve ved Bispegodsets Inddragelse under Kronen vistnok i Regelen fri, kun med den Indskrænkning at Kongen maaske beholdt en Patronatsret over disse Kronens Kirker, som han kunde gjøre gjældende ved Præsteembedernes Besættelse uden Hensyn til Menighedernes ellers almindelige Kaldsret²⁾. Men der forekom dog ikke saa faa Exempler paa, at Kirker, som en Tidlang saaledes havde været fri, atter bleve ufri, idet Kongen, forat skaffe Midler til Underholdning af de evangeliske Superintendentter eller af Rektorer ved Skolerne, Hospitalsforstandere og andre, atter berøvede Kirker deres Frihed. Saaledes blev den første evangeliske Biskop i Sjællands Stift, D. Peder Palladius, aflagt med to Præstekald (Brønshøj og Højby). Annekteringen af Landbykald til Kjøbstedkirkerne, som skete paa de allerfleste Steder kort efter Reformationen, var ogsaa en Ufrigjørelse af vedkommende Landsbykirker, idet det som oftest paalagdes Sognepræsten i Kjøbstedet at holde en Kapellan til Besørgelse af det annekerede Landsbykald. Paa den Maade opstod de residerende Kapellanier, der 1803 maatte vige for Kateketembederne, en Forandring hvoraf Følgen var, at Kjøbstedskolerne mange Steder fik Landsognenes Præstetiender, hvorved det omtrent blev gjort umuligt, at Landsognene atter kunne frigjøres for deres uheldige For-

¹⁾ Povl Eliesens Danske Skrifter. I, 396.

²⁾ Se om Herfølge i mit Skrift, Klavs Lyskanders Levned. S. 20—3. Noget lignende var Tilfældet med Høve. Jeg veed dog ikke, om disse Kirker før Reformationen have hørt til Bispegodset, eller allerede da have været Kronens Patronatskirker.

bindelse med Kjøbstederne. Paa mange andre Maader har Ufrihedens Spor bevaret sig indtil vore Dage. De Vice-pastorater, som findes i forskjellige Stifter (saasom Uldbjerg i Viborg St., Jernved i Ribe St., Sandby i Laaland-Falsters Stift, og andre, som ikke kaldes saaledes, men dog ere under samme Kategori, saasom Brønshøj i Sjælands St.) have ingen Præstetiende, fordi Biskopperne i sin Tid have faaet Kaldenes Indkomster, mod at lade Embedet besørge af en Vicepastor. Efterat Bispetienderne ere gaaede i den store Lomme, er der heller ikke stor Udsigt til disse Kirkers »Frigjørelse«.

Det hører til Kong Frederik II's store, ikke altid nok-som fremhævede kirkelige Fortjenester, at han — ialfald i det væsentlige — frigjorde en stor Mængde Kirker rundt om i Landet, som hidtil havde været ufri. Han gjorde Begyndelsen med de Klostrene underlagte Kirker, idet han den 9de Juli 1569 — vi holde os her til Sjælands Stift — befalede, at Abbederne i Sorø og Ringsted og Prioren i Antvorskov skulde udlægge Præstegaarde til de under Klostrene hørende Kirker, som hidtil var blevne betjente fra Klostrene af; Præsterne skulde tage Bolig i Sognene og nyde Kaldenes fulde Indtægter, og Klostrenes Forstandere maatte for Fremtiden »intet befatte dem med samme Præster«¹⁾. — Derefter kom Raden til Kapitlerne. Der var mange Gange siden Reformationen klaget af Sognebeboerne over, at de maatte yde deres Tiende til Mænd, som de sjelden saa, uden naar Indkomsterne af Præstekaldet skulde hæves, medens den Mand, som forrettede Præstetjenesten iblandt dem, havde et fattigt og ringe Brød og trængte til Hvermands Hjælp, ikke at tale om, at det tit kun var de simpleste Personer, der indlod sig paa de usle Vilkaar, der blev dem budte af Præbendebesidderne. De kaldtes just

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. II, 764—5. Danske Mag. III, 62—4. En Patronatsret til Sorø Klosters Kirker vedblev Skoleforstanderen i Sorø dog ogsaa senere at have.

ikke altid Kapellaner, men deres Stilling var i de fleste Tilfælde ikke bedre end saadannes.

I Aaret 1569 blev M. Povl Madsen Biskop i Sjælands Stift, og da et af de første Breve, vi have fra denne Biskop netop handler om dette Misforhold¹⁾, er det rimeligt, at han ogsaa har bidraget til at faa det afskaffet eller i alle Tilfælde indskrænket. Dette skete ved Kong Frederik II's Befaling af 15de September 1571 til Kapitlerne om, at de i Forening med Stiftets Biskop skulde gjøre en saadan »kristelig Skik og Ordning«, »at saamange Præster som Kapitlet har Forsvar over, maa bekomme Præstegaarde, dennem selv besidde og fri beholde, og siden selv oppebære Tienden, og deraf give til den Prælat eller Kannik, som har Jus patronatus til samme Sogn, en lidelig Pension eller Afgift«²⁾. I den Anledning blev der nu holdt Forhandlinger i de forskjellige Kapitler³⁾. Roskilde Domkapitel havde mange Kirker. I en authentisk Fortegnelse fra 1636 opføres følgende 27 Kirker i Sjælland, over hvilke Kapitlet havde Patronatsret⁴⁾:

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. IV, 394—5. Biskoppen ankede 1569 over, at en Slotsskriver havde Indtægterne af Flyng, medens han holdt en Kapellan til at besørge Embedet. Da Menigheden 1572 ogsaa indkom med Klage over dette Forhold, lykkedes det endelig at faa det ændret, thi det følgende Aar træffe vi egen Sognepræst i Flyng, som følgende Udtog af et Kongebrev viser:

Hr. Knud Severinsøn, Sognepræst til Flyng Sogn fik Expectans-Brev at maatte bekomme det første Vikarie, som udi Roskilde Domkirke vacerer og ledigt bliver. Og naar noget Vikarie der sammesteds ledigt bliver, skal han besøge Kgl. Maj.; siden vil Kgl. Maj. lade give hannem ydermere Forvaring derpaa. Dog ufor-krænket hvis Breve Kgl. Maj. andre tilforn udi saa Maade givet haver. Datum Frederiksborg den 20 Decembris Aar 1573. (Sjæl. Registre. 11, 80).

²⁾ Dette vigtige Kongebrev er trykt i Ny kirkehist. Saml. IV, 388—9. Jfr. Helveg, Den danske Kirkes Hist. eft. Reform. 2 Udg. 1, 190.

³⁾ I Peder Hegelunds Almanakker læses fra Ribe under 6te Februar 1572: »Actum est publice cum capellanis, ut ipsi suis decimis fruuntur, et non prælati sicut antea«.

⁴⁾ Den orig. Fortegnelse findes i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Roskilde Nr. 191.

S. Mikkel's Kirke i Slagelse.	Højelse.
Holbæk.	Storeheddinge.
Kirkerup.	Snesere.
Stenløsemagle.	Uby.
Himmelø.	Stillinge.
Gunsømagle.	Ovrø.
Kildebrønde.	Vallekilde.
Syv.	Bjeverskov.
S. Jørgens Kirke (i Roskilde).	Sigersted.
Skullelø.	Mjerslø.
Glostrup.	Kvislemark.
Krummerup.	Snoldelø.
Fuglebjerget.	Bringstrup.
S. Ibs Kirke (i Roskilde).	

I Roskilde sammentraadte Kannikerne, ifølge Kongens ovenanførte Befaling, med Biskoppen og vedtog følgende fremtidige Ordning ¹⁾:

Vi efterskrevne, Casper Paselich, Degn, Hans Skovgaard, Provst, Niels Kaas, Ærkedegn, Oluf Offesen, Cantor, Lave Beck, Niels Hemmingsen, Anders Lavritsen, Hans Lavritsen, Peder Povlsen, Matthis Povlsen, Niels Olufsen, Canniker udi Roskilde, gjøre alle vitterligt, at vi efter højbaarne Fyrstes og Herres, Konning Frederik den Anden, vor allernaadigste Herres skriftlige Befaling og Vilje have, med hæderlig og højlerd Mands D. Povl Madsens, Superintendent over Sjælands Stift, Raad og Samtykke, formindsket og forkortet hvis Afgift og Pens, som Præster hertildags af deres Sogne Capitel, som haver dertil Jus Patronatus, givet haver. Og skulle de herefter give følgende Pens, som er:

Først, hvilken Præst som haver Decani Sogne, som er Krummerup og Fuglebjerget, han skal have den store Præstegaard i Kummerup, og den lille Gaard i Krummerup, som

¹⁾ Originalen har jeg ikke fundet; jeg meddeler derfor Aktstykket efter en Afskrift i Ny kgl. Saml. 1224. 4.

Præstegaarden haver været, skal være fri til Degnedømmet med Landgilde og Herligheden. Og den Gaard i Fuglebjerg, som kaldes Fuglebjergs Præstegaard, skal være til Degnedømmet med Landgilde og Herlighed, og Præsten skal give aarligen Pension 10 Mark.

Til Provstiet: af Slagelse Kirke skal gives aarligen 9 Mark.

Af Selsø 2 løde Mark til Ærkedegnedømmet. Præsten af Stenløse skal have Præstegaarden fri, og give aarligen af Tienden 3 Pund Korn, 10 Lam og 10 Gjæs. Kirkerup og Aagerup skulle være annexerede tilsammen, og Præsten skal give af Kirkerup Sogn til Ærkedegnen 3 Pund Korn, 3 Lam og 3 Gjæs.

Til Cantoriet: Præsten i Stillinge haver Præstegaarden fri med Præsterenten af alle Byerne og giver Cantor aarligen 4 Pund Korn, 10 Lam, 10 Gjæs og 1 Pund Havre. Af Vallekilde Sogn skal gives aarligen 3 Pund Korn, 6 Lam og 6 Gjæs.

Til Frue Capel: af Højelse skal gives aarligen 10 Lam, 10 Gjæs, 10 Mark. Gunsømagle og Jyllinge Sogne skulle være annexerede tilsammen; Præsten skal give af Gunsømagle Sogn aarligen til Vor Frue Capels Præbende 2 Pund Korn, 3 Lam og 3 Gjæs.

Til Sigfridi Capel: Selsø og Skulleløv Sogne skulle være annexerede tilsammen, og Præsten skal give aarligen til Sigfridi Capels Præbende 2 løde Mark, og den lille Præstegaard, som er paa Selsø, skal svare herefter den, som Præbendet haver, med Landgilde og Herlighed, og Præsten skal herefter være hannem aldeles ubevaret.

Til Gillebrønd Præbende er Gillebrønd Sogn. Gillebrønd og Greve Sogne skulle være annexerede tilsammen og [Præsten] skal give aarligen af Gillebrønd Sogn 4 løde Mark til Præbendet.

Til Glostrup Præbende: Præsten til Glostrup er udlagt en Præstegaard, som Bertel nu ibor, som han skal have foruden Afgift, og give Sognet aarligen 2 Pd. Korn, 4 Lam, 4 Gjæs.

Til Rotæ Præbende: Kvandløse Sogn er annexeret til Nørrejernløse, og skal Præsten give aarligen af Kvandløse Sogn 2 Pd. Korn, 4 Lam, 4 Gjæs.

Til Værløse Præbende: Præsten af Værløse skal have Præstegaarden fri med al anden Sognepræstens Redsel og Rettighed, og skal give aarligen til Præbendet 10 Mark.

Til S. Birgitte Capel er Grevinge Sogn: Præsten skal give aarligen af Sognet 12 Mark, 12 Lam, 12 Gjæs og 20 Skjepper Havre.

Til Kippingstrups¹⁾ Præbende er Strø Sogn: Præsten skal give aarligen af Sognet 10 Mark.

Til Sacristia: Snoldeløv og Tune Sogne skulle være annexerede tilsammen, og Præsten skal give aarligen af Snoldeløv Sogn til Sacristiet 2 Pd. Korn, 3 Lam, 3 Gjæs.

Syv Sogn haver været et Cannikedom, og skal herefter hvem som dermed bliver forlenet være Cannik og selv gjøre Tjeneste og det beholde sin Livstid og ikke oppebære noget andet Præbende. Men hvis anden Rettighed og Pens, hannem kan med Rette tilfalde i Capitlet efter hans Senium, skal være hannem fri efter Capitels Statuter. Skal og samme Cannik have aarligen af Sognepræsten i Holbæk 6 β grot, og skal Sognepræsten der sammesteds have Præstegaarden udi Mjerløse fri uden Afgift, og skal Jus Patronatus til Syv og Holbæk Sogne være hos Capitlet, som [den] af gammel Tid haver været tillagt.

In cujus rei seu constitutionis perpetuo mansuræ evidentius testimonium sigillum nostrum capitulare inferius est appensum. Datum Roschildiæ 7 die Augusti Anno Domini M. D. Lxxii.

Denne Ordning af Forholdene var vistnok i Almindelighed ikke efter Præbendebesiddernes Hoved; men den billigedes i høj Grad af enhver, der virkelig havde Kirkens Tarv for Øje, som man ser af Mester Morten Pedersens

¹⁾ Her bør læses: Klippestrups.

samtidige lovprisende Ytringer, idet han heri ser en Foranstaltning, der kunde gjøre Præsterne fra Lejesvende til tro Sjælesørgere¹⁾. Det varede temmelig længe, inden Ordningen fik kongelig Stadfæstelse, uden at vi kunngø oplyse noget nærmere om Aarsagen til denne Forhaling, der staaer i Modstrid med hin Tids hurtige Forretningsgang. Følgende Besættelse af et Kapitelskald i Mellemtiden skete dog i Henhold til den ny Ordning. Embedet besattes af Kongen, fordi det skulde være forbundet med et Kanonikat.

Hr. Hans Andersen, Capellan til Roskilde Domkirke, fik Brev paa Syv Sogn og Præstegaard, saa lydendes som her efter følger.

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at vi af vor sønderlige Gunst og Naade have undt og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde og tillade, at denne Brevviser Hr. Jens Andersen, Capellan til Roskilde Domkirke, maa bekomme Syv Sogn med Præstegaard og al anden Rente og Rettighed, intet undtaget, og det have, nyde, bruge og beholde udi hans Livstid og saa længe han lever. Dog saa han skal være Cannik i Roskilde Domkirke og bo og residere der sammesteds og nyde saadanne Friheder og Privilegier, som andre residerende Canniker, alene han ikke skal optere til yppermere eller bedre Cannikedømme. Sammeledes skal han selv gjøre Tjeneste til forskrevne Syv Kirke, og i alle Maader forestaa Sognefolket der sammesteds inden Kirken og uden, som en Sognepræst sine Sognefolk pligtig er. Thi forbyde vi etc. Datum Frederiksborg 27 Dag Octobris Aar etc. 1572.

Sjælandske Registre. 11, 33—34.

Af et tidligere meddelt Kongebrev ser man, at Hofpræsten M. Niels Nielsen Kolding, der var Prælat i Roskilde Domkapitel, havde udvirket denne Kaldelse, og rimeligvis efter hele Kapitlets Ønske, men at Kongen tog den tilbage,

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. III, 502.

da han erfarede, at den Mand, der hidtil som Kapellan eller Lejopræst havde betjent Præstekaldet i Syv, vilde blive brødløs med Hustru og Børn, dersom Hr. Jens Andersen fik Kaldet¹⁾, — atter altsaa et Vidnesbyrd om Kong Frederiks Retfærdighedsfølelse og Omhu for de stakkels Kapellaner.

Endelig kom der følgende kongelig Stadfæstelse paa Kapitlets Vedtægt:

Vi Frederik den anden etc. Gjøre alle vitterligt, at os elskelige, hæderlige Capitel udi Roskilde Domkirke haver nu haft for os et deres aabent beseglet Pergamentsbrev, udgivet den 7 Augusti udi det Aar 1572, lydendes paa en Skik og Handel, som de med vor Bevilling have berammet og gjort paa de Præsters Underholdning, som haver de Sogne, Capitlet der sammesteds haver Jus patronatus til, eftersom samme hoshængendes Brev ydermere formelder og udviser, hvilket Brev vi af vor sønderlig Gunst og Naade have fuldbyrdet, samtykt og stadfæst, og nu med dette vort aabne Brev fuldbyrde, samtykke og stadfæste ved sin fulde Magt at blive udi alle sine Ord, Punkter og Artikler, eftersom det udi alle Maader udviser og indeholder. Datum Skanderborg den 19 Martii Aar 1573.

Afskrift i Geh.-Ark. Topograf. Saml. Roskilde Nr. 177.

Ville vi vide, hvorledes Forholdene stillede sig i den følgende Tid i de Kald, hvortil Capitlet havde Patronatsret, da er følgende Forpligtelse, udstedt af en Præst ved hans Kaldelse til Præst i Snoldelev, ret oplysende²⁾:

Jeg Søren Erichsen Assens kjendes og gjør vitterligt for alle med dette mit aabne Brev, at efter hæderlig og højlærd Mand, Mester Morten Pedersen, Cannik og Sacristan til Roskilde Domkirke, som haver Jus patronatus til Snoldelev Sogn i Tune Herred, med det hæderlige Capitels Confirmats

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. IV, 389—90.

²⁾ Engelstoft, Univ.- og Skole-Annal. 1810. I, 38—9. Brevet har Paategning om gjentagne Gange at være læst paa Tune Herreds Ting, hvilket maaske antyder, at det har givet Anledning til retslige Stridigheder.

haver samtykt og bevilget mig til at være en Sognepræst til forskrevne Sogne, efter min Collatses Lydelse: da obligerer jeg mig efter forskrevne Collats og Kgl. Maj.^s Ordinans i alle Maader at skikke mig med Lærdom og Levned, som en god Guds Ords Tjener bør, og være min Patron til samme Sogn og hæderlige Capitel i Roskilde hørig og lydlig, som det sig bør, og at give Sacristano den sædvanlige Pension af samme Sogn, som er 2 Pund Byg, 3 Lam og 3 Gjæs, at yde til hver S. Michaelis Dag; og intet ydermere understaa mig at bevare med noget, som samme Sognekirke eller Patronen tilligger, end som sædvanligt er, og mine Formænd med Ret af Sacristano og Sognet haft haver, og ikke heller paa nogen Leje hensætte samme Sogn til nogen anden, hvoraf Sacristan eller Capitel kunde noget forarges eller Skade i Fremtiden bekomme. At saa er i Sandhed, trykker jeg mit Signet her neden for. Datum Roskilde 10 Maji 1593.

Søren Erichsen Assens
med egen Haand.

Det var i den ovenførte Kapitelsvedtægt af 7de Avg. 1572 bestemt, at Snoldelev og Tune Sogne skulde have een Præst. I den her anførte Forpligtelse nævnes imidlertid kun Snoldelev alene; men at Søren Erichsen Assens dog ogsaa er bleven Præst i Tune, ses af Præstelisten foran S. 151. Paa andre Steder gjorde Menighederne alvorlig Modstand mod Sammenlægningen. Dette var saaledes Tilfældet i Greve og Kildebrønde, som følgende Kongebreve nærmere oplyse:

Kong. Matt. obne breff, att Gildebrønd Sogn her effther schall were anexeritt till Greffue Sogen, vt sequitur.

Helsse ether wore vndersotte menige Sognemend vdi Gyldebrøndt sognen kerligen med Gud och wor Naade. Wider, att effthersom Oss elsk. hederlig Capittel vdi Roschilde Domkircke effther wor befaling haffue giordt en schick och ordning om the kircker, som Capittelitt haffuer Jus patronatus till, huorledes ther mett holdes schall, och wij thett siden mett wortt breff confirmerett och stadfest

haffue, wdj huilcken ordning eblantt anditt findes, att Gillebrønd sogen her effther schall were anexeritt til Greffue sogen, saa att Sognepresten til Greffue kircke schall och giøre thieniste till Gillebrynd kircke: Tha forfare wij, attj thett vanseett emod for^{ne} ordning och schick och emod wortt breff och Confirmatz schulde vnderstaa ether att holde en Capelan, som giør thieniste vdi for^{ne} Gillebrønd sogne kircke, endog hand icke er kalditt eller haffuer [Vocation] aff then, som haffuer Jus patronatus til same Sogen och mett rette bør att schicke thennum sogne prest till. Thij bede wij ether alle och huer serdelis strengeligen biude, attj reither etther effther att holde sognepresten til Greffue sogen for ethers Sogneprest och rette Selesorgere, och effther thenne dag icke tilsteder nogen anden end hanum att giør thieniste til Gillebrønd kircke, saa fremptt j ther for icke wille stande til rette och straffis for vlydigge och the wore breffue och bud icke achte wille. Her effther j ether schulle wide att rette. Actum Haffniæ 21 Januarij 74.

Sjælandske Tegnelser. XII, 223.

Kong. Matt. obne breff thill menige Almue vdj Gyldebrønd Sogen, vt sequitur.

Wij Frederick etc. Helse ether Bønder och menig almue vdj Gyldebrønd sogen euindeligen mett Gud och wor Naade, wider effthersom wij nogen thid siden forleden haffuer laditt wore obne breffue till ether vdgaa, attj schulle rette ether her effther att holde och kende Sognepresten vdi Greffue Sogen for ethers rette Sogneprest [och] Selesørgere, och ingen anden, effther thend schick och ordning Oss elskelige hederliig Capittel vdj Roschilde Domkircke haffue giordt, att Gyldebrønd Sogen her effther skall bliffue ett Anex till Greffue sogen, huilcken ordning och schick wij ochsaa confirmeritt och stadfest haffue: Tha forfare wij ligeuull, attj endnu vnderstaar ether att holde thend same Capellan, som j her till hafftt haffue, och icke wille tilstede for^{ne} prest aff Greffue sogen, som er aff thend, som Jus patronatus haffuer till same sogen, kallid att were ethers

rette seele sørgere, men her vdoffuer trodtzligen haffuer forachtt wore breffue och befaling och thend schick, hederlig Capittell vj Roskilde effther wor befaling gordt haffuer, offuer huilken ethers mutuilige, vørsome dristighed wij oss icke nochsom kunde forundre. Thij bede wij ether endnu alle och huer serdelis strengeligen biude, attj rette ether effther att holde Sognepresten til Greffue sogen for ethers sogne prest och rette Siele sørgere, och icke effther thenne dag tilsteder nogen anden end hanum att giøre thieneste j for^{ne} Gyldebrnde kircke, saa frempt j therfore icke wille stande til rette och straffis som vlydigge, the wore breffue och befaling icke acte eller ansee wille. Ther som och for^{ne} Capelan her effther vnderstaar seg emod slig wor alffuorlig mandatt och befalinge och Capittels skick och ordning att giøre nogen ydermere thieneste vj for^{ne} kirke vden Sogneprestens beuillinge och samtcke, tha wille wij och saa lade straffe ther offuer, att andre ther aff skulle tage exempell och icke her effther nogen slig forargelse fororsage. Huor effther bode j och for^{ne} Capelan ether kunde haffue att rette. Actum Frederichsborg thend 1 Februarij 1574.

Sjælandske Tegnelser. XII, 229.

Breff thiill Hans Skougaardt¹⁾ liudendis som følger.

Wor synderlig gunst tillforn. Wiider, ephter som i nogen tiidt sidenn forleden haffue giffuit en wid Naffn Her Peder vdi Greffue Collatz breff paa Gyldebrnde sogenn, som i haffue att forlene, och wj ochsaa haffue ladit wore obne breffue vdgaa, att Her Niels Mortensøn, som haffde Gyldebrnde Sogen, skulle tilltencke att rømme samme sogen, paa thett begge Sogner kunde annexeris tillsamen epther thend skyck Oss elsk hæderlig Capittell wdj Roskyldt Domkircke giort haffuer, tha ere wij siden kommen vj forfaringh, att for^{ne} Her Peder wdj Greffue medt wrang

¹⁾ Den kongelige øverste Sekretær Hans Skovgaard til Gundestrup i Skaane var Domprovst i Roskilde Domkapitel.

wnderwissningh skall haffue bekommit samme Collatz, och att Stigs leensmanden medt bispen och nogle andre skulle haffue dømpt wdj samme Sagh, saa att her Peder haffuer giort wrett, i thet handt haffuer begierit Collatz paa thend Sogen, som for^{ne} Her Niels Mortenssen retteligen wor kalden till, och icke heller wor mentt, wdj then skick hederlig Capitell wdj Roskyldt giort haffde, att skulle annexeris, før end her Niels war dødt eller anderledis forsørgitt. Och eptherdj wij oss ochsaa wide att ehrindre, att for^{ne} her Niels Mortenssenn modtwilligen haffuer wnderstandit sig att bliffue wdj samme sogenn emodt wore breffue och bud, saa wj well haffde Aarsag paa thett skarpiste att lade handle mett hanum, dog eptherdi wj forfare, att paa begge sider skall were brøst paa ferde, wille wj, att bode Her Niels Mortenssen skall miste Gyldebrønde Sogen och her Peder Greffue Sogenn, och att begge Sogner skulle annexeris epther then skick, oss elsk^e hederlig Capittell wdj Roskyldt ther paa giort haffue, och att en anden duelig och lerdt personn skall forestaa begge Sogner. Bedendis ether och begerindis, att nar nogen vdi saa maade retteligen er kalden och wdword till for^{ne} Sogner, attj tha giffuer thend Collatz, och igen annamme thend Collatz, i tillforn Her Peder j Greffue ther paa giffuit haffue. Ther medt gjør j oss till willge. Schreffuit paa wor gardt Wallsøe 5 Augusti A^o 74.

Sjælandske Tegnelser. XII, 321.

Capitlett wdj Roskilde fick Breff Sognepresten til Gildebrøndt Sogen anrørendis, vt sequitur.

Frederich etc. Wor synderlig gunst tilforn. Wiider, att Sognepresten till Gildebrøndt Sogen haffuer nu atter, saa vell som tiitt och offte tilforn, oss besøgt, beklagendis, att Prestegaarden wdj Gildebrønde forholdis hannom fore till Capittellet, och thend forordning, med huilcken hand er affuist, thend thid thend almindelig forordning er giortt om huilcke Sogner som Capitlett haffuer Jus patronatus, att Gildebrønde og Greffue Sogen schulle weritt anexe-

ritt, skall icke endnu were gaaitt for sig ¹⁾, thill med begge for^{ne} Sogner well att kunde holde sin prest, och hand ther offuer liider armod, saa och sin Sogen och Kald icke kand ware och forestaa, som hannom bør, thisligeste hans Sognemend thennem therudinden for Oss beklage, att the icke kunde haffue theris Sogneprest hoess thennom besiddendis, som thennom kunde were till reede med thiennist paa hans Embitz wegne, nar the komme wdj nogen hastig Siugdum. Thi bede wij Ether och begiere, atj wille tiltencke noggen Middell, enthen att vnde for^{ne} Gildebrøndt Sogneprest Prestegaarden i samme Sogen for en tilbørlig Penss, som andenstedtz om Capittels Sogner er forordnitt, eller endeligen ether herudinden att erklere, ther med wij maa en gang for alle bliffue for^{ne} Prestis saa och hans Sognemendtz idelig offuerlob quitt. Ther med etc. Actum Kroneborg 29 Junij Aar 1582.

Sjælandske Tegnelser. XV, 71.

Det er ikke saa ganske let af disse Breve at komme til nogen ret Klarhed om, hvorledes Forholdene have udviklet sig, og et »Monument« i Kildebrønde Kirke, som anføres i Treschows Jubellærere S. 310, gjør ikke Sagen klarere; det lyder nemlig:

Primus in Memoria veterum D. Ingwardus Laur. Fil. Grev. saltem Ecclesiæ præfuit plus quam an. 50, separata tum Parochiâ Kildebrøndt, et per Pastores suos Capitulares Roesk. administrata. Obiit 1600.

Dette »Monument«, som aabenbar er fra en sildigere Tid, giver neppe nogen rigtig Oplysning. Af de ovenanførte Kongebreve have vi nemlig set, at Præsten i Greve 1574 hed Hr. Peder. I Præstelisten 1584 forekommer ingen Ingver Lavritsen blandt Præsterne i Tune Herred, men vel en Ingver Jensen ²⁾, som dog ikke kan have været i Greve

¹⁾ Det foregaaende er uklart, formodentligt ved nogen Fejlskrift ved Kongebrevets Indførelse i den officielle Kopibog.

²⁾ Se Ny kirkehist. Saml. IV, 406.

i 50 Aar endsige mere, eftersom Hans Pedersen Walløe var Præst her (og tillige i Kildebrønde, som en Tid synes at have været Hovedsognet) 1608 og 1610.

Det omtalte »Monument« i Kildebrønde Kirke paa-beraaes ogsaa af Treschow (S. 317) ved Omtale af en anden Præst, der ligeledes med Urette gjøres til Jubellærer, nemlig Villads Olsen Roskilde, om hvem det i »Monumentet« hedder:

D. Wilhadus Ol. Roesk. vocatus 1661, Sacra Grev. et Kildebr. tractavit per A. 51. Præpositus interim ab A. 1673 usque ad annum 1712.

Af den i 4de Bind S. 774 anførte Gravskrift ser man imidlertid, at M. Knud Frederiksen Gamborg 1703 blev Præst i Greve og Kildebrønde, altsaa er »Monumentet« ogsaa i dette Tilfælde upaalideligt. Hvad Villads Olsen forøvrigt angaar, da blev han 1654 Student fra Roskilde Skole¹⁾. Der er tidligere²⁾ meddelt et Brudstykke af et interessant Brev til denne Mand. Her hidsættes et Brev fra ham selv, der navnlig er mærkeligt ved de Betragtninger, det indeholder over den bekjendte Oluf Rosenkrands's Fald. Det meddeles efter Forfatterens noget beskadigede Koncept i Kgl. Bibl.

Præstantissime Dn. Grubbe, Amice et Frater honoratissime.

Erubescerem sane ob longam literarum mearum intermissionem, nisi tuus jam ante mihi spectatus esset candor, tua probata integritas. Et nescio quod semper interveniens negotii scriptionem sæpius cogitatam aliquoties etiam cæptam abruptit, meque licet invitum proposito desistere coëgit. Non est igitur, quod me tui planè oblitum existimes, sed cum novo anno novum hoc mutui amoris et benevolentiae non perituræ pignus habeto. Argumentum proximæ tuæ epistolæ ut attingam, duo inprimis communicasti nova, quorum alterum ominosum, alterum avthori satis periculo-

¹⁾ Bloch, Roskilde Domscoles Hist. IV, 10.

²⁾ Ny kirkehist, Saml. III, 221—2.

sum. De conjunctione Svecorum cum Anglis et Batavis avdivi quidem, sed incertis rumoribus, et quantum colligere licet, consilia adunatorum ad Gallos tendunt, forsan instinctu et nutu divino, ut qui alios afflixerunt, iis afflictis retribuatur, qui ad stuporem usque omnibus tenibiles tot annorum victoriis superbe exaltarunt, hi ad angustias reducti blandientis fortunæ ludibriis havd nimium credere discant. Væ enim Assur, inquit Dominus, virga furoris mei et baculus ipse est, et in manu eorum indignatio mea, sed cum implevero omnia opera mea, visitabo super fructum magnifici cordis Regis Assur et super gloriam altitudinis oculorum ejus. Faxit Deus, ne latius serpat malum et ad nos quoque dimanet, qui temporum difficultatibus et sævientis Bellonæ injuriis lacerati nihil magis in votis habere-mus, quam quietem et pacis constantiam. Doleo Rosenkrantzium, quod Wormii malo edoctus sapere noluerit, vir alias egregie doctus, et vel hoc nomine quasi lumen nobilitatis Danicæ. Habeo ex relatione, apologiam illam non ita scoptice esse consignatam, nec quicquam continere, quod vel summum Regimen vel Regiminis præfectos directe offenderet, interim cum abhorrent avres a veritate, etiam rectè dicta et facta sinistrè judicantur. Spero tamen coram æqvissimis Censoribus cavsam ita agendam, ut dilutâ suspicione absque famæ et bonorum dispendio vir bonus evadat. Hæc hactenus cev responsorium, quod postremis literis tuis debui, licet serius et post festum ut dicitur. Tu pro tua humanitate boni accipe et noli meam tarditatem aliquid apud te moræ cavsari, quin potius scribendo hoc age, ut me provoces et sponte currenti calcar quasi addas. Exspectamus quotidie adventum nobilissimi Patroni ut et nobilissimæ Heroïnæ ac liberorum, et credidero nos dudum præsentia ipsorum gavisos fuisse, si temperatus fuisset aer et via commodior. Si tu quoque comes fueris, cum advenerint, nihil mihi gratius erit tuâ familiaritate et colloqv[io]. Saluta nobiliss. Virum Dn. Fridericum Windium, ut et reliquos Vindios tuos discipulos, quos omnes cum illustrissimis parentibus divinæ protect[ioni]. commendatos habeo. Salutat te nostra domus perquam officio[se] et pro eâ, quam antehac declarâsti, sedulitate in meo meorumque comm[odo] procu]rando, gratias ego habeo maximas. Perge in amore et studio, nec de me aliter statue, quam quod te mei amantem tuo merito redamem, qui sum

Grefve d. 14 Janvar. 1682.

T. ex asse

Vilhad. Ol. Roësch. m. m.

Breve fra Professor Johannes Stephanus til Biskop Mogens Madsen i Lund.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Til alle Tider ville Breve vexlede mellem Mænd, der have indtaget en mere fremragende Stilling i Samfundet være en vigtig historisk Kilde; thi meget kommer frem i den private Meddelelse, som skjuler sig for Offentligheden. Dette gjælder ikke mindst den ældre Tid, hvor de Efterretninger, som Dagbladene nu pleje at give om Forhold og Begivenheder, manglede, og hvor derfor private Meddelelser, der vare bestemte til at oplyse om forefaldne mærkelige Begivenheder, vare omstændeligere, end de nu pleje at være. De efterfølgende Breve, der ere fra Aarene 1602—8, indeholde især Oplysninger om tvende kirkelige Forhold, som ere af megen Interesse, nemlig Katholikernes Forsøg paa at vinde Fodfæste her i Landet og Forhandlingerne om Exorcismens Afskaffelse. Desuden indeholde de Efterretninger om forskellige Forhold af en mere privat Karakter, og da navnlig den fortjente Biskop Mogens Madsens litterære Virksomhed.

Forfatteren af disse Breve, Professor Hans Steffensen (eller Johannes Stephanus), var født 1561 paa Laaland, han blev Student 1579. I Aarene 1582—4 var han Tyge Brahes Lærling og Medhjælper paa Hven, siden rejste han formodentlig udenlands. 1588 blev han Rektor ved Sorø Skole. Efter i en Række Aar med Dygtighed og Kraft at have forestaaet dette Embede, blev han 1597 Professor i

Dialektik ved Universitetet; Aaret efter ægtede han en Datter af Biskop Peder Jensen Vinstrup. Til sin Svigerfader stod han i meget fortroligt Forhold og var ham i flere Maader til Hjælp og Støtte i hans bispelige Embedsvirksomhed. Mangfoldige af Biskoppens Embedsskrivelser, ja endog private Breve — undertiden angaaende vanskelige og delikate Spørgsmaal — ere forfattede af Stephanus, som villig laante Biskoppen sin øvede Pen¹⁾. Dette Forhold vedblev, efterat Stephanus's første Hustru, Anna Vinstrup, var død (i November 1601), og han havde giftet sig paany. Det er urigtigt, naar man har antaget, at der var en væsentlig Uoverensstemmelse mellem Biskop Vinstrup og Stephanus i Spørgsmaalet om Exorcismens Afskaffelse ved Daaben; thi naar Biskoppen ikke gik saa vidt som sin Svigersøn i Forkastelsen af denne Kirkeskik, saa var det ikke af dogmatiske Grunde, men udelukkende af Klogskabshensyn, forat den pludselige Afskaffelse af denne Skik ikke skulde vække Forargelse i Menighederne, og for ikke at bryde med sine Kolleger i det theologiske Fakultet. At Forholdet har været dette, fremgaar bedst deraf, at det Brev fra Vinstrup til Biskop Jakob Jensen Holm i Aalborg, som man har beraabt sig paa, er forfattet af — Stephanus, som dennes Brevbog uimodsigeligt godtgjør. Det kan neppe være tvivlsomt, at Stephanus idethele har tilhørt Hemmingsens eller den kryptokalvinistiske Retning i Theologien, og det var vel ogsaa Grunden til, at han ikke blev theologisk Professor 1607, da D. Jørgen Dybvad blev afsat. Som en meget klog Mand forstod han imidlertid at undgaa alle Blottelser, og 1608 beskikkedes han til den anseelige Post som Forstander for Sorø. Han styrede Stiftelsen med Kraft og Myndighed, men gjorde sig ikke sønderlig godt lidt. Da Christian IV 1623 oprettede Sorø Akademi, i Spidsen for hvilket der blev sat en adelig Hofmester, saa blev den tidligere Forstanderpost inddragen. Stephanus

¹⁾ Jfr. foran S. 164—66.

aflagdes med tvende Kanonikater i Roskilde og Ribe, og udnævntes 1624 efter Klavs Lyskanders Død til kongelig Historieskriver. Han var imidlertid dengang allerede en Mand, der var højt oppe i Aarene, og skjønt han ganske vist var en flittig og nøjagtig Samler, var det dog ikke rimeligt, at han skulde kunne udrette, hvad hans yngre Forgjængere ikke havde formaaet. Da han allerede døde i Roskilde den 12te Februar 1625, saa var Tiden, der blev forundt ham i Historieskriverembedet, desuden for kort, til at han i den kunde faa noget større Arbejde færdigt. Hvad han havde samlet kom dog senere hans begavede og dygtige Søn, Steffen Hansen Stephanus — Saxos berømte Udgiver — tilgode.

De her meddelte Breve ere afskrevne af Joh. Stephanus's originale Konceptbog i Kallske Saml. 512. 4to.

1.

Ad Magistrum Magnum, Episcopum Lundensem, Soceri nomine.

Salutem corporis et animi sempiternam ab eo, quem scimus et credimus opem afferre rebus nostris afflictis, cum videtur, et velle et posse, non solum desideratam, sed et spe nostra ac expectatione majorem. Quod tam libere et peramanter mecum communicas, Rev. Dn. Episcopo, Frater et Amice colendissime, et in meum, uti scribis, sinum effundis partem justissimi doloris tui, concepti tum ex pia quadam commiseratione erga publicum statum multis modis apud vos æque ac passim alibi calamitosissimum, tum privatim ex tuorum immaturo obitu, quorum diuturnior vita tibi, in illa tua viduitate atque ingravescente ætate, et voluptati et solatio, nisi Deo secus visum fuisset, esse potuisset: facis equidem pro tuo candore et ea de me persuasionem, qua statuis haud dubie, me tui benevolentia quadam ad tibi condolendum permoveri. Et sane non possum non ego vehementer itidem affici, cum sæpe cogito, quanta sit annis his proximis facta rerum omnium conversio et vicis-

situdo in hoc Regno quondam florentissimo; Divina indignatione pœnas commeritas a nobis reposita, et scelera nostra ac flagitia juste vindicante, adeo ut absque doctrinæ cœlestis esset puritate et sincera religione, haud scio, an quicquam videri possit apud nos ad summam miseriam desiderari. Tum præterea meum animum haud leviter excruciat cum mea ipsius, tum amicorum mala domestica. Amisi etiam ego superiori anno in Januario filiolum unicum Joannem, ex hac conjugæ primogenitum, ac mox in Februario filiam Catharinam, 15 annorum virginem, tum post mediocri temporis intervallo, videlicet in Novembri, filiam alteram Annam, nuptam Stephanio nostro, cui filium genuit adhuc Dei beneficio superstitem. Hæc tamen omnia sunt nobis æquo animo, ac præsertim non casu aut temere, sed certo Dei consilio contingentia, perferenda, et indubitata melioris conditionis aliquando secururæ spe superanda.

De publicis precibus ad Deum pro impetranda venia peccatorum et pœnarum mitigatione vel nunc maxime si unquam antea fundendis, idem tecum sentio, nec desinam illos interpellare, penes quos est solos eas curare soleniter indicendas, et spero me tandem aliquid effecturum. Interim valde probo institutum illud Ecclesiæ in Tua Diœcesi, nec dubito, quin piorum hominum conjuncta vota suum apud Clementissimum Deum propter Christum mediatorem sint aliquando pondus habitura.

Venio nunc ad id, quod postremum erat in tuis literis, quodque mihi justam præbuit indignandi occasionem, idque eo magis, quod sciam ipse et subinde cogar vel invitatus experiri, quam nimis vere istud queraris de eximia quorundam ἀμαθία simul et ἀναίδεια, qui sese studiosorum nomine in vulgus venditantes, nihil minus esse reipsa deprehenduntur, quique in Academia degentes, sua plus quam supina negligentia ac secordia, et sibi ipsis imponunt, et spem Præceptorum atque opinionem turpiter fallunt, et nobis tandem fucum facere conantur, idque potissimum eorum præsidio freti, qui propter generis quandam claritatem,

gratia quoque et autoritate, se quidvis posse debere et putant ipsi et credi ab aliis volunt. Illos ego plane censeo a sacro Euangelii Ministerio arcendos, veluti a sancto canes et porcos a margaritis. Et quoties mihi offeruntur, ad studia remitto, ut tales aliquando fieri laborent, quales haberi velint, nec existiment se prius ad munus docendi in Ecclesia admittendos, quam secum afferant mediocrem doctrinæ suppellectilem, qua instructi possint cum fructu gregi Christi præesse, et sacri officii partes, ea qua decet fide ac sedulitate, obire. Qua de re ad amplissimum Academicæ Senatuum inprimis referendum curabo, ut habita deliberatione remedium aliquod inveniatur, et rei Ecclesiasticæ melius in posterum consulatur. Atque hæc sunt, quæ pro temporis angustia ad literas tuas tibi censui respondenda (etc.). Hafniæ, . . Septembr. 1602.

T. T.

P. J. W(instrupius).

2.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

Quam diu nobis auditione solum et fama, clarissime vir, fautor et amice honorande, cognitum fuit nomen Jesuitarum, non magis erat mihi formidabile, quam Franciscanorum aut aliorum Papæ sectatorum, a quorum vitæ institutis et religionis dogmatis nihil videbatur periculi hisce Regnis extimescendum. At vero postquam ista factio non solum multiplicari et inclarescere cæpit, sed paulatim serpendo ita late sese diffundere et propagare, ut jam non uspiam in angulis mundi hinc procul remotis contenta lateret, sed variis regnis et provinciis occupatis et peragratis ad nos usque progressa sit, idque tam prope, ut illius diabolicæ latrinæ foetorem omnes percipiamus, et multi quotidie atque utinam non nimis ex nostratibus multi astute et latenter sparsum ac disseminatum per illos emissarios doctrinæ pontificiæ (novo luto sed non macerato, ut quidam ait, incrustatæ) virus liberæ ac liberalis in Ecclesia institu-

tionis melle conditum hauriant, imbibant, aliis propinent: fateor equidem me sic postea semper ad nomen Jesvitarum cohorrescere valde, ut et verear, quorsum ista evadat propinquitas, et optem aliquem esse et magna cum indignatione mirer, iam hactenus non esse, qui clandestinis illorum machinationibus remedium opponat, et vera activa ratione adhibita, maleficos eorum conatus, qui operâ suâ velut vicariâ illam pestem huic Regno attrahere satagunt, coerceat atque compescat; et sæpe in illud erumpo:

Exoriare aliquis, nostris qui finibus istam

Tam diram avertas tandem, Christo auspice, pestem.

Cumque eadem de re subinde cogito: Ecce mihi recens abs te offertur doctissima tua oratio de secta Jesvítica scripta et habita, quam cum summa voluptate vidi primum, deinde legi et relegi, et, nisi sit quod obstat, vehementer cuperem publici juris esse factam, ut ex hoc seu gustu perciperent illi turbandis sacris et prophanis nati, esse in hoc Regno, qui artes et imposturas Jesvíticas norint ac detestentur, quique facile possint, cum volent, iis detegendis ac profligandis utilem operam suam impendere, sintque omnino, si necessitas aliqua flagitarit, in eam rem studium omne suum et industriam collaturi. Qua de re pervelim te cogitare, ad eamque perficiendam (si requiratur) curationis meæ diligentiam et laborem tibi promptissima voluntate polliceor et defero. Neque est, quod expectare velis, donec totum illud *τεσσαραδέκαδος* corpus in lucem exeat. Poterit enim tum quoque hæc oratio cæteris adjungi, ut nihil ad operis illius, secundum seriem annorum digesti, perfectionem desideretur. — De nupero hospitio et hospitalitatis eximiæ officii, mihi et collegæ meo præstitis, ingentes agimus gratias. Quos mihi commendasti juvenes, Scholæ vestræ alumnos, ii faxo intelligant, si hęc aliquando sunt commoraturi, me veterum beneficiorum memorem, et ad gratificandum tibi quavis occasione voluntatem mihi nunquam defuisse. Vale vir præstantissime et me in iis numera, quos tibi multis nominibus ad sincerum

tui cultum et omnem benevolentiam animi grati devinxisti. Iterum vale felix et salve. Venerandus Socer meus tibi multam salutem precatur. Hafniæ 16 Maji 1603.

J. S.

3.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

Salutem in filio Dei corporis et animi sempiternam (etc.). Quartam decimam orationem tuam synodalem, cujus ad complendam *τεσσαραδέκαδα* nobis spem aliquam in proximo colloquio nostro iniecisti, accepi et legi. Legi, inquam, eo diligentius, quo magis argumentum, quod ea tractatur, scirem esse adhuc controversum. Et ego quidem fateor, me in ea esse hæresi, ut existimem, non simpliciter usuram in Sacris Literis prohiberi. Nam quæ in Veteri Testamento ea de re extant testimonia, ea pleraque omnia peculiariter ad populi Israelitici fortunas partim augendas, partim non minuendas spectare multis existimantur. Absque eo sit, non adeo non est usura prohibita, ut etiam disertis verbis permissa, imo vero pene dixerim mandata esse videatur. Neque enim aliter intelligo, quod est Deut. 23 v. 20. Quod autem in Novo Testamento extat Luc. 6 v. 35, id quæ præcedunt, ita declarant, ut non nisi de sorte intelligi possit. Quasi jubeat Dominus, nos solo benefaciendi affectu ad commodandum impelli debere, etiamsi nihil quicquam sciamus nos recepturos, qui sane metus multos a benefaciendo et juvando proximo mutuuum petente deterret. Ut propterea usuræ distributio in licitam et illicitam non adeo mihi absurda esse videatur. Sed mei iudicii illa non facio. Faceres tu mehercle rem et Deo gratam, et rei Christianæ ac præsertim sacri ministerii curationi valde utilem, si de editione totius *τεσσαραδέκαδος* aliquando cogitares. Et haberes, mihi crede, multos bonos et doctos viros ejus consilii atque instituti approbatores. Quid ni enim? Cum res ipsa sese, vel maxime invidis et invitis, possit approbare. Neque est sane, cur velis tam

præclara non solum privatæ in officio curæ ac sedulitatis, sed et publicæ de doctrina in Ecclesiis nostris, Dei beneficio, sonante et ab idolomania pontificia et corruptelis Jesuiticis adhuc intemerata, contestationis *δείγματα* ac documenta perire. Nam quid videtur aliud sperandum, nisi te ipso vivo et volente, res in effectum deducatur.

Instituatur apud nos propediem Promotio Baccalau-reorum, id mandante Magnifico Dn. Cancellario. Hypodidascalos etiam Scholæ vestræ ad eum gradum petendum Senatus Academicus censuit invitandos. Mitto igitur aliquot exempla programmatis publice jam biduum affixi in eosdem distribuenda. Quo in negotio, quod tuam operam non verear usurpare, veniam te mihi daturum pro tua humanitate confido. Vale vir præstantissime (etc.). Hafniæ
27 Jul. 1603.

T. H. A.

Joh. Stephanus.

4.

M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

Clarissime Vir, Fautor et Amice perpetuo studio colende. Legendas mihi nuper exhibuit tuas ad se literas communis noster amicus M. Joh. Aalburgius. Earum pars quædam ad me peculiariter pertinebat, cujus fidei commiseras orationum tuarum *τεσσαραδεκάδα* venerando Domino Socero meo, una cum literis tuis ipsi inscriptis, offerendam. Feci equidem ea in re, quod debui. Accepit ille, sed quia propter varias occupationes mox perlegere non potuit, apud sese per hocce propemodum trimestre retinuit, quo tempore et maximam partem evolvit diligenter, et probat maxime, et editionem cum multorum utilitate conjunctam fore arbitratur. Admonitus autem a me de tua voluntate, confestim tibi illas remisisset, nisi reliquis etiam Dominis Theologis putasset ostendendas. Misit igitur ad Doct. Dybvadium, qui sibi tum temporis dicebat non vacare, ut ad se legendas reciperet. Cum autem voluntati tuæ cuperet satisfactum venerandus Dn. Socer meus, nec tempus aliud

putaret expectandum: hodie mihi eas reddidit tibi remittendas, cum proluxa sui in te studii et officii significatione, mandans, ut de his te per literas suo nomine facerem certiozem, et simul novum hunc annum, quem recens summus ingressi, felicem, fortunatum ac salutarem tibi comprecarer. Ad cujus votum meum quoque adjungo, tibi que de multis et magnis beneficiis gratias ago et habebam perpetuas. Quid ego vero sentiam de tuis orationibus earumque editione, id antea perscriptis ad te literis satis declaravi, neque enim aliter nunc judico, quam ut optem editas jam esse, quo non meæ solum sed et multorum præterea expectationi ac desiderio earum crebro iteratâ lectione satis aliquando fieri posset. Deus opt. max. te cum universa familia diu salvum et incolumem conservet. Vale vir præstantissime, meque solito favore complecti nunquam, licet immerentem, desine. Hafniæ d. 13 [Jan.] Anni 1604.

T. H. R. C.

Joh. Stephanus.

5.

M. Magno, Episcopo Lundensi.

Salutem in filio Dei. Redditæ sunt mihi Rev. et Cl. Vir, fautor et amice honorande, literæ tuæ, in quibus hoc primum me valde delectabat, quod nobis editionem tuæ Tessaradecadis serio promittas. Nec dubium quin negotii procuracionem in se non invitus sit suscepturus Alburgius noster suis etiam sumptibus, cum præsertim lucri haud parum ipsi sperandum inde videatur. Poterit meo judicio corpus ipsum orationum per se primum et seorsim excudi, et inter excudendum paulatim Professoribus legendum exhiberi, ut interea temporis de capite adjungendo, h. e. Titulo, Præfatione et Epigrammatis præfigendis diligentius cogitetur. Alterum erat de filio tuo Henningo, de quo cum Dn. Resenio sum collocutus, post traditas ipsi Henningi literas, cumque de testimonio nonnihîl gravaretur ipse, permisit tamen, ut ego scriberem aliquid, per quod, pro

impetrando publico Universitatis, ad Rectorem aditus paratur. Sed necesse fuit hinc per biduum detineri nuncium vestrum, quam moram speramus vos benigne accepturos esse. Mea vobis studia et officia quantulacunque operam dabo ut nunquam non, etiam haud requirentibus, constare possint. Venerandus Dn. Socer meus salutem tibi mecum precatur. Bene et feliciter vale, Domine et fautor, omni ratione mihi colendissime. Hafniæ 28 Febr. 1604.

T.

Joh. Stephanus.

6.

Domino M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

Salutem in filio Dei corporis et animi sempiternam. Reverende et clarissime vir, fautor et amice vetus ac honorande. De misso ad me, mihique donato volumine orationum tuarum est cur merito tibi gratias non solum agere debeam, verumetiam habere velim immortales. Neque enim me tam ipsum donum, quamvis neutiquam contemnendum, delectat, quam spero me non sine singulari fructu mecumque multos eruditissima tua variarum rerum ad sacræ doctrinæ ejusque ministerii explicationem et informationem pertinentium *ὑπομνήματα* perlecturos, ut vel idcirco gaudeam, nequaquam etiam me frustra tibi, ut lucem ea aspicere permitteres, hortatorem una cum aliis forsitan extitisse. Quam præterea novam orationem de Apostata et Apostasia mihi tradidit legendam venerabilis Dn. Pastor vester M. Olaus ¹⁾, eam ad me recepi non solum ipse evoluturus diligenter, sed et Domino Socero meo, qui nunc peregre abest, quam primum redierit, exhibiturus, nihil quicquam dubitans, quin eam sit suo calculo mox approbaturus, ut sine mora Typographo excudenda committatur. Quod negotium, si visum tibi fuerit meæ mandare fidei,

¹⁾ M. Oluf Jensen Kock, senere Præst ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn.

operam omnino sedulam navabo, ut recte curetur, et si non omnium illa emendatissima, attamen absque insigni aliqua *γαλμάτων* deformitate edatur. Id modo significetur, quali typorum forma, quota chartæ complicatione, cupias emittendam, tum si quid sit, quod præterea mutandum censeas, an vero exemplum transmissum simpliciter imitandum.

De me quod scire forsitan velis, pro tua singulari humanitate et erga me benevolentia, ad uxorem ducendam animum ante paucos menses adjeci, eaque mihi, Deo propitio et vita superstite, domum propediem ducetur, sollemnitate quidem consueta, sed sine pompa et magna celebritate. Atque eo fit, ut paucos tantum ex nostris, eosque propemodum domesticos, ad nuptias vocemus, quod propterea scribo, ut sinistri nihil de voluntate nostra suspiceris, aut in alienam partem interpreteris, quasi tu quoque, quem tamen fortasse minime decuisset, cum aliis multis a nobis neglectis præterearis. Pro tuis nihilominus nos semper habebis ad omnia gratissimæ memoriæ officia promptos et obsequentes. Bene et feliciter vale (etc.). Hafniæ 19 Septembris 1604.

H. T. A.

Joh. Stephanius.

7.

M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

Quam hactenus aliquamdiu sollicite exspectavi, vir clarissime, fautor et amice colendissime, eam nunc oblatam mihi esse gaudeo occasionem, ad te de rebus omnibus diligenter perscribendi. Pudet enim me propemodum, has jam tertias abs te literas habere, et nihil adhuc respondisse. Neque tamen est, cur idcirco velis a me negligenter quicquam curatum suspicari. Sic igitur habeto. Primum quidem tibi et uxor ipsa mea, et ipsius ego nomine, pro tuo de nuptiarum nostrarum felicitate pio voto et amplissimo simul misso munere gratias agimus, non quas debemus, sed quas possumus, relaturo, si quando fors ferat, perpetuas interim cum constanti de te tuisque bene merendi studio habituro.

Quod Julianæam tuam attinet (nam id alterum est) ea nunc typis Valdkirchianis describitur, in eaque descriptione aliquousque progressum est, ea forma, quæ mihi videbatur, siquidem mei rem eam iudicii esse voluisti, ad Tessaradecadis editionem magis congruere, ut, si qui velint hanc cum illa conjungere, commode queant. De toto negotio ita mihi cum Typographo convenit, ut trecenta tibi soli, quod te velle significabas, exempla tuis sumptibus describat. Neque enim se sui alicujus compendii causa laborem istum in se recipere satis alias occupatum voluit videri, vir alioqui, ut nosti, probus, et minime vanus, nec suarum rerum plus æquo satagens, ut propterea bona fide hinc nobiscum actum iri confidam. Sumptuum ratio nondum certa iniri potest. Specimen mitto, duos priores quaterniones. Quod si ad quintum opus excreverit, erunt omnino sumptus 12 thalerorum, uti inclusa schedula docebit.

Ad tertium venio. Impudentissimam scilicet pervicaciam hominis istius, qui se pro Malmogiensis Ludi Moderatore gerit et gerere etiamnum audet, vel invitis iis, quibus modeste parendum ipsi fuisset, potius quam ambitiöse resistendum, cum sciat se merito suo suspectum omnibus bonis et fuisse hactenus et esse collusionis cum Jesvitis religionis nostræ hostibus infensissimis. Quod si non aliunde hoc manifestum esse posset, vel ex isto cothurno, ut recte vocatis, quem in Synodo vestra recitavit. Quem facile esset ex compilatis hinc inde Pontificiorum scriptis consutum demonstrare. Age, quærat ab ipso, annon aliquam partem huc contulerit Laurentius ille Surius ex rancida sua seu putrida (ut Machabæus p. m. in quodam disticho appellat) historia. Aut dicat, unde aliàs hausserit illa Cucullatorum et Excucullatorum agnomina, ut de aliis nihil dicam, quæ inde sunt pene ad verbum descripta. Neget se scire a Surio recitari p. 150 partem Epistolæ, quam scripserit ad Lutherum Georgius Saxonix Dux, in qua hæc inter alia: Quo unquam tempore tot habuit Vitenberga excucullatos monachos et moniales atque hodie?

Annon idem Surius toties Lutherum nominat Monachum nondum excusso cucullo? Nonne aperte Pomeranum monachum excucullatum? pag. 139 et 224; eodemque modo Bucerum? p. 216. (Liber meus Surianus excusus est in 8vo. Coloniae A. 1586). Nonne expresse ait, plerosque omnes novi Evangelii authores et signiferos apostatas monachos fuisse? p. 138. Hinc ipsi Lutherus Augustiniani instituti monachus, p. 89, et apostata monachus, p. 144. 146. 160. 199 etc. Oecolampadius Brigidani instituti desertor p. 104, apostata monachus p. 214. Bucerus desertor instituti Dominicani p. 138, apostata Dominicanus p. 152. Et in universum Lutherus, Melanchthon, Bucerus, Pomeranus et id genus alii apostatae monachi p. 280. Dicat igitur Haggæus, si potest, in conscientia sua, hos eosdem se non intelligere per cucullatos et excucullatos, h. e. monachos apostatas. Vel quos intelligat alios. Credisne, Rev. Domine Episcopo, hinc ipsi cum sui similibus, quoties conveniunt, materiam risus, quod tam palam nobis illudat et religionis nostrae doctoribus convicietur, ut illud tamen nos bardi scilicet non sentiamus? Et hoc vel solum non esse potest argumento, eum a nostra religione prorsus alienum et Jesuitis omnino addictum, Jesuiticum venenum non posse non occulte nonnunquam (cum aperte non audeat, quod in Epilogo ejusdem Cothurni sui deplorat) evomere et ejaculari? Et tamen queritur, se miserum sine causa suspectum esse, cum tam sit pius, tam in pauperes largus, toties accedat ad sacram synaxin, tam fideliter officio praesit: ut ipsum commendans huc scripsit quidam e Senatu urbis istius. Sed ad rev. Dño Episcopo Socero meo monstravi omnia huc abs te missa, Cothurnum vel etiam Centonem, et in eum animadversiones tuas. Item exemplum literarum Regiarum, quibus nituntur Malmogienses, qui non vident (ut hoc obiter) Lectores suos, Franciscum Vormordi, Petrum Laurentii, Olaum Chrysostomum, Ordinationi Regiae, haud dubie totius Reipublicae nomine, subscripsisse. Sed illa, Cothurnum inquam et notas tuas, postquam per otium

evolvisset, reddidit, existimans non edenda vel hominis causa, quem censeat haudquaquam tanti faciendum, ut ipsius nugis a viro aliquo gravi publice respondeatur. Ea vero una cum censura M. Thomæ p. m. nunc remitto, quod te velle postremis tuis significabas. Exemplum autem Privilegii Malmogiensium retinuit Magnif. Dn. Cancellarius Regiæ Majestate per occasionem monstraturus, et de toto negotio, edoctus scilicet ab Episcopo, ad ipsius Majestatem relaturus. Quicquid visum et responsum fuerit, id primo quoque tempore, faxo ego, ut ad te perscribatur. Nam audio Senatam Urbis de Scholæ rebus nonnullis Regi item supplicasse et interim velut aliud agendo Rectorem mirifice commendasse, quin et eo etiam nobiliss. Præsidentem Regium ¹⁾ adduxisse, ut is non sit gravatus suis quoque literis hominis causam suscipere defendendam. Ita omnem movent lapidem, ut Sinonem illum apud se retineant, veriti, opinor, ne, si talem instigatorem semel amittant, satis postea sua sponte nequeant, aut etiam aliquando tandem desinant insanire. Quasi vero non satis constaret ex superiorum temporum historiis, quam fidelem se præstiterit Malmogia, rebus fluctuantibus. Sed hæc tibi.

Ad quartum. M. Paulus ²⁾, quem tibi Academia commendavit, hic interim expectat, ut si removendus sit iste, tuæ autoritatis interventu in ejus locum surrogetur. Neque enim video, quid possint in ipso, nullo facto periculo, Malmogienses desiderare, nisi forte ætatem ejus putent contemnendam. Nam in vita aut moribus quod culpent, haud equidem quicquam esse credo. Fuit is olim meus in Schola Sorensi discipulus, deinde in hac etiam Academia convictor et domesticus, modestus mehercle mihi semper visus et studiosus admodum, ut existimem ab eruditione satis instructum ad provinciam illam recte administrandam. Sit igitur tibi a me quoque peculiariter commendatus. Nec dubito, quin hoc etiam nomine sis ipsius causam, si eve-

¹⁾ Sigvard Grubbe. ²⁾ Povl Jensen Kolding.

nerit, ut id necessitas aliqua requirat, adversus Malmogienses tutaturus. — Hæc habui, quæ hoc tempore nimis forsitan multa tibi responderem, sed volui prius silentium hac prolixitate compensare, quam ut in bonam mihi partem interpreteris te etiam atque etiam rogo. Dominus Socer meus tibi multam salutem precatur, id quod mecum etiam uxor mea facit (etc.). Hafniæ 4 Martii 1605. J. S.

8.

M. Magno, Episcopo Lundensi.

Salutem in Filio Dei corporis et animi sempiternam. Reverende et clarissime vir, fautor et amice honorande. Huic Ebero Christophori isthuc ituro aliquid ad te dandum existimavi, quo de negotiis mihi abs te mandatis eorumque fidei executione ratio tibi adhuc aliqua constaret. Julianæa tua etiamnum est sub prælo, propediem tamen exitura, nam hodie postremas paginas exemplaris scripti a me typographus accepit, qui quoties de festinatione urgetur, excusat typorum penuriam et paucitatem, eorum scilicet, quibus oratio describitur, quibus iisdem ipsi ad alia interim excudenda sit utendum. Sextum quaternionem omnino addi oportuit, etiamsi videatur in eo postremum folium vacaturum, unde paulo major erit impensarum summa, quam proximis meis indicavi.

Haggæus Malmogiensis hisce diebus hîc fuit cum literis a senatu urbis ad M. Jonam collegam nostrum, qui causam ejus Magnifico Dn. Cancellario commendaret. Id quod etiam M. Jonas mihi coram retulit se invitum quidem fecisse, sed noluisse se officium suum petenti senatui denegare, Cancellarium vero nihil benigne respondisse: suasisse modo, ut cum se suspectum Haggæus sciret, functione illa scholastica sese omnino abdicaret, nec in conspectum Regiæ Majestatis auderet unquam venire, alioquin forte futurum, ut majus ipsi aliquod incommodum inde eveniret. Haggæum vero, hoc audito, in omnes se formas mutasse, et cum magno tandem ejulatu questum, se innocentem tra-

duci, rem indignam esse, non admitti suam excusationem, nec sese ad causam pro se dicendam vocari, extare suas in Examen Philippi et Catechismum Vitebergensem annotationes, in quibus si quid monstretur, quod a nostra religione alienum videri queat, non recusare se, quin exemplum in se statuatur supplicii omnium acerbissimi. Esse alios in hoc regno, quorum si scrinia et bibliothecæ ex improvise magistratus jussu excuterentur, tum vero ex libris et literis palam futurum, quinam essent veri Jesuitarum applausores. Se neminem quidem nominare, sed si cogatur, omnino facturum etc. Hac mihi et alia in eam sententiam M. Jonas; bona sat scio fide. Reverendum Dn. Socerum meum post conveni. Is cum multa salute hæc me jussit suis verbis ad te scribere, quæ Magnif. Dn. Cancellarius de privilegio Malmogiensium respondisset. Nimirum illud ipsius Magnificentiæ prorsus nullius videri momenti (Dett er Skarn, sagde hand, de farer mett). Haggæum autem censusse plane removendum, et in ipsius locum abs te, videlicet episcopo, non senatu, substituendum, quisquis dignus fuerit judicatus, qui cum fructu scholæ administrationem in se recipere queat. Quod si tibi officium facienti et jus interim tuum ea in re usurpanti senatus sese opponat, aut quovis modo impedimentum afferre conetur, de eo confestim ad aulam referendum esse, paratum hinc tibi patrocinium fore, si forte non interea temporis, quod clam suggestit Dn. Socer meus, aliquid interveniat, ex quo discant Malmogienses, falcem in alienam segetem sibi nequaquam esse mittendam.

De publicis precibus nihil dum est auditum, ut credam, hoc anno nos nullas habituros. Eberus hic voluit tibi a me commendari. Hominis notitiam non magnam habeo. Trepide et tarde loquitur, si quid latine loquendum est. Verumtamen in ea schola, de qua mihi significavit, locum ei tribui posse censeo; docendo forsitan ipse quoque discet et proficiet. De exemplaribus orationis tuæ quid fieri velis, nimirum an soluta sint omnia mittenda, an vero

aliqua prius hinc compingenda, aut si quid aliud sit, de eo ubi certior factus ero, ad voluntatem tuam me prorsus accommodabo. Bene et feliciter vale (etc.). Hafniæ 21 Martii 1605.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

Paa et indhæftet Blad findes i Stephanus's Konzeptbog en Afskrift (med Stephanus's Haand) af følgende under de forhaanden-værende Forhold hel mærkelige Brev fra Professor M. Jon Jakobsen Venusin til den i foranførte Brev omtalte Rektor i Malmø, M. Jens Aagesen, der neppe uden Grund var mistænkt for papistiske Sympathier.

Clarissimo Viro, virtute et doctrina præstantissimo, M. Johanni Haggæo, Scholæ Malmogiensis Rectori vigilantissimo, amico suo semper amando atque honorando, S. P. D.

Ornatissime vir, amice honorande. Heri primum per D. Resenium mihi significatum, tuas res in integrum restitutas. O lætum diem, ô Grubii nostri salature sidus, quod te tuamque uxorem et liberos, quod scholam, quod senatum totamque adeo urbem nova atque amabili luce perfundit. Bene sit Grubio meo, qui juvandis, salvandis et beandis bonis natus est. Gratulor igitur, vir optime, inopinam sane fortunæ vicissitudinem, et Deum precor, diu ut vivas, et ea, quæ cœpisti. juventutem deinceps industria erudias. Non dubito, quin gratum te qua dicto qua facto sis Sigvardo nostro exhibiturus. Doctor Resenius se huic felicitati tuæ nequaquam invidere ostendit, sed ut ab isto hominum genere deinceps tibi caveas necessum arbitratur. Non opinor, ad Episcopum te scripsisse, quod apud animum tuum constitueras. Opinor enim Præsidentem vestrum hoc apud te præoccupasse. Cancellario sane nihil dum nudius quartus ea de re innotuerat. Igitur, mi M. Johannes, cum res tuæ in vado sint, caute deinceps ambules. Præsidentem vestrum, summum Mæcenatem meum, senatum item urbis, et consanguineum meum urbis præfectum, coniugem item tuam, et amicum meum veterem M. Johannem Sthenium urbis vestræ pastorem cum conjugæ suæ salutabis. Cognato meo de salmone misso gratias ages, et valebis mi Jane. Festinanter 21 Martii Anni hujus 1605.

T.

Jonas Jacobus.

14*

9.

Ad M. Magnum, Episcopum Lundensem.

Salutem etc. Reverende et clarissime vir, fautor et amice honorande. Ex tuis, quas mihi reddidit Joh. Matthiæ Boringius, video te postremas meas, quas Ebero cuidam Christophori ad te paulo ante Paschæ festum dedi, tum non accepisse, cum scriberes, quamquam nunc, uti spero, acceperis. Quod si sic, nullum opinor dubium tibi superesse potest amplius, quod tibi de Scholarcha Malmogiensi faciendum, quoque ordine procedendum, aut quo jure in isthoc negotio existimare velis utendum. Domino Præsidi nihil scriptum ab Episcopo, multo minus a Domino Cancellario, qui ne nominari quidem voluit a M. Jona, si quid is Senatui rescribendum putaret. — Julianæ tua tandem excusa est, nullo meo quidem labore, sed, ut quod res est fatear, cum nonnulla indignatione, quod operas habuerim dicto minus audientes. Nam propter odiosam cunctationem vide, quot reliquerint *σφαλματα*, etiamsi bis a me correcta. (En hel Del Trykfejl anføres, som her forbigaas). Typographo pro quinque quaterniones 12 Unciales argentei debentur, cujus summæ ratio tibi constare potest ex scheda, quam misi ipsius manu subscriptam. Quia vero sextum necesse fuit addi, pro eo præterea debentur exactissimo calculo Unciales duo cum solidis nostratibus fere 26. Quod si 15 omnino miseris Unciales, supererit nonnihil, quod corollarii loco dari poterit operis, quarum ministerio et servitio Valdkirchius utitur, ipse artis ignarus. Exemplarium mitto tertiam partem ex utroque chartæ genere. Si reliqua mittenda censeas, aut aliqua in amicos distribuenda, aut etiam ad distrahendum Bibliopolis tradenda, de eo me velim certiozem reddi, quo sciam me ad voluntatem tuam accommodare. Neque enim te velim existimare mihi labori aut oneri quovis modo esse vel futurum unquam, si quid operæ tibi aut opellæ potius a me præstetur, ut id propterea censeas singulari aliquo præmio remunerandum. Quin potius ita statuas, me totum tibi debitorem esse, nec te

quicquam mihi imperatorum unquam, quod non debeas a me tuo quodam optimo sane jure obtinere. Bene et feliciter vale (etc.). D. 6 April 1605.

T. H. A.

Joh. Stephanus.

10.

Dn. M. Magno, Episcopo Lundensi.

S. R. et Cl. vir, F. et A. honorande. Consuluit me de suis rebus Scholæ Helsingborgensis Rector, meus olim in hac Acad. discipulus privatus, qui tuo jussu, uti ajebat, huc trajecit suscepturus gradum Baccal. in Philosophia et primis artibus. Sed quia præterea querebatur, se ab omnibus rebus propemodum, ad isthuc faciendum, imparatum, quod nec satis mature admonitus, nec ab ipso Decano invitatus esset, ut se et viatico necessario et sumptibus promotionis instruere posset, cumque jam ante octiduum habitum sit utrumque examen, et cras instituenda disputatio, ut vix a Decano, consilii ipsius et voluntate plane ignaro, admitti posse videretur: suasor ipsi fui, ut mutata sententia rem differret in proxime sequentem annum, atque tum sese in hoc negotio nobis præberet obsequentem. Quod quidem se facturum recepit, verum interim sese valde vereri, ne tuam in se indignationem provocaret, quod secus, quam abs te jussus fuisset, factitasset, atque idcirco etiam rogare, ut hanc mutati consilii rationem meis tibi literis exponerem. Quapropter etiam atque etiam oro, ut ipsius hanc excusationem accipias, et ipsum factum in optimam partem interpreteris, neque existimes ex contumacia aliqua, sed omnino non aliunde, quam scripsi, profectum. Fidem suam et industriam si tibi præbet (quod sancte pollicetur), te Patronum benignum et faventem, in posterum se quoque sperat habiturum. B. et f. vale, cum tota Ecclesia domestica, a me et uxore mea reverenter et officiose salutatus. Hafniæ 19 Julii 1605.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

11.

M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensis.

R. et c. vir, f. et a. honorande. Qui has exhibet, Boetius Laurentii Malmogianus, voluit tibi a me commendari. Ejus petitio quanquam mihi optato accidit, ut intermissum jam aliquandiu ad te scribendi officium hac occasione renovarem: tamen molesta nonnihilo eo fuit, quod sic quoque tibi molestiam aliquam me scirem omnino exhibiturum. Sed veniam mihi dabis pro tua facilitate, et culpam omnem huic Boetio imputabis, qui me ad hoc facinus impulit. Juvenis est, ut apparet, modestus, nec in studiis infeliciter aliquam multis jam annis versatus, ut dignum censeam, cujus in patria ratio habeatur, si eveniat, ut ipsius opera ad Ecclesiam Christi illic aliquando utilis et forsitan necessaria futura videatur. Peramanter igitur oro, patiaris tibi eum esse commendatum, quatenus animadverteris talem esse, in quem videatur beneficii aliquid non frustra conferendum. Deus opt. max. tibi merces erit amplissima, etiamsi multorum sit hodie summa in benefactores ingratitude¹⁾. — Nihil est apud nos novi, nisi quod serenissimus Rex nudiustertius hinc solvens in Norvegiam dicatur cursum intendisse. In ordinem nostrum, Rege mandante, nuper est cooptatus Doctor Leonhardus Metznerus, Juridicam Professionem, loco defuncti Doct. Nicolai Theophili, suscepturus, ut speramus, cum fructu discentium et commodo ac honore Scholæ. Deus nobis adsit omnibus ac singulis, et faciat nos vasa misericordiæ suæ. Vale (etc.). Hafniæ die 19 Septembr. 1605.

R. T. H. C.

Johannes Stephanus.

12.

M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

Cl. vir, f. et a. honorande. Legendam mihi exhibuit Alburgius noster orationem recens abs te habitam in Synodo vestra, simul rogans tuis verbis, ut quid mihi de ea

¹⁾ Den her anbefalede Person endte som Rektor i Roskilde.

edenda videretur vel ipsi coram vel tibi per litteras significarem. Hic primum lætabar mihi oblatam occasionem ad te scribendi, ut sic litterarum officium, etiamsi tibi forte molestum mihi tamen honorificum, jam aliquandiu intermissum, renovarem. Tum librum acceptum semel atque iterum perlegi, et ut quod sentio uno dicam verbo, dignum judico, qui a multis legatur. Nam edita multis, spero, proderit ad recte judicandum de statu quæstionis, quæ basis et fundamentum est eorum omnium, quæ inter Nos et Pontificios sunt in doctrina controversia. Quam diu enim de norma doctrinæ et controversiarum judice non conveniet, dum nos solum verbum Dei pro vera et infallibili norma acceptamus, illi vero Ecclesiæ suæ cacolycæ traditionibus et Patrum scriptis ac conciliorum decretis parem cum verbo Dei tribuunt autoritatem: de cæteris non modo nunquam convenire, sed ne disputari quidem cum fructu poterit. Sed patitor, obsecro, et patienter ferto me de nonnullis monentem, quæ videntur alicubi partim addi commode, partim aliter dici posse, in quem usum folia numerorum notis signavi. Folio igitur 6: dicuntur omnes libri canonici V. T. Hebraice scripti, cum haud scio, annon Chaldaice tantum sermone saltem capita quædam scripta extent in Daniele, Lib. 1 Ezræ, in Jobo et alibi, quod convenit fortasse moneri, ne inscitiâ omissum existimetur (etc.). Fol. 21: Cum constet in versibus Sibyllinis expresse fieri mentionem trium personarum divinitatis, item incarnationis filii Dei etc., doceri hinc possit, quid de eo sentiendum. Ut nihil dicam de iis, qui Platonem putant non incognitum fuisse mysteriorum Trinitatis, ipsique Deo appellatione *τοῦ νοῦ* nihil aliud significari, quam *τὸν λόγον* in Evangelio Johannis. Sed ineptus ego, qui, quod ajunt, Sus Minervam. De tua verò humanitate tantum mihi persvadeo, ut credam omnino hoc meum factum, ex animo simplici et sincero profectum, veniam apud te et excusationem meriturum. Meam in adornanda editione si requiras opellam, eam tibi volens et lubens præstabo quam po-

tero fidelissimam. Bene et feliciter vale Deo opt. max. cum tota ecclesia domestica commendatus. Hafniæ die 18 Octobr. 1605.

T. H. A.

J. Stephanus.

13.

Domino M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

R. et cl. vir, f. et a. honorande. Cum objurgatione digna fuisset ista sive audacia mea sive impudentia, quam proximis meis ad te litteris declaravi, et ego illam hactenus meo merito expectarem, quod suppuderet me ejus temeritatis, cujus mihi essem probe conscius: ecce præter meam expectationem hodie afferuntur mihi abs te litteræ, haud dicam eruditionis et elegantix, an humanitatis et benevolentix pleniores, omnibus equidem istis plenissimæ. Nam ut taceam, quæ de rebus, quæ de tuo studio erga Ecclesiam Christi ejusque Ministros recte informandos eleganter et vere disseris, in quo ut præclaram Deo navas officii operam, ita haudquaquam, spero, infructuosam: de altero potius dicam, incredibili scilicet humanitate tua, qua non solum cum quadam lubentia te accepisse quæ commonueram scribis; sed et, quasi beneficium hac in re tibi contigisset, ita gratiam insuper et permagnam quidem de eo mihi censes habendam. Bene igitur habet, sic enim et metu me liberasti offensionis tuæ, et non plane infeliciter meum istud facinus subindicas evenisse. Quod ipsum ex renovata oratione tua, celeri lectione a me percursa, comperio. In qua præter alia mutata additaque id me imprimis delectat, quod tam libris et vaticiniis Sibyllinis, quam ipsi etiam Platoni, adimas omnem mysteriorum religionis nostræ cognitionem. Contra quam insulse sapiunt quidam, qui ut magni Platonici videantur ipsi, ex Platone, non contenti eximium Philosophum esse, summum præterea Theologum, et nescio quid non facere conantur.

Nemo est omnium, cui displicere possit studium tuum; et ut sit, tamen te confirmabit conscientix tuæ testimonium, maxime vero, quod Deum habeas et omnino sis habiturus

voluntatis tuæ approbatorem. Domino Socero meo, sat scio, grata erit hæc quoque oratio tua, cui eam perlegendam exhibebo, cum domum redierit. Est autem profectus Roschildiam, sepulturam nobilis viri Erici Valkendorph suo præconio ibidem cohonestaturus. Ac deinde mox agam cum Waldkirchio de editione, quantumque in me est, curabo, ut quam fieri potest emendatissime imprimatur, idque primo quoque tempore. Interim vero, quoties licebit, faciam te de toto negotio ejusque processu per litteras certiore. Bene et feliciter vive et vale (etc.). Hafniæ, ipsis Nonis Decemb. Anni 1605.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

14.

Dño M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

R. et cl. vir, F. et A, honorande. Quod tanto jam temporis intervallo nondum tota sit excusa oratio tua, id omnino velim te existimare, non mea aliqua culpa aut negligentia factum, sed ob cunctationem maxime et nescio quam tergiversationem Typographi, qui cum a me compellaretur, suam mihi operam nulla voluit alia conditione addicere, quam ut typos grandiusculos sibi liceret usurpare, quod minutiores illi vix sufficerent ad alia, quæ tum in manibus habebat, quæque quotidie plura afferebantur, excudenda. Ego vero suspicatus ipsum hinc suum quærere compendium, ut crescente chartarum numero, ipsi lucrum simul cresceret, respondi, me malle ad tempus aliquod expectare, ut iisdem quibus Julianæa hæc quoque nunc typis describeretur. Verum ne sic quidem proficiens quicquam, promisi tandem invitus (quod factum sit absque tua offensione), ut hic suæ voluntati obsecundaret. Mitto igitur operis inchoati specimen, duos priores quaterniones. Sunt typi satis elegantes et nitidi, nisi quod eorum granditas paullo plus requirat sump-tuum, quorum ratio ut tibi constare possit absoluto opere (quod intra unam abhinc aut alteram ad summum dierum hebdomada futurum spero) ab ipso Typographo consignatam eam tibi mittam. (Efterat Stephanus har omtalt en lille

Forandring, han havde foretaget ved Skriftets Titel, og at han havde tilføjet et Motto af Irenæus, anbefaler han Baccalauren Anders Nielsen til Biskoppen. Han havde været Stephanus's Discipel i Sorø Skole, og senere hans Privatdiscipel ved Universitetet, og havde udmærket sig ved Beskedenhed og Flid. Baccalaurgraden havde han taget for henved tre Aar siden under Stephanus's Dekanat, og han ønskede nu Ansættelse i Lunds Stift). Hafniæ die 4 Febr. 1606. Johannes Stephanus.

15.

(Stephanus sender med Bogfører M. Hans Aalborg Biskop Mogens Madsen 80 Exemplarer af hans Tale, og omtaler, at han i dennes Navn havde uddelt Exemplarer til Kansleren, Professorerne og flere Adelsmænd. Han beklager, at der er indløbet enkelte Trykfejl i Talen. Resten af Exemplarerne vilde han ved første bekvemme Lejlighed sende Biskoppen. 21 Febr. 1606).

16.

M. Magno Matthiæ, 28 Febr. 1606.

Has literas perferendas dedi Boëtio, Scholæ Malmogiensis Rectori, scriptas ex tempore, quorum nullum habeo exemplum.

17.

M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

Reverende et cl. vir, F. et a. honorande. Eadem pene hora, qua Boëtio postremas meas ad te tradideram, una cum Exemplarium parte reliqua, quæ quidem omnia ad te bona fide perlata esse non dubito: reddebantur mihi postremæ item tuæ cum pecunia per Johannem Otthonidem, Collegam Vestrum, et monstrabatur præterea scheda memorandorum eorum, scilicet de quibus a me tuo nomine peractis certior fieri cuperes. Ad quæ nunc singula, siquidem de suo ad vos reditu idem Otthonides me . . . voluit præmonere, seorsim respondebo. Typographo primum significavi, te ægre nonnihil tulisse, tantum pecuniæ ob præ-

stitam operam suam in oratione tua excudenda ab ipso flagitari. Ad quod ille, dejerans etiam, ajebat, se precium ejus rei nec avare nimis nec inique statuisset, quemadmodum te voluit chartâ his inclusâ a me edoceri. Ex qua eadem etiam de sumptibus factis et expensis omnibus ac residuo insuper (quod secundum erat) ratio tibi constabit. De tertio et quarto sic habeto. Ex 30 exemplaribus, quibus exceptis reliquorum ad te transmissorum numerum completum fuisse puto, Typographus sibi tria retinuit, suum nescio quod jus in ea re prætendens; unum ab incude calens mihi paulatim sumpsit relegendum, ut si quid errorum insigniorum irrepsisset, ejus corrigendi ratio aliqua iniretur, priusquam opus totum in manus hominum perveniret. Reliqua 26 sunt, secundum voluntatem tuam ad me prioribus literis perscriptam, patronis et amicis cum honoris cujusque præfatione tuo nomine donata. Nempe Magnif. Dn. Cancellario, Dn. Quæstori Regio Envaldo Krusio, Dn. Secretario Nicolao Kragio, Dn. Apicio Collegæ vestro, Dnn. insuper Georgio Brockenhuss, Johanni Bielke, Claudio Dyer et paucis præterea extra Regios Cancelloribus, numero 10. Tum Rectori et Professoribus, item Alburgio nostro, et qui iisdem diebus hic forte aderant, Episcopo Arhusiensi ejusque collegæ Mag. Christiano Fossio, numero simul 16. Ut ita nihil existimem restare jam amplius in hoc negotio, in quo non tuæ sit voluntati abunde satisfactum. Meum autem si quod tibi præstitum sit officium, id scito debitum fuisse; quod utinam ita gratum tibi et acceptum contigerit, ut est a me summa cum voluntate et lubentia profectum. Vale (etc.). Hafniæ die 18 Martii 1606.

Joh. Stephanus.

18.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

Reverende et clarissime vir, fautor et amice honorande. Grata mihi imprimis et jucunda fuit narratio hujus Andreæ Nicolai, qua inter alia singularem tuam benevolentiam et in ipso promovendo studium non potuit mihi satis comme-

morare. Itaque quantas mihi gratias egit pro mea commendatione; tantas ego et multo majores me tibi debere agnosco, quod istam apud te tantum valere permisseris, quantum ipse Andreas libenter fatetur et grata memoria se prosecuturum pollicetur. Cum autem hæc mihi offerretur ad te scribendi occasio, faciendum omnino putavi, ut de rebus nonnullis, quarum forsitan fama ad te pervenit, certam tecum notitiam communicarem. Ac primum quidem est de scripto illo, quod orationi tuæ de secta Jesvitica opposuit e Societate quidam, quod omnes, qui vident (in multorum enim manus pervenit, adeo ut et Serenissimus Rex noster de eo sit edoctus, et nobiliss. Arnoldus Hvitfeld, quod mihi dono missum fuit exemplar per Alburgium nostrum, a me legendum acceperit), hi, inquam, vident sophisticatum, calumniarum et mendaciorum, h. e. artium Jesviticarum, plenissimum esse, et serio bonis omnibus ut tuum studium probatur, ita non potest non calumniatoris impudentia vehementer displicere. Attamen hoc est, quod de eo monere volui, quod et ipse sentio, et alios intellexi sentire quamplurimos, nihil plane tibi respondendum esse, quod quidem edendum arbitraris. Scimus equidem tibi facultatem respondendi non deesse, et Entellum te, istum Daretum pro merito, si congredereris, tractaturum, sed cui, inquit, bono? nisi ut hominem ad contexendam novam calumniarum farraginem irrites, cui si quis novam item parare velit apologiam, nullum litigandi finem futurum, nec te quicquam gratius toti sectæ facturum, quam si istam diu affectatam occasionem sycophantis illis de te præberes, et virus suum apud nos disseminandi confidentius, et genti nostræ ob mutatam, uti loquuntur, Majorum religionem audacius impudentiusque maledicendi. Silentio igitur illum contemnendum potius quam responsione lacesendum: cum præsertim apud superiores etiam ac ipsum denique Regem Serenissimum grave tibi futurum foret, si, rebus in religione semel constitutis, tu dicereris primus author certaminum in hæc Regna, quæ controversiarum hactenus nescia

fuerunt, attractorum. De his igitur cogitabis, et quanquam quid facto sit opus ipse pro tua prudentia absque me monitore facile perspexeris, non potui tamen, quin qualis mihi hac de re videretur hominum sensus, tibi breviter significarem.

Alterum est de Closterlassio, quem illi Patrem Laurentium vocant, qui hisce diebus, quod forte inaudisti, hic fuit. De eo res ita habet. Postquam Helsingoræ et alibi forsitan in hoc regno (nam et Malmogiæ dicitur fuisse, sed de eo non habeo quod asseverem) ad tres septimanas la-tuisset, atque interim clandestina suorum conventicula ha-buisset, ac missam insuper aliquoties celebrasset, quod utrumque post rogatus non negavit, sed de priore respon-dit, convenisse ad se salutandi causa, quibus in exteris regionibus bene aliquando fecisset, de negotio religionis nihil se quicquam cum quoquam contulisse, nec id posse probari — sic enim fere loquebatur —, de altero, se fecisse quod suæ esset religionis, nec se quenquam ea re offen-dere voluisse: Cum igitur his actis adventum suum anim-adverteret palam innotuisse, ejusque adeo famam ad ipsum Regiam Majestatem dimanasse, huc Hafniam se contulit, proximis ante Pentecosten diebus; et biduum fere hic com-moratus, die Veneris ante festum Magnifico Domino Cancellario inscriptas a se literas misit, quibus rationem red-deret sui consilii et suscepti in Patriam suam itineris, quarum literarum exemplum ex ipsius autographo a me descriptum plenioris fidei causa mittendum censui. Quod ubi perlegeris, rem omnem facilius intelliges. Postridie ejus diei Cancellarius regem adit, P. Laurentii postulata exponit. Ibi Rex accepto utroque libro hominis impuden-tiam mirari, et breviter dicere, se de re tota deliberaturum. Deliberatur. Ipso die Pentecostes post preces vespertinas mandato Cancellarii nominatim jussi sumus in consistorium nostrum convenire nonnulli ad crastinæ diei horam sextam matutinam. Convenimus numero septem cum Universitatis Notario publico. Adest una Doctor Jonas Charisius Secre-

tarius Regius, Regiam voluntatem, nobis testibus, Patri Laurentio denunciaturus. Sed hic miser, nescio quid forte metuens, a Cancellario jussus tamen comparere sive noluit sive non ausus fuit. Scripsit autem ad Cancellarium alteras literas, quibus se de ista tergiversatione excusaret, quarum sententiam nobis Dn. Episcopus a Cancellario missus recitavit: P. Laurentium adesse istic loci nec posse nec velle; neque enim scire ipsum, quidquam juris in se esse consistorio nostro, cum nomen Academiæ nunquam dedisset, nec civis esset nostræ Reipublicæ literariæ. Se quidem ante annos 50 Scholam trivialem visitasse sub Præceptore M. Andrea Petrejo, sed inde digressum, mox se Societati adjunxisse in Suecia primum deinde in Germania. Cupere se saltem ad Regis colloquium admitti, sed id interim ipsius Majestatis arbitrio relinquere etc. Quibus recitatis nos tum quidem dimissi sumus. Rex vero, hoc audito, graviter indignari et edicere, ut vel sponte adesset, vel vi adigeretur. Convocamur igitur ad horam duodecimam. Adsumus omnes qui prius, et simul bonus Pater Laurentius. Ingressus primum visus est nobis nonnihil attonitus, quod suspicaretur forte, se non admodum gratum hospitem huc venisse, sed tamen recepto animo nos omnes ordine porrecta manu salutavit. Hic de iis, qui obiter contigerunt, nihil attinet dicere. Sed stans in medio Doctor Jonas, et ad P. Laurentium conversus: Missus, inquit, sum a Regia Majestate, ut tibi Domine Laurenti (hoc enim titulo solo ipsum compellabat, cum ab aliis interim collegis nostris Doctor Laurentius salutaretur), quid ipsius Majestas ad postulata tua respondendum mandarit exponam. Primo, librum obtulisti utroque idiomate latino et danico typis excusum. Deinde, et te ac tuam operam obtulisti in componendis dissidiis et unione procuranda religionis; tertio, literas petiisti salvi conductus proficiscendi porro in Norvegiam, privati cujusdam negotii tui causa. Ad hæc omnia simul Serenissimus Rex valde mirari, primum unde tibi homini Jesuitici ordinis et a nostra Religione alieno tanta animi

confidentia, ut in hoc Regnum turbandæ pacis et religionis gratia non sis veritus te clam primum ingerere, deinde palam nomen tuum et studium in eam rem profiteri. Et quanquam Majestas ipsius satis habeat causæ, cur exemplum secutus aliorum Regum et Principum in te ob seditiosas machinationes severe animadvertat: nihilominus tamen pro sua singulari clementia hanc tibi gratiam indulget, ut liceat tibi hinc salvo et incolumi ad tuos hac vice redire. Ad librum quod attinet ipsius Majestati oblatum, eum cum videat Papisticis et Jesuiticis doctrinæ cœlestis corruptelis ubique refertum, severe mandat, ut quotquot habeas ejus exemplaria, ea confestim omnia apud ipsius Majestatis Mandatarium deponas, et si quæ donasti aliis, ea item revoces, vel quibus donata sunt, indices, ut ab iisdem repeti possint. Operam tuam ac tui similium ipsius Majestas non requirit, sunt enim in hoc Regno, quæ ad religionem pertinent, Dei beneficio et ipsius Majestatis parentum ac laudatissimæ memoriæ Regum pietate, ita constituta, ut nullius egeant reformatione, nedum tua aut hominum tuæ sectæ, quorum consilia quorsum spectent, ipsius Majestas non ita est hebetis ingenii, ut perspicere nequeat aut judicare. Neque etiam non videt ipsius Majestas, quo prætextu iter in Norvegiam abs te fingatur, quod quidem idcirco tibi non modo non permittit, sed graviter insuper edicit, ut rebus tuis compositis, ad quod unius diei spatium tibi clementer largitur, te hinc mox facessas et toto Regno excedas, nec quicquam in via tentes, quod videri possit cum violatione pacis aut pernicie subditorum conjunctum. Quod quidem ut ne fiat, adjuncturus est tibi comitem itineris, qui te deducat, et molitionibus tuis, si sit opus, adversetur. Quæ cum copiose exposuisset, conversus ad nos: Hæc sunt, inquit, Reverendi et Clariss. Viri, quæ Regiæ Majestatis nomine huic Dn. Laurentio jussus sum denunciare, vobis præsentibus et audientibus, partim, ut de studio Sereniss. Regis in tuenda pace et religionis puritate testimonium hoc apud vos extaret, partim, ut homini præriperetur calum-

niandi occasio, si forte Regiam voluntatem, vobis testibus, sibi expositam præter mentem Sereniss. Regis, quod suscipari licet, aliquando velit interpretari. Hic responsurus P. Laurentius cœpit suam erga Majores pietatem et studium in Patriam commemorare, et protestari de honesto suæ voluntatis instituto; se longe quidem aliud responsum expectasse, sed bene habere; se in voluntate Sereniss. Regis acquiescere, venisse se cum Cæsareæ Majestatis, et Hispaniæ, Galliæ ac Poloniæ Regum literis commendatitiis, nihil sceleris in patriam animo concepisse, nihil in perniciem Regis aut subditorum Regni cogitasse, nec quicquam commisisse, quod severiore animadversione dignum esset. Libri exemplaria quatuor tantum apud se habuisse, quorum unum, sed lingua geminum, Serenissimo Regi, alterum Cancellario, tertium Doct. Resenio donasset, quartum vero M. Jonæ destinasset, quod tamen is non accepisset. Brunserga habere se plurima exemplaria, quæ posset per totam Germaniam distrahere et disseminare. Iter suum ad edictum Regis hinc maturaturum, nec quicquam contra tentaturum. Hic a Doct. Jona de itinere interrogatus, respondit, se terrestri itinere Hamburgum iturum esse. Pauca præterea ad alia interrogata respondens, nutu capitis nobis salutatis abiit. Postea commodius ad securitatem Proceribus Regni visum, ut navi Rostochium mitteretur. Mansit igitur hic, vento contrario detentus, triduum. Nam die Veneris, qui 13. fuit mensis hujus, summo mane conscensa navi discessit.

Hæc est Historia Laurentiana, quæ utinam tibi non afferat plus tædii quam voluptatis. Mihi certe digna videtur, cujus memoria multis de causis conservetur. — Rumor apud nos spargitur, sed incerto authore, ditione Venetâ exactos nuper Jesvitas esse; quicquid sit, non diu latere potest. — Serenissimus Rex noster Feria III Pentecostes, sublatis anchoris, iter Anglicum ingressus est, in comitatum sibi ascitis ex collegis nostris Dn. D. Resenio et M. Jona. — M. Ivarus, item collega, die Veneris e portu

solvens exulatum abiit, eo tandem adigenti ipsum extremi juris executione, secundum fratrum suorum instantiam et procurationem. Sed nimis te diu detineo. Hæc autem placuit significare, ut et tu certi aliquid de nostris rebus teneres, et ego meam tibi voluntatem hoc qualicumque scribendi officio declararem. Bene et feliciter vale (etc.). Hafniæ d. 4 Julii (die 16 Junii scriptæ missæ) 1606.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

19.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

Rev. et cl. vir etc. Redditæ sunt mihi per famulum tuum literæ tuæ doctissimæ pariter et humanitatis ac benevolentiae erga me plenissimæ. Ad quas cum aliquid sit mihi respondendum, æquum est, ut mox initio beneficentiæ tuæ et eximiæ liberalitatis tam mihi quam uxori meæ præstitæ mentionem faciam, ejusque gratam memoriam perpetuo me conservaturum verbis saltem aperte protestor, si re nequeam declarare. Sed et verbis nihil possum amplius, quam gratificandi studium et animum ad quævis tam boni amici quam memoris beneficiarii (ut isthoc utar verbo castrensi) officia et, vere dicam, servitia, sponte paratum ac promptum polliceri. Nec minores tibi gratias agi per me voluit venerandus Dn. Socer meus pro munere sibi misso: qui, quod eo biduo, quo hinc famulus tuus substitit, occupatus esset procurandâ sacrâ initiatione filioli sibi recens nati, mox commode conveniri non potuit. Ista igitur curatione liberato utrumque scriptum tuum cum literis tuis ad me ostendi, qui, inspecto utriusque titulo: Istam, inquit (de Apologia), suppressi melius est quam edi; hanc quid magis vetat (de Oratione) excudi quam priores? sed legam et cogitabo diligentius. Sic enim respondit, et iisdem plane verbis. Quid vero cogitaverit et quid suadere velit, deinceps data occasione exquiram, et ad te perscribam primo quoque tempore. Exquiram, inquam, eo curiosius, quo magis animus ejus propediem novis curis distrahetur

in præparandis nuptiis filiæ suæ Helenæ, quæ circa Dionysii celebrabuntur cum M. Nicolao Sinningio, Pastore nostro ad D. Virginem: ne propterea res tota quam expediat diutius differatur. Et tum simul quicquid interim ab reliquis etiam Dominis Collegis meis potero expiscari, aut quavis ratione aliunde odorari, præsertim de Apologia edenda vel supprimenda, copiosius significabo. Nam de Oratione, neminem fore scio, qui secus sit sensurus. De qua sufficit abunde iudicium vel Dn. Episcopi solius, utut cæteri non conveniantur. Sed fiet tamen.

Mitto tibi inspiciendum, et, si placet et vacet, ad tempus aliquod evolvendum exemplum libri Laurentiani Regiæ Maiestati oblati. Quod exemplum ipse secreto utendum accepi ab eo, cuius nomen fronti ascriptum est. Quo obiter percurso, hominis sat scio insignem impudentiam magis miraberis, partim quod ausus sit ista papistica tam nuda et nullo colore (quod suspicabar) fucata Serenissimo Regi proponere, et ipsius Majestatis laud. memoriæ parentes tam aperte hæreseos insimulare; partim quod (uti prius ad te scripsi) 4 se tantum exemplaria habuisse manifeste mentitus sit, cum constet eum aliquammulta non latina solum inter litteratos, sed danica etiam inter plebejos ac mulierculas sparsisse; quæ tamen occulta habentur omnia a possessoribus, ne quid illi sinistri de se suspicandi occasionem bonis viris præbeant. Et hæc quidem sunt, quæ breviter volui et potui. Plura propediem expectabis. Te et Deo opt. max. ac familiam tuam universam commendamus, et salute plurima officiosissimaque imperitimus. Hafniæ 16 Aug. 1606.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

20.

M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

Salutem etc. Perlectis literis tuis, quas mihi heri summo mane reddidit Famulus tuus, Dn. Episcopum nostrum mox conveni, ut si quid de Oratione et Apologia tua

vel cogitasset ipse, vel de hac præsertim a Magnifico Dn. Cancellario accepisset, id mihi significaret ad te perscribendum. Ibi tum ille mihi monstravit et Apologiam et literas tuas, pridie ejus diei a Cancellario sibi missas, a quo simul retulit sibi mandatum, ut aliquantisper expectaret, quod nimirum per otium cuperet cum ipso de toto negotio colloqui et conferre diligentius. Hesterna vespera ad cœnam a Dn. Cancellario vocatur, ubi post diutinam deliberationem sic Dn. Cancellarius consilii sui sententiam breviter tandem explicavit: Videri sibi nihil omnino abs te respondendum; quod ut honeste fieret, se Regias ad te literas procuratorum, quibus tibi certis de causis silentium injungatur; et in iisdem simul literis Regiam Majestatem luculentum et diligentissimæ administrationis officii et honestissime actæ vitæ testimonium de te perhibituram, ut ita sit nihilominus, quod non huic solum calumniatori, sed et toti isti syco-phantico ordini et aliis quibuscunque, si qui vel silentium tuum secus interpretari, vel famam alioquin impetere forsitan velint, opponatur. Et hæc quidem de Apologia, quæ mihi hodie mane Dn. Episcopus significavit.

De oratione satis est approbationis ab ipso Dn. Episcopo, cum si reliqui vel gravarentur vel otium ad legendum postularent, editio differenda diutius videretur. Agam igitur cum Typographo de 300 excudendis, primo quoque tempore. — De itinere Anglicano nihil plane in vulgus emanavit. Sæpius inter se sunt Reges remotis arbitris collo-cuti. Magnificentiam et splendorem apparatus, quo et excepti sunt et habiti ac tandem dimissi nostri, non possunt satis prædicare. De cæteris nihil. Hæc scripsi, quæ famulus tibi afferret, cum reliqua tibi sint per Otthonidem expectanda. Bene et feliciter vale et vive, ab Episcopo nostro et me simul atque uxore peramanter et officiose salutatus. Hafniæ die 4. Sept. 1606.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

15*

21.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

Salutem etc. Significavit mihi Henricus Bibliopola noster, se iter ad vos habere. Commode igitur facturum arbitrabar, si exemplaria orationis tuæ a se excusæ secum ipse afferret, atque ita simul coram ageret tecum, tam de chartæ pretio, quam mercede operarum. Meo autem jussu reliquit apud me 20 exemplaria, quæ compacta donari poterunt viris doctis et nobiles quibusdam studiorum nostrorum amantibus, modo id tibi intelligam placitum. Neque enim video, cur non debeat, ut habeas plures et certiores industriæ tuæ testes et voluntatis approbatores. Remitto etiam Apologiam tuam, multo mehercle mitiorem et modestiorem, quam pro merito calumniatoris, sed ea tua laus est¹⁾. Novi apud nos nihil est, nisi quod ferant, M. Joh. Canutium, Pastorem ad Divi Nicolai, designatum Episcopum Fionensem in locum M. Jacobi nuper defuncti. Quæ sunt ex Nundinis Francofurdensibus ab Henrico cognosces. Bene et feliciter vale (etc.). Hafniæ 14. Octbr. 1606.

J. S.

22.

Ad M. Magnum, Episcopum Lundensem.

Salutem etc. Nudius tertius ad te scripsi, cum illuc Henricus noster Typographus proficisceretur. Ne nihil autem nunc tibi Famulus tuus a nobis afferret, primum omnium et Dñi Soceri et meo et novorum conjugum nomine tibi maximas gratias agimus de misso amplissimo dono, quod honoris et commendationis ergo Dño Socero tradidi et videndum et novo genero suo tuis verbis offerendum. Legendas ille mihi exhibuit literas tuas, in quibus dimissionem a molestissimo tuo officio post tot annorum exantlatos in Scholis et Ecclesiis labores videris tandem

¹⁾ I Gl. kgl. Saml. 1448. 4 findes Magni Matthiæ Superint. Scan. Apologia ad falsas criminationes Jacobi Schrøteri, præpositi Guotstadiensis.

velle a Regia Majestate petere, et ad exemplum aliorum impetrare. De eo negotio jussit Dn. Socer meus, ut, si quid ad te scriberem, una significarem, ipsum velle per occasionem et primo quoque tempore Magnif. Dn. Cancellarium convenire, et quid ejus Magnificentiae videatur tandem ad te, cum commode poterit, perscribere. Ego sane cum hæc cogito, et oculos per Daniam et Norvegiam circumfero, video intra paucos annos futurum, ut desiderentur, qui in vestrum locum suffecti Ecclesiis gubernandis præesse possint. Sed Deus providebit. Cui te et familiam universam commendo (etc.). Hafniæ 17. Octobr. 1606.

H. T. A.

Joh. Stephanius.

23.

Ad M. Magnum, Episcopum Lundensem.

Soceri nomine.

Salutem in filio Dei, unico sospitatore! Binas abs te literas habeo, Reverende et Clarissime Domine Episcopo, Frater et Collega carissime, mense Octobri proxime exacto ad me datas. Quo mense cum fuerim negotiis variis et occupationibus plus satis districtus, tum quia Magnif. Dn. Cancellarius, in sua ista invaletudine, de qua te rescisse opinor, non videbatur plus æquo molestandus, factum est, ut ad neutras hactenus respondere quicquam potuerim. Quod te quidem pro tua singulari humanitate mihi in optimam partem interpretaturum confido. Jam vero postquam et Magnif. Dn. Cancellarius est pristinae sanitati ita restitutus, ut de publicis simul et privatis rebus, si quid sit, in quo ipsius Magnificentiae consilium requiratur, conveniri non tam possit, quam velit etiam, quæ est summa viri excellentissimi facilitas, et mihi quoque per paucos hosce dies aliqua detur respiratio: faciendum omnino putavi, ut tandem aliquando quod de utrisque haberem, id ad te, oblata ista occasione, perscriberem. Ac priores quidem quod attinet, primum illud merito tuo fiet, si tibi a me maxime et agantur et habeantur gratiæ, non tam pro misso filia meæ novæ

sponsæ dono perquam honorifico, quam pro pio voto, quo novis conjugibus fausta omnia et felicia precaris. Equidem id tibi de me polliceor, gratam me hujus tantæ benevolentiae memoriam perpetuo conservaturum. Deinde, quod de in-gravescentis paulatim ætatis incommodis et virium in isto tuo senio defectu quereris, ea agnosco et credo facile verissima esse, idque eo magis, quo et ipse, non multo sexagenario minor, indies sentio, pristinum in me vigorem attenuari, et inde in officii molestissimi administratione alacritatem nonnihil minui, meque curandis muneris mei negotiis paullo nunc plus quam antea percipere difficultatis ac defatigationis. Quod tu autem idcirco consilii cepisti de petenda tandem dimissione, et quibus conditionibus, id ego tuis verbis Magnif. Dño Cancellario prolixè exposui. Ac visa est mihi ipsius Magnif. non mediocriter mirari, te eo ætatis processisse, ac posse etiamnum qua deceat fide ac industria gerendis per diœcesin tuam tam amplam rebus præesse. Ad summam autem petitionis tuæ hoc fuit ipsius Magnif. consilium, quod tibi putavit per me significandum, expectandum tibi adhuc paulisper esse, ad minimum per semestre; Regiæ Majestati crebro in ore esse mutationes, quæ brevi tempore acciderint variis in locis, Episcoporum: haud sciri posse, quam in partem ipsius Majestas esset acceptura, si hoc nunc novum exemplum tam subito cæteris adjungeretur. Ubi inveteraverit sermo iste et exoleverit, tum te magis oportune et petiturum, quod cogitas, et facilius impetraturum. Quod consilium si fueris, uti non dubito, secutus, et meam operam aliquando vel hac in re, vel in alia quacunque utilem tibi futuram existimaveris, eam tibi spondeo nequaquam defuturam. Et hæc quidem ad priores. — In alteris proponuntur abs te capita quædam, de quibus in causa oppressionis infantium edoceri cupis, ut habeas, quod porro Præpositis respondere queas, qui te non dubitant ejusmodi non magni momenti quæstiunculis suis subinde defatigare. De his item Magnif. Dn. Cancellarium consului, qui, cum risu, ut quod res est ingenue fatear, ea excepit, miratus

insultatam Præpositorum, qui Regia Ordinatione non contenti, ne literis quidem Regiis (de quibus nihil quicquam ego prius inaudieram) satis insuper instrui potuerunt, ut quid agendum sibi in eo casu esset, secum ipsi adhuc statuerent et deliberarent. Sensit igitur ipsius Magnificentiæ, sequendum, quod proxime videretur ad sententiam Regiarum literarum accidere, non violata interim Ordinatione, modo constaret oppressionem invitis parentibus contigisse, et non prætextu, oppressionis manifestum homicidium vel parricidium potius occultari. Atque hæc sunt, quæ respondere et potui et potuisse me lætor, ita varie animo distracto et occupato. Nam post biduum D. v. jussu Regiæ Majestatis iter in Fioniam sum ingressurus cum clariss. Dño M. Johanne Canutio, ipsumque ibidem in Episcopi defuncti locum, quod Deus fortunet, inauguraturus. Bene et feliciter vale (etc.). Hafniæ die 9. Novembr. 1606.

P. Winstrupius S. S.

24.

Ad M. Magnum, Episcopum Lundensem.

S. Rev. et cl. vir, fautor et amice honorande. Binas mihi litteras tradidit venerandus Dn. Socer meus jamjam iter Fionicum ingressurus, ad te per occasionem transmittendas, cum aliquandiu ipse frustra expectasset mittendi oportunitatem. Alteræ sunt ab ipso, quibus, uti ajebat, tibi ad tuas utrasque respondet. Alteræ vero exemplum continent regiæ consultationis de exorcismi abrogatione propositæ cum professoribus facultatis theologicæ in Academia nostra tum universis per Daniam episcopis. Quod exemplum ex originali descriptum a publico universitatis notario et sigillo facultatis theologicæ obsignatum, eandem fidem apud te et collegas episcopos quam ipsis regiis literis tribuere velletis, obtinebit. — Dn. Episcopus noster, quid de re sentiat, satis superque tum declaravit, cum regio mandato obtemperans ut in ceremonia libera et adia-phora ipsius Majestatis filiolum absque exorcismo baptizaret. Dn. Doctor Dybvadius sese opponit sed frustra, nam quic-

quid ab eo est, id ut ab homine non satis sani iudicii plane contemnitur. Dn. D. Resenium valde miror tergiversari. Qui scripto etiam, sed non edito, suam sententiam complexus duo argumenta pro exorcismo retinendo tractat: I. Quod nitatur fundamento religioso. II. Quod habeat usum salutarem. Atque ita, cum Regia Majestas jam putaretur aliter persuasa, conatum illum abrogationis abjecisse, de novo præter quorundam expectationem incipit urgere, ut sibi a theologis et episcopis firmi aliquid et solidi respondeatur. Qua occasione factum, ut nunc tandem post exactos septem integros menses et amplius theologi episcopos in consilium, missis regiarum literarum exemplis, censuerint adhibendos. Quicquid responsum fuerit, serenissimus rex propositi tenax exorcismum omnino mandabit aliquando abrogandum, cum præsertim in publicis comitiis mense Martio celebratis senatores regni de eodem negotio a rege interrogati, aliis aliter, prout quisque judicare poterat, respondentibus, in eam sententiam tandem ab omnibus itum est, ut abrogationem non valde viderentur improbare, si modo res ordine ageretur, et prius consulerentur religionis antistites, theologi videlicet Academiæ et Episcopi regni. Hæc habui, quæ tibi velut in aurem significanda duxi, sperans meum studium, a voluntate sincera profectum, tibi non prorsus displiciturum. Vale felix et corpore atque animo sanus, ex me et mea plurimum et officiose salutatus. Hafniæ 19. Novembr. 1606.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

25.

Dn. M. Magno Matthiæ, Episcopo Lundensi.

Reverende et clarissime vir, fautor et amice honorande. Heri ad me venit petiturus meum de se testimonium Absolon Olai f., cum simul significaret, se ad munus ecclesiasticum apud vos vocatum esse. Eam arbitratus occasionem ad te scribendi nequaquam negligendam, venerandum Dn. Socerum meum adii, ut si quid esset, quod

ad te vellet, præsertim de consultatione tua ¹⁾, id vel ipse vel per me tibi literis perscriptum significaret. Respondit igitur, se Magnifico Dn. Cancellario scriptum illud tuum exhibuisse, neque adhuc ipsius Magnificentiam de eo seorsim suam sententiam aperte declarasse; saltem dixisse, hoc sibi videri commodissimum, et Regiæ Majestati gratissimum fore, si una componatur omnium consensu brevis et certa atque solida forma responsionis, qua et suæ voluntati omnino satisfactum existimare, et in qua acquiescere ipsius Majestas citra hæstationem queat. Deque eo deinceps cogitandum etc. Et hæc quidem hac vice. Si quid alias resciero amplius, faciam te de eo certiozem.

Quod reliquum est, exposuit mihi Absalon mutationem factam nuper apud nos, vocato ad ecclesiæ ministerium ludi vestri rectore. Quod si ipse videri poterit idoneus illi successor, instituetur apud nos mense Aprili proximo promotio Magistrorum, ut tum una cum Malmogiensi et Viburgensi gradum eum petere et suscipere a facultate nostra possit. Qua de re pro tuo judicio statues, quod studiis discentium noris maxime profuturum. Vale vir humanissime salvus et sospes, a Dn. Socero meo et me pariter peramanter et officiose salutatus. Hafniæ die 3. Martii 1607.

H. T. A.

Johannes Stephanus.

26.

Ad M. Magnum, Episcopum Lundensem.

Salutem etc. Literas tuas postremas, quas reddidit mihi Otthonides noster, Dño Socero meo legi; lectis autem, ille: Imo vero, inquit, habet me *ὁμώψηρον*, sed placet interim gravissima commonefactio, quam subjungit de vitando scandalo. Neque enim aliter tuam sententiam accipit, quam quod existimes Exorcismum ad substantiam Baptismi non pertinere, itaque omitti posse, siquidem ita summo Magistratui videatur. Sed tamen putare te diligenter dispicien-

¹⁾ Nemlig om Exorcismen.

dum, quid fieri conveniat, et factum nunc ex usu esse possit. Mitto tibi legenda varia de hac ipsa re documenta. De Doctore Dybvadio aliquid intra paucos dies audietur, qui hodie per me et M. Chr. Longomontanum citatus est, ut cras ad horam 8. in consistorio nostro rationem reddat earum thesium, quas per hosce annos proximos publicavit, in quibus Sereniss. Regia Maiestas esse putat quædam, quibus ipsius Maiestas notetur et aliquo modo lædatur. Donet ipsi Deus meliorem mentem. Nam sunt qui omniantur, nescio quid. — Non ero longior, neque enim possum, nam incumbunt mihi quædam hoc die necessario expediunda. Bene et feliciter vale (etc.). Hafniæ die 20. Martii 1607.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

27.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

Rev. et cl. vir, Fautor et amice plurimum honorande. Quia mihi nunc datur nonnihil respirationis a multiplicibus molestiis, quas nobis hisce potissimum diebus exhibuit Studiosorum quorundam insignis petulantia et contumacia plus quam beluina, imo pene diabolica; faciendum omnino putavi, ut aliquid ad te huic Erasmo darem. De gratulatione igitur tua et voto, quæ mihi de veteri tua erga me benevolentia luculenter testari possunt, magnas tibi ago et habeo gratias. Orationem tuam legendo percurri, et video eam erudite de ceremoniis ecclesiasticis disserere, ut utiliter omnino edi posse censeam. Verum quia semper expertus sum simplicem ingenuitatem meam tibi non displicuisse, etiam hoc tempore optima tua de me opinione fretus, orationem remitto duabus de causis. Unâ, ut titulus ei abs te præfigatur, quemadmodum cæteris, qualem videlicet et argumento et circumstantiis aliis convenire maxime existimaris. Alterâ, ut cogites, annon videatur aliqua seorsim et expresse facienda mentio institutionis celeberrimæ de agno paschali ceremoniæ, propter memorabilem de Paschate christiano significationem et locum Pauli 1 Cor. 5,

7, analogiam cum institutione cœnæ dominicæ in N. T. Sed hæc ipse longe me melius judicaveris. Ubi remiseris, fiet a me secundum voluntatem tuam, quod fieri conveniet. Nam correctionis labor nullus mihi erit, imo vero placebit ea re occasionem mihi præberi diligentius iterum atque iterum eruditam et disertam de rebus utilibus commentationem perlegendi. Interim conveniam typographum, tentaturus, an suis eam sumptibus accipere velit excudendam. Et spero facturum, donatis tibi aliquot exemplis. Sed et illud submoneo quoque, recte mihi videri abs te factum, quod de Exorcismo nominatim nihil dicas. Nescio enim, annon scrupulum aliquem injecerit animis quorundam, etiam ex superioribus, acris illa et vehemens D. R(esenii) defensio, quæ quotidie quavis occasione magis magisque urgetur, adeo ut cum exempta essent ordinationi Ecclesiarum Norvegicarum verba illa: *Far her vdt etc.*, nobis, qui revidebamus ante editionem, approbantibus omnibus, præter illum solum, jam videam tamen rursus permissu superiorum inserta esse. Excudendam suis sumptibus curavit Claudius Martini Regni Scriba, qui nunc in Norvegia est in comitatu Regio. Exemplum secum asportavit omnia, ut nulla hic, quod sciam, prostent. Evolvi tamen commodato acceptam a Venerando Dño Socero meo. Et sunt hæc, quæ hoc tempore breviter volui et potui (etc.). Hafniæ 31. Jul. 1607.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

28.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

R. V., F. & A. plurimum honorande. Nolo tibi molestus esse nunc occupatissimum cum aliis rebus tum præsertim honesta filiæ tuæ procuranda elocatione. Mitto orationis tuæ excusæ exemplaria 250 (de totidem enim mihi cum Typographo convenit) exceptis 20, quæ in Professores et alios sunt ex more distributa. Hanc autem orationem noluit omnino recipere excudendam Henricus alia conditione quam priores. De ratione impensarum prima quaque occasione

ipsius schedà edoceberis. Plura alias. Cum his vale sospes et felix (etc.). Hafniæ 11. Septembr. 1607.

J. S.

29.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

Salutem etc. Hac scriptione neutiquam fuisset opus hoc tempore, si quod jam ante nobis deliberatum erat de nostra in nuptiis filiæ tuæ præsentia, nulla fuisset calamitate interturbatum. Obiit enim ante duas septimanas frater uxoris meæ, puer quatuor annorum, et, quod parentum dolorem magis auget, obiit sub cura cujusdam Agyrtæ et Seplasiarii, cui forsitan imperito, quod ex eventu nunc colligunt, nimis inconsiderate illum commiserant secandum. Non possumus igitur honeste, quin condolentiam aliquam nostram, si sic liceat *συμπάθειαν* appellare, externis etiam ritibus ostentemus. Animo tamen et votis præsentibus vobis erimus, conjugium felix, faustum et sæcundum novis sponsis a Deo opt. max. serio precaturi. Quæ mittimus autem sponsæ munuscula hic inclusa, ea cum speremus tua commendatione fore gratiora, reverenter et officiose rogamus, nobis operam tuam in offerendo velis accommodare. Quod ipsum quoque peramanter petit, misso poculo argenteo, venerandus Dn. Socer meus, cui, post hodiernam disputationem (cujus mitto Theses), vix pranso mox Roschildiam eundum fuit. Nec addam plura, quibus tibi major importune molestia creetur (etc.). Hafniæ 16. Septembr. 1607.

Joh. Stephanus.

30.

Ad M. Magnum.

R. V. (etc.). Si tempus pateretur, haberem ex commemoratione uxoris amplissimam tibi tuisque gratias agendi materiam. Sed mitto illa. Jam jam ad me venit hic Petrus Olai, instructus binis Reg. Maj. literis, unis Præsidi Arcis Helsingburgensis et tibi, alteris vero Brostrupio Gieddæo inscriptis. Quid sibi illæ velint ipse facile conjicere potes. Voluit Petrus occasionem sibi esse et aditum per me ad

colloquium tuum parari. Si quid homini poteris commo-
dare, absque tuo incommodo, spero te id haud gravatim
mei etiam intuitu facturum. Nec plura ipsius festinata
abitio permittit. Hafniæ 12 Octobr. 1607.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

31.

Ad M. Magnum Matthiæ, Episcopum Lundensem.

Clarissime Vir, Fautor et Amice perpetuum honorande.
Perlectis literis tuis, quas mihi reddidit Petrus vester
Nicolai f., mox Dñum Socerum meum, Venerandum Dn.
Episcopum adii, ipsius sententiam et consilium post dictam
tuo nomine salutationem de utroque negotio abs te pro-
posito, exploraturus. Ac respondit ille mihi perbenigne, de
priore quidem, se nunquam sensitse, Magnif. Dn. Cancel-
larium sinistri quicquam de te aut tuæ voluntatis illa signi-
ficatione suspicatum, sed multo magis tuam in Ecclesia
Christi partim docenda partim gubernanda tot jam annos
præstitam fidem atque industriam sæpe etiam cum admira-
tione ipsius Magnificentiam collaudasse, quin et hoc om-
nino apud animum suum constituisse tum, cum ea res ip-
sius Magnificentiæ primum indicaretur, Te, quamdiu posses
aliqua ratione per valetudinem, et ætatis ingravescentis
imbecillitatem, officio isti præesse, plane non esse remo-
vendum. Existimare enim id ad tuum honorem etiam de-
functi pertinere, si, Deo annuente, et officio et vita simul,
cujus haud ita longe terminus abesse queat, defungereris.
Et promisit tamen Dn. Socer meus, se prima quaque ac
commoda occasione adhuc Magnificum Dn. Cancellarium
de eo moniturum, ut tibi idoneus aliquis, siquidem ita vide-
atur, vel successor substituatür vel *σύνεργος* adjungatur. Sed
sperat interim in comitiis futuris, vos uberius ea de re
coram collocuturos. De quibus quid factu sit opus in ne-
gotio communi Electionis Filioli Regis (quod alterum erat
in literis tuis, de quo cupiebas edoceri) suum exemplum
tibi, si placeat, censuit imitandum. Ipse enim, de consilio

et voluntate M. Dn. Cancellarii, nulla speciali scriptione invitatus, sed generali tantum mandato Regio pariturus, conventum indixit omnium hujus suæ Dioceseos Præpositorum Roschildiæ habendum feria quinta Resurrectionis Christi. Ibi tum, præmissa debita causæ publicæ commendatione, Præpositos omnes hortabitur, ut se præbeant obsequentes; et domi convocatis singuli Provinciarum suarum Pastoribus, instituta deliberatione, Electionis futuræ confirmationem literis consignatam et sigillis de unanimi omnium consensu et approbatione testaturis munitam, huc primo quoque tempore transmittant. Quibus literis acceptis ipse porro Dn. Episcopus, ascitis sibi tribus aut quatuor ad summum Præpositis, in Comitibus comparebit, ad Regiam postulationem, si jubeatur, omnium suæ administrationis clericorum nomine, debita et humili subjectione responsurus. Et hoc quidem est, quod se partim fecisse, partim etiam deinceps ea in re facturum, mihi significabat; liberum interim tibi relinquens, utrum hoc imitari velis, an vero aliquid commodius invenire, quo Regiæ voluntati abs te satisfiat. Nec dubitat omnino, quin, quod intelligas cum æquitate, cum publico hujus inclyti Regni commodo ac emolumento, cumque omnium ordinum, in quibus et clerici numerantur, salute et prosperitate conjunctum, promptissimo sis animo executurus. Quod reliquum est, Petrum vestrum testimoniis ornatum ad vos remittimus. De meo in te studio nolim te quicquam dubitare (etc.). Hafniæ 22. Martii 1608.

J. S.

Smaastykker.

Ved Holger Fr. Rørdam.

1.

Instrux for det Collegium Consistoriale, som paa- tænktes oprettet efter Enevældens Indførelse.

Det er bekendt at blandt Biskop Hans Svanes mærkelige Planer var ogsaa den, efter Enevældens Indførelse at faa alle Sager vedkommende Kirke-, Skole- og Fattigvæsen undtagne Kancelliets Styrelse og henlagte under et eget Konsistorialkollegium — hvad vi nu vilde kalde et Ministerium for Kirke- og Undervisningsvæsen — i hvilket han selv skulde være Præsident. Jens Møller har i sin Biografi af Svane (Hist. Calender. I, 278) fremstillet Sagen saaledes, at man skulde antage, at Kollegiet virkelig var blevet oprettet. Det er imidlertid utvivlsomt en Fejltagelse. I den omhyggelige Samling af de efter Enevældens Indførelse udstedte Instruxer for Kollegierne, som er trykt i 2det Bind af Aarsberetning fra det kgl. Gehejmearkiv, vil man for-gjæves søge en Instrux for et Collegium Consistoriale, og en saadan er sikkerlig heller aldrig udstedt. Derimod haves i Afskrift et Udkast til en Instrux — uden Tvivl for-fattet af Svane — og det fortjener at fremdrages i sin Helhed som et særdeles mærkeligt Aktstykke¹⁾. Hvad man

¹⁾ L. Helveg har i Den danske Kirkes Hist. efter Reform. 2 Udg. I, 444—5 meddelt det udførligste, man hidtil har vidst om Planen,

nu end vil dømme om Svanes egenkjærlige Planer og ærgjerrige Drømme: Rigtigheden af Grundtanken om Kirke- og Undervisningsvæsenets Adskillelse fra Kancelliet og dets Henlæggelse under et særligt Ministerium vil man ikke underkjende.

Efftersom det haffuer behaget den gode Gud at beviise os och voris Kongelig Huus, baade udi forgangen Feyde, saavelsom siden, mange och store, ja fast ubegribelige Velgierninger, haffuer Vi, voris skyldig Tacknemmelighed imod de høye Himle igien at giffue tilkiende, os foretaget her udi voris Residentz Stad Kiøbenhaffn at oprette it Collegium Consistoriale, til den sande och reene Evangelii Lærdoms Befordring, saavelsom groffue oc forargelige Synders Affskaffelse. Och paa det at saadant des bedre kan forrettis, skal effterschreffuen Instructs haffuis udi god Consideration, at den udi alle sine Punchter och Artikler tilbørligen effterkommis.

1. Skal udi dette Collegio præsidere etc.
2. Vdi dette Collegio schal man deliberere om alt det, som kand komme til Guds Æris Forfremmelse; Academiens, Kirckers, Scholers och Hospitalers Befordring, Gudfryctigheds Øffuelse, samt forargelige groffue Synders Affschaffelse. I Særdelighed schal derudi haffuis god och flittig Indseende, at iche nogen vrang Lærdom eller anden forargelig Schisma sig udi disse Riger indsnige, huorved Evangelii Sandhed och den christen Forsamblings Eenighed kunde forhindris.
3. Skulle herudi indkomme alle de Sager, geistlige Materie angaaende, huilke udi Academie, Consistorio, Capitlerne, och til Landemoderne ved endelig Dom ere udførte,

efter et ham af Biskop Engelstoft meddelt Udtog. Hr. Bibliotheksassistent Weeke har velvillig henledet min Opmærksomhed paa den eneste fuldstændige Afskrift, der nu existerer af det her meddelte Udkast, nemlig Langebeks i Gl. kgl. Saml. 908. Fol., hvortil Grundskriftet var denne meddelt 1763 af T. Klevenfeld.

och Parterne med Dommen iche vil lade sig benøye. Saa-velsom i lige Tilfald udstede Afuisninger. Disligeste huis Tuistigheder som indfalder, belangende Præste- och Degne-Kald, samt Jus Patronatus, och detslige Sager, hurudi hidindtil Commissarier haffue veret tagne.

4. I lige maader schal udi dette Collegio giffuis Be-tenckning paa huis Casus Conscientiæ udi disse Riger monne forefalde.

5. Schal dette Collegium haffue flittig Indseende, at Bisperne, Prousterne, Præsterne iche alenniste deris Embede med Fliid effterkommer: men end ochsaa med god Exempel Menigheden foreliuser. Huis Bisperne sig enten herimod forseer, eller iche haffue tilbørlig Inspection med deris vnderhaffuende Præster, Degne och Substituter, haffue de derfor i dette Collegio at giøre Regenschab. Prousterne, Presterne, Degnene, Substituterne og deraf dependen-derende, naar de sig forseendis vorder, haffue de deris Forum hos Landemodet: Men huo som iche vil nøyes med Dommen, som til Landemodet bliffuer afsagt, haffue sig at rette efter den 3. Artikel.

6. I lige Maader schal dette Collegium haffue god Indseende, at Professores udi Vniuersitetet med flittig Lesning och god Tilsium paa Studenterne, samt udi alle andre Maader, deris Æed och Embede troligen effterkommer, at Studenterne deris Tiid med tilbørlig Vindschibelihood anuender, huilchet och om Gymnasiorum och Scholernis Be-tiente er at forstaae. Item om de Fattigis Forstandere, enten same Fattige ere Studenter, Scholebørn eller Senge-liggendis.

7. Schal dette Collegium i lige maader haffue god Indseende, at Kirche, Schole och de Fattiges Betiente til-børligen forsiunes. Saauelsom ochsaa, at huis Legata Vi self eller vore Forfædre høyloflig i Hukommelse Konger udi Danmarck, saa vel som andre, til Kirker, Scholer, Hospi-taler, Pesthuuse, samt andet deslige gudelig Brug, christe-ligen foræret haffuer, eller herefter forærendis vorder, de
Ny kirkehist. Saml. V.

vedkommende iche formindschis, langt mindre betagis, under huad Nafn det vere kand.

8. Professores, Episcopi och Capitulares haffue her at angiffue, huis de paa deris Embedis wegne hos os kand haffue at forrette, huilcket Collegium siden for os haffuer til naadigst Resolution at andrage. Huis wi iligemaade hos dennem haffuer at befale, skal ved dette Collegium dennem ankyndigis och forrettis.

9. Skal udi huer Stift en Stifts Skriffuer forordnes, huilken aarligen til Philippi Jacobi en huer Kirckis Regnskab udi Proustens och Prestens Nerværelse, udi huis Herridt och Sogn Kirchen er beliggendis, hos Bispen skal giøre, och Gienparter aff samme Regenskaber til dette Collegium fremskicke, at deraft kan erfaris om Kirchernis Beholdning och Beskaffenhed, saavel som hurledis med Indkommen och Udgifften omgaaes. Huilcket ochsaa aff Oeconomis, Priorer, sampt andre Scholers och de Fattigis Forstandere skal effterkommis.

10. Iligemaade skal aff dette Collegio foreslaais Professores Academiæ et Gymnasiorum, Stipendiarii Regii, Oeconomus Communitatis Regiæ, Priorer, Fattiges Forstandere, enten samme fattige ere Scholebørn eller sengeiggendis Almisse Hoffueder, och andre som detslige Administration betrois.

11. For dette Collegio skulle sig indstille alle Studiosi Theologiæ, som sig uden lands achter at begiffue, och skal Collegium sig flittig informere om samme Studiosorum Middel och Profect, at de som haffuer ringe Middel och icke lagt fornøden Fundamenta in Studio sacro, kunde offuertalis samme deris Studeringer hiemme at continuere, Och at de som haffuer Middel och gjort god Profect, kunde underviises, paa huilcke Academier de sig maatte begiffue. Iligemaader haffue de sig her at indstille, som med den adelig Ungdomb, eller andre got Folckis Børn uden lands forskickis, til Forfaring om de ere sinceri in religione och skickelige i Leffnet. Maa heller iche nogen udlendisch

Studiosus til nogen privatim at informere antagis, med mindre hand aff dette Collegio er bleffuen approberit.

12. Naar de Theologiæ Studiosi, som paa fremmede Academier effter foregaaende Approbation sig begiffue, enten deris egne Studia at continuere, eller andre deris at dirigere, enten de ere Stipendiarii eller icke, skal de giffue fra sig en skriftlig Revers, at de icke udi ringeste Maader ville vige fra den reene Evangelii Lerdomb, men fly och sky Jesuiter deres Samquemb, saavel som alle Papistiske Collegia. Huorimod dette Collegium giffuer dennom, som udi saa Maader at udreyse forloffuis, skriftlig Permission, uden huilcken Permission ingen, som forskreffuit staar, sig udenlands under tilbørlig Straff maa begiffue.

13. Naar samme Studiosi igien hiembkommer, skal de paa ny sistere for dette Collegio, och der giøre Regenskab, huor de haffuer studerit, och huorledis de imidlertid deres Tiid haffue anlagt, de flittige til Befordring, de vskichelige til Forhindring.

14. Huis Benaadninger dennom meddeelis, huilcke for aabenbare Skriftemaal och anden Kirchedisciplin bliffue forskaanet, eller ochsaa Dispensation udi de Sager forundis, som Kirche Ordinantzen egentlig angaar, skal saadant ved dette Collegium forhuerffuis.

15. Iligemaader skal dette Collegium haffue flittig Indseende med Bogtræckere, at intet trøchis, uden huis som aff Collegio er bleffuen approberit, och at de, huilche sig herimod forseer, tilbørligen straffis. Huorfor ochsaa alle Bogtræckere hos dette Collegium i slige Tilfald haffue at suare.

16. Huis endnu til dette Collegii wiidere Befordring aff Præsidenten och Assessoribus kand betenckis, haffuer de til naadigst Resolution for os vnderdanigst at andrage.

II.

Et dansk Øjenvidnes Beretning om Bartholomæusnatten i Paris.

Efterfølgende tvende Breve fra en dansk Student, Søren Jensen Skøtt (eller Skøtte), der rejste udenlands med nogle unge Herremænd af Slægten Gøye¹⁾, kunne ikke blot tjene til Oplysning om de Danskes Studeringer i fremmede Lande i 16de Aarhundrede, men det sidste af Brevene indeholder tillige en Beretning om den saakaldte Bartholomæusnat, som disse unge Mænd ikke uden personlig Fare oplevede under deres Ophold i Paris. I det første Brev berøres den spanske Konge Philip II's Plan om at angribe Danmark, om hvilken Molbech har meddelt nogle Efterretninger i Hist. Tidsskrift VI, 609—16. — Brevene gjengives efter Originalerne i Kgl. Bibl. (Bøllings Brevsamling). Samme-steds findes endnu et tredie Brev fra Søren Skøtt, skrevet fra Strasborg den 30te Sept. 1572 til Christoffer Gøye til Gundersløv, men da det er omtrent af samme Indhold som nedenanførte Brev til Fru Ide, sl. Falk Gøyes, blot kortere, forbigaa vi det her.

Hvad Forfatteren af disse Breve angaar, da var han født i Grenaa, hvor hans Fader Hr. Jens Skøtte havde været Præst²⁾. Som Student blev han Huslærer hos Christoffer Gøye til Gundersløvholm (en Broder til den bekjendte Fru Birgitte Gøye, men hende temmelig ulig i Sind og Tænkemaade). Her havde han en ubehagelig Historie, som det fremgaar af en endnu bevaret Forpligtelse udstedt af ham paa Gundersløvholm, Mandagen næst efter Søndag Reminiscere 1564. Heri gjør Søren Skøtt nemlig vitterlig, at eftersom velb. Christoffer Gøye til Gundersløvholm og hans Hustru Fru Berethe Bølle have tilgivet ham

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. III, 661.

²⁾ I et Kongebrev af 9de Decbr. 1558 angaaende Præstekaldet og Skolen i Grenaa (Udkast i Geh.-Ark., topograf. Saml. Grenaa Nr. 2) omtales Hr. Jens Skøtte som den sidst afdøde Præst.

hans Forseelser, først med den Pige han belaa udi deres Brød, og dernæst den Brøst, Skade og Forsømmelse, som fandtes i hans Regnskab, »med hvis anden Skade og Hovmod, jeg dennem gjort haver udi deres Tjeneste«, saa forpligtede han sig til at betale sin Husbonde 100 enkende Jochimsdalere¹⁾. Ikke desto mindre lod Christoffer Gøye samme Søren Skøtt to Aar efter rejse udenlands med sine to Sønner, Mogens og Falk Gøye. I et Brev, disse to unge Mennesker kort efter deres Ankomst til Strasborg skrev til deres Moder, berettede de den 20de Juli 1566 følgende: Strax efter Ankomsten »ginge vi hen til Sturmium, som er den øverste i Skolen og finge hannem Kongens og Herremændenes Breve, da svarede han, at han ikke kunde annamme os i Kost med sig, da han havde saa mange; men han hjalp os dog hos en anden Læsemester ved Navn D. Michael Peuterus, at vi kom til hannem, og skal vi 3 hver Uge give hannem 3 Kroner, det er om Aaret 208 Daler, hvilket er en ganske stor Sum Penge. Men vor Skolemester vil ikke være der, han vil forhøre sig, om hvor han for ringere Penge kan fange vor Kost. Og vi er kommen i Lectier og sidder hart midt i Skolen. Vi skal med Guds Hjælp saa lægge Vind paa os, at vi inden 4 Aar maa vel komme øverst i Skolen og saa komme hjem til eder igjen²⁾.« — Efterat de to unge Adelsmænd havde opholdt sig nogle Aar i Udlandet, kom de 1570 hjem i Besøg med deres »Skolemester«, ved hvilken Lejlighed Søren Skøtt blev kaldet til det dengang ledige Sognekalid i Grenaa. Men da det var Mening, at han skulde rejse endnu mere med dem, fik han kgl. Tilladelse til i to—tre Aar at lade Embedet besørge af en Kapellan, medens han fortsatte sine Rejser, saaledes som følgende Kongebrev viser:

¹⁾ Orig. i Kgl. Bibl., Saml. til Adel. Hist. Fasc. 26. Om Straffen for at belligge en Mø i nogens Tjeneste, se Danske Mag. VI, 54—5.

²⁾ Orig. i Kgl. Bibl., Saml. til Adelen's Hist. Fasc. 22, hvor der findes mange andre Breve fra disse to unge Adelsmænd under deres Udenlandsrejse.

Frederich II etc. Giøre alle witterligt, att efftherthij Borge-
mester oc Raadmend vdj wor kiebsted Grindw haffuer kaldett
thenne breffuiser Seuerin Skøtte till theris sogneprest oc siele
sørger, tha haffue wij vndt oc tilladt, oc nu met thette wortt
obne breff vnde oc tillade, att hand same sogen maa mett sin
rette preste rente oc anden herlighed, som ther tilligger, haffue,
nyde, bruge oc beholde. Sammeledis efftherthij for^{ne} Seuerin
Skøtte er til sindz endnu att begiffue sig vd aff riigett ydermere
att studere oc i bogelige konster oc then hellige Schriff att øffue
oc sig beflite, haffue wij aff wor synderlige gunst oc naade
thett beuilgett oc tilladt, dog saa att hand offuer tho aar eller
tre vdj thet lengste icke schall were vde, och midler thiid som
hand saa studerendis worder, schall hand were forpligt att til-
skicke en gudfrøchtig, forstandig oc lerd persone, then som due-
lig er, oc Superintendenten kiender gode fore att were Capellan
til for^{ne} Grindw Sognekircke, huilcken vdj hans frauerelse schal
giøre sognefolkett slige tieniste, som en Sogneprest pligtig er.
Oc nar for^{ne} aar ere forløbne, skal for^{ne} Seuerin Skøtte be-
giffue sig til for^{ne} Grindw Sognekircke, oc then tha self fore-
staa oc giøre sogne folcket saadanne tilbørlig tieneste inden
kircken oc vden, som en rett Sogneprest oc Gudz ordz tienere
sine sognefolk pligtig er oc bør at giøre. Thij forbiude wij alle
wore Fogetther, Embitzmend oc alle andre for^{ne} Seuerin Skøtte
her erod paa for^{ne} kircke eller nogen sin preste rente oc rette
tilliggelse, effther som for^{nit} staar, att hindre eller i nogen maade
forfang att giøre vnder wor hylleste oc naade. Giffuet Kolding-
hus 5. Aprilis Anno 70.

Under den fornyede Udenlandsrejse var det, at Søren
Skøtt med sine Disciple kom til Paris og her oplevede de
rædselfulde Begivenheder, som han i sit nedenaførte andet
Brev har skildret. Da de over Hals og Hoved maatte for-
lade Paris, drog de først til Strasborg og senere videre til
Vittenberg, hvor Søren Skøtt tog Magistergraden. Om Tiden
for deres Hjemrejse herfra faa vi Underretning af følgende af
den som Biskop i Aalborg senere bekendte Jacob Jensen
Holm forfattede Afskedsdigt til dem:

Carmen προπεμπικόν Nobilitate generis, eruditione et virtute præstantissimis, D. Magno Giøde, D. Falchoni Giøde Dominis de Schierscøe, D. Erico Lange de Engelstholm, Et viro doctissimo ac humanissimo D. Magistro Seuerino Schøtt Grenonensi scriptum, cum Viteberga in patriam abirent Mense Septemb. Anno 1573, a Jacobo Johanne Holmio. Vitebergæ 1573. 4. Bagi findes et græsk Poem af Nicolaus Laurentius Ripensis »Ad Clar. virum eruditione et virtutibus præstantem D. Magistrum Seuerinum Schoth, Viteberga in patriam abeuntem«.

1.

Min willige Tienist eder ydmiglighenn met Gud forsendt. Kiere Christoffer, gunstige herr och fordere! Betacker iegh ether saa gandske ydmiglighenn kierlighenn och gierne for ethers manghfoldigh welgierningh, ij mod migh wuerdigh giort och beuist haffuer, for hwilckiitt den gode Gud ether rigeligh y mynn sted skall beløne, och iegh wiill findis for enn willigh tienstactigh och redebornligh fattige Tienere mod ether och alle ethers, saa lenge iegh leffuer, Gud wnde migh ellers denn Naade, mynn tieniste ij naagenn Maade ether beuilligh kand were. Kiere Christoffer, endogh iegh haffuer fornummit aff ethers kiere Børns och Sønners Breff, att de haffde nu skriffuitt ether thiill om deris Wilkuor, dog kunde iegh icke forladitt, at iegh bode paa mitt kaldtz wegne, och for denn store welgierningh, ij mod migh betied haffuer, att iegh ey skulle skriffue ether korteligh thiill, hwor thet beger siigh met ethers Børnn, ephtherdi iegh acter nu thiill Franckfordt Marckend att kunde fange wist Bud ind ij Dannemarck, hwilckiitt iegh och tiilforne haffuer giort, endogh iegh icke wed, om samme Breffue ær ether thiilhande kommendis. Bedindis ether derfor gandske ydmiglighenn, ij icke wille fortенcke migh, for iegh saa dristeliigh derffuis att skriffue ether thiill. Saa giffuer iegh ether ydmiglighenn at wiide, att dennum liider well, ær sunde och well thilpas y alle Maade. Gud beuare naadeligh

och her ephther deris karskhed och lade dennum alletiid spørge ethers och andre deris weners karskhed och welferdt, da forhaabis iegh met Gudtz hielp, thet icke skall ilde bliffue stedt, hwad der kostis paa dennum. Haffuer de och her tiill daffs weriit migh well lydactigh, saa at iegh kand icke klage paa dennum y naagenn maade, forsiendes migh met Herrens hielp tiill de fremdelis och skall findis y lige Maade willigh och redebornligh. De haffuer, Gud were loffuitt, for deris alder nogitt forfremiitt denum ij deris Studiis thette aard, icke aleniste ij Latine och Tiudske spraagh, mens ocsaa ij Gredsk och Trumpe slett¹⁾. Jegh skall legge mynn flid och winnskiobelighed tiill, att de icke skall forsømmis ij naagenn maade ij de sager migh mue- ligh ær att wdrette, saa att iegh nest Gudtz hielp will for- haabis att fortiene tacke bode hoss ether, andre deris gode- wener och dennum sielffuer ij framtidenn. Dersom de icke wiill were flitigh och lydactigh, wiill iegh icke for- glemme att skriffue bode ether och deris andre godewener tiill. Kiere Christoffer, wed iegh inthet sønderlight nøitt nu att skriffue ether thiill om anditt, enn att de Hispanier er dragheenn her om straxt for Strassburgh mod Neder- landenn paa. Gud affuende naadeligh siin wrede fra os, thet ær befrøchtendis att thet skall icke giffue iitt stort blodtzwdøselse och der nedenn. Somme siiger, att de Nederlender och Brabander er forlicht met kongenn af Hi- spanienn, att hann wiill krie mod Engelland, somme miener

¹⁾ Dette maa være en musikalsk Øvelse. I den kgl. Rentemesters Regnskab 1557 anføres nemlig følgende Post: «Den 3 Decembris efter Caspar Mules Befaling betalt Benedictus Trompeslaere for Strænge til Hertug Hans — 1½ Daler». Formodentlig er «Trumpe- slett» Øvelse i at slaa paa Tromme. Dette Instrument brugtes nemlig dengang meget, som man ser af Arrebos Historie; der fortælles nemlig om ham, at han engang, da han som Biskop i Trondhjem var med til et Bryllup, og Trommeslageren ikke ret forstod sin Kunst, tog Trommen fra ham og selv slog Trommen for Gjæsterne til Dands (se mit Skrift, And. Arrebos Levnet og Skrifter I, 108),

och, hann skulle haffue naagitt ij sind mod Danmarck. Jegh forhaabis, Gud dogh skall nederdempe hans forsett, att han icke skall nederdempe denn rette religionn, som hann och Paffuenn aldels haffuer ij sinde. Staar der och nu en herredag thiill Erfurd ij Doringenn, ij hwilckenn de Tiudske furster er forsamblitt, och wille forhandle met Keyseren och hertogh Augusto, om de maate fange denn fangenn første løs igienn, Hertugh Hans Friderick. Herredaghenn er icke endnu op giffuenn, derfor haffuer iegh inthet endnu hørtt, hwad der om ær besluttitt. Hertogh Augustus maa wel sie siigh for, de (o: thi) som iegh forstander, bode Fursterenn enn stor part och mieningh Almow wiill hanum ilde. Jegh forhaabis dogh, att Gud naadeligh skall beuare hans Naade. Kiere Cristoffer saa wiill iegh nu icke lenger opholde och bemøie ether met mynn ringe schriffuelse, mens wiill nu och thiill euightiid haffue ether och ethers kiere høstrw denn almectigh gaade Gud trofflichenn met alt anditt, hwad ether kiert och liebt ær, befalindis, hann beuare ether met sinn aand och Naade ij langhwarindis sundhedt, frij och beskøtte ether ij denne farligh tiid, att disse Børnn maa fange denn glede, die kand sie ether karsk och hielbred bode thiill siell och thiill liff, hwilcke der och lader ether met ethers kiere høstrw och deris gaade Maader met hindis Jomfrwer helsne met mange twsinde godenatter. Ex Strassborgh denn første Septembris Anno Domini 1567.

Eders wnderdanegh och willige Tiener alletiid
Seffuerenn Jenssenn Skøtt.

Udskrift: Erliigh och welbiurdiigh Mand Christoffer Gøie thiill Gundersløffhaalum, mynn gunstige herre och fordere, gandske ydmigeliighenn thiilschriffuitt.

2.

Minn plictigh willige troff tieniste ether nu och alletiid gandske ydmigeliighenn met Gud forsendt. Kiere frwe, gunstige forderinde, nest minn vnderdanligh welforskilt tach-

siigelse faar ethers mangfoldigh welgierningh, migh aff ether er wederfaritt, hwilchitt ether Gud riigeliigh wedergielde, och iegh met all willighedt wiill fortienitt. Giffuer iegh ether tienstacteliigh att wiide, att ethers Sønner, Erich och wii alle aff Herrens naade liider well, och att wii ær well wed Machtenn kommen aff Franckeriige her wd tiill Strasborrigh, her at fortøffue tiill saa lenge wii kand fange ydermiere vnderholdingh, de (∴ thi) wii icke haffde halfft saa møgitt som regsensn wdkreffde, haffuer derfaar skriffuit Gert Jostssenn tiill baade fra Pariss och siidenn her fra, hann wille forskaffe os iii eller iii^e daler, att wii her fra kand wiige, de (∴ thi) thette stett os icke well bequemer, foruinter daghligenn hans antword der paa, wed dogh icke, hwor thet siigh haffuer met hannum for denn krigh ij Nederland; forhaaber, hann icke forlader os, om han ær ij lifue. Beder derfaar gandske ydmigelighenn, ij wille met allerførste forhandle entenn hoss hannum eller andre, wii kand fange penninge hiid op, de wii haffuer platt inthet, oc her er enn farligh tiid. Befricter, att thet her om som andenn stedtz och skall giffue enn krigh. Acter derfor her fra at wandre denne winter tiill Heydelberigh xii mile heden. Siiden maad Sommeren paa Lipzigh, att wii kand were ner hoss ether och komme snart tiill ether, om saa fornødenn ær. Thette ær thet beste raad migh tøkis, forhaaber thet och icke skall missfalde ether, eptherde de haffuer nu miestenn siett de fornemligh andre Skaaler i Tiskland. Er wii och her ij kost hoss wor gamble wertindis Sønn Salome Hesind saligh wed naffn Claus Hage, skall giffue hannum hwer om wghenn for os fire enn krone hwer om wghenn och for drengenn enn daler. Denn regse ind att Italien tør wii ingenlunde waage, som wii tilforne haffuer bemeldiitt. Wii tacker denn leffuindis Gud, som nu haffuer wdhielpiitt os aff den fare, wii war ij ij Franckriige, hwilckenn ij sandhet war saa staar och grueligh, att hunn offuerweier alle de, wii entenn haffuer siett, hørt eller løst, icke kand heller hindis gruelighed

retteligh wdskriffuis. Haffuer wii och icke lenge fangitt penninge fra Erich Langes foreldre, troffuer well hans kiøbmendt haffde nu Befalingh att forlegge os opbaald tiill Francford, mens for den krigs skild ij Franckriige beholdiitt dennum, ephtherdesaa de icke wiste, hwor wii nu ware. Beheffde dennum saare well: ij derfaar wiille och paa minde dennum, de rammer met thet allerførste wor beste. Hwor mange stattligh Folck, Greffuer, Greffinder och andre for Gudtz ord ær om kommenn ij gandske Franckriige, troffuer iegh well herremendenn haffuer ether tilbiuditt. Gud were loffuitt, wii met alle wor landtmend ær kommen løss. Haffde wii och icke kommen wd, met mindre wii haffde forhwerffuitt kongeligh Matt. passbord. Teritt wii och sandeligh paa regsenn staare penninge sønderligh paa fuorelie, att thet kostiitt os icke langt fra 100 daler hiid, fih wii och miestenn dielenn aff woris bøgger och kleder wdt, wden hwad som Euangelisk wor, thet nøddis wii tiill att hennkaste, paa thet wii icke skull komme ij liffs fare der offuer. Jegh saa aldrigh saa enn ønck, som der skiedde, der løb blod i gadenn som wand aff de yhielslagne. Saadant liider de fattigh Folck for Gudtz Ord, och wii, som haffuer thet ij henderne, acter liidiitt der om, och skier thet endnu daglighenn. Gud naadeligh forbarme siigh offuer saadann arme Minnesker, ock straffe saadan Tyrannie, som mienedigh mod breff och Sigell, de fattigh folck war forsichert met, skier. Ther skontis hwilchenn (sic) Edell eller weddell, Kuinder eller Børnn, de stadtzigst kom først om, paa thet de kunde aff deris gaadtz bliffue riige, som dennum ombringede. Straxt de wore døde, klede de dennum naghenn wd for hwer Mand, siigeligh quindfolch, och siidenn wed bienenn slepte dennum tiill wanditt, de andre løb bagh ephther och slogh skarnn paa de arme Martyrer. Siidenn kaste de dennum ij flodenn. Hwad stattligh Greffuinder, edell Frwer och Jomfrwer belangitt, drebit de lige maade, at saa affkled kaste de dennum ij fluden mod Møllehilff, att de skulle sønder-

knusis. Der Lighenn kom ij land ighienn, gjorde de riss och hudstrigitt denum. Admiralen, som war den offuerste, skare de hender, øre, øghen, nese, leber, tunge, tender, hoffueditt och anditt wbequemligt att siige aff, och siidenn hengte saadan mechtigh herris lifff offuer alle tiffue wed Bienen, och skiuder thet dagligen giennum. Thette warer alletiid dagh och natt, och icke aleniste tiill Pariss mens y alle steder y gandske Franckriige, saa att der sagtis, [der] wii wddrogh, der wor miere omkommenn enn fir[s]indtiffue tusind Minnesker, och enn nu daglighenn saa skier: hwilchenn Orsagh war wii wddrogh. Forhaaber hwad ter paa ær teritt ether icke skall missfalde. Wii haffuer tiitt omregsed nødeligh, siidenn wii siste gangh wddrogh, hwilchiitt haffuer os weritt saare skadeligh baade paa teringen och woris forbedringh. Gud giffue os her epther roulighedt. Er thette och aarsaghenn, for hwilchenn wii begierer paa itt halfft Aardtz tiid att bliffue tiill Lipzigh, att om wii tier skall wandre, wii da kand were hoss ether, de farenn haffuer her tiill weritt staar, och wii kies wed saadant nu, der tiill met wed saadant bliffuer hoffuenn wentt fra Boghenn tiill anditt. Begierer derfor ydmigelighenn att wiide met første ethers gaade wilge her om, och om woris hiemregse, att wii derepther kand wiide att rette os epther. Och offuer alt formaaner dennum tiill flittighedt, enighedt, gudfrictighedt, sparsomlighed ij kleder, de acter nu thet miere enn mine reffselse; der tiill met forhandler, wii met thet allerførste kand haffue penninge, de wii ære platt tombendigh. Jegh wiill giøre mitt best, om de ellers wiill, att de icke skall ilde stedis, iegh kand icke miere. Hwad nøitt her hørís aff Franckriige och Nederland wiill wii siin tiid lade ether tiilbiude, wiill derfor icke nu lenger opholde ether met denne minn ringe skriffuelse, mens wiill her met haffue ether denn almectigh Gud befalindis met alt hwad ether kiert ær; han onde ether alle att findis ij welmacht igienn. Herremendenn lader helsne ether, deris Søster och Jomfrw

Sitzell met mange gaadenatter. Aff Strasborrigh hastelliigh den 30 dagh Septembris Anno Domini 1572.

Eders willige tiener alletiid

Seffuerenn Skøtt.

Kom och denne elendighedt ij Franckriige saa wforuintindis paa, att wii icke kunde begiere penningh aff Gert Jostssen, der tiill met wore kiøbmendenn tiill Pariss, os kende, saamme yhiell slagne, somme hennrømpte, att wii icke wed denum kunde naagit bekomme. Oc saa hermendenn all den statt, der skiedde ij samme brølluppe: saa att thet icke skall fortride att haffue siett saadant ij framtiiidenn, endogh faren war staar. War wii tiill Pariss moxenn xiiii daghe ephther denne forfølgels, før wii torde wdгаа och forhwerffue wort pasbordt: kom wii wdenn fare hiid tiill Strasborrigh den 18 Septembris. Denne Grumhed gick an S. Bartolomei natt wed 11 slegt och waritt siidenn stetze der.

Udskrift: Erliigh oc welbiurdiigh Frwe, Frw Idde saligh Falck Gøies tiill Skiersøe, minn gunstiige Frwe, ydmigeligen tiilschriffuit.

III.

Instrux for en Hovmester hos en ung Adelsmand, 1598.

Dette Stykke meddeles efter en Afskrift i Langebeks Diplomatarium. Den her forekommende D. Jens Mule (fra Odense) blev senere Livlæge hos Christian IV's Broder, Prinds Hans, paa hans ulykkelige Bryllupsfærd til Rusland 1602; da han efter Prindsens Død vendte tilbage til Danmark, blev han Læge i Odense, hvor han boede indtil sin Død i Aaret 1633.

Peder Brahe til Krogholm kjendes og gjør vitterligt med dette mit aabne Brev, at efterdi jeg nu udi Guds Navn haver udi Agt at udsende min Søn Axel Brahe udaf

Riget og haver for godt anset, at han bekommer en god forstandig Karl, som hannem kunde undervise og raade udi de Ting, som hannem udi Fremtiden nyttige og gavnlige kunde være, sig selv saavel som sit Fædrenerige, Slægt og Venner til Ære og Glæde: da haver jeg talt med æ. v. Doctor Niels Krag, Professor udi Kjøbenhavn, at han paa mine Vegne vilde tale med sin Svoger D. Jens Mule, om han denne Bestilling og Umage vilde sig antage, hvilket D. Niels og efter min Begjæring haver udret, saa jeg udi den hellige Trefoldigheds Navn er udi Dag, som er den 22. Augusti, kommen overens med fornævnte D. Jens Mule, udi saa Maade, at han haver lovet og tilsagt mig sin flittige og tro Tjeneste paa min Søns Axel Brahes Vegne, at ville bevise udi saa Maade, at han først med al Vindskiblighed, saa meget Gud giver sin Naade, skal daglig holde hannem til Gudsfrygt og gode Sæder, ikke se mere til sin egen Fordel end til min Søns Gavn og Bedste, flittig tage Vare, at han ikke med nogen falsk Lærdom udi Religionen bliver forgiven, men naar Lejligheden kan give, det meste mueligt kan være, lade hannem læse udi Biblen og Lutheri Bøger. For det andet, at D. Jens skal holde hannem til at høre Lectiones publicas, som hannem nyttig kan være, dennem med hannem privatim repetere, og lade lære udenad, udi lige Maade privatim læse for hannem de Bøger hannem nyttig kan være, saa at han for D. Jenses Skyld ikke bliver forsømmet udi sin Bog. Hvis Penninge, som hannem bliver antvordet og udsendt, skal han flittig antegne, hvis til Nødtørft bliver udgivet paa min Søns og sine Vegne, og det holde mig til god Regnskab, og hver halve eller hele Aar efter Lejligheden mig dennem tilskikke. Thi min Søn Axel Brahe med Penges Udgift uden D. Jenses Vilje ikke skal sig befatte. Han skal og ikke have Magt at drage af et Rige og i et andet uden min Vilje, paa det min Søn ikke skal føres paa de Steder, som D. Jens kan være bekvemme til sin Fordel, min Søn til Hinder og uden Fordel. Dersom min Søn

findes noget forsømmelig og ikke vil eller kan have Lyst til sine Studia, ikke heller være D. Jens hørig udi hvis han raader hannem, som hannem kan være bestandig Gavn og Bedste, skal D. Jens det lade mig vide udi Tide, paa det min Søn kan tilholdes udi andre Maader at forfremmes, hvor hannem kan være nytteligt i. For denne D. Jens Mules tilsagte Tro, Forpligt og Tjeneste haver jeg hannem tilsagt hvert Aar, saalænge han er udi min Tjeneste, paa min Søns Vegne, et hundrede gamle Daler til Klædning og Bøger, foruden hans Rejsning og Tæring, som skal være lige med min Søns; og skal forbemeldte D. Jens Mule have sig forbeholden, at dersom hannem falder nogen Vilkaar fore, den Stund han er udenlands med min Søn, her udi Riget, saa Kongl. Majestæt vil have hannem at bruge, efterdi han er hannem obligeret, skal jeg ikke holde hannem fra hans Lykke, men være ubehindret, og med Vilje og Venskab skilles fra mig. Dog paa det min Søn kan blive uforsømt og forsørges med en anden god Mand, skal D. Jens det udi Tide lade give tilkjende, og ikke drage fra mig uden sønderlig Aarsage. Dersom D. Jens vil forrejse paa nogen Steder, min Søn Axel Brahe kan være til Gavn og Bedste, og det er forsømt eller forhindret, at de ikke faar deres Penge udi timelige Tid, men nødes til at tage Penninge hos fremmede Kjøbmænd, skal den Skade ikke tilregnes hannem, eller gjøres Behindring i hans Regnskab, men regnes dennem til, som dennem haver i Tide haft at forsende. Til ydermere Vidnesbyrd haver jeg mit Signet her neden undertrykt og med egen Haand underskreven. Dateret i Kjøbenhavn den 22 Augusti 1598.

Peder Brahe.

IV.

Optegnelser om Christian III's og Christiern II's Jordefærd.

Efterfølgende Notitser ere uddragne af det af den kongelige Rentemester Jochim Beck affattede Statsregnskab for 1559, der gjemmes i Gehejmearkivet.

1559.

Den 12 Februarii udi Odense antvordet Kgl. Majestæt, som Hans Naade vilde lægge paa Tavlen til de arme — 3 Mark.

Item udi Middelfart givet fattige Folk i Guds Navn efter

Kgl. Maj.s Befaling, der Kgl. Maj.s Lig kom der igjennem Byen til Bogense — 20 Daler.

Item udi Bogense efter Kgl. Maj.s Befaling givet fattige Folk og Peblinge, i Guds Navn, der Kgl. Maj.s Lig blev ført der af Byen til Odense — 20 Daler.

Løverdagen for Søndagen Invocavit, som var den 11 Februarii der Aftensang var ude udi Odense, item Søndagen Invocavit, der Messe og Aftensang ude var, og Mandagen dernæst efter Kgl. Maj. var begravet, givet fattige Folk og Peblinge efter Kgl. Maj.s Befaling udi Firehvider, Skillinger og Tohvdestykker — 46 Daler.

Antvordet Jørgen Pedersen i Bogense, som Kgl. Maj. skjænkede til Kirkens Bygning der sammesteds, for Kgl. Maj.s Lig stod der udi Kirken en Nat — 10 Daler.

Givet Hans Bors, som Kgl. Maj. skjænkede hannem, for han løb hos den Vogn, Kgl. Maj.s Lig udi var, og for han tog Vare paa det Fløjel og Klæde, som der hos var — 3 Daler.

Givet en Poete efter Anders Barbys Befaling ved Navn Mester Hans, som min Herre skjænkede hannem for Kgl. Maj.s Epitaphium, han havde gjort — 10 Daler.

Givet Skolemester, 4 Hørere og alle Peblinge i Odense 10 Daler, og dennem som ringede for Kgl. Maj.s Lig 1 Daler, som Kgl. Maj. skjænkede dennem.

Samme Dag antvordet Niels Mule, som Kgl. Maj. skjænkede til Kirkens Bygning til S. Hans for Kgl. Maj.s Lig stod der — 20 Daler.

Den 15 Februarii efter Doctor Corneli's Befaling givet Mester Jacob Wundarzt, som Kgl. Maj. skjænkede hannem, for han var paa Kallundborg og opskar gamle Kong Christen — 10 Daler.

Den 19 Februarii udi Odense givet fattige Folk i Guds Navn, der gamle Konning Christiern blev begravet — 30 Mark.

Den 4 Martii antvordet Peder Sølvpape¹⁾, som han gav 2 Peblinge i Odense for Lys, de gjorde med hannem til gamle Konning Christierns Begræfnis — $\frac{1}{2}$ Daler.

Den 9 Martii antvordet Mester Niels, min Herres Prædikant, som han havde udgivet til Tæring fra Kolding til Odense med Kgl. Maj.s Lig og siden hid til Aarhus, som Kgl. Maj. skjænkede hannem — 4 Daler.

¹⁾ Kaldes nu Sølvpop. I Regnskaberne nævnes han undertiden: Sølvpræsten. Navnet stammer vel derfra, at hos Herrebisperne før Reformationen havde en Præst Sølvtojet under Forvaring, ligesom •Fadepæstpræsten• oftere nævnes.

Helgensager.

Af

Frøken **Franziska Carløen.**

I Valløby Kirke i Bieverskov Herred i Sjælland hænger paa den nordre Sidevæg i Skibet en gammel Altertavle med to Døre fra den katholske Tid, hvis Hovedbilled er Treenigheden. Naar Dørene ere udslagne, sees to Helgenbilleder paa hver Dør. Paa venstre Side af Hovedbilledet staaer øverst St. Jacob den ældre og nederst St. Antonius, paa høire øverst St. Bartholomæus og nederst St. Jørgen.

St. Jacob den ældre staaer i et særegent Forhold til Pilgrimmene, og St. Bartholomæus var vistnok Beskytter for dem, som bragte, ligesom man troede han selv havde gjort, det glade Budskab om Frelsen til Hedningefolkene. Her i den øverste Række har altsaa Pilgrimmene, som drog til de hellige Steder for at bede, og Missionairerne, som bragte Evangeliet til fjerne Lande, sine Helgene. St. Antonius var Munkelivets og Eneboerlivets Fader, St. Jørgen var Ridderlivets særegne Beskytter. I den nederste Række har altsaa Middelalderens to store Institutioner, Klosterstanden og Ridderstanden, deres Helgene. De Helgene, som staae til venstre, ere Beskyttere for de fredelige, fromme, christelige Bestræbelser, som fandt sit Udtryk i Pilgrimfarterne og Klosterlivet, og de til høire for de besværlige, farefulde christelige Kampe, som Missionairernes og de christelige Ridders Liv førte med sig. Naar man lukker Dørene til paa Tavlen, seer man paa Ydersiden St. Peter

og St. Andreas malede saa store, at de næsten indtage hele Tavlens Høide, som omtrent er 1 Alen 19 Tommer. Naar Dørene ere udslagne, er Tavlen omtrent 1 Alen 21 Tommer bred, og naar Dørene ere lukkede omtrent 1 Alen 4 Tommer bred. Den er omgivet af en smal rød Ramme, hvori forgyldte Rosetter og ganske smalle forgyldte og blaa Striber ind ad mod Billederne.

I Midten sidder i forgyldt Grund Gud Fader, omtrent dobbelt saa stor som de omgivende Figurer, iført en vid rød Klædning paa en stor grøn, gothisk Lænestol med forgyldte og mørke Ornamentter paa Ryggen. Han er en gammel Mand med hvidt Haar og Skjæg og har en trekronet Pavehue paa og en rund helt forgyldt Glorie om Hovedet. Foran sig holder Gud Fader Sønnen paa Korset; han er en ung Mand med brunt Haar og Skjæg. Sønnen har, ligesom Faderen, en rund helt forgyldt Glorie om sit Hoved. Lige over Sønnens Hoved seer man Helligaanden svæve som en lille Due med en lignende Glorie som Faderens og Sønnens. Ved høire Side af Gud Faders Fødder ligger Giveren af Tavlen paa Knæ i bedende Stilling, han er iført grønlig Klædning af lignende Form som en Munke-drugt med forgyldt Læderbælte om Livet, hvori hænger en Dolk. Han er en endnu kraftig Mand med graat Haar. Ved venstre Side af Gud Faders Fødder ligger Giverens Skjold og Hjelm.

Det tidligste Tegn for Treenigheden, jeg kjender, findes i Katakomberne ved Rom og er tre Fiske lagde i en Triangel. En simpel Triangel var ogsaa tidligt Treenighedstegnet. Senere blev det to Triangler i hinanden og tre Cirkler satte ind i hverandre. Foruden disse var der flere Figurer, som betegnede Treenigheden, men længere hen i Middelalderen fremstilledes denne imellem som to menneskelige Skikkelser, Gud Fader og Gud Søn, med Helligaandstegnet, en Due, imellem sig. Senere blev Treenigheden ogsaa gjengivet ved tre menneskelige Skikkelser, Gud Fader gammel med den trekronede Pavehue paa Hovedet og Æblet

med Kors over i sin Haand paa den ene Side, Gud Søn som en kraftig Mand med Korset i sin Arm paa den anden Side, og Gud Helligaand i Midten som et ungt Menneske med Duen paa sit Hoved¹⁾. Paa flere forskellige Maader fremstilledes Treenigheden i de forskellige Tider, men i Aarhundredet før Reformationen ere lignende Fremstillinger som denne i Valløby Kirke temmelig almindelig.

En Festdag til Ære for Treenigheden blev i Middelalderen indstiftet, Nogle mene, det var Pave Gregor den 4de, der lidt før Midten af det niende Aarhundrede indstiftede en særegen Festdag til Ære for den hellige Treenighed, men Andre antage, at denne Fest kom først i Brug ved Midten af det tolvte Aarhundrede. I de første christelige Aarhundreder mindedes Treenigheden enhver Herrens Dag, men nogen særegen Festdag for den havdes ikke.

Alleredé i det ellefte Aarhundrede indviedes her i Danmark Kirker til Treenig- eller Trefoldigheden, saaledes kaldte man dengang Roskilde Domkirke hellig Trefoldighedskirke, og det var først senere, den blev indviet til St. Lucius²⁾.

I Aaret 1198 stiftedes af Johan af Matha og Felix af Valois den hellige Treenighedsorden, Samfund af Munke, der levede efter St. Augustins Regel, hvis Hovedøiemed var at løskjøre Fanger, som vare Slaver blandt Mahomedanerne³⁾. Maaskee har her i Danmark ogsaa været Klosterser af denne Orden; vist er det, at rundt om i Landet fandtes i Middelalderen Altere indviede til den hellige Trefoldig- eller Treenighed eller St. Trinitas.

De fire Helgene paa Dørene ere malede paa en Grund, hvis øverste Deel er forgyldt og derunder et lyst Stykke Panel, under dem alle er der et tavlet Flisegulv; alle have

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook p. 183.

²⁾ Den danske Kirkes Historie til Reformationen af L. Helveg. I, 203—4.

³⁾ Daugaards danske Klosterser i Middelalderen S. 33—4.

de en Straaleglorie om Hovedet, som ikke sees meget i den forgyldte Grund. St. Jacob er i grøn Klædning med Bælte om Livet, klædt i Reisedragt med rød Overkappe, Vandringsstav i høire Haand og en bredskygget Hat med Muslingeskal. Over hans venstre Skulder hænger Reisetasken, og ved venstre Side har han et Paternosterbaand og en Pung. Han har brunt Haar og Skjæg og er øiensynlig paa Vandring og skrider rask fremad.

Apostelen Jacobs Navn, som hos os er blevet meget almindeligt, har ofte i Folkemunde her været kaldet Jeppe, Jeip eller Ib, og endnu vidner de mange Jacober og Jepper om, at han har været godt kjendt her. Af dette Navn er der to Apostle, den ældre og den yngre. Jacob d. æ. var i Middelalderen fortrinsvis yndet, og her i Landet var mange Kirker og Altere indviede til ham. At det er Jacob den ældre, som er fremstillet paa Tavlen i Valløby Kirke, sees deraf, at han bærer de Tegn, som tilhører denne Apostel. Jacob den ældre, Zebedæi Søn, var en galilæisk Fisker og Broder til Johannes Evangelist. Under Claudius lagde Kong Herodes Haand paa nogle af den christne Menighed, og Jacob Apostel, Johannes's Broder, lod han henrette med Sværd¹⁾, hvorfor han ogsaa imellem findes afbildet hermed. Dette skal være skeet i Jerusalem lidt før Paasken, omtrent 14 Aar efter Herrens Død, og var han den første af Apostlene, som vandt Martyrkronen²⁾.

Det er et gammelt Sagn³⁾, at den Mand, som førte Apostelen Jacob for Retten, blev ved at see hans Standhaftighed i sin christne Bekjendelse, saa bevæget, at ogsaa han blev en troende Christen og angav sig selv som saadan. Og da de derefter begge bleve slæbte til Retterstedet, bad han den hellige Jacob om Forladelse, fordi han havde ført ham for Retten, og denne gav ham da Broder-

1) Apostlenes Gjerninger K. 12. V. 1. 2.

2) The Calender of the Prayerbook p. 76.

3) Kirkens Historie af Eusebius.

kysset og ønskede ham Guds Fred, før de begge bleve halshuggede.

Vi have ingen historiske Efterretninger om, hvor Apostelen Jacob den ældre forkyndte Evangeliet efter Herrens Død, men da han stadigt afbildes som Vandringsmand med Stav, Pung, Reisetaske og Muslingeskal paa Hatten eller ved Bæltet, eller med nogle af disse Tegn, kan man heraf slutte, at det i Middelalderen har været antaget, at han vandrede vidt omkring med det glædelige Budskab, og hos os kaldes Muslingeskallen (Pilgrimstegnet) efter den hellige Jacob endnu Ibskal, saa man seer, at St. Jacob har haft en særegen Betydning for Pilgrimmene, vel fordi man efter Afbildningerne at dømme har haft den Tro, at ogsaa han har været en Pilgrim paa de lange Reiser med Budskabet om det nye Livs Herlighed.

Efter Legenden skal Apostelen Jacob Zebedæi Søns Lig være kommet til Spanien (til Gallicien) paa et Skib uden Roer, ført af hans Disciple, som derefter christnede Kongen og hans Folk¹⁾. Efter en anden Fortælling prædikede han selv Christendommen for Spanierne²⁾.

I Kirken i Kompostella i Spanien fortælles det, at den hellige Jacobs Been hvile, og hertil droge i Middelalderen Skarer af Pilgrimme fra alle Verdens Hjørner for tilbedende at kysse de hellige Been. Han er Spaniens Skytshelgen, og der gjenlyder mange vidunderlige Fortællinger om St. Jago af Kompostella, som de kalde ham. I Spanien fremstilles han sædvanlig ridende paa en hvid Hest iført Harnisk, hvorpaa er Muslingeskaller; saaledes fortælles det i Legenden, at han viste sig i Spidsen for den spanske Christenhær for at føre den til Seir over Maurerne. Især tillagdes Seiren ved Clariso 849 hans Hjælp³⁾.

I et vist Sammenhæng med Legendens Fortælling om

¹⁾ Danmarks gamle Folkeviser udg. ved Svend Grundtvig II, 539.

²⁾ Christl. Kunstsymbolik und Ikonographie. Frankf. a. M. 1839. S. 143.

³⁾ Christliche Kunstsymbolik und Ikonographie S. 144.

at St. Jacobs Lig kom til Spanien paa et Skib uden Roer, staaer vistnok en gammel Vise¹⁾, som blev sunget baade her i Landet, i Sverrig og paa Færøerne, om St. Jeppe, som seilede paa en Steen til et hedensk Land, hvor han opvakte Kongens Søn fra de Døde. I den færøiske Vise siges, at det er til Garsialand (maaskee Gallicien) den hellige Jacob farer, og at Kongen og hans Søn, som Jacob opvakte fra de Døde, lade sig christne med alt Folket. I den danske Vise hedder det i første Vers: »Sancte Jeppe han sætter sig paa en Steen, og hvile maatte han sine mødige Been«. At St. Jacob efter den middelalderlige Forestilling havde mødige Been, kan maaskee tyde paa, hvad jeg ovenfor omtalte, at han ved lange og trange Vandringer gik Vorherres Ærende til Hedningefolkene.

St. Bartholomæus er en Mand i kraftig Alder med brunt Haar og Skjæg, han er iført en rød Klædning, har en hvid Kappe over Skuldrene, en kort Kniv i venstre Haand og en sammenlukket Bog i høire.

Apostelen Bartholomæus²⁾ var, som det berettes, en Søn af Tolmai, en Slægt som nævnes af Historieskriveren Josephus, og Sagnet fortæller, at han var af en stor og anseelig Familie, og efter en vistnok i Middelalderen opkommen Fortælling berettes, at han fristedes til at sætte Priis derpaa og bar de kostbare Klæder, som de Store og Fornemme bar; men denne Svaghed og Hængen ved, hvad der hører Verden til, lærte han at foragte, da han maatte lade sit Legems Overklædning, sit eget Skind, rive af sig, før Bøddelen gjorde Ende paa hans Liv.

Det fortælles, at han drog ind i Asien og omvendte Armenien og Lycaonien, og tilsidst prædikede han den Korsfæstede til Indiens yderste Grændser. Det antages, at han blev dræbt i Armenien efter Kong Astyages's Ordre; Nogle paastaa, at han blev korsfæstet som Peter med Hovedet

¹⁾ Danmarks gamle Folkeviser udg. ved Svend Grundtvig II, 540.

²⁾ Der er dem som antager St. Bartholomæus og Nathanael for En og den Samme.

nedad, men den almindelige Mening er, at han blev levende flaaet og derefter halshugget, hvorfor han altid afbildes med den korte Kniv, hvormed hans Skind blev skaaret af ham. Ogsaa en Bog har han ofte i Haanden, som skal være St. Matthæi Evangelium, hvilket han bragte vidt omkring med sig. Ikke sjeldent bær han Skindet af et Menneske med Ansigtet hængende ved, paa sin Arm, til Tegn paa at han blev flaaet. I Syden har man rædsfulde Billeder af den hellige Bartholomæus fra Tiden efter Middelalderen. Saaledes findes i Academia St. Luca i Rom et Billed af ham malet af Bronzino, hvorpaa han ligger paa Knæ bedende til Herren med Skindet heelt trukket af sig ned til Fodbladet.

Denne Helgen, som det fortælles om, at han bragte Evangeliets glædelige Budskab til Asiens fjerneste Lande, er vistnok derved bleven et Forbillede for de senere christelige Missionairer, der gik med det glade Budskab til de fjerne Hedningelande.

St. Antonius har en lysegraa Underklædning paa og derover en grønblaa Munkekappe med Kutte, samt en rød Hætte paa Hovedet. I venstre Haand holder han Staven, som ender sig i T-Korset, i høire har han en Bog, hvori han læser, og en Klokke. Ved hans høire Side gaaer et Svin. Han er en gammel Mand med ganske hvidt Haar og Skjæg.

St. Antonius var Eneboer i den thebaiske Ørken, hvor han gjennemgik store Fristelser af Djævelen, der viste sig for ham i mange forskjellige vilde og phantastiske Skikkelser, men ved Guds Naade beseirede han ham. Han ansees for Eneboernes Fader og særegen Beskytter af Klosterlivet. Det antages ogsaa, at han har haft en særlig Godhed for Dyrene. At der altid følger et Svin med ham, udlægges forskjelligt; Nogle antage det for et Tegn paa hans Dyrekjærlighed og til Minde om, at han engang, da der var Sygdom mellem disse Dyr, forstod at helbrede dem; Andre sige, at i Svinet er fremstillet den urene Djævel, som fristede ham. En Ørkenstav med T-Korset paa Spidsen bær han sædvanlig; det er dette Kors, som kun har tre Arme, der antages for

at være det gammeltestamentlige Kors, det hvorpaa Slangen blev reist. Nu kaldes det Antonius-Korset¹⁾. Ogsaa Klokken, som blev Tegn paa Munkenes Nattevagt, har han sædvanlig i Haanden, eller den staaer nær ved ham. Lige til den seneste Middelalder var Antonius's Eneboerliv et yndet Emne for Kunstnernes Fremstillinger; jeg har ofte seet Billeder af hans Fristelse i Ørkenen; det seneste, jeg erindrer, er af Lucas Cranach og findes i Palazzo Colonna i Rom. Antonius sidder i Indgangen til en Bjerghule i en vild Bjergegn. Han sidder med sin Korsstav i venstre og et Lys i høire Haand, paa Bordet foran ham staaer en Klokke, hvorimod en opslagen Bog er støttet, som han læser i. Ved Bordet gaar hans sædvanlige Svin, og rundt omkring ham træder Fristelserne ham imøde i de forunderligste Skikkelser. Skjønne Kvinder og ældgamle Hexe lokke ad ham; den fyldte Pung seer han ved sin Side og stolte Krigsmænd og phantastiske Skabninger med Vinger, med oppustede Maver, med Pile gennem Næsen, ridende paa vidunderlige Dyr i Pragt og Herlighed omringer ham, og høit oppe paa et Klippestykke ligger en stor Musling med Arme og Been, som aabner sig og viser i sit Gab en deilig ægte Perle, stor og skinnende. Paa et andet Klippestykke ligger en Jæger, som afskyder sin Piil langt, langt bort. Dyr baade vilde og tamme sees omkring mellem alt det Virvar, som gøgler for hans Øine. Selv er han en smuk gammel Mand, som er iført en brun Munkedragt og læser ivrigt i den hellige Bog, medens alt Gøgleriet raser omkring ham. Hans Ansigt bær Spor af Kummer og Kamp, men et ædelt Præg er der over hele Skikkelsen, og man har Følelsen af, at i ham vinder Herren Seier over Djævelen og Verden. Det er vistnok ganske rigtigt at lade ham have de mange phantastiske Fristelser, som netop let følger med det ensomme Liv.

¹⁾ Imellem forekommer ogsaa dette Kors som et Tegn, der gives Apostelen Philip.

Endnu er St. Antonius en meget folkelig Helgen i Italien, og den 17de Januar er endnu en Festdag, som samler mange fornemme Folk og Bønder ude fra Landet ved St. Antonius-Kirken i Rom. Denne Dag bliver Dyrene velsignede, da det endnu antages, at St. Antonius, foruden at han er det ensomme Livs Beskytter, ogsaa er Dyrenes sær-egne Helgen. Skarevis trækker fine Folk og Bønder deres Heste, Æsler, Faar, Svin og alle Slags Dyr op til Kirken, for at faae dem overstænkede med Vievand og velsignede. Inde i Kirken sidder et udpyntet Billed af St. Antonius, som Bønderne og fattige Folk kysser og klapper, for at han skal blive mildt stemt imod dem og bevare deres Dyr for dem. Endnu troer Bønderne omkring Rom, at St. Antonius tager sig fremfor alle Dyr af Svinene, og i denne Overtro bestyrkes de, fordi de altid seer dette Dyr ved hans Side; men at det ved Antonius's Side betyder den urene Djævel, som fristede ham, antages dog ogsaa endnu af Mange, og det troes vistnok endnu af Enkelte, ligesom det antoges i Middelalderen, at fordi han overvandt Djævelens Fristelser, var det godt at paakalde ham mod onde Aanders Anfægtelser, og fordi Pesten antoges at være Djævelens Gjerning, bad man ogsaa til St. Antonius om Hjælp mod denne Nød.

St. Jørgen er en ung Mand i fuld forgyldt Rustning med Hjelm og flagrende røde Baand. Han træder paa Dragen og stikker sit Spyd i den.

St. Jørgen var fra de første christne Keiseres Tid baade i Øst- og Vesterland en meget afgjort Helgen og blev i Middelalderen Ridderlighedens Forbillede og var ligesom en hellig Michael for Ridderskabet. Efter Legendens var han født i Cappadocien, kom til Palæstina og tog Tjeneste i Diocletians Hær. Det antages, at han var den unge modige Mand, som nedrev de Edicter mod de Christne, Diocletian havde ladet slaa op paa Kirkedørene. Han blev fængslet og maatte lide utrolige Kvaler, før han tilsidst led Martyrdøden. Kun saare lidet passer Legendens Fortælling

om St. Jørgen med Beskrivelsen i »Gibbons Historie om Romerrigets Forfald og Undergang« af Georg af Cappadocien, hvem han fremstiller som en lav og ussel pengegjerrig Bedrager, der kom til at sidde paa den hellige Athanasius's Bispestol og blev, som Følge af Folkets retfærdige Vrede, dræbt i sit Fængsel 361. Har han været som Gibbon beskriver ham, saa er det vist, at Middelalderens Folk tænkte sig ham ganske anderledes. Efter de middelalderlige Fortællinger om hans Kamp med Dragen, som er en symbolsk Fremstilling af den Christnes Kamp med det Onde og den Stærkes ridderlige Kamp for at beskytte den Svage imod Vold og Uret, boede der en gruelig Drage i en Sø i Landet Silena tæt ved en hedensk By, og denne Drage trængte lige ind i Byen, naar den var hungrig, og opslugte alt hvad den fik fat paa. I lang Tid lagde man daglig to Faar hen til Søen, men tilsidst hjalp heller ikke dette. Da spurgtes Oraklet til Raads, og efter dettes Ud-sagn skulde Byen befries for Dragen, naar et Menneske, det vilde betegne dertil, blev ofret til Uhyret. Loddet traf Kongens eneste Datter, men den ulykkelige Fader kunde i 8 Dage ikke beslutte sig til at opofre Datteren. Endelig tvang Folket ham dertil, og Kongedatteren tog Afsked med sin Fader og blev, smykket i al sin Pragt med Guld og Ædelstene, ført ned til Søen og overgivet til Dragen. Her stod hun ene og forladt og gyste for Uhyrets Komme; da kom den hellige Jørgen ridende hen til hende og spurgte hende, hvorfor hun græd, men Jomfruen bad ham flygte derfra, da han ellers maatte dø med hende, naar Dragen kom. St. Jørgen trøstede hende og sagde: »Vær trøstlig, jeg hjælper Dig nok i Jesu Christi Navn«. I det Øieblik steg Uhyret op af Vandet, og St. Jørgen løb imod ham og stødte sin Landse igjennem ham og bad saa Jomfruen binde sit Belte om Dragens Hals til Tegn paa, at den var overvunden. Kongedatteren løb ind i Byen og fortalte hvad der var skeet, og alle Mennesker løb ned til Søen og man tilbød St. Jørgen store Skatte, men han bad dem give de

Fattige Pengene og prædikede for dem om den sande Gud, som havde frelst dem fra Uhyret. Han fortalte dem saa om Frelsens glade Budskab, og Byen omvendte sig til Christendommen, og der blev bygget en Kirke til Ære for hellig Jørgen.

St. Jørgen blev efter Middelalderens Forestilling det ædle Forbilled paa den sande Ridderlighed, som kæmper for Christendommen, for Æren, for Kjærligheden, for Reenheden, for Sandheden, imod Vold og Tyrani. Han er den Svages Forsvarer og den Lidendes Beskytter. Han fremstilledes sædvanlig som en væbnet Ridder i Harnisk og man tænkte sig, det var Troens og Kjærlighedens Pantser og Saliggjørelses-Haabets Hjelm og Hellighedens Skjold, han bar. — Imellem sees han til Fods trædende paa Dragen, saaledes som her paa Tavlen i Valløby, men sædvanligt rider han paa en Skimmel, og engang imellem sees en bedende kvindelig Figur noget borte. Sjældent seer man ham uden Dragen, men saa altid til Fods med et Spyd eller Sværd i den ene Haand og et hvidt Flag eller et Skjold med et rødt Kors i den anden. Han fremstilles altid som en ung kraftig Mand. Det er en gammel Fortælling, at da Gotfred af Bouillon seirede over Saracenerne ved Antiochien, var det den hellige Jørgen i Spidsen for en Hær med det røde Korsbanner i Haanden, der hjalp ham til Seiren. Paa Englænderne gjorde dette Mirakel et saa stærkt Indtryk, at de efter den Tid ansaa St. Georg, som de kalde ham, for deres særegne Helgen; dog blev han først 1222 paa en Synode i Oxford erklæret for Englands Skytshelgen.

Fordi St. Jørgen var de Svages og Hjelpeløses Beskytter, indviedes i Middelalderen her i Danmark ofte Sygehuse til ham, hvor elendige Mennesker, som led af ondartede Sygdomme, fik legemlig og sjælelig Pleie. — Navnet Jørgens store Udbredelse i Danmark tyder paa, at St. Jørgen ogsaa her har været en yndet Helgen.

Naar Tavlen er lukket, saaledes som den vistnok har været til Hverdag, sees, som jeg ovenfor bemærkede, St. Andreas og St. Peter malede paa Dørene i rød Grund med Guldstjerner, større end de andre Helgenfigurer.

Baade St. Andreas og St. Peter staae paa et grønligt Gulv. Den første er iført lilla Kjortel, Belte om Livet og grøn Kappe; han holder med begge Hænder foran sig sit Vartegn, det skjæve Kors, som efter ham kaldes Andreas-korset. Under Klæderne sees lidt af hans bare Fødder. Han er fremstillet som en yngre Mand med brunt langt Haar og Skjæg. Glorien om hans Hoved er som en forgyldt Ring.

St. Andreas, Herrens Apostel, Søn af Jonas, en Fisker fra Bethsaida, og Broder til St. Peter, bliver ikke nævnt i den hellige Skrift efter Herrens Opstandelse, men det antages, han prædikede Evangeliet i Scythien, Landene ved det sorte Hav og Kaukasien. Tilsidst, fortælles det, led han Martyrdøden i Achaia og blev af Proconsul Aegeus fordømt til Døden paa Korset. Efter Petrus Chrysologus († 440) blev han korsfæstet paa et Træ, men almindelig antages, at han led Døden paa et Kors af skjæv Form. Det siges, at han var den første, som fandt Messias, og den første som bragte andre til ham, hvorfor det antages, at Kirken for at ære ham helligholdt hans Mindedag i Begyndelsen af Advent¹⁾, som den der først fortalte om Frelseren.

Efter Traditionen, som har vedligeholdt sig i Skotland, bragte han først Christendommen dertil, men slet ingen historiske Efterretninger tyder derpaa. Som Følge af denne Tradition var han i England og Skotland en af de mest folkelige Helgene, og til ham var i disse Lande indviet en stor Mængde Kirker. Ogsaa her i Danmark var han godt kjendt, og hver en Anders vi træffe blandt Almuen minder os om hellig Andreas.

Hans Tegn er altid det skjæve Kors, men det er sjelden

¹⁾ Den 30te November kaldes endnu i vor Kalender Andreas.

man seer ham saa ungdommelig som paa Tavlen i Valløby Kirke, sædvanlig afbildes han som en Olding med tvedeelt Skjæg og langt Haar, og imellem sees hans store Familielighed med Broderen St. Peter.

Maaskee har St. Andreas for den middelalderlige Forestilling staaet som den, hvis Virksomhed var forberedende, den som først fortalte om Frelseren og ledte hen til ham, og Broderen St. Peter som den, der med sin Nøgle lukkede op for Helligdommen.

St. Peter har rød Kjortel paa og grøn Kappe, som han holder sammen med venstre Haand. I høire Haand har han en Nøgle. Han har kort Haar, der ligesom Skjæget er hvidt og seer noget ældre ud, end man sædvanlig seer ham. Glorien om hans Hoved er ganske som Andreas's.

Om Apostelen Peter Jonas's Søn fortælles det, at han opholdt sig i Rom i 24 Aar, og at han paadrog sig Neros Fjendskab ved at træde op mod Simon Troldkarl, som vilde gjøre det Kunststykke at stige til Himmels men faldt ved Apostelens Bøn ned og slog sig ihjel¹). Det antages, at baade Peter og Paulus bleve dræbte i Rom omtrent ved Aar 68. Peter blev, som det fortælles, efter sit eget Ønske korsfæstet med Hovedet nedad, fordi han mente, han var ikke værdig at lide Døden paa samme Maade som Frelseren²). Det er en gammel Fortælling, at da Peter mærkede, han vilde blive grebet og dræbt, vilde han flygte bort fra Rom, men udenfor Porten mødte han sin Herre og Frelser, og da han spurgte ham, hvorhen han gik, og fik til Svar, til Rom for endnu en Gang at lade sig korsfæste, vendte Peter om, beredte sig til Døden, skrev sit sidste Brev og lod sig korsfæste. — St. Peters Vartegn er Nøglen, imellem har han en, imellem to og tre Nøgler. Naar han har tre, antages de for Nøglerne til Himmel, Jord og Helvede; har

¹) Et Billed, som fremstiller det Øieblik, da Peter beder og Simon Troldkarl falder ned fra Luften, findes i St. Peters Kirke i Rom.

²) Samme Sted findes et Maleri af Peters Korsfæstelse.

han to, da er ofte Himmelnøglen gylden og Jordnøglen af Sølv. Sædvanlig sees han fremstillet som en ældre kraftig Mand med Skjæg og afskaaret Haar, hvilket Katholikerne mener, er fordi allerede han var kronraget til Minde om Frelserens Tornekroner. Undertiden sees en Hane nær ved Peter, til Minde om hans dybe Fald. — Over hele Danmark er Peters Navn stærkt udbredt, men sædvanlig er det i vores bløde Mund blevet til Peder eller Peer.

Tavlen er omgivet udvendig ligesom indvendig af en rød Træramme, hvori er forgyldte Rosetter, og har udvendig en sort Kant indad mod Billederne. Den er enten af Træ eller Metal, og saa vidt jeg kan see, er den baade ud- og indvendig overtrukket med en Deig eller Paste, hvorpaa Billederne ere malede. Uagtet jeg ikke sikkert kan see det, antager jeg Billederne ere ikke malede med Oliefarve, men vel med Farver udrevne i Figensaft og Æggehvite etc., som brugtes før Oliefarverne kom i Brug; og at den hører til den Art Malerier, som vare almindelige, før H. van Eyck (rimeligviis født 1366, † 1426) gav Malerkunsten en ny Retning, antager jeg; dog maa jeg bemærke, at min Mening herom kun kan være famlende og usikker.

At Giveren af denne Tavle er en Mand af Familien Thott, seer man paa Skjoldet, som ligger ved venstre Side af Hovedbilledet, og da nu først Halvdelen af Vallø med tilliggende Gods ved Giftermaal med Karine Jensdatter Falk kom i Hr. Oluf Axelsøn Thotts Besiddelse, og han senere 1461 blev Eier af hele Vallø med Valløby og alt det Gods, som laa dertil i Danmark, saa antager jeg, det er ham, som har givet denne gamle Altertavle til Valløby Kirke, hvilket bliver temmelig sikkert, naar man erindre, at Hr. Oluf Axelsøn er den eneste Mand af Familien Thott, som har eiet Vallø. 1461 kom han i Enebesiddelse af Vallø og al dets Tilliggende, men noget ældre kan Tavlen nok være, yngre end 1464 kan den derimod ikke være, dersom ellers Hr. Oluf Axelsøn, som døde i dette Aar, er Giveren.

Der staaer i C. Lyskanders Rimværk: »de Billers Jens's Sønners 16 Aner«, at Oluf Axelsøns Datter Berete tilligemed sin Mand Niels Eriksøn Rosenkrands fik Bulle og Brev fra Rom med Tilladelse at bygge det Kapel i Valløby, som der findes. Om der ved dette Kapel menes Kirken i Valløby eller kun et Kapel ved Kirken, veed jeg ikke. Er det hele Kirken her omtales, maa det have været en Ombygning af den, Berete Thott og hendes Mand har foretaget, da der i Valløby tidligere var Kirke, hvilket sees af det Stykke af Roskilde Bispers Jordebog, omtrent fra 1370, som findes i Script. rerum Danicarum, 7 Bd. fra Side 109 til 116, der indeholder Lister over alle de sjællandske Sogne, som har givet Bispetiende. I sidste Tilfælde er altsaa Tavlen flyttet fra den gamle Kirkebygning til den nye¹⁾.

Oluf Axelsøn til Vallø var en Søn af den rige Hr. Axel Persøn til Herlevgaard i Skaane og en af de mægtige ni Axelsønner, som alle vare Riddere og fra Kong Erik af Pommern lige til ind i Kong Christian den 1stes Tid førte det store Ord baade i Danmark og Sverrig. Blandt disse ni Brødre var Hr. Oluf, Ridder, Rigsraad og Rigsadmiral, en af de anseeligste. Han forøgede sine Rigdomme ved anden Gang at gifte sig med den rige Arving Johanne Nielsdatter af Vemmetofte. Tredie Gang giftede han sig med Anne Jensdatter Present, med hvem han kun levede kort Tid sammen. — Det fortælles, at medens Hr. Oluf eiede Vallø og en Deel af Vemmetofte og færdedes meget paa Veien mellem disse Steder, mødte han engang mellem Haarlev og Taarnby²⁾ den berygtede Cecilie, som levede i et slet Forhold til Kong Erik af Pommern, og da han af en Feiltagelse hilste hende, blev han saa opbragt, at han

¹⁾ 1590 tilbyggede Birgitte Rosenkrands Choret til Valløby Kirke, og det er ret mærkeligt, at hun lod sætte udvendig i en Niche i Gavlen et Madonnabilled.

²⁾ Efter Hvitfeldts Beretning herom var det mellem Haarlev og Taarnby Mødet mellem Oluf Axelsøn og Cecilie fandt Sted; efter Christiern Pedersens Beretning derimod paa Høibro i Kjøbenhavn.

lod hendes Vogn vælte og behandlede hende meget haanlig. — Baade denne Historie og hans slemme Tilnavn, »den Onde eller Uretfærdige«, tyder paa, at hans Sind har været haardt og raat. — Det antages, at Hr. Oluf Axelsøn var for en Deel Skyld i, at Kong Erik saa hurtigt forlod Landet, ligesom han ogsaa havde noget dermed at gjøre, at Kongen senere pludselig forlod Gulland.

Medens Kong Erik sad paa Gulland, og de Svenske havde valgt Carl Knudsen Bonde til deres Konge, forsøgte denne sidste at faae Gulland ind under Sverrig, men efter Kong Eriks Ønske sendtes danske Tropper til hans Hjelp, og 1449 kort efter Paaske kom under Hr. Oluf Axelsøns Befaling en dansk Flaade til Gulland, hvis Mandskab gennem en udhugget Løngang under Visborg Slots Mure kom ind i Fæstningen og besatte denne under Hr. Oluf Axelsøns Anførsel. Strax efter Hr. Olufs Ankomst forlod Kong Erik Gulland og seilede til Pommern¹⁾. Hr. Oluf drog til Danmark for at faae Forstærkning og om Efteraaret kom han tilbage til Gulland, slog de Svenske og drev dem bort fra Øen. Kong Christian var fulgt op med til Gulland vistnok tildeels for at forhindre Hr. Oluf i at sætte sig i Besiddelse af Øen, hvilket imidlertid ikke lykkedes ham, for da Kongen skyldte Hr. Oluf Penge, maatte han give ham Gulland i Pant for disse²⁾. Fra Gulland af førte Hr. Oluf Axelsøn som Rigsadmiral i Sommeren 1452 den danske Flaade mod Stockholm, hvor den dog ikke udrettede meget, men desmere udrettede han for sig selv, medens han sad paa Gulland og levede som de gamle Vikinger eller som en Sørøver, var ude med sine Skibe og erobrede baade de Svenskes og Hansesædernes Skibe med rige Ladninger. — Til sin Død 1464 sad Hr. Oluf Axelsøn paa Visborg Slot og herskede over Gulland, saa i de seneste Aar af sit Liv har han neppe opholdt sig ret længe ad Gangen paa Vallø.

¹⁾ Gullands Forhold til Danmark og Sverrig af J. Paludan-Müller.

²⁾ Vemmetoftes Historie af Chr. H. Brasch I, 21.

Paulus Eliæ og Martin Reinhard.

Af

Adjunkt A. Heise.

I Aaret 1520 indkaldte Christian den Anden en tydsk Magister Martin Reinhard, som skulde prædike Evangeliet Søn- og Helligdage om Eftermiddagen til Aftensang i Nikolai Kirke; men da han ikke forstod Dansk, paatog Povl Eliæsen (Paulus Eliæ), en Karmelitermunk fra Helsingør, som paa den Tid var ansat som Lærer ved Universitetet, sig at hjælpe ham som Tolk. Omtrent saaledes fortæltes for en halv Snes Aar siden almindeligt i alle Skrifter, større eller mindre, som behandlede Christian den Andens Historie. Alle fæstede Lid til Fortællingen; med en lidt livlig Fantasi udmalede man sig et næsten komisk Billede af den ivrige tydske Magister med de sære Lader, som altid stærkt fremhæves, og den alvorlige Karmelitermunk, som gjentog paa Dansk, hvad den anden havde saa ivrigt fremført i det fremmede Tungemaal. Da kom pludselig Prof. C. Paludan-Müller med en lille Anmærkning i en Afhandling om »den skibyske Krønike« og erklærede Lektor Povls Medvirkning for et upaalideligt Sagn, der som meget andet fra Reformationstiden formodentlig grundede sig paa en Misforstaaelse¹⁾. Den lærde Kritikers vægtige Stemme havde til Følge, at Fortællingen om Paulus Eliæ som Tolk for Martin Reinhard pludselig forsvandt fra alle

¹⁾ Hist. Tidsskrift 3die Række 1, 49.

Haand- og Lærebøger. Da nogle Aar efter Prof. Allens Værk om Christian den Anden udkom, udtalte Forfatteren sig meget bestemt i samme Retning som Prof. Paludan-Müller og beraabte sig ligeledes paa, at Fortællingen om Paulus Eliæ som Reinhard's Tolk ikke kunde eftervises i nogen antagelig Kilde — »thi Pontoppidan kunde da ikke ansees for en saadan« —, og at denne Efterretning bestemt stred mod flere Yttringer af Paulus Eliæ selv¹). Desto mere forbavsende var det at se Fortællingen godkjendt i Dr. Helvegs omtrent samtidig med Allens Værk udkomne »Den danske Kirkes Historie til Reformationen« (7de Hefte, S. 548). Da Fortællingen saaledes atter er optagen i et almindeligt udbredt Hovedværk om den danske Kirkes Historie med bestemt Hævdelse af dens indre Sandsynlighed, og der saaledes maaske kunde være Fare for, at den atter »vil opstaa fra de Døde«, var det maaske ikke af Vejen nærmere at undersøge, hvorfra den stammer, og hvorledes den er kommen til Pontoppidan, der almindelig anføres som Hjemmel for dens Paalidelighed; tilmed afgiver den et ganske godt Vidnesbyrd om, hvorledes den Slags Fortællinger saa at sige kunne opstaa af sig selv ved senere ukritiske Skribenters misforstaaede Udskrifter af tidligere Forfattere.

Dr. Helveg beraaber sig paa, at det ingenlunde var ugjærligt, at den ene optraadte som den andens Tolk; det omtales desuden ved tidligere Leiligheder, »at pavelige Legater prædikede ved Tolk, rimeligvis saaledes, at Tolken har oplæst paa Modersmaalet Legatens skrevne Prædiken«. Dette skal villig indrømmes. Vil man have et lignende Exempel fra Nutiden, kunde man henvise til nogle Kvækere, som for et Par Aars Tid siden holdt gudelige Forsamlinger i flere af Jyllands Kjøbstæder; den ene, en Normand, oversatte Punkt for Punkt den andens, en Englænders, Prædiken. Men Hovedvanskeligheden ligger ingenlunde heri, og dette

¹ Allen: De tre nordiske Rigers Historie 3, 2, 425.

har heller ikke fremkaldt videre Modstrid. Kun ved Pontoppidan selv ikke rigtig, hvorledes han skal tænke sig Forholdet, og Biskop Engelstoft i sin »Paulus Eliæ« ytrer nogen Tvivl af Hensyn til Tiden, da det nu en Gang er blevet almindeligt at antage, at Reinhards Prædiken fandt Sted ved Aftensang. Hovedvanskeligheden ligger imidlertid deri, at man ikke kan godkjende Fortællingen uden at sætte en Plet paa Lektor Povls Karakter. Derved faaer Sagen en langt større Betydning; thi i og for sig er det en temlig ligegyldig Sag, om Paulus Eliæ har været Tolk for Reinhard eller ej; paa Reformationens Sejr i Danmark fik det ingen Indflydelse; men det er ingen ligegyldig Sag, om denne Mand derved stilles i et skjævt Lys. Dertil er Lektor Povl en altfor interessant Personlighed og har haft en altfor vigtig Indflydelse paa sin Tids Begivenheder.

I Aaret 1524, da Katholikerne efter Christian den Andens Fordrivelse med Iver havde begyndt at trænge den begyndende Lutheranisme tilbage, og da Frederik den Første endnu sad altfor løst i Sadlen til at vove at bryde sin Haandfæstning og med det samme at bryde med Prælaterne, blev Paulus Eliæ som bekjendt udsat for de heftigste Angreb fra de ivrige Katholikers Side for sin formentlige Tilslutning til Luther. I den Anledning skrev han sit Brev til den lundske Kanik Peder Ivarsen, hvori han søgte at forsvare sig mod Beskyldningen for Kjætteri. Han vedgaaer bestemt, at han billiger nogle af Luthers Meninger (qvædam a Luthero usurpata, qvæ digniora sunt, qvam ut Lutheriana appellentur, vehementer probo), men afskyer andre. Blandt flere Beviser paa, at han ikke er Kjætter, anfører han et Sted af de Klageposter mod Christian den Anden, der staa som Indledning til Frederik den Førstes Haandfæstning, paa en saadan Maade, at han tydelig gjør Ordene til sine. Christian den Anden dadles her, fordi han har indkaldt »aabenbare, af Kirken fordømte Kjætttere og Schismatikere, som ved deres ugudelige Lære have bragt den rette Tro til at vakle« til stor Forargelse og Fordærvelse

for mange af hans Undersaatte¹⁾; og derpaa fortsætter han i de mest glødende Udtryk i den Anledning. Men naar han nu selv endogsaa havde været disse aabenbare Kjætters Tolke, skulde der ganske vist en topmaalt Frækhed til for at benægte, at han nogensinde selv havde været Kjætter, tilmed naar han skrev til en Mand, der ganske vist ikke kunde være uvidende om dette Forhold, der 4 Aar iforvejen havde vakt saa stor Opsigt. Det eneste, han i Virkeligheden vedgaaer i Brevet, er, at han har læst Luthers Skrifter. — Enten kommer Paulus Eliæ i dette Brev til at staa som en fræk Løgner, eller ogsaa maa man forkaste Fortællingen om Tolken. Et af to; begge Dele kunne næppe forenes. — Efter disse indledende Bemærkninger skulle vi nu nærmere undersøge denne Fortællings historiske Grundvold.

Hovedkilden eller rettere den eneste uafhængige Kilde for Beretningen om Martin Reinhardts Virken som Prædikant er *Svaning*²⁾. Da alle senere have udskrevet ham paa anden eller tredie Haand, er det nødvendigt at betragte nærmere, hvad der staaer hos ham. Tager man alle de rhetoriske Fraser bort, hvori *Svaning* indklæder sin Fortælling, bliver kun følgende tilbage: Ved et Sendebud opfordrede Kongen sine Morbrødre i Sachsen, Frederik og Johan, at sende sig en Mand, der kunde virke i reformatorisk Retning. Disse sendte da en Mand, der var særlig kyndig i den hellige Skrift, Martinus. Da denne i Kjøbenhavn havde henvendt sig til Kongen, blev der anvist ham Lejlighed til at tale i Nikolai Kirke paa Søn- og Festdage og saa ofte i Ugen, han selv fandt for godt (*diebus Dominicis ac festis et quoties in septimana ipsi commodum visum esset*). Mange strømmede til af Nysgjerrighed, ikke

¹⁾ Rex itaque Chr. injuria omnipotentis dei multorumque simplicium subditorum manifesto scandalo atque perniciose erroris occasione ad Hafniam accersiri fecit manifestos et ab ecclesia damnatos hæreticos atque schismaticos, qui fidem catholicam impia doctrina labefactarunt (Olivarius: Vita Pauli Eliæ p. 169 sqv.).

²⁾ *Svaning*: Christiernus Ildus p. 151—162 (Udg. 1658).

saa meget Tydkere som Danske (non tam Germani quam Dani). Men da Martin ledsagede sit Foredrag med passende Lader (gestus pronunciationi convenientes apte accommodasset), lagde man mere Vind paa at lære hans Lader end Indholdet af hans Tale. Man spottede da overalt ved alle Selskaber og Sammenkomster Talerens Lader. Da fandt Kanikerne og Vikarerne ved Frue Kirke paa at oplære en Dreng, som snart lærte at efterabe Præstens Lader, og som saa viste sig overalt ved Gjæstebud og Sammenkomster og prædikede om det største Vaas o. s. v. Hele Fortællingen om Drengen har Svaning ret con amore udmalet. Det er som en lystig Ungdomserindring, som det var den gamle Mand en Glæde at gjenkalde sig. Som bekjendt opholdt Svaning sig netop i disse Aar i Kjøbenhavn som ungt Menneske. — Efter et Afsnit, som ikke indeholder andet end Lutheraneren Svanings skyldige Harme over, at Evangeliets Lys saaledes foragtedes, og Glæde over, at det endelig en Gang kom til at skinne klart, gaaer han over til, hvorledes Rigets Stormænd (superiores ordines) slet ikke lode sig bevæge ved Reinhardts Taler, men snarere herover bleve bittere stemte mod Kongen og begyndte at sammensvære sig med Bisperne. Da satte de i Omløb den bekjendte Spaadom af den hellige Birgittes »Revelationes« (fol. 177, 78) om den sjette Konge, der skulde jages i Landflygtighed, hvis han ikke omvendte sig. Kongen brød sig ikke derom, uagtet flere ved deres Lærdom fremragende Mænd, der af Kongen vare opfordrede til at fortolke Spaadommen, erklærede, at de ved den sjette Konge forstode Kong Christian selv. Blandt disse Mænd var M. Christoffer Ravensberg og Karmelitermunken Paulus Eliæ, som paa den Tid var Forstander for sin Ordens Hus i Kjøbenhavn, og som havde begyndt at foredrage den hellige Skrift rent saavel ved sine offentlige Taler som ved sine Forelæsninger (litteras sacras tum disputando publice tum prælegendo pure docere cooperati), endskjønt han ikke blev fast i denne Bejendelse, men vendte tilbage, mest tilskyndet ved

Bisp Lage Urnes Indflydelse (auctoritate D. Lagonis maxime permotus). Svanings Beretning ender derpaa med en Udskrift af vedkommende Sted af Birgittes Aabenbaringer.

Saa vidt Svaning, der selv var Øjenvidne, som meget godt kjendte Lektor Povls Virksomhed paa den Tid, og som, hvor gammel han end var, da han nedskrev dette, neppe kunde have glemt, at Lektor Povl havde været Tolk for den Mand, hvis øvrige Fremtræden han huskede saa godt! — Den næste i Rækken efter Svaning er **Hvitfeld**. At Hvitfeld i sin Christian den Andens Historie har fulgt Svaning, hvis Manuskript han maa have kjendt, saa at hans Beretning ofte kun er en sammentrængt Oversættelse af Svaning, har allerede Gram gjort opmærksom paa ¹⁾. Det er ogsaa Tilfældet her; dog er der indkommet et Par smaa Uoverensstemmelser og en anden Ordning af Stoffet, som har faaet stor Indflydelse paa Fortællingens senere Skjæbne. I Beretningen om Martin Reinhard's Prædiken og den udklædte Dreng følger han ganske Svaning; kun angiver han Tiden til »Søndagen og andre hellige Dage Eftermiddag«. Prædiken om Søndage omtaler han ikke. — Nu staaer Prædiken om Eftermiddagen ved Aftensang fast i alle senere Beretninger. — Efter Fortællingen om Drengen indskyder han derpaa Svanings Efterretning om Paulus Eliæ: »Broder Paulus Eliæ, en Carmelit, var her, som kom fra Helsingør Kloster og siden her begyndte at prædike udi det hvide Kloster udi St. Pederstræde udi Kjøbenhavn, som paa den Tid først blev anræt. Han lærde og prædikede Guds Ord af første rettelig og klart som de Evangeliske (Svaning: tum disputando publice tum prælegendo pure docere). Men det varede ikke længe. Bisp Lage Urne og Ove Bilde bestak hannem med et Kanikedom, saa at han vendte om og blev kaldet Povl Vendekaabe.« (Derpaa kommer et Par Ord om hans senere Skrifter mod Hans Tausen, »dog at

¹⁾ Hvitfeld, S. 1152—53. Gram, Kbhvn. Selskabs Skrifter, 3, 1.

han vel benægter sig ikke af første at have lært anderledes end sidste»). «Bisperne bleve hart fortørnet over, at denne ny Prædikant Mester Morten skulde komme udi deres Kirke» (o. s. v.) — De udsprede da Birgittes Spaadom, som Hvitfeld derpaa beretter ganske efter Svaning. Han ender ligesom Svaning med en Oversættelse af Birgittes Revelationes, netop det samme Stykke, som Svaning; derpaa giver han med sine egne Ord en Forklaring af, hvem der skulde forstaaes ved de 5 tidligere Konger.

Her er meget lidt nyt; Hvitfeld har kun benyttet Lejligheden til at give et Par Efterretninger om Paulus Eliæ første Gang, han omtalte ham; kun i den højst tvivlsomme Angivelse om Kanikedømmet afviger han fra Svaning, der kun i Almindelighed talte om Lage Urnes (moraliske) Indflydelse. Her maa han have fulgt et almindeligt Sagn; at ogsaa Ove Bilde nævnes i denne Forbindelse, er maa-ske en blot Formodning af Hvitfeld, da Lektor Povl som be- kendt senere stod i nært Forhold til denne Mand. De eneste Afvigelser hos Hvitfeld indskrænke sig saaledes til Ordet »Eftermiddag« og til Kanonikatet, som begge ere højst tvivlsomme¹⁾. Derimod har Hvitfeld unægtelig paa en noget kejtet Maade stukket Beretningen om Lektor Povls reformatoriske Virken midt ind i Fortællingen om Martin Reinhard. Der manglede egentlig nu blot, at en senere ukritisk Udskriver skulde slaa begge Efterretninger sammen til en, — og han udeblev ikke.

¹⁾ At Paulus Eliæ aldrig har haft noget Kanonikat ved et Domkapi- tel, har Biskop Engelstoft tilfulde bevist (N. Hist. Tidsskr. 2, S. 50—52). Hele Efterretningen herom grunder sig paa dette Sted hos Hvitfeld. Hvad saaledes Thura i Acad. Hafn. pueritia et inf. p. 36 har om Lage Urnes og Ove Bildes Indflydelse (instinctu) er ligefrem en Forening af Svanings og Hv.s Beretning. Ikke en Gang Samtidens satiriske Smædevers kjendte Kanonikatet. I Visen om P. Eliæ, som blev digtet ved Herredagen 1530, tales blot om »Gaver og store Skænk«. Hans Frafald motiveres ved Frygt for »Menneskenes Trusel og Fare« (Bruun: Viser fra Reform. S. 29. 30). Om Dr. Helvegs Antagelse, at Kanonikatet har været ved Frue Kirke i Kbh., henvises til det følgende.

I de Skrifter, som Reformationsfesten 1617 fremkaldte (Resens Lutherus triumphans, Kort Aslaksens Oratio), findes endnu intet om en directe Samvirken mellem Paulus Eliæ og Martin Reinhard. Derimod dukker Historien pludselig op i Niels Hellevads (Helvaderus) Silva chronologica Circuli Baltici under Aaret 1520. Først omtaler han Reinhard's Indkaldelse, hvor han synes at have fulgt Svaning eller en Beretning, der ligner Svanings meget, og Hvitfeld i Forening. Af Svanings Beretning om, at Kongen sendte et Bud med Brev i den Anledning til sine Morbrødre, har Hvitfeld i sit korte Uddrag kun holdt sig til Brevets Afsendelse, Hellevad derimod nævner kun, at der sendtes Bud; derimod følger han Hvitfeld i Tidsbestemmelsen, der afkortes til: »alle Sontag nach Mittag«. — Fortællingen om Drengen udmaler han stærkt paa sin flotte, halvt satiriske Maade, men noget nyt Træk kommer ikke til, uden at han kjender et Vers, som Drengen ved den Lejlighed sang, men som vi lidt senere skulle komme tilbage til. Verset har vel altsaa været i Omløb paa den Tid. Efter Verset kommer derpaa følgende Hovedsted, som Ord for Ord maa sammenholdes med det ovenanførte Sted af Hvitfeld.

»Es lief auch zu der Zeit ein Carmelit, Paulus Eliæ genant, aus dem Kloster zu Helsingøra nach Kopenhagen und gesellte sich zu dem M. Martin, dass er, was M. Martin predigte, dem Volke in Dänischer Sprach explicirte. Diesem gab der Bischoff einen Kanonikat, dass er schweigen sollte. M. Martinus aber hielten sie für einen Gauckler, Narren und Fantasten: Dass er also nichts Furchtbarliches ausrichten konnte, sondern musste sich endlich verkriechen«.

En smuk Mundfuld! Paulus Eliæ er altsaa efter Niels Hellevads Mening en slet og ret forløben Tiggermunk fra Helsingør, der er løben til Kjøbenhavn blot for at slutte sig til Reinhard. Manden kjender selv ikke det Mindste til Paulus Eliæ. Kun et Sted endnu omtaler han ham, ved Aaret 1524, hvor han fortæller, at »ein Thumbpfaffe zu

Odensee, frater Paulus Eliæ«, Anno 1526 skrev mod den af Christian 2den besørgede Oversættelse af det ny Testamente. Men hvorledes det nu end forholder sig med det meget omstridte Kanonikat, saa meget er vist, at i Odense kan det ikke have været, — her fandtes slet intet særegent Domkapitel uden St. Knuds Kloster. — Hvorledes han er kommen til den storslaaede Vildfarelse, at se en forløben Munk i Paulus Eliæ, er klart; det er slet og ret en Misforstaaelse af Hvitfelds Udtryk: »Broder Paulus Eliæ, en Karmelit, var her, som kom fra Helsingør Kloster og siden her prædikede o. s. v.« Det lille Ord »siden« generer ham naturligvis ikke. Udtrykket »var her« er en undertiden gjenkommende Formel hos Hvitfeld, der her nærmest er en Oversættelse af Svanings: *qui per ea tempora sui ordinis domui præfuit Hafniæ.* — Af de tre Led, hvoraf Hellevads Fortælling bestaaer, er det klart, at det første og sidste, Lektor Povls Ankomst til Kbhvn. og Kanonikatet, kun er en forbedret Udgave af Hvitfeld. Spørgsmaalet bliver da, om ikke ogsaa Midten skulde være det samme. Mig forekommer det sandsynligst, at han kun nærmere har villet forklare Hvitfelds »lærte og prædikede Guds Ord af første rettelig og klart som de Evangeliske«. Har han nemlig en Gang, misledet ved Hvitfelds uheldige Ordning af Stoffet, faaet i sit Hoved, at Paulus Eliæ sluttede sig til Reinhard, har han ikke godt kunnet forstaa Udtrykket »som de Evangeliske« uden om Reinhard, tilmed da han forstaaer Hvitfelds Fortælling om Bestikkelsen ved Kanonikatet saaledes, at det skete i Anledning af hans Samvirken med Reinhard, »for at faa ham til at tie«, nemlig som Udtyder paa Dansk af Reinhard's Prædiken, — en Misforstaaelse, som ogsaa Hellevad er den første, der gjør sig skyldig i.

Denne forkvaklede Hellevadske Beretning er det, som med alle Misforstaaelserne er gaaet over i **Pontoppidans** Fortælling. Som en selvstændig Kilde er den af Pontoppidan meget udførligt bleven sammenarbejdet med Hvitfeld (og Svaning), udpækket med tilbørlige Pontoppidanske Ud-

smykkelser og Formodninger, der som sædvanlig hos denne Forfatter ere fremsatte med stor Sikkerhed, hvorved det ofte bliver vanskeligt at afgjøre, hvorvidt han støtter sig paa os nu ukjendte Kilder eller ikke. Pontoppidan har behandlet Sagen to Gange, først i sin: »Kurzgefasste Reformationshistorie« (1734) p. 124, og senere (1744) i sine Annaler (II, 765—69), begge Steder tildels med samme Ord, i det mindste i Hovedstedet om Lektor Povls Virksomhed som Tolk. Hvad Reinhards Indkaldelse angaaer, følger han Hvitfeld. Kun følgende Sted kunde tyde paa os ukjendte Kilder: »(Die Sachsen) sandten alsbald hieher den nahmhaften Mag. Martinum, welcher mit Commendations-Schreiben derer Chur-Fürsten an den König versehen, und bey Hofe so wohl angeschrieben war, dass ihm alsbald nach seiner Ankuuft zu Copenhagen, in der damahls neu-erbauten Nicolai-Kirchen, die gewöhnliche Vesper-Predigt Sonn- und Fest-Tags zu halten, nicht nur erlaubet (Hvitfelds »efterladt«), sondern auch unter Königlichem Schutz anbefohlen ward«. Blot Pontoppidan havde aftrykt disse Anbefalingsskrivelser, saa havde man dog faaet det omstridte Spørgsmaal besvaret, paa hvad Tid af Aaret Martin Reinhard er kommen til Kjøbenhavn. Gram siger ligeledes, at han kom til Kongen med Breve fra Churfyrsterne, uagtet han et Par Sider iførvejen uden videre erklærer: »Alle Hvitfelds og Svanings Efterkommende (altsaa ogsaa Pontoppidan), som have skrevet om Sagen, have af Mangel paa Dokumenter ikke kunnet sagt os mere«. Disse Breves Tilværelse er i den nyere Tid ogsaa stærkt blevet betvivlet¹⁾. Det Hele indskrænker sig vist saaledes til en af Pontoppidans sædvanlige Formodninger, og andet er vist-

¹⁾ Allen: De tre nord. R. H. 3, 2. 426 nederst. Gram i Kbhn. Selsk. Skr. 3, S. 7 og 2. I denne Afhl., som er skreven 1747, har Gram oftere benyttet Pontoppidans Udtryk, uden at nævne hans Navn. Saaledes kalder han S. 10 Paul. Eliæ Reinhards »Tolk og daglige Omgangsmand«, som det følgende vil vise, paa det nærmeste Pontoppidans Udtryk.

nok heller ikke »den kongelige Beskyttelse«, hvor man ogsaa har fremhævet Pontoppidans Ord som en selvstændig Kilde ¹⁾. At Reinhard maatte staa under Kongens særlige Beskyttelse, følger da ogsaa naturligt af hele hans Stilling. — Herefter gaar Pontoppidan over til at skildre Reinhard's Prædiken og Lektor Povls Hjælp. Men Stedet er for characteristisk til at vi ikke skulde høre Pontoppidan selv fortælle: »Eine grosse Hinderniss war dem guten Meister Martin dieses, dass er als neulich ins Land gekommen nur Teutsch predigen, und also von gar wenigen verstanden werden konnte. (Uden Tvivl den sundeste af alle Pontoppidans Tilsætninger; den er da ogsaa troligt bleven gjentagen af alle senere Forfattere ²⁾). Diesem Uebel abzuhelpen und sonst auch eine Stütze zu finden, machte er sich alsbald mit dem vorerwehnten Vorsteher des Carmeliter-Closters Paulo Eliæ bekannt, indem er bereits von seiner guten Einsicht — viel gehört hatte. (Meget muligt!) Sie wurden bald Hertzens-Freunde, und Paulus Eliæ versprach dem andern als Dolmetsch zu dienen, und über die Teutsche Predigt eine Repetition in Dänischer Sprache anzustellen. Ob aber solches in der Kirchen oder nachgehends in Privat-Versammlungen geschehen sey, finde nicht, wiewohl das letzere für wahrscheinlich halte«. Nej ganske vist; det havde Niels Hellevad slet ikke forklaret ham.

At det nemlig er Hellevads Beretning, der ligger bag ved det hele, er Pontoppidan i den nu følgende bredt udmalede Fortælling om Drengen selv saa god at fortælle os, baade indirekte og direkte. At Drengen er bleven udklædt for at spille Mester Martins Rolle, er saaledes et ganske naturligt Træk. De ældre havde imidlertid ikke

¹⁾ Engelstoft, S. 43 Anm. Pontopp. Ann. II, S. 766.

²⁾ Kun Dr. H. Rørdam (Kbhvn.s Kirker og Klostre S. 246) har gjort opmærksom paa, at en Tolk af den Grund neppe var fornøden, da mange Kjøbenhavnere, navnlig af Handelstanden, paa Grund af det livlige Samkvem med Tydskerne, paa den Tid forstod Tydsk.

udtrykkelig omtalt det. Svaning havde kun antydet det ved at kalde ham »personatum puerum«. Hellevad havde her-efter ligefrem fortalt, at Dombherrerne havde givet ham »einen Rock, wie M. Martinus anhatte«. Pontoppidan kan nu beskrive ham meget nøjagtigt: »Sie ankleideten ihn nach der Façon des Teutschen Predigers, nemlich mit einem engen und fast kurzen Priester-Rock«. — Drengens Prædiken ved han ligeledes god Besked med: »Seine Predigt an sich war ein närricher Galimatias, von gebrochen Teutsch und Dänisch. Nach deren Endigung er allemahl zu Singen gewohnt war:

Aldrig haver jeg giort noget got,
 Ey heller jeg agter at giøre,
 Enhver, mig kiender, hand veed jo nock,
 Hvad jeg i Skioldet mon føre.

D. i. Ich habe mein Tag kein guts gethan
 Auch habe ichs nicht im Sinn,
 Es wissen alle Leute wohl,
 Was ich vor ein Vogel bin«.

Her maa nu alle tro, at Pontoppidan har haft et dansk Vers for sig, som han for sine tydske Læseres Skyld har oversat frit paa Tydsk. Men netop det omvendte er Tilfældet. Det tydske Vers har han nemlig skrevet ordret ud af Hellevads Silva; det danske har han derpaa selv sat til. — Herefter fortæller Pontoppidan, hvorledes Mester Martin maatte »das angefangene Predigen einstellen, um nicht öffentlich insultirt zu werden«, hvilket han slutter af Resens Ord: »Qvod sic quoque exseqvebatur, quam diu id petulantia vulgi permisit«, — i og for sig en Overdrivelse, som Resen neppe har taget andet Sted fra end fra Svaning selv (S. 155), der nævner det som Motiv for Kanikernes Drengestreg. — Her skulde man nu tro, at Fortællingen maatte være ude; men da Hellevad jo havde været saa uheldig at misforstaa Hvitfeld og blande Paulus Eliæ ind, maa Hellevad holde for en Gang endnu. »Hierzu kam«,

fortsætter Pontoppidan, »dass Paulus Eliæ wetterwendisch und Martino abspenstig ward«. Men Lage Urne lovede ham et rigt Præbende og »ihm das Maul stoffete« (Hellevad: »dass er schweigen sollte«). Rigtignok ved Pontoppidan ogsaa her fortræffelig Besked. Paulus Eliæ, som nu fik Tilnavnet Vendekaabe, slog ikke blot om, men »agirte auch wieder seinem vorigen Gesellen, vorgebend, er gienge zu weit, schüttete das Kind mit dem Bade aus, itzo könne mans nicht länger mit ihm halten, habe auch anfangs nicht gewusst, wo er hinaus wolte«. Man skulde næsten tro, at Pontoppidan havde været tilstede selv eller i al Fald haft et Skrift eller Brev fra Paulus Eliæ selv for sig. Men man kan berolige sig, naar man ser Slutningen: Mester Martin troede nu ikke Freden længere; Kongen var altfor dybt indviklet i sine svenske Sager og sjelden hjemme; ogsaa af sine andre Venner og Tolke saa han sig forladt. (Skade, at Pontoppidan ellers ikke med et Ord omtaler disse Tolke). — Han maatte da fortrække fra Landet. »Nic. Helvad. spricht in Sylva Chron.: er muste sich verkriechen«, — andre Kilder nævner han ikke.

Fortællingen havde nu faaet den Skikkelse, som den beholdt indtil de nyeste Tider. Fra Pontoppidans kortfatt. Reformationshist. (1731) gik den over til Olivarius: Vita Pauli Eliæ (1744). Ordet Tolke var nu slaaet fast (interpretis in se suscepit officium, kalder Olivarius det S. 33). Gram troede paa den i sin kort efter udkomne Afhandling (1747), hvor han kun tog Hensyn til den politiske Side ved Christian 2dens Reformationsforsøg og ikke brød sig videre om at undersøge det gjensidige Forhold mellem Lektor Povl og Martin Reinhard. Münster søgte at forklare sig Forholdet, saa godt han kunde, og har snarere ved sine Formodninger lagt til end taget fra. Af Svanings (Hvitfelds) Beretning — og ikke af andet — var dannet noget helt nyt. Men, vil man maaske indvende, det er dog muligt, at Hellevad har fulgt en anden Beretning end Hvitfeld; det er dog muligt, at han har hørt en og anden Fortælling om

Paulus Eliæ som Tolk for Reinhard. I saa Fald vilde man altsaa have Valget mellem Øjensvidnet Svaning og Niels Hellevad, der var født 1564 og udgav sin »Silva« 1624. Hans eget indre Værd som historisk Forfatter maatte da bære Fortællingen. Vi skulle da et Øjeblik dvæle ved hans »Skov« og se, hvad det er for Skovblomster, han har samlet, og navnlig se, hvorledes han har mishandlet Hvitfelds maaske allerede i Forvejen temlig ilde behandlede Blomster. Man vil saa forhaabentlig indrømme, at det er rimeligere, at han har misforstaaet Hvitfeld end bragt noget nyt selv. Vi tage her kun Hensyn til, hvad der angaaer selve Danmark eller Norden; hvad der angaaer de almindelige historiske Begivenheder eller de andre østersøiske Lande, vedkommer os ikke. Det samme gjælder alt, hvad der angaaer Hertugdømmerne, hvor han har en Del, som ikke findes hos Hvitfeld; han var selv Slesviger og havde efter sit eget Udsagn i Fortalen samlet til en holstensk Krønike. Han betragter selv sin »Silva« som en Forløber derfor. — Til Udgangspunct tage vi Fortsættelsen efter Fortællingen om Reinhard. Ved Aaret 1521 medtager han følgende: 10 Maj (1521) føres Gustav Vasa paa lybske Skibe til Sverig; skal være 1520; (Gustav Vasa var som bekendt i Sverig en rum Tid før Blodbadet, Nov. 1520).

Udtog af Christian den Andens Love, efter Hvitfeld S. 1170.

Fortællingen om Hertug Christian (Chr. 3) og Munken i Vorms.

Christian 2den gjør sin »Hofbarber« Didrik Slagheck til Erkebiskop. — Hvitfeld havde dog kun (S. 1139) efter Svaning (S. 276) fortalt, at Slagheck tidligere havde været Barber.

Dronning Christines Død. — Kongens Rejse til Nederlandene. — Forleningsretten over Holsten overdrages Chr. d. Anden. — Opbringelsen af 8 Dantziger Skibe, — alt efter Hvitfeld S. 1174. — Derpaa efter Hvitfeld S. 1175—77:

»Ericus Falckendörff (sic), Dei et Apostolicæ sedis Legatus, Archiepiscopus Nidrosiensis oder Bischoff zu Druntheim in Norwegen wird von Chr. 2 ins Elende vertrieben, denn er verdächtig, dass ers mit den Schweden gehalten«. En hel ny Oplysning; den Beskyldning fremføres ellers aldrig mod Trondhjems berømte Erkebisp; han blev heller ikke jaget fra Norge af Chr. 2, men gav sig af egen Drift paa Vejen til Danmark for at rense sig for de mod ham fremførte Beskyldninger og blev da, efter sit eget Udsagn, af Storm drevet til Hollands Kyst, hvor han traf sammen med Chr. 2. — Alt det kunde Hellevad have set af Erkebispens eget Brev hos Hvitfeld (S. 1175 ff.), naar han havde læst det lange Brev igjennem. Men uheldigvis begynder Hvitfelds Beretning saaledes: »Kong Christian havde udi lige Maade fattet stor Ugunst til Erkebisp Erik Valkendorff« o. s. v., — altsaa maa man se opad for at se Betydningeu af »udi lige Maade«, og der staaer uheldigvis noget om svenske Bisper og Ordene »hand drog udi Elende« (Landflygtighed), idet Hvitfeld her taler om den pavelige Legat Johan de Pontentia og Undersøgelsen i Anledning af de Bisper, der vare henrettede ved det stokholmske Blodbad, og at Kongen, da han drog i Elende, havde taget et herom udstedt Dokument med sig. — Efter at have opsnappet disse løsrevne Ord, har Hellevad derpaa bladet om og taget Erkebispens Titel fra Underskriften af Brevet, men heller ikke den har han faaet rigtig; thi Erik Valkendorf kaldte sig naturligvis ikke Guds Legat (Dei legatus), men: Dei patientia Apostolicæ sedis legatus«. — Om den pavelige Legat har Hellevad derimod ikke et Ord, thi — Randglossen mangler her hos Hvitfeld, derfor gaaer han fra Beretningen om Skibenes Opbringelse lige over til Fortællingen om Valkendorf. Saavidt ved Aaret 1521. At følge ham paa den Maade helt igjennem vilde blive for vidtløftigt. Kun et Par lignende Exempler blandt mange flere: Hvitfeld omtaler (S. 1252) de store Rettigheder, Adlen fik ved Frederik den 1stes Haandfæst-

ning, »saa vor Adel intet fattes uden Greve og Friherre Navn, dog man udi Titlen skriver dem Ædle og Velbyrdige ligesom Grever og Friherre uden Lands«. Hellevad gjengiver Stedet (II, 64), men slutter: Führen auch ein jeder für sich eines Grafen Titel, und werden Edle, Wolgeborne Herrn tituliert«. — Til 1525 henlægger han ligesom Hvitfeld (S. 1283) Dronning Elisabeths Død, istedetfor 1526. Begyndelsen stemmer ordret overens med Hvitfeld, men medens Hvitfeld anfører en dansk Oversættelse af Corn. Sceppers latinske Gravskrift, og udtrykkelig angiver det rette Forhold, fortæller Hellevad, at Dronningen selv paa sit yderste har forfattet Gravskriften, som han derpaa meddeler ligesom Hvitfeld, men oversat paa Tydsk, og ender med, at Cornelius Scepper har oversat den paa Latin. Uheldigvis indføres den afdøde Dronning efter Datidens Skik talende i første Person (jeg). Deraf vel Fejltagelsen. — Ved 1529. Erkebispnen i Lund i Skaane, Lage Urne (sic), døde og blev efterfulgt af Joachim Rønno, som maatte betale Kongen 6000 Gylden for Pallium. Atter en Misforstaaelse af Hvitfeld (S. 1311), der imidlertid meget godt vidste, at Kongen ikke kunde give nogen Bisp Kaaben (Pallium), og som ogsaa har det rette, at Rønno skulde give Kongen for Confirmationen den Sum, som tidligere gik til Rom for Pallium. — 1530 opramser han en Del ødelagte Tiggerklostre, alt efter Hvitfeld, men har ikke lagt Mærke til, at en Del af dem, som Hvitfeld anfører ved Slutningen af 1529, hører til dette Aar. Den store Herredag 1530 værdirer han derimod ikke et Ord.

Af Efterretninger om danske Forhold, der ikke omtales hos Hvitfeld, findes kun et Par enkelte, og deres Beskaffenhed er meget tvivlsom. Hvad han saaledes mener med, at Vincents Lunge Aar 1522 plyndrede og indtog Bergen, er vanskeligt at forklare. Særlig Opmærksomhed skjænker han de Munke og Nonner, som forlade deres Klostre og gifte sig; overalt ser han heri kun kjødelig Lyst; end ikke Katarina von Bora gaer fri for en Snert. Der-

for ser han vel ogsaa i Paulus Eliæ kun den bortrømte Munk. Tiggermunkenes Forjagelse omtaler han hyppigt efter Hvitfeld. Kun om Klostrene i Næstved har han nogle selvstændige Efterretninger. Han omtaler nemlig ved Aar 1531, at Borgerne i Roskilde nedrev St. Laurentii Kirke, gjorde Pladsen til et Torv og oprejste en Kag paa Alterets Plads; ligesaa gjorde Borgerne i Næstved («Neststedt») ved Graabrødreklostret, paa hvis Plads de ogsaa oprejste en Kag, »som man kan se endnu den Dag idag«. Sortebrødreklostret »ved Stranden« blev paa den Tid ligeledes ødelagt (zerstört), men blev senere kjøbt og beboet af en Adelsmand. Den Adelige, som kom til at bo der, var Birgitte Gøye, som opførte en Bygning paa Stedet. Hvitfeld omtaler kun Graabrødreklostrets Ødelæggelse, men henlægger det til Aaret 1532, og at dette er det rette Aar, fremgaaer af andre Efterretninger¹⁾. Naar hertil føjes, at han ved Efterretningen om Billedstormen i Kjøbenhavn 1530, som han med Hvitfeld urigtig henlægger til 1531, tilføjer, at Hans Tavsens blev beskyldt for at staa bag ved — hvilket i al Fald ikke findes i Folioudgaven af Hvitfeld, troer jeg neppe, at man vil kunne paavise flere af Hvitfelds uafhængige Efterretninger hos Hellevad i dette Tidsrum; det skulde da være hans ovenanførte Henlæggelse af Lektor Povls Kanonikat til Odense, hvilket han kommer til at nævne i Anledning af Hans Mikkelsens Oversættelse af det ny Testament og Lektor Povls Brev mod Hans Mikkelsen; men da Lektor Povls Fortale til dette Brev netop er dateret Odense, hvor han paa den Tid opholdt sig under Herredagen 1526, er Fejltagelsen let forklarlig, hvad enten den skyldes Hellevad selv eller hans Hjemmel.

Skal man nu med Hensyn til Forholdet mellem Paulus Eliæ og Martin Reinhard stole paa en ukritisk Skribent, hvis fleste Efterretninger ere Misforstaaelser af Hvitfeld eller

¹⁾ Kirkeh. Saml 1, 364; smlgn. Becker: Herluf Trolle og B. Gøye, S. 29.

grunde sig paa løs Snak, saaledes som den førtes et hundrede Aar efter Begivenheden, da man i Paulus Eliæ kun saa »Vendekaaben«? Eller skal man holde sig til Samtidens fuldstændige Tavshed om denne Sag? Svaret synes utvivlsomt. — Ikke et Ord høres fra den polemiske og satiriske Samtid i den Retning, uagtet man dog i Stridens Hede ingenlunde skaanede den Mand, i hvem man i Begyndelsen troede at se en Forbundsfælle, men snart fik en bitter Modstander. Man haanede ham med Spotnavnet »Vendekaabe«; men ikke en eneste Gang sættes det i Forbindelse med det senere saa meget omtalte »Brud« med Reinhard. Man digtede Smædeværs om ham samtidigt med Herredagen 1530, hvori det hed:

Fordum var Guds Ord i hans Mund,
 Han turde dennem vel forkynde.
 Det var ikke ret af Hjertens Grund,
 han snart dennem fra sig skynde.
 Han frygtede Menneskens Trusel og Fare;
 fordi kom han i Djævelsens Snare
 Mod Gud og Mennesker at synde¹⁾.

Saaledes sang man ti Aar efter, at Reinhard havde prædiket i Kjøbenhavn, paa en Tid, da Paulus Eliæ var Dr. Stagefyr »en god Stalbroder«, som det hedder i Visens Paaskrift. Hvad vilde da have ligget nærmere, naar man vilde fremhæve Forskjellen mellem Fortid og Nutid, end tillige at skildre ham som Stalbroder for en ganske anden — for Martin Reinhard? Gaaer man ud fra, at Lektor Povl virkelig har været »Aron for den vittenbergske Moses«, som Prof. Paludan-Müller træffende kalder det, lyde den ellers bittre Smædevises Ord unægtelig meget spagfærdigt.

Maa saaledes Fortællingen om Paulus Eliæ som Martin Reinhard's Tolk forkastes som en upaalidelig Efterretning,

¹⁾ Bruun: Viser fra Reform. S. 30. Smlgn. Lektor Povls egne Yttringer i det nedenfor (S. 293) anførte Sted af Brevet til Oluf Nielsen Rosenkrands (1526).

der formodentlig er fremstaaet ved en upaalidelig Forfatters Misforstaaelse af Hvitfeld, svinder ethvert sikkert Spor af Samvirken mellem disse to Mænd; det eneste Spor, der nu bliver tilbage, er en ligesaa upaalidelig Efterretning om, at Paulus Eliæ skal være optraadt 1522 som Reinhard's Modstander, idet han paa Ove Bildes Tilskyndelse skrev et Brev mod Reinhard's Theses om Luthers Skrift om det babiloniske Fangenskab. Da var Reinhard imidlertid ikke længere her i Landet, og hele Efterretningen er kommet til os under en saadan Form, at der ikke kan gjøres noget ud af den¹⁾. At Vittenbergeren Mathias Gabler, som docerede Græsk et Par Aar ved Universtetet, i sit 1521 udgivne latinske Vers til Christian 2dens Berømmelse blandt andre bekendte Universitetslærere ogsaa berømmer Paulus Eliæ for den Maade, hvorpaa han foredrog Dogmatiken, beviser da i og for sig ikke andet, end at det ikke er kommet til et aabenbart Brud mellem Paulus Eliæ og Vittenbergerne paa den Tid, eller i det Højeste, at der har været beslægtede Berøringspunkter imellem dem²⁾. — Enhver Tale om et Brud mellem Paulus Eliæ og Martin Reinhard svinder naturligvis ligeledes bort, naar man først har faaet Øje for, at hele Talen herom grunder sig paa Hellevads Misforstaaelse af Hvitfelds Efterretning om Kanonikat, som han, men hverken Svaning eller Hvitfeld, sætter i Forbindelse med hans Samvirken med Reinhard.

Alt, hvad man saaledes kan sige om disse to Mænds Forhold, kommer til at hvile paa lutter Formodninger. Det kan være rimeligt, at de ere komne i Berøring med hinanden, især hvis Reinhard har været ansat ved Universtetet; men selv dette er som bekendt meget uvist. Det kan være rimeligt, at en vis beslægtet Retning i Begyndelsen har ført dem sammen, og at de i en vis Henseende — naar de begge ivrede mod

¹⁾ Resen ad an. 1522 (Engelstoft, Nyt hist. Tidssk. 2, 87—88).

²⁾ Kbhvnske Selskabs Skrifter 4, 258.

de ydre Mangler i Kirken — have kunnet anse sig for Forbundsfæller; men i Virkeligheden maa vi indrømme, at — vi slet intet vide om, hvorledes Paulus Eliæ har stillet sig til Reinhard. Uden Tvivl har han ikke tillagt Martin Reinhard's Optræden videre Betydning. Da Paulus Eliæ havde brudt med Christian 2, og da han i ham ikke længere saa andet end en blodig Tyran, kom Sagen til at faa en politisk Betydning, og da kom de ovenfor anførte heftige Udfald mod »Kjæterne« maaske tildels ved hans egen Medvirken (?) ind i Haandfæstningens Klagepunkter¹⁾, og da han et Aar senere selv blev udsat for heftige Beskyldninger af de ivrige Katholiker, tog han i Stridens Hede sin Tilflugt til de samme Yttringer (i Brevet til Peder Ivarsen), og da han skrev den saakaldte skibyske Krønike, indførte han atter her en Del af Haandfæstningens Indledning, hvori samme Ord findes; men ellers omtaler han ikke med et Ord i denne Krønike Christian d. 2dens Reformationsforsøg, uagtet han havde haft den bedste Lejlighed til at omtale dem ved Aaret 1520 og her at benytte Lejligheden til at rense sig for de Beskyldninger, der i den Anledning kunde været fremførte mod ham. Havde han tillagt Reinhard's Optræden videre Vægt, havde her ganske anderledes været Stedet til at gaa ind paa Sagen og berøre sit eget Forhold til ham, end ved 1519 i Anledning af det kjøbenhavnske Karmeliterkollegies Stiftelse at beklage sig over de Beskyldninger, der fra katholsk Side vare rejste imod ham, fordi hans Disciple, de i den senere Tid saa meget omtalte »frafaldne Karmeliterbrødre«, senere gik over til Reformationen²⁾.

Mig vitterligt omtaler Paulus Eliæ intet Sted Martin Reinhard. Taler han om sit tidligere Forhold til Reformationen, sker det altid i almindelige Udtryk. »Hvis jeg nogen Tid havde været samme Handel (Lutheranismen) bifældig«, yttre han selv senere, »enten med Raad, Sam-

¹⁾ S. 276, Anm. 1. ²⁾ Hist. Tidskr 3 R. 6, 360.

tykke eller Brug og var ham nu ikke frafalden, da skulde det ske med det Allerførste«. »At mange kunde denne Handel ikke besinde af sin Begyndelse«, fortsætter han, »det er menneskeligt; men at kunne den ikke nu besinde af sin Frugt — det er at bruge hverken Sind eller Skjel«. Saaledes udtalte han sig 1530 i sit Skrift »Mod Malmøbogen«, som han havde skrevet efter Bispernes Opfordring, og hvor han taler saa tydeligt som intet andet Sted om hele sin Stilling som Reformator af Misbrug i Kirken, saa at han kommer til at rette ligesaa stærke Angreb paa det ivrige katholske Parti som paa de Evangeliske, som han skal bekjæmpe¹⁾. Det samme Standpunkt staaer han paa, saa langt vi kunne følge ham tilbage. »Jeg haver vel spurgt, kjære Hr. Oluf«, skriver han saaledes 15 Juni 1526 til Oluf Rosenkrands paa Vallo, »at jeg er forklaget hos Eder, at jeg skulde en Stund anderledes prædiket, end jeg nu gjør, det er, at jeg da prædiket med Luther og nu imod. Men dersom jeg nogen Tid havde været af Luthers Mening, da vilde jeg takke Gud, at han havde forløst mig af den Djævels Snare, der haver da hægtet til en Tid dem, som ere visere, end jeg nogen Tid bliver. Dog jeg ingen Tid kjendes mig være besvoren med Luther eller nogen af hans Tilhængere. Saa meget jeg nogen Tid gav Magt af Luthers Bøger, det giver jeg endnu Magt, ikke fordi Luther saa skriver, men at jeg læste det samme udi Hieronimi og Bernhardi Bøger«²⁾. Dette vilde atter være en Løgn, hvis han havde været Reinhard's Medhjælper. Faa Dage efter, at han havde skrevet disse Ord, var det, at han St. Hansdag prædikede for Frederik den Første paa Slottet i Kjøbenhavn for efter Kongens Opfordring »offentlig at udtale sig om Lutheranismen«³⁾. Han udtalte da her, at

1) Povel El.s danske Skrifter ved Secher S. 352, 374, 345 ff.

2) Sechers Udg. S. 2.

3) »ut suam de Lutheranismo publice prædicans sententiam diceret.«
Script. r. D. II, 581.

ingen af Parterne havde Ret, da begge trængte til at reformeres (corrigendam esse). — Det var i Virkeligheden det samme Svar, han alt i en Samtale havde givet Christian 2, at hvad Luther havde skrevet om Sæderne var cynisk, og hvad han havde skrevet mod Kirken, Paven og Kirkeskikkene var saa kjætersk, som det vel kunde være. Naar dette Svar er givet, kan ikke med Sikkerhed angives; kun maa det falde før St. Hansdag 1522, da han i sin dristige Prædiken i Slotskapellet havde talt om Herodes og Herodias paa en saadan Maade, at Kongen følte sig truffen, og Paulus Eliæ derfor maatte forlade Byen. Man kjender kun Samtalens Indhold af hans egne Ytringer i Brevet til Peder Ivarsen, hvor han netop skulde forsvare sig mod Beskyldningen for Kjætteri og derfor netop har fremdraget sine Ytringer mod Luther. Man er derfor aldeles uberettiget til heri at se et Bevis paa hans »Upaalidelighed«, da man mener, at han dog umuligt kunde saaledes »i et og alt bryde Staven over Luther og hans Færd«. Det har han heller ikke gjort; han har kun fremhævet to Punkter, hvori Luthers heftige Stridsskrifter i de Aar havde stødt ham tilbage: Luthers stærke Angreb paa Gejstlighedens Sæder og hans fuldstændige Brud med Paven og Kirken ¹).

I hvad Retning Lektor Povls Prædiken har gaaet, bliver for stedse uvist. Beskyldningerne for Kjætteri ere altid holdte i det Almindelige. Der er ikke noget Spor af, at han tidligere har staaet paa et andet Standpunkt end senere. Luther gik videre og videre, men Paulus Eliæ blev staaende paa det samme Punkt og kom derved i Strid med begge Parter. Hvorvidt han har kunnet virke sammen med Reinhard, bliver altid tvivlsomt, da man ikke ved, hvor vidt Reinhard er gaaet i sin Prædiken. At han senere, da han var vendt tilbage til Tydskland, gik meget vidt og blev en af Karlstads Tilhængere, tyder snarere paa, at han og

¹) Helveg, S. 556. Olivarius: Vita Pauli Eliæ p. 170, smlgn. Engelstoft S. 84 ff.

Paulus Eliæ ikke har kunnet virke sammen. Men saa meget er vist, at aldrig har en Efterretning staaet paa saa svage Fødder som Fortællingen om Paulus Eliæ som Reinhard's Tolk; saa løs og upaalidelig er den, at den ikke engang kan kaldes et Sagn, som har forplantet sig gennem Tiderne. Indtil der paavises en bestemt Efterretning derom fra andre end Hellevad, bør Paulus Eliæ befries for at staa som en Løgner; thi det vilde han, hvis Fortællingen var sand.

Siden Talen her har været om Paulus Eliæ, henledes Opmærksomheden paa et Par mindre Punkter, der vedkomme ham.

1. Paulus Eliæ har aldrig haft det Navn, hvormed han i nyere Skrifter benævnes, Povl Eliesen. Det kan neppe paavises før hos Münter. Alle tidligere, lige fra Svaning til Pontoppidan og Holberg, kalde ham stadig med den latinske Form Paulus Eliæ. Selv kalder han sig som oftest Paulus Helie, ligesaa Samtiden. Forekommer Navnet under dansk Form, kaldes han slet og ret Lektor Povel eller med Øgenavnet Povl Vendekaabe; tilføjes Efternavnet, skrives det Heliesen, Helliessen, Heliesøn. Da Peder Laurensen i et nyligt fremhævet Skrift lige ud kalder ham »min gamle Stalbroder Povel Helgesen«, kan der ikke længere være Tvivl om, at det er hans rette Navn¹⁾. Det nordiske Navn Helge skjuler sig vistnok oftere under det latinske Helias (Elias). Helie er kun en svensk Udtale (Helje) for Helge. Paulus Eliæ var som bekjendt fra Halland; hans Mødreneæt var svensk. Vil man have et Exempel fra omtrent samme Tid, anføres

¹⁾ En ret christen Undervisning om preste embede o. s. v., Malmø 1533. Skriftet, hvoraf man først nylig har faaet et fuldstændigt Exemplar, omtales nærmere af Dr. H. Rørdam i Indl. til P. Laurensens »Malmøbog«, S. XXX.

Sværmeren Laurids Hellesen, som 1551 vakte et stærkt Røre i Odense. Her haves en lignende Rækkefølge: Laurentius Heliæ, Laurits Helisen, Hellisøn, Hellissøn, Helle-søn (den danske Form for Helgesøn, smlg. Hellerup for Hælgæthorp og flere Stednavne). — Vil man kalde Lektor Povl med et Navn, han virkelig har baaret, har man kun Valget mellem Povl Helgesen eller Paulus Eliæ¹).

2. Den Prædiken, hvori Lektor Povl St. Hansdag 1522 skildrede Herodes og Herodias paa en saadan Maade, at den tilstedeværende Christian 2 følte sig truffen, saa at han faa Dage senere fratog Karmeliterkollegiet St. Jørgens Hospital, som var tillagt Lektor Povl til Underhold, og altsaa faktisk afsatte ham, henlægges nu sædvanlig til St. Hans Halshuggelses Dag, 29 August. Unægtelig kunde den valgte Text tyde i denne Retning. Det var efter Lektor Povls eget Udsagn samme Dag Aar 1526, at han atter prædikede paa Slottet, denne Gang for Kong Frederik 1, som selv havde ønsket at høre hans Mening om Lutherdom og Catholicisme. Begge Begivenheder maa dog vistnok henlægges til den almindelige St. Hans (Fødsels)dag 24 Juni; thi paa denne Dag var baade Christian 2 1522 og Frederik 1 1526 i Kjøbenhavn; den 28 August 1526 var Frederik 1 derimod i Helsingør, den 29 i Esrom, den 1 Septbr. i Roskilde, og han kan neppe estervises i Kbhvn. senere. Begge Efterretninger kjendes kun af Lektor

¹) Ny kirkeh. Saml. 1, 318 ff. og de der aftrykte Aktstykker. — Efter mundtlig Meddelelse skal Prof. F. Hammerich allerede have udtalt den Formodning, at Helgesen var det rette Navn, i et Foredrag ved det kirkehistoriske Møde i Helsingør 1867. — I «Den danske Kirkes Historie indtil Ref.», 8de Hefte, som udkom, efter at Ovenstaaende var indsendt til Tidsskriftets Redaktion, ytrer ogsaa Dr. Helveg (S. 836 Not. ***): «Denne Fordanskning af Navnet er noget nær den bedste; selv skriver han sig Paulus Heliæ, deraf Heljesen eller Helgesen». Men Forholdet er dog vel snarest omvendt; det latinske Navn er Oversættelsen, det danske det oprindelige. Hans Fader har hedt Helge, ikke Elias.

Povls egen Beretning herom i den skibyske Krønike, som ogsaa viser bestemt hen paa Juni; thi lige forud har han dvælet ved Kongens Ophold i Kbhvn. i Juni Maaned, da Kongen og flere Stormænd aabenbart overtraadte Fastebestemmelserne og nød Nadveren paa luthersk Vis, og da Kongens Datter 22 Juni afrejste til den »kjæterske« Hertug Albrecht af Preussen. Umiddelbart derefter nævner han, at han St. Hansdag (die beati Joannis baptistæ) blev kaldt op paa Slottet for at prædike, uden, som han ellers plejer i denne Del af Krøniken, at tilføie nogen ny Angivelse af Maaned. Enhver maa saaledes nærmest forstaae det som St. Hansdag i Juni. — Skal den valgte Text have haft en hvas Braad, maa Lektor Povl have sigtet tydeligt til Dyveke og de Mænd, hun direkte eller indirekte havde styrtet i Ulykke. Dyveke var netop død ved St. Hansdagstider i Juni og havde draget Torben Oxe med sig, som Lektor Povl ansaa for uskyldig. I Aaret 1522 kommer man nærmest til at tænke paa Erik Valkendorf, Throndhjems landflygtige Erkebisp, som Sigbrit efterstræbte, fordi han havde modarbejdet Kongens Forhold til Dyveke¹).

3. Det Kanonikat, hvormed Lage Urne efter Hvitfelds Beretning skal have »bestukket« Paulus Eliæ, har man troet at finde i det Kanonikat ved Frue Kirke i Kbhvn., som Lage Urne oprettede 2 December 1522, og hvortil han lagde Kirkerne i Smørum og Ledøje, paa de Vilkaar, at Besidderen skulde være »Magister et sacerdos Theologiæ« eller have en Grad i den kanoniske Ret og holde Forelæsninger ved Universitetet²). Men Sagen er altfor uvis til at bygge videre paa. Paulus Eliæ fører aldrig Titel af Magister (Mester); han kaldes kun »Broder Paulus Heliæ« eller Lektor. Det trænger endnu til Bevis, at en Tigger-

¹) Skib. Krønike p. 582; Annaler for nord. Oldkyndigh. 1847, S. 120. Reg. Diplom. I ved vedkommende Aar.

²) Helveg a. St. S. 557. Engelstoft: Paulus Eliæ S. 62. Werlauff: Kbhvn.s Universitets Historie til Reformationen, 1850, S. 88.

munk, der tilmed var sin Ordens Provincialmester, overhovedet kunde være i Besiddelse af et saadant Præbende. Dertil kommer, at Paulus Eliæ ikke kan eftervises i Kbhvn. før 1526. Efter Bruddet med Christian 2 maatte han flygte til Jylland; efter Kongens Fald spores han atter i Sjælland i Aarene 1523 og 24 (Helsingør og Skjælskør). Som Lektor ved Universitetet nævnes han strængt taget først i Juli 1527, da han kaldte sig Lektor og Provincialmester i Paa-tegningen paa et Brev fra Lage Urne til Universitetet¹⁾. — Desuden ved man, at dette Kanonikat 1539 tilhørte en anden Kanik, Mester Mathias Pedersen. Det er i al Fald uvist, om denne Mand ikke har faaet det strax, da det første Gang bortgaves. Han kunde opfylde alle de stillede Bettingelser; han var en af Katholikerne højt anset Mand, der alt 1510 havde været Universitetets Rektor; 1521 og 1527 nævnes han som Vicekansler; dertil kom, at han netop 1521 var i Strid med en Kanik i Roskilde om det Præbende, han den Gang havde, saa at der maaske kunde være Grund til at sikre ham et nyt²⁾.

4. Lige saa uvist, som det er, naar Lektor Povl for anden Gang er bleven Lærer ved Universitetet, lige saa uvist er det, naar han er bleven Karmeliterordenens Provincialmester. Det er sikkert, at han har været det Juli 1527, da han paategnede Lage Urnes Brev, og at han endnu var det 1530, da han som Provincialmester maatte stadfæste den Overenskomst, hvorved Prioeren i Karmeliterklostret i Landskrone overdrog Klosteret til Byen. Dog synes det Forhold, hvori Lektor Povl stadig stod til Helsingør, at tyde hen paa, at han i længere Tid har været Provincialmester; thi det fremgaaer bestemt af flere fra det helsingørske Karmeliterkloster udstædte Breve, at

¹⁾ Münster Reformationshist. 1, 537.

²⁾ Om Mester Mathias Pedersen henvises til Werlauff a. St. S. 65 og H. Rørdam Kbhvns. Kirker og Klostre S. 147 ff. og de der anførte Bevissteder.

Provincialmesteren paa Reformationstiden i Reglen har haft sit Sæde i dette Kloster¹⁾. I de Mellemrum, da han ikke var ansat i Kbhvn. ved Universitetet, har han vistnok stadig haft sit Sæde i denne By, om han end rejste meget og længere Tid opholdt sig i Aarhus eller Roskilde. I Helsingør var han 1523 i September. Da han anden Gang havde maattet forlade Kbhvn. ved Aaret 1530, trak han sig atter tilbage til Helsingør. Dette fremgaaer af Datidens satiriske Smædedigte. I »Samtalen mellem Peder Smed og Adser Bonde« kaldes han saaledes »Lektor Povl i Helsingør«. Da dette Skrift efter alle indre Kriterier at dømme maa være affattet ved Aaret 1530, og da Forfatteren ogsaa i andre Henseender viser sig nøje kjendt med sin Tids Forhold, fremgaaer det tydeligt heraf, at Lektor Povl paa denne Tid maa have været bosat i Helsingør. Saaledes kunde man dog ikke falde paa at betegne en Mand, der ikke havde været bosat i Helsingørs Kloster siden 1519, da han første Gang overtog Lektoratet i Kbhvn. ved det der oprettede Karmeliterkollegie²⁾. Ogsaa Oversættelsen af »Dialogus om den syge Messe«, der ligeledes skriver sig fra disse Aar, synes at hentyde hertil. »Vor Skade er større end Helsingørs«, siger Dr. Johan Ulf, da den syge Messe ikke kan komme sig, og i det samme træder Didrik Vendekaabe frem for at hjælpe den. Det er, som om Tanken ved Ordet Helsingør skulde henledes paa Messens ivrige Forsvarer Povl Vendekaabe³⁾. Vel er der Spor af, at Lektor Povl i disse Aar har opholdt sig paa forskjellige Steder hos Prælaterne; Christi Himmelfartsdag 1530 undertegnede han saaledes i Aarhus Fortalen til »Mod Malmøbogen«; under Herredagen i Juli s. A. var han atter en kort Tid i Kbhvn. »Prælaterne kalde hannem her og der«, »de lukke hannem inde,

¹⁾ Geheimearchivets Aarsberetn. 3 og 4de Bind's Tillæg.

²⁾ Kirkeh. Saml. II, 332.

³⁾ Brandt Gl. danske Digtere S. 23.

saa ville de hannem gjemme«, sang man om ham ved Herredagen¹⁾. Men trods det omflakkende Liv, som der her sigtes til, maa han dog have haft et blivende Sted, og det maa vistnok nærmest søges i det Kloster, hvorfra han var udgaaet, og hvortil han som Provincialmester var knyttet. Vel er der atter Spor til, at han efter Frederik 1stes Død har været ansat som Lektor i Roskilde²⁾; men det beroer i og for sig paa en Gisning, saa at det er et Spørgsmaal, om man ikke ogsaa i hans sidste Levedage skal søge ham i Helsingør. Som bekjendt taber man ham pludselig af Sigte i Aaret 1534, da Pennen saa at sige falder ud af hans Haand. Muligt er han da død, muligt skjuler han sig i sit Kloster, som bestod indtil 1541³⁾.

¹⁾ Bruun: Viser fra Ref. S. 30.

²⁾ Engelstoft S. 500.

³⁾ Geheimearchivets Aarsberetning 3 B. Tillæg S. 33. Desværre kjendes ingen Breve fra Klosteret i Aarene fra 1519—37.

Om Præsternes Vilkaar under og efter Krigen 1657—60.

Ved

Holger Fr. Rørdam.

I det foregaaende (Side 119 flg.) er der meddelt en Række Bidrag til Oplysning om jydsk Præsters Vilkaar under den fordærlige Treaarskrig med Sverig i Frederik III's Tid. Her give vi nu Fortsættelsen, nemlig Indberetninger eller Andragender fra Præster paa Øerne, der vise, at disse paa mange Steder ikke have været bedre stillede end deres jydsk Embedsbrødre. Det kunde forøvrigt bemærkes, at nogle herhenhørende Træk for Fyns Stift allerede tidligere lejlighedsvis ere meddelte i disse Samlinger¹⁾. Enkelte Stykker ere medtagne i det følgende, som just ikke handle om Præster, men dog ere af kirkelig Betydning, saasom Nr. 6 og 7, der angaa Sammenlægningen af Sogne i Anledning af Krigen, samt et Par Andragender, om at Legeomer af Personer, der vare henrettede af Svenskerne, maatte jordes paa Kirkegaarden. Navnlig kan Opmærksomheden henledes paa Nr. 5, der beretter om en heltmodig Kvinde, som under Forsvaret for sin Ære dræbte en polsk Rytter, og derfor blev henrettet af Svenskerne.

¹⁾ Kirkehist. Saml. II, 239. Ny kirkehist. Saml. I, 247.

1.

Efterfølgende tvende Stykker handle om den ulykkelige Præst Hr. Lavrits Eriksen Aarby i Magleby ved Skjelskør, som i Fortvivelse over Svenskernes Udplyndringer gjorde et Forsøg paa at dræbe sig selv. Noget mere om ham kan læses i Friis Edwardsøns Underretning om Skjelskør S. 318. 511—2, og i Blochs Roskilde Domscoles Hist. III, 27.

a.

Indberetning fra Provsten i Vester Flakkebjerg Herred til Sjælands Biskop.

Salutem et longævitem.

De casu quodam inopino Reverendissimum Dominum Patrem hic consultum venio. Vir honestus et vitæ hactenus prorsus inculpatæ Dñs Laurentius Erixi, Pastor Maglebyensis, bonis suis mobilibus in tumultu hoc bellico bene prospectum putabat, si apud nobilem Prædij Basnensis Dominam Mariam Wlfeldij ceu tutum asylum deponerentur; sed præter spem direptioni prædonum Sueticorum subiciebantur potiora. Res illa adversa adeo coxit præcordia viri boni, ut post trium dierum et noctium inediam et vigilias occasionem dederit tristi melancholiæ malo. Sed nec sat adversi, exactis inde septimanis pauculis, Tribunus quidam Sueticus (cui assignata erat parochia Maglebyensis) virum afflictum eo vocabat sine Slaglosiam, ut eum illo coram certum pacisceretur censum pecuniarum. Imperat Suecus centum Joachimorum tributum. Conditionem pro se et suis parochianis accepit Dñs Laurentius licet invitus. Tandem promissi pænivit virum incertum unde sumeret ille extemplò tantam pecuniæ summam adeo misere spoliatus. Angor ille coeptum auxit melancholiæ malum, ut in itinere domum versus, nescio quo fato et tentationis diabolicæ telo tactus, in tanta animi impotentia et perturbatione de ponte Schelschorensi præcipitatur in amnem. Extractum et ad sanio rem mentem redeuntem adeo puduit casus illius, ut vereretur, ne a Domino Episcopo indignus censeretur ministerio sacro. Compator viro bono, qvem consolaturus

ante diem unum et alterum visitavi, qui per me humillime Domini Episcopi consilium et consolationem expetit, cujus propterea nomine Reverendissimum Dominum Patrem rogatum prodeo supplex, velit casum illum tentationis in mitionem interpretari partem, et me quid hic agendum instruere, an, sublata tandem atræ bilis materia, sacri muneris partes obire permittatur viro anxio. Mite præstolatur uterque responsum. Valeat et in plusculos annos vivat vigeatque Reverendissimus Dominus Pater.

Gimlinge 17 Martij, 1658.

Reverentiæ Tuæ subjectissimus
Ebberus Jani Brun. Cold. mpria.

Udskrift: Reverendissimo, clarissimo et celeberrimo viro Dño Johanni Suaningio S. S. Theologiæ Doctori, et in alma Hafniensium Academia Professori eximio, dioecesisque Seelandicæ Superintendenti vigilantissimo, Fautori et Patri in Christo colendissimo æternum honorando.

Orig. i Sjælandske Indlæg 1658 A, i Geh.-Arkivet.

b.

Kongelig Majestæts Brev, at Universitetet sin Erklæring og Betænkning giver om Hr. Laurits Eriksen, Sognepræst i Magleby, som af Melancholi sig haver udi Aæn præcipiteret, kan bevilges Prædikestolen her efter at betjene.

Os elskelige, hæderlige og højlærde Rectori og menige Professoribus udi Universitetet her i vor Kjøbsted Kjøbenhavn!

Frederik den Tredie med Guds Naade Danmarks, Norges, Venders og Gothers Konning. Vor synderlige Gunst tilforn. Eftersom vi naadigst komme i Erfaring, hvorledes Hr. Laurits Eriksen, Sognepræst udi Magleby, af de Svenske en stor Del af hans Formue skal være fratagen, og af hannem en Summa Penge til foræ Svenske udlovet, hvorover han udi Melancholi skal være geraaden, at han paa sin Hjemrejse fra vor Kjøbsted Skjelskør sig af Broen udi

Aaen der sammesteds skal have præcipiteret: da bede vi eder og naadigst ville, at I med forderligste eders underdanigste Erklæring og Betænkende udi denne Casu fra eder giver og udi vores Cancelli indskikker, om I eragter, hannem for denne begangne Forseelse og Gjerning at kan bevilges Prædikestolen her efter at betjene. Dermed sker vor Villie. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn den 20 Martii Anno 1658.

c.

Universitetets Betænkende, om Hr. Laurits Eriksen kan bevilges Prædikestolen at betjene.

Eftersom vi have bekommet vores allernaadigste Herres og Konges skriftlige Befaling, udi hans kongl. Majestæts Cancelli vores underdanigste Betænkning at indskikke anlangende Hr. Laurits Eriksen, Sognepræst i Magleby, som af de Svenske en stor Del af hans Formue skal være fratagen, og af hannem en Summa Penge til for^{ne} Svenske udlovet, hvorfor han udi Melancholi skal være geraaden, at han paa sin Hjemrejse fra Skjelskør sig af Broen udi Aaen der sammesteds skal have præcipiteret: om vi eragte hannem for denne begangne Forseelse og Gjerning at kan bevilges Prædikestolen her efter at betjene.

Da er herpaa vores underdanigste Erklæring, at eftersom for^{ne} Hr. Laurits altid haver haft et meget godt Navn og Rygte for Gudfrygtighed og stor Skikkelighed i Liv og Levned, saavel som sit Embedes hidindtil retsindige Forestaaelse, hos dennem, som derom bør og bedst kunne være Vidne. Berettes derforuden, at skal være af melancholisk Temperament, hvilket denne Tids Beskaffenhed og hans Formues Berøvelse samt Frygt for værre synes at have ikke ringe forøget. Tilmed befindes, at højoplyste Guds Mænd, Jeremias, Jonas, St. Peder og andre, sig i højeste Maader forset have, og dog forblevet udi deres Embede. Er endogsaa at befrygte, at hvis den fattige Mand med For-

muen sit Embede skulde berøves, maatte han ved Melancholiens Forøgelse geraade i største Elendighed. Have vi intet Andet kunne eragte, end at hannem jo af Kongelig Majestæt med en god Samvittighed kan tillades sit Embede at betjene.

Ex Consistorio, 27 Martii 1658.

Rector og Professor
i det kongel. Universitet i Kjøbenhavn.

b. og c. efter Afskrifterne i Konsistoriets Kopibog.

2.

Forfatteren af det efterfølgende Andragende er Anders Matthiesen Hjøring, der er bekendt som Forfatter af nogle naive men ret livlige Skildringer af Kjøbenhavns Belejring. Han havde været Præst ved Vartov Hospital, der dengang laa udenfor Kjøbenhavn. Da Hospitalet var blevet ilde medtaget af Svenskerne, maatte Præsten og de fattige tage deres Tilflugt til Byen, hvor Hr. Anders trolig søgte at sørge for sin arme Menighed. I Acta Consistorii læses saaledes under 7de December 1658: »Hr. Anders indkom med en Bog paa de fattiges Vegne af Vartov anlangende en Kollekt at samle her i Byen. Professores svarede, at eftersom der befandtes adskillige adel, gejstlige og borgerlige Standspersoner deres Navne at have indskrevet, kunde Hr. Anders fremdeles blive ved paa samme Maner hver især at besøge, eftersom Universitetet dog saa mange fattige iblandt deres egne Studiosis haver, til hvilke at trøste ganske ingen Hjælp findes udi Fisco«. Hos de højlærde fik den gode Hr. Anders altsaa ikke megen »Trøst«.

Den allermægtigste Gud af Naade fuldkomme sit Løfte for sin Salvede, skal være mit Hjærtens Ønske.

Allernaadigste Herre og Konge, min største Nød trænger mig til at supplicere. Beder ydmygst for Guds Skyld, efterdi Eders Kgl. Maj. daglig finder guddommelig Naade, jeg uværdigste udi min store Nød maatte finde og nyde kongelig Naade.

Jeg fattige Mand paa 22 Aars Tid haver tjent min Herre for de fattige, og alle mine reditus, meum defraudans Genium, comparsi miser, og nu er ved den skadelige Ildebrand, der Fjenden ankom, for Kronens og Byens Velfart geraaden ad extrema, og jeg derved er kommen fra al

min timelige Velfart, og haver ikke anden Livs Middel og Ophold at søge end den ringe Løn og Besoldning, som mig tilkommer af kongelige Rentekammer, aarlig 25 Cour. Dlr., hvilken mig nu paa 8 Aars Tid resterer. Og glæder jeg mig i Haabet, at jeg dem tilforn ikke haver bekommet, om jeg nu ved kongelig Befordring, udi denne store Nød, med Hustru og umyndige Børn til Livs Middel og Ophold dem maatte benaades.

Thi haaber jeg ydmygst, efterdi Gud saa naadelig beskikker Middel, hvormed Gud vil ikke have betrængte Præster forgjæt, Eders Kgl. Mj. af blotte Naade, for min Herres og mit Embedes Skyld, vilde bevæges at give og tilstede Ordre til kgl. Proviantskriver, jeg maatte nyde Kost, Mel, Rug, Sild og anden Victuale for min resterende Løn, at jeg med Hustru og umyndige Børn ikke nu værre med Hunger og Nød skulde plages til den jammerlige Skade, vi tilforn for Byen haver lidt af Ildebrand.

Jeg fordrister mig ogsaa til for Kgl. Maj. paa Naade at andrage, at jeg haver umaget mig 2 Comedier om denne Tilstand at componere, om det Kgl. Maj. vilde behage at give kgl. Tilladelse dem udi Trykken at maa publiceres.

Jeg skal med Guds Hjælp, saa længe jeg lever, med mine fattige ikke forglemme at ofre Hjærtens Suk og tro Bønner for Eders Maj. og kongelige Hus, hvilke for Gud skal agtes, og af Kgl. Maj. befindes i sin Tid, at alvorlige Bønner skal have været de bedste Soldater, Skud og Værge mod Fjenden og mod Djævelen selv. Underdanigst venter jeg Naades Svar.

Havnø, 5. Febr. 1659.

Eders Kongelige Majestætes
ydmygste tro Forbeder til Gud
Anders Matthiesøn, Guds Ords uværdige
Tjener fra Hus og Hjem exul. mpp.

Orig. i Sjæl. Indlæg 1659 A. Den kgl. Proviantskriver Hans Hansen fik derefter følgende Befaling: Fr. III. Vores naadige Vilje og Befaling er, at vores Proviantskriver Hans Hansen lader os elskelige, hæder-

lige og vellærd Mand Hr. Anders Matthiesen bekomme Proviant eller Rug for et Aars Besoldning [efter] hans Bestallingsbrevs Indhold, tagendes derpaa hans Bevis, hvorefter det paa behørigte Steder udi Regnskaberne skal vorde godtgjort. Hafniæ 12. Febr. 1659. (Sjæl. Tegn. XXXV, 58).

3.

Stormægtige Fyrste etc. Eftersom Eders K. M. af kongelig Naade efter Ordinansen og Academiets Fundats haver med offentligt Benaadingsbrev, dateret Kjøbenhavn den 25 Juli 1658, benaadet os gejstlige i Odense, at være fri for virkelig Indkvartering i vore Huse, og vi, som ingen Residens pro officio nyder, maa beholde enhver den Gaard, han ibor, med ligesaadan Frihed, som han den pro officio havde, paa det Herrens Gjerning, som vi ere kaldede til, ikke skulde forhindres, hvilken Eders K. M.s Benaading, efterat den var os meddelt, end vore Fjender haver respekteret; men nu siden Vorherre af sin grundløse Barmhærtighed haver givet Eders K. M. en glædelig Sejervinding i dette Land (hvorfor hans helligste Navn være højst priset i al Evighed) haver vi fattige Eders K. M.s underdanigste Tjenere i Odense Gymnasio ofte med ulidelig Indkvartering været besværede, uanset vi nu tre Aars Tid ganske intet af vores Salario nydet haver, ej heller nogle Aar efter denne Tid haver at forvente, eftersom Bønderne ynkeligen og jammerligen nu ere ødelagte. Hvorfor vi fattige Eders M.s Tjenere tvinges til af højeste Nød for Eders K. M. dette supplicando at andrage, med underdanigst Begjæring, at Ed. K. Maj. forrige Benaadingsbrev naadigst vil confirmere og alvorligen inhibere Ed. Maj.s Betjente, saa og Borge-mestere og Raad her i Odense, at de efter denne Dag med Indkvartering eller andre militæriske oneribus os ikke graverer, paa det vi i Rolighed og ubehindrede kunne forrette vort Kald og Embede in Gymnasio Regio, som er seminarium Ecclesiæ, og ej skulle nødes til med Hustru og Børn at undvige i elendig Landflygtighed, hvilket Eders

K. M. faderligen ville afværge og forhindre etc. Datum
i Odense Consistorio den 9 Februarii Anno 1660.

Eders K. M.

underdanigste Tjenere, Professores
i Odense Gymnasio

Jørgen Jørgensøn,	Christian Hansøn Lund,
SS. Theol. L. et Heb. L. Profess.	Græcæ Lingvæ Profess.
m. p.	m. p.

Jørgen Bertelsøn,
Eth. atqve Eloqv. Professor m. p.

Biskoppens Paategning:

Supplicanternes underdanigste Beretning er i alle Maader sandfærdig. Er derfor højnødtrængt af vor allernaadigste Konge underdanigst at begjære, Hans K. M. af medfødte kong. Mildhed og Medynk vil dennem for Guds Æres og deres Embeds Skyld med ovenbemeldte Immunitet naadigst benaade og den confirmere. Hvilket Gud udi Naade vil lade sig befalde og med timelig og evig Velsignelse belønne.

Odense den 9 Febr. 1660.

Lauritz Jacobsen.

Orig. i Fynske Indlæg 1660. Den 30 April 1660 udgik kgl. aabent Brev, hvorved det omtalte Benaadningsbrev om Frihed for Indkvartering renoveres, og det forbydes de kgl. Commissarier, Officerer og anden Soldatesca tilhest og tilfods derimod at gjøre dem nogen Indpas. (Fynske og Smaal. Reg. 6, 341.)

4.

Allernaadigste Herre og Konning!

Jeg fattige Mand haver for Ed. Kgl. Maj. paa det ydmygeligste og allerunderdanigste at andrage, hvorledes jeg, fast fremfor andre Præstemænd af Fjenden betrængte, udi første Fjendens Indfald ved megen Overlast er bleven af Fjenden skudt med en Pistolkugle, hvilken midt udi mit Rygben tordnet (ikke endnu ved Lægers Middel er kunnet blive udtagen) og da uden Livs Forhaabning med stor idelig Smerte maatte føres fra mit Hus Lægen at søge, og derudover, som paa Landevejen midt imellem Korsør og

Slagelse udi Vemmeløv boendes, er næsten da førstegang fra al min Formue udi største Hast geraaden. Haver dog, efter Freden var sluttet, draget til tomme Huse, og hvad ringe mig da øvrig kunde være, ved den Ruptur, Fjenden paa Freden gjorde, er jeg da som en, der først paa »Strugged« boede, ganske paa ny udplyndret, af Gaarden forjaget, Husene forvisede og moxen nedbrudte, saa jeg haver mist Helbreden og Formues Middel, at jeg ved Godtfolks Hjælp i Fejdetiden er opholdt sørgelig, og haver nu ikke nogen Middel Gaarden igjen at reparere og opbygge. Er derfor paa det underdanigste af Ed. Kgl. Maj. »Hylde« og Naade ydmygelig begjærendes, at eftersom de tvende Kirker, jeg uværdig betjener, nemlig Vemmeløv og Hemmeshøj, have 500 Daler udi Behold, mig da de 3 Parter maatte naadigst forundes til Gaardens Reparation, efterdi samme Kirker behøve ikkun føje Hjælp til deres Brøstfældighed, og overflødeligen med øvrige fjerde Part hvad Mangel findes forfærdiges kan. Og eftersom dette ikke kan forstrække til Gaardens Opbyggelse, som er meget ruineret, er jeg underdanigst anmodendes, Ed. Kgl. Maj. vil mig en Rigsdaler af Eders Kirker her i Landet naadigst bevilge. Saadan kongelig Gunst og Almisser mod mig fattige og meget beplagede Mand vil Gud visseligen Ed. Majestæt og det ganske kongelige Hus ved Jesum Christum rigeligen igjen belønne.

Kjøbenhavn den 22 Juli 1660.

Ed. Kgl. Maj.s
underdanigste og ydmygeligste Tjener
Anders Matzøn.

Paategning af Lensmanden:

Denne fattige Præst bor ret paa Landevejen og haver udstaaet megen stor Besværing, foruden et Skud, som han fik af en svensk Rytter, og maaske aldrig kommer tilpas igjen. Vilde Hs. Maj. naadigst unde hannem, da var det

hannem en stor Naade, og Præstegaarden kunde komme noget paa Fod igjen. Kjøbenhavn den 26de Julii 1660.

Hugo Lützwow.

Orig. i Sjælandske Indlæg 1660 B. Den 3die Avgust 1660 udgik der Kongebrev til Hugo Lytzov, at Hr. Anders Madsen i Vemmeløv maatte faa 200 Rdlr. af sine Sognekirkers Beholdning til sin Præstegaards Reparation. (Sjæl. Tegn. XXXV, 859.)

5.

Stormægtigste højbaarne Konning, allernaadigste Herre!

Kan jeg fattige Mand Ed. Kgl. Maj. underdanigst at andrage og det paa det højeste baade for Gud og min naadigste Konning at beklage [ikke undlade], hvorledes min arme Søster ved Navn Lucie Hansdatter udi Ingelstrup udi Everdrup Sogn, som paa en $2\frac{1}{2}$ Aars Tid haver siddet Enke, er udi Ufredens Tid kommen til hende om Natten ved 12 slet en Polakkerknegt, og det udi hendes Sovekammer, som var 2 Døre for, og der han indkom, haver han strax sat Krogen paa Dørene, siden bundet dennem faste med Reb, lagt sin spændte Bøsse og dragne Kaarde paa Bordet; imidlertid saadant blev forrettet, adskillige grove og ufinlige Ord brugte. Og der han saaledes havde befæstet Dørene, vidste den bedrøvede Kvinde ej, hvad han dermed havde isinde; tilmed var ingen udaf Naboerne, hende hjælpe kunde. Og der han da begyndte at ville angribe hende, haver min sl. Søster taget sig et Manddomshjærte og hannem efter yderste Evne imodstaaet, saa samme Polakker derover er bleven dræbt. Og som dette (Gud være beklaget) sket var, er min sl. Søster for samme Gjerning bleven anhæftet og ved egen aabenbarlig Bekjendelse, som bemeldt, vedstanden, at hun saadant ved stor høj Nødværge beganget haver. Hvorudover de Svenske haver holdet Krigsret over hende, og Dommen da saaledes senteret, at samme min Søster er bleven halshuggen, Hovedet paa en Stage og Kroppen kommen udi Heden-Jord; hvilket og skete; mens han, som var Hovedaarsag dertil, er med stor Lig-

begjængelse - Ceremoni saaledes bleven begravet, som en ærlig Mand ej bedre kunde erlange. — Indflyr derfor til Ed. Kgl. Maj. med underdanigst og ydmygst Bøn og Begjæring, Ed. Kgl. Maj. vilde for Guds Skyld værdes til at anse denne bemeldte arme Kvindes elendige Afgang og den Sags Beskaffenhed, at jeg maatte udaf Naade tillades, og hendes Legem og Hoved ved ærlig Medfart maatte tage fra Heden-Jord, og med gode kristne Medfølgere igjen udi Kirkegaard indsættes (etc.).

Everdrup den 26 Julii Anno 1660.

Eder Kgl. Maj. underdanigste Tjener
Rasmus Hansen Smed
boendes i Everdrup.

Orig. i Sjæl. Indlæg 1660 B. Den 9de Avgust 1660 udgik der kgl. aabent Brev, om at Rasmus Hansen Smed maatte lade sin afd. Søsters Hoved nedtage af Stagen og lade det med hendes Legeme hæderlig begrave i Kirkegaarden. (Sjæl. Reg. 24, 634.)

6.

Stormægtigste, højbaarne Konning!

Eftersom vi Eders K. M. underdanigste Undersaatter udi Rødby havde gjerne for lang Tid siden fordristet os underdanigst at supplicere om Ringsebølle Kirkes Forandring, som er Annex til Rødby, og derimod om Rødby Kirkes Forbedring, som ved sliig Forandring, om det saaledes den høje Øvrighed naadigst maatte befalde, allerbedst kan søges og erlanges; men saa haver denne Krigsuro og andre Aarsager hidindtil forment det, at det haver ikke faaet Fremgang, men eftersom der gives nu større Aarsag og Anledning end tilforn sliigt at andrage, have vi fordristet os med vores kjære Øvrigheds Tilladelse, baade verdslig og gejstlig, denne vores Supplication underdanigst at fremstille, og i al Underdanighed at begjære, at eftersom Ordinansen Fol. 48, 49, item Fol. 152 tillader, at der efter Lensmandens og Superintendentens Betænkende af tvende Sogne maa blive eet Sogn, og K. M. det siden naadigst vil stad-

fæste, det da og her naadigst maatte bevilges, at Ringsebølle Kirke og Annex maatte lægges til Rødby Kirke og Hovedsogn, saaledes: først at Ringsebølle Kirke med sin Indkomst maatte lægges til Rødby Kirke; dernæst at Ringsebølle Menighed maatte tilholdes at søge til Rødby Kirke og der inden og uden Kirken af Præsten lade sig betjene; hvilket for efterskrevne Aarsagers Skyld begjæres.

I. Findes udi Rødby iblandt Kirkebrevene et Kongebrev givet paa Dalum Kloster 1539, Tirsdagen næst efter Palmesøndag, af stormægtige Konge, højlovlig Ihukommelse Kong Christian III, lydendes, at Menigheden udi Ringsebølle skulde søge Rødby Kirke, og der af Præsten lade sig betjene, som medfølgende kongelig Mandat videre udviser, hvilket Kongebrev vi begjære underdanigst at maatte blive fornyet og stadfæst, og begge Menigheder maa tilholdes sig derefter at rette. Lit. A.

II. Er Ringsebølle Menighed aldeles øde, baade paa Folk, Bygning og alting, og det ikke i lang Tid kan komme udi sin forrige esse, og naar sligt end sker, bestaar ikkun dog Byen af ganske faa Gaarde og Huse, nemlig 16 eller 17 øde Gaarde, som vare meget vaage i den allerbedste Fredstid, endsige nu, hvorudover der formedelst saadan Byens Ruin ikke er prædikel og gjort Tjeneste der udi Menigheden siden sidste Advents Søndag forleden, og vel muligt kan ikke heller i lang Tid komme til at ske nogen Tjeneste der, som alt sligt efter alle Omstændigheder min Hr. Herredsprovst er forstændiget og tilkjendegivet, at han det igjen paa sine Steder kunde andrage, som og hans Breve til vores gunstig Hr. Lensmand videre skal udvise.

III. Foruden det, at vi formode, at vores fromme Hr. Lensmand skal vel herudi bifalde os, da have vi og herudi vores ærværdige Hr. Biskops gode Raad, som holdt det ej uraadeligt, at herom blev suppliceret, og haver derfor med sin gode Forskrivelse til Hr. Lensmand, at han herudi vilde hjælpe os tilrette, været os beforderlig, eftersom sligt syntes nytteligt og gavnligt paa alle Sider. Lit. B.

Thi først behøver Rødby Kirke Forbedring og Hjælp, baade paa Loft og Taarn og ellers anden Fornødenhed, saa og at den kunde forvides og større gjøres, hvilken Bekostning den ej selver kan udstaa, eftersom den haver saa ringe Indkomst, at den stundom ikke sin aarlige Fornødenhed kan afstedkomme, og Ringsehølle Kirke derimod haver en temmelig god Indkomst, at det var derfor meget gavnligt, om sligt maatte lægges til Rødby Kirke. Dernæst, eftersom den By Ringsebølle ligger moxen midt imellem Rødby og sin egen Sognekirke, kunde det ikke komme Menigheden besværligere at gaa til den ene Kirke end den anden, foruden det at det er alle og enhver heromkring hos os bevidst, som ogsaa Ringsebølle Mænd det selv bekjender, Lit. C., at Vejen igjennem Ringsebølle til Annexkirken er om Vinterdage saa besværlig og farlig, at hverken Præsten eller Sognefolket kan komme til Kirken, at man da maa søge en Mands Hus, at gjøre derudi Tjeneste, som det er sket i mine Formænds Tid og derhos ofte i min Tid, og det ikke med ret sønderlig god Skik og Maner, eftersom man ikke kan af Kirken have Kalk eller Disk for dem, som vil berettes, ikke Sangbøgerne eller andet, som hører til Gudstjenestes Forrettelse, man og med et Horn maa samle Folkene til Kirken, paa hvilken Maade jeg selv nu Præst paa Stedet for 2 Aar siden ongefær maatte en ganske Vinter moxen forrette Gudstjeneste, og end i den ganske Julehøjtid, at man vel fornåm, det førte ikke sønderlig Frugt med sig. Og gjordes derfor denne Forandring vel fornøden, helst efterdi at Vej og Vejrlig er dog aldrig saa ondt, at Ringsebølle Mænd og Folk jo uden nogen Vanskelighed kan komme til Rødby Kirke.

Ydermere haver mange rejsende Personer, som paa dette almindelige Færgested rejser ind og ud af Riget, ønsket, at Gudstjeneste her paa Stedet udi bekvemme Tid kunde blive forrettet, at de paa deres Rejse kunde besøge Kirken, hvilket ellers ikke ske kan, naar Annextjenesten tilforn skal forrettes, helst udi de korte Vinterdage, at

end ikke Aftensangstjeneste kan førend silde paa Aftenen blive endt.

Endelig eftersom Rødby Kirke med Tiden behøver at forbedres og forvides, var det hende en stor Fordel, om hun maatte selv nyde til sin Reparation, hvis hun til Aca-
demiens Bygning og Studieskat skjal aarligen udgive (etc.)

Rødby den 1 Augusti

Anni 1660.

Eders Kongl. Maj.s
underdanigste Undersaatter
paa egne og den ganske
Menigheds Vegne

Knud Christensøn Brun, Rasmus Jørgensen, Mads Poulsen,
Sognepræst udi Rødby. m. p. e. H. K. M. Tolder.
Michel Svendsen Winter, Michel Christensen, Jacob Vilder,
Kongl. Maj. Foged og Kirkeværge, e. H. Hovedmand
Kirkeværge. for de 8 Mænd.

Lensmandens Paategning:

Anlangende Supplicanternes underdanigste Ansøgning
haver jeg nu derom talt med Doctor Lauritz Jacobsen,
Superintendent over Fyns Stift, da er vores Betænkende
derom saaledes, at efterdi Ringsebølle Mænd af Fjender er
forjaget fra Hus og Hjem, og haver deres Tilflugt i Rødby,
og deres Gaarde og Huse afbrudte, da synes billigt, at de
søger Rødby Kirke, og der at betjenes, og at tage saa-
meget af Ringsebølle Annexkirkes Indkomst, som til Brød,
Vin og andet behøves, dog Ringsebølle Annexkirke imid-
lertid af sin Indkomst at holdes vedlige, og hvis øvrig er,
dermed at forholdes efter Recessen, paa det at, dersom
Ringsebølle By og Sogn i Fremtiden igjen kunde blive
opbyggt, de da kunde søge deres egen Kirke, om Hs. Kgl.
Maj. det saa naad. befalder, og Ringsebølle Sognemænd de
det begjærer. Hvilket og hvorledes dermed skal forholdes,
underdanigst henstilles til Hans K. M.s naadigste Vilje.
Kjøbenhavn den 12 September Anno 1660.

P. Barstorff.

Orig. i Fynske og Smaal. Indlæg 1660. Ifølge Paategning bag paa Brevet skulde herom være udgaaet aabent Brev den 17 Sept. 1660; men intet saadant findes indført i Kopibøgerne.

7.

Naade og Fred af vor Fader og den Herre Jesu Christo.

Stormægtigste Konning, allernaadigste Herre! Eftersom jeg underskrevne for en rum Tid siden er af Gud og de vedkommende kaldet til et lidet Sogn udi E. Kgl. Maj.s Land Laaland, Ordet og Sacramenterne at betjene, ved Navn Vixnæs, som tilforn haver været annexeret til Taars Sogn der strax hosliggendes; men efter Menighedens Ansøgning supplicando hos Hs. Kgl. Maj. højlovlig Ihukommelse Konning Friderich den Første er bleven seqvestreret (sic) fra Hovedsognet, paa den Condition som Hs. Kgl. Maj.s naadigste Brev omformelder, at Vixnæs Mænd maatte være tilladt . . . at have, lønne og holde en Capellan der i Byen hos dennem, fordi Sognepræsten i Taars boede dennem noget langt fra, dog med saa Skjel, om [de] hannem selv forsyne kunde. Og samme Vixnæs Kald (som ellers i sig selv var saa ganske ringe, ikkun af 20 Decimanter bestaaendes, at Præsten der sammesteds altid af kongelig Gunst og Naade fremfor andre Landsens Præster var forskaanet for al kongelig Tynge) nu i forgangne Fejdes Tid slet er blevet af Fjenderne, som der holdt deres Vagt, ruineret og fordærvet, saa at i den Sted det var temmelig ved Magt, der jeg Anno 1659 om Juletid med mit Kaldsbrev vilde forrejse hid til Kjøbenhavn at lade mig ordinere (paa hvilken min Rejse jeg af de Svenske ved Møen blev optaget og ført til Stralsund, hvor jeg sad fangen et halvt Aar, og maatte siden lade mig forskikke til den svenske Lejr i Sjælland, førend jeg kunde komme ind i Kjøbenhavn at blive ordineret, hvor der gik saa nær et Aar omkring, førend jeg kom tilbage til Kaldet¹⁾, da befandtes Byen

¹⁾ Se Kirkehist. Saml. II, 239.

ganske øde og forvustet, der jeg kom igjen til Steden, ingen Menighed, ingen Præstebolig, saa jeg mig hos gode Venner maatte nødes til at opholde, indtil nogen Tid derefter Præsten i Hovedsognet Taars, Hr. Mads Hansen, ved Døden afgik, da Provsten mig saasom en Capellan til Annexet samme Hovedsogn at betjene tilforordnede, indtil der blev fredelig Tilstand, at der kunde komme Bud fra Husbonden til Herregaarden der i Sognet, som haver Jus patronatus, om hvem der skulde kaldes. Og eftersom her nu nyligen fra bemeldte Herskab er kommen Befaling til de fuldmægtige paa Gaarden, at de efter Ordinansen skal kalde hvem Gud og Menigheden giver Valg paa, og den ganske Menighed tilligemed Patronens fuldmægtige med mig uværdig, som dennem nu en rum Tid udi Prædike-Embedet betjent haver, er vel tilfreds, og gjerne til deres Sognepræst begjærer, saa fremt jeg jo af kongelig Naade for det andet Vixnæs Capels Skyld, som jeg er kaldet til, hvor jeg ikke i nogle Aar kan have det bare Brød, meget mindre min nødtørfte Ophold, maatte dertil blive forløvet. Da er jeg af Hs. Kgl. Maj. min allernaadigste Herre og Konge paa det allerunderdanigste begjærendes, at Hs. Kgl. Maj. for Guds Skyld denne min ringe Supplication naadigst vilde anse, at jeg ved Hs. Maj.s Hyldest og Naade fra Vixnæs Capel til Taars Sognekald, hvor den ganske Almue mig med samheldig Stemme begjærer og et lovligt Kald tilbyder, maatte befordres og forfremmes, paa det jeg fattige Guds Ords Tjener i mit Embede kunde have min nødtørfte Føde og Underholdning, med mindre det allernaadigst maatte blive tilstedt, at jeg begge Sogne, som af Arilds Tid sket er, maatte betjene, indtil Annexet kom sig saa vidt igjen, at Menigheden kunde efter Kongebrevets Lydelse en Capellan for sig selv holde og forsyne (etc.). Kjøbenhavn den 11 Augusti Anno 1660.

E. Kgl. Maj.s
 underdanigste Tjener og flittige Forbeder
 Frantz Frantzøn.

Paategning af Lensmanden:

Dette er mig noksom vitterligt, at Vixnæs Kald er fast ganske ruineret, og efterdi samme Kald haver været i gamle Dage til Taars annecteret, saa var det meget godt, at det blev naadigst consenteret, at det dermed endnu kunde ligesaa ved denne Ruin forholdes, anseende til Vixnæs Sognefolk (hvilket Herredsprovsten i samme Herred skriftligen ogsaa attesterer) kan ikke underholde en Præst. meget mindre at opbygge ham Præstegaarden, som skal være øde. Kjøbenhavn den 11 Augusti Anno 1660.

P. Barstorff.

Vedlagt findes Provstens, Knud Lerches, Erklæring, dat. Nysted 7 Avgust s. A., hvori han bevidner Rigtigheden af de anførte Omstændigheder og anbefaler Andragendet.

Noget beskadiget Orig. i Fynske og Smaalandske Indlæg 1660. Den 14 Avgust s. A. udgik der kgl. aabent Brev, om at Vixnæs Kald indtil videre maatte være annecteret til Taars Sognekald. (Smaal. Reg. Nr. 7, 137—8.)

8.

Stormægtigste Konning, allernaadigste Herre!

Til Ed. K. Maj. supplicerer en af de tvende fattige Præstemænd, som udi Malmø efter lang Fængsel og Trængsel var dømt fra Livet og paa Steden til Execution henført (hvilket er Gud og Hs. Majestæt desværre mere end noksom bevidst) for den Tjeneste og Troskab, vi, efter forrige Fredspunkter af Svensken opbrudte, baade vilde og burde Ed. Kgl. Maj., og imidlertid maatte rantzonere vort Liv med Penge, og siden forjagede fra Kald og Land og fra al Formue, saa jeg fattige Mand for min Person, efterat jeg baade tilforn, der jeg efter sidste svenske Fejde antog et øde Kald og aldeles ruineret Sted, haver med stor Møjsommelighed mig fremdraget, og nu derfra med højeste Fare og Ruin frakommen, geraader derover imod den haarde tilstundende Vinter husvild med min fattige Hustru og Børn, i Fattigdom og Elendighed, saa er min underdanigste Tillid, Ed. Kgl. Maj. saadan min fattige Vilkaar

og underdanigste Troskab vilde naadigst anse og mig naadigst med nogen Livsophold forsyne, om ikke videre, at jeg da maatte nyde en dobbelt Skipperkost af Proviantgaarden, med nogle faa Skillinger til Husleje og Ildebrand, alt efter Hs. Maj.s egen naadigste Vilje og Velbehag, saa jeg deraf kunde have nogen Hjælp mig med Hustru og Børn at opholde, indtil noget bekvemt Kald blev ledigt her udi Landet, som jeg ubehindret enten for Hustrus Skyld¹⁾ eller for Svagheds Skyld, jeg i mit Fængsel haver samlet, kunde ankomme, som Hs. Kgl. Maj. naadigst mig vilde befordre til. Saadan kgl. Naade, som jeg underdanigst forventer, vil jeg bede Gud om, han med al Lykke og Velbehag igjen af Himmelen vilde belønne.

Hafniæ 13 Augusti Anno 1660.

Eders Kgl. Maj. tro og underdanigste
Søfren Frandtøn,
forrige Pastor (uværdigst) til Fosie
og Lokkerop Sogne udi Skaane.

Orig. i Sjælandske Indlæg 1660 B. Den 20 Avgust 1660 fik Hr. Søren Frandsen kgl. Bevilling paa indtil videre at nyde en dobbelt Skipperkost af Provianthuset (Sjæl. Reg. 24, 644—5).

9.

Gunstige, velbyrdige og strænge Her Lensmand Her Otto Krag, Eders Exc. ønske vi underskrevne fattige Præster Guds Naade timelig og evig. Kunne dernæst ikke forbi, for vor nærværende Trang og Nøds Skyld, at give Eders Exc. ydmygeligen tilkjende, som det Gud saavel som haus Værdighed Bispen og Provsten er vitterligt, hvorledes vi fattige Mænd, saavel som utallige andre, udi denne elendige Krigstid er komne udi Betryk, saa en af os haver mist sin Gaard ved Ildebrand, den anden haft, over Af-tægts-Udgift, fem fader- og moderløse Børn at forsørge,

¹⁾ D. e. hvor der ikke var nogen Enke paa Kaldet, som Eftermanden skulde ægte.

hvortil er kommen disse ødelæggende og meget besværlige Krigstider, hvorover vi ved stræng Indkvartering, Plyndring og Overfald er geraaden udi stor Gjæld, Betryk og Besværing, tilmed er Sognene her paa Landet ringe, Bønderne forarmet, og største Part formaar lidet eller intet at give, saa de ikke kunne give Sognepræsten det hannem tilkommer, end sige holde Capellanen, som nu Tiden ond er, vedlige. Hvorfore vi med vor kjære Her Biskops Forvidende dette Eders Exc. ydmygelig give tilkjende, for Guds Barmhæjrtigheds Skyld bedendes, at vi maatte hos vor allernaadigste Øvrighed forhjælpes, at vore Capellanier, som er nu ledige og Capellanerne andenstedshen forfremmet, maatte nogen Tid naadigst bevilges os, indtil Tiden vorder bedre, Sognene overkomne nogenledes denne udstandne Krigsnød, og vi fattige Mænd fra Elendigheds Besværinger, saa meget Gud vil, befries. Hvilket vor meget fromme Her Lensmand berømmelig, christelig og mildelig kan gjøre, efterdi saadant udi vor allernaadigste Konges Christiani den Fjerdes, højlovlige Ihukommelses Tid og paa vort Land er sket, som af hosfølgende Kongebrevs Afcopi som et Præjudicato er at se (etc.).

Eders Exc. ydmyge Tjenere *

Lauritz Poulson, Johannes Monradi,
Sognepræster til Svenstrup og Ketting paa Alsø.

Lensmandens Paategning:

Disse fattige Præstemænd skete en stor Naade, dersom dennem maatte bevilges uden Capellaner deres Kald at betjene, indtil Sognene igjen kunde komme paa Fode; ere med andre ved sidste Krigspressurer geraaden i stor Armod og slet Tilstand. Udi Hs. Maj.s Her Faders Tid, sl. og højlovlig Ihukommelses, er en Præst paa Landet sket lige Benaading, som hosføjede Copi udviser. Hafniæ 4 Sept. 1660.

Otthe Kragh.

Vedlagt er den omtalte Kopi af et Kongebrev af 30 Nov. 1632, hvorved bevilges Hr. Jørgen Jespersen, Sognepræst til Tandslet Sogn

paa Alsø, at han maa herefter alene betjene samme Sogn, og beholde Kapellaniet til sin Residens, og det saalænge, indtil han enten for Alder eller Skrøbeligheds Skyld ikke længere kan forestaa det tilgavns uden Medhjælper, — og Kapellanen beforders til et andet Kald.

Den 7de Sept. s. A. udgik kgl. aab. Brev, hvorved Ansøgningen bevilgedes, imod Forpligtelse til at forrette Tjeneste i bem. Kapellanier, som forsvarligt kan være (Fynske o. Sm. Reg. 6, 349).

10.

Stormægtigste, højbaarne Fyrste (etc.). Giver jeg fattige Guds Ords Tjener underdanigst tilkjende, hvorledes jeg strax med mit Kalds Begyndelse kom til stor Gjæld, der jeg dog var af fattige og ringe Middel, hvortil er kommen denne meget sørgelige og fordærvelige Krigsnød, formedelst hvilken jeg udi større Betyrk og Elendighed, sønderlig udi de Alliertes Overfald, sørgelig er geraaden. Beder derfor underdanigst og for Guds Skyld, Eders Kongl. Majest. min allernaadigste Konning og Herre naadigst vilde anse saadan min Armod og Nød og mig fattige Mand noget til Kongl. Majestæts egen Præstegaards nødvendige Reparation af Kirkens Behold, som jeg Kirken skyldig er, saavidt det Kirken kan være uden Skade, naadigst og højstmildelig bevilge, efterdi af egen fordærvede Evne, for mig overgangne Krigs sørgelige Betyrk, jeg fattige Guds Ords Tjener det ikke formaar (etc.).

E. K. M.s tro Forbeder til Gud

Anders Beyerholm,

Pastor til Hagenbjerg paa Alsø, Supplicant.

Paategninger af Lensmanden og Bisen:

Forholder sig som Supplicanten angiver, at han stor Gjæld maatte antage, der han kom til Kaldet, som han siden ikke har haft Middel til at aflægge, mens er med de andre Præster paa Landet ved dets Overgang og Indtagelse udplyndret, hans Præstegaard dertil ruineret, saa han ikke formaar den at opbygge. Vilde Hs. Kgl. Maj. naadigst bevilge, at af hans Kirke, som haver Formue, maatte noget

hannem forundes til Præstegaardens Reparation, var det Almisse og stor Naade. Actum Kjøbenhavn 13 Sept. 1660.

Otthe Kragh m. p. Lauritz Jacobsen m. p.

Dersom Supplicanten af Kirkens Forraad maatte bevilges tohundrede Slettedaler til hans Præstegaards Reparation af de 1000, som den berettes at have i Forraad, var det hannem en stor Naade og Hjælp. Actum Kjøbenhavn 14 Sept. 1660.

Otthe Kragh m. p. Lauritz Jacobsen m. p.

Orig. i Fynske og Smaalandske Indlæg 1660. Den 15 Sept. s. A. fik Otte Krag kgl. Resolution, at Ansøgeren maatte bekomme 200 Sletdaler af sin egen Kirkes Beholdning, og derpaa tages nøjagtigt Bevis, hvorefter det i Kirkens Regnskab kunde godtgjøres (Fynske o. Smaal. Tegn. VII, 394).

11.

Stormægtigste højbaarne Fyrste (etc.). Er jeg, Eders Maj.s underdanigste, fattige og meget bedrøvede Gudstjener til Avnsløv og Bogense Sogne udi Nyborgs Len, højlig forarsaget underdanigst at andrage min store Nød og Trang, elendige Tilstand og Vilkaar, som mig under denne haarde besværlige Krigstid er paakommet. Nemlig:

Der vores allernaadigste Konge haver optænkt, ved den højeste Guds sønderlige Raad, de bedste Middel, sine fattige betrængte Undersaatter her udi Fyn af Fjendens Haand igjen at befri og uddrage, og vores Danske haver taget deres Landgang ved Kjerteminde, og saa fornemmelig ved Guds sønderlige Hjælp og vores naadigste Herres og Konges gode Raad og Velbetænkning en herlig Sejrvinding over sine mægtige Fjender erlanget haver, for hvilket den allerhøjeste Gud i al Evighed være højlovet og benedidet, da haver de Svenske imidlertid midt imellem Nyborg og Kjerteminde ved vores Landsby Skalkendrup slagen deres Lejr og paa samme Tid ganske elendigt først berøvet mig fra Klæder, Korn, Hester, Hopper, Kvæg og al indhavende Bohave, saa og ved deres store Tyranni, Vold og Overlast med Hustru og Børn fra Hus og Hjem bedrøvelig frajaget.

Siden, der de Svenske igjen opbrød med deres Lejr, haver de, mig fattige Mand til mere Fortred, større Ruin og Ødelæggelse, frivillig sat Ild paa Præstegaarden og den ganske med Stik og Stage opbrændt. Saa jeg Eders Kong. Maj.s fattige Underdane og betroede Guds Ords Tjener nu med Hustru og Børn i største Elendighed geraades, Husene og Gaardene her udi Sognene mesten ere ruinerede og øde, og Sognemændene mesten døde. At, uden min aller-naadigste Herre og Konge af sønderlig Gunst og Naade vil lade sig det af kongelig Mildhed gaa til Hjærte og komme mig til Hjælp med de Middel, hvorved jeg fattige Mand med Hustru og Børn kunde opholdes, Præstegaarden igjen opbygges, da er jeg slet i Grunde og udi største Armod og Elendighed ødelagt. Hvorfor af Eders Kong. Maj. paa det allerunderdanigste ydmygeligen og for den allerhøjeste Guds Skyld er begjærendes: først, naadigst [med] noget af Kirkernes Penge her udi Fyns Stift maatte undsættes, som andre fattige Præster, den skadelige Ildebrand er paakommen, tilforn af kongelig Mildhed og Faveur ere benaadiget. Dernæst, eftersom vores fattige Præster der udi Fyn ere moxen ganske udplyndret, og er ikkun ringe Middel af dennem at forvente mig til Hjælp og Undsætning, Eders Kong. Maj. da af sønderlige Gunst og Naade vilde privilegere mig til Bisperne udi Sjælland og Jylland, af dennem at forskrives til deres Præster, anholdendes, de ogsaa at kunne være mig behjælpelig euhver efter sine Middel. End-ogsaa, at Eders Kong. Maj. naadigst vilde tillade mig at maatte visitere Kjøbstederne her udi Sjælland, Jylland eller andre Steder, som af christelig Medynk og Medlidenhed kunde og være mig behjælpelig, eftersom jeg er kommen i saa stor Elendighed og Hjærtens Bedrøvelse, som ikke nogen af Præsterne her udi Fyn: Præstegaarden ved Fjendens Ild og Brand optændt er afbrændt, min ganske Formue bortrøvet, Sognemændene meste Parten døde, de ganske faa overblevne ødelagte og fordærvede, af hvilke jeg

skulde have mit Ophold og Føde (etc.). Datum Skalkendrup den 17 Sept. 1660.

Eders Kong. Maj.s tro og flittigste Forbeder
og underdanigste Tjener altid

Hans Jacobsen e. H.

Paategninger af Bispen og Lensmanden:

At denne fattige Mand saa ilde og elendigen af Fjenden er medhandlet, som hans underdanigste Supplication ommelder, er alt for vist, Gud bedret, saa han i sin store Armod er til naadig Hjælp højnødtrængt, hvilket mig underskrevne noksom vitterligt er.

Kjøbenhavn den 14 Nov. 1660.

Lauritz Jacobsen.

Denne fattige Præstemand er ved de Svenske, der Hans Maj.s Folk lykkeligen paa Landet i Fyn var kommen, ganske paa sin Formue ruineret, udplyndret og hans Præstegaard opbrændt, haver og selv ingen Middel til den at opbygge, hans Sognemænd og da i Armod geraaden. Maatte hannem den begjærte Hjælp af andre Præster og Kirkerne af Hans Maj. naadigst bevilges, var det en stor Naade, endog nu de meste selv saa stor Skade have lidt, liden Hjælp af dennem kan naaes.

Otthe Kragh m. p.

Den 19 Nov. s. A. udgik kgl. aab. Brev, at Ansøgeren af hver Kirke i Fyns Stift, som nogenlunde befindes at være ved Magt og Forraad at have, skal bekomme 1 Rigsdaler. Det befales derfor Lensmænd, Kirkeværger og alle andre, som over Kirkerne Jus patronatus haver eller paa deres Vegne over deres Indkomst raader, at lade ham bekomme nævnte Hjælp, og lægges desuden alle og enhver, Bisper, Provster, Præster og andre af gejstlig og verdslig Stand, paa Hjærte at komme ham til Hjælp, enhver efter sin Lejlighed (Fyn. o. Smaal. Reg. Nr. 8, 4).

12.

Stormægtigste højbaarne Fyrste, allernaadigste Herre og Konning.

Eftersom jeg underskrevne Præstemand haver været udi E. Kgl. Maj's Tjeneste for Skibspræst paa 8 Aars Tid,

desmidler udi adskillige Krigs-Occasioner og Periceler ge-raaden, underdanigst henseende med Tiden at nyde Maje-stætns naadigste gode Promotion. Da efterdi jeg nu af Guds sønderlig Providens og faderlige Vilje er samtykt og kaldet til Gamborg Kald ved Middelfart i Fyn liggende, hvilket jeg haver været forarsaget at antage til mit samt Hustrus og Børns Ophold (og vil mig underdanigst til forlade, at min allernaadigste Herre sig det naadigst lader befalde, hvilket jeg med ydmygeligst Taksigelse vil bekjende), indtil jeg, som forhaabes, med Tiden af Majestæten til bedre Lejlighed naadigst kan vorde befordret. Og eftersom bemeldte Kald ligger paa Landevejen ikke langt fra for^{ne} Middelfart, hvorudover det udi forleden meget besværlige Krigstid samt Præstegaarden og dens Tilliggende er bleven spoleret og ødelagt, saa at jeg fattige Præstemand ikkun forefinder bar Grund og ledige Huse, og maa derfor sætte Bo af ny med behøvende Bonderedskab og Kvæg, Jorden med at dyrke og Avlen at drive, hvortil (det Gud veed) jeg ej Middel haver: Da indflyer jeg til E. Kgl. Maj. allerunderdanigst og ydmygeligst begjærende, at E. K. Mj. af kongelig Clemens vilde mig noget af min tilstaaende Løn naadigst bevilge til Rejsepenge og til Hjælp at sætte Bo med (etc.). Kjøbenhavn den 17 Septembr. 1660.

E. K. M. allerunderdanigste og skyldig Tjener
Anders Hansøn Fabritius.

Orig. i Geh.-Ark, Sjæl. Indlæg 1660 B. Den 19de Sept. 1660 fik Rentemesteren Befaling om at lade Hr. And. Hansen Fabritius bekomme noget efter hans Begjæring, af hvis han hos os og Kronen med Rette befindes at tilkomme (Sjæl. Tegn. XXXV, 935).

13.

Stormægtigste og højbaarne Fyrste (etc.). Er jeg, Eders Maj.s underdanigste Tjener højt forarsaget, for Eders K. M. paa det underdanigste at andrage, hvorledes jeg i denne højbedrøvelige Fejdetid nu i 3 ganske Aar aldeles intet af det, som til min Underholdning i denne Bestilling ved kon-

gelig Foundation naadigst er tillagt, haver bekommet, hvorover mine ringe Middel, jeg tilforn kunde have forhvervet, ere næsten medgangne, saa jeg min fattig Hustru og Barn lidet kan efterlade til Underholdning, hvorfor, efterdi jeg nu gjøres gammel og ikke kan vide, hvor snart den gode Gud mig med en naadig Opløsning vil betænke, da beder jeg paa det underdanigste, Eders K. M. af medfødte kgl. Mildhed og Naade vilde min fattige Hustru den store Naade betee, at hun¹⁾ uden Fæste og Afgift maa bekomme og nyde to eller tre gode Korntiender af K. Mj.s Anpart, som i Fyn først kunde falde og ledig vorde, paa det min fattige Hustru efter min Død ikke skal lide Nød og leve i Elenighed (etc.).

Kjøbenhavn den 20 Sept. 1660.

Eders K. M.

underdanigste Tjener og Forbeder

Lauritz Jacobsen m. p.

Orig. i Fynske og Smaal. Indlæg 1660. Smst. findes et andet Andragende fra samme fynske Biskop, af 10 Sept. 1660, om at hans Hustru efter hans Død i sin Livstid eller i nogle Aar maa nyde og beholde det gejstlige Gods i Aarhus Kapitel, som Kongen har forlenet ham med, og hvoraf han i 3 Aar ikke har bekommet en Skilling, — og at hun efter hans Død maa være fri for borgerlig Tyng, saa at ingen, enten under Militzen eller af verdslig Øvrighed, hende eller Stedet, hun kan komme til at bo paa, i nogen Maade maa besvære. Herom udgik 19 Sept. s. A. kgl. aab. Brev, hvorved bevilges, at Biskoppens nuværende Hustru efter hans Død, i hvilken Kjøbsted hun maatte ned sætte sig, skal være fri for al borgerlig Tyng og Besværing, for Person og Formue, i Fejde- og Fredstid. (F. og Sm. Reg. 6, 350.)

Endvidere findes et Andragende fra ham af 16 Novbr. 1660, indeholdende de samme Beklagelser over, at han i 3 Aar ikke har kunnet erholde sine Indkomster; han ser heller ikke i dette Aar nogen Udsigt dertil, med mindre Kongen vil befale Lensmændene paa Odensegaard og Rugaard, fra hvem det meste efter Fundatsen skulde komme, at forskaffe ham noget til Underhold, — og gjentagende Ansøgningen om det gejstlige Gods i Aarhus (hvoraf han i 4 Aar ikke har haft en Skilling) for hans Hustru efter hans Død — Herom fik Mogens Høg

¹⁾ Her staar: efter min dødelige Afgang; men det er underprykket, hvilket vel, som sædvanlig, betyder, at det skal gaa ud.

9 Januar 1661 Kongebrev, at han i dette Aar ufejlbar skal lade Dr. Laurits Jacobsen bekomme, hvad ham for sidst forledne Aar resterer, tilligemed hvad han for dette Aar af Lenets Indkomst plejer at nyde. (F. og Sm. Tegn. IX, 9).

14.

Stormægtigste højbaarne Fyrste, Allernaadigste Herre og Konge!

Eftersom jeg fattige Præstemand i langsommelig Tid haver ganske uskyldig af de Svenske været arresteret og forfulgt, formedelst en Svensk, som formenes udi Februarii Maaned 1658 at være ihjelslagen, og alligevel velb. Hugo Lytzov, Befalingsmand paa Anderskov Slot, haver ved Landsens Lov og Ret forfulgt Sagen, er den dog ikke kommen til Ende, af Aarsag de Svenske saa snart uformodentlig kom her ind i Landet igjen, og da ingen Rettergang kunde holdes. Imidlertid haver jeg fattige Mand været suspenderet fra mit Embede og Tjeneste, og tilsat alt hvis Armod jeg ejede og kunde forhverve, og dersom jeg nu længer skulde forfølges og opholdes, maatte jeg geraade i allerstørste Armod og Fordærvelse. Hvorfor jeg flyr hen til Hs. Kgl. Maj. med allerunderdanigst Bøn og Begjæring, Hs. Maj. (for Guds Skyld og for hans egen kongelige medfødte Mildhed imod alle Guds Ords Tjenere) vil se til min store Elendighed og unde mig den Naade, jeg uden videre Ophold maa indtræde [i] mit Kald og Tjeneste igjen, hvilken jeg engang haver offereret Gud, som er mit ringe Capellani hos en Provst i Vester-Flakkebjerg Herred ved Navn Hr. Ebbe Jensen ¹⁾. Efterdi de Svenske haver ladet Sagen falde, og det er fast to Aar siden derpaa blev talt, fordi de omsider kunde tage og føle paa min Uskyldighed, idet der var En rømt fra Sagen, og ingen kunde bevise mig noget over, men deres Forsæt var en stor Summa Penge af mig at udsue, hvilket jeg med deres egne Breve kan bevise;

¹⁾ Se ovenfor S. 302--3.

hvortil jeg havde ringe Middel, saa deres Forhaabning slog dem fejl. Men nu staar det altsammen til Hs. Kgl. Maj.s Gunst og Naade, hvilken dersom jeg fattige Mand kan erlange, skal Gud det rigelig og vel belønne, og jeg med mine daglige Bønner til den levende Gud aldrig forglemme.

Af Kjøbenhavn den 22 Septembr. 1660.

Peder Lauritzøn Skaning mpp.

Paategning af Lensmanden:

Det er mig noksom bevidst, denne Supplicant er med Lov og Ret forfulgt, indtil Svenskerne kom her i Landet. Og der det da stod til hannem at stevne til Landsting, haver han for den Tids Besværlighed, og nu for Fattigdoms Skyld, ikke kunnet drive paa Sagen, men derudover er kommen i stor Vidtløftighed. Af Kjøbenhavn den 30 Septembr. 1660.

Hugo Lytzov.

Vedlagt findes et Forhør optaget ved Antvorskov Birke-ting og en Dom afsagt smst. den 10de Avgust 1658 af Jørgen Andersen i Skovsø, Foged i Antvorskov Birk, og Iver Jespersen i Slagelse, Skriver smst. De vigtigste Punkter, der fremgaa af Forhøret, ere: Søndagen den 21de Februar 1658, om Eftermiddagen, da kom Hr. Peder Lavritsen med den svenske Rytter, Daniel N., som laa som Salvegarde hos Hr. Ebbe i Gimlinge Præstegaard, til Jens Nielsen, Bondefoged i Vollerup. Rytteren begjærede Havre til sin Hest, hvilket han ogsaa fik. Medens Hesten aad sit Foder, gik han med Hr. Peder ind i Jens Nielsens Stue og drak en Kande Øl eller to med ham. Imidlertid kom Mads Frandsen fra Vollerupgaard ind i Stuen til dem. Da Rytteren bad Bondefogeden om en Vejviser til Slagelse, sagde Mads Frandsen, at der skulde han hen, saa de kunde følges ad. Han bad derhos Bondefoged om at laane ham en Hest, hvortil denne ogsaa var villig; men senere sagde han, at han hellere vilde gaa. Og saa begav de sig afsted, Præsten og Rytteren tilhest og Mads Frandsen tilfods. Præsten fulgte dog kun et lille Stykke med dem ad Skoven

til, som laa tæt ved. Thi kort efter saa man ham komme tilbage og ride ad Gimlinge til. Rytteren og Mads Frandsen havde man aldrig senere spurgt noget om; men tre Dage efter havde man ved en Kilde tæt ved Vollerup Sø fundet et ganske afklædt Lig. Om det imidlertid var den svenske Rytters, kunde man ikke afgjøre, da Øjnene vare udhugne (formodentlig af Rovfugle). — Præsten forklarede i Forhøret, at han efter Begjæring var redet med Salvegarden baade til Vollerup og derfra et Bøsseskud videre, og at han talede alene med ham; og da begjærede Rytteren af ham, at han skulde opkræve de Penge, som kunde restere af den Kontribution, Svenskerne havde udskrevet hos Gimlinge Sogns Beboere. Hertil svarede Hr. Peder Ja, og derpaa skiltes de, og han red hjem til Gimlinge. — Dommen kom til at lyde paa: at Mads Frandsen, som var rømt fra Sagen, burde miste sin Fred, fordi han havde dræbt sagesløs Mand; og Hr. Peder Lavritsen — »som havde været i Flok og Følge med Mads Frandsen fra By og i Skov, ved hvilken den døde Person er bleven fundet aftrukket« — som Medvider og Raad i samme Sag ogsaa burde miste sin Fred.

Orig. i Sjæl. Indlæg 1660 B. Den 3 Oktob. 1660 fik Biskop Hans Svane Kongebrev, om at Hr. Peder Lavritsen Skaaning atter maatte betjene sit Kapellani. (Sjæl. Tegn.).

15.

Eders Kongl. Majestæts underdanigste Tjener nødes til at andrage sin store Elendighed, som han er geraadet udi, af den Aarsag, der vore Folk lykkeligen indkom, lovet være Gud, for Kjerteminde den 31 Octobr. Anni 1659, og de Svenske da med deres ganske Armee Onsdagen derefter, den 2 Novembr., satte dennem ved Ulriksholm der at formene vore Folk Passen ind udi Landet; da efterat jeg havde flitteligen randsaget, hvor stærk Fjenden var, og havde fanget hans Mening at vide, nemlig at han Torsdagen den 3 Novembr. vilde have overfaldet vores Folk udi Lejren, haver jeg strax udaf en ret patriotisk Affection

forladt Hus og Hjem og det jeg aatte, vovet mit Liv, og paa mine Ben uden nogen præstelig Habit begav mig til Kjørteminde, Natten mellem den 2 og 3 Novembr., selv taledede med General-Feltmarskal Schack, og hannem lod forstaa, baade hvor stærke de vare, og hvad de havde udi Sinde, hvorudover jeg hannem saa velkommen var, at han ej aleneste takkede mig, men endog lovede sligt at ville andrage for min allernaadigste Herre og Konge, hvilket Hans Excellence endnu udentvivl skal vide sig at erindre. Men der Fjenden spurgte, mig at være gangen til vores Armee, blev han mig saa gram, at han ej aleneste min Præstegaard ganske ruinerede, forbrændte alle Trævarer, men endog skilte mig ved alt mit Gods og Formue, og overlydt raabte, som mine Folk hørte, at ingen [i] den Gaard nogen Naade skulde bevises, saa at, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Evangelium, der jeg kom til mit Hus igjen, da havde jeg hverken Sølv eller Guld, Uldent eller Linned, i Jorden eller over Jorden, uden alene de daglige gamle Klæder, som jeg bar paa mit Legeme. Hvorfor jeg beder Eders Kgl. Majestæt paa det allerunderdanigste, at efterdi jeg for mit Fædrenelands Bedste er geraaden i slig en Armod, Ed. Kgl. Maj. da for Guds Skyld vilde unde mig sin Anpart Korntiende af mit Annexogn Agedrup uden Afgift, efterdi mange af de, som den tilforn haft haver, ingen Afgift for hendes Ringheds Skyld deraf haver tilvejebragt (etc.). Kølstrup den 6 Novembr. Anni 1660.

Pouel Bagger,

Christi uværdige Tjener til Kølstrup ved Ulriksholm og Agedrup Sogne. mpp.

Orig. i Sjæl. Indlæg 1660 B. Ansøgningen er anbefalet af Mogens Høeg, Lensmand paa Odensegaard. Den 15de November 1660 fik Skatmester Hannibal Sehested kgl. Befaling om, at Hr. Povl Bagger i Henshold til hans Ansøgning uden Afgift maatte nyde Kongetienden af Agedrup Sogn. (Sjæl. Tegn. XXXVI, 34).

16.

Stormægtige, højbaarne Herre (etc.). Eftersom jeg ikke aleneste haver meget smaa Kald, Ejby og Melby, som nu ganske ere forarmede; men endog led jeg saa stor af de Brandenburgiske, som mig med Hustru og Børn fra Hus og G[aard] paa 4 Dages Tid forjagede, og imidlertid bortrøvede Korn, Klæder, Bohave, Bøger, Bæster, Bier etc., saa er min allerydmygeligste Begjæring, at mig a Bibliotheca Universitatis nogle Bøger, mest tjenlige, naadigst maatte forundes, nemlig Opera D. D. Gerhardi, Opera D. D. Cluveri, Opera D. D. Brochmanni, D. Chemnitii, D. D. Glassii etc., formodendes, at der vel bliver de Gud elskende, som flere Bøger dertil ogsaa hengiver; og jeg vil med Jesu Hjælp befitte dennem ogsaa nogen Frugt til Guds Ære og Menighedens Opbyggelse at gjøre.

Item, at Hs. Kgl. Maj. mig, som ganske ringe Avling haver, al den Kirkejord, som i de samme Sogne findes, som er dog ikkun lidet, og til en og anden ellers hentedes, den mig, som nu er meget brøsthølden, uden Indfæstning, efter højlovlig Ihukommelse Friderici II Regis Daniæ aabne Brev og Anordning, naadigst vilde forunde. Og endelig højstbemeldte H. K. M. vilde med et Træ i Rugaard Skov os paa den bare Sletten naadigst forhjælpe, aarligen at maatte gives. Hvilket H. K. Maj. i dette sit fredelige og frydelige Regimentes Anfæng naadigst, som vist formodes, mig meddeler, som visselig uden Hs. Maj.s Skade og mig til stor Gavn og Nytte kunde gelinge (etc.). Skrevet i Kjøbenhavn den 13. Novembr. Anno 1660.

E. K. Maj.s underd. Tjener
Lauritz M[adtzen],
Sognepræst til E[jlby] i Fyn. m. m.

Beskadiget Orig. i Fynske og Smaalandske Indlæg 1660. Den 16 Novbr. 1660 fik Lensmanden paa Rugaard, Jørgen Kaas, Kongebrev om indtil videre aarlig at levere Hr. Lavrits Madsen, Sognepræst til Ejby og Melby, et Træ af Lenets Skove

17.

Memorial om de tre, som ere af de Svenske stejlede ved
-
Vordingborg.

At Hans Majestæt vilde naadigst bevilge og befale, at de tre, som af de Svenske ere stejlede ved Vordingborg, maatte nedtages og begraves, eftersom de uskyldig, dog som for Snaphaner ere henrettede. Skrevet Vordingborg den 20 Novembr. Anno 1660.

Hs. Mj^s underdanigste Tjener
Christen Nielsøn Spend
Pastor Loci.

Sjælenske Indlæg 1660 B. (Ansøgningen er udentvivi bevilliget.)

18.

Stormægtigste højbaarne Fyrste (etc.). Er jeg efter Naturens, Menneskens og Guds Lov højlig forårsaget, for Eders Kong. Maj. underdanigst at andrage det uheldige Tilfald, min sl. Broder Anders Bredal, ministerii candidato, hændtes, nemlig at han imellem Roskild og Ringsted forleden vor Herres Himmelfarts Dag er bleven formyrdt paa sin retfærdige Rejse til Superintendenten i Fyn, som af Eders Kongl. Maj. naadigst var befalet at forhøre hvis [Tvi]stighed der var forefalden i vor sl. Faders Kald¹⁾, som be^{te} min sl. Broder efter høikongl. Bevilling i Recessen lovlige ambierede, som baade her i Stormen i Kjøbenhavn, samt i Naskovs Bys Belejring, baade paa Volden og i Udfald, efter høje Officerers Testification holdt sig som en ærlig dansk tro Undersaat: Eders Kong. Maj. vilde os, hans efterladte bedrøvede Brødre og Sødskende lade den Naade og Husvælelse nyde, at os naadigst maatte tillades 1. en Befaling til alle Kongelig Majestæts Befalingsmænd, Borgmestre, Byfogder, Ridefogder og Bønderfogder, at de os

¹⁾ Kettinge paa Laaland. Jfr. Anders Chr. Arrebos Levnet og Skrifter udg. af Rørdam. I, 220.

eller vores Fuldmægtig skulle være behjælpelig udi alle Maader til at lade paagribe, fængsle og fængsligen anholde det sl. Menneskes Banemænd, ihvor de her i Riget kunde betrædes. 2. En Befaling til alle Dommere og Rettens Betjenter i Laaland og alle og enhver (som af os eller vores Fuldmægtig lovligen blive kaldet eller stevnet) maatte alvorligen tilholdes for Retten til deres Værneting sandfærdeligen og oprigtelig uden Vild eller Venskab deres Vidnesbyrd at aflægge om de Urigtigheder, som i Ketting Kald forefaldt. 3. Kongelig Bevilling, at efterdi det sl. Menneske endnu ingensteds havde sat Bord, og blev myrdt og bortkast i en tyk Skov i et Morads under aaben Himmel, os da maatte tilstedes at lade føre hans Legeme og Lig over til sit Fæderneland Laaland at begraves og lægges i Grav hos sin sl. Fader, saa og at lade en anden Præst der i Landet, som vi anmode, gjøre Ligprædiken over hannem, efterdi vi formene, at den Præst, som er paa Stedet, er ikke saa lovligen kaldet, som kongelige Forordninger tilholde, det vi paa sine tilbørlige Steder agte at bevise og udføre (etc.).

Paa mine samtlige Sødskendes Vegne
Jens Bredal m. m.

Kjøbenhavn 1660 4 Dec.

1 December s. A. udgik kgl. aab. Brev, at Anders Bredals Lig maa overføres til Laaland for at begraves hos hans Fader, og Ligprædiken at holdes af den Præst, som dertil begjæres. (Fyn. o. Smaal. Reg. Nr. 8. 6.) — Den 5 Dec. udgik Brev til Lensmænd, Borgmestre o. s. v. om at være Anders Bredals Arvinger behjælpelige, som i Ansøgningen forlangt. (Fyn. o. Smaal. Tegn. IX, 8.)

19.

Velbyrdige og fromme Hr. Kansler (etc.). Jeg fattige Mand er paa det højeste forarsaget Ed. Magnificens min elendige Tilstand at tilkjendegive, udi den visse Forhaabning, at Ed. Magnif. af en ret kristelig Medlidenhed og sand Omsorg for Guds Ære og hans Tjeneres Ophold mig

udi min store Nød med Raad og Daad vorder beforderlig. Først er mit Kald fast et med de ringeste i al Danmark (eftersom jeg deraf udi Fredstid ikke haver haft uden otte Pund Korn og fem Tønder Havre), og jeg dog altid haver været under lige Contribution med andre, som have fast bedre Kald. 2. Er jeg af Fjenden med offentlig Udplyn-dring, Beskatning, Berøvelse og min Sæds paa Marken Op-ædelse, saa og af godvillig Forstrækning til mine Sogne-mænd saaledes udmattet, at jeg ej haver det, hvormed jeg mit fattige Hus kan opholde, langt mindre at jeg skulde have noget at saa i Jorden igjen, mig og mine til Frem-tarv og Ophold. 3. Har jeg intet af min Rente af mine Sognemænd kunnet bekomme, hverken der Fjenden laa der paa Landet ej heller siden, uden i det højeste 20 Skjepper Korn. 4. Er mit Sogn saaledes fordærvet, at der neppelig ere to eller tre Mænd derudi, som noget kunne faa af deres egen Avling, saa det synes, jeg udi mange Aar intet af mit Sogn til Livsophold skal kunne bekomme. 5. Er der paa Landet en meget stor Hunger og Dyrtid, at den ene ikke kan hjælpe den anden, saa at de fire Mænd, som bo i Byen, hvor jeg bor (hvor dog tilforn var tolv Gaarde, som alle af Fjenden ere nedbrudte og øde, uden fire), sidde dagligen paa Flytte, saa det derefter vil blive mig ene igjen fast umuligt Markerne at indfrede og min Avl (som for menneskelige Øjne synes at være det eneste Middel til mit Livsophold) at bruge.

Af dette forberørte driver mig den højeste Nød til med denne min ydmygeligste Supplication (i hvor nødigt jeg det dog vilde) Ed. Magnificens at besvære, med den visse For-trøstning, at Ed. Magn. mig hos vores allernaadigste Herre og Konning til det bedste vilde være beforderlig, at jeg noget til mit Livsophold af Kongens Tiende af Borre Kirke her paa Landet eller og af Kirkernes Beholdninger aarligen maatte bekomme, eftersom dog Præsten til Kjelby Kirke altid tilforn for Kaldets Ringheds Skyld haver nydt Kongens Tiende, indtil Præsten af Vartov dermed er bleven benaadet,

der vores Lands fattige bleve lagte til Vartov. — — Kjøbenhavn den 6 Februarii Anno 1661.

Ed. Magnificenses ydmygeligste Tjener
Hans Nielsen
Sognepræst til Kjelby Kirke paa Møen.

Orig. i Sjælandske Indlæg 1661. A. Vedlagt findes følgende Tingsvidne:

Hans Jenson i Stubberup, Herredsfoged til Østerherreds Ting, Jørgen Hansøn i Udby, Herredsskriver, og Niels Andersøn i Porlup, Tinghører, gjøre vitterligt, at Aar efter Kristi Fødsel 1660, Torsdagen den 20 December, paa forskrevne Ting for os og Dannemænd flere var skicket hæderlig og vellærd Mand, Hr. Hans Nielsøn, Sognepræst til Kjelby Sogn her paa Møen, som for Retten fremæskede Hans Øster i Spegelsby, Hans Mogensøn, Mogens Skomager ibid., Anders Pedersøn i Ullemark, Jens Skov ibid., Hans Christoffersøn i Kjelbymagle og Rasmus Nielsøn ibid., deres Sandhed at vidne og tilstaa. Og derom gjorde forskrevne Hr. Hans Nielsøn sine Spørsmaal til dennem saaledes som følger. 1. Om det var dem ikke bevidst, at han, der Fyrsten af Weimar laa her paa Landet med sit Regiment, for sine Sognemænd i Kjelbymagle, Porlup, Kjelbylille og Taastrup udsatte den største Del af sit Sølv, som han da havde. 2. Om han ikke blev udplyndret, den første Dag Svenskens Folk kom her paa Landet i det sidste Indfald. 3. Om han ikke forstrakte mange af hans Sognemænd sit Korn, som han havde, til deres Proviant og Kontribution. 4. Om han ikke fast havde den strængeste Besværing, som nogen kunde have her paa Landet, eftersom han boede paa den almindelig Landevej og kunde ikke være deres umaadelige Besøgning kvit enten Nat eller Dag. 5. Om mange af hans Sognemænd ikke ere blevne skudt paa Valsteden, og ellers mange ere siden hendøde, Mand og Kvinde, og mange ere komne fra deres Gaarde, hvorover han haver lidt allerstørste Skade, eftersom han intet af sin Gjæld kunde der bekomme. 6. Om Bønderne ikke

ere ødelagte i hans Sogn, saa der er ikke over to temmelig ved Magt, som kan give hannem noget af sin Rente. 7. Om ikke hans egen Avling var slaget fejl, saavel som paa det ganske Land, hvor de meget lidet havde saaet, saa han ikke haver det, som han kan opholde sit fattige Hus med, langt mindre at han skulde have noget til at saa i Jorden igjen. 8. Om ikke hans Heste og Hopper og en god Del af hans Kvæg og alle hans Faar blev hannem fraranet og bortstjaalet. Som samme Spørgsmaal formeldte.

Og efterat forskrevne Mænd vare af bemeldte Hr. Hans Nielsøn tilspurgte, da for Retten fremstode de og enhver for sig ved Ed med oprakte Fingre vandt og tilstod, dennem i Sandhed vitterligt og bevidst saaledes at være, som samme Spørgsmaal til dennem formelder. Herefter var forskrevne Hr. Hans Nielsøn Tingsvidne begjærende (som da meddeltes ham etc.).

Den 24 Febr. 1661 udgik der kgl. aabent Brev, om at Hr. Hans Nielsen i Kjelby maatte aarlig i 4 Aar nyde 30 Rdl. af de mønske Kirkers Beholdninger til Hjælp i sin store Nød. (Sjæl. Reg. 25, 61).

20.

Stormægtigste, højbaarne Fyrste, allernaadigste Konning og Herre.

Eftersom den fattige Mand Hr. Hans Villadsen, Sognepræst til Glumsø og Bavelse Sogne, skriver mig til og klageligen lader vide hans store Ulykke (desværre) saaledes: At den 8. Februarii henved 10 slet, der han og Folkene vare i første Søvn, er Præstegaarden kommen i Brand formedelst en [af] Pigernes Forvarlosing, og alt baade Huse, Boskab, Klæder, Korn, Fæ og tvende Piger forbrændte, og blev Præsten med de andre sit Folk, Fæsteenke og hendes Barn neppeligen reddede Livet, som hartad nøgne udkom af denne Fare; og ere fire andre Bøndergaarde ogsaa med opbrændte. Og efterdi Præsten ikke haver Klæder og andet til at rejse med hid, ej heller trykt Papir¹⁾, skriver han

¹⁾ Hvad vi nu kalde stemplet Papir.

mig til herom, eftersom han lang Tid haver været Skolemester i Ringsted Skole¹⁾, og der forholdt sig meget vel, og i denne Fejdetid udstaaet meget ondt, og intet faaet af sin Rettighed hos Bønderne, og nu havde sat sig i stor Gjæld, baade for Foder, Korn, Kvæg og andet, han havde sig tilforhandlet af hans Formands Barns Formyndere. Derfor er hans allerunderdanigste Bøn og Tilforsigt, at E. Kgl. Maj. naadigst vilde bevilge hannem en god Hjælp at maatte faa af Kirkerne her i Stiftet (enten tre eller fire Rdl. af hver, eller saameget som E. Maj. godt synes) saa og af Præster og Degne, eftersom sædvanligt er. Saa og at Lensmanden maatte hjælpe hannem med Bygningstømmer af E. Maj^s Skove paa Oringborg Len. Saadan stor Benaadning skal han altid underdanigst ihukomme i sine daglige Bønner til Gud for E. Kgl. Maj^s kongelige Huses Velstand og lykkelig lange Sundhed og Regjering. Og forbliver jeg altid

E. kgl. Maj^s underdanigste Tjener
Jørgen Seefeldt Christophersen.

Hafniæ, d. 22 Februarii Anno 1661.

Orig. i Sjælandske Indlæg 1661 A. Indlagt findes en lille Billet fra Jørgen Seefeldt til Kansleren om at tage sig af Sagen.

Den 1 Marts 1661 udgik der kgl. aabent Brev, om at Hr. Hans Villadsen maatte faa 2 Daler af hver Kirke i Sjælands Stift, som noget Forraad havde, hvorhos Stiftets Gejstlighed opfordredes til at vise sig gavmild mod denne deres nødlidende Næste. (Sjæl. Reg. 25, 67—8).

21.

Den højædle Herre, min gunstige Patron og højærede Øvrighed vilde af kristelig Medlidendhed ihukomme mig fattige Præstemand, som tro Tjener og Undersaat, og forhjælpe mig til noget af Kirkernes Forraad paa Møen at købe Plovheste, Kvæg og Korn for til Sæden og Føden; thi i al Sandhed Svensken haver gjort mig saa fattig, at

¹⁾ Ny kirkehist Saml. III, 456

jeg bedrøvede Mand haver ikke det tørre Brød at leve af, og Sognefolket er saa forarmet, at de har ikke givet mig paa 3 Aar moxen en Haandfuld Korn eller anden Rettighed, hvorover jeg fattige Præstemand er geraaden i største Armod, og veed ingen Middel at søge, uden Gud og den kristne Øvrighed, forhaabendes at nyde nogen Hjælp. Den almægtige gode Gud, som er alle Velgjerningers Belønner, vil jeg daglig bede, han saadan Miskundheds Gjerning rigelig belønne vil. Af Kjøbenhavn den 18 Aprilis 1661.

Ed. Magn. underd. Tjener paa Møen
Niels Frandtzen.

Orig. i Sjæl. Indlæg 1661 A. Den 19 Juni 1661 fik Hr. Niels Frandsen i Magleby paa Møen kongeligt aabent Brev, om at han i tre Aar maatte nyde 30 Daler aarlig af de møenske Kirkers Beholdninger (Sjæl. Reg. 25, 135). Men det lader til, at denne Anvisning paa de forarmede Kirker ikke har været meget værd; ialfald fik samme Præst den 1 Marts 1662 et nyt Kongebrev paa, at han maatte faa $\frac{1}{2}$ Daler af hver Kirke i Sjælands Stift, som havde noget Forraad, hvorhos Stiftets Gejstlighed opfordredes til at hjælpe denne nødlidende Embedsbroder (Sjæl. Reg. 25, 260).

22.

Den højeste og yderste Nød og Elendighed gjør det, at jeg fattige Guds Ords Tjener min allernaadigste Herre og Konning med denne min allerunderdanigste Supplication mod min Vilje maa molestere og ansøge, eftersom til det gemene Onde, som Fjendens umilde Tyranni Landsens betrængte Patrioter og mig i Sønderlighed paaførte udi min fattige Formues, ja Klædernes af Legemet Bortrøvelse, er endogsaa tillagt en særdeles og fast ubodelig Ulykke, dog af den samme Kilde oprunden, nemlig at [mit] ganske Gods og Formue, som fra Fjendens Haand var tilbage, ved den skadelige og ulykkelige Ildebrand, som i Fjendens Quarter to Gaarde fra min Bolig ved Midnatstide blev antændt, ganske i Grunde er bleven fortæret, opbrændt og lagt i Aske, og jeg selver med Livet neppelig undkom, saa at den gruelige Storm, som føjede sig tillige med den forskrækkelige Ildebrand, efterlod sig hverken Stikke eller

Stage, uden aleneste en uslukkelig Gjæld og Vidtløftighed, som jeg mig for den fattige Enkes Skyld med mange ufødte Smaabørn, som jeg fandt for mig paa Steden, mig haver paataget, at jeg intet skal melde om den tredie og snart højeste Elendighed, langvarig Sot og Sygdom, i hvilken den kjæreste Helbred ved Herrens Haand mig er berøvet og frataget, af hvilken Elendighed jeg min bedrøvelige Tilstand saalænge at dølge og fortie er betvunget.

Over al saadan geraaden Jammer og Bedrøvelse vidste jeg næst Gud ingen bedre Trøster mig for at beklage end min allernaadigste Herre og Konning, paa det allerydmygste og underdanigste supplicerende, at hans store kongelige naadigste Mildhed . . . mig fattige Mand nogen Hjælp af Kirkerne her paa Landet vilde forunde, som for mig andre fattige Guds Ords Tjenere, der end ikke i saa høje Maader ere fristede, allerede mildeligen er vederfaret (etc.).

Thomas Clausøn Jeger.

Af Thestrup Degnestavn d. 18 Juni 1661.

Orig. i Sjælandske Indlæg 1661 B. Vedlagt findes følgende Tingsvidne:

Claus Villumsen i Herlufmagle, Herredsfoged i Tybjerg Herred, og Oluf Pedersen ibid. Skriver, gjøre vitterligt, at Aar 1661 Torsdagen den 6 Juni paa forbemeldte Ting var skikket hæderlig og vellærd Mand Hr. Thomes Clausen, Sognepræst i Averside og Thestrup Sogne, og sig højlig beklagede, at Fredagen om Natten, som var den 15 Aprilis 1659, er hans Præstegaard, han i Averside iboede, med Gods og Formue ganske og aldeles afbrændt, og samme Ulykke skete af de Svenske, som var indlagt i anden og tredie Gaard næst ved Præstegaarden, som først afbrændte, og derfra hastelig kom Ild i Præstegaarden om Midnatstide, hvor Præsten nær havde blevet opbrændt, og saa blot undkom, at han ikke havde eller kunde faa med sig Sko til sine Fødder eller andre Klæder uden sin Præstekjole, han svøbte sig udi; og ingen turde eller kunde komme til at redde for den gruelig grumme Ild og Blæst, saa hans

ganske Formue, Korn og nogle Heste, Hopper, Svin og andet opbrændte, og hvis lidet, som Ilden havde levnet, blev af Svensken ganske bortrøvet, og hans Karl, formedelst han vilde redde noget Kvæg, slog de ihjel og kastede hannem i Aaen. Og førend denne Ulykke kom, som forbemeldt er, der Hr. Thomes skulde rejse til Næstved efter Kirkevin, og da paa Hjemvejen blev af Svensken ganske udplyndret og afklædt, hvorudover han haver ganske ingen Middel til at bygge eller at hjælpe sig med, med mindre Gud og kristelig Øvrighed vilde komme hannem til Hjælp, og samme hans Nød og store Elendighed anse. Denne Hr. Thomeses ynkelige Klagemaal beviste han med efterfølgende Vidnesbyrd, nemlig Hans Hansen i Averside, Peder Michelsen, Jens Pedersen og Jens Hogensen dersammesteds, hvilke vunde efter Loven, at det saaledes (desværre) befindes udi Sandhed at være, som for^{ne} Hr. Thomes Clausen klageligen haver angivet. Og end ydermere vunde samme Mænd, at Sognet er ganske armelig, og mange Gaarde afbrudte og staa ganske øde, og de, som ere ved Gaardene, ere og ved ringe Middel og haver lidet saet, saa den fattige Mands Hjælp hos Bonden ringe bliver til hannem at opholde med sit Hus og Folk. (Herom meddeltes der derpaa Hr. Thomes Clausen et Tingsvidne).

Den 25 Juni 1661 fik Hr. Thomes Clausen i Averside Kongebrev paa, at han maatte nyde 1 Rdl. af hver Kirke i Sjælands Stift, som nogen Middel og Forraad havde (Sjæl. Reg. 25, 150).

23.

Frands Hansen, Sognepræst i Ørsted og Daastrup i Sjælands Stift, beder den 4 Januar 1662 Kongen om Hjælp af Kirkerne i Ramsø Herred. Han havde været Præst i 43 Aar, havde 10 Børn, som endnu vare »uopfødte og uforsynede«; han henviser til »mine trende store bevislige Udplyndringer udi Fjendens og Fejdens Tid, med mine smaa Sognes meget forarmelige og slet en Del ruinerede Tilstand, samt Grødens og Sædens store Misvæxt disse

tvende Aar, med min Præstegaards meget ringe Brug og Avling, hvorover jeg ej det tørre Brød og bare Øl have kan.
Orig. i Sjælandske Indlæg 1662.

24.

Stormægtigste og højbaarne Fyrste, naadigste Herre og Konge.

Vi fattige Mænd, Guds og Hs. Maj^s Tjenere paa Møen, udi al Underdanighed give Hs. Maj. tilkjende, at hverken vi eller Kirkerne her paa Landet af vores overblevne Sognefolk han bekomme hvis os af gammel Tid og efter Hs. Maj^s naadigst udgivne Breve til vores Underholdning forundt og tillagt er, og alligevel vi det ved Retten have begyndt at søge, saa dog have vi moxen ingen Gavn haft deraf; thi vi af Rettens Betjente ere opholdne, indtil Bonden sit Korn mestendelen afhændet haver, og hvis beholden findes til hans Sæd og Ophold kan vi ej blive delagtige udi, efter Hs. Maj^s naadigste Forordning. Hvorudover Kirkerne ere meget forfaldne, og en Del af vi fattige Mænd ere geraadne hen i stor Armod. Beder derfor paa det allerydmygeligste, vi maa annamme vor Tiende paa Ageren udi Negen, saasom det paa andre Steder sædvanligt og brugeligt er; thi ellers vide vi ikke, hvorledes vi fattige Mænd uden idelig Kiv og Trætte og ulidelig Omkostning den ringe Rente og Rettighed, os naadigst tillagt er, kan bekomme.

Foruden dette nødes vi til at andrage for vor allernaadigste Herre og Konge, hvorledes vores Ildebrand, som altid tilforn af Hs. Mj^s Skove her paa Landet til Nødtørf er os bevilget, nu en langsommelig Tid er os nægtet, saa at vi herover have lidt stor Nød, og endnu ej veed, hvor vi skulle vort fornødne Brænde bekomme, om den kongelige Naade, som Præsterne her paa Landet altid hidindtil i den Fald vederfaret er, herefter (det Gud forbyde) skal ophøre. Thi baade ere Middelen ringe hos enhver af os; og dersom vi end havde Middel til at kjøbe, var her slet intet

fangeligt. Hvorfore vi paa det allerunderdanigste ere af vor allernaadigste Herre og Konge begjærendes, at Hs. Kgl. Maj. naadeligen vil forunde, at vi den sædvanlig Hjælp herefter som tilforn af Skovene her paa Landet til vores Nødtørft maa nyde, anseendes at vi fattige Mænd ej vel uden Ildebrand med Hustru og Børn kan leve (etc.). Stege den 13 Januarii Anno 1663.

E. Kgl. Mj^s allerunderdanigste Tjenere

Hans Nielsen, Niels Frandtzøn, Hans Anderson,
 Præst til Kjelby. Præst til Magleby. Præst til Søndersogn.
 Peder Olufsøn,
 Præst til Borre.

Sjælandske Indlæg 1663 A. Herpaa kom følgende Svar:

Aabent Brev anlangende Præsterne om Tiender af Almuen
 paa Møen.

F. 3. G. a. v., at eftersom Præsterne paa vort Land Møen for os underdanigst haver ladet andrage, hvorledes dennem skal forholdes hvis de af gammel Tid og efter kongelige udgivne Breve til deres Underholdning forundt og tillagt er, saa Kirkerne derudover forfaldne ere, og endel af bemeldte Præster i stor Armod skal være geraaden, da hyde vi hermed, saa og strængelig og alvorlig befale forbemeldte Bønder og Almue paa forskrevne vort Land Møen, at de tilbørligen tiender, saa fremt de ej derfor vil stande tilrette, som vedbør. Hafniæ 25 Febr. 1663.

Sjælandske Registre 25, 383.

Uddrag af Præsten Christiern Nielsen Juels Aarbog.

Ved

Holger Fr. Rørdam.

Om nærværende Aarbog, der indeholder Optegnelser om Begivenheder og Personligheder — navnlig Præster — især fra Viborg Stift i det 16de Aarhundrede, har jeg meddelt temmelig udførlige Oplysninger i min Afhandling, »Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge efter Reformationen« S. 43—44. Her skal derfor kun bemærkes, at Forfatterens egenhændige Optegnelser, som vi ville kalde A., og som ere lagte til Grund for nærværende Udgave, findes i Gehejmearkivet. Men da flere Blade ere udfaldne af samme, har jeg suppleret det efter et gammelt Udtog, som er gjort deraf, medens Haandskriftet endnu var fuldstændigt. Dette, som nu findes i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 877 c. 4, kalde vi B. Endvidere findes i Gl. kgl. Saml. 2420. 4 Afskrift af en Aarbog fra det 16de Aarhundrede, som det synes forfattet af en Mand, der levede omtrent i samme Egn som Christiern Juel (sønden for Aalborg), da den omhandler en Del af de samme Personer og Begivenheder. Af denne, som vi kalde C., har jeg dels suppleret Juels Optegnelser paa enkelte Steder, dels tilføjet en Del Notitser deraf, som havde Interesse; dog har jeg til Adskillelse fra det øvrige sat det med en mindre Skrift. Endelig findes i Testrups haandskrevne Rinds Herreds Krønike ogsaa et Udtog af Chr. Juels Aar-

bog (D.) fra en Tid, da Haandskriftet var fuldstændigere, end det nu er, ogsaa deraf har paa et enkelt Sted noget kunnet uddrages til Supplering ¹⁾.

Da en Del af Chr. Juels Optegnelser angaar Personer, der ikke have nogen historisk Betydning, har jeg udeladt adskilligt vedkommende saadanne, idet jeg dog har haft for Øje ikke at bortskjære noget, som kunde have Betydning for dem, der nærmest maatte kunne gjøre Brug af disse Optegnelser; saaledes er navnlig alle Bidragene til Præstehistorien medtagne, saa meget mere som de stamme fra en Tid, fra hvilken ellers ikke meget af den Slags er bevaret. Ligeledes alt hvad der vedkommer Vidskil Kloster.

De med * mærkede Notitser angaaende de adelige Slægter Bjørn og Friis ere indførte i Hdsk. senere end det øvrige, dog ogsaa med Chr. Juels Haand, og ere vistnok af ham uddragne af en Familiebibel eller lignende samtidig Slægtoptegnelse, som han har haft tillaans. De Optegnelser, han har uddraget af trykte Skrifter eller af ældre haandskrevne Aarbøger, som endnu haves ²⁾, ere næsten alle her udeladte. Forøvrigt vil jeg kun gjøre opmærksom paa, hvad jeg andensteds har fremhævet ³⁾, at Forfatterens Optegnelser om hans eget Levned, der ere indstrøede i Aarbogen, i kirkehistorisk Henseende ere mærkelige, idet de vise, hvorledes en Mand ved Midten af det 16de Aarhundrede kunde blive Præst uden nogensinde at have studeret ved noget Universitet, alene dannet i en Latinskole og i et Par af de dengang endnu bestaaende Klosters.

* Anno 1532 den 30 Julij wed 2 slett efter middag bleff Biørn Andersen, som siden fick Stenholt, fød paa Stenholt.

Anno 1533, Alle Helgens aften bleff ieg, Christiern Nielsen Jwel fød.

¹⁾ Jfr. Saml. til jydsk Hist. og Topografi. I, 342.

²⁾ Se mit anf. Skrift, Historieskrivningen i Danmark, S. 44.

³⁾ Kjøbenhavns Universitets Historie. I, 325.

Anno 1538 feria quinta ante pentecosten obiit Dn. Theodgarus lector theologicus Vibergæ¹⁾.

Eodem anno natus est Petrus Theodgari dominica post Philippi et Jacobi, iam Superintendens Vibergensis.

* Det samme aar den neste søndag efter S. Olai regis stod Hendrich Frisis Brøllup til Ørlund, paa Raffnholdtt med Jomfru Margrette Bild.

Anno 1540, torsdag nest efter Bartholomæi, bleff Hertug Mogens, Kong Christian 3 søn fød paa Kiøbenhaffns slott ved xi slett den 26 Augusti.

* Samme aar paa Sancti Hans Dag medsommer vaar Hendrich Frisis søn, Jesper Fris, fød paa Ørlund om eftermiddag mellem 5 oc 6 slætt²⁾.

* Det samme aar, den 4 dag Decembris, øluff slett om afftenen bleff Hendrich Frisis datter, Anne, fød paa Ørlund.

Anno 1541 leffuerdag nest efter S. Olai regis et martyris da brende Aarhus. Samme aar S. Jacobi apostoli dag wor ett stortt oc forskreckelig iordskell.

* Det samme aar den 17 dag Decembris bleff Hendrich Fris til Ørlunde hans datter Karine Friss fød paa Ørlunde om eftermiddagen mellom 2 og 3 slætt.

Anno 1542, feria quinta pentecostes, obiit Mathias Stub, proconsul Viburgensis, in cuius loco substitutus est Johannes Katt.

Eodem anno sabbato trinitatis priuati sunt rustici suis bonis.

Samme aar S. Walburg dag døde Joachim Rønnou, wduald Biscop till Roskild domkircke, paa Kiøbnehaffns slott y fengtzell.

* Anno 1543 den 9 dag Martij, da klocken waar 9 formiddag, bleff Hendrich Friss till Ørlunde hans datter Dorethe Friss fød paa Ørlunde.

¹⁾ I Pontopp. Anm. eccl. Dan. III, 257 siges, at Tøger Løvenbalk døde 1540 som Præst ved Sortebrødrekirke i Viborg.

²⁾ Denne Notits er utvivlsom ved en Uagtsomhed indført under Aaret 1540 istedenfor 1539.

Anno 1544 døde Her Mogens Gøye, Hoffmester, paa Skandelborg, mellom Palme søndag og Palme mandag, thi slet om aftenen.

Eodem anno, dominica ante Simonis et Judæ, obiit Esper Simonsen, proconsul Viburgensis, in cuius loco vocatus est Nicolaus Andreæ.

* Dett samme aar den 8 dag Junij mellom 2 oc 3 om morgenen bleff Hendrich Fris til Ørlunde hans søn Niels Friis fød paa Ørlunde.

Anno 1545, anden dag S. Michaelis, kom ieg Christiern Nielsen først till Schole wdj Alborg, oc waar ieg den tid, som baade min fader oc moder sagde, 12 aar gammell omnium Sanctorum der effter.

Anno eodem obiit Domina Anna, vxor magistri Nicolai Fris, Canonici Viburgensis, octauo Junij.

* Det samme aar paa S. Bartholomei afften, som er den 23 Augusti, der klokken waar sex, bleff Hendrich Friss till Ørlunde hans datter Marine fød paa Ørlunde.

* Anno 1546 den 26 Nouembris der klokken waar 8 om aftenen bleff Hendrich Friss til Ørlunde hans søn Otthe Friss fød paa Ørlunde.

Anno 1547 kom ieg fraa Aalborg til Widskield Closter till schole.

Dett aar døde Provist Suend i Vestervig.

Samme aar døde Doctor Johannes Sinningius y Kiøbenhaffn den 21 Nouembris.

Eodem anno Jacobus Fris, dominus de Lyungholm, pater Dominæ Christinæ Gabrielis, moritur.

Anno 1548, 21 Januarii, obiit Dn. Stygi Krumpen.

Eod. anno dimissus est Dn. Petrus ab officio superintendentis, ei successit D. Olaus Chrisostomus.

Anno 1549 feria 2da trinitatis obiit vigilantissimus et pientissimus vir magister Jacobus Skønningius, superintendentens Viburgensis, vir integerrimus¹⁾, cui eodem anno

¹⁾ C. tilføjer: Fuit rector scholæ Viburgensis annos 5, pastor 10, Superintendentens annos 12.

successit magister Chilianus Julius, qui dominica ante Michaelis ordinatus est Superintendens Viburgensis. Sequenti Dominica vocatus est Remerus parochus. Octava sequenti hebdomada post mortem magistri Jacobi Skønningii mortua est eius vxor Wolborge, relicto vnico filio, Petro Skønningio.

* Samme aar den 12 Augusti, som daa waar en søndag, om morgenen wed 2 slett, bleff Hendrich Friss til Ørlunde hans datter Jomfru Berthe fød paa Ørlunde.

Anno 1552 døde Mickel Nielsen til Kye den 12 Januarij.

Anno 1553 døde Doctor Olaus Chrisostomus, 2dus Superintendens i Vindelboe stict, den 8 Septembris. Ei successit M. Laurentius Nicolaus, Canonicus et Pastor Ripensis ¹⁾.

Anno 1553 pestis grauissima Haffniæ.

Eodem anno 5 Idus Decembris obiit Dn. Laurentius, scriba Sorensis.

* Dett samme aar løffuerdag nest for alle helgene dag, der klokken war x slet om afftenen, bleff Hendrich Friss til Ørlunde hans Søn Friderich Friss fød paa Ørlunde.

* Samme aar den 27 Septembris wed 6 slet om morgenen bleff Jomfru Ide Biørns fød paa Winstrup. Hun døde 1627 den 10 Julii, anno ætatis 74.

Anno 1554 kom ieg aff Wiburg Schole y paaske hellige dage oc till Wiskiellid Closter, oc waar saa der till Sancti Olai regis et martyris, oc drog siden der fraa, oc kom till Szoer Closter y Sieland.

Eodem anno Dn. Nicolaus Abbas Ringstadiendis, senio extremo confecto, in fata concedit, sabbatho proximo ante dominicam Esto mihi, et die lunæ sequenti sepulturæ traditur.

Eodem anno S. Thomæ apostoli natt for Jwll slo Las Huid Mogens Polsens Dreng, Rasmus Schriffuere, ihiell i Kindertofft, der Suennene laae der y Foring.

Eodem anno altero die Ephiphaniæ, 7 Januarij die, mor-

¹⁾ C. tilføjer, at M. Laurits Nielsøn blev ordineret til Biskop d. 30 April 1554 af M. Kjeld Juel, Biskop i Viborg.

tuus est magister Andreas Skowgaard Archidiaconus Viburgensis.

Dette aar resignerit Her Oluff Schøtte Viborig skole, och Her Rimbolt bleff skolmester igien. Och vaar Her Oluff skolmester vdi 14 Aar.

* Samme aar den neste fredag for Sancti Pauli conuersionis, der klokken waar sex om morgenen bleff Hendrich Friss till Ørlunde hans søn Jacob Friss fød paa Ørlunde.

* Samme aar den 20 Nouembris formiddag, der 12 slog, bleff Biørn Andersens datter Ingeborg fød paa Stenholt.

Anno 1555, nocte purificationis, 2 Febr., hora 12 obiit Dn. Chitillus Olai, Canonicus Viburgensis.

Eodem anno Dn. Johannes Bliiss obiit¹⁾.

Eodem anno 25 Febr. moritur Gabriel Gyldenstiern dominus de Restrup. Hoc epitaphium æneis literis depictum cernitur in monumento Gabrielis Gyldenstiern:

Her ligger erlig oc welbyrdig mand,
 Gabriel Gyldenstiern til Restrup hede hand,
 En kongens Høffuitzmand til Ørum leen,
 Han døde en salig Christi wen,
 Der mand schreff mdl. oc v. aar,
 Da lagdes hans liig paa baar.
 Her huoss huiler sig hans hustru kier,
 Welbyrdug frue Kistine Frisdatter,
 Jep Fris til Lyungholm hendis fader waar,
 Frwe Heluig hinde til werden bar.
 The leffuede baade y werden gudelig,
 I Christo døde de christelig,
 Med hannom leffuer de nu euindelig.

16 Maii aar 1565²⁾.

Eodem anno die Lucie obiit Hermannus Skeel til Kierlinghøl, iudex terræ Jutiæ et canonicus Viburgensis, sepultus die Thomæ proxime sequenti.

¹⁾ C har: Samme Aar om Sommeren døde Her Jens Bless, och samme Aar om Vinter skiød hans Sønn vid naffn Las Bless en pige ihiell.

²⁾ Ifølge C. er dette Fru Kirsten Friis's Dødsdag.

* Det samme aar den tisdag y den første hele wge y faste wed sex slett formiddag bleff Hendrich Fris till Ørlund hans datter Elizabeth fød paa Ørlunde.

Dette Aar slap Her Rimbolt Viborig skuole circa Michaelis, och Oluff Jenssen (som siden kom thill Schjørping, och dernest bleff Sogneprest i Aalborg thill vor Frue kircke, och bleff død strax ther efter hand did kom) fick den igten.

Anno 1556 nuptiæ illustrissimi principis et domini D. Vrici, ducis Megalburgii, cum illustrissima D. Elizabetha, prognata ex inclyta Daniae regum Holsatiæque ducum familia, celebratæ sunt mense Februario, dominica Esto mihi.

Obiit Petrus Godske, præfectus arcis Hafnensis, in ipsis turbis nuptialibus.

Eodem anno obiit Erasmus Scriba Sorensis in Borødt die Jouis post Paschatos, et altero die sepultus Sorø, cui ego mox successi.

Anno eodem die Jouis ante dominicam Jubilate obiit dominus Christopherus in carcere Sorø, qui per semi-quinque annos carceratus erat a regia maiestate Christiano 3 propter magistrum Georgium Superintendentem Fyonia.

Eodem anno obiit magister Christoferus Gyfft Sorø, lector theologicus et pastor eiusdem loci, sabbatho ante dominicam Jubilate, hora prima pomeridiana.

Eodem anno die Veneris ante dominicam Oculi visus est Cometa in oriente, qui postea longo tempore apparuit supra Daniam.

Anno eodem obiit Dn. Nicolaus Jaspari, Abbas Sorensis, sabbato proximo ante Petri et Pauli, hora vndecima antemeridiana, cui eodem anno successit Dn. Olaus Katzmoes.

* Samme aar, mandag for S. Thomæ apostoli dag, der klokken waar mellem 4 oc 5, bleff Hendrich Friss til Ørlunde hans søn Christiern Friss fød paa Ørlunde.

* Samme aar den 21 Martii wed 4 slet efter middag da bleff Anders Biørn fød paa Vinstrup, oc waar dett siste Barn, der bleff fød paa den gammell gaard.

Anno 1557, quinto die Maij, initiatus sum ego Christiernus Nicolai Jwell sacris Hafnia per magistrum Nico-

laum Palladium, Superintendentem Schaniæ, non enim a doctore Palladio fieri potuit propter aduersam eius valetudinem. Et ad hoc munus iuxta ritum apostolicum, per verbum Dei, preces ecclesiæ, manuum impositionem confirmatus sum ab iis, qui potestatem hanc habent iure diuino, a presbiteris videlicet et vicinis pastoribus, iuxta antiquam consuetudinem apostolicam ordinatus sum ad certam ecclesiam et populum mihi commendatum, et ad legitimum ministerium iuxta mandatum Christi, in eaque ordinatione mandatum mihi est, vt certum populum pascere verbo et administratione sacramentorum iuxta institutionem Christi. Eodem anno 16 die Maij dominica Cantate celebrabam missam primam Soræ.

Anno 1557 feria 6ta passionis Christi obiit M. Matthias Langius, Superintendens Arhusiensis.

Samme Aar Odensdag efter Cantate affbrende Her Peder Thomesens gaard i Thildsted.

Dette Aar om Sommeren døde Enuold Jensen till Visborg.

6 Nouembris obiit Magister Nicolaus Friis, Cantor Viburgensis, Anno 1557.

Dette Aar stod Her Otto Krumpens Brøllup i Kiøbenhaffn med Fru Anne Løckis datter.

1557 den 25 Septembris D. Nicolaus Hemmingius ornatus est gradu Doctoris Theologiæ præside D. Johanne Maccabæo.

Samme Aar døde M. Jens Mickelsen, Cannick wdj Viborg, den 14 Julij.

Den 5 Decembris oblit D. Johannes Maccabæus, S. Theol. Doctor Hafniæ, hora 3 antelucana.

Dette Aar den 16 Nouembris Mandagen efter Martini døde høylerde Mand M. Lauritz Nielsen Biscop offuer Wendelboe stigt Aalborg.

Dette Aar døde Her Claus Bilde, Just Høg till Wang, M. Niels Huid y Wiborg.

Samme Aar døde Olte Rosenkrantz paa Nesbyholm den 27 Septembris, och bleff begraffuen med en sine Sønner y Nesby kircke den 27 Octobris.

Aar 1558 kom M. Jørgen Mortensen Boringholmius (som var tilforn Sogneprest till vor Frue Kircke i Kiøbenhaffn) till Aalborg att vere Superintendens offuer Windelboe stigt.

Dette Aar døde Jens Rottfeld till Broistkou.

Anno 1558 Philippi et Jacobi begynte Kong Christian 3 først med genskaff aff Clostrene her y Danmarck.

Anno eodem, 20 Augusti, ipso die Divo Bernhardo dicato, obiit Dn. Mathias Liung, prior Sorensis, cui successit Dn. Nicolaus Black.

Eodem anno, vltimo die Augusti, obiit Dn. Johannes, Soræ, dictus confessor, qui ex Maribo venit Soram.

Eodem anno, 15 Septembris, obiit Simon Scriba, proconsul Kiøgensis.

Anno eodem die 2 Septembris mortuus magister Joannes Johannis Canonicus Viborgensis, cui successit Dn. Petrus Theocarus, iam superintendens.

Eodem anno, 13 die Nouembris, obiit Domina Sophia Nestuediæ in coenobio Dominicanorum.

* Samme Aar den 27 Martij mellom 8 og 9 eftermiddag bleff Biørn Andersens til Stenholt hans datter Jomfru Else Biørn fød paa Vinstrup, oc waar dett første barn, som bleff fød paa dett sted, som Vinstrup nu staar.

Anno 1559 die Veneris ante dominicam Judica submersus est magister Michael Brun, Theologicus lector Viburgensis, in suo fonte, laborabat melancholia et negligenter ab vxore custodiebatur. Ei successit Dn. Reimerus Petri.

Eodem anno, die 24 Junij, nempe ipso die Joannis Baptistæ sepultus est Joannes Katt, proconsul Vibergensis, in cuius loco vocatus est Petrus Hegelund.

Eodem anno, die 2 Julij nempe visitationis Mariæ, mortuus est Severinus Knebel (?), præfectus ciuitatis Vibergensis.

Eodem anno die 19 Decembris mortuus est magister Georgius Superintendens Fyonix, fuit hic diu cæcus, et tamen officio bene satisfacit.

Anno eodem vicit rex Fridericus 2^{ua} Thietmarsiam, 19 Junij.

Samme Aar kom ieg Christiern Nielsen fran Szoer Closter oc till Widskil Closter, S. Hans Baptistæ dag.

(Her mangler et Blad).

1560. Dette Aar indløb haffuet emellum Hardeboe Øre oc Thyøre, att der kunde skibe wdkomme aff Fiorden i haffuet, oc den tid indgick der aff haffuett mange vsigelig Flønder, oc bleff saare mange i Fiorden.

Dette Aar bleff Chresten Skriffuer Borgemester i Aalborg.

Dette Aar om Paaske fløtte M. Oluff Jensen, som var skolemester i Wiborg, der fraa till Skørping, oc Her Peder Tøgersen holt skoenen ved magt till Michaelis, oc da indtog M. Niels Juel den.

Samme Aar bleff Nyekiøbing i Mors affbrent vor Herris Himmel-farts afften vndtagen 14 huse.

Her Knud Gyllenstiern, som den tid var Lensmand offuer Vesternig oc Ørum, døde den anden Dag effter oc bleff begraffuen i Aars Domkircke.

Anno eodem, 22 Septembris, kom kong Friderich 2 till Widskield Closter mett Hertug Hans sin faderbroder, Her van Dona, Greffue Gunter van Barby oc alle hans mett-haffuendes folch om en søndag, oc bleff siden der til om tisdagen, klocken waar 8 slætt, oc wandrede der fran oc till Restrup; thette waar wdj Abbett Anders Andersens tid¹⁾.

Anno eodem den 30 Augusti falt Niels Møllers barn y Indermølle wnder mølle hyullett, oc kom bag wd wnder hyulet oc bleff død. Søndag nest effter tog baade hand oc hans hustrue Sidnie schrift y Closter kircke aff Abbett Anders.

* Eodem anno natus est Truderus Biorno 16 Aprilis in Stenholt.

Samme aar den første dag Septembris flytte ieg y dett huss, ieg lod bygge paa Frisborg backe.

Samme aar, 10 Octobris, obiit Petrus Faber in Malle, et eodem die sepultus est in cimiterio Malle.

* Samme aar torsdag nest for wor Frue dag purificationis, som kaldis kyndermisse dag, wor Frue dag kirkegang, bleff Palli Seurenson, som bode y Strandbygaard, ihjelskott aff Las Persens søn y Gunderupgaard, wed naffn Seueren Lauritzen, westen fra Gøttrup, oc førte hans hustru Anne Christiernsdatter hanom død til Strandbygaard.

Anno 1561, in profesto Martini, mortuus est Magister Joannes Tausen, Superintendens Ripensis vigilantissimus,

¹⁾ Abbed Anders af Tvskloster fik Følgebrev til Vidskild Kloster, at han der skal være Abbed. Datum Raulund S. Michels Dag 1537 (Reg. o. a. Lande. 4, 292).

primus restaurator Euangelij in Dania, in cujus labores cæteri verbi ministri ingressi sunt.

Anno eodem celebratæ sunt nuptiæ meæ in monasterio Vitæscholensi, quinto die Januarij, cum pudica, casta et honesta puella Agnete Viti filia.

Eodem anno die Veneris post Pascha, qui 11 Aprilis erat, obiit Christiernus Fris in Aagaardt.

Samme aar 16 Aprilis, som waar Oensdag y Poske wg, drochnett Thomis y Risgaardt met sine tuenne sønner oc en sin datter, der de skulle tage itt bundgarn y land, * oc det samme paaske fick ieg først Strandbye sogn.

Samme aar den 26 Aprilis flytte Her Jørgen Mattzen till Farstrup.

Samme aar 27 Aprilis, Jubilate søndag, døde Iffuer Krab.

Anno eodem ipso die diuo Barnabæ dicato, qui 11 Junij erat, Chatarina Christierni filia, coniunx Domini Andreæ Abbatis Vitæscholensis, in fata concedit, hora octaua antemeridiana, præsentè Domino Johanne Paulini in Kornum et me; postero die hora 11 sepulturæ traditur in Ecclesia Vitæscholensi.

Anno eodem, Sancti Luciani dag, som er den 7 Junij, døde Niels Skeel paa Nygaardt.

Samme aar døde Johan Höcken y Alling Closter, den 9 Junij.

Samme aar den søndag for Sancti Hans dag med-sommer, som waar den 22 Junij, giorde Las Persen y Gunderupgaard Anne sin Datters brulup mett Mas Seueren y Strandbygaard, som nu boer y Gøttrup.

Samme aar den tisdag nest for St. Barbaræ virginis, som waar den 2 Decembris, bleff Christiern Jwell y Randers, min faderbroders søn, ihieslagett y kalchhusett y Widskild Closter.

Samme aar, Dominica 1 Aduentus, quæ fuit vltimo Nouembris, initiatus est sacris Nicolaus Prang a Magistro Chiliano Julio Superintendente Viburgensi.

Samme aar denn 19 Decembris bleff Tyge Møllers arbeidz dreng halshuggen wed Aalbierck ting, som forⁿe Christiern Jwell yhielslo.

Samme aar døde Trogels Nielsen y Østergaard for Michaelis.

Samme aar døde Iffuer Pedersen wed Løgstedøer, som tilforn waar fogett y Widskiold Closter y Abbet Andersis tid.

Samme aar døde Christiern Nielsen y Brøtrup.

* Eodem anno, 15 Julij, natus est Jacobus Biorno in Stenholt.

Anno 1562, 19 Aprilis, qui fuit dominica Jubilate, celebratæ sunt nuptiæ Seuerini Laurentij in Østergaardt.

Eodem anno, 23 Aprilis, ipso die S. Georgio dicato, interemptus est Laurentius Diurskytt in Hallse a Thoma Johannis in How in horreo ipsius Thomæ.

Eodem anno, 19 Junij, døde Dirich Lambritzen y Aalborg.

Eodem anno, 28 Junij, nuptiæ Annæ Martini Joannis filia in Ettbølle celebratæ sunt cum Laurentio Seuerini in Wuldis y Gislomhærritt.

Eodem anno, 12 Julij, celebratæ sunt nuptiæ Francisci in Helming cum honesta puella Ingierd filia Pauli Seuerini in Gunderupgaardt. Ipsa obiit in partu anno 1580, primo die Junij.

Eodem anno, Dominica proxima ante Mariæ Magdalena, celebratæ sunt nuptiæ Christierni Martini in Offuerlade cum honesta puella Marina Christierni filia, in cœnobio Vitæscholensi.

Eodem anno et die nuptiæ Seuerini Pauli in Risgaard celebratæ sunt cum honesta puella Eddell, filia Mathiæ Nicolai in Ettbølle.

Eodem anno, Dominica proxima post Joh. Bapt., nuptiæ Michaelis Seuerini celebratæ sunt cum honesta puella, filia Mathiæ Nicolai in Oleburg.

Samme Aar Tisdag for S. Martini døde Claus Buch y Aalborg, om torsdag nest effter bleff begraffuit i S. Bodels kircke wed høyre siide aff høye altere, wed Mester Morten Hegelund, Sogneprest der samme sted.

Anno 1563, dominica Septuagesimæ, som waar den 7 Februarii, stod Pouell Poppes festen øll y Aalborg mett Jørgenn Knudtzens datter Maren, som waar salige Peder Becks effterleuerske.

Eodem anno, Søndag Oculi, som waar den 14 Martij, døde Coruitz Widfelt paa Friderichsborg oc bleff begraffuit y wor Frue kircke y Kiøbenhaffn, mellom 12 oc 1, den 28 Martij; gick samme tid 26 Herremendt wnder hans ligbaare, Konning Friderich 2 gick selff nest bag effter ligbaaren.

Samme aar, palme mandag, som waar den 4 Aprilis, bleff en wng dreng, som waar fød till Dansken, parteret y fire fierdinge for Østerport y Kiøbnehaffn wed 9 slett formiddag for forredderie, hand gjorde wed fem bodzmentd wden for Kiøbnehaffn paa itt skib, oc bleff hand satt paa fire steler.

Samme aar, den 7 Aprilis, som waar klokke Otthensdag, døde Pouell Seuerensen y Gunderupgaard, oc bleff begraffuit skiertorsdag i Strandby kierregaard.

Samme aar effter paaske bleff den krig oc feide begynt mellom Danmarck och Suerig (etc. ¹⁾).

Samme aar, som war 1563, den 3 Augusti, kom Hendrich Gyldenstiern till Wiskield Closter met kon. Matt^a breff paa for^{ne} Closter.

Samme aar, den 11 Augusti affskilldes Abbet Anders Andersen met for^{ne} Wiskield Closter oc wandrede till Lindhollum, som ligger i Kierhærret y Wendzysell.

Samme aar, den 27 Septembris, obiit Dn. Joannes

1) Under de følgende Aar findes i Aarbogen flere Efterretninger om Begivenheder i Krigen, men kun det almindelig bekjendte.

Erici in Borregaard, et postero die sepultus in templo Vitæscholensi, vespera diei Michaelis.

Samme aar, ipso die Simoni et Judæ dicato, qui 28 Octobris erat, peperit Elizabetha Brade, domina Henrici Gyldenstiern, filiam primogenitam in monasterio Vitæscholensi; et Sabbatho proximo sequenti, qui 30 Octobris fuit, obiit ex partu. Mense eodem ad diem trigesimum primum primogenita Elizabethæ baptizatur, ac Elizabethæ nomine donatur; Otto Brade eius auus, Prebernus Gyldenstiern eius patruus, domina Jutta eius amita, et alia vetula domina, nomine Sophia, infantis susceptores fuerunt.

Anno eodem, 14 Nouembris, sepulta est Domina Elizabetha Brade in Ecclesia Kættrup in prouincia Hæn, extra Aagaard, per magistrum Georgium, Superintendentem Vandalensis dioceseos.

Eodem anno, 14 Nouembris, obiit Simon Tordtzen, pater Domini Nicolai Prang, in cænobio Vitæscholensi, postero die sepulturæ traditur in eodem cænobio.

Anno 1564, 17 Januarij, interemptus est Petrus Tromborg a Seuerino Andreæ in Random.

Anno eodem, 16 Januarij, celebrantur nuptiæ Nicolai Maurittii in Borregaard cum honesta puella Christina filia Dñi Joannis Erici.

Eodem die celebrantur et nuptiæ coniugis Dñi Joannis Erici (piæ memoriæ) cum honesto iuvene Nicolao Joannis ex Brøtrup.

Eodem anno, 6 Junij, migratus sum ego Christiernus Nicolai Jwell, parochus Ecclesiæ Strandby, ex Frisborg in Wadegaard, qui iacet in prouincia Gislom, vna cum vxore Agnete, liberis, famulis, nec non et rebus omnibus.

Anno eodem, 18 Junij, celebrantur nuptiæ Joannis Laurentij ex Wandsted cum honesta puella Christina, filia Laurentij Petri in Gunderupgaard.

Anno 1565, 7 Martij, sepultus est Christiernus Johannis ex Rønberg in ecclesia Vitæscholensi.

Anno eodem, 6 Aprilis, sepulta est coniunx Mathiæ Joannis y Grynderup, quæ ex partu obiit.

Anno eodem, 17 dag Junij, gjorde Jens Mattzen y Strandbygaard sin foster datters, Eddel Torckildsdatters, brulup y Strandbygaard.

Eodem anno, 20 Junij, obiit Dn. Joannes Paulini in Kornum, pastor Ecclesiarum Løgsted et Kornum.

Samme aar bleff Hendrich Gyldenstiern till Aagaard skott y sitt been oc helle till skibs, oc bleff saa hiemme det sommer offuer.

Samme aar, den 5 Augusti, gjorde erlige oc welbyrdug Mand Jens Freberg till Freberg sin datters, Maren Jensdatters, brulup med erlig welbyrdig Wogn Andersen till Rolsgaard paa Hannis y Hanhærrit.

Eodem anno, 4 Septembris, obiit Paulus Tusen y Random.

Eodem anno, 7 Octobris, celebratæ sunt nuptiæ Andree Geed ex Stistrup cum honesta matrona, Andree filia in Gunderupgaard.

Anno eodem, 14 Octobris, celebratæ sunt nuptiæ Nicolai Byrgealsen ex Ollestrup cum honesta puella Johanna Laurentij filia in Gunderupgaard.

Anno eodem, 28 Octobris, celebratæ sunt nuptiæ Johannæ filiæ Andree Mathiæ in Random cum honesto iuvene Andrea Christierni.

Eodem anno grassabatur sæua et crudelis pestis (vt creditur) in tota Europa in vrhibus et pagis, ita quod non fuerit maior per multos annos.

Anno 1566, 28 Octobris, celebratæ sunt nuptiæ Charitarinæ Gregorij filia in Sørup cum honesto iuvene Mathiæ Fris ex Grynderup.

Eodem anno 13 Nouembris interemptus est Long Andreas in Liiff ex Simone Tuordtzen, præfecto eiusdem loci.

Anno eodem 3 Decembris interemptus est Laurentius Coquus ex Biørnsholm ex Martino Pauli in Sønderlade vespera diei Martis inter pocula.

Eodem anno ipso die sanctorum Viti et Modesti mortuus est Dn. Balthazarus, parochus Ecclesiæ Gryndersleff in Salingia, et sepultus est Dominica prima post trinitatis.

Anno 1567 denn fredag nest for Pingsdag, som waar den 16 Majj, brende Wiborg Domkircke mett baade sine spire oc all den største, ypperste oc bæste part aff Byen; klokkerne y Tornet støbtis aff ilden oc løb heden. Seeruercket y kircken brende ned, oc en stor wsigelig oc wbodelig skade der skede baade paa kircken oc byen, saa det staa icke till att rette igen y en mands tid eller nogre aff dem, som nu leffuer.

Eodem anno mandag nest effter første aduentz søndag, som waar den 1 Decembris, kom Konning Friderich 2 till Wiskield Closter y Hendrich Gyldenstierns tid, oc bleff der y tre natter, oc reisde der fraa om torsdag morgen, nest effter kom, til Torup y Rindtzhærret.

* Samme aar den neste søndag effter medsommersdag stod Hendrich Friss til Ørlund hans datters Jomfru Karine Friss hindis brølup paa Kiøbenhaffns Slott med Biørn Andersen til Stenholt.

Anno 1568 døde Gertrud Lauritzdatter, Peder Tuordzens hustru y Myrhøff, 2 Majj, aff barne.

Eodem anno 27 Junij celebratæ sunt nuptiæ Joannis Martini in Ettbølle cum honesta puella Anna Pauli filia in Gunderupgaard.

Eodem anno 4 Julij celebratæ sunt nuptiæ Joannis Mathiæ in Ettbølle cum honesta puella Anna Nicolai filia in Ørnberregaard.

Anno eodem 22 Augusti hora 12 antemeridiana obiit Marina Laurentii filia, vxor Severini Rold in Grynderup.

Anno eodem 23 Nouembris Magister Chilianus Jwell, Superintendens diocesis Viburgensis, primum visitauit Ecclesiam Strandby meo tempore.

Anno eodem den 19 Septembris stod Mester Niells

Jwells brølup, Canick y Wiborg, met Mester Kieldd Jwels datter Anna.

* Samme Aar den 30 Martij om natten mellom 11 oc 12 bleff Biørn Andersen til Stenholt hans datter, Jomfru Sidzel Biørn, fød paa Stenholt.

Anno 1569, 3 Martij, obiit Nicolaus Elbeck iunior in Huanstrup hora 10 antemeridiana, et postero die hora 12 sepelitur in Ecclesia Farsøe.

Anno eodem 15 Martij extinctus est Erasmus Germanus, seruus Domini Henrici Gyldenstiern, ex ebrietate in Aagaard. Bibebat enim vinum adustum ita abunde, vt inde extinguebatur.

Anno eodem 25 Augusti suspensus est Andreas Fintzen in prouincia Hinsted, quod factum est mandato Jacobi Søfeld in Visborregaard.

Eodem anno 22 Octobris obiit Christiernus Laurentij in Gunderupgaard.

Eodem anno mense Augusto obiit Mathias Fynbo in Tamdrup.

Anno eodem, vltimo die Augusti, obiit honestus vir Lau in Hegelund ac sepultus primo die Septembris in cœmiterio Thorum in Salingia.

Eodem anno 30 Octobris celebratæ sunt nuptiæ Iuari Martini ex Tamdrup cum honesta puella Martha, filia Joannis in Strandbygaard.

Anno eodem 4 Nouembris Martinus Christierni in Tamdrup, extremo senio confecto, in fata concedit et 6 Nouembris sepultus in cœmiterio Strandbye.

Eodem anno 13 Nouembris celebratæ sunt nuptiæ Petri Tuordtzen ex Myrhøff cum honesta puella Marina Josephi filia in Kiersgaard.

* Samme aar den 15 Decembris hallffgangen siu formiddag bleff Erich Biørn Andersens søn til Stenholt fød paa Kiøbenhaffns slot.

Anno 1570, 16 Julij, celebratæ sunt nuptiæ Marinæ

filiæ Petri Bimpske in Raffnstrup cum honesto iuvene Mauritio Georgii ex Øster Ørbech.

Samme aar och dag gjorde Tygge Møller y Wiskield Closters mølle Gertrud, sin Datters, brulup.

Samme aar den søndag nest for Sancti Martini, som waar den 5 Nouembris, gjorde Jens Nørholm, Raadmand y Aalborg, sin foster datters, Karine Clausdatters, brulup mett ærlige oc forstandig karll Christian Fincke, Borger ibidem.

Eodem anno et die celebratæ sunt nuptiæ Marinæ filiæ Joannis Mathiæ in Strandbyegaard cum honesto iuvene Joanne Laurentij in Tamdrup.

* Samme aar den 5 dag Decembris om afftenen, klokken slo øluff, døde Johan Friis Cantzeler wdi Kiøge y Sieland, oc den samme 14 dag der effter bleff begraffuet y wor Frue kircke i Kiøbenhaffn.

Anno 1571 Dominica Inuocauit, som waar den 4 Martij, bleff Mester Kield Jwell, Superintendens offuer Wiborg Stichtt, begraffuet y Wiborg Domkircke for Capitelsdøren, qui obiit 2 Martij.

Samme aar den 18 Junij døde Maren Vitudatter y Kornum paa afftenen hen wed 10 slett, oc bleff begraffuet den 20 Junij y Kornum kerregaard, østen op til hendis salige hosbund Her Jens Pouellsen, som døde sex aar tillforn.

Samme aar den 1 Junij stod Her Peder Lauritzens brulup y Kættrup y Hanhærritt mett ærlige quinde Sicke Tuorsdatter, salig Her Hermands efterleffuerske, som waar proust y for^{ne} hærritt.

Anno eodem Dominica 4 post Trinitatis, quæ fuit 8 Julij, Magistro Petro Theogari gubernatio episcopalis muneris imposita est in cathedrali templo Vibergîæ, vbi ordinatus et publice initiatus est, idque consentiente et approbante Ecclesia. Accessit et vnanimis omnium tam in ciuitate quam in vniuersa hac diocesi tum spiritualium tum secularium consensus, vt ecclesiis ad hanc spectantibus pro-

spiceret de ministris et pastoribus aptis, eosque, sicut Timotheo Paulus mandat, ordinaret. Facta est hæc ordinatio et manuum impositio a Magistro Laurentio, Superintendente Arusiensis Diocesis, et ab ijs, qui potestatem hanc habent iure diuino, a presbyteris videlicet et vicinis pastoribus, iuxta antiquam consuetudinem apostolicam.

Samme aar, den 5 Augusti, gjorde Frue Jutte Pødebusk til Irup sine tuende Døtters brulup paa Restrup, Jomfrue Karinis med Axell Gyldenstiern til Tim, Jomfru Annis med Coruitz Veffert, den tid Lensmand paa Hald. Neste Søndag effter kom, bleff Jomfru Anne hiemførdt till Hald, som waar den 12 Augusti, neste søndag for dyre wor frue dag. Den 19 Augusti, som waar den 10 Søndag effter Trinitatis, bleff Jomfru Karine hiemførdt till Ø Closter, som nu kaldis Oxholm.

Samme aar, denn 11 søndag effter Trinitatis, stod Hans Christiernsens Festenøell y Wiskield Closter, som tiende Hendrich Gyldenstiern, med Mætte Jensdatter y Hedegaards gaardsted paa fruier stuffuen, som waar den 26 Augusti.

Samme aar, den 29 Augusti, visiteret Mester Peder Tøgersen, superintendens, først Gislom hærrit till Her Jennis y Durup, som den tid waar prouist y for^{ne} hærrit, oc waar samme tid forsamble der alle Hærritz præsterne, som waar Mester Anders Grønning y Torupgaardt oc Her Niels Jensenn ibid., Her Anders Brasen i Logens, Her Lauritz Mattzen y Wulldis, Her Mattis y Gislom, Her Niells Jensen y Tiisted, Her Christiern y Rørbech, Her Mattis Iffuersen y Durup, oc ieg Christiern Nielsen y Wadegaard, waar oc sammested oc tid forsamble alle sogne degne y for^{ne} hærritt.

Samme aar, den 4 Nouembris, gjorde Las Persen y Gunderup sin datters Mætte Lauritzdatters brølup mett ærlige Suend Thomis Christiernsen, som waar fogget oc Schriffuer wdj Widskiold Closter, oc bleff hun hiemførdt till Wost y Hanhærrit den 18 Nouembris.

Wdj for^{ne} brulups dage bleff den Broe wed Trende Mølle først begynt aar oc dag vt supra.

Samme aar y Januarij monede da aage mand offuer Ørsund fraa Malmø til Kiøbenhaffn mett store leess, oc da frøse iij folck ihiell paa isen, som ginge fraa Malmø till Kiøbenhaffn.

Samme aar pantett Hendrich Gyldenstiern Wilsted sogn y Slæthærret.

* Samme aar den 6 Octobris bleff Biørn Andersøns til Stenholt hans datter Margrette Biørn fød paa Kiøbenhaffns slott.

* Samme aar den 9 dag Martij døde Hendrich Friss til Ørlund paa for^{ne} Gaard, begraffuet y Heselagger kircke.

* Samme aar den 16 Majj døde fru Karine Friss, som nu haffuer Wore ¹⁾, hendis moder paa Ørlunde oc ligger begraffuen y Heselagger kircke hoss sin hosbond Hendrich Friss.

Anno 1572 Hellig tre konger dag stod Hans Christiernsens brølup y Hedegaards gaardsted med Mætte Jensdatter.

Samme aar den 8 Februarij bleff brendt wed Aalbiierck ting en gamle Hyrde quinde, som wocte deris fæ y Nesbye, som hede Anne Nielsdatter, oc bleff skyllet for troldom oc bleff ynckeligenn pint y atskillige maade oc wilde dog intett bekieende.

Samme aar, den 25 Februarij, bleff Maren Jensdatter, salig Her Jens Poulsens datter, som waar y Kornum, troloffuet med Christiern Fris y Grynderup her y Wadegaard.

Samme aar denn 20 Aprilis stod Her Niels Prangs brølup, som boede i Kornum prestegaardt, met Her Suend Mattzens datter y Barmer, Maren Suensdatter.

Samme aar og søndag waar oc Torckild Nielsens brølup y Risgaard mett Karine Tamisdatter.

Samme aar, den 1 Majj, bleff ærlig og welbyrdig mands

¹⁾ Gaarden Vaar i Farstrup Sogn.

Christierrn Skeels till Fusing moder begraaffuit y Fusing kircke.

Samme aar den 29 Junij stod Jens Hasis brølup, som nu boer y Reffkierd y Huettbo herritt y Wendzyssel, mett Jens Aakierds datter i Aastrup. Den samme søndag stod Jens Lauritzens brølup, som nu boer y Torup y Rindzhærrit, mett ærlige pige Karine Ericksdatter i Klætrup. Samme Søndag gjorde Hans Schriffuere y Tæstrup sin fosterdatters Margrett Persdatters brølup mett Jens Schriffuer, som tiende Her Jørgen Lycke till Offuergaard.

Samme aar, den søndag nest effter wor Frue dag Berregang, som waar den 6 Julij, gjorde ieg Christiern Nielsen her y Wadegaard Maren Jensdatters brølup mett Christiern Fris y Grynderup y min portte lade.

Samme aar, den søndag nest for Mariæ Magdelenæ dag, som waar den 20 Julij, gjorde Peder Andersen y Torup sin Datters brølup, Gertrud Persdatter, mett ærlige karll Niells Winter y Knudstrup.

Samme aar 1572, den søndag som Margaretæ Virginis dag paafald, som waar den 7 søndag effter trinitatis, oc 20 dag Julij, stod Kong Friderich den 2 brølup paa Kiøbenhaffns Slot med Hertug Wlricks datter aff Michelborg, Freuecken Sophia, som er hans egen Fadersøsters datter, oc bleff hun kronedt om mandagen y Wor Frue kircke.

Samme aar den tisdag nest for S. Bartholomej apostolj, som waar denn 19 Augusti, døde Her Abbet Anders Andersen, y Lindholm y Wendzyssell, som først waar Abbett y Tuiss Closter y Hardzyssell, oc siden hen wed 30 aar y Wiskild Closter.

Samme aar den 19 Søndag effter Trinitatis, som waar den 12 Octobris, gjorde Seueren Star y Brøtrup sin Fosterdatters Else Jensdatters brølup met hederlig mand Her Jens Nielsen.

Samme søndag waar en stor forferdelig, farlig, grum storm, som haffuer wæritt y en mands tid; bleff der samme dag en stor skade giort paa Wiskild kircke oc andre huss,

oc paa Malle kircke. Samme tid forgicks mange skibe, som drog til Norgefisken, og megett folch alle wegne kring Dannemarck.

Samme aar den torsdag nest for den 3 Aduentz søndag, som waar den 11 Decembris, visiteret Mester Peder Thøgersen, Superintendent y Wiborg Stichtt, først Strandby kircke, oc waar samme dag en stor kullid mett frost oc snee.

Samme aar om Sommeren førend Mauricij dag bleff Mønten omsatt, saa der skulle gaa 4 marck paa dalerenn, som tre gick tilforn.

Samme aar waar en tør oc hede sommer oc megen tyrcke, oc bleff lidet korn til om aaret, en sk^e rug giallth Mauricij y Wiborg en marck dansk.

Anno 1573 den 15 Februarij bleff Anders Geed y Gunderupgaard stungen med itt suerd y sin bug megett farligt y Freberge, et nisi sua ipsius manu vitam defendisset, iam periisset.

Samme aar den 15 Majj døde Las Persen y Gunderupgaard.

Samme aar den 20 Majj bleff ærlige oc welbyrdug fru Jutte Podebusk til Irup siug y Randers, som hun kom till Byen om aften, oc døde der samme steds den 26 Majj.

Samme aar den 22 Junij brende Mariagger.

Samme aar den 28 Julij, som waar en søndag, bleff ærlig welbyrduge Frue Jutte til Irup begraaffuet y Aarhuss domkircke.

Samme aar for^{ne} søndag stod Freberg Jensens brølup mett Bolds datter, Maren Nielsdatter i Huandstrup.

Samme aar den 2 Augusti stod erlige welb. Mands Jørgen Frisis y Krastrup brølup med erlig welb. Mands Datter, Palli Jwells till Strandett, Landzdommer, Jomfru Anne Jwells.

Samme aar waar dett en megett stor oc languarige winter mett megen frost, som begyntis Simonis et Judæ dag om aaret 1572, oc warede saa till fiorten dage efter

Philippi et Jacobi mett frost y dett aar 1573. Fiorden bleff tillagt den 21 Novembris, som waar en leffuerdag natt. En sk^e rug gialtt fraa Mauricij oc ind till S. Hans dag medsommer en marck danske. Men siden bleff han io dyrer oc dyrer, saa mand gaff tre wgger for S. Olluffs dag for j sk^e rug y Aalborg 26 sk. danske, for j sk^e maalt en mk. danske. Samme aar gialldt en tønne haffre 4 marck danske.

Samme aar Dominica trinitatis, quæ fuit 24 Maij, comitia rex Fridericus 2 indicit Randrusiæ.

Samme aar 1573, 2 Decembris, creatus sum ego Christiernus Nicolaj Jwell de Wadgaard in Præpositum, in curia pastorali Logens, ab ipso Superintendente Magr. Petro Theogarj, non sine approbatione et consensu presbyterorum in provincia Gislom, qui fuerunt Mag. Andreas Grønning y Torup, Dn. Johannes Nicolaj in Durup, Dn. Mathias in Gislom, Dn. Andreas in Logens, Dn. Christiernus in Rørbech, Dn. Nicolaus Joannis in Torupgaard, Dn. Laurentius Mathiæ in Vuldis, Dn. Nicolaus Johannis in Kongens Tiisted et Dn. Mathias luarj in Durup.

Samme aar, den 3 Decembris, creatus est et Dn. Sueno Mathiæ de Barmer in Præpositum ab eodem Mag. Petro Theogarj cum consensu ministrorum verbi in Provincia Slett.

Samme aar indtog erlige oc welbyrdige Mand Biørn Andersen till Stenholddt Widskielld Closter, som hand affskyffte Kong Friderich den anden, oc indtog dette wed S. Martinj dags tiid. Den første Foggitt, som hand tilskicket oc satt paa gaarden, waar Mortthen Holst, en ret god beskeden karll. Siden Niels Christiernsen, der nest Christiern Perssen, saa Anders Knudzen, som kom derfra Snapsting aar 1587, oc da bleff Seueren Suendsen fogget igen.

Anno 1574 bleff Aalbierck ting flytt fraa Aallekircke, oc lagtt westen for Borregaard y Heden paa Lidebacken wed den nordist høy paa Liden, oc første ting, som der

bleff holdett paa, waar Snapstingh, der bleff holddet samme aar anden dag Sanctj Canutj, som waar den 8 Januarij.

Samme aar bleff Anders Geed y Gunderup Bierck fogett, oc sore sin Dommer eed for Biørn Anderssen till Stenholtt paa Biercke tinget fredagen den 29 Januarij. Bleff affsatt igen Aar etc. 1582.

Samme aar mellem 21 oc 22 Februarij døde Maren Vitusdatther, Her Jørgen Mattzens hustru i Farstrup.

Samme aar bleff Niells Furbo y Kiergaard oc hans siste hustru wiede den 9 Martij.

Samme aar den 27 Junij stod Hendrich Gyldenstierns til Aagaard brølup i Kiøbenhaffn met sin anden brud, ærlige oc welbyrdug Jomfrue Mætthe, Otte Rudz datter.

Samme aar waar dett ett megitt saare wott aar om sommeren, saa folcket fick moxen ingen ildebrand till bye.

Samme aar stod Her Christiern Christiernsens y Westerbølle hans brølup med Her Jacobs datter y Gedsted, Karine Jacobsdatter, sin andenn hustru.

Samme aar bleff Anders Geed y Gunderupgaard huggett lidett y sitt hoffuet, oc slaget farlig offuer sitt øye mett en wognekiep, y den dall westre Gunderupgaardt den 13 Nouembris.

Samme aar lod Biørn Andersen till Stenholtt forny Widskild kircke rett herlige med mure, tømmer oc tag, som waar dett sommer effter hand indtog Closterett wed S. Martinj dag om vinteren Anno 1573.

Samme aar lod oc for^{ne} Biørn Andersen bygge denn Carnappe, som stander wed sønder ende oc østen steenhusett, som fruer stuffuen er y Wiskield Closter.

Samme aar stod der Rystning for Wiborg den Mandag nest for S. Clemetz dag, som waar den 22 Nouembris, oc siden Rystning waar standen, gjorde Kon. Matt. Konning Friderich 2 Adellen gestebud paa raadhusett.

(Her mangler eet eller flere Blade).

* Samme aar (1574) den 1 Augusti stod Niels Friss,

Hendrich Frisis søn til Ørlund, hans brølup wdj Odense met Viuicke Gyldenstiern.

* Samme aar oc søndag stod Hendrich Friss til Ørlund hans datters brølup, Jomfru Berte Friss, met Eiler Brochenhuss.

1574 den 14 Octobris bleff Mester Jacob Jensen Holm skolemester i Viborg, och beholt skoelen i noget offuer 7 aar.

Anno 1575, den tredie søndag effter Epiphaniæ giorde Konning Friderich 2 ett stort Barsell paa Skanderborg met sin anden datter freueken Anna, den 23 Januarij, oc da war barnet sex wgger gammelt.

Samme aar den 19 Junij giorde erlige oc welbyrduge Mand Pouel Freberg till Freberg sitt brølup met ærlige oc welbyrduge Jomfru Elizebet, erlige oc welbyrdige Niells Skadis datter.

Samme aar den 26 Junij giorde Her Jørgen Mattzenn y Farstrup sitt andett Brølup mett ærlige pige Buolde Niellsdatter i store Erckestrup.

Samme aar den 17 Julij giorde erlige oc welbyrdiig mand Jørgen Skram till Tiele sitt brølup paa Drottningborg mett Klaus Daas datter, erlige oc welbyrdiige Jomfrue Hylleborg.

Samme aar den 24 Julij bleff erlige oc welbyrduge mand Frans Banner till Kockedal begraffuit.

Samme aar den 31 Julij giorde Hendrich Gyldenstiern till Aagaard ett stortt Barsell med sin søn Knud Gyldenstiern.

Samme aar den 5 Nouembris gick min kiere hustrue Agnet Vitusdatter till sin helseng, oc hensoff hun i Herren mellem den 21 og 22 Nouembris (etc.). Cuius obitum non sine altissimis gemitibus pauperes, miseri et egeni adhuc tacite deplorant.

Samme aar waar salt megett dyre, en t^e beijsalt gialtt 24 marck danske, 1 t^e Lønborg salt gialtt 20 marck danske, 1 t^e Læsø salt gialtt 12 marck danske. Samme aar gialtt

rug oc biug tønne 4 marck, giallt oc 1 t^e haffre y sæde-
tiden 4 marck dansk.

Samme aar bleff den nye predicke stoll y Wiskiell
kircke opsatt, oc stolerne i kircken giortt aff nye, oc den
store lade, som stander westen i ladegaarden, bygd.

Anno 1576, 31 Januarij, obiit Dn. Andreas Brasen,
pastor Ecclesiarum Logens et Alstrup.

Anno eodem 7 Februarij desponsata est mihi Anna
Suenonis filia in Barmer.

Eodem anno, 3 Junij, celebratæ sunt nuptiæ Christinæ
Pauli filia in Gunderupgaard cum honesto iuvene Iuaro
Laurentij de Elkiier.

Eodem anno celebratæ sunt secundæ meæ nuptiæ in
Vadegaard d. 24 Junij cum honesta, pudica et casta puella
Anna Suenonis filia in Barmer.

Eodem anno doctissimus vir Dn. Doctor Johannes
Pratensis, philosophus et medicus in Academia Hafnensi,
subito et præter expectationem, cum in auditorio maiore
publice doceret, ex tussi quadam et ex nimia sanguinis copia
extinctus est. Sed antequam emisit spiritum, bis in hæc
verba erupit: Domine Jesu, esto mihi propitius, Domine
Jesu, suscipe spiritum meum. Mox sublatis manibus, et
facie cælum versus conuersa, inter auditorum manus, tri-
bus vel quatuor editis singultibus, animam Deo commen-
dauit, in eo ipso loco, in quo quinquennium fere docuerat.
Atque ita ad extremum vsque vitæ spiritum auditores erudiebat,
et e scola terrena in cœlestem commigravit die 4 Junij.

Eodem anno, mellom den 1 oc 2 dag Decembris, som
waar mellom en leuerdag oc 1 Aduentz søndag, wed mid-
natz tid waar en stor, grum oc forførdelig storm, oc
warrede hen wed 3 timer. Hulcken storm giorde store
skade till land oc wand. Tornett paa Lundby kircke y
Slettherrit oc paa Alstrup kirke y Gislom hærrett bleste ned,
oc wtallige træer i skoffuene bleste op med rod, husse
ryst oc senge, folck laa y. Floden gaff sig saa høyt op,
som aldrig nogen mindis, der da leffuede.

Fraa kornett waar indhøstet samme aar oc ind till Jwell gialtt en sk^e rug xv, 14 oc 12¹⁾, thi der waar saare ringe rug till dett aar, mangestedz finge the saa gott som ingen rug.

Samme aar døde Jens Nørholm, Borgemester y Aalborg, aff pestelentze.

Eodem anno d. 19 Decembris obiit Domina Anna coniunx Georgii Friis, Dn. de Krastrup, in Ørbechgaard, quæ sepulturæ tradebatur in Ecclesia Ørum, Dom. proxima ante purificationis Mariæ, quæ est 27 Januarij, relicta post se vnica filia et duobus filiis.

Anno 1577, d. 25 Martij, bleff Niels Munck y Haffuebrogaard, som døde y Wendzyssel, begrauffuett y Haffbro kircke.

1 Martij mortuus est Martinus Huassius, Canonicus Wiburg., cui successit M. Jacobus Joan. Holmius.

Den 14 Martij døde Else Thuisdatter, Her Jacobs hustru i Sønderholm, filia mei patrui Dn. Thuonis past. eccl. Sønderholm.

Samme aar giorde Drotning Sophia Barsel den 12 dag Aprilis paa Fridrichsborg oc fødde en søn, som bleff kaldet Christian.

Samme aar bleff hollt retter ting y Viborg, wor Herris Himmelfarts dag, som waar den 16 Maj. Waar y Kon. Matt^e sted Peder Gyldenstiern, Danmarcks Marsk, Jørgen Rosenkrantz, Biørn Andersen til Stenholtt.

Samme aar giiorde Konning Friderich 2 en stor Barsell kost paa Kiøbenhaffns slot med sin første søn Christian, den 2 Junij, oc waar den største part aff Adelen her y Danmarck, som nogett actendis waar, faddere samme tid.

Samme aar den 9 Junij bleff Pallj Griss till Rosgaard paa Hannis begrauffuit y sin sogne kircke.

Eodem anno d. 20 Junij obiit Dn. Joannes Nicolai, qui vltra quadraginta annos fuit prouincialis pastor²⁾ prouinciæ Gislom, cuius successor ego eram in officio.

¹⁾ Her er formodentlig glemt Skilling.

²⁾ Her burde vel staa: præpositus (jfr. foran, S. 360.)

Samme aar den 23 Junij bleff min første sønn oc barn Vitus fød aff min anden Hustru Anne Suensdatter, y Wadegaard.

Den 29 Junij døde Her Niels Simensen eller Prang y Kornum.

Eodem anno d. 17 Julij initiatus est sacris Johannes Petri Hald, Successor Dn. Nicolai Prang in Kornum (piæ memoriæ) ab ipso Superintendente M. Petro Theogari, Superintendente diocesis Viburgensis.

Eodem anno, circiter idem tempus, Ericus Rud, præfectus Arcis Oleburgensis, obiit in reditu ex Haffnia, post celebratum puerperium filij primogeniti Friderici 2 Danorum regis, Christiani 4.

Eodem anno in diebus ante Laurentij Martyris¹⁾ obiit Absolon Jvel, Vibergix, Dominus de Willestrup, Prætor placiti vniuersalis Jutix terræ, et Cantor capituli Wiburgensis.

Eodem anno, die Natiuitatis Mariæ, celebratum est puerperium filii mei Viti, et baptismus eius per Dn. Suenonem, præpositum prouinciæ Slet, promulgatus est. Eius susceptores et compadres fuere: Nicolaus Michaelis in Kye, Vogn Pouelsen i Sløstrup, Dn. Nicolaus Joannis in Torupgaard, Martinus Holst præfectus Biørnsholm, Nicolaus in Ørnberregaard, Petrus Christierni in Strandbygaard, Chilianus præfectus coenobij Sebber, Petrus Mathix in Walstedt, Nicolaus Laurentij in Gunderupgaardt, honesta virgo Marina filia Nicolai in Kye, Anna Andreæ filia in Gunderupgaard, Christina vxor Dn. Suenonis in Barmer, Chatarina in Vosleff filia eiusdem, et Marina in Kornum coniunx Domini Joannis Petri Hald.

Anno eodem d. 2 Octobris sepulturæ tradebatur Domina Johanna in Eskiier.

¹⁾ C. har som Absolon Juels Dødsdag: 10 Augusti.

Eodem anno d. 16 Octobris sepulta est Domina Sophia de Nøraggergaard in Ecclesia Durup.

Anno eodem d. 10 Nouembris celebratæ sunt nuptiæ venerabilis et docti viri, Dn. Johannis Petri Hald, in pastorali curia Kornum in prouincia Slett, cum honesta matrona Marina Suenonis filia, vxore eius prædecessoris.

Anno eodem d. 15 Decembris nuptiæ Mag. Jacobi Holmensis, Canonici Viburgensis, celebratæ sunt cum honesta et pudica virgine filia Mag. Petri Theogari, Superintendentis Viburgensis Diocesios.

Eodem anno d. 22 Decembris Hafniæ celebratæ sunt nuptiæ nobilissimi viri, splendore generis, pietate, sapientia, doctrina et omnis generis virtute excellentissimi D. Hilarij Grubbe, Domini de Lystrup, regni Daniæ Cancellarij, cum pudicissima virgine Christina Lycke, nata viro magnifico D. Georgio Lycke, D. de Offuergaard, equite aurato et senatore regni Daniæ dignissimo.

I dette aar gialtt i sk^e rug en marck danske, oc paa dett siste kunde mand icke fange dett till kiøbs nogen steds enthen paa slotte, herregaarde eller y kiøbstederne, men bleff en stor iammer mellom folcket. Gaff folck samme aar wd for korn søllff, kaaber, kleder, queg oc andett, saa att de bleffue gantske arme oc fornerede der aff.

Samme aar somme steder falltt fuglene ned aff lufften oc døde. Samme aar fantt folck mange døde reffue y marcken, oc hunde oc katte døde allmindelig mangesteds, oc siill y fiorden.

* Samme aar den 20 Junii døde Biørn Andersøn[s søn] Erich Biørn paa Samsø y sitt ottende aar, begraffuet y Aarhus domkircke.

* Samme aar 1577 lod Biørn Andersen til Steenholtt bygge den høge Carnappe offuer kielder døren y Biørns-holm, som windeltrappen gaar op y, murett aff grunden.

Anno 1578 d. 6 Januarii døde Niels Jensen y Hornsgaard oc bleff begraffuenn y Farstrup kircke.

Samme aar d. 3 Augusti stod Buolde Munkzdatters brølup y Haffbrogaard mett ærlige karll Niels Winter y Bilttofft.

Samme aar den 19 Octobris stod Michel Morthensens brølup y Wiborge mett Borgemesters Gunde Schriffuers datter Maren Gundesdatter.

(Her mangler et Blad).

* Dette aar begynte Biørn Andersøn først att bygge paa Worgaard, oc bleff byggett y dette aar den store lade huss . . de paa gaarden oc møllen.

Dn. Thuo Nicolai, Ecclesiæ Sønderholm Pastor, in vera fide piauque confessione Dei obiit 19 Octobris 1578.

14 Decembris obiit nobilis vir Johannes Kaas, præses arcis Aalburgensis. 31 Decembris obiit frater eius Ericus Kaas. Bleff de begrafne bode till Snåpsting i Viborg 1579.

Anno 1579, d. 8 Februarij, in Kongens Tiisted in prouincia Gislom celebratæ sunt nuptiæ filiæ meæ Chatarinæ cum venerabili ac docto viro Dn. Nicolao Joannis.

Anno eodem d. 21 Martij bleff min anden søn Pouell fød i Wadegaard mett min anden hustru Anne Suensdatter.

Samme aar d. 1 Aprilis fødde Maren Suensdatter y Kornum sin første søn oc barn Peder Jensen, mett sin anden hosbund Hr. Jens Persen Halld.

Samme aar, Dom. 1 Trinitatis, som waar den 21 Junij, bleff Pouells min søns daab wed hederlige mand Her Niels Jensen y Torupgaard forkyndett y Strandby kircke. Hans Faddere samme tid waar: Her Jens Perssen y Kornum, j daller y sølff. Her Niels y Torup, en gylden. Her Niells Jensen y Kongens Tisted, en daller. Niels Christiernsøn fogget paa Biørnsholm, j daller. Anders Geedt y Gunderupgaardt, j daller. Niells Lauritzen ibid., j daller. Christofer y Strandbygaard, 1 mk. Frue Ingierd y Støttrup, j daller. Kirstine Her Suends y Barmer, 3 mk. Else Suensdatter ibid., j mk. Anne Christierns datter y Strandbygaard, j daller. Karine y Ørnberregaard, j daller. Margrette Hans datter y Walssted, j daller.

Anno eodem d. 26 Julij celebratæ sunt nuptiæ Marthæ Petri filiæ in Strandbygaard cum honesto iuvene Joanne Mathiæ in Østre Strætt.

Samme aar den 9 Augusti kom min datter Sophia Christierns datter till ærlig oc welbyrdige Frue Karine Fris, Biørn Andersens husfrue til Stenholt; Gud giffue hende lycke oc fremgang y Jesu naffn. Amen.

Samme aar 21 Octobris kom Kistine Christierns datter, min datter, till erlige oc welbyrdige Frue Mætte Hendrich Gylldenstierns husfrue till Aagaard. Gud giffue hende fremgang oc lycke y Jesu naffn. Amen.

Samme aar oc dagh bleff erlige oc welbyrdig Mand Biørn Andersens søn til Stenholt, Anders Biørnsen, begraaffuet y Aarhus, som bleff ihjellstungett y Kollding aff en Tyusk Herremand d. 24 Septembris ¹⁾.

Samme aar d. 28 Septembris bleff Her Jørgens søn y Farstrup, Christiern Jørgensen, halsshugget y Kiøbnehaffn for en studenter, hand ihjelslog med en mad iunge.

Anno 1579 bleff Tegelgaarden bygget i Wore, baade Tegelladen og tegeloffnenn. Item bleff samme aar dett lidett Lyst huss y lunden byggitt.

Anno 1580, wdj Mars monett kortt for paaske, till Westerhussen y den Marck Brandenburg ligendis lod Gud ned aff himmelen regne korn, som menniskan sammelett, fattige oc rige, oc bagitt der aff, oc bleff brødett tør oc søtt. Men hønns, fogle, fee eller suin wilde der aff icke ede, saa Gud haffuer alene giffuett menniskenn dett till spise oc send dennom dett ned aff himmelen aff sin milde haand, oc der mett giffuer tilkiende, hand will oss icke forlade, naar wi gjør efter hans willie oc beder rettelig wd aff hierttett ²⁾.

¹⁾ Paa et andet Sted angives Dødsdagen til 13 Sept., og Drabsmanden nævnes Otte Mogensen (ifr. nedenfor S. 375).

²⁾ Lignende vidunderlige Begivenheder fra Udlandet omtales oftere i Hdskr., men ere forbigaaede i dette Udtog.

Samme aar den 17 dag Augusti waar dett en megitt grusommelig storm, oc atter igen om leffuedagen nest effter, som waar den 20 Augusti, waar wæret end da stercker oc blest horder, saa der bleff wtalligt megit korn aff slagett paa marcken, rug oc biug sønderligenn, saa dett laa iordhylld, att mange menniske ficke stor skade, oc somme steder som sæderugen stod, ploget mand oc saade dett icke anderledes, end som Gud dett siellffuer saade, oc waar kornett megett dyrtt dett aar, mand kunde paa dett siste icke fange dett tilkiøbs, men menniken leffuede dett sommer mange stedz wed kaall, som de løste y marcken oc søde y wand.

Samme aar bleff i Wore det store Herbergis huss norden paa gaarden byggt offuen paa backen, oc stalden oc herberre husset oc wrthegaardsplancken. Item bleff oc samme aar byggitt det store Langhuss neden backen norden paa gaarden, som den nordist portt igengaar (!). Huilckett siden affbrende Anno 1587 den 13 Junij.

Anno 1581 Nuptiæ Nicolai Stygge D. de Nøraggergaard cum pudicissima ac nobilissima virgine Elizabetha Munck Dom. Esto mihi in Nøraggergaardt sunt celebratæ.

Eodem anno d. 27 Martij nascitur mihi tertius filius, Petrus, cum secunda uxore, cujus baptismus promulgatus est in Ecclesia Strandbye Dom. 9 post. Trinit., quæ est 23 Julij, per Dn. Suenonem in Barmer, eius auum. Compatres eius fuere Biorno Andreæ D. de Stenholtt, j gyllen. Paulus Freberg, Dn. de Freberg, j daller. Dn. Budeus in Selde, qui dedit j gyllen. Dn. Joannes Petri in Kornum, j daller. Ericus Laurentii in Lemdrup, j daller. Christiernus Jacobi in Snestrup, j daller. Andreas Ged, j gyllen. Petrus Christierni, j daller. Nicolaus Laurentij, j daller. Nicolaus Seuerinj, j daller. Petrus in Walsted, j daler. Virgo Marina in Kye, j gyllen. Domina Inger in Støttrup, j gyllen. Christina mater Annæ, j daler. Uxor Dn. Nicolai in Torup, j daler. Boel in Strandbygaard, j daler, Chatarina in Tisted, j daler. Elizabeth in Barmer, j daler. Parua Christina, 5 sol.

Samme aar bleff byggett y Wore gaard koestalden, øxne staldenn, som er wdsko till den ene side, oc Smiden paa hin side møllen.

Samme aar aller først y Foraarett kom der en siuge her y landett, som de kaldett morbum epidemicum, som waar incurabilis oc offuerfaltt mange lande oc riger, oc moxeu saa gott som ingenn menniske enthen edell eller wedell, mand eller quinde, fattige eller rige bleff spartt nogen stedz, men drog igennem itt land effter dett andett, oc offuerfalltt alle menniske, oc mange der aff hen døde, oc den warede aleniste paa den fierde dag allmindelig, saa stod folckett op oc gick igenn.

Samme aar Philippi et Jacobi indtog Oluff Brochenhuss Sibber Closter, som hannd aff skiffte Kon. Matt. Konning Friderich den anden for sin Fruis goodtz.

Eodem anno Dom. 15 post Trinitatis peperit Marina Suenonis filia in Kornum secundum filium, Nicolaum nomine, a secundo marito Domino Joanne Petri Halld.

Eodem anno obiit Nicolaus Seuerini in Ørnberg gaard, d. 27 Octobris, annos natus 80, relictis liberis quatuor, qui omnes eum sunt secuti et vitam morte commutauerunt ante circumcisionis Domini.

Eodem anno obiit Laurentius Tromslar in Viburg, qui ex casu improviso periit d. 23 Nouembris, descensus monte scholæ bene potus cadit, fractisque ceruicibus statim extinctus.

Samme aar waar her pestelentze y Myrhøff oc y Ørnberge gaard, som begynte fyrst y Myrhøff fredag nest for Mariæ Magdalænæ dag, som waar den første oc tiuende dag Julij, oc hen døde samme aar aff for^{ne} Myrhøff 24 mennisker, gamle oc wnge. Døde aff Ørnberregaard Niells Seuerensen sellff siuende: oc saa opholddt samme pestelentze her y Strandbye sogn y Jesu naffnn. Gud skee euige ære wed Jesum Christum.

Resten af Chr. Juels Optegnelser mangler, men af C. kan endnu tilføjes følgende Notitser.

1581, 7 Majj, Biørno Kaas Senator Regni sepultus i Starupgaards Kircke. 22 Augusti ejusdem anni Petrus Skram ex Wrup sepultus.

30 Augusti Nicolaus Axelsen sepultus.

3 Novembris ejusdem anni M. Jacobus Holmius resignavit Mag. Petro Høglø scholam Viburgensem, cum 7 annis magna cum laude præfuisset.

1582, 23 Januarij, conveniunt Viburgi nobiles quidam Holsati æd Biørnonem Andreæ in templo cathedrali; Ottho Magnus Holsatus occiderat filium Biørnonis in aula Regia Coldingi. De reconciliatione diu disceptatum, cumque homicida supplex utrumque genu flectere nollet, re infecta discesserunt.

6 Martij Viburgi stella ipso meridie conspecta post solem, quam ferunt multis diebus visam. M. Hieron. Ranc.

Die 30 Majj Laurentius Bartholomei de Westeriis bombardâ propria ictus obiit.

Ipsa Trinitatis festo sub initium concionis summæ ortum incendium Wiburgi in platea S. Michaelis. Dimissa concione ad extinguendum cives accurrunt, quatuor tantum curiæ absumptæ, atque ita Dei beneficio ignis extinctus.

Eodem die habita Hafniæ comitia publica, agebatur tunc causa Dn. Nicolai Star, qui litteras Episcopo scripserat conquerens de nobili Laurentio Rostrop etc. Facta reconciliatio causæ.

11 Augusti tempestas magna pomeridiana in Jutia.

Miseranda lues pecorum. Miserrima strages ouium.

1583 den 15 Octobris døde Biørn Andersen till Stienholt, Danmarckis Raad, Lensmand paa Aalborg hus.

27 Augusti ejusdem anni ex Fianzalia venerat Wiburgum vidua Mettha adducens fillam, quam finxerat obsessam a diabolo et docuerat gestus horrendos obsessionis simulare. Detecta tandem fallacia, puellam a matre sic institutam lucri causa, hoc die judicatum est a senatu reipublicæ, urgente regio mandato; præsentibus aderant N. Skram regius præfectus, M. Petrus Theocharus Episcopus, D. Olaus H., M Hieronimus et alij pastores. Miserandum fuit, filia ipsa causam egit contra matrem, puella 12 annorum.

Pestis in Dania, parva primum, mox sæviens.

Døde Her Jørgen Lycke, som the war sidste Ridder vdi Danmarck, anden dag Jul ¹⁾.

1584, 22 Aprilis decidit de scalis Christophorus Gøe Viburgi in ædibus Gondæi consultis et obiit.

1586, 23 Octobris nuptiæ Olai Bild cum filia Georgii Rosenkrantz Arhusiæ.

1587, 16 Februarij obiit in fide constanti M. Georgius Martini Boringholmius Episcopus Burglanensis, cui successit M. Jacobus Joannis

¹⁾ Denne Notits anføres efter B. I C. henfører Hr. Jørgen Lykkes Død til 28 Debr. 1584.

Holmius Ecclesiastes et Canonicus Wiburgensis, ordinatus Aalborgi Dominica 6ta post Pascha 1587.

I Christiern Juels Haandskrift er med en anden Haand tilføjet følgende Optegnelser om Præster i Løgsted og Kornum.

Efter Hr. Jens Pederssøn Hald kom Hr. Christen Christenssøn Stub, som ægtede Maren Svendsdatter Hr. Jens Pederssøn Halds Hustru. Hand blev Provst i Slet Herred efter Hr. Knud i Vilsted.

Efter Hr. Christen Stub kom Hr. Jens Ollessøn Skyth barnfødt i Kollerup præstegaard i Hanherred, han døde 1681.

Efter ham kom Hr. Povl Hanssøn Grum, barnfødt i Vilsted præstegaard, døde 1697 S. Marg. Dag. Efter ham kom Hr. Peder Sørenssøn Tuxen, ordineret af Doctor Hendrich Gerner.

Udenfor Tidsregisteret eller Aarbogen har Chr. Juel endnu tilføjet følgende Optegnelser om sine Børn af første Ægteskab.

Christiernus Nicolai Juel parochus Ecclesiæ Strandbye.

Anno quo mihi quaque die nati liberi sunt.

Anno 1562, 22 Aprilis, nascitur Chatarina mea filia primogenita in Frisborg extra cœnobium Vitæscholense. Hendis Fadere waare: Abbet Anders y Wiskield Closter, som gaff j daller. Her Jørgen Mattzen y Farstrup, som gaff j marck. Seueren Skredder foget y Wiskield, j marck. Christen Smed Stalmester ibid., j marck. Maren Vitudatter y Kornum, j daller, Berethe Badskiers y Frisborg, j marck. Maren Christiernsdatter y Ladegaarden, j marck.

Anno 1563, 16 Julij, nata est mihi secunda filia Christina in Frisborg. Hendis fadere waar: Hendrich Gyldenstiern till Aagaard, som da haffde Wiskield Closter oc sich dett samme aar, som gaff ij daller. Her Jørgen i Farstrup, j marck. Joseph Hansen en aff suennene, j marck. Maren Vitudatter y Kornum, j daller. Margrett, en aff Frwe Elizabeth Bradis pigere, 8 sk.

Anno 1565, 8 Junij, nata est mihi Sophia, tertia filia, in Wadegaard; d. 11 Junij baptizatur a Dn. Nicolao Prang, parochus Ecclesiæ Vitæscholensis, in Ecclesia Strandbye¹⁾.

¹⁾ I Hdsk. findes ogsaa i det følgende Faddernes Navne og Fadder-gaver, men da der intet mærkeligt er ved disse Navne, forbigaaes de i dette Udtoeg.

Anno 1567, 14 Octobris, nascitur mihi filia quarta Sara in pastorali curia Wadegaard, et Dominica 1 Adventus promulgatus est eius baptismus in Ecclesia Strandbye per Dn. Jacobum parochum Ecclesiæ Vitæscholensis.

Anno 1569, 25 die Aprilis, natus est mihi primus filius Vitus in Wadegaard (obiitque idem 1577, 28 Aprilis). Et d. 15 Junij 1569 eius baptismus promulgatus est in ecclesia Strandbye per Dn. Petrum Pontanum, parochum Vitæscholensis Ecclesiæ.

Anno 1571, vndecimo die Januarij, nata est mihi quinta filia Anna in Wadegaard, et 25 Februarij, qui fuit Dominica Esto mihi, promulgatus est eius baptismus in Ecclesia Strandbye per Dn. Petrum Laurentij Pontanum, parochum Ecclesiæ Vitæscholensis.

Anno 1573, 7 Januarij, natus est mihi filius secundus Johannes, et 22 Februarij eius baptismus promulgatus est in Ecclesia Strandbye per Dn. Georgium parochum Ecclesiæ Farstrup.

Anno 1575 mellom den første dag oc andenn Januarij, bleff min tredie søn Pouell fød, oc Reminiscere søndag samme aar bleff hans daab forkyndett y Strandbyekircke ved Her Niells Jensen y Torupgaard. Oc døde samme min søn Pouel Anno 1577 den 17 Aprilis.

Hos pueros saluet totius conditor orbis,
Protegat atque illos pro bonitate sua.

I sit andet Ægteskab med Anne Svendsdatter havde Hr. Christiern Nielsen Juel 10 Børn, af hvilke Sønerne Vitus, Poul og Peder ere nævnte ovenfor i Aarbogen, desuden: Kirstine født $\frac{4}{7}$ 1583, Agnet f. $\frac{12}{1}$ 1586, Niels f. $\frac{26}{7}$ 1588, Karine f. $\frac{11}{12}$ 1590, Mette f. $\frac{15}{3}$ 1592, Abbil f. $\frac{16}{10}$ 1594, Jørgen f. $\frac{14}{10}$ 1596. — Om de Børn, hans Døtre af første Ægteskab, Karine, gift med Præsten Hr. Niels Jensen i Kongens Tisted, Kirstine gift med Michel i Myrhøff, og Sofie gift med Bernt i Aalborg, havde, har Chr. Juel ogsaa efterladt Optegnelser, som dog her forbigaas

Efterretninger om M. Jon Jensen Kolding.

Af

Holger Fr. Rørdam.

Undertiden kan en ganske enkelt Begivenhed give en Mands Navn en vis Celebritet, som gjør, at man uvilkaarlig kommer til at spørge: hvad kan der ellers oplyses om denne Mand? veed man iøvrigt noget om hans Liv og Levned? Dette gjælder den i Overskriften nævnte Præst, Mester Jon Jensen Kolding. Den mærkelige Pressesag, som han i sin Tid havde, maa henlede Opmærksomheden paa ham. Og da jeg ser mig istand til at meddele noget mere om ham, end der ellers har været almindelig bekjendt, navnlig om den Retssag, der har bevaret hans Navn indtil vore Dage, skal jeg søge, saa godt det lader sig gjøre, at sammenstille hvad jeg har fundet.

Jon Jensen Kolding (Jonas Joannis Koldingensis) var vel ikke, som man af hans Tilnavn skulde antage, født i Byen Kolding — han beretter nemlig om sig selv, at han var født paa Landet — men hans Fødested laa dog sikkert nær ved den nævnte By. I sin Ungdom gik han i Ribe Skole, og da han havde gennemgaaet den, blev han Hører ved samme, vistnok inden han endnu havde besøgt noget Universitet, noget der ikke var ualmindeligt i det 16de Aarhundrede¹⁾. Omtrent ved Aaret 1566 eller

¹⁾ I den Gravskrift, Jon J. Kolding forfattede over sig selv (Fyhn, Efterretn. om Kjøbst. Kolding, S. 103), skrev han:

lidt tidligere er han formodentlig bleven Rektor ved Kolding Skole. Ifølge en samtidig Kilde lod Enkedronning Dorothea, der boede paa Koldinghus, nemlig i det nævnte Aar opføre en ny Skolebygning her¹⁾ efter Tilskyndelse af den som dramatisk Forfatter og Psalmedigter bekendte Borgmester Søren Kjær (Paludanus) eller Skriver i Kolding²⁾, og ved den Lejlighed forsynede Jon J. Kolding,

Linde gravi nixu laxavit viscera mater,
 Agrestem agresti me genuitque loco,
 Sed schola Ripensis studiis nutritiv honestis,
 Doctus ubi pariter mox alios docui.

- ¹⁾ Braunii Theatrum urbium. Lib. V. (Stedet anført hos Fyhn, anf. Skr. S. 97). De ældste Efterretninger om Kolding Skole hos Ingerslev (Bidrag til Kolding lærde Skoles Hist. 1846) og hos Fyhn (a. Skr.) ere temmelig forvirrede. Det kan neppe betvivles, at Byen har haft en latinsk Skole ialfald lige siden Reformationen. Kilderne sige heller ikke, at Dronning Dorothea funderede Skolen, men at hun lod opbygge (construxit s. exstruxit) en ny Skole-(bygning).
- ²⁾ Udaf denne Mand gjør Ingerslev og tildels Fyhn to Personer, nemlig Borgmester Søren Kjær og Amtsskriver Søren Schriver, hvad naturligtvis er urigtigt. Søren Kjær var født i Ribe og uden tvivl før Aaret 1520; han studerede — hvad hans Skribentvirksomhed godtgjør. Lyskander, som tildels var samtidig med ham, omtaler ham som «Danici regni olim Notarius», hvilket vel skal betyde, at han en Tid var Skriver i Kancelliet; andensteds siges, at han først var Slotskriver i Kjøbenhavn (Worms Lexic. II, 160). I Aaret 1548 finde vi ham omtalt som gift (Reg. o. a. L. 5, 48); han var vistnok allerede da bosiddende i Kolding og Tolder ved det vigtige Grændsetoldsted. Her blev han en meget anset Mand og valgtes til Byens Borgmester. Store Pengesummer gik gennem hans Hænder, og man finder i Regjeringens Kopibøger en Mængde Breve til ham angaaende Udbetalinger, som han besørgede af de indkomne Toldafgifter. I den kgl. Rentemesters Regnskab for 1558 finde vi følgende Post: «Antvordet Søfren Svendsen Skriver, som han skulde antvorde Jørgen Rosenkrands, at indløse Høneborg med, 1600 Mk. danske, er — 532 Daler 1 Mk.» Meningen er, at Jørgen Rosenkrands (til Rosenholm) havde haft Høneborg Slot (ikke langt fra Snoghøj) i Pant, og at Kongen nu indløste det; men der er neppe nogen Tvivl om, at den Mand, ved hvem det skete, er vor Søren Kjær, hvis fulde Navn altsaa var Søren Svendsen. Hvad der imidlertid særlig hendirer vor Opmærksomhed

som da var Rektor, Bygningen med en Indskrift, som endnu er bevaret, men hvis Forfatter flere af Skolens Historie-skrivere ikke synes at have kjendt, skjønt vi have Jon Koldings egne Ord for, at det er ham, den skyldes¹⁾.

Rektorembedet forestod Jon Kolding formodentlig indtil Aaret 1570, da han blev residerende Kapellan i samme By; han beretter nemlig selv, at han var »divini verbi Col-dingæ præco«²⁾, og da han ikke nogensinde var Sognepræst der, maa han have været Kapellan. Paa denne Tid udgav han forekjellige latinske Poesier, saaledes 1572 en — nu vistnok tabt — Ecloga til Johannes Paludanus, Søn af den

paa denne Mand, er, at han forfattede et Par ret smukke Psalmer (f. Ex. den af Grundtvig senere omarbejdede: »Løst op dit Hoffuit all Christendom») og idetmindste tre bibelske Komedier (omarbejdede fra Tydsk og Latin), nemlig om Abraham (Nyerup og Rahbek, Bidr. til den danske Digtekunsts Hist. II, 18), om Jefta (Ny kirkehist. Saml. II, 485 Not. 4) og om Nabal (Thorup, Hist. Efterretn. om Ribe Cathedralsskole. 1846. 1 D. 1 H. S. 83). Der tillægges ham ogsaa nogle vistnok haandskrevne »Annales Coldingenses«, men de kjendes ikke mere (se min Udg. af Lyskanders Scriptor. Dan. S. 302). Han døde den 24de Marts 1582, og hans Hustru, Anne, Knud Thuresens Datter, otte Dage efter.

¹⁾ Jonas Koldingensis, Descriptio Daniæ, p. 89—90: »Serenissima Regina Dorothea, post mariti obitum, Koldingæ, quod reliquum vitæ erat, in perpetuo cælibatu viuere præoptauit. Ubi Scholam nouam intercessionem viri consularis, Seuerini Paludani (piæ memoriæ) mota, iuuentuti extruxit: & pauperibus Nosocomium condidit. Eius munificentiam, olim pædonomus istius loci, hoc Elegio, foribus Scholæ deauratis literis affixo, celebrauit:

Dorotheæ impensis domus hæc extracta renidet:

Quæ Danum coniunx regia regis erat.

Illius æternum florebit nomen in orbe:

Quod musas larga fouerit ipsa manu.»

De sædvanlige Efterretninger, om at Jon Kolding langt tidligere (1552 eller 1554) skulde være bleven Rektor i Kolding, have intet at støtte sig til, og ere ganske usandsynlige. Ligeledes er det urigtigt at kalde ham Skolens første Rektor (Tauber, Breve fra Kolding, S. 37). Derimod var han den første Rektor, der læste i den ny Skolebygning.

²⁾ Fyhn, a. Skr, S. 103. Jfr. nedenfor, Tillæg Nr. 8.

ovennævnte Borgmester Søren Kjær, og senere Rektor i Kolding¹⁾, 1574 et lignende Digt i Anledning af Rigsraad Hans Skovgaards Bryllup²⁾, og 1576 en poetisk Lovprisning af Kong Frederik II i en meget kunstig Verseform; i hver fire Linier af Digtet begyndte nemlig alle Ordene med samme Bogstav, saaledes som følgende Prøve af de første fire Linier kan vise:

Fidus fæderibus, faciens facienda, fidelis,
Frugalis, fortis, fortunatus Fridericus,

¹⁾ Lyskander, Script. Dan. S. 246 Fyhn beretter (a. Skr S. 106), at Joh. Paludan 1578 blev Rektor i Kolding og døde i Embedet; men det nævnte Aarstal er neppe rigtigt. I September 1580 finde vi ham nemlig studerende i Leipzig (Ny kirkehist. Saml III, 664). 1582 var han sikkert i Basel; thi i Anders Krags Rameæ Scholæ, Basil. 1582 (hvor Forf. dengang opholdt sig) findes et Epigramma af Johannes Paludanus Coldingensis. Ifølge Hegelunds Kalender stod d. 15 Sept. 1583 M. Johannis Kjers Coldingensis Bryllup med Marine, Hr Hans Kastens Datter Men det passer ikke ret til Fyhns Angivelse om, at han samme Aar skulde være død i Rektoratet, og det saameget mere som samme Forfatters Bemærkning om hans Eftermand heller ikke synes paalidelig. Om denne hedder det nemlig (S. 106): «Mag. Niels Bertelsen (Rektor: fra 1583, døde i Embedet 1593». Men i Kgl. Bibl., Saml. til Adel Hist. Fasc. 3 findes et orig Kongebrev, dat. 26 Juni 1586, hvorved det tillades, at høj-lærde Mand Mester Niels Bertelsen maa aarlig herefter til hans Underholdnings Behov bekomme 1 Daler af hver Kirke i Koldinghus Len, saalænge til han med noget Kald udi Kirketjeneste eller i andre Maader kan blive forsørget, eller vi anderledes derom tilsigendes vorder». Her af synes just ikke at fremgaa, at han dengang var Rektor.

²⁾ Dette Skrift nævnes ikke i vore Literaturlexica Det findes dog i det kgl. Bibl. Titelen lyder: «Ecloga in honorem nuptiarum viri insigni generis nobilitate, multa virtute et incredibili humanitate præstantissimi, Domini Johannis Schougaard, Domini de Gundestrup, senatoris Regni Daniæ prudentissimi, contrahentis matrimonium cum virgine generosissima Anna Parsberg, filia amplissimi hærois, piæ memoriæ, Domini Vernerii Parsberg, Equitis aurati, et senatoris quondam Regni Daniæ dignissimi». Hafn. 1574. 4. Forfatterens Navn, Jonas Joannis Koldingensis, staar bag i Skriftet.

Flamine firmatus fausto, fascisque frequenter
Florentes firmans, ferro frænansque furentes¹⁾.

Da Præsten i de nær ved Kolding liggende Sogne Andst og Gjesten, Hr. Jens Simensen, døde den 12te December 1577, blev Jon Jensen i Begyndelsen af det følgende Aar valgt til hans Eftermand²⁾ Man kunde formode, at denne Hr. Jens Simensen, der havde været residerende Kappellan i Kolding, før han 1561 blev Sognepræst i Andst³⁾, var Jon Jensens Fader, og at Tilnavnet Kolding saaledes fandt sin Forklaring; men noget vist kan ikke siges derom. Præstegaarden i Andst Sogn ligger i Gamst (eller som det dengang ofte kaldtes: Gamsted) hvilket har givet nogle Anledning til at gjøre Jon Jensen til Præst først i Andst og Gjesten og senere i Gamsted⁴⁾, en Fejltagelse, som kan undskyldes derved, at det sidste Sted sædvanlig nævnes som Byen, hvor han var Præst.

- ¹⁾ Iconismus Friderici II, Daniæ Regis. Hafn. 1576. Digtet er neppe bevaret uden i det senere Optryk bag i Koldings Descriptio Daniæ, 1594, p. 151—3.
- ²⁾ Hegelunds Kalender: »1577, 12 Dcbr. døde Hr. Jens vdi Gamst. »1578, 19 Martii, Jonas Nicolai (sic) Scholemester i Kolding bleff ordineret til Andst oc Giesten«. Blev Jon Jensen først nu præsteviet, er det ikke godt at forstaa, hvorledes han allerede tidligere kan kalde sig »divini verbi præco Coldingæ«. Ventelig er »ordineret« da kun en unøjagtig Betegnelse for hans Beskikkelse ved Bispens Kollats. At Hegelund har taget fejl af hans Efternavn er ialfald vist. Senere have de dog stiftet nærmere Bekjendtskab; thi i Koldings »Libellus Carminum«, som nedenfor skal omtales, findes et Digt »In amores M. Petri Hegelundi et Margretæ Georgii f.«. Det er vist fra Aaret 1580, da M. Peder Hegelund havde Bryllup med denne sin Hustru.
- ³⁾ Ny kirkehist. Saml. III, 339—40. I Tegn. over alle Lande. IX, 125, findes et Kongebrev af 30 Dcbr. 1567 (o: 1566) til Lensmanden Axel Viffert og Biskop M. Povl Madsen i Ribe angaaende Hr. Jens Simensen i Gamst, hvem Bønderne i Sognet havde forment at opsætte en Stol i Kirken til hans Hustru.
- ⁴⁾ Baden, Univ. Journ. II, 114. III, 48. Skjønt Fejlen er rettet paa det sidstnævnte Sted, er den dog atter gjentaget i Nyerups Literaturlexicon, S. 126.

Som en ualmindelig velstuderet Mand nød Hr. Jon i Gamsted, saavidt vi kunne skjønne, Anseelse i sin Kreds. Et Vidnesbyrd herom kan det være, at Mester Anders Vedel paa sine Rejser omkring i Landet for at samle fædrelandske Mindesmærker og bestemme Stedernes geografiske Beliggenhed, i nogen Tid opholdt sig i Gamst i Aaret 1589 forat bestemme Stedets Polhøjde¹⁾. At han har haft sin Station hos den lærde Præst, kan jo ikke betvivles, helst da vi vide, at Hr. Jon selv gav sig af med Fædrelandets Topografi. Han havde nemlig udgivet et Skrift kaldet: *Coronarium brevem descriptionem Daniæ continens*, Slesv. 1584. 4, og han syslede fremdeles med lignende Under-søgelse²⁾.

Den 12te Maj 1591 erhvervede Jon Jensen Kolding Magistergraden ved Kjøbenhavns Universitet under Professor Joh. Sascrides's Dekanat³⁾. I Par Aar efter udgav han i Frankfurt en ny Danmarks Beskrivelse (*Daniæ descriptio nova. Francof. ad Moenum. 1594. 8*) ledsaget af en lille Samling latinske Lejlighedsdigte af ham (*Libellus carminum miscellaneorum*), hvoraf endel vare fra en noget tidligere Tid⁴⁾. Værket var ledsaget af et Digt til Forfatteren af

¹⁾ Wegener, Efterretn. om And. S. Vedel, 2 Udg. S. 158—9.

²⁾ Det nævnte Skrift er neppe bevaret uden i den senere Udgave, som nedenfor skal omtales.

³⁾ Man har endnu Sascrides's "Theses de regno Christi, quomodo differat a regno mundi", som de fem Kandidater til Magistergraden maatte forsvare ved denne Lejlighed.

⁴⁾ Da det maaske kunde være af Interesse at kjende Titlerne paa disse Digte eller de Personer, til hvem de ere rettede, skal jeg anføre dem her: 1. *Iconismus verus divi Friderici II Daniæ Regis*. 2. *Atratæ et luctuosæ columbæ Koldingensis gemitus ad manes Friderici II*. 3. *Genethliacon Ducis Johannis junioris Fred. Ildi filii*. 4. *De felici gubernatione quatuor Proregum Daniæ*. 5. *Oda ad magnif. Dn. Nic. Kaasium*. 6. *Oda ad Dn. Christianum Holchium, mandatorum Reginum scribam summum*. 7. *Dn. Tycho Brahe de Knudstrup*. 8. *Friderico Rosækrantzio, rosarum vallis domino hæreditario*. 9. *Dn. Enualdo Krusio, quæstori summo*. 10. *Casparo Markdanner, Dn. de Søgaard*. 11. *Ad Dn. Doct Petrum*

hans Provst Hr. Steffen Sørensen i Verst, til hvem ogsaa et af M. Jons Digte var rettet. Blandt disse var der et, hvori han ønskede de fire i Christian IV's Mindreaarighed regjerende Rigsraader Lykke til deres Styrelse af Landet. Men Forfatteren fik kun liden Løn for denne Opmærksomhed. Efter Niels Kaas's Død foretog Regjeringsraaderne nemlig det temmelig haarde Skridt pludselig at fratage en Mængde Præster og andre Personer forskjellige Kongetiender og lignende Smaaforleninger, som de vare i Besiddelse af. Denne »Reduktion« ramte ogsaa M. Jon Jensen. Han var nemlig nogle Aar tidligere (11te December 1592) bleven forlenet med Kongetienden af Borris Sogn i Ribe Stift, nærmest paa Grund af at hans Præstegaard laa ved Alfarvej, og det dengang fordredes af Præsterne, at de skulde afgive Herberge for rejsende Personer, især for saadanne, som tilhørte de højere Stænder¹⁾. Ifølge Regjeringsraadets Skrivelse af 2den September 1594 maatte Mester Jon nu atter afstaa denne Forlening²⁾. Det blev imidlertid ikke derved.

Vi nævnte ovenfor hans »Descriptio Daniæ«. Den indledes med en lang Tilegnelse til den udvalgte Konge, Christian IV, og en temmelig udførlig Fortale, hvori Anledningen til Skriftets Udgivelse fortælles paa følgende Maade. Naar den forhenværende Lensmand paa Koldinghus, Henrik Below, undertiden rejste til Ribe, tog han paa Vejen almindelig ind i Gamst Præstegaard. Engang da han saaledes sad ved Aftensbordet her, og Præsten paa bedste Maade søgte at underholde sin ærede Gjæst, faldt Talen paa det danske Riges Udstrækning og dets enkelte Dele.

Severinum. 12. In natalem diem Doct Nic. Hemmingii. 13. In amores M. Petri Hegelundi et Margretæ Georgii f. 14. Ad Dn. Stephanum Wirstensem, provinciæ Anatinæ præpositum, de felici suæ coniugis partu.

¹⁾ Forleningsbrevet er trykt nedenfor som Tillæg 1. Om Præsternes Forpligtelse til at afgive Herberge for rejsende, se foran, S. 35 Not. 2.

²⁾ Sjælandske Tegnelser. XVIII, 356 flg.

Below fortalte, at han engang havde talt herom med Kansler Niels Kaas, og at de havde været enige i at ønske, at nogen vilde paatage sig at give en Danmarksbeskrivelse; men Kansleren havde rigtignok tillige udtalt, at det var saa vanskeligt at gjøre dette paa en tilfredsstillende Maade, da saa at sige alle Forarbejder manglede, at det var lidet rimeligt, at nogen vilde vove Forsøget. Rigtigheden af denne Formening maatte M. Jon indrømme, men da Below, der som født Meklenborger var mere end almindelig ubekjendt med de danske Forhold, bad om, at den lærde Præst dog idetmindste vilde give ham en Fortegnelse over de enkelte Dele af Landet og de vigtigste tilhørende Øer med Bemærkninger om de forskjellige Egenes naturlige Beskaffenhed og Frembringelser, saa paatog M. Jon Kolding sig — om end ikke uden Betænkelighed — dette Arbejde. Idet han syslede dermed, voxede imidlertid hans Lyst til at gjøre noget ordentligt ud deraf. Det var netop paa den Tid det kongelige Budskab udgik om den unge Prinds Christians forestaaende Hylding som Thronfølger (1584); dette vakte den gode Mester Jons patriotiske Følelse, og han ilede da saa meget med Arbejdet, at han ved denne festlige Lejlighed kunde overrække Kongen, Prindsen og de forsamlede Rigsraader Exemplarer af sit »Coronarium« med de bedste Ønsker for Fædrelandets Fremtidslykke. Skjønt Skriftet var et ufuldkomment Forsøg, vandt det dog Bifald og Udbredelse baade hjemme og ude. Navnlig udskrev Georg Braun i Köln adskilligt deraf i sit store geografiske Værk »Theatrum urbium mundi præcipuarum«, der udkom nogle Aar efter. Opmuntret herved fortsatte M. Jon Kolding sine Undersøgelser, der førte til, at han, 10 Aar efter at han første Gang havde beskrevet sit Fædreland, kunde udgive en omhyggeligere og udførligere Danmarksbeskrivelse, om hvilken han nu udtalte det Haab, at den skulde vinde Bifald hos Kansler Niels Kaas og de øvrige Regjeringsraader.

Selve Værket bestaar af to Afdelinger. Den første og kortere handler om det danske Folks Oprindelse og Navn; den anden indeholder den egentlige Danmarksbeskrivelse ledsaget af en historisk Indledning, ligesom ogsaa adskillige historiske Stykker ere indflettede hist og her. Der gaar en varm Følelse af Fædrelandets Fortrin og lykkelige Vilkaar gjennem Skildringen, som slutter med en Oversigt over hvad man senere har kaldt »Danmarks frugtbare Herlighed»: dets tempererede Klima og den sunde Luft, den herlige Fuglesang, de prægtige Skove og Lunde, der glæde i saa mange Henseende, »og i hvilke utallige Svin vanke om og fedes udmærket ved Agern og Bog«, de mangeslags Dyr, de blomstrende Enge, den frugtbare Jordbund og det fiskerige Hav — kort »af alt, hvad der er fornødent til Livets Nødtørf, har Naturen ikke nægtet os noget«. — For at give Læseren en nærmere Forestilling om Værkets Beskaffenhed, skulle vi i Oversættelse hidsætte, hvad Forfatteren meddeler om Thy.

»Op til Hanherred støder Thy, der er særdeles frugtbart og har fortrinligt Fiskeri. Beboerne holde for, at Landskabet har sit Navn af at tude. Der berettes nemlig, at denne Egn, som nu er træløs, fordem har været bedækket af tætte Skove, der vare Tilholdssteder for grumme Ulve og andre vilde Dyr. Og da man nylig der i Moserne har fundet Hasler og Skaller af Nødder samt Hjortetakker, er det jo sikre Vidnesbyrd, om at der engang har været Skov. — Thy er delt i fire Herreder og indbefatter 56 Sogne. I Dalene har Regnvandet, der ikke fandt Afløb, dannet mange Søer og fiskerige Kjær; af saadanne er der ialt 44. Der findes kun een Borg, nemlig Ørum. Thisted er den eneste Kjøbsted; her grundede Christian III først en Skole for Ungdommen. Det ældgamle Vestervig Kloster ses her, i hvilket en kongelig Mø, som paa Dansk kaldes Liden Kirsten, ligger begravet. Hun er besungen for sin Skjønhed og Dyd i danske Viser og smukke Vers (Rythmis sonorioris). I det Herred, som kaldes Hillersherred, findes Hansted

Kirke, hvor Skjellet er mellem Havet og Limfjorden (mare Orientis). — I dette Landskab er der følgende Indøer (insulæ interiores): Handstholm, een Mil lang, omgiven af to rivende Aar, udgjør tre Sogne. Osthalm, en rund Ø, der bestaar af ligesaa mange Sogne. Jegen, hvor der findes een Kirke. Liffland. Egholm. Bodum Halvø, som udgjør eet Sogn«.

Af denne lille Prøve vil man se, at adskilligt af hvad Forfatteren meddeler ikke er uden Interesse selv for vor Tid; men ganske vist er der meget i Beskrivelsen, som enten er fejlfuldt, eller hvorom vi nu vide bedre Besked. Alligevel tilkommer der M. Jon Kolding Æren som den første danske Mand, der paa Prent gav en Beskrivelse af vort Fædreland, og denne Ros skal han beholde ubeskaaren, selv om der findes noget i hans Bog, som vi ikke billige, enten fordi det er urigtigt, eller fordi det ikke egentlig vedkommer Emnet, idet Forfatteren henreven af sin patriotiske Følelse har benyttet Lejligheden til adskillige Udfald mod Sverig. Det var netop disse, som bragte ham i den ubehagelige Forlegenhed, som vi ovenfor have hentydet til. Vi skulle derfor oplyse lidt om hvad der i Skriftet findes, som kunde være stødende for Svenskerne.

Hertil maa for det første regnes, at Forfatteren (p. 58), idet han tager Sagnhistorien til Hjælp, opregner 22 danske Konger, hvem Svenskerne havde maattet sværge Troskab, efter at være overvundne af dem. At han (p. 68) i de stærkeste og haanligste Udtryk, som det er ham muligt at finde, afviser de Angreb, som Svenskeren Olaus Upsalensis (som Udgiver af Broderens, Johannes Magnus Gothus's, Værk, »Gothorum Sveonumque historia«) havde udslynget mod det danske Folk, er egentlig kun Svar paa Tiltale, og kunde derfor mindre regnes ham til Last¹⁾. Derimod kom han ved Beskrivelsen af Halland (p. 130 sq.) ind paa den nordiske Syvaarskrigs Historie, og det var i den Tid et meget

¹⁾ Se mit Skrift, Historieskrivn. i Danmark og Norge efter Reform. S. 76 flg.

farligt Emne at røre ved, naar man ikke vilde indskrænke sig til en kort og lidenskabsløs Beretning om ubestridelige Kjendsgjæringer. Den 15de Artikkel i den stetiniske Fredstraktat indeholdt nemlig Bestemmelser, som vi her maa anføre, da de senere tjente til Grundlag for Anklagen mod M. Jon Kolding.

Artiklen lyder da som følger: »Eftersom de mangfoldige Paskiller og Skandskrifter, som udi Konning Eriks Tid ere udgangne, og Øvrigheden og Undersaatterne paa begge Sider derved grovelig ere rørte og angrebne, saare formerer og forbitrer den opkomne Uenighed og onde Vilje mellem begge Kongelige Værdigheder, og hjælper den begyndte Krig at forlænge, og dersom saadant udi Tide ikke blev forekommet, deraf letteligen igjen Uenighed kunde stiftes og opkomme: thi skulle og ville begge Deres Kongelige Værdigheder, enhver udi sine Kongeriger og Lande, ved aabne Mandater alvorligen lade befale, se til og forskaffe, at de hidindtil udgangne Skandskrifter ikke eftertrykkes, eller nogen Kopi deraf meddeles; men dersom Trykkerne og andre sær Personer nogle af saadanne Paskiller og Digter endnu hos sig have, skulle de de samme paa en vis Tid og Sted fra sig levere, og dersom nogen herefter sig understaar saadanne Paskiller og Skandskrifter eller Malninger, hvorved høje og lave Standspersoner paa deres Ære, gode Navn og Rygte angribes, selv at stile, skrive, trykke eller lade komme for Lyset, den samme paa Kroppen foruden al Naade vorder straffet«¹⁾.

Hvad havde M. Jon nu sagt? Han havde for det første fortalt om Slaget ved Falkenberg: »Her, siger man, ere 6000 Svenskere blevne slagne; men af en tapper Krigsmand, som den Dag modig forsvarede sin Post, har jeg hørt, at langt flere ere blevne nedlagte. Hvorledes nu dette end forholder sig, saa meget er vist, at Danskerne her vandt en glimrende Sejr; mangfoldige Faner og Standarter, og alle

¹⁾ Kong Frederik II's Krønike udg. af Resen. S. 249.

de Kartover og Feltslanger, som den Dag førtes i Marken mod vore, ialt 48, bleve erobrede; og hvis Natten ikke havde afbrudt Slaget, vare de tiloversblevne adspredte Svenskere ikke undkomne, men de vilde alle som een Mand være' gaaede til Grunde«. Efter at have fortalt noget mere om Krigen, siger Forfatteren, at Svenskerne tilsidst bleve nødte til at bede om Fred paa enhver Betingelse. Derpaa giver han — i liden Overensstemmelse med Værkets Plan — sig til paa 5—6 Blade at fortælle en hel Del om den svenske Konge Erik XIV, som han maler med de allermørkeste Farver, medens Kong Frederik II i Danmark fremstilles som Modstykke til ham. Det er kjendeligt, at M. Jon Kolding har haft adskillige af de i den stetinske Fredstraktat under Navnet »Paskiller og Skandskrifter« omtalte Flyveblade og Skrifter til sin Raadighed, og at han har benyttet dem i sin Fremstilling. Da hans Bog af Bogførere bragtes til Sverig, vakte den derfor ogsaa Misfornejelse der. Saarene fra Syvaarskrigen vare nemlig endnu ikke lægte. Og da den svenske Adelsmand Jørgen Klavsen til Biby ved Nytaarstid 1595 i en Statssendelse kom til Kjøbenhavn, forebragte han derfor en Klage fra den svenske Regjering over Jon Koldings Skrift. For det danske Regjeringsraad, som gjerne vilde bevare et godt Forhold til Sverig, var der under disse Omstændigheder ikke andet at gjøre end at drage Forfatteren til Ansvar for hvad han havde skrevet. At Bogen var tilegnet den udvalgte Konge maatte give den en mere offentlig Karakter og gjøre Forfatterens Adfærd mere strafværdig, hvis han, som Svenskerne paastod, havde forbrudt sig imod den ovenanførte Artikel i den stetinske Fredstraktat.

Efterat M. Jon Kolding af Regjeringen var kaldt over til Kjøbenhavn, blev der den 7de Maj 1595 givet Universitetets Rektor og Professorer Befaling til at indstevne ham og efter nøjagtig Undersøgelse at dømme i Sagen, hvad ret og billigt kunde være¹). Allerede et Par Dage efter

¹) Se Tillæg, Nr. 2.

(Lørdag den 10de Maj) blev Sagen foretagen. Paa Regjeringens Vegne mødte Dr. jur. Jørgen Skomager som Sagsfører og nedlagde Paastand om at faa Mester Jon dømt, fordi han havde udgivet sin Bog udenlands uden først at have adspurgt Kongen og Rigsraadet samt dem, »som slige Bøger skulle revidere og overse, førend de udgaa eller trykkes«, og fordi han i samme Bog havde indført noget, som kunde være Kongen af Sverig og dette Riges Indbyggere til Spot og Ulempe, og kunde give Aarsag til Splid og Uenighed, »saa at han i saa Maade højlig haver forgrebet sig imod de Fredsforbund, som til Stetin imellem disse tvende Konger er gjort«. Som Bevis fremlagdes et Exemplar af M. Jons Bog, i hvilket Rigsraad Jørgen Rosenkrands havde sat Mærke ved de Steder, som især vare Gjenstand for Klage¹).

Der fortælles, at det navnlig lagdes Mester Jon til Last, at han havde sagt, at der i Slaget ved Falkenberg var faldet 6000 Svenskere, medens den i Anledning af de Danskes Sejr slagne Skuemynt ikkun angav Tallet til 5000; men at han forsvarede sig med, at han herom kun havde skrevet, hvad han havde fundet i et trykt svensk Skrift om dette Slag²). Herom have vi dog ingen vis Efterretning; i Dommen saavel som i de endnu bevarede Acta Consistorii siges kun, at han med Taarer bekjendte, at han havde forset sig i denne Sag, og derfor bad Professorerne, om at de vilde gaa i Forbøn for ham hos Kongen og Rigens Raad, at hans Forseelse maatte tilgives ham, »efterdi han ikke havde gjort det af noget ondt Forsæt men af Ubetænksomhed, tildels efter Anvisning af et svensk Skrift trykt i Stockholm«.

Universitetets Dom, der afsagdes endnu samme Dag, kom til at lyde paa, at Mester Jon havde højlig og grovelig

¹) Se Tillæg Nr. 3 og Dommen, trykt i Langebekiana ved R. Nyerup, S. 378—82.

²) Fyhn, Efterretn. om Kjøbst. Kolding, S. 104—5.

forset sig og derfor burde tilintetgjøre alle de Exemplarer af sin Bog, som han kunde overkomme, og siden med offentlig og skriftlig Bekjendelse gjenkalde hvad der var fejlet i samme Skrift, samt derhos anvende sin største Flid paa at afbede saadant hos Øvrigheden. Tvende af Universitetslærerne, nemlig Biskop Peder Vinstrup og D. Niels Krag, sendtes derpaa til Regjeringsraadet med Udkastet til Dommen, inden denne endnu var endelig udfærdiget, idet de tillige havde i Hverv at gaa i Forbøn for Mester Jon. De fik imidlertid ikke strax Svar; men nogle Dage efter skrev Manderup Parsberg, der var Medlem af Regjeringsraadet, til Biskop Vinstrup, at man ønskede Dommen noget anderledes affattet. Tillige sendte han et Udkast til en Domsslutning, der lød paa, at Mester Jon skulde være i Kongens Naade og Unaade¹). Dette var en stor Forandring i Dommen; thi at kjendes i »Kongens Naade og Unaade« var i de fleste Tilfælde det samme som at dømmes paa Livet. Som gejstlig Ret indlod Professorerne sig imidlertid ikke paa at dømme i Livssager. Da Universitetets Rektor derfor paany den 15de Maj forelagde Sagen om Mester Jon i Konsistorium, erklærede Professorerne, at de ikke kunde »dømme i hans Blod«²). Imidlertid gjorde de dog nogle Forandringer i deres tidligere vedtagne Domsudkast, idet de bemærkede, at deres Kjendelse kun strakte sig, »saa vidt som vi bør og kunne i denne Sag kjende og dømme«. Da Regjeringsraadets Udkast til Dommen intet nævnede, om at M. Jon skulde udstede en skriftlig Tilbagekaldelse, hvilket maaske ikke ansaas for nødvendigt eller passende, naar han dømtes i Kongens Naade og Unaade, saa henstillede Professorerne i deres endelige Domsslutning dette til Øvrigheden, »om den det saa vilde have«. Den saaledes forandrede Dom, som endnu haves i Original

¹) Se Tillæg Nr. 4.

²) Se Tillæg Nr. 5.

udfærdiget under Universitetets Segl¹⁾, er mærkeligt nok fremdeles dateret den 10de Maj 1595, skjønt den bevislig har været underkastet Forandringer efter denne Dag, og først endelig blev vedtagen den 15de Maj.

Medens Professorerne paa den sidstnævnte Dag, som vi ovenfor have omtalt, forhandlede om Dommens endelige Form, overbragte Mester Jon selv dem det Budskab, at Regjeringsraadet havde frafaldet Paastanden, om at han skulde dømmes i Kongens Naade og Unaade, og at de vilde lade sig nøje med i et Aarstid at suspendere ham fra hans Embede. Et Kongebrev herom udfærdiges den 17de Maj 1595 til Biskoppen i Ribe og Lensmanden paa Koldinghus. En Kapellan skulde bestyre Embedet i Andst og Gjesten, saalænge det var Sognepræsten forbudt at forrette Kirketjenesten²⁾.

Før sin Afrejse fra Kjøbenhavn fik M. Jon Kolding gjennem den kongelige Sekretær Sigvard Grubbe — med hvem han var samlet til et Aftensmaaltid hos Sognepræsten ved Helliggejstes Kirke, M. Jon Jakobsen Venusin — den Hilsen fra Regjeringsraadet, at han kunde drage bort med Fred³⁾. Alligevel kunde det ikke lettelig være anderledes, end at han maatte føle sig saare ilde stemt ved at vende tilbage til sin Menighed, som han hverken maatte betjene med Ordet eller med Sakramenterne, især da han ganske vist i en god Tro, for at forøge sit Fædrelands Hæder, havde skrevet hvad der saa meget var regnet ham til onde. Under disse Forhold fandt han en Tilfredsstillelse i at forfatte sin egen Gravskrift i latinske Vers, som hans Hustru, Marine Jakobsdatter, efter hans Død lod indhugge i det Gravmæle, som endnu findes over ham i Andst Kirke⁴⁾. Det varede døg ikke længe, inden det igjen klarede op for

¹⁾ Originalen findes i Geh.-Ark., Samlingen »Sverig«.

²⁾ Se Tillæg Nr. 6.

³⁾ Se Tillæg Nr. 7.

⁴⁾ Gravskriften er aftrykt hos Fyhn, a. Skr. S. 103. Jon Kolding siger heri, at han havde været Præst i Andst i 17 Aar, altsaa er Gravskriften forfattet i Aaret 1595.

ham, idet Suspensionen efter otte Maaneders Forløb atter hævedes, og han den 17de Februar 1596 fik kongelig Tilladelse til paany at betjene sit Embede som forhen¹⁾.

Hvad Jon Koldings »Descriptio Daniæ« angaar, da synes Forbudet mod denne Bogs Udbredelse ikke at være blevet overholdt med sønderlig Strenghed, eller senere at være gaaet i Glemme. Thi ikke blot forekommer endnu Exemplarer af Skriftet, om end sjelden, ligesom af de fleste Bøger fra hin Tid; men det optryktes paany, og det endog under Jon Koldings Navn, i Steffen Hansen Stephanius's »De regno Daniæ et Norwegiæ, insulisque adjacentibus, juxta ac de Holsatia, ducatu Sleswicensi et finitimis provincijs, Tractatus varij«. Lugd. Bat. 1629. 16mo. Stephanius har rigtignok udeladt et og andet af Koldings Værk, som mindre hørte til Emnet; men Stykket om Slaget ved Falkenberg, som man har antaget især skulde have givet Aarsag til Anklagen derimod, er dog uforandret aftrykt i den ny Udgave.

Om M. Jon Jensen Koldings senere Liv vide vi kun lidet. Den 3die Juni 1599 gjorde han sin Datter Annes Bryllup med Hr. Palle Jørgensen Jerne, Præst i Jerne og Skadst²⁾. I Aaret 1602 opsatte han en Indskrift i Andst Kirke til Lensmanden Kasper Markdanners Berømmelse. Han levede endnu 1608; men 1610 var Mester Niels Mortensen, der tidligere havde været Medtjener hos M. Jon Kolding, Sognepræst i Andst og Gjesten, og Mester Jon maa altsaa være død i Mellemtiden⁴⁾.

¹⁾ Kongebrevet er trykt i Langebekiana ved Nyerup, S. 384—5.

²⁾ Hegelunds Kalender, 1599 ³/₄: »Nuptiæ D. Palæmonis Georgii Jernensis med Anne M. Joens Datter udi i Gamsted«. Det er altsaa urigtigt, naar O. Nielsen (Skadst Herred S. 34) og efter ham Wiberg (Alm. dansk Præstehist. I, 99) sige, at hun var en Datter af Mag. Jens Simonsen i Gamst. Denne Præst, som vi ovenfor have omtalt, var heller ikke Magister.

³⁾ Fyhn, Efterretn. om Kjøbst. Kolding, S. 41. 105.

⁴⁾ Hyldingsfuldmagterne i Gehejmarkivet.

Tillæg.

1.

Mester Jon Jensen wdj Gamsted fick breff paa Kronens partt aff Kornthienden aff Borris Sogn wdj Lundenes Lehnn, vt sequitur.

Vij Christian etc. Giøre alle witterligt, att wij aff wor synderlige gunst och naade haffue vndt, beuilget och tilladt, och nu med thette wortt obne breff vnde, beuillge och thillade, att oss elsk^e hederlig och høyledt Mand Mester Jon Jensen wdj Gamsted maa aarligen her effther bekomme och lade oppebere Affgiffen aff vor och kronens partt aff Kornthienden aff Borris Sogen wdj Lundenes Lehnn, som afgangne Her Niels Pouelsen wdj Leirschouff nest thilforn naadigst med forleent wor, och thend siden thil hans vnderholdings behoff, effther att hand paa en alfar wey besiddendes er, att maa quitt och frij haffue, niude, bruge och beholde, thill saa lenge wij anderledes ther om thillsigendes worder. Cum inhibitione solita. Actum Haffniæ 11 Decembris Anno 1592.

Jydske Registre Nr. 5 Fol. 266.

2.

Kongebrev til Universitetet om at indstevne M. Jon Kolding og dømme i hans Sag.

Christiann thend fierde med Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottes wdwolde Konning.

Wor synderlig gunst thillforn. Wiider, ephtersom M. Jon Kolding, Sogneprest vdi Gamstedsogen wdi wort Land Nørre Judtland, haffuer dedicerit oss en bog, som inscriberis Daniae descriptio noua etc., och thennd ladet paa thrøck wdga og forferdige, och epherdi vdi samme bog findis allehonde indførdt och antheignit, som Suerigis riige kand werre thill Spodt, Wlempe och Foracht, ephtersom I aff samme bogs Indhold ydermere haffue adt forfare, huilcket aldeelis er emoed ald guoed naboerlig wenlig Correspondentz och Enighed: Och wii therfore sligt ingenlunde ere thillsindz her vdi wore Riiger adt wille thillstede och liide. Bedendis eder therfore, wille och hermed alffuorligen befalle, at

I nu strax med det allerførste indsteffner for^{ne} M. Jon Kolding for ether therom vdi rette, grandschendis och grandgiffueligen forfarendis thend Sags Leiglighed, och siiden therpaa endeligen kiender och dømmer, huis billigt, Christeligt och redt kand werre, epthersom I wille andsuare och werre bekiendt, giffuendis klarligen fran eder beschreffuit, huis I therwdinden ordeelendis och for redt affsigendis worder. Ther med scheer wor alffuorlig wilge och befallinge. Befallendis eder Gud. Skreffuit paa wordt Slodt Kiøpnehaffn thend 7 Majj Anno etc. 95.

Wnder wort Signet.

Hogbe^{te} wor Allernaadigste wdwolde Herre prinzd
och Konnings thillforordnede Regierings Raadt.

Jørgen Rosenkrantz Sten Brahe Manderup Parsberg Jacob Sefeldt
Egen handt. Egen hand. egen handt. Egen handtt.

Udskrift: Oss Elschelige Hederlige och Hoglerde Mend,
Rectori, Doctoribus, Magistris och mennige Professoribus vdi
Vniuersitetit her vdi wor Kiøbsted Kiøpnehaffn, samptligen.

Orig. i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 189.

3.

Acta Consistorii 10 Maji 1595.

Affuit in Consistorio Doctor Georgius Schumacher, qui a proregibus missus graviter incusabat quendam M. Jonam Gambst de edito scripto Francofurti ad Moenum impresso, cui titulus erat: Descriptio regni Daniæ; in quo querebatur esse multa, quæ possent esse semina discordiarum inter duos reges, nostrum et Suecum, contra pacta foedera Stetini inita et contra ordinationem Ecclesiasticam. Quocirca dixit, Serenissimum Regem velle, ut professores de Autore ejus scripti (qui hic præsens non sine lachrymis fuit) statuerent, quod æquum videri posset.

Lectæ sunt literæ regiæ de eadem causa. Lecti etiam in scripto loci plures asteriscis a Georgio Rosencrantzio notati, et a D. Georgio monstrati. Ad hæc respondit lachrymans M. Jonas, fateri se peccatum in eo esse maxime, et deprecatus est culpam humiliter petens, dignentur professores pro ipso intercedere apud Senatum Regium. Et statim jussus est actor una cum reo exire.

Interea talem iudicii seu sententiæ formam conceperunt professores:

Da ephther thilltal oc giensuar oc sagens leilighed, oc ephtherdj samme M. Jons schriffit oc bog medfører oc indeholder po atskillige steder megitt, som Suerigis rige kand werre thill wlempe oc fortørnelse, huilcket hand oc selff y dag for Retten bekiende, beklagendis hœilig sig der wdj att haffue forseett: Da haffuer vj saa for rette affsagt, att for^{ne} M. Jon haffuer hœilig oc groffuelig forseett sig, oc bør at indføre eller affskaffe oc omkomme so mange Exemplaria aff samme bog, som hand mest kand offuerkomme, oc siden med offentlige oc schriffitlige bekiendelse att igienkalde oc revocere hues vdj samme schriffit forseett er, oc der hos att anuende sin største flid saadant hos Øffrighed att affbede.

Cum hac formula missi sunt ad proreges ex professoribus Dn. Episcopus Winstrupius et Doctor Nic. Cragius, qui simul deprecarentur et intercederent pro M. Jona.

4.

*Brev fra Rigsraad Manderup Parsberg til Biskop
D. Peder Vinstrup.*

Kiere Docter Peder, giffuer ieg eder venligen till kiende, adt Rigens Raad haffuer lest den fortegnelse om den dom, som i denom haffuer offuer andtwordett. Saa efftherdj adt thet findis en vegtig sag, som icke ringe er anliggendes, och maa vell ske vdj fremtiden kunde kome thill videre Disputation, saa haffuer der fore Riigens Raadt laded den vdj Nogen forendre, Och sender ieg eder her hos en fortegnelse om deres Mening der om, effther huilcken i eder der vdj kunde haffue ad forholde. Mig synnes och raadelig, ad Docter Skomagers beretning nogedt vdførlig i domen kandt inddrages. Eder her med Gud allermegetigste befallendes.

Manderup Parsberg.

Vedlagt er følgende Udkast til en ny Dom, skrevet med Rigsraad Manderup Parsbergs egen Haand.

Daa effther thilltalle, giensuar oc den Sags Leylighedt, saa oc efftherdi disse lofflige Kongriger staa vdi god Ennighedt oc fredt, oc woress naadigste herre och wdualde Koning saa vell

som och Danmarckes Riges Raadt icke wille thillstede noget adt ske, som Kong. May. aff Suerigh eller Hans May^s Raadt kandt komme thill foruiide eller wlempe vdj nogen maade, Och for^{ne} Mester Jon elliguell haffuer ladedt samme bog wdga^a och wden lands trycke foruden wor naadigste herre och Konges, saa och Danmarckes Riges Raadtz och deres vilge och wedskab, som slege bøger skulle reuidere och offuer see, førendt de wdgaar eller tryckes, och handt vdj samme bog paa nogen steder haffuer indførdt thedt, som Kong. May. aff Suerig och Sueriges Riges Indbøgger kandt thill foruidelse oc wlempe thill regnes: Saa haffuer wij der paa saa afsagdt for rette, adt for^{ne} Mester Jon N. der vdj haffuer giordt wrett, och der fore bør seg paa thedt høgeste adt beflitte alle samme boges Exemplaria igien adt indfore, affskaffe oc denom cassere vdi alle Maade, och hand der fore bør adt verre vdj Kong. May^s naade och wnaade.

Original i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 189.

5.

Acta Consistorii 15 Maji 1595.

Ostendit Dn. Rector sententiam proxime latam a Professoribus de M. Jona proregibus minus placere. Et Episcopus ostendit literas et aliam formulam a Mandrupio conceptam et ipsius manu scriptam, cujus hæc erat clausula: Hand skall verre y Kongens naade oc vnaade.

Responsum: Professores kand icke dømme y hans blod. Et M. Jonas advocatus est, qui dixit, att Raadet hadde formildet det, ut suspenderetur ab officio ad annum vel ejus dimidium, de quo cum disputaretur a senatoribus regni, dilata res est ad hujus diei hora 10.

6.

Kongebrev til Kasper Markdanner, Lensmand paa Koldinghus, om M. Jon Koldings Suspension fra hans Præsteembede.

Christian thend Fierde med Gudtz Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis vdualde Koning.

Wor Gunst thillforn. Wiidt, att eftersom thenne Breffuiser Mester Joen Jensen, Sogneprest wdj Gamstedt Sogen, siig haffuer

vnderstandet att lade thrycke en Bog ther vdenlandtz och ther-
 undinden icke aldene giortt emoed thenndt Forordning, som wor
 kiere Herre Fader, salig och hoglofflig Ehuekommelse, her
 offuer aldt Riiget haffuer ladett vdga, att inthelt vdj the maade
 schulle tryckis och publiceris, vden thet thillforn aff the Høylerde
 her wdj thendt Høye Schoelle Kiøpnehaffns Vniuersitet bleff
 egiennom sehatt, och aff thennom approberit att motte thryckis,
 meden ochsaa wdj samme hans Bogh sig stoerligen forsehatt och
 noget schreffuitt om the Suensche, som thennom kand regnis
 thill Foruidde och vlempe, emoed thendt Fridtzfordrag [emellom]
 these loughlige Konge Riiger Danmarck och Swerig thill Stetin
 bleff oprettit, och wij ther fore well haffde Aarsag till, andre
 thill ett exempell och Adtuarssell, hannom att lade straffe effther
 thendt Domb, som offuer hannom her vdj for^{ne} Kiøpnehaffns
 Vniuersitet aldrede gangen ehr, saa haffue wij dog thendt Sag
 naadigst thagett i bethenckinde, och effter slig leylighed schall
 hannom hans Predicke Embede were forbøden och midtler thiidt
 skall hand holde en Capelaen, som wdj hans Stedt kand for-
 søрге Thienesten inden Kircken och vden, som thet sig bør.
 Thj bede wij thig och wille, att naar thu her met besøgis, thu
 tha met thet allerførste lader for^{ne} Mester Joen Jenssen hans
 Predicke Embede och thieneste vdj Kircken att giøre forbiude,
 och paa wore vegne haffuer alffuorlig Indsehende, att hand sig
 aldeelis ther effther forhollder, indthill saa lenge wij anderledis
 ther om lader thillsiige. Ther met skeer wor willge och be-
 falling. Thi thag her aldeelis ingen forsømmelse fore. Befallendis
 thig Gudt. Schreffuitt paa wortt Slott Kiøpnehaffn thenndt 17
 Maj Anno 1595. Wnder vortt Signett.

Hogbe^{te} wor Allernaadigste vdualde Herre Prindtz oc
 Konings thillforordnede Regierings Raadt.

Jørgen Rosenkrantz Sten Brahe Manderup Parsberg Jacob Sefeldt
 Egen handt. Egen hand. egen handt. Egen handt.

Udskrift: Oss elsch^e erlig och welbiurdig Caspar Marck-
 daner, wor Mandt, Thiener och Embidtzmandt paa wortt Slott
 Coldinghuss.

Orig. i Kgl. Bibl., blandt Langebeks Excerpter. •Samling af Breve
 til den danske literære Hist. • Et ligelydende] Brev udgik til] Super-
 intendenten i Ribe Stift, M. Peder Hegelund, se Langebekiana, S. 382—84.

7.

*Brev fra M. Jon Jensen Kolding til Universitetets Rektor,
D. Klavs Theophilus.*

Magnifice Dñe Rector, Cænaui ad Vesperas apud Generosissimum Dñm Sigfridum Grubbe, in ædibus et præsentia Dñi M. Jonæ Jacobi, et vt antea sæpius me nomine totius senatus demisit, iussitqve abire in pace. Bene valeat magnificentia Vestra. Haffniæ 19 Maj.

Jonas Joannis Kol.
manu sua.

Orig. (uden Udskrift) i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 189.

8.

Har Jon Jensen Kolding, som jeg ovenfor (S. 380) har søgt at godtgjøre, 1570—78 været residerende Kapellan i Kolding, maa han endel af denne Tid tillige have været Præst i det nærliggende Sogn Alminde, saaledes som det fremgaar af følgende Kongebrev, som jeg først blev opmærksom paa, efterat det foregaaende var sat.

*Et Confirmations-Brev paa en Skik og Ordning, som er gjort paa Alminde Sogn, som er annexeret til Kolding By-Kirke, ut sequitur*¹⁾.

Vi Frederik etc. Gjøre alle vitterligt, at efterdi vi nogen Tid siden forleden have annexeret Alminde Sogn til By-Kirken her udi vor Kjøbsted Kolding og gjort en Skik og Ordning, hvorledes den Rente, som udi samme Sogn falder, imellem Præsten og Kapellanen her sammesteds skiftes skulde, og nu ere komne udi Forfaring, at udi højbaarne Fyrstindes vor kjære Fru Moders, salig og højlovlig Ihukommelses, Tid skal herpaa være gjort en anden Beskeden og Forordning, end som vi gjort havde. Da efterdi vi ere tilsinds at ville holdet have den Forordning, vi først herpaa gjort have, og hvis Breve vi tilforn udgivet have ikke at forkrænke, saa og efterdi den Forandring,

¹⁾ Den ved dette Brev gjenoprettede og stadfæstede Forening mellem Kapellaniet i Kolding og Alminde Sogn blev først ophævet for faa Aar siden. Sml. nedenfor S. 410 Not. 1.

vor kjære Fru Moder udi saa Maade haver tilladt, ikke længer haver været betænkt end udi Hendes Kjærligheds Livstid at skulle blive bestandig, ville vi endeligen holdet have den Skik og Ordning, vi tilforn gjort have, saaledes at Alminde Sogn altid herefter til evig Tid skal blive et Annex til Kolding By-Kirke. Og skal Kapellanerne der sammesteds besøge forskrevne Sogn og der prædike og gjøre Sognefolket saadan Tjeneste inden Kirken og uden, som en Sognepræst sine Sognefolk pligtig er. Skal og Sognepræsten her udi Kolding, den som nu er eller kommendes vorder, nyde, bruge og beholde Præstegaarden til Alminde Kirke med al den Herlighed, der afgaar og en Sognepræst kan med Rette af sin fri Præstegaard tilkomme. Sammeledes skal Kapellanen maa lade oppebære og til sin Underholdning beholde al den anden Præsterente, som falde kan af Alminde Sogn. Og skal Sognepræsten ingenlunde befatte sig med hvis Kapellanen i saa Maade tillagt er. Skal og forskrevne Sognepræst udi Kolding have god flittig Opseende med Kapellanen, at han med Prædiken og anden Gudstjeneste forsørger og forser Sognefolket udi Alminde Sogn, som det sig bør, og at han i alle Maade gjør Sognefolket saadan Tjeneste, som det sig bør og han pligtig er. Cum inhibitione solita. Actum Koldinghus den 7de Novembris 1573.

Acta publ. i Kongl. Bibl., Uldalske Saml., efter Jydske Registre. Nr. 1 Fol. 200.

Smaastykker.

v.

Roskilde Domkirkes nordre Sides Regnskab for Aaret 1567.

Ved Justitsraad Steen Friis.

Af fuldstændige Jordebøger over Roskilde Domkirkes Jordegods findes nu neppe nogen ældre end dem, der gjemmes i Indenrigsministeriets Arkiv, hvilke fra Aaret 1633 ere fortsatte til 1667. Tilfældigvis er jeg dog kommen i Besiddelse af en ældre Jordebog over det til Domkirkens nordre Del eller dens ene Halvpart henhørende Gods, med tilføjede »erogata« eller Udgiftsposter for Aaret 1567. Den fandtes 1839 blandt andre Papirer i Domkirkens Brevskab. Da disse Papirer vare gjennemgaaede af Overlærer Behrmann, som 1831 udgav en Beskrivelse af Roskilde Domkirke, og vare tilbageleverede med den Bemærkning, at de ikke vare af nogen Værdi, benyttedes de af Kirkebetjenten til at afpudse Alterstagerne og andre Inventariestykker med. Den største Del af det tilbageblevne indeholdt vel intet andet end Kvitteringer fra Domskolens Lærere og Kirkens Betjente for deres Løn; men de have dog ydet ikke ringe Tjeneste ved Udarbejdelsen af Domskolens Historie. Nærværende Jordebog, som tilfældig endnu var i Behold, da man standsede Tilintetgjørelsen af de nævnte Papirer, er skreven med den daværende Kirkeværges, Kanniken Lave Becks, egen Haand. Denne Mand blev siden Landsdommer i Sjælland og Befalingsmand paa Ringsted Kloster. Han

var en Søn af Joachim Beck, der 1563, som Rigens Rentemester, ifølge kongelig Befaling, efter haarde Ord og Trusler om Pinebænken tvang Domkapitlet i Roskilde til at udlevere hvad der endnu fandtes hengjemt af Domkirkens gamle Klenodier¹⁾. Familien Beck ejede Førsløv og Beldringe; dens Vaabenmærke var en blaa Lillie i hvidt Feldt, hvilket Vaaben tilligemed Aarstallet 1567 — altsaa det samme, for hvilket dette Regnskab er affattet — findes indskrevet paa et af de gamle Stolestaders Endestykker, der nu danne Vægbeklædningen i Skriftestuen. — Regnskabet fortjener formentlig at opbevares, da det indeholder adskilligt af Interesse til Kirkens Historie. Hver af Domkirkens Sider (den nordre og den søndre Part) havde sin egen Kirkevæрге, der førte Regnskab over det Gods, der hørte til hans Part. Vi have altsaa her kun Optegnelse om Halvdelen af Domkirkegodset med de Udgifter, der 1567 afholdtes af Indkomsterne af denne Halvdel.

Roskilde Domkirckes landgilde och renthe pro fabrica neste forledne aar, som er mdlxvij, aff then paart, som ieg Laue Beck Canick och Kirckewerge nu wdj befaling haffuer. 1567.

Gundsee lille.

Anders Lassen j pundt ru, j pundt biig, j lam, j Goss, iiij Høns, ij [tønner] Haffuere gesterj. Niels Pederssen ibid. tantum. Jens Hemingssen ibid. tantum. Lauris Asserssen ibid. tantum. Lauris Rasmussen ibid. tantum. Oluff Willomssen ibid. tantum. Claus Søffurensen ibid. j pdt rw och vj skepper, j pdt och viij sk² biig, j lam, j Goss, iiij Høns, ij tønner Haffuere. Esbern Oluffssen ij pdt rw, ij pdt biig, ij lam, ij Gess, viij Høns, iiij tønner Haffuere gesterj. Lauris Ingelssen och Niels Knudsen ij pdt ru och ij pdt biig, j lam, j Goss, iiij Høns, iiij tønner Haffuere gesterj. — Alle forskreffne Gundsee lille mendt giiffue j tønne sømer (o: Smør).

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. IV, 44.

Stedstrup y Mierløsherrit.

Peder Hemingsen j pdt rw, j pdt biig, j bolegalt, j lam, j Goss, iiij Høns, iij β grot peninge, ij tønner Haffuere gesterj Item handt giiffuer huert andit aær ij theier.

Frøsløff y Steuensherrit.

Christopher Oluffsen ij pdt biig, j m $\frac{1}{2}$ peninge, ij tønner Haffuere gesterj.

Algestrup.

Tyge Laurissen j pdt ru, j pdt biig, j β grot for smaredtsle, j tønne Haffuere gesterj.

Quislemarcke y Flackebiersherrit.

Hans Hildring biig ij pdt, j lam, j Goss, iiij Høns, ij β grot, ij tønne haffuere gesterj. Niels Bossen ibid. ij pdt biig, j lam, j Goss, iiij Høns, xiiij β, ij tønner Haffuere gesterj.

Flynge.

Jens Oluffsen j pdt rw, j pdt biig, j lam, j Goss, ij høns. j t^{ne} Haffuere. Mogens Willomssen ibid. tantum.

Tordrup.

Klemendt Oluffsen ij pdt biig, j lam, j Goss, iiij Høns, ij tønner Haffuere gesterj. Oluff Knudssen ibid. tantum.

Sebye i Wolborsherrit.

Jens Pederssen ij pdt rwe, ij pdt biig, j lam, j Goss, ij Høns, iij tønner Haffuere gesterj.

Wredsløse lille i Smørumsherrit.

Knudt Anderssen biig iij pdt iiij sk^r, j lam, j Goss, iiij Høns, iij tønne Haffuere gesterj. Jep Andersen ibid. j pdt biig och viij sk^r, j lam, j Goss, iiij høns, ij tønne Haffuere gesterj.

Torslunde Magle.

Hening N. iij pdt biig, j lam, j Goss, iiij Høns, iij tønne Haffuere gesterj. Hans Møller i Torslunde Mølle vj pdt Mell. Pouell Møller aff then øuerste Mølle xij pdt Mell. Item aff Huinede Mølle viij pdt Mell.

Høue y Flackebiersherrit.

Herman Bossen ij pdt rue, ij pdt biig, ij β grot.

Redersløff.

Jens Hemingsen ij pdt biig, j lam, j Goss, iiij høns, ij tønne haffuere gesterj. Peder Hanssen ibidem ij pdt Biig, j

lam, j Goss, iiij hons, ij t^{ner} haffuere gesterj. Oluff Nielszen
ibid. iij pdt biig, j lam, j Goss, iiij hons, iij t^{ne} Haffuere gesterj.

Trudstrup.

Jens Oluffsen ij pdt biig, j pdt rw, j fierding smør.

Sterkeinge.

Niels Perssen iiij [pdt] biig, ij lam, ij Goss, viij Hons,
iiij tønner Haffuere gesterj.

Tune.

Peder Anderssen j pdt biig, j t^{ne} Haffuere gesterj.

Jersye.

Birgita vidua ij pdt biig, j lam, j Goss, iiij Hons, ij
tønner Haffuere gesterj.

Ølsige Magle.

Pouell Anderssen ij pdt biig, j lam, j Goss, iiij Hons,
iij tønner Haffuere gesterj.

Bieuerskow.

Jens Laurissen ij pdt biig, j fierding smør, ij tønner
Haffuere gesterj.

Kircke Hualsøe.

Peder Jenssen j pdt biig, Rw j pdt, j lam, j Goss, iiij
Hons, ij t^{ne} Haffuere gesterj.

Syndre Høllinge.

Jep Anderssen j pdt biig, j pdt rw, j lam, j Goss, iiij
Hons, ij t^{ner} Haffuere gesterj. Oluff Laurissen ibidem ij [pdt]
rw, ij pdt biig, j lam, j Goss, iiij Hons, iij t^{ner} Haffure gesterj.

Syw.

Frantz Anderssen Biig ij pdt, ij t^{ne} Haffuere gesterj.

Presten aff Bieuerskow j pdt wox.

Item j pdt [biig] aff Fledinge wong. Item j pdt aff Wesby wong.

Hynge y Løffueherrit.

Jens Pederssen ij pdt biig, j lam, j Goss, iiij Hons, ij
t^{ner} Haffure gesterj.

Nørrup.

Knudt Michelseen j pdt biig, j pdt rw, j lam, j Goss, iiij
Hons, ij t^{ne} Haffure gesterj.

Presten aff Skuldeløff iiij lam.

Summa ordeí v lesterh iij pdt och viij sk^r.

Summa siliginis et farinæ iiij lest v pdt och vj sk^r.

Her aff biigit skall defalseris j pdt, som notarius cap. fick,

och ij pdt, som klockeren fick. Item aff ruen j pdt, som notarius fick, och j pdt, som klockeren fick.

Biigit, huer lest xl gamle daler, er thj v lesther vj pdt och viij sk^r ij^c xlix daler ij Ɔ xvj alb.

Rwen, huer lest xxviiij daler, er the iiij lest iij pdt och vj sk^r j^c vj daler ix Ɔ

Summa Biig och Rw wdj gamle daler tiillsammen iij^c v daler vj Ɔ j alb ¹⁾).

Terragium xl Ɔ v Ɔ, er wdj daler — xiiij daler xiiij Ɔ.

Legatum vxoris Eriki Walkendrup lxxx daler minth.

Legatum vxoris Dom. Benedicte iij Ɔ.

Item noch aff Hans Bogefører for hans høstrus moder ix Ɔ.

Summa terragium et legatum lxxxvij daler och xiiij Ɔ minth ²⁾).

Erogata.

Item vdlagde ieg xxviiij daler ij alb. tiill then skatt, som Kon. Mt. fick aff Cap. tiill Jull aar 1567, thj skatten beløff ij^c xxviiij daler ij alb., ther aff anammitt aff Cap. ij^c daler, saa lagde ieg selff vdt the xxviiij daler ³⁾).

Item noch antuordit ieg then persone, som Cap. sende tiill Witemberg adt studere, j^c daler.

Item betalde ieg wdj Kiøpnehaffn iij skipdt ij lispdt och iiij skalle pdt stange Jern, som kom tiill thett nye seieruerck, huer skipdt for x daler. Item en stalstang for iiij Ɔ. Beløffuer seg tiilsamen xxviiij daler. Item tiill weiere peninge x Ɔ. Item noch forterede smeden tho reiser handt wor i Kiøpnehaffn j Ɔ. Item noch kiøpte ieg en iernstang aff Hans Maller for ij daler. Item noch fick handt aff eigit Jern v lispdt och vij skalepdt for iij daler x Ɔ.

1) $4\frac{1}{2}$ Læst $5\frac{1}{2}$ Pund 8 Skjeeper Byg, beregnet til 40 Daler for Læst, bliver som anført 199 Daler 2 Mark $10\frac{2}{3}$ Skilling. Ligeledes er Rugen rigtig regnet ud efter en Pris af 28 Daler for hver Læst til 105 Daler 3 Mark 9 Skilling. Derimod er Jordskyldspengene nedenfor ikke 13 Daler 13 Sk., men 13 Dlr. 1 Ɔ 13 Ɔ.

2) 1 Daler Mynt var 3 Mark, medens 1 gammel Daler gjaldt 6 Mark.

3) Om den stærke Beskatning af Domkirken under Syaarskrigen se St. Friis, Beskriv. af Roskilde Domkirke S. 68 -- 9.

Item fortingede Cap. medt Adam Kopertecker, adt handt skall bøde tagit paa then nørre side paa korskircken¹⁾, och skall haffue xvj daler minth paa hans eigen kost, huilke [ieg] hannom haffuer betaldt.

Item noch fortingede Cap. medt Adam, adt handt skall be-
legge then nørre gaul medt blie och andenstedts bøde medt
blie, huor behoff giøris paa kirken, spiren och tornene, och
loffuede thj hannom xxx daler, huilke ieg och haffuer betaldt.
Item gaff ieg en muremesther, som murede samme Gaul tidne
aff nye, som bleffue belaudt medt blie, x daler paa hans eigen
kost. Item kom tiill samme gaul vj^e mursten, kostede v daler.
Item kom tiill samme gaul j lest kalck, kostedt iij ŷ . Item
lodt ieg ferde thett kors, som staar paa samme gaul, och gaff
ieg Hans Rockemager j daler, som feerde thett och hengde den
lille klokke y spiren paa tornit, som segeren slaar korther paa.
Item kom ther tiill samme kors tho sex allne stolper, kostede
j ŷ . Item gaff ieg en wogenmandt, som aag ij less sandt tiill
thett arbeide paa Gaullen, viij β .

Item gaff ieg en wogenmandt, som aag Adam Kopertecker
hiidt fraa Kiøpnehaffn thett første handt kom hiidt, iij ŷ . Item
wor ieg i Kiøpnehaffn Capitels erinde med Cap. skaat oc iord-
bog, och leiede ieg meg wogne frem och tiillbage, och gaff ieg
vj ŷ . Item gaff ieg en wogenmandt, som aag vj^e sten tiill kirken,
j ŷ . Item gaff ieg en wogenmandt for vj tønner kalck, handt
aag op fraa stranden och tiill kalenthehus døren, vj β .

Item gaff ieg korsdegnen tiill kull xx β . Item fick kors-
degnen eth par høgarns lagern, som kom xiiij alne lerit y,
alnen vj β , er v ŷ 4 β . Item fick klockeren tiill lius iij ŷ .
Item gaff ieg en remesnider xx β for en tiste wdj tolf klokken.

Item noch fortingede Cap. medt Adam Kopertecker, adt
handt skall lie tagit paa Sancte Christophers Capell, och loffuede

¹⁾ Sandsynlig efter Brandskaden 1523. Det er at mærke, at den eneste Hvælving i Højkirken, der ikke havde nogen Farvedekoration 1858, netop var den i nordre Korsfløj. Det lader til, at denne Fløj har lidt mest ved anførte Brand, og at dens Tagværk er styrtet ned og slaet Hvælvingen igjennem. Maaske udgjøre de her antydede Reparationer ved denne Del af Kirkebygningen Slutningsarbejderne ved Restaurationen af nordre Korsfløj i Aaret 1567.

hannom viij daler paa hans egen kost, huilke ieg hannom betalde.

Item haffuer Adam fangit aff Christiern Smidt thisse epherschreffne søm: It. først iij^o, huer hundrit for ij Ɔ, er ʒ Ɔ. It. noch vij^o, huert hundredet for j Ɔ, er vij Ɔ. It. noch iij^o store søm for v Ɔ 4 β, er huer hundredet xxviiij β.

Item noch gjorde Christiern Smidt iiij stempe, som koper-teckeren fick adt arbede medt, for ij Ɔ. It. noch gjorde handt iij hager tiill samme brug for ij Ɔ. It. noch ferdede handt paa en koper sax for viij β. It. noch gjorde handt iij bolther, kom y trisser, for xij β. It. noch gjorde handt eth langt iern, som kom tiill thett ladt, handt hengde y vde paa kirken, for j Ɔ. It. kom tiill en rende en sex alne stolpe, kostedt viij β.

Item gaff ieg Hans Oluffsen i Kiøpnehaffn j Ɔ, som handt haffde vdlagd tiill frackt fran Helsingøer och tiill Kiøpnehaffn for thett koper, som tolder Henrick Mogenssen haffuer forschreffuit Capitlet. It. iiij β weiere penge. It. iiij β wogen leie, som aag thett fran Hans Oluffsen och tiill wecten och siiden tiill min faders gardt. It. gaff ieg en wogenmandt, som aag kopertecker och samme koper fran Kiøpnehaffn och till Roskildt, iiij Ɔ. Huadt koberit kosther haffuer toldereren ingen budt fangit om endt nu. It. gaff ieg en keldesmedt for lx Ɔ kober, handt gjorde y søm, xj Ɔ. It. gaff ieg hannom for ij Ɔ kober y søm xij β. It. fortingede Cap. medt Adam, adt handt skall forarbejde samme kober, som er ij skipundt och . . . som toldereren haffuer hiidt forsendt, och skall therfore haffue j^o Ɔ.

Item noch gaff ieg en, som gjorde en arm paa huelingen, iiij β, hans kost iiij β. It. less leer iiij β. It. kiøpte ieg liiij faune hampe liner, som komme tiill seieren, huer faun v alb., er vj Ɔ ij β. It. noch kiøpte ieg lx faune hampe liner, som koberteckeren fick, huer faun viij alb., er x Ɔ.

Thette epherschreffne tømmer er kommen tiill mesther Peders gardt. (I det følgende anføres en stor Mængde Udgiftsposter — som vi anse det for rigtigst her at forbigaa — til Sognepræstens ved Domkirken, M. Peder Povlsens, Præstegaard, der synes at være opført paany fra Grunden af. Det kunde bemærkes, at Væggene bleve klinede af Ler, Taget blev lagt af Straa, Gulvene i Stuerne belagdes med Astrag eller

Fliser; der opsattes, som det synes, kun een Kakelovn i hele Huset, hvortil der anvendtes 91 „Kakel“ og en „Krone“; Vinduerne bleve indfattede i Bly).

Item gaff ieg Gundsøe lille mendt j ^{l^o} øll och j fadt salt madt for thj lucte for Slegers marck, øllit iij ŷ , j fadt salt madt ij ŷ .

Item gaff ieg klokkeren aff sin løn tiill poske xij ŷ . It. for seieren j løde ŷ . It. for renderne j ŷ . It. iij ŷ for adt hand ringer then store klokke tiill tre Høfftiider och thender thj telle lius y kircken.

Item giiffuit for ris adt gierde for Slegers marck medt then skowfogit wdj Ganløse vj ŷ , som wor ix les.

Item for then Høre[r]s kost, som ieg haffuer holdit y aar, xxiiij daler.

Register paa wox, som er forbrendt y aar.

Item først tiill Sancte Michels dag x ŷ tiill stagen oc viij ŷ tiill bage lius. It. noch den 16 Octobris v ŷ tiill bage lius. It. noch tiill alle Helligen dag xiiij ŷ tiill stagen och ij ŷ tiill bage lius. It. den 24 dag Nouembris ix ŷ tiill bage lius. It. noch den 14 dag Decembris iij ŷ tiill bage lius. It. tiill Julle dag xiiij ŷ tiill stagen och vj ŷ tiill bage lius. It. tiill Nieaars dag x ŷ tiill stagen xiiij ŷ tiill bage lius. It. tiill Hellig tre konger dag xiiij ŷ tiill stagen. It. den 28 dag Januarij ij ŷ tiill bage lius. It. tiill kindermisse dag x ŷ tiill stagen och iij ŷ bage lius. It. den 11 dag Februarij tiill bage lius iij ŷ . It. den 27 dag Februarij iij ŷ tiill bage lius. It. den 25 dag Martij x ŷ tiill stage lius. It. tiill skertorsdag x ŷ tiill stagen. It. tiill poske xiiij ŷ tiill stagen. It. tiill pinsdag xiiij ŷ tiill stagen. It. tiill Heligtrefoldighedt søndag xiiij ŷ tiill stagen. It. tiill helig ko[r]sdag ij ŷ tiill stagen och iij ŷ tiill bage lius. It. er snodt gamelt wox aff kirkens eigit xj ŷ .

Summa thett nye wox er viij pundt ix ŷ .

Her aff skall defalseris j pdt, som Bieuerskous prest giffuer.

Sic remanet vij pdt och ix ŷ , huer ŷ vj β , er pundt ix ŷ . Beleffuer lxvj ŷ iij β . Snopeninge for nyt och gamelt er vij ŷ ij β . — Summa wox och snopeninge er lxxiiij ŷ v β .

Summa Summarum ij^c gamle daler och ij^e xxxvij daler minth och xvij β .

Liignet och laudt indtect ymodt vdgiift och affregnett for huer gamel daler iij $\frac{1}{2}$, saa er ieg Cap. och Domkircken skildig aff thette regenskaff xxxj daler gamell, som ieg nu skall legge fran meg.

 VI.

Uddrag af den kgl. Rentemesters Regnskaber 1551—61.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Blandt Kilder til vor indre Historie, som endnu kun i ringe Grad ere benyttede, fortjener at nævnes Statsregnskaberne, som ere bevarede fra Christian III's Tid af. De yde Samleren en rig Høst af kultur- og personalhistoriske Notitser, ikke at tale om det Lys, de kaste over hele vor Statshusholdning. I min Universitetshistorie I, 700—4 har jeg meddelt nogle Uddrag af de Statsregnskaber, der ere i Behold fra Christian III's Tid, men da jeg der nærmest kun har optaget saadanne Notitser, som vedkomme kongelige Understøttelsér af studerende og lignende Forhold, har jeg endnu en Efterslæt at gjøre, idet jeg her ikke blot meddeler nogle Uddrag, især vedkommende kirkelige Personer, fra de Aar af Christian III's Tid, for hvilke Regnskaber ere bevarede, men ogsaa nogle mere omfattende Uddrag af Regnskaberne fra de første Aar af Frederik II's Tid¹⁾, forsaavidt disse opbevares i det kgl. Gehejmearkiv.

 1551.

Fredagen næst efter Nyaarsdag paa Nyborg Slot givet Skolemester og Peblinge efter Jens Trudsens Befaling, som Kgl. Maj. skjænkede dem, for de sang Messe Juledag og Nyaarsdag — 4 Daler.

¹⁾ Nogle Notitser af Regnskabet for 1559 ere allerede meddelte foran, S. 255—6.

Mandag efter Søndag Oculi skjænkede Kgl. Majestæt Hr. Niels, Prædikant udi Kolding¹⁾, til Underholdning — 5 Daler.

Den 14de Dag Junii antvordet Jens Mogensen af Helsingør, som Kgl. Maj. skjænkede dennem til deres Kirkes Bygnings Behov — 50 Daler.

1554.

Fredagen nest efter Paaskedag givet en Doctor ved Navn Johan Golt af Leipzig, som Kgl. Maj. skjænkede ham, efter Doctor Bernts Befaling²⁾ — 30 Daler.

Fredag efter Quasimodogeniti betalt Arnt Falkam, Borger i Kolding, efter Dr. Bernts Anbefaling for hvis som Dr. Johan Golt havde fortæret udi Huset, som beløb — 14 Dlr. 8 β.

1556.

Den 4 Martii betalt Herman Weygere, Borger udi Kjøbenhavn, for hvis som han havde udlagt og kjøbt til Hertug Hans's Folks Behov, som laa der udi Huset, medens Brylluppet paa-stod³⁾. Beløb sig efter hans Registers Lydelse — 23½ Dlr. 1 β.

2den Paaskedag givet Mester Niels af Kolding⁴⁾, som min

¹⁾ Denne Hr. Niels var vistnok residerende Kapellan i Kolding, og altsaa forskjellig fra den samtidige, mere bekendte Sognepræst smst. Hr. Niels Jespersen. I Registre over alle Lande 5, 391 findes nemlig et Kongebrev, dat. Odense, Søndagen efter Viti og Modesti Dag 1552, hvorved Hr. Niels, Kapellan i Kolding, fik Brev paa Kongetienden af Almind Sogn til sin Underholdning. Det er udentvivl dette Brev, som Pontoppidan (Ann. eccl. Dan. III, 274) sigter til, men som han urigtig henfører til Aaret 1542 og ligeledes urigtig omtaler som en Donation til Rektoren ved Kolding Skole. Denne modtog derimod samme Dag (Søndag e. Viti & Modesti Dag 1552) Kongebrev paa at maatte nyde Kongetienden af Herslev Sogn (Regist. a. St.). Jfr. Ingerslev, Bidrag til Kolding lærde Skoles Hist. S. 1. 3. Fyhn, Efterretn. om Kjøbstaden Kolding, S. 97—8).

²⁾ D. e. Rentemesteren modtog Kongens Ordre gjennem den kgl. Raad D. Bernt Wigbold Fries.

³⁾ Den bekendte Skribent Herman Vejger (om hvilken kan efterses Paludan Müller, Grevens Fejde I, 219—20. 319; og mit Skrift, Historieskrivningen i Danmark og Norge efter Reform. S. 33 flg.) synes at have holdt Herberge i Kjøbenhavn for fremmede rejsende. Det Bryllup, der tales om, er den meklenborgske Hertug Ulriks med Kongens Søster Elisabeth.

⁴⁾ Formodentlig den som dansk Hofprædikant senere bekendte M.

naadige Frue skjænkede ham til Tæring paa Hjemrejsen — 3 Daler.

Item den 18de Dag Aprilis givet Lucas Bäckmester, Under-tugtemester¹⁾, som Kgl. Maj. skjænkede ham til et Aftug [o: Abzug] — 20 Daler. Item givet ham hans Besoldning, han havde fortjent til Paaske næst forleden, for 1 Aar — 12 Daler.

Den 22de Dag Aprilis antvordet Hertug Magnus, som Hs. Naade vilde skjænke Hs. Naades Tugtemester Lucas Bäckmester til et Aftug, som Ulfstand²⁾ hentede — 7 Daler.

Den 8 Decembris givet Doctor Johan Golt 100 Daler, som Kgl. Maj. skjænkede ham til et Aftug³⁾.

1557.

Doctor Pomeranus og Philippus Melanchton, den 18de Julii efter Antonii Hanisks Befaling forskikket til dem, som var deres Besoldning for dette forledne Aar — 100 Daler.

Item efter Kgl. Maj.s egen Befaling er givet Alhed Mester Michels Efterleverske for en Gaard med Hus og Jord liggende i Kannikestrædet udi Kjøbenhavn⁴⁾, som Kgl. Maj. købte af hende og gav Mester Povl Prædikant⁵⁾, som Steffen Sejermager nu udi boer — 200 Daler.

Niels Nielsen Kolding, og muligvis den samme, som ovenfor omtaltes som residerende Kapellan i Kolding.

1) Caspar (Jesper) Mule, der senere levede som Prælat i Ribe, var Tugtemester for Kong Christians yngre Sønner, medens Lucas Bacmeister, siden Professor i Theologien i Rostok, var Undertugtemester.

2) Vistnok Hofmarskalken Jens Trudsen Ulfstand (se ovf. S. 409).

3) D. Johan Golt var kgl. Livlæge. I Regnskabet for 1556 anføres, at hans aarlige Løn var 200 Daler, som i dette Aar udbetaltes ham i to Terminer. I Decbr. 1556 drog han altsaa bort, efterat have faaet eller taget sin Afsked.

4) Vor Frue Dag Kyndelmisse 1541 havde Christian III givet Alheydt Mester von Hirstigs Livsbrev paa et Hus, omured mellem Stolper udi Kannikestræde i Kjøbenhavn liggendes, to Loft højt, og strækker sig af Øster fra Jochim Becks, Kgl. Maj.s Rentemesters Jord og Grund . . . til den Gaard og Residens, Mester Peder Hansen, Kannik, nu udi Være haver, og strækker sig samme Gaard med Port og Agerum ud til Graabrødre Stræde (Regist. o. a. Lande 4, 169). Michel v. Hirstig havde været Kongens Kirurg.

5) Den kgl. Hofprædikant M. Povl Noviomagus.

Den 20de Dag Octobris efter Kgl. Maj.s Befaling antvordet Niels Læstemager, Lavrits Mulli og Peder Jørgensen, Forstandere udi Helliggesthus udi Kjøbenhavn, en Kvittans, som var for 400 Guldgylden, hver Gylden 3 Mk. 2 β , 5-stemplede Gylden og 35 ungarske Gylden, hver 4 $\frac{1}{2}$ Mark, hvilket Guld Kgl. Maj. fik, og fandtes efter en gammel Præst, som døde udi Hospitalet udi Kjøbenhavn, Hr. Michel Mand ved Navn. Beløb — 1408 Mk. 2 β danske, hvilket forskrevne Guld Kgl. Maj. selv annamede til sig udi Hs. Naades Kammer.

Den 6 Novembris efter Doct. Cornelii¹⁾ Befaling antvordet Ambrosius Scherff, Bud af Vittenberg, som Kgl. Maj. skjænkede Mester Lucas Bachmester, som var Hertug Hanses Tugtemester, og Hs. Naade gjorde Bøn for ham til Hs. Naades Herre Fader derom — 20 Daler.

1558.

Givet Hertug Hans's Dreng Hannibal Gyldenstjerne²⁾ til en Terentium $\frac{1}{2}$ Daler, til en Grammaticam 10 β , til en Catechismum 3 β , til en Vocabularium 8 β , og til Sententias Salomonis 3 β , beløber — 3 Mark.

Den 13 Decembris efter Kgl. Maj.s Befaling betalt Mester Niels udi Kolding³⁾ for Mad, Danskøl, Hamburgerøl og Hestefoder, som Mester Hans Tavsens af Ribe, Mester Kjeld af Viborg og Mester Jørgen af Aalborg med deres Folk havde fortæret 14 Dage hos ham, som beløb — 88 Mk. 4 β .

Samme Tid betalt Søren Skjærup udi Kolding for Mad, Danskøl, Hamburgerøl og Hestefoder, som Mester Lavrits, Superintendent udi Aarhus Stift, selvferde med 3 Heste havde fortæret hos ham 14 Dage, som beløb efter hans Seddel — 33 $\frac{1}{2}$ Mk. 3 β ⁴⁾.

¹⁾ Den kgl. Livlæge, Cornelius v. Hamsfort (den ældre).

²⁾ Søn af Hr. Mogens Gyldenstjerne til Stjernholm (se Ny kirkehist. Saml. IV, 96.)

³⁾ Udentvilt den ovennævnte M. Niels Nielsen Kolding.

⁴⁾ De fire jyske Superintendenter vare samlede i Kolding hos Christian III kort før hans Død i Anledning af de Donationer, Kongen ønskede at tillægge de jyske Skoler og Hospitaler, og de Forbedringer, han vilde gjøre i Superintendenternes Løn (se Ny kirkehist. Saml. III, 330—3).

1559.

Den 19 Februarii udi Odense givet tvende Studenter ved Navn Bertel Pedersen og Jacob, som Kgl. Maj. skjænkede dennem til deres Studia, hver 2 Daler — 4 Daler.

Søndagen Lætare udi Aarhus givet Mester Rasmus Lætus, Læsemester, efter Kgl. Maj.s Befaling, som Hs. Naade skjænkede hannem at studere med udi Tydskland — 200 Daler.

Den 14 Aprilis udi Aarhus givet en Student ved Navn Christianus, Machabei Søn, som Kgl. Maj. skjænkede hannem til studere med — 40 Daler.

Den 15 Aprilis udi Flensborg efter Barbys Befaling antvordet Gerard Severinus, som var forskikket til Kgl. Maj. fra Sturmio af Strasburg, og Kgl. Maj. skjænkede hannem — 100 Daler.

Den 21 Maj udi Melbeck antvordet Bertel Heindtz, som Kgl. Maj. skjænkede Magistro Osio af Vittenberg for en Bog, han havde dediceret Hs. kgl. Maj. — 30 Daler.

Den 30 Junii efter kgl. Maj.s Befaling paa Kjøbenhavn givet tvende Studenter ved Navn Christiern Hvid og Christiern Christensen, som Kgl. Maj. skjænkede dennem, hver 2 Daler, er 4 Daler.

Den 15 Augusti givet Magistro Basilio Fabro af Magdeborg, som Kgl. Maj. skjænkede hannem for den tydske Postilla Doctoris Hieronymi Welleri, han havde dediceret Hs. kgl. Maj. — 40 Daler.

Den 30 Augusti antvordet Cornelius, Jacobus Bordingus og Casper Paselich, som Kgl. Maj. skjænkede 4 Poeter, ved Navn Hieronymus, Johannes, David og Nathan¹⁾, efter deres Seddels Lydelse — 140 Daler.

Den 25 Septembris efter Kgl. Maj.s Befaling givet D. Peder Palladius Superintendent, som Kgl. Maj. skjænkede hannem at holde paa udi hans Krankhed — 150 Mark.

Item efter Korfits Ulfeldts Befaling givet en Student ved Navn Bertel Sørensen²⁾, som Kgl. Maj. skjænkede hannem at studere med — 2 Daler.

¹⁾ Vistnok Hieronymus Osius, Johannes Bocerus, David Chytræus og Nathan Chytræus.

²⁾ En Hr. Bertel Sørensen var senere (fra 1568) Prior i Antvorskov Kloster.

Den 13 Dag Octobris antvordet Hr. Magnus Gyldenstjerne paa Favrholt, som Kgl. Maj. skjænkede Doctor Jørgen Maior udi Vittenberg — 50 Daler.

Søndagen efter Catharinæ Virginis antvordet Mester Niels Prædikant, som Kgl. Maj. skjænkede en Student ved Navn Ovenius ¹⁾ at studere med udi Vittenberg — 20 Daler.

Den 16 Decembris givet en Degn af Odense ved Navn Severin Knudsen, som Kgl. Maj. skjænkede hannem at studere med — 4 Daler.

Nyaaarsaften antvordet Adam Platt, som Kgl. Maj. gav Peblingene udi Nyborg, som sang Discant paa Salen, og var tre Hobe — 6 Daler.

Den 30 Novembris efter Kgl. Maj.s Befaling betalt Villum Apotheker for hvis Del, som Doctor Peder Palladius havde ladet udtage paa Apotheket udi hans Krankhed — 107 Daler 2 $\frac{1}{2}$ 2 β 10 \mathcal{L} .

I Regnskabet 1559—60 findes følgende Indtægtspost:

„Indtægt paa hvis som er opbaaret af den 3die Part af Præsternes Rente og alle Kirkernes hele Rente, som de oppebar udi det Aar 1558, og gaves nu udi dette Aar 1559“.

Oppebørselen anføres almindelig stifts- eller lensvis, dog findes der følgende Antegnelse om hvad en enkelt Præst gav:

„Af Her Iver paa Lavind ²⁾“.

Den 12 Febr. annammet af hannem, som er tredie Parten af den visse Rente og hans Indkomst, som han gav Kgl. Maj. udi forleden Aar 1559 — 15 Daler“.

Regnskabet slutter med følgende Udsigt over det Udbytte, Skatten i det hele gav.

„Summarum paa tredie Parten af alle Prælaters, Kannikers, Vikariers, Sognepræsters og Herreklosteres Rente. Desligeste alle Sognekirkers hele Rente, som blev beregnet udi det Aar 1558 og udgaves udi dette Aar 1559 og 1560; beløb overalt: 46,346 Daler, 179 Lod $\frac{1}{2}$ Kvintin Sølv og i Penninge 10 Mark 5 β 3 \mathcal{L} “.

¹⁾ Ove Gynter fra Husum (se Ny kirkehist. Saml. IV, 72).

²⁾ Hr. Iver Hansen i Humle (se min Kbhvns Univ. Hist. I, 513 Not. 2).

1560.

Den 10 Februarii efter Johan Friis Cancellers Befaling antvordet Ambrosius Scherff, det vittenbergske Bud, som Kgl. Maj. skjænkede Doctori Erasmo Læto at betale sin Gjæld med til Vittenberg — 200 Daler.

Den 11 Februarii antvordet forskrevne vittenbergske Bud Ambrosius Scherff efter Hans Skovgaards Befaling, som Kgl. Maj. skjænkede Rasmus Heinsen ¹⁾, som studerer til Vittenberg, til hans Underholdning — 50 Daler.

Den 4 Martii efter Kgl. Maj.s Befaling givet en fattig Student ved Navn Christoffer Priidz, som Kgl. Maj. skjænkede hannem at studere med — 6 Daler.

10 Martii efter Hans Skovgaards Befaling givet Jørgen Gullandsfar, Sanger, som Kgl. Maj. skjænkede hannem for Passen, som sjunges om Langfredag, han havde udsat paa Danske — 10 Daler.

Den 16 Aprilis udi Emkloster givet en Præst ved Navn Hr. Anders, som var Sognepræst, som Kgl. Maj. skjænkede hannem — 12 Daler. Item givet Jens Christiensen, som var Skolemester i Emkloster, som Kgl. Maj. skjænkede hannem at studere med — 24 Daler. Item givet Oluf Povelsen, Ringedegn i Emkloster, at studere med — 4 Daler. Item givet Niels Matzen, som tilforn var Skolemester og nu var Orgemester i Klosteret — 6 Daler. Noch blev givet disse esterskrevne Kordegne og Peblinge i Emkloster, som Kgl. Maj. skjænkede dennem og (sic) komme derfra: Niels Knudsen, Søren Axelsen, Christen Pedersen, Anders Jensen, Severin Juel, Christoffer Jørgensen, Severin Jensen, Christiern Nielsen og Niels Povelsen hver 1 Daler, Michel Michelsen, Christoffer Kruse, Tyge Krabbe, Christen Jensen, Las Kruse, Christen Rasmussen, Las Severinsen, Las Nielsen, Niels Mortensen, Severin Mogensen, Frands Christiensen, Niels Hansen, Niels Severinsen, Jørgen Lauritsen, Niels Aagaard hver 1 Mark.

¹⁾ Den 24de Januar 1564 skrev K. Frederik II til Kapitlet i Slesvig og anbefalede Erasmus Heinsenius, der fra sin Ungdom af var understøttet i sine Studier af Christian III, til at faa et nu ledigt Kanonikat i Slesvigs Domkapitel (Inländ. Registr. 1563—4, Fol. 240). Jfr. Ny kirkehist. Saml. IV, 73. 666. 672. Kbhvns Univ. Hist. I, 702—4.

Den 22 Aprilis betalt Johan Friis Cancellær, som Kgl. Maj. laante af hannem og gav Degne og Peblinge i Aarhus — 3 Daler.

Den 4 Maj givet Mester Hans Tavsén, Biskop udi Riberstift, som Kgl. Maj. hannem skjænkede i Aarhus til at udkvittere sig med af Herberge — 20 Daler.

Den 13 Junii udi Kjøbenhavn¹ givet en fattig Student ved Navn Christoffer Olsen, som Kgl. Maj. skjænkede ham at studere med — 2 Daler.

Den 29 Junii anvordet Herr von Dohna, som Kgl. Maj. laante af hannem udi Roskilde og skjænkede de Degne af Skolen, som legede paa Biskopsgaarden for Hans Naade — 10 Daler.

Den 9 Julii efter Kgl. Maj.s Befaling givet en Doctor ved Navn Helias¹) udi Lægekunsten, som Kgl. Maj. skjænkede hannem, som Conradus Licentiat²) annammede — 30 Daler.

Den 20 Julii givet 8 Degne udi S. Hans Kloster udi Odense efter Cancellærs Befaling, som Kgl. Maj. skjænkede dennem, hver $\frac{1}{2}$ Daler, er — 4 Daler.

Den 2 Novembris givet en Præst udi Anders Bundes Gaard Østrup, som skjænkede Kgl. Maj. en Digt om Ditmarsken³) — 2 Daler.

Samme Dag udi Aarhus blev forskikket til Mester Hans Frandsen, som studerer udi Frankrig, som Kgl. Maj. skjænkede ham at lade sig promovere til Doctor med — 30 Daler.

Den 9 Novembris efter Korfits Knudsens Befaling givet 6 Peblinge, som sjungede til Højmesse i Emkloster, som Kgl. Maj. skjænkede dennem — 2 Daler.

Juleaften givet Locater, Degne, Peblinge, som sang Discant paa Aarhusgaard og vare 3 Selskab — 4 Daler.

Den 23 Decembris udi Kolding antvordede jeg et Bud, ved Navn Ambrosius Scherff af Vittenberg, efter Korfits Ulfeldts Befaling, som Kgl. Maj. gav tvende Personer ved Navn Jeronimus Osius, 50 Daler, for han skrev den ditmarske Krig paa latine Vers, og Rasmus Heinsen 50 Daler, som Kgl. Maj. gav ham til hans Underholdning at studere med til Vittenberg, er — 100 Daler.

¹) D. Elias Rempold.

²) Lægen Lic. med. Conrad v. Steinweg.

³) Jfr. Ny kirkehist. Saml. IV, 428 Not. 1.

Den 29 Decembris antvordede jeg Hans Skovgaard til Priors Svend i S. Knuds Kloster i Odense, som han skulde have til Drikkepenge for en Bog, han førte Kgl. Maj., som var 500 Gylden i, som Prior skjænkede Kgl. Maj. — 4 Daler.

1561.

Den 2 Januarii efter Kgl. Maj.s Befaling antvordede jeg Mester Niels Hofprædikant, som Kgl. Maj. skjænkede en Student ved Navn Ovenius, som er født i Flensborg, til Hjælp at studere med — 10 Daler.

Den 5 Januarii ad Aften, som var Helligtrekongers Aften, efter Hr. von Dobnas Befaling gav jeg Peblinge (i Kolding), som sang Discant i Kgl. Maj.s Herberg — 1 Mark.

Den 14 Januarii paa Emsborg antvordede jeg Hans Skovgaard, som han efter Kgl. Maj.s Befaling havde givet Skolemesteren i Kolding — 2 Daler.

Den 10 Februarii efter Kgl. Maj.s Befaling gav jeg 5 Peblinge, de to store hver 1 Daler, og 3 smaa hver $\frac{1}{2}$ Daler, som Kgl. Maj. gav dennem, for de nogen Tid lang var her i Emsborg og sang i Kirken — $3\frac{1}{2}$ Daler.

Den 19 Aprilis efter D. Jeronimus Thenners Befaling givet en Poet ved Navn Josephus Wutzleren, som Kgl. Maj. skjænkede hannem for en Bog, han havde dediceret Hs. kgl. Maj. — 20 Daler.

Samme Dag efter Mester Niels Prædikants Befaling givet en Student ved Navn Rasmus Katholm, som Kgl. Maj. skjænkede hannem at studere med i Tydskland — 40 Dalere¹⁾.

Den 21 Aprilis givet Henrik Smed af Malmø, som Kgl. Maj. skjænkede hannem for en Bog, han havde dediceret Kgl. Maj. — 10 Daler.

Den 12 Maji givet Søren Axelsen, som stillede Sejeren paa Emsborg, som Kgl. Maj. skjænkede hannem at studere med, efter Korfits Ulfeldts Befaling — 30 Mark.

Samme Dag efter Kgl. Maj.s Befaling givet en Student ved Navn Marcilius Prembergus, som Kgl. Maj. skjænkede hannem for en Bog, han havde dediceret Kgl. Maj. til — 30 Mark.

Item den 14 Maji givet Mester Povl²⁾ Prædikant af Kol-

1) Jfr. Ny kirkehist. Saml. I, 479. — 2) Noviomagus.

ding efter Kgl. Maj.s Befaling, som Hs. Naade skjænkede ham — 300 Mark.

Søndagen Qvasimodogeniti efter Korfits Ulfeldts Befaling udi Roskilde givet nogle Degne og Peblinge, som sang Discant for Kgl. Maj., som Hs. Kgl. Maj. skjænkede dennem — 4 Daler.

Den 17 Octobris betalt Doctor Helias, som han havde forstrakt for hvis Mad; Øl, Havre og Rugfoder, som han og min naadige Frues (Enkedronningens) Skriver Peder med 2 Vognheste i Oldehorn og Bargedorf fortærede, efter hans Seddels Lydelse — 2 Daler 16 β 2 Alb.

Den 18 Octobris efter min naadige Frues Befaling betalt Hans Wiitt, som Doctoris Helixæ Hustru af Hamborg fortærede en Nat for Brød etc. — $\frac{1}{2}$ Daler 11 β 2 Alb. lybsk.

VII.

Tillægsbemærkninger til Skriftet: Kjøbenhavns Kirker og Klostere i Middelalderen.

Af Holger Fr. Rørdam.

Selv om en Forfatter med al Omhu har samlet alle Bidrag, han kunde finde til et vist historisk Emne, som han agtede at behandle, vil det dog lettelig ske — forudsat at han fortsætter sine Studier —, at han senere lejlighedsvis vil finde ny Notitser til Emnets Oplysning, som han ikke tidligere har kjendt. Har Sagen virkelig interesseret ham, føler han sig paa en Maade forpligtet til at antegne, hvad der saaledes lejlighedsvis tilbyder sig, eller hvad andre gjøre ham opmærksom paa. Paa den Maade er ialfald de efterfølgende Tillægsbemærkninger til mit ovennævnte Skrift blevne til. Da jeg ikke kan vente, at et Værk af den Art skulde opleve andet Oplag, vil jeg her meddele, hvad jeg Tid efter anden har fundet eller er

bleven gjort opmærksom paa til Berigtigelse eller Supple-
ring af samme¹).

S. 30. Om Vor Frue Kirkes Jordegods udenfor København findes noget nærmere i de af mig senere ud-
givne Aktstykker og Breve, Tillæg til Univ. Hist. 1537—
1621, S. 125; heraf ses, at Kalredhe ikke er Kollerød,
men Kalrede i Bregninge Sogn. 1559 pantsattes den Ejen-
dom, Vor Frue Kirke her havde, til Hr. Ejler Hardenberg
(Aktstykker og Breve, S. 148).

S. 94 (og 379). I en Fortegnelse over Kannikerne i
Roskilde 1288 forekommer Olauus Byornsson (Annal.
for nord. Oldkyndighed og Hist. 1860, S. 74), uidentivl
den samme, som i Scr. Rer. Dan. VIII, 322 omtales som
Decanus Haffnensis, hvad han da sikkert har været efter
det ovennævnte Aar. Det er da rimeligt, at han har været
den femte Dekan, og Nicolaus de Brak den ellefte.

S. 103—5. Om Dekanen Dr. Erik Nielsen (Rosen-
krands) se Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. II, 63. I
Herredags-Dombogen i Gehejmearkivet findes en Dom, af-
sagt i Odense, feria sexta post Trinitatis 1539 (med Over-
skrift »Niels Lange och Mogens Clausen«), der indeholder
mange Oplysninger om Dr. Erik Niensens Slægt.

S. 111. Om Dekanen Bent Bilde se Annal. for
nord. Oldkyndighed og Hist. 1854. S. 207 flg.

S. 119. Det her omtalte og for tabt ansete Pavebrev
angaaende Striden mellem Kantoren Jøp Jensen og Johannes
Vitzendorp er senere fundet i Universitetskvæsturens Arkiv
(nu afleveret til Univ.-Bibl.); det lyder som følger:

Alexander episcopus, seruus seruorum Dei, Dilectis filijs . .
Decano et Preposito ecclesie Roskildensis salutem et apostolicam
benedictionem. Conquestus est nobis Jacobus Johannes Cantor
ecclesie Haffnensis, Roskildensis diocesis, quod Johannes Vitzen-

¹) Et Par Trykfejl anmærker jeg her. S. 23, Lin. 6 f. n. 1581, læs:
1587. S. 59, Lin. 4 f. n. obstatulo, læs: obstaculo.

dorp, qui pro clerico se gerit, ipsum Cantorem, quominus Altare sancti Olai martiris in dicta ecclesia consistens, quod Cantorie ecclesie predictae canonice unitum, annexum et incorporatum existit, assequi illiusque fructus, redditus et prouentus cum integritate percipere possit, contra iusticiam impedire presumpsit hactenus et presumit, illudque detinet indebite occupatum. Ideoque discretioni uestre per apostolica scripta mandamus, quatinus uocatis, qui fuerint euocandi, et auditis hincinde propositis, quod iustum fuerit, appellatione remota, decernatis, facientes quod decreueritis per censuram ecclesiasticam firmiter obseruari. Testes autem, qui fuerint nominati, si se gratia, odio uel timore subtraxerint, censura simili, appellatione cessante, compellatis ueritati testimonium perhibere. Quod si non ambo hijs exequendis potueritis interesse, alter uestrum ea nichilominus exequatur. Datum Romæ apud Sanctumpetrum Anno Incarnationis dominice Millesimoquadringentesimononagesimosecundo kal. Septembris, Pontificatus nostri Anno Primo.

(Bagpaa) An. de Viterbo, Proton.

(Paa Folden) Jo. Rale.

Per D. Cor. Pe. Pan.

Ale. de Thomasiis

Theramo.

Ovenover Brevet er med en utydelig Kancellihaand skrevet: Affigatur valuis pro Reverendissimo d. vic. M. Claud. Affixa C. Cor. Iterum affigatur M. Claud. Iterum affixa pro D. Cor. N. Bug.

S. 143. Hr. Jørgen Hindtze omtales med Ros af Peder Palladius (Visitatsbog udg. af Heiberg, S. 157) for hans Godgjørighed mod sine fattige Slægtninge.

S. 146. Om Filip a Prato (egentlig: du Pré) se Allen, De tre nordiske Rigers Hist. 1497—1536. III, 1, 97, og Ny kirkehist. Saml. III, 504, hvor som hans Dødsaar angives Aaret 1567, og der siges, at han blev over 100 Aar gammel.

S. 155. M. Anders Glob fik Provstiet i Viborg ved Mageskifte med Ove Bilde, hvem han overlod Dekanatet i Roskilde istedenfor (Nye Danske Mag. I, 203).

S. 157. Om Kanniken M. Peder Hansen se Aktstykker og Breve, Tillæg til Univ. Hist. 1537—1621, S. 121. 126).

S. 235—6. Ifølge Resens Inscript. Hafn. p. 263 fandtes i S. Klemens Kirkes Regnskabsbog, der i sin Tid gjemtes i Helliggejst Kirkes Arkiv, følgende Notits: »Ascer Uddebrossøn ok hans Hussfru Abil gaffve Sanct Clement then Jord, som nw er St. Clements Kirckegaard, oc lote bygge then westre deel aff Kircken«. Herved vinder Pontoppidans Efterretning betydelig mere Hold.

S. 238. Af Vor Frue Kirkes Regnskaber 1554 fig. ser man, at S. Klemens Kirke stod endnu endel Aar efter Reformationen (se Aktstykker og Breve, Tillæg til Univ. Hist. 1537—1621. S. 120 fig.).

S. 256. Af de i «Det Kongl. Danske Selskabs Begyndelse og Tilvæxt» S. 195—6 anførte Dokumenter fra 1480—81 ses, at Vor Frue Kapel i S. Nicolai Kirke allerede da bestod. Som Kapellan nævnes paa den Tid Hr. Gregorius Olafsen.

S. 270. For Kongens Kapellaner findes der en mærkelig Instrux fra Christiern II's Tid i Nye Danske Mag. I, 316—8. I Dronning Christines Regnskabsbog i Geh.-Ark. omtales Peder Griis som Dronningens Kapellan.

S. 283. Her burde den bekjendte Jørgen Skodborgs Ophold i Graabrødre Kloster fra Marts til Juli 1519 have været omtalt, i Henhold til Svanings Beretning (Christiernus II, Udg. 1658, p. 210).

S. 285. I Herholdts og Mansas Saml. til Medicinalhist. S. 237 findes et Kongebrev, dat. Gottorp, Torsdagen næst efter S. Anthonii Abbatis Dag 1531, hvorved K. Frederik I anviser Kjøbenhavns Magistrat Graabrødre Kloster, at en Doctor og Apoteker bekvemt kunde have «Vaaning og Værelse» der.

S. 287. Den pavelige Tilladelse for Kong Hans og Dronning Christine til at oprette S. Klare Kloster i Kjøbenhavn findes hos Wadding, Annal. Minor. XV, 539—40 (jfr. Reg. dipl. hist. Dan. I, Nr. 5104). En mærkelig Efterretning om Klosterets Opløsning haves i Seidelins Diplom. Flensburg. II, 249.

S. 290. »Hvidebrødres Have« omtales endnu 1550 i et Jordebrev i Konsistoriets ældste Kopibog.

S. 303. Om Christiern I's Nystiftelse af Helligaands Hospital, efter Mønster af Hospitalet in Saxia ved Rom, se Schlegel, Saml. zur Dän. Gesch. II, 4 St., S. 30—1.

S. 335. I en Registrant over Antvorskov Klosters Breve omtales S. Olufs Alter i S. Jørgens Kirke i Kjøbenhavn. Dette forklarer rimeligvis, hvorfor S. Jørgens Hospital førte S. Olufs Billede i sit Segl.

S. 345. Til S. Gertruds Kapels Historie fortjener et Kongebrev at mærkes, hvorved Frederik I overlod Ridder Hr. Johan Bjørn Ejendomsret for sig og sine Arvinger »paa hvis Del og Rettighed, som Kgl. Maj. haver udi S. Gertruds Kirke og Kirkegaard udi Kjøbenhavn paa Rosengaarden. Datum Haffniæ quarta feria post Dominicam Misericordia Domini anno etc. 1532« (Regist. o. a. Lande. 2, 382).

S. 346, Not. Om det S. Anne Kapel, der laa ved Skovshoved, findes følgende samtidige Optegnelse paa en lille Seddel indlagt i Kong Hanses Regnskabsbog i Gehejmearkivet (Danske Saml. Nr. 225).

Thette effther^{no} annammede Andhers Perssen paa Amaghæ i Vllerup aff Stranghe Truelzen i Ordorp effther Mætte, som war i Sancte Anne Capell wedh Skows Howet, oc nw hører til samme Capell, oc for^{no} Andhers Perssen skall stande wor nadige frwæ til swars oc regenskab fore.

Fførst xxxv lub. marck rede penninge.

Item xvij lod smot sølff offer.

Item iij lod sølff i eet patz.

Item ij Coralle bond veye vj lod oc iiij Raffbond smaa oc store.

Item eett mæsse rede for vthen Calck oc Disk, men samme Calck oc Disk, som ther tilstæde er, er aff thin.

Acta sunt hæc Haffnie die Cecilie virginis Anno Domini Mcdxcviij^o.

Udvendig Paategning. Sancte Anne Capell vedh Skows Howet.

S. 371—2. Om Roskilde Bisps Besiddelse af København og hans senere Fordringer paa Besiddelsesret se Danske Mag. V, 290—1 og 4de Række. II, 60—9.

S. 374. Om Sorø Klosters Gaard i København findes et Brev fra 1532 i Registre over alle Lande. 2, 391.

S. 375. Om en anden Gaard, som Æbelholt Kloster erhvervede i København 1495, findes et Dokument i Scr. Rer. Dan. VI, 201—2.

S. 276. I Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 1, findes et Brev, dat. Roskilde die beati Laurentii 1516, hvorved Iver Pedersen, perpetuus Vicarius til S. Anne Alter i Vor Frue Kirke i Roskilde, lejer til Skipper Sevrin Christiernssen, Borger i København, Alterets Gaard i København mod en aarlig Jordskyld af tre lødige Mark.

Tillæg, S. 108. Lin. 17. At Kanniken Peder Dungs Navn er rigtig læst, ses af Danske Mag. 4 R. 1, 66.

Hr. Arkivsekretær Lieutenant Ch. U. A. Plesner har velvillig meddelt følgende Registratur over nogle til Københavns Kapitel hørende Breve, efter en Optegnelse i Gehejmearkivet fra det 17de Aarhundrede:

1. Perg. brev med 3 segl, Latin, hvori Jacobus Johannis, opidanus in Køghæ, leyer en gaard i Thyskemannegade af capittelet i Kiøb. mod aarlig at svare een marck. Dat. 1455 die st. Benedicti abbatis.

2. Perg. brev med 3 segl, Latin, hvori Nis Herlughssen i Kiøb. leyer for sig, hustru etc. af capitt. sammestæds en gaard paa Westergade mod at svare aarl. 2 marck lybsk. Dat. 1446 feria quinta proxima ante dominicam quadragesime.

3. Perg. br. med 3 segl, et borte, noget i stycker, hvori Jacob Hanssen kiøthmangere i Kiøb. pantsetter sit huus, gaard og grund til broder Jacobs Bondes man i nørre Herlowe for 10 lødige marck. Dat. 1439 die st. Matthei apostoli.

4. Perg. br. med 3 segl, latin, hvori Petrus Olavi borger i Kiøb. leyer et huus i Tyskemanne gade aff capittelet for 8 β gr. og efter hands og hands kones død hands børn for 14 β gr. Dat. 1472 fer. sexta post dominicam qvasimodogeniti.

5. Perg. br. med 2 segl, 1 borte, Latin, hvori Petrus Henrici borger i Kiøb. leyer et huus aff capit. for 6 β gr., cum bodis et omnibus aliis pertinenciis. Dat. 1481 die beate Dorotheæ virginis gloriose.

6. Perg. brev med 3 segl, hvori Oluf Powelsen leyer en grund af vor frue kircke i K. ved Ladhbrostrede for 3 β gr. Dat. 1432 die st. Martini episcopi.

7. Perg. brev med 3 segl, 1 borte, Latin, hvori Swen Othenson curatus ecclesie Lyungby pantsetter en grund til her Johannes Laurentii, canon. i Kiøb. for 3 marck. Dat. 1397 vigilia ascensionis domini.

8. Perg. brev med 3 segl, hvori Oluff Madsen Werckmester i Kiøb. leyer af capit. en gaard liggende paa Wester gade for 8 marck Danske. Dat. 1515 feria secunda post festum beati Joh. Baptistæ.

9. Perg. br. med 3 segl, Latin, hvori Niels Jacobsen borg. i Kiøb. leyer af capit. en huus i Klædebodher for 6 marck lübsch. Dat. 1443 die beate Lucie virginis gloriose.

10. Perg. brev med 3 segl (2 deraf besk.), Latin, hvori Theodorus Byrst leyer en gaard af capit. for 8 mark aarl. Dat. 1497 sexta feria infra octavas ascensionis domini.

11. P. br. 3 segl, hvori Dyens Biornsen remesnider i Kiøb. leyer en gaard af capit. ligg. i Klædeboderne, for 8 marck Dansk. Dat. 1519 feria sexta die videlicet beate Agnete.

12. Perg. brev med 4 segl, Latin, hvori Benedictus Bywg de Gunnersleffholm miles tilstaar, at bispen i Roskild Nicolaus har indløst alt gods i Wangwethe, som hands fader Nicolaus Andersen havde pantsadt til Jacob Nielsen, militi. Til vitterl. have Olaus Pant decanus, Petrus Lykke erckedeegn i Roskilde. Magnus Lange proconsul ibid. hengt deres segl derunder. Dat. 139* die st. Jacobi apostoli.

13. Perg. brev med 2 segl, 1 borte, hvori Hans Mylyngh borger i Kiøb. leyer en gaard i Strandbastustræde af capit. i Kiøb. for 8 marck Danske. Dat. 1516.

14. Perg. brev, noget besk., med 1 segl, 2 borte, hvori Jens Lauritsen, borger og byfoget i Kiøb., leyer en gaard i Strandstue gaden af capit. for 8 β gr. Danske penge. Dat. 1513.

VIII.

Om Vingodset paa Falster og Laaland.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Fra Middelalderen af var der, ialfald i adskillige Stifter her i Landet, noget vist Kirkegods, som kaldtes »Vingods« og havde den Bestemmelse, at Kirkerne ved Indtægterne deraf skulde forsynes med Vin og Brød ved Altergangen. Vi have allerede tidligere meddelt lidt herom fra Slesvigs Stift og fra Fyn, Ny kirkehist. Saml. II, 607—8. Her skulle vi meddele nogle Vidnesbyrd om, at der ogsaa paa Falster og Laaland fandtes Gods med samme Bestemmelse. De efterfølgende Breve vise, at den særegne Anvendelse af dette Gods endnu søgtes opretholdt i Kong Frederik II's Tid. Sandsynligvis er den dog ophørt ikke længe efter.

Først da et Kongebrev fra 1564, hvorved Bispen i Fyns Stift — hvortil Laaland og Falster jo, som bekjendt, dengang hørte — forlenedes med det falsterske Kalente- og Vingods:

Vi Friderich den anden med Guds naade Danmarckes, Norges, Vendes oc Gottes konning, hertug vdj Sleswig, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, Greffue vdj Oldenburg oc Delmenhorst, giøre alle vitterligt, at vi aff vor synderlig gunst oc naade haffue vndt oc forlent oc nu med dete vort obne breff vnde oc forlene oss elskelig, hederlig oc høglerd mand mester Niels Jaspersøn superintendent vdj Fyens stigt thette efterschreffne calente godz vdi vort land Falster liggendes, som her Lauritz vdj Stubbekjøbing sidst vdi were haffde, som er først i Vegerløse en gaard Peder Buck paaboer, giffuer tu pund biug, j t^{ne} haffre, xviii β penge; vdi Staverby to gaarde, den ene Hans Anderssøn iboer, giffuer iij pund biug, j t^{ne} haffre, xiiij β penge, den anden Biørn Anderssøn iboer, giffuer iij pund biug, j t^{ne} haffre, xviii β penge; vdi Skelby en gaard, Hans Mogenssøn iboer, giffuer j pund biug, j t^{ne} haffre, ix β penge; vdi Nørre Ørsleff tre gaarder, den første Lauritz Skow iboer, giffuer ii pund biug iij skpr., j t^{ne} haffre, et offre høns, j skeppe offre

haffre, xxvii β penge, den anden Hans Eyssen iboer, giffuer lige saa meget, den tredie Hans Skovff iboer, giffuer ii pund byg, j t^{ne} haffre, j høne, j skeppe haffre, xviii β penge; vdi Børnerup en gaard, Hans Jenssøn iboer, giffuer ij pund byg, j t^{ne} haffre, xviii β penge; aff en øde jord vdi Søestoffte j pund biug, oc aff et gadehuss j $\frac{1}{2}$ penge; aff en øde jord vdi Stødstrup, Lauritz Jenssøn bruger, j pund byg; aff en øde jord vdi Eskelstrup, som Jens Jyde bruger, j pund byg; aff en øde jord vdi Sundby marck j β grot; aff en humblegaard vdi Nykiøbing, som Michel Remsnider bruger, v skepper humble; item tvende calente husse vdi Nykiøbing, det ene her Lauritz capellan iboer, oc det andet Claus Jacobssøn slotzfoget der sammestedz bruger, med alle samme gaardes oc gotzes rente oc rette tilligelse, intet vndertaget, oc som for^{ne} her Lauritz vdi Stubbekiøbing her til vdi vere haffde, at haffue, nyde, bruge oc beholde fri vden affgift hans liffs tid, oc saa lenge hand leffuer. Sammeledis skal hand vdi lige maade maa haffue, nyde oc beholde en gaard vdi Egede, Hans Kiøling iboer, skylder iij pund byg, j t^{ne} haffre, oc en gaard i Raunstrup, Hans Degn iboer, giffuer iij pund byg oc en bolegalt; oc efterdi hand ingen tilfluct haffuer, naar hand visiterer vdi Smaalandene, vden alleniste at besverge presterne eller at ligge paa hans pung, haffue vi naadeligen tillat hannem at maa selff lade bruge for^{ne} gaardt vdi Raunstrup for en affuelssgaardt, oc for^{ne} Hans degn strax at rømme hannem samme gaard fore, oc igien at flytte paa sit rette degnebolig, oc der at haffue sin verelse, dog saa at [aff] hues rente, hand aff for^{ne} tvende gaarde vdi Egede oc Raunstrup oppeberendes vorder, skal hand aarligen forskaffe presterne vdi Falster saa megen vin oc brød, som den fundatz formelder, der paa giort er. Oc skal hand holde all for^{ne} godtz ved god heffd oc mact, oc tienerne der paa boendes ere ved loug oc ret, oc ingen aff dennem wforrette emod lougen, ey heller besverge dennem med noget nyt husbondhold, eller paalegge dennem nogre andre nye besveringer. Sammeledes skal hand icke heller forhugge lade nogne de skouffue, der tilligger, eller affhende nogne de wornede sønner, som paa godzet føddes eller fødde ere. Thi forbiude vi alle, ehuo de hellst ere eller vere kunde, serdelis vore fogeder, embedzmend, oc alle andre, for^{ne}

mester Niels Jespersøn paa for^{ne} gaarde oc godtz oc all deris rente oc rette tilligelsse, effter som forskreffuet staar, at hindre eller vdi nogre maade forfang at giøre, vnder vor hyldiste oc naade. Giffuit paa vort slot Kiøbenhaffn, den 22 dag Junij aar 1564. Vnder vort signet

Friderich.

Paa Bagsiden: Falster wiingodz.

Samtidig Afskrift i Geh.-Ark., Topografisk Saml., Falster Nr. 1. (Jfr. Regist. o. a. Lande, 8, 191. Pontoppidan, Ann. Eccl. Dan. III, 399—400. Im. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie, II, 2—3).

Biskop Niels Jepsersen havde forøvrigt allerede den 4de November 1561 faaet Kongebrev paa »det Kalentegods udi Falster, som Hr. Lavrits (Michelsen Brunch) i Stubbe-kiøbing sidst i Være havde«, samt paa de to Gaarde i Ravnstrup og Egede, med hvilke der fulgte Forpligtelsen til af deres »Rente« aarlig at forskaffe Præsterne i Falster til Kirkernes Behov saameget Vin og Brød, »som den Fundats bemelder, derpaa gjort er«. Naar Brevet allerede 1564 fornyedes, kan der maaske have været nogen Unøjagtighed i det ældre Brev, ialfald indeholdt dette ikke Bestemmelsen om, at Bispen skulde have Gaarden i Ravnstrup til en Avlsgaard, hvor han kunde bo, naar han opholdt sig paa Falster¹). I Aaret 1584 fik samme Biskops daværende Hustru kongeligt Løfte paa det falsterske Kalentegods og Vingods, om hun overlevede sin Mand, saaledes som følgende Brev viser:

Wij Frederich thennd Anden medt¹ Gudtz Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konningh, Hertugh wdj Slessuigh, Holsten, Stormann och Dytterskenn, Greffue wdj Oldenborgh och Delmenhorst: Giøre alle witterligt, ath wy aff wor synnderligh Gunst och Naade haffue wndt, beuilgett och thilladt, och nu medt thette wortt obne breff wnde, beuilge och thillade, ath ther som oss elskelige hederligh och hoglerdt Mand Mester Niels Jepsersøn, Superintendent wdj Fyenn Stigt, hans Høstru,

¹) Brevet af 4 Novbr. 1561 findes i Regist. o. a. Lande. 7, 50.

som hand nu haffuer, Else Hannssdatther, offuerleffuer hans dødt, maa och skall hun haffue, nyde, bruge och beholde thett Calenthe och Wingodz wdj Falster mett ald samme Godtzis Renthe och Rettighed, wist ock wuist, som for^{ne} Mester Niells nu er forlenth wdj hanns Liffs thiid, emeden och saa lengj hun sidder wdj hindis Enckesede wgiff. Dog skall hun werre forpligt aarligen ther aff ath wdgiffue enn halff Lest Korn thill de thuende Capellaner wdj Nykiøbing och Stubbe-kiøbingh, mett huiss anden Deell for^{ne} Mesther Niells nu ther aff giffuer, effther thett Breffs Liudelse, hand ther paa haffuer: Sameledes maa och skall hun i lighe maade bekomme then Gaardt her wdj wortt Land Fyen i Smedstrup liggendis, som affgangne Superintendentz Mesther Jørgens hustru Elsebe nu wdj forleningh haffuer hindis Liffs thiid, om hun hende offuerleffuendis worder, och thend quitt och frij niude och beholde, saa lengj hun sidder Encke wgiff, och skall hun holde bønderne paa samme Godtz boendis wid loug, skiell och Reth, och ingen aff thennum wforretthe emod Lougen, eller medt nogen ny Indfestninge eller anden wseduanligh paalægge besuerre, och ick forhugge eller forhugge lade nogen the Skoffue, ther thilligger, thill Wpligt wdj nogen maade. Forbiudendis wore Fogether, Embitzmend och alle Andre for^{ne} Mester Niells Jesperssens høstru Elsse Hannzdatther her emod effther for^{ne} hendis hossbonndis Dødt paa for^{ne} Godtz, effther som forskreffuith staar, ath hindre eller forfangh ath giøre vdj nogher maade, wnder wortt Hyldeste och Naade. Giffuitt paa wortt Slott Nyborrigh thend første dagh Julij Aar Mdlxxxiiij. Wnder wort Signet.

Friderich.

Samtidig Afskrift i Geh.-Ark., Aflev. fra Justitsminist. Skab 14 P. 3.

Angaaende Vingodset paa Laaland have vi fundet følgende tvende Breve:

Till Albrett Oxe etc.

Frederich etc. Vor gunst tilfornn. Wiid, att wij forfare, att oss elsk^e Erich Rud wor mand och raad schall haffue becommitt nogett gotz aff nogre prester ther vdj wort land Loland, kaldes Wiingottz, huilchett wij mene ick saa retteligen att were tilgangitt, som thet sig bør, och for^{ne} prester ick att were

mechtige til sligtt gotz att mue affhende. Thij bede wij theg och wille, att thu strax, anseendes thette wort breff, retter theg effther paa wore wegne att thale paa samme gotz, och thet egen ind-deler och saa wiitt forfelliger, som thu med loug och rett giøre kand. Ther med skeer wor wilge och befallinge. Thij lad thet ingenlunde. Schreffuet Haffniæ 12 Junij Ao. 1569.

Udkast. i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Fuglsang Nr. 2.

Til Albrett Oxe.

Frederich etc. Wiid, att som wij nogen tiid siden haffue befalitt thig att schulde mett rette indeele nogitt Wiingotz oc Calente gotz, som er kommit fran nogen prester vdj wortt land Loland, oc wij forfare, att thett endnu icke er til ende kommett, oc ingen dom er ganget i sagen, saa haffde wij oss wel forseett, att thu thig effther wor befalinge ydermere schulde haffue rettett. Bedendis thig endnu oc aluorligen befale, att thu vden widere forhaling forfølger samme sag till ende, saa wiitt som thu kand giøre mett rette, oc thager dom for thig. Wij skicke thig her hoss wortt breff til Landzdommeren, att hand schall met thet første dømme paa sagen oc forhielp thig paa wore wegne mett retten ther met til ende. Bedendis thig oc wille, att thu forschaffer hannom breffue, att hand sig ther effter kand haffue att rette. Ther met skeer wor wilge. Thj lad thet ingenlunde. Schreffuit Nykiøping j Falster 21. Octobris Anno etc. 1570.

Udkast i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Laaland Nr. 8.

IX.

Et Exspectant-Brev fra forrige Aarhundrede.

Meddelt af Nicolai Holten.

I de ældre Hefter af de saakaldte Ordinations-Protokoller, som gjemmes i Biske-Arkivet i Kjøbenhavn, findes der for hver Ordinand ikke blot en kort Levnetsbeskrivelse forfattet af vedkommende selv (paa Latin), men ogsaa en

Afskrift af Kaldsbrevet og den kongelige Konfirmation derpaa. Jeg har i det ældste Hefte af disse Protokoller truffet et Kalds-Brev (rettere: Vente-Brev), der er ret betegnende for de Hensyn, der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede vistnok ikke sjældent gjorde sig gjældende ved Præstembeders Besættelse. Det er udstedet af den daværende Ejer af Svanholm i Horns Herred, Chr. v. Ahrenstorff til Axel Nielsen Ursin som Sognepræst for Krogstrup og Kyndby (nu Kyndby og Krogstrup). Ursin var ifølge sine egenhændige Optegnelser født i Kjøbenhavn 1 Januar 1687; Forældrene vare Nikolai Axel Ursin, forhen Rektor i Stege, og Maria Danholm; han gik først i Skole i Nykjøbing paa Falster, senere i Metropolitanskolen, og dimitteredes 1709 af Prof. Andr. Frølund. 1721 tog han theologisk Examen og prædikede kort Tid efter for Dimis. Derefter tilbragte han nogle Aar i Kjøbenhavn, hvorpaa han fik Ansættelse som Hovmester i et adeligt Hus, hvilket gav Anledning til hans gejstlige Befordring. 12 Maj 1776 døde han og ligger begravet i (eller ved) Kyndby Kirke, i hvis nordre Væg en Ligsten med en Mindeskrift over ham findes indmuret. — Vente-Brevet lyder saaledes:

Jeg Christian von Ahrenstorff til Svanholm o. s. v. Kiendes og hermed vitterlig gjør, at ieg i Henseende til dend korte tid Loven haver præfigeret, inden hvilken Patronerne skal være forpligtede ved forekommende Forandringer at benæfne andre Præster udj de afgaaendis sted, inden hvilken især paa Landet mand ikke kand have Leilighed at informere sig om de personer deris qualiteter, hvilke til at betiene Præste Embedet kunde komme i Forslag, haver taget i betenkning derom i tide at drage omsorg, og som imidlertid fremviiseren af dette, Hæderlig og Vellærde Studiosus Theol. Axel Ursin, mig, imedens hand hos min Søster Frue Baronesse Schack udj adskillige Aar haver betient Informatoris Embede hos hendes Børn, er bleven bekjendt baade udj hans Doctrin og Levnets Maade, saa haver jeg i Consideration af hans mig bekiente Qualiteter, især i Betragtning af den fliid og omhyggelighed, hand hos bemelte min Søsters børn haver

beviist, da dend allerhøyeste udj min fraværelse fra Danmarck her i Riget de fleeste af Hendis Børn hafde hiemsøgt med dend sterck grasserende Sygdom af Børne Kopper (hvorom ieg ved deris Breve er bleven underrettet, da de vare forhjulpne til deris Helbred igien) i Kraft af det min Hovedgaard Svanholm tilliggende Jure Patronatus et vocandi som Patron til Krogsstrup og Kyndbye Kierckers Meenigheder ved dette formelig udstædte Exspectant Brev vildet kalde og beskicke fornefnte hæderlig og vellærde Stud. S. S. Th. Axel Ursin til at være Sognepræst til ovenbemelte Sogner, naar dend der nu værende Sogne Præst til ovenbemelte Sogner, Hæderlig og Velærværdige Hr. Anders Olsen Kongel enten ved Døden afgaaer eller og Kaldet paa anden Maade skulde blive vacant, saaat hand oplever den Tid, at bemelte Kald ledig vorder, da dette som en rettelig vocation, hvorefter han fra dette Brevs Dato af mig som lovlig kaldet dertil skal anseis, uforanderlig skal gielde, dog skal hand forpligtet være i slig Tilfælde paa dette Kaldsbrev da strax at søge Hs. Kgl. May^{sts} allernaadigste Confirmation og derefter sig allernaadigst confirmeret Kaldsbref fra Hs. Høyærv. Biskoppen over Sjællands Stift, som enten nu er eller kommendis vorder, at fremviise, at hand derpaa efter udstanden examen til dett hellige prædike Embede i vor Herris Jesu Velsignede navn kand werde ordineret og indsat (osv. osv.). Til Vitterlighed og videre stadfæstelse haver ieg dette med egen Haand skrevet, underskrevet og forsæglet. Actum Vernøe Kloster i Norge d. 20 Majj 1725.

C. v. Ahrenstorff.

Ursin blev Vicepastor i det nævnte Embede 1730; da A. O. Kongel døde 20 April 1735, tiltraadte han Sognekaldet.

X.

Gravskrift over Præsten, Mag. Jens Hiersing.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Efterfølgende karakteristiske Gravskrift er indført ved Enden af et Haandskrift i Kgl. Bibl., Kallske Saml. 718. 4, med Titel: »J. H. J. C. Liigprædicken over min elschelig Ven

og Broder, Velærværdige og Høilærde Sl. Mag. Jens Hiersing, Sognepræst til Ørting og Falling Sogner, holden udi Ørting Kircke, Mandagen d. 4 Maj 1722.

Her under huiler
dend

Velærværdige, Hæderlige og Høilærde, nu Salig
Mag. Jens Hiersing,

Dend Gud hafde begavit med Mosis myndighed,

Aarons Veltalenhed, Phineæ nidkierhed,

En Boanerges for de haarnackede, en Barnabas for de blødhiertede,

En Læge for de syge, en Lærer for de vanvittige.

Hand levede saaledis, at Jorden var ham icke værd,

Hand døde saaledis, at Himmelen har ham eie-kiær,

En Herrens Mand og ret Præste-Mand i Guds huus,

En forsynlig og flittig Mand i hans egit huus:

Imod sin Hustrue venlig, for sine Børn omhyggelig,

Imod sin Over-Mand ærbødig, med sin Liige-Mand oprichtig,

Imod sin Under-Mand tienstachtig,

Da hand nu udi XX Aar og VII Maaneder

hafde udviist sig

En troe Væcter i Aarvaagenhed, en ret Hyrde i Omhyggelighed,

En oprigtig Herrens Tiener i flittighed,

behagede det Gud

for hans tienistis retsindighed at løse hannem af hans Embedis

besuærlighed og lønne hannem med ævig glæde og herlighed,

XLIII Aar IV Maaneder III Ugger og II Dage gammel.

Siælen, som er udødelig, er alt faren til sit huilested,

Legomit, som var dødelig, er nedsat i sit Leirested,

Huorfra

det forventer en ærefuld Opstandelse,

og med Siælen samlit

en ævigvarendis og naadefuld glæde og fornøielse.

Gud unde os igienlevendis saa at lefue dend korte tiid, vi schal

være her i Guds Naadis Rige, at vi med denne voris afdøde

kand samlis efter Døden i Guds ævige Rige.

Amen.

Præstevalget i den danske Kirke,

oplyst ved Aktstykker.

Af Holger Fr. Rørdam.

Da jeg for femten Aar siden meddelte nogle Aktstykker til Provste- og Præstevalgets Historie i ældre Tid i 2det Bind af disse Samlingers første Række, bemærkede jeg i Indledningen, at enkelte Stemmer havde hævet sig for, at Retten til at vælge Kirkens Tjenere skulde tilbagegives Menighederne. Nu er den Sag rykket os meget nærmere. Efterat der gjentagne Gange er fremkommet private Lovforslag i Rigsdagen sigtende til at lægge Valget af Præsten i Menighedens Haand, uden at disse Forslag dog ere blevne gennemførte til Lov, har Kirkeminister Aleth Hansen i den Skrivelse, som forelagdes den i Oktober 1868 sammentraadte Kirkekommission, optaget Sagen og overgivet den til Kommissionens Overvejelse, idet han har udtalt: »En Forandring i Besættelsesmaaden af Præstekaldene har oftere været bragt paa Bane og gjentagne Gange ogsaa været bragt frem i Repræsentationen. At den nuværende Besættelsesmaade har Mangler, kan ingenlunde nægtes, og som en Indflydelse fra Menighedens Side i og for sig kun er at kalde naturlig, saaledes har den ogsaa gammel Hævd for sig i vor Kirkes Historie. Paa den anden Side bør man ingenlunde lukke Øjnene til for de Misbrug, denne afslører, og ser man hen til det paa mange Steder kun lidet udviklede Menighedsliv, staar det desværre til at

befrygte, at Fortidens Misbrug let ville kunne gjentage sig, hvis ikke den omspurgte Menighedsindflydelse behørig begrænsedes. Medens samme kunde tænkes udøvet paa flere forskellige Maader — meget forskellige Forslag i saa Henseende ere fremkomne paa Rigsdagen — turde dog den Form være at anbefale, under hvilken den udøves paa flere Steder i Sønderjylland, saa at Kirkeministeriet blandt Ansøgerne overlod til vedkommende Menighed at vælge mellem 3, idet dog en 4de maatte være at nævne, for det Tilfælde at en af de 3 skulde ville trække sig tilbage. Som Lejlighed under enhver Omstændighed maatte gives Kandidaterne til det ledige Embede at lade Menigheden høre deres Forkyndelse, saaledes maatte denne paa den anden Side have Ret til at fordrø, at de foreslaaede Kandidater, alle, eller enkelte af dem, mødte paa Stedet for at holde en Prædiken«.

Saavidt Ministerens Antydning af det Spor, i Retning af hvilket den fremtidige Ordning formentlig burde gaa. I Kirkekommissionen vandt denne Antydning dog ikke en saadan Tilslutning, som man skulde have ventet. Kommissionens Flertal enedes derimod om et Forslag, der, hvis det skulde blive antaget af Rigsdagen, vilde gjøre Præsteembedernes Besættelse temmelig kompliceret, men dog i mange Tilfælde vilde give Menighederne nogen Indflydelse paa samme. Hyvorum alting er, saa staar hele Sagen for Tiden paa Dagsordenen. Det vil derfor maaske ikke findes upassende, at der her fremdrages en Række hidtil utrykte Bidrag til Præstekaldelsens Historie, der ville kunne tjene til at fuldstændiggjøre Billedet af Tilstanden i saa Henseende hos os i ældre Tid. Som oftest meddeler jeg Aktstykkerne helt, men undertiden har jeg ladet det være nok med et nøjagtigt Uddrag, hvor et saadant syntes tilstrækkeligt¹⁾. Iøvrigt anbefales Biskop Engelstofts grun-

¹⁾ Kun i de færreste af Brevene har jeg bevaret den gamle Retskrivning; men i de Breve, som fuldstændig meddeles, er der ingen Ordforandringer foretaget.

dige Afhandling om dette Emne ¹⁾ til Overvejelse af dem, der have eller ville faa over denne Sag at raade, forat man, idet man gjenopliver hvad der i det gamle fortjener Efterligning, maa undgaa de Misligheder, som klæbede ved Præstevalget i dets ældre Skikkelse.

1.

1558. 18de Juni. Et Tingsvidne fra Tudse Herred i Sjælland angaaende de Betingelser, under hvilke Hr. Jens Nielsen af Sognemændene var valgt til Præst i Kundby. Han havde maattet forpligte sig til at være sine Sognefolk hørig og lydig, idet han tillige havde givet dem Ret til uden videre at afsætte ham, hvis han overtraadte Forpligtelsen.

Alle mendt thette breff seerr elliirr høriirr læssiis hiilse wy efftiir skreffne Per Olssen y Bondrop, herriidtz fogit tiill Tudze herriidtz tiingh, Per Bryde y Giisliinge, Suendt Anderssen y Valle kielde, euindeliige medt worr Herre. Giøre wy fore alle wiitterliigt medt thette wortt obne breff, att Aarr efftiirr Guds byrdt MDLvij thendh løuerdagh næst fore Sancte Hansse dagh miitsommer warr skickedt y rætte fore vos oppaa Tudze herriidtz tiingh och for meniige tiingh mendt, som samme dagh for^{no} Tudze herriitz tiingh besøgt haffde, erliigh wælbyrdiigh mandt Pædiirr Rudt tiill Vounserup och wdy læntt liydt ²⁾ tiill spurde Kundbye sogne mendt, saa mange som aff Kundbye sogen samme dagh Tudze herriitz tiingh besøgt haffde, om the rætt kunde drages tiill mynde och her vdy dagh forr dom och rætt wiilde bestaa therres rætte sandhedt, som the wiilde antsuare for Gudh och være bekiendt fore dannemendt, hurledes och medt huadh viilckaarr the medt hannom och handt medt thennom nogenn tiidh forleden siiden haffue annamedt och samtøckt Her Jens Niessen aff Kundbye indh wdy Kundbye sogen tiill therres sogne prest att være, och att the och wiilde bestaa hues therr samme tiidh hans eiigen beplecktiilse och veirrtæckt varr om samme viilckaarr etc.

¹⁾ Theol. Tidsskrift udg. af Scharling og Engelstoft. V, 2, 145—224 og VI, 1, 1—143.

²⁾ Laant Lyd o: efterat være kommen til Lyd.

Tha frem giick først Per Matzen aff Torslunde, Jens Pædiirssen, Knudt Nielssen ibid., Lauritz Olssen, Rasmus Jenssen aff Marcke, Knudt Jørgenssen af Kundbye, Hans Olssen, Pouell Nielssen aff Trøninge, huelcke for^{no} danne-
 mendt therr frem giinge for dom och rætt thend ene efftiirr
 thend anden, huerr medt ij oprackte fingre viidnede efftiirr
 louen och bade thennom Gudh tiill hielpe och huldt att
 vorde, att for^{no} Her Jens Nielssenn handt bleff indh tagen
 och samtøckt vdy Kundbye sogen først aff erliigh wælbyr-
 diigh mandh Pædiirr Rudt tiill Vounserup, therr næst aff
 menige sogne mendt medt saadann forordt, viillkaar och
 eiigen veerrtæckt och samtøcke, att handh skulde være
 siine sogne folck høriigh och lydiigh tjänistacktiigh fore
 tiill aldh skælliighedt bode vdy kiercken och wden fore,
 som en godh Guds ords tjenere siine sogne folck despleck-
 tiigh err, och føue segh saa bode medt siitt leffniidt och
 lærdom, som en godh siælle sørgere och sogne prest y
 alle gode och christelliige viilkaarr y modh siitt sogne folck
 børr att giøre, och hues therr hans forsømmelse her
 vdiinnen y nogen maade findes kunde, att therr nogenn
 merckeliigh brøst y findes kandh, att handh samme for-
 bemæltte viillkaarr ey giøre elliirr haalde viill, tha skall efftiir
 hans eiigit viillkaarr och veertæckt forbemelte Per Rudh
 medt meniige sogne mendh haffue diis fuld macktt tiill att
 siige for^{no} Her Jens Nielssen aff medt Kundbye sogen och
 forskicke thennom en anden sogne prest, som forbemelte
 viillkaarr kandh och viill haalde medt siitt sogne folck etc.
 Tiisligeste haffuer och Pædiirr Rudt y dagh her inden
 tiinge skælliige beuiist medt ij siine kalds mendt, som
 varr Niels Mechelssen och Anders Siirssen aff Kundbye,
 huelcke for^{no} ij dannemendh frem ginge huerr medt ij
 oprackte fingre och bade thennom Gudh tiill hielpe och
 huldh att vorde, att the louliige haffde giiffuit Her Jens
 Nielssen aduarsell, att hand skulde her tiill Tudze herriidt
 tiingh møde och suare tiill thenne forbemæltte talle, som
 erliigh wælbyrdiigh mandt Pædiirr Rudh och Kundbye sogne

mendt the her inden tinge vdy dagh berørrt haffue etc. Oppaa these for^{no} ordh och arteckle beddis och flick Pædiirr Rudt itt wuiiltt tiings viidne aff xij lougfaste danne mendt. Therr tiill mællttes en beskeiiden mandt Lauritz Lauritzen aff Sueninge tiill segh att tage xj loufaste danne mendt och viidne her om, som varr Anders Esbørnssen, Søffren Mandh aff Sueninge, Rasmus Skou aff Gudmynstrop, Andres Huidt, Neiiglaus aff Bendeboe, Matts Hanssen aff Kundbye, Oluff Anderssen, Lasse Hiindh aff Torslunde, Oluff Ipsen aff Marcke, Jens Perssen aff Kastrop, Jørgen Pædirssen af Linnebiærr —. These for^{no} xij danne mendt vdgiiinge thennom aff tiinget y beraadt och y gienn indkomme oppaa tiinget, thennom vælberaadde, viidnede oppaa therres siell och sandhedt och gode troo, att the hørde och saae alle ordh och arteckle y alle maade^{sa} saa gange och fare, som fore skreffuit staarr etc. Att saa err viidnett fore vos, thet bestaa vy medt vaare indzgle trøckendes næden oppaa thette vortt obne breff. Datum vt supra.

Orig. (med tre Segl) i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Kundby Nr. 1.

2.

1564. 4de Marts. Præsten Christiern Povlsen i Buderup med Annexer i Viborg Stift havde med Bispens Samtykke opladt sine Sogne for Hr. Povl Nielsen. Kongen stadfæster nu denne Overdragelse. Der meldes intet om, at Menigheden har udøvet noget Valg eller har givet sit Samtykke til Afstaaelsen.

Her Povl Nielsen fik Brev paa Buderup, Gravlev og Ordestrup Sogne, saa lydendes:

Vi Frederik den Anden etc. Gjøre alle vitterligt, at efterdi denne Brevviser Hr. Povel Nielsen haver nu haft for os et aabent Papirs Brev, som Hr. Christiern Povelsen¹⁾

¹⁾ Forekommer 1552, da Kongen, ifølge Beretning af Biskop Kjeld Jul i Viborg, tilstod, at Hr. Christen Povelsen, Sognepræst i Buderup, maatte faa Gaarden Julstrup til en Præstegaard; thi fra gammel Tid havde der boet Præster i Julstrup, men i den senere Tid havde Gaarden været beboet af Bønder. Dat. Onsdag post Valentini 1552 (Reg. o. a. Lande. 5. 375).

udgivet og os elsk* hæderlig og højlærd Mand Mester Kjeld Jul, Superintendent udi Viborg Stift, med hannem til et Vidnesbyrd beseglet haver, lydendes, at forskrevne Hr. Christen Povelsen oplader forskrevne Hr. Povel Nielsen hans Sogne, Buderup, Gravlev og Ordestrup, med al deres Rente og Herlighed, som samme Brev indeholder: da have vi af vor sønderlige Gunst og Naade tilladt, bevilget og samtykt, og nu med dette vort aabne Brev tillade, bevilge og samtykke, forskrevne Hr. Povel Nielsen at maa bekomme forskrevne Buderup, Gravlev og Ordestrup Sogne, og dennem siden med deres Præstegaarde, Rente og Herlighed, som en Sognepræst der sammesteds med Rette tilkommer, have, nyde, bruge og beholde udi hans Livstid og saa længe han lever; dog saa at han skal lære og prædike Guds rene og klare Ord og Evangelium for hans Sognefolk og gjøre dennem al anden tilbørlig Tjeneste baade inden Kirken og uden, som en Sognepræst og ret Sjælesørger bør og pligtig er at gjøre hans Sognefolk, og udi alle Maader være Ordinansen, som om Religionen er udgangen, undergivet. Sammeledes skal han bygge og forbedre og ved god Magt holde Præstegaarden og ikke forhugge eller forhugge lade nogne de Skove, der tilligge, til Upligt udi noget Maade. Cum inhibitione solita. Datum Kjøbenhavns Slot den 4 Martii Aar etc. 1564.

Registre over alle Lande. Nr. 8. Fol. 64.

3.

1564. 5te Marts. Endel Beboere af Nørhaa Sogn i Vendelbo Stift havde med deres Husbondes, Lensfrue Jytte Podebusks, Samtykke valgt sig en Sognepræst; men da denne ikke havde indfundet sig, overdroge de bemeldte Frue at •fly• dem en Præst, enten Kapellanen Hr. Laurits Bertelsen i Hvidbjerg eller en anden god og lærd Mand.

Wy effther^{no} Lauris Christiernssen y Neessgordh, Grauers Jennssenn y Narhaae, Christiern Anderssen i Nargaardth, Oluff Nielssen, Jenns y Kiergordh, Anders Grauerssen, Lauris Anderssen, Anders y Houbøll, Anders Perssen, Niels Jennssenn, Jens Kock och Mogenns Nielssenn

kiendis och giøre witterligt for alle, thet wy nu wdj [dagh] er [m]øtt for woris hosbundh paa koⁿ matt. [wegne] erligh och welbørdige frue Jøtte Podbusk tiill Oesborigh¹⁾ etc. om en presth tiill Narhaae kiercke, effther som wy her tiill daghs met wore hosbundtz wiilge haffde sambtøckidth hederligh mandth Her Niels Jenssenn, Cappelaenn paa Hannis, Och nu tidenn forhaelis oss fore, och handth iche haffuer kommit tiill oess, effther hans tilsaffn, met tienniste oss att giøre eller giøre lade y hans fra werilse, och iche helder møtt mett oss for then guode quinde fru Jøtte tiill the tiider och terminer handt loffuedh haffde, och Gudth alsommegtigste y medler tiidt haffuer kallidth nogen aff woris sogne folck aff thenne forgengelige werden, som iche, førend the hen soffuedth er, haffuer fangidt Skiell, Schriffthemoell eller thet høguerdige sacramenth, effther then tiidtz leilighed, som the yo well haffuer haffdth paa thieris sotte sengh etc., Och wy nødis tiill attføre woris Børn tiill andre Sogner attlade døbe, Haffuer wy endnu beditt then guode quinnde forbemelth fru Jøtte, att hun for Gudtz skyldth wille fly oss en sogne presth och Seelsørgere y woris sogenn enthen Her Lauritz Bartilssenn, Cappelaenn tiill Huidberigh kierck, som wy self haffuer hørth hanns predichenn, eller enn anden guodh persoen och prestemanndth Her Lauris Bartilssenn ligh y lerdom och christen leffnedth: Tha wille wy thet bewilge, fuldburde och mett hinde sambtøcke, och nu wdj thette samme worth obne breff mett hinde bewilger, fuldburder och sambtøcker, att huilken Dannemandt som hun ther tiill forskafe kandth, och som iche Straff er werdth wdj leffnedh och lerdom, then wiill wy gierne annamme och holde wdj Ere och agth for woris Sogne presth och rette Sielsørger y alle maade, som thet segh bør, och wiidth then renthe och rettighed, wy hannum for hans tienniste plege och pligtuge ere. Och ath saa er wdj Sandhed, som for-

¹⁾ Nu Vosborg. Fru Jytte Podebusk var Enke efter Knud Gyldenstjerne, der i sin Tid havde været Biskop i Fyn.

schreffuidh stander, thet bekiender wy mett wore indsegler her wnder trøgth. Datum Westeruigh mandagen nesth effther sønndagen Oculi Aar etc. mdlxiiij.

Orig. i Geh.-Ark., Danske Saml. Nr. 368.

4.

1565. 15de Avgust. Rigsraad Byrge Trolle til Lille i Skaane havde klaget over, „at nogle skal ville understaa dem at indsætte en Degn til Asum og Skjeversløv Sogne, og er befrygtendes, at naar Præsten til samme Kirker afgaar, skulde de udi lige Maade fordriste dem til imod hans Vilje og Vidskab en Præst dertil at forordinere, hvorudi han mener sig at ske Uret og at være imod Ordinansen, efterdi han er bedste Sognemand, og bør at ske med hans Vilje og Samtykke, at Præster og Degne skulle der indsættes“. Derfor befaler Kongen nu M. Tyge, Superintendent i Lund, og Kapitlet sammesteds „at forfare Lejligheden og forskaffe det saa, at forskrevne Byrge Trolle ikke indsættes enten Degn eller Præst til forskrevne Sogne imod Ordinansen“.

Tegnelser over alle Lande. VIII, 357—8.

5.

1565. 20de November. Da Sognepræsten i Selde og Osted i Viborg Stift, Hr. Søren Nielsen, var gammel og svag, valgte Menigheden Hr. Bunde Knudsen til hans Medtjener og tilkommende Efterfølger. Efterat Biskoppen derpaa havde prøvet og siden ordineret denne, stadfæster Kongen nu Menighedens Valg.

Her Bunde Knudsen fik Brev paa tvende Sogne, saa lydendes:

Vi Frederik den Anden med Guds Naade etc. Gjøre alle vitterligt, at denne Brevviser Her Bunde Knudsen har ladet berette for os, hvorledes at efterdi Her Sefren Nielsen i Selde for hans Alderdom og Skrøbelighed ene ikke har kunnet forestaa Selde og Osted Sogne, har Sognemændene udi forskrevne Sogne kaldet forskrevne Her Bunde Knudsen til en Kapellan og Medtjener til samme Sogne udi forskrevne Her Sefren Niensens Livstid, og efter hans Død til en Sognepræst der sammesteds, og os elskelige hæderlig og højlærd Mand Mester Kjeld Jul, Superintendent udi Viborg

Stift, har overhørt og examineret ham, og der han har befundet ham lærd og duelig til samme Embede, har han hannem ordineret og til forskrevne Her Sefren Nielsen forskikket. Thi have vi af vor sønderlig Gunst og Naade, saa og paa det Sognefolket i saa Maade ikke skulde blive forsømt, bevilget og samtykt og nu med dette vort aabne Brev bevilge og samtykke, at forskrevne Her Bunde Knudsen maa være og blive Kapellan til forskrevne Selde og Osted Sogne, medens og al den Stund forskrevne Her Sefren Nielsen lever, og efter hans Død og Afgang en Sognepræst til forskrevne tvende Sogne: dog saa at han skal lære og prædike Guds hellige, rene og salige Ord purt og klart, og i alle Maader med Levned og Lærdom skikke sig som en ret Sjælesørger og Guds Ords Tjener bør at gjøre, og gjøre Sognefolket den tilbørlige Tjeneste inden Kirken og uden, som en Sognepræst sine Sognefolk pligtig er efter Ordinansens Lydelse. Bedendes og bydendes Sognefolket udi forskrevne Selde og Osted Sogne, at I nu strax tiltænker at annamme forskrevne Her Bunde Knudsen for en Kapellan, og efter forskrevne Her Sefren Nielsens Død for eders Sognepræst, givendes og gjørendes hannem efter forskrevne Her Sefren Nielsens Afgang hans aarlige Præsterente, og hvis anden Del ham med Rette tilkommer. Cum inhibitione solita. Datum Kjøbenhavn den 20 Dag Novembris Aar etc. 1565.

Registre over alle Lande. Nr. 8, Fol., 116.

6.

1566. 26de Avgust. Kongen anbefaler en under Krigen fra Varbjerg fordreven Præst, Hr. Peder Madsen, til Grinderslev Sogn med Annex i Viborg Stift; dog uden Indgreb i Menighedens Valgret eller Biskoppens Ret til at prøve den valgte.

Mester Kjeld Jull Superintendent vdi Wiborch stigt finge breff, saa liudendis.

Frederich etc. Wor synnderlige gunst tilforrn. Wiid att thenne Breffuiser, Her Peder Mattzen, for oss haffuer beret, hurledis hand nogenn thiid sidenn forledenn haffuer

werit Predicanter paa Wardberg slott och er bleffuen fangit ther sammestedz, oc alt hues hand haffde er bleffuen hannom frantaget, saa hand ingtet haffuer hand kand behielpe sig mett, och ther fore wnderdanigst wor begerendis wortt forskriff till etther, att hand vdi stiftet maa fange kald. Tha efftherthii for^{no} Her Peder beuiser, at hand her till vdi sitt embede haffuer skickit seg gudfrøchteligenn oc well, oc wij forfare, att Grindersleff sogenn vdj Salinge mett sin Annex waccerer, oc Prestenn till same sogenne skall were død oc afgangit: Bede wii etther oc begiere, att ther som sognne folckit wille giffue for^{no} Her Peder Matzenn Elects, oc i forfarer hannem att were duelig same sognne att forestaa, atj tha wille samtycke hannom till enn Sognne Prest ther samestedz. Ther mett skeer oss synderligenn til wilge. Schriffuit paa wort slott Kiøpnehaffnn thend 26 dag Augusti Aar etc. Mdlxvj.

Tegnelser over alle Lande. IX. Fol. 24.

7.

1567. 8de Januar. I Gaverslund, i Ribe Stift, havde 24 Kaldsmænd valgt Hr. Bertel Ipsen til succederende Præst, naar den daværende Sognepræst døde eller paa Grund af Alder og Svagelighed ikke mere kunde udføre Embedets Forretninger. Kongen, som havde givet sit Samtykke til Valget, beder Stiftslensmanden og Biskoppen, naar bemeldte Hr. Bertel Ipsen var funden dygtig til Embedet, at sørge for, at han blev den nuværende Sognepræsts Efterfølger.

Breff till Axell Wiffert och Mester Pouell Matzen, Superintendent vdj Riber stiftt. Saa liudendis.

Friderich etc. Wor gunst tilforn, wider att thenne breffuisere Her Bertil Ipsen haffuer hafft for Oss ett kaltzbreff aff xxiiij Mennd aff Gaffuerslundt sogenn, huor vdj the haffue kallitt hannom tiill enn sogneprest tiill for^{no} sogenn effther thennd Prestis død, ther nu er, eller och naar samme Prest er saa gammell och wformuende, att hand icke kand lenger giøre sognefolckitt nogen tjeneste. Thij bede vij ether och begiere, att ther som for^{no} Her Bertell Ipsenn findis att verre duelig for enn sogneprest

och Gudtz ordtz tiennere, och efftertj sognefolckitt haffuer kallit hannom, attj tha thett saa ville forschaffe, att hand maa komme tiill for^{ne} Gaffuerslund sogenn, och ther bliffue sogneprest effter thennd Prestis død och affgang, nu vdj samme sogenn er; eller och ther som for^{ne} prest, ther nu er, for hanns allerdøm och skrøbelighed icke kann lennger giøre sognefolckitt tilbørlig tjeniste, att for^{ne} Her Bertell lpsenn tha maa komme tiill for^{ne} sogenn, dog att alting ther med effter Ordinantzenn forhandlis. Datum Kolling thennd viij dag Januarij Aar etc. 1567.

Tegnelser over alle Lande. X. Fol. 132—33.

8.

1567. 8de Januar. Efter Forbøn af Hertug Hans d. æ. i Haderslev giver Kong Frederik II en af Hr. Mads Bucks Søner, enten Jens eller Niels Buck, Løfte paa at blive Faderens Efterfølger som Sognepræst i Egtved og Ødsted i Ribe Stift, hvis vedkommende af Superintendenten fandtes duelig til Embedet. Endvidere fik vedkommende tillige Brev paa afgiftfrit at oppebære Kronens Part af Egtved Sogn, saalænge til Kongen anderledes tilsiger.

Udkast i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Egtved Nr. 1.

9.

1568. Søndag Septuagesima (15de Februar). Jørgen Wolsen, Præst i Bøftoft og Herredsprovst i Nørrerangstrup Herred, tilligemed otte Sognemænd af Toftlund og flere Byer, gjøre vitterligt, at efterat Hr. Peder Nielsen samme Dag har prædiket i deres og Bispens, Mester Povl Madsens, Nærværelse i Herrested Kirke, havde de paa alle Sognemænds Vegne efter Ordningen udvalgt ham til Præst i Herrested. — I et aabent Brev, udstedt i Ribe den 25de Februar 1568, gjøre Søren Jakobsen (Stage) og Oluf Thomsen, Raadmænd i Ribe, samt ni Borgere sammesteds vitterligt, at de vare tilstede i Vor Frue Domkirke i Ribe den Torsdag, da Hr. Peder Nielsen prædikede der, og at de vel kunde forstaa hans Maal og ikke havde noget at udsætte paa hans Prædiken.

Gamle Afskrifter i Thottske Saml. 1967. 4.

10.

1569. 17de Maj. Hr. Niels Star var for nogen Tid siden ordineret til Kapellan i Hjermind, Le og Hjorthede i Viborg Stift, og senere havde Sognefolket kaldet ham til den nuværende Sognepræsts, Hr. Jens Lassens, Efterfølger, naar denne døde. Kongen stadfæster nu dette Menighedsvalg.

Udkast i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Hjorthede Nr. 1.

11.

1569. 7de September. Den hidtilværende Sognepræst i Ullerup¹⁾ og Vejlbj i Ribe Stift, Hr. Peder Jakobsen, var blevet svoret fredløs for et Manddrab; Kongen udnævner nu Hr. Enevold Gregersen til hans Efterfølger og befaler Menighederne at antage ham som saadan.

Her Enuold Gregersen fick kaldtz breff paa thisse effter^{ne}
Sogner, saa liudindes.

Wij Frederich etc. Gjør alle witterligt, at efftherthj wij er komenn vdj forfaring, huorledis Sogneprestenn til Wllerup och Weilbye sognne vdj Eldboherrit i Rüberstifft, wed Naffn Her Peder Jacobsenn, nogenn tiid siidenn skall haffue beganngit eth Manddrab och ihielstungit enn karll, och siidenn for same gierning er bleffuit suorit fredløs frann sinn fred, saa handd for^{ne} Sogner icke lennger kannd forestaa: Tha haffue wij aff wor synderlig gunst och naade vndt och tilladt, och nu med thette wort obne Breff vnnde och tillade, at thenne Breffuiser, hederlig Mannd oss elsk^e Her Enuold Gregersenn, maa were Sogneprest til for^{ne} Wllerup och Weilbye sognne, och thennom nu strax att annamme, och vdj same kald for enn Gudtz oerdtz thiennner indtrede, dog saa att hand vdj leffnitt och lerdom skall skicke och holde sig tilbørligenn och rett, och giøre Sognefolckit til begge for^{ne} Sogner slig thienniste indenn kirckenn och wdenn, som enn Sognneprest och Sielesørger sinne sognnefolck pligtig er och bør att giøre. Thj bede

¹⁾ Ullerup Sogn eksisterer ikke mere; det blev inddraget ved Anlæget af Frederiksdde, som senere kaldtes Fridericia.

wij och strengeligenn byude menige Sognemend vdj for^{ne} Wllerup och Weilbye sognne, attj retther etther efter att annamme for^{ne} Her Enuold Gregersenn och hannom holde for etthers rette sognneprest, giffuendes och giörindes hannom och ingenn anddenn thenndt aarlige presterennthe och huis anddenn rettigheedt, som i pleige och pligtige ere att giøre och giffue etthers Sognneprest, och i aff Arrildtz tiid giörtt och giffuit haffuer. Cum inhibitione solita. Datum Kiøpnehaffuenn thennd vij Septembris Anno Mdlxix.

Registre over alle Lande. Nr. 10, Fol. 69.

12.

1570. 6te Juni. I Tostrup med Annex i Sjælands Stift var der Strid angaaende Præstevalget; Kongen befaler derfor nu Stiftslensmanden og Biskoppen at beskikke en duelig Præst.

Bjørn Andersen og Mester Povl Madsen finge Brev, ut sequitur.

Vider, at vi forfare, at der skal begive sig stor Uenighed imellem vore Undersaatter, Sognemænd udi Tostrup Sogn med sin Annexe, udi saa Maade at siden I have dømt den Præst fra samme Sogn, som der ind imod Ordianansen var kommet, kunne forskrevne Sognemænd ikke forenes om en Præst at kalde til for^{ne} Sogne, og at I siden have tilskikket dennem en lærd Person til en Sjælesørger, den have de forskudt og ikke ville annamme. Da efterdi os bør udi saadanne Sager, sønderligen hvad som Religionen er anrørendes, at have Opseende, og vi slig Uenighed for ingen Del ville lide, bede vi eder og ville, at I tilskikker og forordinerer en god lærd gudfrygtig Person, som er skikkelig og bekvem udi Levned og Lærdom, til en Sognepræst udi samme Sogne, og giver hannem derpaa Kollats, og indviser hannem i for^{ne} Sogne, derhos tilsiger og befaler Sognemændene, at de hannem for deres Sognepræst og Sjælesørger annamme og holde, og hannem give hans Rettighed, alt hvis en Sognepræst bør at have

og med Rette tilkommer. Siden ville vi samme Kollats konfirmere. Findes derefter nogen af Sognemændene, som derimod siger, og dermed dennem ikke ville lade nøje, da ville vi derover lade straffe, som vedbør. Her vider at rette eder efter. Datum Hørsholm den 6 Junii Aar (15)70.

Tegnelser over alle Lande. XI, Fol. 7.

13.

1572. 16de Januar. Sognepræsten i Bjerre i Sjælands Stift var død, og Sognefolkene ønskede at beholde Kapellanen som deres Præst; men Præsten i Ørslev gjorde Krav paa at faa Bjerre til sit Annex, medens Sognefolkene her gjerne vilde have en egen Præst. Kongen befaler nu Biskoppen at undersøge Sagen, og hvis det kunde lade sig gjøre, lade Bjerre Sogn danne et selvstændigt Pastorat.

Brev til Doctor Povl Madsen, Superintendent udi Sjælands Stift, saa lydendes som her efter følger.

Frederik etc. Vor sønderlig Gunst tilforn. Vi ville eder naadigst ikke forholde, at vore Undersaatter, Bønderne af Bjerre Sogn udi Flakkebjergs Herred, have haft deres Fuldmægtige hos os og givet tilkjende, hvorledes deres Sognepræst for hans Alderdom og Skrøbelighed en Tid lang haver holdet en Kapellan, som hannem haver hjulpet at gjøre Tjeneste i deres Sognekirke, og beklage, at nu Gud haver kaldet for^{no} deres Sognepræst, og de gjerne vilde beholde den, som var hans Kapellan, til deres Sjælesørger, vil en anden Præst ved Navn Her Michel, Sognepræst i Ørslev Sogn, vædeligen trænge sig ind i for^{no} Bjerre Sogn, og det tilholde sig til for^{no} Ørslev Sogn, uanset at de hannem ikke have kaldet, og samme tvende Sogne tilforn ikke have været under een Sognepræst; dertil med ere de overbødig selv at ville forsørge og underholde deres Sognepræst, saa han sig ikke skulde have at beklage, efter som de eder ydermere selv kunne berette. Thi bede vi eder og begjære, at I med det første herom forfarer Lejligheden; og dersom saa findes, som de berette, at I da ville det saa forskaffe, at de maa beholde deres egen

Sognepræst. Men dersom vor kjære Herre Fader, salig og højlovlig Ihukommelse, haver gjort der nogen anden sønderlig Forandring paa, eller og I haver der noget i at sige, at I da strax uforsømmelig det skriftlig giver os tilkjende, at vi der efter os kunne have at rette. Dermed sker vor Vilje. Datum Soer Kloster den 16 Januarii Aar etc. 1572.

Sjæl. Tegnelser. XII, 2. Til nærmere Oplysning om Sagen hidsættes følgende ældre Kongebrev angaaende de samme Forhold:

Peder Bilde og Doctor Hans Albretsen fik Kgl. Majestæts Brev, saa lydendes:

Frederik etc. Vider, at vore Undersaatter udi Bjerre Sogn, menige Sognemænd, have haft deres Fuldmægtige her hos os og givet tilkjende, hvorledes at forskrevne deres Sogn, Bjerre Sogn, og Ørslev Sogn udi Doctor Peder Palladius's Tid ere efter Sognepræstens Undervisning blevet annexerede, enddog at Præsten vel skal have saa megen Rente, at han sig dermed til Nødtøft kan underholde. Saa beklage og forskrevne Bjerre Sognemænd, at samme Ørslev Sognepræst bor dennem saare langt fra Haanden, og er om Vinteren ond Vej, saa at man svarligen og ikke uden ringe Fare kunde komme der imellem, sønderligen om Nattetide, om Behov gjordes, at nogen af Bjerre Sognefolk behøve Præsten til dennem. Hvorfor de underdanigst er begjærendes, at de maatte have deres egen Præst der udi Sognet. De ville dennem bepligte hannem til Nødtøft at underholde, og dertil haver allerede Præster tilbudet at ville dennem der tjene. Eftersom I ydermere af denne deres indelukte Supplikats have at forfare. Da efterdi vi ikke vide derom Lejligheden, bede vi eder og begjære, at I derom ville forfare, hure der om er; og dersom forskrevne Sogne vare saa formuende, at hver kunde føde sin egen Præst, syntes os ikke ubilligt, at det saa maatte bestilles. Og hvis I herudi kunne finde rettest og bedst at være, at I derpaa ville give forskrevne

Bjerre Sognemænd et Svar, hvorefter de dennem skulle vide at rette; eller og skikke udi vort Kancelli al Besked, hvad udi den Sag er at gjøre, at dennem tilbørlige Antvord maa gives, om de os ydermere besøgendes vorder. Dermed gjør I os sønderligen til Vilje. Befalendes etc. Nyborg den 20 Decembris Aar etc. 1564.

Tegnelser over alle Lande. VIII, 192.

14.

1572—73. Tvende Kongebreve angaaende et omstridt Præstevalg i Marvede og Hyllinge i Sjælands Stift. En adelig Frue, som havde Patronatsret til Hyllinge Kirke, vilde have en Præst ved Navn Hr. Thomas Madsen. Bønderne i Marvede ønskede den forrige Præsts Kapellan og truede med at slaa Hr. Thomas ihjel; men de bleve tvungne af Kongen til at falde tilføje.

a.

Brev til Doctor Povl Madsen, Superintendent udi Sjælands Stift, og Lauge Beck, saa lydendes ut sequitur.

Frederik etc. Vider, at menige Sognemænd udi Marid Sogn haver ladet berette for os, hvorledes at deres Sognepræst udi forskrevne Sogn nogen Tid siden forleden er død og afgangen, og nogen Stund før hans Død og Afgang skulle I, Doctor Povl, did have forskikket en ved Navn Hr. Mads, som skulde være hans Kapellan, og vi nu forfare, at der skal begive sig stor Uenighed imellem Sognene, saa den ene Sogn vil have een Præst og den anden en anden. Da efterdi os elskelige Fru Anne Holk, Her Verner Parsbergs Efterleverske, haver Jus patronatus til Hyllinge Sogn og haver den første Elects, haver hun tilforn kaldet til hendes Sjælesørger en ved Navn Hr. Thomas Madsen, hvilken I og skulle have givet eders Samtykke til begge Sognene, og os dog berettes, at Bønderne udi Marid Sogn ikke ville samtykke hannem deres Sogn, endog han er duelig og god for en Guds Ords Tjener, og tilforn af Superintendenten er examineret. Thi bede vi eder og ville, at I Lejligheden herom forfarer, og

efterdi at samme tvende Sogne ere annexerede tilhobe, I da gjøre den Forordning, at de blive tilsammen under een Præst, paa det at dersom de blive adskilt udi Fremtiden, ikke da nogen af dennem skulde sig beklage at være paa sin Underholdning brøstholden, [og] vi da ikke derover skulde blive af dennem om videre Underholdning besøgt; I ville derfor alting saa bestille og med for^{ne} Sogne forordne, som ligeligt kan være, og vi med videre Klage i den Sag maa blive forskaanet. Dermed sker vor Vilje. Thi lader det ingenlunde. Datum Kjøbenhavn den 16 Dag Junii Aar etc. 1572.

Sjælandske Tegnelser. XII, 39. (Der er Brevet dog henført til Aaret 1573, hvilket er en Fejltagelse og derfor her er rettel).

b.

Kongl. Majestæts aabne Brev til Bønderne udi Marid Sogn, ut sequitur.

Frederik den anden etc. Hilse eder Bønder og menige Almue, ihvemsomhelst I tjene eller tilhøre, som bygge og bo over alt Marid Sogn, med Gud og vor Naade. Vider, at vi ere komne udi Forfaring, hvorledes at der udi Flakkebjerg Herred udi vort Land Sjælland skal ligge tvende Sogne ved Navn Hyllinge og Marid Sogne, som have været annexerede tilsammen af Arildstid; og vi forfare, at de udi Hyllinge Sogn boendes med Stiftslensmandens og Superintendentens Vilje og Samtykke have kaldet dennem en Sjælesørger ved Navn Her Thomas Madsen, og I andre i for^{ne} Marid Sogn boendes have siden sat eder derimod og ikke ville tilstede samme Præst at gjøre Tjeneste hos eder, men eder imod hannem modvillige lader befinde og ville have en anden Præst, skille Sognene ad og truer og undsiger hannem, at I ville lade slaa hannem ihjel; hvilket os ikke lidet forundrer, at I eder saadan modvillig Dristighed tiltager. Thi bede vi eder alle og hver særdeles strengeligen byde, at I rette eder efter [at] holde forskrevne Her Thomas Madsen for eders Sjælesørger, givendes han-

nem eders aarlige Tiende og hvis anden Rente og Rettighed, som i eders Sjælesørger pligtige ere; og dersom videre Klagemaal kommer for os, og at I eder ydermere haardnakkede lader befinde, ville vi lade straffe derover, som vedbør, uden al Naade. Her vider eder efter at rette og for Skade at tage vare. Givet paa vort Slot Skanderborg den 6 Januarii Aar 1573.

Sjælandske Tegnelser. XII, 106—7.

15.

1575. 20de Marts. Kongen befaler Menigheden i Asmundtorp og Tofte i Skaane at kalde Skolemesteren ved Frederiksborg Hr. Peder Hansen Ribber til eventuel Efterfølger af deres gamle skrøbelige Sognepræst, Hr. Jørgen (Laugesen).

Kon. Matz obne breff vdgangen tiill Bønderne vdj Assmundtorp oc Toffte Sogner om en prest att kalle, saa lydendes.

Wij Frederich etc. Hiilse ether menige bønder oc sognemendt vdj Assmundtorp oc Toffte Sogner vdj Rønnebjergs herret vdj wort land Schaane med Gud oc wor naade. Wiider, att wij komme vdj forfaring, huorledis ethers sogneprest Her Jørgen giøris en gammell oc skrøbelig mand med thiden, saa att samme sogner effther hans død med en anden prest schulle forsørgis, huor for oss elsk^e hederlig oc høglerde mand Mester Peder Hansen Riiber, Scholemester vdj Scholen her for slottet, aff oss vnderdanigst haffuer werrett begerrendis, att wij hanum tiill samme sogner wiille forbielpe, saa hand maatte kaldis tiill ethers siellesørgere at were effther for^{ne} her Jørgens Død, huor tiill wij hanum helst for nogen anden, effther hand er ther tiill schickelig oc god fore, wiille haffue beførdritt. Paa thett oc saa altingist effther ordinantzen kand tiill gaa, tha bede wij ether oc wiille, attj samptligen for^{ne} Mester Peder Hansen nu strax wiille anthage oc kalde tiill ethers sogneprest at were efther for^{ne} Her Jørgens Død. Hand schall giøre ether all thend thieniste, som en sogneprest hans sognefolck plictig er, attj iche

schulle haffue hanum att beskylle vdj noget maade. Oc ther som for^m Mester Peder Hanssen aff ether vdj saa maade kaldet icke end saa snart kand komme tiill sognerne, for thend thieniste skyld hand her haffuer, tha schall hand ether ligeuell med en god Capelan midler tiid, indtiil hand her fran bliffuer forloffuit, forsørge, saa att aldellis inthett ligeuell med thienisten schall bliffue forsømitt. Actum Frederichsborg thend xx Martij Aar etc. Mdlxxv.

Skaanske Tegnelser. I, 58—9.

16.

1583. 8de Februar. Da Kongen agtede at beskikke Præster paa Steder (i Jylland), hvor han undertiden selv opholdt sig, befalede han Sjælands Biskop at sende to dertil skikkede Personer.

Doctor Povl Madsen, Superintendent udi Sjælands Stift, fik Brev at skulle forskaffe Kong. Maj. tvende Personer, som udi Prædiken ere exercerede og øvede, ut sequitur.

Vor sønderlig Gunst tilforn. Vider, at vi have betænkt nogle Steder, hvor vi selv undertiden kunde hænde at komme og nu Præstekald vacerendes er, at lade have Indseende med, at der maa tilforordnes gode, duelige og skikkelige Prædikanter. Thi bede vi eder og begjære, at I ville os udse, forskaffe og tilskikke tvende Personer, som af gode ærlige Forældre komme, dog vedtørfte, og en Tid lang have studeret, og saa udi Prædiken dennem i nogen Maade exerceret, og have dennem udi Levned vel forholdet, saa og ere vellærde og skikkelige, og samme tvende Personer ville til os forskrive og skikke, saa de med det første maa hidkomme, og vi om deres Lejlighed videre maa forfare, dennem, dersom de os befalde, naadigst saa forsørge, at de vor Naade derudinden skulle befinde og bekjende. Hermed gjøre I os sønderligen til Vilje. Actum Koldinghus den 8 Februarii Aar etc. 1583.

Sjælandske Tegnelser. XV, 184.

17.

1584. 6te Marts. Kongen befaler Bispen i Ribe i Forbindelse med Hofpræsten Christoffer Knoff at prøve tre Personer, der havde meldt sig som Ansøgere om Vejlbj og Ullerup Sognekald i Ribe Stift, hvor Kongen undertiden kom, og hvor han derfor ønskede en duelig Præst. Den af Ansøgerne, som de fandt mest skikket, skulde udvælges til Embedet.

Til Bispen udi Ribe.

Vor sønderlig Gunst tilforn. Vider, eftersom Gud almægtigste haver kaldet Hr. Enevold Gregersen, som var Sognepræst udi Vejlbj og Ullerup Sogne og Provst udi Eldherred, og efterdi vi gjerne ville have samme Sogne med en god lærd Mand forsørget, efterdi det er et godt Kald, og vi undertiden selv kommer der udi Egnen paa Jagt, og nu ere tre Personer, som begjære samme Kald, den ene en, som haver været Hr. Hans udi Tavlov hans Kapellan, en anden, som haver været Kapellan udi vor Kjøbsted Middelfart, den tredie en vore og Kronens Tjeneres Sønner ved Navn Bertel Iversen. Da efterdi ikke er Provst der udi for^{ne} Eldherred, som om samme Personers Lejlighed kan forfare, og hvis Provsten dertil bør at gjøre efter Ordinansen efterkomme, og paa det man kan bekomme den, som skikkeligst var til en Prædikanter, bede vi eder og begjære, at I med det første begive eder til vor Kjøbsted Kolding og beskeder samme tre Personer for eder, forelægger dennem hver sin Text og lader dennem prædike udi Kirken der udi Byen, og selv med vor Hofprædikant, os elskelige hæderlige og højlærde Mand Mester Christoffer Knopf, som vi eder ville have tilforordnet, høre deres Prædikeu, og der efter af samme deres Prædiken og anden Lejlighed forfare om deres Lærdom og Skikkelighed; og siden uden al Vild eller Personers Anseelse, efter den Ed, I os svoret have, og den Pligt, I Gud og os pligtige ere, med for^{ne} vor Hofprædikant hvilken af dennem, som befindes lærdest og skikkeligst, til Prædikeembede udvælge, og hannem skikke til for^{ne} Sogne, at den siden efter Ordinansen kan forordnes til samme Sogne og Kald. Samme-

ledes eftersom for^{ne} Hr. Enevold Gregersen var og Provst, og efter hans Død nu ikke er Provst der udi for^{ne} Eldherred, da have vi anset os elskelige hæderlig Mand Hr. Hans, Sognepræst i Tavlov, for god og skikkelig at forordnes til Provst udi for^{ne} Herred. Bedendes eder derfor og ville, at I hannem forordne til Provst udi for^{ne} Eldherred. Dermed sker vor Vilje, og I vide eder underdanigst derefter at rette. Befalendes etc. Vambdrup 6 Martii Anno 1584.

Udkast i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Vejlbj Nr. 3.

18.

1584. Tvende Kongebreve om et Præstvalg i Høje og Starby i Skaane. Menigheden havde forkastet flere velanbefalede Kandidater, fordi de ikke vilde ægte Formandens bedagede Enke, og valgt en berygtet Person, der var villig til at tage hende. Kongen forkaster nu dette Valg, og befaler Menigheden at tage en af de forkastede Ansøgere, M. Niels Pedersen Kempe.

a.

Arild Ugerup og Mester Niels Hvid finge Brev en Sognepræst til Høje og Starby Sogne anrørendes, ut sequitur.

Frederik etc. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom vi nu tit og ofte ere besøgte og overløbne om tvende Sogne der udi Stiftet, som kaldes Høje og Starby Sogne og nu skulle være ledige, af tvende Personer, med hvilke begge vi eder tilskrevet haver at skulle derudinden forordne, hvad efter Ordinansen var tilbørligt: da haver nu en af samme Personer, denne Breviser Mester Niels Pedersen, os besøgt, givendes tilkjende, at han efter vor Skrivelse til eder er med eders Forskrift skikket til Sognemændene udi for^{ne} Sogne, og de hans Prædiken dennem ladet befalde, men deres Kald med den Condition og Vilkaar foresat, om han vilde tage ved den afgangne Præstes Efterleverske, hvorudinden han sig skal have forvæget, efter hun skal være ved temmelig Alder og velbedaget, og de af den Aarsag, og ikke for nogen hans Uskikkelighed, have hannem forskudt og udi det Sted kaldet

den anden Person, som og derom haver været hos os og i lige Maade bekommet vor Skrivelse til eder efter Ordinansen at skulle derudinden forordne; om hvilken Person vi forfare, at han skal være berygtiget for utilbørlig Sag, tilmed ikke af Superintendenten eller Provst skikket til for^{ne} Kald, men efter Løfte, som han om Ægteskab med den døde Præstes Hustru hendes Anhang gjort haver, skal sig hos en Part Sognemændene have institueret (sic) og deres Kald bekommet, udi hvilket deres Kald I skulle have haft billig Betænkende at bevilge og give hannem Kollats, og samme Sogne derover endnu som ubesørget ere bestandendes; hvorfor for^{ne} Mester Niels Pedersen hæver atter været begjærendes, at efterdi det Kald, som den anden Person bekommet haver, ikke skulde findes lovligt og af kristelig Forsæt eller Betænkende, samme Person og for utilbørlig Sag skulde være berygtiget, og efterat han for ingen Uskikkelighed skulde være af dennem forskudt, han derfor maatte samme Sogne bekomme. Da efterdi de Sognemænd, som samme Kald paa den anden Person gjort og givet have, mere have anset deres forrige Præstes Hustrues Vild og Lejlighed end Gud og deres egen Salighed, som de billigen derudinden skulde have haft for Øjne, og vi ingenlunde ville eller kunne bevilge, at sligt Kald skulde være hos Kvinderne, anseendes at deraf skulde foraarsages, at de, som udelige vare, skulde blive kaldet, og andre, som skikkelige kunde være og den Vilkaar om Kvinderne at tage ikke vilde undergaa, skulde forskydes, og i saa Maade mere Menneskens Vild end deres Salighed og Guds Ære, som for alt bør udi slig Handel at anses, skulde fremsættes; saa og efter for^{ne} Person, som de kaldet have, over dette skal være berygtiget sig paa andre Steder, hvor han skal have været udi Kirketjeneste og Kapellan forholdet (sic), kunne vi samme deres Kald ikke bevilge. Bedendes eder derfor og ville, at dersom for^{ne} Mester Niels er lærd og skikket til samme Kald at forestaa, og ikke for nogen Utilbørlighed er at forvises, I da hannem tilskikke

og forordne til samme Kald, eller og dersom han ikke er lærd og skikkelig dertil, at I da forordner did en anden vellærd og skikkelig Person, dermed samme Sogne ikke længer saa skulle blive standendes uforsørget, vi og ikke heller videre derudinden skulle overløbes; og ville endnu, som vi tilforn eder tilskrevet have, at I derudinden forordne det, som kristeligt, tilbørligt og efter Ordinansen lovligt er, og at I skrive fra eder al Besked, derefter vi os kunne have at rette, om vi af nogen udi samme Sag ydermere besøgt blive. Dermed etc. Actum Aakjær den 11 Februarii Aar etc. 1584.

Skaanske Tegnelse. I, 354—55

b.

Kong. Maj.s Brev udgangen til Bønderne og menige Almue udi Høje og Starby Sogne at skulle holde Mester Niels Kiempe for deres Sognepræst og Sjælesørger, ut sequitur.

Vi Frederik etc. Hilse eder vore og Kronens Tjenere, menige Bønder og Almue, som bygge og bo udi Høje og Starby Sogne udi vort Land Skaane, evindelig med Gud. Vider, eftersom vi komme udi Forfaring, hvorledes at I efter eders Sognepræstes Død og Afgang med en anden Præst at kalde have eder fast utilbørlig egensindig og modvillig bevist, saa at I først en lærd og skikkelig Person, som af vor Lensmand og eders Bisp er eder tilskikket, have pludselig forskudt, af ingen anden Aarsag, end at I med den ikke kunde forsørge eders afgangne Præstes Hustru udi Ægteskab; dernæst en anden ved Navn Mester Niels Kiempe, som vi til for^{re} eders Lensmand og Biskop havde forskrevet at skulle til samme Kald befordre, om han findes dertil lærd og skikkelig, skulle udi lige Maade have forskudt og ikke villet give Kald, efter han ikke vilde indgaa eders foregivne Vilkaar med den afgangne Præstes Hustru at tage; siden skulle uden eders Biskops eller eders Herredsprovstes Raad, Vidskab eller Vilje, som dog efter Ordinansen derom vide skulde, have givet en anden

Person, ved Navn Hr. Christen, hvilken udi eders Vilje med Præstens Enke at tage bevilget haver, eders Kald. Og endog at, efter samme Hr. Christen er befunden berygtet uskikkelig og utilbørlig til Kirketjeneste, og eders Kald unøjagtigt, af vor Lensmand og Biskoppen er eder med Flid og Alvorlighed foreholdet vor naadigste Skrivelse og Vilje om for^{ne} Mester Niels Kiempe, eder og siden en anden lærd og skikkelig Person, som nogen Tid lang skal have været Skolemester udi vor Kjøbsted Helsingborg, er tilskikket, skulle I hverken vor Skrivelse ikke heller vor Lensmands eller Biskops Formaning og Raad have anset, men begge for^{ne} Personer foragteligen forskudt, endog I ikke skulle have nogen bevislig Beskyldning til dennem, og eders Egenindighed at fuldkomme en anden udelig berygtet Person givet eders Kald. Da efterdi vi af slig foregangen Handel og Lejlighed noksom spørge og formærke kunne, at I udi Sognepræstes Udvælgelse, som eder ellers efter Ordinansen var fri fore, ikke have haft eller endnu have Gud eller hans hellige Ord og eders Forfremmelse eller og eders egen Salighed for Øjne og udi Agt, men mere eftertragtet og anset eders afgangne Præstehustrues, som dog skal være en bedaget Kvinde, hendes Vild og eders egen foretagne trodsige og modvillige Sind og Vilje, ikke alene imod vor Lensmand og Biskop, men og imod vor egen velmenende Skrivelse, at fremsætte: Da for saadan Lejlighed og paa det slig Uskikkelighed ikke andensteds skal begynde eller have Fremgang, og I eders modvillige, ubesindige Haardnakkethed maa undgjælde, ere vi foraarsaget dermed at have Indseende, og ville, at I ikke skulle have Magt nogen Sognepræst at kalde; men vi selv eller vor Lensmand der udi Stiftet paa vore Vegne at ville og skulle tilskikke eder Sognepræst, hvilken I skulle annamme; og efterdi vi forfare, for^{ne} Mester Niels Kiempe at være vel lærd og skikkelig til Kald og Kirketjeneste, ogsaa at han, hvis nogle af eder imod hannem til Argvon foregiver, med nøjagtig Kundskab, Vidnesbyrd og Skudsmaal kan afbevise, og udi

forgangne Levned ustraffelig, da ville vi hannem hermed have forordnet og tilskikket eder til Sognepræst og Sjælesørger, bedendes eder og bydendes, at I hannem annamme for en Sognepræst og eder imod hannem skikker og forholder, som gode kristne Sognefolk og Tilhørere imod deres Sognepræst bør at gjøre, og at give og fornøje hannem til gode Rede hvis Tiende og anden Præsterente I pligtige ere. Saa fremt nogen herimod enten med Ord eller Gjeringer udi nogen modvillig Had imod forⁿe Mester Niels, eders af os tilforordnede Sognepræst, udi nogen Maade fornemmendes og bevisendes vorder, da ville vi det som anden Ulydighed og Modvillighed have straffet paa Liv og Gods uden Naade. Forⁿe Mester Niels skal og herimod være forpligt at gjøre eder slig Tjeneste inden Kirken og uden, som en Sognepræst sine Sognefolk pligtig er. Actum Skanderborg den 29 Maii Aar etc. 1584.

Skaanske Registre. Nr. 1, Fol. 442—42.

19.

1585. 3die Marts. Kongebrev til Sjælands Biskop om at skaffe en dygtig Person, der kunde beskikkes til Præst i Odder i Aarhus Stift, hvilket Embede Kongen vilde besætte, paa Grund af at han undertiden opholdt sig der i Egnen.

Doctor Povl Madsen fik Brev Odder Sogn udi Nørrejylland anrørendes, ut sequitur.

Frederik etc. Vor sønderlig gunst tilforn. Vider, at ved vort Slot Aakjær udi vort Land Nørrejylland er et Sogn ledigt efter Sognepræstens Død og Afgang, kaldes Odder Sogn, og efterdi samme Sted og Egn er saa beliggende, at vi selv undertiden komme did heden, naar vi komme der udi Lenet, og vi derfor gjerne ville have til samme Kald saadan en Person, som vellærd og skikkelig var og kunde prædike og gjøre Tjeneste for os selv, naar vi kunde hænde did at komme, efterdi at samme Kalds og Sogns Lejlighed derforuden er saadan, at det en duelig og skikkelig Person er værdig: da have vi derfor befalet os elsk^e Christen Vind, vor Mand og Tjener, at skulle paa vore

Vegne eder formelde, at I vilde forskaffe os en dygtig Person, vi udi samme Kald kunde bruge, det vi i lige Maade hermed hos eder naadiget ville belanget have; bedendes og naadigst begjærendes, at I med Flid ville eder bespørge, forhøre og forfare om en god, kristelig, skikkelig og vellærd Person, som vi kunde bruge og forordne til samme Kald og Sogn, og I kunde vide dertil skikkelig og duelig og os tjenlig, og hannem ville til os forskikke, at vi om hans Lejlighed videre kunde forfare, og derefter ydermere herom forordne. Vi ville os forse, at han med samme Kald vel skal blive benøjet, saa han skal have sig des at betakke (etc.). Skrevet paa vort Slot Frederiksborg den 3 Martii Aar etc. 1585.

Sjælandske Tegnelse. XV, 474—75.

20.

1585. 3die April. Sognemændene i de to forbundne Sogne Herstedvestre og Herstedøstre i Sjælands Stift havde valgt hver sin Præst; Kongen befaler nu Lensmanden og Bispen at beskikke Hr. Peder Madsen, som Beboerne af Herstedøstre havde kaldet.

Christen Vind og Doctor Povl Madsen Superintendent finge Brev at tilskikke Her Peder Madsen at være Sognepræst til Hersted vestre og østre Sogne, ut sequitur.

Frederik etc. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom vi naadigst have forskrevet til eder (Doctor Povl) denne Brevviser, hæderlig Mand Her Peder Madsen, at I hannem skulle befordre til Hersted vestre og østre Sogne, og vi nu komme udi Forfaring, hvorledes at Sognemændene udi det ene Sogn, Hersted vestre, skulle tilforn have kaldet en af Hørerne udi Skolen der udi Kjøbenhavn, og det dog af deres Egensindighed og ulidelig selvraadig Betænkende, hverken eder som Superintendent eller og Herredsprovsten adspurgt eller beraadslaget, som det sig havde burdet efter Ordinansen, enddog de ere ikke langt fra eder besiddendes, og at de udi det andet Sogn skulle have givet forskrevne Her Peder Kald, vor Skrivelse og Herredsprovstens Formaning tilbørlig anseendes; efter hvilken Lejlighed nu af begge

Personer er hos os anholdet om forskrevne Sogne. Da efterdi det Kald, som Hersted vestre Sognemænd have givet bemeldte Hører, ikke er sket Provsten overværendes, og derfor ikke er lovlig og ret forhandlet efter Ordinansen, og efterdi forskrevne Her Peder udi lang Tid udi sin Studering haver anvendt hvis han haver formaaet, og til Kald er skikkelig og duelig, og nu veed sig ingen Kald eller Ophold, og forskrevne Hører derimod haver end sin visse Tjeneste, udi hvilken han anden Tid og Lykke kan forbie; efterdi ogsaa Sognemænd udi Hersted østre have givet forskrevne Her Peder lovlig Kald, ville vi, at han begge samme Sogne skal bekomme og beholde. Thi bede vi eder samtlig, at I tilskikke hannem at være Sognepræst til forskrevne Sogne og paa vore Vegne alvorligen foreholder menige Sognemænd udi begge for^{ne} Sogne, at de annamme, kjende og holde hannem for deres Sognepræst og Sjælesørger, og give og gjøre hannem hvis Tiende, Rente og Rettighed, som de pligtig er, saa fremt som de ikke ville derfor stande til Rette. Vi forse os naadigst, han ogsaa tilbørligen skal gjøre al den Tjeneste inden Kirken og uden, som en Sognepræst sine Sognefolk pligtig er. Herefter I eder underdanigst ville have at rette. Dermed sker vor Vilje. Befalendes etc. Actum Frederiksborg 3 Aprilis Aar etc. 1585.

Tegnelse over alle Lande. XV, 489.

21.

1587. 6te Marts. Kongen paalægger Sjælands Biskop at hjælpe Præsten i Sorø, Hr. Hans, til at blive Sognepræst i Giersløv i Sjælands Stift, dog saaledes at alting forhandlede efter Ordinansen.

Til D. Povl Madsen.

Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at denne Brevviser, hæderlig Mand os elskelige Her Hans N., Sognepræst udi Soer Kloster, haver underdanigst ladet give os tilkjende, at udi Løveherred skal vacere et Sogn, kaldes Giersløv Sogn, og underdanigst begjæret, efterdi han en Tidlang haver tjent udi Skolen og Kirken udi for^{ne} Soer Kloster saavelsom

andensteds, han da maa bevilges og befordres til samme Sogn og Kald. Da efterdi vi forfare, at han en Tidlang udi Frederiksborg Skole for Hører, en Tidlang udi Soer Skole for Skolemester og siden for Prædikant sammestøds haver tjent, og vi af slig hans forgangne Tjeneste fornemme, at han skal være duelig til Prædikeembedet: bede vi eder og begjære, at I ere hannem beforderlig til Kald at bekomme til for^{ne} Giersløv Sogn; dog saa at altingest efter Ordinansen maa forhandles. Actum Vinsløvgaard 6 Martii Anno 1587.

Udkast i Geh.-Ark., Topogr. Saml., Giersløv Nr. 1.

22.

1593. 22de Februar. Kongeligt Forbud mod Kjøb af Præsteembeder.

Kgl. Majestæts aabne Brev udgangen over al Riget om Præster, som kjøbe sig Kald til etc., lydendes ut sequitur.

Vi Christian den Fjerde etc. Gjøre alle vitterligt, efter vi komme udi Forfaring den store Misbrug, som sker mange Steder her udi Riget, naar nogen Præst skal kaldes nogensteds til nogen Sogn eller Kald, da skal han kjøbe sig samme Kald til, og bruges dermed en ukristelig Simonia og Hykleri, saa at en Del ulærde og uskikkelige Personer kunne kjøbe sig et godt Kald og Sogn til, og derimod de, som ere smukke, lærde og duelige Personer til noget godt Kald, og dog ikke formaa at udgive saa stor Skjænk og Gave for saadanne Kald, forskydes og afvises, saa at udi saa Maade ikke søges eller anses Guds Ære og den kristne Kirkes og Menigheds Nytte og Bedste, medens en stor Part formedelst Vild og Venskab, Gunst og Gavn, søge deres egen Gjerrighed og Fordel; hvoraf og til og ofte for-aarsages stor Urigtighed og anden Uskikkelighed og Utilbørlighed paa mange adskillige Steder her udi Riget. Da have vi nu denne Sags Omstand og Lejlighed med vore elskelige Danmarks Riges Raad overvejet og beraadslaget, og al adskillig Vidtløftighed og Misbrug at forekomme og

afskaffe, med dennem raadeligt, billigt og ret anset, agtet, forordnet og endeligen besluttet herefter at skulle holdes, at aldeles ingen Præst, som her efter bliver kaldet eller fordret til noget Kald, skal give nogen Skjænk, Gave eller Foræring for samme hans Kald eller Sogne, som han bliver tilforordnet; medens dermed skal holdes og handles kristelige og ret efter Ordinansen. Ikke skal heller æskes eller begjæres nogen Skjænk eller Gave af nogen, som bliver kaldet eller tilforordnet til noget Præsteembede eller Kald, enten af vore Lensmænd, Superintendenter, Provster, eller og nogen af vore Undersaatter, Sognemændene, enten af Adel eller andre. Dersom det befindes, at nogen Præst eller og nogen Person, som bliver kaldet til Præst, enten udgiver eller og tilbyder sig at ville give nogen Skjænk, Gave eller Foræring for samme sit Kald, da skal han ikke alene have forbrudt samme Kald, meden og altid herefter formenes og ikke nogen Tid tilstedes at bekomme noget gejstligt Kald eller Sogne. Kan det og befindes, at nogen vore Embedsmænd, Superintendenter, Provster eller og nogen af vore Undersaatter, Sognemænd enten af Adel eller andre, som annamme og tage Skjænk, Gave eller Foræring, eller og ved andre hemmeligen annamme lade af nogen Person, som udi saa Maade bliver forordnet eller kaldet til noget gejstligt Kald eller Præsteembede: da skulle de, for hvis de udi saa Maade have annammet og oppebaaret, igjen give dobbelt saa meget, og det skal være forbrudt til næste hosliggende Hospital. Og derudover skulle vore Embedsmænd, hvis Forseelse udi saa Maade findes, miste og have forbrudt hans Len, Superintendenten og Provsten deres Kald og Embede, Sognemændene, vore Undersaatter af Adel, ikke alene at igjengive dobbelt, meden og derforuden tiltales som de, der vore Mandater ikke have villet agte eller efterkomme, og vore Undersaatter, Bønderne, have aldeles forbrudt deres Gaarde. Hvilken forskrevne Skik og Forordning vi af vore Undersaatter, Embedsmænd, Superintendenter, Provster, Præster, saa og menige vore Undersaatter,

Sognemænd saavel af Adel som andre, herefter aldeles og ubrødeligen ville have holden og efterkommen, under den Pæn og Straf, som forskrevet staar, og vor Hyldest og Naade. Hvorefter sig alle og hver kunne vide at rette og for Skade at tage vare. Datum Hafniæ 22 Februarii Anno etc. 1593.

Sjælandske Tegnelse. XVIII, 240—41.

23.

1596. Tre Kongebreve om et stridigt Præstevalg i Tostrup og Uggerløse i Sjælands Stift. Menighedens Valg blev her kasseret.

a.

Brev til Doctor Peder Vinstrup, Superintendent udi Sjælands Stift, Oluf Michelsen Stroby anrørendes.

Christianus 4. Vor sønderlig Gunst tilforn. Vider, at denne Brevviser, Oluf Michelsen Stroby, underdanigst til os haver suppliceret givendes tilkjende, hvorledes at Sognepræsten til Tostrup og Uggerløse Sogne med Provstens og Sognemænds Bevilling og Samtykke skal for hans Skrøbeligheds Skyld have kaldet hannem til sin Medtjener, hvorom han og tilforn med forskrevne Præsts og Provsts Skrivelse skal have ladet eder besøge. Og efter at hannem skal ske nogen Forhindring imod dette hans lovlige Kald, som han formener, er han underdanigst begjærendes vor naadigste Befordring, til alle Rette at maatte forhjælpes. Thi bede vi eder og begjære, at naar forskrevne Oluf Michelsen hos eder derom lader anlange, I da grangiveligen forfare al Lejlighed, hvorledes det haver sig med samme Kald, og hannem derudinden forhjælper til Rette; dog at altingest ganger tilbørligen til efter Ordinansen. Dermed etc. Actum Hafniæ 19 Aprilis Ao. 1596.

Sjælandske Tegnelse. XVIII, 562—63.

b.

Til Doctor Peder Vinstrup.

Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at som vi forfare, en Person ved Navn Oluf Michelsen at have forhvervet

et Kaldsbrev af nogen af Sognemændene udi Tostrup og Uggerløse Sogne, hvilket for os berettes ikke saa lovligt at være, som det sig bør; da bede vi eder og ville, at I til Dionysii Dag førstkommandes begive eder til forskrevne Tostrup og Uggerløse Sogne, tagendes til eder nogle Provster og Præster, og siden med dennem kjender og dømmer, om for^m Kaldsbrev er saa lovligt, som det sig bør, paa det altingest efter sli^g Lejlighed maa tilbørligen tilgange efter Ordinansens Lydelse; og hvis I udi saa Maade gjørendes vorder, at I det klarligen giver fra eder beskrevet, som I ville ansvare og være bekendt. Dermed etc. Hafniæ 27 Septembris Anno 1596.

Udkast i Geh.-Ark., Topograf. Saml., Tostrup Nr. 1.

c.

Til D. Peder Vinstrup at indsætte Christoffer Pedersen i Tostrup og Uggerløse Sogne, ut sequitur.

Christianus 4. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at som vi komme udi Forfaring, at det Kald, som nogle af Sognemændene udi Tostrup og Uggerløse Sogne skulle have givet en Person ved Navn Oluf Michelsen, ikke saa lovligt efter Ordinansen skal være givet og forhvervet, som det sig burde, besønderligen efterdi det haver været udgivet uden vor Lensmands paa vort Slot Holbæk hans Vilje og Tilladelse paa vore Vegne, og han og som bedste Sognemand den Tid ikke haver givet sit Samtykke, hvorfor samme Kald og af eder med andre flere skal være kjendt ulovligt. Og efterdi Ordinansen i de Maader ikke billigen er bleven holden udi Agt, meden for^m Sognemænd at have understandet dennem derimod at gjøre, eragte vi billigt, dennem ikke videre noget Kald med en anden Sognepræst at udvælge at ville bevilge, meden dennem den Rettighed formedelst sli^g deres grove Forseelse paa denne Gang at skulle have forbrudt. Thi bede vi eder og ville, saa og hermed Fuldmagt give, at I, uden noget for^m Tostrup og

Uggerløse Sognemænd deres Kald, indsætter der udi Sognen en Person ved Navn Christoffer Pedersen, som er barnefødt udi vor Kjøbsted Holbæk, hvilken vi og til samme Kald ville have befordret, dog at I flitteligen overhører, om han er dygtig og bekvem at tjene udi det hellige Prædikeembede. Og dersom hans Skikkelighed i saa Maade befindes baade udi hans Levned og Lærdom, at I da hannem udi forskrevne Præstekald endeligen indsætter og foreholder hannem, at han sig tilbørligen skikker og forholder efter Ordinansen. Dermed sker vor alvorlige Vilje og Befaling. Actum Hafniæ 17 Octobris Anno 1596.

Sjælandske Tegnelser. XIX, 28.

24.

1596–97. Kongelige Befalinger til Sjælands Biskop om at forhjælpe tvende velstuderede Personer til Præstekald.

a.

Doctor Peder Vinstrup, Superintendent udi Kjøbenhavn, fik Brev at skulle med det første, og naar nogen Kald vacerer, forhjælpe Mester Niels Lætus dertil, saa han det for nogen anden bekommer, efterdi han udi mange Aar haver ladet sig bruge for en Hører udi Roskilde Skole og siden i otte Aar studeret udenlands, og derover fortæret hvis Fattigdom han haver haft; anseendes at Hans Majestæt hans Lejlighed og Vilkaar naadigst haver anset, og derfor hannem med det første vil have befordret. Dog at altingest dermed tilganger efter Ordinansen. Hafniæ 27 Septbr. 1596.

Sjælandske Tegnelser. XIX, 6.

b.

Til D. Peder Vinstrup, Superintendent udi Sjælands Stift, Mester Jens Hansen anrørendes, ut sequitur.

Christianus 4. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at denne Brevviser os elskelige Mester Jens Hansen, Hans Nielsens fordm Borgmester udi vor Kjøbsted Helsingør hans Søn, haver underdanigst suppliceret, givendes tilkjende,

hvorledes han udi langsommelig Tid haver været udenlands at studere og derover fortæret, hvis hannem arveligen kunde være tilfaldet, han ogsaa for nogen Aar forleden haver componeret en Bog og den underdanigst os dediceret udi den Forhaabning, at han udi Fremtiden til noget Kald kunde befordres: underdanigst derfor begjærendes at maatte med noget Kald forsørges. Og efterdi at vi forfare, at Ramløse Sogn udi Kronborg Len nu skal være ledigt og uden Sognepræst, da bede vi eder og ville, at dersom han til Præsteembede er skikkelig og bekvem, at I da hannem til samme Præstekald forhjælper og befordrer, dog at alttingest dermed forhandles og tilgaar efter Ordinansen. Og ere vi om hannem i den naadigste Forhaabning, at han udi sine Studiis sig saa haver forfremmet, sig ogsaa skikket og forholdet, at han denne vor naadigste Befordring ikke skal være uværd. Dermed etc. Hafniæ 22 Martii Anno 1597.

Sjælandske Tegnelse. XIX, 64—65.

25.

1597. 31te Marts. Kongen forkaster det ulovlige Præstevalg, Menigheden i Karrebæk i Sjælands Stift havde foretaget, og beskikker Kapellan Hans Blasius i Næstved til bemeldte Embede.

Til D. Peder Vinstrup, Karrebæk Sogn anrørendes.

Christianus 4. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at som menige Sognemænd udi Karrebæk Sogn her udi Landet haver dennem understaaet ulovligen og imod Ordinansen at kalde en Person til Sognepræst der udi Sognet, og samme deres Kaldsbrev er nu dømt tilbage og ulovligen at være; og efterdi forskrevne Sognemænd saaledes modtvilligervis haver misbrugt hvis Frihed dennem udi Ordinansen er undt og tilladt, ville vi derfor have dennem forment og forbudt nogen anden at give Kald, men ville have os elskelige Hans Blasius, Kapellan og Medtjener udi vor Kjøbsted Næstved, tilskikket og forordnet at være Sognepræst til forskrevne Karrebæk Sogn. Thi bede vi eder og ville, at naar I hermed besøges, I da hannem tilskikker og

forordner til Sognepræst at være udi forskrevne Karrebæk Sogn, at han der sammesteds gjør Sognemændene den tilbørlige Tjeneste inden Kirken og uden, som han efter hans Embede og Bestilling bør og dennem pligtig er; og om hans Kollats paa samme Kald haver han siden at fordre hos vor Lensmand paa vort Slot Solte. Hafniæ 31 Martii Anno 1597.

Sjælandske Tegnelser XIX, 69—70.

26.

1599 og 1602. Kongelige Kaldsbreve (henholdsvis Bestalling og Konfirmation) for tvende Slotspræster, paa Antvorskov og Frederiksborg.

a.

Hr. Søren Jensen Bjerg fik Bestilling at skulle være Slotspræst paa Antvorskov.

Vi Christian etc. Gjøre alle vitterligt, at vi nu have antaget og bestillet os elskel. Hr. Søren Jensen Bjerg at skulle være Prædikant paa vort Slot Antvorskov og udi samme hans Kald og Tjeneste sig saa at forholde, som det en Guds Tjener og kristen Sjælesørger inden Kirken og uden egner, bør og vel anstaar; da have vi af vor sønderlig Gunst og Naade undt og bevilget og nu med dette vort aabne Brev unde og bevilge at ville lade give hannem aarligen for samme hans Tjeneste der af Slottet til Løn, Klædning og til at underholde sig af overalt to hundrede gamle Daler, saa og at lade forskaffe hannem fri Hus og Vaaning der udi vor Kjøbsted Slagelse, efter som hans Formænd Præster der sammesteds for hannem haft haver. Thi bede vi og byde vor Lensmand der sammesteds, den som nu er eller her efter kommendes vorder, at han aarligen paa vore Vegne og til rette Tid lader give og fornøje for^{ne} Hr. Søren Jensen Bjerg for^{ne} 200 Dlr. til Løn, Klædning og Underholdning, saa og at forskaffe hannem fri Hus og Vaaning, efter som forskrevet staar. Ladendes det ingenlunde etc. Kronborg den 1 Aprilis Anno 1599.

Sjælandske Registre. Nr. 14, Fol. 209.

b.

Her Peder Mogensen blev bevilget at maa være Sognepræst her for Slottet anrørendes.

Vi Christian den Fjerde etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom os elsk^e Peder Mund, vor Mand, Tjener og Embedsmand paa vort Slot Frederiksborg, med de andre Undersaatter her ved Slottet boendes haver underdanigst været begjærendes, at efterdi M. Christen Stub, som tilforn var Sognepræst her paa Slottet nu til et andet Kald og Bestilling udi Aarhus Kapitel er bleven forordnet, dennem da udi denne fast skrøbelige Tid naadigst maatte bevilges at kalde en god Prædikant, som der sammesteds inden og uden Kirken hans Embede kunde forstaa og betjene, som det sig bør, hvilken de selv for hans Umag og Tjeneste ville med billig Løn til hans Underholdning forsørge: da have vi nu naadigst bevilget og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev bevilge og tillade, at os elsk^e Her Peder Mogensen Trane, Kapellan og Medtjener udi vor Kjøbsted Helsingborg, maa og skal være Slotspræst her for vort Slot Frederiksborg, og Kirketjenesten her sammesteds at skulle betjene og forestaa, som det sig bør, til saa længe vi anderledes derom lader forordne; og derfor at have og nyde den Løn og Pension, som vore Undersaatter her sammesteds udi deres Kaldsbrev hannem haver forskrevet. Og naar han nogen Tid lang haver ladet sig bruge udi samme Tjeneste, og vi blive tilsinds ikke længer at ville tilstede hannem udi samme Kald og Tjeneste at maa bruges, da skal han med et andet godt Præstekald enten her paa Lenet eller andensteds her udi Sjælands Stift blive forsørget, og hannem hans tilsagte Løn og Rente ikke at skulle betages og forrykkes, førend han med et andet godt hæderligt Kald bliver forsørget, som forskrevet staar. Derksom og noget godt Kald midlertidig her paa Lenet kan vacere og ledig blive, da skal han dertil af Lensmanden og Superintendenten befordres og forhjælpes; dog maa han, midlertid han er udi denne Kald og Tjeneste, holde en

en Kapellan og Medtjener til samme Sogn, som Bønderne inden og uden Kirken kan gjøre den tilbørlig Gudstjeneste, som en Præst og Sjælesørger sine Sognefolk pligtig er. Bedendes og bydendes Lensmanden her paa vort Slot Frederiksborg saa og Superintendenten her udi Sjælands Stift, at I, eftersom forskrevet staar, hannem til et godt Præstekald enten paa Lenet eller andensteds udi Sjælands Stift forhjelper og beforder, naar han ikke længer udi dette Kald skulde bruges, saa han for nogen anden bliver dertil befordret. Ladendes det ingenlunde. Frederiksborg 15 Decembris Anno 1602.

Sjælandske Registre. Nr. 14, Fol. 394.

27.

1602 og 1607 (1605?). Tvende kongelige Ventebreve givne M. Niels Mule (siden Præst i Besser paa Samsø) og Hr. Søren Bjerg, Slotspræst paa Antvorskov, paa det kongelige Patronatskald Høve og Flakkebjerg i Sjælands Stift, efter den daværende Præsts, Hr. Peder Winthers, Død.

a.

Til Ebbe Munk Mester Niels Mule anrørendes, ut sequitur.

Christianus 4. Vor Gunst tilforn. Vid, at som Sognepræsten udi Høje Sogn, Hr. Peder Winther, skal være en fast bedaget Mand, og vi naadigst have bevilget, at denne Brevviser, os elskelige Mester Niels Mule, maa efter forskrevne Hr. Peder Winthers Død til samme Sogn beforders, efterat vi forfare, hannem til Præstekald og Embede noksom at være duelig og skikkelig: da bede vi dig og ville, at naar samme Fald sker, du da forordner, at han for nogen anden til samme Kald bliver forordnet, og at Bønderne hannem strax kalder til deres rette Sognepræst og Sjælesørger. Dersom og for^{no} Her Peder Winther endnu udi hans Velmagt vil oplade hannem Kaldet, du da i lige Maade forordner, at han bekommer Kald af Bønderne og derudinden til det bedste bliver befordret. Dermed etc. Frederiksborg 23 Decembris Anno 1602.

Sjælandske Tegnelse. XIX, 383—84.

Her Søren Bjerg, Slotspræst paa Antvorskov Slot, fik Bevilling at maatte blive Sognepræst udi Høje og Flakkebjerg Sogne, naar H. Peder Christensøn, nu Sognepræst der sammesteds, ved Døden afgaar.

Christianus IV. Gjøre alle vitterligt, at vi af vor sønderlig Gunst og Naade have undt og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde, bevilge og tillade, at os elsk^e hæderlig Mand Hr. Søren Bjerg, Slotsprædikant her paa vort [Slot] Antvorskov, maa bekomme og lade annamme det Kald udi Høje og Flakkebjerg Sogne her udi vort Land Sjælland, som vi og Kronen have Jus patronatus til, naar os elsk^e Her Peder Christensøn, nu Sognepræst dersammesteds (som allerede med en heftig Skrøbelighed skal være beladen), ved Døden afgaar, efterat han tilforn udaf Superintendenten er kjendt dygtig Prædikestolen at betjene og forestaa; dog vores Ordinans hermed udi alle Maader uforkrænket. Bedendes og bydendes menige Sognemænd udi forskrevne Sogne, at I retter eder efter, naar forskrevne Hr. Peder Christensøn ved Døden afgaar, for^{ne} Her Søren Bjerg for eders Sjælesørger at annamme, ladendes hannem følge hans sædvanlig aarlig Offer, Tiende og hvis anden Præsterente I hannem pligtige ere. Han skal ogsaa være forpligt at gjøre eder inden Kirken og uden den tilbørlige Tjeneste, en kristen Sognepræst og Sjælesørger eigner og bør. Forbydendes derhos vore Fogder, Embedsmænd og alle andre for^{ne} Hr. Søren Bjerg herimod, eftersom forskrevet staar, at hindre eller udi nogen Maade Forfang at gjøre, under vor Hyldest og Naade. Actum Antvorskov den 17 Decembris Anno 1607¹).

Sjælandske Registre. Nr. 15, Fol. 137.

28.

1606. 20de Marts. Om Besættelsen af Birkerød Præstekald i Sjælands Stift. Kongen anbefaler tvende Personer til at prædike for Menigheden, forat denne kunde træffe sit Valg imellem dem.

¹) Dette Aarstal er formodentlig urigtigt, da Brevet er indført mellem Kongebreve fra Aaret 1605.

Joachim Bylow och D. Peder Vinstrup finge breff M. Frantz N. och Christen Lauritzen anrørendis.

Christianus IV. Wor Gunst thilforn. Wiider ephtersom wij naadigst forfarer, att Birckerød kald der wdi Fridrichsborgh lehen nu skall staa ledig, och disøe thuende Personer wed naffn M. Frantz N., scholemester her wdj wor Kiøbsted Kiøpnehaffn, och Christen Lauritzen, en borgers Sønn her sammestedt, wnderdanigst hoss oss haffuer giort anfordring, atthe till samme kald for nogen anden maathe bliffue promoverit: Thi bede wij eder och wille, att naar I her med besøgis, I da lader forordne, att for^{no} thuende Personer till samme Birckerød Sogen, dennom der sammestedt at lade høre, bliffuer forsendt, och huilcken aff dennom der till kand erachtis wdj leffnitt och lehrdom schickelig och beqvem och louligen bliffuer kaldet, att thend siden till samme kald bliffuer promoverit, dog att med aldingest forholdis och tilgaar epher Ordinantzen. Thermed etc. Hafniæ den 20 Martii Anno 1606.

Sjælandske Tegnelser. XX, 68.

29.

1606. 1ste April. Kongeligt Forbud mod forskjellige Misbrug med Hensyn til Præstevalget.

Missive til Bisperne over alt Riget om Præsternes Kald.

Christianus IV. Vor sønderlig Gunst tilforn. Vider, at eftersom vi en Part udaf sandru Beretning, og en Del udaf hvis Breve og Documenter os udi nærværendes Herredage er kommen for Øjne, naadigst forfare om den store Uskikkelighed, sig her udi Riget tildrager med Præsternes Kald, naar nogen Sognepræst ved Døden afgaar, udi saa Maade, at nogle af Bisperne udaf deres egen tiltagen Autoritet og Myndighed dennem understaar, naar nogen Kald vacerer og ledigt bliver, did hen at forvise hvem de til samme Vocation vil have befordret, førend Sognemændene udi det ringeste der vide noget af at sige; og end det undertiden med saadan Condition og Forskrivning til Prov-

sten i det Herred Kaldet vacerer, at den Person fremskikkes endda ikke skal stedes til nogen Kald, med mindre han vil ægte den efterladendes Præstes Enke, Datter, Fænke, eller og andre saadanne ubillige Middel vil indgaa. Tilmed naar nogen Person udi saa Maade kaldes, tilholdes han ikke heller udaf Bisperne efter Ordinansen at tage Kollats udaf vores Befalingsmænd paa vore Vegne, førend han af dennem ordineres, som det sig bør, mens en Part efter de ere ordineret, paa nogle Maaneders Tid, og end en Del Aar og Dag eller derover, fortøver, førend de derom gjøre Anfordring, uanset udi Ordinansen foreskrives en rigtig og ordenlig Maade, hvorledes med Sognepræster at kalde skal forholdes, som er, at naar nogen saadan Fald sker, da skal først for altingest flitteligen bedes Gud om en god Sjælesørger, førend nogen udvælges; dernæst skulle de bedste af Sognet, hvilke det behør, paa menige Almues Vegne med Provsten udvælge dennem en Person, de dertil agte bekvem, hvilken de med et godt Rygte om hans Levned og gode Sæder kunne forskrive til Superintendenten, som (sic) udaf hannem om sin Lærdom og Forstand skulde forhøres. Findes da samme Person skikkelig udi Lærdom, skal siden Superintendenten forskrive hannem til vores Lensmand, at han hannem annammer og paa vore Vegne stadfæster. Efter han da af vores Lensmand haver bekommet Kollats, skal han endelig forskrives til Bispen igjen og ordineres, og siden udi Sognene indsættes. Imod saadan ordenlig og lovlig Proces skal dog nogle af Superintendenterne dennem understaa den Myndighed, som forskrevet staar, at tiltage, og det kanske efter den Punkt udi Ordinansen, som findes Fol. 85, formeldendes, at hvor nogen Sognepræst fattes, skal Provsten formane Herskabet og Almuen først at bede Gud om en god Sjælesørger, og siden paaminde Kirkeværgerne, at de hos Bispen og Raadet skulle lægge sig efter at faa saadan en; der dog (Gud ske des Lov) her udi Riget ikke findes den Mangel paa skikkelige og lærde Personer, som sig noksom tilbyde at lade høre, naar nogen

saadan Fald sker, uanset de ikke af Superintendenten ordenligvis og imod Ordinansens rette Mening bliver did henvist; endog man nok tillader, at udi fremfarne Tider, og der Ordinansen udgik, derpaa kan have været Mangel, og for den Skyld gjordes Sognemændene fornødent derom Superintendenterne og andre at bemøde, det nu er unødigt. Da paa det saadan Uordning udi Præsternes Kald, hvilken efterfølger megen Uskikkelighed, som for Gud er uforsvarligt, maa afskaffes: bede vi eder og ville, at I for eders Person efter denne Dag ingenlunde understaa eder nogen Person til nogen Kald at forskrive, eller og dermed eder noget at befatte, førend han af Provsten og bedste Sognemændene bliver eder tilsendt at examineres efter Ordinansen, megetmindre enten for Giftermaals Skyld eller anden saadan ulidelige Middel ved eders Commendation, fast mindre af nogen tiltagen Authoritet, imod Ordinansen nogen Person til noget Kald at befordre; saavelsom og herhos eder alvorligen have forbudet nogen Person til noget Kald at ordinere, førend han haver bekommet Kollats af vores Befalingsmand paa vores Vegne, og han siden af hannem til eder bliver forskrevet; meden at I endeligen ere for-tænkt udi, med Præsternes Kald, saavidt eders Bestilling vedkommer, at efterfølge den Ordinem og Maade, som eder udi Ordinansen er foreskreven; saa fremt I for eders Person herefter understaar eder herimod at gjøre, vi da ikke skulle vide det hos eder, som de der gjør imod Ordinansen. Dermed sker vor alvorlige Vilje og Befaling. Thi vider eder herefter at rette. Befalendes etc. Hafniæ den 1 Aprilis Anno 1606.

Sjælandske Tegnelser. XX, 78—79.

30.

1607. 25de Juli. Kongen befaler Forstanderen i Sorø, M. Jon Jakobsen Venusin, at kalde den forhenværende Kapellan i Høve, Hr. Peder Jakobsen, til Sognepræst i Ljunge ved Sorø, til hvilket Kald Forstanderen for Sorø Skole havde Patronatsret.

M. Jon Jakobsen, Forstander i Soer, fik Brev, Hr. Peder Jakobsen til Ljunge Sogn at befordre.

Christianus IV. Vor sønderlig Gunst tilforn. Vider, at efter som vi naadigst komme udi Forfaring, at der skal vacere et Kald udi Ljunge Sogn med sit Annex (som Hr. Jesper senesten fradøde) der under Soer Kloster liggendes, hvortil I paa Klosters Vegne skulle have Jus patronatus; og efterdi vi nærværendes Person, Hr. Peder Jakobsen, fordm Kapellan til Høje Sogn, til forskrevne Ljunge Sogn naadigst ville have befordret: bede vi eder og ville, at naar I hermed besøges, I hannem da til samme Sogn forskikker, saa han der af Almuen kan lade sig høre, og siden til deres Sjælesørger blive forordineret; dog at altingest dermed maa forhandles efter Ordinansen. Dermed sker vor Vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kronborg den 25 Julii Anno 1607.

Sjælandske Tegnelse. XX, 177.

31.

1607—10. Udvalg af M. Joh. Stephanus's Brevbog (se foran S. 195 flg.) angaaende Kaldelsen af forskjellige Personer til Præstekald især paa Sorø Gods.

a.

Ad Arnoldum Huitfeldium (soceri nomine).

Salutem in Filio Dei. Generose vir, Domine et Amice reverenter colende. Ut ingratus admodum mihi fuit de invaletudine tua sparsus apud nos rumor, ita non potuit non me summa lætitia afficere sermo Dn. Claudii Martini, quo te jam pristinæ sanitati paulatim restitui, et brevi adeo divina ope plane confirmatum iri, nuntiabat. Deus opt. max. te diu incolumem patriæ nostræ, et huic florentissimo regno tantum virum et tam utilem ac necessarium senatorem, nobis vero tam benignum dominum et amicum clementer conservet. Porro autem secundum petitionem tuam mitto ad te præsentium exhibitorem Dn. Johannem Dionysii f. Fionum, cui, Academiæ nostræ jam ab annis aliquammultis alumno et mediocriter erudito, sacrosanctum verbi divini

ministerium commendavi, sperans aliquando futurum, ut iudicio confirmator et in habendis publice concionibus nonnihil exercitior, ecclesiæ Christi utiliter servire possit. Quibus interim conditionibus tibi placeat ipsius opera in tua familia uti, id arbitrio tuo totum relinquimus, nihil dubitantes, quin ei quacunque ratione, modo se dignum præstiterit, sis pro tua singulari humanitate in posterum commodaturus. Bene et feliciter vive et vale a me reverenter et officiose salutatus. Hafniæ die 15 Aprilis Anno 1607¹⁾.
P. W(instrupius).

b.

Ad Dn. Doct. Petrum Vinstrupium Episcopum Roschil-
denssem.

Reverende Dn. Pater. Necessitatem ad te scribendi tibi hanc molestiam creandi affert mihi causa hujus Dn. Georgii, pastoris nostri, de qua quod consilium interroganti mihi Hafniæ nuper dedisti, id parens ipsius²⁾ secutus est, imo sequi coactus est, ipse ita infirmus, ut muneri docendi, quod in Ecclesiis suis jam annis aliquammultis sustinuit, par amplius et idoneus esse nequeat. Dominica igitur Lazari publice pastoris officium coram auditoribus suis in templo, quibus potuit verbis plane resignavit, facta ipsis libera simul potestate alium sibi pastorem cum consensu præsidis hujus loci eligendi. Quæ res cum sic acta præposito Dn. Petro Kragio innotuisset, suum et ipse huc officium facturus, Dominica mox insequente huc sese conferens, populum ad preces faciendas hortatur primum, deinde cum selectis quibusdam ex omni numero parochianis secundum ordinationem instituta deliberatione, tandem unanimi omnes consensu hunc Dn. Georgium in locum patris sibi

¹⁾ Ifølge denne anbefaling antog Arild Hvitfeld den anbefalede Person til Præst paa Dragsholm Slot. Han blev Aaret efter Sognepræst i Gyrstinge og Flinterup (se nedenfor Brevene c og d), men et Par Aar efter blev han afsat, som det synes for en særdeles grov Forseelse (se ndf. Brevet j).

²⁾ Hr. Lavrits Jørgensen i Slaglille (se ndf. Brevet i).

pastorem elegerunt. Quam electionem ego quoque approbavi, quemadmodum literæ, quas Dn. Georgius monstrabit, te plenius edocebunt. Nunc id restat, ut tui quoque voti et voluntatis atque consensus ille compos fiat. Cujus obtinendi gratia illuc profecturus per meas literas voluit sibi aditum ad colloquium tuum parari. Nec dubito, quin te sis illi facilem præbiturus. In vita cautionem et in officio diligentiam pollicetur. In ejus locum surrogandum censeo Franciscum¹⁾, hujus scholæ hypodidasalum supremum, qui sive laborum scholasticorum pertæsus, sive alia quacunque de causa, paullo videtur segnus scholæ negotia curare, de quo quid sentias scire cupio. Sed res tamen differetur usque ad Johannis. Intra quod tempus spero nos Deo volente coram cum de hoc tum aliis negotiis collocuturos. Deus opt. max. sua clementia te diu salvum atque incolumem conservet (etc.). Soræ 6 Jun. 1608.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

c.

Ad Doct. Petrum Winstrupium Episcopum, socerum meum.

Reverende Dn. Pater. Quod rogatu miseræ et afflictæ viduæ ejusque amicorum breviter tibi duxi significandum, heri sub vesperam ex hac vita in cælestem patriam emigravit vir honestus et eruditus Dn. Johannes Nicolai f., pastor ecclesiarum Gyrstinge et Flinterup. Festinandum igitur illi rati, ne vel superioris magistratus imperio cum viduæ detrimento forsitan obruantur, vel nobilis viri Christiani Gyldenstiern, qui haud dubie sibi jus aliquod in annexam præsertim paroeciam vendicabit, violenta postulatione intercipientur, hodie mane me convenerunt, nominantes Johannem Petri filium, nuper præfectum gubernationi morum et studiorum in schola Coagiensi, quem valde cupiant, et de-

¹⁾ Frands Richardsen, om hvem mere i de følgende Breve. Han blev 1610 Præst i Soræ, og 1612 kaldtes han til Sognepræst i Skamstrup og Torbenfeld Sogne (se nedenfor Nr. 31).

functo successorem et viduæ maritum et sibi affinem designari. Et meum in eam rem consensum aliquo modo impetrarunt, nec dubitant de eventu hujus consilii, si modo te facilem hic et instituto suo faventem habere queant. Quæso igitur et vehementer oro cum illorum tum meo etiam nomine, ut quid tibi videatur nobis haud gravatim velis festinanter et breviter indicare. Officia nostra et studia tibi pollicemur semper paratissima (etc.). Scripsi subito. Soræ 12 Julii 1608.

T.

Joh. Stephanus.

d.

Ad Doct. Petrum Winstrupium Episcopum Roschildensem.

S. R. Dn. Pater. Quem genero suo et affini recens in Gyrstinge defuncto delegerant successorem viduæ relicte parentes et amici, is, uti mihi post retulerunt, oblatam sibi eam conditionem certis de causis plane repudiavit. Instituta igitur nova deliberatione, communibus et consentientibus votis, hunc Dn. Johannem Dionysii filium, pastorem Draxholmensem, uxoris meæ fratrem patruelem, curavimus ejus voluntatis explorandæ causa ad nos accersendum. Quem nostræ censuræ et judicio sese submittentem ad te nunc porro ablegavimus, reverenter et obnixe rogantes, digneris tuum etiam suffragium nobis adjungere, et scriptis vel ad me vel ad præpositum literis potestatem ei facere concionem in iisdem ecclesiis habendi, ut secundum regiam ordinationem auditus legitimam vocationem consequatur. Nec dubito, quin mea etiam et uxoris meæ causa hunc nostrum libenter videas promotum (etc.). Soræ 25 Julii 1608.

R. T. A.

Joh. Stephanus.

e.

Ad Doct. Petrum Vinstrupium Episcopum, socerum meum.

Salutem in Filio Dei sempiternam. Reverende Dn. Pater. Orator nunc ad te venio. Oro peramanter, non nisi

exoratore[m] abs te abire me sinas. Res ita habet. Famà apud nos auditum est, in urbe Hellespontica vacaturam ad imminens Pascha scholasticam functionem, qua se abdicabit Dn. Johannes, sic fatis sic civibus cum senatu volentibus. Est spud nos docentium in hac Regia Schola collega, Franciscus, qui illic natus, illic educatus, ibidem ex primariis cognatos habet affines amicos, haud scio etiam an non et parentes. Hi simul omnes, sic refert ipse, in hunc nostrum digitum intendunt, literis evocant, isti muneri apud se præ omnibus aliis præfectum cupiunt, modo id tuo cum consensu imo jussu et destinatione fieri queat. Jam intelligis, quid velim. Si est, ut permitti abs te possit, valde id gratum accidet, ut opinor, et magnis patronis illis et huic illorum clienti, sed non minus, ac multo magis etiam nobis, quibus ex ea re occasio erit commodissima, reformationem apud nos tam studiorum quam corruptissimæ disciplinæ instituendi, et erit sane, cur hanc ipsam occasionem, sollicitis votis nobis hactenus exoptatam, divinitus oblatam arbitremur. In te id situm est. Juva quod potes. Et conciliabit etiam ea res mihi non solum gratiam sed et auctoritatem, nempe si videant, qui hinc informandæ juventuti præsumunt, me aliquid posse, juvando sed et premendo. Neque tamen velim, te hinc præscriptum tibi quicquam existimares. Uxori meæ nimis apud vos bene esse autumo, cum sic tardet redire (etc.). Soræ 30 (qui ante annum luctuosus huic præsertim loco fuit ex obitu M. Jonæ p. m.)
 Januarii 1609.

T.

Joh. Stephanus.

f.

Ad Doct. Petrum Winstrupium socerum meum, Episcopum
 Sielandiæ.

Salutem etc. Reverende Dn. Pater. De negotio Francisci, hujus Regiæ Scholæ hypodidascali, ut altera nunc vice tibi literis meis novam creem molestiam, cogit me ipsius festinatio. Qui cum haud dubie vereatur, ne bolus

iste, quem sibi objectum autumat, ab alio præripiatur, te coram conveniendum et voluntatem tuam sibi tentandam existimavit, cum præsertim hisce diebus, uti ait, ad se per-scriptum sit Helsingorâ, valde illic mirari homines, cur tam lente agat, nec ipse eo quo decet ac necesse est conatu et fervore in causæ promotionem incumbat etc. (Febr. 1609).

g.

Ad Dn. Georgium, Pastorem Callundburg.

Salutem in Filio Dei et corporis atque animi perpetuam felicitatem! Reverende Dn. Georgi, amice plurimum honorande. Franciscus Richardi filius, qui jam annos complures collega docentium in hac Regia Schola fuit, meis literis voluit tibi commendari, cum famâ apud nos innotuerit, præceptorem vestræ scholæ nuper obiisse, in ejusque locum bene secum ille actum putaret, si bonorum hominum favore et promotione ad juventutem urbis illius instituendam posset surrogari. Hic te igitur majorem in modum oro atque obsecro, ut (quod modo fieri commode posse censeas) in hoc ipsius instituto Franciscum non solum consilio sed et patrocinio, ac qua maxime in hoc negotio polles autoritate, ita juves, ita promotum cupias et velis, ut intelligat, hanc meam intercessionem aliquid apud te ponderis habuisse. Quod quidem si feceris, me tibi, satis alias devinctum, reddideris ad quævis præstanda vicissim humanitatis et benevolentia officia multo in posterum devinctiorem. Vale feliciter cum uxore et liberis a me meaque plurimum et officiose salutatus. Soræ 5 Februarii 1610.

T.

Johannes Stephanus.

h,

Ad Dn. D. Petrum Winstrupium, socerum meum.

S. Venerande Dn. Pater. Heri, qui fuit feria III. Pasch., sub meridiem obiit Dn. Petrus, hujus loci pastor, cum multo jam tempore prius valetudinarius esset, et ante tres

circiter septimanas decumbere coepisset morbo, ut eventus docuit, incurabili et lethali. Hic si tuo Dn. Petro in hoc docendi munere ad tempus prospectum esse posse existimes, ut interim sese et exerceat magis, et subsidii nonnihil colligat ad rem familiarem instituendam in posterum ipsi profuturum, præteris ipsum cum tua aut, quod satius erit, universitatis commendatione ad nos primo quoque tempore amandare. Faxo ego, ut vel tua causa ipsi bene fiat. Sin secus videbitur, est apud nos Franciscus, scholæ jam annos aliquot hypodidascalus, qui hanc functionem sollicite ambit, et scio alias futuros competitores complures, quibus tamen omnibus surdas præbebo aures, donec certi aliquid a te de hac re habuero. Bene et feliciter vale salutatus cum uxore a me et mea peramanter et officiose. Soræ d. 11 Aprilis 1610.

i

Ad Dn. Episcopum Doct. P. Vinstrupium, socerum meum.

S. Venerande Dn. Pater. Scripsi ad te ante aliquod tempus de obitu Dn. Petri, pastoris nostri, injecta simul mentione de Francisco hypodidascalo, qui munus deinceps in hac ecclesia docendi sollicite ambiret. Rem hactenus distuli cum aliis de causis tum etiam ideo, ut Franciscum interea temporis præter alios aliquoties audiremus concionantem. Quod factum ab ipso est mediocri cum laude et gratia. Quia vero spes est, Deum opt. max. sua apud ipsum dona quotidie magis atque magis aucturum, et aliàs æquum mihi visum fuit, eos, qui in schola nostra aliquamdiu laborarunt, præ cæteris, si modo digni atque idonei reperirentur, data occasione, promoveri, tum secutus etiam tuum consilium, eundem Franciscum in locum defuncti in nomine Christi vocavi. Quem idcirco nunc ad vos ablegandum duxi, ut prima quaque occasione sacris solenniter per te initiatus, cumprimis ad nos redire queat, et ministerium suum, Deo bene fortunante, auspiciari.

Porro autem consilium tuum exquirere necesse habeo, qua ratione censeas commodissime juvari posse pastorem

utrumque Slaglildensem, patrem et filium, quibus triste et miserandum accidit die Jovis proxime elapso infortunium, curia ipsorum pastoralis cum omni fere suppellectili domestica infelici incendio plane consumpta. Sane deploranda est conditio miseri senis, qui infirmus in lecto decumbens ipse correptus igne periisset, nisi filius junior sublatum humeris nudum exportasset. Nec minus etiam afflicta est filii pastoris fortuna, qui, cum alias in magno sit ære alieno, cogatur deinceps magno sumptu sibi ædes et domicilia de novo quasi a fundamentis excitare. Sed quid subsidii, auctoritatis tuæ interventu, contribuere velint pastores, omnino id indigentibus hisce et ad magnam miseriam redactis, magno erit adjumento, et gratis, uti spero, conferetur. Ex redivitibus ecclesiarum hujus præfecturæ faxo ego, ut nonnihil pro ipsis colligatur. Sed filius pastor te coram convenire statuit, mox peractis feriis. Deus nostri misereatur et clementer nos tueatur, atque ab omni infortunio conservet.

Flores liliorum convallium, quot haberi potuerunt, uxori tuæ mittit mea, in re quavis suam ut et ego meam opellam promptissimam vobis deferentes (etc.). Soræ die 27 Maji, ipso die Pentecostes Christianæ Anno 1610.

H. T. A.

Joh. Stephanus.

NB. De intercessione apud Magnificum Dominum Cancellarium nomine Dn. Georgii Laurentii (i Slaglille).

j.

Ad Episcopum D. Pet. Winstrupium, socerum meum.

S. Reverende Dn. Pater. Quod mandatum Magnificus Dn. Cancellarius mihi Hafniæ dedit de causa Domini Johannis in Gyrstinge in jus vocanda et secundum leges accurate examinanda et disceptanda, in ejus mandati executionem quanta maxima potui cura et diligentia hactenus incubui. Quæ igitur hic acta sunt, eorum omnium tibi nunc mitto literis consignata documenta. Ex quibus perlectis intelliges, et quousque progressum sit, et quid de-

nique restet adhuc faciendum, ut negotium totum ad exitum tandem perducatur. Nimirum ad tuam nunc cognitionem controversia est devoluta et tuo iudicio permissa. Hoc igitur est quod desideramus, ut per tuam citationem ad vos reus evocetur, cum quo simul coram te in iudicio comparere ego necesse omnino habeo, ut quod coepi, licet invitus, eoque persequar, donec me ex hac ingratisissima molestia aliquo modo possim eximere et expedire. Nam ipsum Dn. Johannem in custodia interim detineo, non carceri quidem mancipatum, sed ita tamen arcte conclusum et circumseptum noctu maxime, ut elabi nullo modo posse existimem. Citationis, quam meo nomine postulo, tempus exprimi et constitui potest ad diem 28. vel 29. mensis hujus Novembris; oportet enim moram tantillam temporis interponi, saltem ut et redire famulus meus possit, et ego me, quod intra quadriduum ex hoc die vix fiet, postea itinere cum reo confecto vobis illic sistere et præsentare, ad quod alterum quadriduum nobis ad minimum est omnino permittendum, nec diutius rem differri aut tempus extrahi vellem. Sacrorum administrationi in paroeciis Gyrstinge et Flinterup ut nihil interim desit aut obsit, quoquo modo providebo. Plura coram (etc.) Soræ die 20 IXbris 1610.

T. H. A.

Joh. Stephanus.

32.

1612. Kaldsbreve og Kollats for Hr. Frands Rikardsen, Præst i Soræ, hvorved han beskikkes til Sognepræst i Skamstrup og Torbenfeld.

a.

Wy effterscreffne Thyge Mouridzen Sogneprest thill Kundby Sogen, Olluf Jensen i Skamstrup Kirkewerge, Hans Handzen ibidem de fattiges forsuar, Oluff Mogensen i Siuffuendekiøb, Oluff Tickesen i Skiellendstuedt, Niells Mortensen ibidem, Lauridz Ibsen i Benneboe och Jens Handzen wdi Søringge, gjøre for alle witterligt med

Ny kirkeh. Saml. V.

31

dette wortt obne breff, att efftersom Gud allermect^e nu haffuer wed den thimmelig død heden kalledtt worres Siellesørger, hederlige Mandtt salig Her Morten Andersen, fordm Sogneprest thill Skamstrup sognen, och wy behøffuer en anden Dannemandtt, som oss kandtt forrestaae wdj Gudtz ordtt och Sacramenternis Vddelellse, haffuer wy effter wor allernaadigste herre Kong: Mayttz: ordinantzis Liudellsse, nest en gudelige bøn och paakaldellsse, oss indbyrdes raadslagedtt paa menige Allmues wegne her wdj for^{no} Skamstrup Sogenn, wdualdtt och kaldett, desligeste och nu medtt dette wortt Breff wduelger och kalder thill wor rette Sogneprest och Siellesørger hederlige och vellerdtt-mandtt Her Frantz Richardesen, med saadan wilckor och forordt, att handtt skall oss paa sitt Embedz wegne beuiisse ald thilborlig thienneste wdj kircken och wden forre, som en rett Sogneprest och Siellesørger sin Allmue pligtig ehr, och Kong: Mayttz: ordinantz derom formelder. Her imod loffue wy och thillsiger hannem, for saadan sin thienneste och Wmage, aldt den seduonlige løn och Rente, som herthildags aff for^{no} Skamstrup Sogenn giffuedtt ehr, och allthiidt att styrcke och hielpe hannem thill dett beste, som wy wor rette Siellesørger plictige ehre. Att saa er i sandhedtt, som forskreff^{tt} staar, trycker wy vorres Zignetten neden paa dette wortt obne breff. Giffued wdj Skamstrup Kircke Sanct. Michaelis dagh Anno 1612.

b.

Dorthe Gøye thill Thorbenfeldt kiendiss medt dethe mitt obne Breff, att efftersom min Sogneprest hederlige høglerde Mandtt Her Morthenn Anderssenn, Sogneprest j Skamstrup och Thorbenfeldt, Prouist j Thudsseherridtt, er med dødenn affgangenn, och ieg behøffuer enn andenn Siellesørgere thill Thorbenfeldtt och Skamstrup Sogner: Saa haffuer jeg medtt Prostenns och meininge Almuiss willie och Samtycke wduellitt och kallitt denne Perssonn, hederlig erlig och wellerde Mandtt Her Frantz Recardittzønn,

medt saadann forordt och wilquor, att handtt skall mig och Meinighedenn, paa sitt embediss wegne, beuisse aldt thilbørlige thieniste, udj Kirckenn och wdenforre, som enn rett Siellesørgere och Prest sinn Almue pligtige ehr, och Kongl. Maytt. Ordinantz der omb formeller. Her emodtt thilsiger jeg hannom, for saadann sinn thienniste och Wmage, aldt thendtt seduonlige Redtzle och Renthe, som her thill dags aff for^{no} Thorbenfeldtt Sogenn giffuenn er, och althidtt att hielpe hannom thill Rethe, som jeg min rette Siellesørgere pligtige er. Att saa udj Sandhedtt ehr, som forskreffuit staar, trycker jeg mitt signethe her nedenn for dette mitt kaldzbreff. Datum Thorbenfeldtt thendtt 1 October Anno 1612.

c.

Peder Jensen Winstrup, Doctor oc Superintendent offuer Siellandtz Stigt, kiendis oc gjør for alle vitterligt mett dette mitt obne Breff, att effterdi Gud allsommectigste ved denne thimelige dødt haffuer heden kalledt hederlig oc vellerdt Mand, Her Morthen Andersen, fordum Sogneprest till Skamstrup oc Torbenfeld, saa det nu fornøden er, en anden lerdt och schickelige Mand vdi hans stedt igen att forordne till samme Sogner. Oc effteratt menige Sognemend der samme stedtz haffuer mett herridtz Proustens Raad oc erlig oc welbyrdig Jomfru Dorethe Gøyes, som haffuer jus patronatus thil for^{no} Thorgenfeld, beuilning oc samtycke, vdualt oc kalledt denne Breffuisere, hederlig oc wellerdt Mand Her Frandtz Recardissen, fordum Prædicant paa Soere, nu her effter att vere oc bliffue deris rette Siellesørgere oc pastor i den affdødis stedt, effter dett be-seglede kaldtz Breffs Liudelsse, de hannem der paa giffuett oc meddielt haffuer. Tha effterdi jeg hannem tilforne paa mitt Embedtz vegne, vdi den hellige schriff oc boglige konster examinerit oc offuer hørt haffuer, oc hand da saa vell som nu er befunden duellig oc schickelig thet hellige Prædicke Embede aff Gudtz Naade att kunde fore-

staa, er hand der thil aff mig bleffuett ordinerit oc prest-
 uiedt, huorfor jeg oc vdi ligemaade beuilger, oc nu mett
 dette mitt obne Breff confirmerer oc samtycker forskreffne
 Her Frandtz Recardissen en ret Sogneprest oc Gudtz ordtz
 thiennerer att vere till for^{ne} Sogner, att hand effter denne
 dag der schall prædicke oc lere Gudtz ord reent oc rett,
 vddeelle de hellige oc høiguerdige Sacramenter effter Chri-
 sti egne indschickelse, handle oc schicke sig thilbørligen
 vdj leffnit oc omgengelsse, oc i alle maade forestaa samme
 sitt kald i kircken oc vden effter Kong: Maytt: Ordinantz,
 som dett sig bør en rett Sogneprest oc Gudtz ordtz Thie-
 nener. Bedendis derfore meenige Sognemend i forsch^{ne}
 Sogner, att de hannem for deris rette Sogneprest anam-
 mer oc bekiender, giffuendis oc giørendis hannem huis
 ære, renthe oc rettighed de hannom som deris rette Sielle-
 sørgere plictige ere. Hand loffuer oc tillsiger, sig samme
 sitt kald mett all flid oc troschab att ville forestaa, som
 dett sig eigner oc bør en rettsindig Gudtz ordtz thienere,
 som hand vill antsuare for Gud oc vere bekiendt for
 Øffrighed, huilcket jeg oc paa hans vegne loffuer oc til-
 siger den christen Almue der sammestedtz, effter den Eed
 oc forplictelsse hand mig giort haffuer. Actum Kiøben-
 haffn den 30 Novembris Anno 1612.

Vnder mitt zignett
 oc egen haandt
 Peder Winstrup S. S.

Originalerne i Danske Selsk. Saml. i Geh.-Arkivet.

(Fortsættes.)

Domme fra Christian III's Tid angaaende kirkelige Forhold.

Ved

Holger Fr. Rørdam.

I Kolderup Rosenvinges »Udvalg af gamle danske Domme I—IV« findes der ikke faa, der angaa kirkelige Personer og Forhold; men da Udgiveren fornemmelig havde til Hensigt at oplyse Danmarks Retsvæsen, forbigik han mange Domme, som fra andre Synspunkter, saasom det kultur-, kirke-, lokal- eller personalhistoriske, ere af Vigtighed. En Eftersamling vil derfor endnu give et rigt Udbytte i alle disse og maaske endnu flere Henseender. Her har jeg samlet en Række Herredags- og kongelige Rettertings-Domme fra Christian III's Tid, angaaende Kirker, Kloostere, Præster, Præstegaarde og andre kirkelige Forhold. Der vilde vistnok kunne findes endnu flere af samme Art; men her er dog altid i Forbindelse med hvad Rosenvinge tidligere har meddelt, ydet et temmelig betydeligt Materiale til Oplysning om Ydersiden af hin Tids kirkelige Forhold; ved Lejlighed faar man ogsaa undertiden derved Indblik i de indre kirkelige Tilstande. — Ved Udgivelsen ere de saakaldte Herredagsdombøger og Rigens Dombøger i det kgl. Gehejmearkiv (tidligere i Højesterets Arkiv) benyttede; en enkelt Dom er hentet fra »Tegnelser over alle Lande«. — Da Samlingen er temmelig stor, meddeles her en Begyndelse, som i et følgende Hefte kan fortsættes. Afskrifterne ere for en stor Del besørgede af Hr. Cand. phil. A. Larsen.

1.

1537. 5te April. Hr. Iver, Præst i Torup og Vang (i Thy), sagsøgte Christen Thomsen for Præstegaarden i Vang, som denne havde faaet i Fæste af Biskop Stygge Krumpen, men som Præsten mente tilkom ham, da han havde Kirken. Men Dommen gik Præsten imod, da han alt havde een Præstegaard, nemlig i Torup.

Vor skickett for oss Her Luer i Tworup oc haffde i rette steffnett Chrestenn Tamsen for hans prestegaardt, handt brugthe oc holthe hannum for, ligendis till for^{ne} Wong kierke, oc i rette lagde ett tings witnæ lydendis att xiiij mendt haffde witnett, att thennum aldrig kunde andett myndis, endt samme gaardt haffde werett rett prestegaardt tiill for^{ne} kirke. Item ett andett witnæ, att for^{ne} Her Luer haffde werett theris Sogneprest som en erafftig Dannemand, saa thii alle tacker hannum gott. Ther emodt i rette lagde for^{ne} Chrestiern Tamsen ett biscop Stygii Krompens breff, lydendis att handt haffde wntt oc fest Las Skeeg oc for^{ne} Chrestiern Tamsen forscreffne gaardt att bruge oc besidhe wtj bechis theris liiffstiidt for aarlig affgiffit till stighett, som samme breff ythermere wduiser oc indeholdher, oc berette, att for^{ne} Her Luer hagde ther forwdhen en preste-gaardt, som handt nw wtj boer, oc haffde ij kirker etc. Tha epher etc. sagde wii ther saa paa for rette, att epherthii att for^{ne} Her Luer haffuer ij kirker oc en preste-gaardt att bruge och besidde, tha bør for^{ne} Chrestiern Tamsen oc Las Skegs Hustru for^{ne} gaardt i Wong epher theris breffs lydelse, som for^{ne} Biscop Styghi thennum ther paa giffuit haffuer, tiill saa [længe] K. M. wor kereste naadige herre gjør ther andre skickelse om. Datum Aagordt quinta feria pascatis. Præsentibus Magnus Gye, Her Prøbiørn, Erick Baner, Knudt Persen, Per Ebbesen, Axell Jull etc. [1537.]

2.

1537. 25de April. Præsten i Alsted (paa Mors), Hr. Jens Matsen, trættede med en Mand i Skarrum om noget Jordegods, som Præsten mente tilhørte hans Præstegaard og Kirke. Ved Dommen fik Præsten tildels Ret.

Vor skickett for oss Her Jens Matzen, Saagene prest tiill Alstedt kirke, oc hagde i rette steffntt Michel Oluffsen i Skarrum for nogett hans prestegaardt eyndom, eng oc jordt, handt brugte hannum for, oc for ett forte, handt skulle haffue indkast hannum tiill skade oc fortrængsel etc., oc i rette lagde ett breff lydendes, att nogre gode mendt haffde ephther fordom konning Crestierns befalling wdlagtt Her Niels Sommer then gaardt i Skarrum, som Oluff Tivrsen i bodhe, oc en raling, som ther paa bygtt wor, for prestegaardt tiill samme kirke, oc haffde tilfundett Sogneprest oc for^{no} kirke nogett jordt, agger oc engh, som thii haffde fundett indscreffuit wti kirkens bogh, besynderlig Hønning Pøth oc Korssagger; mett flere ordt, som samme breff wtuiser oc indeholdher. Ther emodt i rette lagde for^{no} Michell Oluffsen ett for benefntt koning Crestierns dom breff, lydendes att handt hagde tildømppt hannum for^{no} Korssagger, dog saa handt skulle holde etth woex lius i for^{no} kirke ther aff, som samme dombreff ythermere wduiser oc indeholdher. Tha ephther breffue, beuisning oc sagens leglighedt sagde wii ther saa paa faare rette, att for^{no} Her Jens Matzen oc Alstedt kirke bør for^{no} Hønning Pøth mett hues mere gots, agger oc engh, som samme ridermends breff indeholdher, att haffue, nyde oc beholde, oc for^{no} Michell Oluffsen att nyde Korssagger ephther syn dombreffs lydelse; men skader for^{no} Her Jens nogett paa then grøfftt, som for^{no} Michel Oluffsen haffuer indkast, tha kalle seg paa xii eygermendt, att the reber oc deler marcken effther loffuen oc tilliger huer jordt eyger ther sammestedtz saa møgitt, som thennem bør att haffue mett rette. Datum Viborg quarta feria post dominicam Jubilate, presentibus Her Magens Gøye, Offue Lunge, Magens Munck, Erick Banner, Per Ebbesen, Axell Jull etc. [1537.]

3.

1537. 30te April. Prioren i Helliggejsthus i Randers, Hr. Hans, sagte Henrik Bjørnsen til Stenholt, fordi han tilegnede sig noget Gods,

som hans Fader Bjørn Andersen havde givet til Helliggejsthus for at holde to Messer, med den Betingelse, at naar Messerne ikke mere holdtes, skulde Godset falde tilbage til Giverens Slægt. Da det nu bevestes, at Messerne vare ophørte, blev Henrik Bjørnsen erkjendt berettiget til at tilegne sig Godset.

Vor skickett for os Her Hans, Prior wtj Helliggesthus wtj Randhers, oc haffde i rette steffntt Henrick Biørnsen tiill Stenholtt oc tiltallett hannem fore two gaarde ligendes i Sønderherritt i Folssløff, som hans fader Biørn Andersen hagde wndt oc giffuitt tiill for^{no} Helliggesthus for ij messer at holdes skulle en dag wti huer wge tiill euig tiidt, som handt beuiste mett thuenne for^{no} Biørn Andersens skøde breffue, som handt i rette lagde. Ther tiill suarett for^{no} Henrik Biørnsen oc i rette lagde thuende genbreffue, som Her Lauris fordom Prior i for^{no} Closter mett menige conuentt ther samme stedtz haffde wdgifuitt, lydendes att huar saa skede, att for^{no} messer oc gudtz tienniste icke redeligen holthes wedt magt, tha skulle for^{no} Biørn Andersen eller hans arffuinge haffue fuldt magt igenn att kalle for^{no} gaarde oc godtz, mett flere ordt samme breffue ythermere wduiser oc indeholder. Oc beuiste for^{no} Henrick Biørnsen, att for^{no} messer icke wti nogen tiidt haffuer werett wedt magt holdett, oc gaff thii thennem ther om i rette paa bode siider. Oc worte ther saa sagt for rette, att epher thij att messen icke er hollt wedt magt, som beuiseligt er, tha bør for^{no} Henrick Biørnsen oc hans metarffuinge for^{no} thuø gaarde mett alle theris rette tiilliggelse att haffue, nyde oc beholde effther for^{no} prior Laurises oc Conuentes genbreffs lydelse. Datum Wiiborg secunda feria post dominicam Cantate, presentibus Her Prøbiørn, Her Oue, Magens Munck, Erick Banner, Knudt Persen, Per Ebbesen. [1537.]

4.

1537. 1ste Maj. Prioren i Sæby, Hr Lavrits, søgte at hævde sit Kloster Gaarden Kreftrup fra Jesper Tordsen, idet han paastod, at de Breve, denne havde paa Gaarden, vare Klosteret frakomme i den forledne Fejde; men Dommen gik Klosteret imod.

Vor skickett for [os] Her Lauris Prior wti Seby oc haffde i rette steffntt Jesper Tordsen oc tiltallett hannem for trende breffue, handt skulle haffue fangett, lydendes paa en gaardt kallis Krefftrup, som closter nogen stundt i were haffde, oc beclaget att samme breffue paa for^m gaardt wor hannem oc closterett fraakomett nu wti thenne framgangen feyde, oc handt siiden skulle haffue hørdt oc sett samme breffue lesse i same Jesper Tordsens were wti hans egitt hus, saa lydendes att samme gaardt skulle aff rette høre tiill for^m closter. Ther tiill suarede for^m Jesper Tordtsen, att handt loedt lese oc see samme for^m Prier i hans egitt hus trende breffue paa samme Krefftrup, huilke handt strax i rette lagde oc badt seg Gudt tiilhielpc mett opregtt finner, att handt wiiste icke aff ander breffue eller fick ander breffue ther paa end the samme try, som handt wti rette lagde. Oc i rette lagde ett skødebreff aff Hjøring byting mcdlxxi^o, lydendes att Jens Wogensen aff Lenggesholm haffde wntt oc skøtt Niels luensen aff Duede Krefftrup mett all syn tiilligelse mett mere godtz. Item ett høgborne Førstes koning Crestierns dom mcdlxxvi, lydendes att hans naade hagde døpmt Niels luensen oc hans arffinge Krefftrup tiill mett mere godtz tiill euindeligh eyge, som samme breffue ythermere wduiser oc indeholder, oc ey samme breffue lyder paa for^m prier eller closter. Tha epher tiltall etc. wortt ther saa paa sagtt for rette epher breffue oc beuisning oc epher then edt, som for^m Jesper Torsen saa haffuer seg beplichthet, tha bør for^m Jesper Tordsen oc hans arffuinge her epher nyde oc beholle samme Krefftrupgaardt mett all sin rette tiilligelse wbehindrett i alle maade, oc viil (sic) for^m prior eller noget ander ther hannem oppaa noget ander breffue, thett handt skulle her paa i vere haffue, tha maa hand thett foruerge epher logenn. Datum Wiiborg tertia feria post Cantate, presentibus Her Magens, Her Prøbiørn, Her Oue, Magens Munck, Erick Banner, Knudt Persen, Erick Kromediige oc Per Ebbesen etc. [1537.]

5.

1537. 4de Maj. I en Trætte mellem Forstanderen for Hospitalet i Karup, Hr. Søren, og Christen Sommer om en Gaard i Ungstrup, tildømtes Gaarden den sidste, mod at han skulde svare Landgilde til Hospitalet. Brevet viser, at det i den katholske Tid saa stærkt besøgte Valfartssted, Vor Frue Kapel i Karup, tillige har været et Hospital, eller ved Reformationen er forandret dertil.

Vor skicket for os Her Seurenn forstander wti Karop oc hagde i retthe steffntt Chrestiern Sommer oc tiltallet hannom fore en gaardt liigendes i Wngstruppe, som Seuren Jensen paa boer, som kallis kirke gaardt, oc i retthe lagde etth lagheffdz breff, lydendes att Jes Jeyerssenn i i Bewle hagde indwordt samme gaardt paa kirkens wegne, oc hagde handt ey anditt attkomm paa for^{no} gaardt end sliig attkom mett for^{no} laghefftt. Ther tiill suarede Chrestiern Sommer oc sagde, att thett war hans foreldernes retthe godtz, oc hans forelderne gaff samme godtz tiill for^{no} hospitall, oc opaa then tiidt war en tofftt, som siiden bleff byggt, dog att samme tofft skulle were hoss hannom oc hans arffuinge tiill eniig tiidt, oc att suare thennom ther aff oc giffue Landgillet tiill kirkenn, som handt strax beuiste her for oss mett breffue oc siigell, først mett en gammell sogne vittne aff Vngstroppe kirke tisliigeste mett etth tingsvittne aff Lysgaardt herritz ting, som v ridermendtz mendt hagde besegliitt vedt datum ij oc halluffierde sinds tiuge aar gammeltt, item en landtztingsdom vedt datum iij oc trysindstiuge aar gammelt, lydendes att samme tofft mett sin tilligelse wor Olluff Sommer tildømppt att haffue i were oc forsuar oc lade kirken fange syn skyldt oc rettighedtt ther aff, oc tisligiste høgborne fyrstes konning Fredericks stadfestelse breff paa samme dom etc. Tha epter tiiltall etc. vor ther saa paa sagt fore retthe, att for^{no} Chrestiern Sommer oc hans arffuinge bør for^{no} gaardt mett syn tilligelse att haffue i vere oc forsuar, oc kirken at fange sin skyldt, som ther pleyer aff att gange mett retthe tiill for^{no} Vngstruppe kirke. Datum Viborg

sexta feria post Cantate, presentibus Her Magnus Gøye, Her Oue, Knudt Persen, Per Ebbesen. [1537.]

6.

1537. 13de Maj. Præsten i Skivholme, Hr. Ansgarius, sagsøgte M. Philippus (Pratensis), Kannik i Aarhus, for noget Gods, som han mente med Rette tilhørte hans Præstegaard, men som Kapitlet i Aarhus gjorde Krav paa. Dommen gik Præsten imod.

Vor skickett for os Her Ansgarius Sogne prest tiil Skydeholm kirke oc hagde i retthe steffntt mesther Philip-
pus canich tiill Aarhus Domkirke oc tiltallet hannom fore nogen egendom ligendes i for^{no} Skydholm sogen, som kal-
les Øreagger Stusmosæ dam, mett skoff oc marck i samme stedt, som for^{no} Her Ansgarius sagde att haffue legitt tiill hans prestegaardt wti nogre aar, oc i retthe lagde noger nyy tingis wittner, sogne winder, liudendes att samme egen-
dom hagde legitt tiill for^{no} prestegaardt etc., oc hagde dog ingen gammell attkom ther paa i noger maade. Ther tiill suarede for^{no} mester Philippus oc i rette lagde gamle attkoms breffue, lagheffdt breffue oc sandemendtz breffue mett flere, lydendes att for^{no} egendom (som Her Ansgarius paa tretther) wor Capithels wti Aarhus retthe godtz oc eygendom, oc ingen att haffue brugtt for^{no} eygendom tiill leyge wdhen for^{no} capittels willig oc mynde. Tha ephther breffue, beuisning etc. wor ther saa paa sagt fore retthe, att ephertii for^{no} eygendom Øreagger Stusmose damm, skoff oc marck wti samme stedt fandes att were wdhen marckeskiell emellom Skydeholm march oc Torps marck, oc ephther sliig gamle attkomms breffue oc beuisning, som forescreffuitt staar: Tha bør for^{no} mester Philippus paa Aarhus Capithels wegne samme jardt oc eygendom att nyde, bruge oc beholdhe, wdhen for^{no} Her Ansgarius haffuer ther atkom paa oc kandt skelliige beuise, att thett er saa affstennett oc affmertt ephther logenn, att hanom bør thett att nyde ephther logen. Datum Skanderborg Søndagen Exaudi, presentibus Her Oue, Magnus Munck, Knudt Per-

sen, Erick Kromedige, Axell Jull, Chrestiern Sommer etc. [1537].

7.

1537. 29de Juni. Tvende Alterpræster i Næstved, Hr. Hans Bernersen ¹⁾ og Hr. Bo Matsen, trættede angaaende en Gaard, som laa til Vor Frue Alter i S. Peders Kirke, der hvor Vorherres Efterlignelse bær Korset og kaldes Dragten. Striden drejede sig egentlig om det Spørgsmaal, om Ophøret af den tidligere Altertjeneste gjorde en Overenskomst ugyldig, der var vedtaget under Forudsætning af, at denne Tjeneste holdtes vedlige; ved Dommen besvaredes dette Spørgsmaal benægtende,

Vor skickett for oss Tomes Persenn i Odderop paa Her Hans Bernersens wegne oc hagde i retthe steffnt Her Boo Matzen oc tiltallett hannom for en gaardt liigendes i Nestwedtt i Brogade østenn wedtt store broo wdtt tiill aen, som Her Boo nw wti boer, oc sagde, att hans hustrues fadher for^{no} Her Hans Bernersen hagde køptt jordtt oc grundtt, som samme gaardt paa bygtt er, tiill wor frue alther liigendes i Sanct Pedhers kirke i Nestwedtt, som wor herres ephtherligelse ber korsett oc kalliis drachenn, som handtt tha hagde i hefftt oc were, oc siiden hagde kostett ther møgett paa mett bygning tiill altherens besthe; oc att nw Her Boo holdtt hannom gaarden fore oc ey holdher nogenn thienniste for samme alther, oc i retthe lagde noger ny tings wittner wdgiffuitt tiill Nestwedtt byting, lydendes att nogre mendtt hagde wittnett inden tinge, att for^{no} Her Hans Bernersen hagde opbyggt samme gaardt aff sytht egitt etc., som samme breffue ythermere wduiser oc indeholder, oc hagde ther dog ingen anden beuisning paa i noger maade, men menthe, att samme gaardt burde att komme hans hustrues fadher for^{no} Her Hans Bernersen tiill. Ther tiill suaredhe for^{no} Her Boo, att samme gaardt er for^{no} wor frue althers rette godts oc er giffuitt ther tiill oc haffuer legitt ther tiill wti lang tiidtt, oc biscop Lage Wrne hagde wntt oc forlentt hannom samme alther mett

¹⁾ Kaldes ogsaa Hans Bernetsen og omtales 1538 som Kapellan ved S. Peders Kirke i Næstved (Dok. i Geh.-Ark., Topogr. Saml., Rønnebæksholm).

hindes tiliggelse syn liiffs tiidtt, som for^{no} Her Hans Bernitsen hagne wuødttt oc wthuingtt mett syn frii villig opdadt fore for^{no} Biscop Lage Vrnes officialis, mett suo skell att Her Boo motte were thett nest, som for^{no} Her Boo strax beuiste mett breff oc siigell, oc ythermere i retthe lagde handtt gamle atkoms breffue screffne paa pergmentt mett hingendes indsigle, lydendes att samme gaardt oc grundtt wor giffuitt tiill samme alther i Sancti Pedhers kirke tiill euerdelig eyge etc., som samme breffue ythermere wduiser oc indeholder. Fframedeliis i retthe lagde handtt twende contracts breffue, thett ene Biscop Lage Vrne, thett anditt nogre aff Capittell i Roskildhe hagne wdgifuitt, lydendes att for^{no} Her Hans Bernitsen oc Her Boo Matzenn wore wenliig oc well forligthe i suo maade, att Her Hans skulle haffue oc beholdhe syn liiffs tiidtt en liiden stwe oc herberg i samme gaardt mett mere rom, oc ther tiill skulle Her Boo giffue hannom aarlig aar syn liiffs tiidtt en t^e danst øøll, ett lamm oc ij gess oc ther tiill xx marck pendinge mett thet snariste etc., som samme contracts breffue ythermere wtuiser oc indeholder, huilken gordtz rom for^{no} Her Hans Bernitsen nw haffuer i hefftt oc were ephther samme breffuis liudelse. Tha ephther tiltall etc. wor ther saa paa sagt fore retthe, att for^{no} gaardt oc grundtt mett syn rette tiliggelse bør att bliffue hos samme wor frue alther, som then tilgiffuitt er, oc for^{no} Her Boo Matzen samme gaardt att nydhe, bruge oc beholdhe siin liiffs tiidtt, oc fuldtgiøre samme contracts, som thennom [emellom] saa tiill myndelighedtt gangitt oc giortt er. Datum Haffnie sexta feria post Joannis baptiste, presentibus Jehan Friis, Her Tyggi Krabbe, Knudtt Bildhe, Knudtt Persen. [1537].

8.

1537. 1ste Avgust. Henning Fikkisen, Borger i Stege, havde tidligere erhvervet Dom for, at noget Gods, som hans Fader Fikke Henningsen havde givet til Hellig Legems Alter i Stege Kirke, rettelig tilkom ham, da de betingede Messer vare bortfaldne. Han havde nemlig forhen haft Sag med Alterpræsten Hr. Oluf Bager derom. Nu var Sagen indstevnet af

Borgmester Michel Andersen i Stege paa Sognepræstens Hr. Jørgens (Lavritsens) Vegne, men Udfaldet blev det samme (jfr. Rosenvinge, Domme II, S. 42-3).

Wor skickett for oss paa wort rettherting Michell Andersen Borgmester i Stege oc hagde i retthe steffnt Henning Fickessen borger ther same steds oc tiltalit hannom fore nogre wore oc riigens breffue, som handt haffwer tagit offuer Her Oluf Bager nogenn stundt siiden forleden, oc nw thisligeste offuer Her Jørgen Sogneprest i Stæge fore nogre gaarde liggendes i Stæge, som Ficke Henningsen hans fader hagde giffuit till helig legoms alther i Stæge kircke, oc handt will nw giøre thennom hinder paa samme gaarde, oc berethe, at handt haffwer samme gaarde i forsuar paa alterens wegne, oc ey Her Jørgen, som handt tiltaler i then sag, haffuer ther nogit wtaff. Oc strax i retthe lagde ett fundatz, datum Mcdlxxxvii, lydendes at Ficke Henningsen borger i Stæge oc hans høstrw Gertrudt hagde met begges theres frii willig i theres sundhett oc welmagt skött oc giffuit til Guds legoms alther i Stæge kircke nogre gaarde, grundt oc eyendom liggendes i Stæge, først en en gaardt, som Ficke oc hans høstrw selluff wti bode, liggendes mellem Jep Alsens gaardt oc Jens Langes norden hos Torgaden. Item ett anditt hus oc iordt i Lange strede liggendes emellem Lauris Baggers gaardt oc Boo Frostsen, item en gaardt i Recken, som ligger westen nest S. Annæ gaardt, item en fierde partt i Karen Munds gaardt, hus oc iordt met alle for^{no} gaardes bygninger, som ther paa er, fraa thennom oc theres arffuinge oc till for^{no} Guds legoms alther met et monstrantz, som Ficke hagde ladit giortt aff sitt egit, met flere clenodiis, kalk oc disck oc messe rede, mett suo skell oc wilckaar att ther schulde siiges oc opholdes two messer for thet same alther huer wghe, oc om torsdagen at afthen synges till Guds legoms loff Discubuit oc Melchizedech etc.; oc hwore same thienste icke suo holdes wedt magt, som forscreffuit staar, tha schulde theres arffuinge haffue magt at igen tage och annamme

alt thet guotss och clenodia, som the haffue giffuit tiill same altare, och tafflenn medt, som Ficke selluff bekostedt etc., som samme fundatzs och skøde ythermere wdwiiser och indholder. Item nogre andre pergamentzs breffue, som lyde indt paa samme fundatzs om for^{ne} gaardt, dog icke drog offuer ens mett samme fundatzs etc.; huilcke breffue som wor vdgiffuit lenge effther samme fundatzs giffuit vor, och fandes at were wloffactiighe och icke nogsome, som thet seg burde. Ther tiill suarede Henning Ffickessenn, att hans fader Fficke Henningssen gaff samme gaardt tiill for^{ne} altere for nogre messer och tieniste, ther for holdes skulde thwo dage hwer wge, ephther for^{ne} fundatzis lydelse, och samme tieniste er afflagt och icke holdenn i nogher forledhen aar, och ey samme gaardt er lagt tiill hospitaall eller nogre andre christelig gudztieniste (huilcket for^{ne} borgmester selluff bestodt) och thii alliguell holdt samme gaardt medt woldt och wretth, och satthe i retthe, att ephther thi tiensten ey holdes och ey her ephther holdes skall ephther wor ordinantzs lydelse, om hannom och hans mettarffuinge ey burde samme gaardt ath nyde, bruge och beholde. Om huilckenn sag the gaffue thennom baade vthi retthe. Tha ephther tiilltalle, gennswor, sagenns leylighedt och fundatzens lydelse wor ther saa paa sagt faare retthe, ath for^{ne} Henning Fickessen och hans medtarffuinghe bør ath nyde, brughe oc beholde alle for^{ne} gaarde oc grundt medt theres bygninghe och alt andit, som nw tiilstede [er] hoss for^{ne} altere och skelig beuises kandt, ath hans fader deth saa giffuit haffuer for messer och tieniste, och ey the andre breffue, som so wdgiffuit ere, effther for^{ne} fundatzes lydelse ath komme hannom eller hans mettarffuinghe tiill briist eller skade ephther thenne dag i noger maade. Forbiudendis alle etc. Datum Haffnie 5 feria post Petri ad Vincula, presentibus Her Offue, Knudt Pedersen och Niels Vindzentzs. [1537].

9.

1537. 11te Avgust. Per Guldsmed, Byfoged i Engelholm, gjorde som Arving efter afd. Borgmester Hans Persen i Lund Fordring paa en

Gaard i Landskrone, som denne i sin Tid havde givet til Lunds Domkirke for Messer smst. og en Messe for Skomagerlagets Alter i Landskrone. Da M. Peder Jensen, Kannik i Lund, imidlertid mødte og beviste, at Messerne endnu holdtes ved Magt, faldt Dommen, at Gaarden skulde blive ved Lunds Domkirke, saalænge den nuværende Besidder levede. Naar han var død, kunde Hans Persens Arvinger atter paatale Sagen.

Vor skicket for oss Per Guldsmedt byfogett i Engelholm oc hagde i rethe steffntt kirke werriger tiill Lunde domkirke fore en gaardt ligendes i Landtzkrone, som Hans Persen borgmester i Lundt hagde giffuitt tiill Lunde domkirke fore nogre messer oc Guts thienniste, ther fore holdes skulle, oc i retthe lagde etth genbreff, lydendes att nor samme messer oc thienneste ey holdtes wedt magt, tha skulle samme gaardt igennkomme tiill for^{no} Hans Persens retthe arffinge wden all gensigelse i noger maade etc., som samme breff ythermere vduiser oc indeholder; oc menthe att samme thienniste ey nu holtes, oc gorden ther fore burde att komme tiill retthe arffinge, mett flere ordt etc. Ther suarede mester Peder Jerssen Cannich i Lundt mett fuldt magt paa for^{no} Lunde domkirkes kirke weriges wegne, at same messer oc thienniste en nw holtes wedtt magt ephther Fundatzens lydelse, oc strax i retthe lagde ett skøde breff wdgiffuitt wnder Gudtz aar mcdlxxxvii^o, lydendes att Hans Persen borgmester i Lundt mett sin hustruis Margrethe Oluffs datter villig oc samtycke hagde skøtt oc afhendt fraa thennom oc theres arffinge oc tiill Lunde domkirke, hinded bygning mett att opholde, en theres gaardt liigendes i Landtzkrone paa hiørnett vestenn nest op tiill thet strede, som løffuer fraa kirkegaardenn oc indt paa adell torgitt, som giffuer aarlig tiill landtgille xiiij Lybsk march rede pendinge genge oc geffue i Skaane, mett all for^{no} gaardtz oc grundtz retthe tilliigelse, mett saadan skell oc wilkor att ther skall holdes huer wge om aarett ij messer wti Lunde domkirke oc en aartiidt huert aar oc en siungen wor frue ¹⁾ messe at lade holde fore skomager lags

¹⁾ Her findes tvende Tegn, der ligne to Ris eller to Lys.

althere i Landtzkrone etc., som samme skødebreff ythermere wduiser oc indeholler. Oc mienthe, att samme gaardt burde att bliiffue wedt kirkenn tiill hinded bygning, men samme thienniste wedt magt holtes etc. Om huilkenn sag the gaff thennom baade i alle retthe. Tha epher tiltall etc. vor ther saa paa sagt fore rette, att for^{ne} gaardt i Landtzkrone, som saa tiill Lunde domkirke giffuen er for sliig thienniste, som forscreffuit staar, bør att bliiffue hoss samme kirke epher wor ordinantzis lydelse, then stundt then leffuer, hinde nu i were haffuer, oc samme thienniste saa opholdes; men nar handt dødt oc affgangenn er, samme gaardt nu i vere haffuer, tha thalle for^{ne} Hans Persens neste arffinge paa, oc tha gaa ther om saa mögitt som rett er. Datum Haffnie Sabbato post Laurentii martiris, presentibus Her Prøbiørn, Her Oue, Her Holgertt Vlfstandt, Her Axell Vgerup, Magnus Munck. [1537].

10.

1537. 24de Avgust. Reclamation af noget Gods, som var givet til S. Peders Kirke i Kjøbenhavn under Betingelse af Messelæsning, der nu var ophørt.

Vor skickett for oss paa vort retther ting Peder Trogelsen borger i Kiøbenhaffn paa sine oc sine metarffinges wegne oc hagde i retthe steffntt Jens Trogelssen borger ther samme stedtz oc hans stalbrødre, kirkewerigere tiill sancti Peders kirke her wti Københaffn, fore en gaardt ligendes i Nørre gade her samme stedtz, som hans stefader, hans moder oc handt selluff hagde giffuitt tiill for^{ne} sancti Peders kirke fore nogre messer oc thienniste, som ther fore holdes skulle aarligen wti huer wge; oc beretthe, att samme thienniste er nederlagt oc ey haffuer werett holdett i nogre aar, oc menthe ther fore, att same gaardt burde att komme igien tiill hannom oc hans mettarffinge. Ther tiill suarede for^{ne} Jens Trogelsen kirkewerrig oc bestaadt, att samme thienniste er nederlagt; dog menthe, att garden borde att bliiffue hoss kirken, som hun wor tilgiffuen, oc

Ny kirkehist. Saml. V. 32

strax i retthe lagde ett skøde breff wdgiffuitt wnder Gudtz aar mdxv°, lydendes att Anders Tomesen borger i Kiøbenhaffn mett Christine Andersdatters synn hustrues fulbyrdt oc mett syn fuostersøns Peder Trogelsens ja oc sammtycle hagne wti syn frii welmagt wntt, giffuitt oc affhendtt fraa seg, syn hustru oc beges theres arffinge oc tiill sancti Peders kirke i Kiøbenhaffn tiill ewerdelig eygendom en syn gaardt, jordt, hus oc bygning ligendes paa Nørre gaade her samme stedtz synden nest optiill wor frues kirke jordt, som Oluff Astridsen nu wti were haffuer, oc norden nest optiill for^{no} wor frues kirke jordt, som Lagæ Pungemager nw wti were haffuer oc selluff paa boer, som er wti siin længe fraa adelgaden aff øster og wti wester en oc fire sinds tiuge sielandtz alne, item wti sin brede op wti gaarden aff synder oc wti nør xxxij, item wti sin brede wd mett Adellgaden aff synder oc wti nør xxix alne ij fingerbrætt myndre, wti syn lengæ oc brede op oc neder, som for^{no} gaardt, jordt oc grundt nu forfunden er bygtt oc be-greffuen mett all syn rette tiilhørelse inthett wnder tagitt, dog wti saa maade att forstandere oc kirkeveriger tiill for^{no} sancti Peders kirke, som nu ere, oc alle theres epherkommere skulle lade holde oc siige tuo ewige messer for vor frue althere i samme kirke huer wge tiill ewig tiidt oc ther tiill tuo euige begengelser om aarett etc., som samme skøde oc fundatz ythermere wduiser oc indeholler. Item eth skøde aff Kiøbenhaffn byting wnder samme datum, lydendes att Anders Tomesen mett Christine Andersdatters syn hustrues oc sin fuostersønns Per Trogelsens jaa oc samtycke hagne inden tinge skøtt samme gaardt oc grundt tiill sancti Peders kirke i Kiøbenhaffn etc. Item ett dom-breff aff Kiøbenhaffn raadhuus wnder Gudtz aar mdxxv, lydendes att samme gaardt wor sancti Pederskirke tildømt fore samme messer oc thienniste epher then gamle skick, som tha paa ferde wor, dog icke lenger end nogre kom mett bedre beuisning etc., met flere wore oc riigens for-fyllings breffue, som for^{no} kirke weriger for oss wti retthe

lagde. Tha satte for^m Per Trogelsen wti retthe, om samme gaardt ey burde att komme tiill hanom oc hans mettarffinge, ephertthii att samme thienniste er nederlagt oc ey her ephther holdes skall ephther wor ordinantzes lydelse, oc ephertthii handt selluff end nw leffuendes er oc ey hagde giffuitt samme gaardt tiill for^m kirke lenger end som samme messe oc thienniste opholdes oc bleff wed magt, oc om sliig breffue burde att komme hanom eller hans mettarffinge tiill skade eller brøst i noger maade. Om huilken sag the gaffue thennom baade i alle retthe. Tha ephther tiltall etc. vor ther saa paa sagt fore retthe, att ephther thii att samme thienniste er nederlagt oc ey holdes ved magt eller her ephther holdes skall, oc samme Per Trogelsen en nw leffuer oc handt oc hans mettarffinge fore theres trang, nytthe oc tarff thett behoff haffuer, tha bør for^m Per Trogelsenn oc hans mettarffinge att nyde, bruge oc beholle for^m gaardt oc grundt, hus oc bygning, som hun nu forfunden er, mett all syn retthe tilhørelse tiill ewerdelig eyge eye skullendes, oc the breffue, skøde oc forfyllingsbreffue oc alle andre, ther paa giortt ere, att were døde oc magteløse oc ey att komme Per Trogelsen eller hans mettarffinge tiill brøst eller skade ephther thenne dag i noger maade. Datum Haffnie die Bartholomei apostoli, presentibus Her Magens Gøye, Her Tygge Krabbe, Her Prøbiørn, Her Oue, Her Axell Bragde, Her Truid Wliffstandt oc Erich Banner. [1537].

11.

1537. 4de September. Reclamation af en Gaard i Kjøbenhavn, der var givn for Messelæsning til det nu nedbrudte S. Nicolai Kapel i Brøndbyvestre Kirke.

Vor skickett for oss Hans Hanssen paa syn faders Hans Laurissens wegne oc Twi Brygger paa syne oc syne mettarffinges wegne oc hagde i retthe steffntt Seuren Bosen oc Hans Jensen kirke werger tiill Bryndby vestre oc tiltallett thennom for en gaardt ligendes i Vandmølle strædditt i Kiøbenhaffn oc for the breffue, som lyder paa samme

gaardt, som theris forelderne hagde kjøbt oc siiden giffuitt tiill sancti Nicolai Capell i Bryndby vestre for nogre messer oc thienniste ther fore aarlig holdes skulle, oc berethe, att samme messer er nederlagt oc ey holdes ved magtt, oc tisligeste att for^{ne} Capell er nederbrott oc ødelagt, oc menthe forthi, att samme gaardt oc hues breffue ther paa wore burde att komme tiill theres retthe arffinge, som samme gaardt gaff tiill for^{ne} Capell etc. Tha tiill suorede for^{ne} kirkeweriger oc bestode, att samme Capell er nederbrott oc ødelagt, oc tisligeste att samme thienniste ey haffuer werett holdett wedtt magt i nogre forledne aar, men menthe, att samme gaardt burde att bliffue hoss kirken, dog capellen vor nederbrott, som gaarden til giffuen vor, oc the hagde attkoms breffue paa, oc strax i retthe lagde eth skøde breff wdgiffuitt vnder Gudtz aar mcdlxvij°, lydendes att Erick Adamessen borger i Kiøbenhaffn hagde soltt oc skøtt Bundj Olssen i Bryndby vestre en syn gaardt oc grundt ligendes i wor frue sogen i Kiøbenhaffn østen vedt Adell gaden, som løber fraa gamle torg oc neder tiill vandmøllen paa hiørnet vesten nest then gaardt Per Michelssen fordum otthe, oc syden nest sancti Dionisii althers gaardt, som Jes Jude rodmandt fordum ibode, som er i sin lenge fraa nør oc i synder paa bade siider tiill Adellgaden fempten oc tiuge Sielantz alne mynne ett quarter, item fraa øster oc i wester tiill Adellgaden paa then nørre siide fiire oc tiuge Sielandtz alne oc ett quarter, item paa then synder siide vdtmett Adellgaden fraa øster oc i vester siw oc tiuge alne, mett all for^{ne} gaardtz retthe tilliggelse, intett vndertaget, tiill ewerdelig eyge, oc kiendes seg att haffue oppebaaren fuldt betalling ther fore etc.; item ett anditt skøde breff, lydendes att Bundi Olsen oc hans hustru Elitze Bundis hagde skøtt oc oplatt samme theres gaardt oc grundt ligendes i Møllestræditt i vor frue sogen i Kiøbenhaffn twertt fore Knudt Scriffuers gaardt østen tiill, mett all for^{ne} gaardtz retthe tilliggelse inthet vndertaget tiill sancti Nicolai capell i Bryndby vestre, oc hagde opladitt

kirke weriger ther samme stedtz alle the breffue oc rettighett, som the paa for^{no} gaardt hagde, dog mett saa skell att kirke weriger oc sognepresten ther samme stedtz skulle lade holle ther fore two aars messer huert aar tiill ewig tiidt, oc huore saa skede att samme thienniste faldtt oc icke redelig opholtes, tha skulle theres arffinge haffue fuldt magt for^{no} gaardt igien att tage etc.; item ett vor kierre herre faderbroders K. Hanses (saliig mett Gudt) stadfestelse breff offuer samme nest for^{no} skøde etc., som samme breffue ythermere wdtuiser oc indeholder, om huilken sag the gaff thenom i retthe paa baade siider. Tha ephther tiltall, gennsuor, sagens leylighedt oc for^{no} fundatzens lydelse vor ther saa paa sagt fore retthe, att ephther thii samme messer oc thienniste er nederlagt oc ey holdes wed magt, oc ey heller her ephther holdes skall ephther vor ordinantzens lydelse, tha bør for^{no} Hans Hanssen paa syn faders vegne, Hans Laurissens, att nyde, bruge oc beholle for^{no} halluff gordt mett all syn retthe tilliggelse, ephtherthii for^{no} Hans Laurissen er for^{no} Bundi Olssens syn moderbroders retthe arffinge, oc for^{no} Twi Bryggere oc hans mettarffinge att nyde oc beholle then anden halluff dell i for^{no} gaardt mett syn retthe tilliggelse, om saa findes, att the ere for^{no} Elitze Bundis retthe arffinge, oc thett skøde oc then stadfestelse ther offuer, lydendes att samme gaardt oc grundt wor giffuen tiill for^{no} capell fore sliig thienniste, som forscreffuit staar, att were døde oc magteløse oc ey her ephther att komme for^{no} Bundi Olsens oc Elitze Bundis arffinge tiill brøst eller skade ephther thenne dag i noger maade. Datum Haffnie tertia feria post Egidii, presentibus Her Oue, Erick Banner, Michell Brockenhus, Marquortt Tymandt oc Mouris Emichsen. [1537].

12.

1537. 7de September. Hr. Predbjørn Podebusk gjorde paa sine egne oc andre Arvingers Vegne efter Hr. Erik Ottesen (Rosenkrands) Fordring paa en Gaard i Kjøbenhavn, som Hr. Erik Ottesen i sin Tid havde givet til Helliggejsthus smst., under Betingelse af at der skulde læses

visse Messer (se Kbhvns Kirker og Klostere, Tillæg Nr. 51). Da Messerne nu vare bortfaldne, mente Hr. Predbjørn, at Arvingerne vare berettigede til at tilegne sig Gaarden. Men da Hospitalets Forstander beviste, at den nu var henlagt til Underholdning for de syge, faldt Dommen, at Hospitalet skulde beholde Gaarden, med mindre Arvingerne vilde gjenkjøbe den for 1000 Mark i Syslinger og danske Hvide.

Vor skickett for oss paa wortt retthertingh Her Prøbiørn Podebusk paa syne oc alle Her Erich Ottsens arffinges wegne oc hagde i retthe steffntt Her Prior Per Plog oc the andre forstandere tiill Helligesthus i wor stad Kiøbenhaffn oc tiltallet thennom fore en gaardt liigendes i Hogbraastræde her i Kiøbenhaffn, som hans hustrues fader Her Erick Ottsen gaff tiill samme Helligesthus fore en dagliig messe oc anden thienniste, ther fore holdes skulle, oc beretthe, att samme messe oc thienniste er nederlagtt oc ey holdes wedtt magtt, oc menthe forthii, att samme gaardt burde igienn att komme tiill Her Erick Ottsens arffinge. Ther tiill suorede Her Hans Dirickssen oc Per Jørenszen, vor borgmester i Kiøbenhaffn, paa the arme siuges wegne ther innde lige, oc bestode, att samme messe oc thyenniste er nederlagtt oc ey haffuer weriitt holdett i nogre aar, oc beretthe, att the haffue lagt then rentthe aff samme gordt gick mett mere tiill the arme siugæ oc ther fore forøgtht siugehusitt mett mange siugæ; oc sagde, att samme gaardt wor giffuen thiidh tiill euerdelig eyge oc wor nw lagt tiill en retth christelig brug oc Gudtz thienniste, the arme siuge tiill vnderholling, oc menthe, att samme gaardt burde ther hoss att bliffue. Tha epher sagens leylighett oc wor tiladelse, att the arme siuges theres opholdtt tiill klede oc føde skulle thennom ther wti icke formyndskes, wor thennom strax saa tallett emellom tiill myndelighett, att alle Her Erich Ottsens arffinge skulle giffue oc fornøge the arme siuge i forⁿ Helligesthus etth twsintt march danske wti syslinge oc danske huider oc ingen anden myntt, oc ther mett forⁿ gaardt oc grundtht mett hues bygning oc alle syn retthe tilhøring i lenge oc brede intthet wndertagett att komme frii oc quitt tiill all Her Eriich Ottsens

arffinge oc theres arffinge tiill euerdeliig eyge, eyge skulendes. Oc nar for^{no} Her Erich Ottsens arffinge antworde for^{no} i^m march i syslinge oc danske huider fraa thennom oc tiill for^{no} Helliigesthus myndige forstandere, tha skulle oc mue the annamme samme gaardt oc grundt i lenge oc brede, som hun forfunden er mett alle the breffue oc attkom, som for^{no} Helliigesthus ther paa haffuer, oc skulle samme tswiintt march ey forkommes oc ødes, men vtsettes paa rentthe hoss erligt oc logactith folck tiill ewiig tiidt thii arme fattiige siuge tiill hielp oc vnderholling. Datum Haffnie vigilia natiuitatis [Mariæ], presentibus Jehann Friis, Her Oue Lunge, Her Olluff Rosenkrantz, Her Claus Bille, Her Axell Vgerop ritthere, Esgi Bille, Knudt Persen oc Erich Krommediige. [1537].

13.

1537. 23de Oktober. Der var Trætte mellem Jomfru Anne Marsvinsdatter samt Hr. Werner Grotte paa den ene Side, og Peder Norby paa den anden, angaaende tvende Vikarier i Odense til S. Mortens Alter i Vor Frue Kirke og S. Karine Alter i S. Albani Kirke. Peder Norby havde udtaget Stevning, men var dog ikke mødt, hvorfor Godset tildømtes hans Kontraparter, saalænge til han for Retten beviste sin Adkomst dertil.

Wor skickett for oss paa wort rettherthing oss elsk^o Axel Wrne wor secretherer paa oss elsk^o Jomffru Anne Marswiinssdatters oc Her Werner Grottes wegne och bød seg wti alle rette modt oss elsk^o Peder Norby, epher som beuiseligt wor, at for^{no} Per Norby hadde thennom mett wor steffning hiidt y rette steffnidt tiill thenne neruerindes herredag om noghen trette, som thennum emellom er for nogiit godz liggendes tiill twende vicarier wtij Otthense, som er tiill sti. Morthens alter y wor frue kircke oc ste. Karine alter y S. Albani kircke, som for^{no} Her Werner hadde soldt oc skøtt for^{no} Jomfrw Anne Marswiinssdatter, oc for^{no} Peder Norby menthe sig at skulle were metarffuing ther tiill etc.; oc haffuer for^{no} oss elsk^o Axell Wrne paa for^{no} Jomfrw Annes oc Her Werners wegne huer dag nw

wti xiiii dage, siidhen thenne almindeliig herredag paagick, bodhet seg wti alle rette, oc ey for^{no} Per Norby eller nogen paa hans wegne her møde wille att gaa vti rette y then sag wti nogher maadhe; oc sette for^{no} Axell Wrnne wti rette paa for^{no} Jomfrw Annes oc Her Werners wegne, om thennum paa theres wegne ey burde att haffue dom wtii then dag (sic), oc om for^{no} Per Norby ey wor plictug att staa thennum tiill rette ephther wor recesses lydelse, ephther thy handt thennum so logliig steffnet mett wor steffning oc ey sielluff eller nogen paa hans wegne mødhe wille. Tha ephther sagens leilighet sagde wij ther so po for rette, att thet skiøde, som for^{no} Her Werner for^{no} Jomfrw Anne Marswiinssdatter po samme godz giordt haffuer, bør wiidt sin magt at bliiffue, oc Jomffrue Anne same godz att nyde, bruge och beholle, szo lenghe for^{no} Per Norby kandt thet anderledes beuisse oc wiill were y rette, oc for^{no} Per Norby at staa Jomfrw Anne oc Her Werner tiill rette, ephtherthii handt thennum logliigh steffnde, som beuiseliigt wor, oc ey sielffuer eller nogen paa hans wegne møde wille ephther wor recesses lydelse. Datum Haffnię 3^a feria ante Simonis et Judę, presentibus Her Prebiørn Podebusk, Her Trued, Magnus Gyldenstiern, Magnus Munck, Peder Ebbesen, Basse Cristoffersen, Jacob Brockenhus. [1537].

14.

1537. 27de Oktober. Trætte mellem Hr. Joachim Knudsen i Skamby (som i sin Tid havde været Dronning Christines Skriver og Kapellan, og siden haft forskjellige Kirker i Forlening) og Hr. Predbjørn Podebusk angaaende noget Gods, Niels Brok i sin Tid havde lagt til S. Karine Alter i Vor Frue Kirke i Odense. Godset tildømtes Hr. Joachim Knudsen.

Wor skickett for oss Her Jochim Knudssen y Schamby, hagde steffnit Her Prebiørn for nogher gaarde oc gotzs liigendes tiill ste. Karinne altare y wor frue kircke y Otthense, oc for^{no} Her Prebiørnn haffde thennum ther fra taget oc holt hannum for noger aar, oc y rette lagde eth dom vdgiiffuit paa Landemode oc eth andhet, som wi oc wort elsk^e Dan. Riiges raadt haffde vdgiiffuit i Otthense oc

tildømt for^{no} Her Jacob ¹⁾ paa alterens wegne samme gotz mett hues bagstadt ther epher stoedt. Ther tiill suaarede os elsk^o Knut Gyldenstjerne paa for^{no} Her Prebiørns wegne, at Niels Brock haffde ichi vthen wnth samme gotzs tiill for^{no} altere paa en tiidt lang, og ey handt haffde giiffuit ther anthen breff eller segell paa, och wor thet skedt før wor Reces bleff vdgiiffuit po sodanne kirckens forlening, oc menthe forthi, for^{no} Niels Brocks børn maatte nyde samme gotzs. Thiil huilcke Her Jacob suaare[de], at hand haffde for^{no} Niels Brockes presentatz hans liiffs tiidt po same alterens renthe etc., mett flere ord thennum emellom forløb. Tha sagde wii ther saa paa for rette, at for^{no} oss elsk^o Jachim Knutsen bør att nyde, bruge oc beholle same gaarde oc godz po for^{no} altares wegne mett all theres rette tilligelse oc ther tiill mett huiss opbørssell som ther aff opborridt er, epter for^{no} wor doms lydelse, oc oss elsk^o Her Prebiørnn Podebusk att stonde oss elsk^o Her Jachim Knutsen oc oss tiill rette for huer vj vgher handt haffuer siidet wor dom offuer høriig oc bøde ther fore epher wor recesses lydelse. Datum Haffnię vigilia Simonis & Judę, presentibus Her Tyge, Her Anders Bylde, Moghens Munck, Her Truedt, Her Esge Bilde oc Jochim Hardenbierge. [1537].

15.

1537. 1ste November. Gunde Lange gjorde Krav paa en Gaard i Gjelsted i Herlufmagle Sogn, hvormed hans afd. Faster Anne Hans Grises havde forlenet Hr. Lavrits Christiensen, Prædikant i Næstved, for hans Livstid. Han mente nemlig, at hun ikke havde haft Ret dertil, da hun døde uden Børn. Men da det bevistes, at han selv havde beseglet Forleningsbrevet, blev hans Krav afvist ligesom ogsaa nogle andre Fordringer, han havde mod Hr. Lavrits.

Gwmdi Lange hagde i rettæ steffnth Her Lauris Chrestiernssen predicanter y Nestwedh oc tiiltalliitt hannom fore en wor dom, som handh nogen tiidh siiden forhuerffueth her y byen, lydendes paa en gaardt y Gielstett

¹⁾ Jacob og Joachim er det samme Navn.

ligendes, som frw Anne Hans Griises hans fadersyster skulle haffue wnth oc forleet for^{no} Her Lauris sin liifs tiidh, huilcken gaardt Gundi Lange menntæ, atth hun ey maatte haffue tess magtt, thii hun ey loedh barnn ephther seg, oc ther fore skulle samme gaardt mett mere godtz komme tiill rette arffinge igien ephther hindes dødh. Ther tiill swariith for^{no} Her Lauris, att for^{no} frw Anne hagde forleett hannom samme gaardt sin liiffs tiidh att bruge fore hans thieniste, som handh beuiste mett hindes breff oc siigell, huilckett handtt i rette lagde, oc mester Ifuer Jull oc for^{no} Gundi Lange selluff mett hindhe besegliitt hagde, lydendes att hun mett sin slecth oc weners raaedh oc sambytcke hagde wnth oc forlentth for^{no} Her Lauris sin liifs tiidh en sin gaardt ligendes y Gielstett y Helluff sogenn mett all sin tilliggelse att haffue oc beholle quitt oc frii, oc nar Her Lauris dødh oc affgick, tha skulle samme gaardt igiennkomme tiill hindhe eller hinndhes rettæ arffuinng, oc ther som samme gordt bleff hannom affwonden, tha hagde hun beplichet seg oc synne arffinge att frij hannom saa goed en gaardt igien inden sex wger ther ephther etc., som samme breff ythermere wduiser. Oc satte y rettæ, om hannom ey samme gaardt burde att nydhe sin liiffs tiidh wbehindrett ephther hans breffs lydelse etc. Tiisliigeste tilliitt for^{no} Gundi Lange for^{no} Her Lauris fore nogett søluff, som wor ij sølskede, en guldtring oc etth sylstoff oc andett mere, som for^{no} frw Anne skulle haffue tilhørdtt, oc mennte, att Her Lauris skulle haffue thet forrycktt mett wmyndhe. Thiill huilckett for^{no} Her Lauris suarett oc bestoedh, att handh hagde samme guldtring oc sylskeder, huilckett hun hagde giiffuit hannom wti siith leffuendes liiff y sin løn, oc ey for^{no} Gundi Lange kunde anderledes beuise for^{no} Her Lauris samme sager offuer anthen mett breff eller siigell wti noger maadhe. Oc berette for^{no} Her Lauris, att for^{no} Gundi Lange hagde ladiitt besett hans godz wti Nestwedh fore samme sager oc ther tiill mett nogett queg, som hun hagde wnth oc giiffuit hannom y siith testa-

menntæ, oc mentæ hannom ther mett wor skeedh wretth, mett flere ordhtt thennom emellem wor. Tha ephther tiltall, giensuor oc sagens leylichkeit wor ther saa paa sagtt, att all then anpartt, som frw Anne, mester Iffuer Jwll oc Gundi Lange kundhe tilfalle wti for^{no} gaardtt y Gielstedh ephther doctor Erick¹⁾, thet bør for^{no} Her Lauris att beholle sin liiffs tiidh wbehindritt, ephtherthii theres indsiigell fandes for breffuith; men the andre parther wti samme gaardtt hagde hun icke magtt tiill att affhende lenger endh hun leffde, dog skulle alle the andre mettarffwyngge were plic-tug tiill att holle for^{no} Her Lauris samme hinded breff skadesløst. Oc hues andre sager for^{no} Gundi Lange oc Her Lauris emellom wore om sølluff eller andett forliigtæ wy thennom att skulle adelliis were klartt oc endelig aff-talletth ephther thenne dag wti alle maadhe, oc for^{no} Her Lauris atth nydhe oc beholle hues queg hun hannom y siith testamennte giiffuitt haffuer ephther hinded testamentes lydelse. Datum Haffnie die omnium sanctorum, presentibus Johan Friis, Her Prøbiørn, Her Anders Bildhe, Her Truedh, Per Ebbessen oc Jacob Hardenbierg. [1537].

16.

1537. Fru Anne Niels Brades Efterleverske havde gjort Krav paa en Gaard i Vindehelsinge i Løve Herred; men da Præsten i Helsinge, Hr. Søren Olufsen, beviste, at den altid havde ligget til Kirken og Præsten amst., fik han Dom for, at den fremdeles skulde tilhøre Præsteembedet.

Wor skickett for os paa wortt retthertingh Her Seueren Oluffssen sogneprest tiill Helsinge kiercke oc bød seg wti alle rette modtt os elsk^e frw Anne Niels Bragdes ephther-leuerske, ephther som hun hagde ladet hannom steffne hiidtt att møde nw i Thoersdags nest forleden for j gaardt lii-gendes y Winde Helsingh, som er giffuen tiill kiercken oc presten, oc beretthe for^{no} Her Seueren, att han hagde verit hos for^{no} frw Anne oc adspurde hinde, om hun wille gaa i

¹⁾ D. Erik Nielsen (Rosenkrands) til Tange, Dekan i Kjøbenhavns Kapitel. Jfr. Kjøbenhavns Kirker og Klosters i Middelald. S. 168.

retthe met hannom om samme gaardtt, tha sagde hunn ney. Tisligeste sende wii tiill hinde os elsk^o Mogens Godske oc Pedher Rutt att ladhe hinde attspørre, om hun ville gaa i retthergangh mett for^{no} Her Seueren, om hun kiendes seg nogen lodtt eller deell i samme gaardtt. Tha sagde hun ney, fandes att wden (sic) saa hinded fadher Per Langh eller hans foreldherne haffde giffuet samme gaardtt tiill for^{no} kircke, huilkett ey findes kunde, att samme hinded fadher oc foreldherne hagde nogen tiidtt giffuitt samme gaardtt til for^{no} kirke, men altid haffuer leygitt i roeliigh heffdtt ther tiill, oc ey wille werre i retthe. Tha framlagde for^{no} Her Seueren eett gammell papiers breff wdgiffuitt aff Løffue herritztingh wndher Gudtz aar Mcccc^olxxv^o, lydendes att Her Per Matzen then tiidtt capelan tiill for^{no} Helsingh hagde ther werritt oc eskett santt windes byrdtt, om nogen hagde hørtt, att her hagde werritt nogen tiid giffuett ildingh oc kier paa then gaardtt, Helsinge kircke oc prest y were hagde, ligendes i Windehelsinghe. Tha hagde xii mendtt wittnett, att the aldrig hagde hørtt eller spurdtt ildingh eller kier were rørdtt paa samme gaardtt. Och beretthe for^{no} Her Seueren, att siiden thet breff bleff giffuitt, som er lx aar siiden, att alt thes emellom haffuer for^{no} gaardtt liigett tiill for^{no} Helsinge kircke oc prest ther wti roeliigh heffdtt oc brugelse, oc ey nogen hagde kiendtt ther lodtt eller deell wti nogher mode. Oc begerett, att han epher sliigh leyliighet oc hans breffuis lydelse motte fange dom for segh. Tha sagde wij ther saa paa for retthe, att for^{no} Her Seueren oc hans epherkommere presther tiill for^{no} kircke bør att nyde oc bruge oc beholle for^{no} gaardtt i Winde Helsinge ligendes tiill euindeliigh eye wden all hindher eller paathall y nogher maade, oc ther wdoffuer forbiude wij alle i huo the helst ere eller were kunde thennom paa for^{no} gaardtt hindher eller forfangh att giøre i nogher mode. [1537].

17.

1539. 5te Juni. I en Trætte mellem Adelsmanden Jørgen Persen til Østerlinnet og Hr. Hans Gaas, Sognepræst i Svenborg, paa hans Moders,

Christine Gaas's Vegne, angaaende en Gaard i Vejstrup, blev Gaarden tilkjendt den sidste.

Vor skickett fore os Jørgenn Perssen till Østerlynett paa then enæ oc Her Hans Gaass wti Swynborg paa sin oc synn moders wegnæ paa then anden siidæ, epher som samæ sag opsatt wor tiugen[de] dag jullæ her wti wor kiøbstatt Ottensæ oc ind fore os oc wortt elsk^o D. R. R. tiill førstæ almyndelig herre dag, och tiltalliitt for^{no} Jørgen Perssen for^{no} Her Hans Gaass fore en gaardtt ligendes wti Vixstrup, som Mattis Faderssen wti boer, oc wor hans federne gaardtt, som Christine Gaasis nw wti were haffuer, oc berettæ, att then tiidh hand [wor] en dreng, tha gick ther skødhæ emellom for^{no} Christine Gaasis oc hannom, oc handtt ey skullæ then tiidh weritt syn eygen werrig men hans moderbroder, oc mentæ ther fore, att same skøde burdæ ingenn magtt att haffue; och i rettæ lagde nogre breffue, som os elsk^o Her Iffuer Munck, then tiidh biiscop wti Riipæ, Magnus Munck, Hans Munck mett flere huer besynderliigæ hagde wdgiiffuitt, lydendes att then tiidh for^{no} Jørgen Perssen thientæ for^{no} syn modherbroder Erick Hoffuindtskyldtt wti for^{no} Bisp Iffuærs gaardt, tha wor handt en dreng oc ickæ syn eygen myndug werriig paa then tiidh, mett flere ordh etc. Ther tiil suarett for^{no} Her Hans Gaass paa sin oc syn moders wegnæ oc berettæ, att Per Erickssen y Wixstrup, Jørgen Perssens fader, hagde først solth Niels Magenssen ¹⁾ tryy pundt landh aff then same gaardtt, handtt then tiidh selluff paa bodhæ wti Wixstrup, som kalliis fierdings jordtt oc bruges en nw tiill samme gaardtt, huilckætt handtt oc beuistæ mett for^{no} Per Erickssens opne beseglede breff wdgiiffuitt wnder Guds aar mcdlxxxiii, lydendes, som for^{nit} staar, oc att for^{no} Per Erickssen tackitt for^{no} Niels Mogenssen fore godh betalling etc. Item ett andett pantebreff wnder Guds aar mcdxcvi, lydendes att for^{no} Per Erickssen hagde ther epher pantsett for^{no} Niels Mogenssen same sin gaardtt wti Wix-

¹⁾ Christine Gaas's (anden) Ægtefælle.

strup for fyrgetiugæ marck, oc skullæ giffuæ hannom ther aarlig skyldtt aff. Item en skøde breff, som for^{no} Jørgenn Perssen selluff mett flere besegliitt hagde wnder Guds aar mdxii^o, lydendes att handtt bekende seg skyldug att were Christinæ Gaasiis two hundrett march danskæ pendinge, oc hagde satt hinde samme gaardt wti Vixstrup i pant fore samme ij^c march, som hans fader Per Erickssen wti bode, mett saadan skeell och wilckor, att ther som samme gaardt ickæ igienn løstes inden Guds legoms dag ther nest ephther kommandes, tha skullæ gaardenn mett all syn rettæ tilligelse inthet wnder tagitt were affhendtt, soldtt oc skødt mett samme breff fraa hannom oc hans arffuinge oc tiill Christine Gaasiis oc hines arffuinge tiill ewerdelig eyæ, eyæ skullendes, oc ther som for^{no} gaardt eller noget hines rettæ tilligelse bleff for^{no} Christine Gaasiis eller hines arffuinge affwonden ænten wti syskyndt skiftæ eller wti noget retthergang, tha skullæ hun eller hines arffuingæ haffue saa møgitt godtz igienn wti two gaarde paa Lauindtt ligendes wti Magleby, som Jep Sturæ oc Jep Kaare iboe, oc tilhørrer hannom oc hans syskyndæ, oc wdlegges hindæ eller hines arffuinge inden sex wger ther nest ephther, och holle thennom thet skadesløst; oc for^{no} Jørgen Perssenn hagde tilbundiitt seg eller sine arffuingæ att frij oc fuldtkommeliig tilstaa for^{no} Christine Gaasiis oc hines arffuingæ for^{no} gaardt mett all syn retthæ tilhørring fore huer mandtz tiltall tiill ewich tiidh, om handtt ey igien løstes som forsc^{tt}, oc tackitt hindæ fore godtt betalling wti allæ maade etc. Tiisligeste i rettæ lagde for^{no} Her Hans Gaass ett tings wittne aff Gudme herritzting wnder Guds aar mdxxxviii^o, lydendes att x mendh, som waare barnfødhæ vti Wixstrup sogen, mett for^{no} Jørgenn Perssenn hagde wittnætt huer serdelliis mett two opracktt finger, oc badh thennom saa Gudth tilhielpæ, att for^{no} Jørgenn Perssen wor then dag elluff oc fyrgetiugæ aar gammell oc mere, oc ickæ myndhæ, oc ingen hagde ildtskiidt eller kiertt paa sammæ gaardt ther tiill tingæ wti xl aar oc meræ etc., som samme breffuæ ythermere wduiser oc indeholder. Oc ephther thet wittnesbyrdtt

oc for^{no} Jørgenn Perssens skødebreffs datum att regnæ, tha findes handtt then tiidh att haffuæ weritt xx aar gammell. Oc sathæ for^{no} Her Hans Gaass wti rettæ, om handtt ey tha wor syn eygenn werrig, mett flere ordtt etc., om huilcken sag the gaff thennom i rettæ paa begge siider. Tha ephther tiltall, gensuar, breffuæ etc. wor ther saa paa sagt fore rettæ, att samme skøde, som for^{no} Jørgenn Perssen saa selluff besegliitt oc wdgiffuitt haffuer, bør wedh sin fulde magtt att bliffuæ, oc for^{no} Christinæ Gaasiis oc hindes arffuingæ samme gaardt wti Wixstrup mett al syn rettæ tilliigelse att nydhæ, brugæ oc behollæ tiill ewerdelig eyge ephther hindes breffs lydelse. Datum Ottense die corporis Christi, presentibus Her Magnus Gøyæ, Her Tyggæ Krabbe, Her Prøbiørn, Her Axell Bragde, Her Claus Bilde, Her Knudh Rudh oc Magnus Munck. [1539].

18.

1539. 6te Juni. I en Sag mellem Ejler Rønnow til Hvidkilde og Peder Gødsen i Galtbjerg om en Jord, kaldet Lyndhave, i Balslev Sogn i Fyn, blev Jorden tildømt den første, med Forpligtelse til at betale en aarlig Afgift af samme til Balslev Kirke.

Eyler Rønnowff tiill Hwidkielth och Peder Gødssenn y Galttbierig, Her Jens Nielssen sogne prest i Balsleff, Jens Findssenn och Jens Hanssen, kyrcke weriger ibidem, mett theres breffue oc bewisning.

Vor skickætt fore os Eyler Rønnow oc hagede i rettæ steffntt Peder Gødssen etc. mett theres breffue oc beuising och tiltallitt for^{no} Per Gødssen fore en jordtt kalles Lyndhaffuæ, som handt kiender seg weedh att skullæ were kommen fraa hans foreldere, som dødh [er, oc] altiidh haffuer weritt brugtt tiill Mattz Hatz gaardt wti Balsløff, huilckett och for^{no} Her Jens sognepresten selluff bestodh, dog ther pleyær aarlig att gaa ix sk^{er} bygh aff for^{no} Mattz Hatz gaardt tiill samme Balsløff kirckæ; oc i rettæ lagde Eyler Rønnowff ett sogne wittnæ aff Balsløff sogne steffne, lydendes att meningæ sognæ mendtt hagede wittnett alle endrectelig paa

theres troff oc sandhett, att alltt thennom kandtt myndes tha haffuer for^m Lyndhaffuæ weritt brugtt tiill then gaardt Mattz Hatt nw wti boer, oc er thennom oc witherliigtt, att hwertt aar, alth thennom myndes kandh, tha er ther wd-giiffuit ix sk^{er} bygh tiill jordskyldhitt tiill Balsløff kyrckæ aff for^m gaardt, Mattz Hatt nw iboer etc. Tiisligeste ett stocke neffntt aff Wendsherrittz ting, lydendes att xii dannemendtt hagde witnett ephther the elste dannemendtt, som tha tilstede waare tiill tingæ, oc ephther menige herritzmendtt, att the haffue aldrig hørtt Per Gødssenn eller hans søn Hans Perssenn eller nogenn anden giiffue ildskenn eller klaffuæ paa Lyndhaffuæ wti Frue Mettæ Marquordtz tiidh eller och i Her Marquordtt Rønnowffs tiidh i nogen maade, førr endh nw om fiire aar moedt for^m Per Gødssen oc Hans Perssen ther paa klagde etc., som sammæ breffuæ ytthermere wduiser oc indhæholder. Ther tiill swaritt for^m Per Gødssenn, att samme jordtt wor giffuen tiill kyrckenn aff hans foreldernæ, oc hagde ther dog ingen beuiisning paa wdenn theres kyrckes jordtbog, som stodt screffuit wti, att same jordtt skullæ were giffuen tiill kyrckenn, som dog ingen kundæ rettæ seg ephther etc. Om huilckenn sag the gaffuæ thennom i rettæ paa begge siider. Tha ephther tiltall, gensuar etc. wor ther saa paa sagtt fore rettæ, att for^m Eyler Rønnow skall sammæ Lyndhaffuæ nyde oc beholle tiill for^m Mattz Hatts gaardt, som hun her tiill brugtt er, oc for^m ix sk^{er} byg aarliige her ephther redeligæ wd att giffues tiill for^m Balsløff kyrcke aff for^m Mattz Hattz gaardt, som her tiill giortt er. Datum Ottensæ sexta feria post Corporis Christi, presentibus Magnus Munck, Peder Ebbesenn, Claus Erickssen oc Niels Langæ. [1539].

19.

1539. 8de Juni. Hr. Jens Eggertsen, forhen Kannik i Odense, havde i sin Tid stiftet et S. Knuds Alter i S. Albani Kor smst. Nu var Alterets Kapellan død, og Christiern Lavritsen, en Søstersøn af Alterstifteren, gjorde Krav paa en Gaardpart, som hørte til det Gods, hvorpaa

Alteret var stiftet. Men da det bevistes, at Indkomsten af Altergodset var henlagt til Hospitalet i Odense, blev Fordringen underkendt.

Wor skickett fore oss Chrestiern Laurissenn oc hagde i rettæ steffnt Hans Brun borger i Ottensæ oc tiltalliitt hannom fore en partt wti then gaardtt handh wti boer, som wor giffuen tiill S. Knudtzs alther y S. Albani kyrcke oc ther pleydhæ att gange wdaff aarlig skyldh, oc berettæ, att hans moderbroder Her Jens Eggerttsen, som wor Canyck her y Ottense, hagde stighett oc funderett ett vicarij wti S. Albani koer her i Ottensæ oc giffuitt ther godts tiill, oc en partt aff samme gaardtt Hans Brun wti boer wor ther oc tilgiiffuitt, som fundatzenn ther om ytthermere wduiser oc indeholler, oc ytthermere berette, att capellannen, som samme vicarij wti forlening hagde, er nw dødh oc affgangen, oc menthæ ther fore, att godzitt burdhæ att komme hannom tiill, mett flere ordt etc. Tiisligeste tiltalliitt hannom for en dom, som oss elsk^e Erick Kromedige mett flere godhemendt hagde wdgiiffuitt, fore att the hagde dømppt then skyldtt, som aff samme partt aff Hans Bruns gaardtt aarlig gange skulle, her epther att giffues tiill Hospitalith i Ottensæ etc. oc mentæ att hannom wor ther mett skeedh wrett. Ther tiill svარიith for^{no} Hans Brun oc i rettæ lagde ett hogborne fyrstes K. Fredericks wor kiere herre faders (salig mett Gudh) hans breff, lydendes att hans naade hagde wntt oc tilladett for^{no} Hans Brun, hans bustrw oc theres arffuinghæ att nydhæ bruge oc beholle for^{no} gaardtt handtt wti boer mett huse oc all synn rette tilligelse inthett ther aff wnder-tagett i noget maadhæ, mett saa skeell att the selffuer skulle bygge oc forbedre samme gaardtt oc holle then wedh magtt oc giffue ther aff aarlig tiill for^{no} alther i S. Albani koer iij marck danske pendinge tiill godhæ redhæ om paaske tildhæ. Tiisligeste eth dombreff, som Erick Krommediige, Jørgen Quitzow, Anders Erichssen, Jahan Brockenhus mett flere hagde wdgiiffuitt, lydendes, att the hagde tildømppt Hans Brun, hans hustrw oc theres arffuinge, arffuinge epther arffuinge, att nyde, brughæ oc beholle for^{no} gaardtt mett hus

oc all syn rettæ tilligelse ephther hans breffs lydelse, oc hues pendinge som handh wdgiffuit haffuer tilforne tiill for^{no} alters vicariie, som er iij marck, thennom skall handh, hans hustrw oc theris arffuinge her ephther giffue aarlig till hospitallitt wti Ottense wden hindher eller giensigelse, saa lenge wij anderledes wille sambtycke om kiøbstatt godtz, som saa tiill vicarier giffuitt er etc. Framdellis i rettæ lagde handtt vortt eygitt stadfestelse, som ephther vor eygen befalling wdgangen wor, lydendes att vij haffue fultbyrdtt oc sambtycktt oc stadfestt for^{no} vor herre faders breff oc gode mendtz dom vedh theres fulde magtt att bliffue, som the vduise oc indeholder, om huilcken sagh the gaff thennom i alle rettæ paa begge siidher. Tha ephther tiltall, giensuar, breffue, beuisning oc sagens leyliighet sagde vij ther saa paa fore rettæ, at for^{no} Hans Brun, hans hustrw oc theres arffuinge, arffuinge ephther arffuinge, bør att nydhæ, bruge oc beholle for^{no} gaardtt mett hus oc bygningh oc all synn rette tilliggelse ephther vor herre faders, vortt eygitt oc godemendtz breffs lydelse, oc giffue ther aff aarlig tiill hospitaliitt iij march ephther for^{no} godemendtz doms lydelse, saa lenge vii anderledes sambtycke om sliig kiøbstedh godtz, som saa till vicarier giffuitt er. Datum Ottense Dominica post Corporis Christi, presentibus Her Offue, Magnus Munck oc Jacob Brockenhus. [1539].

20.

1539. 24de Juni. Sognepræsterne og Kirkeværgerne til Lyndelse og Rolsted Kirker sagsøgte Fru Cecilie, Henning Valkendorfs Efterleverske, fordi hun forholdt deres Kirker noget Landgilde, og de fik Rettens Medhold.

Vor skickett [fore oss] Her Chrestiern Perssen sogneprest tiill Lundløssæ, Her Jens Synckessen sogne prest tiill Rolstedt, oc Kyrckæ weriiger ibidem, oc hagde i rettæ steffndtt frue Cicille Henning Walckendrupps ephtherleffuerske oc tiltalliitt hinde fore noget landgilde, som hun haffuer behindritt theres kyrcke fore wti nogle aar etc., mett flere ordtt, oc wor

hindes mynduge fogiitt Myckell Jude her tilstede, oc sagde, at Jahan Friis wor hindes mønduge werrig, oc hagde dog ingen anden beuisning, som samme sag anrørde wti noger maadhæ. Tha epther slig leylighett sagde wij ther saa paa fore rettæ epther wor ordinantzes lydelse, att for^{no} Lungløssæ oc Rolstelt kyrcker bør att nydhæ, bruge oc beholle all theres landgilde, som for^{no} kyrcker nw wti were haffuer oc aff Arildz tiidh hagtt haffuer wden all hinder eller giensigelse, tiill saa lenge for^{no} frue Cicille eller nogen anden kandh wyndnæ for^{no} kyrcker thet fraa epther logen oc mett breffue oc sigell. Datum Ottense die Joannis baptiste, presentibus nogle aff wortt elsk^e raad oc gode mendh. [1539].

21.

1539. 25de Juni. Da Hr. Joachim Knudsen (se Nr. 13) klagede over Hr. Predbjørn Podebusk, at han forbød Tjenerne til S. Karine Alters Vikarie i Vor Frue Kirke i Odense at yde ham Landgilde af Altergodset, hvormed han var forlenet af Niels Brok, saa kjendtes han berettiget til at nyde Vikariets Indtægt i sin Livstid, men efter hans Død skulde Godset tilfalde Stifterens Arvinger.

Vor skickelt fore oss Her Jachim Knudssen oc beclagitt seg fore oss, att Her Prøbiørn Podebusk haffuer forbodett the thienner, som thienne tiill sancte Karynnæ alter oc vicarij wti wor fruæ kyrcke her wti Ottensæ, att yde eller giffue hannom nogiitt landgilde, oc haffuer ingen rente faaett aff samme vicaris landgillde wti iij aar, endog att handtt samme landgilde langtiidh tilforne opboret haffuer oc hagtt same vicarij wti heffdt oc forlening wt aff Nis Brock (hues siell Gudh naade etc.) oc hordeligen beclagitt, att for^{no} Her Prøbiørn paa synæ daatther børns wegne Niels Brockes haffuer ladiitt giøre aaholdtt paa saadant landgilde, som the pleye hannom att ydhæ paa samme vicaris wegne, oc alle thienner sidde igien mett iij aars landgilde, som handtt beuiste fore oss mett breff oc sigell etc. Ther tiill suarett for^{no} Her Prøbiørn paa synæ datther børns wegne Nis Brockes oc sagde, att handtt wiiste ey andett, endh Her Jachim

Knudssen hagde faaet samme landgille oc rente, oc her epther skulle hannom ingen hinder giøres paa samme landgilde, epther presentacions breffs lydelse etc., mett flere ordtt som ther om paa begge sider emellom wor, om huilcken sag the gaffue thennom baade i alle rette. Tha epther tiltall, giensuor etc. sagde wij ther saa paa fore rette, att epther thij sadan aarlig giifft oc landgilde er then rente oc rettighet, som pleyer atth ydes tiill samme vicarij, tha tilfunde wij for^m alters oc vicariis thiennerer her epther att ydhæ oc antworde for^m Her Jachim Knudssen samme aarlig rennte oc landgilde som tilstaar, oc tiltalle thiennerne fore bagstade, som igienstaar, oc for^m Her Jachim Knudhssen her epther syn liifs tiidh wdh att nydhæ oc beholle hues aarlig landgilde, som samme thiennerer plictug ere wd att giffue tiill gode redhæ epther vor ordinantzes lydelse, oc siden samme godz att komme tiill rette arffuinge igien epther presentatzens lydelse. Datum Ottense quarta feria post Joannis baptiste, presentibus Her Axell Bragde, Her Offue, Her Holgertt, Her Axell Wgerup oc Magnus Munck. [1539].

22.

1540. 27de April. Niels Clemetsen (Christiern II's højt betroede Mand) havde i sin Tid stiftet et Vikariedømme til S. Nicolai Alter i det ny Kapel i Viborg Domkirke, og dermed var Hr. Oluf Libbert forlenet; men Rasmus Clemetsen, Niels's Søn, havde mageskiftet en af de Gaarde bort, som hørte til Vikariet. Niels Clemetsens Arvinger bleve nu dømte til at erstatte Hr. Oluf Libbert Indtægten af denne Gaard.

Vor skickett for oss paa vortt Retthertingh oss elsk^o Her Oluf Libberth paa then eene och Christiern Hardboe til Refstrup och Per Lassen raadmandt y Viborgh paa Anne Niels Clemetzens eptherleffuerskes och alle Niels Clemetzens arffwinges wegne paa then anden siide. Och vor y goer theres retthe sietthe wge dagh att møde, som for oss bewiist wor met vor sex vgers steffning, och the paa begge siider bestodt. Och tiltallet for^m Her Oluff Libbertt for^m Christiern Hardboe och Peder Lassen for noget

gotz liggendes till ett Vicarijdom, som Niels Clemetsen stiftthet och fundereth y Viborgh domkierckij, som hanum forlentt er och the holde hannem fore emodt hans forlenings breff och landztings dom, handt ther paa haffuer. Och y retthe lagde ett fundatz breff, liudendes att Niels Clemetsen haffuer stiftthetth och fundereth et Vicarijdom tiil Sanctj Nicolaj altare y then nye Capelle y Viborg domkyrcke, och tillagdt nogett gotz ther till, som er en gaardt y Rindzherrit kallis Hwolriiss, en gaardt y Vardsyssell kallis Rabeck, en gaardt y Hardsyssell kallis Gullestrup, mett noghre boder och stienhwsse vdi Wiborgh, mett saadan skiell och vilkaar, att ther skulde holdis iiij messer huer wghe for for^{ne} altar, och vigilie huer mandagh met ix lectier met iiij presther wdj for^{ne} Capelle, och giffue ther presthen aarlig wdaff xxviiij marck pendinge och j t^o smør till renthe; och ther som samme renthe icke redeligh wdkom huer Sti Michels dagh, tha skulle gotzett, samme renthe affganger, følge presthen och altarett. Ther till mett ett dom aff Viborgh landztingh, liudendis att for^{ne} Vicariedom vor for^{ne} Her Oluff Libbert till dømpt met alle syn rettighedt att haffue, nyde, bruge och beholde epther Niels Clemetsens fundatzes och vor Recesses liudelse etc., som same breffue ythermere wduiser och indholder. Och beklagett for^{ne} Her Oluff, att the haffde stedze nw vtj xij eller xiiij aar holdett hanum then halff t^o smør fore, som ther plegher att ganghe wdaff then gaardt y Gullestrup. Och satthe vtj retthe, om hand icke burde att nyde samme vicarij och renthe epther for^{ne} Fundatzes och wor Recesses liudelse. Ther till swarede for^{ne} oss elsk^e Christiern Hardbo och Per Lassen paa theris och Niels Clemetsens arffuinges wegne, att the haffde stedze epther fundatzens liudelse giffuit hanom samme renthe vndertagett then j t^o smør, som gick aff then gaardt y Gullestrup. Thi the kunde inthet sware ther till; thij att Rasmus Clemetsen tog samme gaardt fraa altarett, och haffde mageskiift then bortt en anden stedz, och mienthe ther fore icke att stande Her Oluff till retthe. Thesligeste

att thett andett gotz, som ther tillo och funderett er, thett bør them och Niels Clemetzens arffuinghe att haffue vtj theris heffdt och besiddelse och giffue presthen ther aff for^{no} aarligh renthe, och ey att være plictugh att sware hanum till then halff t^e smør, ephtherthij gaarden war ther saa fraa tagett. Ther till suarede for^{no} Her Oluff Libbertt oc satthe vtj retthe, att ephtherthij for^{no} Rasmus Clemetsen saa haffde tagett for^{no} gaardt y Gullestrop fraa samme alther och vicarie, om thett var saa logligh giordt, att thett burde att haffue machth eller ey, eller om hand burde ther fore att forkortis nogett aff hans renthe och vicariedom ephther wor recesses liudelse. Om huilcken sagh the gaff them y retthe paa bode siider. Tha ephther tiltale, giensuar, breffue, bewiisninge och ephther vor Recessis liudelse sagde wij ther saa paa for retthe: Att ephtherthij Rasmus Clemetsen saa tog for^{no} gaardt y Gullerstrup och mageskiffthe then bortt seg till gode, och ther mett formindskett Her Oluff Libbertt syn renthe: tha bør thett mageskiffth ingen machth att haffue, och samme gaardt att bliffue hoes then tjeneste, som hwn er tillagdt ephther fundatzens liudelse; och for^{no} Niels Clemetssens arffuinge att fultgiøre for^{no} Her Oluff Libbertt syn liiffs tiidt then for^{no} aarlig renthe, som hanum ther aff bør ephther fundatzens och wor recessis liudelse. Datum Otthoniæ feria 3^a post Cantate, præsentibus Erick Krumdige, Peder Ebbesenn och Mauritz Emicksenn. [1540].

23.

1541. 4de November. Tvende fynske Lensmænd tilligemed Superintendenten havde (den 25de Januar 1541) truffet en Bestemmelse angaaende Præsternes Lønning i Svenborg. Ved denne var Indtægten af S. Anne Alter i Vor Frue Kirke henlagt til Underholdning for Kapellanen smst.. Men da Sognepræsten, Hr. Hans Gaas, ogsaa benyttede denne som Kapellan ved sin Annexkirke Egense, vilde Oldermændene for S. Anne Gilde formene Kapellanen at nyde Alterets Indtægt. Dette paataltes af Hr. Hans Gaas, som fik Dom for, at Kapellanen skulde beholde den ham tillagte Indkomst.

Vor skicket for oss paa wort rettherting oss elsk^o Her

Hanss Goess sognepresth i Swinborg oc hagde i rette steffnth Mattz Persen burger ther sammestetz, som sagde seg atwere aldermandt till sancte Anne gilde, oc tiltallit hannum for handt forbiuder Capellanen tiill wor frue vdj Suynborg then renthe fore, som tilforn laa till sancte Anne alter i wor frue kircke, som hand berette ther beløber wedt xxxij m $\frac{1}{2}$ vj β , huilcken renthe oss elsk^e Erich Krumme-diig, then tiidt wor embitzs mandt tiill Nesbyhoffuitz len, Michel Brockenhus, wor embitzmandt til Nyborg, oc Mesther Jørgen Jensen, Superintendens vdj Fyen sticht, epher wor befalling hagde tillagt for^{no} Capellan til wor frue for then tieniste, handt ther giøre skulle, som nw for oss beuist wor med for^{no} godemendz breff oc sigil ¹⁾). Ther til suarit for^{no} Mattz Persen, at samme Capellan giør oc thienste till Egense kircke for Her Hanss Goess, oc mienthe, at the ey wore plichtuge atløne hannum aff samme renthe for then tienste, wdhen handt eniste wor Capellan til wor Frue. Till huilcket Her Hanss Goess suaret, at for^{no} wor frue kircke oc Egense kircke er anexeret til hobe oc handt self lønner Capellanen for then tieniste, handt giør till Egense, som handt for oss giørde beuiseligt. Tha epher tiltall, gensuar oc sagens leiglihed wor ther so paa sagt for rette, att then skick, for^{no} godemendt epher wor befalling tiill bode sogne kircker i Suynborg giordt haffuer, bør wedt magt atbliffue, och huilcken Capellan som sognepresten haffuer fest till for^{no} wor Frue kircke i Suynborg, hannum bør atnyde oc beholde al then renthe, iordt, skyldt oc hussleye, som Capellanen tiill sancte Anne alter tilforne haffdt haffuer, oc for^{no} Capellan epher for^{no} godemendz skick selluff wpatkreffue samme renthe, oc ther som for^{no} Capellan giør nogen tienniste tiill Egense for Her Hanss Goess eller hans epherkommere presther, tha skall thet were hannum fritth wndt oc tilladit, oc for^{no} Mattz Persen

¹⁾ Det her paaberaabte Brev findes trykt i Aktstykker udg. af Fyens Stifts literære Selskab. I, 117.

epther sin egen bepflichtelse atgiøre wore lensmendt oss elsk^o Jacob Hardenberg och Michel Brochenhuss regenskab for huis renthe handt ther aff wpbaaret haffuer, siiden handt belønthe then prest, som holdt messe for samme altere. Datum Ottense 6ta feria post Omnium sanctorum. præsentibus Jahan Friiss, Erich Banner, Jacop Hardenberg; Her Otte Krumpen, Michel Brockenhus oc Jacop Brockenhus. [1541].

24.

1542. 2den Maj. Herredagsdom, hvorved det afgjordes, at en Person, der var klostergiven, men som var død, inden Prøveaaret var tilende, ikke skulde regnes for Kløstermand, men gaa i Arv, som om han ikke havde været klostergiven. Sagen angik en Ludvig Schel, der var død som Novits i Ry Kloster i Sønderjylland.

Vor skicket for os paa wort retterting oss elsk^o Axell Nielsen, wor mandt oc thienner, po sin høstruis vegne po then enne, oc oss elsk^o Niels Scheel, vor mand oc tienner po then anden side, epter som the for oss aff gode mend vor indfunden, oc tiltalet Axel Nilsen po sin høstruis vegne for^{no} Nils Schell oc hans halffbroder Loduich Schell, som schulle været indgiffuen i Ry Closther, oc ther for menthe, at eptherthi han vor clostergiffuen oc hagde anamet kape oc kiil ¹⁾, at hand ey motte erffue, oc i rette lagde nogle breffue lydendes, ath handt hagde som ett-gott barn lefft sit liiff ther inne sin liffs tiidt, oc vor ther begraffuen; dog samme breff ey bemeldte, huor langtid hand ther inne vor, men han sagde, at han ther lenger vor endt præffue aar, oc ey thet anderledis kunde beuise, mett flere ord etc.

¹⁾ Betydningen af dette Ord kjender jeg ikke. Men i et Dokument fra 1560 (Aktstykker og Breve, Tillæg til Univ. Hist. 1538—1621, S. 106) omtales «enn blaa mackeer kiortel, wnder foerit medth floin keel», hvor det samme Ord synes at komme igjen i en noget anden Skikkelse. I Ped. Palladius's Forkludede Hosedjævel 1556 Bl. E 4 forekommer følgende Sted om en Udpyntning af Hosebrogen eller Buxerne: «Kilen er ocsaa vdstafferet, ligesom der hengde honning ved». Molbechs Forklaring (Dansk Glossarium S. 430) af dette Ord er neppe rigtig.

Ther till suaret for^{no} oss elsk^o Niels Schell oc berette, at then tidt hans halffbroder for^{no} Loduich Schell kom vdj Ry Closter, tha vor han ett vmyndigt barn oc vor ther nogen stundt vdj hans prøffue aar, oc førre samme hans prøffue aar vde oc forgangen vor, tha fich han pestlentze oc døde ther inde, j fierding aar epther at handt vor ther ind kommen, oc ey handt havde giortt sin eedt oc løffte i noger mode, eller hand bleff eller ey, som han her for oss mett conuentz breff strax beuiste vnder Gudz or vdgiffuet 1528, lydendis i lige mode som han berette, oc menthe ther for, at hand ey vor so clostergiffuen eller regelbunden, at han ey vell motte stande i arff som the andre systre, mett mange flere ordt thennum emellom vor. Tha epther sagens leylighed oc eptershj for^{no} Loduich Schell ey havde været i Closther sit prøffue aar tiill ende, men ther for innen døde oc aff gich, oc været vmyndig barn, [tha] handt ther indkom, oc ey havde giortt nogen eedt oc bolffre ¹⁾, epther som en Clostermandt burde atgiøre, dog han havde tagit tieris kledder, tha ssagde vy ther so po for rette, at for^{no} Loduich Schell bør at gange vdi arff so vell som the andre sødskindt, emeden han ey vor sit prøffue aar vd oc ey heller giorth edt eller løffte epter theris regels vidtagt vtj noger mode. Datum Ripis Tissdagen nest epter Sanctorum Philippi et Jacobi dag. Nærværendes oss elsk^o Her Mogens Gye, Jahann Friiss, Erich Banner, Her Jørgen Friiss, Mogens Mwnck, Per Ebsen, Jacob Hardenbiere vor mendt oc rodt, Michell Brochenhuss, Jens Tamsen oc Jens Mogensen wore mendt oc thiennere. [1542].

¹⁾ Ogsaa om dette Ord maa jeg tilstaa, at det er mig fremmed og ubekjendt.

Kirkelige Forhold i Viborg Stift, navnlig i Salling, paa Reformationstiden.

Af Adjunkt **A. Heise.**

At der paa Reformationstiden har været et usædvanlig stærkt Røre i Viborg Stift og navnlig i Sallingland, fremgaar af forskjellige Omstændigheder. Medens de sparsomme Efterretninger, man har om Reformationens Udbredelse i Danmark, ellers indskrænke sig til enkeltstaaende Efterretninger om Kjøbstæderne, ytrer Hvitfeld (S. 1399) tilfældig, at saa godt som hele Viborg Stift alt inden Frederik den førstes Død havde sluttet sig til den lutherske Lære, og samme Sted nævner han et Par lutherske Prædikanter fra Salling. Et ligesaa utvivlsomt Vidnesbyrd om det aandelige Røre i denne Egn ligger ogsaa deri, at Scenen for et af de kraftigste satiriske Stridsskrifter fra Reformationstiden — Samtalen mellem Peder Smed og Adser Bonde — netop er henlagt til Salling. Flere hidtil ubenyttede Aktstykker tyde ligeledes paa en stærk Gjæring blandt Adlen og Bønderne i denne Del af Landet, og om det end er Kirkeforbedringens verdslige Side, de omfatte, skjuler det aandelige Røre sig dog bagved. Forholdene i Salling paa hiq Tid kunde ogsaa give Anledning nok til Rivninger. Det var lykkedes Gejstligheden at komme i Besiddelse af en stor Mængde Gods i det frugtbare Land, dels ved Kjøb og Pant, dels ved fromme Gaver fra de adelige Slægter i den med Herresæder rigt besatte Egn; men nu, da Bevægelsen

først var vakt, sluttede flere af disse sig til Reformationen, som gav dem Udsigt til at faa en Del af det Gods tilbage, som deres Forfædre i sin Tid havde skjænket til Kirken. Da Ejendomsforholdene saaledes fik en ikke ringe Indflydelse paa Begivenhederne, er det ikke uden Interesse at undersøge, hvorledes det kirkelige Gods laa fordelt i Sallinglands fire Herreder, og hvem det tilhørte.

1.

I Rødding Herred havde Viborg Bispestol en af sine Hovedgaarde, Spøttrup i Rødding Sogn. Gaarden havde oprindeligt tilhørt Ridder Niels Bugge paa Hald, der havde betydelige Ejendomme i Salling. I de urolige Tider under Valdemar Atterdag og Dronning Margrete havde en af Niels Bugges Arvinger, Ridder Johan Skarpenberg til Lund, pantsat en Del Gods til Bisp Lage i Viborg, deriblandt Spøttrup Gaard og Sø og hele Rødding Sogn, og i Aaret 1404 solgte han »i Dronning Margretes og Rigsraadets Nærværelse« dette Gods til Bispedømmet. Fra nu af styredes Spøttrup af Bispens Official, der tillige synes at have faaet Styrelsen af det øvrige Bispegods i Salling under sig, og hvortil en af Sallings Præster toges; saaledes var Hr. Anders i Rødding »først Skriver og siden Provst paa Spøttrup i lang Tid, i to Bispers og 3 Provsters Tid«, og hans Nabo, Hr. Lavrids i Vejby, var ligeledes »i lang Tid Skriver paa Spøttrup og Præst til nogle Kirker, som laa dertil«¹⁾. Hele Annexsognet Krejbjerg kom ligeledes under Bispedømmet; det udgjorde fra ældre Tid et eget Birk, ind under hvilket Bisp Jørgen Fris med Kong Frederik den førstes Tilladelse i Aaret 1523 havde lagt Rødding Sogns Indbyggere, med Ret til at forlægge Tingstedet til Spøttrup. Af Herredets 8 Sogne vare saa-

¹⁾ Dok. i Viborg Stiftsark. fra 1549. Hr. Lavrids Kristensen i Vejby forekommer endnu i et Dok. af 1568. I Viborg Stiftsbog af 1690 kaldes han Hr. Lavrids Rytter, »som de ældgamle kaldte den ridendes Præst«.

ledes de to helt og holdent i Bispens Besiddelse, og i ethvert af de 6 andre Sogne laa mere eller mindre Strøgods til Bispedømmet eller Kirkerne. — Det samme var Tilfældet i de 3 andre Herreder, Harre-, Nørre- og Hønborg Herreder, hvor Bispestolen ligeledes havde spredte Ejendomme næsten i hvert Sogn. I Harre Herred var desuden Herregaarden Kjeldgaard i Selde Sogn i Bispens Besiddelse. Hertil kom i Nørre Herred Grinderslev Kloster af St. Augustins Orden, som i ældre Tid havde staaet i nærmere Forbindelse med Domkapitlet i Viborg, der oprindeligt skulde stadfæste Valget af Klosters Prior. Dette Forhold har vel kun fundet Sted saa længe, som Viborg Domkapitel selv bestod af Munke af St. Augustins Orden; men senere synes Bisperne at have tiltaget sig Overhøjhed over Klosteret; saaledes forlenede Jørgen Fris det i Efteraaret 1531 til Hans Pogvisk, hvorpaa han fik kongelig Stadfæstelse, dog med det udtrykkelige Forbehold, dersom det maatte findes, at Kronen ingen Ret havde dertil. Dette maa dog være »fundet«; thi alt 17 Marts næste Aar maatte Klosters sidste Prior Kristiern Jensen med sit Kapitels Samtykke oplade Klosteret for Lensmanden paa Skivehus, Jep Fris, en Broder til Bispen. Det var saaledes blevet en verdslig Forlening ¹⁾).

Viborg Domkapitel havde ligeledes betydeligt Gods i Salling. I Rødding Herred var St. Vincens Kirke i Lime alt ved Aaret 1150 kommet i Kapitlets Hænder, idet Biskop Svends Kapellan Henrik, som var Kanik ved Kapitlet, paa Viborg Ting i »flere Bispers, to Kongers og Erkebisp Eskilds Nærværelse« med Sognemændenes Billigelse var bleven Kirkens Præst; vel blev han senere med Vold fortrængt derfra, men i Aaret 1176 overdrog den daværende Biskop, Niels, »med Sognemændenes Billigelse« for

¹⁾ Om Spøttrup og Bispestolens Ejendomme i Salling s. Ældste Arkivreg. 2, 344—360; Hist. Tidsskr. 1, 232 ff. De originale Breve om Grinderslev Kloster meddeles som Tillæg.

stedse Kirken til Domkapitlets Provst og hans Efterfølgere ¹⁾. Da Domkapitlet 1440 blev verdsliggjort og Godset fordelt til forskjellige Præbender, blev der af Lime Kirke dannet et eget Præbende, hvortil der lagdes en Læst Korn af Lime og Aalbæk, en Læst Korn af Lem, Ramsing, Hedegaard (Balling Sogn) og Vraa (ligeledes Balling Sogn), alt i Rødding Herred ²⁾. — Besidder af dette Præbende var paa Reformationstiden en af Kapitlets katholsksindede adelige Kaniker, Mester Splid Fassi eller Fasti, der kan eftervises som Kanik fra 1532 til 1559, men som formodentlig alt tidligere har været Ihænde­haver af Præbendet; thi det er rimeligvis den samme »Mester Splyd i Viborg«, der nævnes som Jørgen Frises Foged paa Hald i Aaret 1531 ³⁾. Sin Kirke lod han styre af en Kapellan, Eske Bonde, om hvem det i Viborg Stiftsbogs Præstefortegnelse blot hedder, at »han var en Munk og faldt til Lutheri Lærdom«, og som endnu i et Dokument af 1549 nævnes som Præst i Lime. Forøvrigt lader det til at have været en daarlig Bestilling at være Mester Splids Kapellan; thi Eske Bondes Eftermand Knud Nielsen havde tidt beklaget sig for Mester Splid og Kapitlet, at han ikke kunde have Føde og Underholdning for sig og sin Hustru af det ene Sogn og af det lille Bol i Aalbæk, som han boede i. Endelig lod da Mester Splid sig »for Guds Skyld og Superintendentens og andre Dannemænds Bøns Skyld«

¹⁾ Thorkelin Diplom. 1, 37.

²⁾ Pontopp. Ann. 2, 577. Senere maa der dog være foregaaet Forandring med Præbendets Tilliggende; thi ifølge Kapitlets Jordebog fra 1625 i Vib. Stiftsark. laa den Gang til Præbendet foruden Lime Kirke 1 Gaard og 3 Huse i Aalbæk, kun 1 Gaard i Balling, 2 Gaarde og 2 Huse i Ramsing, men desuden 7 Gaarde og 2 Huse i Mundestrup i Aars Herred.

³⁾ Hvitf. S. 1356, I et Brev af 22 Juni 1532 kalder Splid Fassi sig Kanik; i et Brev af 28 Marts 1554, udstedt af flere af Kanikerne, vidner han, at han kan mindes i 32 Aar. Lige fra 1522 af maa han vel saaledes antages at have staaet i Forbindelse med Kapitlet. 1536 blev han af Kapitlet sendt til Rigsdagen i Kjøbenhavn. Rosenvinge, Gl. dske Love 4, 158.

formaa til i Aaret 1554 at love Hr. Knud Nielsen til først-kommende Mikkelsdag en Gaard i Lime Sogn ved Navn Sønderhede, som for Øjeblikket var bortfæstet til to Bønder. »Men«, tilføjes i Viborg Stiftsbog, hvori Mester Splids Brev findes indført, »saasom Hr. Knud intet siden lod søge eller anfordre om den, fik det ingen Fremgang, hvorfor den siden er henskiift og skjødet under Kaas Gods«. Først i Frederik den tredies Tid fik Præsten en af Kronens Gaarde i Aalbæk udvist til Præstegaard; indtil den Tid havde han selv maattet sørge for Bolig og fæste en eller anden Bondegaard, et Forhold, som forøvrigt var meget almindeligt i Viborg Stift i de første Tider efter Reformationen ¹⁾).

Et andet af Domkapitlets Præbender, Mødbæk eller Loldrup, havde ligeledes sine vigtigste Indtægter fra Salling. Ved Fordelingen 1440 blev til dette Præbende lagt en Læst Korn fra »Modobæk«, Dalstrup og Bysted, og en Læst fra Nittrup, »Grimsløv« og Loldrup. Præbendet maa antages at have haft omtrent samme Tilliggende paa Reformationstiden; thi ifølge Jordebogen af 1625 bestod det endnu af en Gaard i Modbæk »i Harre Herred i Salling«; i Rødding Herred laa til Præbendet 2 Gaarde i Balling By og 2 i Nytrup, Balling Sogn; i Harre Herred en Gaard i Dalstrup By, Harre Sogn; Bystedgaard og Mølle og et Bol i Bysted By, Nautrup Sogn; i Nørre Herred i Nestild By i Oddense Sogn en Gaard; desuden Loldrup, Nørlyng Herred. — Paa Reformationstiden var dette Præbende tillagt Kanik Kjeld Olufsen, et af Kapitlets betydeligere Medlemmer paa hin Tid, der alt fra 1518 af lader til at have været Domkirkens Værge, et Hverv, han delte med en anden Kanik, Mester Jens Hansen. Som Domkirkens Værge kom Kjeld Olufsen i heftig Strid med de lutherske Prædikanter i Viborg, da disse i Aaret 1529 eller 30 fik Dom-

¹⁾ Dsk Atlas 4, 707. Knud Nielsen nævnes i Dok. endnu som Præst 1571 og var det formodentlig indtil 1592; thi hans Eftermand Niels Pedersen Jul siges i Fortegnelsen at have været sin Formands Medtjener og at have været i Præsteembedet i 53 Aar; † 1645.

kirken i deres Magt og forbød Messetjenesten. Medens hans Embedsfælle, Mester Jens Hansen, sluttede sig til den luthersksindede Del af Kanikerne og billigede den i Domkirkens Gudstjeneste indførte »Reformats«, vilde Kjeld Olufsen ikke opgive sine Messer; »lange Paamindelser« hjalp ikke mod Kjeld Olufsen og et Par andre »uredelige og haardnakkede Messepræster«, hvorfor Prædikanterne højtidelig satte dem i Band. Mod Kjeld Olufsen var Forbitrelsen saa stor, at Borgerne i Viborg endog i nogen Tid fordrev ham fra Byen. Senere maa han være vendt tilbage; thi han vedblev at beholde sin Stilling som Domkirkens Værge og sit Kanonikat lige til sin Død, som indtraf den anden Februar 1557, hvorpaa Kristian den tredie lagde Loldrup Præbende til Skolemesteren ved Domskolen ¹⁾.

Domkapitlets vigtigste Ejendom ved Salling var dog Øen Fur, der regnedes med til Harre Herred. Kirken paa Fur var tidlig lagt til Domkapitlet, maaske allerede af Biskop Eskild († 1133); Gaven var bleven bekræftet af Pave Alexander 3 i Aaret 1169 og af flere følgende Paver ²⁾. Tidlig maa Kapitlet ogsaa være kommet i Besiddelse af andre Ejendomme paa Øen; thi Aar 1272 afgjorde Erkebisp Trugot under et Ophold i Viborg en Strid mellem Domprovsten og Hr. Johannes Andreæ Søn, hvorved nogle Ejendomme paa Fur tilskjødedes Kapitlet ³⁾. Dog nævnes endnu i længere Tid Adelsmænd paa Fur, saaledes i 1319 Mikkell Agisøn af Fur og 1365 til 1393 Ridder

¹⁾ Ann. f. n. Oldk. 1847, S. 134; Dsk. Mag. 1, 93; Hvitfeld S. 1332; Ny kirk. Saml. 5, 347. — Kirkeværger kaldes Kjeld Olufsen og M. Jens Hansen i et Brev af 11 Maj 1552; men den Maade, hvorpaa de jævnlig nævnes i Sager, der angaa Domkirken, gjør det utvivlsomt, at de allerede tidligt have haft dette Hverv, hvortil der efter Kapitlets Statuter af 1440 skulde tages to Kaniker (Pontopp. Ann. 2, 581); saaledes sendtes de f. Ex. i Aaret 1524 i Forening med Kantoren Niels Fris til Herredagen i Kbhvn i Anledning af Bisp Styge Krumpens Overgreb paa det Domkirken og Kapitlet tilhørende Læssø. (Efter Dok. i Stiftsarkivet).

²⁾ Ursin, Stiftsstaten Viborg S. 158; Thorkelin Dipl. 1, 24.

³⁾ Suhm, Hist. af Danm. 10, 785.

Jens Mikkelsen paa Fur. Denne Mand hørte til Krabbernes Æt, hvortil de tidligere nævnte Adelsmænd paa Fur vistnok ogsaa maa henregnes; selv er han neppe nogen anden end den Jens Mikkelsen Krabbe til «Østedholm», som i Dansk Atlas ved Aar 1400 sættes som Ejer til Østergaard (Ϸ: Nessum) i Aasted Sogn, Harre Herred, der ligger lige over for Øen Fur. Ved sin Død efterlod han Hovedgaarden Lundegaard paa Fur til sin Datter Fru Maren, medens hans Søn Mikkel Jensen Krabbe fik «Østedholm» og Nessum ¹⁾).

I Aaret 1410 oprettede Fru Maren Jensdatter et Alter i St. Mortens Kirke paa Fur for sin og sine Forældres Salighed, hvor der daglig skulde holdes en Sjælemesse; tillige skulde hendes »Trygningsdag« aarlig fejres i Fur Kirke med stor Højtidelighed af 12 Præster. Som Sjælegave skjænkede hun da til Viborg Domkapitel og Kanikebord sin Hovedgaard Lundegaard med alt hendes øvrige Arvegods paa Fur. Herved var Kapitlet uden Tvivl kommet i Besiddelse af den største Del af Øen; men herved blev det ikke. Ogsaa andre Medlemmer af Krabbernes Æt betænkte Kapitlet. 1432 indgik saaledes Niels Krabbe til Nessum en Overenskomst med Kapitlet om de Messer, som Kapitlet skulde holde i Viborg Domkirke og paa Fur, og i Aaret 1457 samtykkede Kapitlet i, at Niels Krabbes Søn Morten Krabbe til Østergaard (Nessum) og hans Arvinger skulde have Magt til at præsentere en Præst til det Alter, som Kapitlet skulde lade bygge i Viborg

¹⁾ «Østedholm» eller «Østerholm» anses i Dansk Atlas (4, 760) for at være det nuværende Østergaard; men dette hed tidligere «Nessum» (Traps Beskr. af Danm.), hvortil Jens Mikkelsens Sønneson (?) skrev sig 1410 (Tillæg 1.). «Østedholm» maa vistnok søges paa Fur, hvor der paa den østlige Side af Øen ved Vøjl findes en Holm, som endnu kaldes Slottet, hvor der er Spor af Grave og Volde (Kruse, Jydsk topogr. Selsk. Skr. 1, 378). Efter Dansk Atlas skal der ogsaa paa Fur have været 2 eller 3 Hovedgaarde; at der har været to, Lundegaard, og endnu en «curia principalis», som allerede tilhørte Kapitlet 1440, staar fast (Pont. Ann. 2, 575).

Domkirke. Dette Alter er ogsaa blevet bygget; thi endnu paa Reformationstiden holdt Erkedegnen Messer ved St. Mortens Alter i Viborg Domkirke, grundede paa Kapitlets Ejendomme i Fur; formodentlig er den sidste Rest af verdslig Ejendom, der mulig endnu kunde være tilbage paa Øen, derved tilfaldet Kapitlet ¹⁾).

¹⁾ Tillæg 1; — Pont. Ann. 2, 575 nævnes Fru Maren Nielsdatter som Stifterinde af de Messer, Erkedegnen skulde holde i Fur Kirke; man fristes herved til at tænke paa Niels Krabbes Datter, Maren Nielsdatter, gift med Jens Olufsen til Bustrup; men efter flere Aktstykker (smign. Ældste Arkivreg. 2, 224; Dsk. Mag. 6, 81) maa Jens Olufsens Hustru Maren Nielsdatter Krabbe antages at have levet endnu 1457, medens den hos Pontoppidan nævnte var død før 1440. Muligt grunder det sig paa en Fejl i Pontoppidans Afskrift, hvis Original ikke kjendes, for Maren Jensdatter. I en i Geh. Ark. opbevaret Fortegnelse over Kapitlets Velgjørere nævnes: Fru Maren af Fur; Her Niels Krabbe af Nessumgaard; Jens Olsen af Bustrup; Jfr. Bodil, •Fru Marens Datter af Fur•. — Efter Dsk. Atlas, Ældste Arkivreg., Dueholm Klosters Brevbog osv. synes Stamtavlen over Krabberne at blive følgende:

Ridder **Jens Mikkelsen Krabbe** til Østedholm (Nessum) og
Lundegaard paa Fur. 1365—1400.

1. **Mikkel Jensen Krabbe** til
Østedholm (og Nessum).

2. **Fru Maren Jensdatter**,
Lundegaard, 1410.

Niels Mikkelsen Krabbe til Nessum
(Østergaard), gift m. Kirsten Munk (?)
Fru Begge. (Dsk. Mag. 6, 81; 101).

Jfr. Bodil.

1. **Morten Krabbe**
til Østergaard
(Nessum) og senere
til Bustrup. 1445
—67. G. m. Karen
Glob.

2. **Maren Nielsdatter Kr.**
g. m. Jens Olufsen til
Bustrup, 1440? 1457?

3. **Karen Nielsd. Kr.**
g. m. Henrik Eriksen
til Blixstrup.

1. **Mogens Krabbe**
til Bustrup.

2. **Glob (Lukas) Krabbe** til Østergaard. † 1543.
G. m. Inger Eriksdatter Fasti.

Rigmarsk Tyge Krabbe
til Bustrup. † 1541.

Iver Krabbe, D. R. R., til Østergaard
og Krabbesholm. † 1561. G. m.
Magdalene Eriksdatter Banner.

Ny kirkehist. Saml. V.

Ved Domkapitlets Verdsliggjørelse 1440 lagdes Fur som Hovedindtægt til de to Prælaturer, Erkedegne dømmet og Kantordømmet. Erkedegne fik den ene Hovedgaard (curia principalis) tillige med Sognekirken og en Læst Korn, paa det Vilkaar at han paa egen Omkostning daglig skulde lade holde en Messe i Sognekirken paa Fur for Fru Maren Nielsdatters (Jensdatters?) Sjæl, desuden Øens Vindmølle, en Læst Korn af Debel, 2 Læster af »Ochels«, »Gresved« og Engelst. — Kantoren tillagdes Lundegaard med saa meget Gods sammesteds, som udgjør 1 Læst Korn, og »Vargaard« med Gods svarende til 1 Læst Korn; desuden som Vederlag for Andel i Kanikernes Fællesbord (pro mensa) saa meget Gods paa Fur, som udgjør 2 Læster Korn. — Øens Birkeret tilfaldt Erkedegne, der skulde indsætte en Birkefoged. Dog skulde de Bøder, som faldt efter andre Prælaters eller Kanikers Tjenere, tilfalde vedkommende Prælat eller Kanik selv; heraf fremgaar alt-saa, at foruden de to Prælater har ogsaa Præbenderne haft Gaarde paa Fur paa denne Tid ¹⁾.

¹⁾ Pont. Ann. 2, 575. — Efter Jordebogen 1625 angives Fordelingen paa følgende Maade: Erkedegne Kirken med jus patronatus; 7 Gaarde i Debel, 3 i Hvirp, Griselgaard, Præstegaard, 4 Gaarde i Vøjl, 5 i Engelst, Dalsgaard, 1 Gaard i Sunde; ialt 23 Gaarde, desuden 28 Huse. — Den Hovedgaard, som Erkedegne havde til Hovedbesiddelse 1440, var saaledes ikke længere til; det har uden Tvivl været det gamle »Østedholm«, som Fru Maren Nielsdatter da har skjænket til Kapitlet for sin Sjælegave; nu nævnes i dets Sted netop Gaardene i Vøjl. Navnet »Østedholm« forsvinder netop paa denne Tid. — Kantoren: Lundegaard, 4 Gaarde i Kubdal (?), 16 Gaarde i Nederby; i alt 21 Gaarde; desuden 14 Huse. Hele Øen skulde saaledes den Gang have haft 44 Gaarde og 42 Huse. »Ochels« og »Vargaard« nævnes heller ikke længere; af nuværende Steder mangle de to Madsbadgaarde og Bjerregaard, som rimeligvis har været tillagt Domkirken (Ældste Arkivreg. 2, 352, P. 14). — Ifølge en Præsteindberetning af 1651 i Stiftsarkivet havde Øen den Gang 42 Gaarde, »hvilke dog ved Kongeskatten kun regnes for 25 Helgaarde«, deriblandt 4 med 3 Fæstere i hver; desuden en Del »Tyffuegaarde« med 2 Mand i hver; 17 Steder med 1 Mand i hver. Det

Paa Reformationstiden tilhørte Øen Erkedeggen M. Anders Skovgaard og Kantoren M. Niels Fris; deres Stridigheder med Krabberne og Furboerne ville senere blive omtalte.

Naar hertil føjes, at ogsaa Kanikernes Fællesgods havde enkelte spredte Gaarde i Salling¹⁾, kan det ikke nægtes, at Adlens Gavnildhed i ældre Tid var kommet Domkapitlet saa vel som Bispedømmet rigeligt til Gode. Men hertil maa endnu føjes det betydelige Klostergods, som fandtes spredt over Landet. Navnlig ejede Dueholm Kloster paa Mors i det mindste 36 Gaarde i Salling, hvoraf omtrent de 25 laa i det kun ved Sallingsund fra Mors skilte Harre Herred. Ogsaa af dette Gods skrev en betydelig Del sig fra Krabberne. Saaledes havde Fru Maren Jensdatters Brodersøn Ridder Niels Mikkelsen Krabbe til Neesum i Aaret 1420 for Gods i Salling stiftet St. Johannis Evangelistæ og Erasmi Altre i Dueholm Kloster med daglige Sjælemesser, og medens af hans Børn Fru Maren Nielsdatter havde stiftet Sjælemesse for sig i Fur Kirke, havde den anden Søster, Karen Nielsdatter, Enke efter Henrik Eriksen til Blixstrup, i Forening med sin Broder Morten Krabbe til Østergaard og Bustrup i Aarene 1444 og 1462 givet Gods i Harre Herred for Begjængelser i Dueholm Kloster. Lignende Gaver paa Gods i Harre Herred havde Klostret faaet af Fru Else Globsdatter til Todbøl (i Ty) og af Kaaserne til Herresædet Kaas i Rødding Herred. Naar saa hertil kommer, at Mariager Kloster²⁾, St. Hans Kloster i Viborg, Ø Kloster, Asmild Kloster, Ve-

hele regnes for 41 »Decimantes» (Tiendeydere). Smlgn. Jydske Saml. 1, 385; 388—89.

¹⁾ 1 Grd. i Grinderslev, 1 Grd. og 1 Hus i Hindborg, 1 Grd. i »Veldom» efter Jordebogen 1625.

²⁾ I det mindste 6 Gaarde efter Dsk. Mag. 6, 75; 81; 83, tildels skjænket af Søstrene Maren og Karen Nielsdatter Krabbe. Paa Mors havde Klostret ligeledes en Del Gods, tildels skjænket af samme Æt.

stervig, og maaske flere, havde spredte Ejendomme i Salling, og at Kantor Jørgen Samsing i Aarhus skal have haft Gods i Skiveegnen, kan det ikke nægtes, at Sallingland, og da navnlig Rødding og Harre Herreder, har været saa overlæst med gejstligt Gods, at det ikke er at undres over, at netop den Salling Digter paa Reformations-tiden udbryder i Klager over, at ude paa Landet næsten hver By, hver Gaard, hvert Slot, Marker og Skove hører til Bispem, Øm Kloster, Mariager og Vestervig, eller til Børglums Provst, »til Munke og Kaniker her og der og til de Nonner i Kloster er«, selv om der er noget overdrevent i hans Udbrud:

»De tre Parter af dette Land
have de vel under deres Hand.
De lade sig ikke nøje med det,
de gribe flux efter den fjerde med.«

Men naar han derpaa fortsætter:

»Staar man ikke haardt imod,
de tvinge Adlen under deres Fod,
og Menigheden med; de mene
at være siden Herrer alene.
Thi raader jeg eder, som have Magt,
at I give troligen paa Agt
og hver i sin Sted forsvarer Guds Ord;
der ligger eder alle Magt paa stor.
De æde os selv, vare vi end flere,
naar vi have ikke at give dem mere.«

saa var her anslaaet en Streng, som fandt villig Anklang hos mange Adelsmænd, og hvis Virkninger ikke udebleve¹⁾).

2.

I Rødding Herred, der var saa stærkt overfyldt med gejstligt Gods, mærker man ikke videre til kirkeligt Røre paa Reformationstiden, og det uagtet der i denne Egn fandtes en Adelsmand, Væbner og Landsdommer **Jens Hvas til Kaas**, der maa anses for Biskop Jørgen Frises farligste

¹⁾ Ældste Arkivreg. 3, 610—11; 130; 165-66; 2, 373-97. Dueholms Brevbog, Indholdsfort. — Kirkehist. Saml. 2, 363.

Modstander og Reformpartiets verdslige Støtte i Viborg Stift. Det bliver derfor nødvendigt at følge hans Færd gennem disse Aar.

Herresædet Kaas ligger paa den vestlige Side af Røding Herred ved Limfjorden, i Lime Sogn, altsaa saa godt som helt omgivet af Domkapitlets og Bispesædets Ejendomme. Hvorledes Jens Hvas er kommen i Besiddelse af Kaas, er uvist; han ejede det imidlertid alt i Aaret 1523¹⁾. Allerede i Kristiern 2dens Tid, i Aarene 1522 og 23, nævnes han som »Landsdommer« i Viborg, eller rettere sagt som Bisidder i Landstthinget²⁾; thi den egentlige Landsdommer i Nørrejylland var i alle disse Aar Jens Hvasses Svoger, Mogens Munk til Volstrup, der som bekjendt spillede en fremtrædende Rolle i Oprøret mod Kristiern 2 i Forening med Hvasses to Naboer paa Spøttrup og Bustrup, Jørgen Fris og Tyge Krabbe. Til disse synes ogsaa Jens Hvas temlig tidlig at have sluttet sig; i al Fald har han undertegnet Frederik den førstes foreløbige Haandfæstning i Viborg d. 26 Marts 1523, og fra nu af viser han sig i hele denne Konges Tid som en højt betroet Mand. I Novbr. 1523 modtog saaledes »Væbner Jens Hvas til Kaas« i Forening med Ridder Niels Høg til Eskjær paa Kongens Vegne

1) Endnu 1508 nævnes (Ældste Arkivreg. 3, 189) som Ejer af Kaas Thomas Jensen Kaas til Damsgaard paa Mors. Hans Søn var den Mogens Thomesen til Damsgaard, som Kristiern 2 i Aaret 1522 lod grave op af Graven og hænge, fordi han tidligere havde gjort sig skyldig i flere Misgreb; men han synes ikke at have været Ejer af Kaas.

2) »Landsdommer« kaldes Hvas i et Brev i Suhms N. Saml. 1, 385 (1523); men Forholdet fremgaar tydeligt af Dueholms Brevbog S. 99 (Jan. 1522). Før Reformationstiden var der kun én egentlig Landsdommer i Nørrejylland; de øvrige, der nævnes som »Landsdommere« ere kun Bisiddere (Assessorer) i Retten. Dette er formodentlig Grunden til, at Jens Hvas i officielle Dokumenter fra Fr. 1stes Tid aldrig kaldes eller kalder sig selv Landsdommer (kun Hvitfeld S. 1356 ved Aaret 1531), hvorimod Mogens Munk stadig kaldes med den officielle Titel. 1534 faar Jens Hvas af Kristian 3 en fornyet Udnævnelse til Bisidder.

den Sum Penge, som Viborg Domkapitel skulde udrede i Landehjælp af sine 3 Kirker paa Læssø ¹⁾, og af lignende Kvitteringer fra de følgende Aar ses, at Jens Hvas ikke blot selv har haft Hind og Uldborg Herreder i Ribe Stift i Forlening af Kronen, men ogsaa paa Kongens Vegne har modtaget den Landehjælp af Kirker og Klokker, som andre have haft at indkræve i deres Forleninger, saaledes i Aaret 1532 af Mogens Løvenbalk til Tjele for Nørlyng Herred, 1529 af Bisp Styge Krumpen for Ørum Len og af Jep Fris for Skive Len, men navnlig i Aarene 1525 til 29 af Bisp Jørgen Fris for Mors og Fjends Herred, som denne Mand havde i Forlening af Kronen,, saa vel som af Bispens Official paa Spøttrup, Hr. Ib Lavridsen, for Landehjælpen af Bispedømmets Tjenere i Salling ²⁾. Dette er nu vel i og for sig kun verdslige Sager; men samtidig hermed blev Jens Hvas, da Kongen mere bestemt traadte op som Reformationens Beskytter, netop benyttet til at fremme denne Sag i Viborg. Da Kongen saaledes ved Brev af 3 Februar 1529 tillod Borgerne at nedrive Byens overflødige Sognekirker og Kapeller, var det til Jens Hvas, at de fik Befaling at levere Halvdelen af Blyet og Klokkerne, ligesom han ogsaa paa Kongens Vegne skulde have Tilsyn med Sortebrødreklostret og hvad dertil hørte; dette maa altsaa allerede den Gang være kommet i Kongens Besiddelse og var formodentlig allerede rømmet af Munkene, medens Jens Hvas kort efter tog sin Bolig der ³⁾.

At Borgerne i Viborg ikke tøvede længe med at benytte sig af Tilladelsen til at nedrive Kirkerne og Kapellerne, er klart. Da Kongen udstedte dette Brev, var Jens Hvas imidlertid ikke i Viborg; men man har endnu et Brev af ham fra Viborg af 7 Marts, og den 17 Marts klager Jørgen Fris

¹⁾ Hvasses og Høgs Kvittering i Stiftsarkivet (Læssø, Pakke 6, Nr. 6).

²⁾ Reg. over alle Lande 1523-33 fol. 104; Geh. Arkiv. top. Saml. Viborg Nr. 207 b-210 c.

³⁾ Brevet til Viborg Borgere hos Ursin S. 30; smlgn. S. 153; Annaler f. nord. Oldk. 1847, S. 124.

i et Brev fra Spøttrup til Kongens Kansler over Kirkernes Nedbrydelse; i denne Mellemtid maa Forstyrrelsen altsaa være sket; og det er ikke usandsynligt, at Jens Hvasses Tilbagekomst til Byen kan have fremskyndet Sagen, og at Bispens Bortrejse til Spøttrup maaske ogsaa kan have sin Grund heri. Men samtidig hermed trak et andet svært Uvejr op over Jørgen Frises Hoved, hvori Jens Hvas ogsaa kom til at tage væsentlig Del. Jørgen Fris havde, som ovenfor omtalt, Mors og Fjends Herred i Forlening af Kronen som Pantelen; men han indestod med en betydelig Del af Afgifterne til Kronen, og det var meget svært at faa ham til at aflægge ordentligt Regnskab. Kongen havde tidt beklaget sig for Rigsraadet over Bispens Adfærd, navnlig paa Herredagen i Nyborg Juli 1528, hvor Bispen i Rigsraadets Nærværelse havde lovet at ville gjøre Kongen Rede og Regnskab for de Skatter, han havde opbaaret paa Kongens Vegne, inden nærmest følgende St. Mikkelsdag; skete det ikke, skulde Kongen tage de Len, Bispen havde i Pant af Kronen, indtil han aflagde Regnskab. Bispen sendte da ogsaa en Vikar ved Domkirken, Her Jens Nielsen, og Mathias Lavridsen til Gottorp med Regnskab og 543 fl i Penge ¹⁾; men ved Regnskabets Opgjørelse viste det sig, at Bispen skyldte 2553 fl og 4 β . Det blev da aftalt, at han skulde sende en Tilstaaelse om at være denne Sum skyldig og betale den til førstkommende Omslag. Brevet

¹⁾ At Jens Nielsen har været i Gottorp ved Mikkelsdagstid, fremgaar ogsaa af følgende Kongebrev: »Her Jens Nielsen, Vicarius i Viborg, flk Brev, at han skal nyde og beholde hans Livstid Sancti Laurentii Kapel udenfor Viborg med Kirkegaarden udi sin Længde og Brede, som den indstønet og indhegnet er, at bruge til sit Nytte. Gottorp, Fredag efter Mikkelsdag 1528; Rel. dominus rex per se« (Reg. over alle Lande 1523-33, fol. 56). Det lyder som en Begyndelse paa Kirkernes og Kapellernes Forstyrrelse. Vikar Jens Nielsen sluttede sig 1530 til Reformpartiet i Kapitlet; efter Reformationen var han tillige Præst til Rødding Kirke i Nørlyng Herred; som saadan nævnes han endnu i et Dok. af 28 Marts 1554; han havde da været Vikar i 50 Aar.

kom, men var unøjagtigt, hvorfor Kongen sendte ham det tilbage; men Pengene kom ikke til Omslaget. Desuden beklagede Kongen sig over, at Bispen stod tilbage med den Hjælp, »Rigsraadet tilsagde Kongen det Aar, man gav 10 ŷ af hver stor Læst Korn og 3 Mark af hver Td. Smør«, hvilken Bispen selv regnede for 300 ŷ ; med 292 Gylden i Guld »for det Hold, han skulde have holdt kgl. Maj. i Rold (en By i Hinsted Herred) og som han ikke holdt«; med den næstsidste Landehjælp af Fjends Herred og Mors, som skulde være skikket til Kolding, men hvoraf ikke en Skilling kom; med Hjælpen af Kirkerne, »da Lejren stod for Kjøbenhavn«; med Klokkerne fra Mors og Fjends Herred; desuden havde Kanik Johan Wulf i Ribe opladt Kongen al den »Pene og Fald«, som han havde med Bispen i Viborg for den Trætte, som var imellem dem, hvilket beløb sig til 5000 ŷ Lybsk. Desuden havde Bispen lovet, at hans Svende skulde komme til rette Tid »paa den Rejse til Hessen«; men der var ingen kommet; de andre Bisper havde »fornøjet« Kongen for den Rejse, undtagen Bispen af Viborg. — For at bringe Sagen i Orden rejste den kongelige Rentemester, M. Kristiern Hvid, der selv var Medlem af Kapitlet, ved Midfastetid 1529 til Viborg; det lykkedes ham imidlertid kun at faa et ringe Beløb — 522 ŷ — af Bispen og intet Regnskab; Bispen paastod, at han havde betalt til Jens Hvas, siden hans Bud var i Flensborg, 800 ŷ af Restancerne og desuden al Landehjælpen af Mors og Fjends Herred, lige som han ogsaa havde leveret ham »klare Registre« herover; men Jens Hvas benægtede baade personlig til Kristiern Hvid og skriftlig til Kongen at have modtaget mere end 100 ŷ før Jul og 300 ŷ nu sidst i Jul samt dertil 200 ŷ af Landehjælpen af Mors og Fjends Herred; det var alt; Registre havde han ikke set noget til. Dette indberettede baade Kristiern Hvid og Hvas til Kongen ved Breve af 7de og 13de Marts; Kristiern Hvid tilføjer i sit Brev, at Bispen havde lovet at sende Bud til Spøttrup efter Penge; det Bud skulde sikkert være i Viborg

Midfaste Søndag, men endnu Tirsdag derefter var hverken Bud eller Penge kommet, hvorpaa Rentemesteren forlod Viborg. — Under denne Søgernes Stilling søgte da Jørgen Fris ved et Brev fra Spøttrup af 17 Marts at indvirke paa den kongelige Kansler Klavs Gjordsen. Brevet er meget langt og fuldt af Udflugter, men ret karakteristisk for Bispen: »Han havde sendt Bud til Spøttrup efter 325 ŷ (!), som Mester Antonius ¹⁾ havde hos sig; M. Antonius havde allerede før Fastelavn skullet levere disse Penge til Jens Hvas; men da han kom til Byen, var Jens Hvas bortrejst; i de samme Dage var M. Antonius over Hals og Hoved rejst til Fyen i Anledning af sin Faders Død; Kisten med Pengene havde han overgivet til en af Bispens Folk, Povl Stisen; men Nøglen til Skrinet var ikke tilstede. Povl Stisen var nu paa Mors for at indføre »denne nye Færge» og udpante Restancerne af den sidste Skat; thi Morsingerne havde tilforn det Paaskud, at de hverken vilde give Kongen eller Bispen noget; før de fik samme Færge i Sundet. Jens Hvas vilde ikke modtage Skatten fra Mors, før Registret fulgte med; nu har Bispen baade Register og Penge tilstede, hvad enten han skal sende dem til Kolding eller andetsteds, hvorpaa han ønsker Svar tilbage med Buddet. Han kunde ikke skaffe baade Register og Fogeder tilstede paa tre Dage, og M. Kristiern Hvid handler, som Kansleren selv véd, ikke meget paa Bispens Bedste, osv.« — Det kan man kalde klar Besked: tidligere havde Bispen skrevet til Kansleren, at han havde overgivet »klare Register« over Landehjælpen fra Mors og Fjends Herred til Jens Hvas; nu indrømmer han altsaa, at han har dem endnu! Med andre Ord, han indrømmer i Virkeligheden i dette Brev, at han tidligere

¹⁾ M. Antonius Bryske, den senere bekendte Rigens Kansler, var i disse Aar Jørgen Frises Kansler (Rosenv. Gl. dsk. Domme 2, 69); af et Brev i Stiftsark. af 1535 ses, at han var Indehaver af Ravnstrup Præbende ved Viborg Kapitel; hans nedenfor nævnte Fader, Ejler Bryske til Langesø i Fyen, døde i disse Dage.

ligefrem har løjet! Dog, det bedste Argument har han gjemt til sidst: Han havde overgivet Kristiern Hvid en Ganger, som han havde lovet Kansleren, men som han ikke vilde modtage; Bispem vil da sende Kongen den, og han vil vist ikke laste den! Siden 14 Dage før Mikkelsdag paastaar han at have ladet betale 1466 Ɔ af Restancerne, og hvis det ikke findes, at han har lagt 1000 Ɔ ud af sine egne Penge, vil han aldrig staa til Troende for nogen Dannemand osv. — Efter alle disse Udgydelser klager han over Kirkernes Nedbrydelse i Viborg og beder Kansleren paavirke Kongen i den Sag.

Disse Udflugter kom imidlertid for sent. Allerede den 18 Marts havde Kongen sendt Klavs Gjordsen Kristiern Hvids og Jens Hvasses Skrivelser og afæsket hans Erklæring i Sagen, hvorpaa Kansleren under 20 Marts svarede tilbage, at Kongen vistnok vil mindes, at det blev besluttet i Overværelse af Mogens Gøje og Erik Banner, at dersom Bispem ikke »forenede sig« med Kristiern Hvid paa Kongens Vegne inden Midfaste, saa at Kongen kunde erholde sin Betaling, vilde Kongen lade udgaa Følgebrev til Kronens Bønder og Tjenere i Fjends Herred og paa Mors, at de skulde svare til Jens Hvas paa Kongens Vegne, samt Brev til denne om, at han skulde modtage disse Len og gjøre Regnskab for Landgilde og Afgifter, som han skulde lade føre til Sortebrødrekloster i Viborg og holde der tilstede til Kongens Bedste. — Under disse Forhold hjalp det ikke, at Bispem under 4 April skrev et Brev til »sin kjære Frænde« Mogens Gøje og bad ham tale hans Sag hos Kongen, idet han sluttede med at tilbyde »at være Hofmesteren til Tjeneste af sin Formue saa yderlig som hans egen Broder«; thi nogen Tid efter beklagede Jørgen Fris sig over, at Jens Hvas har »med fremmede udlændske Krigsfolk indtaget hans Kronlen og Pant med Vold og Magt«, hvortil Kongen imidlertid svarede, at det havde Hvas gjort efter hans Befaling. Ved samme Lejlighed fremkommer en ny Klage over Jørgen Fris, at han ikke vilde

give Svende »til denne norske Rejse, nu tilstunder«, idet han beraabte sig paa, at han ikke havde Kronens Len; men Kongen mente, at han lige saa godt burde det som de andre Bisper, der ikke havde Kronen¹⁾. Ved Tyge Krabbes Mellemkomst blev dog dette Spørgsmaal afgjort saaledes, at Bispen istedenfor Svende skulde give 300 rhinske Gylden.

Under disse Forhold fandt Bispen det rigtigst at begive sig til Kongen selv. Ved et Brev fra Kjøbenhavn af 24 Juni gjør Jørgen Fris vitterligt, at han efter det Regnskab, Kongen nu har gjort her i Kjøbenhavn, er ham skyldig 7238 ŷ 12 β danske Penge samt 292 rhinske Gylden i Guld, hvilken Sum Bispen nu kvitter i de Penge, hvorfor han har Fjends Herred og Mors i Pant; lyder Pantebrevet paa en højere (?) Sum, forpligter han sig til at levere Pantebrevet og Lenet igjen til Kongens »Fuldmægtig, som derpaa Befaling haver« (o: Jens Hvas), i Viborg St. Marie Magdalene Dag (22 Juli) og at tilskikke ham Summen; tillige skal han til samme levere al Lenets Landgilde, Skyld osv. for dette Aar. — Der udstedtes da samme Dag et nyt Følgebrev til Kronens Bønder i Fjends Herred og paa Mors om herefter at være Bisp Jørgen Fris hørige og lydige og give ham deres aarlige Landgilde og alt andet, de ere Kronen pligtige²⁾. Han var altsaa foreløbig atter kommet i Besiddelse af Lenene; men — Betingelserne holdt han ikke; Pantebrevene kom han ikke med; thi i et Brev

1) Kong Frederik havde i Sinde at gjøre sin Kroningsrejse til Norge i Aaret 1524; deraf blev intet; derimod afrejste Hertug Kristian til Norge 30 Juni 1529. (N. dsk. Mag. 5, 309; Hvitf. S. 1315.) Det er denne Rejse, her maa menes; paa Herredagen i Kbhvn 1530 beklagede Prælaterne sig ogsaa over, at hans Naade til tvende Rejser (til Hessen og Norge) havde fanget mærkelig stor Hjælp af Bisper og Prælater (N. dsk. Mag. 5, 314). Der er derfor ingen Grund til med afd. Prof. Becker at henføre den endelige Afregning med Bispen (Top. Saml. Viborg; G. Ark. Diplomatarium) til 1532. Til Norges-toget 1532 stillede Bispen et Skib. (Dok. i Vib. Stiftsarkiv).

2) Geh. Ark. top. Saml. Viborg, Nr. 211—218 b.

til Kongen af 1ste September 1530 ytrer Jens Hvas, at Bispen er stævnet med Rigens sex Ugers Stævning at skulle møde for de Pantebreve paa Mors og Fjends Herred; Bispen agter at forhale Sagen og Rigens Dele til første Herredag, hvilket ikke er Kongen gavnligt; han beder derfor Kongen at skrive til Rigskansleren Niels Henriksen (Arenfeld) om at give endelig Dom paa Sagen, naar den forekommer, og ikke at opsætte den til nogen Herredag ¹⁾. Hvorledes det nu end forholder sig hermed, er saa meget vist, at Øen Mors senere ikke var i Jørgen Frises Besiddelse, men i Jens Hvasses; thi denne har i sit eget Navn i Maj 1532 faaet Kvittance for at have overleveret Kronen »404 Lod Sølv af Mors« ²⁾, og det lader til, at Kongen har grebet til Repressalier; thi St. Matthei Apostoli Aften (20 Septbr.) 1531 fik Jørgen Fris Brev, at han nu havde stillet Kongen tilfreds »for hvis Besætning som vi (Kongen) havde gjort paa Stalvig Gaard og Gods, liggendes paa Lugtenæs i Aabenraa Len«, hvorfor Kongen afstaar sine Rettigheder i den Anledning ³⁾. Om Stalvig Gaard førte Jørgen Fris som bekjendt en langvarig Proces med Ove Lunge til Tirsbæk; Sagen var netop paa ny for Viborg Landsting 1531, ved hvilken Lejlighed Jørgen Fris beskyldtes for at have fremlagt et falsk Brev for Retten; Sagen kjendes kun ufuldstændigt af Hvitfelds Beretning (S. 1356), som omtaler en Sum Penge, der deponeredes hos »Landsdommer« Jens Hvas; muligt staar det i Forbindelse med denne Sag.

Det er ikke noget lysteligt Indtryk, man i denne Sag faar af Viborg Biskop; kan det maaske ikke nægtes, som

¹⁾ Anf. Sted Nr. 228.

²⁾ Reg. over alle Lande 1523—33 fol. 104. — Et andet Bevis (fol. 105) fortjener at meddeles: »Her Jens Matsse'n fick presentatz paa Aelstedt kircke vtij Maarss per resignacionem domini Nicolai Sommer, vltimi possessoris, daag att hanndt schall predicke ock forkynde saagnefaalckett thett hellig euangelium effther thendt nye formulerees indeholdelsse. Datum Haffnie feria quarta post. dim. apost. an. etc. mdxxxij. Rel. Jens Huass till Kaas.«

³⁾ Reg. over alle Lande, 1523—33, fol. 95.

han selv slaar paa, at han har haft med Mænd at gjøre, der ingenlunde have taget lempelig paa ham, saa synes han paa den anden Side heller ikke at have fortjent lempelig Medfart. Under hele Sagen har han kun tomme Udflugter at holde sig til eller Skjænk og Gave at byde for at faa Sagen fremstillet for Kongen i et for sig gunstigt Lys; det eneste, han beraaber sig paa, hvori der kunde være nogen Grund til Lempe, er Paastanden om, at han ikke kunde faa en Del af Restancerne inddrevne af Beboerne; men det er kun en Paastand, som ikke synes at være tagen til Følge, og om hvis Rigtighed man har Ret til at tvivle lige over for en Mand, hvis Ord bevislig ikke altid vare til at stole paa. Dog, det var ikke sidste Gang, at han søgte at bruge slige Midler ¹⁾.

Imidlertid gik Reformationen sin ustandsede Gang i Viborg, og stadig benytter Kongen sig af Jens Hvasses Hjælp. Midt under Striden med Jørgen Fris kom saaledes et Kongebud til Kapitlet om at lade Rentemesteren Kristiern Hvid oppebære sine Indtægter som residerende Kanik, uagtet han skulde drage om i Riget i Kongens Ærinde og saaledes ikke kunde residere ved Domkirken — et Forlangende fra Kongens Side, der forøvrigt aldeles stred mod Kapitlets Statuter —; Kapitlets Svar skulde tilkjendegives »vor Mand og Tjener« Jens Hvas paa Kongens Vegne ²⁾. I Slutningen af 1529 modtog han paa Kongens

¹⁾ Følgende Brudstykke af et Brev fra en adelig Dame (til Kongen?), der findes i Geh. Ark. sammen med de øvrige Breve om denne Sag, staar maaske i Forbindelse hermed og giver et Indblik i Tidens Voldsomhed: »Item thet er tiith effthr^{ne} gwoss, primo iij gordhe opa Agger i Morss, ij gordh i Seylstrop i Tiid (Ty), ien bwll i Skioldborgh, j bwll i Tyeldstet, ien gordt opa Hansthollem, ien lest kloren i Syellen (?), som hand soldhe aff myt for then skadhe, han kom y for Wyborigh bijspdom, som ethryss nad wydh wel sielfue . . . alle myn døttres kleder och myn eghen kleder och theyyss smyck, gwldh och søll och iij møller, som ligher i Morss«. (Topogr. Saml., Viborg Nr. 210 c.).

²⁾ Kongebrev af 6 Maj 1529 i Stiftsarkivet »Domkapitlet«.

Vegne og efter hans Befaling Klenodier og Inventarier fra Graabrødreklostret i Viborg og var saaledes formodentlig alt den Gang paa Kongens Vegne Ihænderhaver af Byens to Tiggerklostre. Bestemttest traadte dog Jens Hvass op som Reformpartiets Beskytter det følgende Aar under de stormfulde Opløb mod Jørgen Fris i Anledning af Messetjenestens Ophør i Domkirken og den i Domkirkens Gudstjeneste foretagne Reform. Selve Sagen er imidlertid bleven saa grundig behandlet af afdøde Registrator Knudsen i »Annaler for nordisk Oldkyndighed 1847« og senere af andre, at vi her kun behøve at holde os til selve Jørgen Frises og Jens Hvasses Deltagelse i dette Oprin.

At Biskop Jørgen Fris i Marts 1529 opholdt sig i nogle Dage paa Spøttrup, og at Borgerne i Viborg benyttede sig af hans Fraværelse og af Jens Hvasses Nærværelse i Byen til Kirkernes Forstyrrelse, er ovenfor omtalt. Denne Gang lader dog Bispen til at være vendt tilbage til Byen; thi sit ovenomtalte Brev af 4 April til Mogens Gøje har han dateret fra Viborg; men ret længe er han neppe bleven der; thi senest i Slutningen af 1529 forlagde han sin Residens til Hald Slot ¹⁾. Behageligt kunde Opholdet i Viborg heller ikke være for ham; han klager selv over, at Borgerne i Viborg hele tre Gange have overfaldet ham med Vold og Magt. Sidste Gang, han sigter til, var d. 26 August 1530, da Bispen var kommen til Byen i Anledning af en privat Sag med den lutherske Borgemester Peder Trane og Hornum Herreds Sandemænd. Det Rygte havde da udbredt sig, at Bispen skulde have samlet et stort Antal Bønder fra Salling, foruden sine egne Hofmænd, for at fejde mod Borgerne. Det var dette Rygte, som fremkaldte et bevæbnet Opløb af Borgerne mod Bispen; Rygtets Sandhed benægtede Bispen paa det bestemteste i Overværelse af nogle Adelsmænd, deriblandt fra Sallingegnen Lars Skel

¹⁾ Tiden fremgaar af Ældste Arkivreg. 2, 295, Nr. 31 o. fl. St.

til Jungetgaard og Niels Kaas til Staarupgaard i Nærheden af Skive; men det var kun med Nød og neppe, at disse Mænd i Forening med Landsdommer Mogens Munk som Fredsmæglere fik Opløbet standset, idet der blev lovet Bispen Fred til Mikkelsdag, at han imidlertid kunde indberette Sagen til Kongen. Dette gjorde Bispen ogsaa under 1 September. Ikke mindre end to Breve skrev han paa denne Dag til Kongen; i det første — trykt hos Münter, «Reformationshistorie» 2, 711 — klager han over, at Borgerne i Viborg havde »indtaget« Domkirken og røvet Præsterne Kalk og Disk, samt klager over Opløbet den 26 August, idet han tillige sender en Beretning om Opløbet, afgiven af de omtalte Adelsmænd; det andet Brev er rettet mod nogle Kaniker, Her Jakob (Hansen), Mester Jens (Hansen) og Her Kristiern Stub, som havde deltaget i Opløbet i deres Harnisk, imod den Ed og Troskab, de havde svoret ham. Ogsaa dette Brev er aftrykt hos Münter (a. St. S. 709); men da det er unøjagtigt aftrykt, gives her et Uddrag deraf efter Originalen, tilmed da dette Brev er meget karakteristisk for Bispens Tænkemaade: Den ene af dem, Kristen Stub, er en Søn af Peder Stub, der har rømmet Riget for at slutte sig til Kong Kristiern, hvorfor Kongen ogsaa tidligere har givet »Skyfling« over denne Kristen Stub. Baade han og de andre, som ere fødte af Bønderfolk, bruge alle de Lemper, de kunne, for at vække Oprør mod Kongen og Riget. Bispen beder derfor Kongen om Tilladelse til at maatte sætte dem tilbørlig til Rette for saadant Forræderi; da skal han nok »fly Kongen det at vide,« og han skal nok fly det saaledes (ved Pinebænken?), at hans Naade ikke skal have Skade deraf; han beder da om at faa hans Naades Befalingsbrev i denne Sag til de to Bisper udi Aars (Niels Klavsen og Ove Bilde), Her Mogens Gøje og Her Erik Eriksen (Banner), om de (s: Kanikerne) have handlet saa ærligt, at de bør nyde nogen Forlening af ham, og hvis deres

Forleneringer dømmes Bispnen til, vil han igjen forlene dem alle til Kongens Skrivere i Kancelliet ¹⁾.

Brevet er snildt nok anlagt, idet Bispnen stillede Kristiern den 2dens frygtede Navn op som et Skræmmebillede, og idet han til Slutning anvendte sit gamle Middel, Bestikelsessystemet; thi anderledes kan man ikke opfatte hans Tilbud om at forlene de foregivne Forræderes ledig blivende Kanikedømmer til Kongens Skrivere. Saa dybt var Biskop Jørgen Fris sunken, at han maatte gribe til dette mislige Middel, uagtet han som katholsk Prælat burde have betragtet den Slags Kaniker som de allerfarligste; thi der er maaske intet, der mere har svækket Kapitlets Modstandskraft mod Reformationen, end den Omstændighed, at en Del af Prælat- og Kanikepladserne vare besatte med kongelige Skrivere, der — til Trods for Kapitlets Statuter — selvfølgelig ikke kunde residere ved Kirken ²⁾. Borgerne

¹⁾ Geh. Ark. top. Saml, Viborg Nr. 225; i Münters Aftryk ere Ordene »udi Aars« udfaldne, hvorved hele Stedet er blevet dunkelt; »Skriver« skal rettes til »Skrivere« m. m.

²⁾ Viborg Kapitel bestod af 3 Prælatdømmer og 12 Kanikedømmer; heraf vare følgende kgl. Sekretærer: 1) Provsten Kristiern Pedersen (1529—47), 2) Mester Hans Wenck, Sekretær hos Kristiern 2; blev Kanik 1521; 3) M. Anders Glob (Hjarbæk [Vorde] Præbende); 4) M. Kristiern Hvid; 5) den forhenværendelundske Erkebisp Jørgen Skodborg havde ligeledes beholdt sit Præbende ved Kongebrev af 1528 (Knudsen, Joach. Rønno S 40); en Trediedel af Kapitlet var saaledes til Stadighed borte. 6) Kantor Niels Fris, 7) M. Jens Hansen, 8) Jakob Hansen, 9) Kristen Stub og 10) Mathias Klemensen vare lutherske (Aktstykket hos Münter 2, 721); det samme var Tilfældet med: 11) Her Søren (Ann. f. n. Oldk. 47. S. 137, i alt 6; der blive da kun 4 tilbage, som kunne antages at have været tilstede under Optrinene 1529 og 30, nemlig 12) Erkedegnen M. Anders Skovgaard, 13) Kjeld Olufsen (Loldrup Præbende), 14) M. Splid Fasti (Lime Præbende), 15) M. Antonius Bryske (1535 Ravnstrup Præbende; 1529 Jørgen Frises Kansler), og af disse maa endda den sidste, der ligesom Kristen Stub havde studeret i Vittenberg (N. kirk. Saml. 1, 462) og som der viste Interesse for det nye Testaments Oversættelse paa Dansk (Brun, Aarsberetn. fra Kongens Bibl. 1, 327), antages for at staa Reformpartiet nærmere end Katholi-

og Kanikerne derimod henvendte sig til Jens Hvas, der samme Dag som Bispen — 1 Septbr. — ikke skrev mindre end tre Breve til Kongen. I det første, der er aftrykt i Annaler for 1847 S. 136, ses vel, at Jens Hvas havde været fraværende, da Borgerne og Kanikerne paa egen Haand foretog Forandringen med Gudstjenesten i Domkirken; men uvidende om, hvad der vilde ske, har han vist neppe været, da Borgerne under deres Strid med Bispen og i deres senere Skrivelse til Kongen beraabe sig paa et Kongebrev, hvis egentlige Indhold imidlertid er ukjendt. Borgerne havde da bedt Jens Hvas om at tale deres Sag for Kongen, »at samme Reformats maatte fange Fremgang og blive ved Magt indtil første almindelige Herredag og da at formere eller formindske efter Kongens eget og Rigsraadets Tykke«. Jens Hvas beder da Kongen at betænke Sagen vel, »agtendes, hvad derudaf komme kan i Fremtiden, saa at hvad nu i saa Maade forhandles og gjøres skulde, maatte blive væragtig, redelig og kristelig til god Samdrægtighed, Salighed og eders Naade og eders Naades Børn til Gavn og Fredsommelighed«. Kanikerne begjære desuden, at de maa nyde deres Gods og Rente uforkrænket, saa længe indtil de kaldes i Rette for Kongens egen Person, og det bliver dem der løvligt fradømt«. Af lignende Indhold er derpaa selve Borgernes Brev til Kongen af 2den Septbr.; det er i Virkeligheden et Svar paa Bispens Forsøg paa at faa i det mindste den foreløbige Undersøgelse mod Kanikerne i sin Haand; men bestemtest fremtræder dette i Kanikernes og Vikarernes Brev, som de samme Dag tilsendte Kongen ved Udsen-

kerne. Desuden var M. Mogens Kaas •til Torupgaard• Kanik i Viborg ved sin Død 1543; han døde ugift og testamenterede Domkirken sit Bibliothek (Testamentet i Stiftsarkivet); han lader til at have været oprigtig Katholik; om denne Mand, der tillige var Kanik i Ribe, alt 1530 har været Kanik i Viborg, tør jeg ikke afgjøre; i saa Fald maatte en af de andre udgaa, mulig M. Hans Wenk, hvis Navn jeg ikke har truffet uden 1521.

dinge af deres Midte tillige med en Afskrift af selve den foretagne «Reformats», idet de bede om, at det Gods og den Rente, som hidtil har ligget til ugudelige Messer og anden unyttig Tjeneste, maatte anvendes til ret Gudstjeneste med »Lexer i den hellige Skrift«, »forbydendes hver Mand, gejstlig eller verdslig, hvo de helst ere eller være kunne, herudi os at forhindre eller overfalde paa Personer eller Gods i nogen Maade,« hvorimod enhver, som har Tiltale til dem i den Sag, bør tilholdes at tiltale dem for Kongens egen Person og Rigsraadet; de bede derfor Kongen om »ikke at lade sig herfra afraade eller afvende af Nogen, som for sin egen Vilds Skyld kun lidet agter Guds Ære og Menneskenes Salighed«¹⁾.

Det lader heller ikke til, at Kongen har taget mindste Hensyn til Bispens Beskyldninger; i det mindste vedblev Jakob Hansen og M. Jens Hansen at være Kaniker lige til deres Død²⁾; Kristen Stub har jeg rigtignok hidtil ikke truffet senere omtalt i Kapitlets Breve; men det kan være en Tilfældighed, som intet beviser. Derimod gennemførtes Kanikernes Forslag om Reformatsens Indførelse og Sjølegavernes Anvendelse til Bestridelse af Gudstjenesten; thi der findes endnu i Stiftsarkivet Kvitteringer fra Byens Præster, hvori de bevidne, at de have modtaget Penge af Kapitlet for Gudstjenestens Besørgelse, »siden de ugudelige Vinkelmesser bleve nedlagte«.

¹⁾ Kanikernes og Vikarernes Brev hos Münter a. St. S. 716, Originalen i Geh. Ark. (top. Saml. Viborg Nr. 229) er forsynet med 9 Segl, altsaa tre flere, end der er Navne under selve Reformatsen (nml. Niels Fris, de 4 ovenfor nævnte Kaniker og Vikaren Jens Nielsen); hvem de 3 ere, der senere have sluttet sig til, er uvist, muligt nogle Vikarer; ellers vilde man komme til det Resultat, at Anders Skovgaard og Kjeld Olufsen havde staaet ene tilbage.

²⁾ Mester Jens Hansen døde 2 Septbr 1558 (se foran, S. 350). Jakob Hansen omtales som død i et Brev af 1 Febr. 1550, men skildres i samme Brev allerede ved Aarene 1540 som »en gammel skrøbelig Mand, der intet Steds kunde møde og svare for sine og Kapitlets Tjenere«.

I det andet Brev, som Jens Hvas samme Dag sendte til Kongen, omtaler han ligeledes Kapitlets Anliggender paa en saadan Maade, at det er utvivlsomt, hvorledes han selv opfattede Reformsagen. Kaniker og Kapitel i Viborg, hedder det, have en Toft strax Nord for Byen, St. Lavrids Løkke, som nu i Aar har ligget øde, dem uden al Gavn, hvilket formodentlig fremdeles vil blive Tilfældet. Da der slet ingen Jord eller »Brugelighed« er til Kongens Gaard i Viborg, ønsker han tilbage med Buddet Kongens Brev til Kapitlet om at unde og oplade Kongen denne Løkke, »eppter tii thenne effwentywr, skick oc regementt eblandt thette folck kommen er, thette kand være ethers nade en stoer gaffn«. Man ser, at han tager Sagen ganske praktisk. — Det er i samme Brev, at han omtaler Bisp Jørgens Forsøg paa at forhale Sagen om Fjends Herred og Mors for Rigens Kansler; i det tredie Brev af samme Dag anbefaler han varmt Kantor Niels Fris til Kongen i Anledning af en Strid, som denne netop samtidig havde med sin Broder Bispen, men som senere nærmere skal blive omtalt ¹⁾).

Det viser sig saaledes, at Jens Hvas har været en meget betroet Mand i Viborg i disse Aar, og det maa vel nærmest betragtes som en Slags Løn for tro Tjeneste, at »Jens Hvas til Kaas fik Brev, at kgl. Maj. har undt og givet ham og hans Arvinger til evig Tid den Abildhave udi Viborg, som hans Naade og Kronen tilhørte paa St. Martini Kirkes Vegne der sammesteds og som Hr. Kristiern Tygesen sidst udi Værge havde ²⁾«. Man har derfor ogsaa formodet, at Jens Hvas skulde have været Kongens Foged i Viborg; men Jens Hvas blev i de samme Aar ogsaa brugt

¹⁾ Geh. Ark. top. Saml. Viborg Nr. 227—28.

²⁾ Reg. over alle Lande 1523-33, fol. 104. Hafnle die ascensionis domini 1532. — Af et Brev i Stiftsarkivet af 24 Jan. 1537 ses, at Hr. Kristiern Tygesen var Alterpræst ved Vor Frue og St. Hans Baptistæ Alter i Domkirken, men havde mistet sit Gods ved Vold og Magt under Klemensfejden.

andre Steder til Reformationens Fremme, idet han efter Kongens Befaling og paa hans Vegne i Slutningen af 1529 og Begyndelsen af 1530 modtog Inventarie og Klenodier af Graabrødreklostret i Randers, samt Sortebrødreklostret i Vejle ¹⁾. Han er i denne Henseende kun at anse som en brugbar Mand, der havde Kongens Tillid og derfor blev brugt til adskillige Hverv, navnlig i Viborg selv, hvor han var knyttet til Landstinget og sædvanlig opholdt sig. Men Jens Hvas beklædte desuden i disse Aar en anden høj Tillidspost, der gjør det end mere forstaaeligt, at de protestantiske Prædikanter oftere toge deres Tilflugt til ham, og som bragte ham i nøje Forbindelse med Reformationens ledende Stormænd, Mogens Gøje og Erik Banner. I Aarene 1528 og 29 drog han om i Jylland i Forening med disse Mænd og den kgl. Sekretær Mester Johan Fris til Hesselager som kongelige Rettertingsdommere, der paa Kongens Vegne skulde sige hver Mand Lov og Ret. Selve den Maade, hvorpaa denne Domstol var sammensat, var Rigsraadet, og navnlig Bisperne, en Torn i Øjet. Tidligere havde det, i det mindste efter Bispernes egen Paastand under Herredagen 1533 efter Kongens Død, været almindelig Skik, at dertil toges hvert Stifts Biskop i Forening med nogle Rigsraader eller andre gode Mænd fra selve Stiftet. Denne Ordning havde man ogsaa søgt at faa slaaet fast som et Slags stadige Stiftsdomstole i Kong Hanses og Kristiern den andens Haandfæstninger, medens der mærkelig nok mangler Bestemmelser herom i Frederik den førstes, og det i det Hele lader til aldrig at være blevet bestemt gennemført, da saadanne staaende Retter truede med at lægge en betydelig Del af selve Kongens Dommermyndighed over i Bispernes og Stormændenes Hænder. Maatte saaledes Jørgen Fris i og for sig anse det for en Forbi-gaaelse, at han ikke for sit Stifts Vedkommende blev Ret-

¹⁾ Helveg Kirkehist. før Ref. 2, 796 og flere Steder. — Kvittering til Hvas for Klenodierne i Tiggerklostrene i Kirk. Saml. 1, 368: 369.

tens Hoved, maatte selve Domstolens Sammensætning være ham endnu pinligere; det var jo Lutherdommens svorne Tilhængere, der her skulde sidde til Doms over ham selv. Thi vel havde Prælaterne faaet deres Jurisdiktion fastslaet ved Odense Reces 1527; men Sager, der angik Ejendomsforhold («Jorddele»), skulde afgjøres for de verdslige Domstole, og Kongen havde desuden udtrykkelig forbeholdt sig selv og Rigsraadet den endelige Afgjørelse ogsaa af andre Sager, hvori Gejstlige anklagedes, naar — man ikke ansaa Prælaternes Dom for retfærdig ¹⁾. Derimod var det naturligt, at lutherske Prædikanter eller i det hele Jørgen Frises Uvenner maatte være meget tilbøjelige til at indanke deres Sager netop for denne Domstol i dens nuværende Sammensætning, og Exempler herpaa fattes heller ikke. Og vist er det, at det netop er fra denne Tid af, at Prædikanterne træde bestemtest op, baade i selve Viborg og i Stiftet, ligesom det netop er fra disse Aar af, at Klosterstormen begynder i de jydskke Stæder.

Det er uvist, hvorvidt disse Rettertingsdommere ogsaa ere dragne om i Jylland i Aaret 1530 ²⁾. Da Kongen dette Aar holdt den store Herredag i Kjøbenhavn, er det maaske anset for overflødigt. Men i December 1531, da Kongen blev forhindret i efter Bestemmelsen at komme ind i Landet, og da Forholdene i Anledning af Kristiern 2dens Norgestog optog hans Tid, opfordrede han skriftlig Raadet til at udvælge nogle Mænd af sin Midte til i Forening med andre gode Mænd »at drage om i Landene« at sidde Lov og Ret. Rigsraadet valgte da strax Stiftsretter, med hver Bisp i Spidsen, aabenbart i Strid med Kongens Mening, der netop vilde have omdragende Rettertingsdommere, lige som tidligere. For Viborg Stift valgtes Jørgen Fris

¹⁾ Rosenvinge, Gl. dske Love 4, 139.

²⁾ Rettertingsdommerne kunne spores paa følgende Steder og Tider: 1528 (Ældste Arkivreg. 3, 188); 1529, 24 Novbr., Graabrødreklostret i Viborg (Rosenv. gl. Domme, 43); 5 Dcbr., Aalborg (Brevet i Stiftsark.). Smlgn. Ældste Arkivreg. 2, 207.

tillige med hans Broder Jep Fris, Lensmand paa Skivehus, og Jens Hvas, ligesom de samme Mænd af Rigsraadet indsattes til Mynstringsherrer for Viborg Stift ¹⁾. Nu var Forholdet vendt om; af denne Ret i sin Helhed kunde Prædikanterne ingen Hjælp vente sig; derimod henvendte de sig til Jens Hvas alene, og at han endnu i Sommeren 1532 indberettede deres Sager til Kongen, vil fremgaa af det følgende.

Det er ubekjendt, hvorvidt Jens Hvas det følgende Aar, da Prælaterne efter Kongens Død paa Herredagen i Kjøbenhavn endelig fik indsat faststaaende Stiftsdomstole, der skulde sidde Retterting to Gange aarlig, ogsaa denne Gang er kommen ind i Retten. Lige saa lidt vides det, om han er vedbleven at være Mynstringsherre i Viborg Stift, skjønt det er rimeligt, da Rigsraadet kun bekræftede de i Kong Frederiks Tid fastsatte Bestemmelser om Rustning ²⁾; men det er klart, at han er vedbleven at have de jyske Magthaveres, navnlig Mogens Gøjes Tillid. Endnu kort før Grevefejdens Udbrud anvendtes han som overordentlig Dommer i en af Rigsraadet nedsat Kommission, og da Hertug Kristian var bleven hyldet ved Horsens 18 August samme Aar, var han blandt de Mænd, der midlertidig tilskikkedes til »at sidde Dom med Landsdommeren til Landsting«, med udvidet Fuldmagt til at dømme i alle Sager, som angik Jordegods ³⁾. Men — kort Tid efter brød Bondestormen løs over Rødding Herred; Kaas, Spøttrup og Bustrup gik op i Luer. Jens Hvas sluttede sig til Bønderne, og nogen Tid efter faldt hans Hoved tillige med Skipper Klements paa Viborg Domkirkeplads, hvor Landstinget paa den Tid holdtes, fordi «han havde ført Avindskjold mod Riget». Viborg Borgere bleve saaledes Vidner til den Mands Hæretætte, som i en saa lang Tid havde været deres Støtte,

¹⁾ Ny dske Mag. 6, 130; 132.

²⁾ Ny dske Mag. 2, 214; 367.

³⁾ Rigsraadernes Brev, dat. Randers 12 Maj 1534, i Jyske Saml. 2, 376. Geheimeark. Aarsb. 2, 82.

og som saa længe paa en ganske anden Maade havde været knyttet til den Plads, hvor nu hans Hoved faldt. Dog, de nærmere Omstændigheder ved denne dunkle Sag, der endnu ingenlunde er tilfulde oplyst, vedkommer os ikke her, hvor det nærmest har været Hensigten at henlede Opmærksomheden paa denne mærkelige Mand som en af Reformpartiets Støtter i Viborg Stift ¹⁾.

Mod sine gejstlige Naboer i Rødding Herred synes Jens Hvas ikke at have været ganske behagelig. Man véd saaledes, at han havde gjort Indførsel i sin Sogneherre Mester Splid Fastis Præbende Lime og i andet Kapitelsgods, hvorfor Mester Splid lang Tid efter Jens Hvasses Død, i Aaret 1542, anlagde Proces mod hans Sønner; men Sagens nærmere Omstændigheder ere ubekjendte. — Ogsaa paa Spøttrups Vegne havde Jørgen Fris Stridigheder; i det mindste lod han paa Herredagen 1533 tage fire Laasebreve paa Spøttrup Hovedgaard og al Spøttrup Fang, efter at Gaarden tidligere samme Aar ved Herreds- og Landstingsdom var tildømt Bispedømmet. I et af Dokumenterne herom paaberaabes et Tingsvidne, at ingen havde givet »Last eller Kjære« paa Spøttrup Gaard og Gods og Spøttrup Sø før Thomas Jensen til Kaas. Det var altsaa fra Kaases Ejere, at Bispen havde noget at frygte ²⁾. Fra sine øvrige adelige Naboer i Rødding Herred havde han derimod neppe noget at frygte. Marsken Tyge Krabbe til Bustrup viste sig endnu 1533 paa Herredagen i Kjøbenhavn og senere som Lensmand paa Helsingborg, hvor han desuden mest

¹⁾ En Del Oplysninger om Jens Hvas i Beckers Orion 1, 245 ff. — Pal.-Müller, Grevens Fejde 1, 287. Om Hvasses og Skipper Klements Henrettelse paa Viborg Landsting jvf. Ursin, S. 305, hvis Efterretninger om denne Sag ikke ere uden Værd, da de støtte sig paa Biskop Peder Villadsen, der var en Dattersøn af Biskop Peder Tøgersen, som var født i Viborg 1532 (1538?) og Søn af Tavsens Medhjælper Tøger Jensen. — Smlgn. Rørdam, Historieskrivn. i Danm. S. 44, Anm. 1.

²⁾ Becker a. St. 1, 258. Hist. Tidsskr. 1, 233. Ældste Arkivr. 2, 347; 349.

opholdt sig i disse Aar, som en ivrig Modstander af Lutheranerne. Om Globerne paa Vellumgaard (Kjergaards-holm) hører man intet; de vare forøvrigt knyttede til Viborg Kapitel gennem den kgl. Sekretær M. Anders Glob, der var Medlem af Kapitlet.

Den stakkels Biskop havde forresten i disse Aar en Uendelighed af Processer og Stridigheder om sit Jordegods. Om det saa var om Hald Slot, maatte han føre Proces med Her Predbjørn Podebusk. Hans Hænder vare bundne fra alle Sider. I Strid med al Verden, med Adel og Borgere, med Præster og Domkapitel, med Konge og Pave, der tilsidst satte ham i Band i Anledning af en Strid med en Kanik Johan Vulf i Ribe, der i Marts 1530 lod Bandbullen oplaa paa Stiftets Kirkedøre ¹⁾, kunde denne trættekjære Person, uagtet han endnu var i sin kraftigste Alder, omtrent 37 Aar gammel, ingen kraftig Modstand gjøre mod de luthersksindede Prædikanter, som i Aarene 1529 og 30 begyndte at vise sig paa andre Steder i Salling.

3.

I Skive kom Jørgen Fris i Aaret 1529 i Strid med Præsten Her Oluf Libbert. De kirkelige Forhold i denne By vare temlig udviklede. Til Skive hørte Annexet Resen i Hindborg Herred; Kronen havde Patronatsret her-til, og endnu i Aaret 1514 havde Kristiern den anden givet Her Jakob Mavridsen Præsentation paa Skive Kirke med dets Annex Resen. Men Aaret efter fik den bekjendte Landsdommer Niels Klementsens kgl. Tilladelse til, at Kronens Kirke i Skive maatte lægges til det af ham stiftede St. Nikolai Alter i Viborg Domkirke, dog paa det Vilkaar, at Kongen beholdt Patronatsretten til Altret og dets Annex Skive, og at den Vikar, der ansattes ved Altret, vel skulde have sit Sæde i Viborg, men desuden sørge for, at Gudstjenesten

¹⁾ Pont. Ann. 2, 287. Om Hald, Ældste Arkivr. 2, 201.

i Skive Kirke blev holdt ¹⁾). Om Resen tales ikke i Kongebrevet: men Annexet Resen maa være fulgt med; thi det fremgaar af flere Breve, at Her Oluf Libbert har været Sognepræst baade til Skive og Resen Kirker, og at han har haft en Kapellan boende i Skive. Han maa vel saaledes selv have været Vikar ved Domkirken, og maa altsaa tænkes udnævnt af Kongen. — Før 1514 havde Sognepræsten, som det synes, boet i Resen, hvor der til Præstegaard var anvist ham en af Bispedømmets Gaarde, formodentlig Resengaard, som i sin Tid havde tilhørt Niels Bugge paa Hald, men som tillige med saa meget andet af denne Mands Gods var kommet under Bispedømmet ²⁾). Denne Gaard var imidlertid bortfæstet til en Bonde, der »gav sin Skyld til Præsten og Gjæsteri og Forsvar til Stiftet«. Dette kunde ikke volde nogen Vanskelighed, saa længe Oluf Libbert opholdt sig i Viborg og lod sin Kapellan bo i Skive; men — i Slutningen af Aaret 1529 gjorde Her Oluf Libbert pludselig Fordring paa Præstegaarden og erklærede, at han vilde bo ved sine Sogne. Rimeligvis staar dette i Forbindelse med Opløbene i Viborg i Aaret 1529, da Borgerne havde jaget »Messepræsterne« ud af Byen. Da Jørgen Fris imidlertid ikke vilde udlevere ham Gaarden, indstævnedes Præsten ham for de kgl. Rettertingsdommere, Mogens Gøje, Erik Banner, Jens Hvas og Johan Fris, der intet Hensyn tog til Jørgen Frises Indvending, »at der alle Tider havde siddet en Bonde i samme Gaard«, men dømte, at naar Præsten selv vilde bo i sine Sogne, maatte Gaarden ikke forholdes ham af nogen ³⁾). — Denne Kjendelse var tilvisse afgivet i luthersk Aand; men om den kunde strengt juridisk forsvares, bliver et andet Spørgsmaal, som nu vanskeligt kan afgjøres, da man ikke véd, hvorledes det egentlig forholdt sig med Præstens Brugsret

¹⁾ Suhm, Ny Saml. 1, 60; 83; 91.

²⁾ Ældste Arkivreg. 2, 353; 358.

³⁾ Rettertingsdommen, dat. Raadhuset i Aalborg 5 Decbr. 1529, i Vib. Stiftsark., Hindborg Herred, Skive og Resen Sogne.

til Gaarden. Men Oluf Libbert kom ikke til at bo i Gaarden; thi i Aaret 1539 lod hans Eftermand Mads Daugbjerg tage et Tingsvidne paa Skive Byting af Sognemænd i Skive og Resen, »at udi deres længste Minde haver aldrig været bosat rette Sognepræster der udi Skive, førend nu Mads Daugbjerg, Sognepræst til Skive Kirke, er her bosat udi en af Borgergaardene for Skyld og alle andre kongelige og Borgertynger, som en anden af Borgerne, men alle Tider har været bosat Kapellanen, en efter anden, og ej heller Skive Præst haver haft anden Præstegaard end den Gaard i Resen, Nis Lassen nu ibor, som Præsten her til Skive Kirke alle Tider haver opbaaret Skyld af og alle samme Gaardsens hele Tiende, og ej heller vidste de noget Sted liggende i disse Sogner, enten Ager eller Eng, til Skive Præsts Ophold, end samme Gaard i Resen«¹⁾. — Tingsvidnet udsiger altsaa slet ikke, at Skive Præst nogensinde har været bosat i Resen, og det lader til, at Rettertingsdommen er bleven staaende paa Papiret. Som hjemfaldet Bispegods blev Gaarden efter 1536 uden videre lagt under Hald Slot; til Vederlag fik Mads Daugbjerg da i 1542 Kongetienden af Skive Sogn, »indtil vi (Kongen) udi andre Maader kan fly hannem en Præstegaard²⁾.

Endnu en anden Sag havde Hr. Oluf Libbert med sin Biskop. Her Oluf var kommen i Strid med sin Nabo-præst Jens Mikkelsen i Hem og Dølby (Hindborg Herred) om Tienden af en Del af Dølbyvads Gaards Jorder, som laa »vesten for Strømmen i Østerdølby, Vesterdølby og Oxenvads Marker«, og hvorpaa Jens Mikkelsen gjorde Fordring, da disse Byer hørte til hans Sogn, medens Dølbyvads Gaard selv hørte til Resen Sogn. Jørgen Frises

¹⁾ Tingsvidne udstedt af Niels Mikkelsen, Foged til Skive Byting, Eske Vestensen, Kristen Blok, Borgemestre ibid. m. fl. Fredag før St. Severini Døg (17 Octbr.) 1539, i Vib. Stiftsark. Hindborg Herred, Skive.

²⁾ Kongebrev, dat. Viborg, Lørdag efter Trefoldigheds Søndag (10 Juni) 1542, Relator Johan Frijs Kansler. Stiftsark., anf. St.

Dom gik Her Oluf imod; men Kapellanen i Skive »indsød sig paa Her Olufs Vegne for kgl. Majestæt og Danmarks Riges Raad at nyde og undgælde, hvad Dom ham der afsagdes, og ikke Biskop Jørgens Dom i nogen Maade«. — Da det maa være i Kraft af den biskoppelige Jurisdiktion, at Bispen har afsagt denne Dom mellem de to Præster, har Oluf Libbert altsaa skudt sig ind under den tidligere omtalte Bestemmelse i Odense Reces af 1527, hvorefter den Part, der ansaa sig forurettet ved Prælaternes Domstol, kunde indanke Sagen for Kongen og Raadet. Endnu i Aaret 1555, da den gamle Jens Mikkelsen i Hem i Anledning af samme Sag stævnedes Mads Daugbjergs († 1544) Eftermand Peder Jul († 1584) for Stiftsretten i Viborg, beraabte Peder Jul sig blandt andet paa, at Biskop Jørgen paa hin Tid havde været Her Oluf Libberts Fjende og Uven og derfor mere havde dømt af Had end af Rette¹⁾. Paa denne Tid levede Oluf Libbert forøvrigt endnu, men ikke som Præst i Skive, hvor han strax efter Reformationens Gjennemførelse blev afløst af Mads Daugbjerg, der maaske tidligere har været hans meget omtalte Kapellan. I Aarene 1556 og 58 havde »Hr. Oluf Libbert« en indviklet Proces med Niels Klementsens Arvinger om Vorninggaard i Ty, som han havde faaet i Forlening paa Livstid af dem, men som senere blev Arvingerne afvunden under de endeløse Stridigheder, som Niels Klementsens mange uredelige Godskjøb havde fremkaldt. En af Arvingerne, Niels Harbo til Restrup, beskyldte da Oluf Libbert for »af Modvillighed« at have ladet sig »hævde Forleningen fra«. Det bevistes under Sagens Gang, at Oluf Libbert ikke havde undset sig ved at »laane« af tredie Mand et bevislig falsk Vidnesbyrd mod Niels Harbo, hvorfor det lykkedes denne

¹⁾ Dom, afsagt i Viborg Kapitelshus 18 Septbr. 1555 af Jens Skrifer, Borgemester i Viborg, paa Stiftsbefalingsmanden Otte Krumpens Vegne, Superintendenten Kjeld Jul, Jens Hansen, Splid Fassi, Jens Mikkelsen, Kaniker, Mikkil Brun Læsemester og Jens Nielsen Prædikanter. Vib. Stiftsark.

at faa Rigsraadsdom over ham ¹⁾. Under disse Omstændigheder kan det være tvivlsomt, om hans Iver for at »bo i sine Sogne« og Jørgen Frises »Had« til ham just har grundet sig paa, at han var Lutheraner, skjønt Jørgen Fris ved andre Lejligheder netop benyttede sig af dette Middel for at komme luthersksindede Præster til Livs.

4.

Længere mod Nord i samme Herred, i Oddense og Otting Sogne, fandtes derimod en udpræget luthersk Præst, **Peder Jensen**; han mødte paa Herredagen 1530 blandt de lutherske Prædikanter; senere nævnes han ikke under Reformationens Kampe; men han nævnes udtrykkelig i Præstefortegnelserne som den første lutherske Præst til disse Sogne, indtil han blev afløst af Her Jakob Jensen Libbert, der alt 1549 nævnes som Præst i Oddense og som Provst i Hindborg og Rødding Herreder, og som døde 22 April 1575. — Der kan neppe være nogen Tvivl om, at denne Peder Jensen er den samme som den Petrus Johannis fra Viborg, der blev indskreven ved Vittenberg Universitet 13 Juli 1525. I Vittenberg traf han sammen med flere Bysbørn, saaledes den forhenværende viborgske Borgemester Peder Stub, der var rømmet af Landet for at søge sin gamle Herre, Kristiern den anden, ligeledes med Mads Mortensen Hegelund, der senere i et Dokument i Stiftsarkivet nævnes som den første lutherske Præst i Kvor-

¹⁾ Rosenvinge, Gl. danske Domme, 2, 160. 242 ff.

Af de Domme fra Christian III's Tid, hvis Udgivelse er begyndt i dette Hefte, vil fremgaa, at Hr. Oluf Libbert senere blev Præst i Thisted og samtidig var Fuldmægtig for den kongelige Sekretær Korfits Ulfeld i hans Egenskab som Regnskabsprovst paa Thyholm. (Jfr. foran S. 516 flg.). I Danske Mag. 4 R. 1, 163 omtales en Proces, »Hr. Oluf Libbert i Hvidbjerggaard« (i Thy) havde i Aaret 1546. Endelig kunde det bemærkes, at han vistnok er den Hr. Oluf Lybbersen, der omtales som begravet 1559 i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn (Aktstykker til Univ. Hist. 1537—1621, S. 147).

H. Rørdam.

ning og Provst i Sønderlyng Herred, og som hørte til en udpræget luthersk Slægt i Viborg Stift, blandt hvis Medlemmer især den daværende Borgemester i Viborg, Tavsens Beskytter, Morten Hegelund, og den ansete aalborgske Prædikant, Morten Mortensen Hegelund, have gjort sig bekendte. Maaske traf han i Vittenberg ligeledes sammen med Jørgen Jensen Sadolin, der omtrent paa samme Tid skal være vendt tilbage herfra. Gjennem Peder Stub kom Peder Jensen i Forbindelse med Kristiern den andens tro Tilhænger Povl Kempe, som paa den Tid opholdt sig i Vittenberg og stod i nøje Forhold til Luther. Da Peder Stub, som stod i Ledtog med flere indflydelsesrige Mænd i de jyske Stæder, ivrigt opfordrede Kong Kristiern til at forsøge et Indfald i Jylland fra Søsiden, tilbød Peder Jensen at rejse til Jylland som Spejder. Alt 28 Maj 1526 laa Kong Kristierns Proklamation til Jyllands Indbyggere færdig i Berlin; den 14 Juni skrev Povl Kempe til Kongen, at Peder Stub opfordrede til snarest at sende »denne Student Peter« ind i Danmark for at udspejde Stemningen og give Underretning om, hvor stor Hjælp man kunde vente af Kongens Tilhængere i Landet selv. At dette ogsaa virkelig er sket, viser et senere Brev af 12 Oktober s. A. fra Peder Stub til Kongen, hvori han omtaler, at det Bud, som Povl Kempe og han selv efter Kongens Befaling havde skikket til Danmark, havde bragt gode Efterretninger, som hans Breve udviste. — Peder Jensen maa altsaa være vendt tilbage til Jylland midt i Sommeren 1526; men ved sin Tilbagekomst har han fundet meget forandret. Da var Reformationen alt i fuld Gang i Viborg; Tavsen havde begyndt, Bevægelsen greb hurtig om sig; Bønderne »gjorde Forbund mod Kirken«, og Rigsraadet mente, at de havde hemmelige Raadgivere og Tilskyndere paa Kong Kristierns Vegne. Af Kong Kristierns Tog blev som bekendt intet den Gang; men Peder Stub vedblev utrættelig at virke for sin Konges Sag, og da Almuen i Jylland 1531 atter kom i stærk Bevægelse ved Rygtet om Kongens forestaaende Tog, tilskrives det

atter Peder Stubs Breve og Spejdere. Det er derfor tro- ligt nok, at den Bevægelse, som fra 1530 af begynder at kunne spores i den nordligere Del af Salling, tildels kan tilskrives Peder Jensen i hans nye Virksomhed som luthersk Præst i Oddense og Otting Sogne ¹⁾.

5.

I det yderste nordøstlige Hjørne af Salling, i Nørre og Harre Herreder, havde samlet sig en Kreds af lutherske Prædikanter: Peder Thomesen i Torum (og Junget), Søren Nielsen i Selde (og Aasted) og Peder Thomesen i Gretterup (og Tise). Bekjendtest blandt disse er Her **Peder Thomesen i Torum**, der var en af de betydeligere Reformatorer af anden Rang. Oprindeligt var han Munk i Børglum Kloster, hvor han saaledes har været Vidne til Bisperne Niels Stygges og Styge Krumpens skamløse Levned og Færd og til deres Strid med Klosterprovsten Dr. Antonius Fyrstenberg, der selv beskyldes for at have forgrebet sig paa Klosters Ejendomme og Klenodier. Alt 1523 drog han — efter kongelig Opfordring, som det hedder — til Vittenberg, hvor han skal have boet i Luthers Hus ²⁾. Han blev indskreven ved Universitetet i Slutningen af Sommersemestret (August) 1523, og har saaledes her truffet sammen med Hans Tavsens, som blev indskreven 16 Maj s. A. ³⁾. Det var netop paa samme Tid, at Kristiern den anden selv opholdt sig i Vittenberg og havde sluttet sig til Luther, i hvis Vens, Maleren Lukas Kranachs Hus han en Tid skal have boet, medens Hans Mikkelsen paa samme Tid sørgede for Oversættelsen af det nye Te-

¹⁾ Hvitfeld S. 1399. Ny kirkeh. Saml. 1, 463. Allens Breve osv. 1, 418; 422; 444. N. dske Mag. 5, 215 ff. Viborg Stiftsbog.

²⁾ Thura, series episc. Burgl. 1733, S. 15—16, der ikke nærmere forklarer Udtrykket «jussu regio» eller angiver sin Kilde. — Hovedstedet om hans Ophold i Luthers Hus i Nova Litt. maris Balt., Septb. 1706, S. 268, men uden Kildeangivelse; derfra er det gaaet over til Goetzius, De domesticis Lutheri p. 34, Thura osv.

³⁾ Ny kirkeh. Saml. 1, 463.

stament. — Hvor længe Peder Thomesen har opholdt sig i Vittenberg, er ukjendt; men efter Hjemkomsten træffe vi ham atter i Forhold til en af Tidens betydeligste Mænd, Rigshofmesteren Mogens Gøje, Munkenes svorne Fjende og Lutheranernes ivrigste Beskytter. I hans Tjeneste var han — formodentlig som Huskapellan — paa den Tid, da Mogens Gøjes unge Datter Birgitte mod sin Villie var trolovet med Jesper Daa, og hun fortæller selv, hvorledes hun lønlig betroede Peder Thomesen sin Sorg og sin Kvide, medens hun i denne Hjertesag ikke turde sige sin Fader og navnlig sin strænge Stifmoder imod. Det var netop paa denne Tid, at Mogens Gøje offentlig traadte frem som Lutheraner, idet baade Kong Frederik og han ved Midsommertid 1526 til stor Forargelse for Katholikerne aabenlyst overtraadte Fastebestemmelserne, og samme Aar nød Rigshofmesteren Nadveren paa lutherk Vis ¹⁾. Hvorlænge Peder Thomesen er bleven i Mogens Gøjes Tjeneste, vides ikke; men i Sommeren 1530 mødte han paa Herredagen i Kjøbenhavn som Præst i Torum i Forening med Peder Jensen fra Oddense ²⁾. Som saadan deltog han i Forhandlingerne om Kirkeordinansens Affattelse ved Helligtre-

¹⁾ T. A. Becker: Herluf Trolle og Birgitte Gøje, S. 8 Tidsrummet, her sigtes til, falder mellem Birgittes Trolovelse, Decbr. 1525, og Stifmoderens Død 1528. — Skibyske Krønike, S. R. D. 2, 581.

²⁾ Det stemmer godt hermed, at man netop fra denne Tid træffer en ny »Prædikant« i Mogens Gøjes Tjeneste, Niels Kristiernsen, ligeledes en »forløben« Munk, der mødte paa Herredagen 1530 som Mogens Gøjes Prædikant. Mogens Gøje forstod meget godt at bruge sine Prædikanter ved forskellige Lejligheder. Man har saaledes villet gjenfinde denne Niels Kristiernsen i den »forløbne Graamunk Broder Niels«, som Lektor Povl (Paulus Eliæ) nævner ved Reformationens Indførelse i Randers 1530; det er muligt, især da Mogens Gøje stod bag ved Graabrødrenes Fordrivelse fra denne By samme Aar; men vist er det, at han er paa Færde i Nestved 1532, og her nævnes han med sit fulde Navn Niels Kristiernsen atter som en frafalden Graabroder, som Mogens Gøje havde udsendt for at fremkalde Graabrødrenes Udjagelse (Kirkeh. Saml. 1, 364—65; N. kirkeh. Saml. 2, 729).

kongerstid 1537, og i September s. A. har han underskrevet selve Ordinansen. Den anden Septbr. s. A. var han imidlertid af Bugenhagen bleven ordineret til første evangeliske Superintendent i sit gamle Stift Børglum. At følge ham i denne Stilling vedkommer os ikke her; han kunde ikke komme ud af det med sine gamle Klosterfæller, Munkene i Børglum, hvorfor han alt i Aaret 1547 trak sig tilbage fra denne Stilling, hvorpaa han paa Livstid blev aflagt med Haverslev og Bejstrup Kald i Børglum Stift tillige med begge Sognes Kongetiende mod at skulle forsørge begge Sogne med gode Sognepræster, et Kald, som han selv paatog sig. I et Brev fra Aaret 1556 kalder han sig selv Sognepræst til Haverslev og Bejstrup; han var død inden 1561, hvorpaa han blev efterfulgt af sin Søn Thomas Pedersen ¹⁾.

Der kan neppe være Tvivl om, at denne Mand, der saa ivrigt havde sluttet sig til Lutherdommen, maa anses for den egentlige gejstlige Fører i Salling i disse Aar. Der er ogsaa fra hans Ophold i Torum levnet os et lille Træk, som viser, at Jørgen Fris gjerne har villet ham og hans to Kaldsfæller til Livs; thi i Aaret 1532 stævnede han Her Peder Thomesen i Torum, Her Søren i Selde og Her Peder Thomesen i Gretterup til at møde for Kongen ved St. Hansdag »for noget Kirkegods, de havde taget dem til«. Præsterne henvendte sig da til — Jens Hvas, der som »Relator« indberettede Sagen for Kongen, hvorpaa denne udsatte den til at komme i Rette »for hans Naade selv, naar hans Naade kommer til Jylland« ²⁾.

Sagen blev saaledes foreløbig stillet i Bero; thi Kong Frederik kom neppe til Jylland før sin Død (April 1533); men det er maaske neppe tilfældigt, at denne Forfølgelse i det smaa netop indtraf paa den Tid, da Jørgen Fris som

¹⁾ Dsk. Atlas 5, 307. Dueholms Brevbog S. 130; 133.

²⁾ Registrant i Geheimark. Aar 1532; efter velvillig Meddelelse af Dr. H. Rørdam.

Rettertingsdommer og Mynstringsherre for Viborg Stift atter havde faaet større Magt i Hænde. Og Jørgen Fris benyttede sig af Lejligheden. Da Kongen var svag og syg i den følgende Tid, satte han sig i Besiddelse af det omstridte Gods. Det fremgaar af Klagemaalet mod Bisperne, som blev oplæst paa Gammeltorv 1536, hvor et af Klagepunkterne lyder, at Jørgen Fris ikke vilde give »Præsten til Heggelund« det Gods igjen, som han tog fra ham, uagtet Kong Kristian havde tildømt Præsten Godset. Thi der kan intet Sted af dette Navn paavises i Viborg Stift, undtagen Hegelund Gaard i Torum Sogn. Det maa saaledes være Peder Thomesen i Torum, der sigtes til; muligt har han haft sit Ophold paa denne Gaard; i Torum Sogn ejede Bispedømmet desuden flere Gaarde ¹⁾. Stærke ere de Udtryk, som Klageskriftet i den Anledning bruger om Biskoppens Ulydighed. Den hele Sag er et Vidnesbyrd om, hvad Bisperne troede at kunne tillade sig under Kongens Sygdom og efter hans Død, da de vare Herrer; og naar man ser, at Jørgen Fris endog har vovet at trodse en Dom af den sejrige Hertug (Kong) Kristian, og husker paa, at det samme var Tilfældet med Rettertingsdommen 1529 i Anledning af Præstegaarden i Resen, faar man et Indtryk af denne Mands haarde og stridige Karakter.

Om de to andre Præsters Strid med Bispen véd man intet videre; Kirkegods var der forøvrigt nok af i disse Sogne. I Selde Sogn laa til Bispedømmet Hovedgaarden Kjeldgaard foruden flere Bøndergaarde; i Annexet Aasted

¹⁾ Dansk Atlas 4, 739. Ældste Arkivreg. 2, 354 ff. Væbner »Jep Pusel af Hegelund« havde 1469 tilskjød det Bispedømmet en Del Gods i Salling (a. St. 358); 1486 gav Lars Pusel Stadfæstelse paa alt det Gods, hans Forældre havde givet til Sjele Alter i Viborg Domkirke (smstds. S. 346). 1569, 31 Aug. døde »vir honestus Lau in Hegelund« og blev begravet paa Torum Kirkegaard (se foran Side 359). I det fuldstændige Exemplar af Klageskriftet, som Hr. Prof. Allen ejer, omtales udtrykkelig Kong Frederiks Sygdom og Svaghed som Grund til Bispens egenraadige Adfærd; smilgn. N. dansk. Mag. 3, 26.

havde Niels Krabbe til Østergaard i sin Tid skjænket en Gaard i Risum til Selde Kirke, og denne Gaard er muligt bleven benyttet til Præstegaard; thi om Søren Nielsens Formand, Her Jens Kristensen, siges i Præstefortegnelserne, »at han har boet i Aasted og levet 1531«. Han maa da antages at være død i dette Aar, med mindre Søren Nielsen skulde have virket i Selde som luthersk Fripræst ved Siden af den katholske Hr. Jens i Aasted. Rime­ligst har dog Forholdet ogsaa her været, at Bisp­en har villet forholde den nye luthersksindede Præst Kirkens Gaard i Aasted Sogn. Søren Nielsen vedblev at være Præst i de to Sogne indtil sin Død 1567; han nævnes tillige som den første lutherske Provst i Nørre- og Harre Herreder indtil omtrent Aar 1562, da Provsteværdigheden var gaaet over til Her Kristiern Brun i Hjerk og Harre Sogne ¹⁾.

I Gretterup Sogn, hvormed den Gang Tise var forbundet som Annex, har det uden Tvivl ogsaa været Forholdet med Præstegaarden eller Annexgaarden, som har bragt den anden Peder Thomesen i Strid med Jørgen Fris. Sognets Præstegaard laa i Gretterup; men den laa paa en Strandbanke og var saa usel og Sognene saa ringe, at »Her Peder Thomesen ikke kunde have sin Næring og Underholdning der, men flyttede fra Sognene over til Himmersyssel og finge Farsø Sogn isteden«. Som hans Efter-

¹⁾ Ogsaa i disse Sogne havde Præsten paa Reformationstiden Stridigheder om Præstegaardens Tilliggende; 1534, Søndag før Epiphania domini (d: 4 Januar) fik Her Thomas Simensen, Præst til Hjerk, et fuldt Tingsvidne, at 7 Agre i Bailum Mark vare Præstegaardens rette Agre. — 1547 fik Hr. Kristiern Brun i Hjerk et Tingsvidne, at Her Søren Torbensen, salig med Gud, rette Sognepræst til Hjerk, havde en Toft til Hjerk Kirkegaard »ulast og ukjæret«. Søren Torbensen nævnes i et Brev af 1474 i Bailum, Hjerk Sogn, formodentlig den samme, der nævnes som Bispens Official 1500-1504 (Ældste Arkivreg. 2, Register; Viborg Stiftsbog). Om Kristiern Madsen Brun, 1537-43 Universitetspedel, derpaa med kgl. Understøttelse Student i Vittenberg indtil 1546, død c. 1584, smlgn. Rørdams Universitetshist. 1, 665.

mand »blev sendt fra Viborg« Her Søren Ibsen; men da han hørte, hvorledes Forholdet med Præstegaarden var, »gav han sig derfra igjen til Skolen«, hvorpaa han senere blev Præst til Roslev og Ryberg i samme Herred. Hans Eftermand Kristen Jensen Sommer kunde heller ikke ret længe holde det ud i det lille Kald, men flyttede snart efter til Nabosognene Junget og Torum; hans Eftermand Niels Mogensen holdt ud »i 5 Aar«, hvorpaa han flyttede til Jebjerg og Lyby Sogne. Han var Præst 1552-57, men kun i Tise; thi 1552 var Gretterup Kirke bleven nedbrudt og Sognefolkene henlagte under Junget, hvilket saaledes er sket samtidig med, at Kristen Sommer blev forflyttet til Junget og Torum, hvorimod Præsten i Tise til Erstatning ved Klemmebrevet 1555 fik Kongetienden af Tise Sogn. Men herved fremkom den Ulempe, at Præsten til Tise Sogn havde sin Præstegaard i en anden Præsts Sogn, i Gretterup i Junget Sogn, hvilket Forhold varede til 1824, da Tise blev lagt som Annex til Grinderslev Klosters Sogn. Niels Mogensen søgte i Aaret 1552 at faa Forholdet hævet, idet han lod tage Tingsvidner paa, at i over 60 Aar havde Præsten til Gretterup og Tise Kirker altid haft al Oppebørsel, Landgilde og anden Herlighed af en Gaard i Sønder Tise, som var bortfæstet til to Bønder, »og at samme Gaard var rette Præstegaard«, og at han i den Anledning »havde gjort Varsel til Her Otte« (c: Otte Krumpen paa Hald, Stiftslensmand over Viborg Stift). Niels Mogensens Eftermand Kristiern Kristiernsen lod sig i Aarene 1578 og 84 give en Del Vidnesbyrd om Gretterup Præstegaards og Tise Kalds ynkelige Forfatning baade af Peder Thomesens Søn Thomas Pedersen, Præst i Blære, af de tidligere Præster og af Tise Sognemænd, men uden altsaa at opnaa sin Hensigt, at faa Præstegaarden i Sønder Tise tilbage ¹⁾. — Det er den gamle Strid mellem Præsterne og Bisperne i Vi-

¹⁾ Vidnesbyrdene i Stiftsarkivet, vedkommende Herreds- og Sognepakke.

borg om Præstegaarden, idet efter Reformationen den kgl. Lensmand traadte i Bispens Sted. Forholdet skal skrive sig fra Biskop Glob's Tid, idet denne for igjen at kunne indløse nogle til Aarhus Biskop pantsatte Herreder fik Præsteskabet i sit Stift til »for nogle Aar« at overlade sig Herligheden og Afgifterne af Annexgaardene; nogle Præster gjorde senere deres Ret gjældende og fik Annexgaardenes Herlighed tilbage, andre forsømte det; da kom Reformationen, og de tilbagestaaende Annexgaardes Herlighed blev da inddragne under Kronen som hjemfaldet Bispegods ¹⁾.

At de nævnte tre lutherske Præster have været dækkede ved de bekendte kongelige «Beskjærmelsesbreve», som vare Bisperne en saa slem Nød at knække, tør vel anses for utvivlsomt. Kronen havde desuden Patronats- og Kaldsret til Selde Kirke, i det mindste efter Reformationen, indtil den ved Magelæg blev tillagt Jørgen Rosenkrands til Kjeldgaard Aar 1647 ²⁾. Ser man hen til Egnens adelige Slægter, havde Katholikerne neppe noget at frygte af Kjeld Iversen Jul og hans Søn Mester Iver Kjeldsen Jul til Astrup (Grinderslev Sogn, Nørre Herred), der var Domprovst i Ribe. Albert Skel til Hegned havde 1471 stiftet en stor Sjølemesse for sig og sin Slægt i sin Sognekirke Tøndering ³⁾; af hans Sønner havde Anders Skel arvet Hegned, Lars Skel Jungetgaard; men denne sidste, der ved Opløbet i Viborg 1530 mod Jørgen Fris var optraadt som Fredsmægler, stod netop i disse Aar i et saa ejendommeligt Forhold til Dueholm Kloster, at han maa anses for en god

¹⁾ Pont. Annal. 3, 439. Pontoppidans Kilde er en Landstingsdom af 1574 om Ravnkilde Præstegaard i Aars Herred, af hvilken det tilige fremgaar, at Jørgen Fris havde villet tiltage sig Gaarden, »fordi han fik Avind til Hr. Mads, for han med de allerførste her i Stiftet annammed Guds Ord og Evangelium og ægtegiftede sig«. Smlgn. Rosenvinge, Gl. dsk. Domme 3, 238.

²⁾ Hofmans Fundatser 3, 320.

³⁾ Gavebrevet efter Originalen i Viborg Stiftsarkiv aftrykt i Hofmans Fund. 3, 474.

Katholik ¹⁾. Han døde senere ugift, hvorpaa hans Gaard tilfaldt Anders Skels Søn Hermann Skel til Hegned og Jungetgaard, der rigtignok alt i 1531 havde begivet sig til Vittenberg, hvor han opholdt sig i flere Aar og tog sig af sin Landsmand, den bekjendte lutherske Skribent Petrus Parvus; senere blev han en af Reformatorerne højt anset Mand og døde 1555 som kgl. Sekretær; men i de Aar, vi her have omtalt, kan han neppe antages at have haft nogen Indflydelse paa Egnens Begivenheder. Mere begjærlige efter gejstligt Gods vare derimod Krabberne paa Østergaard i selve Aasted Sogn; Gaarden ejedes den Gang af Glob Krabbe, hvis ældste Søn Iver Krabbe var gift med Magdalene Eriksdatter Banner, en Søster til den ivrige Lutheraner Erik Banner til Asdal; begge disse Mænd viste baade i disse Aar og senere en saa stor Lyst til at forgribe sig paa Kapitlets Ejendom Fur, Krabbernes gamle Stamsæde, at denne Slægt maa anses for en Støtte for Lutheranerne paa denne Egn. Iver Krabbe roses uden et Par Aar senere af Bugenhagen for den Iver, hvormed han i Forening med Peder Palladius visiterede i Roskilde Stift ²⁾.

6.

De to Prælater, under hvilke Furland stod paa Reformationstiden, Erkedegnen M. Anders Skovgaard og Kantoren M. Niels Fris, kom til at tage en meget forskjellig Del i Tidens Begivenheder.

Niels Fris, Søn af Anders Fris til Haraldskjær ved Vejle, var en Broder til Bispen Jørgen Fris, men kom ingenlunde til at staa i noget godt Forhold til sin Broder. Da Bispestolen i Aaret 1520 var bleven ledig ved Biskop Erik Kaases Død, var der udbrudt Strid om Besættelsen, idet Kapitlet havde sin Kandidat og Kongen sin, medens

¹⁾ Dueholms Brevbog S. XXI ff.

²⁾ Schumacher, Gel. Männer Briefe 1, 13-14 (Rørdams Universitets-hist. 1, 515, Note).

Paven alt i Erik Kaases Levetid havde forbeholdt sig Provisionen af Embedet. Kongens Kandidat var den kgl. Sekretær Mester Jørgen Fris, der kort før var bleven indtrængt i Kapitlet som Domprovst, men som kongelig Sekretær neppe havde haft Lejlighed til at residere ved Domkirken og formodentlig var Kapitlet temlig ukjendt ¹). Han var imidlertid ikke ledig, men rejste til Sverig, hvor Kristiern den anden den Gang opholdt sig, for at virke for sin Sag, og han fik Dronning Elisabeth, som styrede Riget i Kongens Fraværelse, til indtrængende at anmode Kapitlet om at vælge ham. »Mester Jørgen Fris«, skriver Dronningen 20 Septbr. 1520 til Kapitlet, »har berettet for os, at I have i Sinde at postulere den Munke Biskop; hvilket ej sømmeligt er, efterdi I have andre gode Mænd udi Eders Kapitel, som duelige ere, som I selv ydermere vide kunne«. Hun beder da Kapitlet indtrængende om »at eligere M. Jørgen Fris, som sædvanligt er«, og midlertidig overdrage Mester Niels Fris Besiddelsen af Embedet, indtil Jørgen Fris kommer tilbage fra Kongen ²). Mærkeligt nok havde Niels Fris imidlertid i de samme Dage, ved et Brev fra Aalborg af 23 Septbr., altsaa før han kan antages at have faaet Dronningens Brev i Hænde, søgt at vinde Bispedømmet for sig selv, idet han tilbød at tilbagegive Kronen Øen Mors — dette Pantelen, som senere skulde volde Jørgen Fris saa mange Bryderier — hvis Kongen vilde tilstede, at han blev Bisp ³). Dette Brev kom imidlertid for sent til at kunne udøve nogen Virkning. Kong Kristiern maa have virket ivrigt for sin Sekretærs Valg i Rom; thi den 7 Januar 1521 blev Jørgen Fris ved pavelig Provision af Leo 10 udnævnt til Biskop over Viborg Stift i en Alder af 28 Aar. Hindringerne fra Pavens Side vare

¹) Efter N. dsk. Mag. 1, 203 var Ove Bilde endnu Domprovst i Viborg 1520; Aarstallet dog tvivlsomt.

²) Dronningens Brev efter Originalen i Viborg Stiftsarkiv aftrykt hos Ursin S. 152, Anm. 4.

³) Allens Breve osv. 1, 3. De tre nord. Rigers Hist. 3, 2, 210.

saaledes let blevne overvundne; Pave og Konge rakte hinanden Haanden for at omgaa Kapitlet; thi der er i Pavebrevet intet Spor af, at Kapitlet har foretaget noget Valg. »Munkebisp« var trængt til Side; men desværre véd man ikke, hvem Dronningen sigter til ved dette haanlige Navn¹).

Niels Fris var altsaa ikke bleven Biskop. I den følgende Tid nævnes han i Dokumenter ved flere Lejligheder som et indflydelsesrigt Medlem af Kapitlet; men med sin Broder Bispen levede han i Strid. Han havde nemlig faaet Sebber Nonnekloster i Forlening af Bispen paa Livstid og havde gennem Mogens Gøje skaffet sig kongelig Stadfæstelse herpaa i Januar 1528; men Aaret efter søgte Bispen at faa Klostret taget fra ham, idet han beskyldte ham for at have ladet Bygningerne forfalde, Skovene forhugge og ikke sørget for Nonnernes Underhold. En i den Anledning nedsat kongelig Kommission, som bestod af 5 Adelsmænd, afgav en for Bispen gunstig Erklæring under 14 Novbr. 1529. Da denne Dom indeholder et godt Bidrag til Skildringen af Klostrenes ynkelige Tilstand under adelige eller gejstlige Lensmænd, meddeles den som Tillæg. Dog gaar Dommen ikke ligefrem ud paa, at Niels Fris har forbrudt sin Ret til Lenet; men at Biskop Jørgen betragtede Sagen saaledes, ses af et Brev fra Jens Hvas til Kongen af 1 Septbr. 1530, hvori denne meddeler, at M. Niels Fris den Dag havde været hos ham og klaget over, at Biskop Jørgen »havde udsendt sine Svende at skulle tage Sebber Kloster fra ham; men al hans Avl, Hø og Korn, Bo og Boskab var derinde, hvilket han ikke saa hovedkuls kunde flytte ud deraf, medens han havde modtaget det tomt ved Paaske-tid«. Han beder derfor om at maatte beholde Klostret endnu en Tid eller faa Befaling og Dommere mellem Biskop Jørgen og sig i den Sag, efterdi han havde stævnet Biskop Jørgen til Herredag derfor, men for Tidens Lejligheds Skyld ikke kunde komme i Rette med ham. Jens Hvas anbefa-

¹) Pave Leos Kaldsbrev meddeles som Tillæg.

lede Sagen paa det bedste til Kongen, at Niels Fris ikke maatte blive altfor meget forurettet. Hvorvidt dette er taget til Følge, vides ikke, men Niels Fris mistede Forleningen, der synes at være given til Axel Gøje ¹⁾). At disse Stridigheder med Broderen have medvirket til, at Niels Fris i de samme Dage sluttede sig til Reformpartiet i Kirken i Anledning af Gudstjenestens Forandring, er troligt nok.

At Forholdet til Broderen blev end værre derved, er naturligt, og man har ogsaa et Vidnesbyrd om, at den af Paven bansatte Biskop har sat Kantoren Niels Fris og et andet, forøvrigt ukjendt Medlem af Kapitlet, Her Søren, i Ban, fordi de havde modsat sig en ny »Skikkelse«, som Bispen vilde gjøre i Domkirken. Sagen kjendes kun af et desværre udateret Brev fra Domprovsten i Viborg til Jørgen Fris, hvori han højlig beklager sig over Biskoppens Adfærd og henviser ham til den Ed, han havde maattet sværge Kapitlet ved sin Tiltrædelse af Bispedømmet. Rime­ligst maa dette Brev dog vistnok henføres til Aaret 1533, da det ved Herredagen i Kjøbenhavn var blevet vedtaget, at den katholske Gudstjeneste skulde gjenindføres i Domkirken, hvilket Jørgen Fris ikke kunde sætte igjennem, og den Domprovst, der saaledes tog sig af Kapitlets lutherske Medlemmer, er da den kongelige Sekretær Kristiern Pedersen, der 1529 ved den kongelige Sekretær og Domprovst Knud Gyldenstjernes Udnævnelse til Biskop i Fyens Stift egenmægtig var bleven indtrængt i Kapitlet af Frederik den første, og som udtrykkelig efter Kongens Bud havde faaet Fritagelse for at residere ved Kirken ²⁾).

I den følgende Tid mødte Niels Fris ved Rigsdagen i Kjøbenhavn 1536 blandt Kapitlets Udsendinge, og i 1537

¹⁾ Smlgn. Dansk Atlas 5, 90 (Daugaard S. 385), hvis Forfatter synes at have kjendt de her som Tillæg meddelte Breve, men ikke Hvasses Brev af 1 Septbr. 1530. (G. Ark, top. Saml. Viborg Nr. 227).

²⁾ Münters Reformationshist., Aktstykket 2, 721. Annaler f. n. Oldk. 1847, S. 137. — Breve i Stiftsarkivet. — Om Domprovst Kr. Pedersen smlgn. Rørdam: Mester Jørgen Sadolin S. 65.

deltog han i Forhandlingerne om Kirkeordinansen, som han undertegnede uden Forbehold. Han opkrævede i Aaret 1546 for Viborg Stift de saakaldte »Bibelpenge« i Anledning af Kristian den 3dies Bibeloversættelses Udgivelse. Kantor vedblev han at være til sin Død 6 Novbr. 1557; han havde ægtet en adelig Dame, Anna Høg, som alt døde 1545. Senere giftede han sig med Margrete Nielsdatter, Enke efter Borgmester Jesper Simonsen i Viborg. Hans Kanikeresidens blev efter hans Død anvist til Bispegaard, som den er endnu ¹).

Medens Niels Fris saaledes havde sluttet sig til Reformationen, indtog Ærkedegnen Mester Anders Skovgaard, Søn af Jep Jensen til Skovgaard (Kollerup Sogn, Tyrild Herred) en ganske anden Stilling. Han var bleven Ærkedegn 1518 ved den kongelige Sekretær Mester Jakob Krumpens Død. Som Ærkedegn var han i disse Aar i Virkeligheden Kapitlets Hoved, da de kongelige Sekretærer, der stadig toges til Domprovster, aldrig opholdt sig ved Kapitlet. Alle større og vigtigere Sager gik derfor gennem M. Anders Skovgaards Hænder, ligesom alle Breve til Kapitlet i denne Tid stadig stiles til »Ærkedegnen, Kantoren og menige Kaniker«, uden at Provsten en eneste Gang nævnes. — Som Ærkedegn havde han Patronatsretten til Fur Kirke med Forpligtelse til at vedligeholde Messerne i Fur Kirke og Viborg Domkirke, hvorpaa Kapitlets Ejendomsret til Øen tildels hvilede. Da Reformatorerne havde sat sig i Besiddelse af Domkirken, kom Mester Anders derfor i en farlig Stilling. Haardnakket holdt han paa sine Messer lige saa vel som den tidligere omtalte Kanik, Kirkens Værge Kjeld Olufsen, og medens Niels Fris og de lutheriske Kaniker vare gaaede paa Forlig med Reformatorerne og havde godkjendt Reformen af Gudstjenesten i Domkirken, tog Mester Anders sin Tilflugt til Prioeren i Dueholm

¹) Kirkeh. Saml. 2, 587; Marm. Dan. 2, 205; Bloch, Den fynske Gejstl. Hist. I, 23. Breve i Stiftsarkivet.

Kloster, Jakob Jensen, der sørgede for, at de Messer an-gaaende Fur, som Ærkedegnen plejede at lade afholde ved St. Mortens Alter i Domkirken, nu paa Anders Skovgaards Bekostning bleve afholdte der i Klostret. Mester Anders lod sig alt ved Paasketid 1531 give Vidnesbyrd herom af Prioren og to Adelsmænd, Peder Stygge, der lader til at have været indskreven i Klostret, og den tidligere nævnte Lars Skel til Jungetgaard, og da Mester Anders det næste Aar lod til ikke at tænke derpaa, tilskrev Prioren ham et egenhændigt Brev, hvori han først takker ham »for alle Raad og Medstridelser«, som Mester Anders altid viste ham i de trange Tider, og derpaa tilbyder ham atter at bringe ham Vidnesbyrd om Messens Vedligeholdelse, samt raader ham at tage skriftligt Vidnesbyrd herom hvert Aar, indtil han med Guds Hjælp kunde holde den Tjeneste igjen i sin Domkirke, hvori han var bleven hindret »ved Oprør, Vold og Overfald«. Vidnesbyrdene bleve derpaa afgivne af de nævnte tre Mænd i Begyndelsen af Aarene 1532, 33 og 13 April 34, hvorimod der savnes Vidnesbyrd fra Krigs-aarene 1535 og 36 ¹⁾.

Foruden at disse Vidnesbyrd kaste Lys over Dueholms Klosters Tilstand og med fuld Gyldighed bevise, at det ikke er lykkedes Jørgen Fris at faa Recessen af 3 Juli 1533 om Domkirkens Restitution bragt i Kraft, kaste de ogsaa et godt Lys over M. Anders Skovgaards Karakter, og naar man da erindrer, at den samme Mand endnu i Aaret 1537, da han skulde underskrive Kirkeordinansen, havde Mod til at paaberaabe sig et almindeligt Konciliums Afgjørelse ²⁾, viser han sig herved som en saa tro Tilhænger af Katholici-ismen, at man med fuld Føje kan anse ham for Katholi-

¹⁾ Brevene ere efter Originalerne i Viborg Stiftsarkiv meddelte i O. Nielsens Udgave af Dueholms Brevb. S. xxi—xxij.

²⁾ Ego Andreas Schowgordt salvo jure cujuscunqve deum timentis subscribo et accepto prædictos articulos nomine capituli Wybergensis, donec aliquid melius in laudem et honorem dei concilium generale definuerit.

kernes Hovedfører i Viborg i disse Aar. Det vilde derfor være paafaldende, om han skulde være sluppen for de lutherske Prædikanters Vrede, medens de banlyste den ovennævnte Kanik Kjeld Olufsen og endog fik ham jaget ud af Byen; det er derfor vistnok Anders Skovgaard, der i Jørgen Sadolins Beretning om Herredagen 1530 paa Grund af sit ejendommelige Forhold til Dueholm Kloster paa Mors nævnes med Øgenavnet »Mester Morsing af vor Røverkule i Viborg«, som var bleven banlyst af Prædikestolen tilligemed Kjeld Olufsen, fordi han saa haardnakket holdt paa sine Messer, og som efter Sadolins Beretning at slutte tillige maa have været en af Katholikernes Hovedførere under Religionskampen paa Herredagen 1530¹⁾).

At Mester Anders ligeledes har sørget for, at Messerne i Fur Kirke bleve holdte vedlige, viser et Tingsvidne fra Fur Birketing af 14 April 1536, hvori Sognemændene bevidne Præsten Kristen Nielsen, at han har holdt de Messer og den Gudstjeneste vel ved Magt, som Erkedegnen plejer at lade holde i Fur Kirke, »saa at baade de og menige Sognefolk takke ham godt«. Det lyder nu meget katholsk; men samme Dag lod samme Præst samme Mænd bevidne, »at Her Kristen Nielsen, siden han kom til Fur og blev deres Sognepræst, har skicket sig redelig og vel, prædiket og lært dem Guds Ord og standet dem for udi alle Maader som en Dannemand, saa at de og menige Sognefolk takke ham godt«. Om Messerne tales derimod ikke et Ord i dette Tingsvidne, saa at den gode Præstemand unægtelig lader til at have forstaaet at give sig et katholsk eller luthersk Anstrøg, alt efter Lejligheden, hvilket jo i det Øjeblik var det sikreste²⁾).

¹⁾ Dsk. Mag. 1, 94; smlgn. Hvitfeldt, S. 1332. En Kanik af Navnet »Morsing« har jeg ikke truffet blandt Domkapitlets Breve; skulde han regnes med, vilde der desuden snarere blive for mange end for faa til at besætte Kapitlets 12 Præbender. Smlgn. ovnfr. S. 544, Note 2.

²⁾ 2 Tingsvidner, udstedte fra Fur Birketing Aar 1536, Fredag før Paaske, af Jørgen Krabbe, Birkefoged (i Seglet et Bomærke),

Medens Mester Anders og hans Kapellan vare ivrige for at sikre sig Vidnesbyrd om deres Messers Vedligeholdelse, foregik der imidlertid et Par Smaaabgivenesser, som tyde paa, at de Sognemænd, som i Aaret 1536 vare saa tilfredse med deres Sognepræst, ikke altid havde vist sig saa føjelige mod ham og mod M. Anders. Saaledes udstedtes Fredagen før Pinsedag, 23 Maj 1531 et Tingsvidne af Anders Mortensen, »paa den Tid Foged til Fur Birketing« m. fl., ifølge hvilket Jørgen Krabbe fik Vidnesbyrd af 8 Dannemænd, at »Store Søren gav Jørgen Krabbe »loff« for al hans Klage og Vrede, som Jørgen Krabbe havde over fornævnte Store Søren, saa nær som til $\frac{1}{2}$ Td. Byg, som han udredte paa fornævnte Ting, og gav saa »loff«, at han ej var M. Anders Skovgaard mere pligtig. Ligeledes svarede han saa, at naar M. Anders Skovgaard vilde høre hans Regnskab, da vilde han gjøre Kirkeskat og redig Hvid; ligeledes svarede han paa Kongens Vegne, at naar nogen krævede ham paa Kongens Vegne, da vilde store Søren give ham den Del, han var ham pligtig«¹⁾).

Anders Sommer, Per Furbo, Anders Mortensen og Store Søren; i Viborg Stiftsarkiv, Pakkerne »Harre Herred« og »Kuriøse Papirer«.

¹⁾ Brev i Stiftsark., Pakken »Domkirke, 1.« — Et Tingsvidne, hvoraf der kun haves en daarlig Afskrift, udstedt kort før (23 April 1531) af Jørgen Krabbe, »Foged til Fur Ting«, Anders Sommer, Store Søren m. fl., vidner om andre Uordner paa Øen, idet Gravers Nielsen og Anders Mortensen fik Vidnesbyrd af 8 Mænd, »at alle sagher nw var sømmeligt uordhen møglett om then whegned, som haffwer werit paa Fwer aff en lang tiid; tha vort thi nw forlichte, bode erchideghnens og cantors tieneré, at alle theris kiend iord och eng skulle legiss til henet« (skulde indhegnes?) osv. »Hwilcken ther findes, som gør whenet, han skall haffue forbrøtt syen gord och bolegh; item at alle wkiend iord, ner ther er icky korn vdhi, skulle wdlegis for hwer mand, som thet haffuer werit tilforne«. (Smsts). — Jørgen Krabbe »i Præstegaard« var en af Mester Anders Skovgaards Fæstebønder, som af ham var indsat til Birkefoged paa Øen; naar i enkelte Tingsvidner forekomme andre Fogeder »paa den Tid« eller »den Dag«, er det andre Bønder, som ere constituerede paa disse enkelte Dage, naar Jørgen Krabbe selv

At det er Tiendesagen, der ligger bag ved denne Klage over store Søren's Opførsel, fremgaar af et andet Tingsvidne af 19 Juli 1532, udstedt af Søren Mortensen, »Foged til Fur Birketing paa den Tid«, Anders Sommer osv., ifølge hvilket »beskeden Mand« Jørgen Krabbe lod tage Vidnesbyrd om, at Anders Sommer havde ladet oplæse et beseglet Brev fra Mester Niels Fris, »at Anders Sommer skulde tilsige alle Mester Nielses Tjenere paa Fur, at de skulde tiende deres Tiende kristeligen og redeligen og ej holde noget hos dem igjen, som ærlig og velbyrdig Mand Mester Anders Skovgaard og Præsten paa fornævnte Fur burde at have af dem med Rette, saa fremt de vilde have hans Venskab«. — Tiendens Ydelse var som bekjendt paa Reformationstiden et af de store Stridspunkter, der fremkaldte mange Klager fra Prælaternes Side, uagtet Tiendepligten var slaaet fast ved Odense Reces 1527. Navnlig klages der over de jydskes Bønders Modstand. Man har saaledes tidligere kjendt til Modstand i Aarhus Stift, hvor Adel og Bønder 1530 klagede over Biskoppens Officialers overdrevne Fordringer; her paa Fur ses det af ovenstaaende Tingsvidne, at det er selve Præste- og Kirketiendens Ydelse, som har fremkaldt Modstand. Paa Herredagen i Kjøbenhavn 1533 fastsattes derfor af det katholsksindede Rigsraad meget haarde Straffe mod dem, som »holdt noget hos dem igjen«, idet Lensmændene fik Ret til uden Lov og Dom at opbryde de Gjenstridiges Lader og straffe de Skyldige som for Tyveri. Men det hjalp altsammen intet; under Grevefejdens Storme, som ogsaa naaede op i Nærheden af Fur, idet Bispens Gaard Kjeldgaard efter Sagnet skal være bleven ødelagt af Bønderne, er det neppe lykkedes Prælaterne at faa tilbørlig Tiende fra denne Egn. Endnu efter at Roligheden var vendt tilbage, maatte Tiendens Ydelse indskjærpes ved strænge Kongebud, hvoraf et Par af 24 Maj 1537 til Harre-

optraadte paa Tinget paa Anders Skovgaards Vegne og saaledes selv var Part i Sagen.

og Hindborg Herreder i Salling tilfældigvis endnu ere bevarede ¹).

Samme Dag, som Jørgen Krabbe lod tage det ovennævnte Tingsvidne, ifølge hvilket den luthersksindede Kantor maatte komme den katholsksindede Erkedegn til Hjælp i Tiendesagen, lod han de samme Mænd afgive Vidnesbyrd om en anden Sag, »at ærlig og velbyrdig Mand Hans von Visch selv tredie og ærlig og velbyrdig Svend Iver Krabbe og hans Svend vare paa Fur at jage Løverdag sidst forleden, og ej de sparede fattig Folks Korn, men rede og rendte her og der omkring i deres Korn med Heste og Hunde, frem og tilbage, tvert og indenlands«, navnlig i ti navngivne Mænds Korn paa Engelst Mark, foruden i flere andre fattige Mænds Korn, »ej sparendes det mere end anden Jord, de rede paa«. Jørgen Krabbe selv tillige med to andre Mænd klagede desuden over, at for et Aar siden havde Iver Krabbes Hunde ved en lignende Jagt bidt deres Lam og Faar ihjel. Til end mere Sikkerhed lod et Par Bønder den følgende Søndag tage et lignende Sognevidne mod de to Adelsmænd og deres Følge ²).

Det adelige Overmod, som disse Junkere udviste mod de stakkels Furboere, og den Haan, som Iver Krabbe viste mod Viborg Kapitel ved fra Østergaard af at lade sig sætte over Sundet med Heste og Hunde for at jage paa Kapitlets Ejendom, ret som den alt igjen var kommen tilbage til ham, fremkaldte en Retssag mod Iver Krabbe paa Fur Birketing; men hans Fader Glob Krabbe søgte at afværge den ved at lægge sig imellem. I den Anledning tilskrev M. Anders Skovgaard ham egenhændigt i sit og Niels Frises Navn følgende Brev, som i al Fald viser, at Mester Anders ikke var bange for at sige ham Sandheden:

¹) Tingsvidnerne og Kongebrevene i Tiendesagen i Stiftsarkivet, anf. St.

²) Sognevidne, udstedt af Præsten Kristen Nielsen, Jørgen Krabbe, store Søren, Anders Sommer m. fl., dat. Søndag efter St. Margrete Dag 1532, i Viborg Stiftsarkiv, »Domkirke«, Pakke 1.

Wenligh och kierligh helszen altiit forsend medt gudt. Kyære Glob, som ether tiener Enuold y Kolss var hoess oss nw tiisdag nest effther Sti Olai dagh, begerend paa ethers vegne, at vij skulle offergiffue then voldt, ethers søn Erick¹⁾ Krabbe standher paa till Fuer bierck tingh for then hoffmodt, store skade och offuerwoldt, han gjorde ther løffuerdagh nest for sancte Margarete dag nw nest forleden, tha maa y vide, att an (sic) hare eller ij eller then trasserij och hoffmod, han gjorde oss, ther ligghe føyge mach paa, men then skade och forfangh, han haffuer giordt the fattughe mendt, kirckens tienere, bode tilforne paa theris faar och lam och nw paa theris korn, ladhe vy oss tycke, hand gierer wchristelighen medt, och matthe mand finde then hedningh, ther skulle icke bewiisze segh saa wmidelighen modt noghen christhen, som hand met hans tilfølghe bewiisthe thennom emod the fattige folck; thii att ther var icke en aff thennom, som spardhe fattige folckis korn mere ændt andhen iordt, the redhe paa etc. Men hwes ther om er, ville wy gierne for ethers skiildt paa thenne tiit offuergiffue thet met ethers søn och hans swendt; dømme och retthe sielfue om then skade, the fattuge folck haffue fongett paa theris korn och qwegh, som y kandt tencke christeligh och redelight er for gwdt. Y hwilcken made wij kwnde noghet giøre eller lade ether til vilie, skulle y altiit finde oss ther till velwillige. Her meth ether gud befalendis. Schriffuit y Viborgh anno domini mdxxxij, Torsdaghen nesth for sancti Petri dagh ad vincula.

Anders Skowgaardt
och Niels Friis.

Udskrift: Erlich oc velbyrdugh mand Glob Krabbe till Østhergaardt venlighen sendes thette breff.

Papir, forsynet med Frises og Skovgaards Segl som udvendig Forsegling. Haanden er Anders Skovgaards egen tydelige og faste Haand. Vib. Stiftsark.

Sagen er vel dermed bortfalden; men den Attraa, Iver Krabbe derved viste efter at faa Fingre i sin Æts gamle Ejendom, var kun gjemt, men ikke glemt. Dog

¹⁾ Iver kaldes han udtrykkelig i Vidnesbyrdene.

maatte han vente til bedre Tider. Da Hertug Kristian var bleven hyldet i Horsens af den jydsk Adel 18 Aug. 1534, blev der udtrykkelig i den udvalgte Konges foreløbige Forsikringsbrev indsat den Bestemmelse, at det Gods, som Kirken og dens Personer havde i Besiddelse, og »som de bruge med Messer, daglige Tider og andre Ceremonier«, skulde de fremdeles beholde, indtil der blev truffet nærmere Ordning om denne Sag af Kongen i Forening med Adlen¹⁾. Foreløbig var der saaledes intet at frygte; M. Anders har ogsaa tillige med den øvrige jydsk Adel og Gejstlighed sluttet sig til Hertug Kristian; 12 Marts 1536 var han saaledes i Haderslev, hvor han udvirkede et Kongebud mod at anlægge flere Saltkjedler paa Kapitlets Ejendom Læsø, at Skoven paa Øen ikke skulde forhugges²⁾. Oktober samme Aar blev han tillige med Kantoren Niels Fris og Mester Splid Fasti af Kapitlet sendt til den store Rigsdag i Kjøbenhavn, hvor han netop kan være indtruffen tidsnok til at høre det kongelige Bursprog fra Gammel Torv og sætte sit Navn under den Reces, der for stedse skulde knække Gejstlighedens Magt, og i den følgende Tid deltog han, som ovenfor berørt, i Forhandlingerne om Kirkeordinansen, som han dog kun nødtvungen sluttede sig til³⁾.

Blandt Bestemmelserne i Recessen af 1536 fandtes ogsaa den, »at naar de Personer ere døde og afgangne,

1) Geh. Ark. Aarsb. 2, 81.

2) Brevet i Stiftsarkivet («Læssø», Pakke 23, 2).

3) Kongebrevet af 19 Oktober, hvorved Kapitlet bydes at sende 3 eller 4 Medlemmer til den til 15 Oktbr. (!) sammentrædende Rigsdag, findes i Stiftsarkivet. Den 30 Oktbr. endte Rigsdagen, saa at det næsten er mærkeligt nok, at de nævnte Mænd kunde komme tidsnok til at sætte deres Navn under Recessen, hvor de findes opførte blandt — Adlen (Rosenvinge, Gl. dske Love 4, 158). 6 Dage maa vel paa hin Tid anses for den knappest Tid til, at Brevet kunde komme fra Kbhvn. til Viborg, Kapitlet foretage sit Valg, og de Valgte rejse til Kbhvn., selv om de rejste »baade Dag og Nat«, som Brevet byder. De hidkaldtes ogsaa kun »for at høre vor Villie«, altsaa ikke for at deltage i nogen Forhandling.

som have Vikarier i Forlening, maa Adelen komme til det Gods igjen, som de med nøjagtige Breve og Segl kunne bevise, at de ere rette Arvinger til«, medens det udtrykkelig fastsattes, at alle Prælatværdigheder og Kanikedømmer skulde blive ved Magt¹). Man skulde saaledes tro, at de Ejendomme, der vare tillagte Kapitlets Prælater, maatte være sikre nok. Men 11 Aar senere, da Iver Krabbe imidlertid havde arvet Østergaard efter sin Fader († 1543) og desuden var ivrigt i Færd med at skrabe Gods sammen til den af ham selv oprettede Hovedgaard Krabbesholm ved Skive, indstævnedes han under Kongens Ophold paa Koldinghus, hvor Iver Krabbe selv var Lensmand, Anders Skovgaard og Niels Fris for Kongens Domstol, idet han tilbagefordrede Lundegaard med mere Gods paa Fur og Patronatsretten til et Kapel sammesteds, som hans Forfædre havde funderet. Han beraabte sig paa, at Tjenesten var nedlagt, som skulde holdes for Godset; men ved Kongedom af 7 Januar 1547 blev Sagen mellem Iver Krabbe og Niels Fris udsat, da Niels Fris paa den Tid havde lovligt Forfald i Kongens Ærinde, og Sagen mellem Anders Skovgaard og Iver Krabbe afvist, fordi denne ikke havde benævnt Godset nøjagtig i sin Stævning.

Det kom nu Anders Skovgaard til Gode, at han havde sine Papirer i Orden, og at han i sin Tid havde fulgt Prior Jakob Jensens Raad at tage skriftlige Vidnesbyrd om Messernes Afholdelse i Dueholm Kloster. Desuden havde han 29 Dcbr. 1546 faaet et i den Anledning udstedt Vidnesbyrd af Jakob Skjønning, Superintendent over Viborg Stift, Kjeld Jul, Læsemester, Morten Hvas, Jøb Povlsen og Oluf Nielsen, »Sognepræster og Prædikere udi Viborg«, at Kapitlet i Viborg »aarligen i timelig Tid havde udlagt og givet de Penge til Guds Ords Prædikeres Underholdning, som de tilforne udgav og udlagde til

¹) Rosenvinge, Gl. dske Love 4, 165; smlgn. Haandfæstningen i Geh. Ark. Aarsberetn. 2, 87.

Messepræster, siden den Tid de ugudelige Vinkelmesser blev af Guds Ord og kgl. Maj.s vor allernaadigste Herres kristelige Ordinance ødelagt, efterdi det er aldeles forbuden baade efter Guds Ord og kongl. Maj.s Ordinance, at nogen Messe skal holdes, uden der er Folk at berette«. — Iver Krabbe lod dog ikke Sagen falde; thi 6 Februar 1549, da Kristian 3 atter opholdt sig paa Koldinghus, stævnedes han atter de to Prælater og hele Kapitlet for Kongens Dom »for Lundegaard og noget Gods paa Fur og i Mønsted, som Fru Maren skulde have skjænket til et Alter og Vi-kariedom«. Anders Skovgaard, som mødte paa Kapitlets Vegne, hævdede, at Godset hørte til Kantordømmet og Ærkedegnedømmet. Sagen blev atter udsat af formelle Grunde og Iver Krabbe og hans Medarvinger henviste til fornyet Stævning. Heller ikke denne Gang mødte Mester Anders uden Beviser; thi 29 Januar samme Aar havde han faaet et nyt Vidnesbyrd af de fem ovennævnte viborgske Gejstlige, omtrent ligelydende med det tidligere; dog have de denne Gang udeladt det for Mester Anders temmelig stødende Udtryk om »ugudelige Vinkelmesser«. Og at han ligeledes væbnede sig mod den fornyede Stævning, som han kunde vente, viser et kort efter, 14 April s. A., udstedt Vidnesbyrd af Jeb Povlsen, Oluf Skøtt og Rim-bolt Pedersen, »Prædikantere udi Viborg«, at de tillige med deres Kaldsbrødre opbære af Domkapitlet 120 Mark danske for daglig Prædiken i Viborg Domkirke, »udi det Sted de holdt nogle Messer tilforne, før Guds Ord opkom«. I de samme Dage lod Niels Fris sig personlig paa Fur Birketing afgive et Tingsvidne af otte Dannemænd, »at saa længe de kunde mindes eller høre spørge af gamle For-ældre, havde de to Messer været holdte ved Magt, som Kapitlet var pligtig at lade holde i Fur Kirke, først efter den gamle Skik, som da var Sædvane; siden efter kgl. Maj.s Ordinances Lydelse havde Kapellanen paa Fur holdt Messe hver Dag, som sømmeligt var og Messe maatte

holdes, naar der var nogen, som vilde lade sig berette^{a 1}).

Det var et frækt Angreb, der fra Iver Krabbes Side var rejst mod Kapitlet, og som truede med at sprænge selve Domkapitlet ved at fratage de to Prælatdømmer deres vigtigste Indtægt. Fur var ikke almindeligt Vikariegods; Messerne og Gudstjenesten holdtes desuden vedlige paa den Maade, det lod sig gjøre efter de forandrede Tidsforhold; at tildømme Lensmanden paa Koldinghus, der kort efter blev Medlem af Rigsraadet, Øen Fur, vilde have været et Brud paa selve Kong Kristians Haandfæstning og Reces af 1536. Da Sagen atter kom for, fik den derfor ogsaa et noget andet Udfald ved en Herredagsdom af 6 Maj 1549. Iver Krabbe vovede heller ikke denne Gang ligefrem at fordre Godset paa Fur tilbage, men gjorde Fordring paa Opfyldelsen af Kontraktsbrevet af 1467, hvorefter Krabberne skulde have Ret til at præsentere den Præst, der skulde vedligeholde Tjenesten ved Altret i Domkirken, og søgte at bevise, at Kapitlet ikke havde holdt Messerne paa Fur vedlige. Dette Bevis glippede imidlertid fuldstændigt for ham; vel synes det at fremgaa af Dommen, at Kapitlet i tidligere Dage havde været noget efterladende med de Furske Messer, hvorfor hans Fader Glob Krabbe allerede havde ladet tage Vidnesbyrd derom paa Harre Herredsting 1499; men nyere Vidnesbyrd, som Glob Krabbe i samme Anledning havde ladet tage i Aaret 1529 — altsaa paa en Tid, da Reformationen i Viborg var i fuld Gang — vare meget intetsigende, hvorimod Anders Skovgaard og Niels Fris ved Vidnesbyrd fra Viborg Byting og Fur Birketing tilfulde beviste, at Messerne endnu i Aaret 1529 bleve vedligeholdte baade i Fur Kirke og i Domkirken. Ikke bedre gik det med det Gods i Mønsted, han fordrede tilbage; thi det bevistes, at dette af Fru Maren Nielsdatter til Bustrup i sin Tid var skjænket til Mariager og senere

¹) De to Kongedomme og Vidnesbyrdene i Viborg Stiftsark., anf. St.

ved Mageskifte kommet til Viborg Bispestol, altsaa slet ikke vedkom Kapitlet. At fradømme Kapitlet noget Jordegods indlod Rigsraadet sig derfor slet ikke paa, men afsagde den i flere Henseender højst mærkelige Dom, at da Krabberne havde Ret til at præsentere en Præst til Messetjenesten i Domkirken, som Kapitlet skulde lønne, men Messerne nu vare aflagte, skulde der oprettes en anden Gudstjeneste isteden, saaledes at Iver Krabbe og hans Medarvinger skulde have Ret til at præsentere en Præst hertil, som skulde prædike Guds Ord fem Dage i hver Uge om Morgen, naar sex slaar, hvilken Præst Kapitlet skulde lønne efter Kontraktens Lydelse, det vil sige, med 10 ŷ dansk og 1 Td. Salt aarlig. Man har saaledes i Dommen ikke taget Hensyn til, at dette i Virkeligheden alt fandt Sted, idet Kapitlet udredede Løn til Byens Præster for Gudstjeneste isteden for de nedlagte Messer¹⁾.

Iver Krabbe havde saaledes ikke haft andet Udbytte af sit Stormløb end at faa Ret til at præsentere en Præst. Dette er imidlertid ikke det eneste Exempel paa, at han har været grisk efter Kirkegods; thi Aar 1554 blev der taget Sognevidne af Durup Sognemænd i Harre Herred, at ingen havde gjort Præsten i Durup nogle Agre stridig, saa længe de eller deres Forældre kunde mindes, før nu Hr. Iver Krabbe til Østergaard²⁾.

Mester Anders Skovgaard døde den 7 Januar 1554³⁾ og blev begravet i den Domkirke, til hvilken han i saa lang Tid havde været knyttet; men da en Borger i Viborg i Slutningen af 17de Aarhundrede — efter Krogs Beskrivelse af Viborg — skal have taget hans Ligsten til eget Brug, kan Gravstedet ikke længere paavises. Han

¹⁾ Rigsraadets endelige Dom i Herredagsdombogen 1545—49, fol. 229; Geh. Ark. Den vil blive optagen i den Række af Domme fra Kristian III's Tid, som er paabegyndt i dette Hefte. Smlgn. Dsk. Mag. 4 R. 2, 320; 321.

²⁾ Dok. i Stiftsark., vedkommende Herredspakke.

³⁾ N. kirkeh. Saml. 5, 346—47.

nævnes hyppigt i Kapitlets Breve og fremtræder overalt som en driftig og virksom Mand, der med Kraft tog sig af Kapitlets Sager og ivrigt værnede om dets Rettigheder. Blandt andet lykkedes det ham at faa det gamle Graabrødre-kloster anvendt til Hospital istedet for til Raadhus, som Byens Borgere søgte at faa udvirket, hvorpaa han selv paa Kapitlets Vegne blev Hospitalets Forstander; men at følge ham nærmere under denne hans Virksomhed vilde føre for langt ind paa Kapitlets almindelige Historie i denne Tid. Han døde ugift, som det sømmede sig en gammel katholsk Kamphane ¹).

¹) Det burde ovenfor S. 576 have været omtalt, at M. Anders under Klemensfejden saa sig nødsaget til at forlade Viborg «for ikke at tvinges fra den Ed», som han havde svoret Hertug (Kong) Kristian, og at et kgl. Protektorium af Febr. 1535 var nødvendigt for atter at aabne ham Adgang til Byen (Dsk. Mag. 3 R. 4, 182). — Endnu paa denne Tid vedvarede Fjendskabet mellem Brødrene Jørgen og Niels Fris; thi da Hertug Kristian var kommet til Viborg ved Midfastetid 1535 i Anledning af Kongehyldingen, stævnedes Niels Fris sin Broder for Kongens Domstol, fordi Bispen havde ladet tage baade hans eget og Kirkens Gods fra ham «paa rette Hærstræde og Alfzarvej». Nu var Gjengældelsens Time kommen; thi ogsaa de andre Lutheranere, som Bispen i Mellemtiden havde forfulgt, stævnedes samme Dag Jørgen Fris for den nye Konges Domstol, saaledes den ovenfor nævnte Vikar Jens Nielsen, fordi Bispen «mod sine egne Breve og Collats havde skilt ham fra hans Rente og Kirke» (o: Røding i Nørlyngherred), og Kaniken Mester Jens Hansen fik samtidig et kongeligt Beskjærmelsesbrev for sig, sin Hustru og sine Børn (Dsk. Mag. 3 R. 4, 190; 194; 195; 205). — Af Dsk. Mag. anf. St. S. 205—6 fremgaar, at Jørgen Fris endnu 1535 havde Mors og Fjends Herred i Forlening; det maa vel saaledes være lykkedes ham at stille Kongen tilfreds efter Stormen 1529 og 30 (ovenfor S. 540); eller skulde han have faaet Mors tilbage efter Jens Hvasses bratte Fald?

Om Roskilde Domkirkes Stil og Alder.

Af
Steen Friis.

I 2det Bind af Ny kirkehistoriske Samlinger er optaget »Nogle Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil«, hvori Forfatteren søger at bevise, at den nuværende Domkirke i Roskilde ikke kan være den af Saxo og Ælnoth omtalte Steenkirke, som Biskopperne Wilhelm og Svend sammesteds lod opføre i Slutningen af 11te Aarhundrede, men at denne maa være ødelagt i det 13de Aarhundrede og den nuværende Domkirke derefter opført. Da jeg ikke har fundet de herfor anførte Grunde fyldestgjørende, skal jeg til de anførte Bemærkninger knytte følgende Modbemærkninger.

Forfatteren mener, at man ikke hertillands har kjendt Brugen af Teglsteen som Byggemiddel før Midten af 12te Aarhundrede, saasom de ikke omtales forinden i vore Aarbøger med deres distincte Benævnelse: »lateres cocti«; men denne Slutningsmaade kan jeg ikke give Medhold. Den gamle Benævnelse af en Brugsartikel gaaer ofte over paa dens Afløser, uanseet at den ikke mere passer. Vi tale jo endnu stedse om »Kakkelovne« istedetfor Jernovne, og saaledes er det vel ogsaa gaaet med Udtrykket »lapideus« i Sætningen »domus lapidea, claustrum lapideum, murus lapideus«, i hvilken Forbindelse vi saa hyppigt træffe det hos Krønikeskriverne og dertil saa langt frem i

Tiden ¹⁾, at Teglsteen da maa antages ganske at have afløst Graasteen og Kalksteen som Byggemiddel. Det mere distincte »later« forekommer derimod saare sjelden. Under »lapis ordinarius« anfører Ducange, at en med Ælnoth jævnaldrende Forfatter og Fortolker af Juvenal forklarer »later coctus« ved: »quod nos dicimus lapidem ordinarium«. Biskop Wilhelm maa, som født Englænder, utvivlsomt have kjendt Teglsteen som Byggemiddel fra sin Hjemstavn, hvor allerede Romerne havde indført Brugen af dem, og Svend Norbagger maa vel ogsaa have seet dem anvendte som Byggemiddel paa sin Reise i Italien. — Jeg kan hellerikke følge den høitagede Forfatter, naar han anfører Udtrykkene hos Saxo: »saxeum opus« og »petrarum pondus« som uforenelige med Forestillingen om en Mursteensbygning, saasom det første Udtryk formeentlig her skal betegne, at det var et klippefast Værk, Wilhelm havde udført, og petrarum pondus, at Muren ikke nedfaldt Steen for Steen men masseviis. — At Ælnoths Ord om St. Lucius i Roskilde og St. Albani Kirke i Odense, at nemlig begge disse Kirker vare opførte »insigni lapideo tabulatu«, kun kunne forstaaes om det tavllignende Murværk paa Ydersiden af en Qvadersteensbygning, vover jeg ligefrem at modsige. Det forekommer mig nemlig utvivlsomt, at derved skal betegnes et i hele dets Tykkelse sammenhængende Murværk, og at det er benyttet for at betegne, hvad vi i daglig Tale kalde et compact Murværk i Modsætning til den mindre solide men næsten udelukkende paa den Tid og hele Middelalderen igjennem ved vore Kirker anvendte Bygningsmaade med fyldte Mure ²⁾. Tabulatus betyder altsaa udenfor al Tvivl den horizontale Flade, som en i Murens hele Tykkelse gennemført Skiftegang frembyder, men en saadan Skiftegang med sine Løbere og Bindere, lagte paa den flade

¹⁾ Henimod Midten af 16de Aarhundrede.

²⁾ Vor Frue Kirke i Roskilde, der ogsaa er bygget i Svend Norbaggens Tid, viser udfyldte Mure i sine ældste Partier.

Side, findes neppe i nogen Qvadersteensbygning, hvor den indadvendende Side af Qvadren ikke er tilhugget og netop derfor ikke tilsteder en regelmæssig Fortandning gennem hele Skiftegangen. En saadan gennemført Skiftegang af Teglsteen findes derimod overalt i Roskilde Domkirkes Mure, der have en Tykkelse af 3 og med Støttepillerne af 6 Alen. Til yderligere Bestyrkelse heraf skal jeg endelig anføre, at Ducange til Forstaaelse af Ordet »tabulatus« henviser til et Document fra 13de Aarhundrede, hvori det paalægges Vedkommende ikke at bygge deres Huse høiere, end til Høiden af den Mur, der omgav Byen («ad tabulatum dictorum murorum» o: til den øverste Skiftegang i de betegnede Mure).

I det andet Afsnit af sine Bemærkninger søger Forfatteren af Domkirkens arkitektoniske Eiendommeligheder at bevise, at den nuværende Mursteenskirke ikke kan være ældre end fra 13de Aarhundrede. Der henvises til vore romanske Kirkebygninger i Aarhus, Viborg, Ribe og Odense, og der sattes, at da vi i disse Kirker ikke spore Indflydelsen af den nuværende Domkirke i Roskilde, maa denne ikke have været til, da de opførtes i 12te Aarhundrede. Det skal villig indrømmes, at Roskilde Domkirke har optaget gothiske Elementer i et meget større Omfang end nogen af hine Kirker; men det er endnu ikke afgjort, at den her forekommende Gothik er oprindelig. Det forekommer os meget mere troligt, at denne Stilart er indvandret i den oprindelig reen romanske Kirkebygning, end at den er fremkommen samtidig med og ved Siden af de romanske Former, eftersom man ikke er istand til at støtte en saadan Paastand paa noget historisk Datum. Naar Gothiken her har holdt sit Indtog kan ikke med Vished siges; men der kan paavises saa mange Spor af omfattende Forandringer, at disse berettiger til at antage, at hele Partier af Domkirkens oprindelige Murværk have været ødelagte og ere blevne gjenopførte med gothiske Former. Jeg skal her kun henvise til de Levninger af en flad Taggavl, der

endnu staa over den østligste Gjordbue i Høichoret, den afbrudte Fortandning øverst i Murværket mellem Høichorets Sidemure og den halvrunde Chorafs slutning, det afbrudte Murværk ved de vestre Chorpiller og Sporene af et Enkeltvindue i hvert Murfag paa Chorgalleriet¹). Disse Spor forudsætte, at hele det østre Parti af Kirken er undergaaet store Forandringer. Fremdeles hentyde de i Aaret 1861 fremdragne Piller i Korsarmenes Sidemure paa at Kirken ogsaa i sin Grundplan har været en Korskirke. Lignende Fingerpeg møde vi i de næsten i Jorden krybende Fodstykker under Væg-piller og Lisener i nordre Sideskib, sammenlignede med de høie Fodstykker under Hovedpillerne, samt paa søndre Galleri de gjordbueopbærende, uanseelige Halvsøiler. Fremfor Alt henvises til Sporene af det fra Høikirkens Tag nedløbne, smeltede Bly, der har efterladt sig saadanne Stænk paa Høiskibets Sidemur, der forudsætte heelt andre Hvelvingsformer over nordre Galleri end de nuværende. Ødelæggelsen af det Oprindelige ved Ildebrandene, der have ramt Kirken, har vistnok været meget stor, men den har været lige saa stor, om ikke større, ved de paafulgte Istandsættelser. Man huske paa Afbrydelsen af Gavls-pidserne og det derfor istedetkomne Halvtag, den vestre Gavlfacades næsten totale Ombygning m. m. — Forfatteren efterviser derpaa, at flere Stiileiendommeligheder gjenfindes særlig i nogle romanske Kirker i det nordvestre Frankrig og slutter, at da disse Kirker tilhøre 12te Aarhundrede, maa den nuværende Domkirke i Roskilde, som en formeentlig Affødning af dem, være yngre. Blandt saadanne Eiendommeligheder anfører Forfatteren de tredeelte Vinduer, Korsfløienes Gavlforsiring med den fremspringende Murramme og de stigende Buer udvendig, de afvejlende spidse og runde Buer og rectangulære Hvelvingsrum indvendig i Kirken; men, næst at vise tilbage til min tidligere

¹) See mine Beretninger om Restaurationsarbejderne i Roskilde Domkirke i Ny kirkeh. Saml., 2det Bind.

Forklaring af de gothiske Characterers Forekomst, skal jeg dertil bemærke, at disse Detailler ogsaa forekomme i Kirker fra det 11te og Begyndelsen af det 12te Sekel (Kirkerne i Naumburg, Laach, St. Maria paa Capitolet i Cøln og St. Blasius i Brunswig). Det Samme er Tilfældet med den halvrunde Chorafslutning, Gavlspidserne over hvert Fag Vinduer, Dværgsoilen under Ribberne, hvilken sidste Detail med lignende Kapitælforn vi træffe blandt andre hjemlige Steder ogsaa i den Deel af vor Frue Kirke i Roskilde, der utvivlsom er en Levning af Svend Norbagges Kalktufskirke. (See dens nordre Sideskib). Her er bevaret en ribbebærende Dværgsøile af Kalktuf i dens hele Originalitet. — Det er dog fornemlig den brede, toloftede Bygning omkring den halvrunde Chorafslutning, der med sit lyse og luftige Galleri fremhæves af Forfatteren som en saadan Eiendommelighed, der kun gjenfindes i de nordfranske Kirker fra 12te Sekel, men denne Eiendommelighed gjenfinde vi ogsaa i St. Etienne i Caen, der er jævnaaldrende med Svend Norbagges Domkirke i Roskilde. Som bekjendt har denne Kirke flere Detailler tilfælles med St. Lucius i Roskilde, saasom Pilleprofilen med dens vexlende runde og retvinklede Led, de firkantede vestlige Taarne og Langhusets mellemliggende Gavlfacade. — Forfatteren bemærker endvidere, at de, som antage den nuværende Domkirke i Roskilde for Svend Norbagges Værk, maa have overseet de Beretninger, vi have om denne Kirkes Ødelæggelse 1234 og henviser derefter til følgende Steder i vore Aarbøger:

1. Scr. R. D. I. 166 (Chron. Erics Regis), der ved Aaret 1234 har: »Lund & Roskild igne perierunt«, men her mældes jo Intet om Domkirkens Ødelæggelse.

2. Ibidem II. 629 (Chron. Dan. præcipue Sjælland.). Her hedder det ved samme Aar: »Ecclesia St. Laurentii Lundis et Roskildis civitas incendio vastata sunt«. Her siges udtrykkelig, at det var Lunds Domkirke og Roskilde By, der brændte 1234.

3. *Ibidem* I. 254 (*Annal. Min. Visb.*) har ved samme Aar: »*Ecclesia St. Laurentii Lundensis & Roskildensis incendio perierunt*«. Her siges altsaa, at det var St. Laurentii Kirke i Lund og Roskilde men ikke Domkirken sammesteds, der afbrændte 1234. Disse 3 Aarbøger ansees for originale eller for ikke compilerede af ældre Aarbøger, men efter deres Beretning var det ikke Roskilde Domkirke men vel Roskilde By med derværende St. Laurentii Kirke, der afbrændte 1234, hvorimod berettes her, at baade Lunde By og Domkirke (St. Laurentii Kirke) afbrændte bemældte Aar. Dette bestyrkes da ogsaa yderligere ved at sammenholde disse Beretninger med andre hos vore originale Annalister. Saaledes berettes *Scr. R. D. I. 244* (*Annal. Esrom.*¹⁾) ved Aaret 1233: »*Ecclesia Lundis totaliter combusta est*»; *ibid. II. 168* (*Chron. R. D.*) ved Aaret 1234: »*Lundis combusta*»; *ibid. II. 172* (*Chr. Dan.*) ved samme Aar: »*Ecclesia Lundis incensa*«, og *ibid. II. 527* (*Chron. rer. memor.*) ved samme Aar: »*Lunda igne periit*«. De øvrige Annalister, Forfatteren citerer, ere Compilerorer, i hvert Fald for den Tid, hvormed her er Tale, og som Saa-danne mindre paalidelige. Herhen høre: *Petri Olai Annales* *ibid. I. 287*, *Hamsfort* *ibid. I. 287* og *II. 437* og *Laur. Stralii Annal. ibid. III. 310*, der alle berette, at det baade var Domkirken i Roskilde og Lund, der afbrændte 1234. Men naar en saadan Uoverensstemmelse mellem Annalisterne viser sig, da maa denne udenfor al Tvivl afgjøres til Fordeel for de Originale blandt dem. Saaledes har ogsaa Hvitfeldt dømt, naar han Side 199 beretter, at »1234 kom der stor vaade Ild i Lundeby i Skaane, saa at Byen oc

¹⁾ Denne Forfatter hører til de bedste blandt vore Krønikeskrivere. Han antages at have været Munk i Esrom Kloster til 1307 og det fremgaaer i al Fald af hans Annaler, at han har været nøie kjendt med de kirkelige Forhold i Sjælland i det 13de Sekel. Han omtaler saaledes Biskop Niels Stigsens Flugt 1245, Sorø Klosterkirkes Brand 1247 og St. Lucii Kirkes Brand 1282.

Lunde Domkirke brendtis moxen i Grunde«, medens han ikke har Noget om, at Roskilde Domkirke afbrændte samme Aar. — Endnu mere uforstaaelig bliver Forfatterens Paa-stand, naar bemærkes, at Ingen af samtlige vore Krønike-skrivere fra Middelalderen mæler et Ord om, at der midt i det 13de Aarhundrede skal være grundlagt og opført en saa storartet Kirkebygning som vor nuværende Domkirke, samt at vi hverken støde paa Pavebiller eller Indulgens-breve, udstedte for at komme Kirken tilhjælp. Annalisterne pleie dog at berette, naar en afbrændt Domkirke er bleven gjenopført og gjenindviet, men om St. Lucii Gjenopførelse tie alle Aarbøgerne. Endelig vil man vist finde det lige saa besynderligt, at den af Svend Norbagge opførte Domkirke sporløst kunde forsvinde. Vi have nemlig undersøgt Domkirkens Mure og Piller indtil deres inderste Kjerne og underste Grundlag, men vi have intetsteds fundet Spor til, at Levninger af en ældre Qvadersteensbygning ere bleven anvendte ved den nye Kirkes Opførelse¹⁾. Hvor rimeligt havde det dog ikke været at benytte de kostbare Qvadre fra den ødelagte Kirke til dermed at lægge Grund for Mure og Piller til den nye Kirke, men disse hvile overalt paa et Grundlag af utilhugne Graasteen i 2½ Alens Dybde under Jorden. Man henviser ikke til Beretningen hos Ælnoth om, at den ældste St. Albani Kirke i Odense forblev staaende, medens den Nye opførtes, thi den ældste St. Albani Kirke var jo ikke bleven ødelagt, som formeentlig St. Lucius i Roskilde, og

¹⁾ Man har meent at finde saadanne Levninger i de 5" tykke Kalktufsqvadre, der ligesom en Ramme ere anbragte om Rullesteensgrunden under Hovedpillerne, men dette kan neppe være alvorlig meent og maa i modsat Fald kun være at betragte som det sidste svage Nødanker, man udkaster. Andre have udtalt den Mening, at den ældste Kirke muligen var bygget af Kalktufsqvadre, og at man maaske har brændt Kalk af disse til den ny Kirkes Opførelse, men dette Materiale maa i ethvert Fald ansees for mindre hensigtsmæssigt til saadant Brug, og jeg betvivler, at der vides Noget om dets Anvendelse andetsteds i ommeldte Retning.

den var dertil en Trækirke, hvis Byggemidler ikke kunde benyttes til den nye Steenkirke. At den formeentlig forsvundne Domkirke maa have været en mindre Kirkebygning end den nuværende, slutter Forfatteren deraf, at Biskop Wilhelms Grav maatte flyttes, forat der i Choret kunde gives Plads til Pulpituret. Hertil bemærkes imidlertid, at da den af Biskop Svend i Roskilde stiftede St. Maria Kirke vides at have været 75 Alen lang og 30 Alen bred, maa hans Domkirke sammesteds rimeligviis have været af anseelig Størrelse. I denne vor Frue Kirke see vi den Dag idag, hvorledes Kalktufsquadrene i Resterne af den oprindelige Kirke efter de Ildebrande, der have ramt Kirken i 13de og 16de Aarhundrede, have holdt sig saa at sige usvækkede af Ild og Ælde. Af den samme Bygmesters Domkirke skal derimod Intet have tilbage. Det skulde da være den lille Mindesteen, der bærer Aarstallet 1128, og som den daværende Geistlighed lod indsætte i Kapitelstuens Væg over en tilhuggen Granitsoile til taknemlig Erindring om en blandt Kong Niels's Raadsherrer, Helgi, fordi han havde udvirket, at Geistligheden fritoges for verdslig Rettergang. Granitsoilens Basis staaer paa et Gulv af ordinaire Brosteen 1 Al. 10 T. under det nuværende Flisegulv. Alt i dette Rum havde et saa primitivt Udseende, at man ikke tvivlede om, at man her befandt sig i det paa Kong Niels's Tid opførte ældste geistlige Domhus, men ogsaa her var Gulvet begrændset af Teglsteensmure til alle 4 Sider, uden at deri fandtes Spor af Materialier fra en ældre Bygning. Helgis Mindesteen er kun liden, men det er derfor desto mere besønderligt, at den er det eneste Stykke, der vides at være reddet ved den store Bygnings totale Ødelæggelse. Det er forøvrigt at mærke, at dette Rum allerede i Dronning Magretes Tid maa have undergaaet store Forandringer, eftersom hint lavtliggende Gulv ikke fandtes i den Tilbygning, hvorved Kapitelhuset udvidedes i denne Dronnings Tid, og eftersom Grundstenene under Samme

ligge saa høit i Jordsmonnet, at de ikke tillode at lægge Gulv i anførte Dybde ¹⁾).

Dersom det af Foranførte maatte fremgaa, at de af Prof. Høyen anførte Grunde for, at Svend Norbagges Domkirke er forsvunden i det 13de Sekel, og at den nuværende Domkirke i Roskilde er opført i det samme Aarhundrede, ikke ere fyldestgørende, er Hensigten med foranførte Modbemærkninger opnaaet. I al Fald har jeg herved opfyldt de fra flere Sider rettede Anmodninger om at meddele Grundene, hvorfor jeg ikke kan tiltræde Professor Høyens »Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil». Saa fremt der forundes mig Tid og Ævne dertil, haaber jeg udførligen at kunne udvikle min fra Høyens divergerende Mening ved en anden Leilighed. Knuden vil derved ikke blive løst, men muligen endog fastere.

¹⁾ Desværre tillode Forholdene ikke at gjengive Kapitelstuen dens oprindelige Udseende, da den i Aaret 1861 blev indrettet til Sacristi, saasom det ikke fandtes passende, at Præsten skulde gaa ned ad flere Trin som til en Kjælder for at komme ind i Sacristiet.

I September 1870.

Om den danske Kirkes symbolske Bøger og om Præsteeden.

Af

Holger Fr. Rørdam.

Ligesom der oftere har været anstillet Undersøgelser om, fra hvilken Tid den danske evangeliske Kirke kan siges at have vedkjendt sig visse symbolske Bøger, hvilke disse have været, og i hvilken Grad der har været tillagt dem eller kan tillægges dem bindende Kraft, saaledes have Overvejelser angaaende Præsteeden navnlig i den senere Tid gjentagne Gange været paa Bane baade her og i Norge. Men ligesom Spørgsmaalet om de symbolske Bøgers bindende Kraft har tabt en Del af sin akute Karakter ved Grundlovens Bestemmelse om Religionsfrihed, hvorved Danske Lovs II, 1, 1 maa anses for ophævet, saaledes have ogsaa Forhandlingerne om Præsteeden faaet en god Afslutning ved den i Henhold til Kirkekommissionens Indstilling under 2den September 1870 udstedte ministerielle Rundskrivelse, hvorved Præsteeden, efterat have modtaget forskjellige heldige Ændringer, forandres til et højtideligt Løfte. Skjønt Symbolspørgsmaalet nu vel altsaa hos os for Tiden ikke hører til de »brændende«, saaledes som Tilfældet var for godt og vel en Menneskealder siden, da det fremkaldte en hel Litteratur¹⁾, saa er det dog ingenlunde givet, at

¹⁾ Jeg skal her blot minde om A. S. Ørstedes Afhandl. i Juridisk Tidsskrift XII, I, 213—88. II, 250—304: Behøver den danske Kirkeforfatning en omgribende Forandring? Til hvilken Afhandling

det ikke atter kan komme paa Dagsordenen, navnlig hvis det skulde lykkes det fra grundtvigsk Side fremkomne Krav paa »Præstefrihed« at vinde større Tilslutning, end det hidtil har fundet. I ethvert Tilfælde vil Undersøgelsen om de kirkelige Symboler beholde sin kirkehistoriske Interesse, navnlig naar den ikke anstilles fra noget Partistade, men kun med det Formaal for Øje at meddele den faktiske Historie, hvad enten denne nu maatte passe til de Meninger, vi forud have dannet os, eller ikke¹⁾.

Ganske vist var det ikke Luthers eller Melanchtons Mening ved den augsburgske Konfession at give et til alle Tider uforbederligt Udtryk for den evangeliske Menigheds Tro og Lære, ligesaa lidt som Luther havde forfattet sin Katekismus i den Hensigt, at den skulde være en symbolsk Bog. Det er jo bekjendt, at Melancton senere foretog Forandringer i den augsburgske Konfession, og at Luther

Grundtvig og Lindberg gav Gjensvar. Chr. Paulsen, Betragtninger over den danske Kirkes symbolske Bøger fra det kirkelige Synspunkt, 1826, (atter trykt i Forfatterens samlede Skrifter, I, 61—110). H. N. Clausen, Om de symbolske Skrifers Misbrug og rette Brug, 1831 (særsk. Aftryk af Maanedsskrift for Literatur). J. C. G. Johannsen, Untersuchung der Rechtmässigkeit der Verpflichtung auf symbolische Bücher überhaupt und die Augsburgische Konfession ins besondere. Altona 1833.

- 1) Vor Litteratur besidder allerede foruden H. Ussings udførlige Fremstilling af alt vedkommende vore symbolske Bøger (Kirkeforfatningen i de kongelige danske Stater. I, 109—93), en anden god Monografi over dette Emne, nemlig J. F. W. Schlegels Afhandling i Skandinav. Museum 1803, II, S. 139—60: Om symbolske Bøgers Indførsel i den danske og norske evangeliske Kirke, og især om Lovcommissionens Bestræbelser at indføre Formula Concordiæ her i Landet ved en Artikel i Kong Christian V's Lovbøger. Afhandlingen blev senere (1834) i tydsk Oversættelse og hist og her berigtiget og forøget af Forfatteren trykt i Falcks Neues Staatsbürg. Magazin II, 473—93. Da jeg imidlertid har fundet adskillige hidtil ubenyttede Oplysninger, anser jeg en ny Behandling af Emnet for passende, skjønt jeg, af Hensyn til at Ussings og Schlegels Afhandlinger ere gaaede forud, ligger mig i større Korthed, end jeg ellers vilde have gjort.

oftere ændrede sin lille Katekismus. Ikke desto mindre nød disse Skrifter fra første Færd af en stor Anseelse, lige saa meget grundet paa Indholdets Vægt som paa de historiske Forhold, hvorunder de vare fremkomne. Allerede fra Aaret 1533 af finder man, at de theologiske Doktorander i Vittenberg bleve forpligtede til at forblive i Overensstemmelse med den i den augsburgske Konfession indeholdte Lære, ligesom ogsaa at Præsterne i de nordtyske Stæder fra Aaret 1535 af forpfigtedes til at følge Konfessionen. Dog bleve de strengere Forpligtelser paa denne først ret almindelige i Tydskland efter det nauenburgske Fyrstemøde 1561, hvor det tillige blev slaet fast, at det var den uforandrede augsb. Konf. af 1530, som man skulde holde sig til¹).

Den danske evangeliske Kirke fik paa en Maade sit særlige Bekjendelsesskrift i de samtidig med den augsb. Konfession men uafhængigt af denne forfattede 43 kjøbenhavnske Artikler; men disse fik dog ingen blivende Betydning, og det er ganske urigtigt, naar F. Münter har ytret den Formening, at de have gjældt som symbolsk Bog i Danmark, indtil de 1574 afløstes af den augsburgske Bekjendelse²). Denne indførtes første Gang i den danske Litteratur 1533, da Jørgen Jensen Sadolin udgav en Oversættelse af den. I Fortalen priser han Værket højlig som et udmærket Vidnesbyrd om og Forsvar for den Tro og Lærdom, de evangeliske Fyrster og Stæder i Tydskland vedkjendte sig, og han udtaler sin Forundring over, at Skriftet ikke før var blevet oversat paa Dansk; men man

¹) Gieseler, Lehrbuch der Kirchengeschichte, III, 2, 142. Sml. J. C. G. Johannsen, Die Anfänge des Symbolzwanges unter den Protestanten. Leipzig, 1847. J. W. Bickell, Ueber der Verpflichtung der evang. Geistlichen auf die symbolischen Schriften. Cassel, 1839.

²) Münter, Den danske Reform. Hist. II, 103—8. En lignende Mening har Slesvigeren Reinboth haft, som man ser af den ret mærkelige lille Afhandling »Die Einführung der Confessio Augustana« i Michelsens Archiv für Staats- und Kirchengesch. der Herzogthümer V, 584—8.

vil forgjæves søge nogen Ytring af ham, hvorved der tillægges Konfessionen en symbolsk Betydning. Man skulde da vente at finde dette udtalt i Kirkeordinansen, der blev Grundlov for den ordnede evangeliske Kirke i Danmark. Men heller ikke her vil man finde noget, der anviser den augsburgske Konfession en særlig kirkelig Stilling. Ja den er end ikke udtrykkelig nævnt i Ordinansen, skjønt baade en Præste- og en Superintendented findes foreskrevet, og der anføres forskellige andre Bøger, som Præsterne skulde have, og som de i deres Lærervirksomhed skulde rette sig efter. I den foreskrevne Edsformular forpligtedes Præsterne nemlig kun til Troskab mod Kongen og Flid i deres Embede. Superintendenternes Ed var udførligere, navnlig maatte de love »retskaffelig at traktere Evangelium og Sakramenterne, ligesom Kristus dennem selv haver indskikket«, og at »tage sig vare for menneskelige Meninger, og blive hart ved vor kristelige Tros visse Artikler«. Men om symbolske Skrifter er der ikke Tale. De Bøger, der anbefaledes Præsterne, vare foruden Bibelen, »som er en Kilde til al retsindig Gudelighed«, Luthers Postil, Melanchtons Apologi, sammes Loci communes, Luthers lille Katekismus, Instructio visitationis Saxonice, samt Kirkeordinansen. Naar den augsburgske Konfession ikke nævnes, maa det vistnok betragtes som en Tilfældighed eller Uagt-somhed; men at man kunde gjøre sig skyldig i en saadan i dette Stykke, viser dog formentlig klart nok, at som symbolsk Bog i senere Tidens eksklusive Opfattelse af dette Begreb kan den dog dengang ikke have gjældt her i Landet.

Først henimod Slutningen af Christian III's Regjering-tid og navnlig fra Aaret 1557 af finde vi den augsburgske Konfession fremhævet paa en Maade, hvortil vi ikke tidligere have fundet noget tilsvarende hertillands. Særlig kunde henvises til den efter kongelig Befaling af Niels Hemming-sen udarbejdede »Tabula de coena Domini«, der forsynedes med bifaldende Underskrifter af Universitetets Professorer, Biskop Peder Palladius iberegnet, samt af Biskop Niels

Palladius i Lund¹⁾. I de Breve, som Christian III ved samme Tid skrev til flere Theologer og Stæder i Tydskland, vil man ligeledes finde den augsburgske Konfession fremhævet paa en saadan Maade, at man med Føje kan antage, at Kongen har betragtet den som symbolsk Bog, selv om intet egentligt Lovbud i saa Henseende findes udstedt²⁾. Det forholder sig derfor vistnok rigtigt, hvad Helveg først har gjort opmærksom paa, at den Omstændighed, at Religionsfreden i Augsburg havde knyttet Indrømmelsen af fri Religionsøvelse til dem, der hyldede Konfessionen, har givet denne en særegen kirkeretlig Betydning, der ogsaa er bleven anerkjendt i vort Fædreland³⁾. Det er Skade, at vi ikke mere have den »Bekjendelse om de danske Kirkers vigtigste Lære- og Trosartikler«, som ifølge Lintrups Beretning forfattedes i Maj 1561 efter kongelig Befaling, og hvori det var et Hovedpunkt, at her i Landet »billigede, stadelig fastholdt og af ganske Hjærte omfattede man den paa Rigsdagen i Augsburg 1530 til Kejser Karl V overrakte Konfession«; thi det er aabenbart, at man i denne Bekjendelse for den danske Kirke har haft et prægnant Udtryk for den bestemte Fremhævelse af den augsburgske Konfession, som efter Aaret 1555 bliver almindelig⁴⁾. Dog nævntes endnu ved given Lejlighed andre Skrifter ved Siden af Konfessionen paa en Maade, der viser, at Begrebet om »symbolske Bøger« endnu ikke havde faaet sin Afslutning hertillands. I den Omarbejdelse af Kirkeordinansen, som efter kongelig Befaling foretoges 1561, uden dog at faa Lovskraft, nævntes vel saaledes, nærmest efter Bibelen, Luthers lille Katekismus og den augsburgske Konfession som de Skrifter, Præsterne skulde have; men i Flugt med disse opregnedes derpaa andre Læreskrifter, der ikke have

¹⁾ Trykt i Aktstykker og Breve, Tillæg til min Univ. Hist. 1537—1621 S. 78—86.

²⁾ Aarsberetning fra Gehejmearkivet. I, 279 flg.

³⁾ Helveg, Den danske Kirkes Hist. efter Reform. 2. Udg. I, 133—34.

⁴⁾ Se Ny kirkehist. Saml. IV, 225. 231.

faaet samme blivende Betydning for Kirken, som hine først-nævnte ¹⁾. Det vil dog ikke kunne nægtes, at de af Niels Hemmingsen efter Øvrighedens Befaling forfattede og med kongelig Sanction som kirkelig Lov under 20de September 1569 udstedte »25 Artikler, som skulle foregives alle de fremmede og udlændige, som begjære af Kgl. Maj. Værelse og Bolig i disse Riger Danmark og Norge«, anvise den augsburgske Konfession en saadan Plads, at der ikke kan være Tvivl om, at den alt tidligere har været betragtet som symbolsk Bog, om dette Navn end ikke anvendtes paa den, men forbeholdtes de gamle kirkelige Symboler. Loven begynder nemlig med den Bemærkning: »Endog den hellige Kirkes Symbola, som ere det apostoliske, nicænske og Ambrosii, item den augsburgske Bekjendelse, kunne være en ret Regel at følge, naar nogle skulle om Kristendommens Lærdom overhøres« osv ²⁾. Det er, som man vil se, kun en svag Grændselinie, der her drages mellem Konfessionen og Kirkens gamle Symboler, omtrent ligesom naar Hemmingsen tidligere (1564) i Fortalen til sin Fortolkning af Efeserbrevet havde sagt: »Jeg underordner mig villig den hellige almindelige Kirkes Dom, og som denne Kirke nævner jeg dem, som bekjende sig til den augsburgske Konfession, det er alle, hvor de end findes, som holde fast ved de uforvanskede Symboler. Jeg fordømmer ingen, fordi han afviger fra mig, naar han blot ikke rokker ved Grundvolden, som er Symbolerne« ³⁾.

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 229.

²⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 236.

³⁾ I sin Helhed lyder dette ret mærkelige Sted saaledes i Originalsproget: »Nam ex rivulis, quos ipsi (ϝ: Lutherus et Philippus) duxerunt ex fontibus Israël, ego fateor me hausisse quæ promo et ut minister Evangelii Dei iuxta vocationis meæ rationem in hac schola Haffniensi doceo, nemini me præfero, neminem contemno, non meas cogitationes antefero aliorum sententiis, sed subijcio me Ecclesiæ Dei Catholicæ, ut iudici: quam Ecclesiam non diffinio patres aut matres concilii Neptunii, sed eos qui confessionem Augustanam amplectuntur, hoc est omnes qui Symbola incorrupta

I den Fortale (dat. 1ste Januar 1571) til Kong Frederik II, hvormed Hemmingsen ledsagede den samlede Udgave af sine Kommentarer til Apostelbrevene, siger han: »Den danske Kirkes Lærenorm er de profetiske og apostoliske Skrifter; men da forskjellige Sekter ogsaa beraabe sig paa de samme Skrifter, slutter vor Kirke sig til dem, der tillige antage det nicænske, athanasianske og apostoliske Symbol, den augsburgske Konfession og Corpus doctrinæ som Regler for Læren«¹⁾. Dette Corpus doctrinæ, som Hemmingsen ogsaa ved en senere Lejlighed anførte i Linie med den augsburgske Konfession og Luthers lille Katekismus som normerende Læreskrift²⁾, er det saakaldte Corpus doctrinæ Misnicum eller Philippicum, en Samling Bekjendelses- og Læreskrifter, der udkom 1560 med en Fortale af Melancthon (dat. 29de Sept. 1559), og formodentlig efter dennes Anvisning var samlet af hans Svigersøn Caspar Peucer, men som paa Grund af den filippistiske Farve, en Del deraf har, senere blev fortrængt³⁾. Naar Hemmingsen

retinent, ubicunque locorum sunt. Non damno quenquam, si a me dissentiat, modo fundamentum, hoc est Symbola, non subruat.

¹⁾ N. Hemmingius, Commentaria in omnes epist. Apostolorum. Lips. 1572. Fol. Fortalen til Kong Frederik II handler om »Summa doctrinæ ecclesiarum Danicarum«. Heri siger Hemmingsen til Kongen: »Quantum ad doctrinæ sinceritatem, rectum vsum sacramentorum, et grauitatem ceremoniarum conseruandam attinet, facis, serenissime Rex, pie et fideliter officium tuum, vt nihil in te desiderari possit. Nam vt ceremoniæ præscriptam ordinationem Ecclesiasticam vt regulam sequuntur, et sacramenta ex traditione Christi dependent: ita doctrina Legis et Euangelij ex Prophetis et Apostolicis scriptis petitur. Et quia variæ sunt sectæ, quæ omnes fere se referunt ad Prophetica et Apostolica scripta, adiungimus nos ijs, qui symbola Nicenum, Athanasianum, Apostolicum, et confessionem Augustanam et corpus doctrinæ incorrupte amplectuntur. Hæc enim tanquam regulas sinceræ doctrinæ, Rex serenissime, pie defendis, vt et in scholis et in Ecclesijs vox Dei incorrupta maneat« (etc.).

²⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 750.

³⁾ Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621. II, 128. 149.

uden Modsigelse kunde anføre dette Skrift som Læreregel for den danske Kirke, viser det formentlig tydeligt nok, at Begrebet om vor Kirkes symbolske Bøger dog dengang endnu ikke var fast afgrændset. Et Skridt henimod dette Maal skete imidlertid netop ved samme Tid i Anledning af den Beskyldning, der var rejst mod Hemmingsen for kalvinistisk Vranglære, idet Kong Frederik II den 26de Juni 1574 befalede alle Rigets Biskopper at føre Tilsyn med, at der i alle Kirker i hele Riget paa det allerenfoldigste lærtes og prædikedes om Sakramentet efter den augsburgske Konfession¹). Og det kom endnu bestemtere frem i den Bekjendelse, Kjøbenhavns Professorer og Præster efter kongelig Befaling maatte aflægge den 9de Juli 1575, om at »den rette profetiske og apostoliske Lærdom er den, som kortelig er forfattet i Luthers Katekismus og den augsburgske Konfession«, idet de tillige forpligtede sig til urokkelig at blive ved denne Lærdom, »og det ved den Ed, vi have svoret Gud og Øvrigheden paa forskrevne augsburgske Konfession, og under Livs og Halses Straf, om nogen bliver befunden derimod at gjøre«²).

Det er første Gang, vi finde Aflæggelse af nogen Ed paa den augsburgske Konfession omtalt her i Landet, og at det ikke var en blot forbigaaende Foranstaltning for paa det nævnte kritiske Tidspunkt at sikre sig Lydighed hos Universitetets Lærere og Hovedstadens Præster, fremgaar formentlig deraf, at det 1594 udtrykkelig omtales, at M. Isak Grønbæk, der Aaret iforvejen var bleven ordineret til Sognepræst ved S. Nikolaj Kirke i Kjøbenhavn, ved den

¹) Kirkehist. Saml. I, 242—43. Det er til dette Kongebrev, der sigtes til i den oftere citerede Notits hos C. Aslacus, Theol. oc hist. Beskriffuelse om den reformerede Religion, under Aaret 1574: »Kong Frederich befaler, at her skal læres om Sacramentet efter den Augsburgische Confession«.

²) Ny kirkehist. Saml. IV, 745. Det er til denne Forpligtelse, Lyskander sigter, naar han i Danske Kongers Slectebog, S. 690, siger om K. Frederik II: »Lod sine høglærde bepligte oc forskriffue sig inted at røre imod den Augsburgiske Confession, Anno 1575«.

Lejlighed havde aflagt Ed paa den augsburgske Konfession, ligesom det overhovedet fremgaar af hvad der berettes om det, hvortil han ved Tiltrædelsen af Præsteembedet havde forbundet sig, at han havde aflagt en langt mere klavsuleret Ed, end den der findes foreskreven i Kirkeordinansen¹). Det kan dog, som vi senere skulle se, ikke endnu betragtes som noget gennemgaaende, at alle Professorer og Præster i Landet bleve edelig forpligtede til den augsburgske Konfession, saa klart det end er, at dette Bekjendelsesskrift mere og mere traadte i Forgrunden som den uforanderlige Lærenorm for den danske Konges Stater, og det ikke mindst efterat Kong Frederik II paa en saa afgjørende Maade (1580) havde tilkjendegivet, at han ikke vilde have noget at gjøre med det ny Læreskrift, Formula Concordiæ, som i Tydskland vandt en saa almindelig Udbredelse som symbolsk Bog i de lutherske Stater²). Som Vidnesbyrd om den Opmærksomhed, der var henvendt paa den augsburgske Konfession, kunde det omtales, at Bogfører Baltzer Kaus 1580 fik kgl. Privilegium paa at udgive en af Universitetet approberet dansk Oversættelse af Konfessionen og Apologien, som han havde ladet forfatte (vi vide ikke af hvem). Men af ubekjendte Grunde udkom Skriftet ikke³). Derimod udkom 1596 den første latinske Udgave af Conf. Aug., som vides foranstaltet her i Landet. Den er trykt efter Jørgen Rhaus Originaludgave af 1531⁴). Endelig

¹) Danske Mag. VI, 337—8. I »Leichenpredigt bey K. Friederich II. Begrebnuss, 1588«, siger Hofpræsten Christoffer Knoff: »Seind jhme (Fred. II.) alle Lehrer, in beiden Königreichen vnd allen diesen Lendern, sich der Kirchenordnung, die sein seliger Herr Vater mit den Herrn Reichs Rhäten bewilliget vnd ausgehn lassen, gemesz zuerhalten, verpflichtet gewesen«. Her omtales ikke den augsburgske Konfession; men denne Tavshed indeholder ikke noget Bevis overfor de ovennævnte uomstødelige Kjendsgjæringer.

²) Af K. Frederik II's Forhold til Formula Concordiæ har jeg for nylig givet en udførlig Fremstilling i 2den Del af min Universitets-historie, hvorfor jeg ikke her gaar ind paa denne Sag.

³) Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621. II, 358 Not.

⁴) Suhms Saml. I, 3, 145.

kunde det bemærkes, at blandt de af Skaanes Biskop M. Mogens Madsen i Aaret 1604 udgivne Synodaltaler, handler den femte om den augsburgske Konfession, der af Forfatteren betegnes som et Udtog af Kirkens Lære (Compendium quoddam doctrinæ Ecclesiæ¹).

I en Forordning for Norge, som Regjeringsraadet udstedte den 21de Juli 1591 i den mindreaarige Christian IV's Navn, og som indeholdt Resolution paa forskjellige Andragender, Adelen i Norge havde indgivet, handler den første Artikel »om den bibelske Skrift«, og heri hedder det bl. a.: »Efterdi Guds hellige Ord og Evangelium med de højværdige Sakramenter efter den hellige bibelske Skrift og den augsburgske Konfession nu trakteres, handles og bruges over alt Norges Rige - - saa have vi med Danmarks Riges Raad besluttet, at vi ville haandhæve den Religion, som nu prædikes i vort Rige Danmark saa vel som i vort Rige Norge efter den hellige bibelske, profetiske og apostoliske Skrift og augsburgske Konfession uden al Forhindring«²). I den Forpligtelse, som i Christian IV's norske Lov af 1604 (Tingfarebalk Kap. X) foreskrevs Kongen med Hensyn til Religionen, hedder det derimod kun, at han skal »haandhæve og beskytte den Religion og Lærdom, som nu prædikes udi Danmark og Norge, efter den hellige bibelske, profetiske og apostoliske Skrift, uden al Forhindring«. Men man kan neppe deraf uddrage nogen Slutning om, at der i Aaret 1604 tillagdes den augsburgske Konfession mindre Betydning end i Aaret 1591, ligesaa lidt som der kan bygges nogen saadan Slutning paa den Omstændighed, at den i Christian IV's norske Kirkeordinans (af 1607) foreskrevne Præste- og Superintendented ikke indeholder nogen symbolsk Forpligtelse men ganske slutter sig til de tidligere

¹) Magnus Matthiæ, Tessaradecas Orationum, quæ Lundix olim in Synodis Anniuersariis, inde ab Anno 1590 ad Annum usque 1603, publice sunt habitæ. Blad 37—48.

²) Paus, Gamle kgl. Forordninger og Privilegier udgivne for Kongeriget Norge. 1751. S. 424—5.

omtalte Edsformularer, der findes i den danske Kirkeordinans. Det var nemlig vistnok nu almindeligt, og havde rimeligvis været det længe, at Præsterne foruden den i Ordinanzen foreskrevne Ed, der nærmest kun var en Lydighedsed (Homagiale) og aflagdes til den kgl. Lensmand, der meddelte deres Kaldsbreve Stadfæstelse paa Kongens Vegne — medens Superintendenterne aflagde deres Ed umiddelbart til Kongen — endnu desuden ved Ordinationen aflagde en Religionsed, for hvis Indhold der dog ikke var nogen bestemt foreskreven Formular, men vedkommende ordinerende Biskop bestemte selv, hvilket Løfte han fandt det rigtigt at affordre Ordinanden. Beviset for denne, saavidt vides, hidtil upaaagtede Omstændighed foreligger i tvende meget forskellige religiøse Edsformularer fra Christian IV's Tid for Præster. Den ene blev af Biskop H. P. Resen bekjendtgjort paa Roskilde Landemode i Aaret 1619, den anden benyttede Biskop Jens D. Jersin, naar han som Biskop i Ribe (1629—34) tog Ordinänderne i Ed. Den sidste indeholder aldeles ingen Forpligtelse paa kirkelige Symboler eller Læreskrifter, medens den første derimod indeholder Forpligtelse til at lære overensstemmende med Bibelen og den Lærdom, som indeholdes i Luthers lille Katekismus, den uforandrede augsburgske Konfession og sammes Apologi samt andre for den danske Kirke i Kirkeordinansen normerede Læreskrifter¹⁾. I det hele vil man finde, at Resens Edsformular indeholder nogle Grundbestanddele af den Præsteed, som senere blev foreskreven ved Kirkeritualet af 1685. En langt større Tilnærmelse til, ja næsten ordret Lighed med denne have vi dog i den Præsteed, som fra Aaret 1643 af brugtes i Ribe Stift; her finde vi første Gang de senere i Ritualets Præsteed optagne Udtryk: »Promitto, me summa diligentia adlaboraturum, ut doctrina coelestis, comprehensa scriptis Prophetis et Apostolicis, et libris Ecclesiarum

¹⁾ Begge de omtalte Formularer ere aftrykte nedenfor som Tillæg.

Danicarum symbolicis, auditoribus fideliter instilletur¹⁾. Spørge vi om Forfatteren af denne Edsformular, da antager jeg ikke, at M. Erik Monrad, der 1643 tiltraadte som Biskop i Ribe, kan være Forfatteren, men snarere at han har faaet den af sin Velynder Biskop Jesper Brochmand, og det saa meget mere som Monrad fra Sjælands Stift (Helliggejsts Kirke i Kjøbenhavn) blev forflyttet til Bispestolen i Ribe.

Ved at forfølge hvad vi have fundet vedkommende Præsteeden før Kirkeritualet, ere vi komne temmelig langt frem i Tiden. Vi maa derfor atter gaa et Skridt tilbage for at berigtige en Anskuelse, som er kommen til Orde flere Steder og giver en urigtig Forestilling om Forholdet hertillands til de symbolske Bøger. Schlegel bemærker nemlig i sin Afhandling om symbolske Bøgers Indførelse i den danske og norske evangeliske Kirke, at indtil Aaret 1625 vare Universitetslærerne i Kjøbenhavn ligesaa fri for enhver symbolsk Forpligtelse som Landets gejstlige, hvilket efter hans Formening skal fremgaa af Striden mellem Professorerne Iver Stub og Hans Povlsen Resen, i hvilken Stub i Aaret 1609, da Sagen forhandlede for Konsistorium, beraabte sig paa den danske Kirkes Frihed for Symboltvang²⁾. Schlegels Ytringer ere senere gjentagne af Tholuck³⁾. Men vi maa imod disse Forfattere fastholde, hvad det foregaaende formentlig indeholder tilstrækkelig Hjemmel for, at Symboltvang, om end ikke i sin værste Skikkelse, er meget ældre hertillands, og efterser man Stubs paa-beraabte Paastand, da gaar den kun ud paa, at danske Lærere ikke vare bundne ved Konkordieformlen⁴⁾; men det er noget andet, end at der slet ingen Symboltvang skulde have fundet Sted før hans Tid. Schlegel henviser ogsaa

1) Kinch, Ribe Stifts Gejstliges Edsbog 1643-82 i Bruuns Danske Saml. IV, 116 flg.

2) Falck, N. Staatsbürg. Mag. II, 485.

3) Tholuck, Vorgeschichte des Rationalismus I. Das akad. Leben des 17ten Jahrhunderts. I, 8.

4) Pontoppidan, Annal. eccl. Dan. III, 590-1.

til, at Resen i sin Sagførelse mod den bekendte M. Oluf Kock 1614 ikke beraabte sig paa symbolske Bøger. Men naar Resen ikke saa meget søgte at overbevise den anklagede ved Anførelse af Vidnesbyrd af den hellige Skrift og den augsburgske Konfession som ved Beraabelse paa Kirkeordinansen, Fremmedartiklerne og forskjellige kongelige Forordninger, saa skjønne vi ikke, at dette skulde indeholde noget Bevis for, at der dengang ingen Symboltvang var, men vel derimod, at Resen som en klog Anklager valgte den Angrebsmaade, som han vidste lettest vilde fælde Modstanderen, naar det nemlig paavistes, at denne var en Overtræder af de kongelige Love og Forordninger¹).

Som det ovenfor bemærkedes bleve Præsterne ved den af Resen 1619 bekjendtgjorte Edsformular forpligtede til Confessio Augustana invariata, Konfessionen af 1530, i Modsætning til den af Melanchton senere ændrede Form, som fandtes i det af Hemmingsen som Norm for den danske Kirke paaberaabte Corpus doctrinæ. I den følgende Tid, og navnlig saalænge Resen stod saa at sige som enevældig Kirkestyrer her i Landet, ville vi stadig finde det fremhævet, at det var denne Form af Konfessionen, hvortil Lærerne forpligtedes²). Saaledes hedder det i Fundatsen af 18de Februar 1621 for Gymnasiet i Odense: »Skal Collegii Professores Juramentum Religionis saavel Collegio som Universitati aflægge, gjort paa den sande Religion, som den udi Guds Ord og den hellige Skrift befattes, og udi vores Kirker og Skoler læres efter Ordinansen og Anno 1530 af vores Religions Medforvaante til Augsburg over-

¹) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan III, 619. Sml. Helvegs Bemærkninger om Anklagen mod Biskop Hans Knudsen 1616, i Kirkehist. Saml. I, 508.

²) Det kunde ogsaa bemærkes, at Oluf Jacobsen Kjøbings Oversættelse af Konfessionen, der udkom i Kjøbenhavn 1618, har til Titel: »Den rætte Augszburgiske Confession, eller christelige Trois bekiendelse, som nogle Førster oc Stæder offuerantuordede Stormæchtigste Keyser Carl den V ved den almindelige Richsdag til Augszburg, Aar M.D.XXX. Met sin Apologia eller Forsuar, etc.»

gaves«¹⁾. Den samme Forpligtelse blev ogsaa paalagt Lærerne ved de andre Gymnasier, som stiftedes paa forskjellige Steder i Riget, navnlig vil man endnu finde den Ord til andet gjentaget i Fundatsen af 25de Oktober 1636 for Gymnasiet i Christiania²⁾. I den kongelige Forordning af 28de Februar 1624 imod Munkes og Jesuiters Ophold her i Riget bestemmes bl. a.: «I lige Maade ville Vi og under vores højeste Unaade og Straf, som vedbør, have forbudet og afskaffet alle andre Sektens hemmelige Exercitier, Øvelser, Prædiken og Sammenkomst, som de der ere imod denne vores kristelige Bekjendelse, som Anno 1530 til Augsburg af vores Religions-Forvante er overgivet, og nu udi disse Lande og Riger, Gud være lovet, øves og underholdes«³⁾. Dette Lovbud blev Ord til andet gjentaget i Christian IV's store Reces af 1643 (I, 3, 2). Endelig maa det endnu omtales, at der den 17de December 1625 udgik kongelig Befaling til Universitetet, om at ingen maatte antages til Professor, medmindre han forud erklærede sig for en Tilhænger af den uforandrede augsburgske Konfession⁴⁾. Vi kunne ikke sikkert oplyse, hvor længe denne Bestemmelse er holdt ved Magt; men det lader til, at den ikke ret er bleven overholdt, siden det fandtes fornødent at vedtage i Konsistorium den 7de Maj 1635, at enhver tiltrædende Professor skulde besvære »articulos fidei nostræ«⁵⁾. Ligeledes kunde det tyde paa nogen Tilside-sættelse af Kongebudet, naar Universitetet 1650 fik Befaling til ikke at admittere den for sine religiøse Meninger noget mistænkte M. Villem Lange til det af ham attraaede mathematiske Professorat, medmindre han først erklærede sin

¹⁾ Bloch, Den fynske Geistligheds Hist. I, 248

²⁾ Budstikken, 3die Aarg. Christiania 1821—22. S. 350. Fundatsen af 18 Febr. 1621 for Gymnasiet i Lund findes trykt hos Rietz, Skånska Skolväsendets Hist. S. 616—9.

³⁾ Paus, Gamle kongelige Forordninger, S. 625

⁴⁾ Dette Kongebrev er efter Originalen aftrykt nedenfor som Tillæg.

⁵⁾ Pontoppidan, Ann. III, 830.

Samstemning med den augsburgske Konfession, noget som han forøvrigt paa Opfordring gjorde, saa at videre Forhandling om den Sag derved bortfaldt¹⁾.

Naar vi endnu tilføje, at selv Boghandlerne kom ind under en Symboltvang, da Joachim Moltken, idet han den 8de December 1628 fik Tilladelse til at holde en Boglade i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, forpligtedes til at handle med »uforgærlige augsburgske theologiske og filosofiske Materier«²⁾, saa have vi formentlig berørt det vigtigste, hvad der haves til vort Emnes Oplysning i Tiden før Christian IV's Død. Da Frederik III blev Konge, maatte han i sin Haandfæstning ikke blot paatage sig den sædvanlige Forpligtelse til »over alting at elske og dyrke den alsommægtigste Gud og hans hellige Ord og Lære, og styrke, formere, fremdrage, haandhæve, beskytte og beskyærme til Guds Ære og den hellige kristelige Tros Forøgelse og Religions Forbedring af al Magt og Formue«, men ogsaa til »ikke at tilstede, at nogen, som sig her i Rigerne at bygge og bo nedsætter, maa have Frihed til anden Religions Exercitium at bruge end den, som nu udi Rigerne brugelig er«³⁾. Det er første Gang, vi finde en saadan Bestemmelse siden Reformationen. I den Forordning, Frederik III den 9de Juni 1651 udstedte om, hvorledes Regjeringen skulde føres, for det Tilfælde at Thronarvingen efter Kongens Død var umyndig, bestemtes det som Regjeringsraadets første Pligt »at tilhjelpe af yderste Magt den rette Religion og augsburgske Konfession udi begge Riger uforandret at forblive«⁴⁾. Enevældens Indførelse, der stillede Kongen saa frit i alle andre Henseender, løste ikke hans religiøse Forpligtelse, men gjorde den stærkere, end den nogensinde før havde været, idet Kongeloven af 14de November 1665 begyndte med at

¹⁾ Pontoppidan, Ann. IV, 407.

²⁾ N. M. Petersen, Bidrag til den danske Lit. Hist. (1ste Udg.) III, 540.

³⁾ Aarsberetn. fra det kgl. Gehejmearchiv. II, 112.

⁴⁾ Holbergs Danmarks Hist. 3die Opl. III, 142.

bestemme, »at vore Efterkommere, Børn og Børnebørn i tusinde Led, paa fædrene og mødrene, Enevoldsarvekonger over Danmark og Norge, skulle ære, tjene, dyrke den rette og sande Gud paa den Maade og Maner, som han sig i sit hellige og sande Ord aabenbaret haver, og vor kristelige Tro og Bekjendelse klarligen derom formelder, efter den Form og Maade, som den ren og uforfalsket er bleven foresat og fremstillet udi den augsburgske Konfession Aar 1530, og ved samme rene og uforfalskede Tro holde Landets Indbyggere, og den vædeligen haandhæve og beskyærme i disse Riger og Lande mod alle Kjættere og Sværmere og Guds Bespottere«¹).

Hvad Undersaatterne angaar, kunne vi sige, at Christian V's danske og norske Lov af 1683 fuldendte og bestemt formulerede den Symboltvang, som Lovens Koncipister dog ikke skabte men forefandt. Der bestemtes jo nemlig (II, 1, 1): »Den Religion skal i Kongens Riger og Lande alene tilstedes, som overens kommer med den hellige bibelske Skrift, det apostoliske, nicæniske og Athanasii Symbolis, og den uforandrede Aar 1530 overgivne augsburgske Bekjendelse og Luthers liden Catechismus«. Heldigvis undgik man den endnu strængere Symboltvang, som de gejstlige Medlemmer af Lovkommissionen gjerne ønskede indført, men som strandede paa de læge Medlemmers Utilbøjelighed til i saa Henseende at gaa videre end til det, der alt havde Hævd i den danske Kirke. De gejstlige Medlemmer (Biskop Hans Bagger, Hofpræst Dr. Hans Leth og Professor Dr. Christian Nold) forlangte nemlig, at enhver fremmed, der vilde nedsætte sig her i Landet, først skulde examineres efter den danske Kirkes symbolske Bøger, — altsaa en Fornylse af den i sin Tid (1569) af Frederik II paabudte men nu forældede Examination af fremmede Indvandrere, ventelig dog i endnu strengere Stil, da Examina-

¹) Holberg, Danmarks og Norges geistlige og verdslige Staat. 2den Edit. S. 73.

tionen ikke mere skulde være bunden til de 25 Artikler, men kunde udstrækkes over hele Indholdet af de symbolske Bøger. Men Forslaget fandt som sagt en saa bestemt Modstand blandt Lovkommissionens verdslige Medlemmer, at det maatte opgives. Det blev nemlig gjort gjældende derimod, at der var en stor Forskjel paa at nedsætte sig i et Land som Theolog og som slet og ret Borger. Naar en saadan kjendte Luthers Katekismus og troede hvad der stod i den, samt ellers levede kristelig, behøvede han ikke mere for at blive salig. — Et andet Forslag fra de gejstlige Medlemmer af Kommissionen, om at Formula Concordiæ for Fremtiden skulde tjene som Rettesnor for Kirkens Lærere, fandt ligesaa liden Anklang i Forsamlingen, og kom derfor til at dele Skjæbne med det ovenomtalte Forsøg paa at gjenindføre en ældre Tids rigorøse Fremgangsmaade mod fremmede, som nedsatte sig her i Landet¹⁾.

Hvad Kirkens Lærere særlig angaar, da vil man finde deres symbolske Forpligtelse udtalt dels i D. Lovs II, 4, 6: »Præsterne skulle retteligen lære Loven og Evangelium efter Guds aabenbarede Ord og den hellige Kirkes Symbola og den uforandrede augsburgske Bekjendelse« (her nævnes altsaa Luthers Katekismus ikke), dels i den Edsformular, som foreskrevet i Kirkeritualet af 1685. Da allerede Landsloven tilstrækkelig havde udtalt, hvilke den

¹⁾ Det er Schlegels Fortjeneste først at have fremdraget denne ret mærkelige Oplysning i sin ovenomtalte Afhandling. Maaske er Lovkommissionens gejstlige Medlemmer blevne tilskyndede til denne anbefaling af Konkordieformlen derved, at den allerede tidligere var paabudt som Lærenorm i en Del af den danske Konges Stater, nemlig i den kongelige Andel af Slesvig og Holsten, hvor Frederik III før sin Thronbestigelse, som Statholder, efter Tilskyndelse af den kgl. Generalsuperintendent Stefan Klotz, den 14de April 1647 havde forordnet, at Kandidater til Præsteembedet skulde aflægge Ed paa den augsburgske Konfession, de schmalkaldiske Artikler og især paa Formula Concordiæ — det samme Læreskrift, som hans Farfader i sin Tid under Livsstraf havde forbudt. (Forordningen er trykt hos Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. IV, 386—7, men med urigtig Datering).

danske Kirkes symbolske Bøger vare, indskrænkede man sig i Ritualiet til at benytte den Formular, som alt tidligere havde været brugelig og som ovenfor er omtalt, ifølge hvilken Præsterne under Ed maatte love »med den største Flid at arbejde paa trolig at indprænte deres Tilhørere den guddommelige Lære, der er indbegreben i de profetiske og apostoliske Skrifter og i de danske Kirkers symbolske Bøger«, — Udtryk, som paa Grund af deres mindre strænge Form ofte bleve tagne til Indtægt i den rationalistiske Tid for at bevise, at det var med Urette, naar nogen Symboltvang blev gjort gjældende imod Kirkens Lærere hertilands, da det, det væsentlig kom an paa, var at meddele den guddommelige eller himmelske Lære efter den Opfattelse enhver var kommen til under sit Studium af Bibelen og de symbolske Bøger, — en Fortolkning, som utvivlsom var uvilkaarlig, og navnlig maatte kaldes saaledes, saalænge, den ovenanførte Sætning af Landsloven paa en langt strengere Maade bandt alle Rigets Undersaatter, og da vel ikke mindst Kirkens Lærere ¹⁾).

¹⁾ Som Prøve paa, hvorledes den danske Præsted fortolkedes, skal jeg anføre J. C. G. Johannsens Ytringer om den i hans »Allseitige wissenschaftliche und historische Untersuchung der Rechtmässigkeit der Verpflichtung auf symbolische Bücher überhaupt und die Augsburgische Konfession insbesondere«, Altona 1833, S. 608—9: »Schon aus den Worten dieser Formel selbst ersieht man, dass hier die Verpflichtung auf die symbolischen Bücher weder unbedingt, noch buchstäblich ist. Sie ist nicht unbedingt, denn die Hinweisung auf die Bibel ist voraus gestellt, und schon darin liegt für den Prediger, — der als Protestant die Pflicht hat, die Bibel als einzigen Grund und alleinige Richtschnur des Glaubens und der Lehre anzunehmen, — zugleich die rechtliche Befugniss diesem Grundsatz gemäss in Dänemark zu verfahren, folglich bei jedem etwanigen Konflikt der symbolischen und biblischen Lehre, sich nur nach der letzteren zu entscheiden. Aber auch buchstäblich ist die Verpflichtung nicht gemeint; denn sie geht keinesweges auf den ganzen Inhalt der symb. Bücher, sondern nur auf die in ihnen begriffene himmlische Lehre; welches natürlich nichts Anderes bezeichnen kann, als: Dasjenige, was in ihnen als wahrhaft göttlich, evangelisch, biblisch erfunden wird. Ja, sogar

Tillæg.

1.

*Edsformularer foreskrevne af Sjælands Biskop D. Hans
Povlsen Resen 1619.*

Formulæ Juramentorum pro conservatione ordinis ecclesiastici.

I.

Præpositi.

Ego N. electus Præpositus tractus provincialis N. sancte juro, quod velim fidelis esse coadjutor Domini Episcopi cum ingenua communicatione, ubi opus fuerit, in propaganda pura doctrina sinceræ fidei juxta sacra biblia et libros receptos in ordinatione ecclesiastica, et integre conservanda disciplina ecclesiastica, catechetica autem vel inprimis secundum reverendum patrem Lutherum, quæ nullo modo intermittenda est.

Quod velim pro virili tueri jura et privilegia ordinis hujus, neque quenquam deserere consilio et operâ, qui se modeste submitserit ordinationi ecclesiasticæ.

Quod velim curare, quantum possum, ne admissa contra bonos mores et veram pietatem dissimulentur cum scandalo et offensa nominis Divini.

Sic me Deus adjuvet et sanctum ejus verbum.

bei der Bibel selbst wird diese Unterscheidung gemacht; denn auch bei ihr wird nur auf die himmlische Lehre, also auf Das, was wirklich zu der Offenbarung Gottes gehört, hingewiesen, und dadurch auf die liberalste Weise, der grammatisch-historischen Interpretation nach protestantischen Grundsätzen ein freies Feld eröffnet. Forf. henviser dernæst som Stadfæstelse af hans Fortolknings Rigtighed til den »offentlige og officielle Bekræftelse«, som den havde faaet ved de under kongelig Autoritet trykte og til hele Landets Gejstlighed fordelte Hyrdebrevne fra samtlige Biskopper i det danske Rige i Anledning af Jubilæerne 1817 og 1826. Og det kan ikke nægtes, at disse i det væsentlige gjøre samme Fortolkning gjældende. Forholder det sig da nu saaledes, som man ogsaa har paastaet, at den tidligere Symboltvang ved disse under kongelig Autoritet udstedte Hyrdebrevne kan betragtes som hævet, saa er der unægtelig al den Frihed tilstede, som nogen med Billighed kan gjøre Krav paa for sig selv eller andre.

II.

Ordinandi vel alias recipiendi ad officium concionatorium.

Ego N. futurus minister Verbi Divini in N. primo juro, me ex animo amare et amplecti Sacra Biblia et doctrinam illam, quæ breviter continetur in Catechismo minore Lutheri et Confessione Augustana anni 1530 cum sua Apologia, sicut et in cæteris libris nostrarum ecclesiarum aliisque, qui cum istis consentiunt, juxta præscriptum ordinationis Regiæ: et quod talem doctrinam velim ex gratia Dei sincere et unice propagare omnimodo quoad juniores simul et seniores pro virili, neque colludere unquam cum aliis, qui diversæ sunt confessionis.

Quod velim comparare mihi libros puræ confessionis ejusmodi, et illis inter preces serias pro me et auditoribus uti studio fideli et quotidiano una cum sacro codice ad sanam doctrinam, admonitionem, redargutionem, exhortationem et consolationem, ac fugere et abominari omnia, quæ ab illa discrepant; atque ita etiam administrare Sacramenta juxta institutionem Domini et verba ejus simpliciter fideliterque accepta, ut in conspectu præsentissimi Domini nostri et mediatoris integri Jesu Christi.

Quod velim sedulo operam dare veræ pietati juxta eandem doctrinam in omni vita et conversatione, et cavere ac detestari superbiam, avaritiam, luxuriam et consimilia vitia, ne aliis sim scandalo et ordini sacro dedecori.

Quod secundum obedientiam Deo debitam velim imprimis reverenter obsequi Magistratui meo legitimo in omnibus licitis et honestis, et cum fratribus in hoc officio colere et fovere pacem et tranquillitatem ad concordiam publicam, ædificationem Ecclesiæ et gloriam nominis Divini.

Sic me Deus adjuvet et sanctum verbum ejus.

III.

En Degns Ed.

Jeg N. kaldet til at være Degn udi N. Sogn sværger og lover, at jeg vil selv retteligen og redeligen lære Ungdommen D. Morten Luthers liden Catechismum udi sine Ord og Forklaring efter Kgl. Maj.s Ordinans.

At jeg vil saa vare paa mit Embede inden og uden Kirken udi en sand Gudfrygtighed [med Bøn og Paakaldelse¹], saa ingen med Guds Hjælp nogen Sted skal tage Forargelse af mig eller spotte denne Orden for min Skyld.

At jeg ej vil findes modvillig imod min Sognepræst, Provst og Biskop i nogen Maade, men heller være min Øvrighed hørig og lydige i alt det, som [skjellig og¹] ret er.

Saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord!

Optegnelse i et Udg. tilhørende Bind sjælandske Synodalia. En mindre korrekt Afskrift findes i Univ.-Bibl., Addit. additamentorum Nr. 37. 4to, med følgende Vedtegning: •2 Junii 1619 in Synodo diœcesana hæ formulæ mihi a clariss. Dn. Episcopo traditæ sunt•. Af Præsteeden findes ogsaa en Opskrift i Kallske Saml. 470, 4.

2.

Kongebrev til Universitetet om Professorernes Forpligtelse paa den uforandrede augsburgske Konfession, 1625.

Christiann den fembte med Guds Naade Danmarkis, Norgis, Wenndis och Gottis wdualde Prinds, wdj Konng. Maytz. woris Elsch^e kiere herre faders och naadigste Konnings frauerellse till Regieringenn forordnitt etc.

Wor synnderlig gunst tillforrn. Wiider, att efttersom stor wenighed er wdj Religionen, bede wij eder och naadigste wille, attj flichtig Inndseende haffuer, att ingen professor herefter wdj accademiet antagis, med mindre hand sig tillforne declarerer att were Augustanæ Confessionis anni thredue. Dermed schier wor wilge. Befallendis eder Gud. Skreffuitt paa Andtuorschouff Slott den 17 Decembris Anno 1625. Wnder Zignetitt.

Christian.

Udskrift: Oss Elsch^e hederlige och høylerde Rectori och menige Professoribus Theologiae wdj Vniuersitetit wdj Kiøbenhaffn.

Orig. i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 190.

¹) De indklammede Ord mangle i den bedste Afskrift af Edsformularen.

3.

*Edsformular foreskrevet af Biskop Jens Dinesen Jersin
i Ribe, 1629.*

Juramentum eorum, quibus ministerium Evangelij J. Chr.
committitur.

Ego N. N., vocatus ab Ecclesia, quæ est in N. N., legitime sine omni simonia, promitto, in ministerio meo sinceram et fidelem coram Deo patre et Dn. J. Christo adhibere operam, ut Evangelium secundum J. Christi verbum doceam et sacramenta secundum ipsius institutiones administrem.

Promitto etiam pietatis studia indefesse colere, vacare lectioni, meditationi et orationi: Vitam præterea et mores ita instituere, ut ne quidem in sermone, gestibus, vestitu, aut tota conversatione cuiquam scandalum præbeam, et verbum Dei vel ministerium in contemptum adducam.

Denique promitto, nulli in juventutis institutione labori parcere, & secundum eam, quam S^æ. R. M^{ti} juravi fidelitatem, etiam Episcopo meo et præposito eam probare obedientiam, quæ verbo Dei et S. R. M^{ti}s ordinationi et mandatis est conformis.

Sic mihi Deus per J. Ch. in vocatione et in æternum sit propitius. Amen.

Biskop Jens Dinesen Jersins egenhændige Opskrift bag i hans Exemplar af Kirkeordinansen i det Kgl. Bibl.

Smaastykker.

XI.

Degnen i Søllinge, Jesper Hansens Levnet.

Meddelt af Cand. theol. Nic. Jacobsen.

Et hidindtil upaaaget Manuskript, der nu bevares i det St. kgl. Bibliothek som Nr. 376^{ap} 8vo, Ny kgl. Saml., og indeholder en broget Blanding af Psalmer, Bønner, chronologiske Optegnelser m. m., er forfattet af Jesper Hansen, Degn i Søllinge i Slutningen af 16de og Begyndelsen af 17de Aarhundrede. Derimellem findes en udførligere Fremstilling af hans eget Liv, samt nogle biografiske Notitser om hans Børn og Stedets samtidige Præstefamilie, hvilke forekom mig værd at fremdrages, da de give os et tydeligt Billede af en forulykket Discipels Liv, og vise os, hvor ringe Spring der dengang var imellem Præste- og Bondestanden.

Anno Christi 1537 den anden Septembris da bleff de siuff Euangeliske bisper vdi Danmarck indsette, saa oc alle tiggemuncke oc nunder foriagede.

Her Hans Lauridzen vdi Sølling haffde nogle Aar verred papistisk; men aff Gudz naade bleff hand aff den ny bisp samtyckt ad bliffue prest til Søllinge saa oc Helderup sogner vdi sin tid.

1539. Tog Her Hans sig en Ecte quinde, tiente hannem, hun heed Boeld. Vor ectefød vdi Reffsuinding, oc hun aff Gudz

naade fick try børn ved hannem vdi den helligrefoldighedz naaffn. Den første søn var fød Hellig tre Kongers dag oc kaldet Jesper. Siden en pige, kaldet Kierstine. Femte Aar end en søn, hand vor kaldet Laurids.

1566 døde hederlig Mand Her Hans Lauritsøn. Hand vor prest til Sølling oc Helderup Sogner, hans Lig lagt i Sølling Kircke.

1578 døde Boeld, Her Hanszes i Sølling. Hindes legom. begraaffued i Søllinge Kircke.

Jesper Hanssøn vor lang tid til scole i Ottense, der betallede Her Hans hans kaast.

Siden kom hand til Nyborrig, fick der sin frij kost paa slotted, oc sang der til predicken.

Salig Lawe Urne oc Fru Karrine Belle til Helderup, de haffde Lunde bispgaard vdi Skone, oc de lode did kalde Jesper Hanssen, gaffue hannem sin kaast der paa gaarden, oc der gick hand till scole vdi nij Aar.

Hans fader bleff siug, sende bud efter hannem, oc hand fulde budet hiem, vor saa hieme nogentid. Oc paa den tid belaa hand sin moders tieniste quind, oc der for bleff fader oc moder saa vrede, ad hand motte røme.

Nu maa ieg fattig Jesper sielff bekiende, ad ieg reised herfra Fyen offuer til Sielland, derfra til Skone, saa til Suørrig, derfra til Norrig, fra Norrig til Judland, fra Judland til Holsten, der bleff ieg aff en lybsk borger tagen i tieniste ad røgte tho heste, oc der hand salde dennem, kom ieg i tieniste med Guldslaeren.

Nu haffde ieg min bestilling hoes guldslaeren med papir ad farffue oc bøger ad gierre til slaged guld, oc selff ad indlægge.

Noged effter paaske drog ieg derfra hiem til Fyen igen, oc der Jeg nu kom hiem til Sølling, da gaff fader oc moder mig deris Venskaff igen. Der nu fader siden kom til prestegilde, bestilled hand saa der med prouesten oc presterne, ad Jeg motte verre Søllinge degn.

Fru Karrine Belle vor nu hiemme paa Helderup, oc ieg sad en dag i borgestuen, fick der en Rues, oc fogeden bestilled, ad Jeg motte ligge der om Natten, oc en aff frues piger kom

med et lius ad følge mig til sengs, oc Jeg spurde hinde da venligen, om hunn vilde verre min festemø. Hun suarrede: Sandelig, er det forseet aff Gud, oc Fruen vil det samtycke, da siger ieg icke ney.

Anden dagen aag min moder der ned oc taled med fru en oppaa mine vegne om den handdel. Den gode Frue Karrine gaff saadan suar, ad hindis søn skulde skicke hinde to erlige dandemend, ad tale med hinde om gifftermaal, oc det skede saa.

Anden dagen ginge to dandemend til fru en oc taled herom. Fruen suarede: Sandeligen Jeg samtycker det gerne ad skeep: siger Her Hans oc hans hustru, ad de med eder kommer hid till gaarden paa søndag, naer messe er vde, saa vil ieg med Guds hielp lade dennem troloffue; oc det skede saa.

1565. Om hellig Korsdags tide, da lod høilofflig, erlig oc velbyrdig Fru Karrine Bølle paa Helderup de tuinde erlige personer Jesper degu, fød i Søllinge, saa hindes pige Tale Frantz daatter, fød i Sleszuig, hederligen troloffue.

Oc saa fire vger der effter, da bekosted fru Karrine, oc lod da gjørre de tuinde personer paa hindes gaard et stateligt brøllup, effter ad de hederlig worre viede vdi kircken.

1566 om Medsommers tide, da føde Tale Jespers en daater til verden, oc det barn bleff christnet oc kaldet Anne.

End fick hun siden paa adskillige tider otte eller nij børn, Søner oc døttre.

Den første daater Anne haffuer verred tuinde gange logligen giff. Den første mand Anders N. bode vdi Gisle holme, ved hannem haffuer hun tuinde søner, Frands Andersson oc Hans Andersson.

Siden fik hun Knud Pedersson, fød vdi Gisle holme, oc de komme til Dauinde ad boo, oc der føde hun en søn, kaldet Peder Knudsson, hand gaar nu til scole vdi Ottense.

1602 døde Frantz Jespersson oc hans Hustru Karrine Frantzdes, bleffue iordet i Herrestedz kirckegaard. De haffde effter dennem tu smaa børn, Jesper Frantzøn oc Marrine Frantzdaatter, de komme med Jesper degn oc hans hustru til Søllinge effter breffs liudelse.

Anno 1619 da er det sytten Aar siden dette skede. Boeld Jespersdaatter oc Jørgen skreder, som nu boer vdi Haffndrup, de

vorre veied vdi Søllinge kircke. Jesper degn oc hans hustru Tale, de gjorde deris brøllups kaast. Oc Gud haffuer begaffued dennem med tho smucke drenge, Rasmus Jørgenssøn oc Hans Jørgenssøn. Hussbonden skier oc syer, Hustrøen render oc veffuer. Den ene dreng syer hos faderen, oc den anden gaar til scole.

Rasmus Jesperssøn nu boendis vdi Morud, hand fick sin festemø Marrine Søffrensdatter fraa Holluffgaard; deris brøllup stod oc til Jesper Degns i Søllinge. De haffue en smuck pige, heder Marrine Rasmus datter, huilken de oc Gud skee loff hederligen oc vel føde, klæde oc optucte.

Lauritz Jesperssøn vdi Eskelsdrup, hand fick sin festemø hid fraa Textstrupgaard; deris brøllups kaast stod oc gantz hederligen vel till Jesper degns i Sølling. Gud skee loff oc tacksigelse for alle beuiste velgierninger, Amen.

Anno 1595. Døde Hans Jesperssøn vdi Søllinge Sancte Peders dag; bleff begraffuen vdi kiergaardenn. Gud hans siel beuare.

1605. Døde hederlig oc vellerd Mand Her Anders Jørgenssøn, fød i Onsse, hand vor Sogneprest til Sølling oc Helderup sogner nogle Aar. Hand oc hans hustru haffde en søn, hed Hans, er Degn i Roldsted, saa tho datter, Aplone, hun fick Jep Hanssøn i Søllinge, Marrine, hun fick Her Jørgen Laurssen fød i Espe.

1610 den 26 dag Majj døde Niels Jesperssøn, hand bleff begraffuen i Søllinge kirkegaard. Gud verre hannem naadig.

1617 døde Kiersten Her Andersis vdi Sølling, begraffuen i kircken. Gud giffue hinde med alle Christne en glædelig opstandelse.

Amen.

XII.

En Sollicitants Levnedsløb.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Der gives, som bekjendt, Folk, der tilbringe omtrent hele deres Liv med at banke paa andres Døre. Det er

jevnlige saakaldte forulykkede Genier. En Tid lang have de maaske gjældt for Lys, eller vare »lovende« i en eller anden Retning; men maaske var det Maal, de satte sig, for højt i Forhold til deres Evner, maaske savnede de den fornødne Kraft i Viljen, maaske rantes de i særegen Grad af Skjæbnens Ugunst, og Modgang med sin bitre Tilgift af fejlslagne Forhaabninger berøvede dem Virkelysten, undtagen i en enkelt Retning, den at sollicitere. Nok sagt, det Lys, som antoges for at være tilstede, slukkedes, og kun Osen blev tilbage til Vidne om, at et Lys engang havde været tændt. — Til denne Art beklagelsesværdige Personer synes Mester Thor Markorsen at have hørt, om hvem jeg her — som et lidet Tidsbillede — agter at meddele nogle Aktstykker, der indeholde hans Livshistorie i en Anskuelighed, der ellers ikke er almindelig ved Personer fra en saa fjern Tidsalder og af en saa lidet fremragende Stilling.

Thor Markorsen (eller Markussen) var født i Kong Christian III's Dage. Vendsyssel var hans Fødestavn; men det er ikke bekjendt, i hvilken Skole han under Fattigdom og Savn sled sig frem til at blive Student. Dog Universitetsmaalet naaede han, og efter nogle Aars Studeringer blev han den 3die Marts 1573 kreeret til Bakkalavr i Filo­sofien af den daværende Dekan, M. Klavs Skavbo. Efter i fem Aar at have opholdt sig ved Kjøbenhavns Universitet — saalænge kunde han nemlig have Føden i Kommunitetet — begav han sig til Rostok, hvorhen saa mange Studenter fra Danmark og Norge dengang søgte. Her finde vi ham i Juli 1576, da D. David Chytræus anbefalede ham til den kongelige Sekretær Arild Hvitfeld, hvis personlige Bekjendtskab denne Lærde nys havde gjort i Gystrov, hvorhen Hvitfeld ventelig havde ledsaget Kong Frederik II paa et Besøg hos dennes Svigerforældre i Meklenborg. Det gjaldt for Thor Markorsen om at faa nogen Understøttelse; thi

1) Dav. Chytræi Epistolæ, Hannovæ 1614, p. 1125–6.

han var yderlig fattig. Om han har faaet den, vide vi ikke; men en Maanedstid efter gav den theologiske Professor D. Simon Pauli i Rostok ham en ny og kraftigere anbefaling til alle lærde og veltænkende Mænd i Danmark, navnlig Bisper, Præster og Øvrighedspersoner, om at hjælpe ham til et Embede i Kirken eller Skolen, eller ogsaa til nogen Understøttelse, at han kunde fortsætte sine vel begyndte Studeringer.

Embede fik han imidlertid ikke, men han har dog vel sagtens faaet nogen Hjælp, da vi to Aar efter finde ham i Vittenberg, men yderst fattig som altid. Nogen Støtte var det for ham, at han havde Kosten i det derværende Kommunitet; men da det ikke forslog, skrev han til Kong Frederik II's Hofpræst M. Christoffer Knoff, skildrede sine fattige Kaar og bad om nogen Hjælp af Kongen. Knoff, der vistnok kjendte ham som en flittig Student, skaffede ham 10 Daler, som han sendte ham med et venligt Brev, hvori han beklagede, at Summen ikke var større, idet han forresten raadete ham til, om han vilde blive længere paa den studerende Bane, der hidtil havde ydet ham saa liden Løn, da at henvende sig til Arild Hvitfeld, gennem hvem Ansøgningerne til Kongen om Naadesbevisninger gik. Knoff lovede at overbringe Brevet og at anbefale Ansøgeren. Den Anvisning, her var given, har Thor Markorsen neppe undladt at følge, og Udfaldet var heldigt; thi den 6te Juni 1579 befalede Kongen, at der aarlig i to Aar skulde udbetales Theodorus Martius (saaledes kaldtes han gjerne paa Latin) 20 Daler af det kongelige Rentekammer til Hjælp at studere med udenlands. Og da Professor D. Johannes Matthesius i Vittenberg gav ham en varm anbefaling, tilstod Kjøbenhavns Universitet ham desuden 4 Daler¹⁾.

Nu var den fattige Student vistnok saa heldig stillet, som han ingensinde før havde været, og han benyttede sig

¹⁾ Universitetets Regnskab: •Den 23 Juni 1579 givet Magistro Theodoro 4 Daler. •

da af de forholdsvis gunstige Omstændigheder, hvori han var kommen, til samme Aar at tage Magistergraden i Vittenberg, skjönt Omkostningerne ved Gradens Erhvervelse rimeligvis have gjort et slemt Hul i hans lille Kapital, saa han snart efter maatte være betænkt paa at rejse hjem. Forsynet med et Testimonium fra det vittenbergske Universitets Rektor, hvorved han især anbefaledes til Biskop Povl Madsen og M. Christoffer Knoff, begav M. Thor sig da hjem i Aaret 1580. Han var ikke sen med at henvende sig til Kongen om nogen Ansættelse. Men da Kirke- og Skoleembeder ikke dengang besattes af Kongen, gav denne ham den 7de Avgust s. A. en Anbefaling til Sjælands ovennævnte Biskop, med Begjæring om, at den fattige Mester Theodorus Martius maatte blive forfremmet til et godt Sogn eller i Mangel deraf til en Skoletjeneste. Men det hjalp ligesaa lidt denne Gang, som da Kongen atter den 28de September 1581 skrev til Biskoppen, om han ikke kunde hjælpe M. Theodorus til at blive Præst i Lyngby ved Kjøbenhavn, da Sognepræsten der var »beslagen med Alderdom«, saa han ikke vel kunde forestaa sit Embede. Kunde han ikke komme an der, ønskede Kongen, at Biskoppen skulde staa ham bi med at faa et andet ledigt Præstekald i Stiftet, at han saa snart som muligt kunde blive forsørgt, »paa det Vi med videre Overløb af hannem kan være forskaanet«.

Da Embedsvejen ikke vilde aabne sig for M. Thor Markorsen, hvormeget han end bankede paa, tog han sin Tilflugt til Universitetet, som ogsaa Aar for Aar, naar han atter og atter solliciterede, ydede ham en lille Understøttelse. Men da den sjelden oversteg 3—4 Daler om Aaret, kunde den i det højeste bidrage til at holde Livet i ham, men ikke bringe ham videre. Endelig gjorde man ham dog til Provst i Kommunitetet, en dengang forøvrigt kun meget tarvelig lønnet Post, til hvilken Mester Thor som gammel Academicus maatte synes ret vel at egne sig. Men det lader ikke til, at hans Personlighed har været

meget respektindgydende, saaledes som det nok kunde behøves, om han skulde holde Styr paa de temmelig uregjerlige Kommunitetsalumner. Ialfald fik han ved Pindsetid 1584 en slem Affaire med en Student ved Navn Peder Sørensen Helstrup. Da Provsten nemlig havde været inde at drikke et Sted i Kannikestræde, kom Studenten efter ham og slog ham ned i Rendestenen, tog ham op igjen med den ene Haand og slog ham med den anden, idet han raabte: »lig der du Mester Thor«. Da den stakkels Provst endelig kom op, »drev hans Kappe og Samarie som en Sildepose«, og i denne bedrøvelige Skikkelse maatte han begive sig hjem. Men lidt efter kom Peder Helstrup til hans Dør og opfordrede ham til at komme ud og slaas med ham, om han var en ærlig Karl. I den Tvekamp, som nu opstod, kom M. Thor rigtignok atter i Rendestenen; men han var dog saa heldig eller uheldig at bibringe sin Modstander et ikke ubetydeligt Saar i Armen, saa denne maatte ligge længe under Bartskjærs Haand, inden han kom sig igjen, og Mester Thor maatte forpligte sig til at betale ham en temmelig betydelig Skadeserstatning.

Det værste var imidlertid, at han ved samme Lejlighed mistede sin Post som Kommunitetsprovst, thi nu var han, som det synes, atter henvist til at sollicitere. Universitetet slog vel ikke ganske Haanden af ham, idet det fremdeles jevnlig ydede ham nogen Understøttelse. Han fik sædvanlig »efter Rectoris Befaling og Professorum Bevilning« 4 Daler om Aaret. Men disse Penge rakte, selv i hin Tid, ikke langt. Det var derfor en god Hjælp, at Kongen den 28de Oktober 1584 befalede Tolderne i Helsingør at forsyne M. Thor med en Klædning »efter hans Stand og Lejlighed«. — I Sommeren 1589 besøgte han sin Fødeegn. Biskoppen i Aalborg, M. Jakob Jensen Holm, forsynede ham i den Anledning med en Anbefaling til Præsterne om at kjøre ham fra Sted til Sted og ellers at hjælpe ham, saavidt de kunde, da han var en fattig, men forøvrigt lærd og hæderlig Mand.

Det hørte i hin Tid til det almindelige, at studerede Sollicitanter søgte at anbefale sig ved latinske Vers til Ære for Mænd, som de mente kunde fremme deres Sag. M. Thor forsøgte heller ikke denne Vej. Blandt andre Vers, man har af ham, kunde saaledes nævnes et Digt fra 1591 om Odenseernes Dyder, stilet til Byens Borgmestre og Raadmænd. Da der imidlertid trods alle Forsøg intet »vilde vise sig« i Hjemmet, besluttede han samme Aar atter at rejse til fremmede Universiteter. En Almisse vilde man vel heller ikke der nægte en gammel Litterat, saa han for den Sags Skyld ligesaa godt kunde være ude som hjemme. Kjøbenhavns Universitets Rektor gav ham en Anbefaling med, navnlig til D. Simon Pauli i Rostok, hvorhen han nærmest agtede sig. Paa Grund af M. Thors Omflakninger sammenlignede han ham med Ulysses, og omtalte, at han agtede at udvide sine Kundskaber, om det skulde være Guds Vilje, at han engang kunde komme til at faa Anvendelse for dem i Kirkens eller Skolens Tjeneste. Vi vide ikke saa nøje, hvorlænge han denne Gang har været i Rostok, men i Aaret 1594 træffe vi ham paa Rejser i forskjellige Egne af Danmark. Vi have nemlig fra dette Aar Anbefalinger for ham fra Bisperne i Viborg og Lund til Stiftets Præster om »at forfremme ham til det bedste og at behjælpe ham med Underholdning og Vogne«. Da han i det følgende Aar begjærede Hjælp af Universitetet, fik han ligesom tidligere 4 Daler¹⁾, og efterat han havde søgt at vinde den unge Kong Christian IV's Opmærksomhed ved et Digt (trykt i Rostok 1595), tilstod denne ham ved et Reskript af 16de Okt. 1596 til Tolderne i Helsingør, at han for sin Armods Skyld maatte faa nogle af de Penge, som plejede at gives af fremmede Kjøbmandsskibe til fattige Folk. Tolderne fik derhos Befaling om »at gjøre den Forordning, at han aarlig udi samme Almisse maatte blive delagtig og deraf nyde nogen Hjælp til sin Underhold-

¹⁾ Se foran, S. 75.

ning»¹⁾. I de nærmest følgende Aar træffe vi ham paa Rejser, nu i Rostok, nu i forskjellige Egne af Danmark for at aflægge Præsterne, hvoraf mange vare hans gamle Universitetskammerater, Besøg, der vel i Almindelighed endte med, at de maatte rykke ud med en Skjærv og for at slippe af med ham maatte kjøre ham til den nærmeste Nabo. Men det er ikke usandsynligt, at de efterhaanden ere blevne kjede af hans Gjæstninger, ligesom Universitetet ogsaa synes at være blevet mindre villigt til vedblivende at understøtte ham, skjønt han undertiden i Vintertiden klagede over, at han »frøs saare«. I Februar 1609 blev der tilstaaet i Konsistorium, at Kommunitetets Økonom maatte udbetale ham en Mark ugentlig indtil Paaske. Men en Maanedstid efter trængte den gamle Sollicitant ikke længere til nogen Almisse — han var bleven befordret. Pedellerne fik Befaling om at registrere Dødsboet, der bestod af nogle Breve, liggende i den »Sæk«, der havde fulgt Mester Thor paa hans mange Rejser. Da om ikke just Sækken saa dog Brevene tilfældigvis for en Del ere bevarede, meddele vi her de vigtigste af dem. Det er paa disse Breve at foranstaaende Beretning om M. Thor Markorsen og hans fattige Livslykke væsentlig er grundet²⁾.

1.

Decanus Collegii Philosophici in Academia Hafniensi, M. Nicolaus Laurentij Scauenius, candido Lectori Salutem.

Quam prudenter institutum sit in Academijs, yt studiosi docti ab indoctis per gradus honorarios discernantur, norunt illi, qui neglecto hoc discrimine, personas rudes et inidoneas Reipublicæ suæ præfectas habent, earumque operas aliquamdiu sunt experti. Talium siquidem stoliditatem ac perniciosam gu-

¹⁾ Sjælandske Tegnelser. XIX, 27.

²⁾ Hvor i det følgende ingen Angivelse findes om Stedet, hvorfra Aktstykkerne ere hentede, ere disse meddelte efter Originalerne i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 197.

bernationem quotidie non sine lacrymis aspicere et sufferre coguntur. Laudanda proinde huius Regiæ Academiæ consuetudo, qua studiosos, qui diu ac strenue in palestra literaria desudarunt, honorificis quibusdam dignitatis titulis, ceu dulci laborum suorum præmio, præ cæteris insignire solet; partim vt alij ipsorum læto successu excitati maiorem deinceps in studijs præstent diligentiam, partim vt conspicua quædam nota sit, qua eruditiores a minus eruditis internoscantur; ne videlicet Respublica ministris indigens facile circa electionem personarum cum suo ingenti malo hallucinetur. Hac eadem consuetudine effectum est, vt honestus hic Musarum alumnus Theodorus Martius, postquam modeste apud nos annos aliquot vitam traduxisset, nec malam interea operam literis humanioribus nauasset, communibus professorum suffragiis coram Vniuersitate sisteretur, ac iuxta morem Scholæ, propositis quæstionibus tam publice quam priuatim examinaretur, ad quas cum modeste respondisset, tota eum Vniuersitas gradu Baccalaureatus exornandum pronunciauit, quod et continuo factum est. Testamur itaque nos hunc Theodorum Martium legitime ac solenniter coram tota Schola in Baccalaureum Philosophiæ promouisse Anno Salutis 1573, die 3 Martij, simulque authoritatem docendi primas philosophiæ artes, quocumque vocatus fuerit, ei contulisse. Tantum enim in studijs literarum hactenus profecit, vt artes illas primas non inutiliter alios docere possit. Porro, cum maxime intersit Reipublicæ, vt bona ingenia in communem vtilitatem foueantur, facere non possumus, vt hunc Theodorum Martium omnibus piis non habeamus commendatum. Nam sicut per se humanum est, honestas artes, quibus veritas, iustitia et religio in mundo conseruantur, debito honore afficere, ita vel hoc nomine id facere conuenit, vt iuniores ad bonarum artium studia magis incitentur, quod tum demum fiet, vbi viderint, se propter earum cognitionem bonis hominibus reddi commendatiores. Vale Lector optime. Hafniæ, Anno et die vt supra. Sub officij nostri sigillo.

Orig. paa Pergament med Dekanatsseglet i Blikkapsel, i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 197.

2.

Vicerektor Academiæ in vrbe Rosarum Simon Pauli, Theologia
Doctor et Professor, omnibus lecturis S.

Testimonium uitæ studiorumque libenter summaque voluntate tribuo illis Scholasticis, qui suam mihi pietatem probant, mores innocenter regunt, et uocationis officia mediocri fide diligentiaque faciunt: et ut debito præmio ornem uirtutem, qua nihil est præstantius, formosius amabiliusque, et propterea recte altissimum in homine locum tenet: et ut alios quoque honesta prædicatione ad eius decus studiumque inflammem atque exuscitem, cum mirabiles sui excitet amores, si non tantum pulchritudo, sed etiam merces ejus, quæ laus est, conspicitur. Nam ipse Deus uult tribui uirtuti in honeste agentibus laudem, ut se esse mentem uirtute præstantem, cui debeatur gloria, intelligamus. Ac honos, ut inquit Cicero, alit artes, omnesque accendantur ad studia gloria, jacentque ea, quæ apud quosque improbantur. Cum itaque pius, eruditus et honestus juvenis Theodorus Marci, natus in florentissimo regno Daniæ, testimonium uitæ et in laudandarum artium studiis diligentia a me peteret, non uolui, nec honeste potui ipsi meam operam denegare. In celebri illa Hafniensi Academia, in qua integrum uixit quinquennium, propter eruditionem non uulgarem moresque innocentes, primam in Philosophia lauream consecutus est. Ab eo etiam tempore, quo in hanc urbis Rosarum Academiam uenit, in uita pietatem, in discendo assiduitatem, diligentiamque, et in moribus innocentiam mihi aliisque Professoribus et reliquis omnibus apud nos, quibus uel familiariter usus est, uel notus fuit, mirifice probauit. Quapropter commendo hunc Theodorum Marci, Philosophiæ Baccalaureum, omnibus doctis bonisque, et præcipue Dominis Episcopis, Pastoribus et Magistratibus in inclyto potentissimoque regno Daniæ, quos etiam reuerenter oro, ut, quemadmodum humanitatis beneficentiaque leges postulant, comiter benigneque eum amplectantur ac patrocinio suo foueant iuuentque, ut aut honestum locum, quo eum dignum iudico, in Schola uel Ecclesia aliqua accipiat, aut necessarios studiorum sumptus a patronis impetrare possit, ut inchoata optimarum artium doctrinaque cœlestis studia, ea, qua

cœpit fœlicitate, possit pertexere. Et debitam obseruantiam et omne studium meum omnibus et singulis rursus defero atque polliceor. Rostochij III Idus Augusti, Anno a nato Jesu Christo M. D. LXXVI.

Orig. paa Pergament med Levning af Blikkapselen til Seglet.

3.

Salutem in Christo. Ornatissime Theodore, accepi tuas literas, ad eas prolixè respondere non possum, cum hac hora mihi sit cum rege in Scanium abeundum. Regiam Maiestatem, adductus tuis precibus, compellau; decem thaleros impetraui, quos Balthasaro bibliopolæ nostro dedi, utque eos ad te mitteret petij, adiunxi hasce meas literas, ut sciret, ad quem pecunia esset mittenda. Optarim quidem, me non daderos sed Philippicos nummos aureos mittere posse, sed te exiguum hoc munus boni consulere et studiis diligenter inuigilare decet. Dominus Deus, qui pauperem de stercore erigit, non te deseret. Si diutius tibi perseuerandum in studiis existimas, scribe Arnoldum Wifeldium pro subsidio, easque literas mihi mitte, dabo operam, ut cum recommendatione tuæ personæ studiorumque tuorum ipsi reddantur, neque inanes ad te redeant. Vale. Fridrichsb. 7 Aprilis Anno 1578. Raptissime.

Christophorus Knoff.

Udskrift: Dem erbarn vnd wolgelehrten Theodoro Martio Dano, Studenten zu Witembergk, meinem guten freund.

In der Communitet, da er den tisch hat, zu erfragen.

4.

[Vii Frederich etc.] Giøre alle witterligt, att wij aff wor synderlig gunst och naade haffue wndt och tilladtt och nu med thette wortt obne breff wnde och tillade, att thenne breffuiser Theodorus Martius maa aarligen her epher paa thu aars thid bekomme aff wortt Rentekammer tiuffue daller till hiellp att studere med wdenlandz, hworaff hannum nu strax skall offueranthwordis the xx daller. Bedendes och biudendes wor Rentemester, att hand hannum for^{ne} hielp till gode rede lader fornøye och ingen hinder eller forfang derpaa giør hannum wdj noger maade. Giffuett Frederichsborig 6 Junij 79.

Udkast i Gl. kgl. Saml. 1076 Fol.

Ny kirkehist. Saml. V.

40

5.

Testimonium D. Johannis Matthesii, P. Wittebergensis, qvo Theodorus Marci studiose et diligenter commendatur. Anno 1579.

Universitetets Registrant fra 1633 i Konsist. Arkiv.

6.

Testimonium M. Martini Henrici, Rectoris et P. Witebergensis, qvo M. Theodorus Marci commendatur inprimis D. Paulo Matthiæ et M. Christophoro Knoffio. Anno 1580.

Universitetets Registrant fra 1633 i Konsist. Arkiv.

7.

Frederich thend Anden med Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gotthis Koning etc.

Wor synderlig gunst thilforn. Wiider at thenne Breffuiser Mester Theodorus Martius haffuer en thidlang wdi stor armod studeritt wdenlandz, och haffuer inthed kald, hand kandtt hielpe siig medtt. Bedendes ether och wille, efftherdi hand skall were fattiige, att i tha wille forfremme hannem imedenn thiill itt gaatt sogenn eller thiill nogenn scholethieniste, thiill hand bedre kand bliffue forsørgit, och i alle maade hannom thiill thed beste lader ether were befallitt. Therudi gier i Oss thiill wilge. Befalendis ether Gud. Skreffuitt paa Jachten wdj Syersløff thendt vij dag Augusti Aar Mdlxxx. Wnder wortt Signett.

Friderich.

M. Thors Kopi, udenpaa hvilken han har skrevet: Regiæ literæ, at Bispen skulle hielpe mig tiill kall.

8.

Frederich then Andenn med Gudtz Naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning etc.

Wor synderlig gunst tilforn. Wiider, at thenne Breffuisere, Mester Theodorus Marcius, haffuer Oss wnderdanigst besøgt, giffuendis tilkiende, at hand wdi lang thiid med stor Armod haffuer studerit, bode wdi Vniuersitetit ther wdi Kiøpnehaffn oc wdenn landtz, och ingen hielp hand nu haffuer thil wnderhol-

ding. Och ephtherthij Sognepresten thil Kongens Liungbye sogen ¹⁾ er beslagenn med Alderdom, saa hand ick wel kand samme kald lenger forestaa, er hand paa thet wnderdanigste begierendis at maa hielpis thil samme kald, eller och anderledis at forsørgis, naar nogit kald her wdi Stigit ledigt bliffuer, som hand ether self ydermere kand berethe. Thi bede wij ether och wille, at thersom Kongens Liungbye sogen bliffuer leddigt, I tha beforderer hannom til samme kald igien, eller och, naar nogit andit kald bliffuer leddigt her i Stigted, som hannem kand were quæmmeligt, j tha forbielpie hannom ther thil, at hand, thet første mueligt er, maa bliffue forsørgit, paa thet wij med widere offuerløb aff hannom maa were forskonnidt. Dog aldingist ephther Ordinandtzen at forhandelis, och indthed ther emod at gioris. Ther med gior I Oss thil wilge. Befalendis ether Gud. Schreffuitt paa wort slot Frederichsborig thend xxvij dag Septembris Aar etc. Mdlxxxii. Wnder wortt signet.

Friderich.

Udskrift: Oss Elsk^e hederlig och hoglerde Mand Doctor Paul, Superintendent wdi Siellandt Stigt.

9.

Bekyndis ieg Michell Moffuersenn, at ieg war huos Doctor Claus, Rector, och bekient hæffuer thenn 8 Dag for Pintztag, huorledis thet [gick] till met Mester Thuor och Per Helstrup, som slagen er aff M. Tuor wdy sin wenster arm: saa bekiender ieg for thet først, att ieg gick neder y Kanickstrede met M. Tuor, da gick M. Tuor ind y stouen och sagde, handt wille dricke enngang eller ij, saa wille hand komme wd. Der hand kom wd, gick hand y gadenn och Per Helstrup bagh effter; daa begynte Peder att skoffis med mester Thuor och sloff hanom omkaald. M. Thuor bad hanom lade sig wære. Der M. Thuor kom op, gick hand wd och wille være hanom quit och wille gaa hiem till sit hus. Denn anden søgte fluct effter och drog hans kape aff hanom och sloff hanom omkaald paa gaden. Der M. Thuor kom op, da saa ieg, hand hæffde i kniff

¹ Han hed Hr. Hans Unys og han døde et Par Aar efter.

y sin haand, men [om] hand togen paa gaden eller ey, thet wed ieg icke. Siden tog Peder sin kape om M. Thuor och sloffue hanom y Renstienen: der leger du mester Tuor. Siden kom M. Tuor op, och ginge hiem; lidit der effter kom Per Helstrup for Mester Thuors dør och bad, hand skulle komme vd, om handt war enn erlig karll och slas med hanom, och M. Tuor tog en thisack¹⁾ och gick wd och bad hanom gaa hiem; Peder sagde, hand wille icke vige; y det same slou hand till Mester Tuor med i stien, oc siden wille wnder løbe hanom. Daa ved ieg icke, om hand fick skade eller icke; men dog kom Peder omkaald, och slou M. Tuor it slag paa hanom, och Peder hyde sig op och slou M. Thuor siden y Rennstienen; da fortiede dy bode weriet, saa tog ieg weriet och kaste thet y gaden, paa thet dy skulle icke giøre huerandre mere skade. Thet haffuer ieg bekyent for høyer Mand Doctor Claus wed min Salighed, huercken for vild eller wenskab. Thill ydermer windisbyrd och bedre foruaring seter ieg mit merke neden samme myn egenn haandt schriftt. Datum Kiøbenhaffn thenn 8 dag for Pintzdag 1584.

Michell Moffuersenn
fød wdy Huoann (?).

Thett bekiender ieg Niels Ollufsenn studenther att haffue hørt wdy Rectoris næruerillse, huorfor hand²⁾ weluillig indgoitt haffuer oc loffuit hannom enn stor summa penning for samme skade, som giortt er. Och haffuer doctor Claus Rector same ord beschreffuenn etc.

10.

Bekiender ieg Rasmus Nielsen Studenter mett denne myn egen handschrift och myn salighed, vdi trofasthed, att ieg haffuer seelt och hørt och hos vaar den xv dag Majj, der klokken vaar imellom vij och viij om afftenen, da kom ieg gaendis vdaff Kong. Maiestatz Communitet, som de 100 studenter haffuer deris kost, och gick saa hen y Cannickestrædet, och vilde gaa

¹⁾ Saaledes staar der ganske tydelig.

²⁾ D. e. M. Thor Markorsen.

hiem till mytt herberge. Der ieg kom till Lauebecksgaardt, da kom M. Thor Marcussøn, præpositus y Communitetet, gaaendis vdaff samme gaardt, och vilde gaa hiem till sitt huss. Da kom der en studenter vd efter hannom, ved naffn Peder Helstorp, och slo kappen aff hannom, och slo hannom om y rendestenen och tog hannom op ygien mett en haand, och ned slo hannom mett den anden, och hand sagde disse ord: lig der du mester Thor, och mett mange bespottelige ordtt. Och der hand kom saa op ygen, da dreff hans kappe och samarie som en silde pose. Och der tillmett vidnesbyrd sad der en borgere paa hans bislag och saa der paa, ved naffn Söfren Ladmager, som boer y samme stræde, och saa en Studenter ved naffn Hans Thide-mandt, liggendis der nest op till. Thill ydermere vidnesbyrdtt och bedre foruaring trycker ieg mitt signette neden for dette bref. Actum Hafniæ ontzdagen efter pintzdag Anno Domini 1584.

11.

Wy epterschreffuene Matz Jude, Seffuerenn Brun, Knudt Persenn Skreder, borger her wdj Kiøbenhafnn, Niels Bruse och Niels Olluffsenn, Studenter ibid., bekiender for alle medt thette vort obne breff, at vi haffuer verit offuer en vennlig contract och forligels maall imellem disse thuende erlige och lerde personer, som er M. Tuordt Marquordsenn och Peder Seffuerensenn Helstrup, om huis skade och w-enlighedt (dis verre) thennom er emellom kommen, enddough for^{no} Peder Seffuerensenn Helstrup haffuer sig sielff till hent samme schade, som breffue, beuisening och vindisbyrdt nocksom formelder och tiil-kende giffuer. Efterdj der vor stor fare paa liffruit, fordj liffruitaren spranck op adt bløde paa fiortendags thiidt, och bartschieren denn icke stille kunde, daa haffuer for^{no} M. Tuordt Markuordsenn for stor liffis faris skyldt forligt sig medt for^{no} Peder Seffuerensenn Helstrup y saa maade, som her epter følger, at for^{no} M. T. M. beplicter sig medt breff, segell, ere och redelighed at schall giffue for^{no} Peder Seffuerensenn Helstrup fempten gode gammell daller eller 4 Ʒ for dalleren, de x daller at S. Hanns dag nu nest kommindis, de v adt S. Bartolomei dag dernest epter. Desligeste at holde hannom kuit for bartschier lønn, som hannom tilsagt er: och quindenn, som

tager vare paa hannom, 4 ʒ danske. Haffuer for^{ne} Peder Søffrensenn Helstrup tilsagt for^{ne} M. T. M. paa siin gode tro, ære och redelighed at vill vere hanns venn aff biertit medt alle sine slegt och venner, født och wføde, at ingen schall klage eller klage lade ydermer paa samme sag wdj nogen maade, men schall vere en endelig och aftald sag, som formelt er. Her paa bekiender for^{ne} M. T. M. at vill holde det vid ordt, puncter och artikler, som forskreffuit staar. At saa wdi sanndhedt er, som for^{en} er, det vinder vi medt voris segnetur her neden for thette wort obne breff. Datum Kiøbenhafnn den . . Majj Anno 1584.

12.

Tholderne wdj Helsinger finge Breff Mester Thord anrørendis, vt sequitur.

Frederich etc. Wor gunst thilforrn. Wiider, att wii naadigst haffue vndt och giffuit thenne Breffuiser, Mester Thord Marcuarsen, en Kledning med sin thilbehering, effther hans Stand och Leylighed. Thi bede wij ether och wille, att naar hand ether med thette wort breff besøgendis worder, j tha paa wore wegne hannum giffuer och fornøyer for^{ne} Kledning, och hannum thend med thedt første lader bekomme, ladendis thett indschriffue vdj Regenschab. Thermed schier wor Wilge och Befalling. Befallendis ether Gud. Actum Kroneborg 28 Octob. Aar 84.

Sjælandske Tegnelser, XV, 421—2.

13.

Pastoribus Vansaliam inhabitantibus, amicis et fratribus dilectis S.

Propter fucos quosdam ignauos, ardeliones puto et erroneos μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους, et otiose aliena uiuentes quadra, quibus non raro pastores aggrauari ex multorum querelis intelligo, necessarium iudico conferri testimonia bonis et ordinate iter facientibus, ne improborum male facta luant, et sciant pastores, in quos homines beneficentiam merito conferre debeant. Cum itaque meum hoc testimonium viaticum peteret doctus et bonus vir, qui literas hasce offert, M. Theo-

dorus Martius, nec volui, nec honeste potui hanc meam qualem-
cunque officij operam ipsi denegare. Testor itaque, me ex ho-
minibus fide dignis intellexisse, hunc M. Theodorum propter
eruditionem et morum integritatem dignum esse bonorum homi-
num fauore. Qui cum patriam nunc inuisere constituerit, quam
Vansaliam esse dicit: oro pastores, ad quoscumque in hoc suo
itinere peruenerit, ut propter Dei gloriam et studia communia
ipsum beneuolentia sua complectantur et prouehant. Petit in-
primis se curru ad amicos posse deuehi, cumque sumptibus
destituatur, non dubito, quin hac in parte illi pastores, quantum
quidem citra ipsorum magnum incommodum possit fieri, grati-
ficentur. Optime et foelicissime valete in Christo Jesu Domino
nostro. Alburgi 2 Augusti Anno 1589.

Jacobus Joannis Holmius, S. V.

14.

Rector Academiæ Hafniensis Lectori S.

Laudatur a principe poëtarum Ulysses, quod mores multo-
rum vidit et urbes: idque non injuria. Hinc enim hominis
pars generosissima, ratio ipsa, ita confirmatur, ut non facile
aberret. Videtur hoc animo diligenti considerasse vir honestus
et doctus Theodorus Marcus Cimber, Vitebergæ Magisterii titulo
in Philosophia ornatus, cui cum nulla hic offerretur vocatio, de
novo Germaniam sibi perlustrandam et mores multorum inspi-
ciendos, varia doctorum judicia avdienda duxit. Consilium ejus
et propositum minime nos damnamus. Hoc enim pacto ea, quæ
in artibus et lingvis et disciplinis variis didicit, econfirmari et
amplificari possunt, et tandem, cum ita Deo visum fuerit, alicubi
fructum in Ecclesia et scholis producere. Quia vero et vita ejus
et doctrina non solum amicam dimissionem, verum etiam se
dignam commendationem a nobis merentur, libenter oramus
omnes, ad quoscumque in hoc suscepto itinere ipsum venire
contigerit, inprimis vero virum celeberrimum et doctissimum Dn.
D. Simonem Pavli, Superintendentem et Professorem Rostochien-
sem, amicum nostrum charissimum, cujus etiam plurima sibi
jam antea præstita officia grato animo prædicat: velint hujus
nostri alumni cavssam suscipere et quibus fieri potest modis illi
adesse, facturi hoc officio Deo rem gratam, quam etiam nos

perpetua memoria reservabimus. Vale candide lector. Dabatur
Hafniæ XVII VIIIbris Anno CIO IO XIC.

Sub officii nostri sigillo.

15.

Peder Thøgersen, Superintendent offuer Viboriig Stigtt, gjør vitterliig for alle, att thenne breffuiser Magister Theodorus Marcus er paa sin rette reise her vdi Stigtitt, sinn erinde att vdrette. Huorfor minn kierlige bønn er thiill Reuerendos Dominos Præpositos & Pastores, som handt hender for att komme, att i ville hannom thiill thett beste forfremme, och medt vnderholddning och vogen behielpe. Thette forschyller ieg gierne vdi alle de maade, ieg ether huer och serdelis thiill vilie och guode vere kand. Aff Viboriig thenn 9 Januarij Anno 94.

Peder egen handt.
Thøgersen

16.

Salutem in Domino. Significauit mihi hic tabellio, M. Theodorus, habere se, quod Iistadii expediret. Cum autem per vos, mi Dn. Nicolae, huic sit iter, et nota simul mihi sit tua et uxoris summa humanitas et in hospites beneuolentia, non dubito, quin in hunc peregrinum etiam benignus futurus sis, idque eo magis quod mea hac scriptione munitus veniat. Huic igitur si benefeceris, mihi erit pergratum. Intelligo, cum primum sua apud Iistadienses negotia expedierit, rursus in Germaniam cogitare, vbi annos aliquam multos versatus eandem pene pro patria habet. Saluta ex me coniugem & vale. Lundia 14 Septembr. 94.

Magnus Matthiæ. S. L.
manu propria.

Udskrift: Venerabili viro Dn. Nicolao N., Ecclesiastæ Søuedensi etc. Amico carissimo.

17.

Kiendis ieg Thor Markorsen med dene min egne haandskrift skyldig adt were hedertlige och hoylerde mend prophesoren i dette høye koninglige wniuersitet Købinghaffn fiere gode daller, som de guode herrer for mig haffuer sagt goed for tiill

erlig welackt mand Niels Wincke, prior til Helliggestus. Huilcke for^{ne} pening ieg will med Gudz hielp betalle nu til S. Marthini dag, nu først kommendis Anno 97. Datum Kiøbenhaffn den 17 Augusti vt supra etc. 1597.

Theodorus Marcius.

18.

Peder Hegelund, Superintendens offuer Riberstigt, gjør alle vitterligt, at denne Breffuiser, M. Theodorus Marcius, er paa sin rette Reise her vdj Stigtet hen til Nørherrit, oc hid til Ribe, Colding oc Hadersleff igen, sin Erinde vd at rette. Huorfaar ieg paa det venligste beder venerandos Dominos Præpositos et Pastores oc andre, som hand hender faar at komme, at de ville vere denne fromme [mand] beforderlig oc til det beste forfremme met vnderholdning, heste oc vogn etc. Dette forskylder ieg gerne vdj alle de maade, ieg eder huer oc serdelis til vilie oc gode kand vere. Datum Ribe den 15 dag Octobris Anno 1597.

Petrus Hegelund
S. R. manu mea.

19.

Kiendis ieg Niells Mouritzøn, Medthiener i Gudtz ordt thill Thidsted och Vinderup, att ieg aff rett vitterlig geldt skyldig er hederlig Mand M. Thord Markussøn, boendis thill Rostock, thretten ½ d., huilcke for^{ne} Penning ieg beplicter mig eller mine sande arffuinge redelig och well att bethall for^{ne} M. Thordt Markorsøn eller hans arffuinger till S. Johannis dag medsommer nu førstkommendis. Thill ydermere widnisbyrdt wnderschriffuitt met min eigen hand. Actum Thidsted die 11 Augusti Ao. 1598.

Nicolaus Mauritius.

20.

Jacob Mattsøn, Superintendens i Fyens stigt, gjør alle vitterligt, at denne breffuiser, M. Theodorus Marcius, er paa sin rette reyse her fra Otthense offuer thill Laaland genem Falster. Huorfor ieg paa thett venligste beder Venerandos Dominos Præpositos & confratres in Christo och andre, som hand hender

for att komme, att de ville vere denue vellerd mand befordelig och thill dett beste forfremme med vnderholding, heste och vogn etc. Forhaabendis i dog dett giørendis vorder vden min Commendatz for den gamle venskab och omgiengelse, hand haffuer medt mesten part aff ether haffdt. Dette forskylder ieg gierne wdi alle de maade, ieg ether huer och serdelis thill villie och gode kand vere. Datum Otthense d. 14 Decembris Ao. 1598.

Jacob Mattsøn S. F.
egen haandt.

21.

Salutem in filio Dei.

Venerandi D. fratres, secundum debitam gratiarum actionem pro vestris in me officiis: Nolim vos ignorare, virum hunc doctum M. Theodorum Marci, studiis et peregrinationibus non sine magna rerum necessariorum defectu (ne dicam quid de debilitate et senio) fere attritum, mihi et vobis omnibus esse a charissimo nostro domino Superintendenti officiosissime saltem hac vnica vice (ne aliquam annualem expansionem prætendatis) commendatum. Quocirca rem Deo acceptam et reuerendo nostro Episcopo et mihi ejus nomine non ingrattam designetis, si hunc prænominatum M. Theodorum in hac sua ingrauescente ætate fortuna inclementiori oppressum, siue se ipsum præsto vobis exhibuerit, siue alium quemuis suo nomine ad vos ablegauerit, aliquo munusculo saltem hac vice subleuetis, a summo et largissimo talium in egenos beneficiorum remuneratore, Deo optimo, remunerationem acceptantes. Valetè semper fœlices cum omnibus vobis dilectis. Ex Kiøffueløf 16 Martii 1599, in cuius rei euidentiori testimonio sigillum suffigo.

Orig. uden Underskrift, men i Seglet staar: H. I. (o: Hans Ipsen).

22.

Jeg Oluff Stub bekiender med thenne min egen hand, at ieg haffuer loffued och thilsagt wellerde Mand Mester Toer Marcussen en giøde buck, 2 aar gammel, nu thil sanct Michels dag først kommendis, vden all argelist. Desligeste er ieg hannum schuldig for 2 krager, hand laante mig, j allen hollandtz

lerred, saa goed som 2 $\frac{1}{2}$ danske, ad betale med ded aller første (etc.). Actum Kiøbenhauffn den 11 Junij 1602.

Oluff Stub, Egen hand¹⁾.

23.

Kiendis ieg mig Hans Jacobsøn Arsch med thenne min egenn haandschrift, att ieg æractigen schall giffue min gode ven, M. Thor Marquorsen, fra Anno 1603 hans gantze lifftid to daller, oc thennem hannem tilskicke aarligen om S. Martinj dag, oc dette for hues kundschab schyld oss emellom verit haffuer (etc.). Skriffuit i Colding then 16 Julij anno 1603.

Hans Jacobsøn, egenn haandt.

Udenpaa: M. Hansis skriffit paa 2 Daler arligen.

24.

Kiendis ieg Thomis Iffuersen Hemme med dette mitt obne Breff, mig aff rett witterlig giæld skyldig att were hæderlige oc wellerd mand M. Tuord Markuorsen 40 gode wforfalskit daler, som hand mig til Rostock oc her til Kiøbinghaffn lont oc forstract haffuer, huilcke for^{ne} fyrre tyffue daler ieg beplicker mig paa ære oc redelighed att betale for^{ne} M. Tuord Markorsen dett allerførste Gud vnder mig nogen Prestekald heller nogen anden god bestilling. Thi hand haffuer lont mig dennem y gode rede daler oc iche y nogen anden ware (etc.). Datum Kiøbinghaffn den 12 Aprilis Anno Dni 1604.

Thomas Iffuersen Hemme

Med egen hand.

Vedlagt findes tvende andre Gjældsbeviser, udstedte af samme Thomas Iversen Hemmet til M. Thor: 1. dat. Kbhvn. 1604, lydende paa •en god fuldgjørende Daler•. 2. dat. Kbhvn. 2 Juledag 1608, lydende paa $\frac{1}{2}$ Tønde Torsk og 1 Skp. Boghvedegryn.

25.

Uddrag af Acta Consistorii.

1599. 27de Juni. M. Theodorus begier hielp paa ny aff Universitetet.

¹⁾ Denne Oluf Stub var en Broder til den bekjendte Professor M. Iver Stub.

1603. 16de Februar. M. Tuord beklager sig, at hand fryser saare. Petit eleemosynam. Resp.: Petat.

1604. 25de August. M. Tuord begierrede Klede tiill j Kappe oc betaling for hans Kost en tiid lang, donec rediret Rostochio. Nihil conclusum.

1608. 2den Marts. Er M. Theodorus steffnet for huss-leye. Resp. hand haffuer intet leyet aff denne mand, som han-nom klager, men aff M. Christ. Ripensi. M. Christen beretter, att denne Mand gaff hannom sin husleye: oc der kom M. Tordtt oc vilde giffue leyen 2 daler om Aaret aff den øffuerste part. Resp. Theodorus interim aberat 23 vgger. Interea haffde denne Mand loseret M. Tords Kammers til andre 3 i hans frauerellse. M. Tordtt loffuer sig att ville betale M. Christen tiill Pintzdag sin Anpart 4 daler, eller huad de derom forliges. Der paa rachte hand Magn. Rectori hand.

1609. 23de Februar. Bleff bevilliget, att Oeconomus skulde giffue M. Toer 1 $\frac{1}{2}$ huer Vge till Paaske.

Samme Aar, 29de Marts. Rector befoel Pedellerne, att de skulde besee oc registrere alle Breffue, som findes i M. Toers Seck.

26.

Skrifter af M. Thor Markorsen ¹⁾.

Epithalamium Otthonis Tott et Sophiæ Brahe. Hafn. 1577.

Precationes tempore pestis ad Eschyllum Bille Petri F. Hafn. 1583.

De virtutibus Otthoniensium, Carmen consecratum pruden-tissimis Dominis Consulibus ac Senatoribus, Dn. Magno Henrici et Dn. Sivardo Petri, omnibusque eiusdem Republicæ incolis integerrimis. Rostochii 1591. 4.

Συγχαριστικον, quo sereniss. ac illustriss. principi ac Do-mino, Dn. Christiano eius nomine Quarto etc. pro felici imperio gratulatur. Rostochii 1595. 4.

¹⁾ De to første af Skrifterne kjendes kun af Lyskanders Omtale, de to sidste findes i Hjelmstjernes Samling. Hverken hos Worm eller Nyerup anføres M. Thor Markorsen som Forfatter.

XIII.

Fruens Enge.

Ved H. Sørensen, Præst i Bredsten.

Til Høietostrup Sognekald i Sjælland hører et lille Stykke Jord, som ligger næsten en halv Miil fra den øvrige Præstemark, omtrent 5 Tønder Land stort, tidligere Eng, nu opdyrket til Agerjord. Herom fortælles:

I Tostrups-Valby boede i gamle Dage en meget fornem og rig gammel Frue, der blandt sine mange andre Skatte havde en Hund, der foruden alle de mange fortræffelige Egenskaber, som en tilbørlig Hund er begavet med, ogsaa var i Besiddelse af fast alle gode menneskelige Egenskaber; desværre havde den ogsaa det tilfælles med Adams Børn, at den var dødelig, hvoraf Følgen var, at den døde. Herover blev Fruen saare modfalden og søgte ved milde Gaver til Fattige og Nødlidende at skaffe sig Lindring i Sorgen og bevare den Afdøde i kjærlig Erindring. Men derved var bemeldte Hund dog ikke selv hjulpet, og den var dog meest at beklage; derfor søgte Fruen med en Kvindes opfindsomme Kjærlighed at raade Bod ogsaa derpaa. Til den Ende henvendte hun sig til Præsten i Høietostrup med Anmodning om at faa Hunden begravet i christen Jord og med Jordpaakastelse ligesom et rigtigt Menneske. Men den brave Præst vilde ikke paa nogen Maade tilstæde, at et umælende Bæstie blev jordet paa Kirkegaarden; dog Fruens Anmodninger vare saa indstændige og hendes Grunde saa vægtige, at han tilsidst gav efter. Til Belønning for sin priselige Føielighed fik han, som billigt var, en ret anseelig Betaling i Penge, ligesaa meget som en Præst ordentligviis faar for at begrave en Herremand, og desuden de omtalte Enge.

Nu var Hunden vel forvaret, men ikke saa forholdt det sig med Præsten; thi ikke saasnaart havde Biskoppen, — ja hvad har ikke Fanden at bestille — faaet Nys derom, førend han lader Tostrups Præst kalde for sig. Nu

holdt Bispen en saare stræng Formaningstale til ham. Da han omsider holdt op, bukkede Præsten dybt og ærbødigt og tog derpaa til Orde saalunde: »Dersom det forholdt sig med omrørte Hund, som det er bleven Deres høilærde Høiærværdighed forebragt, da vilde jeg erkjende, at jeg havde faaet en saare mild og lemfældig Irettesættelse; men det være mig indrømmet at sætte Deres Høiærværdighed bedre ind i Sagen. Bemældte Hund var ingen almindelig Hund, nei den havde fast alle menneskelige Egenskaber og et saare menneskekjærligt Hjerte, mangfoldige Trængende have den at takke for Hjælp i Nøden og glæde sig endnu ved dens betænksomme Gavnildhed; thi paa Sottesengen gjorde den sit Testamente ligesom et christent Menneske, og dens sidste Længsel stiledede mod at blive jordet i christen Jord; den har betænkt mig med en anseelig Pengesum og desuden skjænket 5 Tdr. Land fortrinlig Eng til Embedet, at ikke mine vordende Eftermænd skulle misunde den Gravens Fred, og den har heller ikke glemt Deres Høiærværdighed«. Ved disse Ord stak Præsten Haanden ind under Kjolen og fremdrog et kosteligt Sølvbæger, som han i Hundens Navn overrakte Bispen. Herover blev denne ømtfølede Mand formildet og udbrød rørt: »Ak, har den salig Hund ogsaa tænkt paa mig! Tostrups Præst bukkede dybt og sagde: »Naar Deres høilærde Høiærværdighed kan kalde Hunden salig, saa har jeg visselig heller ei syndet ved at begrave den i christen Jord«.

Hundens Grav findes endnu paa Tostrup Kirkegaard ved den østlige Ende af Kirken, hvor Hovedgangen fra Øst til Vest støder sammen med Gangen fra Præstegaarden; den er dækket med en stor, bred, tilhuggen Kampesteen, i det nordøstlige Hjørne af den findes et Relief i Medaillonform, hvori Hundens Billede tydeligt kan sees. Ildesindede Folk, der ikke have nydt Godt af Hundens Goddædighed og glemt, hvad den gjorde for sin Samtid, paastaae, at der i de 3 andre Hjørner af Ligstenen ogsaa har været Relieffer, som skulle have forestillet en Engel, en Løve og en Ørn,

at de ere blevne afslidte ved den jævnlige Færdsel af Fodgængere, som er over Ligstenen, da den ligger i et Hjørne mellem to Gange, og paa denne løse Formodning bygge de saa den Paastand, at der i det fjerde Hjørne ikke er Billedet af Hunden, men af en Oxe; nogle utydelige Streger midt paa Stenen ansee de for at være Levninger af et Billede af Christi Opstandelse. Men alt dette er grebet ud af Luften; thi paa Stenen kan Ingen finde det; langt at foretrække er den gamle sandfærdige Beretning, at der paa Midten findes Levninger af Fruens Billede, og Hundens er anvist - den beskedne Plads i Hjørnet ved hendes Fødder. Spørg hver Mand i Sognet, saa faar du strax at vide: Hvor Hunden ligger begravet!

 XIV.

Arnakke (Avernakø¹) Kirke.

Af A. D. Jørgensen.

Medens ved reformationens indførelse adskillige kirker i købstæderne lukkedes og efterhånden forsvandt, som en naturlig følge af præsteskabets aftagen, ser vi på enkelte andre steder nye kirker rejse sig, hvor der forhen ingen har været; således paa denne afsides lille ø. Hvad der i dette tilfælde må forøge interessen er, at den rejses frivilligt af indbyggerne, der selv tilbyder sig at holde en præst, mod at få ret til at vælge og kalde ham, — en ret, der dog i tidens løb atter går tabt, tilligemed så meget andet. De nærmere omstændigheder herved har hidtil ikke været kendte, som det vil fremgå af det følgende af den grund, at vedkommende aktstykker indsendtes

¹) Øen hed forhen, som det fremgår af det følgende, Arnakke, et navn der, som det synes, svarer til det nærliggende Arø. Medens den 1536 og 39 kaldes med sit gamle navn, hedder den alt 1563 i Nyborg lens jordebog Aurnacke, 1578: Affuirnack, 1635: Auffuer-nache. Præsten daterer dog endnu 1690: Arnache.

til rentekammeret og forblev i dets arkiv. De kaster tillige lys over forholdene i nabosognet Drejø, og derved måske atter indirekte over tilsvarende på andre steder. De skal derfor meddeles her uden nogen videre kommentar, da de er tydelige nok i deres ordlyd.

1.

Den udvalgte konge Kristian III's brev af 31 Okt. 1536, hvorved det tillades indbyggerne på Arnakke, Munkø og Korshavn, der hidtil har hørt til Fåborg sogn, at tage en præst til at forrette gudstjenesten og forvalte sakramenterne der på øen, — indtil kongen selv kommer til Fyn og kan forfare sagens sammenhæng nærmere.

Vij Christiann, met Guds nade vdwald Koning tiill Danmarck och Norge, Hertug i Slesuig, Holstein, Stormarenn och Diitmerskenn, Greffue vdj Oldenborrig och Delmanhorste, Giere alle witterligt, att wore kære vndersaalte paa Mwnckeøø, Arnack och Korszhaffnn haffue ladit giffue oss theres nødh och brøsth tilkiende, paa theres sæles wegne, som the haffue paa samme øere, thii att theres sogneprest, som schall sige och predicke thennom guds orde for, er ganske langt fran thennom besiiddendes vdj Fooborrig, och thiith och offthe for wederlagdtz skyld, och besonderligen om wintheren, kan hwercken presten komme tiill thennom, icke heller the tiill hannom, och theer for blyffue theer mange paa øerne døde redelessze, icke fangende theres christelige sacramenthe; tiisligeste met børne dob, at thet vnderstwndem bliffue forhindereth, oc icke saa retteligt och christeligt skieer, som thet sig bør etc. Thij haffue wij aff wor sønderlig gunst oc nade vndt och tilladt, och nu met thette wort obne breff vnde och tilladhe, at forschreffne øøeborre mvw oc skulle sellfuer tage och annamme thennom enn goed christelig och dwlig perszonn tiill enn sognepresth, oc then beholle paa øøern hoes thennom, theer kand predicke guds orde sandeligen for thennom och vddelle sacramenttherne vdj kircken effthør Christi skick, yndsætting och beffalling, indtill saa lenge wij perszonligen til Fyen komendes wurdur, oc wij ydermere szagen forfarendes wurdur. Thij forbywde wij alle chwo the helst ere eller wære kunde, Serdeles wore ffogeter, Embidzmendt och alle andre, thennom heer emod at giere hindher eller forfang, vnder worr hyllest oc naade. Giffuet paa wort Slott Kiøbenhagenn,

tisdagenu effther Sanctorum apostolorum Simonis et Jude dag
Aar mdxxxvj^o vnder wortt signet.

Relator Cristoffer Hwiidfeeld.

Udskrift: Øeborr theres breff.

2.

Kong Kristian III's brev, udstedt d. 4 Juli 1539 i Fåborg, hvorved øboernes ret til at holde en egen sognepræst bekræftes; de 8 ørtug byg, som de desuden skulde vedblive at svare til præsten i Fåborg, eftergives dem, mod at de forpligtes til at vælge en præst, der af bispnen er examineret, og at han får bispens og lensmandens bekræftelse, samt aflægger ed på kongens ordinans.

Wij Christiann, mett Guds Naade Danmarcks Norges Wendes och Gottes Koningk, hertug vdj Sleszuig, Holstenn, Stormaren och Dytmersken, Greffue vdj Oldennborg och Delmenhorst, Gier alle witttherligtt, att vore vnderszotte, bynder och menige almoe, szom bygge och boendes ere paa vore øer Arnacke, Munckeøø och Korszhaffn, haffue nu werit her hoss oss och berett, huorledes att oss elskelige Erick Krumdyge, vor mandh och raad, mett nogle flere godemend och mett superintendenten her offuer Ffyns stygt, nogen tid siden forleden, ther the epher vor befalling droge omkring her vdj landit att visitere alle sognekyrckerne om sognepresternes vnderhollning, gjorde the saadan Contract och forligelsze emellom for^{ne} bynder och sognepresten her vdj wor kiøpstedt Faaborg, vdj saa maade, att same bynder och almoe paa for^{ne} øer schulle och mwe sielff her epher holle thennem en sogneprest, som the schulle sielff besyrge mett en erlig vnderhollning, och icke ydermere were forplygtet tiill att søghe Ffaborg kyrcke; Dog mett saa skell, att the for^{ne} bynder och almoe paa samme øer schulle aarligen giffue tiill sognepresten her vdj Ffaaborg otte ørtig korn, huilcket for^{ne} Erick Krumdyge och Anders Emickssen nu for oss bestode, att saa handlet och gangit vor. Och beclagede for^{ne} bynder och almoe thennem nu her for oss, att ther som the schulle holle theres egen prest mett saadan tiilberlig vnderhollning, som hannem bør att haffue, tha er thet thennem icke mugeligt, same otte ørter korn hidt tiill sognepresten her vdj Ffaborg icke formuge eller kunde affstedtkome (!). Thij haffue vij nu aff vor sønnerlige gunst och naade omdraget, och nu mett thette vort opne breff omdrage

thennem same otte ørtig korn, som the same sogneprest i Ffaborg giffue schulle, saa the same otte ørtig korn mwe nyde och bruge och beholle tiill theres egen sogneprestes vnderhollning; Dog mett saadan skell och wilckor, att the schulle ingen sogneprest holle ther paa for^{no} øer, vden thett er mett vor lendsmands och Superintendentes, the szom nu ere eller her epther kommendes vorder offuer Ffyns stygt, sambtygke, och hand aff for^{no} Superin[ten]dentt er først examineret och offuerhøret, om hand er god ther fore, och hand haffuer sworet och giordt syn eed att ville skicke sig epther vor Ordinants lydelsze. Giffuit i vor kjøpstedd Faaborg, Fredagen nest epther Sanctorum Petrij et Paulj apostolorum dag Aar mdxxxix vnder vort Signet.

Relatores Erich Krumedighe oc
Anders Emickszenn.

På lignende måde skal samtidig Anholt være udskilt fra Morup sogn i Halland; Drejø, Skårø, Hjortø og Birkholm fra Svenborg sogn; Strynø 1589 fra Rudkjøbing, Lyø 1592 fra Fåborg, og Thurø 1640 delvis (som annexsogn) fra Svenborg¹). For Drejøs vedkommende har pastor Tommerup fremdraget et kaldsbrev af 2 Maj 1632, hvorved provsten i Sundsherred og bønderne kalder en præst til deres kirke (»Drejø sogn«, s. 17 ff.); hvorlænge det samme forhold holdt sig på Arnakke lader sig nu neppe bestemme, i alle tilfælde bortfaldt det ved enevældens indførelse. Imidlertid pantsatte og solgte Kong Fredrik III øerne til rigsråden Otto Krag på Egeskov, efter hvem sønnen Nils Krag senere tog dem i arv. Dette var der nu intet at sige imod i den pengetrange tid, da så meget krongods gik over i den velhavende adels hænder; værre var det, og ganske vist tillige et indgreb i bøndernes ejendomsret,

¹) Hos P. Tommerup: Drejø sogn (1823): s. 16 henføres sognets oprettelse til året 1555; men af det i Pontoppidans kirkehistorie II. 887 meddelte kongl. stadfæstelsesbrev fremgår, at der alt 1535 har været en særlig sogneprest på Drejø; ja af de i brevet brugte udtryk bringes man endog til at formode, at den da beskikkede ikke var den første. Engelstoft: øen Thurø, i hist. tidskrift, 3 række I. 358. Traps topografi, I. 745, 771. II. 534.

da kammerherre Valdemar Kristoffer Gabel ved resolution af 17 Sept. 1687 tilligemed meget andet gods fik kaldsret og kirketienden af øerne i udlæg for sin faders, den bekendte Kristoffer Gabels, tilgodehavende, der efter afregningen af 10 Nov. 1675 beløb sig til ialt 136,689 rdl. 39 sk. Blandt kirketienderne opføres her Strynø med 18 tønder 6 skæpper byg; Drejø 27 tønder, Lyø 23 tønder og Arnakke 12 tønder. Nils Krag gjorde strax indsigelse mod denne resolution, idet han beråbte sig på bøndernes ejendomsret til kirken; han refererede sognets historiske opvindelse og meddelte en afskrift af kong Kristians breve, idet han bestemt hævdede, at der her forelå et overgreb fra statsmagtens side. Imidlertid underskrev kongen Gabels skøde samme dag (12 Nov.) som Krags indsigelse blev refereret af rentekammer-kollegiet, og han afgav den foreløbige resolution, at kammerkollegiet havde at undersøge sagens sammenhæng nærmere. Det blev dog ikke så meget en grundig undersøgelse af retsforholdet, som hensynet til øjeblikkets pengetrang og den almindelige tendens til at læsse altid nye byrder på bondestanden¹, der blev det afgørende. Der påfulgte derfor følgende betænkning og resolution.

Kammer-Kollegiets Erklæring:

— „Huad ellers Affuernackerøe Sogn angaar med Kaarshavn og Munckøe, saa er des bønder efter høystbemelte Kongl. bewilling af 1536 tilladt Self at tage og annamme dem en døgtig persohn til Sognepræst, og dend paa Øen hos sig beholde, dog er dend Kongl. bewilling conditionerit indtil Kongl. May.⁴ høyløfligst ihukommelse Christianus Tertius Self kom Persohnlig til Fyen, og Sagen forfahrede. Derpaa befindes og høystbemelte Kongl. May.⁴ at hafve Petri Pauli Apostelsdag (!) A^o 1539 Confirmarit Contracten imellom dend antagne Præst, og Self allernaadigst paa sig tagen de til Præsten i Faaborg vdlofuede Otte ørter Korn af Almuen paa landet, fordi de ey schulde søge Faaborg Kierche, Saa at de der imod schulde beholde de wdlofuede otte ørter Korn til deris Sognepræstes wnderholding,

huilchen Præst dog schulde med dend Kongl. Lensmandtz og Bispens, som da war eller her effter kommandes worder, sambtøcke holdes.

Af disse sidste ord fornemmis klarligen, at de Kongl. forfædre høylofligst ihukommelse hafuer baade doterit Kaldet og forbeholdet sig Jus patronatus der til, er og widere i ded Kongl. Skiøde til Eyendomb af 15 Januarij A° 1667 paa bemelte Øer, reserverit Jura patronatus med widere, men nu er samme Jura allernaadigst afhændt til Cammer Herre Gabel dend 12 November 87 nemblig Dreyøe Kierchetiende 27 tønder biug og Aufernackerøe for 12 t., tilsammen 39 tønder imod 975 Rixdaller paa hans Sal. Hr. Faders afreigning. Att Bønderne schulde gifue tiende er conform med lougens 2den bogs 23 Capitels 1 og 2 Art. pag. 412, iche heller kand de giøre sig i nogen maader nøttig ey heller Estats Raad Kragh paa deris Veigne, at Præstegaarden staar paa bøndernis Gaardsgrund, eller at derfra er Præstegaarden sin Jord tillagt, Thi baade war godtzit paa de tider Eders Kongl. May. forfædris og er først blefuen satt Hr. Estats Raads Sal. Fader Hr. Otto Kragh i pandt dend 5 october 1660, ey heller kunde bønderne uden de Kongl. Lensmænds tilladelse legge nogit fra deris Fæstegaard fra A° 1539, iche heller om saa war lefuer nogen af de bønder, og om end de som nu lefuer og Gaarderne paaboer, ware alle af deris afkom, som da hafde Fæsted gaardene, kand de ey prætere nogen rætt, Thi en bonde kand ei holde sig til brug i Aggre og Eng uden effter hans fæstebreff, og saadanne Fæstebreffue kand w-muligen produceris, iche heller hafuer Hr. Estats Raads Hr. Fader sig mere tilforhandlit end ded de schulde gifue Landgilde af. Effter saadan beschafenhed vdgaar Hr. Estats Raads Supplique om bøndernis frihed fra Tiende, formedelst Kierchens wedligeholdelse paa at giøre Cammer Herre Gabel ded forundte Jus patronatus w-nøttig, saa hand der ofver foraarsagedes at begiere anden Vederlaug for 975 Rdl. Da ded rætteste er, at bonden gifver sin tiende og Patronen holder kierchen wed lige som er begge deele effter Lougen, kand ej heller andet sluttes end at de ioe gifver Tienden, effterdi Kongetienden findes aparte indført i Matriculen for 12 td. og Kierchetienden for 12 t. begge at hafvis i fæste af sognemændene, huilchit hafuer gifuen

anledning til, at dee ei til andre deris Tiende hafver gifuen, og er allene Kierchetienden afhændt til Camer Herre Gabel, men Kongetienden vides ei til nogen at were afhendt. Bønderne nerer sig foruden deris Agger Jord og saa af Baade og Fischerie. Huilchen beschafenhed widere i dybeste Vnderdanighed indstilles til Eders Kongl. May.^s egen allernaadigste Willie og Resolution af Eders Kongl. May.^{ts}

Allerunderdanigste og Tropligtschuldigste

Rentekammerit:

Tiennere

d. 3 Januarij 1688. P. Brandt. N. Bentzon. J. Elers. Giese.

Vi lader det hermed ved Osz Elskelige Voris tilforordnedis j Camer-Collegio allerunderdanigste betenckende allernaadigst forblive. Skrevet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 17 Martij Anno 1688.

Christian.

C. Schøller.

Men kammeret lod det ikke blive herved; ved at efterse matriklen fra 1664 var man bleven opmærksom på, at der her var tale både om en konge- og en kirketiende, og kammeret tilskrev derfor under 18 Sept. s. år amtsskriveren i Nyborg Jens Gregersen, at han skulde undersøge denne sag nærmere, og dersom det da viste sig, at øerne virkelig skyldte kongetiende, skulde han indkræve den for alle de resterende år! Ved den omhyggeligste undersøgelse viste det sig imidlertid, at der aldrig var betalt kongetiende på Arnakke, det var kommen ind i matriklen ved en fejltagelse. Nils Krag bevidnede det i en skrivelse af 7 Dec. 1689; præsten Jens Bang, der havde været der på øen siden 1666, i skrivelse af 22 Maj 90; allerede 13 Juli 89 var der taget tingsvidne af de ældste bønder på Salling herredsting, og d. 24 Juli 90 erklærede arkivaren M. Rasmussen, at der i de gamle stiftsregnskaber ingensteds fandtes spor til nogen kongetiende. Dermed var da rimeligvis den fare afværget for bestandig; akterne er samlede tilligemed de af Nils Krag i anledning af den sidste sag indsendte originaler af kongebrevene, ved resolutionen af 17 Marts 1688, der afgjorde kirkens skæbne.

Hoslagt findes endvidere en begæring af Gabel (dat. Hvidkilde 8 Sept. 91), om at få en verificeret afskrift af kammerets betænkning, og den kongelige resolution, der tilsteder det d. 15 September s. år.

Herved forklares da, hvad der på selve øerne i tidens løb synes at have formet sig til et sagn. P. Tommerup siger nemlig i sin topografi af Drejø: »Saa mærkeligt som det er, at 13 Drejø mænd byggede kirken, og sognet bevisligen selv kaldte præst, saa ubehageligt er det mig, at jeg hverken af skrift eller tradition kan opdage, hvorledes kirken og dens tiende kom fra disse øboere. Vel siger den endnu (1823) levende kyndige olding H. A. S., at Drejø, Auernakø og Strynøs kirker af kongen blev skænkede admiral Gabel for øvet heltedåd mod de Svenske ved Femern. Men hvorledes fik da kongen kirken? Intet dokument findes derom. Ingen ved om nogen sognets kapital, erhvervet ved kirkesalg. Måske overlode de majestæten kirken for den halve kongetiende, disse agerbrugere selv oppebære. Rigtignok gik kirken fra Drejø mænd i hs. maj. hænder og fra kongen til Gabel«. — Det er ret kuriøst at se, hvorledes præsten og bonden hver søger sin forklaring, idet de begge går ud fra, at kongen kan ikke have gjort uret: præsten søger efter købesummen; bonden tror, at der må ligge noget stort og kongeligt til grund for forholdet: ligesom Nils Juul fik Thorseng til belønning for sejren i Køgebugt, således fik Gabel disse småøers kirketående for sejren ved Femern!

Efterat Hr. Jørgensens forudgaaende Meddelelse alt var sat, er Udg. bleven opmærksom paa følgende Andragende fra Præsten paa Arnakke til Kansler Christian Friis til Kragerup, hvilket formentlig fortjener at medtages her.

Gunstige welbyrdige Her Cancellar. Gud Almægtige vere altid hos E. W., spare oc bevare E. F. lenge oc vel til lif oc Siel. Er jeg fattige Mand storligen forarsaget att besøge E. W. (som oc e. w. Mand Mogens Kaas mig tilschyndede) af efterfygende Aarsager. Kirchen paa Arnach er opbygget af Temmer, som it ringe Kjøbsted Hus, alleniste XI Veggerum. Men i dette Aar er den forlengit med Brant Muur oc hueling nesten 9 alne, huorved hun er kommen i en stor giæld, oc hafluer alleniste 4 pund korn oc 6 schiepper indkomme, huor af schal tagis til Brød oc Vin, oc al anden Vdgift. Maatte andre kircker hielpe hinde noget, beder Jeg gandsche ydmygeligen, thi ieg saa gierne

at den blef videre forbygt, thi ellers falder den snart neder, er oc meget besuerlig for den, der i schal forrete Gudztieniste¹⁾.

Huad min leilighed sig belanger, kand E. F. forfare af metfygende min S. formandz bref, ieg der haffuer fundit²⁾. Hand rører inted der vdi om Residentzen der samedest. Den er it jordløst hus, saa der er icke til ager eller eng, gresning eller schouf. Kongeparten af tienden er presten af samme 17 gaarde bevilget. Bønderne haffuer en schick, saa de giffue presten noget korn i Schieppen, men jeg vilde gierne at det maatte ydis mig i kerffuen effter kong. May. vdgiffne breff anno 1593, thi da kunde ieg føde noget qveg med foret, thi ieg kaud ey føde heste der, icke 4 kiør. Jeg begierede Tienden af dem i forgangen aar med al venlighed, men de svarede: det aldrig schulde schee, bade mig spottelig drage den Vey jeg kom, oc viste mig stränden, sagde, at alle Gudz ord sade icke vnder min kiortel etc. 2. Prester nest for mig hialp sig vel her, oc det icke af sognet men [af] deris federne arffue, som beviseligt er. Den stund ieg er vng, kand ieg noget nære [mig] her, men om ieg bliffuer schrøbelig oc gammel, da er her lidet at leffue af, mindre at lønne medtjenere med, dernest om Gud gaf børn, som schulde oplæris. 3. Skulde en qvinde vdschiudis der fraa, kunde hun inted bekomme der at leffue af. Saadane baade kirckens oc mine ringe vilkaar trenger mig til att bemøde E. F. Thi der er ingen (saa viit jeg kand spørge) som haffuer saa ringe vilkaar som ieg, eller scheer saa liden ret af det, de haffue. Att w. Her Cancellor her vdi vilde vere mig behielpelig, saa mig maa schee ret, beder jeg gandsche ydmygeligen, anseendis icke min dristighed, men meere min store trang oc besuerlige reise. Att Gud Almectige vil spare oc bevarre E. W. met alle E. F. forvante, oc saadant med tiemelig velsignelse oc evig salighed belønne, ynscher ieg af alt mit hierte. Amen.

E. W. V. T.

Peder Jensen Hialdesø

prest paa Arnach. E. handt.

Bagpaa med Kanslerens Haand: Kircken paa Arnach fattig, hielpis aff andre, er i giæld for ny reparation.

Orig. (udateret) i Kgl. Bibl., Bøllings Brevsamling.

¹⁾ I Randen med Kanslerens Haand: Stigschiffren i forhaabning at faa penge lonte den Kalk, Sten, Tymmer for 300 dr.

²⁾ Dette Brev er uheldigvis nu ikke vedlagt.

XV.

Kirkehistoriske Bidrag fra den nyere Tid.

Meddelte af Provst C. Bruun i Sværborg¹⁾.

1.

Om Præsten P. Holsts Forandringer ved Daaben og »Forbedringer« i Luthers Katekismus.

Den i de følgende Breve omtalte Hr. Peder Holst, der var Præst ved S. Mortens Kirke i Næstved 1807—23 og døde 1832 som Sognepræst i Kallundborg, var en frugtbar pædagogisk Forfatter og regnedes i sin Tid endog af Professor Jens Møller til de »af Almue-Skolevæsenets Theori og Praxis i Sandhed fortjente Mænd«²⁾. At han var en af Rationalismens mest erklærede Tilhængere hertilands, fremgaar af hans i de nedenauførte Breve fra Biskop Münster omtalte Katekismus, af hvilken Mynster har meddelt meget betegnende Prøver i sit Skrift »Om de danske Udgaver af Luthers lille Katekismus«, 2den Udg. S. 40—41 (jfr. ogsaa Helveg, Den danske Kirkes Hist. efter Reform. 1ste Udg. II, 421). Saaledes er f. Ex. i den anden Trosartikel indskudt: »udsendt af Gud til at lære«, og udskudt »nedfoer til Helvede«, ikke at tale om mange andre »Forbedringer«. — Her følger nu Brevene.

a. *Fra Provst Bryndum i Næsby til Amtsprøst Bøgh i Herfølge*³⁾.

Næsbye d. 2den May 1812.

Angaaende Deres Høyærværdigheds ærede Skrivelse af 13de f. M., om at meddeele Oplysning, hvorvidt det maatte medføre

¹⁾ De indledende Bemærkninger ere af H. Rørdam.

²⁾ J. Møllers Theol. Bibl. V, 353. Holsts mange Skrifter anføres i Erslews Forfatterlexicon. I, 690—2, og Suppl. I, 841.

³⁾ Over denne findes en Nekrolog af M. P. Kruse i J. Møllers Tidsskrift for Kirke og Theologi. I, 221 flg. Han betegnes heri som »en ægte evangelisk Theolog, fast overbevist om vort Lærebegrebs Sandhed, men lige langt fra al Bogstavnjeneste og fra den Licents, som ikke agter paa Kirkens Symboler«.

Sandhed, at Hr. Pastor Holst til St. Mortens Kirke i Nestved ved Barnedaab skal udelade det apostoliske Symbolum, giver jeg mig den Frihed at indstille følgende:

At afgive nogen paalidelig Efterretning i anførte Henseende, er temmelig vanskeligt for mig, fordi jeg ikke selv nogensinde har været overværende ved nogen Hjemmedaab (thi Daab i Kirken skeer jo sjelden eller aldrig i vore Dage) og altsaa maatte jeg søge at blive underrettet af vedkommende Fædre; men at gaae frem paa denne Maade, synes mig at være mindre passende; og, om jeg endogsaa gik nok saa forsigtig frem ved at spørge denne eller hiin, vilde det vist ikke længe blive en Hemmelighed, og jeg vilde maaskee snart faae Anseende af, at jeg, ved paa en hemmelighedsfuld Maade at efterforske Hr. Holstes Handlinger, kuns søgte at skade ham.

Om Deres Højærværdighed saa synes, da skal jeg broderlig og i Stilhed tale med Hr. Holst om denne Sag, og det saaledes, at jeg nok af ham Selv skal faae den omskrevne Oplysning; og, i Tilfælde af at Rygtet maatte bekræfte sig, foreholde Hr. Holst det Urigtige og Ulovmedholdelige i en saadan Handling, samt derhos paa en Maade lade ham forstaae, at jeg meddeeler slige Raad endogsaa efter Bemyndigelse fra høyere Sted.

Bifalder Deres Højærværdighed denne min Indstilling, udbeder jeg mig behageligst underrettet.

Ærbødigst

Bründum.

S. T. Hr. Amtsprovst Bøgh.

b. Embedsbrev fra Biskop F. Münter til Amtsprovst Bøgh.

Efterat Sognepræsten til St. Mortens Menighed i Nestved Hr. Holst i en til Cancelliet indgiven Ansøgning havde anholdt om at forundes Privilegium til selv allene at lade trykke og forlægge en af ham besørget nye Udgave af Luthers lille Catechismus til Brug i Skolerne, har højbemeldte Collegium under 29de i forrige Maaned tilmeldt mig: at det Ansøgte ikke kan bevilges.

Ved at underrette velbemeldte Hr. Holst herom ville Deres Højærværdighed ogsaa behage kierligen at tilkiendegive ham,

deels at han har været aldeles uberettiget til at sætte paa Titelen af en af Rigets symboliske Bøger, som altsaa er en Lov, at den er forbedret: da ingen Privatmand og ingen Lærer i Kirken er beføjet til at forbedre Symbolerne; deels og: at den katechetiske Samtale over det Spørgsmaal: hvorfor kaldes vi Lutheranere? som er oversat efter Doltzes neuste Catechisationen, er saare upassende; hvilket Hr. Holst selv vil indsee, naar han overvejer en Catechismus Bestemmelse, da en Elementar Bog for Almues Børn just er det alleruheldigst valgte Sted til at yltre Ideer om muelige Forbedringer i Religions Lærens Fremstillelses-Maade: Thi i Religionen selv vil Hr. Holst dog vel ikke reformere? Og ved saaledes at meddele ham disse mine Erindringer, ville Deres Højærværdighed behage baade selv og i Foreening med den værdige Provst Bryndum at formane Hr. Holst til at afholde sig fra alle saadanne Foretagender, hvortil han ikke finder Hiemmel i Kirke-Lovene. Thi det er min Pligt, som Stiftets Biskop, at overholde disse, og at vaage for at der er Uniformitet i Lære og Gudstieneste.

Kjøbenhavn den 8de September 1812.

Münter.

S. T. Hr. Amtsprovst Bøgh.

c. Privatbrev fra Biskop Münter til Amtsprovst Bøgh.

Jeg ledsager mit officielle Brev, angaaende Hr. Holst, med et par fortrolige Linier. Deres Højærværdighed har udentvivel seet hans Catechismus. Mandens Fremgangsmaade røber Mangel paa Judicium, ellers vilde han ikke have exponeret sig saaledes; og han er lykkelig at han slipper saa godt. Maaden hvorpaa D. H. vil tilkiendegive ham den sidste Passus i mit Brev, overlader jeg ganske til Dem selv. Men da der er intet Beviis for det, hvorpaa jeg har henpeget — at han nemlig i Daaben har udeladt Symbolum apostolicum — er det maaskee rigtigst at give ham denne sidste Formaning mundtlig, ligesom jeg veed, at det allerede er skeet af Hr. Provst Bryndum. Vale et fave T. T.

M.

Højærværdige Hr. Amtsprovst Bøgh.

2.

Brev fra Præsten Chr. Olsen i Næsby til Amsprovst Bøgh i Herfølge.

Efterfølgende Brev fra den som en hæderlig og kristelig Præst og som Ingemanns fortrolige Ven bekendte Christen Olsen, der døde 1833 som Præst i Ljunge og Braaby ved Sorø, fortjener formentlig at opbevares, da det indeholder adskillige karakteristiske Ytringer og giver os et smukt Billede af dets Forfatter.

Næsbye d. 11 Januar 1817.

Ifølge Deres Høiærværdigheds Circulære af 21 December f. A. giver jeg mig den Frihed at melde, at i Næsbye og Tyvelse Skoler bruges foruden den befalede Psalmebog, Catechismus og Lærebog: 1. Birchs bibelske Historie gennemseet af Biskop Balle, 16 Opl. Kbhvn 1816. 2. Funks lille Naturhistorie oversat af Amsprovst Mønster. 3. Verfels korte Jordbeskrivelse, Kbhvn 1805. De sidste dog meest til Øvelse i Indenadslæsning, saaledes at de i samme indeholdte Kundskabers Bibringelse ansees for Bisag.

For nu efter Deres Høiærværdigheds Opfordring at afgive min Bedømmelse over disse Bøger, da holder jeg Bibelhistorien for antagelig god, og mener, man bør beholde den, indtil en fuldkomnere kan have. Om de andre 2 derimod er min Mening, at de ikke give det Begreb om Naturen og Jordklodens Leilighed, som deslige Bøger burde, nemlig et fatteligt og let overskueligt Begreb, der kunde rummes i en Bondesøns Hjerne og derhos være til Opbyggelse. Hvad nytter det, at Almuesbørn faae nogle afrevne Brokker af Kundskaber om Urter, Dyr og Stene, om Lande, Floder og Steder paa Jordkloden? Det nytter jo til intet uden til at bibringe dem den Indbildning, de nu ere noget klogere, endskjøndt de ere det ingenlunde.

At jeg overalt skal tale noget om den hele Ting med bestemte Læsebøgers Indførelse foruden de 3 befalede, da holder jeg for, at den er ingenlunde ønskelig i den nærværende Tid. Man bør jo overalt vogte sig for at ansee noget for væsentligt ved Almuens Underviisning, som ikke umiddelbart kan henføres

til et gudeligt Sindelag eller tjene til at befæste dette. Men væsentligt bliver det jo anseet, som udtrykkelig befales at skulle læres, og naar man nu ikke kan pege paa Bøger, der uimodsigelig have vidst at forene Kundskab med Opbyggelse, og dog alligevel faaer saadanne indført i Landsbyskolerne, saa udrettes jo ikke andet, end at man paanøder Folket en tom Kundskab, som det ikke veed, hvor det skal føre hen, og som maaskee snarere tjener til at forvilde end til at oplyse det. Ja dersom der vare saadanne Bøger skrevne med eenfoldig Kløgt, om hvilke i det mindste Fleerheden af christne Mænd maatte tilstaae, at de havde uadskillelig sammenslynget christen Troe med Naturens eller Historiens Betragtning, da skulde jeg intet have imod at de indførtes i Almueskolerne, men deslige Bøger ere jo ikke til, i det mindste ikke mig bekendte, og de kunde jo ikke fremtvinges ved Kongebud eller fremlokkes ved Premier, men maae udspringe af en christelig Tidsalder, naar Herrens Time kommer, at Almuen skal tage inderligere Deel i de Beskuelser, der hidindtil have været de mere Oplærtes Besiddelse, endskjendt de, som vi vide, kun have baadet lidet derved paa Sjelene. Vi, som vide, at Gud regjerer, og at Jesus Christus styrer sin Kirke, vi vide jo ogsaa, at naar Timen kommer, da giver Herren sine Redskaber Naade til saaledes eenfoldelig at slynge Troen levende ind i den menneskelige Videns forskjellige Dele til Menigmands Opbyggelse, og naar det er skeet, da behøves de Bøger, hvori det er skeet, ei at paanødes Menigheden ved Cancellibefalinger, den tager dem da af sig selv, elsker og ærer dem som noget, der hører til ret Forstand paa den christelige Troe, og tilegner sig dem som et Arvegods, der er kommet ned til den paa Tidernes Strøm og som med Rette tilhører dem.

Desforuden bør man ogsaa betænke, at saalænge der ingen bestemte Læsebøger er, saa har christne Folk Lov til at hielpe sig frem, som de kan, med at faae de dem anbetroede Børn frem efter Lejlighed, men naar der først ere visse Bøger fastsatte, da maatte man enten ligefrem offentlig erklære sig imod dem, hvis de ikke fandtes hensigtsmæssige efter Eens Overbeviisning, eller man lod dem ubrugte og tog hvad der fulgte paa, hvilket jeg i saadanne Tilfælde troer jeg burde gjøre. Nu derimod, da intet fast er forordnet, kan Oplysningens Praasestøbere

tage dem, de finde Behag i, og de i samme indeholdte galne Tanker føre de saa alligevel til Torvs og gjøre dermed Almuen galen; betænksomme Mænd kunde derimod vælge de Bøger, der tykkes dem mindst skadelige, og deraf overspringe det meest upassende.

Endelig troer jeg, at naar man havde en fortrinlig Bibelhistorie og en anden historisk Læsebog, da kunde man lade sig nøie. At gjøre mange Vidtløftigheder for nye Abcdeter anseer jeg for en Daarlighed. Stavning er og bliver en Øvelse, der skal drives og først kan fuldkommes ved flittig Læsning i Bog, og man kan ligesaa godt begynde med at stave til Fader vor som til Fadebuur. Almuen har desuden ikke mange Penge tilovers for Bøger og giver dem ogsaa nødig ud dertil, allerhelst naar de ikke kan see nogen ret Raison deri. — Dette er i Korthed mine Tanker om denne Sag, vist lod der sig sige en Deel mere derom, men jeg agter dette for tilstrækkeligt.

Jeg veed, det en tidlang har været D. H. magtpaaliggende at faae visse Bøger indført, men jeg beder Dem i Guds Navn efter modneste Overbeviisning ikke at forhaste Dem med den Ting og hellere, hvis De har gjort Bevægelse derom hos Cancelliet, at standse dermed, ja sætte Dem imod Iværksættelsen, uden at bryde Dem om hvad Verden siger. Sagen er sandelig vigtig, og har man først faaet os nogle af den nye Tids gale Bøger paabyrdede, da er det ikke saa let at blive dem qvit igjen. Jeg veed, Grundtvig skriver i denne Tid paa en liden Bondekrønike. Det er at formode, at han kan skrive en saadan Bog, om ellers Nogen; derfor bie i det mindste, indtil De seer, hvordan den lykkes. — Deres Høiærværdighed veed, at jeg ærer og agter Dem som en Fader, derfor vil De heller ikke ansee det for Mangel paa Ærbødighed, om der i en Gesvindighed er løbet et Ord eller en Vending ind, der kunde have været bedre valgt. At opholde det Forehavende, der er begyndt, det er mig magtpaaliggende, men ogsaa er det mig magtpaaliggende, at De bevarer Deres venlige Godhed for mig, og den beder jeg, De ikke vil formindske. Herren velsigne og bevare Dem og Deres, det ønsker hiertelig

Deres ærbødige

C. Olsen.

XVI.

Svar paa Hr. Justitsraad Steen Friis' Bemærkninger
om Roskilde Domkirkes Stii og Alder.

Af Professor J. L. Ussing.

Høistærede Hr. Justitsraad!

Jeg er Dem særdeles forbunden, fordi De har været saa god i Manuskript at meddele mig de Modbemærkninger, De har meent at kunne gjøre imod Prof. Høyens Afhandling om Roskilde Domkirkes Alder og Stii; men jeg maa rigtignok tilstaae, jeg er ikke derved bleven rokket i min Tro paa at min afdøde Lærer og Ven havde Ret.

Hvad Udtrykkene hos Ælnoth og Saxo (*lapis* og *saxum*) angaaer, saa troer jeg endnu bestandig, at de ikke lade sig forstaae om Andet end om den naturlige Steen, det være sig Kampesteen eller Kalktuf (Fraadsteen). Det er fuldkommen sandt, »at den ældre Benævnelse af en Brugsartikel ofte gaaer over paa dens Afløser«. Men dette kan selvfølgelig kun skee, hvor en saadan Afløsning er foregaaet, som f. Ex. i Lombardiet, hvor den af Ducange anførte Scholiast, der forklarer later coctus ved lapis ordinarium, synes at have levet. Men her i Norden paa Ælnoths og Saxos Tider var dette ikke Tilfældet. Da var den brændte Steen netop begyndt at bruges som Bygningsemne; den havde ingenlunde fortrængt eller afløst den tidligere brugte Kampesteen, Kalksteen eller Sandsteen. Den Maade, hvorpaa Valdemar den 1stes Muursteenstaarn paa Sprogø og Befæstningen af Danevirke omtales, viser dette tilstrækkelig. Deres sindrige Forklaring af *tabulatus* kan jeg heller ikke tiltræde. De antager ligesom Høyen, at det betegner et »tavlet« Udseende af Muren. Men Høyen henførte det til Murens lodrette Yderside, som Alle saa, De henfører det til »den horizontale Flade i Muurtykkelsen«, som Ingen seer uden Mureren, saalænge han er i Færd med Arbeidet. De forstaaer det om »Skiftegangen med sine Løbere og Bindere«; men saa maatte Bygningen, der ikke er opført

af een, men af mangfoldige Skiftegange, siges at være opført »lapideis tabulatus«, og ikke »lapideo tabulatus«. Og Deres Forklaring er langt fra at faae nogen Bestyrkelse ved det franske Document fra Philip den Smukkes Tid, hvor det siges, at man skulde gjøre Husene »altas ad tabulatum murorum«; for at benytte dette Sted oversætter De »tabulatus« ved »den øverste Skiftegang«; De har selv havt Følelsen af hvad der manglede. Jeg for min Deel troer, at Ordet »Tabulatus« ikke indeholder nogen Antydning af et »tavlet« Udseende, men at dette fra Tømmerconstructionen overførte Ord betegner det Samme, som ogsaa kunde kaldes Structura eller Constructio, og som vi paa Dansk kunde kalde »Bygning« eller »Reisning«.

Ligeledes forekommer det mig, at Høyens Antagelse, at Kirken skulde være brændt 1234 er saa vel godtgjort, som man kan forlange. Jeg vil efter Deres Exempel holde mig til de 3 Annaler, som Langebek kalder originale. Chron. Erici Regis har: »Lund et Roskild igne perierunt«; Chron. Selandiæ fuldstændigere: »Ecclesia St. Laurentii Lundis et Roskildis civitas incendio vastata sunt«. Dette kan jeg kun forstaae saaledes, at Domkirken i Lund brændte, og hele Roskilde By; var Domkirken der bleven skaanet, havde Forfatteren aabenbart tilføiet »præter ecclesiam«. Naar vi nu i Annal. Visby læse: »Ecclesia St. Laurentii Lundensis et Roskildensis incendio prierunt«, tør man deraf ikke slutte, at der kun er brændt en St. Laurentius Kirke i Roskilde, da dette staaer i saa aabenbar Strid med begge de andre Kilder, men enten har denne fjernere boende Forfatter ikke vidst Besked, eller han er kommen til at udelade »civitas« efter Roskildensis, hvilket er det Rimeligste.

Det var de philologiske Spørgsmaal, hvorom De, efter Ordeene i Deres ærede Skrivelse, ønskede at høre min Mening; men da De har sendt mig Deres hele Afhandling, vil De tillade mig ogsaa at tilføie et Par andre Bemærkninger.

Deres Bemærkning, at det Materiale, hvoraf Sven Norbaggens Kirke var bygget, ikke ganske kunde forsvinde, men at Stenene derfra i alt Fald maatte være benyttede til Grundsteen for den senere Kirke, vilde ganske vist gjælde, hvis Materialet havde været Kampesteen eller Granit-Kvadre; men det er langt sandsynligere, at det har været den Kalktuf eller Fraadsteen, hvoraf næsten Alting blev bygget i de Dage, og som vi endnu see anvendt i den fra hiin Tid levnedes Frue-Kirke i Roskilde. Dette Materiales Skrølighed forklarer ganske godt den hos Saxo omtalte Nedstyrtning af Choret, og er en saadan Kirke bleven ødelagt ved Ildebrand, er Materialet i Grunden ubrugbart, (s. Viborg Domkirke, hvor kun Graniten gjorde det muligt at den indblandede Kalktuf kunde nogenlunde holde, hvis man vil bruge dette Ord om en Bygning, der stod som et forfaldent Skrog i lidt over 100 Aar, og saa smuldrede hen).

Hvad Kirkens Stil angaaer, da havde Høyen ikke kunnet finde noget andet Berøringspunkt end i nordfranske Kirker. De gjør opmærksom paa, at adskillige af de for Roskilde Domkirke karakteristiske Detailler ogsaa forekomme i tyske Kirker fra det 11te og Begyndelsen af det 12te Sekel, som Kirkerne i Naumburg, Laach, St. Maria paa Capitolet i Kölln og St. Blasius i Brunsvig. Det vilde føre for vidt at indlade sig paa en Drøftelse af Nøiagtigheden og Betydningen af disse Ligheder; men jeg kan ikke undlade at gjøre opmærksom paa, at de fleste af disse Kirkers Opførelsestid er en heel Deel senere end Sven Estridsens Dage, hvortil De henfører Roskilde Domkirke. Laach er opført 1110-56. I Naumburg er det kun den midterste Deel af Krypten, der tilhører det 11te Aarhundrede; alt det Andet er senere: St. Blasius i Brunsvig er indviet 1227; Kugler har i sin »Geschichte der Baukunst II, 420« gjort opmærksom paa, at det er en Trykfeil, naar der i v. Qvasts Afhandling om denne Kirke staaer 1127.

Med Høiagtelse ærbødigst

November 1870.

J. L. Ussing.

Præstevalget i den danske Kirke,

oplyst ved Aktstykker.

Af Holger Fr. Rørdam.

Idet jeg herved meddeler Slutningen af den i forrige Hefte paabegyndte Samling af Aktstykker til Præstekaldelsens Historie, skal jeg kun bemærke, at de meddelte Stykker, som ere af forskjellig Art, staa her, om jeg saa maa sige, eksempelvis, da det ikke vilde være vanskeligt i Regjeringens Arkiver og andensteds at finde flere lignende Stykker. Blandt de her meddelte Aktstykker henledes Opmærksomheden især paa dem, der vedrøre Tiden nærmest efter Enevældens Indførelse, da Menighedernes Indflydelse paa Præstevalget lidt efter lidt formindskedes, indtil den ganske ophørte.

33.

1578. 31te Marts. Da Beboerne i Andst og Gjesten Sogne i Ribe Stift ikke kunde enes om at vælge en Præst, beskikker Lensmanden og Bispem med Kongens Stadfæstelse Hr. Jon Jensen (Kolding) til det ledige Embede ¹⁾.

Hr. Jon Jensen fick Confirmatz breff att schulle were sogneprest till Anst och Giesten sogner, vt sequitur.

Wij Frederich etc. Giøre alle witterligt, att effther som wij ere kommen vdi forfaringe om thend store wenighed,

¹⁾ Dette Stykke optages her nærmest som et hidtil ubekjendt Supplement til Jon Jensen Koldings Levnedbeskrivelse i det foregaaende.

som haffuer weritt emellom sognemendene vdi Anst och Giesten sogner, saa the sielff indbyrdis icke haffue kund forenis om huem the wille haffue till sogneprest, mett mehre wschickelighedt, som sig ther hoes haffuer tildragitt; och efftherthi wii saadanne wenighed och wtilbørlige handell och misbrug for ingen deell wille eller kunde liide och tilstede, haffue wij for slig aarsage befalitt oss elsk^o Erich Løcke wor mand thienner och embitzmand paa wortt slott Riberhus att schulle mett Superintendenten tilschicke och indsette en duelig och ler person till sogneprest vdi for^m sogner; och the nu effther samme wor befalinge haffue tilforordinerit och indsatt hederlig och wellacht mand Her Jon Jensen, som en thiid lang haffuer werit scholemester vdi Kolding ¹⁾, att hand schulle were sogneprest til for^m thuende sogner, och ther paa giffuit hannom collatz, tha haffue wij af wor synderlig gunst och naade confirmerit och samptycktt, och nu mett thette wortt obne breff confirmere och samptycke for^m Her Jon Jensen att schulle were och bliffue sogneprest till for^m Anst og Giesten Sogner, och ingen anden; thi bede wij och strengeligen biude menige sognemend vdi for^m Anst och Giesten sogner, attj rether etther effther for^m Her Jon Jensen at anamme och hannom och ingen anden att keende och holde for etthers sogneprest och sielesørgere, giffuendes och fornøigendes hannom aarligen till tilbørlige thiide etthers thiende och anden renthe och rettighed inthett vnderthagitt, effther som i pleye och plichtige ere etthers sogneprest att giffue, och i alle maade etther emod hannom schicker och foreholder, som thet sig bør; hand skall egien giøre etther slig thieniste bode inden kiercken och wden, och i alle maade sig

1) Heraf synes at fremgaa, at Jon Jensen var Skolemester, da han kaldtes til Sognepræst i Andst, hvilket ogsaa stemmer med Hege- lunds Bemærkning i hans Kalender (se foran S. 382 Note 2); men da han kaldes Hr., hvilket var Præstetitelen, har han mulig sam- tidig været Kapellan i Kolding. En Forening af Kapellan- og Skole- mesterbestillingen var ikke usædvanlig i de mindre Byer.

schicke och foreholde, effther som en sogneprest och rett sielesørgere plichtig er, att ingen mett billighet skulle haffue sig offuer hannom att beclage. Her effther sig huer will wiide att rette; saa framt seg nogen her emod mottuilligen beuiser, the tha icke wille straffis ther fore, som wliudige och the wore breffue och befalinge icke achte wille. Actum Frederichsborg thend xxxi Martii aar mdlxxviii.

Jydske Register Nr. 2, Fol. 10—11.

34.

1619. 11te November. Kongebrev til S. Peders Sogn i Slagelse, om at man ved Kaldelse af en Præst ikke maatte lade Præsteenkens Forsørgelse være det afgjørende.

Befaling til Sognemænd i Slagelse til S. Peders Kirke at udvælge en Præst.

C. 4. Hilse eder menige vore Undersaatter, Borgere udi vor Kjøbsted Slagelse, saa og menige Bønder og Almue, som holder S. Peders Kirke udi for^{no} vor Kjøbsted Slagelse for eders rette Sognekirke og den med Rette søger, evindeligen med Gud og vor Naade. Vider, at os underdanigst forberettes, hvorledes tvende Personer for eder skal have prædiket og ladet sig høre, nu efterat eders Sjælesørg, Hr. Povel¹⁾, ved Døden er afgangen, og I af den Aarsag skal besvære eder nogen af dennem at ville give Kald, at den afdøde Præstes Hustru ikke kan eller vil tages til Ægte. Da efterdi saadant er udtrykkelig imod Ordinansen, bede vi eder og ville, at I enten en af for^{no} Personer til eders Sogneprest med det første udvælger, eller og en anden, som I bedst duelig og dygtig dertil befinder, saa Kaldet ikke længer bliver ledigt bestaaendes; ej foreslagendes nogen Sædvane, Middel og Vilkaar, enten med den afdødes Hustru til Ægte at tage eller andre ulovlige Conditioner, som imod Ordinansen, Gudfrygtighed selv og af Billighed ere og stride; saa fremt I ikke derfor ville tiltales og straffes,

¹⁾ Hr. Povel Theophilisen, se foran S. 150.

som vedbør; og eder ellers udi alle Maader med samme Kald efter Ordinansen forholder. Ladendes det ingenlunde etc. Frederiksborg 11 Novembris 1619.

Sjælandske Registre Nr. 16, Fol. 447—8.

35.

1619. 20de November. Kongebrev til Sten Brahe om at lade den udvalgte Præst i Tersløse i Sjælands Stift fungere, indtil Spørgsmaalet om Kaldsretten var afgjort ad Rettens Vej.

Sten Brahe fik Brev Præsten til Tersløse anrørendes.

Christianus Qvartus. V. s. G. t. Vider, at eftersom os underdanigst forberettes, hvorledes I skulle ville forhindre den Præstemand, som af Provsten og 7 Kaldsmænd er kaldet til Tersløse Sogn, udi den afdøde Præsts Sted sammesteds, og af vores Befalingsmand paa Holbæks Slot er paa samme Kald Kollats givet, af den Aarsag, at I, som haver en Sædegaard der udi Sognet, formener eder udi samme Kald at være forbigaaet og det derfor at være ulovligt. Da efterdi forskrevne Sogn ikke kan være uden Sognepræst, bede vi eder og ville, at I forskrevne Præstemand, som did allerede er forordnet, Sognepræstens der sammesteds Bestilling lader betjene, indtil I ved Retten for sine tilbørlige Dommere Sagen haver ved lovlig Dom og Sentens udført, saa det hannem bliver overbevist, at han ulovlig er der indkommen. Dermed etc. Hafniæ den 20 Novembris 1619.

Sjælandske Tegnelser XXI, 460.

36.

1620. 23de Marts. Kongen kalder Jakob Christoffersen Meisner til Præst i Hyllested og Venslev i Sjælands Stift paa Grund af den Strid, der var om Præstevalget.

Ebbe Munch og D. Hans Reisener fik Missive Jacob Christoffersen anrørendes.

Vor Gunst tilforn. Vider, at Vi naadigst ville have nærværendes Person, Jacob Christoffersen Meisner, tilforordnet at skulle være Sognepræst udi de Kald paa Antvor-

skov Len, som Hovedsognet og Annexet (udi hvilket Trolholm Hovedgaard skal være beliggendes) omtrættes og ikke kan stemmes om en Sognepræst at kalde, anseendes samme Sogne ikke længer uden Sognepræst kan være ledige. Thi bede vi eder og ville, at I forskrevne Person dertil forordner; dog at ellers udi andre Maader altingest dermed forholdes efter Ordinansen. Dermed etc. Frederiksborg den 23 Martii 1620.

Sjælandske Tegnelse XXI, 509.

37.

1620. 18de April. Kongebrev til Biskoppen i Ribe om at undersøge, hvorvidt Kjeld Nielsen var skikket til at være sin Faders Kapellan og Efterfølger i Uldborg og Raasted ¹⁾.

Mester Iffuer Iffuersøn fik Brev en Person at overhøre.

C. 4tus. Vor Gunst tilforn. Vider, at nærværende Kjeld Nielsen underdanigst haver været begjærendes, at maatte tilstedes at være sin Faders Kapellan og siden efter hans Død, om han hannem overlevendes vorder, Sognepræst udi Uldborg og Raasted Sogne udi eders Stift: da bede vi eder og ville, at I forskrevne Person examinerer og om hans Levned og Lærdom selv flitteligen forfarer, siden eder med det førderligste udi vores Kancelli eder imod os erklærer, om han befindes saa dygtig og duelig, at han til

¹⁾ Ved den ovenfor S. 43 meddelte strænge Befaling, om at Præster ikke maatte tage deres Sønner eller Svigersønner til Kapellaner, var der grebet dybt ind i hvad der dengang var almindelig Skik og Brug. Nærværende Brev er et Bevis for, at en Præstesøn i den nærmest følgende Tid maatte have kongelig Bevilling for at blive sin Faders Medtjener. noget, hvorpaa man ogsaa har andre Exempler. Men der var vel ogsaa dem, der søgte andre Udveje for at komme i Fædrenes Kald, som man ser af følgende Notits i Acta Consistorii d. 10 Jan. 1621:

•Bleff undt, at velb. Knud Rothstenn maa bekomme Universitets Steffning offuer en Student Lauritz Christensen født i Thorslund Præstegaard i Judland, eftersom samme Student skall haffue buditt Knud Rothstenn tho par Øxen, at hannem maatte undes hans afdøde Faders Sogner oc Kald.

samme Kald bør og kan admitteres og tilstedes. Dermed etc. Hafnø 19 Aprilis Anno 1620.

Jyske Tegnelse VII, 92.

38.

1625. 18de September. Kongebrev, om at Lensmændene i tre sjællandske Len skulde være Skolemesteren i Kallundborg behjælpelige, til at han kunde blive Præst.

Mester Anders Hansen, Skolemester i Kallundborg, fik følgende Bevilling.

C. 5tus. G. a. v., at vi af vor sønderlig Gunst og Naade naadigst have undt, bevilget og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde, bevilge og tillade, at nærværende os elskelige Mr Anders Hansen, Skolemester i Kallundborg, som sig i vores egen Nærværelse haver ladet høre og prædiket, maa bevilges, naar noget Kald bliver ledigt i Kallundborg, Antvorskov og Holbæks Lene, for nogen anden at lade sig høre, saa og samme Kald at bekomme, om han ellers efter Ordinansen dertil kan blive lovlig kaldet. Thi bede vi og begjære af Hans Majestæts forskrevne Lensmænd, at de hannem herudi efter dette vores Brevs Indhold ere beforderlige, saavidt billigt efter Ordinansen ske kan. Givet paa Antvorskov Slot den 18 Septembris 1625.

Sjællandske Registre Nr. 18, Fol. 66.

39.

1645. Tre Aktstykker angaaende et Præstevalg i Ormslev og Kolt i Aarhus Stift.

a.

Allernaadigste Herre og Konning, eftersom Ed. Kgl. Majestæt mig (eders forrige underdanigste og ringeste Tjener i Ed. Kgl. Maj^r Kapel paa 13 Aars Tid) haver bevilget og meddelt Ed. Kgl. Maj^r Brev paa det første Kald, som vacerer her i Danmark, naar jeg ellers lovlig efter Ordinansen kan blive voceret og kaldet: saa haver jeg nu i Herrens Navn selv femte ladet mig høre til Vormslev og

Koldt Sogne, og er jeg af 2 Kaldsmænd med mange af Sognefolkernes Samtykke kaldet. Men Borgmester Christen Carlsons Søn er kaldet af 7 Kaldsmænd. Efterdi samme Vocatio med Borgmesters Søn i Aars er sket imod Ordinansen (thi 1. er der 2 Gange nævnet Kaldsmænd i Annex sognet Koldt; 2. er blandt Kaldsmændene baade Ridefogden og Skovfogden; 3. er Kirkeværgerne i Koldt Sogn fra Kald udelukte; 4. er Borgmesters Søn, som er kaldet, i Svogerskab baade med Bispen, Provsten og en Del af Kaldsmændene, som sandfærdeligen skal bevises og ved Proces udføres): da beder jeg paa det ydmygeligste, at Ed. Kgl. Maj. vilde for Guds Skyld meddele mig fattige Person Ed. Kgl. Maj' Commendats til hæderlig og højlærd Mand, Doct. Jacob Matthisøn, Superintendent i Aars, at han ikke lægger mig denne Proces til Onde eller hader mig derfor; desligeste til Borgmester Christen Carlson i Aars; thi jeg kan ikke faa et Menneske i Aars til enten at give Varsel eller at stevne paa mine Vegne, fordi de frygte dennem for Borgmester og hans store Svogerskab. Endog for det sidste beder jeg ganske ydmygeligen, at dersom Sagen gaar mig med, Ed. Kgl. Maj. vilde naadigst bevilge mig samme Kald, tagendes Løn af den almægtige Gud, som er alle Velgjerningers Belønner, besønderlig de Velgjerninger, som bevises faderløse og moderløse Børn, saa og hjælpeløse, blandt hvis Tal jeg og er, thi jeg haver ingen paa min Side uden Gud og dennem, han vil mig opvække. Den samme trofaste Gud beder jeg ganske hjærteligen, at han vil bevare Ed. Kgl. Maj. med langvarende Karskhed, Fredelighed og Regiments Lyksalighed. Bedendes herhos paa det ydmygste, at denne min Dristighed, dog store Nødvendighed, maatte udi en god Mening optages, og mig et naadigt Svar meddeles.

Ed. Kgl. Maj' underdanigste Tjener
Dines Sørensen Kjøbenhavn.

Udenpaa Ansøgningen findes følgende Paategning af den kgl. Oversekretær:

Hans Majestæt vil naadigst Supplicanten til Lov og Ret haver henvist, om han dermed formener sig at kunne svække det Kaldsbrev, som udgivet er; saa og at Bispen med forderligste sig herpaa underdanigst skal erklære. Kancelliet for Kjøbenhavns Slot den 19 Septembr. A° 1645.

Otthe Kragh, m. p.

b.

Strenge velbyrdige Her Kansler, min meget gunstige Patron! Jeg haver bekommet Befaling af Kancelliet mig at erklære paa hoslagte Supplication, hvilket jeg og underdanigst haver efterkommet. At det ikke før er sket, er Aarsag at Supplicanten ikke vilde frem med sin Supplication, havde ej heller maaske angivet sig for mig, havde jeg ikke af andres Relation hans Angivende fornummet og derover Supplicationen af hannem havde ladet fordre. Jeg gaar de andre hans Beskyldninger forbi, og haver aleneste svaret til hvis Poster han sig over mig haver at besvære. Om de andre Stykker skal Processen hans Gemyt udvise. Thi at han angiver: 1. at der blev to Gange nævnet Kaldsmænd i Annexsognet, skete derfor, at nogle af de første vare fordelte og lovforvundne. 2. Hvad Ridefogden anlanget, da bor han i Sognet, og skal befindes, uden Tvivl, at han ikke videre end en Kaldsmand sig dermed haver befattet, hvortil han af menige Sognemænd var udnævnt. 3. Om Kirkeværgerne staar intet i Ordinansen, at de fremfor andre skal kalde, men 7 af de ældste og agtteste. Hvad sig belanger, at han beklager sig ikke at kunne fåa nogle her udi Byen, som ville give Varsel for hannem, skal hannem godt gjøres, naar han beviser og nævner, hvo han derom haver anmodet. Thi hans Tanke var aldrig at drive denne Sag med Lov og Ret, men hans Mening var, at naar han først havde gjort Forbud paa Kaldet, vilde han siden til Hove med sine Angivelser obtinere, hvad han vilde. Hvilket hannem dog haver fejlet. Og kan jeg ikke skrive, hvor ilde han og andre misbruger saadanne Hs.

Kgl. Maj^a af Naade meddelte Breve paa Kald. Var at ønske, det maatte eftertænkes. Endelig er jeg, gode Her Kansler, underdanigst begjærendes, at efterdi Dines Sørensen mig haver beskyldet og angivet, jeg og maaske bliver forarsaget at have med hannem at gjøre for saadanne Angivelser, saa jeg ikke synes uden Mistanke i Sagen at kunne dømme, at derfor maatte forordnes af Hs. Kgl. Maj., hvorledes med denne Sag at forhøre og kjende skal holdes. Jeg venter paa dette saavel som paa det forrige, jeg haver skrevet til Her Hansler om, hans gode Betænkende med det første. Gud bevare H. Kansler og hannem velsigne, sin Kirke hos os og dette Rige til Gavn og Gode. Aarhus 14 Novembris 1645.

E. V. tjenstvillige
Jacob Matthisen.

Udskrift: Ærlig og velbyrdig Mand og strenge Ridder, Her Christian Thomesen til Stovgaard, Kgl. Maj^a Kansler, Danmarks Riges Raad og Befalingsmand over S. Knuds Kloster udi Odense, min meget gunstige Patron, tjenstvilligen.

c.

Eftersom Dines Sørensen haver angivet for Hans Kgl. Majestæt, hvorledes han haver ladet sig høre til Vormslev og Kolte Sogn, og dog ikke samme Kald haver kunnet bekomme, formedelst en anden dertil er bleven kaldet, beskylder og samme Kald for ulovligt og imod Ordinansen at være sket: da efterdi Hs. Kgl. Maj. haver Supplicanten henvist til Lov og Ret, om han samme Kald kan svække; vil Tiden give, naar han Processen begynder og den udfører, hvor sandfærdig hans Angivende haver været. Men eftersom han udi samme sin Angivelse haver indført saadanne Stykker, som mig i mit Embede for Hs. Kgl. Maj. kan gjøre suspect, mig og af Kancelliet befales mig derpaa at erklære, er min underdanigste Erklæring denne. Saa tidlig Vormslev Kald blev ledigt, er der sket Bøn af

Prædikestolen, og strax derefter haver fem Personer ladet sig høre, iblandt hvilke forskrevne Dines var den første, og det fordi han havde Hs. Kgl. Maj^s aabne Brev paa Kald, dermed Hs. Kgl. Maj^s Vilje tilbørlig Respect at bevise, og der han med de andre havde ladet sig høre, er Kald gaaet inden 6 Uger, saa alting dermed er efter Ordinansen tilgaaet. Der nu Personen, som blev kaldet, kom til mig med sit Kaldsbrev besejlet af 7 Kaldsmænd og Provsten, haver forskrevne Dines Sørensen strax gjort Forbud paa samme Kald og derimod protesteret, sigendes sig med Lov og Ret samme Kald at ville svække. Og der jeg fik hans skriftlige Beskyldninger, haver jeg strax ladet Kaldsmændene og Provsten det forstaa og opholdt med den Person, som var kaldet, at examinere og ordinere, indtil Sagens Uddrag. Der jeg nu forment, for^{ne} Dines Sørensen skulde Sagen begynde, er han hemmelig rejst over til Kjøbenhavn, formenendes med sin løse Angivelse at erlange, hvis han med Lov og Ret mistrøstede sig at kunne erholde. Havde jeg negtet hannem paa mit Embedes Vegne. Ophold med Kaldet, da havde han haft Aarsag at søge Hs. Kgl. Maj. og sig besvære, at hannem ikke maatte vederfares hvad ret og tilbørligt var. Men at han angiver mig at være noget i Svogerskab med den Person, som er kaldet, og dermed haver søgt at føre mig i Mistake hos min Herre og Konge, saa protesterer jeg for Guds Ansigt, at jeg aldrig vidste af den Person at sige, som blev kaldet, førend han var kaldet, ej heller havde nogen talt med mig om hannem, at jeg hannem enten i en eller anden Maade skulde være behjælpelig. Thi jeg takker Gud og Hans Maj., som det saaledes haver forordnet med saa god Betænkende, at Superintendenterne skal sig intet med noget Kald befatte. Det er ondt, men det vilde ellers blive værre¹⁾. Forhaaber derfor underdanigst, Hs. Kgl. Maj. lader ikke saadanne falske og ugrundede Beskyldninger

¹⁾ En daarlig anbefaling for Præstevalget!

blive ustraffet. Gud opholde Hs. Kgl. Maj. længe og vel til Liv og Siæl: Amen.

Jacob Matthisen m. propria.

Originalerne i Kgl. Bibl., Breve til Adelens Hist. Fæst. 20.

40.

1650. 28de November. Kongebrev til Rigets Bisper om Afskaffelse af Misbrug ved Præstevalg og ved Studenters Prædikevelser.

Vi Frederik den tredie med Guds Naade osv. Efter-
som vi komme udi Forfaring, at med Præstekald her udi
eders Stift undertiden nogen Misbrug begaaes, i det naar
nogen kaldes skal, da lader sig ofte to Personer paa een
Dag høre, og undertiden paa en Onsdag, hvor da den
meste Del af Menigheden ikke er tilstede; da bede vi eder
og naadigst ville, at i alle Provsterne tilholder, at de i
saadan Tilfald herefter forbyder og haver Indseende med,
at ikke mere end een Person paa een Dag, ej heller paa
andre Tider end om Søndagen, som Ordinansen indehol-
der, sig lader høre, og saa fremt nogen, efter Forbud sket
er, sig her imod forser, da skulle Provsterne forbydes
samme Persons Kaldsbrev, om end skjønt han af Menig-
heden kunde blive kaldet, at underskrive. Dernæst, efter-
som vi erfare, at en Del unge Personer, som enten for
Øvelses Skyld eller og i andre Maader sig med Prædiken
lade høre paa somme Steder, udi fremmed Habit og
Klædedragt paa Prædikestolen optræder, hvor af Menighe-
den sig ofte kunde forarge, da ville vi naadigst, at I gjøre
denne Anordning, at hvo herefter begjærer at prædike, kan
da imidlertid i præstelig Habit iføres. Dermed sker vor
Vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vor Slot Kjø-
benhavn den 28 Septembris 1650.

Afskrift i Kallske Saml. 473. 4. Jfr. Pontopp. Ann. IV, 406.

41.

Synodalia Roskild. Dionysiana 1650. 10 Oct.

Innotuit in aula inveniri inter Dn. Præpositos, qui, ubi
vacat officium sacrum, Præsides Regios consultant, quin

et schedas petant, qui et quo ordine audiendi sint competitores, quod quia adversa fronte pugnet cum constitutione Regia, quæ et Regios Præsides et Episcopos ab hoc actu excludit, placuit summo Magistratui moneri Dn. Præpositos, ut, memores officii et juramenti, ductum servant et sequantur in vocandis ad pastorum personis, quem regia constitutio præscripsit, nec ab hac discedant, nisi culpam ipsi velint præstare.

Cum inventi sint nupere inter pastores, qui scripturi literas vocationis personarum, sacris antea initiatarum, abeant a formula illa prisca, non tantum in hac dioecesi, sed etiam per totum Daniæ regnum in hunc usque diem sine ulla variatione observata, atque hac sua innovatione discedant ab ordinatione ecclesiastica et a Recessu Christiani 4, rogantur et monentur Dn. Præpositi, ne quicquam hic mutant, sed priscum morem, ordinationem ecclesiasticam et Christiani 4 Recessum presse sequantur.

42.

1653. 1ste April. Vidnesbyrd angaaende tumultuariske Optrin ved et Præstevalg i Nørre-Alslev Kirke paa Falster.

Lauritz Pederssen, Sognepræst i Nykiøbing och Proest i Synderhærrit i Falster, kiendis och gjør vitterligt, att Mandagen den 1 Aprilis 1653 møtte for mig samt mine Bidsiddere i rættæn H. H. och V. V. Her Hans Theophili Sognepræst i Horbeløff, H. Frantz Nielsen, Sognepræst i Gundsleff, och Jens Pedersen Castrup, Sogndegn i Nørre-Alsleff, aff Proesten i Nørrehærrit H. och V. Her Ole Theugersen louligen steffnit i rætte, anlangende deris sandhed at vidne, hurledis Kield Jensen Studiosus sig anstillede i Nørre-Alsleff Kirke etc. dominica 14 a Trinit. sidst forleden, effter steffnings indhold dat. Nykiøbing den 15 Martii 1653.

I. Da vandt Her Hans Theophilisen Sadolinus med Eed och oprachte Fingre, som effterfølger. Att Dominica 13 a Trinit. vaar Her Hans Theoph. Sadolinus i Alsleff Kirke

at høre aff Proesten H. Ole Theugersen paa Hans Staffensens Vegne, eftersom Sognefolchet haffde begieret, at Hans Staffensen skulde lade sig høre, Lensmanden och Proesten haffde bevilget, at hand skulde være secundus efter Anders Oelsen, som prædichede den Dag, med hendes Førstl. Naadis Princessens forskriffuelse præseanteret; om for^{ne} Hans Staffensen skulde da slaae sin lid dertil, at hand motte nu prædiche nestfølgende Søndag. Huilchet der Proesten bejaede, da kom Kield Jensen och begierede aff Proesten, at hand maatte ochsaa lade sig høre, efterdi Kongl. Forordning tilholder, at fleere maa höris; da svarede Proesten, hand motte komme den dag ottende dag, da skulde hand faa svar derpaa. Dersom Menigheden iche sich i sinde at kalde enten Anders Oelsen, som nu da var hørt, eller Hans Staffensen, som vaar secundus, saa kunde hand vel der-
efter faa platz at prædiche. Och dette sagde Proesten til H. Hans Theophili; om Kield hørde det eller iche, veed H. Hans iche. — Dernest Dominica 14 der H. Hans Theophili kom i Kirchen under sangen: Nu bede vi den Hellig Aand etc., da saae hand, at Proesten rachte hen til Hans Staffensen altarbogen; och Hans oploed Skrifftestoeldøren at træde ud till prædichen; da traadte Kield Jensen ud aff en stoell nær ved prædichestolen, och kom Hans Staffensen tilforn, saa at hand strax vende sig tilbage i stoeldøren. En Boende udrachte sin haand och holdt paa Kield eller paa Døren. Hand kom alligevel oppaa Prædichestolen, och prædichede en smuch och lang prædichen. Kaldsmændene ginge ud aff Kirchen. — Da prædichen vaar endt, begyndte Kield sangen af Prædichestolen, och ingen vilde tage fatt at siunge med, saa lod hand och selff aff, och det bleff offuerbrut, och Proesten da gich ud paa gulffuet, och udi samtale med Kield Jensen nechtete sig. at haffue giffuet hannem forloff til den dag at prædiche, men Hans Staffensen var destinerit der till den dag; och hand skulde prædiche. Da gich Kield Jensen af Kirchen, och H. Hans hørde Een af Meenigheden sige (huo det vaar, veed hand iche):

Kield bad, du skulle iche smøre dig. En anden sagde till Kield, der hand gich ud: Bie och drich end engang. Och med saadanne scommatibus bleff ett Bulder och Latter i Kirchen. — Hid till H. Hans Theophili Vidne.

II. Der nest gjorde och Her Frantz Nielsen sin Eed med oprachte fingre, vandt mundtlig och det samme skriffelig leffueret, liudendis som efterfølger. — Dett er mig i all sandhed vitterligt, at Jeg domin. 14 a Trinit. hørde och saae, der Jeg med Johan Hegerfeld, Borger i Nykiøbing, spatzerede paa Alsleff Kirchegaard, før Prædichen och Sangen i Kirchen bleff begyndt, at Kield Jensen och spatzerede samme tid for sangen fra Kirchedøren vester paa; och det bleff spurt imellem oss, huo den Person vaar, da bleff det sagt os, at dett vaar H. Lauritzis Børns Skolemester i Ønsleff; da sagde mand: uden tuiffi haffuer hand i sinde at prædiche idag, thi mand haffde hørt tilforn, att hand vilde for den tilforordnede opstige paa Prædichestolen. Saa gich vi ind i Kirchen; omsider kom for^{ne} Kield och gich op i een aff de øffuerste Karlestoele. Der Jeg saae det, bleff Jeg gantske forandret, och tænchte nochsom, att derpaa vilde følge en stor uskichelighed. Hurudoffuer Jeg gich strax udaff Kirchen, der de sang: Nu bede vi den Hellig Aand etc. Der samme Psalme var udsiungen, hørte Jeg et stort Bulder i Kirchen, huo det gjorde er mig ubevist, och der der bleff liud igien, gich Jeg i Kirchen igien, da stod Kield paa Prædichestolen, och med hastige och flugse ord begynte prædichen. Efter prædichen sagde Proesten til hannem: Huo haffuer giffuet Eder forloff och tilstædt i dag at prædiche? Da svarede Kield: Det haffuer I giort. Hvilchet Proesten benechtete och sagde: Det skall I aldrig beviise; men denne, som stoed i Skrifftestoelen, hannem er dett tilstædt i dag at lade sig høre. Till huilchen Proesten sagde: Gaar I op i Jesu Naffn. Saa gich den tilforordnede op i Prædichestoelen, och Kield gich ud aff Kirchen, och dett gemene folch paa Lecteret sagde: Kield smurde sig iche i dag, med høy Latter och Bulder.

Dette saae och hørde Jeg samme Dag, saa sandt hielpe mig Gud och hans hellige Ord. — Hid till H. Frantzes Vidne.

Franciscus Nicolai Bruun m. m.

III. Jens Pedersen, Sogndegn i Nørre-Alsleff, gjorde och sin høieste eed med oprachte fingre och vandt mundtlig och skriffelig, som effter følger. — Det hende sig den 12 Søndag a Trinit. 1652, som H. Ole Theugerssen paa sit Proestelige Embeds Vegne haffde sat sig fore at prædiche i Nørre-Alsleff Kirke, och med Almuen paa den stæd giøre bøn til Gud om en god Sognepræst igien, Den samme Dag och tiid ved 8 slett om Morgenen kom Kield Jensen i tale med mig baade i Byen och mit Hus, om vort Præstekald, om hand iche kunde være det saa nær som en anden. Da svarede Jeg saaledis: Jeg haffuer spurt, at tvende Personer haffue været hos Lehnsmanden, och erlanget Hans Velbdh^s skriffuelse til Proesten, at de maae med Proestens Villie lade sig høre paa Kaldet. Da sagde Kield: Jeg veed ingen bogstaff derom, at mand skal saaledis være om noget Kald; men det staar den Eene saa frit for at lade sig høre som en Anden. Och det tør Jeg giøre. Men saa lenge vil Jeg tøffue dermed, indtil Jeg kand erfare, om nogen af de tvende skal giffuis Kald, som omtales, och da vil Jeg være ferdig med min Prædichen. Och nar som den, huem hand bliffuer, gjør sig færdig at stige paa Prædichestoelen, vil Jeg sidde i een aff de øffuerste Kirchestoele, oc Jeg skal gaa op, och hand skal sidde nedre; och den Dag skal hand iche faa Kaldsbreff. Da svarede Jeg: Ney gjører det iche Kield, I kommer ilde derfra. Da sagde hand: Jo, Jeg haffuer før seett saadant et putz. Och Kield haffde en bog, och i den oplæste hand mange Synodalia¹⁾, och ett Kongebreff, med huilche hand beviiste, at hand iche vilde tale med Lehnsmanden eller Proesten om forloff at prædiche; thi dette skal nochsom forsvare mig. Lige disse samme Ord haffde hand ochsaa med mig den 13 Søndag

¹⁾ Man kunde her tænke paa det ovenfor under Nr 41 meddelte Stykke.

Trinit. i for^{ne} Aar. Men den 14 Søndag ejusdem holdt hand sit ord, som hand tilforn haffde loffuet, och beviiste det i gierningen, och i saa maade gjorde et stort bulder och forargelse i Meenigheden. Dette er mit egentlig vidne, som Jeg kand beviise med hannem self, efterdi hand fuldkom gierningen, och med andre fleere, om behoff giøris. Nu følger mit Vidne, hurledis den action gich om och endtis i Kirchen. Den 14 Trinit. der Messen och Guds tienniste var begyndt, da kom Kield Jenssen ind i Nørre-Alsleff Kirche, gich op och satte sig i een aff de æffuerste Karlestoele; indtil Hans Staffensen (som da skulde lade sig høre) vilde ganget paa Prædichestoelen; da imidlertid at Hans Staffensen gjorde sin bøn i Skrifftestoelen, och laffuede sig til at giøre det, som hand haffde loff till, som var at lade sig høre paa Kaldet, da løb Kield udaff Stoelen lurchendis och søgte trappen paa Skrifftestoelen, da skøed Ole Hugger och Niels Veffuer i Alsloff døren till Predichestoelen till for Kield; och vilde dermed forhindret Kiolds forsett. Men Kield greb hasteligen fatt och ruste døren op med macht, och slap inden for døren. Men Ole Hugger och Niels Veffuer skød døren hastelige til efter hannem, saa att en flig aff Kappen sad fast imellem døren och dørslaget. Da lagde Kield sig paa sine Knæ i trappen, och med begge Hænder ruste Kappen ud til sig, och gich vrød op at prædiche. Och der hand haffde endet sin prædichen, da begynte hand Loffsangen aff Prædichestoelen saa høyt, at der kunde ingen hielpe til at siunge; och Kield døde i sangen strax paa den anden linie, och folchet i Kirchen begynte at lee och snache. Da traadde Proesten ud paa Kirchengulffuet, spurde Kield ad; huem hans hiemmel vaar, eller huo der haffde giffuet hannem forloff saa dumdristeligen at gaae paa Prædichestolen? Da sagde Kield: Det haffuer I self giort. Da svarede Proesten: Det liuger du som ingen ærlig Karl, och du skalt det ord aldrig beviise. Och sagde Proesten end ydermeere til Folchett: I gott folch lader Eder iche forarge aff denne næsvise och dumdristige Com-

pans dristighed; men fortøffuer i Kirchen och giffuer liud igien; thi den Person, som er forordnet at prædiche idag, hand skal nu gaa op at prædiche. Saa løb Kield af Kirchen och skammede sig. — At dette forskr^{ne} actions Verch saaledis at være i sandhed tildragen i Nørre-Alsøff Kirche, det bekræfter Jeg end ydermeere med min egen Hand och Naffn vnderskreffuitt. Jens Pedersen Castrup.

Ydermere vandt for^{ne} Jens Pedersen Degn, at hand saae Kield Jensen paa Alsøff Kirchegaard for Thiennisten bleff begyndt i Kirchen Dominica 14, och det samme gaff Proesten tilkiende, der hand førde hannem Alterklæderne paa; Item at det er hannem vitterligt, at Kield Jensen vaar længe tilforn der i byen den dag, till Rasmus Stigels.

Her imod efter loulig forkynd steffning mødte i rætte for^{ne} Studiosus Kield Jensen och først med en Affviisnings Domb, daterit Anno 1653 den 22 Martii, fra Nørreherrids-ting vilde Vidnisbiurdene forhindrett. Siden svarede til Vidnisbiurdene i sig self. Imod H. Frantzis och Jens Degus Vidnisbiurd sagde, de iche skal haffue seet hannem paa Kirchegaarden for tiennisten med sangen bleff begyndt; men siden, der den vaar begyndt, nechter hand iche, at hand jo vaar paa Kirchegaarden, item ochsaa i byen tilforn samme Dag. Serdeelis til Jens Degns Vidne siger hand: ja hand begyndte Sangen paa Predichestoelen, och det er hans Klage, at Degnen vilde iche begynde och continuere med hannem, derfor maatte hand och slippe. Jens Degn svared: Kield begynte saa høyt, att Jens Degn kunde iche tage fatt i den tone med hannem. — Endelig tilspurde Jeg underskreffne, om Kield Jensen haffde meer mod disse Vidne at svare: da sagde hand Ney, hand vilde befale Gud, tiden och dommere Sagen.

Att saaledes paa for^{ne} tid i Nykiøbing Præstebolig for mig och mine Bisiddere H. H. och V. V. Her Gregers Christensen Humblet, Sognepræst till Kircheby och Synder-Alsøff Sogner, och Her Jørgen Madtzen Damsberg, Sognepræst til Falquorsløff och Horebye Sogner, vundet er, dett

kundgør vi hermed, och med egen Hænder och Sigil herunder stadfester. Nycopiæ Falstrorum 1 April. 1653.

Lavrentius Petræus, Gregorius Christierni Homble,
past. Eccl. Nyc. et Præp. pastor Ecclesiarum Kirkeby et
m. m. Alslev, manu propria.

Georgius Matthiæ, pastor

Eccl. Falquorsløff et Horebye. m. m.

Orig. i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 208. Vedlagt findes en Del andre Aktstykker i samme Sag, saaledes:

1. En Omgangsskrivelse (dat. Taadderup 18 Okt. 1652) fra Provsten Olaus Theo. Toxotius til Nørreherreds Præster, hvorved det forbydes dem at lade Kjeld Jensen Slagelse i Ønslev betræde deres Prædikestole, da Biskoppen agtede at indsteyne hans Sag for det ærværdige Senatus Academicus. Bag paa er skrevet: »At dette er en rigtig Kopi af Provstens H. Olufs Seddel udgiven udi den Sag, som engang tilforn med mindelig Ed og Haands Bekræftelse er bilagt, vidner jeg underskrevne; thi dens Original, som hid til Ensleb. udi min kjære Patris familias Absens er frembaaren, forarsages jeg udaf højtrængende Aarsager at oppeberge udi god Forvaring og den udi Fremtiden med forrige mundtlige og skriftlige passerede Angivelse for den høje Øvrighed at fremstille til en sandfærdig Paakjendelse. Valet Ch. J. Chilianius Slag.»

2. Rektor og Professorer ved Københavns Universitet stevne d. 26 Febr. 1653 Studenten Kjeld Jensen Slagelse til at møde for dem førstkommende 16de April for at svare til de Beskyldninger, Hr. Lavrits Jacobsen, Superintendent i Fyns Stift, havde fremført imod ham i Anledning af Begivenhederne ved Præstevalget i Nørre-Alslev Kirke.

2. Et Tingsvidne optaget d. 22 Marts 1653 paa Nørreherreds Ting af Provsten Hr. Oluf Thøgersen i Taadderup, Sognepræst i Tingsted, paa Biskoppens Vegne, angaaende det, der havde tildraget sig i Nørre-Alslev Kirke d. 14de Søndag e. Trin. 1652. Jan Rasmussen i N.-Alslev, Herredsfoged i Nørreherred¹⁾, vidnede, »at den Dag at Hr. Hans Staffensen i Nørre-Alslev fik dette Kald, da udi Sengen i Kirken kom Kjeld Jensen ind i Kirken og gik op i den anden Stol ved Prædikestolen; da siden lidt efter begyndte Degnen at synge paa den Psalme: Nu bede vi den Helligaand, og udi det sidste Vers af samme Psalme, da gik Kjeld Jensen op paa Prædikestolen og gjorde der Prædiken og Tjeneste; men hvis Forlov han havde der til at prædike, det veed ikke Jan Rasmussen. Men siden der Kjeld Jensen var nedgaaet af Prædikestolen, saa gik l.r. Hans Staffensen, som nu er Sognepræst, op paa Prædikestolen igjen

¹⁾ Da Herredsfogden selv var kaldt til at vidne, sad Niels Rasmussen i Egeløff i Herredsfogdens Sted i denne Sag og udfærdigede Tingsvidnet.

og prædikede, og han fik Kaldet samme Dag*. Paa lignende Maade vidnede en Del andre indkaldte Mænd af N.-Alslev Sogn. — Kjeld Jensen, der var tilstede paa Tinget, paastod, at Provsten havde givet ham Tilladelse til at prædike; thi der han anden Gang, som var den 13 Søndag efter Trinitatis, præsenterede sig for Provsten Hr. Oluf Thøgersen med sin Attestation og Dimis og begjærede at maatte lade sig høre paa N.-Alslev Præstekald, da svarede Provsten ham med slige Ord: •Kommer idag 8 Dage, saa skal I faa eders Prædikedag«. Hertil svarede Hr. Oluf Thøgersen, at han vel gav ham Forlov at komme den samme Søndag, men dog ikke det allerringeste gav ham Forlov at prædike der. Hertil svarede Kjeld Jensen, at slige Provstens Ord have ingen Grund enten udi Ordinansen eller i Recessen, eftersom Recessen udtrykkelig siger, at Provsten maa ingen Person, som sig skikkeligen efter Ordinansen angiver paa et Kald, enten opholde eller fraholde, saafremt han befindes de Testimonia at have, som hannem tillader saadant Embede at betjene*.

4. En Afvisningskjendelse, udstedt paa Nørreherreds Ting samme Dag (22 Marts 1653). Kjeld Jensen havde nemlig ladet udgaa Kontrastevning mod Provsten og de af ham førte Vidner. Men Stevningen afvistes, da Provst Oluf Thøgersen, trods Kjeld Jensens Protest om at Sagen oprindelig var udgaaet fra Provsten, fik Rettens Medhold i sin Paastand, om at han kun handlede paa Bispens Vegne, og at denne ikke havde faaet lovligt Kald og Varsel til at møde.

5. og 6. Tvende Landstingsstevninger af 31 Marts 1653 erhvervede af Kjeld Jensen i Apledning af ovennævnte efter hans Formening ulovlige Afvisningskjendelse.

7. Provsten Olaus Theocari Toxotius •vidner og bekjender for Gud og hans hellige Engle og det ærværdige Senatu Academico udi Kjøbenhavn, at jeg ingenlunde haver givet Kjeld Jensen Slagelse Forlov at prædike udi Nørre-Alslev Kirke her i Falster Dom. 14 a Trinit. sidst forleden. Og samme Søndag haver jeg ikke set samme Kjeld hverken paa Kirkegaarden før Prædiken ej heller udi Kirken, før jeg saa ham paa Prædikestolen, alligevel jeg selv holdt Messe for Alteret*. Af Taadderup Præstebolig d. 6 April 1653.

8. Biskoppen i Odense, Lavrits Jacobsen, giver i et Brev af 13de April 1653 Universitetets Rektor og det akademiske Senat en kort Fremstilling af hele Kjeld Jensens Adfærd: •hvormed han da haver ladet se, at han maa være af et uforskammet Gemyt, som ringe agter Guds Ære, ringe det høje og hellige Sted Prædikestolen, ringe Menigheden at forarge, og ringe et lovligt Kald, som ikke i saa Maade skal søges*. Biskoppen beder derfor, at man ved Retten tilbørligen vilde lade ham straffe, andre til Exempel og Afsky*. — Samtlige Aktstykker have Paa-tegning om at være læste paa Konsistorium d. 16 April 1653.

Til nærmere Efterretning om Sagens Gang kan af Acta Consistorii for 16 Apr. 1653 endnu hidsættes følgende:

Jens Thomesen udi Løvstrædet mødte paa Consistorio paa Bispens Hr Lavrits Jacobsons Vegne af Fyn og fremlagde følgende Breve (nu anføres det ovenfor in extenso meddelte Aktstykke samt 1. 2. 3. 7. 8). Derimod fremlagde Kjeld Jensen de tre (under 4. 5. 6. nævnte) Breve. Efterat begge Parter vare forhørte, blev omsider forafskediget, at efterdi Kjeld Jensen haver indstevnet Hr. Lavritses Vidne til Landstinget i Falster at paakjendes, da kunde man ikke forhindre Kjeld Jensen sin Proces først der paa Steden at udføre; men dog at Kjeld Jensen skulde imidlertid sin Attestation og Dimission fra sig lægge til Consistorium. Men der Kjeld Jensen gav tilkjende, at han dennem havde pantsat hos Præsten ud' Jungshoved, da maatte han anlove ikke nogen Prædikestol at bestige eller nogen Prædiken at gjøre før Sagens endelige Udgang. — Om det er lykkedes Kjeld Jensen ved fortsatte Prokuratorkneb at slippe fra Sagen, eller om han er bleven dømt, er os ikke bekjendt.

43.

1655. 27de Februar. Kongl. Befaling til Lensmand og Biskop om at afgjøre et stridigt Præstevalg i Nykjøbing paa Falster¹⁾.

Hr. Henning Valkendorf og Bispens udi Fyn at kjende paa Jes Jessens Kald til Sognepræst i Nykjøbing.

Fr. 3. V. s. G. t. Eftersom vi naadigst erfare, os elskelige, hæderlige og vellærde Jes Jessen at skal være kaldet til Sognepræst udi vor Kjøbsted Nykjøbing i vort Land Falster dog af 4 Mænd alene, hvilke og alene med Provsten hans Kaldsbrev haver forsegleet, hvorpaa de andre tre af Kaldsmændene, som i samme Kaldsbrev ere indførte og ej underskrevet haver, protesteret haver, formenendes samme Kald ikke saa rigtig og retmæssig at være sket, som det dog burde. Thi bede vi eder og naadigst ville, at I med førderligste forskrevne stridige Parter for eder indstevner, og efterat I fornummet haver, hvad imod samme udgivne Kaldsbrev foregives kan, haver I efter dets befundne Beskaffenhed endeligen derpaa at kjende og dømme, om I eragter samme Kaldsbrev saa lovlig efter Ordinansen og Recessen uden nogen Misbrug at være udgivet, saa det bør at stande ved Magt eller ikke, og siden samme eders

¹⁾ Jfr. Im. Barfod, Den falsterske Gejstligheds Personalhist. I, 9.

Dom under eders Hænder og Signeter fra eder at give beskrevet, som I ville svare og være bekendt. Flensborg den 27 Febr. 1655.

Fynske Tegnelser VII, 194—95.

44.

1656. 12te December. Kgl. Befaling til Lensmand og Biskop i Fyn om at hjælpe Hr. Hans Faxe, forhen Skibspræst, til Kald.

Hr. Sivert Urne og Bispen af Fyn at befordre Hr. Hans Faxe, Skibspræst, til Kald.

F. 3. V. s. G. t. Eftersom os elskelige, hæderlig og vellærd Hr. Hans Faxe, haver i nogle Aar tjent vores elskelige, kjære Hr. Fader, sl. og højlovlig Ihukommelse, og os for en Skibspræst, og vi nu gjerne saa hannem befordret: da bede vi eder og naadigst ville, at I hannem værer behjælpelig, at han det første muligt til nogen Kald eller Kapellani kunde forfremmes, dog at alting lovlig efter Ordinanansen og andre kongelige om Kald udgangne Forordninger tilgaar. Hafniæ 12 Decembr. 1656.

Fynske Tegnelser. VII, 250. Et aldeles ligelydende Brev udgik paany den 28de April 1658 til Mogens Kaas's Arvinger og Bispen i Fyn (sunst. Fol. 268) og samtidig en Befaling til Hr. Mogens Kaas's Arvinger om at udbetale Hr. Hans Faxe aarlig 130 Cour. Dlr. (fra 1 Maj 1657 at regne) af Nyborg Lens uvisse Indkomster, indtil han fik et Embede.

45.

Hr. Frederik Reetz fik Brev at befordre Hr. Christen Nielsen Spend, Kapellan til Holmens Kirke, til Vordingborg Kald, saa vidt efter Ordinanansen og lovlig ske kunde¹⁾. Hafniæ 14 Jan. 1657.

Sjælandske Tegnelser XXXIV, 6.

¹⁾ Han fik da ogsaa Embedet (se foran, S. 331). Forøvrigt synes han at have staaet i et særligt Forhold til Kongen. I Sjæl. Indlæg 1657 i Geh.-Ark. findes nemlig en Begjæring fra ham, dat. 16 Maj 1657, om at Kongen vilde staa Fadder til hans Søn.—I Rostgaardske Saml. Nr. 259. 4to gemmes nogle Digte af M. Chr. Spend.

46.

1658. 15de April. Kongebrev til Lensmand og Biskop om at dømme om et Præstevalg i Snebjerg og Tørring i Ribe Stift.

Christen Lange paa Deigbiørglund oc Bispen i Riibe, om it Præstekald at dømme udi for Fr. Lisebeth Skade.

Friderich III etc. W. s. G. t. Eftersom oss Elschelike Fru Lisbeth Skade for os underdanigst sig hafuer ladet beklage, at Sognemændene i Snebiørg oc Thøring Sogner sig skal hafue understanden at kalde een Præst, oc hende som beste Sognemand gandsche forbigangen: thi bede vii Eder och naadigst ville, at i dend udgifne Kaldsbref for Eder tager oc efter des Beschaffenhed endeligen kiender oc dømmer, om dend af Bønderne udstede Kald bør ved magt at blifue. Dermed etc. Hafniæ d. 15 April [16]58.

Jydske Tegnelser XIV, Fol. 129.

47.

1658. 26de Juni. Kongebrev til Lensmand og Biskop om at dømme angaaende et Præstevalg i Elmelunde paa Møen.

Jørgen Seefeld og Bispen at dømme om Hjertebjerg Kald paa Møen for Peter Reetz.

Frederik III. V. s. G. t. Eftersom for os underdanigst andrages, hvorledes Hjertebjerg Sognemænd paa vort Land Møen udi deres afgangne Sognepræsts Sted haver kaldet en Person ved Navn Gellius Jensen¹⁾, og udi samme Kald ganske forbigaaet Lensmanden os elskelige Peder Reetz, uanset at Hjertebjerg Kirke er Sognekirke til Elmelundgaard, hvor Lensmanden residerer; thi bede vi Eder og naadigst ville, at I forskrevne tvistige Sag med forderligste for Eder indstevner, og efter des befunden Beskaffenhed der udi endelig kjender og dømmer, om samme Kald bør ved Magt

¹⁾ Studiosus Gellius Jensen fik ved Kongebrev af 9 Jan. 1658 Tilgivelse for begaaet Lejermaal (Sjælandske Registre Nr. 24). Hans Efternavn var egentlig Sascerides og han var 1653 bleven Student fra Roskilde Skole, se Bloch, Roskilde Domskolea Hist. IV, 9.

at blive eller ikke, og hvad I herudinden gjøres eller forrettendes vorder, haver I til Parterne fra Eder under Eders Hænder at give beskrevet. Hafnia d. 26 Juni 1658 ¹⁾.

Sjælandske Tegnelser. XXXIV, Fol. 606.

48.

1659. 26de April. Peder Nielsen Hobro fik kgl. Tilladelse, at han maatte lade sig høre til Vesterborg Kald paa Laaland ²⁾.

F. 3. G a. v., at vi efter underdanigst Ansøgning og Begjæring naadigst haver bevilget og tilladt, saa og herved

¹⁾ Udfaldet er vistnok blevet, at Gellius Jensens Valg er blevet forkastet, men om Menigheden har været bedre tjent med den Mand, Lensmanden paanødte dem, maa vistnok anses for tvivlsomt, naar man læser følgende Stykke, der findes Acta Synod. Dionys. Roskild 1662:

•Hr. Christian Rosendal, Sognepræst til Hjertebjerg paa Møen, stevnet af M. Hans, Provsten, for adskillige Poster. 1. At hans Kvinde var kommen 7 Uger for tidlig med sit Foster. 2. At han havde udspitzet sine Folk for Fjenderne, at de havde nedgravet af deres Gods. 3. Havde vist nogle fra Skriftestolen af hans Tilhørere. 4. Fandtes udi offentligt Ølhus og sad der og drak indtil Midnat, indtil han faldt der i Søvn. 5. Var modtvillig med sin Skat at give. 6. Begyndte sin Tjeneste saa silde og forlængede den ofte indtil langt over Middag imod Recessen. 7. At han udskjældte paa Prædikestolen de som uforvarende kunde falde i Søvn under Prædiken, og sagde: Vaag op, du Hore, du Tyv, din Taske. 8. At han udraabte paa Prædikestolen det ganske Land og sagde: O du tyvagtige Møens Land, gaa til Holland, England og Hamborg, og hør der dit Rygte. Hvordan har du handlet med det engelske Gods, du skulde hjælpe at redde udi Skibbrud. 9. Han foragtede Provstens Paamindelse, imod sin Ed, og sagde, han agtede hverken Bisp eller Provst i den Fald, han vilde gjøre, som han agtede at forsvare med sin Samvittighed — Mod alle disse Paastand svarede han noget mundtlig, men havde intet Tingsvidne at forsvare sig med, vilde og ej høre paa Vidnesbyrd, til Ting blev ført imod hannem. Herover blev han dømt, at endog den første Post kunde noget undskyldes, saa ere de andre Poster saa grove, baade imod Hs. Majestæt og sin gejstlige Øvrighed, at de ikke kunde undskyldes, men kunde gaa paa hans Hals, og [skulde han] lægge sit Kaldsbrev fra sig, uden Hs. Majestæt naadigst vilde give hannem Oprefsning.

²⁾ Dette Brev har den Besønderlighed, at Kaldet slet ikke var ledigt (se Rhode, Laalands og Falsters Hist., udg. af Friis I, 275). Man

bevilger og tillader, at nærværende Peder Nielsen Hobro maa først lade sig høre til Vesterborg Kald, som berettes at skal være ledigt, om han siden lovlig og efter Ordinan- sen kan vorde kaldet. Forbyndendes etc. Hafn. d. 26 Aprilis 1659.

Smaalandske Tegnelser VII.

49.

1659. 30te April. Kgl. Befaling til D. Hans Svane om at ordinere Gregers Hansen til Karlebo Kald¹⁾.

F. 3. V. s. G. t. Vider, at vores elskelige Gemal Dronningen haver kaldet hæderlig og vellærd Gregers Han- sen Roskilde til Præst i Karlebo i Birsholms Len i afgangne Hr. Christen Jensen Bircherøds Sted. Thi haver I hannem, naar han det begjærendes er, til samme Kald at examinere, og dersom han dygtig befindes, at ordinere, eftersom dette skal tjene istedenfor Kaldsbrev saavel som Kollats. Hafniæ 30 Aprilis 1659.

Sjælandske Tegnelser XXXV, 185—6.

har ogsaa et Kongebrev af 28 Sept. 1659, altsaa flere Maaneder efter ovenanførte Brevs Udstedelse, hvorved det paalægges det theol. Fakultet at antage bemeldte Peder Nielsen Hobro blandt de 24 Stu- denter, som fik Kosten af Universitetet. Han forekommer nemlig blandt de Studenter, der deltog i Hovedstadens Forsvar (se mit Skrift: Studenternes Deltagelse i Kbhvns Forsvar 1658—60. S. 166. 202. 213). Den 17 Avg. 1660 kaldtes han til Præst i Karlebo i Sjæl. St. Hos Thura, Idea hist. lit. Dan. p. 359, nævnes han i den lange Række af latinske Epigrammatister.

¹⁾ Gregers Hansen blev 1650 Student fra Roskilde Skole (Bloch a. Skr. IV, 6). Præst i Karlebo blev han dog ikke; thi inden han endnu var ordineret, gav han ved sin Uforsigtighed (thi en For- ræder, som der siges i Marmora Danica I, 212, har han dog neppe været) Anledning til en stor Ulykke, idet et Brev, han havde skre- vet, og hvori han havde omtalt Planen til Kronborgs Gjenindtagelse, blev opsnappet af Svenskerne, hvorved som bekjendt flere brave Mænd mistede Livet. Han selv blev ogsaa greben og forhørt — sikkert paa Pinebænken — af Svenskerne. Om han er bleven henrettet, vides ikke. (Jfr. Danske Mag. 3 R. 1, 261. Bircherøds Dagbøger ved Molbech, S. 34).

50.

1660. Aktstykker angaaende tvende Præstevalg, i Sejrsløv med Annexer og i Nykjøbing med Annexer paa Mors ¹⁾.

a.

Al aandelig og legemlig Velsignelse, Naade, Fred og Glæde af Gud Fader, formedelst Sønnen Jesum Christum i den allerhelligste Aand.

Stormægtigste og højbaarne Konning, allernaadigste Herre! Eftersom jeg fattige unge Mand, uværdig, nogle Aars Tid tilforn haver været en Medtjener udi Guds Ord, og nu for et Aar siden, da Sejrsløv Præstekald paa Morsø blev ledigt, hos Gud og Menigheden der sammesteds om Kaldet ordentligen anholdt, haver nogle af de udnævnte Kaldsmænd offentlig der i Menigheden kaldet mig, og nogle en anden Person ved Navn Jens Sørensen, som og paa samme Kald lod sig høre, hvorover Kaldet da kom i den Tvistighed, som det endnu staar udi, hvorfore og vores Superintendent der udi Aalborg Stift, hæderlig og højlærd Mand D. Anders Andersen, for godt og nødvendigt eragtede, at jeg, tilforn en ordineret Mand, Kaldet imidlertid med al sædvanlig Kirketjeneste, de højværdige Sacramenters Uddelelse, de syges Besøgelse, og hvadsomhelst deslige Tilfælde, troligen og saasom for Gud skulde betjene og forsørge, indtil Tiden at E. Kgl. Maj. den Tvistighed selv naadigst discernerede: det, som jeg ogsaa, som af den Formue, Gud haver givet, gjerne og med uspart FLJD, Gud vær mit Vidne, hidindtil haver efterkommet.

Men eftersom fornævnte min Competitor haver imidlertid af Superintendenten over Riber Stift ladet sig ordinere

¹⁾ Disse Stykker bør læses i Forbindelse med en Række Aktstykker om Præstevalget i Sejrsløv med Annexer, som tidligere er meddelt i Ny kirkehist. Saml I, 96—101, da det, som her meddeles, fortsætter hvad der er begyndt. Da Brevene ikke godt kunne stilles efter Tidsordenen, har jeg sat dem først, der nærmest angaa Sejrsløv (a—c), og derpaa dem, der nærmest angaa Nykjøbing (d—g).

til en Feltpræst over det Regiment Fodfolk¹⁾, som her (udi Mors og Ty) under Aalborg Stift have deres Kvarter, og end en kort Tid derefter (forberørte Tvistighed om Sejrsløv Kald intet agtende) paany ladet sig høre og kalde til en Sognepræst udi Nykjøbing her i Mors med sine Annexis, og dermed, saasom gjørligen, selv renueret og afslaget den forrige Kaldelse til forbemeldte Sejrsløv Præstekald: Saa er da nu til E. K. Maj., allernaadigste Herre, næst Gud min eneste Tilflugt, denne min underdanigste Supplicats og ydmygste Bøn, at E. Kgl. Maj. med Naade vilde anse og anamme min Sag, saasom den, der visseligen for den alvidende Guds Øjne skal befindes uden al Underfund at være, og naadigst forunde mig fattige Mand uden videre Tvistighed at nyde og beholde det Kald, som jeg nu et ganske Aars Tid og derover haver betjent (etc.).

Sejrsløv Præstegaard d. 6 Augusti Knud Olufsen,
Anno 1660. m. propria.

At Supplicanten haver med tilbørlig Flid og Troskab betjent det vacerende Kald i Sejrsløv og det ikke uden sønderlig Frugt baade hos Ungdommen og den hele Menighed (hvilket jeg selv i min Visitation med Glæde fornummet haver), og at han iligemaade tilforn baade i Lærdom og Lævned med Omgjængelse sig med tilbørlig Skikkelighed forholdet haver: Item at Menigheden intet heller ønsker, end at de hannem for deres Sognepræst af naadigst kongelig Dispensation (eftersom Kaldet en rum Tid haver været omtvistet) maatte beholde, vidner jeg underskrevne med underdanigst Bøn, at Hs. Kgl. Maj. min allernaadigste Herre vil (efter Guds Raad og Indgivende) sig herudinden i Naade betænke.

Aalborg 27 Augusti Hans Kong. Maj.^s
1660. allerunderdanigste Tjener og tro Forbeder
Anders Andersen, e. H.

¹⁾ Lavrits Powisch's Regiment.

b.

Gud bevare Kongen, min allernaadigste Herre!

Højbaarne Konning, allernaadigste Herre! For E. K. M. foraarsages jeg supplicando underdanigst at andrage, hvorledes der haver begivet sig nogen Misforstand og Tvistighed med Sejrslev Kald her i Mors, hvilket allermest er deraf kommet, at der blev tvende Personer kaldet dertil. Den ene Hr. Jens Sørensen Durop, den Tid Studiosus, hvis Kalds Urigtighed af Processen og Sagens Henfindelse til E. K. M. noksom er bevist. Den anden Person, som samme Tid af mig og de Kaldsmænd, som mig efterfulgte, er kaldet, er Hr. Knud Olufsen, Capellan i Hvidbjerg. Med hannem vare alle Kaldsmændene og menige Sognefolk meget vel tilfreds, og havde besluttet med enstemmende Vilje og Votis at give hannem Kaldsbrev, dersom Jens Durops ulovlige Fuldmagt imod Forhaabning paa den Tid det ikke havde forhindret; og endnu ydmygeligen begjære bemeldte Hr. Knud Olufsen til deres rette Sjælesørger at maatte nyde og beholde, som af deres for E. K. M. indlagte Supplication er at fornemme. Og eftersom Her Knud Olufsen siden, denne ganske besværlige og farlige Krigstid over, indtil denne Dag samme Kald meget flitteligen og vindskibelig haver betjent, og haver et godt Vidnesbyrd af alle, som hannem kjende, er jeg af E. K. M. underdanigst begjærendes, at E. K. M. hannem til dette Sejrslev Kald vilde naadigst confirmere. Saadan eders kongelige Naade vil Gud med evig Velsignelse ogsaa belønne. Jeg forbliver E. K. M. underdanigste tro Tjener

Peder Hendriksen Mylting. E. H.

Sø üdi Mors den 19 Augusti 1660.

Vedlagt findes endnu en Ansøgning til Kongen af samme Indhold beseglet af 44 Mænd af Sejrslev, Ejrslev og Jørsby Sogne; dateret Sejrslev Kirke den 4de Avgust 1660.

Jydske Indlæg 1660 i Geh.-Ark.

c.

D. Anders Andersen om Her Knud Olufsen at være Præst til Sejrslev.

F. 3. V. s. G. t. Vider, at vi naadigst tilfreds er, at os elskelige, hæderlig og vellærd Mand Hr. Knud Olufsen, Capellan i Hvidbjerg, maa blive Sognepræst til Sejrslev Kald, som saa længe haver været omtvisted, saafremt Sognefolket dermed tilfreds er. Derefter i eder allerunderdanigst haver at rette. Befalendes etc. Hafniæ den 20 Sept. 1660.

Jydske Tegnelse XIV, 275.

d.

Stormægtigste højbaarne Fyrste, allernaadigste Herre og Konning!

Ed. Kgl. Maj. giver vi underskrevne Borgmester og Raad udi E. K. M^s Kjøbsted Nykjøbing i Morsø i al Underdanighed tilkjende, hvorledes vi udi den værdige hellige Trefoldigheds Navn samtligen og lovligen efter Ordinansen og Recessen haver kaldet den hæderlige og vellærde Mand Her Jens Sørensen Morsing fra ærlige og velb. Mand Lavrits Povisk hans Regimente, og med den gode Mands Tilladelse, til at være vores kjære Sjælesørgere og Sognepræst udi vores salige afdøde Sognepræsts Sted. Mens som vi, strax han var kaldet, forskikkede hannem til vores kjære Hr. Biskop, hæderlige og højlerde Mand D. Anders Andersen, Superintendent over Vendelbo Stift, han hannem til samme vores Kald vilde confirmere: da en tre Uger derefter, som de sex Uger da vare alt forbigaaene, fik vi en Skrivelse fra vores bemeldte Hr. Biskop, at han ikke turde confirmere Her Jens Sørensen til dette vores Kald, førend enten de Vidner den Vocation i Sejrslev anlangende vare cassetede, eller og han saa den høje Øvrigheds Dispensatie derudi. Da eftersom vores kjære Hr. Biskop med denne sin Skrivelse (efter vores Forstand) ligesom tilraader os, vi dette for E. K. M. i al Underdanighed skulde andrage, saa haver vi det samme ogsaa raadsomt betænkt, og ikke før turde fordriste os til at kalde nogen anden Person, helst fordi det fornem-

meste, som findes udi disse Vidner, som vores kjære Biskop undskylder sig med, er intet andet (som vi nu siden haver erfaret) end at for^{no} Hr. Jens Sørensen, der han var Student, skulde have begjæret og bekommet en Fuldmagt af nogle af Sognemændene udi Sejerslev Sogn med sine Annexsogne, der det Kald for nogen Tid [siden] var ledig, at Kaldsmændene skulde have Fuldmagt til at kalde sig (o: ham) og ingen anden: Hvilken Forseelse, om de Vidner endskjønt skulle være sande, kan ikke synes af os saa stor, at den hannem fra dette vores Kald, som vi haver hannem lovligen tilkaldet, skulde forhindre. Mens dersom Hs. K. Mj. kan eragte for^{no} Forseelse at være saa stor, han ikke derfor noget Kald maatte betjene, saa indflyer vi til E. K. M. med denne vores ringe Supplication i al Underdanighed ombedendes, E. K. M. af kongelig Gunst og Naade vilde hannem samme Forseelse efterlade, og bemeldte Kald at lade nyde. Saadan E. Mj^s naadigste høje Velgjerning ville vi samtligen inderligen og ideligen bede Gud den allerhøjeste, han rigeligen med timelig og evig Velsignelse vil belønne. Mens dersom E. K. M. os ikke herudi vil bøn-høre, som vi dog paa det ydmygeligste og allerunderdanigste begjærer og næst Guds Hjælp ogsaa formoder, os da af kongelig Mildhed at maatte tillades at stande igjen til fri Kald (etc.). Af Nykjøbing Raadstue den 10 Januarii Anno 1660.

Knud Berentsen. Jens Pedersen. Hans Jensen.
Laurids Jensen. Jacob Jensen. Laurids Christensen.

e.

Kjendes jeg underskrevne Helvig Sandberg, Sivert Brockenhuses til Ulderup, og hermed vitterlig gjør, at det skal udi al Guds Sandhed befindes, at Borgmester og Raad i Nykjøbing i Morsø samtligen i lovlig Tid med Provstens Raad og Samtykke haver kaldet Her Jens Sørensen Morsing til Sognepræst i for^{no} Nykjøbing, og derpaa givet hannem et lovligt Kaldsbrev. Men hvis det ikke saa i al Sandhed

er, som foreskrevet staar, og Hs. Maj. nu efter ovenbemeldte Beretning vilde lade hannem nyde samme Kald, og hannem naadigst efterlade, om han sig noget med det Kald i Sejerslev, som han tilforn haver været i Tvistighed om, haver forset: saa lover jeg paa forbemeldte Her Jøns Sørensons Vegne, at denne Hs. Maj.s naadigste Bevilling skal ikke aleneste være casseret, men Hr. Jøns Sørensen derefter aldrig at skal begjære at betjene noget Kald. Til Vitterlighed haver jeg dette med min egen Haand underskrevet, og mit Signet herhos trykt. Actum Kjøbenhavn den 10 Aprilis 1660.

Helvig Sandberg,
egen Haand.

At dette ovenbemeldte er af mig underskrevne samtykt, om det ikke saa i alle Maader befindes, som foreskrevet staar, bekjender jeg med min egen Haand. Actum anno die et loco ut supra.

Jens Sørensen Morsing, Eg. Haand. 7

Jydske Indlæg 1660 i Geh.-Ark.

f.

Bispen i Aalborg anlangende den Person, som Nykjøbing Borgere har kaldet til Sognepræst.

F. 3. V. s. G. t. Hvad os elskelige Borgmester og Raad i vor Kjøbsted Nykjøbing for os underdanigst haver ladet andrage, kan I af hosføjede deres underdanigste Supplications Copi se og erfare. Thi ere vi naadigst tilfreds, at I til det udi for^{ne} vor Kjøbsted Nykjøbing vacerende Præstekald maa confirmere den specificerede Person, som dertil skal være kaldet, med saa Skjel at ingen anden Forseeelse derhos findes, end som udi Supplicationen meldes; men dersom den af hannem allerede begangne, eller anden Forseeelse, af saa stor Consideration efter de Eder bedst bekjendte derom førte Dokumenter befindes, at I eragter hannem Præsteembedet uværdig at betjene, indtil Sagens endelige Uddrag, saa haver I Eders udførlige Relation derom

i vort Cancelli først at indskikke, hvorefter vi os siden videre ville resolve. Dermed etc. Hafnæ den 11 April. 1660.

Jydske Tegnelser XIV, 222. Den Biskoppen affordrede Erklæring har jeg ikke fundet.

g.

Eders Kgl. Maj. haver vi fattige Folk af Nykjøbing i Mors paa det allerunderdanigste at andrage, hvorledes vi nu, fast et Aar siden Vorherre bortkaldte vores Sognepræst, ikke haver haft nogen Sogneherre, som Guds Tjeneste hos os haver kunnet forrette, men Præsterne af Landet med største Besværing Tjenesten hos os haver maattet paatage, hvorudover nogle Personer ere bortdøde, og ikke, i hvor stor Attraa og Begjæring de endog derefter havde, have kunnet faa Præsten til sig, og det formedelst at [de] ikke saa hastig, som det udkrævedes, kunde faa Præsten hentet fra Landet, som dennem i deres Sygdom kunde betjene, og rejser Aarsagen til alt dette, at Her Jens Durop belovede, der han blev kaldet tilsagt, at han inden at vores Kaldtid var omme, som var sex Uger, efter at Vorherre havde bortkaldet vores forrige Sognepræst, skulde have forskaffet os Rigtighed fra Bispen, at han hannem til kaldet havde confirmeret, eller inden den Tids Forløb skulde have leveret os vores Kaldsbrev igjen, hvilket han ikke haver efterkommet, saa at vores Kald derover paa en rum Tid haver standet, og endnu staar uforsynet. Hvorfor paa [det] allerunderdanigste begjæres, at vi fattige Folk maatte tillades vores Kald paany, eftersom den Person, som vi tilforn kaldet havde, er udi vidtløftig Tvist om et Kald, som han tilforn var kaldet til; tilmed haver han, som før er meldt, sit Løfte med vores Kaldsbrevs Levering ej heller efterkommet. Vil derfor underdanigst formode, at E. K. M. af medfødt Mildhed og [til] vores fattige Menigheds Sjæles Befordring vilde lade sig os fattige Folk, E. K. M. allerunderdanigste Tjenere, udi saadan kgl. Gunst være recommenderet, saa vi med det første maatte være os om en Præst, paa det at de

fattige Folk i Menigheden med Guds Tjeneste og i andre slige Maader kunde vorde forsynet (etc.) Actum Kjøbenhavn den 20 Novembr. 1660.

E. K. M. allerunderdanigste Tjenere
Knud Berentsen. Hans Nielsen Aarøe.

Orig. i Jydske Indlæg 1660.

Den 21 Novbr. 1660 udgik der Kgbrev til Biskop Anders Andersen, om at Borgmester og Raad i Nykjøbing i Henhold til ovenstaaende Andragende igjen maatte kalde en Sognepræst, dog at alting dermed fovlig og forsvarlig tilgaar. (Jydske Tegn XV, 5). Af Wibergs Alm. Præstehist. II, 483 ses, at Iver Jacobsen Wolff blev den Præst, som Nykjøbing Borgere endelig fik Lov til at beholde.

51.

1660. Tvende Kongebreve om et Præstevalg i Skjerning og Hundstrup i Fyns Stift.

a.

D. Laurits Jacobsen anlangende Peder Skov.

F. 3. V. s. G. t. Eftersom en Person ved Navn Peder Skov af Rønneby i Blegind ¹⁾ af os elskelige Kaj Lykke (som jus vocandi til Skjerning og Hundstrup Sogne i vort Land Fyn skal være næst berettiget) er gjort Tilsagn paa samme Præstekald sig at maa lade høre: da dersom det sig saa begiver, at bemeldte Person inden de 6 Ugers Forløb, formedelst en eller anden Umulighed eller Usikkerhed i disse Tider, ej fremkomme kunde sig at lade høre, da bede vi Eder og naadigst ville, at I den Anordning gjører, at dermed bliver opholdt, indtil han med det snarreste did kan komme. Dermed etc. Hafniæ 8 Aug. 1660.

Fynske Tegnelser VII, 388.

b.

Otte Krag og Bispen i Fyn at dømme om Skjærninge Kald.

F. 3. V. s. G. t. Eftersom hos os underdanigst andrages, hvorledes os elskelige Erik Kaas med 3 Kaldsmænd

¹⁾ Han var sikkert en Broder til den bekjendte General-Adjutant Oberst Michel Skov, der ogsaa var fra Rønneby i Bleging (se Danske Mag. 3 R. I, 263 fig.).

af Skjerninge Sogn og 3 af Annexet Hundstrup skal have kaldet Hr. Mads Gregersen, Kapellan i Sønderbroby, og os elskelige Kaj Lykke ikke skal være tilfreds dermed, da efterdi Kaldet ikke længere kan staa ubetjent, da bede vi eder og naadigst ville, at I derpaa forsvarligen kjender, at Kaldet tilbørligen kan vorde forsynet. Dermed etc. Hafnia 13 Septembr. 1660.

Fynske Tegnelser VII, 393.

52.

1660. Bent Pedersen Laholm, som i 16 Aar havde været Medtjener i Tikjøb Sogn, med en Løn af 24 slette Daler aarlig, ansøger Kongen om, at han maatte faa Løfte paa Sognepræsteembedet, naar den nuværende Sognepræst, der var en højt aldrende Mand, ved Døden afgik.

Sjæl. Indlæg. 1660 B. Den 30 August 1660 bevilligedes denne Ansøgning, dog under Forbehold af at vedkommende blev rettelig kaldet efter Ordinansen. (Sjæl. Reg. 24, 647).

53.

1660—61. Aktstykker om et Præstevalg i Nørre-Jerløse og Kvandløse, der oplyser Misligheder ved Adelens Patronatsret¹⁾.

a.

Allernaadigste Herre og Konning! Vi underskrevne Kaldsmænd samt menige Bønder og Sognemænd her udi Nørre Jerløse Sogn i Mierløse Herred under Holbæk Slots Len foraarsages højligen for Eders Kgl. Maj. ved denne vores ydmyge Supplication underdanigst at lade andrage den store Besværlighed her er i begge Sognene, af Aarsag at vores elskelige gode og tro Sjælesørger, som vi havde, er for et Aar siden og mere ved den timelige Død udi Herren hensovet, og Sognene siden haver standen udi Irring og Tvistighed, og Menighederne derover ikke saa fuldkommelig, som ellers ske kunde, er bleven betjent;

¹⁾ Om denne Sag findes udførlige Efterretninger hos Brasch, Vemmetoftes Hist. I, 172-6, hvor dog de tre her meddelte Aktstykker ikke ere benyttede.

og saadant sker formedelst den Tvistighed, velb. Fru Karen Krabbe og velb. Mand Tønne Juel til Søgaard og velb. Frue Anne Ramel til Birkholm haver med hverandre om Præsten at kalde her til Nørre Jerløse og Qvandløse Sogne, og dermed Tiden for os fattige Sognemænd saa langsommelig Tid opholder og forholder, uanset at velb. Fru Anne Ramel ved sin Fuldmægtig Peder Pedersen, Ridefoged paa Birkholm, med os andre Kaldsmænd og menige Sognemænd haver kaldet og samtykt nærværende hæderlig og vellærd Person, Jakob Lukassøn, at være og blive vores kjære Sognepræst og Sjælesørger. Hvorom vi menige Sognemænd med Kaldsmændene ydmygeligen hos Ed. Kgl. Maj. lader anholde og underdanigst beder og begjærer, at Ed. Kgl. Maj. dette vores Kald og ydmyge Begjæring naadigst og mildeligen vilde lade befalde, eftersom Personen, bemeldte Jakob Lukassøn, dertil i alle Maader (næst Guds Hjælp) er dygtig og skikkelig Menighederne ret at forstaa og betjene, som hans Testimonia fra Academiet udviser, saa og [af] hans gode Vidnesbyrd fra Holbæk Skole, hvor han haver været Hører i ti samfælde Aar, noksom om hans Lærdom og Ungdommens Forfremmelse kan erfares, saa endog skriftligt Vidnesbyrd fra Borgmester og Raad og Borgerskabet i Holbæk ydermere om hans tro og flittige Tjeneste, kristelige og gudelige Levned's Forhold derom bærer Vidnesbyrd. Og eftersom vi for nogen Tid siden baade skriftligen og mundtligen hos den ærværdige Her Biskop, hæderlig og højlærd Mand Doctor Hans Svane, haver anholdet og begjæret, han herpaa vil gjøre Ende, at vi samme Person til vores Sognepræst og Sjælesørger maatte nyde og beholde efter Kaldsmændenes og menige Sognemænds Vilje og Begjæring; hvilket ikke endnu er sket, formedelst disse forbemeldte trende adelige Personer ikke kan stemmes og komme overens en Præst at kalde; og Jakob Lukassøn imidlertid er opholdet til stor Skade, Forhindring og Besværlighed; hvorfor vi fattige Bønder baade Kaldsmænd og menige Sognemænd her udi Nørre Jerløse Sogn

underdanigst og ydmygeligen beder og begjærer, at Ed. Kgl. Maj. naadigst og mildeligen denne vores underdanigste Supplication vilde anse og naadigst bevilge og tilstede, at vi maatte nyde og beholde nærværende hæderlig og vel-lærd Person Jakob Lukassøn, som af Kaldsmændene og menige Sognemænd er kaldet og af velbemeldte Fru Anne Ramels Fuldmægtig efter hendes skriftlige Befaling samtykt, vores Sognepræst og Sjælesørger at blive (etc.). Nørre Jerløse d. 9 Septembr. 1660.

(24 Bønder have undertegnet; men kun 2 af dem have kunnet skrive deres Navne; de øvrige have enten sat Begyndelsesbogstaverne eller deres Bomærke). Orig. i Sjælandske Indlæg. 1660 B.

b.

Allernaadigste Herre- og Konning!

Eftersom vi underskrevne for nogle Dage siden underdanigst supplicando haver andraget, at hvis Tvistighed, som sig tildrager imellem os og Fru Karen Krabbe om Sognepræst at kalde til Nørre Jerløse og Qvandløse Sogne, maatte for Ed. Kgl. Maj. og Rigens højvise Raad naadigst bevilges at indkomme, og os da paa saadan vores underdanigste Begjæring er ved Sekretereren givet saadant Svar, at Sagen paa sine tilbørlige Steder og for sine retmæssige Dommere til Paakjendelse indstevnes skulde, hvorpaa vi da strax haver ladet Lensmanden Erik Banner, under hvis Len samme Sogne ere beliggendes, saa og Bispen om Stevning besøge; men eftersom de sig haver undskyldet, at de sig ej understode Stevning i samme Sag at udstede, med mindre de derom bekom Hs. Kgl. Maj' egen absolut Befaling; da er hermed vores underdanigste Bøn og Begjæring, at os naadigst maatte bevilges Ed. Kgl. Maj' Befaling til Lensmanden og Bispen, at de forderligst skulle Parterne for dennem indstevne med hvis Bevislighed, Ret og Rettighed enhver haver til Sognepræst udi samme Sogn at kalde, og derefter os imellem dømme, som forsvarligt kan være, paa det at Kaldet, som nu paa andet Aars Tid haver stan-

det ledigt, tilbørligen maatte forsynes (etc.). Hafniæ den 11 Octobr. 1660.

Eders Kgl. Maj^e underdanigste Tjenere
Anna Ramel. Tønne Jull.

Ved deres konstituerede Fuldmægtig Johan Sørensen mpp.

Orig. smst. Den 1 Novbr. 1660 udgik der kongelig Befaling til Lensmand Erik Banner og Biskop Hans Svane om at dømme i Sagen. Om Udfaldet underrettes vi af følgende Brev:

c.

Naade og Fred ved Jesum Christum.

Stormægtigste Konning, allernaadigste Herre. Vi fattige Folk, E. K. Mj^e underdanigste Arvetjenere udi Nør-Jernløse og Qvandløse Sogne, maa det for Gud og E. K. Mj. vemodeligen beklage, at det er nu langt paa det tredie Aar, siden vores salig Sognepræst døde, og strax efter Ordinanzen blev den hæderlige og vellærde unge Mand Bolle Pedersen, da Hører udi Hørlufsholms Skole, lovligen kaldet til Sognepræst i den salig afdødes Sted, hvilken Vocation vi fuldkommeligen vedstaar, og Bolle Pedersøns Gaver og Tjeneste os befalder udi alle Maader. Men formedelst nogen Tvistighed, som er opkommen mellem nogle velbyrdige Adelsfolk de jure Patronatus, er han ikke bleven ordineret. Og endog der efter Eders naadigste Special-Commission er kjendt paa, og Bolle Pedersøns Vocation er kjendt ved Magt af velb. Erik Banner, da Befalingsmand paa Holbæks Slot, og vores ærværdige Hr. Ærkebiskop; dog er den unge Mand udi sin Ordination endnu forhindret, formedelst at den ene Part, velb. Fru Anna Ramel og velb. Tønne Juul, haver indstevnet Sagen for højeste Ret, hvorudover vores sædvanlige Gudstjeneste en Del opholdes. Vel betjener fornævnte Bolle Pedersøn Prædikestolen og haver ogsaa gjort det udi to Aar og nogle Maaneder med stor Flid, siden han blev kaldet, men der udkræves dog meget mere til Menighedens Opbyggelse og Ministerii Tjeneste; vores døde staar længe ubegravne, vores Børn maa tit føres til fremmede Kirker og døbes, Sacramenterne og de

syges Salighed ikke betjenes, saasom vi gjerne ønskede, vi maa med Besværing hente fremmede Præster, og tit naar vi kommer til dem, ere de forhindrede eller ikke tilstede. Thi bede vi ganske ydmygeligen, at E. K. Maj. for Guds Navns Ære og vor Saligheds Skyld vilde naadigst tillade, at Bolle Pedersøn, som efter sin lovlige Kald saa længe haver betjent os, maatte blive ordineret og tilskikket efter Ordinansen, eftersom de velb. Adelsfolk deres Tvistigheder angaar aleneste dem selver, og hverken vedkommer den unge Mand, som er kaldet, ikke heller det hellige Embede, saavidt vi forstaar det (etc.) Nør-Jernløse den 19 Octob. Anno 1661.

Ed. Kongl. Maj^r underdanigste Arvetjenere
udi Nør-Jernløse og Qvandløse Sogne.

Orig. i Sjæl. Indlæg 1661 B. I Sjæl. Tegn. XXXVI, 237 findes kgl. Befaling af 16 Novbr. 1661 til Højesteret om endelig at kjende og dømme i den Sag, som af Fru Anne Ramel og Tønne Juell var indanket for denne Ret. Dommen faldt først d. 16 Sept. 1662. Bolle Pedersen (Lüxdorff) fik Lov til at beholde Embedet.

54.

1660. 13de November. Studenten Oluf Simensen, som mente at have indlagt sig Fortjenester ved Kjøbenhavns Forsvar, ansøger paa Grund heraf Kongen om det ledige Morsby (Aastrup) Præstekald paa Falster¹⁾.

Stormægtige, højbaarne Fyrste etc. Eftersom jeg fattige Karl i denne besværlige Tid min ringe pligtige Tjeneste

¹⁾ Af mit Skrift, Studenternes Deltagelse i Kbhvns Forsvar 1658—60, S. 165 (jfr. S. 59 Note) ses, at Oluf Simensen havde gjort Tjeneste som Sergent ved Studenterkorpset under Belejringen. Det attraaede Præstekald fik han dog ikke, ligesaa lidt som en anden Ansøger, om hvem vi have fundet følgende Kongebrev (Fynske Tegn. VII, 382); D. Laurits Jacobsen anl. Anders Engberg om Morsby Præstekald i Falster.

F. 3. V. s. G. t. Hvad nærværende Anders Engberg anlangende Morsby Præstekald i vort Land Falster for os underdanigst haver ladet andrage, kan I af hosfølgende hans underdanige Supplication se og erfare. Thi bede vi eder og naadigst ville, at I Interessenterne for Eder fordrer, Sagens Beskaffenhed forhører, og Parterne, hvad Retten gemæs er, ved endelig Dom at adskille, som I agte at forsvare og bekjendt være. Hafn. 5 Junii 1660.

imod mit kjære Fædreland paa Volden hos Studiosos, og siden i anden Occasion efter Eders Maj.s naadigste Vilje, som Eders K. M. udentvivil allernaadigst vel erindres, med al Redebonhed og Troskab haver efterkommet; og Eders Maj.s naadigst udgivne Breve formelder, at den, som i denne Tid sin Tjeneste lod se, fremfor nogen anden skulde befordres; da efterdi Morsby Præstekald i Falster er ledigt, beder jeg paa det allerunderdanigste, at Eders K. M. af største Clements og Naade mig det vilde forunde at nyde etc.

Kjøbenhavn den 13 Novemb. E. K. M. allerunderdanigste
1660. Tjener med Liv og Blod
Oluf Simensen,
egen Haand.

Ifølge Paategning bagpaa Ansøgningen skal herom være udgaaet Kongebrev til Christoffer Lindenov 16 Novbr. 1660, men intet saadant Brev findes i Fynske og Smaal. Tegnelser eller Registre.

55.

1661. 1ste Februar. Hr. Lavrits Rhode (tidligere Skibspræst og siden Kapellan paa Frederiksborg) ansøger om Soderup og Eskildstrup Kald i Sjælland, hvorpaa der meddeles ham kongelig anbefaling.

For Eders Majestæt er jeg fattige Mand højlig forarsaget med denne min underdanigste Supplication paany at fremkomme, forladendes mig med allerydmygeligste Tillid paa Ed. Maj' kongelige Gunst og naadigste Tilsagn, at jeg

Præst i Morsby blev derimod ifølge Barfods Falsterske Gejstligheds Personalhist. I, 131 en Mand, om hvem følgende Kongebrev fra en noget tidligere Tid handler:

Bispen i Fyn anl. Hr. Michel Hansen Skibspræst.

F. 3^{tius}. V. s. G. t. Eftersom nærværende H. Michel Hansen Vinding udi forleden Sommer haver betjent paa vores Flaade: da bede vi eder naadigst og ville, at I den Præst tilholde, som han tilforn som Kapellan tjent haver, hannem igjen til sig at tage, indtil han paa anden Maner kan vorde accommoderet, eftersom vores naadigste Mening [ikke] var, at han fra Kapellans Tjeneste skulde quite, fordi han en Tidlang Flaaden kunde betjene. Hafn. 14 Decemb. 1657. (I Fynske Tegn. VII, 346, hvorfra dette Brev er hentet, staar Aarstallet (16)62, hvilket aabenbart er en Fejlskrift, da alle de omgivende Breve ere fra 1657).

videre Befordring fremdeles maa have underdanigst at formode, og eftersom det Ed. Kgl. Maj. noksom er vitterligt, hvorledes jeg fattige Mand fra den forhaabede Condition i Helsingør ved den tydske Kirke ganske er forskudt, og nu uden Lejlighed og Tjeneste nødes mig at opholde¹⁾, indfalder derfor med allerunderdanigst Begjæring til Ed. Kgl. Maj., at eftersom Soderup Kald her i Landet nu for faa Dage siden er blevet ledigt, Ed. Kgl. Maj. naadigst vilde ihukomme min skyldigste Troskab og Tjeneste, og af kgl. Mildhed og Naade mig med et Kongebrev paa forbenævnte Kald benaade (etc.).

Kjøbenhavn den 1 Febr. Ed. Kgl. Maj^s allerunderdanigste
Anno 1661. Lauritz Rohde. Eg. Hd.

Orig. i Sjæl. Indl. 1661 A. Herpaa fulgte følgende kgl. Befaling til Lensmanden i Holbæk:

Erik Banner, at Hr. Laurs Rode bekommer Soderup Kald.

V. G. t. Eftersom Soderup og Eskildstrup Kald i Holbæk Len skal ledig være, da ere vi naadigst tilfreds, at os elskelige hæderlig og vellærd Hr. Laurs Rode, som os og Riget i forleden Fejdetid sin tro Tjeneste bevist haver, til samme Kald frem for nogen anden befordres, dog at altingest dermed efter Ordinansen og andre om Kald udgangne kongelige Forordninger lovligen tilgaar. Thi haver du dig derefter underdanigst at rette. Hafniæ 4 Febr. 1661.

Sjælandske Tegnelser XXXVI, 73.

56.

1661. 5te Oktober. Johannes Olavius²⁾, der paa femte Aar var Kapellan for sin bedagede Fader, Hr. Oluf Olufsen, Sognepræst i Randers, og som af Borgmestere og Raad smst. med Lensmandens Samtykke havde faaet Løfte paa Kaldet efter Faderens Død, søger om kgl. Stadfæstelse paa dette Løfte.

Orig. i Jydske Indlæg 1661. Ansøgningen bevilligedes og den kgl. Konfirmation udstedtes d. 3 Novbr. 1661. (Jydske Reg. 14, 107).

¹⁾ Se Ny kirkehist. Saml. III, 170-1, Noten.

²⁾ I sin Tid en frugtbar og anset Latindigter.

57.

1662. 16de Oktober. Ansøgning fra Beboerne i Ulsø (og Frerslev) om at faa Kapellanen smst., Hr. Jens Madsen Perregaard, til deres Sognepræst.

Eftersom Gud allermægtigste ved denne timelige Død haver hedenkaldet vores kjære Sjælesørger, hæderlig og vellærde Mand Hr. Jesper Erichsen, forrige Sognepræst til Ulsø og Freerslev Sogne, saa befindes udi samme Kald hans efterladte Medtjener og Kapellan, den hæderlige og vellærde Mand Hr. Jens Madsen Perregaard, som haver betjent Menigheden udi ni samfælde Aar, desmidlertid skikket og forholdet sig baade udi Lærdom, Liv og Levned, som det en ærlig og hæderlig Præstemand vel egner og anstaar; og eftersom Jus patronatus til Ulsø, som er Hovedsognet, hører til Gisselfeld, som er under E. Kgl. Maj.s naadigste Possession, saa indfly vi efterskrevne til E. Kgl. Maj., E. Kgl. Maj.s fattigste og underdanigste Tjenere og Bønder, nemlig Mads Nielsen, Peder Jensen, Jens Christoffersen og Laus Jensen i Nielstrup, Niels Hansen i Ulsø, Kirkeværge til Ulsø Kirke, Peder Simensen i Ulsø, Søren Nielsen i Olstrup, og paa vores egne og menige Sognemænds Vegne udi al Underdanighed beder, at E. Kgl. Maj. af kgl. Mildhed og Naade allernaadigst ville tillade, at vi maatte nyde og fremdeles beholde for^m vores kjære Sjælesørger, hæderlig og vellærde Mand Hr. Jens Madsen, til Sognepræst udi for^m Sogne, som begge er E. Kgl. Maj.s Kirker og Jus, som saa lang Tid haver været Kapellan og os udi vores Saligheds Sag betjent (etc.). Datum i Ulsø den 16 Octobris Anno 1662.

Ed. Kgl. Maj.s allerunderdanigste
fattige Bønder og Tjenere

S. N. N. H. S. Peder Jensen. P. S. S. J. C. S. L. J. S.

Ansøgningen (Orig. i Sjæl. Indlæg 1662) har Paategning fra Kancelliet, om at Ærkebiskop Svanes Erklæring ønskedes; og derhos H. Svanes Paategning om, at det var ham bekjendt, at den specificerede Person det hannem af Gud betroede Embede flitteligen og retsindligen nu paa ni Aars Tid haver forrettet, saa vel som Menigheden med godt Exempel midlertid foregaaen. Begge disse Paategninger ere af

samme Dato som Ansøgningen. Den 20 Okt. s. A. udgik kgl. aabent Brev, hvorved Ansøgningen bevilligedes.

58.

Nicolaus Lundius Recommendation anlangende Næstved Præstekald.

F. 3. G. a. v., at eftersom vi kom i Forfaring, at en af Sognepræsterne i vor Kjøbsted Næstved ved Døden er afgangen, saa ere vi naadigst tilfreds, at os elsk. hæderlig og vellærd Nicolaus Lundius til samme Kald lader sig høre og dertil befordres, saa fremt han efter Ordinansen og andre om Kald udgangne Forordninger kan blive kaldet. Hafniæ 5 Martii 1663.

Sjæl. Registre Nr. 25, Fol. 386.

59.

Jacob Hansen Tocksverd, Sognepræst i Vesteregede, som »af kristelig Medynk« havde paataget sig at forsørge sin sl. Formands Enke og mange faderløse Børn, beder for sit Kalds »ulidelige Ringheds« Skyld om Tilladelse til et lade sig høre paa andre Kald i Sjælands Stift »og dertil efter Kirkeordinansen fremfor nogen anden at kaldes og befordres«. Herpaa fulgte følgende Kongebrev:

F. 3. G. a. v., at vi efter underdanigst Ansøgning og Begjæring naadigst haver bevilget og tilladt, saa og hermed bevilge og tillade, at os elsk. hæderlig og vellærd Hr. Jacob Hansen, Sognepræst i Vesteregede, maa til et andet Præstekald her udi vort Land Sjælland lade sig høre og kalde, hvor det lovligen efter Ordinansen ske kan. Hafniæ 7 Martii 1663.

Sjæl. Indl. 1663 A. og Sjæl. Reg. 25, 386.

60.

1663. Maj. Tre Breve angaaende et Præstevalg paa Sejro.

a.

Højærede Hr. Ober-Secreterer, fornemme gode Ven.

Etersom det naadigst haver behaget Hs. Kgl. Maj., at naar noget Kald vacerede, hvortil Hs. Maj. havde Jus, jeg da underdanigst nogle dygtige Personer, som udi een eller

anden Officio Promotion havde meriteret, skulde nominere, hvilke Menigheden siden kunde forestilles, at de efter gjort Bøn til Gud sig en af disse skulde udvælge til at blive deres Sjælesørger og Sognepræst: da som nu paa et lidet omflydt Land ved Navn Serø, liggendes strax ved Kallundborg, ved et ulykkeligt Hændelse Præsten er drukned; saa hvis det højstbemeldte Hs. Kgl. Maj., min naadigste Herre, naadigst skulde behage, at tvende lærde og skikkelige Personer, som paa ti Aars Tid haver informeret fornemme Folks Børn udi Holbæk og Roskilde og det med god Berømmelse, den enes Navn er Oluf Pocksteen og den andens Jørgen Sørensen, maatte paa samme Kald lade sig høre, formoder jeg underdanigst, hvilken af samme Personer kaldet vorder, det at skulle geraade Gud til Ære og Menigheden til Opbyggelse. Hvorfor jeg paa det tjenstvilligste er begjærende, Hr. Ober-Secreterer her udi Hs. Kgl. Maj.s vores naadigste Herres og Konges naadigste Vilje ubesværges herom vilde fornemme, eftersom Preces allerede er sket, og andre ellers sig hos Provsten skulde angive. Iligemaade eftersom Hs. Kgl. Maj. naadigst haver samtykt, at de Lejermaalsbøder, hvilke skal udgives af tvende Tjenestefolk, som sig udi M. Casper Hammermüllers, Sognepræst til St. Peders Kirke i Slagelse, hans Brød forset haver, til fattige Præste-Enkers Underholdning af mig maa opbæres, er jeg paa det underdanigste begjærendes, at Kgl. Maj.s Byfoged i Slagelse, som samme Bøder ved Retten haver ladet befordre (!), maatte befales sig dermed intet videre at befatte. Jeg forbliver ogsaa altid Hr. Ober-Secreterers pligtskyldige

Hans Svane.

Hafn. 21 Maii 1663.

Orig. i Sjælandske Indlæg 1663 A.

b.

Stormægtigste højbaarne Fyrste, allernaadigste Herre og Konning.

Eftersom et Præstekald, Sejro navnlig, formedelst Præstens dødelige Afgang nu ledigt er, og jeg til samme Kalds

Betjening agtede gjerne at lade mig høre, hvilket samtlige Sognefolk haver begjæret og villig tilladt. Saa formedelst at jeg ikke endnu mine 25 Alders Aar fuldkommelig naaet haver, er jeg det allerunderdanigst og allerydmygeligst bedende, at E. Kgl. Maj. naadigst vilde bevilge og tillade, at jeg paa samme Kald maatte lade mig høre, og da dersom de bedste og fleste Sognemænd mig deres Menighed at betjene behager og begjærer, og jeg dertil af Ærkebiskoppen kan befindes tjenlig og dygtig, at jeg, endog at mine Aar er endnu ikke ganske fuldkommen, det fremfor nogen anden efter Ordinansen og Recessen maa nyde og beholde. Gud vil E. Kgl. Maj. det rigelig her timelig og hisset eviglig belønne. Datum 22 Maii 1663.

Eders Kongelige Majestæts

allerydmygste og pligtskyldigste Undersaat

Hans Staphensøn, Egen Haand.

Orig. i Sjælandske Indlæg 1663 A.

c.

D. Hans Svane om nogle Studenter at lade sig høre til Serø Kald.

F. 3. V. s. G. t. Eftersom Sognepræsten paa Serø ved Døden skal være afgangen, da er vores naadigste Vilje og Befaling, at I Menigheden sammesteds præsenterer og forestiller paa samme Kald at lade sig høre trende Personer, nemlig Oluf Pouckstein, Jørgen Sørensen og Hans Staphensen, at een af dennem efter Ordinansen til samme Kald af Menigheden kan vorde kaldet. Dermed etc. Hafniæ 22 Maii 1663.

Sjælandske Tegnelser XXXVI, 503.

Om Udfaldet af Valget faa vi Underretning i nogle Optegnelser, som den ovennævnte Oluf Rasmussen Pochsten har efterladt angaaende sit Levned, og som ere trykte i Blochs Roskilde Domscoles Hist. IV, 8-9. De tre Kandidater prædikede hver sin Søndag, hvorpaa Hans Staphensøn blev valgt, men da det ved Bispeexamen viste sig, hvad han jo forøvrigt selv havde anført i sin ovenfor meddelte Ansøgning, at han endnu ikke havde naaet 25-Aars Alderen, forkastede Ærkebiskop Svane Valget. De to andre Kandidater maatte nu atter prædike for Menig-

heden. Men da Jørgen Sørensen tilforn havde ladet falde nogle ubekvemme Ord, blev det ham nu til Forhindring, og Stemmerne faldt paa Oluf Pochsten. Denne maatte forevrigt gennemgaa meget paa Sejrsø, som man kan se af følgende Notitser uddragne af Acta Synod. Rosk. æstiv. 1664: »Hr. Oluf Rasmussen paa Sejrsø skal have 1 Rdl. af hver Kirke, som har Formue» (Anledningen, til at han fik denne Understøttelse, kjendes ikke, men han maa ventelig have lidt et stort Tab); ibid. Dionys. 1681: »Hr. Oluf Pochsten paa Sejrsø, som af Fjenden er spoleret, hans Kvæg ihjelskudt, hans Gaard med alt indehavende opbrændt, og han selv neppe med Livet undkommen, begjærer (foruden den kongelig bevilgede Rdl. af Kirkerne) Subsidium af Præsterne». Videre om Mandens Fataliteter kan man læse i hans egne ovenomtalte Optegnelser.

61.

1664. Juni. Tvende Breve, hvorved Kongen umiddelbart kalder til Præster til Braaby og Haslev Sogne, samt til Ejby Sogn i Sjælland.

a.

M. Rudolph Moth at være Sognepræst til Braaby og Hasle Sogne.

F. 3. G. a. v., at vi naadigst haver kaldet og forordnet, saa og hermed kalder og forordner os elsk. hæderlig og højlerd M. Rudolph Moth herefter at skal være Sognepræst til Braaby og Hasle Sogne her udi vort Land Sjælland, med saadan Condition, at han sig i samme sit anbetroede Prædikeembede udi Lærdom, Liv og Levned skal skikke og forholde, som det sig en retsindig Guds Ords Tjener med al Rette bør, egner og vel anstaar. Thi forbyde vi etc. Hafniæ 8 Junii 1664.

Sjælandske Registre Nr. 25, Fol. 505.

b.

Hr. Jørgen Hansøn at være Sognepræst i Egby.

F. 3. G. a. v., at vi naadigst haver bevilget og tilladt, saa og herved bevilger og tillader, at Hr. Jørgen Hansøn, Kapellan til Braaby og Hasle Sogne, maa være Sognepræst til Egby Præstekald, som nu vacerer. Forbydendes etc. Hafniæ 14 Junii 1664.

Sjælandske Registre Nr. 25, Fol. 506.

62.

1666. 21de Juni. Et Menighedskaldsbrev for en Præst i Kristrup og Hornbæk, udstedt efterat vedkommende Person forud var kaldet umiddelbart af Kongen.

α et ω.

Eftersom det har saa behaget den naadige Gud, og vor allernaadigste Arve-Herre og Konge har bevilget og forordnet, og med sit nærværende aabne Brev bevilger og forordner den hæderlige og vellærde unge Person Niels Jensøn Winther til at være Sognepræst til Christrup og Hornbæk Sogne udi h. og vellærde Mands H. Peder Nielsøns forrige Sognepræsts Sted, som nu ved Døden afgangen er: da efterdi Bøn er gjort til Gud om en tro og duelig Sjælesørger, og vor allernaadigste Arve-Herre og Konge har forordnet og kaldet nærværende hæderlig og vellærde Person, da og udi den værdige Trefoldigheds Navn have vi efterskrevne og underskrevne Dannemænd, Søren Pedersen i Padderup, Knud Nielsøn i Vilsdrup, Søren Andersen i Romalt og Frands Jensøn i Christrup, i Christrup Sogn, og vi underskrevne Niels Meldgaard i Neder-Hornbæk, Mogens Sørensen i Over-Hornbæk og Mads Povlsøn ibid., i Hornbæk Sogn, paa vores egne og menige Sognemænds Vegne i begge Sognene, kaldet, samtykt og for fulde annammet, og nu med dette vort aabne Kaldsbrev kalder, samtykker og annammer nærværende Brevviser hæderlige og vellærde Niels Jensøn Winther for vores rette Sognepræst til forskrevne Christrup og Hornbæk Sogne. Til hvis ydermere Bekræftning begge vores gode Provster til Christrup og Hornbæk Sogne med os underskrevet haver. Forhaabendes derhos, at vores kjære velbyrdige Lensmand samt vores kjære Superintendent, saa vidt som deres Embede og Kald udkræver, dette med os samtykke og fuldkommeligen bevilge, og med al god Forfremmelse til det bedste forhjælpe. Og da love og tilsige vi paa menige Sognemænds Vegne udi begge Sognene herudi at ville holde og kjende fornævnte Niels Jensøn Winther her efter

for vores rette Sognepræst, og bevise hannem udi sit Præstekald al tilbørlig Ære og Lydighed, som vi hannem pligtig ere, og lade hannem faa og nyde til al gode Rede den sædvanlige Rente udi Tiende, Offer og al anden Ret-tighed, som andre vores afgangne Præster for hannem af Arildstid haft haver, al den Stund og saa længe han igjen skikker sig imod os udi Lærdom og Levned, som en ærlig og kristelig Sognepræst bør at gjøre mod sine Tilhørere og Sognefolk udi alle Maader. Til ydermere Vidnesbyrd, at dette saa uryggeligen holdes skal, haver vi vores egne Hænder underskrevet og vores Signet her nedenfor trykt. Datum Christrup den 21 Junii Anno 1666.

Peder Lauritzen S. P. S. Knud Nielsen S. A. S. F. J. S.
Egen Hand. Egen Hand.

Orig. med fem paatrykte Segl i Kallske Saml. 483. 4.

Det bemærkes, at selv hvor jeg i det foregaaende har gjengivet Aktstykkerne med vor Tids Retskrivning, ere Person- og Stednavne dog som oftest forblevne uforandrede, navnlig naar de kunde tjene til at oplyse vedkommende Navnes oprindelige Form.

Kirkelige Forhold i Viborg Stift, navnlig i Salling, paa Reformationstiden.

Af Adjunkt **A. Heise.**

7.

Aaret 1529 er den Tid, da Reformationen kan siges at have sejret i Viborg By. Det var i dette Aar, at den katolske Gudstjeneste ophørte i Byens Sognekirker, og at Hans Tavsens Nærværelse i Byen ikke længere ansaas for nødvendig. Vel stod Domkirken endnu tilbage; men selv indenfor dens Mure havde Tavsens Stemme lydt, inden han af Kongen kaldtes til en endnu betydeligere Virksomhed indenfor Kjøbenhavns Volde, og i ethvert Tilfælde varede det ikke længe, før Messepræsterne bleve helt fordrevne fra Domkirken og en Reform af Gudstjenesten antagen af selve Kapitlet. At det ligeledes er ved dette Aar, at man træffer de første Spor af lutherske Præster i Salling, fremgaar af det foregaaende. Vel er det muligt, at en og anden, som Peder Jensen i Oddense og Peder Thomesen i Torum, kan have begyndt deres Virksomhed et Aarstid tidligere; men visse Efterretninger herom haves i al Fald ikke længere. Det er imidlertid ligeledes ved Aaret 1529, at man ogsaa andre Steder i Stiftet begynder at mærke til lutherske Præster. Turde man stole paa en Efterretning hos Hvitfeld om, at Kong Frederik netop i dette Aar havde ladet udgaa »et Mandat« over alle hans Riger og Lande, at

Guds Ord og Evangelium maatte prædiktes offentligt, »hvor nogen det var begjærendes«, vilde det være meget naturligt, at Reformationen fik en større Udbredelse baade i Viborg Stift og andet Steds netop paa denne Tid; men da man ellers ikke sporer noget til dette Mandats Tilstedeværelse i de følgende Tidens Forhandlinger, grunder denne Efterretning hos Hvitfeld sig formodentlig paa en lignende Misforstaaelse som hans bekjendte Beretning om, at et lignende Mandat alt skulde være udstedt paa Herredagen i Odense 1527. En bestemt lovlig Anerkjendelse vandt den lutherske Prædiken derimod først i den af Kong Frederik under Herredagen i Kjøbenhavn 1530 udstedte Ordinans ved følgende Artikel:

»Item om Guds Ord og Evangelium ville vi, at hvilken, som saadan (?) haver, maa den klarligen prædike og aabenbar lære for menige Almue udi alle vore Kjøbstæder og andensteds over alt Riget, eftersom vore Undersaatter, Kjøbstedsmænd udi Nørrejylland, af os med al Flid begjæret have. Dersom nogen prædiker eller lærer noget andet, end han kan bestaa og bevise med den hellige Skrift, da skal den stande derfor selv til Rette«¹⁾.

Ved denne Ordinans af 14 Juli 1530 var Ordets frie Forkyndelse slaaet fast. Vel indeholder Artiklen ingen Bestemmelse om, for hvem den Prædikant skal stande til Rette, som lærer vrangt; men da Ordinansen indeholder en almindelig Bestemmelse om, at den, som handler derimod, skal staa Kongen til Regnskab, og da jo desuden Bestemmelsen i Odense Reces af 1527 om, at den, der ikke fandt sig tilfredsstillet ved en Prælats Dom, kunde indanke Sagen for Kongen og Raadet, endnu stod ved Magt, var den endelige Afgjørelse i ethvert Tilfælde lagt i Kongens Haand og Prælaterne gjorde magtesløse.

For Viborg Stifts Vedkommende vare Forholdene netop i Aaret 1529 saaledes, at den evangeliske Læres større Udbredelse

¹⁾ Hvitfeld S. 1313. — Rosenvinge, Gl. dsk. Love 4, 143-44.

bliver let forklarlig. Det er rimeligt, at Forholdene i Stiftets Hovedby have indvirket paa Stiftets Landsbypræster, og at de Nederlag, som Jørgen Fris netop i dette Aar led i alle sine Stridigheder, have løst de Baand, som endnu kunde holde en og anden tilbage; men desuden tør man vel ogsaa se Grunden til, at Bevægelsen begynder at gribe videre om sig, i Jørgen Sadolins Virksomhed som Styrrer af den af ham i Slutningen af 1526 stiftede Præsteskole, hvis unge Lærlinge nu traadte ud i Livet, rustede til at begynde Kampen mod den faldefærdige Kirke i Forening med de fra Vittenberg tilbagevendte Mænd og de ældre Præster, som af en eller anden Grund — navnlig Ægteskabshensynet — traadte over til den nye Lære. Vel er det ikke meget, man i Reglen kjender til disse Mænd; men et Par enkelte Smaatræk kunne dog samles om en og anden af dem og om den Maade, hvorpaa Jørgen Fris søgte at komme dem til Livs.

En af de Landsbypræster i Viborg Stift, som tidligst gik over til den nye Lære, var Hr. **Mads Jakobsen Skytte** i Brorstrup, Ravnkilde og Haverslev Sogne i Aars Herred. Han skal være barnesødt i Løgstør; naar han er kommen til Sognene, vides ikke. Af tidligere Præster i disse Sogne kjendes kun en Thomas Vildt, som levede endnu 1501. I et Brev fra Mads Skytte fra Aaret 1544 vidner han at kunne mindes i 40 Aar eller mere, at Torup Gaard havde været ret Præstegaard i Farsø Sogn i Gislum Herred; derved føres man tilbage til omtrent 1500, saa at han ved Aaret 1529 maa have været vel mindst en 40 Aar gammel og formodentlig Præst i længere Tid¹⁾. Alt i Begyndelsen af Aaret 1529 var han gaaet over til den nye Lære. Det fremgaar af et Brev fra Præsten Søren Lavridsen i Hornum i Aars Herred, som i det Aar, »da gamle Kong Kristen var bleven fordreven«, var bleven ansat paa Hald Slot og der havde tjent i Biskop Jørgens, Henrik Ranzovs

¹⁾ Brevet i Farstrup og Axelsens Dagbøger, S. 209.

og Henrik Blomes Tid, men som desuagtet alt 1527 af Biskop Jørgen Fris var bleven indsat til Præst i Hornum med dets Annexer, i hvilket Kald han endnu levede 1587. Som den ældste af Aars Herreds Præster — næst efter Mads Skytte selv — toges han derfor i den følgende Tid ofte med paa Raad, naar man vilde have Vidnesbyrd om Katholicismens sidste Dage. »Biskop Jørgen«, skriver Hr. Søren Lavridsen i Aaret 1574, »fik Avind til Hr. Mads, for han var med de allerførste, som her i Riget annammede Guds Ord og Evangelium og ægtegiftede sig, og derfor gav Bispen sin Foged Povl Trogelsen Befaling til at udvise de Mænd, der boede i Hr. Madses Præstegaarde, for Ægt og Arbejde og for de ikke vilde tage Husbondhold af hannem (Bispen), og saa drog samme Mænd til salig Kong Frederik og klagede baade over Bispen og Povl Trogelsen og kom siden hjem igjen og blev siddende hos Hr. Mads som tilforn«. Biskoppen havde altsaa benyttet sig af Hr. Madses Frafald til at berøve ham Herligheden over hans Annexgaarde; men Kong Frederik gav Præsten Medhold. Selve Kongebrevet, der var udstedt Fredag efter Exaudi Søndag — 14 Maj — 1529, altsaa netop samtidig med Biskoppens bitre Strid med Kongen om Afgifterne af Fjends Herred og Mors, kjendes ikke længere i Original; men af Uddrag deraf, der tillige med Søren Lavridsens Brev findes indført i en Landstingsdom fra Aar 1574, og af et Bekræftelsesbrev herpaa af Kong Frederik 2¹⁾ fremgaar det, at Brevet har gaaet ud paa, at de tre Bønder, som boede i Ravnkilde, Brorstrup og Haverslev Præstegaarde, skulde blive boende i Gaardene, saa længe de fuldgjorde deres Forpligtelser som Fæstere, »med mindre saa skete, at de Præster, som samme Kirker tilhørte, vilde selv besidde Præstegaardene eller vilde sætte der andre Præster udi deres Sted, som skulde gjøre Sognefolket den Tjeneste, dennem

¹⁾ Trykt efter Originalen i Viborg Stiftsarkiv hos Hofman, Fundatser 3, 491-92. Landstingsdommen i Stiftsarkivet.

burde; da maa de der indflytte og bo, naar de have ladet Bønderne lovlig udvise. — Det fremgaar ligeledes af LandsTINGSdommen, at BispEN har krævet Ægter af Bønderne til det flere Mil bortliggende Hald, hvor han paa den Tid formodentlig har været i Færd med Byggeforetagender; da Bønderne vægrede sig herved, idet de paastode altid at have gjort deres Ægter og Arbejde til Præsten, havde han ladet Fogeden udvise dem af Gaarden med Magt og Vold.

Som det ses, er Kongens Synsmaade i denne Sag den samme, som viser sig i Rettertingsdommen af samme Aar angaaende Skive og Resen Præstegaard: vil Præsten selv bo i Gaarden (eller sætte en Kapellan i sit Sted), bør den ikke forholdes ham af nogen som helst. Man tager saaledes aldeles intet Hensyn til Bispens Paastand paa Ret til at have Overopsynet med saadanne Gaarde, fordi de laa til Kirken, medens Præsterne kun havde Brugsretten. Og dog synes det i dette Tilfælde utvivlsomt, at her egentlig er Tale om »Kirkegaarde«, d: Gaarde, som i Tidernes Løb vare lagte til Kirkerne i et eller andet Øjemed, ikke egentlige Præstegaarde, som vare tillagte Præsterne personlig til Bopæl. I det mindste synes dette at gjælde om Ravnkilde Præstegaard, som tidt nok i den foregaaende Tid paa det højtideligste var indvarslet til Ravnkilde Kirke. Desto mærkeligere er det, at Biskop Jørgen slet ikke lader til at have rørt ved Hr. Madses egentlige Præstesæde, Smordrup (Smorup) i Brorstrup Sogn; thi at denne Gaard i Aaret 1281 var skjænket til Brorstrup Kirke for Sjælemesser af den daværende Præst, Hr. Aage Frost, har man et fuldgyldigt Vidnesbyrd om, ligesom ogsaa denne Gaard i Tidernes Løb adskillige Gange var »indvordet til den hellige Kirke og Bispedømmet«¹⁾. Men Forholdet med Smorup Præstegaard viser, hvor varsom man skal være med den Paastand, at Præstegaardene i Reglen

¹⁾ Hofman, Fund. 3, 491-92. Smlgn. Ældste Arkivregistraturer 2, 260 ff.

i de ældste kristelige Tider ere tillagte Præsterne til Underhold af selve Sognene, hvoraf med logisk Konsekvens synes at maatte følge, at det egentlig er Sognene, som have Ejendomsretten ¹⁾. Reglen har — i al Fald i Viborg Stift — saa mange Undtagelser, at den næsten synes at svinde bort. For adskillige Præstegaarde kan en bestemt Dotation paavises i de katholske Tider af Enkeltmand til Sjælemesser, efter Reformationen af Kongen, da Overgangstidens Opløsningstilstand havde medført, at adskillige Kald gik over til den nyere Tid uden nogen Præstegaard. At paavise dette i det enkelte henhører imidlertid nærmest til en Skildring af Stiftets Tilstand under de første evangeliske Superintendenter.

Der er ved første Øjekast noget meget vilkaarligt i Biskoppens Adfærd ved denne og lignende Lejligheder. Det kan ikke nægtes, at han kommer til at ramme dem haardest, der dog egentlig ingen Skyld havde, nemlig Bønderne, som han vil drive ud af Gaardene, medens Præstens Tab indskrænker sig til nogle Ægter og Indtægter af Gaardene. Men paa den anden Side kan man egentlig heller ikke nægte, at Biskoppen alligevel har haft den formelle Ret paa sin Side. Strængt taget havde den katholske Prælat selvfølgelig Ret til at straffe den Præst, der som Hr. Mads Skytte viste sig som Kjætter, med Kirkens Straf og berøve ham hans Kald. Men her kom uden Tvivl den slemme Omstændighed i Vejen, at Hr. Madses Person har været beskyttet ved et af Kong Frederiks bekjendte Beskjærmelsesbreve. Biskop Jørgen søgte da at hævne sig paa den Maade, han bedst kunde; men heller ikke her kom han nogen Vej, da Kongen bestemt hævdede Præstens Berettigelse til at beholde Herligheden over de Gaarde, hvis Brugsret han en Gang for alle havde faaet, en Omstændighed, der ogsaa medførte, at Gaardene senere forbleve ved Præsteembedet, rigtignok efter en haard Strid om, hvorvidt

¹⁾ Ræder, Svend Estridsen og hans Sønner, S. 267-68.

de vare »Præstegaarde« eller »Kirkegaarde«. Det første blev endelig slaaet fast 50 Aar senere, væsentlig paa Grund af Kong Frederiks Brev af 14 Maj 1529. Da Sagens endelige Ordning imidlertid faldt paa et saa langt senere Tidspunkt og væsentlig blev en Strid mellem Adelen (Jørgen Lykke til Overgaard) og Præsterne (Hr. Madses Søn) om Herligheden over Præstegaardene, forbigaaes de nærmere Omstændigheder her ¹).

Hr. Mads Skytte blev senere den første lutherske Provst i Aars Herred, en Omstændighed, der vidner om den Anseelse, han nød; til Provster tog man saa vidt muligt Mænd, der under Reformationstidens Kampe havde gjort sig bemærkede i en eller anden Henseende. Han maa være død senest inden 1551; thi i Breve fra dette Aar nævnes hans Søn Kristen Madsen Skytte som Præst i de 3 Sogne, muligt allerede 1547, thi da fik »Kristiern Madsen, Student her udi Kjøbenhavn, Stadfæstelsesbrev paa Ravnkilde, Brorstrup og Haverslev Sogne at mue beholde efter det Brevs Lydelse, som han derpaa haver, som Axel Jul [Lensmand paa Aalborghus] beseglet og udgivet haver« ²). Provsteværdigheden gik foreløbig over til Hr. Peder Pedersen Stub i Aars, Giver og Hovbro Sogne, der ligeledes havde været Præst i de katolske Tider, men maaske ogsaa tidligt var traadt over til Lutherdommen, siden han hørte til Stubbernes lutherske Slægt, som var meget udbredt baade i Viborg By og Stift paa hin Tid. Efter ham blev Kristen Skytte — omtrent ved Aaret 1554 — Herredets Provst. I Præsteembedet afløstes han atter af sin

¹) Rosenvinge, Gl. dsk. Domme 3, 238, Kongens og Rigsraadets Dom 1574 om Ravnkilde Præstegaard. Sagen var imidlertid ingenlunde afsluttet med denne halve Dom, men fortsattes med stor Haardnakkehed baade fra Præstens og Jørgen Lykkes Side endnu i flere Aar.

²) Registre over alle Lande 5, fol. 41 b, dat. Hafnte Egidii Dag (1 Septb). 1547. Efter velvillig Underretning af Dr. H. Rørdam, hvis righoldige Samlinger jeg har at takke for flere Bidrag til disse Meddelelser. Forøvrigt Breve i Stiftsarkivet.

Søn Mag. Niels Kristensen Skytte, saa at Hr. Mads blev Stamfader for en hel Præsteslægt.

At det navnlig er Ægteskabshensynet, der har ført mangen Præst over til Lutherdommen, fremgaar af forskellige Omstændigheder. Præsten i Vinkel og Rind Sogne, Mikkell Kudal, havde i al Fald en Søn, der lader til senere at have levet i Sognet som Bonde ¹⁾. Ogsaa Mikkell Kudals Eftermand Hr. Just Lavridsen (Ranch) havde tidligt tænkt paa at gifte sig, som det fremgaar af følgende kgl. Beskjærmelsesbrev af 11 Septbr. 1529:

Jost Lauritzen fick protectorium cum clausulis, att ther szom handt seg giiffter her effther, tha schall handt beholle szine geistlige leen ubehindret, och huo hannom ther om haffuer till athale, tha thale seg hannom till ther om met reette. Dat. Koldinge sabb. post natiuitatis domine Marie anno etc. mdxxix. Relator Erick Banner.

Registre over alle Lande 2, fol. 71.

Just Lavridsen var ifølge et Epitafium, som hans Søn, den bekendte Komadieskriver Mag. Hieronymus Justesen Ranch, i Aaret 1604 lod opsætte over sine Forældre i Vinkel Kirke, født omtrent 1476, havde studeret i Rostok, hvor han blev Baccalaureus, og var Vikar i Aarhus Kapitel. Han har altsaa været omtrent 53 Aar gammel, da han agtede at indtræde i ordentlig Ægteskab. Om hans Giftermaal haves forøvrigt følgende Fortælling i Mag. Kristen Eriksens haandskrevne Viborg Beskrivelse:

•Hans (s: Hieronymus Ranchs) fædrene By var Horsdal i Vinkel Sogn, en Mil Sonden for Viborg, hvor han var født 1539. Hans Fader hed Hr. Just, som tilforn havde været en Munk, men blev omsider Præst til Vinkel og Rind Sogne udi Middelsom Herred og havde til Ægte en Smededatter udi bemeldte Vinkel Da ovenmeldte Hr. Just var Munk, havde han en Deje hos sig; denne skulde han efter Befaling enten ægte eller kassere, og der sligt blev

¹⁾ Tillæg 4.

hannem imponeret og paalagt, sagde han: Jeg er viet til den hellige aandelige Moder, og skal jeg nu vies til din Hore? Hvorfore, da han kjørte til Kirken, løb hun fra ham og kom aldrig siden til ham igjen. Han havde ellers med sin ægte Hustru Karen Jacobsdatter tre Sønner, nemlig 1. Hr. Laust, som blev Præst i Vinkel og levede længe († 1611). 2. Hr. Jens, Sognepræst i Hinge. 3. Mag. Hieronymus Justi¹⁾.

Saavidt Mag. Kristen Eriksen, hvis Efterretning om Hr. Justs Ægteskab maa staa ved sit Værd. At det skulde være befalet ham at ægte Dejen, lyder temlig utroligt, da det jo ved Kongebrevet staa fast, at dette alt skulde være sket ved Aar 1529. At han imidlertid har ægtet sin Ægtehustru i det seneste kort efter 1536, fremgaar af Hieronymus Ranchs Fødselsaar. Paa denne Tid boede han altsaa allerede i Vinkel Sogn i Horsdal, men flyttede senere til Odsgaard, en anelig Bondegaard paa 6 Tdr. Hartkorn, der alt i Dronning Margretes Tid var tildømt Kronen²⁾ og som af Kristoffer Rosenkrans til Skjern, der i de nærmeste Aar før og efter 1536 havde Middelsom Herred i Forlening, var bortfæstet til Just Lavridsen, saaledes som det fremgaar af følgende Kongebrev:

Kristian III gjør alle vitterligt, at os elskelige Hr. Jost Lauritzen haver beret for os, hvorledes at han lever i en af vore og Kronens Gaarde her udi Melsommerred i Vinkelsogn, kaldes Wdzgaard, hvilken Gaard os elskelige Kristoffer Rosenkrands til Skjern, vor Mand og Tjener, hannem og hans Hustru undt haver at beholde udi begges deres Levelid, og at han nu er kaldet og udvalgt til at være Sognepræst til for^{ne} Vinkel Sogn. Thi have vi af vor synderlige Gunst og

¹⁾ Udskriften efter Mag. Eriksens haandskrevne Samling er taget fra Degnen i Højslev, Jens Pedersen Tjørrings († 1794) haandskrevne Viborg Beskrivelse, som nu findes i Viborg Stiftsbibliotek, og som i Virkeligheden ligger til Grund for Krogs Beskrivelse. — Gravskriften findes trykt i Marmora Danica II, 217.

²⁾ Ældste Arkivregistraturer 1, 25. Dansk Atlas, 4, 659-60.

Naade undt og tilladt, at endog for^{no} Her Jost Lauritzen er Sognepræst til for^{no} Vinkel Sogn, maa han og hans Hustru alligevel beholde for^{no} Wdzgaarde . . . i deres Levetid . . . for aarlig Landgilde etc. Dat. Dronningborg Torsdag næst efter S. Luciae Virginis Dag mdlj.

Registre o. a. L. 5, 129. Meddelt af Dr. H. Rørdam.

Efter dette Kongebrev maa man altsaa formode, at han først ved Aaret 1551 er bleven valgt til Præst i Sognene, altsaa i en Alder af 75 Aar! Selv om man ikke vil tage Kongebrevets »nu« altfor bogstaveligt, bliver det dog klart, at han først i en meget høj Alder er bleven valgt til Præst; thi hans Fødselsaar staar urokkelig fast, da Gravskriften udtrykkelig siger, at han og hans Hustru »døde til Hobe i én Uge in Octobri anno 1575«, han paa ét Aar nær 100 Aar gammel, hun 74 Aar gl. At han i den høje Alder kunde trænge til Medhjælp, er rimeligt nok, og i et Brev fra Aar 1568 nævnes ogsaa hans Søn og senere Efterfølger Lavrids Justesen som Faderens Kapellan; men dog havde han endnu ikke naaet sin sidste Værdighed, at blive Provst i Middelsom Herred; i al Fald nævnes Niels Trogelsen i Østervelling endnu som Provst 1568; det tidligste, Hr. Just kan være bleven Provst, er saaledes i hans 92de Aar¹⁾!

At Just Lavridsen har haft Strid om sin egentlige Præstegaards Tilliggende, fremgaar af Tillæg 4 a, thi det ses heraf, at Hr. Justes Formand Mikkil Kudal »i Bispens Tid« havde sin Lod i Kirkeskoven fri for Oldengave for Svin; men at Just Lavridsen ikke havde det, hvilket vistnok tyder paa, at han paa en eller anden Maade har mistet den fulde Herlighed af sin Præstegaard. Forøvrigt indtraadte

¹⁾ I Viborg Stiftsbog nævnes som Provster efter Reformationen: 1) Hr. Niels Trogelsen i Østervelling; han nævnes som Præst i Østervelling 1547 og kan ikke være bleven Præst her tidligere (smlgn. nedenfor). 2) Just Lavridsen i Vinkel, † 1575. 3) Niels Laugesen (Høg) i Brandstrup, blev Provst 1579 (75?). I et Brev fra 1537 nævnes Niels Høg alt som Præst i Brandstrup og Vindum.

der i hans Tid et ejendommeligt Forhold til Superintendenten over Viborg Stift; thi da dennes Indtægter nærmere fastsattes ved et Kongebrev af 10 Decbr. 1558, tillagdes ham blandt andet »Vinkel og Rind Sogner udi Melsom Herred med Præstegaarde og al Præsterente, som en ret Sognepræst til fornævnte Sogner med Rette tilkommer og bør at have med Rette, dog at fornævnte Superintendens skal forsørge samme Sogner med en duelig Person, som kan gjøre samme Sognefolk slig tilbørlig Gudstjeneste baade inden Kirken og uden, som en ret Sognepræst bør at gjøre sine Sognefolk«¹⁾. Formodentlig har man paa Forsamlingen i Kolding, hvor Superintendenten Kjeld Jul og Stiftslensmanden paa Hald vare tilstede, netop udvalgt Vinkel og Rind Sogne, dels fordi de laa nærmere ved Byen, dels fordi her levede en gammel Præst paa 82 Aar, saa at man maatte vente, at Kaldet snart blev ledigt. Da dette imidlertid ikke skete, tilstodes der ved et Kongebrev i Aaret 1566 Superintendenten indtil videre Vammen, Lindum og Bigum Kald isteden. Endelig ordnedes Sagen ved et Kongebrev af 9 September 1574, ifølge hvilket Ravnstrup Præbende tillagdes Superintendenten isteden for Vinkel og Rind Sogne. Ved et Kongebrev af 29 Maj 1573 blev det M. Hieronymus Justesen tilladt at maatte beholde Odsgaard for et lideligt Stedsmaal, hvis han overlevede sine Forældre²⁾.

Flere af Middelsom Herreds Præster synes at have fulgt Mikkil Kudals og Just Lavridsens Exempel. I Bjerring og Mamen var Hr. Kjeld Star Præst fra 1517 til 1574; men i et Tingsvidne fra 1574 angaaende et Jordstykke i Bjerring vidner hans Søn og Efterfølger Kristen Star allerede at kunne mindes i 31 Aar; han maa da antages for at være født før Aaret 1536³⁾. I Østervelling fik

1) Original paa Pergament i Viborg Stiftsarkiv, dat. Kolding.

2) Gl. kgl. Saml. 1071. Fol. — Smlgn. Ursin S. 142, 153 og Tillæg 4 b.

3) Tingsvidne i Hemmestrup (Viskum) Arkiv.

Præsten Lavrids Jensen under den nyvalgte Kong Kristians Kongehylding i Viborg Marts 1535 et kongeligt Beskjærmelsesbrev, hvilket tydeligt nok antyder, at han har været Lutheraner¹⁾. Denne Mand havde forøvrigt i disse Aar haft en Del Strid med Rigsraad Predbjørn Podebusk om sin Præstegaards Tilliggende. Saaledes lod han sig i Aaret 1526 paa Østervelling Birketing give Vidnesbyrd om, »at han tilbød Hr. Predbjørns Foged Fyldest for sine Svin, som han havde paa Østervelling Skov, som andre gjorde, der havde Svin i Skoven, hvilket hans Gaards Ejendom eller og hans Biskop og Prælat kan ikke fri hennem«. Endnu i Aaret 1532 stod Sagen paa; thi da lod Hr. Predbjørn; der paastod, at det omstridte Skovskifte hørte til hans Arvegods, sværge Vold over Hr. Lavridses Dreng, fordi de havde hugget Elleris paa et Stykke Eng, uagtet det efter Sognemændenes Vidnesbyrd »havde ligget til Østervelling Præstegaard baade i Hr. Lavridses og hans Formand Hr. Kristiern Vinters Tid«. Kong Frederik maatte da udnævne Ridemænd, der afgave en for Hr. Lavrids gunstig Erklæring²⁾. Men det er ikke det eneste Exempel paa; at Rigsraad og Ridder Predbjørn Podebusk har været meget begjærlig efter gejsligt Gods, uagtet han dog Aaret efter paa Herredagen i Kjøbenhavn som god Katholik traskede baade gennem tykt og tyndt i Bispernes Kjølvand. Det var i samme Aar, at han gjorde et Anfald paa selve Hald Gods (ovenfor S. 552), og neppe vare Munkene fordrevne fra Sortebrødreklostret i Viborg, før »Fru Anne, Ridder Hr. Predbjørns Hustru fik Ejendomsbrev til sig og sine Arvinger evindeligt at have et Hus udi Sortebrødrekloster udi Viborg, som hendes Fader bekostet havde«³⁾.

¹⁾ Dsk. Mag. 3 R. 5, 54.

²⁾ Ridemandsbrev, udstedt Lørdag før St. Hans Dag Midsommer 1532 af Kanik Splid Fassi m. fl. i Vib. Stiftsark., tillige med flere Breve sammesteds.

³⁾ Reg. ov. alle Lande 1530, fol. 85, dat. 31 Juli. — At Hr. Predbjørn viste sig som Bispernes tro Følgesvend paa Herredagen 1533, følger

Hvad der for Biskop Jørgens Vedkommende gjør Sagen med Hr. Lavrids Jensen mistænkelig, er atter den Omstændighed, at Annexgaardens fulde Herlighed var frakomet Præsten; thi 9 Februar 1556 lod hans Eftermand Peder Jensen sig give Vidnesbyrd fra Østervelling Birke-ting om, »at den Gaard udi Grensten, der Klemet Persen ibor, er rette Præstegaard af Arilds Tid, og at Hr. Peder Jensen har ikke Skylden af fornævnte Gaard, saa som de andre Præstemænd i Middelsom Herred have deres Skyld af alle deres Kirkegaarde, og Hr. Peder Jensen skatter dog saa vel for den fornævnte Kirkegaard, som for den Gaard, der han ibor, og Hr. Peder Jensen er arm og fattig og kan ikke vel føde sig af den Rente, som han haver«.

8.

Saa længe Kong Frederik endnu var i sin Kraft, var der dog ingen synderlig Fare for de lutherske Præster. Paa sin egen seje Maade tog han sig af deres Sager, og trods al Møje fra Bispernes Side havde det dog aldrig lykkedes dem at faa ham til at opfylde sin Haandfæstnings strænge Bud om at straffe de lutherske Kjættere. Tvertimod var Ordets friere Forkyndelse bleven sikret ved de tidligere omtalte Bestemmelser, og i de sidste Aar af hans Regjering var neppe en eneste Præst bleven kaldet umiddelbart af Kongen, uden at det paalagdes ham at »prædike Guds Ord og Evangelium rent og klart«, og alle de i hans egen Regjeringstid valgte Bisper havde som bekjendt maattet indgaa mere eller mindre bindende Tilsagn om ikke at hindre Evangeliets frie Forkyndelse ¹⁾. — Med bitter Harme

ikke blot af, at han sad blandt Tavsens Dommere, men meget mere deraf, at hans Segl ikke fattes under et eneste af de Breve, som udstedtes under Herredagen, selv ikke i de Sager, som fremkaldte størst Strid, og hvor ellers meget faa verdslige Segl findes. (Efter Brevene i Gehejmeark.)

¹⁾ Smlgn. det ovenfor S. 540 Not. 2 meddelte Kaldsbrev for en Præst paa Mors, hvor der endog tales om »den nye Formulars Lydelse«.

saa Jørgen Fris paa alt dette. I en ung Alder var denne »værdige Fader med Gud« ved Kongegenst hævet op til en mægtig Stilling, med høje Tanker om sin egen Værdighed og Magt, begjærlig efter jordisk Gods og Ære, uden, som det synes, nogensinde at have givet en aandelig Tanke Rum i sit Hoved. Da Kristiern den anden ved sin Lovgivning havde gjort betydelige Indskrænkninger i Gejstlighedens Magt, da han havde været saa næsvis at byde Bisperne selv at prædike i deres Domkirker paa de store Festdage, da var Jørgen Fris strax rede til at indgaa Bispe-sammensværgelsen mod hans Krone, og han var lavsindet og utaknemmelig nok til at støde til den Mands vaklende Trone, som neppe to Aar før havde gjort alt for at hæve sin unge Sekretær op paa Bispestolen trods Pave og Kapitel. Og i sin blinde Iver efter verdslig Magt kastede han sig saa lige i Armene paa — en Kjætter. I Begyndelsen gik dog alt godt. Jørgen Fris brugtes som Sendebud til Mødet i Lybæk i Anledning af Underhandlingerne om Kristiern den andens Gjenindsættelse, og da Kong Frederik i Oktbr. 1524 kom til Viborg, udvirkede Biskop Jørgen kgl. Bekræftelse paa Kapitlets Friheder, ligesom han ogsaa i en anden Sag fik Lejlighed til at udvirke en Kongegenst for Kapitlet. Dette havde nemlig idelig i Tidernes Løb haft Strid med Bisperne i Børglum om Tilsynet med Kirkerne paa Læsø, der i verdslig Henseende stod under Kapitlet, men i gejstlig Henseende vedblev at høre under Børglum. Den sidste Afslutning af denne Strid, man kjender noget nærmere til, er fra Aaret 1400, da der ved Dronning Margretes Mægling var indgaaet et Forlig mellem Bisp Peder af Børglum og Domprovsten ved Viborg Kapitel, ifølge hvilket Bispen afstod til Kapitlet de biskoppelige Rettigheder af Øen paa 10 Aar, dog med udtrykkelig Undtagelse af Biskoppens Saltindtægter af Øen, Skilsmissesager, Kirkers og Kirkegaardes Indvielse, Drabs-sager og Voldssager mod Klerke, og mod at Kapitlet forpligtede sig til i hvert af de ti Aar at betale 2 Mark Sølv

til Biskoppen; naar de 10 Aar vare forløbne, skulde alle biskoppelige Rettigheder vende tilbage til Børglums Biskop, og Kapitlet maatte paa det højtideligste love ikke for nogen som helst verdslig eller gejstlig Dommer, i eller udenfor Rom, at søge at afvinde Biskoppen hans Rettigheder over Øen¹). Efter denne Tid hører man ikke noget til Striden; det faar saaledes staa hen, om alle de biskoppelige Rettigheder ere vendte tilbage til Børglum, eller om en ny Overenskomst senere er kommen i Stand herom. Men i Aaret 1523, da saa store Byrder vare lagte paa alle Kirker og Klostre, fordrede Bisp Styge Krumpen »en meget ringe og maadeholden Hjælp« af Kirkerne paa Læsø, og da dette fandt et bestemt Afslag, slyngede han Bandstraalen mod Kirkerne og deres Værger (tutores); men Kapitlet, som selv havde opkrævet Landehjælpen af Øens tre Kirker, erklærede Bandlysningen for ugyldig og hævdede den egenmægtig, idet de samtidig lod sig give Vidnesbyrd af Præster og Lægmænd paa Øen, at Vendsyssels Biskop aldrig havde faaet nogen Hjælp eller Beskatning af Øens Kirker uden aarlig tredie Parten af Præste- og Kirketienden og en Oxe eller to af hver Kirke efter gammel Sædvane, naar han kom til Øen for »at gjøre Fermelse«. Styge Krumpen fornyede da sin Bandlysning, som blev opslaaet paa Øens Kirkedøre i Oktbr. 1523, og stævnedes Kanikerne for sin Domstol paa Grund af deres Ulydighed og Trods. Saaledes stod Sagen, da Kong Frederik i Oktbr. Maaned 1524 kom til Viborg. Biskop Jørgen Fris udvirkede da paa Kapitlets Vegne — thi ham selv som Biskop vedkom Sagen egentlig slet ikke — et Kongebud til Biskop Styge Krumpen om at hæve Bandlysningen og at lade Sagen hestaa, indtil den kom for »Kongen og Rigens Prælater

¹) Flere af Brevene i denne bitre Strid findes aftrykte hos Pontoppidan. Kapitlets højtidelige Forpligtelse af 12 Juli 1400, som var beseglet af Dronning Margrete og alle de jyske Bisper, og som endnu i Kopi findes i Viborg Stiftsarkiv, synes tidligere at have undgaaet Opmærksomheden.

paa almindelig Herredag«. Det er ogsaa sket, dog neppe ganske efter Kongens Ønske; thi under 14 Juli 1525 har Kapitlet udfærdiget Fuldmagt til Kantoren Niels Fris og Kanikerne Kjeld Olufsen og Jens Hansen om at møde paa Herredagen i Kjøbenhavn »for Rigens Bisper og Prælater overensstemmende med Erkebisp Aages Stævning og Bud«. Dette var det rette Forum at indstævne Sagen for; men det var ikke Biskop Jørgens Fortjeneste; i sin blinde Iver for at hævde sit eget Kapitels Rettigheder mod en fremmed Prælat, havde han været uforsigtig nok til at fremkalde Kongens Indblanding i en rent gejstlig Sag, uagtet han som gejstlig Mand burde have været den allersidste til at indblande den verdslige Magt i denne Sag — et lille Vink for Fremtiden, som han slet ikke synes at have haft Øje for den Gang. — Sagens Udfald er forøvrigt ukjendt¹⁾.

Dette gode Forhold mellem Konge og Biskop varede kun kort. Da Kongen stadig gik videre i sine Fordringer til Prælaternes Pung, da Hans Tavsens Prædiken var begyndt, da Kongen aabenlyst og hemmelig understøttede Reformationens Sag i Viborg, indtraadte der snart et Brud, som alt viste sig under Herredags-Forhandlingerne i Odense 1527, hvor Kongen kom med heftige Angreb paa Jørgen Fris, fordi han ikke havde villet aflægge Regnskab og udrede Skat og aldrig havde villet overholde Kongens Breve²⁾, et Brud, som blev endnu større ved den paafølgende stærke Strid om Forleningerne. Fra nu af tabte Jørgen Fris hele

¹⁾ Styge Krumpens fornyede Bandlysning og Stævning, dat. Seglstrup 29 Septbr. 1523. — Jens Hvasses og Niels Høgs Kvittering til Kapitlet for Hjælp af Læsø tre Kirker, Viborg 9 Novbr. 1523. — Vidnesbyrd af Læsø Præster og Sognemænd om Børglums Biskops Indtægter, »vor Frue Land Læsø« 5 Septbr. og 13 Novbr. 1524. — Kongebrev til Styge Krumpen, Viborg 28 Oktbr. 1524, kgl. Bekræftelse af Kapitlets Friheder, samme Dag og Sted, i begge »Relator Georglus, episcopus Vibergensis«. — 1525, profesto sancte Margarete virg., Kapitlets Fuldmagt til Niels Fris med fl. om at møde i Kbhvn., — alle i Viborg Stiftsarkiv.

²⁾ Paludan-Müller, Herredagene i Odense 1526 og 27, Bilag III.

sin Anseelse, dels ved sin aabenbare Trods mod Kongens Bud, dels ved den bitre Arvestrid med Ove Lunge om Stolvigggaard, hvorunder der ved Beskyldningen om Falskneri var sat en Plet paa hans Ære, som han daarlig nok synes at have kunnet vaske af sig ved tolv uvillige Adelsmænds Ed og senere ved Kjønsnævn; thi endnu mange Aar efter maatte han døje den Tort, at en Adelsmand af den Grund erklærede, »at han ikke vidste, om Hr. Jørgen Fris var den Mand, han burde gaa i Rette med«¹⁾. Fordreven fra Viborg ved Begivenheder, som han var magtesløs til at ændre, trak han sig da i Aaret 1529 tilbage til sit Slot Ny Hald, som han stærkt befæstede med Volde og Skanser, eller vel rettere havde opført helt af nyt²⁾. Fra Slottet i Søen slyngede han sine afmægtige Trusler ud snart mod Borgere og Bønder, snart mod Præster og Kaniker. Begjærlig efter Magt sad han dog som en stækket Fugl midt i sin Rede, hvorfra han kun sjælden vovede at krybe frem undtagen til de store Herredage for da kun at blive Vidne til nye Ydmygelser. Aldrig mere brugtes han til Sende-færd i Rigets Tjeneste; indenfor sit eget Stifts Omraade var han fortrængt fra den verdslige Jurisdiktion, som han ansaa Biskopperne for at have faaet et Slags Hævd paa; ved luthersksindede Rettertingsdommere, der kuldcastede hans egne Domme og Bestemmelser, og naar han da som Erstatning herfor vilde bruge sin gejstlige Jurisdiktion, traadte atter de samme Rettertingsdommere eller Kongen selv hindrende i Vejen; vilde han saa drage saa mange Sager som muligt ind for »Bisp og Bygdemænd«, saa stod atter her den forhadte Konge i Vejen og bød ham holde sig indenfor et passende Omraade og ikke gribe for stærkt ind i Retsplejen »med Sandemænd at fælde og andre slige

1) Kongedømme mellem Jørgen Fris til Kragstrup, »vor Mand og Raad«, og Jørgen Lykke til Hverring, Juli 1546. Dsk. Mag. 4 R. 1, 221.

2) Det synes i al Fald at være Hvitfeldts Mening S. 1304; smilgn. Bispekrøniken S. 105; og det stemmer ogsaa bedst med de naturlige Forhold paa Stedet.

Sager, som give stort Sagefald efter Loven¹⁾. Vilde han saa endelig en Gang stille sig imod den truende Fare og standse den frembrydende Storm, saa havde han, aandsfattig som han var, kun Vold og List eller ydre verdslige Midler at gribe til; aldrig en eneste Gang synes det at være faldet ham ind, at et aandeligt Røre maa standses med aandelige Vaaben; det skulde da have været den Gang, da han i Aaret 1527 samlede Jyllands øvrige Bisper i sin Bispegaard — for at skrive et svulstigt Nødsraab efter den tyske Doktor Eck. Derfor maatte han ogsaa døje den Tort, at en fremmed Biskop, den gamle Jens Andersen i Odense, tog sig af hans Stift og i Aaret 1527 skrev et Sendebrev til Borgerne i Viborg og Aalborg for at modvirke det lutherske Kjættereri. Det var dog i al Fald et Forsøg paa at føre Sagen over i et rettere Spor, hvor tarveligt Indholdet end var.

Noget bedre blev Biskop Jørgens Stilling, da Kristiern den andens Norgestog atter for et kort Øjeblik nødtvungent havde bragt Kongen og Bisperne lidt nærmere. Jørgen Fris fik noget friere Hænder ved atter at stilles i Spidsen for Stiftets verdslige Styrelse som Mønstringsherre og kgl. Rettertingsdommer, vistnok mere efter Rigsraadets vilkaarlige Bestemmelse end efter Kongens Ønske²⁾. Det var omtrent paa samme Tid, at Jørgen Fris gav en af de katholsksindede Rigsraaders Sønner Løfte paa det første ledige Prælat- eller Kanikedømme i Viborg Kapitel, som Bispen havde at bortforlene; men dette Forsøg paa at afløse disse slemme »borger- og bondefødte« Kaniker, som den stolte Prælat saa dybt foragtede, førte dog for Tiden ikke til noget praktisk Resultat³⁾. Endnu paa denne Tid

¹⁾ Et saadant Brev til Jørgen Fris og hans Aandsfrænde Styge Krumpen i Vendsyssel findes i Geh. Ark. top. Saml., Børglum Nr. 7. Uden Aar og Dag. — Som man ser, er det atter her Pengegriskheden, der viser sig.

²⁾ Smlgn. ovenfor S. 549-50.

³⁾ Brev fra Jørgen Fris til Anders Bilde om hans Søn Bent, Kbhvn. 9 Juli 32. Saml. til Adlens Hist. Fasc. 5, Nr. 72.

havde Bispen nemlig haft en lille Strid med sit Kapitel, idet Kapitlet havde vægret sig ved at »komme ham til Hjælp« ved Udrustningen af det Orlogsskib, han skulde stille til Norgestoget, hvorfor Kongen i et Brev til Kapitlet havde maattet bede dette om paa Grund af Tidens Lejlighed »at udgjøre otte Karle med Harnisk, Værge, Kost og Fetalie indtil St. Mikkelsdag næstkommende og skikke dem ind paa Biskop Jørgens Skib«¹⁾. — Det var ligeledes paa denne Tid, at Biskop Jørgen, som ovenfor omtalt, gjorde et svagt Forsøg paa at stævne de tre lutherske Præster i Salling for Kongens Domstol for Kirkegods, de havde taget dem til; men netop denne Sags Udfald, hvor Præsterne fik Understøttelse hos Kongen og hans betroede Mand, Jens Hvas, viste tilstrækkelig, hvor kortvarig denne tilsyneladende Tilnærmelse var. — Da brast endelig de tunge Lænker: Kong Frederik døde i April 1533. Da var det, at det tilbagetrængte, bitre Had, som ulmede paa Bunden af Bispens Sjæl, gav sig Luft i det bekjendte skadefro Udbrud, »at han vilde ønske sig at være en Djævel, da han saa vilde plage Kong Frederiks Sjæl med hedt og koldt«, og dog havde han ikke kunnet dy sig, indtil den forhadte Konge havde lukket sine Øjne, men havde allerede brugt den Tid, da Kong Frederik var svag og affældig, og man kunde vente hans nærforestaaende Død, til at kaste sig over de lutherske Præster. Det fremgaar af hans Adfærd mod Præsten.

Mads Mortensen Hegelund (Heggelundt) i Vorning, Hammershøj og Kvorning, Sønderlyngherred. Denne Mand var barnefødt i Viborg og studerede i Aaret 1525 i Vittenberg. Han hørte til en anset Borgerslægt, hvis Medlemmer paa denne Tid oftere forekomme i højere Stillinger i Viborg. Rimeligst er det vel at anse ham for en Søn af Raadmand Morten Hegelund, der havde ledet

¹⁾ Kongebrev til Kapitlet, dat. Kbhvn. Tirsdag efter Palmesøndag (26 Marts) 1532, i Vib. Stiftsarkiv.

Angrebet paa Biskop Jørgens Folk, da denne vilde lade Tavsens gribe, og som skal have været nærbeslægtet med Tavsens Medhjælper, Korsbroderen Tøger Jensen¹⁾. I en længere Aarrække nævnes Morten Hegelund jævnlig i Ryens Breve som Raadmand. Biskoppen har saaledes tidligt faaet Anledning til Nag mod denne Slægt. Dertil kom, at en ældre Søn af samme Raadmand, i al Fald en Broder til Mads Hegelund, Mester Morten Mortensen Hegelund, ligeledes tidligt sluttede sig til Lutherdommen. Denne Mand var først Præst i Vorning, indtil han mellem Aarene 1527 og 30 flyttede til Aalborg for som luthersk Prædikant at fremme Lutherdommens Sag der. Som Præst i Vorning med Annexer efterfulgtes han af Broderen Mads Hegelund, altsaa vistnok kort efter dennes Hjemkomst fra Vittenberg²⁾. I de første Aar synes Jørgen Fris at have ladet kam sidde i Ro; men i Aaret 1532 begyndte han at forfølge ham; thi i dette Aar lod Præsten tage Vidnesbyrd fra Sønderlyngherred om, at Bønderne i hans Annexgaarde i Mands Minde havde ydet deres Skyld til Præsten og ikke til Biskop Jørgen Fris. Dette stemmer ogsaa overens med Kong Kristians Klageskrift mod Bisperne, hvor det netop om denne Sag hedder, at Bispen benyttede sig af Kongens Sygdom og Affældighed til at forfølge Præsten. Denne Gang lod Bispen sig imidlertid ikke nøje med at tage Annexgaardene fra ham; han tog ogsaa hans tre Kirker

¹⁾ Krogs Viborgs Beskr. S. 183, hvis Efterretning stammer fra Mag. Eriksens (utrykte) Viborg Beskr. — At Tøger Jensen skulde have været en Løvenbalk, er vist en Misforstaaelse; hverken han eller hans Efterkommere førte Navnet eller Vaabnet.

²⁾ Om M. Morten Hegelund i Aalborg smlgn. H. Rørdams Meddelelser i N. kirkehist. Saml. 2, 723 ff. Efter Vorms og Nyerups Litteraturlexica skal Morten Hegelund være bleven Præst i Aalborg 1527. Dette synes at stride mod Tillæg 5, hvor Mads Hegelunds Søn Kristen Madsen lader Faderen være Præst i Vorning 27 eller 28 Aar; Mads Hegelund levede ifølge et Brev i Stiftsarkivet endnu 24 Febr. 1559; men paa den anden Side er det afgjort, at Morten Hegelund var i Aalborg 1530 (Herredagen i Khvvn).

fra ham, eller med andre Ord, han berøvede ham hans Stilling som Præst, idet han beraabte sig paa, at Præsten havde indtrængt sig i Kirkerne mod hans Villie og Samtykke. Hr. Mads Hegelund maa altsaa have modtaget Valg til Præst uden at kunne faa Valget stadfæstet af Biskoppen, og naar Bispen da alligevel har ladet ham sidde i flere Aar, kan det kun forklares af, at han ikke har turdet røre ved ham, saa længe Kong Frederik kunde tage ham i Beskyttelse. Først i Aaret 1535, da der begyndte at blive roligere Tider, søgte Mads Hegelund at komme til sit Gods og sine Kirker igjen. Under Kong Kristians Hylding i Viborg Marts dette Aar lod han Bispen stævne for Kongen i denne Anledning, ligesom Bispen til Gjengjæld tog Stævning over ham, fordi han uden hans Samtykke havde indtrængt sig i Kirkerne. Kongens Domme i disse Sager ere desværre ikke længere til; men af flere Antydninger fremgaar det, at Sagen er gaaet Bispen imod. Kongens Dom gik ud paa, »at Præsten skulde have sit Gods igjen, som han tog fra ham«, men lige saa afgjort er det, at Bispen ikke opfyldte Dommen; thi endnu 1536 var dette ikke sket, hvilket netop blev brugt til et af de heftigste Angreb paa Bispen i Kongens Klageskrift. Det havde til Følge, at Annexgaardene i Hammershøj og Kvorning ved Bispegodsets Inddragelse gik over til Kronen og bleve lagte under Hald Slot. Det lader ikke til, at Mads Hegelund, der efter Reformationens Indførelse blev Provst i Sønderlyng Herred og vistnok maa være død omtrent 1559 eller 60, har faaet dem tilbage. Først i Aaret 1572 lykkedes det hans Eftermand Hans Mortensen Hegelund at faa Annexgaarden i Kvorning tilbage efter en langvarig Retsstrætte med Fru Anne Lykke, der efter sin Husbond Otte Krumpens Død beholdt Herredet i Pant af Kronen, og som var lige saa begjærlig efter at tilrive sig geistligt Gods som hendes bekendte Broder, Rigsraad Jørgen Lykke, der førte Sagen paa hendes Vegne. Herligheden over Annexgaarden i Hammershøj blev ved Kronen, hvorpaa den

senere gik over til Ejeren af det nærliggende Herresæde Fusingø; dertil laa Gaarden i al Fald 1690, da Viborg Stiftsbog blev affattet¹⁾).

At Biskop Jørgen Fris imidlertid allerede i Kong Frederiks Levetid skulde være gaaet saa vidt, at han vovede at berøve Præsten sine tre Kirker, er temlig utroligt; derimod passer en saadan Fremfærd fuldstændig til Aaret 1533. Paa Herredagen i Kjøbenhavn dette Aar udfoldede Jørgen Fris stor Virksomhed, i det mindste hvad hans egne Sager angik. Det er bekjendt, hvorledes Bisperne spillede Mestre paa denne Herredag, trolig fulgte af den største Del af Rigsraaderne, og der er ganske vist neppe nogen, der har haft saa stor Grund til at søge at standse Reformationens Fremgang som netop Jørgen Fris. Ved den bekjendte Reces af 3 Juli bestemtes det, at Bisperne skulde have Eneret til at beskikke Præster og at hver Præst, der handlede herimod, »skulde straffes som den, Vold eller Vælde bruger«; der fastsattes meget haarde Straffe for dem, der ikke gav Tiende paa tilbørlig Vis, og det Gods, der uden Lov og Dom var frakommet Kirken og Gejstligheden i de forgangne Aar, skulde »uden Skudsmaal eller Forhaling« gives tilbage; navnlig skulde den katolske Guds-

¹⁾ Tillæg 5—8; smlg. Dsk. Mag. 3 R. 4, 194, 199 («Stygge Krumpen» maa utvivlsomt være en Fejlskrift i Tegnelserne for «Jørgen Fris»; det er i al Fald ikke let forklarligt, hvorledes Bispen i Børglum kunde faa noget med den Sag at gjøre). — (Vedels) Udtog af Klageskriftet, Ny dsk. Mag. 3, 26: non executus sententiam pro pastore til Heggelund a rege Christiano latam, at gifve hannem sit Gods igien, som hand tog fra hannem. Af Tillæg 5, som jeg ikke havde opdaget, da jeg ovenfor S. 561 antog, at der ved Præsten »til Heggelund« muligt sigtedes til Peder Thomesen i Torum, fremgaar det tydeligt, at hermed menes Mads Hegelund i Vorning. En Fejlskrift i det originale Klageskrift af en med de nærmere Omstændigheder ukjendt Koncipist er ingenlunde utænkkelig. At der i Viborg Stift ingen Kirke af Navnet Hegelund fandtes paa Reformationstiden, fremgaar af Fortegnelsen over Stiftets Kirker 1525 i Dsk. Mag. 4 R. 2, 46.

tjeneste atter indføres i Viborg Domkirke¹⁾. Man har rigtignok tidligere i Almindelighed været tilbøjelig til at tro, at Modstanden mod denne Reces var saa stor, at det ikke lykkedes Bisperne at gennemføre dens Bestemmelser i Livet; men senere fremkomne Oplysninger godtgjøre tilfulde, at de i det mindste have søgt at gennemføre den i hele dens Strængthed, og at det i al Fald paa enkelte Steder har lykkedes dem, kan ikke betvivles.

Jørgen Fris viste ogsaa efter denne skjæbnesvangre Herredags Slutning en stor Virksomhed, som strider fuldstændig mod hans tidligere nødtvungne Ro. Foruden at han, som tidligere (S. 551) berørt, paa selve Herredagen lod sig give Laasebreve paa sin vigtige Besiddelse, Spøttrup Gaard og Gods, var han neppe kommen hjem, før han i alle Herreder lod tage Lovhævder paa Bispedømmets og Kirkens Gods²⁾. — Ligeledes søgte han utvivlsomt at faa den katholske Gudstjeneste gjenindført i Domkirken. Noget bestemt hører man ikke herom; rigtignok har Pontoppidan nogle Ytringer om, at Jørgen Fris ikke turde gaa frem i denne Sag med stor Strængthed i det ivrigt lutherske Viborg; men ser man nærmere til, indskrænker det hele sig til nogle af Pontoppidans saa hyppige løse Formodninger, bag hvilke der neppe skjuler sig nogen positiv Efterretning³⁾. Hvis derimod den ovenfor fremsatte Formodning skulde være rigtig, at det udaterede Brev, man endnu har fra Domprovsten i Viborg til Biskoppen om Kantorens og Hr. Søren's Bandsættelse, fordi de modsatte sig Bispens Forandring af Domkirkens Gudstjeneste, maa henføres til denne Tid — og et andet passende Tidspunkt kan neppe paavises — saa viser det sig, at Biskoppen i det mindste har gjort et Forsøg; men lige saa utvivlsomt er det, at Forsøget ikke lykkedes; det fremgaar

¹⁾ Rosenvinge, Gl. dske Love 4, 146 ff.

²⁾ Ældste Arkivregistraturer 2, fl. Steder. Flere af de anførte Lovhævder findes endnu i Stiftsarkivet, alle fra September Maaned.

³⁾ Pontoppidan Annal. 2, 877.

tydeligt deraf, at M. Anders Skovgaard endnu i April 1534 maatte lade sin Messe afholde i Dueholm Kloster¹⁾. — Større Held har Bispen derimod haft ude paa Landet; at han har søgt at faa Tiendebestemmelserne gennemførte i deres Strængthed, tyde flere senere Domme paa²⁾, og at det i flere Tilfælde er lykkedes ham at tage Kirkerne fra de lutherske Præster, viser netop Exemplet med Mads Hegelund. Det samme var Tilfældet med den tidligere omtalte Vikar Jens Nielsen. Ogsaa her synes gammelt Avind at have været hans Bevæggrund; denne Mand havde jo endnu i Aaret 1528 været brugt af Bispen til Sendefærd til Gottorp, men havde benyttet Lejligheden til at udvirke et Kongebrev, ifølge hvilket et af Byens Kapeller var blevet skjænket ham til Nedbrydelse, og i Aaret 1530 ved Reformens Indførelse i Domkirken havde han aabenlyst sluttet sig til Lutherdommen. Den Gang var Bispen ikke kommen nogen Vej med sine Beskyldninger mod de lutherske Kaniker og Vikarer; men senere havde han taget Hr. Jenses Landsbykirke, Rødding i Nørlyng Herred, fra ham, uagtet han selv tidligere havde givet ham »Brev og Kollats« derpaa. At dette netop er sket 1533, siges ganske vist ikke udtrykkeligt noget Steds; men da begge de nævnte Præster først anklagede Bispen herfor under Kong Kristians Hylding i Viborg Marts 1535, maa det være sket efter Kong Frederiks Død; ellers havde de neppe haft Grund til at vente saa længe. Ogsaa i denne Sag maa Kongedommen være gaet Bispen imod; thi Jens Nielsen beholdt Kirken i den følgende Tid i Forening med sin Stilling som anden

¹⁾ Ovenfor S. 568. — I Mag. Kr. Eriksens (utrykte) Kanikefortegnelse nævnes ved Aar 1516 en Hr. Søren Torbensen, som muligt kunde være den i Domprovstens Brev omtalte Hr. Søren.

²⁾ Dsk. Mag. 3 R. 4, 201: Kristen Nielsen i Klovtrup stævner Bispens Provst for det Korn, han tog fra ham med Urette; smlg. S. 190. Et af Rigsraadet 3 Juli 1533 udstedt Brev hjemlede Ret til med Lensmandens Hjælp at opbryde de gjenstridiges Lader og tage Tiendekornet med Magt, uden foregaaende Retsfølgning.

Præst ved Sortebrødrekirken i Viborg. Sit Annex Rødding lod han besørge ved en Kapellan; thi i Aaret 1537 klagede en Bonde i Rødding til Kongen over, at han var vist af sin Gaard, og at Hr. Jens Nielsen, Vikarius i Viborg, havde sat en Præst i Gaarden til ham, uagtet han havde givet sine 24 Mark i Fæste. — Jens Nielsen nød Kong Kristians Tillid; derpaa tyder, at han i de samme Dage, som han havde stævnet Bispen for Kongens Dom, fik det Hverv tillige med Landstingsskriveren Jens Kat at opkræve Halsløsningen i en Del Herreder i Viborg Stift, hvis Bønder ved Klemensfejden havde forbrudt deres Liv til Kongen, ligesom det ogsaa i Aaret 1544 betroedes ham i Forening med Kantor Niels Fris at optage Registre over de Brevkister, som fandtes paa Hald og angik det gamle Bispedømmes Ejendomme ¹⁾.

Ogsaa med Hensyn til Stiftets Klostre synes Jørgen Fris paa denne Tid at have grebet stærkt ind. Under Herredagen havde Bisperne slet og ret forlangt, at al verdslig Forlening af Klostrene skulde ophæves og de verdslige Lensmænd til Gjengjæld forsørges med Rigets Len; men denne Fordring havde mødt saa stærk Modstand hos Rigsraadets adelige Medlemmer, at den endelige Bestemmelse herom, der optoges i Recessen af 3 Juli, kun kom til at lyde paa, at alle Herreklostre skulde blive ved Magt, og at de Adelsmænd eller andre, som havde Jomfruklostre i Forlening, skulde sørge for, at Jomfruerne holdtes efter Fundatsernes Lydelse, og at deres Tal ikke formindskedes for Forstandernes Forsømmelses Skyld; ellers skulde disse

¹⁾ Dsk. Mag. anf. Sted, passim. Breve i Stiftsarkivet vise, at han endnu levede 1556. I et Brev fra 1554 vidner han, at kunne mindes i 50 Aar. Krog (Eriksen), der kalder ham Jens Nielsen Grydestøber, lader ham leve til omtrent 1590, hvilket dog neppe er rigtigt; Ursin sætter hans Død til 1580 og lader ham først blive Præst ved Sønder sognskirke 1552. Rødding og Løvel Sogne lagdes ved Klemmebrevet 1555 til Sortebrødre Sogn, naar Præsten er død og bortgangen, som der nu er Sognepræst til. (Dsk. Atlas 4, 587).

»derfor stande til Rette«, et meget ubestemt Udtryk, hvis Forklaring nærmest maa søges i en Betænkning, som Rigsraadet afgav paa et noget tidligere Stadium af Forhandlingerne, hvori det hedder, at Forstanderne i slige Tilfælde »skulde have Klostrene forbrudte«¹⁾. — At Jørgen Fris dels har søgt dels ogsaa virkelig opnaaet at sætte disse Bestemmelser i Kraft, fremgaar af flere Omstændigheder. Det er ovenfor omtalt, at Grinderslev Kloster i Aaret 1532 var bleven opladt til Lensmanden paa Skivehus; men af et Kongebrev til Jørgen Fris fra Aaret 1535 ses det, at Klostret atter var kommet i hans Besiddelse²⁾. — Om Kantor Niels Fris alt har mistet sin Forlening Sebbet Jomfrukloster ved en tidligere Lejlighed eller først nu, bliver noget tvivlsomt, da han 1535 under Kongehyldningen i Viborg drog Bispen til Ansvar, fordi »han havde ladet sig indføre med Urette i noget Gods, baade Kirkens og hans eget«; ligeledes beskyldte han Bispen for at have ladet røve hans Gods paa rette Hærstræde og Alfarvej³⁾. — Med Priorissen i Ørslev Kloster, Kirsten Thomesdatter, havde Bispen ligeledes Strid paa denne Tid, idet han i Aaret 1534 søgte at hindre hende i at give Klostret i Forlening til (hendes Broder?) Iver Thomesen. Under Kongehyldningen støvnede Bispen Jfr. Kirsten for Kongen, fordi hun trende Gange havde taget »Prior« imod hans Villie og Samtykke, hvilket kun havde til Følge, at Jfr. Kirsten fik Kongebrev om, at hun skulde beholde Forsvaret af Klostret, dets Tjenere og Gods, indtil Sagen kom i Rette for Kongen og Raadet; opstod der i Mellemtiden Trætte om Klostrets Gods, skulde Rigshofmesteren Mogens Gøje overtage Klostrets Forsvar, en Afgjørelse, som Jørgen Fris kun daarligt kunde være tjent med⁴⁾.

¹⁾ Nyt dsk. Mag. 2, 204, 211; Rosenvinge gl. dsk. Love 4, 148—49.

²⁾ Dsk. Mag. 3 R. 5, 55; smlgn. Tillæg 1.

³⁾ Dsk. Mag. 3 R. 4, 191—93. Tillæg 3. Smlgn. ovenfor S. 567.

⁴⁾ Dsk. Mag. 3 R. 4, 200, 207. Daugaard S. 364, hvoraf fremgaar, at det var i Aaret 1534, at Jørgen Fris søgte at fortrænge den af

Det varede dog kun kort, at Jørgen Fris saaledes kunde røre sig friere og med større eller mindre Held give sin Hævnfølelse Luft. Grevens Fejde udbrød; Skipper Klemens rejste Bondestormen, som netop havde et af sine Hovedpunkter i Viborg Stift. Med ustandselig Fart naaede Bevægelsen helt ned til Viborg By, hvor Borgerne synes at have været meget villige til at slutte sig til den. Flere af dem bleve senere henrettede som Oprørere; Jens Hvas sluttede sig nødtvungent eller frivilligt til Bondepartiet, og Anders Skovgaard, som havde vist sig saa ivrigt katolsk, men ligesom de øvrige Prælater kastet sig i Armene paa Hertug Kristian, maatte flygte fra Byen, da Bondehæren trængte derind, for ikke at tvinges til at bryde sin Ed til Hertug - Kongen. De øvrige katolsksindede Præstemænd, som endnu muligvis opholdt sig i Byen, have formodentlig gjort det samme. Alterpræsten Kristiern Tygesen sendte i sin Skræk sin Brev- og Pengekiste ud til Hjermind i Middelsom Herred; men det var kun at løbe lige i Fjendens Gab; thi flere navngivne Bønder i Hjermind flokkede sig strax sammen, brød Kisten op og tog baade Klenodier og Brevskaber, saa Præsten senere ikke kunde hjemle sit Altergods. Dette Herreds Bønder sluttede sig nemlig ogsaa til Skipper Klemens, formodentlig ledede af Herredets Foged, den rige Bonde i Bjerring, Erik Lassen, som senere maatte købe sine forbrudte Gaarde tilbage af Kronen¹⁾. — Overalt var der Forvirring; navnlig gik det ud over de katolske Præster og deres Gods. Dette hørte forøvrigt hele Reformationstiden til. I Fjends Herred havde Bønderne i Resen Sogn saaledes alt 1532 egenraadigt taget Ovsing Eng,

Jfr. Kirsten valgte Forstander. 1528 havde hun paa egen Haand taget Svend Mogensen, »Forstander for St. Karens Gaard i Aarhus», til Prior. I et Brev af 12 Maj 1534 (Jydske Saml. 2, 376) kaldes Iver Thomsen »af Ørslevkloster». — Ældste Arkivregistr. 2, 228, 48.

¹⁾ Vidnesbyrd om Kristiern Tygesens Klage, udstedt af Mogens Munk, Jep Fris, Jens Thomesen, Landsdommere, og Jens (Kat) Skriver, Landstingshører, i Vib. Stiftsark., »Domkirke», Pakke 1. — Om Erik Lassen smlg. Jydske Saml. 2, 377—80.

som var tillagt Præsten til Bestridelse af Vin og Oblater; først ved en Herredsdøm af 17 Juli 1537 tildømtes den Præsten, Kristiern Nielsen ¹⁾. — Under Kongehydningen 1535 stævnedes Hr. Ib Lavridsen, Forstander for Testrup Hospital i Rinds Herred, der hørte under Viborg Bispestol, Binderup Bymænd i Gislum Herred for Kong Kristians Domstol; thi i Fejdetiden havde de taget Blakshale Eng paa Binderup Bymark til sig, uagtet Engen, som det hedder i et senere Tingsvidne, havde ligget til Testrup Gaard i Hr. Villadses, Mester Kristiern Puszels, Jørgen Ebbesens, Erik Høgs og Hr. Ib Lavridsens Tid, saa længe de havde været Forstandere i Testrup Gaard. Først ved Kongebrev af 29 Januar 1575 kom Engen tilbage til sin rette Ejermand ²⁾. Noget lignende var Tilfældet med Hr. Ib Villadsen i Evedrup, som stævnedes Binderup Mænd, »fordi de røvede fra ham«. Ogsaa her spores i den følgende Tid Virkningen af denne Sag.

Andre af Præsterne sluttede sig til Skipper Klemens Parti, eller beskyldtes i al Fald senere derfor. Dette var saaledes Tilfældet med Præsten Niels Pedersen i Voxlev og Nibe, der endogsaa kastedes i Bolt og Jern. Voxlev

¹⁾ Herredsdøm, afsagt af Herredsfogeden Kristiern Kristiernsen i Spar-kjær, hvorved Engen tildømmes Præsten, »uden kgl. Maj. og Danmarks Riges Raad svarer der andet paa,« findes i Vib. Stiftsarkiv. Af Dommen fremgaar følgende Præsterække i Vrove og Resen Sogne: gamle Hr. Oluf (50 Aar); Peder Blegh, 2 Aar, »som nu er Præst til (Nør) Bæk«; Søren Ibsen, 18 Aar; Kristiern Nielsen, 1532 og 1537.

²⁾ Breve i Stiftsarkivet, smlgn. Dsk. Mag. 3 R. 4, 210. Af Brevene fremgaar, at M. Kristiern Puzel var Forstander i Testrup 1525; 11 Septbr. 1529 blev han af Kongen forlenet med St. Nikolai Kirkelade i Viborg, hvilken 22 Febr. s. A. var givet i Forlening til Hans Tavsens (Ny kirkeh. Saml. 3, 8). I det ovenfor S. 537 anførte Brev af 17 Marts s. A. fra Jørgen Fris til Klavs Gjordsen takker Bispens Kansleren for hans »gode Svar i Kristiern Puszels Sag«, muligt netop denne Sag. — Ib Lavridsen nævnes som Forstander i Testrup og Bispens Official i et Lavhævd Septbr. 1533; inden denne Tid var Kristiern Puzel formodentlig død.

med dets Annex, St. Josts Kapel i Nibe, et i de katholske Tider bekjendt Valfartsted, hørte under Kronen. I Reglen blev Kaldet givet til kongelige Kapellaner eller Sekretærer. I Aaret 1484 var saaledes Kong Hanses Kapellan Hr. Jens Brun Kirkeherre og havde i dette Aar en Retssag med Adelsmanden Malte Nielsen om en Eng, som dennes Forfædre havde givet til Nibe Kirke for Sjælemesser, men som Malte Nielsen havde taget fra ham, idet han paastod, at Messerne ikke bleve holdte. Ved Kongedom gaves Engen imidlertid tilbage til Præsten og hans Efterfølgere, mod at disse forpligtede sig til at holde Messerne vedlige, et lille Bevis paa, hvor stor Lyst Adlen alt før Reformationen havde til at tilvende sig de Ejendomme, som dens Forfædre havde skjænket til Kirken, og hvor ligegyldig Kirken vistnok ofte har været med Messernes Vedligeholdelse; det samme var, som tidligere omtalt, Tilfældet med Kapitlet i Viborg og Messerne i Fur Kirke. — I Aaret 1513 overdrog imidlertid Kristiern den anden Patronatsretten over Voxlev Kirke og Nibe Kapel til Biskop Erik Kaas i Viborg mod at erholde Kaldsretten til Bartum Præbende ved Viborg Domkirke. Denne Overenskomst synes dog ikke at være traadt i Kraft; thi Kongebrevet herom er atter overstreget i Registranten, hvori det findes anført, og Aaret efter gav Kristiern den anden sin Sekretær Mester Jakob Krumpen, Erkedegn i Viborg, Brev paa Voxlev og Nibe, som var ledigt efter en Hr. Petrus Theodocus. Ved M. Jakob Krumpens Død var det atter Kongen, der 10 December 1518 gav Niels Pedersen, Klerk fra Ribe Stift, Brev paa de nævnte Kirker. Det var saaledes ved Kong Kristierns Gunst, at denne Mand havde faaet sit Kald; og i Aaret 1520 brugtes han til at opkræve Landehjælpen i Blæseborg og Lundenæs Len, som tidligere havde staaet under den uredelige Landsdommer Niels Klemensen, men vare indtagne under Kronen ved hans Død. Under 22 Februar 1522 blev der udstedt et kgl. Protektorium for ham og hans Kirker, som han skulde have fri for al biskoppelig

Tynge, undtagen alene Kathedratikum og Visitatspenge. Hvorledes det egentlig forholder sig med denne Sag, er ukjendt; men det synes at tyde paa en Strid mellem Præsten og Jørgen Fris om Afgifterne af Kirkerne, som viser, at Bispemuligt har villet drage Kirkerne og Patronatsretten til sig, støttende sig til Overenskomsten af 1513 mellem Kongen og Erik Kaas. I ethvert Tilfælde maa Brevet betragtes som en sær kongelig Gunstbevisning mod Niels Pedersen. — Kong Kristierns Fald medførte dog ingen Forandring i dette Forhold; thi i Februar 1524 fik Hr. Niels af Kong Frederik et nyt Beskjærmelsesbrev, og »tillige blev det ham undt og tilladt, at han herefter skal være fri for al biskoppelig Tynge og ej skal give nogen Tynge til Bispen efter denne Dag af vor og Kronens Kirker Voxlev og Nibe uden alene Kathedratikum, og skal han holde dem, som vi tilskikkende vorde om Vaaren at salte Sild for os til vort Behov der udi Nibe, til Mad og Øl«. — 16 Juni 1528 fik Hr. Niels Pedersen personlig i Gottorp et kongeligt Stadfæstelsesbrev paa de Ejendomme, som vare tillagte Voxlev Kirke og Nibe Kapel, nemlig Harrim Gaardsted »med to Gaardes Eje«, en Del Engstykker, en Gaard i Gjelstrup, en Gaard i Gridsted og 3 Gaarde i Nibe, saa man ser, at St. Josts Kapel og Voxlev Kirke have været ganske godt aflagte. Men samtidig hermed fik samme Hr. Niels en bitter Strid med den kgl. Rentemester, Mester Kristiern Hvid, der var eller maaske kort efter blev Kanik ved Viborg Kapitel og netop blev Ihænde­haver af det Bartum Præbende, som Kristiern den anden i sin Tid havde søgt at magelægge mod Voxlev og Nibe Kald. Kristiern Hvid havde nemlig vidst at skaffe sig Brev paa disse Kirker. Først i Aaret 1529 bilagdes Striden i Mindelighed saaledes, at Niels Pedersen beholdt Kirkerne, og M. Kristiern Hvid maatte nøjes med Exspectance paa dem efter Hr. Nielses Død. — Under disse Forhold gjør det et uhyggeligt Indtryk at se, at det netop er Kristiern Hvid, der under Kongehydningen 1535 optræder som An-

klager mod Niels Pedersen, fordi »han havde været Skipper Klemens følgagtig«, da han selv havde saa stor Interesse af at faa Præsten ryddet af Vejen. Rigtignok kunde dennes tidligere Forhold til Kristiern den anden maaske gjøre ham mistænkt; men at han alligevel har været uskyldig, kan man sikkert slutte deraf, at den Mand, der atter fik ham udløst af Bolt og Jern, netop var en af de Mænd, hvem det var overdraget at tinge med »Oprørerne« om deres Halsløsning, nemlig den strænge Adelsmand Peder Ebbesen Galt; og i de samme Dage fik Niels Pedersen det Tillidshverv at modtage i Forvaring det Guld og Sølv og de Penninge, som »Riddersmændsmænd, Præster, Kjøbstedmænd og menige Almue« i Vendsyssel, Fleskum, Hornum, Helligum, Aars, Slet og Hinsted Herreder havde optinget med Peder Ebbesen og Axel Jul for deres Halsløsning. Rigtignok gik den godskjære Peder Ebbesen ikke i Borgen for ham uden gode Løfter; hvori disse have bestaaet, vides ikke; men i Aaret 1546 stævnedes Peder Ebbesen Niels Pedersen for Kongens Dom, fordi Løfterne ikke vare holdte. Muligt stod det i Forbindelse med de indviklede Arvesager efter Niels Klemensen, hvori baade Peder Ebbesen og Niels Pedersen vare indviklede; thi samtidig stævnedes Niels Klemensens Enke Niels Pedersen for Kongens Dom. I Aaret 1546 levede han altsaa endnu, medens Kristiern Hvid da for længst var død og saaledes ikke havde faaet nogen Gavn af sit Exspectancebrev¹⁾.

Ogsaa mod en anden Præst, Hr. Jens Hansen i Vejrum, (Ørum og Viskum, Sønderlyng Herred) optraadte M. Kristiern Hvid ved samme Lejlighed som Anklager, »fordi han havde modtaget Brev paa sin Kirke af Skipper Klemens«. At Kaldet netop paa den Tid er blevet ledigt, fremgaar ogsaa deraf, at der under 27 Februar 1535 var

¹⁾ Suhm Nye Saml. passim. Registre over alle Lande 1523—33, fol. 30; 51—53; 65. — Dsk. Mag, 3 R. 4, 209; 211; 4 R. 1, 156
Desuden flere Breve i Vib. Stiftsarkiv.

givet Kongebrev til Dorte Jensdatter og hendes Børn, at de maatte arve Hr. Niels Pors i Ørum, da hun havde fremlagt Præsteattest om, at hun havde været viet til ham. — Med Anklagen mod Jens Hansen har M. Kristiern neppe været heldigere end i den foregaaende Sag; thi en Hr. Jens Ravn, der nævnes som første lutherske Præst i disse Sogne og formodentlig er samme Person, forekommer endnu i Breve fra 1544 og 48. Ogsaa i dette Tilfælde optraadte M. Kristiern vistnok som Klager i sin Egenskab af Kanik ved Kapillet; thi flere af de til hans Præbende Bartum hørende Gaarde laa netop i Hr. Jenses Sogne. Af samme Grund klagede han samtidig over nogle Bønder, der under Tidens Kampe havde taget Hø fra en af hans Tjenere i «Bartten» (o: Bartum). — At han skulde være optraadt i disse Sager paa Kongens Vegne som en Slags Fiskal, er der neppe nogen Grund til at antage¹⁾.

Kong Kristians Kongehylding i Viborg Marts 1535 bragte endelig nogen Orden tilbage under de opløste Forhold. Det lutherske Parti søgte sin Støtte hos Kongen. Kongelige Beskjærmelsesbreve udstedtes til forskellige Personer, saaledes til den lutherske Kanik M. Jens Hansen, der ligeledes havde giftet sig og som senere blev Præst ved Domkirken og Provst i Nørlyng Herred, til Præsterne Lavrids Jensen i Østervelling, Povl Jensen i Brøndum og Ib Lavridsen i Skibsted, Hellum Herred, Mænd, som formodentlig alle havde sluttet sig til Lutherdommen²⁾. Alle de Mænd, som Biskop Jørgen havde forfulgt, tyede nu

¹⁾ Dsk. Mag. 3 R. 4, 203; 191; 205. Breve i Stiftsarkivet.

²⁾ Dsk. Mag. anf. St. — Mester Jens Hansen døde 2 Septbr. 1558; som Kanik og Præst ved Domkirken blev han efterfulgt af sin Svigersøn, den senere Superintendent Peder Tøgersen, der var gift med hans Datter Margrethe; hans anden Datter Anna var gift med Superintendenten Kjeld Jul (Eriksens Manuskript). I Præstefortegnelserne i Viborg Stiftsbog nævnes Mag. Povl Andersen som første lutherske Præst i Brøndum, Siem og Torup; det er formodentlig en Fejl for Povl Jensen. 1568 var Jesper Jensen Præst. — Ib Lavridsen i Skibsted og Lyngby nævnes endnu i et Brev 1547.

til Kongens Domstol; det var Tilfældet med Broderen Niels Fris, Priorinden i Ørslev Kloster, Præsterne Jens Nielsen og Mads Hegelund samt adskillige Bønder, medens Biskoppen til Gjengjæld tog Stævning over en Del andre. Desværre er Dombogen for dette Aar ikke længere til; man vilde da have kunnet forfølge disse Sager nøjere; men at Udfaldet i Reglen er gaaet Bispen imod, fremgaar af det foregaaende. Al hans Iver for at straffe Kjøtterne og drage Klostrene til sig havde været forgjæves. Vel havde han ikke længere sin gamle Fjende Jens Hvas ved sin Side — hans Hoved var faldet, formodentlig netop faa Dage, før Kong Kristian holdt sit Indtog i Viborg By¹⁾. — men Jørgen Frises hele Indflydelse var atter og for stedse trængt til Side. Han levede lige som tidligere paa Hald; herfra laante han saaledes kort efter Kongehyldingen, 10 April, Antonius Bryske, Kanik i Viborg, 200 Mark Penninge, hvorfor denne pantsatte Bispen tre Gaarde og et Bol i Finderup, som hørte til hans Præbende Ravnstrup²⁾. Tunge Skattepaalæg vare nemlig paalagte baade Kapitlerne og Bisperne til Krigens Fortsættelse. I Juli Maaned fik Jørgen Fris saaledes Kongebrev om at levere det Sølv af Grinderslev Kloster, hans Stift og Forlening, som endnu stod tilbage. Forlenerne vare altsaa endnu i hans Haand; endnu under 6 December udstedtes et Kongebrev til Kirkeværgerne i Fjends Herred om at levere alt Kirkekornet til Biskop Jørgen Fris, »vor Mand og Raad«, da Rigsraadet havde bevilliget Kongen alt Kirkekornet i Nørrejylland til Flaadens

¹⁾ Sandsynligst er det Benaadningsbrev, der efter Hvitfeld kom for sent, netop det Lejdebrev til Jens Hvas »om at komme fri og fellig til og fra Viborg«, som man endnu kjender, og som Mogens Gøje havde udvirket for ham omtrent d. 25 Februar. (Dsk. Mag. 3 R. 4, 189).

²⁾ Brevet i Stiftsark., dat. Hald og tillige beseglet af Lavrids Jensen, Official paa Hald, Povl Stisen til Trendrup, Kristiern Stygge til Randrup m. fl. — Gaardene beholdt Jørgen Fris til sin Død, hvorpaa Antonius Bryskes Eftermand, Rigsraad Erik Krabbe, maatte indløse dem af hans Arvinger.

Udrustning; men alt i Begyndelsen af Aaret 1536 vare Forlenerne i Henrik Ranzovs Haand¹⁾. Vel var han endnu i Aaret 1535 bleven brugt som kgl. Kommissær i et Par verdslige Retstrætter, og havde i Foraaret 1536 maattet stille 20 Karle til Søs; men at han er bleven brugt til noget Tillidshverv i Rigets Tjeneste, er der intet Spor til, end ikke til at opkræve Halsløsning eller Øxne fra de oprørske Herreder, hvortil man dog anvendte en Mand som Bispen i Vendsyssel. Desto tydeligere fremtræder den Opmærksomhed, som Kong Kristian viste mod den ivrigt katholske Anders Skovgaard, idet han baade atter skaffede ham Adgang til Viborg By og paa andre Maader viste ham og Kapitlet Opmærksomheder i denne Tid. Strid og Retstrætter varede derimod ved lige til det sidste; thi endnu 10 Juli 1536 havde Jørgen Fris Rets-trætte med Anders Skovgaard paa Kapitlets Vegne; men en Maaned efter var hans Magt brudt. Vel har man Vidnesbyrd om, at der skulde udstedes et Brev til Bispen af Viborg som Medlem af Rigets Raad om at møde paa Rigsdagen i Kjøbenhavn i Oktober; men det er vist aldrig blevet udfærdiget; thi alt d. 12 Avgust blev der udstedt Breve til Erik Banner og Peder Ebbesen om »at gjøre deres yderste Flid til at tage fat paa Bisperne af Vendsyssel og Viborg og lade skrive og blive tilstede hvad Inventarium som findes paa deres Slotte og Gaarde«. Samtidigt udstedtes et Brev til Kjøbstæder, Bønder og menige Almue om at hjælpe Erik Banner og Peder Ebbesen »at tage fat paa samme Biskopper«²⁾. Borgerne i Viborg viste sig meget villige til at opfylde denne Bøn. Kort efter hjalp de Johan Ranzov med at overraske Biskop Jørgen paa Hald Slot, hvorpaa han ligesom de øvrige Bisper førtes i Fangenskab, formodentlig til Vordingborg Slot,

¹⁾ Dsk. Mag. 3 R, 5, 55; 270. Kongebrev til Fjends Herreds Kirkeværger, dat. Gottorp St. Nikolai Dag 1535, i Vib. Stiftsarkiv. Paa-skrift: »Fiendtzherrit, biscopenn aff Viborig«.

²⁾ Dsk. Mag. 3 R. 6, 28—29.

indtil han endelig i Aaret 1538 blev frigiven mod at afstaa Stiftet og anerkjende den nye Tingenes Tilstand. Stiftets verdslige Styrelse fik Henrik Ranzov, den gejstlige var hos den nye Superintendent, Jakob Skjønning, der dog i denne Tid kun førte Titel af «kgl. Majestæts vor naadigste Herres gejstlige Sekretær i Viborg Stift»¹⁾. Senere forekommer Jørgen Fris hyppigt som verdslig Stormand, i Besiddelse af Kragstrup Gaard og som Lensmand paa Vrejlev Kloster. Han blev atter Medlem af Rigsraadet og forekommer hyppigt i Retstrætter. Men at følge ham videre, er neppe Umagen værd. — Umaadelig Begjærlighed efter Gods og Rigdom, Mangel paa Aabenhed og Ærlighed, ustyrlig Egenraadighed og Trods ere de gjennemgaaende Træk i hans Karakter. Det havde været hans Ulykke hele hans Liv igjennem og hindret hele hans Færd som Stiftets Biskop. Aandsfattig stod han ligeoverfor det Røre, som var vakt af Tavsens og blev fortsat af en Række Mænd, som for største Delen vare udgaaede fra selve Viborg By. Jakob Skjønning og Jørgen Sadolin, Peder Jensen i Oddense og Peder Thomesen i Torum, Mester Jens Hansen og Vikar Jens Nielsen, Mads Skytte og Oluf Libbert, Søren Nielsen i Selde og Peder Thomesen i Gretterup, Tøger Jensen og Graabroderen Rasmus i «Bove», Brødrene Morten og Mads Hegelund udgjøre i Forening med en Del andre, man med større eller mindre Grund kan henføre til samme Parti, en ikke uanselig Række af lutherske Prædikanter, som tidligt vare optraadte og havde virket i den nye Læres Tjeneste og som alle i større eller mindre Grad havde været udsatte for Bispens Forfølgelse, men som vare blevne troligt understøttede af Kong Frederik og hans betroede Mænd, og maaske ikke mindst af Borgerne i Viborg, hvor Familierne Hegelund, Stub og Libbert stadigt indtog en anselig Stilling. — Lige overfor disse Mænd

¹⁾ Cragil Annales p. 192. Den anførte Titel fører Jakob Skjønning i en d. 2 Febr. 1538 udstedt Landstingsvidisse i Stiftsarkivet.

kan man ikke tænke sig en ynkeligere Skikkelse end denne verdslige Prælat, der var et talende Bevis paa, hvor dybt den gamle Kirke var falden, og som neppe 45 Aar gammel efterlader sit Stift i en Opløsningstilstand, hvortil Tidernes Uro og Storme vel havde bidraget meget, men hvori hans egen Færd langt fra var uden Skyld. Han efterlod et besværligt Arbejde til sine første evangeliske Eftermænd, Jakob Skjønning og dennes dygtige og nidkjære Efterfølger, Borgersønnen fra Skive Kjeld Jensen Jul.

9.

At det bekendte Reformationsskrift »Samtale mellem Peder Smed og Adser Bonde« staar i Forbindelse med det Røre, som paa Reformationstiden kan spores i Sallingland, er blevet antydet i det foregaaende, men trænger maaske til en nærmere Undersøgelse. Det vil da blive nødvendigt nøjere at undersøge Indholdet af dette mærkelige Folkeskrift, som N. M. Petersen ikke uden Grund har kaldt »et af de artigste Skrifter fra Reformationstiden«, og som giver en livlig Skildring af Forholdene paa hin Tid. (Astrykt i Kirkeh. Samlinger 1ste Bind S. 328 fig.).

Scenen er henlagt til en Kro i Skive, hos Lars Foged, »en Dannemand, som har godt Rygte i Sallingland«, hvor Præsten Hr. Jens og en Sortebroder efter endt Guds-tjeneste sidde og »lege Vartavl«, en Begyndelse, der passer til Povl Helgesens (Pauli Eliæ) Skildring af, hvorledes det hellige Evangelium i hine bevægede Dage »trakteredes i aabenbare Kroer, iblandt Drinkere og Doblere, Dandsere og Springere, Pibere og Legere« o. s. v. Medens de sidde her, træder først Hovedpersonen Peder Smed ind, som kom fra Holstebro, hvor der paa den Tid hvert Aar holdtes et stort Midfastemarked (Dansk Atlas 5, 804), derpaa Bonden Adser, der for en eller anden Forseelses Skyld skal gjøre en Pilegrimsrejse til Vor Frue i Karup, og som lejlighedsvis klager over, at han siden Fastelavn ikke har spist saa meget som en »Silderavn« (Silderogn). Tiden

henlægges altsaa til Fastetiden, hvilket gjør det sandsynligt, som alt Dr. Helveg har gjort opmærksom paa, at dette rimede Stridsskrift i Samtaleform egentlig er et Fastelavnsspil, som er blevet opført. Bonden spørger om Vej »over den lange Bro« (over Skive Aa), at han kan »komme over med tørre Sko«. Da Peder Smed synes at kjende ham, fortæller han, at han er fra Tæbring By paa Mors, at han er kommen over »Sallingsund« o. s. v.

Af denne Begyndelse, i Forening med andre Smaatræk, fremgaar alt, at Forfatteren er en Mand, der kjender godt til Egnen. Idet Peder Smed derpaa gaar over til at advare mod Pilegrimsrejser, medens Præsten og Munken klage ynkeligt over de daarlige Tider, da man foragter alle Helgene saa vel som Præster og Munke, nævnes derpaa en Del jydskke Valfartssteder, som besøgte meget paa den Tid: Vor Frue i Karup, St. Jost i Nibe, St. Lambrekt i Ribe, Essenbæk Kilde, St. Søren i Ry, Mariager. Af disse Steder kjender man ikke ret meget til St. Jost i Nibe; at Kirken i Nibe imidlertid har været indviet til denne Helgen, fremgaar af samtidige Dokumenter, og man véd, at denne Helgens Kapeller ogsaa andre Steder ere blevne stærkt søgte, saaledes i Jordløse i Fyen, hvor en til Kapellet hørende Kalk endnu fandtes 1623, skjænket til St. Jost i Aaret 1515¹⁾. At St. Lambert i Ribe var Gjenstand for stærk Tilbedelse, omtales baade af Morten Børup og Palladius, og at der endnu lang Tid efter Reformationen har været en meget søgt hellig Kilde ved Mariager, omtales endnu i Dansk Atlas (4, 562); noget lignende har formodentlig fundet Sted ved Essenbæk Kloster.

En langt større Rolle har imidlertid Vor Frue i Karup (Lysgaard Herred, Aarhus Stift, c. 3 Mil S. V. for Viborg) spillet i ældre Tid. At paavise dette i det enkelte, henhører imidlertid ikke til dette Æmne; her er det nok at gjøre op-

¹⁾ Suhm Saml. 1, 1, 80. Om det til St. Josts Kapel i Nibe hørende Gods smlg. ovenfor S. 732.

mærksom paa, at dette besøgte Valfartssted, hvor der i den katholske Tid tillige har været et Hospital, først synes at være kommet i Ry i Slutningen af 15de og Begyndelsen af 16de Aarhundrede, og at et af de vigtigste Kildedsteder herom netop er det her omtalte satiriske Skrift, hvor der fortælles følgende »artige« Historie: »Da Karups Rejse blev mindre gjort«, og da Ofret til Hr. Movrits »blev mindre stort«, fandt han i Samraad med andre Præster paa Udvej, som den tilstædeværende Hr. Jens nok véd noget om: han borede et Hul i Mariebilledets Hoved, fyldte det med Vand, som sivede ud gennem Øjenhullerne, og fik saaledes vor Frue i Karup til at græde. Men Bedrageriet blev desværre opdaget; thi Rinds Herreds Foged, »en Mand fuldgod«, steg i Landsdommerens Nærværelse (Mogens Munk eller Jens Hvas?) op paa en Stige og saa, hvorledes det hele gik til. — Selve Mariebilledet fra Karup Kirke er desværre ikke til, idet Billedet, som beskrives meget nøjagtigt i Dansk Atlas (4, 496), af en senere Ejer af den nærliggende Herregaard Avnsbjerg skal være skjænket til en katolsk Greve, der var hans Gjæst; Faktum kan saaledes ikke længere konstateres; men flere Helgenbilleder, der skrive sig fra Karup Kirke og nu opbevares i Viborg Oldsagsamling, have alle et nogle Tommer dybt Hul oven i Hovedet, hvad enten nu herunder skjule sig lignende Bedragerier, eller disse Huller skrive sig fra Drejeren, som har lavet Hovederne ¹⁾.

¹⁾ Hr. Movrits i Karup omtales ellers ikke; efter Sammenhængen maa han vel have været Præst og Forstander for Hospitalet i Karup, en anset Stilling, da der var lagt en Del Gods til Vor Frue i Karup, som Præsten styrede. Af tidligere Forstandere i Karup kjendes Hr. Anders Nielsen 1484—87, som selv skjænkede en Del Gods til Kirken, og Jens Ouszen 1489. Det var i deres Tid, at der med Understøttelse af Aarhus Biskop og Kapitel i Forening med flere Adelsmænd foretoges store Byggeforetagender ved Kirken. 1537 var Hr. Søren Forstander (ovenfor S. 490). Det nøje Forhold til Bispestolen i Aarhus henleder Tanken paa Hr. Movrits Mortensen, Bispens Official, der omtales i Povl Helgesens Brev til Randers 1531; var 1536 tillige med Kantor Jørgen Samsing paa Silkeborg,

Paa en lignende Maade omtales St. Søren i Ry. »Der hænger Klover, Jern og Krykker, Jernbolte, Fjedre og andre Stykker, Haandknuere og Halsjern med«, en Skilddring, der minder om Peder Palladius's Ytring om Søren »Pilkelaas« i Ry; men »hvorfor det Jern heffere vil være der end andre Steder i dette Land«, forstaar Peder Smed ikke, ligesom han i det hele er mindre vel underrettet om Ry end om Karup, hvor han selv har været »for at sælge Øxer«, men rigtignok ikke fandt Kjøbmænd, men kun Gøgl og Svir.

Det er saaledes kun de jydskes Valfartssteder, som Forfatteren tager Hensyn til. Hverken St. Søren i Holmstrup eller »det foraledidede Sted« Bistrup ved Roskilde eller Kippinge paa Falster med deres Blodmirakler, som de reformatoriske Skribenter ellers have saa travlt med, omtales med et eneste Ord, uagtet de naturligvis lige saa godt kunde bruges til Udfald mod Datidens falske Jer-tegn og Bedragerier. Han tager kun Hensyn til, hvad han har i sin Nærhed og hvad der bedst kunde gjøre Indtryk paa den Læser- eller Tilhørerkreds, som han nærmest havde for Øje; ikke en Gang til St. Anna i Aabenraa, hvor der var et lignende Valfartssted, kommer han ned. Det samme er Tilfældet, naar han taler om Gejstlighedens store Ejendomme baade i By og i Land, som i det bekendte Vers:

•Hvor man kommer i Randers eller Ribe,
i Viborg, Aars, Aalborg eller Nibe,
og spør, hvis er den store Gaard
eller det skønne Hus, her staar,
da faar man saadant Svar igjen,
det hører til det store Kalent,
til S. Peders Gilde eller S. Knuds,
S. Sørenes Alter eller S. Gjertruds•.

N. Dsk. Mag. 2, 150; blev 1538 Forstander for Vor Kloster, N. kirkeh. Saml. 2, 755; døde inden Mandag efter Bartholomæidag 1544, da »Kapitlet udi Aarhus fik Brev at maatte nyde Lime Præbende (Sønderhald Herred, Aarhus Stift?), som Hr. Morits Mortensen fradøde, til en Læsemester«; Reg. o. alle L. 1480—1545 fol. 106.

Ogsaa her viser Forfatteren sig godt kjendt; thi om end maaske Nibe er kommet ind for Rimets Skyld, vil man ellers kunne paavise saadanne Gilder i de nævnte Stæder¹). Paa Landet nævnes Øm Kloster, Mariager, Vestervig, Børglum, Dueholm paa Mors, altsaa atter kun, hvad der ligger i det nordlige eller mellemste Jylland. Ligesaa, naar Forfatteren vil skildre Tiggermunkenes ublu Færd paa den Tid; alle de laante Træk ere da tagne fra Jylland; men det Billede, han giver os heraf, er et af de mest levende fra Reformationstiden. Man ser dem komme fra alle Kanter om den stakkels Adser Bonde og tage hans Oste fra ham. »Den ene Ost hente de bort, før min Hustru faar en anden gjort«, klager han. Der komme Graamunkene fra Randers, som endog »for nogle Aar siden« havde tigget sig saa mange Faar og Lam til, at de kastede 200 raadne Faarekroppe i Randers Fjord, da de ikke kunde fortære dem, — det har Peder Smed selv hørt af et Øjenvidne; saa Sortebrødrene fra Aarhus og Korsbrødrene fra Horsens, men værst huserede dog Antoniibrødrene fra Morkjær i Angel. Ogsaa her nævnes et Par ved Navn, Lavrens Pedersen og Hr. Anders, paa en saadan Maade, at det aabenbart ikke ere opdigtede Navne, men virkelige, da velkjendte Personer, der sigtes til. I den Anledning kommer der atter en »artig Historie«, som Peder Smed udgiver sig for selv at have set, og for hvis Sandhed han vil indestaa: Hr. Lavrens Pedersen, der var bosat i Aalborg, hvor Kloostret formodentlig har haft en Gaard, hvor dets Udsendinge have haft Tilhold, naar de gik »i Termen«²), købte af Bøden Hjertet af et Menneske,

¹) Om Gilderne i disse Stæder henvises til Dansk Atlas, Traps Beskrivelse o. s. v., f. Ex. St. Gjertrud i Ribe, Aarhus (Hüb. Aktstykker 1, 98); St. Peder i Ribe; St. Søren's Alter i Ry; Skipperlaget i Ribe indviet til St. Søren, Testrup Kirke i Rinds Herred ligeledes, osv.

²) Et saadant Tilfælde i Slagelse, hvor Sortebrødrene i Roskilde havde en Gaard, hvor den Broder, der gik i »Termen« i Slagelse, skulde have Tilhold, omtales i Dsk. Mag. 2, 158.

som havde forgjort sig og derfor blev rettet; men Bøden, der anede Svig fra Præstens Side, gav ham et Svinehjerter isteden. Uden Mistanke tog han derimod, rejste til Morkjær og grov det ned i en Skov. Strax skete det Vidunder, at alle Skovens Svin og Fæ løb hen til Træet, hvorunder Hjertet laa; rigtignok løbe de ikke længere »saa fast«; men Hr. Lavrens sender dog mange hundrede Stykker til Morkjær, saa at der er »stor Flæskelykke«. Som bekjendt havde Antoniibrødrene mange Mirakelkure for, og den hellige Antonius's Svin spiller en stor Rolle. »De Antoniter ere ikke overens, hvad enten det Ben er af Antonio eller et Svineben, med hvilket de den ganske Verden be- svige«, hedder det derfor i en anden samtidig Satire¹). Dette Svin kommer Forfatteren ogsaa stadig tilbage til. Adser Bonde har selv givet Hr. Lavrens baade Flæsk og Grise, ligesom Ost til Hr. Anders af Morkjær, og om St. Antonius selv hedder det, at »han skal vel røgte Svin«. De to Munke kjender man ellers ikke noget til, med mindre det skulde være den Hr. Anders Andersen og den Hr. Lavrits Pedersen, der faa Aar efter forekomme som Præster og Konventsbrødre i Præstø, der som bekjendt var en Af- lægger fra Morkjær²). I Aalborg har den ivrige Lavrens Pedersen i al Fald neppe faaet Lov at blive saa længe i Ro; thi der var Reformationen alt i fuld Gang 1526, og i Foraaret 1530 blev baade Graabrødrene og Helligaandsbrødrene forjagne derfra.

Hvor Forfatteren saaledes fortæller enkelte Historier, holder han sig stadig til Jylland, og det sker jævnlig paa en saadan Maade, at han beraaber sig paa Selvsyn eller paa Øjenvidners Udsagn. Dette er en meget vigtig Om- stændighed; thi den Maade, hvorpaa disse Fortællinger fremkomme, ikke som løst indskudte Episoder, men som det egentlige Indhold af Stykket om Valfartsstederne og

¹) Vigliès, Dansk Mag. 2, 156.

²) Knudsen, Joachim Rønnev, S. 125 Anm.; N. kirkeh. Saml 2, 756.

Munkenes Bedragerier, tyder bestemt paa, at Skriftet er originalt dansk og ikke nogen egentlig Bearbejdelse af et eller andet tysk Folkeskrift; det er ikke en løs Lokaliseringen, hvor man i de fleste Tilfælde lige saa godt kunde sætte andre Navne isteden, hvilket er Tilfældet med den samtidige Satire om den syge Messe, hvor det danske Tilsnit er meget løst, og hvor de danske Sted- og Personnavne ere satte ind, uden at derved Originalens Vendinger og Tone forandres. Om end et eller andet tysk Folkeskrift af lignende Art kan have tjent Forfatteren til Forbillede — noget, som er vanskeligt at afgjøre, da Indholdet i de forskjellige Nationers Folkeskrifter i denne Retning ere temlig ensartede; hidtil har man dog ikke kunnet paavise noget bestemt Forbillede for Skriftet i dets Helhed — saa er Indholdet dog behandlet paa en saadan Maade, at der er fremkommet noget helt Originalt, der giver et Billede, ikke af almindelige evropæiske Tilstande, med af Forholdene i Danmark, og da navnlig i Jylland, paa hin Tid.

Og dog er der Spor af, at Forfatteren har været vel kjendt med tyske (svejtserske) Folkeskrifter af lignende Art. Dette er saaledes Tilfældet med den lange indskudte Episode (S. 336 ff.) om de bernske Sortebrøders Bedragerier med Skrædderen Hans Jetzer, om hvilken Peder Smed selv ligefrem fortæller, at han har læst en «fuld stor Bog», som er gjort derom. Med Sagen forholder det sig paa følgende Maade:

Begivenheden foregik i Bern i Aarene 1507-9. Den langvarige Strid mellem Sortebrødrene og Graabrødrene om Jfr. Mariæ usmittede Undfangelse, som Sortebrødrene benægtede, medførte, at Sortebrødrene af Strasborger Provinzen paa et Provincialkapitel i Wimpfen ved Neckar Aar 1506 besluttede sig til ved foregivne Undere at drage den offentlige Mening over paa deres Side. Man valgte da Bern som et mere fjernt liggende Sted til at sætte det storartede Bedrag i Scene. Man fik fat i en stakkels aandssvag Skræddersvend, Hans Jetzer, som ønskede at blive optagen

i Klostret i Bern, og hvis Enfoldighed man haabede at kunne benytte sig af. For ham anstilledes derpaa af Bernerklostrets Prior og tre andre, hvoriblandt den i den danske Satire nævnte Dr. Steffan var en af de ivrigste, en Mængde Visioner, idet snart Jfr. Maria selv, snart andre høje Personer viste sig ved Nattetide for Skræddersvenden og deklamerede mod Dogmet om den usmittede Undfangelse. I Begyndelsen gik alt godt; i sin Enfoldighed antog Hans Jetzer de forklædte Munke for guddommelige Aabenbaringer; Sagen kom ud blandt Folk og vakte Opsigt; men tilsidt gik det dog selv Hans Jetzer for vidt; han mærkede Uraad; man søgte da ved Pinsler at aftvinge ham Tavsheds Løfte og senere at forgive ham; men da Mordforsøget mislykkedes, flygtede Hans Jetzer fra Klostret, hvorpaa Raadet i Bern tog sig af Sagen. Dette storartede Bedrag, som ikke skyldtes et Par enkelte Munke, men hele Sortebrødreordenen, vakte naturligvis den allerstørste Opsigt. Vel bleve de fire Dominikanere efter langvarige Processer brændte som Kjættere; men Sagen blev snart behandlet i Flyveskrifter. Nikolaus Manuel, en for sin Tid udmærket Kunstner og Folkeskribent, udgav kort efter en paa Prosa i Svejtserdialekt forfattet Beskrivelse af Begivenheden, ledsaget af Tegninger, under Titlen: »Die war histori von den vier ketzeren prediger ordens der observants zu Bern im Eydgenossen verbrannt (o. s. v.)«¹⁾. Man har ligeledes tillagt Manuel et samtidig udkommet Rimværk med samme Titel, som blev gjengivet paa tydsk, men vistnok med Urette, da Rimværket skal være udførligere og afvige i Enkeltheder fra Manuels prosaiske Fortælling, hvorimod det mere skal ligne en paa Latin udkommen Beretning, som tilskrives den samtidige svejtserske Læge og Historiker Anselm, som ogsaa har behandlet Sagen meget vidtløftig i

1) Aftrykt hos Grüneisen i Nic. Manuels Leben und Werke, Stutg. 1837, S. 301 ff.

sin Berner Krønike ¹⁾). Peder Smeds Fortælling afviger ligeledes i Enkeltheder fra Manuels prosaiske Beretning, saa den formodentlig er et Udtog af Rimværket.

Den Gang Manuel skrev sin Jetzerhistorie, var han endnu Katholik og ledsagede Fortællingen med et Digt til Ære for den usmittede Jfr. Marie; i Aarene mellem 1514 og 22 malede han Dødedandsen paa Dominikanerklostrets Kirkemur i Bern; men snart kom han til at virke baade som Statsmand og som Folkeskribent i reformatorisk Retning; i første Henseende havde han vigtig Del i Reformationens Indførelse i Bern 1528; som Folkeskribent kan hans Virksomhed spores helt op i Norden, dels gennem Jetzerhistorien, dels gennem »den syge Messe«, som han skrev i Aaret 1528, dels endelig gennem Texten til »Dødedandsen«, hvoraf man som bekjendt ogsaa har en dansk Bearbejdelse; den stærkt reformatoriske Tone, som dette Folkeskrift har faaet, tilskrives almindelig Nikolaus Manuel.

Ogsaa et andet Sted i Satiren tyder bestemt paa udenlandske Kilder:

De gaar barføde der af St. Frants,
af de hellige hobe observants.
Leo Pave, han var dem huld,
han fik 80 tusind Dukater af Guld,
at han vilde værdiges deres Bøn at høre
og en Graamunk til Kardinal gjøre.
Det samme Guld og store Skjænk
blev udgivet paa en Vesselbænk
udi Ulf Hofmands Hus i Rom,
saa blev Munken en Kardinal from. (S. 366).

Men, fortsætter han, vi behøve ikke at fare til Køln eller Maints, Broder Vincents i Kallundborg var Graamunk, men fór til Rom og kom tilbage som Biskop. »Var det retteligen udspurgt, var det ikke uden Penge gjort«. Herved kan kun sigtes til Nederländeren Vincents Kampe, en Graamunk, som var bleven viet til »Biskop af Grønland«.

¹⁾ Valerius Anselms Berner-Chronik. Berner Udgaven af 1829, Bind 3 og 4.

en Titel, som han ogsaa senere stadig førte. Naar det er sket, vides ikke bestemt; men det staar aabenbart i Forbindelse med Kristiern den andens Planer om at fornye Forbindelsen med Grønland, i hvilken Anledning han i Aaret 1514 gennem sin Prokurator i Rom, Graamunken Kardinal Markus Vigerius, udvirkede Aflad hos Leo 10 for dem, der skulde sejle derop. Senere fungerede Vincents Kampe som Biskop i Fyen under Jens Andersens Fangenskab og senere Fraværelse i Sverig; tilsidst blev han Viebiskop for Joachim Rønnev; den 24 April 1530 udstedte han en Forskrivning i den Anledning, hvori han endnu kalder sig »med Guds Naade Biskop til Grønland«¹⁾.

Fortællingen om Pave Leo og Kardinalen har været meget udbredt paa Reformationstiden, og man finder den paa forskellige Steder under lidt forskellig Form. I en tydsk Vise («von der falschen Munchs kuttен») hedder det saaledes:

O Kutt, du sagst von Armüt,
was soll dir der Cardinalshüt,
wol achtzig tausent gülden bar
gab die grau kut darumb für war«.

hvilket i den danske Oversættelse af Visen (trykt 1547) er blevet til:

O Kappe, hvad skulde den Cardinale Dom,
som Du af Paven kjøbte i Rom
for xviii (sic) tusind Gylden røde²⁾.

I Luthers »Tischreden« (Walchs Udg. 22, 1317) lyder Sagnet paa en lidt anden Maade: »Pabst Leo ward von den Barfüssenmönchen bestochen mit 80,000 Ducaten, dass er sie nicht wollte reformiren. Da er nun

1) Hvitfeld p. 1318; Grønlands hist. Mindesmærker 3, 193 ff.; Allen de tre n. Riger 2, 284. — At han har været Munk i Kallundborg, siges kun her. Her havde Dronning Dorothea sit Enkesæde; ligesom Kong Hanses Dronning Kristine, Broder Vincents senere Beskytterinde, virkede hun ivrig for »Observansens« Gennemførelse i Graabrødreordenen.

2) Bruun, Viser fra Reformationstiden, S. 87 og 53.

das Geld auf dem Tisch sah, sprach er: Wer kan so viel Gewapneten widerstehen«. Peder Smeds Form af Sagnet stemmer for saa vidt overens med Luthers Fortælling, som begge angive Summen ens og begge sætte Sagen i Forbindelse med Observansens Gjennemførelse. Saa meget er altsaa i hvert Fald vist, at Fortællingen har været i Folkemunde i Vittenberg paa Luthers Tid, hvad enten nu Peder Smed har sin Beretning herfra eller andetsteds fra¹⁾.

I det hele fremtræder Forfatteren saaledes som en Mand, der er godt inde i Datidens Spørgsmaal. Ogsaa Førerne for de danske Katholiker faa lejlighedsvis en Snert, saaledes Lektor Povl (Paulus Eliæ) og Sortebrødrenes Provincial Dr. Hans Nielsen, der 1527 havde udvirket et kongeligt Beskjærmelsesbrev for sin Orden, og som ved Aaret 1530 udgav et Skrift mod Reformationen, ligesom han ogsaa tillige med Lektor Povl og Kantor Jørgen Samsing i Aarhus nævnes blandt de ivrigste Katholiker ved Herredagen i Kjøbenhavn 1530. Ligeledes omtales den ivrige skaanske Graabroder Søren Jacobsen — en anden Mand af dette Navn kjendes i al Fald ikke — der var optraadt med stor Heflighed mod den lutherske Prædikant i Halmstad ved Fastetid 1531 og som senere tilsatte Livet ved Graabødrenes Udjagelse af Ystad, Marts 1532²⁾. Den Smederolle,

¹⁾ Hvilken Kardinal, der sigtes til, tør jeg ikke afgjøre; at en Graabroder blev Kardinal, var intet Særsyn. Graabroderen Markus Vigerius, Kong Hanses og Kristiern 2dens Protektor i Rom, der tillige var Domprovst i Ribe, var bleven Kardinal 1505 under Julius 2; i Leo 10's Tid nævnes en Christophorus Numalius, en italiensk Graabroder, der blev Kardinal 1 Juli 1516 (Oldvini Vitæ Pont. et Card. Rom 1677, Tom. 3, 394; 254); men hans Udnævnelse standsede ikke Reformens Gjennemførelse, der tvertimod blev paabudt ved et Pavebrev af 15 Maj 1519 og gennemført, og Numalius blev Ordenens Generalminister. Leo 10 var i det hele gunstig stemt for Reformen; Julius 2 derimod havde været en Modstander deraf og havde foreløbig faaet den standset paa et i Rom afholdt Generalkapitel. kort efter at Markus Vigerius var bleven Kardinal. (Helveg Kirkeh. f. Ref. 2, 439 f.; 539 f.; Allen de tre n. R. 2, 283).

²⁾ N. kirkeh. Saml. 4, 20 ff.; Kirk. Saml. 1, 355—57; 360 ff.

Forfatteren har paataget sig, kan han aabenbart ikke rigtig gennemføre. Han har læst i Luthers Skrifter, som føres omkring (S. 334); men at være »lutherisk« vil han ikke lade sidde paa sig. »Ingen er lutherisk i vor By, vi have et kristeligt Levned af ny«, svarer han til Beskyldningen herfor. Det er den gamle Historie, som tildels grundede sig paa de strænge Bestemmelser mod »Lutheranerne« i Frederik 1stes Haandfæstning Baade Konge og Præster omgik da Vanskeligheden ved at holde sig til de bekjendte Stikord om »at prædike Guds rene Ord og Evangelium« og »at føre et kristeligt Levned af ny«. Man drejede da Sagen om, saa at det blev Katholikerne, der bleve »Kjætterne« (S. 335). — Paa den ene Side er han den simple Haandværksmand, der »aldrig lærte Skriften vel«, og som altid har ernæret sig ved sit Arbejde (S. 360); men i samme Øjeblik anfører han selv Skriften (S. 360 f.; 334; 377) og taler i varme, djærve Ord om Troens Betydning i Modsætning til Papisternes tomme Gjæringer eller om det store Bud: Du skal elske Gud af al din Magt og din Jævnkristen som dig selv; saa at man maa give Adser Bonde Ret, naar han udbryder (S. 372): Sandelig, en saadan Prædiken har jeg aldrig hørt af min Sognepræst! Saa godt som alle Tidens Spørgsmaal afhandles fyndigt og jævnt, og paa en Maade, som utvivlsomt maa have gjort stort Indtryk, hvis Skriftet er trykt under selve Reformationskampen, og det gjælder lige saa vel Indskjærpelsen af Reformationens Læresætninger som den skaanselsløse Blottelse af den lavere Gejstligheds og Munkenes tomme Ceremonitjeneste og Bedragerier. Kun ét Spørgsmaal savner man, Spørgsmaalet om Præsternes Ægteskab.

Skriftet maa kaldes særdeles velskrevet; Sproget er efter den Tids Sprogbrug sjældent rent, og Versene flyde i det hele let og naturligt. Det synes at tyde paa en Mand, der har haft et ikke ringe Herredømme over sin Pen. Tonen er maadeholdende i Sammenligning med de Skildringer, man ellers finder i den Tids satiriske Folke-

skrifter, og Forfatteren synker meget sjældent ned til det platte, medens der ikke saa sjældent findes virkelig Humor og Vid (f. Ex. i Skildringen af det hemmelige Skriftemaal, S. 353). Et sandru Præg er udbredt over det hele; naturligvis kan Satirens Form medføre nogen Overdrivelse. Man fristes saaledes let til at antage de Skildringer af Munkelivet og Præsternes Prædikener, som findes i de reformatoriske Stridsskrifter, for overdrevne; men man behøver kun at gaa til selve de katholske Forfattere for at se dem godkendte. Den katholske Kamphane Lektor Povl staar i sin Skildring af de falske Jertegn og Skalkestykker, »som Gjøglere have brugt, som ginge Bud for nogle Hospitaler«, ikke tilbage for Peder Smed. Bisperne og Prælaterne saa igjennem Fingre dermed, da »deres Hænder blive smurte med samme falske og stjaalne Penninge«. Endnu kraftigere udtrykker Lektor Povl sig et andet Sted: »Jeg dog vel ser, at som det er et fortvivlet Hovmod at nægte alle Jertegn, saa er det og et daarligt Gjækkeri at tro og samtykke alle de Gjæringer for Jertegn, som nu føres omkring i Bøger og Skrifter. Det er min Mening, at som mange falske Jertegn ere digtede af Tryglere og Stoddere og andre Øjenskalke paa Vild og udaf Gjerrighed, saa have og Kjættere en stor Hob indført udi Kirkens Bøger, og besynderlig de Tegn, som synes at være Fabel og Drøm mere end sandru Gjæringer, og ere fordi (o: derfor) gjorde af Djævels Kunst . . .«. Som Exempler paa saadanne Djævels Kunster, som forføre Almuen, anfører han derpaa »at komme Stok og Stene til at røre sig, støbte Løjer til at skryde, Hundebilleder til at gjø, o. s. v.«. Om han end her ved en snild Vending søger at skyde Skylden over paa »Kjætterne« selv, bliver der dog nok tilbage, og man finder ikke længere Historierne om Hospitalsmunkene fra Morkjær eller »det meget Jern« i Ry, o. s. v., for saa overdrevne. Men Peder Smed bliver ikke Lektor Povl Svar skyldig, hvad Beskyldningen mod »Kjætterne« angaar; thi det er ikke usandsynligt, at det netop er til dette Sted; han sigter,

naar han efter en Tale af Præsten Hr. Jens om Jertegn udbryder (S. 332):

•Jeg kan vel mærke af eder og høre,
at Helligen kunne Jertegn gjøre.
Ingen Prælat kunde det saa gjøre . . .
ikke Lektor Povl i Helsingør. 1)

Det samme gjælder om Skildringen af Præsternes og Munkenes Prædikener. Munkene, siger Peder Smed, prædike kun om, at Folk hellere skal gaa til Skrifte hos dem end hos Præsten, og i Skriftemaalet søge de kun at skrabe Penge til sig selv og Klostrene (S. 367), eller ogsaa prædike de om Skjærsild og Helvedes Pine for at lokke Folk til at stifte Sjølemesser eller købe Afadsbreve (S. 371). Naar min Præst kommer paa Prædikestolen, svarer Adser Bonde hertil, prædiker han paa samme Vis, eller at vi skulle give ham Tiende og Offer og hans Deje Ost og Kage, eller hvad der ellers kan smage hende godt. Men hvad indskjærpede da Kirken selv sine Præster at lægge Vind paa i deres Prædiken eller Skriftetaler? Endnu 6 Okthr. 1517, altsaa faa Uger før Luther traadte frem, paa en Tid, da der i hele Kirken raabtes paa Reformer, bekjendtgjorde den danske Kirkes ypperste Prælat, Universitetets Kansler, Sjællands Bisp Lage Urne, en Mand, der dog ellers i Indsigt og Lærdom skal have staaet højt over sine Kaldsfæller, for det forsamlede Landemøde i Roskilde nogle af den pavelige Legat Arcimboldus stadfæstede Synodalstatuter, hvori det vel indskjærpes alle Præster og Tiggermunke i deres Prædiken at give Folket nyttige Forskrifter til »Lasternes Udryddelse og Dydernes Berømmelse« — altsaa en tør Moraliseren; men navnlig skulle de indskjærpe Menighederne at besøge Moderkirken i Roskilde

1) Povl Eliesens danske Skrifter ved Secher 1, 161—62 (1528). — Svar til Kong Gustav, (udg. 1528) S. 294; 296. — Lignende Udfald mod Tiggerordnernes Forfald og deres »store Paladser« findes i »Svar til Malmøbogen« (1530) S. 467 ff., og kunne sammenlignes med Peder Smeds Skildring af deres store Klosterbygninger, S. 365—66.

paa de store Festdage for at faa Aflad og bringe Gaver til Kirkens kostbare Vedligeholdelse. Alle Skriftefædre skulle paamine deres Skriftebørn om at betale Tiende og Afgifter til Præst og Bisp. Det lyder da næsten som en Parodi, naar der tilføjes en Paamindelse til Skriftefædrene om at vise den skyldige Takt og Forsigtighed i Spørgsmaal om visse Synder (de *communibus peccatis*). Man kommer kun til at tænke paa Peder Smeds Forklaring (S. 352), ifølge hvilken Skriftefædrene just ikke have været meget varsomme over for deres Tilhørerinder («Kvindfolkets Gjerning faar han at høre; saa glemmer han ikke, hvad han skal gjøre»). I Statutterne har man den tørre Virkelighed, i Satiren træder Lunet til; men i Virkeligheden stemme de overens¹).

Samles de spredte Træk, der gennem Skriftets Indhold ere hentede til Forfatterens Særkjende, fremtræder han som en Mand, der er vel kjendt med sin Tids Forhold og navnlig med Munkenes Bedragerier, nøje kjendt med sit Land, navnlig med Jylland, vel bevandret i Skriften og Kirkens Historie (smlgn. S. 365 Skildringen af de ældre Martyrer og hellige Mænd, S. 373 af Joh. Huss), kort sagt i Besiddelse af en Dannelse, man vel paa den Tid neppe tør forudsætte udenfor de Gejstliges Kreds, djærv og sandru i sin Skildring, hvortil han vel henter Træk fra samtidige tyske Skrifter, men dog gennemfører paa en saadan Maade, at det hele bærer umiskjendelige Præg af Originalitet, gennemtrængt af dyb Alvor midt under Lunet og Skjemten, og i ikke ringe Grad Herre over sit Sprog. Man maa derfor nærmest søge ham blandt de jyske Reformatorer og da navnlig blandt de Folk, der have virket i Salling, med hvis Lokalteter han viser sig godt kjendt. Medens han om Bipersonerne uden Betænkning fortæller, hvorfra de ere, at Lars Foged har godt Ry i Sallingland, at Adser Bonde er fra Tæbring paa Mors, vil Peder Smed,

¹) Lage Urnes Statuter i N. kirk. Saml. 3, 274; 275; 276.

der repræsenterer Forfatterens Meninger, ikke være sin Hjemstavn bekendt; men han kan dog ikke lade være at antyde, hvorfra han er. Da Munken begynder at ane Uraad og spørger: »Hvor haver I hjemme, hvad gjør I here, mig tykkes eder lutherisk at være«, svarer han: »Jeg bor i en By her nær; jeg er tørstig, thi kom jeg her. Ingen er lutherisk i vor By, vi have et kristeligt Levned af ny«. At han bor i Nærheden af Skive, antyder han saaledes. At flere af de Spørgsmaal, som efter det foregaaende netop fremkaldte Stridigheder i Salling, berøres i Satiren, beviser vel i og for sig ikke meget; saaledes hele den vaklende Stilling, som Forfatteren indtager til Tiendesagen, som han kun meget nødig vil indlade sig paa, og hvor han efter mange Udflugter endelig kommer til det Resultat, at Tienden vel nok paabydes i det gamle Testament, »men siden det ny Testamente kom, da taledes Kristus der intet om«; hvorpaa Bonden svarer: »Nu haver jeg hørt saa meget her, at jeg skal aldrig give Tiende mer« (S. 360—61)¹⁾. En god Ven af Adlen er Forfatteren ligeledes; han ser i Adlen en Forbundsfælle; det fremgaar dels af det kraftige Opraab til dem, »der have Magten«, som er aftrykt ovenfor S. 532, og af den Opmuntring, han ligefrem giver til at inddrage det Gods, der er lagt til Sjælemesser:

•Havde mine Forældre haft den Magt,
de Værtavls Løgere (∴ Alterpræsterne) Rente tillagt,
naar nogen af de samme døde,
da vilde jeg lade det vorde øde,
jeg vilde det ingen sætte til,
jeg Renten selv beholde vil,

¹⁾ Ogsaa de Malmøske Reformatorer ivrede som bekendt mod Tiende; i Peder Lavrensens »Malmøbog« Fol. 41—42 føres netop det samme Bevis: Tiende var det gamle Testaments Bud; i det nye Testament have vi intet derom; den nuværende Tiende er en af Staten paa-lagt Skat, og maa derfor ydes, indtil den verdslige Magt afskaffer den igjen; de evangeliske Præster skulle have »Føde og Klæder« af Almuen; men det er ligegyldigt, om det gives dem i Korn eller paa andre Maader.

og af følgende Opfordring til Adelen om at fordrive Tiggermunkene (S. 366):

Og I *Ædelinge*, værér ikke sene,
 Kjøbstadsmænd, Bønder jeg ogsaa mener,
 driver dem bort og lægger dem øde.
 Lader dem ikke længere gjøre eder Møde,
 lader andet Folk bo i den Sted.

Men et Sted i Satiren sigtes saa tydeligt til en bestemt Begivenhed, at man fristes til at sætte det i Forbindelse med de tidligere omtalte Stridigheder i Salling. Efter at Peder Smed ivrigt har fraraadet Bonden at lade sin Søn blive (katholsk) Præst, som han havde i Sinde, udbryder nemlig Præsten Hr. Jens (S. 348):

Du vil formindske vor Rente og saa,
 Du skal der al vis paa være,
 at jeg skal dig for Bispen kære.

Men Peder Smed svarer, at han er lige glad, hvad Kæremaal han kommer med.

Jeg ser, I ere en mægtig Knøs,
 Saa kærer fast hen den hvide Her Jøss,

hvorpaa Hr. Jens svarer:

Skulde jeg Sandingen sige, som jeg véd,
 det havde over tolv Aar vel sket.

Naar man nu erindrér, at der i hele Sallingland efter Præstefortegnelser og Breve ikke kan paavises andre Præster ved Navn Hr. Jens uden Hr. Jens i Aasted og Selde 1531, som havde en reformert Eftermand, der i 1532 kom i Strid med Bispen, og Hr. Jens Mikkelsen i Hem, der kom i Strid med Præsten (eller Kapellanen) i Skive angaaende Tiende, at samme Præst i Skive havde i Aaret 1529 haft Strid med Bispen selv, og at i begge Tilfælde Sagen fra Bispens Domstol var indstævnet for Kongen, saa kan neppe nogen Tilhører eller Læser fra selve Egnen paa hin Tid have undladt at tænke paa disse Begivenheder, hvis Skriftet overhovedet er blevet bekjendt i selve disse Aar. Peder Smeds Ord om "den hvide Hr. Jøss" (∴ Jens) lyde ligeledes højst mærkelig; der lader til

her at være en forblømt Antydning af, hvem Forfatteren var. Men herved kommer man i Vanskelighed med de »tolv Aar«. Det bliver da nødvendigt om muligt at bestemme Affattelsestiden uanset dette.

At Skriftet er forfattet paa selve Reformationstiden, fremgaar af hele Indholdet. De tidligere omtalte Opraab til Adel og Bønder bære noksom Vidnesbyrd herom. Man har nærmere bestemt Tiden til Tidsrummet mellem 1526, da Jørgen Samsing blev Kantor i Aarhus, og 1532, da Ystadmunken Søren Jakobsen blev dræbt, siden denne sidste omtales i Skriftet som endnu levende¹⁾. Dette maa være rigtigt, forudsat, at det er denne Søren Jakobsen, som der sigtes til. Hele Formen i Skriftet hindrer ikke, at det sættes temlig langt tilbage i Tiden; thi naar man undtager, at der omtales, at »lutheriske Skrifter« føres omkring, og at der henvises til Biblen saaledes, at den maa antages at være oversat, omtales den egentlige Reformationskamp ikke bestemt. Men alle Træk synes netop naturligt at slutte sig til Aarene 1529 eller 30. Senere gaar det ikke an at sætte Tiden; det forbyder Stormen mod Tiggermunkene, der var begyndt i Slutningen af 1529, da Kongen var i Kolding og Graabrødrene der bleve udjagne. Graabrødrene i Randers, som i Skriftet omtales i fuld Virksomhed, bleve fordrevne imellem 17 og 27 Februar 1530; Sortebrødrene i Aarhus, som ligeledes omtales i Skriftet i fuld Virksomhed, vare vel endnu ikke fordrevne i Slutningen af 1529, da Klostret blev givet til Bispen Ove Bilde paa Aarhus Kirkes Vegne, men lade til at have været i Færd med at forlade Klostret. Bevægelsen gik saa rask for sig, at mod Slutningen af Aaret 1532 var af alle jyske Graabrødreklostre kun Ribe tilbage²⁾. Om Sortebrødreklo-

¹⁾ Bruun: Viser fra Ref. S. 71—72.

²⁾ Knudsen i Kirkeh. Saml. 1, 407; de jyske Graamunkes Udjagelse falder til følgende Tider: Kolding omtrent 8 Septbr. 1529; Viborg Nytaarstid 1530; Randers mellem 17 og 27 Febr. 1530; Aalborg mellem Paaske og Juli 1530; Horsens 21 Decbr. 1532. — Om Sorte-

strene haves ikke saa paalidelige Efterretninger, men i Reglen synes de at have delt Skjæbne med Graabrødrene. Under disse Forhold vilde Peder Smeds ovenfor aftrykte heftige Opfordring til Tiggermunkenes Udjagelse være helt meningsløs; ikke med et eneste Ord antydes, at man noget Sted alt har rejst sig mod dem. Opfordringen passer netop til en Tid, da Bevægelsen endnu ikke var rejst eller i al Fald i sin Begyndelse, saaledes som i Slutningen af 1529 eller Begyndelsen af 1530. Til samme Tid henviser Spørgsmaalet om Præsternes Ægteskab, som slet ikke berøres i Skriftet. Sagen havde som bekjendt alt været Gjenstand for Forhandling paa Herredagen i Odense 1527; men Gjenstand for litterær Behandling blev den først, da Kristen Skrok i Assens og Peder Lavrensen i Malmø udgav et Skrift herom, som er trykt i Septbr. 1529, og sidst i Aaret 1530 havde Bisperne udsendt et Brev til Menighederne om denne Sag, forfattet af en »Juristedoktor« i Aarhus og »kunstig fordansket af Lektor Povl Helgesen«¹⁾. Herved var Sagen paa en saadan Maade ført frem for Menighederne selv, at det maa anses for en Umulighed, at et Skrift, der i det hele behandlede de pavelige Vildfarelser og Munkenes og Præsternes Færd, ikke med et eneste Ord skulde omtale denne vigtige Sag, som dog i ikke ringe Grad angik Menighederne selv, men blot indskrænke sig til et Par tilfældige Ytringer om »Præstens Kjære« og om Dejernes Lyst til Ost og Lækkerier²⁾. Slutningen af 1530 maa da sættes som den alleryderste Tid, da Satiren kan

brødreklostret i Aarhus henvises til Tillæg 2, hvoraf fremgaar, at Daugaards Efterretning om, at Klostret alt var forladt 1529, er urigtig.

- 1) »Det Uægteløshedsbrev mod Præsters Giftermaal, som var prentet i Aars Anno domini 1530«, omtalt i Peder Lavrensens: »En ret kristen Undervisning om Præsteembede og om deres Giftermaal«, Malmø, Januar 1533. Rørdam, Malmøbogen. S. XXX—XXXI.
- 2) Ovenfor S. 44. — S. 357 (i Anledning af Faste): »Han (Præsten) haver baade Geder og Suder, saa æder han at Bugen struder. Saa gaar han til Seng med sin Kjære, det skal da vel fastet være«.

være skreven. Det var ogsaa ved Aaret 1529, at flere af Viborg Stifts Præster viste Tilbøjelighed til at gifte sig.

Det var ligeledes ved Aarene 1529 og 30, at Bisp Vincents og Dominikanerprovincialen Dr. Hans Nielsen paa ny havde heuledt Opmærksomheden paa sig, hin ved atter at fungere som Viebiskop for Rønnov, denne ved sit Skrift mod Reformatorerne i Malmø. Efter den Maade, hvorpaa Dr. Hans omtales her i Satiren i Forbindelse med »Lektor Povl i Helsingør«, maa man antage, at han navnlig har ytret sig stærkt til Forsvar for Jertegn og Helgentilbedelse, hvortil han ogsaa nok kunde finde Anledning i sit Skrift, der rimeligvis var rettet mod den af Peder Lavrensen i Januar 1530 udgivne »Malmøbog«¹⁾. Hans Skrift maa i hvert Fald ligge mellem denne Tid og Oktbr. 1530, da Peder Lavrenses Beretning om Herredagen 1530 udkom. At Udtrykket »i Helsingør« om Lektor Povl ogsaa bedst passer til Aarene 1529 eller 30, har jeg andetsteds søgt at paavise²⁾. Alle disse Mænd omtales ligeledes som de danske Hovedførere paa Herredagen i Kjøbenhavn Juli—August 1530, lige saa vel som Jørgen Samsing, der havde paadraget sig Had ved at rejse efter de tyske Doktorer, som skulde hjælpe Katholikerne paa Herredagen. Men derfor at sætte Skriftets Affattelsestid til efter Herredagen, er dog tvivlsomt, da alle disse Mænd vistnok i Forvejen vare bekjendte som ivrige Katholiker, selv om vi nu med vore tarvelige Efterretninger ikke altid kunne paavise deres Færd ved tidligere Lejlighed. Paa den anden Side fremkaldte Herredagens Forhandlinger som bekjendt stor Gjæring, som gav sig Luft i en Række Stridsskrifter; Viser bleve sungne om Stagefyr, Lektor Povl Vendekaabe o. s. v., og deres Navne indsattes i »Dialogen om den syge Messe«. Alle disse Viser udgik fra Malmø eller Kjøbenhavn; medens Peder Lavrensen i Malmø udgav én Beretning om Herre-

¹⁾ Rørdam: Malmøbogen S. XXIV.

²⁾ N. kirkeh. Saml. 5, 298.

dagen, udgav Jørgen Sadolin en lignende i Viborg. Det kunde derfor være rimeligt nok, om man ogsaa i Jylland, fra Reformationens andet store Brændpunkt, havde udgivet lignende Smædedigte. Protestanterne vare i det hele meget misfornøjede med Herredagens Udfald; man havde alt nu ventet sig »en god kristelig Reformats uden al Gjensigelse og Forfølgelse«. Saa man hen til Tydskland, vare Udsigterne efter Udfaldet af Rigsdagen i Augsburg endnu mørkere; Kejseren havde egenmægtig taget Religionssagen i sin Haand, og det syntes, som han nu vilde gribe til med Magt. Det er denne Frygt, som saa stærkt udtaler sig i Hans Tavsens Brev til Kong Frederik i Aaret 1531. Af Frygt for Præsternes Overmod i Anledning af »de nye Tidender fra Augsburg« henviser han Kongen og de verdslige Herrer til den store Fordel, som Reformationen kunde bringe dem¹⁾. Det er den samme Stræng, Peder Smed anslaar, naar han i kraftige Udtryk opfordrer Adlen til at staa haardt imod. Der er saaledes i dette kraftige Opraab ingen Hinder for at lægge Skriftets Affattelsestid til efter Herredagen. Men paa den anden Side savner man enhver direkte Hentydning til Herredagen, f. Ex. til de tyske Hjælpere, eller til »Mester Morsing« i Viborg eller de andre Forhold der, Stormen i Domkirken og sligt, som dog skulde synes at ligge nær. Derimod falder alt sligt af sig selv, naar man antager Skriftet affattet i Slutningen af 1529 eller Begyndelsen af 1530; thi da var der i Virkeligheden endnu ikke mange større Begivenheder at alludere til. Rimeligst bliver det da at sætte Skriftets Fremkomst omtrent samtidig med Oluf Libberts og hans Kapellans Stridigheder med Bispem og med Hr. Jens i Hem. Turde man anse Skriftet for et Fastelavnsstykke, der var opført, vilde Tiden nærmest være at sætte til Fastelavnstid 1530, muligt endog tidligere.

Men hvad bliver der da af de »12 Aar«? Enten maa herved sigtes til en meget tidlig Tilslutning af Forfatteren

¹⁾ Stemmer fra Reformationstiden S. XXXVI—VII.

til Lutherdommen, altsaa ved Aarene 1517 eller 18, da endnu ikke ret mange her til Lands havde hørt noget om Luther, eller ogsaa maa de to Linier, hvori disse Ord findes, anses for et senere Indskud af Forfatteren, da han efter rum Tids Forløb besluttede sig til at lade sit Arbejde udkomme i Trykken. Thi at Skriftet er blevet trykt og udgivet under selve Reformationskampen, er der intet Spor til; det omtales, saa vidt bekjendt, aldrig af nogen anden samtidig Forfatter; der omtales vel en Udgave i Hamborg 1559; men om det er den samme som det eneste hidtil kjendte, men desværre defekte Exemplar paa Kongens Bibliothek, er ikke en Gang afgjort¹⁾. Man vedblev desuden ogsaa efter Reformationens fuldstændige Sejr at trykke lignende Folkebøger; saaledes udkom Visen om Munkekappen første Gang paa Dansk 1547 tillige med Hans Tavsens Sang »om Løgn og Sandhed«.

Samles til Slutning Udbyttet af disse spredte Smaa-bemærkninger, bliver Resultatet:

Satiren om Peder Smed og Adser Bonde er et originalt dansk Skrift fra selve Reformationstiden. Affattelsestiden maa sættes omtrent ved Aaret 1530, uvist om før eller efter Herredagen, dog snarest før, men det er neppe udkommet før senere. Dets Fremkomst synes at staa i Forbindelse med reformatoriske Rørelser i Jylland, navnlig i Salling. Dets Forfatter maa rimeligst søges blandt en af de Reformatorer, som virkede i denne Egn.

At søge at bestemme Forfatteren nærmere, vilde kun føre til løse Gisninger. Efter de Oplysninger, man hidtil har om de Mænd, der have virket i denne Egn, maatte man nærmest tænke paa Peder Thomesen i Torum ifølge hans nøje Kjendskab til Munkene og hans senere Strid med dem, hans Forbindelse med Wittenberg, hans nøje Forhold til den klosterstormende Adel (Mogens Gøje), de Hip, der i Satiren gives til Børglums »rige Provst«, og

¹⁾ Bruun a. St. S. 70.

det Kjendskab, Forfatteren foruden til Salling netop ogsaa viser til Aalborg og til Vendelbo Stift (Mors, Dueholm¹), ligesom han ogsaa ifølge sin Stilling kom til at staa lige over for Katholikernes Førere i aaben Strid. Men muligt skjule sig ganske andre under Peder Smeds Navn.

¹) Bruun har alt gjort opmærksom paa, at der ved Fortællingen S. 368 om den rige Mand, der døde »her i sidst«, og som i sit Testament gav til Dueholm Kloster paa Mors, til Kapitlet i Aarhus og til forskellige Prælater og Præster, men intet til de Fattige, ikke en Gang til en syg Krøbling i samme By, rimeligvis sigtes til Provst Henrik Olufsen paa Mors, som 1502 gav Gaard og Gods paa Mors til Dueholm Kloster og til Helligaands Kapel i Nykjøbing. Sagen bekræftes yderligere ved Dueholms Klosters Breve (smlgn. Dr. O Nielsens Indledning S. X og de der anførte Breve); om Helligaandshuset og Provst Henriks Gave dertil var stærk Strid mellem Nykjøbing Borgere og Dueholm Kloster, indtil Frederik 1ste gav Helligaandshuset til Nykjøbing By i Aaret 1528 (dat. Gottorp i Jan.; relator Mogens Gjø; Nr. 192). Ved denne Lejlighed nedlagdes Messerne, hvorfor Provst Henriks Arvinger krævede Godset tilbage. Ved mindelig Overenskomst afgjordes Sagen saaledes, at Arvingerne fik en Gaard tilbage, det øvrige blev ved Klostret, mod at Prioeren M. Jakob Jensen underholdt 6 Syge deraf. Provst Henrik havde skjænket sin Gaard i Nykjøbing til Bolig for Kapellanen, det øvrige til Messer, Optagelse i Broderskabet og viet Jord (smlgn. Peder Smeds Ytring S. 369, hvor omtrent samme Ord bruges i samme Anledning). Endnu i Aaret 1561 fremhæves udtrykkelig i et Brev fra Præsten i Nykjøbing, Kr. Jensen, at efter anstillet Undersøgelse lød intet af Hospitalets Breve, som Prioeren havde efterladt sig, »paa de fattiges Ophold, men alt om Messer, som skulde holdes«, og navnlig gjaldt dette Provst Henriks Gavebrev (Nr. 197). Af samme Brev fremgaar, at Hr. Peder Thomesens Efterleverske havde Rettigheder til »Provst Svends Gaard« i Nykjøbing, vistnok som kongelig Forlening.

Tillæg¹).

1. Sebber Kloster.

a. 1528, 10 Januar. Mester Niels Ffriis, cantor i Viborg, fikk stadfestellsze paa eth breff, som her Jyrgenn Friis, biskop vti Viborg, hannom gaff, liudendis, at fforskreffne biskop vti Viborg haffuer undt och tillsagdt for^{no} Mester Niels Sybergh claafter met alth sziit eyende godtz och gaarde att haffue, nyde, bruge och beholde vdi eth frii forlening aff for^{no} biscop Jyrgenn och effther kommer biskoper vdi hans liiffstiidt vfforkrencket vdi alle maade. Dat. Gaattorp feria sexta post trium regum anno etc. mxxxvij. Rel. dominus Magnus Gøye.

Reg. over alle Lande 1523—33 fol. 50.

b. 1529, 14 Novbr. Dom i Sagen mellem Biskop Jørgen Fris og Kantor Niels Fris om Sebber Kloster.

Axel Gøje fik Stadfæstelse paa sligt et Brev, lydendes som her efter følger:

(Efter en Indledning, hvori Peder Lykke til Nørlund, Ridder, Anders Skel til Hegned, Jens Tygesen til Randrup, Malte Lavridsen til Albæk og Erik Krabbe, Væbnere, gjøre vitterligt, at de Aar 1529, Søndag efter Mortensdag, vare efter kgl. Befaling forsamlede i Ove Kirke og havde i Rette stævnet Biskop Jørgen Friis paa den ene og Mester Niels Fris, Kantor, paa den anden Side om Trætte om Sebber Kloster, efter at Sagen tidligere St. Simonis et Judæ Dag havde været for i Ejdrup Kirke, men var bleven udsat, fordi ikke alle Tilforordnede havde været tilstede, fortsættes:)

„Dog berettede for^{no} værdige Fader Her Jørgen Fris i Ejdrup Kirke, at han nogen Tid siden forlenet for^{no} M. Niels Fris Kantor med hans og Bispedømmets Kloster Sebber Kloster, og mente, at for^{no} Kloster ikke var saa redeligen medfaren, at hannom burde at nyde samme Forlening efter denne Dag. Dertil

¹) Det var oprindelig Bestemmelsen at tilføje et større Antal Aktstykker fra Viborgs Arkiver; men da Omfanget af disse Meddelelser er voxet mere end paatænkt, og jeg desuden haaber ved Lejlighed at kunne forelægge en større Samling af viborgske Aktstykker, medtages her kun nogle enkelte.

svarede for^{ne} M. Niels, at for^{ne} Biskop Jørgen havde givet for^{ne} M. Niels Brev paa samme Kloster, som var et Papirsbrev, og samme Brev havde han udi strænge Ridders, Her Kristiern Frises Nærværelse sønderrevet og forbrændt, og siden Biskop Jørgen Fris havde spurgt, at samme Brev sønderrevet og brændt var, da ledte („lede“) han hannom til om samme Kloster og ikke tilforn. Dernæst samme Dag udi Ejdrup Kirke og desligeste her udi Dag udi Ove Kirke frembar M. Niels for^{ne} Her Jørgen Frises Brev, skrevet paa Pergament og givet udi Sebber Kloster, lydendes, at hans Naade havde tilsagt hannom Sebber Kloster sin Livstid, og var der dog ingen Artikler, Undersked eller Vilkaar, som plejer og bør at være udi slig Forleningsbrev. — Derimod fremlagde for^{ne} Her Jørgen Fris tvende Tingsvidner, udgivne af Slet Herredsting, Aars Herredsting og Hornum Herredsting, at 6 Synsmænd havde været udi Sebber Kloster, gransket, forfaret og set, at samme Kloster storligen paa Bygningen forfalden var baade paa Kirken og de Hus, Fruerne udi ere, desligeste Skovene, der tilligge, storligen paa en stakket Tid forhugne ere, saa at ingen de Synsmænd turde vurdere den Skade, derpaa gjort var. Samledis udi Rette lagde for^{ne} Her Jørgen Friis det Brev, som menige Konvent hans Naade tilskrevet havde, der udinden for hans Naade bekjærendes deres store Brøst, de havde paa deres Provent, dennem aarligen burde at have og dennem af for^{ne} Mester Niels blev forholdt, deslige at de ikke kunde ligge tørt paa deres Sovehus for Regn, med flere Ord, samme deres Brev indeholder og udviser, og gav for^{ne} Her Jørgen Fris sig udi al Rette, om for^{ne} Mester Niels burde at nyde samme Forlening eller ej. — Dertil svarede for^{ne} Mester Niels, at han ej vilde give sig udi Rette, og sagde, at de Dommere ej alle tilstede vare, som i vor naadigste Herres Befalingsbrev benævnedes vare. — Da efter Tiltale, Gjensvar, Sagens Lejlighed, Breve og Bevisninger, som udi Rette lagdes for os, sagde vi saa for Rette, at efterdi for^{ne} M. Niels Fris sagde sig at have udi ¹⁾ sønderrevet og brændt samme Papirs Forleningsbrev, han af ovennævnte Her Jørgen Fris havde, og han nu frembar et Pergaments Brev, udi hvilket ikke var nogle Artikler, Undersked

¹⁾ Her maa være udfaldet: Hr. Kristiern Frises Nærværelse.

eller Vilkaar, samme Kloster, Sted, Jomfruer, Skovene og andet deres Ejendomme kan være med forvaret, bør samme Brev ikke at have nogen Magt Klosteret til Brist udi nogen Maade eller Biskop Jørgen imod. — Til Vidnesbyrd have vi hængt vore Indsegler neden for dette vort aabne Brev. D. u. s.

Cum clausulis consuetis et solitis. Dominus rex per se.

Regist. over alle Lande 1523—33 fol. 76—77. — Efter Pladsen i Registret at dømme maa Stadfæstelsesbrevet til Axel Gøje være givet paa Gottorp Januar 1530.

2.

1529 (1530?), December. Sortebrødreklosteret i Aarhus skjænkes til Ove Bilde paa Aarhus Bispedømmes og Kirkes Vegne, hvis Brødrene forlade Klosteret.

Biscop Offwe Biillde till Aarhwss fick breff szaa liudendis: Wii Frederich, mett guths naade (osv.), gøre aldhe witterligt, att om szaa heer ephther skeendis worder, att swortte brødre wdi Aarhwss forladendis worde theris claaather ther same stedtzs, tha haffue wii aff wor sunderlig gunst och naade vntt och giffuitt och mett thette wortt opne breff vnde och giffue hannom och hans ephtherkommer, biscooper till Aarhwss, thendt ene ephther thenndt anddenn till cuig tiidt szamme swortte brødre claaaster vdi Aarhwss met alldt sin rette tilligelsze och bygning, hwsze, kircke, haffue, abellgaardt och tegellgaardt vdi lengenn och bredenn, vppe och neder, wiitt och siitt, som thett nw begrebit er, ingtet vndertaget, at haffue nyde bruge och beholde frii och Quitt för en frie brugelig eyendom till Aarhwss kirckes sede till ewig tiidt. Cum clausulis consuētis et inhibitione solita. Dat. Gottrope lewerdagenn nest ephther Sancti Nicolai ep. dag anno mdxxx. Ad mandatum domini regis proprium.

Registre o. a. Lande 1523—33, fol. 74. Uagtet der i Brevet staar mdxxx, maa Aarstallet dog vistnok være en Fejlskrift for mdxxix, thi det vilde passe til dets Plads i Registret. Til dette Aar er det ogsaa henført i N. Dske Mag. I, 226—7, hvor der gives et forøvrigt højest urigtigt Uddrag af Brevet (*som Munkene nu havde forladt*), hvilket har medført en Del Uklarhed om dette Punkt hos Daugaard og andre. — Som det ses af Brevets Indhold, er det ikke ganske korrekt, naar det undertiden fremstilles, som om dette Kloster blev givet til Ove Bilde som en personlig Forlening; det blev givet til Aarhus Bispedømme og Kirke, hvorfor det senere blev inddraget under Kronen og indrettet

til et Hospital. — Det samme gjælder Jfr. Mariæ Kloster paa Brobjerg, som ligeledes blev givet til Bisp Ove Bilde og hans »Efterkommere«, altsaa til Bispedømmet, »da Convents brødrene for nogenn merckelige aarszages och leylighedtts skyldt haffue venligen och samdrechfæligen opladt thet til hannem.« (Kgl. Bekræftelsesbrev, dat. Haderslev Tirsdagen efter St. Martini Dag 1531, i Registre over alle Lande 2, fol. 97—98). — Forleningen af Vor Kloster i Aarhus Stift var derimod kun gjældende for Ove Bildes Person, som følgende Brev udviser:

Biscop Offue Biilde till Aarss fick kongelig Majestæts stadfestelse paa ett obett beszeglet pergaments breff, som Abbet Thomas Persszen och menige conuent wtij Ore kloster hannom giffuit haffuer, lydendes, att wtij hans liuffs tiid tha haffue the beffalett oc tiilltrodt hannom theris closter Ore closter oc alle thess gotz, eyendom och tiennere, som ther tiill ligger. Cum clausulis consuetis (osv.). Dat. Brundlwnd feria 5ta post Laurencii anno etc. mdxxxij. Dominus rex per se.

Geh. Ark. Diplomatarium under 15 August 1532. Originalen i Reg. over alle Lande.

3.

a. 1531, 15 November. Hans Poguisk fick saadant breff paa Griindeløff claaster:

Wij Frederich (osv.) gører alle witterligt, att oss elskelige Hanns Poguisk, wor mandt och tienner, haffuer berett fore oss, att oss elskelige werdige herre met gudt, her Jyrgenn Ffriis, biscop till Wiiborgi, wor throe mandt och raadt, haffuer vntt och forleent hannom ieth claaster vti Wiiburgi stiigt, szom kalldis Grindeløff claaster, huilckett samme claaster forschreffne oss elskelige Her Jyrgenn Ffriis siiger hører till biscopdommet vdi Wiiburgi, och wij och kronenn haffue ther ingthett mett; tha haffue wij aff sunderlig gunst och nade vntt och tilladt och mett thette woortt opne breff vnde och tillade, att thersom saa findis, att wij och kronenn ingen rett eller rettighed haffue till forschreffne claaster, tha maa for^{no} Her Jyrgen Ffriis forschreffne claaster vnde och forleene forschreffne Hanns Poguisk. Dat. Hadersleffue Odensdagenn nest ephther Sancti Martini dag anno etc. mdxxxj.

Reg. o. a. L. 1523—33 fol. 98—99.

b. 1532, 17 Marts. Kristen Jensen, Prior i Grinderslev Kloster, oplader Klostret til Jeppe Fris, Lensmand paa Skivehus.

Jegh Chresten Jenszen, prior i Grønderssliff closter, gior witterligt mett thette mitt opne breff, att ieg hauer nu mett min capittells szamtiche opladett och mett thette mitt opne breff nu oplader Grønderssliff closter mett all szin rette tilligelse och eydom, inthet vndthaget j nogen made, och alle then rettig-hedtt, ieg tiill szamme closter nu hauer och hauer haafd och migh her efter kandt j noghen made tiillkomme, for erlig och welbyrdig mandt Jeppe Fris, lensmandtt tiill Skiue. Han skall igien holle gutz tieneste weedtt macht och tieneren att forsuare och ford... for wrett. Tiill festre foruaring haaffuer ieg trøckitt miitt indszigell mett capittels nedhen po thette mitt opne breff, szom skriffuitt och giffuitt er vti Skiue szøndag judica aar mdxxxij^o.

To Segl, Priorens (Bomærke) og Spor af Kapitlets (kvindelig Figur, Jfr Marie med Barnet?). — Senere Paategning: Læst paa Nørre herretzting 22 Januari 1656. — Geh. Ark. topogr. Afdeling, Grinderslev Kloster Nr. 1.

4.

a. 1569, 23 Januar. Sognevidne om Vinkel Kirkeskov.

Wij ephtherskrefluene Cresten Possuellssen y Wistrup, Cresten Cresthenssen y Horsdall, Peder Crestiernssen y Nabo och Peder Crestiernssen y Rannrupp gior witterligt for alle med dette wortt obne breff, att wi neruerendis waar paa Winckel prestegaar guds aar mdlxix søndag nest for Sancti Pauli conversionis och saa och hørde, att hederlig mandd Her Jost Lauritzen, sogne prest tiill for^{no} Winckel, adspurde menig sogne folk, om dett war noghen aff dennem witterligt eller haafde hørt, att salig Her Mickell Kudall, deriss sogne prest tiillforne, gaff eller betalde nogen oldenngaffue for suinn, han tog tiill sinne lodde wdi kirkeskoffuenn. Tha fremginge viij trofast dannemend, som ware Jørgenn Mickellssen, for^{no} salig Her Mickells sønn, Jesper Oluffssønn, som war sogen degenn wdj for^{no} Her Mickells tiid, Nils Buge, Peder Lannge, Nils Westergaard, Nils Lannge, Nils Possuellssen och Søffren skredder, huilcke viij danne-mend boendis y for^{no} Winckill, med flere som same dag neruerendis war, winditt paa deris gode troff och sannde, at dennem

full witterligt war, och de haffde hørt aff deris salige foreldre, att for^{ne} Her Mickell Kudall haffde all then oldenn quitt och frij wbehindriitt y nogenn maade, som fallt paa denn skoff lodde till kircke pardenn w di bispens tiid, och saa lenge handd leffuit. Allt saa y rette sandhedt wunditt er (osv.)

Original paa Papir med 4 paatrykte Segl i Viborg Stiftsarkiv.

- b. 1574, 9 Septbr. Ravnstrup Præbende er lagt til Superintendenternes Underholdning udi Viborg Stift, ut sequitur.

Vi Frederik den Anden etc. Gjøre alle witterligt, eftersom Vinkel og Rind Sogne nogen Tid siden er lagt til Superintendenternes Underholdning udi Viborg Stift, og det saaledes er forordnet, at Superintendenterne sammesteds skulle tilskikke og tilsette Capellaner til for^{ne} Sogne, og selv nyde Præstegaarden med hvis Tiende og anden Præsterente, som falder udi for^{ne} Sogne, til deres Underholdnings Behov: Da have vi naadigst bevilget, at hvilken Præst herefter bliver tilskikket til for^{ne} Vinkel og Rind Sogne, maa og skal selv beholde Præstegaarden og oppebære Tiende med al anden Præsterente, som falder udi for^{ne} Sogne. Og paa det Superintendenterne udi Viborg Stift, den som nu er og hans Efterkommere, Superintendenter sammesteds, udi det Sted tilbørligen igjen maa blive forsørgede og for den Rente udi andre Maade des rigeligere forsees, have vi af vor sønderlige Gunst og Naade undt og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde og tillade, at naar Ravnstrup Præbende udi Viborg Domkirke, os elsk. højlærd Mand Doctor Peder Severensen vor Livarzt nu med forlent er, vacerer og ledigt bliver, da maa og skal for^{ne} Ravnstrup Præbende med sin Rente og rette Tilliggelse altid herefter til ewig Tid ligge og blive til Superintendenternes Underholdning sammesteds; dog saa, at for^{ne} Doctor Peder Severensen samme Præbende skal beholde efter det Brevs Lydelse, vi hannem naadigst derpaa givet haver, indtil han med et andet Kannikedomme af os eller i andre Maade bliver forset, at han deraf kan nyde og oppebære Rente. Og skal for^{ne} Superintendenter aldeles intet befatte dennem med bonis communibus eller hvis anden Rente, som plejer at skiftes under Kanniker sammesteds, men sig med for^{ne} Præbende aldeles lade benøje. Cum inhibitione solita. Actum Skanderborg den 9 Septbr. Aar etc. 1574.

Jydske Registre Nr. 1, Fol. 259. Meddelt af Dr. H. Rørdam.

5.

1571, 11 Juni. Kgl. Majestæts forordnede Raad og Landsdommere afsige Dom i en Sag mellem Fru Anne Lykke, Olte Krumpens Efterleverske, og Hr. Hans Hegelund, Præst til Vorning, Hammershøj og Kvorning Sogne, hvorved Herligheden af Annexgaarden i Kvorning tildømmes Hr. Hans.

Kon. Mait. forordenett raadh och landzdomere wdj Nørutlandh, Holger Rosennkrandz tiill Boluer, Jørgen Lyckj tiill Offuergaard, ridder. Jørgenn Rosennkrandz tiill Rosennholm, Axill Jull tiill Villestrup, Pallj Jull tiill Stranditt giøre vitterligt, at aar effther gudzbyrd mdlxxi, mandagenn nesth effther dominicam trinitatis, paa Wyborgh raadhus for oss war skiickit erlig och hederlig mand Her Hans Heggelund, prest tiill Worning, Hamershøff och Kuorning sognekierckier, paa thenn enne och hagde for oss hiid vdj rette steffnit erlige och velbyrdige frue Anne Lyckj tiill Dempstrup, salig Her Otthe Krumpens ridders efftherleffuerske, paa thenn andenn side och hinder beskyllt och tiltaliit, for hun skulle ville bannom forholle herlighed aff tuinde preste gaarde, then enne y Kuorning, Las Nielszen poboer, thenn andenn y Hamershøff, Chrestenn Knap iboer, endog framfarne sogneprester for hannom vdj bisperens tiidh thet skulle haffue hagt och efftherfuldh, tiill saa lengj bisp Jørgenn Friis for thet hellige euangeli lerdoms skyld lud thage fraa Her Matz Heggelundh bode samme sogner och prestegaarde; och framlagde ordinantzen, som eblantt andet vdj thet sette articuq indholder, att huilckenn sogneprest, som y bisperens tiid haffuer hagt herlighed och forsuar aff then anden prestgaardh, the skulle och nu mve niude samme herlighed och forsuar. Och ther huos att bekreffte och beuisze herlighedenn aff samme gaarde atthaffue fuldh sogenprester tiill for^{ne} sogner vdj bisperens tiidh, framlagde for^{ne} Her Hans itt tingsvinde aff Sønder løngherritztingh aar mdxlv vdgifuit, Morthenn Pouilszen y Huiding sielff ottind att haffue vondet thenom fulduitherligt atuere, thet Nis Jenszen, som boffuede y Kuorning, och Anders Pouilszenn, som boffuede y Hamershøff, the altid haffue ydt sogneprester vdj Worning thieris kuornskyldh met andre smaa beder, som pleyde att gange aff thieris gaarde med rette, saa lenge thenom kand lengst mindis,

och thenom fuld witterligt atuere, att Nis Jenszen och Anders Pouilszen stede och feste thieris gaarde af Her Matz Heggelundh then tid, han kom y siin broders Mester Morthenn Heggelundz stedh, och ickj aff biscop Jørgen Friis eller aff nogenn hans ombotzmend y nogen made. Men then tid hand lud thage hans guotz, thaa thogh hand och saa bode kirckier och prestegaarde fraa hanom emod all loug och rett. Item itht tings vinde aff Sønderløng heritzting aar mdxxxij vdgiffuit, viij mend atthaffue vondett, att then tid Nis Jenszen y Kuorning hand ydt sinn sogneprest till Worning, Kuorning och Hamershøff siin kuornnskyldh och andre bede, som aff pleyr at gange med rette, som er thov ørte kuornn, xij β till gesterij och en skoffsuin, och ey till biscop Jørgenn Friis, saa lenge som the kunde lengst mindis, vndtagenn en ørtug haffre, som hand ydt tilfornn paa Kuorning kircke . . . aff nogen stug iord, Niels Jenszenn hagne att bruge. Ther huos framlagde clage breffue, att samme herlighed er presten forhollit, som the vinder y thenom self ydermiere indholder och vduiszer, och satt for^{ne} Her Hans y alle rette, om berlighedenn aff samme gaarde ickj buorde hanom att følge och nyude och beholde. — Saa møtt for^{ne} frue Anne Løckj och berette, hurledis tha hindis salig husbund panthet samme tuinde herrither och annamit iordbogenn, thaa skulle ther findis indschriffuit vdj then y thet aar mdlxvj, att the mendh, ther bode paa samme gaarde, fore skoffsuin och gesterij at skulle stande fore att wdgiffue till lensmanden, och ther paa framlagde samme iordbog. Thisligeste och framlagde itt tings vinde af Sønderløng-herritzting thette aar tiisdag nest for pindztag vdgiffuit, Pouill Nielszenn i Hamershøff først for viij mend att haffue vondett, at hand haffuer veritt befalings mand till Hald slott, tha bleff all berlighedenn aff then gaard, Las Nielszen y Kuorning iboer, och aff thet boleg, Chresten Nielszen y Hammershøff iboer, ydt till Hald slott, indtill saligh Her Otte Krumpenn panthet herritthen, och siiden Her Otte hagne panthet for^{ne} herrit, och hand endh tha war Her Ottis dielefogitt, thaa ydt the mend, y for^{ne} gaard och boeleg boffuer, herlighedenn aff thieris gaarde iij aar till Trudzholt; Espenn Michilszen och Espen Nielszen att haffue vonditt, at berlighedenn af thenn gaard, Las Nielszen iboer, och then boleg, Chrestenn Jenszenn iboer, bleff ydt till Hald slott xxx aar, indtill Her

Otte panthet herrittenn, och siden ydt the herlighedenn till Trudzholm; Las Nielszen att haffue vonditt, att vid xxiiij [aar] moedh, tha stede hand halff then gaard, hand iboer, och ydt herlighedenn ther aff tiill Hald slott och ther gjorde siin egt och agghenn; sidenn haffuer hand stedh thenn anden halffpartt och ydt herligheden till Hald, till Her Otthe panthet herrittenn, saa ydt hand thet till Trudzholm; Christen Jenszen atthaffue vondet, att vid xvj aar modh stede hand then boeleg, hand iboer, aff Her Otte Krumpenn och ydt all herlighedenn till Hald, till Her Otthe panthet herrittenn, saa ydt hand then tiill Trudzholm. Item itt Chrestenn Madzens, Her Matz Heggelundz søns breff, vdj huilcket hand bekiender, att hans fader Her Matz Heggelundh hagde samme tree sogner vdj xxvij eller xxviiij aar, och ickj hans fader fick herlighedenn aff samme gaarde y xx aar, menn bønderne stede samme gaarde aff lensmanden och arbejdet till slothet, med miere, samme breff och vinder bemelder. Och effther slig leylighed mynnte for^{no} frue Anne, thet Her Hans hagde ingen rettighed till samme herlighed. — Ther til suaritt Her Hans, att thet er hans clage nu som tilforn, att samme herlighed haffuer veritt hanom forhollenn emodh ordinandzens lydelsze. Med mange flere ord och tale, thenom ther om emellom war. — Thaa effther tiltale, giensuar och sagens leylighed, saa och efftherthi ordinandzenn indholler och medfører, att huilcken sogen prest, som tilforn y bisperens tid haffuer bagtt herlighedenn och forsuar aff thenn anden prestgaard, hand ickj vdj boffuede, the skulle och nu mve nyude samme herlighed och forsuar, och efftherti for^{no} Her Hans Heggelund nu heiszer, the mend, ther boffuede y samme ij gaarde, atthaffue ydt framfarne sogne prester for hanom till samme sogner thieris kuorn skyldh met anden smoo bede, sammeledis och at haffue sted och fest aff presten och ickj af bispenn, thaa viide vy effther sadan leylighed och windisbyrdz liudelsze ickj andett ther om att sige, end samme herlighed aff thenn anden prestgaard, ther Her Hans ickj besider, huilckenn bispenn hanom tillegger, bør jw hanom och hans efftherkomere sogneprester till for^{no} sogne att følge, nyude och beholde. In cuius rej testimonium (osv.)

Papir med 5 paatrykte Segl. Viborg Stiftsark., Sønderlyng Herred, Vorning Sogn Nr. 1. Paategning: Læst paa Sønderlyngherredsting 8 Juli 1656.

6.

1571, 4 Juli. Superintendenten Peder Tøgersen udlægger ifølge de kgl. Rettertingsdommeres Kjendelse den Gaard i Kvorning, Lars Nielsen ibor, til Annexgaard for Præsten Hans Hegelund i Vorning.

Jeg Peder Thøgerszenn, superintendens vdj Wiboriig stiiigt, kiendis for alle met thette mitt obne breff, att epherthi ko. Ma. forordnede raadtt oc landzdommer haffuer tiildømppt erliig oc hederliig mandtt Her Hans Hegelundtt, sogneprest vdj Worning, herliighedenn aff then anden prestegaardtt, ther Her Hans ickj besidder, huilcken superintendenten hannom tiillegger, oc for^{ne} Her Hans er nu begierindis aff mig, att ieg paa myn embitz vegne eptber samme doms lydelsze ville hannom en aff thij ij prestegaarde vdlegge, thaa haffuer ieg meg ther om forhørdtt bode met erliig oc welbyrdug frue Anne Lycki tiil Trudzholm oc met andre, som thetz leyliighedtt viide, oc ther for hannom tiillagdd then gaardtt i Kuorning, som Las Nielsen i boer oc er rette prestegaardtt, saa langtt som ko. Ma. forordnede raadz oc landz dommeres dom meg tiilholder. Tiil vitnisbyrdtt trycker ieg mitt signett vnder thette mitt obne breff. Datum Viboriig then 4 dag Julij anno domini 1571.

Papir med Segl, Vib. Stiftsark., Sønderlyng Herred, Vorning Sogn,

7.

1572, 17 Juni. Kgl. Rettertingsdom imellem Fru Anne Lykke og Præsten Hr. Hans Hegelund om Herligheden af Annexgaarden i Kvorning, som tildømmes Præsten.

Wy Frederich thennd andenn (osv.) giøre alle vittherligt, att aar etc. 1572 thend 17 Junij paa vort rettherting paa vortt slott Kiøpnehavn vdj vor egenn neruerelsze, offueruerendis osz ellskelige Peder Oxe tiil Giszelfeldt, wor och Danmarckis riigis hoffmester, Her Peder Skram tiil Urup, ridder, Holger Rosenkrandtz tiil Boluer, stadtholder vdj vort landt Nørre Juttlandt, Peder Biilde tiil Suannholm, Jørgenn Rosenkrandtz tiil Roszenholm, Erick Rudt tiil Fullsang, Jacob Vilfeldt tiil Koxbølle, Biørnn Kaas tiil Starup gaardt, Biørnn Andersen tiil Stennollt, Peder Munck tiil Estuadt gaardt, Jørgenn Marsuin tiil Dybeck och Peder Gyldenstierne tiil Thim, vore throe mendt och raadtt, for osz var skiickelt osz elskelige

Her Jørgenn Lycke till Offuergaardt, ridder, vor mand, raadt och embitzmandt vdj Mariager closter, paa hans søsters osz elskelige Frue Anne Lyckisdattthers [vegne] paa thend enne, och haffde for oss y retthe steffnett osz ellskelige Her Hans Hegelundt, sogneprest till Vorning kiercke, paa thend anden siide, for hand nogenn thiidt sidenn forledenn mett vrang vnderwizningh haffuer bekommit enn dom paa herlighedenn aff enn prestegaardt, som ligger vdj Kuorning sogenn och bye, aff vore forordnede raadt, som vij haffde till skiickett nogenn thiidt forledenn att holde retterting vdj vor kjøpstedt Viiborig, och for^{ne} Her Jørgenn Lycke siidenn paa vore vegne haffuer ladit steffinne hannom mett samme dom till Viiburg landtztting, och landtzdomeren haffuer jndsatt samme sag for osz och vort raadt. — Ther emodt beretthe Her Hanss Heggelundt, att hand nocksom kunde beuisze samme gaardtz herlighedt at haffue liggitt till hanss forfeder, sogneprester vdj for^{ne} Vorning, och samme gordtz herlighedt hannom och saa tildømppt er aff for^{ne} vore forordtnne raadt. — Tha ephther sliig leiglighedt och ephtherthi thend dom tilforne vdj samme sag vdgangenn er, haffue vij thet saa naadigst beuilgitt, for^{ne} gordtz herlighedt at bliffue hoesz sogneprestenn vdj Vordtning. Datum vt supra. Nostro ad causas sub sigillo, teste Hilario Grubbe, iustitiario nostro dilecto.

Papir med det kgl. Segl. Vib. Stiftsark. anf. St. — Læst paa Sønderlyng Herredsting 14 Decbr. 1614.

8.

1572, 25 Oktbr. (Løverdage efter Seuerini episcopi Dag). Landstingsdom, udstædt af Axel Jul, Palle Jul og Gunde Kristensen, Skriver og Landstingsherer, i en Sag mellem Hr. Hans Hegelund og Lars Nielsen i Kvorning Præstegaard, „fordi han besidder denne Præstegaard mod hans Minde“. Dommen lød: „Efterthij for^{ne} her Hans same gaard medt herligheden er tildømppt, wide wij icki anditt ther om att sige, endt ther som Las Nielszenn wil thenn beside, tha bør hand thet att haffue wdj for^{ne} her Hanszes minde“.

Smsts. Papir med 3 Segl.

Fra Reformationstiden.

Kirkehistoriske Smaabidrag.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

I.

Reformationens Modstandere i Helsingør.

Naar ikke Historien aflagde Vidnesbyrd om det modsatte, skulde man paa Forhaand antage, at Helsingør maatte være en af de første Byer, hvor den evangeliske Lære kunde vinde Fodfæste, thi her var et livligt Handelsrøre, og mange fremmede kom hertil, saa at ny Tanker og Anskuelser let kunde vinde Indgang. Men det er vel muligt, at Stadens Borgere vare mere optagne af de materielle end af de aandelige Interesser, og derfor paa det religiøse Omraade helst vilde blive ved det gamle og tilvante. Desuden havde Katholicismen netop i Helsingør nogle af sine mest begavede og fremragende Repræsentanter hertillands, hvis Indflydelse nødvendig maatte danne et Bulværk mod de ny Tankers Indtrængen. Til disse maa fremforalt regnes den bekjendte Lektor Povl Helgesen (Paulus Eliæ), der jo udgik fra Karmeliterklostret i Helsingør og vistnok ogsaa oftere vendte tilbage dertil ¹⁾, samt Prioren i samme Kloster, Dr. theol. Anders Christiensen, en af Katholicismens

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. V, 298—300.

bedste Mænd, og endelig Sognepræsten Mester Anders Jepsen. Om de to sidste skulle vi her meddele nogle Efterretninger.

Anders Christiensen var en Jyde af Fødsel og indtraadte i sin Ungdom i Karmeliterordenen. Sikkerlig har han studeret udenlands; men det første visse, vi vide om ham, er, at han i Foraaret 1497 var Lærer ved Københavns Universitet, da han deltog i Rektorvalget, og ved den Lejlighed kaldes »Lector Andreas Christierni, Ord. Carmelit., S. Theol. Baccalaureus»¹⁾. I Aaret 1499 afgik han med Biskop Jens Andersen fra Odense og Mester Anders Glob som den danske Konges Sendebud til den russiske Czar, som havde begjæret Kong Hans's Datter Elisabeth tilægte for sin Søn²⁾. Den 20 December 1507 forekommer han som »Forstander for Vor Frue Kloster i Helsingør»³⁾, og til denne By og dens Karmeliterkloster var han siden knyttet i en lang Aarrække. Han nævnes som Doktor i Theologien og Magister Artium, vistnok Vidnesbyrd om hans Dygtighed som Videnskabsmand. Et sikrere Bevis for hans Sands for Videnskaberne end det, som disse Titler afgive, er dog den Iver, han udfoldede, for at Saxes Historie kunde blive udgivet og derved reddet fra Undergang. Han tilbød endog med egen Haand at afskrive dette omfangsrige Værk til Brug for M. Christiern Pedersen, der længe forgjæves havde anstrængt sig for at faa en Afskrift, som han kunde lægge til Grund for den Udgave, han agtede at foranstalte. Da det imidlertid ad anden Vej lykkedes at opdrive en Codex, behøvede Chr. Pedersen ikke at modtage D. Anders Christiernsens opofrende Tibud, men han undlod ikke med fortjent Berømmelse at omtale det i det Brev af 14 Marts 1514 til Biskop Lage Urne, hvormed han ledsagede sin parisiske Udgave af Saxe⁴⁾. Heri nævnes

1) Thura, *Infantia et pueritia Acad.* Hafn. p. 22.

2) *Scr. Rer. Dan.* II, 561.

3) Thorkellin, *Diplomatarium.* I, 324.

4) I det omtalte Brev til Lage Urne ytrer Chr. Pedersen. »Parrhisiis

D. Anders Christiernsen som Doktor og Professor i Theologien, og i et Dokument fra 1518 finde vi ham ligeledes betegnet som »Sacrae Theologiae Professor«¹⁾. Vi have dog ellers ingen visse Efterretninger om, at han i disse Aar har haft Ansættelse ved Universitetet, noget som heller ikke synes ret foreneligt med den Stilling, som han ved denne Tid indtog i Karmeliterordenen. Chr. Pedersen omtaler ham nemlig 1514 som Ordenens Provincialprior eller Formand for alle Karmeliterklostre i Provindsen Dania. Denne Stilling har han vistnok ogsaa indtaget i det følgende Aar, da han paa sin Ordens Vegne havde en Strid med den bekjendte Provst Hans Hansen i Tofte i Fyn angaaende den Helligaands Kapel og Hospital i Assens. Striden afgjordes ved K. Christiern II's Mægling den 6 Februar 1515 paa Kallundborg Slot, saaledes at D. Anders med hans Ordensbrødre skulde med det første udlevere Provsten alle Helligaandshospitalets Klenodier, dets Monstranser, Kalke, Diske, Messerede, Korkapper, Orgel, Klokker, Helgenlevninger og Relikvieregjemmer. Kun de nøgne Bygninger fik Ordenen Lov til at beholde; men denne Indrømmelse maatte kjøbes med Forpligtelsen til at opføre et nyt Hospital paa den

agens bonisque literis operam nauans proprio impendio tabellarium bis misi, qui exemplum fidele quantuis emptum ad me referret. Qua via cum nihil perficerem, ipse illius ergo patriam repetii, bibliothecas omnes visi et reuolui, nec tamen Saxonem blattis, tinels, situ et puluere obsitum eruere potui: tam obstinato animo eius possessores eum occluserant: vnus omnium et is religione et doctrina insignis, Sacrae theologiae doctor ac professor eximius Magister noster Andreas Christierni, natione Jutus, professione Carmelita, et prouinciæ Daniæ ordinis intemeratæ virginis ac Christi matris Mariæ de monte Carmelo prior dignissimus, conatus meos miseranti respexit oculo, qui cum nullo ære redimendum videret exemplar, potius se id manibus suis transscripturum obtulit, quam tantum totius Daniæ lumen amplius delitescere sineret. Habui tamen tantæ dignitatis rationem, nec conditionem accepi, sperans faciliorem alicunde tandem emersurum«.

¹⁾ Aarsberetn. fra Gehejmarkivet. III. Till. S. 22.

Plads, Provsten anviste ¹⁾. I det herom udfærdigede Dokument kaldes D. Anders »Prior udi Vor Frue Kloster af Karmeliterorden i Helsingør«. Hans Optræden paa hele Ordenens Vegne gjør det dog sandsynligt, at han tillige har været Provincialprior. I ethvert Tilfælde skyldes det sikkert ham, at »Vor Frue Brødre« eller Karmeliterne i Helsingør i Aaret 1516 erhvervede kongelig Tilladelse til at oprette et Hospital paa deres Klosters Grund sammesteds, Gud og Jomfru Marie til Ære og »fattige, syge udlændiske Skibsmænd og Skibsfolk til Ro, Lise, Hjælp og Trøst«, og dertil at »bede og oppebære gode Menneskers Gaver og Almisse« ²⁾. Ligeledes kan det med største Sandsynlighed antages, at Æren for Oprettelsen af det bekjendte Karmeliterkollegium i Kjøbenhavn fornemmelig tilkommer D. Anders Christiensen. Vi skulle ikke her gaa nærmere ind paa dette Kollegiums Historie, men kun bemærke, at den 12 December 1517 udstedte »Broder Anders Christiensen, Prior provincialis af Jomfru Marie Orden i Danmark, som kaldes de monte Carmeli, og alle Piores locales af samme Orden i Danmark« deres Gjenbrev ved Overtagelsen af S. Jørgens Kapel og Hospital ved Kjøbenhavn, som Kong Christiern havde overladt Ordenen mod Forpligtelse til blandt andet at stifte et Kollegium i Kjøbenhavn, hvori Klosterbrødrene kunde studere, og til at underholde en Doktor eller Bakkalavr i Theologien, som kunde holde Forelæsninger ved Universitetet ³⁾. Skjønt D. Anders paa denne Tid vistnok havde sin Bolig i Helsingør, var der dog en anden Prior i det derværende Kloster. Vi have nemlig et Brev, udstedt den 20 Januar 1518 af Br. Anders Christiensen, Karmeliterordenens Prior provincialis, Br. Antonius Franchesøn, Prior, og menige Konventsbrødre af Vor

¹⁾ Saml. til Fyens Hist. og Topographi. I, 232—3.

²⁾ Aarsberetn. fra Gehejmearkivet. III. Till. S. 25.

³⁾ Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelald. S. 291—3, samt Till. S. 162—3.

Frue Kloster i Helsingør, hvorved de udlejede en samme Kloster tilhørende øde Jord til en Borger der i Byen¹⁾. Paa lignende Maade forekomme de to nævnte Mænd ved Siden ad hinanden i et Mageskifte, de paa det helsingørske Klosters Vegne den 24 Januar 1519 sluttede med S. Peders Kirkes Sognepræst og Værger i Kjøbenhavn. Men i Biskop Lage Urnes Stadfæstelse af samme Mageskifte, udstedt den 20 Marts 1519, omtales alene »renlivet Mand Doktor Anders, Prior conventus Carmelitarum oppidi Helsingørensia«, som den, der havde sluttet Mageskiftet²⁾. Maaske er det at antage, at Prioren Antonius Fanchesen i Mellemtiden er død eller er bleven forflyttet, og at D. Anders Christiensen paany har overtaget Prioratet for Klostret i Helsingør. Den øverste Styrelse af Karmeliterordenen i Danmark har han dog vistnok fremdeles beholdt, da han den 3 April 1519 førte Forsædet ved Ordenens Provincialcapitel i Landskrone, hvor der bestemtes, at Povl Helgesen skulde være Forstander for det nystiftede Kollegium i Kjøbenhavn, hvorhos de Klosterbrødre udvalgte, som skulde studere der³⁾. — I Beretningen om denne Forhandling kalder den skibyske Krønike D. Anders Christiensen Karmeliterordenens »Magister provincialis«, hvilket dog vel ikke betegner nogen anden Stilling end den, som ellers benævnes »Prior provincialis«. Iøvrigt vide vi ikke med Vished, naar D. Anders overgav Styrelsen af Ordenens Anliggender i andre Hænder. Kun dette er bekjendt, at han i et utrykt Dokument, udstedt S. Annæ Dag 1526, blot kalder sig Prior i Jomfru Mariæ Kloster i Helsingør⁴⁾, og at Lektor Povl Helgesen i Aarene 1527—30 forekommer som Karmeliter-

1) Aarsberetn. fra Gehejmearkivet. III, Till. S. 22.

2) Kjøbenhavns Kirker og Klostre, Tillæget S. 164—6.

3) Script. Rer. Dan. II, 568.

4) Dette Dokument findes ifølge Meddelelse af Adjunkt Helse i en Kopibog over Helsingør Hospitals Breve, der gjemmes i Viborg Stiftsarkiv.

ordenens Prior provincialis¹⁾. D. Anders Christensen vedblev dog fremdeles at have sin Virkekreds i Helsingør.

I November 1536 fik nemlig »D. Anders med alle Karmeliter i Helsingør« et Kongebrev, som neppe har været dem meget behageligt, men som vi forøvrigt lige-saalidt kjende Indholdet af som af et samtidigt »Brev til Guardianen og menige Munke og Konvents-Brødre i Graabrødre Kloster i Helsingør«²⁾. Saa meget vise dog de korte Notitser, vi have om disse Breve, at de paagældende Klostre dengang endnu vare til, medens Sortebrødre (S. Nicolai) Kloster i Helsingør den 14 Maj samme Aar var blevet skjænket til Byen til fri Ejendom, dog med den Betingelse, at man deraf skulde »gjøre og stifte et Hospital og Sygehus til syge Menneskers Opholdelse«³⁾. At Karmeliterklostret bestod med D. Anders i Spidsen, stadfæstes ogsaa ved følgende Kancellioptegnelse, der er af en lidt senere Datum end det ovenomtalte Brev: »Cornelius Hansen skal have en Forskrift til Doktor Anders udi Karmeliterkloster udi Helsingør, saa at (∴: eftersom) han haver berettiget for Kgl. Maj., at fordi han haver overgivet (∴: forladt) samme Klosterlevned og Regel, da holder forskrevne Doktor hannem hans Gods fore, som han selver haver sig forhvervet og hannem tilhører. Thi beder Kgl. Maj. hannem (∴: D. Anders), at han lader hannem følge samme hans eget Gods, som hannem selver tilhører, efterdi han intet begjærendes er af hans (∴: D. Anderses) eller forskrevne Klosters«⁴⁾. Det var jo langt fra det første Frafald af Karmeliterbrødre, som D. Anders Christiensen oplevede — thi blandt denne Ordens Mænd havde den evangeliske

1) Engelstoft, Paulus Eliæ, Nyt hist. Tidsskr. II, 90.

2) Danske Mag. 3 R. VI, 78. Da et Brev, der i Registranten er anført lidt foran de nævnte, er fra Novbr. 1536 (se Kbhvns Kirker og Klostre, S. 169), antager jeg, at ogsaa Brevene til Helsingør ere fra denne Tid.

3) Aarsberetn. fra Gehejmearkivet. III. Till. S. 30—1. Hofman, Fund. VII, 74—5.

4) Danske Mag. 3 R. VI, 104.

Lære jo fundet nogle af sine nidkjæreste Forkyndere, som Peder Laurensen, Frants Vormordsen og andre — men han søgte dog, som man ser, at gjøre saadanne Vejen saa besværlig som mulig, skjønt der kun var lidet at udrette for ham. Man maa jo næsten undre sig over, at hans Kloster endnu bestod, vistnok som den sidste Rest af Karmeliterordenen hertillands. Ventelig har den Anseelse, Prioeren personlig nød, bidraget væsentlig til at støtte det. Endnu den 20 September 1537 udlejede »Broder Anders Christiensen, Prior i Vor Frue Kloster i Helsingør, og menige Konventsbrødre der sammesteds« en Klostret tilhørende Gaard der i Byen¹⁾. Skjønt han rimeligvis dengang har været i en høj Alder, levede han dog formodentlig endnu et Par Aar. Thi først den 10 Maj 1541 blev det da vistnok omtrent øde Vor Frue Klosters Skjæbne afgjort, idet det af Kongen blev henlagt til Byens Hospital²⁾. Lyskander nævner D. Anders Christiensen som historisk Forfatter³⁾. Det er neppe ganske rigtigt. Men saa meget er dog vist, at han har forsynet Christiern Pedersen med adskillige ret værdifulde Efterretninger, som denne har indført i sin »Danske Krønike«, deriblandt noget om Karmeliterordenens Skjæbne her i Landet, af hvilket vi her skulle afskrive et lille Stykke, der er af særlig Interesse — ogsaa til Karakteristik af den Mand, der var Chr. Pedersens Hjemmel.

Der fortælles da saaledes: »Der man skrev fjorten hundrede paa det tredivte, da stiftede Kong Erik Vor Frue Kloster i Helsingør, og paa samme Tid var tre Klostere under den Provincial og deres ypperste Formand, som da var i Sachsen, af Vor Frue Orden, og blev saa fremdeles under hannem, til man skrev 1472; da finge de deres egen

1) Aarsberetn. fra Gehejmearkivet, IV, Tillæg S. 10—11.

2) Hofman, Foundationer. VII, 75—6. I Hofmans Overskrift staar, at S. Marie eller Vor Frue Kloster var det samme som Graabrødre Kloster; men det er en Fejltagelse.

3) Lyskanders Levned og Bog og om Danske Skribenter. S. 171. 193.

Formand her i Riget hos dennem selv, og det kom dennem meget til Gavn og Nytte; thi tilforn da sendte de tydske Munke, som her var i disse Klostere, alt deres Guld og Pendinge og andre Klenodier til Tydskland, som de kunde mest komme afsted, til deres Formænd og Klostere, disse fattige Klostere til stor Skade, som her var i Riget, og sagde indbyrdes mellem dennem selver og særdeles for deres udkaarne gode Venner, tydske og andre Kjøbmænd: »Skollen wir der Denen kerken unde closter buen, dat skall er suluen up dat leste ruen«. Det lode de oppaa kjende, som var i Landskrone Kloster; thi en Ridder, som hed Hr. Andres af Tyvtoft, gav en dejlig udskaaren Tavle med mange skønne forgyldte Billeder, blandt hvilke der var to store Billeder midt i Tavlen, som var S. Erik Konges af Sverig, i hvilket der var samme S. Eriks Arm, og det andet var S. Henriks, Bisps og Martyrs, Billede af Aabo, hvilket hans hellige Hoved var udi. Strax de havde fanget samme Tavle, da sendte de hende til Danzig til et deres Kloster af samme Orden. Den saa Doktor Andres Christensøn af Helsingør, den Tid Kong Hans havde sendt hennem og Hr. Jens Andersen, som nu er Biskop i Fyn, til Kongen af Rusland. Han saa siden det Brev i Landskrone Kloster, som er skrevet paa Pergament og lød paa samme Tavle, med hvad Vilkaar og Forord samme Ridder gav den Tavle til Landskrone Kloster¹⁾. — Jeg tænker, at man faar det Indtryk af denne Meddelelse, at Doktor Anders har været en god dansk Mand. Dog nok om ham. Vi vende os nu til »Mester Anders af Helsingør«, en ikke mindre udholdende Forfægter af Papismen.

I Aaret 1513 forekommer Anders Jepsen som Sognepræst i Helsingør ved S. Olai Kirke, idet han udlejede

¹⁾ Chr. Pedersens Danske Skrifter, V, 486—7. Her staar »screffuen paa pennen«, hvilket jo er meningsløst; sikkert skal der læses: screffuen paa permen (o: Pergament). Saa vis er jeg paa denne Konjekturs Rigtighed, at jeg har tilladt mig at optage den ovenfor i Texten.

en til Præsteembedet hørende Gaard¹⁾. Om han dengang har været i Embedet i kortere eller længere Tid, maa vi lade henstaa uafgjort. Det næste, vi erfare om ham, indeholdes i følgende hidtil utrykte Kongebrev²⁾.

Mester Anders Sogneprest wdi Helsingør

fleck eet breff saa liudindes, att fore then store skade oc forderffue, som riigens fiender gjorde wore kiere wnder-sotte wdi Hellsingør, oc serdelis prestegaarden, som the affbrende ther sammestedtz, oc ther fore formaar handt icke samme prestegaardt opp att bygge, wden handt maa sellge nogett aff iorden, som ligger till for^{no} prestegaardt, tha effther then leylichhedt haffue wy nw aff wor synderlig gunst oc naade wntt oc tilladett, oc nw mett thette wortt obne breff vnde oc tillade, att for^{no} mester Anders, sogneprest till wor sogne kircke Hellsingør, maa oc schall sellge, skiøde oc affhende till ewindelig eye fra for^{no} prestegaardt oc till wor borgere Hans Fynboe ther samme stedtz oc hans høsfrwue oc theris arffwinge een iordt liggendes søndenn op till for^{no} prestegaardt, som er wdi lenge y øster oc wester xxxv selandtz allne oc wdi synn breede xxxij allne wedt then østre eendne, oc xxxij allne wedt then westre eende, oc xxxvj allne wdi syn lenge emodt prestegaarden, paa thet att for^{no} prestegaardt maa igien opbyggis for^{no} mester Anders oc hans efterkommere till nytte oc gaffu. Cum clausulis consuetis et inhibicione solita. Giffuit paa wortt slott Krogen mandagen effter Bartholomei apostoli dag aar etc. mdxxvi.

Dominus Rex per se.

¹⁾ Aarsberetning fra Gehejmearkivet. III, Tillæg S. 22. At denne Anders Jepsen er den samme som den senere forekommende, under Navnet Mester Anders bekjendte Sognepræst i Helsingør, anser jeg for højst rimeligt. I Brevet af 1513, som han selv udstedte, kunde han naturligvis ikke nævne sig med Mestertitelen. Han maa da altsaa adskilles fra Hr. Anders Ibsen, den sidste Abbed i Æbelholt Kloster, der paa sine gamle Dage gav sig i Helsingør Kloster (Hofman, Foundationer. VII, 78—80).

²⁾ Registre over alle Lande, Nr. 2, Fol. 315.

I Aaret 1530 begyndte Reformationen at melde sig i Helsingør, men Mester Anders havde et saa godt Fodfæste, at Forsøget mislykkedes. Herom heretter Hvitfeld under det nævnte Aar: »Til Helsingør var forskreven en Karmelit-Broder, som der begyndte at prædike den lutherske Lærdom; hannem vilde Borgerskabet intet have; de saavelsom Bisp Rønnoy intercederede hos Kong Frederik og hos Hr. Johan Rantzov, som da var forlent med Krogen (nu kaldet Kronborg), at de maatte beholde deres gamle Præst, som var ustraffelig; og tillagde de den anden adskillige Beskyldninger, særdeles udi fordum Tid at have krænket et Kvindfolk«¹⁾. Videre Efterretninger savnes, saavidt vides; men saa meget er sikkert, at Mester Anders indtil videre forblev uforstyrret paa sin Plads. I November 1536 udgik der et Kongebrev »til Mester Anders med alle andre Messepræster i Helsingør«²⁾. Uheldigvis er selve Brevet tabt: men det er dog ikke vanskeligt at gjette sig til Indholdet, som ventelig er gaaet ud paa at forbyde den katholske Messetjeneste. Da Mester Anders imidlertid neppe var meget tilbøjelig til at opgive denne, og han sagtens ogsaa har haft en Del Meningsfæller i Byen, saa har det vistnok kostet en haard Kamp, inden det gamle afløstes af det ny. Men uheldigvis savnes nærmere Efterretninger; kun saa meget se vi temmelig tydelig, at Pontoppidan har Ret, naar han omtaler Helsingør som den By her i Landet, der med størst Bestandighed hang ved Papismen³⁾. Paa samme Tid M. Anders og Messepræsterne fik det ovenomtalte Brev, beskikkede Kongen en ny Sognepræst i Helsingør, som man ser af følgende korte Notiits i »Registre over alle Lande«:

Her Mogens Hansen

fick presentatz paa Helsingør Sogne kiercke iuxta tenorem generalem presentationum, et reformatione futura

1) Hvitfeld, Danmarks Riges Krønike, S. 1336.

2) Danske Mag. 3 R. VI, 78.

3) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. II, 899.

salua. Datum die, anno et loco vt supra (o: 5te feria post Martini 1536).

Relator Magister Andreas, regiæ maiestatis concionator.

Om denne Hr. Mogens Hansen, der altsaa med Føje kan anses for Helsingørs første evangeliske Sognepræst, savne vi forøvrigt nærmere Efterretninger. Saameget er vist, at han ikke længe forblev i denne Virksomhed — maaske fordi Modstanden blev ham for haard. Han afløstes nemlig allerede 1538 af Hr. Peder Samsing, en efter samtidiges Dom meget duelig Præst¹⁾. Men dennes Stilling har i Begyndelsen neppe været behagelig, da den gamle Præst Mester Anders endnu havde mange Venner. At der dog ogsaa har været et evangelisk Parti i Helsingør, synes at fremgaa af et Sagn, J. L. Wolf har opbevaret. Han fortæller nemlig: »Udi Helsingørs danske Kirke er hørt om Natten, der den lutherske Reformats var sket, ligesom af et Barn sjunget: »Nu er os Gud miskundelig, Ps. 67^a 2). Hvorledes nu end dette forholder sig, saa er det dog vist, at Mester Anders i flere Aar fortsatte sin Modstand. Han var en velstuderet Mand — Lyskander tillægger ham et Skrift: In passionem Christi 3) — og da man i Aarene 1543—44 ved Religionssamtaler søgte at overbevise de Kanniker og Klostermænd, som endnu holdt fast ved Papismens Lærdomme, om deres Vildfarelse og at bringe dem til Tavshed, var han han ogsaa en af dem, som Peder Palladius (i December 1543) særlig fremhævede blandt den evangeliske Læres haardnakkede Modstandere, og som derfor med det første skulde tages under Behandling⁴⁾. Er

1) At Peder Samsing blev Sognepræst til Helsingør 1538, fremgaa af hans Gravskrift, der findes aftrykt i Marmora Danica I, 130—1 (kun med den Trykfejl, at der i 4de Linie staar dicere for discere). Rasmus Lætus roser ham som en af hin Tids dygtigste Præster. Han omtales i Danske Mag. 3 R. I, 61.

2) Wolf, Encomion Regni Danicæ, S. 520.

3) Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 189.

4) Se mit Skrift: Mester Jørgen Jensen Sadolin, S. 139.

det sket, har det dog ikke baaret megen Frugt, siden Kongen Aaret efter udstedte »Stevning over Mester Anders, som var Sognepræst i Helsingør«, samtidig med at han gav »Hr. Peder Samsing, Prædikant og Sognepræst i Helsingør, Protectorium in meliore forma¹⁾. Rigtignok besidde vi nu kun disse Titler paa Brevene, men vi kunne dog deraf ganske godt skjønne, hvorledes Stillingen har været; den gamle Præst maatte stevnes til at staa til Rette for sin Adfærd, medens den ny maatte sikres i sin Virksomhed ved et Beskyttelsesbrev i en mere betryggende Form end den, et ældre Brev af lignende Art, som han tidligere havde faaet, indeholdt. — Dermed standse Efterretningerne om Mester Anders i Helsingør. Da han paa denne Tid alt maa have været en gammel Mand, er han ventelig død ikke længe efter.

II.

Mester Henrik Gerkens i Børglum.

Efterat Hans Tavsens ved sin mægtige evangeliske Prædiken havde vakt en stærk kirkelig Bevægelse i Viborg, og da den reformatoriske Strømning ogsaa sporedes paa mange andre Steder i Nørrejylland, bestemte de jyske Bisper, i Følelsen af deres egen aandelige Armod, sig til at søge Hjælp udenlands, og det er almindelig bekjendt, hvorledes de den 10 Maj 1527 fra Viborg skrev til de ansete papistiske Theologer Johan Eck og Johan Coclæus for at bevæge dem til at komme her ind til Landet, i den Hensigt at de ved Skrift og Tale skulde bekjæmpe de forhadte lutherske Pædikanter²⁾. Bispernes Sendebud, der som det

1) Danske Mag. 4 R. 1, 38. Her er dog Peder Samsings Navn urigtig blevet til Sampson.

2) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. II, 808—16.

synes havde en temmelig udstrakt Fuldmagt til at underhandle med de fremmede Theologer, hed Magister Henrik Gerkens, der af Münter og andre betegnes som en forresten ubekjendt Person. Af forskjellige fornemmelig utrykte Kilder kunne vi dog give nogen Oplysning om Manden, der maaske ikke vil være ganske uden Interesse, om det end skulde vise sig, at hans Deltagelse i Tidens Begivenheder var af en mere underordnet Art.

Henrik Gerkens's egentlige Efternavn var nok Gerkens, som han undertiden kaldes. Af Fødsel var han udentvivel en Sønderjyde eller Holstener. Mestertitelen, som han bar, viser, at han var en studeret Mand, og rimeligvis have hans Studier været grundigere end de fleste katholske Kirkemænds paa den Tid, ialfald her i Landet, da det er bekjendt om ham, at han ved sin Død efterlod sig en skøn Eogsamling, noget, der dengang var ualmindeligt. Det er derfor ogsaa sandsynligt, at Hensynet til hans Lærdom lige saavel som til hans Færdighed i det tydske Sprog har bestemt Bisperne til at vælge ham til deres Sendebud til de tydske Theologer. Om hans kirkelige Stilling paa den Tid meldes der imidlertid intet. Men i det Klagemaal, som Kong Christian III i Aaret 1536 førte imod de afsatte katholske Bisper, fremførtes blandt andet den Anke mod Bispen i Børglum, Styge Krumpen, at »han nu i denne Fejde haver hemmeligen og uden vor Vilje og Vidskab forskicket sin Kansler Mester Henrich van Kiel til Fjenden i Landte Mechelborg til Hertug Alberts Raad og der sammesteds udi Rostok og udi Sverin ladet handle med dennem²⁾. Vi have, som det følgende vil vise, god Grund til at antage, at den her nævnte M. Henrich van Kiel er den samme som M. Henrik Gerkens, og det er maaske derfor ogsaa sandsynligt, at han allerede i Aaret 1527 har været i Tjeneste hos Bispen i Børglum. — I Registre over alle Lande

1) Münter, Ref. Hist. I, 492.

2) Efter den endnu utrykte Del af Kongens Klagemaal mod Bisperne.

(4, 291) findes en Kvittering, given Mester Henrik Gerkens den 9 September 1537, for 51 løde Mark og 4½ Lod Sølv og 3 Tønder fuldt forgyldte Kobbervar, som han havde overantvordet Jon Warnstorp (paa Kongens Vegne). Der siges ikke udtrykkelig, fra hvilket Sted dette Sølv og Kobber var indleveret; men det kan neppe være tvivlsomt, at det var fra Børglum Kirke; thi i næsten en hel Menneskealder efter den Tid omtales M. Henrik Gerkens som Regnskabsprovst i Vendsyssel med Bolig i Børglum¹⁾. Som saadan var det hans Hverv at oppebære Kongetienden af alle de ham underlagte Kirker og at gjøre Regnskab for samme. I Aaret 1545 udgik der saaledes Befaling til Byen Aalborg om at fly Mester Henrik Gerkens Skib til Kongens Korn fra Aalborg til Kjøbenhavn for en skjellig Fragt, som han skulde betale²⁾. Aaret efter fik han Befaling om at oppebære Bibelpengene af Vendelbo Stift, som Kirkerne skulde betale til Afholdelse af Omkostningerne ved Papir og Trykning af den danske Bibel³⁾. Samme Aar stevnede Reynolt Jung, Myntmester i Flensborg, Mester Henrik Gerkens, Provst i Vendsyssel, til at møde for Kongens Retterting og give Oplysning om nogle Penge, han i sin Tid havde oppebaaret paa Biskop Styge Krumpens Vegne⁴⁾ — altsaa dengang han var Bispens kansler. I Aaret 1547 fik han et strengt Kongebrev om strax med det første at gjøre den kgl. Rentemester Jørgen Pedersen klart og fuldkomment Regnskab for hvad han sad igjen med og var skyldig af det, han som Provst paa Kongens Vegne havde oppebaaret — »saa fremt Kgl. Majestæt ikke skal tænke der andet til og

1) Om Forholdene i Børglum i Reformationstiden er meddelt nogle Bemærkninger i Ny kirkehist. Saml. IV, 465—73. 733—9. Hertil kunde føjes, at Hr. Niels Lavritsen, Foged i Børglum Kloster, fik kgl. Kvittans for aflagt Regnskab, dat. Aalborg Fredag post misericord. Dn. 1537 (Reg. o. a. L. 4, 282).

2) Danske Mag. 4 R. I, 100. 213.

3) Danske Mag. 4 R. I, 198—9. Kirkehist. Saml. II, 396—7. Langebekiana ved Nyerup. S. 289—90.

4) Danske Mag. 4 R. I, 203. Sejdelin, Dipl. Flensborg. II, 374.

lade straffe over hannem¹⁾. Men det lader ikke til, at dette Brev har haft den forventede Virkning, siden der et Aarstid efter paany udgik »Kgl. Majestæts strenge Skrivelse til Mester Henrik Gerkens, at han strax tiltænker ufortøvet at hidskikke de Penge, som han Kgl. Maj. skyldig blev af hans Regnskab, og Kgl. Maj.s Tiendekorn, han oppebaaret haver, saa fremt at Kgl. Maj. ikke skal tænke anderledes til derom²⁾.

Allerede inden disse Monitorier til Mester Henrik Gerkens udgik, var han bleven afsat idetmindste fra de vigtigste af Regnskabsprovstiets Forretninger, idet en vis Rasmus Pedersen i Aaret 1546 havde faaet kongeligt »Følgbrev til alle Sognekirker, Kirkeværger og Sognepræster i Vendelbo Stift, at de skulde til gode Rede yde og fornøje ham Kronens Kirkekorn og Præstekorn over alt Vændelbo Stift«; ligesom der ogsaa var udstedt Befaling til alle Kongens Fogeder og Embedsmænd i samme Stift om at staa ham bi ved Oppebørselen af Kornet. Denne Rasmus Pedersen kaldes dog ikke Regnskabsprovst, men »Kgl. Majestæts Stiftsskriver udi Vendelbo Stift«, i et lidt senere Brev, hvorved det paalægges ham, »at han strax lader forsende alt Kgl. Maj.s Tiendehavre der af Vendelbo Stift udi Aalborg og strax med det allerførste skikker det hid til Koldinghus til Kgl. Maj.s Behov; item at han lader alt Bygget gjøres udi Malt, og samme Malt med al Rugen at lade ligge tilstede der i Aalborg, og intet deraf sælger eller afhænder; samt at han strax skikker Jørgen Pedersen (kgl. Rentemester) alle de Penge, han haver, som Kgl. Maj. tilhører af Kirkers og Præsters Gjæsteri³⁾.

Først efter ti Aars Forløb lykkedes det Henrik Gerkens at klare den Agterstade, hvori han var kommen ved sin

¹⁾ Danske Mag. 4 R. I, 318.

²⁾ Danske Mag. 4 R. II, 182.

³⁾ Danske Mag. 3 R. I, 228. 254. Smst. S. 255. 273. 350 findes flere kgl. Befalinger til denne Stiftsskriver, alle vedkommende hans Forretninger.

uordentlige Regnskabsførelse. Den 2 August 1557 fik han nemlig Kongens Kvittering for, at han havde gjort Rede og Regnskab »for vort Tiendekorn, Præstegjæsteri, Præsteskat og alt andet, som han paa vore Vegne har haft i Befaling udi Vendelbo Stift, fra det første han fik samme Befaling, indtil han blev af med samme Befaling«¹⁾. Rime­ligvis er det lykkedes ham ved denne Regnskabsaflæggelse at gjenvinde Kongens Naade og Provstebestillingen. I Statsregnskabet for 1557 findes ialfald følgende Post, der tillige viser, at han personlig har været hos Kongen: »Den 13 Juli givet Mester Henrik Gerickens, Provst udi Vendsyssel, som Kgl. Maj. af Naade skjænkede hannem til Tæring af Herberge — 20 Daler«. — Af det saakaldte Klemmebrev af 7 Maj 1555 for Vendelbo Stift ses forøvrigt, at han en Tidlang har haft et af Stiftets Præstekald til sin Underholdning; der findes nemlig i Brevet følgende Bestemmelse: »Sognepræsten til Venebjerg og Skallerup Kirker skal have sin rette Præstegaard og nyde al Præsterente, som Mester Henrik Gerkens nu haver«²⁾.

I Registraturen over Vestervig Klosters Breve anføres et Sognevidne af 1560, om »at Provst Henrik haver ladet læse en Laughævd paa Lillekirkegaard, som lød paa Lillekirkes Tilliggelse«³⁾. At den nævnte Provst var Henrik Gerkens, kan formodes, da vi have andre Beviser for, at han efter den ovenomtalte Afbrydelse har forestaaet Provstiet indtil sin Død. Under de Forhandlinger, som Kong Frederik II førte med sine tvende Farbrødre angaaende Beleningen af Slesvig og Holsten, se vi, at Mester Henrik som kjendt Mand i hine Egne og som den, hvis Erindring gik langt tilbage, maatte gaa de kongelige Raader tilhaande med sine vejledende Vink, — saaledes som det fremgaar af følgende:

1) Registre over alle Lande, Nr. 6, Fol. 401—2.

2) Hofman, Afhandl. om Tiende, 1777, S. 70. Christian III's Hist. Suppl. S. 134. Paa begge Steder er Navnet forvansket til M. Henrich Giergkure.

3) De ældste danske Arkivregistraturer. III, 159.

Breff tiill Mester Henrich, Prouest wtj Wendsyssell, saa liudendis.

Frederich etc. Wor gunst tilforn. Wider, att ther er berammit enn dag wtj wor kiøbstedtt Otthense emellom oss och wore kiere Frender, Hertog Hans och Hertogh Adolff aff Holsten etc., och ther beggis wore Raad att møde Sanctj Antonij dag først kommendis. Thi bede wij ether och wille, attj rette ether effter att giffue ether tiill for^m wor kiøbstedt Othense, saa j for^m Sanctj Antonij dag wiseligenn er ther tilstede hos wore forordnede Raad, som wij samme tiid tiill Othensse achte att forschicke, och tha rette ether effter, hues the ether paa worre wegne heffalendis worder. Ther med skeer wor wilge. Datum Silkeborg thend 15 Decembris, Aar etc. 1566.

Nogle Aar efter døde Mester Henrik Gerkens, vistnok i en høj Alder. Den 24 December 1569 fik Peder Stub nemlig Forlening paa det ved hans Død ledige Provsti i Vendsyssel, som det ses af følgende Kongebrev, der meddeles efter Udkastet i Gehejmearkivet¹⁾:

[Fr. II] Giøre alle witterligt, att efftherthij wij forfare, att mester Hennrich Gierckens er død och affgangit, tha haffue wij aff wor synnerlig gunst och naade wndt och tilladt, och nu mett thette wort obne breff vnde och tillade, att thenne breffuiser, Peder Stub, maa bekomme thett prowsti wdi Wendsyssell, som for^m mester Henrich Gierckens sist wti were haffde, och thett med all sinn renthe och rette tilliggelse, inthet vndertagit, haffue, nyde, bruge och beholde, frii wdenn affgiffit, till saa lennge wij anderledis ther om tilsiigendes worder, dog saa, att hand schall haffue flittig och grandgiffuelig indseende med, att kirckerne, ther som hand schal høre regenschaff, skeer skeel och fylliste, och med altingest haffue god acht och vpseende, som en prouest

1) Danske Saml. 602 a. Her findes ogsaa flere Stykker fra en senere Tid vedkommende Provstiet i Vendsyssel og om Provstiet i Hanherred og Mors. Jfr. Bircherods Dagbøger ved Molbech, S. 316—7. 329.

bør att haffue tilsuun mett, saa thett gaar ligeligen och rett till. Thii forbiude wij wore fogitther, embitzmend och alle andre for^{no} Peder Stub her emod paa for^{no} prouesti eller nogen sinn renthe och rette tilligelse, effther som for^{nt} staar, att hindre eller i nogre maade forfang att giøre, wnder wor hylliste och naade, Giffuet etc. Frederichsborg 24 Decembris 69.

Da Mester Henrik Gerkens efterlod en skjøn Bogsamling, og der ingen Arvinger meldte sig efter hans Død, skjænkede Kongen nogle Aar efter Bøgerne til Aalborg Skole, saaledes som følgende Kongebrev viser ¹⁾:

Wij Frederich den Anden etc. Giøre alle witterligt, att effterthij Mester Henrich Gercken nogen thid siden forleden er død oc affgangen, och hans arffuinge till thend forsagdt thiid, som lougen formelder, icke ere ankomne, huess arffue och gotzs hand efterladitt haffuer till thennom att anamme, saa samme arff oss therfore er tilfalditt, tha effterthij eblantt andett for^{no} Mester Henrich Gerckens efterladendis gotzs skall findis en schön liberij, haffue wij aff wor synnerlig gunst och naade wntt, skiøtt och giffuit, och nu mett thette wortt obne breff wnder, skiøder och giffuer till Scolen wdj wor kiøbsted Olborg for^{no} bøger oc liberij, som for^{no} Mester Henrich Gercken effterladitt haffuer, wdj saa maade, att for^{no} bøger skulle først registreris och siden indsettis och altiid her effter bliffue wdj wor Frue kircke wdj for^{no} wor kiøbsted Olborg, och huo som wille lesse wdj for^{no} liberij, skulle indgange wdj for^{no} kircke, och ther sammesteds wdj samme liberij thennom øffue och exercere, och icke haffue macht thennom aff kiercken att wdtage, paa thett the icke ther offuer skulle forkommes eller Scolen frauendis. Thi forbiude etc. Skanderborg thennd 4 Januarij Aar etc. mdlxxiij.

¹⁾ Udkast i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1071 Fol. Jfr. Jydske Registre Nr. 1, Fol. 69.

III.

Noget om Reformationen i Randers.

I Ny kirkehist. Saml. II, 727 flg. er der meddelt nogle Efterretninger om Reformationen i Randers, og da navnlig om Prædikanten Mattis Lang, der udentvivel var det vigtigste Redskab til den evangeliske Læres Indførelse i denne By. Jeg har været saa heldig senere at finde følgende vigtige Brev af 31 Maj 1530, der giver yderligere Oplysning om hans Stilling og Virksomhed. Det meddeles derfor her efter Originalen paa Pergament i Gehejmearkivet.

Jeg Mattis Langh prest vdi Randers gjør witterligt oc kiendes met thenne myn eyghen handscriffth oc obnebreff, att ieg haffuer anammet aff erlig oc welbørdig mandt oc strenge Ridder H. Moghenss Gøye, Danmarcks riiges Hoffmester, en kyrky nordhen til hans gordt indhen østhre port søndhen til gadhen her y Randers liggendes, at nydhe oc beholde myn liiffs tydt, oc skal ieg giøre thee sognefolk y same sogen theres sacramenther, thysliggesth predicke oc lere Gwdtz oerdt, som en ret euangeliske predicker bør ath giøre; oc kiendes ieg meg at haffue for^m kyrky aff for^m H. Moghens Gøye oc aff inghen andhen. Til witnessbørd haffwer ieg screffuen thette breff met myn eghen handt oc henger myth indsyghel ther nedhen for. Gyffwen wdi Randers tissdagen nest for Pynxdagh aar effther gwtdtbyrdt mdxxx.

Til Forklaring af dette Brev kan det bemærkes, at Kongen den 17 Februar 1530 havde skjænket Hr. Mogens Gøye — Munkenes Pest og de evangeliske Prædikanters erklærede Beskytter — Graabrødre Kloster i Randers med alt Tilbehør, navnlig ogsaa Kirken ¹⁾, og det er aabenbart denne, han kort efter overlod til Mattis Lang, at han deri kunde forrette en evangelisk Præsts Tjeneste. Den Tvivl, som der tidligere har været angaaende Aaret, da Mattis Lang

¹⁾ Kirkehist. Saml. I, 408—9.

begyndte sin Virksomhed her, er altsaa nu klaret. Om hans forudgaaende Liv findes der en gammel, neppe sønderlig paaagtet Efterretning i Hamsforts Series episcop. Arhusiorum (Scr. Rer. Dan. VII, 215). Ifølge den var han født i Harsyssel (Harsalia) og havde været Rektor i Slagelse (schola Slauossensis), inden han kom til Randers. Efter at han var bleven Biskop i Aarhus, ejede han endnu en Gaard i Randers, hvis aarlige Landgilde Kongen 1552 henlagde til den latinske Skole sammesteds ¹).

En Følge af Reformationen i Randers var det, at flere unødvendige Kirker bleve nedbrudte, deriblandt Vor Frue. Det har imidlertid sin Vanskelighed at klare, naar denne Kirke er bleven nedbrudt. Almindelig antages, at det er sket i selve Reformationstiden eller meget kort efter, og herpaa kunde ikke blot et Kongebrev og en Herredagsdom tyde, der findes trykte i Danske Magazin VI, 141. 276, men ogsaa en Kvittering, som Borgmestere og Raad i Randers fik af Kongen (dat. Viborg, Mandag næst efter Vocem Jucunditatis 1537) for 409 Lod Sølv, som Hr. Matts (Ovesen), Provst i Randers, »antvordede Gregers Prütze, Kgl. Maj.s Dørsvend paa Kongens Vegne, af Vor Frue Kirke i Randers« ²). Imidlertid skal jeg dog, uden nærmere at kunne oprede Forholdet, gjøre opmærksom paa, at der i Registre over alle Lande 5, 475—7 findes Udtog af et Kongebrev med Overskrift »Vor Frue Kirke her i Randers fik Brev paa dette efterskrevne Gods«, og derpaa anføres under den særlige Titel »Jordskyld til Vor Frue Kirke« en Del Kjøbstedgods i Randers med den aarlige Afgift, som det ydede. Stykket er udateret; men da det forudgaaende Brev i Registranten er dateret: Dronningborg S. Mathiæ Apostoli Dag 1552, er det sandsynligt, at Brevet vedkom-

¹) Hofmans Foundationer II, 370. Reg. o. a. L. 5, 143.

²) Registre over alle Lande, 4, 285. En anden Kvittering, som Hr. Mads Ovesen omtrent ved samme Tid fik for Aflevering af en stor Mængde Messechagler og kostelige Kirkeklæder, anføres i Danske Mag. 3 R. VI, 131—2.

mende Vor Frue Kirke er fra samme eller en nær derpaa følgende Dag. Men er det saa, da synes Kirken rigtignok dengang endnu at have været til.

Endnu sluttelig en lille Bemærkning om en Mand, der ved Siden af Mattis Lang og Henning Baltersen vistnok har været blandt Reformationens tidligste Forkyndere i Randers, nemlig Hr. Niels Christiensen, der 1530 omtales som Mogens Gøyes Prædikant eller Huskapellan. Den af mig tidligere udtalte Formodning, om at han er den »forløbne Graamunk Broder Niels«, som Paulus Eliæ giver Skyld for, i Forbindelse med »en selvgjort Præst« (Mattis Lang), at have vakt den lutherske Bevægelse i Randers¹⁾, vinder formentlig Stadfæstelse ved følgende Kongebrev, der viser, at Niels Christiensen senere var luthersk Præst ved S. Mortens Kirke sammesteds²⁾.

Her Niels Christiensen sogneprest till Sancti Morttens kircke her vdi Randers fick breff, som heer efter følger.

Vij Christiann etc. Giøre alle witterliggt, att wij aff wor synnderlig gunst oc naade haffuer wntt oc tilladett, och nu med thette wortt obne breff wnde och tillade, att oss elsk^e Her Nils Chrestensen, sogneprest till Sancti Mortthens kircke heer vdi wor kiøbstedt Randers, maa oc skall aarligenn vppebere wor och kronens part aff ttiendenn offuer allt Tødzsløff sogenn i Gerløff herrett liggendis, och then haffue, nyde, bruge och beholle vdi hans liiffs tiidt och saa lennge handt leffuer. Dog att nar for^{no} Her Nils er dødt och affgangenn, tha skall samme ttiende vbehindrett igien komme till oss och kronen. Cum inhibitione solita. Datum Drottningborge feria 5ta post Dominica oculi [1552].

Tiden, da Hr. Niels Christiensen er bleven Præst ved S. Mortens Kirke, kan vel neppe mere oplyses. For nylig

¹⁾ Ny kirkeh. Saml. II, 729.

²⁾ Registre over alle Lande, Nr. 5, Fol. 372.

har Adjunkt A. Heise dog gjort opmærksom paa¹⁾, at han endnu 1532 var i Mogens Gøyes Tjeneste, da han hjalp til ved Forstyrrelsen af Graabrødreklostret i Næstved (ventelig har han dengang opholdt sig paa Mogens Gøyes Herresæde Gunderslevholm). Dertil kan endnu føjes, at et Par Aar efter fik han, utvivlsomt ved sin mægtige Herres Hjælp, en mere selvstændig Stilling, idet han 1535 af Christian III beskikkedes til Forstander for Helliggejsthus i Randers²⁾. Fra denne Stilling, hvormed en præstelig Gjerning sandsynligvis har været forbunden, gik han da senere over til Sognepræsteembedet ved S. Morten. I ethvert Tilfælde godtgjør ovenanførte Kongebrev tilstrækkelig, at han har været Præst ved denne Kirke, skjønt hverken Poulson eller Galthen nævne ham i deres Præsterækker fra Randers. — Endnu kunde det bemærkes, at naar Zwergius (Sjæl. Cleresi S. 433) anfører Hr. Niels Christensen blandt Kong Frederik I's Skriftefædre, fordi »Kong Frederik communicatede første Gang 1526 med Rigsraad Magnus Gøye«, da er det, som man let vil se, en saare løs Formodning, da det slet ikke er givet, at Hr. Niels i Aaret 1526 var Mogens Gøyes Præst eller udførte den omtalte kirkelige Handling.

IV.

Om Mester Morten Hegelund i Aalborg.

I Ny kirkehist Saml. II, 723 fig. meddelte jeg nogle Oplysninger om denne Mand, hvis Navn fortjener at mindes, ikke blot fordi han er Forfatter af Psalmen »Det hellige Kors, Vor Herre selv bar«³⁾, men navnlig fordi han var en

¹⁾ Se foran, S. 559, Not. 2.

²⁾ Danske Mag. 3 R. V, 108: »Hr. Niels Christensen et Følgebrev til Bønder og Tjenere, som ligge til Helliggejsthus i Randers«.

³⁾ Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning. I.

af Reformationens Fædre i Nørrejylland; men da disse Oplysninger lide af flere Mangler, maa jeg forsøge at udfylde og berigtige adskilligt deri. For det første bemærkes da, at han ikke maa forvexles med den Mester Morten Hegelund, som 1525 og flg. Aar oppebar Kongeskatten i en Del af Viborg Stift; denne var nemlig kongelig Sekretær, og hans fulde Navn var Morten Jensen Hegelund. medens Reformatoren hed Morten Mortensen Hegelund. Den sidste begyndte, som allerede Worm har oplyst, sin præstelige Virksomhed som Sognepræst i Vorning, Kvorning og Hammershøj i Viborg Stift. »Derefter blev han kaldet til Aalborg, hvor han 1527 begyndte at prædike Evangelium i Budolphi Kirke« ¹). I Vorning fik han, som Adjunkt Heise i det foregaaende har oplyst, sin ligesindede Broder Mads Hegelund til Efterfølger ²).

Skjønt Morten Hegelund vistnok baade var en hæderlig og en dygtig Mand, synes hans Lykke ingenlunde at have svaret til hans Fortjenester; han maatte i saa Henseende dele Kaar med flere af Reformationens fremragende Mænd. En af hans nærmeste Efterfølgere har berettet om ham, at han »sled sig slet op og blev ilde aftakket« ³). Saavidt vides savnes nærmere Efterretninger i saa Henseende; men vi have dog fundet en Retssag, som Hegelund har haft med en Mand i Aalborg, og den er saa karakteristisk, og viser Præsten i et saa smukt Lys, at den formentlig bør meddeles, skjønt den Afskrift, som haves af den, ikke er den bedste ⁴).

¹) Worms Lexicon over lærde Mænd. III, 312.

²) Se foran S. 722.

³) Christen Staphensen, Præst ved S. Bodels Kirke i Aalborg, har meddelt følgende Liste over Præsterne ved denne Kirke »post renovatam evangelii doctrinam« (i Gl. kgl. Saml. 2355. 4to): »1. Hr. Jesper, som siden kom til Vadom, en stakket Tid var [Præst i Aalborg]. 2. M. Morten Hegelund, som sled sig slet op, og ilde blev aftakket. 3. Laurits Kotti, som var i Embedet i 8 Aar, og døde 1573. 4. Hr. Christen Staphensen samme Aar kaldet i hans Sted den første Søndag i Advent (døde d. 27 Avg. 1599).

⁴) Afskriften findes i et Kollektanbind (Thottske Saml. 2041. 4), som

Saavidt skjønnes, var Sagens Sammenhæng i al Korthed følgende: En Kvinde i Aalborg ved Navn Mette Madsdatter blev beskyldt for Trolddom, noget der i hin Tid var let at lyve et Menneske paa. Hun blev lagt paa Pinebænken og behandlet efter den Tids barbariske Rettergangsmaade i slige Sager. I sin Nød forlangte hun et Vidnesbyrd af sin Sognepræst M. Morten Hegelund. Denne vidnede, hvad Sandhed var, at hun altid havde skikket sig som en kristen Kvinde og haft et godt Rygte, indtil en Mand ved Navn Thøge Christensen, havde beskyldt hende for at være en Troldkvinde. Dette Vidnesbyrd kom et af Nævningerettens Medlemmer, ved Navn Mads Gildesvend (eller Guldsmed)¹⁾, en ugudelig og samvittighedsløs Person, slemt i Vejen, og synes at have forhindret, at den ulykkelige Kvinde blev brændt, om hun end kort efter døde, maaske som Følge af Pinslerne. Da Mads Gildesvend ikke fik sin Vilje frem med Kvindens Domfældelse, begyndte han at forfølge M. Morten Hegelund med Rettergang, fordi han ved denne Lejlighed havde »slaaet sig i (o: blandet sig i) en Blodssag«. Det følgende indeholder nu Madses lumpne Angreb paa Præsten og dennes værdige Forsvar. Nogle af de værste Fejl i Afskriften ere saavidt muligt rettede i Texten, men Haandskriftets Læsemaader ere dog anmærkede nedenunder, om nogen skulde have en anden Mening. Paa enkelte Steder har det imidlertid ikke været muligt at restituere den fordærvede Text.

Især skriver sig fra Biskop Peder Hegelund i Ribe og dennes Søn M. Anders Pedersen Hegelund, der først var Rektor i Slagelse, siden i Kjøbenhavn, og endelig Sognepræst i Stege. Den sidste har begyndt at afskrive det her omtalte Stykke, men han har selv kun skrevet de første Linier, og derpaa ladet en anden uøvet Afskriver fortsætte.

¹⁾ I de første Linier af den følgende »Trætte« nævnes han med det sidste Navn, siden stadig med det første. Hvilket der er det rette, skal jeg ikke med Vished kunne sige.

Trette imellom Maths Guldsmed oc Morten Heglund Sogne
Prest i Alborg.

Maths Guldsmed: Den Eed, som M. Morten gjorde vdi sine Vidnesbyrd, vaar en meget vgudelig Eed, som mig tyckis.

M. Morten Hegelund Sogne Prest: Den Eed, som ieg gjorde i min Vidnisbyrdsbreff, den haffuer ieg giort met en ¹⁾ guod tryg Samvittighed. Thi saa ieg iche andit viste imellem Gud och mig, end som ieg soren haffuer, och iche endnu i denne dag andett veed; men den, som gjorde imod di andre xi Neffninger och suor ²⁾ hinde Throldom paa, det vaar en megit wgudelig Eed. Detthe beviser ieg med thre vidnisbyrd. Den første er detthe, att du opslog veder (sic) mod Morthen Snedicher, att du skulde viseligen suoren hender offuer, och du vilde det iche schøde om; huorledis di andre elffue suoring vorder; dett er jo saa megit, du vilde iche schøde om vidnisbyrd i din Eed, som andre christne mennischer plejer och bør ad giøre. Det vor jo en stor ugudelig[hed]. Udi den anden maade beviser ieg din Eed att haffue veret ugudelig: dend thid du och di andre xi Neffninger stoed thilsammen ad raadslaa, huorledis i schulde suerge, daa sagde en aff di xi, Christen Søffrenson ved Naffn: I dandemend er dett saa, att vij suerge denne qvinde Throldom offuer effter di vidnisbyrd, som vij endnu haffuer hørtt, och vorder vij eschett och kaldet i retthe derfor, daa vorder vij visselig feld ³⁾. Daa suarede min kiere Mattz Gildsuend, en aff di tholff Neffninger: huem schulde esche oss i retthe eller felde ⁴⁾ oss, effterdi hun haffuer huerchen Slegt eller Venner. Seer, er detthe hersom (sic) iche en stor ugudelighed, huad kand mand daa neffne ugudelighed att verre. Dett er beviselig med itt obett beseglett breff aff Alborg raadhus. Item udi den thredie maade beviser ieg din Eed att haffue verit

¹⁾ Hertil gaar M. Anders Pedersen Hegelunds Haand. ²⁾ Hdskr. Arffuingh, suornigh. ³⁾ Hdskr. fuld. ⁴⁾ Hdskr. fulde.

ugudelig, den thid att du den haffde nu suorit hinde offuer, daa suared hun arme qvinde: Mattz, thill dend Eed schall du suare mig for Gudz domstoell. Daa suarede du, min kiere Mattz Gildsuend, thog en penning, kast hinde i veirett, och sagde: her setther ieg M Dieffuell thill ad suare dig. Seer nu aff, sier ieg, huad den thredie wgudelighed [er]. Saa agter ieg, dett er nu bevist, att din Eed och iche min haffuer verit ugudelig suoren.

Siger Mattz Gildsuend, att en Sogneprest och Siælesørger maa iche slaa sig i nogen blodsagh; dett er, siger hand, imod en Sogneprestis Embede.

Resp. M. H. Sogneprest: En Sogne prest ad slaa sig i nogen blodsag, blod ad spille, dett maa hand iche giøre, men blod ad befri, dett maa hand vell giøre, dog iche att offuer threde sitt kald, saa haffuer Christus giortt, den thid hand befride den Qvinde, som vaar befunden i aabenbarlig hoer. Joh. 8. Item der hænd befriede mange Cananither, Luc. 9. och sagde, att mennischens Søn kom iche ad forderffue, men befri mennischens liff. Saa bør daa ochsaa dend, som er i mennischens Søns sted, dett er en Sogneprest.

Siger Matz Gildsuend: Dett er imod en Sogneprestis Embede att giffue nogen misdeder vidnisbyrd.

Resp. M. H. Vaar Herre Christus, Joh. i dett 10, befaler, att en guod hyrde schall thil setthe sitt liff for sine faar. Schulde hand effter Christi [exempel] giøre dett mere er, som er ad thilsetthe liffuett, da bør hannem ochsaa ad giøre [dett], som mindre er, som er att vinde bere. Derfor siger ochsaa dend høilerde Brentius offuer forschreffne Capitel, att en guod hyrde schulde iche alleniste føde faarene, men ochsaa dennem ad forsuare med sitt lifvais vaade och faare.

Siger Matz Gildsuend: Om dett er en geistlig sag, daa maa vell sche dett er saa, som i siger; men om det er en verdslig Sag, som ieg mener, dett er med Metthe Matzdather, daa maa dett iche schee.

Resp. M. H. Metthe Matzdather bleff iche paathagit

och anklagit for horeri, forrederi, thiffueri, mord eller mandrab, dett haffde verit en¹⁾ slig sag; men hun bleff an-grebet och paathagit (I), att hun vaar en throidmennische och ingen christen mennische, och saa schiuder sitt schud och schield thill mig sin Sogneprest och Siælesørger, huorledis ieg haffde kiend hinde enten for en Throidmennische eller for en Christen mennische, saa er dett hersom nu mig en Samvittighedz verch och aandelig sag, och burde fordi mig paa mit Embedz vegne att vind[e] bere med hende, hindis liff at befri.

Siger Matz Gildsuend: Dend Vidnisbyrd, som M. Morthen gaff Metthe Matzdather, er en bagg och benche vind.

Resp. M. H. Dend vind, som ieg gaff Metthe Madzdather, er iche en bagge vind, men en for vinde, thi saa min vidnisbyrd vaar for Neffning, men en otthe dage for di giorde deris Eed, thi saa ieg muntlig forkyndett for Neffning, for di giorde deris Eed, mit vidnisbyrd udi S. Bodilz Kirche, och der vaar Matz Gildsuend huos, saa vor mit vidnisbyrd for Neffning muntlig, och hagde ieg gierne giffuett dennem det ochsaa schriftlig, dersom di dett hagde verit begierendis aff mig.

Siger Mattz Gildsuend: Dend fromme Metthe Madzdather vaar alligevell en throidkone.

Resp. M. H. Jeg haffuer mange Christendoms tegn derpaa, att hun vaar en christen mennisch, iche alleniste att hun gierne hørde Gudz ord och dett gandsche fljtteligen, tog²⁾ tiit affløsning, gich til Sacramentet gierne, søgte di siuge, udi huilche hun vaar en besynderlig thierinderinde, men ald mest er dette nogen³⁾ Christendoms tegn, at hun for thi skyld gledeligen och gierne thilgaff sin wuenner, besynderlig udi hind pindzell⁴⁾ och hind siugdøm; och saa sidst i hindis dødz thime. Er ochsaa min kiere medbroder H. Jens och H. Simon vitterlighed. Huilchet hun iche giøre kunde (söm ieg viselig ved) for-

1) Hdskr. ved. 2) Hdskr. noch. 3) Hdskr. ingen. 4) Hdskr. sindzell.

uden den H. Aandz Naade. Derfor achter ieg viseligen hinde ad haffue veret en christen mennische och ingen throidmennische.

Siger Matz Gildsuend: Dett vaar doch iche tilbørligt ad giffue slig folch formuelig guode vidnisbyrd.

Resp. Mart. Heg. Dett vaar saa fast tilbørligt, thi huadsomhelst dett wforbunden ehr udi Gudz loff och mandz loff, dett er sømmelig och tilbørlig; men dett er wforbuden baade udi Gudz och mandz loff, derfor er dett høilig aff Nødz vegne, att ¹⁾ Sognepresten besynderlig vidne ber med sin sogne folch, hurledis hand kiender dennem.

Siger Matz Gildsuend: Huem som forsuarer en Troldkarll eller Throidqvinde, hand er iche diert bedre end dend samme, hand forsuarer.

Resp. M. H. Der staar schreffuit Exod. 22, at Throidqvinder schall iche thilstaa ad leffue, derfor er det vel sant, att huem som dennem forsuarer, der hand i sandhed ved saadanne att vere, hand ehr iche bedre end di, men huo som falscheligen giffuis det naffn, och er dog guod from Christne, dennem schall mand med all magt forsuaere, att vij iche legger oss mandrabz synder paa halsen til voris egen synd, som dog er stor og mange noch (disuer), Gudt hielpe oss aff vore synder.

Siger Matz Gildsuend: Metthe Madzdather haffde dog alligevell en stor suar ord och rygte paa sig for troldom.

Resp. M. H. Ord och rygte er ett (sic) stor, ennd som sandhed er, thi røgt er ligerviis som en sneklimpe, jo lenger dend veltis i sneen, jo støre dend vorder, men iche hørde mand dett om Metthe Madzdather, førend Thøghe Christensøn loed hinde setthe. Men siden hun vaar setth, saa førde hand och alle hans tillhengere hinde udi dend store schammelige røgte, saa forlad hannem dett Gud, och alle ther omb vaar; men der ²⁾ vaar dog ingen, før Neffning giord deris Eed, der kunde hinde nogen maade effter

¹⁾ Hdskr. aff. ²⁾ Hdskr. dett.

gierning offuer bevisé. Saa att røgte och effter gierning di fuld ad. Selff bagde Tøghe kommen hind mest parten i den røgte, och kunde hinder dog ingen effter gierning offuer bevisé.

Siger Matz Gildsuend: Ligevell, haffuer min Sogneprest giort mig stor schade ved ¹⁾ sin vidnisbyrd, och kommit mig udi stor brøst, och foruent mig min rette fremgang, att min sag haffde fangit en fremgang imod di andre xi Neffning, haffde hans vidnisbyrd iche verit, som ieg mener.

Resp. M. H. Min kiére Matz! Naar ieg vinder dett, som sandingen er, det ieg kand bestaa først for Gud och siden for vor naadigste Herre, och saa for all verden, huad kand ieg der udi volde, att di erlige fromme Landzdommere gaff min vidnisbyrd saa stor magt, att min vidnisbyrd hialp till (som du siger) ad du bleff und sagt (sic); tach du Kong. May., der haffuer dig nu igen opreist. Haffuer dig nogen giort schade, daa haffuer di erlige fromme Landzdommere (der haffuer bedrøffuet [1] mit vidnisbyrd) haffuer det men giort en ieg, saa maathe du thale hannem thill²⁾.

Seer min kiére Matz, detthe er nu dett, som ieg nu paa denne thid vill suare for mig. Kand du denne min antsuar (naar du haffuer dig vel betencht) med retthe schiffte eller schiell underleg[ge] eller besuegthe, saa vill ieg gierne vige dig, men kand du det iche giøre, daa vaar det dig vel gott, att du lodst mig fattige siuge mand vere med fred, omb huilchen fred ieg gierne bad Gud for Christi skyld, och vor Naadzens Herris skyld, Gud hannem naadeligen bevaare, Amen.

Dernest beder ieg eder guode fromme Øffrighed, Borgemester och Raad, paa Gudz och Kong. May. vegne, att j schaffe mig fred for detthe mennische, saa megit som eder mueligt er, att ieg des ydermere ubehindret kand vere udi Gudz och den hellige Kirches thieniste, huis thienere ieg er. Giør dette, som I ville antsuare for Gud, ochsaa

¹⁾ Hdskr. en. ²⁾ Her er aabenbart flere Skrivfejl.

som eders Embed kreffuer, betencher eder viseligen och vell. Gud vere med eder althid. Amen.

Saauidt »Trætten«. Noget Aarstal har den ikke; men jeg antager, at den er fra M. Morten Hegelunds senere Leveaar; han omtaler jo sig selv som en fattig syg Mand, der ønskede Fred. Formentlig giver Sagen et godt Indblik i de Besværligheder, under hvilke denne Hædersmand sled sig op i en Gjærning, om hvilken det endnu saa mangen en Gang gjælder, hvad Mesteren har sagt: En saar, en anden høster; — og: Have de forfulgt mig, skulle de ogsaa forfølge eder.

En Søn af M. Morten Hegelund, ved Navn Povl Mortensen H., opholdt sig i Aarene 1559—60 og maaske længere som Student ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han navnlig synes at have sluttet sig til D. Niels Hemmingsen¹). Rimeligvis er han senere bleven Præst.

¹) I Univ-Bibl. findes en Samling af Hemmingsens Disputatser fra denne Tid, som har tilhørt Povl Hegelund, og som denne har faaet til Foræring af Forfatteren. Paa et hvidt Blad bag i en af dem har Povl Hegelund optegnet nogle »Superscriptiones« til Mænd, som han formodentlig har staaet i nogen Forbindelse med. Da de ikke ere uden Interesse, skal jeg her anføre dem.

Clarissimo et generosissimo viro D. Johanni Seueripi, Malmogiane ciuitatis conseruatori, conseruatorique summo, domino et preceptori obseruandissimo, pre ceteris dilectissimo.

Insignis sapientie et probitatis viro D. Jacobo Gregorij, omnium fidelium in Christo consodallum fautori atque fratri longe omnium charissimo.

Eruditione et pietate viro prestantissimo M. Johanni Alberti, Haffniensis schole Archididascale fidelissimo, preceptori et amico in primis colendo.

Doctissimo viro D. Magistro Nicolao Palladio Episcopo, summa virtute optimisque literis maxime conspicuo.

Reuerendo in Christo patri ac domino doctori Petro Palladio, Superintendenti Sielandie, omnium vigilantissimo patri in Christo atque amico perpetua obseruantia venerando.

Bone indolis, fertillissimique ingenij adolescenti Johanni Mariano, Haffnie bonarum literarum studioso, amico suo omnium charissimo.

V.

Bidrag til M. Christiern Pedersens Levned.

Der har i disse Samlinger tidligere været meddelt nogle Bidrag til Oplysning om den fortjente Skribent Christiern Pedersen. Hvad her følger er nærmest at anse som et Tillæg dertil. Det er Brudstykker, der dog ikke ville være uden Værd for den, der maatte ville give os en sammenhængende Fremstilling af Mester Christierns Levned.

Først da et Brev, der viser hans religiøse Iver paa den Tid, da han endnu stod paa det kirkelige Stade, som for hans Vedkommende især har fundet sit Udtryk i Jertegnspostillen. Det er Stiftelsesbrevet for en Gudstjeneste, han oprettede i Lunds Domkirke, og til hvis Vedligeholdelse han gav noget Gods, han ved Kjøb havde erhvervet ¹⁾.

Jeg Cristern Pederssen Canick i Lundt, perpetuus vicarius till sancti Christopheri altere i Lunde domkircke, gjør alle vittherligtt mett dette mitt opne breff oc eyen handscrifftt, att ieg mett myn frii vilge oc vell beraadder

Spectate probitatis preclarique indolls Adolescenti Nico. Hemmingio suo fratri ac consobrino amantissimo.

Pietate, eruditione ac morum integritate conspicuo adolescenti Johanni Martini Hegellio, Haffnie liberalium artium studiis operam danti, commilitoni et amico sibi longe charissimo.

Doctrina eque ac morum integritate preclaro adolescenti Johanni Petri, Haffnie honestis literis operam nauanti, amico suo singulari.

Magne pietatis et eruditionis conspicuo viro M. Martino H. inclite ciuitatis Alburg. animarum curator, patri suo sibi longe charissimo.

Spectabili viro doctrina sapientia et virtutibus clarissimo D. Doctori Nicolao Hemmingio, apud Haffnienses sacre theologiæ interpreti fidelissimo, suo preceptori nec non patri in Christo plurimum obseruando.

En noget lignende Samling Titulaturer omtrent fra samme Tid findes meddelt i Ny kirkehist. Saml. I, 351.

¹⁾ Brevet findes i en samtidig Kopi i Kgl. Bibl., Breve til Adel. Hist. Fasc. 51.

hwff haffwer beplictett mig oc mine efftherkomere perpetuos vicarios til Sancti Christopheri altare att scule vdgifue aarlige aarss til ewig tiidtt oc antuorde til gode rede distributori chori Lundensis ecclesie sex β gr. sancti Jacobi dag, inden affthensong ringher, til sancti Christopheri fest oc høgtiidtt, som scule skiffes i Lunde koor ligheruiss som i andre festis denariorum. Her fore schall persona altaris sancti Christopheri haffue i gaardt i Tiwstrop i Smedstrop song (!) i Ingelstadt hærirt, som Anders Moghensen nw paa boor oc giffwer iij p^{ant} byg till aarligtt landgille, ii β gr. skatt, i tæye, vi β for fornødt, iii β for dagsvercke. Sammeledes beplichther ieg mig oc myne efftherkomere perpetuos vicarios til for^{ne} sancti Christopheri altere att giffwe oc andworde klockeren til Lunde domkirke huertt aar ij pundtt byg oc 1 β gr. til gode rede inden jule dagh, att han schal ringhe huer dag, naar klokken slar xii, til ewig tiidtt mett den klokke, som ringes til høgmesse mett, oc klempte iii klemp effther huer gangh, vor herres dødt oc suare pyne til amindelse. Schal oc samme persona altaris sti. Christopheri antuorde kerkerwerge i β gr. ad fabricam ecclesie sancti Laurentii inden jwll, for ther ringes mett for^{ne} klokke, her for schall persona altaris haffue een gaardt i for^{ne} Tiustrop, som liggher nest op till den andhen for^{ne} gaardt, som Oluff Torkelssen nu paa boor oc giffwer ij pund byg til landgille, i β gr. skatt, i tæye, vi β for fornødt, iii β for dagsverke, huilcke for^{ne} ii gaarde ieg kjøpte aff velburdig suend Søffren Trwidssen paa Vram met alle for^{ne} gaardes rette tilliggelse, ager, eng, skow, marck, fiske vandtt, fægaangh, vot oc tiurtt, inthet vndentagett, som mitt købebreff der om ydhermere vduiser oc indeholdher, oc ieg nu mett myn fri vilge karsk oc sundtt haffwer vntt oc giffuitt, oc met thette mitt opne breff vnder, giffwer, skøder oc strax fraa mig affhender til for^{ne} sancti Christopheri alter oc de personer, som dett fongendes vorder, til euindeligen eye eyeskulendes. Oc kendes ieg mig eller myne arffuinge ingen lodtt, dell eller

rettighedtt att haffue til for^{no} ii gaarde eller till nogen aff deriss tilligelse effther thenne dag. Item skede thet, saa att samme for^{no} perpetuus vicarius til for^{no} sancti Christophri altere vore forsømmelig oc icke ville vdgiffue til gode rede for^{no} korn oc penninge inden for^{no} dag oc tiidtt, oc bleffue der om paaminther en tiidtt, tæssuer oc tredie tiidtt a prelatis diffinitoribus Capituli, oc ville icke da rette sig self oc vdgiffue dett hænem bør effther for^{no} breffuis lydelse, da skulle domini prelati oc diffinitores Capituli haffue fuld mactt till att anname for^{no} ii gaarde met al deres tilligelse til capittel oc skicke siden saa, at for^{no} tjeniste oc vdgiftt oppeholdiss til euig tiidtt. Til ydermere foruarung oc vidnesbyrd, at saa er i sandhedtt, haffuer ieg hengtt mitt indsegle nedhen paa thette mitt opne breff met flere hedherlige oc velbyrdighe mendz indsegle, som ieg der till bedett haffuer, som er Lage Vrniss landzdommeriss i Skaane, Steen Steenssens embedzmandtt paa Borgenholm, Hans Skoggaards officialis, Laurens Ollsens oc Hans Myriss. Giffuett i Lundtt Sancti Erick konges dag, aar effther Gudz byrdtt tusinde femhundredre paa dett attendbe.

Bagpaa (med anden Haand): Copia foundationis altaris diui Christopheri in ede Laurentiana Lundis, Magistri Christierni Petri.

Chr. Pedersen kalder sig i dette Brev Kannik i Lund og perpetuus Vicarius til S. Christoffers Altar i Lunds Domkirke. I en Registrant over Lunde Kapitels Breve i Stockholm findes Udtog af tvende Breve, hvorved han disponerer over begge disse Præbender. Udtogene lyde som følger:

1. Mr. Christiern opdrager Mr. Ingemar i Korsør sit Præbend och Canikdøme, som han hade i Lunde Domkyrkia. Dat. Kbhñ die S. Michaelis 1528.

2. Christierni Petri Præstmans uthgifne åth Lasse Hoffmand Lege eller Hyre Contract paa een Sancti Christophers Altares residens med tøfsten liggendes till Domkyrckien. Dat. Helsinge dhen 28 Jan. 1548.

Aarstallet 1528 i det første Brevudtog maa vække nogen Tvivl, da det ialfald ikke fremgaar af de Oplysninger om Chr. Pedersens Levned, som Dr. Allen har samlet, at han paa den Tid har været i Kjøbenhavn¹⁾. Men det kunde endda være, at det havde sin Rigtighed. Den nævnte Mester Ingemar (Jensen) var ialfald dengang i Korsør, hvor han, som det synes, baade var gejstlig og verdslig Embedsmand, efterat han tidligere havde været Docent i Kirkeretten ved Kjøbenhavns Universitet²⁾. Mulig har Chr. Pedersen faaet Lejde til at komme hjem i nogen Tid for at ordne sine Sager og har ved den Lejlighed udstedt den omtalte Overdragelse.

Efter et flereaarigt Ophold i Udlandet hos den landflygtige Kong Christiørn II vendte Chr. Pedersen 1532 tilbage til Fædrelandet og tog Bolig i Malmø, hvor han nærede sig ved »Prenteri«. Men han maa dog 1534 atter have været udenlands, hvis det, som jeg formoder, er ham, der sigtes til i et Brev, dat. Mogenstrup (i Skaane), Torsdagen næst efter Andreæ Apostoli Dag 1534, fra en vis Lavrits Nielsen til Fru Sofie Krummedige Hr. Esge Bildes Hustru, hvori det bl. a. hedder: »Kjære Frue, kom hid til Mogenstrup udi Aften Esges Breve Eder tilskrevne, som Mester Christiørn havde ført af Røstok«³⁾. Er min Formodning rigtig, maa det vel ogsaa antages, at det er politiske Hverv, der have ført Mester Christiørn til Tydskland, da det er bekjendt, at han under Grevefejden gik Borgmester Jørgen Kock i Malmø tilhaande.

¹⁾ Breve og Aktstykker til Chr. II's og Fred. I's Hist. I, 497—501.

²⁾ Werlauff, Kbhvns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reformationen. Progr. 1850, S. 70. Hertil kunde føjes følgende: 1514 fik Hr. Ingemar Jensen kgl. Præsents paa Tornby og Korsør Kirker (Suhms Saml. II, 1, 119). Søndag efter vor Frue Dag Nativitatis 1529 gjør Johan Urne, Ridder og Hovedsmand paa Kjøbenhavns Slot, vitterlig, at han paa Kongens Vegne af Korsør Len har modtaget 153 Mark 5 Sk. »graffuen peninge« af Mester Ingemar. (Orig. i Kgl. Bibl., Breve til Adel. Hist. Fasc. 59).

³⁾ Orig. i Kgl. Bibl., Breve til Adels Historie.

I Aarene 1541—3 opholdt Chr. Pedersen sig i Kjøbenhavn, sysselsat med Oversættelsen af Luthers tyske Bibel. Men fra Aaret 1544 indtil hans Død 1554 opholdt han sig fornemmelig i Helsinge Præstegaard i Nordsjælland, nogle Mil fra Helsingør, hos sin Slægtning Provst Peder Andersen. Anledningen, til at han fik Bolig paa Landet og ophørte med sin tidligere saa frugtbare litterære Virksomhed, er oplyst af Sonnenstein Wendt, der af de malmøske Tingbøger har meddelt, at »Mester Christiern ikke havde været ved sin rette Sind og Forstand, fra den Tid han fik sin Sygdom i Kjøbenhavn og til den Tid han der af foer, og havde end samme Syge, den Tid han kom til Helsinge«¹⁾. Vi maa da antage, at hans aandelige Kraft for en Del har været brudt i de sidste ti Aar af hans Liv, om end den omtalte Sindsforvirring vistnok kun har været forbigaaende. Hans Tilstand var nemlig saaledes, at han baade kunde foretage Rejser og selv optræde i Retssager. Saadanne havde han navnlig med en Borger i Helsingør ved Navn Hans Hofmand, der skyldte ham en Del Penge. Det første vi høre om Sagen er følgende Udtog af et Kongebrev, som det synes fra Aaret 1544: »Brev til Borgmestere og Raad udi Helsingør, at de hjælpe M. Christiern, saa meget som ret er, over Hans Hofmand der sammesteds for noget Guld og Pendinge, han er hannem skyldig«²⁾. De helsingørske Tingbøger, der dog først begynde nogle Aar senere, indeholde mere om denne langvarige Retstrætte, der strakte sig ud over M. Christiern Pedersens Levetid og fortsattes af hans Svinger søn Bastian Hülsebroch i Malmø. Da de nævnte Tingbøger, hvad P. V. Jacobsen alt har gjort opmærksom paa³⁾, desuden indeholde andre Notitser vedkommende M. Christiern Pedersen, har jeg ladet gjøre et Udtog af samme, som herved meddeles.

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. I, 259.

²⁾ Danske Mag. 4 R. I, 39.

³⁾ Hist. Tidsskrift III, 628—9.

Uddrag af Helsingørs Tingbøger.

1552.

Mandagen næst Sanctam Mariam. Item samme Dag gav M. Christiern Pedersen, Kannik i Lund, personligen paa vort Raadhus Laurits Hofmand Fuldmagt at lovbyde til Tinge den hans Gaard, han fik af Hans Hofmand.

Mandag næst for Sancte Margarete. Item opbød Lass Hofmand, Fuldmægtig paa Mester Christierns Vegne, Hans Hofmands Gaard, hans 4de Ting, og fik det beskrevet under Bys Indsegl, at han sine samfælde Ting lovligen forfulgt havde, hvilket Brev læstes for Raadet, og siden, nærværendes tvende besidne Borgere ved Navn Symen Prydz og Jost Grønning, blev læst for Hans Hofmand, hvor til han gav for Svar, at M. Christiern havde god Ret til at lade lovbyde samme Gaard, og Hans Davidsen at han havde intet at sige derimod.

Vigilia omnium Sanctorum. Samme Dag tiltalede M. Christiern Pedersen Hans Hofmand og var begjærendes Skjøde paa for^{no} Hanses Gaard, han haver i Pant; og lod læse K. M. Brev lydendes, at hannem skulde vederfares Lov og Ret om hvis han havde i saa Maade at berette. Omsider for for^{no} Dannemænds Bøn lod for^{no} M. Christiern sig sige, at ville fortøve med samme Skjøde indtil tyvende Dag Jul næstkommendes. Hvorfor for^{no} Hans Hofmand forpligtede sig nu idag, at han vil ved egen Person eller hans Fuldmægtige lovbyde samme Gaard, Hus og Bygning 3 samfælde Ting nu næst efter S. Mortens Dag næst kommandes, og dernæst efter om tyvende Dag Jul, uden nogen videre Forhaling eller Behjælpsning, skjøde hannem den til Tinge med saadan ydermere Forvaring, som det sig bør, der til med overantvorde for^{no} Mester Christiern, hvis Brev og Friheder han paa samme Gaard haver, hvorpaa for^{no} Hans gav K. Me Byfoged Handtastning, at saa i Sandhed ske skal. — Paa hvilket Skjøde og Forvaring for^{no} Mester Christiern nu idag personlig Fuldmagt gav og fuldmægtig

gjorde beskeden Mand Laurits Hofmand her samme Sted paa hans Vegne at skulle annamme paa for^{no} Tid, som for er rørt.

1553.

Marcelli Pappæ Dag. Samme Dag var her M. Christiern Pedersen begjærendes Skjøde af Hans Hofmand paa den Hanses Gaard, Hans nu udi bor, efter som Hans sig selv forpligtet havde vigilia omnium sanctorum næst forleden; gav hannem for Svar, at efterdi Hans haver ikke fuldgjort samme sin Forpligtning, og samme Gaard er ikke lovbuden til Ting, som det sig burde efter Bys Skik og gammelt Sædvaner, stød det ikke til, at han kunde stedse Skjøde derpaa idag.

(C. P. lod sig atter sige, at villø lade henstaa med Skjøde, indtil Gaarden blev opbuden 3 Ting, og saa 14 Dage derefter faa Skjøde uden Forhaling, forsaavidt som Hans ikke derforinden kunde bekomme Raad og stille ham tilfreds og »gjøre ham den fri for alle med Jordebrevet«. — Hans Hofmand opbød strax samme Dag Gaarden første Gang. — Mandag for purificationis Mariæ blev den opbudt 2det Ting, og 6te Paaskedag 3die Ting.

Mandag efter Vocem Jucunditatis. Samme Dag tiltaløde Bastian Hülsebroch af Malmø Hans Hofmand her sammesteds med den sidste hans Forpligtning, hvilken indeholdt, at for^{no} Hans skulde enten endelig give M. Christiern sine Penninge den Mandag næst efter Røskilde Marked, eller og paa den Dag skjøde hannem til sin Gaard her i Helsingør, hvilken Hans Hofmand udi bor. Itøm der næst lod for^{no} Bastian læse M. Christierns Fuldmagts-Brev, be-seglet med Stads Sekret i Kjøbenhavn, hvilket M. Christiern havde Bastian tilbetroet at forfordre, ligesom han ved egen Person tilstede var.

(Atter lod Bastian H. sig sige, efter Dannemænds Bøn, saaledes at H. H. om 8 Dage skulde betale ham 100 Daler i hans Hus i Malmø, og saa faa Henstand indtil Mandag

før S. Hansdag, da han skulde betale Resten af Kapitaleri eller ogsaa tilskjøde B. H. den nævnte Gaard).

Mandag næst dom. exaudi. Samme Dag var Bastian Hülsebroch af Malmø begjærendes af Hans Hofmand Skjøde paa den Hanses Gaard, han udi bor; da foreholdt Hans Davidsen hannem, at det stod ikke til at gjøre, førend Hans Hofmand haver løst sit Jordebrev, som var pantsat til Borgmester og Raad for 75 vægtige Guldgylden, hvorpaa Hanses skriftlig Forpligtning nu læstes til Tinge, og fandt da Hans til at skulle gjøre dennem fri. — — Endda lagdes Hans Hofmand alvorligen fore, at han endeligen skulde stille Bastian tilfreds.

Torsdagen næst efter. Samme Dag kom et Povel Mynters Brev og Skrivelse, Borgmester Sander [Lejel] tilhaande, indeholdendes, at M. Christiern Pedersen havde været hos hannem, sigendes sig at ville være god for hvis Hans Hofmands Jordebreve stode til Pant hos Borgmester og Raad paa salige Hans Sandersens Datters Vegne, i hvilket Povels Brev findes hans Befaling, at samme Jordebrev skaf overantvordes til for^m M. Christierns Svoger Bastian, hvilket Povels Brev blev indlagt i Bys Forvaring tilstede. Derefter skjødte Hans Hofmand for^m Bastian den samme hans Gaard, han nu udi bor, fra sig og sine Arvinger til Bastian Hülsebroch paa M. Christierns Vegne til hannem og hans Arvinge til evindelig Eje. — — Samme [Dag] derefter gav Bastian Hans Hofmand sin skriftlig Forpligtning at ville holde Hans samme Gaard tilgode nogen Tid lang.

1554.

Vincentii Dag opbød Oluf Fogedsvend efter Befaling Hans Hofmands Gaard, som var hans første Ting, efter Bastians Befaling.

12 Marts. Samme Dag gjordt Borgmester Sander en Gang, anden og tredje Gang [Spørgsmaal] til Bastian Hülsebroch af Malmø, sal. Mester Christiern Pedersens, som var

Kannik i Lund, hans Svoger, om han kjender sig være for^m M. Christierns rette Arving, og om han vilde svare til og betale, hvis M. Christiern er skyldig til Kgl. Maj. for et Løfte, for^m Borgmester indgik paa hans Vegne efter hans Bøn og Begjæring, desligeste om han vilde betale Borgmester selv efter M. Christierns tvende Haandskrifters Lydelse.

(B. H. erkjendte sig, efter at have faaet at vide, at de Haandskrifter beløb sig til omtrent 400 Daler, for M. Christierns Arving, og at ville svare til al Gjæld og Krav. Efter at have erklæret sig, som ukjendt paa Stedet, ude af Stand til at skaffe Borgen, forpligtede han sig paa en ærlig Mands Love til at komme igjen om sex Uger og betale Borgmesteren. Dernæst tilstededes der ham, at han opbød Hans Hofmands Gaard 2det Ting).

Mandag næst Jubilate kom Bastian Hülsebroch og begjærede af K. M^s Byfoged, at han maatte stedes det 3die Lovbud paa Hans Hofmands Gaard; men da han til samme Tid, paa Byfogdens Spørgsmaal, erklærede sig ikke nu at kunne betale Borgmesteren, hvad han for sex Uger siden havde forpligtet sig til, forkyndte Byfogden Arrestering i Kongens Navn, eller Forbud mod at befatte sig noget med samme Gaard, førend han havde stillet Borgmesteren tilfreds.

Mandag næst Cantate. Samme Dag udi Per Willemssens Stue læste Hans Davidsen de tvende salige M. Christierns Haandskrifter for hans Svoger Bastian; da bekjendte han dennem at være Mester Christierns egen Haand, og sagde sig fuldkommelig at ville bestaa dennem og fuldgjøre dennem. (Da han imidlertid opfordredes til at betale Borgmesteren, erklærede han sig ikke tilsinds at stille ham tilfreds, førend der vistes ham flere Haandskrifter). Da tilsagde hannem Kongens Foged: •Efterdi I ville ikke holde eders Forpligtning, ej heller byde eder til at betale Borgmester eller være i Mindelighed med hannem, da arresterer jeg eder i K. M^s Navn een Gang, anden og tredie Gang,

forbydendes eder ingensteds at drage her fra Byen, førend I stille Borgmester Sander tilfreds med Betalingen eller med Vissen og Loven«. Da svarede Bastian: »Jeg passer der intet paa; jeg er en Indbyggere i Riget, jeg tør rejse, naar mig lyster«. Om Morgenen drog han foragteligen herfra, og ikke mere skjødte eller agtede saadan kongelig Befaling. (I Randen: Bastian arresteret og rømde).

Mandag næst Sanctam Trinitatem. Item opbød Bastian af Malmø Hans Hofmands Gaard, hannem tilkom efter salige M. Christiern Pedersen, som var Kannik i Lund, og var dette hans 3die Ting, og var hannem saa forholdet, at 6 Uger herefter skal hannem skjødes samme Gaard. — Item læstes et Laurits Hofmands Brev, som M. Christiern gav hannem paa 3 Gaarde i Knislinge udi Gydinge Herred.

Tirsdagen efter. Tiltalede Her Peder i Helsinge Bastian Hülsebroch med en Haandskrift beseglet med M. Christierns Signet, og krævede dermed 100 Daler for Underholdning, Mad og Øl og Seng udi 10 Aar. Item gaves tilkjende, at den Besætning, for^{no} Her Peder havde tilforn ved K. Me Byfoged forkyndt Bastian, den gav han op igaar ved Laurits Hofmand og Villum Nacht. Og nu idag begjærede for^{no} Her Peder Besætning paanyt paa Bastian, og da forbød bemeldte K. Me Byfoged Bastian (sic). (Her Peder tiltalede først Bastian for et ærerørigt Brev, han havde skrevet ham til, og forelagde ham dernæst en Haandskrift, som han sagde at salige M. Christiern Pedersen havde givet ham paa 100 Daler, som han var ham skyldig. De bleve enige om at møde paa Tinget igjen paa Mandag efter S. Hansdag med hvad Beviser de havde mod hinanden). Item samme Tid bekjendte Her Peder, at samme Haandskrift var Laurits Hofmands Søns Jørgens Haand, thi at M. Christiern formedelst sin Skrøbelighed ikke kunde skrive selv paa den Tid. Item gav Borgmester den Besætning løs, han havde imod Bastian paa sine egne Vegne, men hvis Tiltale han haver hannem med at besøge paa Povel Mynters Vegne,

som Borgmester haver sagt god for 20 Daler, vil han blive hos Bastian om:

Mandag næst festum Johannis. Item Bastian. Opfæste ¹⁾ Bastian 30 ß, for han brugede sin Mund unytteligen imod Her Peder i Helsinge, som var: «I sige som ingen ærlig Mand». — Tiltalede Her Peder Bastian med den Haandskrift nu som tilforn, og Bastian havde megen Opposits imod Her Peder, og da skjød for^m Her Peder sig ind for sine tilbørlige Dommere, at møde til S. Olufs Dag næstkommendes. Havde Bastian Tvivl om samme Haandskrift og sagde: «Jeg ved ikke, om samme Haandskrift var gjort om Pindsdag nu næst forgangen». Sammeledes tiltalede Bastian Laurits Hofmand for nogen Brev, som Laurits Hofmand havde paa fire Gaarde udi Knislinge udi Gydinge Herred. Svarede Laurids, at M. [Christiern] gav hannem samme Brev, dog var ingen overværendes samme Tid, og vil føre ydermere Vidnesbyrd, naar paaæskes; forpligtede de denem at møde idag 14 Dage. Item opbød Bastian Hans Hofmands Gaard, var hans 4de Ting. — Item tiltalede Her Peder i Helsinge Bastian med en Haandskrift, med hvilken han manede paa salige M. Christierns Vegne 100 Daler, sagde at for^m M. Christiern den forseglede, før han døde. Da adspurde Bastian hannem, hvor M. Christierns Taske var med hans Signet [og] Ske («Skeedt») strax efter han døde; hvor til Her Peder gav for Svar, at han det ikke vidste. Da fremlagde Bastian samme Ske beseglet udi en liden Læderpose, da skjød Her Peder sig at ville møde Bastian for sine Dommere i Roskilde idag Maaned. Sammeledes tiltalede Bastian Laurits Hofmand, hvorledes han var adkommen de Breve paa de Bondegaaarde udi Gyding Herred, hvortil Laurits svarede, at ville møde hannem her for Rette idag 14 Dage med sine Bevis derpaa. Item spurde Bastian Her Peder ad, om det var hannem vitterligt, at M. Christiern trykkede hans Signet for det Papirsbrev, Laurits

¹⁾ D. e. satte Borgen.

sagde sig, at han gav hannem; da svarede Her Peder, at han tidt og ofte laante hannem Signet, men han vidste ikke, han beseglede der med.

Item tiltaledede Herluf Trolle for^{no} Bastian, hvi han djærvede sig at lade tage de Mester Christierns Bøger, for^{no} Herluf havde i Kgl. Maj.s Navn beslaget og gjort Besætning paa til Her Peders i Helsinge, Riget til Bedste; for hvilket Bastian ikke kunde undskylde sig, men bekendte sig at have ladet gjort. Og da svarede til for^{no} Her Peder nu nærværendes tilstede, at Bastians Dreng var efter samme Bøger og førde [dem] til Kjøbenhavn, og samme Tid skar han af Danmarks Krønnike først fore udi 6 eller 7 Sextierner, item midt udi 5 eller 6, og bag i Bogen 7 eller 8 SEXTIERNER. Hvorfor for^{no} Herluf æskede Borgen af Bastian, thi han saadant imod kgl. Mandat gjort havde, og sagde sig ingen Borgen vidste at bekomme. Da efterat Herluf var kommen i Forfaringe, at for^{no} Bastian havde her til Tinge opbudet den hans Gaard her i Byen, som nu Hans Hofmand udi bor, gjorde han Forbud nu idag til Tinge, at han (o: den) ingen skulde skjødes eller afhændes til, førend samme Bøger, hver ved sin Titel, komme alle tilstede.

Mandag før Canuti Regis. Spurde endnu Bastian Laurits Hofmand, hvorlunde han var adkommen de Mester Christiern Jordebreve paa de 4 Gaarde i Gydinge Herred, hvortil Laurits Hofmand svarede, at var retteligen der adkommet, desligeste hans eget Jordebrev, som M. Christiern havde hans Gaard i Pant for.

Item ¹⁾ læstes et Brev, Bastian havde forhvervet i Lund, indeholdendes, at Laurits Hofmand havde bestaaet for Dan-nemænd, at M. Christiern gav og antvordede hannem de Jordebreve udi Her Peders Stue i Helsinge. — Item læstes et Brev, Her Peder havde beseglet, at han aldrig vidste

¹⁾ Dette Stykke findes skrevet paa en løs Seddel, der er indlagt i Ting-bogen paa dette Sted. Det kan da ikke sikkert afgjøres, om det hører til denne eller en følgende Tingdag.

deraf, at han gav Laurids saadanne Jordebrev, ej heller nogen vidste der af, hvor samme Breve vare.

Mandag næst for S. Mariæ Magdalænæ. Samme Dag var Bastian i Rette; da bødes hannem endda det Dombrev, som sagdes af for Rette idag 8 Dage forgangen (med hvilken Dom Bastian erklærede sig tilfreds). Item tiltalede Bastian Laurits Hofmand om det hans Jordebrev, M. Christiern havde i Pant med hans Gaard, han nu selv udi bor for, og spurde, hvorlunde han var adkommen samme Brev, hvortil for^{no} Laurits sagde, at M. Christiern hannem den nem antvordede selv i Hænder, dog var der ingen nærværendes tilstede. (Sagen opsat til Mandag efter Dionysii¹).

Torsdag næst for Catharinæ. Samme Dag for Rette havde Bastian af Malmø tiltalet Laurits Hofmand hersammesteds; besønderlig var hans Anklage, at Laurits var ikke retteligen adkommen det M. Christierns Jordebrev paa 4 Bondegaarde udi Knislinge udi Gydinge Herred i Skaane. Item om et Pantebrev, for^{no} Laurits havde givet for^{no} M. Christiern paa den hans Gaard, han nu selv i bor, hannem pantsat havde for 163 Daler. Hvortil for^{no} Laurits gav for Svar, at han havde saadan Adkomme dertil, som var det Papirs Brev under M. Christierns Signet og Her Peder i Helsinges, som var Lauritses Søns Jørgens Haand. (Hvorpaa begge Parter begjærede endelig Dom). Item end sagde Laurits, at hvis M. Christiern skulde i saa Maade handle, det gjorde han altid i Enlighed. — — Item atter satte Bastian Anklage paa det Papirsbrev under M. Christierns og Her Peder Andersens udi Helsinges deres Signeter, at Laurits var det uretteligen adkommet, og det gjorde bevisligt med et Her Peders Brev, skrevet med hans egen Haand i hans egen Stue, hvilket indeholdt, at Her Peder ved sin høje Ed bekjender, at han aldrig havde hørt eller vidst, at Mester Christiern skulde have givet saadant Jordebrev paa de fire Bondegaarde i Gydinge Herred i

¹) Forekommer ikke i Tingbogen.

Knislinge By. Efterat Mesteparten Bastians Breve vare læste, læstes et Brev, som Truels Madsen, Kannik i Lund, Claus Wichman, ibidem Borger, og Hans Holst, Borger i Malmø, havde udgivet, hvortil Laurits svarer, at de havde ikke vidnet retteligen, thi han sagde Nej derfor, at han ikke havde sagt for dennem, at M. Christiern gav hannem det Brev i Her Peder Andersens Stue. (Da begjærede og fik Bastian et Tingsvidne af 12 Mænd, paa at Laurits H. aabenbar og foragteligen benegtede saadanne Mænds Vidnesbyrd. — Da nu ogsaa L. H. blev overbevist om, at han for lukte Døre havde bedet Borgmester og Raad om at hjælpe ham til med Ære at blive af med Jordebrevet paa de fire Bondegaaarde, maatte han endelig krybe til Korset og bede Bastian om ikke at forfølge ham til nogen streng Dom, hvilket denne ogsaa efter Borgmester og Raads Forbøn gik ind paa, »dog med saadan Forord, at han aldrig skulde nogen Tid anderledes end høvisklig lade sin Mund staa om hannem, hans Hustru og Venner, og paa salige M. Christiern, item at han ej heller skulde bruge nogen Vidnesbyrd imod for^{ne} Bastian«, hvilken Forpligtelse L. H. ogsaa maatte give skriftlig fra sig til Borgmester og Raad).

Fredagen dernæst. Bastian anklagede, ligesom tilforn, Laurits Hofmand for de omtalte to Breve. Item havde Bastian Laurits for Rette tiltalet, hannem formanendes for Retfærdigheds Skyld, at han udi Sandhed bestaa og bekende vilde, hvis Ord og Tale Her Peder Andersen i Helsingø havde til Bastian den Mandag næst S. Hansdag Midsummer forgangen, der de baade havde at handle her for Rette, og baade vare udvigede paa Raadbuset; hvortil Laurits svarede, ved Helgens Ed med oprakte Fingre bekendte og bestod, at Her Peder saa sagde til Bastian: «Bastian, hvor I ikke have det i Fordrag at trætte og appellere med mig, I skulle forlade Eder dertil, at jeg skal i Fremtiden kræve min Frændes, M. Christierns, Blod af Eders Hænder«. Da sagde Bastian til dennem, som vare nærværendes samme

Tid, som var Jens Bysvend og Rasmus Fogedsvend: «I Dannemænd, drages til Minde, hvis Ord I hørde hannem nu sige til mig». Sammeledes formanede Bastian Jens Bysvend for Relfærdigheds Skyld, at han i Sandhed berette og bekjende vilde for ærlige yelforstandige Mænd, Borgmester og Raad, hvis Ord for^{re} Her Peder havde til Bastian samme Tid, som forskrevet staar, til hvilket han gav for Svar ved Helgens Ed med oprakte Fingre og berettede lige Ord fra Ord, som Laurits Hofmand gjort havde. — Item gjorde atter Bastian Spørgsmaal til Laurits, hvorledes hans rette Adkomme var til det Jordebrev paa de fire Bondegaarde, hvortil han svarede, at Her Peder i Helsingene hannem det antvordede i hans egne Hænder, siden at M. Christiern var død. — Item æskede da Bastian, efter han vigede og afstod sin Ret for Guds og Dannemænds Bøns Skyld, de 163 Daler. (Derpaa oprettedes Forlig imellem dem, hvorved Bastian eftergav L. H. 13 Daler af de 163 samt Rente og Omkostninger og gav ham Henstand, imod at L. Hofmand stillede Børgen).

1555.

Ipsodie Felicis in Pincio. Item samme Dag tiltalede Hans Meyer, Bastians Dreng, Laurits Hofmands Forløftningsmænd om de 50 Daler, og læstes deres Bekjendelsebrev, hvilket de og bestode, dog var for^{re} Laurits ikke tilstede; da lagdes dennem efter Privilegiens Lydelse 14 Dags Dag fore, da at skulle betale eller da levere Laurits isteden.

Mandag næst Pauli Conversio gav Bastian dem atter 3 Ugers Henstand. Item begjærede Bastian af Kongens Foged, at ingen Skjøde skulde gaa til nogen paa Las Hofmands Gaard, førønd hannem advaredes derom.

Mandag efter Qvasimodogeniti. Samme Dag var Her Per Andersen, Sognepræst i Helsingene, med Bastian Hülsebroch af Malmø efter vor naadigste Herres Skrivelse og Befaling i Rette for os, og han ved samme kongelige Brev

og Befaling var, strax det kom de Dannemænd Borgmestre og Raad til Haande, stevnendes Her Peder af Jens Klavssen vor Medbroder her sammesteds, at møde her idag for os, hvilket de baade ogsaa gjort have. — Lod for^{no} Her Peder Andersen vise en Forskrift, hæderlig højlærd Mands, Doctor Peders Palladii og ærlig velbyrdig Mands Hans Bernekovs, hvorudi de gjøre Bøn til Borgmester og Raad, at de ville vel gjøre og ved deres venlige Bøn til Bastian tilhjelpe, at for^{no} Bastian ville lade samme Sag opstaa, indtil de komme i Landet igjen, fordi de baade vare hos Kong. Maj. — Item for^{no} Bastian samme Tid tildalede Hans Hofmand, om hvis Paneleværk og andet, Hans haver udbrudt i den Bastians Gaard her sammesteds, og derpaa var begjærendes at maatte bekomme en Gransken, om det var lovligen udbrudt eller ej. Det samme samtykkede og Hans Hofmand, at saa maatte ske. — Item svor Her Peder Andersen ved højeste Ed, at han ikke vidste, hvem der rev de Haandskrifter sønder, om hvilke Bastian gjorde Spørgsmaal til hannem. — Item forpligtede Her Peder [sig] at ville møde Bastian for Superintendenten i Kjøbenhavn den første Mandag, efter at han var kommen hjem. — Item blev den Sag opsat imellem Bastian og Her Peder indtil den Mandag næst for Pindsedag, om det saa er, at de ikke blive forligte her forinden, dog ligevel Bastians Ret ufor sømt.

Tirsdag næst for Pindsedag. Nærværendes Hans Davidsen, Henrik Mogensen, Søren Munk, Jens Mogensen, Jens Klavssen, Raadmænd, og Per Villumsen Byfoged. Nærværendes og samme Dag Doctor Petrus Palladius, Bisp i Sjælland, og Her Peder Sognepræst i Helsingør. Samme Dag var Bastian Hülsebroch, Borger i Malmø, i Rette med Her Peder Andersen, Provst og Sognepræst i Helsingør, og lode de baade læse mange Breve samme Dag, som denem var imellem. — Samme Dag gav Doctor Peder tilkjende, at Her Peder havde klaget for hannem, at Bastian kom til hans om Natten selvtredie, og Her Peders Hustru

hun opstod og gav dennem Mad og Øl og kom dennem i Seng. Om Morgen, der de komme til Bord, sade de og udlete hannem; det syntes Her Peder, at det var ikke skel- ligt. — Samme Dag sagde Her Peder, at han begjærede Brev paa det Møde, som han skulde møde i Roskilde med Bastian, og han mødte ikke, som han skulde, men han sagde ja, at han mødte der; det samme sagde og Hans Bernekovs Foged, han mødte om Sancte Olavi Dag, men Oluf Skrivere sagde, at han ikke begjærede det eller sendte Bud efter det. — Samme Dag skjældte Bastian Her Peder for en Løgnere. — Samme Dag adspurde Bastian Her Peder, hvad han havde hannem at skyldte, idet han havde sagt, at hans Frændes Blod, det skulde han udkræve af Bastians Hænder, da svarede Her Peder, at naar han komme did, som han skulde der svare hannem til, da skulde han vel fange der Svar paa. — Samme Dag voldgave disse for^{ne} Mænd, Bastian og Her Peder, deres Sag i disse fire Dannemænds Hænder, som er Doctor Peder, Her Peder Sognepræst her sammesteds ¹⁾, Henrik Mogensen, Jens Mogensen. — Samme Dag sagde Hans Bernekovs Foged, Laurits Skrivere, at kunne vel fradrage det, at den Sag bleve forligt imellem Her Peder og Bastian paa hans Husbonds Vegne.

Saavidt Uddragene af de helsingørske Tingbøger. Endnu tilføjes en Herredagsdom af 9 December 1555 i en Sag mellem Bastian Hülsebroch og Fru Ingeborg Jep Falks

¹⁾ Det er den ovenfor S. 782—3 omtalte Hr. Peder Samsing. Efter at det foregaaende var sat, har Adjunkt Heise meddelt følgende Notits af Helsingørs Hospitals Brevbog: Sognepræsten til S. Olai Kirke, Hr. Peder Samsing, og Kapellanen Hr. Oluf Sørensen med tre andre Mænd bevidne angaaende det saakaldte S. Jakobs Hus, liggende Øst for S. Olai Kirke ud til Sanden (sic), som Kort Bartskjær tilligemed andre sine Medborgere havde indrettet paa egen Bekostning til et Sygehus, at da Kgl. Maj. havde givet S. Nicolai Kloster i Helsingør til et nyt Hospitals Indrettelse, saa havde bemeldte Kort Bartskjær som Formand og Forstander for bemeldte S. Jakobs Hus overdraget al sin Rettighed i samme Hus til det kgl. Hospitals Gavn og Bedste. Dat. Torsdag efter Kyndelmisse 1541.

Enke, angaaende noget Jordegods i Skaane, som M. Christiern Pedersen i sin Tid havde ejet. Dommen indeholder Bidrag til Mester Christierns Historie paa den Tid, han forenede sig med Søren Norby og rømte af Riget.

Wor skickitt for oss paa wort retherting Bastiann Høl[se]brug boriger wdi wor kiøbstet Malmø och hagde wdj rette steffnt oss elsk^o frue Ingeborig Jep Falckis efftherleffuerske tiill Harested gaardtt, oc tiltallit hinde for fire gaarde ligendes wdi wort landtt Schonne wdi Knyslinge, som hindes broder Jørgenn Jenssen solde hans høstrue fader, mester Chrestenn Perssen forðum canick wdi Lvndtt, och frue Ingeborig nu forholder hanom samme gaarde fore, som hand mente met vrett, och wdj rette lagde for^{ne} Jørgenn Jenssens skødebreff, lydendes att handtt tiill ett gienkiøb hagde sold fra sig och sinne arffuinge oc tyll mester Chrestenn Perssenn chanick y Lundtt oc hans arffuinge fire sinne gaarde ligendes wdj Knyslinge, dog saa at nar handtt eller hans arffuinge løste skulle, thennom maa igenkiøbe aff mester Chrestenn Perssen eller hans arffuinge for v^o m^½ danske, som same breff ythermiere indeholder och vduisser. Ther tiill suarett for^{ne} frue Ingeborig Jep Falckis, att nogen tiid effther hindes broder Jørgenn Jenssen saa hagde tiill gienkiøb sold for^{ne} mester Chrestenn Perssen for^{ne} fire gaarde, tha vdrømpte mester Chresten Perssen aff Lundtt tiill wor kiere herre faders høgborne fyrstes koning Fredericks, loglige ihukommelse, oc Danmarcks Riges finde, som vor Seurenn Norby met synn hob, och ther met forbrød handtt allt sitt godtz vnder synn herre och prelatt, som wor Her Aage Ibsenn thend tiid electus tiill Lunde stigt, och ther effther hagde hindes salig hosbundtt Jep Falck løst for^{ne} iiii gaarde aff Her Aage Ibsenn for thet pant och gienkiøb, the wore vdsatt fore. Oc ther paa y rette lagde fru Ingeborig Her Aage Sparre electus tiill Lunde Domkiercke hans breff vnder datum Mdxviii, lydendes at for lang oc tro thienniste skyldtt, som Jep Falck hanom oc Lunde sede beuist hagde, hagde handtt oplatt

hanom thet godtz och gaarde y Knyslinge, som mester Chrestenn Perssen canick y Lundtt y pant hagde aff Jørgenn Jenssenn for v^c marck danske huide, huilcke godtz och pantt hanom wor reteligenn tildømt, fortj mester Chrestenn bort rømpte fra koning Fre[de]rick oc gaff sig tiill riigens finder, som wor Seurenn Norby och hans sielskaff &c. Ock berette frue Ingeborig, att hindes hosbunde och sidenn hunn effther hans dødtt haffuer nu hagdt for^{ne} gaarde och godtz wdi hindes haffindes were och rolig besidelse ved en fem eller xxvi aar, och miente, att hinde thet ther fore nu burde att haffue och beholle effther wor recessis lydelsse. Och berette frue Ingeborig, att mester Chrestenn Perssen kom her ind y rigit igenn, oc vor her lengj effther hun same godtz fangit hagde, och aldrig tallit paa same godtz eller pantt; met flere ord och talle, thennom ther om emellom wore. Tha effther tiltalle, giensuar och sagens leglighet sagde wy ther saa paa fore rette, at for^{ne} frue Ingeborig och hindes arffuinge bør for^{ne} gaarde och godtz att haffue, nyde, bruge och beholle effther wor recessis lydelsse, och efftherti for^{ne} mester Chrestenn Huid ¹⁾ wdj lang tiidt vor her vdi rigitt och aldrig sielff tallit paa thi pendinge, for^{ne} godtz fore y pant oc tiill gienkiøb stod, thi bør och frue Ingeborig fore the pante pendinge aldellis quit att were. Datum Hafniæ thend mandag nest effther ste. Luci dag, wdi wor egenn neruerelsse, neruerindes oss elsk^e Jahann Fris wor cantzeler, Her Otthe Krumpenn wor och rigens marsk, Her Claus Bille, Her Mogens Gyllenstierne, Her Per Skram rither, Oluff Munck, Eyller Hardenbierig, Jørgenn Løckj, Thage Thott, Claus Vrne, Werner Pasbierig och Her Iuer Krabe, vore thro mendtt oc raadt 1555.

¹⁾ Sic! Det er dog formodentlig en Fejl af Skriveren. Der var i Reformationstiden en Mester Christiern Hvid, der var kgl. Rentemester (se Kjøbenhavns Kirker og Klostre S. 109—11), men han har intet med M. Christiern Pedersen at gjøre.

VI.

Brudstykker af et tabt liturgisk Skrift fra Reformationstiden.

I den af Peder Palladius udgivne »Liden og nyttelige Bog om lønligt Skriftemaal, om aabenbar Pønitens for aabenbare Synder osv. Kbh. 1538«, omtales i Fortalen en »Haandbog«, som tidligere var udgiven af Prædikanterne i Kjøbenhavn, og af hvilken Palladius's ovennævnte Skrift som det synes væsentlig var et Udtog¹⁾. Men denne »Haandbog«, hvis Hovedforfatter Hans Tavsens maa antages for at have været, er nu forlængst forsvunden, og vi kunne i det højeste tilnærmelsesvis danne os en Forestilling om den ved Palladius's »Liden og nyttelige Bog«. Det er dog lykkedes mig at opdage, i hvilket Aar den har været udgiven og tillige at finde et Par Brudstykker af den, som for Yndere af Reformationslitteraturen ikke ville være uden Interesse. I et Kollektanbind fra det 17de Aarhundrede i Kallske Saml. 472, 4to findes nemlig følgende, som jeg mener med Vished kan antages for at være uddraget af den nævnte nu ellers sporløs forsvundne »Haandbog«.

Dette er skreffuen aff en bog, som er thrygt her i Kiøbenhaffn aff Hans Wingaartener aff Stuchgarthen MDXXXVj.

I Steden for: Jeg besuer dig etc., da sagdes disse ordt:

Derfor bekiendt nu den domb, som dig er offuergaait, du lede dieffuel, och veed den rette leffuende Gudt sin ære, ladt hans søn Jesum Christum med den Hellig Aand beholde sin ære och vig fra denne Gudz thienere N. Thi Gud fader och vor Herre Jesus Christus haffuer medt sin

¹⁾ Bruun, Danske Saml. I, 77. Palladius havde i Fortalen først omtalt, at nogle Sognepræster paa Landet ikke vidste, hvorledes de skulde bære sig ad med forskellige kirkelige Handlinger, »der fore nødis ieg til ath lade vdgaa denne lille bog om forscreffne artickle, i sær for seg self (som tilforn ære vdgangne i Haandbogen, aff vellerde mend Predickere i Kiøbenhaffn)«.

Naade kaldit hanom till sin Velsignelse och hellige Daab. Saa slet nu aldrig aff dette hellige kaarsis betegnelse, som settis † paa hans Anleed. Det biuder ieg dig ved den, som skal komme och dømme de leffuende och de døde.

Aff samme bog udskreffuet er, huorledis mand skall handle Sacramenthidt huos de siuge¹⁾:

Naar presten kommer ind medt brød och win thil den siuge, da skal hand først lade folcket wige udt och høre den siuge menniskis skriftemaall, och undervise hanom, som nu till forn sagt er, epther hans leylighed, och naar hand haffuer thryggeligen tillsagt hanom hans synders forladelse epther Gudz ordz liudelse, saa skall hand kalde folckedt igien, och formane først den siuge, och saa alle till en gudelig bøn for den samme siuge; siden skall hand staa op og med gudelighedt tage Patenten (sic) med brødet och threde frem for den siuge, och sige medt gudelighedt: Vor Herre Jesus Christus etc. thager och æder det, det er mit legem, som giffuis for ether, det giører i min ihukommelse. Och strax skall hand giffue hanom dett. Dernest skall hand gaa til bordet igien och tage kalcken och gaa for den siuge der medt och sige: Ligesaa thog hand aff (sic) kalcken etc. I dricke i min ihukommelse. Saa skall hand giffue samme siuge samme kalck adt dricke.

Paa det sidste skall presten inderlig formane den siuge om den store Naade, som Gud nu haffuer giort med hanom, adt hand bliffuer Gud tacknem och varachtig i den christelig thro, och offuergiffue sig aldellis udi Gudz hender, saa adt hand fatter sig en hierthens vilie till adt verre Gud følgachtig och leffue eller døde, huorledis det er Gud best behagelig.

¹⁾ Sml. Palladius, anf. Skrift, Bl. B iiii — C iiii.

Beretning om Katholikernes Vilkaar i Danmark ved Aaret 1660.

Meddelt af Bibliothekar **L. Daae**,

ledsaget af Indledning, Anmærkninger og Tillæg af *H. F. Rørdam*.

Efterfølgende Indberetning fra den kejserslige Gesandt i Kjøbenhavn, Baron de Goes, indeholder ret mærkelige Bidrag til den romersk-katholske Propagandas Historie her i Landet. Den er af Universitetsbibliothekar Ludvig Daae i Christiania afskreven efter et Haandskrift, som findes i Hannover, hvor der idethele efter Hr. Daaes Meddelelse findes mange trykte og haandskrevne Sager vedkommende Danmarks Historie. Disse Sager stamme fornemmelig fra Chr. Ludv. Scheid, der, efter omtrent i 10 Aar at have været Professor Juris i Kjøbenhavn, hvor han med Flid havde lagt sig efter dansk Historie og samlet meget herhen hørende, i Aaret 1749 blev Bibliothekar i Hannover.

Nærværende Beretning findes i en Afskrift, der er utydelig skrevet og paa flere Steder unøjagtig. Imidlertid antager jeg, at det paa faa Steder nær her er lykkedes at restituere Texten; Meningen er ialfald intetsteds tvivlsom. De i Klammer indfattede Ord ere indskudte af Udgiveren, som foruden de angivne Rettelser har tilladt sig enkelte andre, som af sig selv vare indlysende.

Om Forfatteren, den ovennævnte Baron de Goes, kan oplyses, at han i Aarene 1657—62 var kejserslig Gesandt

ved det danske Hof. Hans katholske Iver fremgaar af hans Beretning; men den propagandistiske Virksomhed, som han søgte at fremme, blev afbrudt ved hans Bortrejse. I et Brev af 22 Januar 1662 beretter den svenske Gesandt i Kjøbenhavn, Gustaf Duvall: »Baron de Goes havde udvirket Tilladelse til, at hans Præst, som han lod blive tilbage til sin Eftermand, maatte læse Messe i hans Hus; men saa snart Baronen var borte, er dette aldeles blevet Præsten negetet«. I et Brev af 7 Maj 1662 fortæller Duvalls Eftermand, Baron Gustaf Lilliecrona: »Den danske Minister i Wien har ladet prædike i sit Hus, i hvilken Anledning en saadan Mængde Evangeliske havde indfundet sig, saavel fra selve Staden som fra Landet, at det strax er blevet ham forbudt at holde Gudstjenesten saa offentlig. Den Frihed, som Katholikerne her i Kjøbenhavn have haft i Baron de Goes's Hus, er nu ogsaa betagen dem, og Pater Mülman har maattet rejse herfra«. Hertil kunde endnu føjes, hvad de nederlandske Sendebud ved det danske Hof kort efter meldte til deres Regjering: »For nogle Maaneder siden har Hs. M. (Frederik III) sendt en Resident til det kejserlige Hof og medgivet ham en luthersk Præst. Da denne Præst var en Tydsker, der ej forstod Dansk, har han forrettet Gudstjenesten i det tydske Sprog, og har faaet nogle Katholiker til Tilhørere. Jesuiterne have forestillet saadant for Kejseren som en Sag af saa farlige Følger, at han har befalet bemeldte lutherske Præst strax at forlade Wien. Dette blev ikke vel optaget her . . . Den herværende kejserlige Resident, som for nogle Maaneder siden gjorde en Rejse til sin Herre, efterlod i sit Hus tvende katholske Præster, der, saasnart denne Begivenhed blev bekjendt, af sig selv skyndsomt ere rejste til Tydskland«¹⁾. — Det ses altsaa, at det var Katholikernes Ufordragelighed mod den danske Legationspræst i Wien, der var Aarsag

¹⁾ Becker, Saml. til Danmarks Hist. under Kong Frederik III's Regjering af udenlandske Arkiver I, 275. II, 5. 288.

til, at de indtil videre mistede den Kultusfrihed, de en Tid havde nydt i Kjøbenhavn.

Informatio super statu religionis in Dania, cujus autor
perhibetur esse Baro de Gois, Caesareae Majestatis
ad Regem Daniae orator.

Octingenti & ultra sunt anni, a quo Christiana Catholica Religio in Daniam atque inde in reliqua septentrionalia regna invecta est, floruitque in ea abhinc continuo, donec elapso proximo seculo circa annum 1529 religionis simul & politicus status — ut plerumque fit — turbari incepit. Nam dejecto a regio solio Christiano 2. Daniae Rege, et assumpto in ejus locum Friderico 1 illius patruale, cum hic animadverteret nepotem suum, regno exulem, summi pontificis nec non Caesaris, Caroli V^{ti}, cujus sororem Isabellam Christianus duxerat, nec non aliorum principum ope auxilioque hoc agere, ut ereptum sibi regnum recuperaret, praevideretque, episcopos & clerum in partes ipsius fore proniores, ut huic periculo anteverteret, simulque senatum ac nobiles, quorum procul dubio mentem & aviditatem perspexerat, ostentatione bonorum ecclesiasticorum ad se pelliceret, amplexus est ipse Lutheri dogmata, quae illa aetate in imperio & adjacentibus regionibus disseminari coeperant, et eadem in Daniam evexit et clerum quidem variis molestiis ac oneribus vexavit. Omnino tamen eundem opprimere, quod popularium erga eundem reverentiam & devotum animum¹⁾ sciret, non ausus est; ast Christianus, istius Friderici 1^{mi} filius, qui sectis Lutheri mirum in modum deditus erat, attracto in sententiam suam senatu, fidem Catholicam plane ex Dania eidemque connexis regnis & provinciis eliminavit, episcopos & praelatos in vincula conjecit, ecclesiastica bona fisco addixit, aut nobilibus, quo illos sibi magis devinctos obnoxiosque haberet, largitus est,

¹⁾ I Daes Afskrift staar her: omnium.

seseqve obstrinxit nunquam inconsulto invitove senatu aut regni ordinibus catholicam fidem aut episcopos in posterum in regnum admissurum, etiamsi a consilio generali aliter statueretur.

Fredericus 2, Christiani 3^{mi} filius, qvum animadvertisset, nonnullos adhuc in professione Catholicae fidei perseverare, inaudissetqve, qvendam Laurentium Nilssen, Soc. Jes. sacerdotem, natione Norvegum, impulsum charitate erga patriam ac zelo animarum, illuc advenisse ac dissimulata professione sua, qvos reperiret Catholicos, in fide confirmare, qvos seductos, ad ovile domini reducere, edicto cavit, ne quisqvam, qvi Lutheranum dogma non profiteretur, in Dania commorari, aut ne ullus talem ultra triduum hospitio excipere aut fouere posset ¹⁾.

Christianus 4, Frederici 2^{di} filius, sub initio sui regiminis acriter contra Catholicos instigatus, edicto cavit, ne quis filios suos Catholicis pædagogis instituendos traderet, adeoque, ut non ante ad hoc muneris qvemqvam admitterent, nisi antea a prædicantibus rite examinatum, ne apud Jesuitas, in qvos præcipuum erat odium, in exteris regionibus Dani studerent, alioqvin omnium beneficiorum incapaces hoc ipso redderentur.

Anno autem hujus seculi 1615 edictum longe atrocius sancivit ac promulgavit, qvod nimirum Catholicae religionis addicti nullam in Dania haereditatem adire possent, sed tales hereditates ad proximos eorum consanguineos deberent devolvi. Ex hac lege prætendunt reliqvæ Christiani 4^{ti} ex Domina Christina susceptæ filiae, sororem suam Dorotheam Elisabeth ab hereditate materna excludi, qvod illa Coloniae Agrippinae in monasterio S. Rimaldi Catharinae educta, habitum S. Theresiae in monasterio Divae Virginis a pace indueret, atqve illam religionem professæ est, contra fas sane, cum præfata domicella nonnisi oct-

¹⁾ Forfatteren har her begaaet den Fejl at henføre Lavrits Nielsens (Klosterlasses) Ophold her i Landet og hvad dermed staar i Forbindelse til Frederik II's istedenfor til Christian IV's Tid.

ennis ex jussu parentis sui Christiani 4th illuc fuerit deducta, addito mandato, ut in monasterio aliquo, imo ut Catharinae, quod ille attestatur, cui haec cura demandata fuit, educaretur.

Modernus rex Fridericus 3, Christiani 4th filius, at, ut sit princeps mitis & mansueti ingenii, et qui acerbiora non nisi invitus statuere soleat, nonnulla tamen decreta contra Catholicos edixit, quibus libertatem exercitus suae religionis in domibus suis, quam in ministris publicis tollere nec moris neque argumenti videbat, ita ad solos eorum domesticos restrictam volebat, nec caeteris catholicis in urbe habitantibus liber illuc pateret accessus, unde domino Comiti Bernardino Rebolledo, quo tempore ad XV fere annos hic regis Hispaniae legatus resedit, non paucas cum defuncti regis cancellario, Christiano Thomae Seestet, lites & controversiae intercessere. Fuit hic cancellarius vir in iis regnis praecipuae autoritatis, qui diversis hinc inde in orbe Christiano legationibus magna cum sua laude functus, munus suum tanta cum sanctitate ac integritate administravit, ut paulo ante mortem suam (quae contigit brevi postquam ego ad hanc regiam aulam appuli) cum filiis suis, quibus solent moribundi pii parentes monita & documenta relinquere, publice protestatus sit, nunquam se tot annis (& erat propectae senectutis), quibus munera publica obivisset, vel unum imperialem in administratione officii sui aut expeditionibus a quoquam accepisse, rarum sane exemplum, praecipue hoc nostro hac in parte tam infelici saeculo. Hic vir inter multas praeclaras virtutes hunc naevum habuit, quamvis ipsum ex religione habuisse existimandum sit, quod Lutheri dogmata tam acriter tueretur, ut contra indolem suam & ingenium, quod alioquin placidum erat et mite, erga Catholicos severiorem se exhiberet. Credibile est, praedicantes, quibus non solum ex propensione sua favebat, sed et quos tueri muneris sui esse facile reputaverit, quod cancellarii sunt protectores universitatis, virum praetextu pietatis ac religionis ad acerbiora invitasse, nisi

forte, de quo etiam aliquid exaudivi, aliqui catholicorum zelo quam prudentia potiores occasionem aliquam similibus dederint, cum ultra quam praesens rerum status ferret, votis suis rem catholicam promovendi indulgerent.

Jam ab aliquot retro annis liber fuit sacrorum catholicis usus, quae quidem libertas plurimum, postquam haec bella ingruerent, aucta est, quum e re regis ac regni videretur, milites, quorum non pauci catholici confluebant, vel ipsa hac libertate incitari, sane nullo molestiae genere in rebus ad professionem fidei suae pertinentibus affici. Unde Hollandis subsidiariis & classariis, quorum magna pars Calvinianae sectae addicti, domus Collegii¹⁾ concessa est, quo initio defectu templi sacra sua exercerent. Neque parum confert ad beneficium rei catholicae, quod magnus hujus regni Magister Joachimus a Gersdorf, qui e Lusatia, antiquo ser. Imperatoris domini mei clementissimi patrimonio, genus duxit, retinetque adhuc singularem quandam erga augustissimam domum Austriacam devotionem, cum inter praeclaras, quibus ornatus est virtutes, eximiae cujusdam sit moderationis ac congenitae probitatis, aequiorem se nobis & benevolum in quibus[dam] partibus praebet.

Ego quidem a triennio, quo a mandato S. Caes. Majest. huic regiae Aulae adsisto, huc cogitationes meas ac veras (!) praecipue adverti, qua ratione non solum impraesentiarum sed etiam in posterum Catholicae religionis exercitium in iis partibus servari aut etiam augeri posset, unde quum ante annum regis Catholici legatus Comes a Rebolledo hac provincia abiret, ego domum illam, in qua ipse habitaverat, et in qua sacra nostra habebantur, omnino conducere volui, quod et illa ob amplitudinem loci ad hoc commoda, et populus eidem assvetus esset, et quod consultum existimarem, quantum fieri posset, nihil innovari. Sed quum domina domus nullo modo vellet eam elocare, sed vendendam potius offerret, ego occasionem tanquam

¹⁾ Læsningen af dette Ord er uvls. Jfr. Nyt hist. Tidsskr. VI, 504.

intentioni meae faventem non illubenter arripui, ac prae-fatam domum 9 millibus circiter imperialium comparavi. Magnus Aulae Magister, licet facile conjiceret, quem mihi in hac emtione scopum proponerem, tamen et mihi talia suggestit, quae ad comparandam domum, et dominae domus, quae ad eandem mihi [vendendam] permoverent. Sed haud ita benevolos expertus sum praedicantes, quin illorum unus, quem tamen ego sicut omnes caeteros omnibus humanitatis officiis singulari aliquo beneficii genere mihi devincire conatus fueram, quum primum rem intellexerat, regem adiit ursitque, quatenus contractu intercideret vetaretque, ne domus haec, quam in exercitium religionis Catholicae destinari provideret, in potestatem meam veniret. Sed rex hominem increpitum potius quam admonitum, ne se hucusque immisceret, a se expedit, quod illimet, qui praesentes fuerunt, deinde mihi renuntiarunt. At nihil quidem certius est, quam Praedicantes, quorum hic magna est autoritas longe ultra quam in aliis locis, etiam Augustanae confessioni addictis, nihil intermissuros, quo Catholicae religionis exercitium hinc proscriberent prohiberentque.

Quod ad personam & indolem ser. hujus regis attinet, est ille quam plurimis sane regiiis virtutibus conspicuus, pietati & cultui divino ita deditus, ut hinc etiam in tenendis ac tuendis Lutheri dogmatibus sit ferventior, controversiis satis versatus est, ac libros, qui de similibus tractant, libenter legit, de cetero salutis animae suae tam sollicitus, ut saepe auditus sit serio ac gravissime asseverare, si sibi alia monstraretur credendi ratio, veritatisque magis consentanea, quam illa, quam profitetur, et in qua hucusque vixit, se illam amplexurum vel abjecto regio sceptro ac deposita corona.

Jam si Deo pro infinita sua misericordia visum fuerit orthodoxam catholicam fidem hisce septentrionalibus regnis, a quibus ex justo illius judicio à tot annis exulat, aliquando restituere, potens est aeterna illius prudentia illud exequi, imo per ea media, quae ne quidem in humanam cogitationem

cadunt. Qvod si secundum præsentem rerum statum ac dictamen humane providentiæ ea de re loqui aut sentire velimus, non alia aptior aut propior videatur reducendæ religionis ratio, quam commercium, ut palam est hæresis quoque ad ultimas usque mundi plagas una cum mercibus per mercatores transvecta, unde justus nobis dolor, plurimas gentes ac nostra ætate non ante Christi salvatoris nostri nomen, quam errores eorum, qui Christi ecclesiam persequuntur, inaudivisse, cum infelici hujus sæculi nostri forte contigerit, quod illæ nationes, quæ hodie ut plurimum mercaturam exercent, aliam a Catholica fide profitentur. Non alia vero forte alibi inveniatur regio, quæ ad exercenda commercia magis ab ipsa natura videatur facta quam Dania, neque portus ullus commodior aut præstantior quam Hauniensis, quod omnes passim nautæ, quibus reliqua (!) orbis aliquoties enavigatus, uno ore profitentur, adeo ut mirari subeat, unde Danis hucusque tantus rei mercantilæ neglectus¹⁾. Dicitur quidem hæc gens ex indole sua minus ad exercenda negotia propensa, huc addas licet fertilitatem ac felicitatem regionis efficere potuisse, ut incolæ, quod et alibi fit, minus laboriosi aut industrii redderentur. Sed quum videamus Belgas, Anglos ac aliarum gentium, quæ commercia sectantur, homines, vel in remotissimas regiones, quæ quidem aut asperissimo frigore rigent, aut perpetuis caloribus aduruntur, una cum uxoribus & liberis transmigravisse eamque terram patriam suam reputavisse, quod lucro aut augendæ rei opportunior, quis dubitat idem facturos fuisse in Dania, quæ et minus remota et situ & opportunitate ad exercenda commercia præstantior, climatis vero temperie ac regionis fertilitate ante multas excellit, nisi id peculiaris aliqua ratio & difficultas impedivisset. Quam ego, super his cum rege & senatoribus atque data occasione etiam cum præcipuoribus civibus agens, semper illam fuisse²⁾,

¹⁾ Ganske lignende Ytringer vil man finde i den svenske Resident Magnus Durells Relation om Danmark. Suhms Saml. II, 3de H.

²⁾ Her synes at mangle et Ord, saasom existimavi, eller noget lignende.

qvod in negotio religionis rigidiores sese exhibuissent, neque illo moderamine uterentur, qvod commerciorum ratio deposceret, abnuentibus peregrinis, per qvos illa potissimum promoventur, illuc pedem figere, ubi aut religio exuenda est, aut si retinere velint, facultates & bona propter legum severitatem periclitentur. Dominus Johannes Fridericus, Dux Luneburgensis, hujus ser. reginae frater, qvi Catholicus est, qvum nuper hic per plures menses commoraretur, et saepius rogante me super hac re cum Ser. Rege egit, sic affectam invenit Majestatem suam, qvod emolumenta & commoda, qvae commercia, si veherentur, adferrent, satis agnosceret, eandem vero præcipue deterreri ab admittenda libertate in religione, qvod ex ea primum discidia & discordiae, deinde graviores motus ac conversio politici status, deniqve bella intestina atqve reipublicae subversio oriri soleant, a qvibus ego periculis, si congruentia media adhibeantur, debitaqve in disponendis rebus prudentia accedat, facile caveri posse demonstravi; ad Hollandos respicerent, apud qvos, licet nova adhuc et nondum firmata republica, flagrante acerrimo bello, qvo hinc de libertate, illinc de acqvirendis antiqvis juribus decertabatur, res summi discriminis videri poterat, si tanta inter illos Catholicorum multitudo, qvos in Catholicum regem veterem propensionem servare neqvavquam vana erat suspicio, tolleraretur, tanti nihilominus referre judicatum est, ne aut foras abactis aut domi vexatis mercatoribus commercia labefactarentur, ut catholicos non solum apud se retinuerint, sed et tanta cura, exercitium suae religionis indulgentes, erga eosdem usi sunt, ut res parum ab ominanda libertate abesse videretur. Ipse Christianus 4, de qvo superius dictum, qvod sub initio sui regiminis erga catholicos fuerit asperior, postqvam experientia & longo rerum usu deprehendisset, nec regna sua nec provincias sine commerciis, nec commercia sine majori aliqva indulgentia circa usum religionis commode consistere posse, totus sub finem vitae in haec intendit, ut attracto similiter in sententiam

suam senatu tam salutare & profuturum opus Daniae suae, antequam fatis concederet, confectum relinqueret, reliquissetque sine dubio, nisi ipsum vita in medio opere destitisset. Comes quoque Cornifitius Ulefeldus, quondam hujus regni magnus Magister, de quo, ut ut nuper male de patria sua meritis, cum regi Sveciae eandem hostiliter invadendi autor fuit, aut certe invadendi consiliis ad quo (!) potuit ope adfuit, nemo negaverit virum esse, qui iudicio ac rerum earum notitia, quod ad Daniam pertinet, plurimum valeat, ac praecipue [ea] de causa legationem ad Belgarum ordines in se susceperat, ut hac occasione commerciorum rationem & modum, quo illa commodius in haec regna introduci possent, introspiceret, adeo ut a plerisque pro certo habeatur, quod jam dudum res haec feliciter fuisset confecta, nisi Ulefeldius sub reditum suum ex Hollandia, variis difficultatibus implicitus, tandem se clam ex Dania subduxisset. Quidquid de his sit, hoc agnoscunt et hoc fatentur universi, nihil utilius hisce regnis contingere posse, quam si commercia promoveantur. Hoc rursus fatentur omnes, [non] aliam apperiri promovendi rationem, quam si illa imprimis libera reddantur, et aliqua circa religionis usum libertas, qua peregrini invitantur, indulgeatur. Conspiciunt in hoc omnes, praecipue vero ii, qui autoritate, experientia & rerum usu praeceteris valent, qui rem jamdudum confectam optant. Audiuntur non raro inter se conquerentes, quod propter oppositionem praedicantium ac hominum ecclesiasticorum, qui quum opibus excellant, tributis & oneribus publicis exemptos se volunt, publica commoda et quod ad incrementum reipublicae pertinet, negligantur. Sancita ¹⁾ jam pace inter hos reges septentrionales, quam primum illa executioni demandata fuerit, proximas curas hujus Regis ac Senatus fore existimandum est, quo clades sane ingentes atque provinciarum devastatio, quam bellum post

¹⁾ I Daaes Afskrift staar her: saucia,, hvilket sikkert bør rettes paa den angivne Maade.

se reliquit, opportuno aliquo media restaurentur, & futurae securitati¹⁾, si propior jam imminens Svecus rursus, quod in proclivi est, invadat, consulaturque qua in deliberatione, exhausto ut est aerario, contractis ingentibus debitis ad inopiam reductis omnibus ordinibus adeoque imparibus, qui solita nedum ut onera nova ferant²⁾, ipsa forte rerum necessitas exprimit, ut inter media, quae ad servandam tuendamque rempublicam adinveniendae erunt, de introducendis, ut supra dictum est, commerciis serio cogitetur, unde paci³⁾ praesidium, exacti belli cladibus medelam, futuro si ingruat gerendo, nervum sperare liceat. Ego sane non intermittam, quin ea omnia, quae ad promovendum tam salutare negotium faciant, sedulo proponam ac pluribus urgeam.

Quem successum habituri sint hic conatus nostri, usque huc in incerto est. A Deo, cujus in manu sunt omnia, humillimis precibus flagitandum, ut nobis, nostris ac inceptis gratia sua & auxilio faveat. Interim, ut est praesens rerum status, et quantum in futura perspicere licet, crediderim non facile conditionem nostram eatenus in pejus mutandam, ut haec libertas catholicis sacra sua in hac emta domo celebrandi ac frequentandi, sicut modo sit, adimatur, praesertim si Caes. Majest., Dominus meus clem^{mus}, quod omnino ab Austriaca pietate ac zelo in religionis incrementis procurandis nobis spondere possimus, ita res disposuerit, ut ab autoritate ejusdem & patrocinio rei Catholicae favor & praesidium accedat, quae sane sola spes, et si major, uti dictum est, effulgeret, tanti est, ut non poenitendus labor aut sumptus videantur, qui ad retinendum huncce praesentem statum impenduntur. Mihi sane non levis solaminis⁴⁾ loco fuit videre ad mille homines catho-

1) Her synes at mangle et Ord, saasom prospiciatur.

2) I Daages Afskrift staar her: fuerunt.

3) I Afskriften staar her: pauci.

4) I Afskriften staar der: solamis.

licos sacellum nostrum frequentantes¹⁾, quum paucis abhinc annis numerus illorum esset valde tenuis, et his ipsis inter-diceretur, ne ministrorum catholicorum domos religionis causa adirent. DEus Opt. Max. — — preces nostras exaudire inceptisque nostris favere velit, qua imprimis honor ejus et gloria &c. Dabantur Hauniae 3 Julii 1660.

Til ovenstaaende Beretning kan endnu føjes nogle Aktstykker, der paa en eller anden Maade kunne tjene til Oplysning af det samme Emne.

1.

Om Studeringer hos Jesuiterne i Wien.

Efterfølgende Brev til Kjøbenhavns Universitets Professorer fra Studenten Hans Nielsen, der i nogen Tid havde studeret paa Jesuitskolen i Wien, er navnlig mærkeligt paa Grund af de Bidrag, det indeholder til Oplysning om den Tids raa Sæder, men tillige viser det, hvor ugenert en dansk Student ved Aaret 1593 — thi fra denne Tid, eller ialfald kun lidet senere, er det udaterede Brev — kunde omtale, at han havde gaaet i Skole hos «patres societatis Jesu». Det var ved samme Tid, at en Munk med Tonsur og Kutte deltog i Baarse Herreds Præsters Konvent i Øster-egsborg Kirke, som det ovenfor S. 34 Not. er omtalt — Vidnesbyrd om, at man dengang endnu ikke ret kjendte Jesuiternes Iver for paa enhver Maade at gjøre Proselyter.

Naade och fredt af Gud wor herre. Ornatissimi D. Professores, der erre thuende synderlighe thing, huillcke mig hafuer thill eggit eders werdigheder medt thenne min ringe libello supplice ath bemøie: eders store och wsigelighe fromhedt, huillcken migh allthidt nocksommeligen beuist er, samme igien y lighe maade ath forskyllde iegh icke

¹⁾ Der kan umulig dengang have været tusinde bosiddende Katholiker i Kjøbenhavn. Men ventelig har der blandtde lejede Tropper været en Del saadanne, hvortil Forfatteren ogsaa ovenfor har hentydet.

kandt, vill iegh ligeuell som eders wnderdanighe thiennere gjørre af min fattighe formue allt, huis eder thill ære oc gode kandt verre; den anden aarsaghe er min storre nød och trangh, medt huilcken iegh nu medt besuerit er, huilcken samme adt eders werdigheder des bedre kandt forstaa och migh y samme sagh troligere hiellpe, vill iegh af begyndelsen samme berette. S. Hans dagh nu nest forleden y aar waar iegh hoss erlighe och welbyrdighe Mandt Christoffer Lindenow thill Lindeuoldt och thiente hannom widt it aars thidt, ringere fra S. Hans dagh och thill Michaelis, och waar af salighe med Gudt doctor Pofuill thill hannom skicket hans børn ath informere. Der iegh nu nogen thidt hafde werrit hoss hannom, omgickis handt møgit vell medt migh, men der iegh nogen thidt hafde omgaaedis medt hannom, och inthedt andet kunde lere endt wskickelighedt medt suerren och banden, der thil medt daglighedags suermen och drichen, och det icke thill maa-delighedt, men thill ofuerflødighedt (thi handt drack alldrigh saa lidet medt nogen, ath iegh io maatte verre hos hannom) tenckte iegh migh om ath vilde drage der fra och thill Kiøbinghafn igien, der minne studia ath perpetuere. Men der iegh nu lodt hannom formedellst hans karll (vidt nafn Lafridtz Fyn) ombede om aarlof, och ieg siellfuer diss imellom kom, y det som de saa talde sammen, spurde handt migh, om ieg icke lenger endt it aar ville verre hoss hannom, suarede iegh der thill, icke ath kunde skie; der handt thette hørde, spyttede handt migh y mit ansiet och lofuede migh at skulle pasbordt bekomme, dogh medt rødt beseilet. Efter den dagh waar handt mig aldrigh gunstigh och søgte althidt aarsage, huor handt migh adorere iurgio och contentionibus kunde, och huor handt ingen aarsaghe hafde, togh handt sigh stor nok, saa adt iegh för hans hastmodighed waar icke viss paa, naar vy gick thil bordtz eller vy kom anden stedtz thill sammen, adt ieg skulle komme lefuendiss fra hannem. Der handt icke siellfuer kunde sit vnde forset imodt migh forfremme, en pintzedagh badt handt

migh, ath ieg skulle gaa nedt y byen och giffue oss noget thill beste, thi der vaar tystøll y byen, gjorde ieg hans villie fyldist, men der ieg hafde nogen stundt vaarrit der, yilde ieg gaa op och see thil børnen; thalde jeg dogh medt kuinden y hussit, adt han skulle lade dennom bekomme, hvis de ville haffue, och dennom ocsaa thilbødt ieg, ath de skulle dricke rundelighe, och lofuede mig samme adt ville bethale; der ieg vaar nu hen gangen, och fordj iegh viste hans skiell (adthandt ville dricke medt migh, endogh ieg vaar slet drucken), lagde ieg migh nere y laagaarden, ath handt icke skulle finde migh. Men der handt nu fornemmer, adt ieg vaar borte, kom hans karll och søgte efter migh och fandt migh samme stetz, som ieg vaar, och løb saa thil och slogh migh 3 slagh paa min mündh, y men ieg soff. Men der ieg kom op, gick ieg op y skolen och lagde migh, kom handt och der indt och hafde, som ieg laa y sengen, ner hiertslagit migh, hafde børnene hans icke vaarrit, som hans conatus retarderede. Dernest bødt handt migh nødt y en gaardt, handt hafuer, och skienckte oss en kande øll eller tho; der ieg nu hafde druckit, spurde ieg hannom adt, om ieg maatte dricke pigerne thil, thi de støde samme thidt, hoss hannom och sangh for hannom; blef handt migh saa afmodigh, ath handt visselige hafde slagit mig ihjell, hafde ieg icke migh iilige forreseet de fugt, och maatte samme nat ligge paa gaden. Derforuden vaar oss en kvinde heskicket y skolen, adt skuile rede sengen och tage vare paa børnene, denne samme som nu børnene vaar inde, skiød ieg hinder thil sengen; der handt nu hafde en dagh det største barn inde y sit kammer och slogh hannom suarligh, nødde hant barnedt thil adt sige det, ieg alldrigh hafde giort, paa det adthandt kunde komme thill wenlighed¹⁾ medt migh, begyate handt medt migh saa strengelighe, adt verba de vaarre komme ner thill verbera, adt hafde en doctor medicinæ icke vaarrit, som hørte thil

¹⁾ D. e. Wenighed.

buss thil Dantzskøn ¹⁾, da hafde handt migh hiertslagit paa den samme stedt, handt slogh salighē Peder Frantzson ²⁾. Her thil merre aarsage adt søge, skienckte handt y en kande øll, lod der thil brendeuin vdj, dernest kaal, flesk, hønse kiødt, saadt och andet, huis huset formaade, saa drack handt, maatte ieg gjørre hannom ret, vden ieg ville hafue hannom paa min hals. Der ieg fornam nu ingen beringh adt verre paa ferre, tenckte ieg adt vilde drage der fra, huilckit ieg och gjorde y hans frauerellse, saa adt ieg thogh nogle bøger medt migh, minne egne uorre, och nogle blef staaendis; handt skulle gifue migh en kleening om aaret, den fick ieg inthedt af; det, ieg hafde forthient fra paaske thil nogen thidt efter S. Hans dagh, icke heller. Men der handt nu icke kunde fange mig igien och medt sin mact tribulere, hafuer handt, dissimellom ieg vaar y Tyslandt thil Wien y Østerighe, huor ieg mine studia continuerede hoss patres societatis Jesu, migh forfølgedt thil min fredt och ærre, och thet icke for eders verdigheder, y hues haandt all min sagh staar, men thil thinge forfølgit, saa adt handt maa lade mit lif tage af migh, døgh foruden all skyldt och brøde. Er derforre thil eder min fattighe och imydelighe bøn, ath y for Gudtz retferdighēdtz skyldt vilde vell gjørre och hielpe migh hoss den gode mandt medt eders forskrift eller forbøn, adt handt migh denne min forseelse ville eftergifue, at ieg maatte vandre, huor ieg vill, thi ieg icke for det gode, der ieg vente migh der; gick der fra, men fryctede for thet, som gick Peder Frantzson ofuer, ath handt skulle sla migh ihiell, huelfckit handt thil visse hafde giort, hafde ieg bléfuit derre. Her medt eder Gødt befalediss. Af Torslundt.

Hans Nielsøn
E. W. thienhøe.

¹⁾ D. e. Danzig.

²⁾ Maaske den Petrus Frantzlius Hafniensis, som omtales blandt Lyskanders Scriptores Danici (se min Udgave af dette Skrift, S: 297).

Udskrift. Reverendis et doctissimis D. Professoribus Accademïæ almæ Hafniensis, Patronis et Mecoenatibus vniuersitatis hoc detur Epistolum.

Brevet gjemmes i Konsistoriets Arkiv, hvor der tillige findes en anden udateret Skrivelse fra den samme »Hans Nielsen Kiøbenhavn« til Universitetet om Understøttelse og Forbøn hos Kongen, at han maatte vandre tryggelig i sit Fædreland uden stor Livsfare formedelst Christoffer Lindenvs Forfølgelse, og at han »maatte nyde nogen ringe Hjælp, at han ikke med Elendighed skulde nu rømme sit Fædreland, og siden for stor Armod renunciere sin Tro«.

2.

Om Publicationen i Ribe Stift af Christian IV's Forbud mod Besøg af de jesuitiske Skoler.

I Aaret 1604 lod Kong Christian IV udgaa tvende Mandater for at modarbejde det stigende Besøg af de jesuitiske Skoler, navnlig af Skolen i Braunsberg i Preussen. Disse Breve ere allerede trykte, det første i Ny kirkehist. Saml. IV, 758, det andet hos Rietz, Skånske Skolväsendets Historia, S. 614—16. Det sidste ledsages af følgende Brev til Bisperne (her meddelt efter Biskop Hegelunds Afskrift af det til ham rettede Brev¹):

Christian den Fierde etc. Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, at vi herhoss tilskicker eder vort obne Breff vore Vndersatter deris Børn anrørendis, som deris Børn paa Jesuitiske Scholer vden Lands forskicker, icke maa her vdi Riget effter denne dag til nogen geistlig Kald eller Bestilling tilstedis, des indhold j ydermere aff vort obne Breff haffuer at forfare. Thi bede vi eder oc ville, at j samme vort obne Breff lader forkynde faar Præsterne vdi eders Stigt, at de kunde vide dennem hereffter at forholde, oc siden aluaarligen holder der offuer. Dermed skeer vor

¹) Thottske Saml. 2041. 4to.

Vilge. Befalendes eder Gud. Skreffuet paa vort Slot Kiøbenhaffn den 22 Octobris Anno 1604. Vnder vort Signet. Christian.

Udskrift: Oss elsk^o hederlig oc høyledr Mand M. Peder Hegelund, Superintendent vdi Riberstigt.

For paa bedste Maade at udføre den kongelige Befaling, sendte Biskop Hegelund Afskrifter af begge Kongebreve til ethvert af sit Stifts Provstier, ledsagede af følgende Skrivelse:

Salutem in Filio Dei, Servatore nostro.

Honoratissime vir, amice colende.

Utrumqve jam severissimo et prudentissimo edicto sancit mandatqve Regia Majestas et quidem diversis literis: Unum ne ex nostratibus ulli, qui studiorum gratia exteras adeunt nationes, ausint se novæ Jesvitarum sectæ et scholis informandos tradere, nisi malint in posterum ab omni officio Scholastico et Ecclesiastico in patria unquam consequendo se prorsus exclusos et quasi abstentos esse: Alterum, ut quoniam causari parentes possent, liberos suos minus feliciter domi in patriis Scholis institui, idcirco se necessario ipsos Jesvitarum familiæ et fidei committere: edixit jussitqve Scholarum reformationem et generalem uniformemqve ordinationem conscribi, eamqve de consilio et delineatione clarissimorum doctissimorumqve Professorum Haffniensium, certa periodo, in dies et horas distributis prælectionum et exercitationum vicibus et pensis, in tabella Scholastica cum altera admonitionibus necessariis ad pietatem et profectum juventutis Scholasticæ plena, concinnatam publicari, typisque exscriptam ad Diæceses et Scholas omnes transmitti identidemqve urgeri. Quoniam itaqve serenissima Regia Majestas dignata fuit curam suam etiam ad has res humiliores (quarum tamen Reipublicæ et Religionis vel imprimis interest) demittere, quo mature caveat, ne vel juvenus peregre corrumpatur, vel domi negliger informetur: decet nos regiam istam seu potius pa-

ternam sollicitudinem gratissimis et subjectissimis animis amplecti, omnique obsequio pro virili nostra et modato promovendam servandamque alacriter suscipere. Sed non possumus rectius facere, quam ut piam et devotam R. M. voluntatem et consilium, tam pensiculate de corrupta juventutis educatione emendanda disserentes, ex ipsius verbis (jubeor enim hæc Pastoribus denunciare) reverenter percipiamus: quæ ita sonant . . .

Her følge nu Brevene, som vi dog ikke paany skølle aftrykke, men kun meddele endel Præsters egenhændige Paategninger, som findes i det her benyttede Haandskrift (Thottske Saml. 2041. 4to).

Forscreffne Copier aff Kongl^e Mat^e naadigste Scrifftuelse oc Mandater baade om dem, som begiffue sig paa Jesuiterke Schøfer, saa oc om Scholernis Reformatz truffue wi effterscreffne seet oc læst:

Georgius Georgii f., pastor Ecclesiarum Grimstrup et Orre, præpositus in Skatzherridt, manu propria.

Jacobus Michaelis Vardensis manu propria.

Petrus Matthias Ecclesiastes Vardensis legi et subscripsi mea manu, pridie Thomæ Apostoli A. 1604.

Christianus Oporinus, pastor Ecclesiarum Lundæ et Outrup et præpositus in Westerherrit, sua manu testatur.

Ivarus Nicolai pastor Ecclesiæ Nørborck, et præpositus in Nørherrit, manu propria.

Gregorius Eneualdi Pugdal, Pastor Hemmettensis et Wiimensis in nomarchia Boreali, hoc ipsum testatur sua manu. Ao. 1604. 22 Xbris.

Lectæ sunt hæc literæ a Lagoni Trelund, 22 die Decembris, anno Christi incarnati 1604. L. P. T.

Visæ et lectæ a Magno G. Skiernouio. Et legi ego Gregorius Joa. Skiernouius hæc præscripta anno 1604 23 Decembr. manu testor propria.

Hæc literæ lectæ sunt a Lagone Joannis f., pastore Ecclesiæ Staffningensis, 24 Decemb. Ao 1604.

Hasce plagellas legebat Joannes Johannis Deibterig 24 Decemb. A. 1604.

Hasce sibi præsentatas 27 Decemb. Joannes Gregorij Welling sua manu testatur A. 1604.

Legi Joh. Ivarides Borrichius P. R. 27 10bris A. 1604.
Nicolaus Petri Hiortlundus, Sacellanus Rincopiensis, 27 10bris.

3.

Besværing fra Biskoppen i Lund, over at Professorerne tildelte Personer, som havde studeret hos Jesuiterne, akademiske Grader.

At den efterfølgende Besværing, som Biskop Povl Mortensen Ostrup 1613 indgav til Universitetet i en Forespørgsels høflige Form, ikke var ganske ubegrundet, kan blandt andet godtgjøres med hvad der i disse Samlinger tidligere er meddelt om Studenten Johannes Petraftonus, der, efter at have studeret hos Jesuiterne, 1604 blev promoveret til Magister ved Kjøbenhavns Universitet¹⁾. Men det har sikkert dog været mere nærliggende Exempler, som Biskoppen har haft for Øje²⁾.

Vitam et salutem.

Magnifice Domine Rector, viri clarissimi, domini et fautores colendi, tantas scio esse vestrum omnium occupationes, vt vel maximis meis in necessitatibus verecundia et pene religio mihi sit, in gravissimis studiis et curis vestris vos interpellare. Quo fit, ut nunc intelligatis non minimum urgere negotium, quod ad scribendum compulsi invitum, eoque nomine nemo impudentem me arbitrabitur aut intempestivum, si de rebus meis ad vos referam et in causa dubia consilium serio petam. Quæ qualis sit ut intelligatis, quam brevissime potero faciam.

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 757.

²⁾ Brevet meddeles efter Originalen i Konsistoriets Arkiv, Pakken Nr. 190.

Non ignoratis viri clarissimi, viri in suo quisque ordine eximii, sereniss. Regiam Majestatem, pro paterna et pientissima salutis nostræ cura (cum annis abhinc paucis animadvertisset Jesvitarum molimina et insidias, quas hisce Regnis struebant, dum juventutem nostram ampullatarum promissionum illicio ad se attrahebant, impiisque superstitionibus imbuebant, ac tandem ad nos remittebant, rati quod possent hac arte sub triste Antichristi jugum hæc regna reducere, et in eandem secum perniciem et interitum pertrahere) serio mandasse, ne quis suos liberos in Scholâs Jesviticâs emittere præsumeret: et severe prohibuisse, ne qui ad Jesvitas abierant, reversi, ad publicarum functionum clavum admitterentur. Quod Regis clementissimi prudentissimum cælitusque datum consilium (quo sine tota Jesvitarum cohors in nostram patriam se infudisset) nemo non grata mente deprædicat, nemo tam parum Christianus, qui non ad ejusdem executionem ultronea affectione se paratissimum offerat. Præcipue vero Superintendentibus horum regnorum id negotio datum est, proposita pæna gravissima, si quod serio et sancte mandatum negligenter et fraudulenter fecisse deprehensi fuerint, vt proluxe monet ipsum diploma, factum publici juris anno 1604 et postea repetitum in Ordinatione Regia edita pro Norvagus anno 1607.

Cæterum cum et illud notum sit, non paucos e Scholis Jesviticis reduces, in prælustri vestra Academia, summos in philosophia honores consecutos, publicoque M^{ei} Dñi Rec-toris testimonio, de nota meliori commendatos esse, putant nonnulli, eos sic ab omni falsæ religionis suspitione liberatos, sine violatione Regii mandati, ad munera publica sive in Ecclesia sive in Schola posse admitti.

Heic mihi aqua hæret, viri illustres, heic consilii vestri copiam avide desidero. Nam si districtum Regis mandatum intueor, Jesvitarum discipulos a publicis muneribus procul arcendos judico. Cum vero vestrum de illis iudicium et testimonium pondero, alia subit mentem cogitatio, varieque distrahitur animus.

Ea propter viri excellentissimi, Domini et fautores reverenter colendi, fretus illa vestra humanitate, quam etiam peregrini nunquam denegatam voluistis, rem hanc ad vos defero, vestræque prudentiæ gubernandam permitto, vos omnes et singulos obsecrans et obtestans, ut salutari vestro consilio mihi adesse non gravemini. Æquum et necessarium me petere, spero vos ipsi dicetis. Quod si ita censeatis, tum illud pro magno beneficio addite, ut ne diu anceps et incertus vestræ sententiæ hæream. Id si efficietis, dabo operam, ut nemo mecum ausit erga vos officiis certare atque pietate. Valete.

Lundiæ 22 Octob. Ao 1613.

Qui vos colit et obseruat.

Paulus Martinius S. L.

Udskrift: Amplissimis et clarissimis viris Magnifico D. Rectori et Professoribus Regiis in prælustri Academia Haffniensi, Dominis suis et fautoribus reverentia colendis.

4.

Udvisning af Jesuiten Matthias v. Cøln, 1624.

I mit Skrift, M. Anders Chr. Arrebos Levned, har jeg (S. 178-9) meddelt nogle Efterretninger om den Opdagelse af en katholsk Propaganda, som gjordes i Malmø i Begyndelsen af Aaret 1624. Blandt de her forekommende Personer var Jesuiten Matthias v. Cøln en af de vigtigste, skjønt han slap bedre fra det end flere andre, hvis Forhold samtidig blev Gjenstand for Undersøgelse. Dengang jeg meddelte de omtalte Oplysninger om Begivenhederne i Malmø, kjendte jeg imidlertid ikke følgende Aktstykke, der er af Vigtighed til Kundskab om den danske Regjerings Fremgangsmaade, som efter hine Tiders Lejlighed maa kaldes human, da man indskrænkede sig til at udvise den indsnegne fremmede Proselytmager, og senere udleverede ham alle hans Sager (hvoriblandt Messeklæder, Afladsbreve og andet af samme Slags), som der en Tid var lagt Beslag paa. Her følger

nu en Beretning om Udvisningen, undertegnet af D. Leonhard Metzner, der var Præsident i det tydske Kancelli ¹⁾.

In memoria tibi hæret, quod non erubueris per aliquot menses in florentissimo hoc regno conventicula et clandestinos congressus instituere, ut huius regni incolas et subditos a tramite veræ nostræ Christianæ reformatæ religionis seducere et ijsdem detestandos tuos errores papisticos instillare posses, quod sane ad perturbandum pacatum et tranquillum huius regni et religionis statum et excitandas seditiones atque discordias maximopere spectavit. Ob quam sane causam, quamvis sacra Regia Daniæ Norwegiæ Maiestas acerbissimam poenam sanguinis et vitæ ad deterrendos alios eius generis seductores, si stricto iure procedere vellet, tibi irrogare posset, prout Pontifex Romanus eiusmodi turbatores religionis Papisticæ tali poena coercere consuevit. Ob innotam tamen clementiam hac vice, sua S. Regia Maiestas hanc poenam capitalem tibi remisit, sub hac tamen conditione ut intra triduum hoc regno excedas et nunquam revertaris, nisi sæpius prædictam poenam criminalem incurere velis.

Quod iussu illustris et generosi domini Cancellarii Dñi Christiani Frisen Equitis aurati etc., in præsentia illius et quorum nobilium Dnn. Oveni Høken in Tulbul et Georgii Sefeldt in Reses (sic) Secretariorum Reginum, præcedentia verba Mathiæ a Colen Jesuitæ in Cancellaria Danica hodierna die intra tertiam et quartam pomeridianam protulerim, testor hac mea manu. Hafniæ 29 Januar. Anno 1624.

Leo. Metzner m. p.

Hæc in præsentia Illustriss. Dñi Cancellarii indicatæ sunt a Dño Doct. Metznero Matthiæ Jesovitæ loco et die ut supra, quod testamur manuum nostrarum subscriptione.

Ottó Høg mpp.

Georgius Sefeldt Christoph. Mpp.

¹⁾ Stykket meddeles efter Originalen i Gehejmarkivet.

Utrykte Pavebreve angaaende danske Kirkeforhold

Ved Dr. L. N. Helvæg.

Tredie Samling.

177.

Innocents VI.

29 Mai 1358.

En Klerk af Roskilde Stift beder om at erholde Provstiet ved Frue Kirke i Stettin.

Supplicat S. V. humilis et deuotus vester Kneborch, clericus Roskildensis diocesis, quatenus sibi gratiam specialem facientes de prepositura ecclesie beate Marie virginis in Stetin, Caminensis diocesis, vacante per liberam dimissionem Philippi de Reborch, cui eadem sanctitas nuper de Archidiaconatu Dyminensi, dicte Caminensis diocesis, prouidit, eidem Johanni misericorditer dignemini prouidere cum acceptatione, inhibitione, decreto et clausula anteferri, et alijs non obstantibus et clausulis oportunis et executoribus. Fiat G. Et sine alia lectione. Fiat G.

Datum apud Villamnouam Auinion. iiii^{to} kal. Junij anno sexto.

178.

Innocents VI.

18 Mai 1360.

Tvende Breve angaaende Lunds Ærkesæde. I det første beskikker Paven Johannes Gilaberti og Henrik Biscop til Administratorer for Lunde Stift, som Ærkebiskop Jacob havde forladt betyngt af Gjæld. Af det andet er der kun meddelt et Udtog paa Dansk (min Kirkehist. II, S. 147).

Innocencius Episcopus etc. Dilectis filijs Johanni Gilaberti decano Tarbatensis, apostolice sedis nuncio, et Hen-

rico Biscop, canonico Lubicensis ecclesiarum, nostro et ejusdem sedis capellano, administratoribus ecclesie Lundensis, salutem etc. Regimini universalis ecclesie quamquam immeriti disponente domino presidentes, assidua diligencia propulsamur, ut ecclesiarum omnium obviamus dispendijs, et utilitatibus, quantum nobis ex alto permittitur, consulamus. Cum itaque venerabilis frater noster Jacobus Archiepiscopus Lundensis se ab ecclesia sua Lundensi plerumque absentans, eandem ecclesiam permittat mole debitorum nimium pregrauari, ex quibus et aliis causis administracionem et regimen ipsius utiliter gerere et exercere omiserit et omittat, ipsaque ecclesia propterea magna dampna sustinuerit et sustinere timeatur verisimiliter in futurum, nisi prouideatur celeriter de remedio oportuno, Nos volentes, prout tenemur, iuxta pastorale officium super hiis debite providere, discrecioni vestre, de qua in hiis gerimus fiduciam in domino specialem, curam, regimen et administracionem dicte ecclesie Lundensis in spiritualibus et temporalibus, donec a nobis aliud receperitis in mandatis, committimus per presentes, alienacione bonorum immobilium et mobilium, nisi sint illa que servando servari non possunt, vobis et vestrum cuilibet penitus interdicta. Quocirca discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus per vos vel alium seu alios curam, regimen et administracionem predictae Lundensis ecclesie devote suscipientes, illam feliciter et prudenter gerere et exercere curetis, contradictores cujuscunque status, gradus, ordinis vel condicionis existant, eciam si pontificali vel qualibet alia ecclesiastica vel mundana prefulgeant dignitate, auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam, appellacione postposita, compescendo, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Non obstantibus, si aliquibus communiter vel divisim a sede apostolica sit indultum, quod interdici vel excommunicari nequeant aut suspendi per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi seu eorum nominibus vel

ordinibus mencionem. Datum apud Villamnovam Avinionensis diocesis XV kal. Junij anno octavo.

19 Mai 1360.

Til **Henricus Biscop**, canonicus Lubicensis, apostolice sedis capellanus et nuntius, at han for Curien skal indstevne Erkebiskop **Jacob** i Lund, fordi han paa selve Lunds Kirkegaard og inden Kirkens Fredhelligt havde med væbnet Haand og Vold ladet paagribe Præpositus ved Kirken samt pavelig Nuntius, **Nicolaus »Asolonis«**, og holdt ham endnu fangen. Datum apud Villamnovam Avinionensis diocesis XIV kal. Junij pontificatus anno 8vo.

S. D. Til Prælater i Tydskland og Norden, om ved Kirkerne at publicere ovennævnte »Processus«.

179.

Innoents VI.

25 Sept. 1361.

Nikolaus Petersen, kaldet Brun, Præst i Slesvig Stift, havde af Biskop Nikolaus faaet Provstiet i Barvith Syssel, som var blevet ledigt ved Formandens Forfremmelse til Kantoratet i Slesvig Domkapitel, og begjærer derpaa pavelig Stadfæstelse.

Item significat S. V. deuotus vester **Nicolaus Petri dictus Brwn**, presbiter Sleswicensis diocesis, quod cum olim **Wetzelus de Bogholth** presbiter, prepositus de Barughsysel, in ecclesia Sleswicensi cantoriam, ad quam per capitulum Slesvicense concorditer electus per sedem apostolicam in Sleswicensi fuerit assecutus, **Nicolaus episcopus Sleswicensis dicto Nicolao Petri dictam preposituram curatam de Barughsysel**, per adeptionem dicte cantorie sedi apostolice sic vacantem, contulit et prouidit de eadem. Quare dignetur S. V. collationem seu prouisionem sibi de dicta prepositura per ordinarium taliter factam ex speciali gratia misericorditer confirmare. Cuius scilicet prepositure fructus etc. valorem xvi. florenoum auri annuatim non excedunt. Non obstante quod dictus **Nicolaus Petri** in eadem ecclesia Sleswicensi sit prebendatus canonicus, cum alijs non obstantibus et clausulis oportunis.

Sanctissime pater, dignemini omnes predictas suppli-

ationes non cancellatas signare et, prout petitur, mandare expediri, nisi fuerit alteri jus quesitum. Fiat G. Et sine lectione. Fiat G.

Datum Avinionę vii kal. Octobr. anno nono.

180.

Innocentis VI.

23 Oct. 1861.

Om Besikkelse af forskjellige Præster. Peter Simonsen af Lunds Stift havde paa vanlig Maade faaet Nikolai Kirke i Lund og beder Paven om at stadfæste hans Besikkelse, eller ogsaa at beskikke ham paany. — Niels Jakobsen (jfr. Nr. 175) havde faaet Provstiet ved Lunds Domkirke, og beder Paven om at stadfæste hans Besikkelse, eller hvis Præbendet er reserveret, da at beskikke ham paany. — Hans Mikkelsen beder om at blive beskikket til Omprovstiet i Sleesvig, der er blevet ledigt ved Bullen execrabilis, der forbyder Domprovsten tillige at have et Sognekald; det havde den tidligere Besidder haft, nemlig Ginding i Ribe Stift; det havde Hans Mikkelsen ogsaa, men han vilde give Aikald paa det, naar han fik Provstiet. — Daniel Nielsen havde faaet et Sognekald i Odense Stift, skjøndt han var Præsteen, da han fik pavelig Dispensation; men Sognekaldet gav ham paa Grund af Krigsuroligheder og stor Dødelighed slet ingen Indtægter, og derfor beder han om Tilladelse til at faa et andet Beneficium.

Supplicat S. V. Petrus Symonis clericus Lundensis diocesis, quatenus sibi gratiam specialem facientes, collationem et provisionem de ecclesia beati Nicolai Lundis, ejusdem diocesis, dudum vacante per obitum Laurentij Vocholt, auctoritate ordinaria sibi factam, quam aliquamdiu possedit, prout adhuc possidet, pacifice et quiete, devolutionibus quibuscumque non obstantibus, dignemini misericorditer confirmare, uel saltem eidem Petro de ipsa ecclesia, sic ut premititur vacante, de novo providere. Cum ceteris non obstantibus et clausulis opportunis.

Supplicat S. V. humilis vester Nicolaus Jacobi prepositus ecclesie Lundensis, quatenus collationem et provisionem eidem Nicolao de canonicatu et prebenda ac prepositura ecclesie Lundensis, que dignitas existit tunc vacantibus per obitum Nicolaj Absolonis, in partibus illis defuncti, auctoritate ordinaria factam, quos aliquamdiu tenuit et possedit, prout adhuc tenet et possidet, pacifice et quiete, re-

seruationibus generalibus uel specialibus aut deuolutionibus quibuscunque non obstantibus, dignemini ex certa scientia confirmare, uel saltem eidem Nicolao de eisdem canonicatu et prebenda ac prepositura, si reseruati fuerint uel eorum collatio ad sedem apostolicam deuoluta existat, de nouo misericorditer prouidere. Non obstante, quod canonicatum et prebendam ecclesie Roskildensis nescitur obtinere. Cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunis.

Dignetur S. V. deuoto vestro Johanni Michaelis presbitero studente in iure canonico de prepositura curata dicta de Wycha in ecclesia Sleswicensi, cujus fructus etc. ualorem xx^{li} florenorum aureorum annuatim non excedunt, vacante per constitutionem Execrabilis, ex eo et pro eo, quod Johannes Wichorp ipsam preposituram, una cum ecclesia parochiali etiam curata, de villa Hwyingh Ripensis diocesis, per plures annos de facto tenuit occupatam, misericorditer prouidere, non obstante quod idem Johannes Michaelis in ecclesiis Ripensi et Sleswicensi est canonicus prebendatus et in ecclesia de villa Emberlef Ripensis diocesis altare quoddam beate virginis obtinet, quorum omnium fructus etc., deductis oneribus, ualorem x. florenorum annuatim non excedunt, ac etiam ecclesiam curatam in villa Brunnum, quam scilicet ecclesiam habita quietam possessione illius prepositure dimittere est paratus, et cum alijs non obstantibus et clausulis oportunis ac executoribus, ut in forma.

Significat S. V. deuotus orator vester Daniel Nicolai presbiter Othoniensis diocesis, quod olim cum eo super defectu natalium, quem patitur de presbitero genitus et soluta, ut, huiusmodi defectu non obstante, ad omnes possit ordines promoveri et ecclesiasticum beneficium obtinere, etiamsi curam animarum haberet, fuit auctoritate apostolica dispensatum, virtute cuius dispensationis ecclesiam parochialem fuit assecutus et ad omnes ordines promotus. Verum, pater sanctissime, cum dicta ecclesia totaliter sit destructa propter guerras et mortalitates, ita quod nulli redditus sunt

de quo possit viuere, ne autem in obproprium cleri cogatur mendicare, et paratus sit dimittere eandem ecclesiam, supplicat humiliter, quatenus cum ipso dispensare dignemini, ut aliud beneficium ecclesiasticum, etiam si curam habeat, valeat obtinere.

Sanctissime pater, dignemini omnes et singulas supra-scriptas supplicationes non cancellatas exaudire et concedere, prout petuntur, nisi alteri uel alijs fuerit jus quesitum, cum clausulis oportunitis et executoribus. Fiat G. Sine alia lectione. Fiat G.

Datum Auinione x. kal. Nouembr. anno nono.

181.

Innocents VI.

31 Dec. 1361.

Kong Valdemar havde anlagt og stiftet Kapeller i sine Fæstninger Vordingborg, Kallundborg, Søborg, Gurre, Korsør og Kjøbenhavn og lagt Indtægter til dem; han beder Paven om at stadfæste disse Fundatser og udbeder sig Tilladelse til at anlægge fire andre paa passende Steder. Fremdeles beder han om, at Paven vil tilstaa dem, der besøge Kapellerne, Aflad paa alle Høitidsdage, samt om at maatte flytte nogle Klostre, der laa Fæstningerne for nær. (Cfr. min Kirkehist. II, S. 152). — Fremdeles beder han om, at Niels Jakobsen (Nr. 175) maatte foruden Domprovstiet i Lund faa et Kanonikat i Roskilde (min Kirkehist. II, S. 149).

Supplicat S. V. humilis et deuotus filius vester Waldemarus Danorum Sclauorumque Rex . . . Quod cum ipse ad laudem et honorem omnipotentis dei et sanctorum ejus ac diuini cultus augmentum certas capellas in castris suis Oringburg, Kalingburg, Syoburg, Gorwe, Korzorn et Kopenhavn uel ante seu prope castra ipsa edificari et fundari fecerit easque omnes perpetuis redditibus decenter et sufficienter dotauerit, quatenus edificationem, fundationem et dotationem capellarum huiusmodi dignemini ex certa scientia confirmare sibi que licenciam concedere, ut quatuor capellas de nouo edificare, fundare et de nouo suis dotare in locis congruis valeat, ut in forma.

Item supplicat eidem S. V., quatinus omnibus et singulis, in singulis domini nostri Jhesu Christi et gloriose virginis sue matris ac singulorum apostolorum et patrono-

rum earundem capellarum ac dedicationum ipsarum festiuitatibus singulas capellas predictas visitantibus et pro statu prospero dicti regis ac regni pie et deuote orantibus vnum annum et vnam quadragenam de indulgentia concedere dignemini, ut in forma.

Item supplicat eidem S. V., quod cum domus fratrum ordinis predicatorum prope castrum Helsingburg, domus fratrum minorum prope castrum Kalingburg, et monasterium sanctimonialium prope castrum Aleburg sint adeo prope ipsa castra ipsorum regis et regni constructa et situata, etiam extra clausuram ditorum castrorum et munitio-
num, quod ex ipsis domibus et monasterio eisdem regi et regno ac ecclesijs et monasterijs alijs dicti regni magna et grauia pericula atque dampna per hostes et inimicos ipsius regis expugnantes ipsas domos seu loca et inde fortalitia facientes sepius inferuntur, ac maiora et grauiora pericula timentur verisimiliter inferri in futurum, quatenus sibi dignemini concedere, ut ad obuiandum dampnis et periculis huiusmodi domos seu loca predicta ad alia loca congrua et honesta et magis apta et fratribus et personis domorum seu locorum predictorum magis acommoda transferre, ponere seu mutare ac fratribus et personis domorum seu locorum predictorum licentiam concedere, ut ibidem nouas domos seu loca in alijs locis seu terris propriis dictis (sic) regis competentibus per ipsum ad hoc assignandis et donandis ecclesiastice libertati de nouo facere construi, edificari valeant. — Ad expensas dicti regis, ut in forma.

Supplicat S. V. deuotus vester Nicolaus Jacobi, canonicus ecclesie Roskildensis, nuntius dicti regis Dacie ad S. V. per ipsum regem specialiter destinatus, quatinus gratiam specialem facientes sibi de prebenda dicte ecclesie Roskildensis vacante apud sedem apostolicam per promotionem domini Nicolai archiepiscopi Lundensis et per munus consecrationis eidem apud eandem sedem impensum dignemini misericorditer prouidere. Non obstante quod in Lundensi cum prepositura et predicta Roskildensi ecclesijs

canonicatus et prebendas noscitur obtinere, quam prebendam ecclesie Roskildensis paratus est dimittere, dum etc., cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunitis ac executoribus, ut in forma.

Datum Auinione ii kal. Jan. anno decimo.

182.

Urban V.

22 Aug. 1363.

Magnus Danmark beder om ved pavelig Provision at faa Kapellet paa Amrum (?).

Item supplicat S. V. humilis orator vester Magnus Danmarch Slesuicentis diocesis in sacerdotio constitutus, qui nullum adhuc extitit ecclesiasticum beneficium assecutus, quatenus eidem specialem gratiam facientes de capella Anruo eiusdem diocesis vacante penes sedem apostolicam iuxta statutum Laterani consilij, cujus redditus, proventus etc. valorem annum in vniuerso xxx florenos auri non excedunt, de eadem dignemini misericorditer prouidere, cum decreto, clausula anteferri et cum clausulis, ut supra.

Fiat pro omnibus et singulis supradictis non cancellatis. B. Sine alia lectione. Fiat B. Datum Auinione vndecimo kal. Septembris anno primo.

183.

Urban V.

5 Marts 1364.

Kong Valdemar beder om, at det maatte overdrages Ærkebispem i Lund samt Bisperne i Roskilde og Odense at prøve de Mænds Liv, der havde vandret ustraffelig og ved hvis Grave der skete Mirakler, da Afstanden gjorde det umuligt at bringe det frem for Curiens Afgjørelse, Fremdeles beder han om, at Paven vil tage Riget under sin Beskyttelse, samt at han vil stadfæste alle de Privilegier, hans Forgjængere havde skjænket Riget. — Han gaar paany i Forbøn for Niels Jakobsen, »som i Rigets Tjeneste havde haft meget Arbejde og Bekostning«, at han foruden Domprovstiet i Lund og Kanonikatet i Roskilde (Nr. 181) endnu maatte faa et Præbende i Roskilde til, naar det blev ledigt. — Fremdeles beder han om, at de af hans Tjenere, der havde aflagt Løfte om at valfarte til Jerusalem, til Rom eller til St. Jakob, maatte hos deres Skriftefædre faa dette Løfte forandret til en anden gudelig Gjerning — at ingen af hans Undersaatter for kirkelig Forseelse maa stævnes udenfor Rigets Grændser. Han gjentager sine tidligere Begjæringer for sin

Slotskapellan; udbeder sig Tilladelse til at anlægge et Kloster, samt Tilladelse at besætte to Præbender ved hvert af Rigets Domkapitler og beder om at ti Kaniker i hans Tjeneste maatte nyde Indtægterne af deres Beneficier (min Kirkeh. II, S. 154—55).

(Endellg udbeder han sig pavelige Gunstbevisninger for en Mængde Fyrster og Herrer, han stod i venligt Forhold til, Kong Hagen i Norge og Margrethe samt en Mængde tyske Fyrster og Herrer, hvad her ikke er medtaget).

Rotulus Regis Dacie.

Significat S. V. deuotus et humilis filius vester Waldemarus Danorum, Sclauorum et Gothorum Rex, quod recolende memorie quidam sancti viri de suo regno Dacie oriundi adeo in exemplari et religiosa ac sancta vita in huiusmodi peregrinatione seculi eorum abiectis voluptatibus carnisque illecebris procul pulsus per bonos mores et virtutum placidos actus domino gratum impenderunt famulatum, quod omnipotens deus virtutis sue in eisdem opera manifestas per sancta sua merita in partibus, in quibus corpora eorum requiescunt, et alibi in dicto regno multa miracula operantur. Quare supplicat S. V. idem rex, ut cum regnum predictum a Romana curia sit valde remotum et propter gwerras illarum partium et viarum et maris pericula et grauia expensarum onera presertim pro talium prosecutione negotiorum ad ipsam curiam facilis haberi non possit accessus, et cum non deceat eos apud homines sine veneratione relinqui, quos merita ipsorum et miracula sanctos monstrant, quatenus archiepiscopo Lundensi et Roskildensi et Othoniensi episcopis de fratrum vestrorum consilio et apostolice potestatis plenitudine committere dignemini et mandare, ut ipsi uel duo aut vnus eorum de vita et meritis ipsorum ac eorum miraculis et ceteris circumstantiis vniuersis, que in talibus fuerint attendende, inquirent diligentius veritatem, cum omnibus non obstantibus et clausulis oportunis. Fiat B.

Item supplicat, quatenus ipsum et regnum suum et terras sue dicioni subiectas sub beati Petri et vestra ac

sedis apostolice protectione perpetuo recipere dignemini.
Fiat B.

Item supplicat, quatenus omnia et singula priuilegia, indulgentias et gratias eidem Regi seu suis predecessoribus regibus in regno Dacie per predecessores vestros Romanos pontifices concessa dignemini ex certa scientia auctoritate apostolica confirmare, tenores ipsorum in vestris litteris inseri faciendo, cum executoribus et non obstantibus et clausulis necessarijs. Fiat B.

Item supplicat idem Rex, quatenus Nicolao Jacobi, preposito ecclesie Lundensis, consiliario suo, qui in seruiicio ipsorum regis et regni quamplures sustinuit labores et expensas, specialem gratiam facientes dignitatem, etiam si curam habeat animarum et maior post episcopalem existat, si que in ecclesia Roskildensi vacat ad presens uel cum vacauerit, eidem Nicolao conferendam, non obstantibus reservationibus quibuscunque factis uel faciendis, dignemini collationi apostolice reseruare, ac cum eodem Nicolao, ut dignitatem huiusmodi libere recipere et vna cum prepositura ecclesie Lundensis licite insimul retinere valeat, de vberioris dono gratie dignemini dispensare, non obstante, quod idem Nicolaus in Lundensi prefatam preposituram et Roskildensi ecclesijs predictis canonicatus et prebendas noscitur obtinere, cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunis, et presertim cum fructus et redditus dictorum aliorum beneficiorum suorum sint adeo tenues et exiles, quod ex eis non potest tenere suum statum condecenter. Fiat et dimitte etc. cor . . . in originali. B. et dispensamus etc. B.

Item supplicat, quatenus eidem Regi ac . . . omnium peccatorum suorum remissionem concedere dignemini de gratia speciali. Fiat de sexaginta personis honestis et bone vite. B.

Item supplicat, quatenus omnibus suis fidelibus et seruatoribus, qui de sepulcro dominico ac beatorum Petri et Pauli et Jacobi apostolorum liminibus visitandis seu super

aliis quibuscunque vota emiserunt, concedere dignemini, ut confessores eorum seculares vel religiosi vota huiusmodi illorum, presertim qui vota huiusmodi comode adimplere non possunt, in alia valeant pietatis opera commutare, cum non obstantibus et clausulis ut supra. Fiat in forma. B.

Item supplicat, quatenus sibi et incolis dicti regni concedere dignemini, ut nulla ecclesiastica seu secularis persona regni sui seu terrarum sibi subiectarum propter delictum seu debitum pecuniarium seu alia quacunq; occasione uel causa auctoritate litterarum apostolicarum coram quibuscunque iudicibus delegatis extra regnum seu terras predictas trahi possint, cum non obstantibus et clausulis ac executoribus, ut supra. Fiat ad octo annos in forma. B.

Item significat eidem Sanctitati Rex prefatus, quod ipse dudum de bonis sibi a deo collatis quasdam capellas in vestra cancellaria exprimendas in diuersis locis regni sui construi fecit et etiam edificari et eas in perpetuis et annuis redditibus fundauit pariter et dotauit et melius dotare proponit, quare supplicat S. V., quatenus constructionem, foundationem et dotationem predictas dignemini auctoritate apostolica ex certa scientia confirmare, cum non obstantibus et clausulis ut supra. Fiat in forma. [B.]

Item supplicat idem Rex, quatenus capellas alias, quacunq; voluerit in regno suo, in loco tamen congruo et honesto, edificandi, fundandi et dotandi concedere dignemini facultatem, cum non obstantibus et clausulis, ut supra, ut in forma. Fiat B.

Item supplicat, quod cum ipse monasterium alicujus ordinis approbati de bonis a deo collatis in aliquo loco regni sui ad hoc congruo et honesto construere, fundare et decenter dotare proponat, quatenus sibi construendi, fundandi et dotandi monasterii huiusmodi concedere dignemini facultatem, cum non obstantibus et clausulis, ut supra. Fiat B.

Item supplicat, quatenus omnibus Christi fidelibus, qui capellas, in quibus nonnullae sanctorum reliquie per ipsum

seu predecessores suos reges, Dacie posite fore noscuntur, in cancellaria vestra nominandas seu aliquam ex eis in festiuitatibus et eorum octauis consuetis deuote visitauerint annuatim, vnum annum et vnam quadragenam de iniunctis eis penitentis, dignemini misericorditer relaxare, cum clausulis ut supra. Fiat B.

Item supplicat, quatenus cum in dicto regno sint non-nulle ecclesie inuicem vnite, quedam uero quarum vna dependet ab altera, quatenus vnam sic vnitam uel dependentem quarumlibet ecclesiarum predictarum, absque preiudicio tamen rectorum earundem, in collegiatam erigere et eas pro seruitoribus earundem fundare et dotare valeat, cum non obstantibus et clausulis, ut supra. Fiat B.

Item supplicat, quatenus dicto Archiepiscopo committere dignemini et mandare, ut in sua metropolitana et singulis aliis cathedralibus ecclesiis dicti regni duabus personis idoneis per dictum regem eidem archiepiscopo nominandis de canonicatibus ecclesiarum earundem provideat, ac prebendas, dignitates, personatus uel officia ecclesiarum ipsarum conferenda personis eisdem auctoritate apostolica donationi sue reseruet, etiam si quelibet dictarum personarum vnum uel duo beneficia ecclesiastica, etiam si vnum eorum dignitas uel personatus aut officium existat et curam habeat animarum, obtineat, cum omnibus non obstantibus et clausulis, ut supra. Fiat de vna B., et nichilominus ad ipsius nominationem paratus sum prouiderè personis idoneis nominandis.

Item supplicat, quatenus sibi concedere dignemini, ut decem sui capellani et clerici fructus, redditus et proventus omnium beneficiorum suorum ecclesiasticorum in absentia percipere valeant, ut in forma, cum non obstantibus et clausulis, ut supra. Fiat B.

Datum Aninione tercio Non. Marcij anno secundo.

184.

Urban V.

7 Marts 1364.

Endnu nogle Begjæringer fra Kongen. Han taler om Nogle, der

havde svigtet Ed og Pligt mod Kongen og Riget, og beder om, at Ærkebispem eller andre Prælater maatte bemyndiges til at belægge dem med kirkelig Censur, samt løse dem af Band, naar de havde gjort Bod. — Fremdeles beder han om Stadfæstelse paa de den danske Kirke givne Privilegier, taler om de Relikvier, Paven havde skjænket, og beder om, at der maa gives dem Aflad, der med fromt Sind besøge dem.

Pro Rege Dagie.

Supplicat S. V. devotus et humilis vester filius Waldemarum Danorum, Sclavorum et Gothorum Rex, quatenus archiepiscopo Lundensi uel alteri prelato in regno suo per regem nominando committere dignemini, ut contra omnes et singulos, qui dictis regi et regno infideles et periuri hucusque fuerint uel dictis regi et regno aliquam iniuriam uel offensam intulerint, procedet per censuram ecclesiasticam et eos auctoritate apostolica, omni appellatione remota, puniat. — Dentur iudices et commissarii extra regnum cum potestate in forma. [B.]

Item supplicat, quatenus dicto archiepiscopo uel alteri prelato per regem nominando committere dignemini, ut cum ipsi infideles et periuri ac ceteri ipsis regi et regno obnoxii eisdem regi et regno pro iniuriis et dampnis satisfecerint, ad requisicionem ipsius regis et non alias absoluant per eosdem. — Committatur absolutio cum clausula satisfactionis etc. B.

Item supplicat, quatenus sibi concedere dignemini, ut episcopi et prelati ecclesiarum et monasteria sui regni omnibus iuribus, libertatibus et privilegiis ac gratis libere uti ualeant, prout usi fuerunt ab antiquo, cum omnibus non obstantibus et clausulis oportunis. Fiat confirmacio in forma. B.

Item supplicat, quatenus omnibus et singulis, qui reliquias sanctorum, videlicet crines et vestes beate Marie virginis, reliquias de sancto Johanne Baptista, de sancta cruce, de sancto Georgio, de sancto Vincencio, de sanctis Nereo et Achillo (sic), sibi per S. V. datas deuote visitaerint et pro statu regis et regni pie deum orauerint, tres annos et tres quadragenas de indulgencia concedere dignemini gratiose. — Fiat de duobus et duabus xl. B.

Item, quatenus sibi et omnibus et singulis familiaribus suis, qui agnum dei per S. V. datum ob reuerentiam sedis apostolice portauerint, tres annos et tres quadragenas de indulgencia concedere dignemini. — Habeant vii annos et vii quadragenas. B.

Item supplicat, quatenus dicto archiepiscopo committere dignemini, ut in sua metropolitana et singulis aliis cathedralibus ecclesiis dicti regni duabus personis ydoneis per dictum regem eidem archiepiscopo nominandis de canonicatibus sub expectatione prebendarum ecclesiarum earundem prouideat auctoritate apostolica, etiam si quelibet dictarum personarum vnum, duo uel plura beneficia ecclesiastica obtineant, cum non obstantibus et clausulis opportunis. Fiat de vna. B. Sine alia lectione. Fiat B.

Datum Auinione Non. Marcij anno secundo.

185.

Urban V.

7 Marts 1364.

Pavens Svar.

Argumenta in indice.

Waldemaro Regi Dacie conceditur, ut personis deuotis pro ipso rege ad deum supplicantibus per dominum nostrum papam certe indulgentie largiantur. — Auinione Non. Martij ann. II.

Eidem conceditur, ut in omnibus cathedralibus ecclesiis regni sui pro personis per eum nominandis singulos canonicatus et prebendas per iudices assignare et prouidere possit et debeat. (Adr. til dilectis filiis omn. sanctorum Lunden. Soren. Esromen. abbatibus. — S. D.

Idem Rex cum regno suo sub beati Petri et domini pape protectione recipitur. — Auinione 7 id. Mart. [an.] II. (9 Marts 1364. Trykt, se Regesta).

Vniuersis archiepiscopis et episcopis ac clericis, abbatibus, prioribus, decanis, prepositis, archidiaconis etc. in dicto regno constitutis priuilegia eis concessa confirmantur. Non. Mart. an. 2.

Caminensi, Lincopiensi ac Lubicensi episcopis conceditur facultas absoluendi omnes et singulos dampnorum, iniuriarum et offensarum illatores ac fidelitatis iuramenti fractores et violatores contra et aduersus dominum regem, primitus dicto regi debita satisfactione impensa. (Efter Kongens Bøn). — Non. Mart. ann. II.

Episcopis predictis mandatur, ut nonnullas personas ciuitatum et diocesium et aliorum partium diuersarum infra et extra regnum Dacie consistentes ad fidelitatis debite iuramentum et ad fidelitatis omagium et seruicia et iura et alia ab eis dicto regi debita compelli possint et valeant. Non. Mart. an. II.

Episcopis prenominitis mandatur ad instanciam predicti regis, quatenus contra nonnullas personas diuersarum ciuitatum in regno predicto consistentes fidelitatem dicto regi debitam ab eis faciant inuiolabiliter obseruari. Auinione Non. Mart. ann. II.

(Se Regest. under Dato 9 Martii?)

(Herpaa følger en lang Række af Begjæringer og Bevillinger fra 9 Marts til 15 Mai 1364, for Kongens Følge, hans familiares, som her ikke er medtaget. De adelige Herrer faa de sædvanlige Gunstbevisninger, Absolution in articulo mortis, Tilladelse til at lade læse Messe under Interdikt, samt til at føre med sig et flytteligt Alter. Men foruden dem nævnes der en stor Mængde tyske Klerke enten af Herrernes Slægtninge eller i deres Tjeneste, for hvem der søges kirkelige Beneficier, men da disse altid søges i Tydskland, som i Sverin, Dorpat, Colberg, Lybek, Hildesheim og mange andre Steder — sjælden i Lund eller Roskilde — saa ere de alle her forbigaaede).

186.

Urban V.

25 Juli 1365.

Nicolaus Petersen, Kanik i Kjøbenhavn, der som Præsten havde pavelig Dispensation, faar Tilladelse til at forene et andet Præbende med det Kanonikat, han har.

Supplicat S. V. deuotus vester Nicolaus Petri canonicus ecclesie Hafnensis, Roskildensis diocesis, familiaris deuoti filii vestri Waldemari regis Dacie, cum quo alias, non obstante defectu natalium, quem patitur de presbitero genitus et

soluta, vt eo non obstante defectu posset ad omnes ordines promoueri et ecclesiasticum beneficium obtinere valeret, fuit auctoritate apostolica dispensatum, cuius dispensationis vigore canonicatum et prebendam ecclesie collegiate Hafnensis dicte Roskildensis diocesis fuit canonicè assecutus, cuius redditus et prouentus xv. florenorum auri valorem annum non excedunt, vna cum isto obtinere et licite retinere valeat et hec duo semel cum aliis permutare, de vberiori dono gratie misericorditer dispensare, ut in forma. Placet, quod possit habere duo beneficia compatible, facta examinatione de sufficiencia per abbatem Montismaioris. B. Sine alia lectione. Fiat B. Datum Auinione octauo kal. Augusti anno tercio.

187.

Urban V.

12 Aug. 1365.

Nogle Klosterjomfruer i Dalum og en adelig Familie faar pavelige Gunstbevisninger.

Supplicat S. V. deuote vestre Gewardis priorissa, Thora Ewesdoter, Margareta filia Nicolai, et Abela filia Laurentij, sanctimoniales monasterij ordinis sancti Benedicti in Dalym, domina Margareta filia Jacobi, et Elena filia Asceri, Othoniensis diocesis, quatenus eis et cuilibet earum concedere dignemini plenam remissionem suorum peccatorum in mortis articulo, ut in forma. Fiat recepta informatione de eius conuersatione. B.

Datum Auinione pridie Idus Augusti anno tertio.

Supplicat S. V. deuotus vester Luderus Limbech, miles de regno Dacie, quatenus ipse et Aleka vxor eius possint habere altare portatile, in quo missam possint tempore interdicti, cuius occasionem non dederint, facere celebrari, ut in forma. Fiat ad sex annos. B. Sine alia lectione. — Fiat B. Datum Auinione pridie Idus Augusti anno tertio.

188.

Urban V.

29 Sept. 1365.

Biskop Johan af Børglum, der var bleven valgt til Biskop i Ribe, erklærer sig villig til efter Kongens Ønske at nøles med Børglum. (Min Kirkehist. II, S. 157).

Urbanus episcopus, seruus seruorum dei, carissimo in Christo filio Woldemaro, Regi Dacie Illustri, salutem etc. Ad serenitatis tue noticiam deducimus per presentes, quod venerabilis frater noster Johannes episcopus Burglanensis, dudum antequam eundem ad ipsam ecclesiam Burglanensem promouissemus, iuri, quod sibi in ecclesia Ripensi vigore electionis de ipso facte, ut asseruit, quomodolibet competeat, in nostra et venerabilium fratrum nostrorum sancte Romane ecclesie cardinalium presentia sponte cessit, uolens tue celsitudinis contemplatione de dicta Burglanensi ecclesia licet modica contentari, quare celsitudinem regiam rogamus affectuosius, quatenus eundem episcopum habeas fauorabiliter commendatum. Datum Auinione iii kal. Octobr. anno tercio.

189.

Urban V.

22 Nov. 1365.

Biskoppen i Odense vilde Kongen paa Grund af Mistænke have forflyttet ud af Riget, men det kunde Paven ikke føje ham i, fordi der endnu ikke var Lejlighed til nogen passende Forflyttelse; men naar en saadan viste sig, vilde han opfylde Kongens Ønske. Iøvrigt anbefalede Paven sine Indsamlere og deres Hjælpere til Kongens Bevaagenhed. (Min Kirkehist. II, S. 158).

Urbanus episcopus, seruus seruorum dei, carissimo in Christo filio Woldemaro Regi Dacie salutem etc. Regias litteras nuper gratanter recepimus, per quas nos instanter rogasti, ut venerabilem fratrem nostrum . . episcopum Othoniensem, ex certis rationabilibus causis tue serenitati suspectum, transferre ad aliam ecclesiam extra regnum tuum existentem, ad euitanda tua pericula et scandala et detrimenta eiusdem ecclesie dignaremur, verum quia nondum casus euenit congrue translationis episcopi memorati, uotum tuum in hac parte non potuimus adimplere, intendimus tamen, cum tempus possibilitatis affuerit, tibi in hiis et aliis, que iuste poterimus, complacere. Ceterum quia, prout nouit tua serenitas, in regno tuo habemus collectores, succollectores et officiales alios negotia camere nostre gerentes, dictam serenitatem rogamus attente, quatenus eosdem

collectores, succollectores et officiales habens propensius commendatos, eis de securo conductu, cum necesse fuerit et a te petierint, pro nostra et apostolice sedis reuerencia uelis libere prouidere et facere prouideri, eis in eisdem negotiis regiis auxilijs et fauoribus assistendo. Datum Auinione x. Kal. Decembr. anno quarto.

190.

Urban V.

26 Mai 1366.

Biskop Henrik af Roskilde beder paa Grund af Alderdom om Tilladelse til at antage en Præst til sin Medhjælper.

Significatur S.V. ex parte deuoti oratoris vestri Henrici episcopi Roschildensis, quod ipse propter senium et infirmitates sibi incumbentes diocesem suam nequit personaliter visitare, nec ecclesias, cimeteria et alia loca sacra violata reconciliare, verum, pater sanctissime, cum non sint aliqui episcopi in dicta diocesi nec in alijs locis circumuicinis, qui ualeant suffragari, supplicatur igitur S V. ex parte dicti episcopi, quatenus sibi dignemini licenciam impertiri, quod possit alicui ydoneo presbitero peragenda committere, qui cum aqua per ipsum benedicta possit violatas ecclesias, cimeteria et alia loca predicta reconciliare, ut in forma. — Fiat ad triennium. B. Sine alia lectione. — Fiat B. Datum Auinione septimo Kal. Junij anno quarto.

191.

Urban V.

17 Sept. 1367.

En adelig Enkefrue i Odense Stift faar pavelig Bevilling paa fuld Aflad in articulo mortis.

Urbanus etc. dilecte in Christo filie Helene, Asceri relicte, quondam Nicolai Gremarj domicelli vidue, Othoniensis diocesis, salutem etc. Prouenit ex tue deuocionis affectu, quo nos et Romanam ecclesiam reuereris, ut petitiones tuas, illas presertim, que anime tue salutem respiciunt, ad exaudicionis gratiam admittimus. Hinc est, quod nos tuis supplicationibus inclinati, ut confessor tuus, quem duxeris eligendum, omnium peccatorum tuorum, de quibus corde

contrita et ore confessa fueris, semel tantum in mortis articulo plenam remissionem tibi in sinceritate fidei, unitate sancte Romane ecclesie ac obedientia et deuocione nostra uel successorum nostrum Romanorum pontificium canonice intrancium persistenti auctoritate apostolica concedere ualeat, deuocioni tue tenore presencium indulgemus. Sic tamen, quod idem confessor de hiis, de quibus fuerit alteri satisfaccio impendenda, eam tibi per te, si superuixeris, uel per heredes tuos, si tunc forte transieris, faciendam iniungat, quam tu uel illi facere teneamini, ut prefertur. Et ne, quod absit, propter huiusmodi gratiam reddaris procliuior ad illicita imposterum committenda, volumus, quod si ex confidencia remissionis huiusmodi aliqua forte committeres quoad illa, predicta remissio tibi nullatenus suffragetur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre concessionis et voluntatis infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignacionem omnipotentis dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursum. Datum Viterbij xv. Kal. Oct. pontificatus nostri anno V^{to}.

Ligelydende Breve af 22 Aug. 1367 for en adelig Herre Christofer og Hustru Helene af Roskilde Stift; for Willikin Frethe og Hustru Marine af Odense Stift; for Ridder Christian Kule og Hustru Ermegard, og for Ridder Everard Moltike og Hustru Christine, begge af samme Stift.

192.

Gregor XI.

9 Aug. 1375.

Kongen klager over, at mange af hans Undersaatter have brudt deres Troskabsed, hvorfor Paven overdrager det til Ærkebispem i Lund, Bisperne i Roskilde og Odense at undersøge Sagen. (Min Kirkehist. II, S. 165).

Gregorius etc. Uenerabilibus fratribus .. Archiepiscopo Lundensi .. Roskildensi ac .. Othoniensi episcopis salutem etc. Justis petentium desideriis libenter annuimus eaque fauore prosequimur oportuno. Sane nuper pro parte carissimi in Christo filii nostri Valdemari, Regis Dacie illustris, nobis fuit expositum cum querela, quod nonnullae persone ciuitatum et diocesium diuersarum in regno suo Dacie con-

sistentes fidelitatem dicto regi ab eis debitam frangere et super hoc et aliis per ipsos dicto regi prestita juramenta temere uiolare et nonnullas alias iniurias et offensas predicto regi irrogare indebite presumpserunt haenus et presumunt in animarum suarum periculum, dicti regis preiudicium et scandalum plurimorum. Quare pro parte dicti regis nobis fuit humiliter supplicatum, ut providere ei in premissis de benignitate apostolica dignaremur. Nos itaque huiusmodi supplicationibus inclinati fraternitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos uel duo etc. vocatis etc. et auditis etc., quod iustum fuerit simpliciter et de plano etc. decernatis, facientes quod decreueritis etc. obseruari. Testes autem etc., non obstantibus etc. Datum apud Villamnouam Auinionensis diocesis v. Id. Augusti pontificatus nostri anno quinto.

193.

Gregor XI.

2 Sept. 1375

Paven paalægger Ærkebispem og samtlige Biskopper at vaage over Søndagshvilen, at Folk gik i Kirke, som de er pligtig til.

Gregorius episcopus seruus seruorum dei venerabilibus fratribus . . . archiepiscopo Lundensi et eius suffraganeis salutem etc. Nuper ad nostrum peruenit auditum, quod in regno Dacie malus inoleuit abusus, quod gentes dicti regni etiam ecclesie diebus dominicis et festiuis nundinas atque fora tenent et ad ecclesias, prout tenentur, attendere non curant, sed per vicos et plateas discurrere, periuria et alia enormia committendo, non verentur, propter que diuinus cultus minuitur et bonis gentibus malum exemplum datur. Cum igitur talia nullatenus debeant tolerari, fraternitati vestre per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus vestrum singuli huiusmodi abusum de vestris ciuitatibus et diocesisibus auctoritate apostolica penitus extirpetis ac gentes ipsas ad frequentandum ecclesias, prout tenentur, monitione premissa per censuram ecclesiasticam, prout canonicum fuerit, appellatione remota, compellatis, et, si qui in pre-

missis contradictores fuerint, eos auctoritate nostra, simili appellatione cessante, compescatis, non obstante si ipsis uel quibusuis aliis communiter uel diuisim a sede apostolica indultum existat, quod interdicti, suspendi uel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum apud Villamnouam Auinionensis diocesis iiii Non. Septembris anno quinto.

Ogsaa i Gregor. XI. de indult. et priuileg. an. v. fol. 298 Nr. 1037.

194.

Gregor XI.

10 Nov. 1375.

Ridder Henning Podebusk af Roskilde Stift faar Beuilling paa, for sig og sine at maatte lade holde Gudstjeneste under Interdikt.

Gregorius etc. dilecto filio nobili viro Henningho de Podbuzke militi seniori, Roskildensis diocesis, salutem etc. Deuocionis tue sinceritas promeretur, ut votis tuis in hiis presertim, que ad tue salutem anime cedere valeant, quantum cum deo possumus, fauorabiliter annuamus. Tuis itaque supplicationibus inclinati auctoritate tibi presentium indulgemus, ut si forsan ad loca ecclesiastico interdicto supposita te contigerit declinare, liceat in illis clausis januis, excommunicatis et interdictis exclusis, non pulsatis campanis et summissa voce tibi eciam in familiarium tuorum domesticorum presencia missam et alia diuina officia facere celebrari, dummodo tu uel illi causam non dederitis interdicto nec id tibi uel illis contigerit specialiter interdicti, presentibus post decennium minime valituris. Nulli ergo etc. nostre concessionis infringere etc. Datum Auinione iiii Idus Nouembr. pontificatus nostri anno quinto.

195.

Gregor XI.

10 Sept. 1377.

Olaf og Margrethe faa Tilladelse til at flytte Kong Valdemars Lig, der var hensat i Vordingborg Slotskirke, og Dronning Helvigs, der var hensat i Esrom, til Sorø Kloster.

Ny kirkehist. Saml. V.

55

Gregorius etc. carissimo in Christo filio, Olauo Regi Dacie, et carissime in Christo filie, Margarete Regine Norwegie illustribus salutem etc. Exigit uestre deuotionis integritas, quam ad nos et Romanam ecclesiam geritis, ut ad ea solite benignitatis extendamus affectum, que ex causa deuotionis placere nouimus votis uestris. Cum itaque, sicut exhibita nobis pro parte uestre serenitatis petitio continebat, clare memorie Waldimari regis Dacie, tui, filii rex, aui et tui, filia regina, genitoris, apud capellam in castro Wordingborgh Roskildensis diocesis sitam, et Heylewigis regine Dacie, tue, filii rex, auie et tue, filia regina, matris, apud monasterium Esrom Cisterciensis ordinis, dicte diocesis, corpora, ut uiuentes mandauerant et elegerant, fuerint et sint sepulta, et ob temporis malignitatem in dicta capella cultus diuinus minuatur nimis et decrescat, monasterium uero predictum ruinas minetur satis graues, et propterea predicta corpora seu ossa eorundem regis et regine inde exhumare et ad monasterium apud Soram ordinis et diocesis predictorum, quodquidem monasterium presencialiter celeberrimum est, et in eo semper deo in officio et aliis deuote et solempniter deseruitur et cultus diuinus continue augetur, transferre et inibi in monumentis seu sepulchris clare memorie regum et reginarum Dacie uestrorum et ipsorum regis et regine progenitorum, quorum corpora seu ossa in eodem monasterio apud Soram seu in ipsius monasterii ecclesia sunt sepulta, deponere cum solempnitate debita cupiatis, Nos votis uestris in hac parte benigno concurrentes assensu, celsitudini uestre faciendi predicta, alterius consensu minime requisito, quibuscunque constitutionibus et priuilegiis apostolicis ac consuetudinibus nec non predictorum regis et regine uoluntatibus ultimis seu testamentis, que alias in suo robore remanere uolumus, contrariis nequaquam obstantibus, tenore presentium de speciali gratia licentiam elargimur. Nulli ergo etc. nostre concessionis infringere etc. Datum Anagnie iiii Idus Septembris pontificatus nostri anno septimo.

196.

Urban VI.

10 Febr. 1386.

Om en pavelig Udskrivning af Tindedelen af alle kirkelige Indkomster i Riget for tre Aar, hvortil Biskop Johan af Slesvig var beskikket som Collector.

I et Brev af 1 Marts 1399 udnævnes Biskop Peter i Roskilde til Collector. (Formlen findes i Dipl. Norv. VI, 384. 996).

Urbanus etc. venerabili fratri Johanni episcopo Sleswicensi, fructuum et prouentuum camere apostolice debitorum in nonnullis partibus collectori, salutem etc. Nouit ille scrutator almus cordium etc. Cum igitur eam ob rem decimam omnium reddituum et prouentuum ecclesiasticorum in omnibus et singulis ciuitatibus et diocesibus regni Dacie consistentium per tres annos a Kalen. Martij proxime venturi inchoandis et continue subsequentes in subscriptis terminis et singulis annis dictorum trium annorum a te ipso nec non ab omnibus et singulis archiepiscopis, episcopis ceterisque prelatiis et personis ecclesiasticis secularibus et regularibus, exemptis et non exemptis etc. Datum Janue iiii Idus Febr. pontificatus nostri anno viii°.

197.

Bonifacius IX.

30 Nov. 1390.

7 Marts 1391.

I disse tvende Breve beskikkes to danske Præster til Pavens Kapellaner, og i et ligelydende Brev af 26 Jan. 1391 fik en Graabroder, Johannes Rotschild, samme Værdighed.

Bonifacius etc. dilecto filio magistro Benedicto Nicolai presbitero Ottoniensis diocesis, capellano nostro, salutem etc. Virtutibus clarens etc. (Formelen ganske som for Matth. Laurentij af 7 Marts 1391). Datum Rome apud Sanctum Petrum ii Kal. Decbr. pontificatus nostri anno secundo.

Bonifacius episcopus, seruus seruorum dei, dilecto filio magistro Matheo Laurentij, canonico Roskildensi, capellano nostro, salutem etc. Virtutibus clarens et meritis, sicut fame laudabilis testimonio commendaris, illam in nostro et apostolice sedis conspectu gratiam meruisti, quod personam

55*

tuam paterna beneuolencia prosequamur et eam libenter atollamus honoris gratia specialis. Vt igitur in effectu percipias, quod suggerit nostre mentis affectus, te in nostrum et dicte sedis capellanum gratiose recipimus ac nostrorum et ipsius sedis capellanorum consortio fauorabiliter aggregamus, libique nichilominus concedentes, quod indulgentiis, immunitatibus, exemptionibus et priuilegiis per felicis recordationis Johannem xxii et Clementem vi, Romanos pontifices, predecessores nostros, capellanis dicte sedis concessis uti et gaudere libere et licite ualeas, pie memorie Innocentij VI, Gregorij XI et Urbani VI, Romanorum pontificum, predecessorum nostrorum, restrictionibus super indulgentiis, immunitatibus, exemptionibus et priuilegiis supradictis nec non alijs in contrarium editis non obstantibus quibuscunque, intendentes, quod per hoc fauoris apostolici presidia plenius sortiariis. Sic igitur de bono in melius studiis uirtutum intendas, quod merito ad faciendum tibi plenior gratiam inuitemur. Nulli ergo etc. Si quis autem etc. Datum Rome apud Sanctum Petrum non. Martii, pontificatus nostri anno secundo.

26 Jan. 1391.

Bonifacius etc. dilecto filio Johanni dicto Rotschylt, ordinis fratrum minorum professori, capellano nostro, salutem etc. Virtutibus clarens (o. s. v. ligelydende). Datum Rome apud sanctum Petrum vii Kal. Febr. anno ii.

[Anno 1409.] Die duodecima mensis Maij secunda indicatione reuerendus in Christo pater dominus Petrus, dei gratia electus ecclesie Ripensis, per venerabiles viros dominum Nicolaum Johannis, rectorem ecclesie Thoreby, et fratrem Jonam, lectorem Helsimburgensem, procuratores legitimos suos ad hoc, promisit camere et collegio pro communi seruitio florenos centum viginti de camera et quoque minuta seruitia consueta.

(Not. quod denarios istos habuit dominus Paulus de inuentario.)

Anno 1420. Die xxvj martij Reuerendus pater dominus Johannes episcopus Lubicensis, collector in regnis Dacie Swecie et Norwegie se iurauit officium fideliter exercere in forma.

Smaastykker.

XVII.

Om sysselinddelingen på Sælland.

Af A. D. Jørgensen.

Dr. O. Nielsen har i sin lærde undersøgelse af »sysselinddelingen i Danmark« (s. 78 f.) udtalt den formodning, at grupperingen af de sællandske herreder i det tillæg til den såkaldte Valdemars jordebog, der er trykt i *Scriptores rer. Dan. V*, 616, antyder øens tredeling efter de gamle sysler; men herimod lader der sig udentvivel rejse vægtige indvendinger. Det er da først meget påfaldende, at de 3 sydligste herreder slet ikke er medoptagne i denne tredeling, men derimod forenede med Låland og Falster, der ellers som bekendt sættes i den nærmeste forbindelse med Fyn, til hvis stift de hørte; dernæst opregnes herrederne i en ganske anden orden i den egentlige jordebog, og skal der overhoved være tale om en sysselinddeling, måtte den da vel kunne påvises eller idetmindste stå sin prøve her, hvor Jylland endnu optræder med den i alle sine dele. Sagen er vel ikke i og for sig af stor betydning; men da der i kirkelige forhold synes at være lagt vægt på sysselinddelingen langt ned i middelalderen, kunde det dog måske være berettiget endnu engang at følge de spor, der findes af den i Valdemarernes tidsalder.

Det af dr. Nielsen benyttede stykke af jordebogen lyder saaledes ¹⁾:

Streheret dlvj aratra	Smerhemsheret ccxxviii
Lungaheret dxlj et dim.	Lidlæheret cxl
Jurlundheret ccj et dim.	Tvnaheret ccxiii ^{or}
Stafinsheret ccxliii et di.	Semæheret ccxc et di.

hec est summa duo milia ccccxvij.

Flaccabiarheret dcxv	Skippingsheret cxxi
Slaglæsæheret ccclxvj	Odzheret cccli
Logaheret ccclxvj	Tuteheret ccxxxxiiij
Arfsheret ccccx i	Miarlosæheret dv

hec est summa ij[m]dcccclxxviiij.

Hornsheret ccclix	Stethemsheret ²⁾ ccevij
Valbuseret ccclviij	Ringstathaheret cccl
Ramsyoheret ccclviij	Thuthibiarsheret cclxxx
Biafræscogheret ccxxviiij	Alextathaheret ccxxv

hec est summa duo milia ccclv.

Hamersheret ccclxxxv	Falstria cccc et xxx
Faxaheret ccclxiii ^{or}	Lalandia dcccclxxxi et di.
Burghuseret cccxxx	

hec est summa duo milia c nonaginta.

Møn habet ccxl uno minus.

Det er klart, hvad også forfatteren selv indrømmer, at der her foreligger en fortegnelse, affattet i et bestemt øjemed, f. ex. militært; thi den sællandske øgruppe er delt i fire omtrent ligestore dele med hensyn til plovstal; det ligger måske endog nærmest at tænke på selve plovs-kat-tens oppebørsel. De fire deles plovtal er henholdsvis: 2416, 2978, 2245 og 2190½ (eller når Møn, der synes først at være glemt, lægges til: 2429½).

¹⁾ Det meddeles her ligesom det følgende efter fotolitografi af håndskriftet; aftrykket i scriptores er unøjagtigt, tildels fejlagtigt.

²⁾ Håndskriftet har Stemhemsh. med et t over m'et, der vel altså har skullet gå ud.

Men denne inddeling kan intet have havt at gøre med de gamle sysler, netop fordi den så aldeles ses at være gjort paa grundlag af plovtalet, uden hensyn til øernes almindelige forhold. For at komme til en bestemmelse af herredernes fordeling i sysler, må vi altså gå en anden vej, og det ligger da nærmest først at henvende opmærksomheden på det sted, hvor sællandske sysler overhoved først nævnes, nemlig Absalons gavebrev til Ringsted kloster (Thorkelins dipl. I, p. 29). Her tillægges der nemlig »den hellige jomfru Mariæ og hellig Knuds kloster« to pengeindsamlinger (collectæ nummorum), af hvilke den ene kaldes »Knudsskud«, — og den skal det oppebære over hele øen som hidtil —, den anden »Mariæskud«, — den skal det kun oppebære af de to sysler: Vestersyssel og Medelsyssel. Med dette aktstykke må da jævnføres pave Innocens's stadfæstelsesbrev på Odense Knudsbrøders privilegier (af 18 Febr. 1245, Thorkel. p. 148 ff.); han stadfæster nemlig disses ret til at oppebære et »Mariæskud« (denarii st. Marie) i Fyn, Jylland, Alsø, Ærø, Torsland, Langeland, Låland, Falster og Bornholm, en ret, som Knudsklostret utvivlsomt som så meget andet havde arvet efter det ældre fruekonvent i Odense. Men har der således været oppebåret et Mariæskud i Jylland og på alle øerne, bliver det i høj grad sandsynligt, at det samme har været tilfældet i Østersyssel på Sælland, kun at denne indtægt her har været henlagt andensteds. Vi finder da også virkelig en tilsvarende indsamling i de østlige herreder, nemlig det såkaldte Margretheskud (collecta st. Margarete) til frueklostret i Roskilde. Også dette føres tilbage til Absalon som biskop på Sælland, skønt det først kendes af pave Alexanders bekræftelsesbreve af 16 Juli (året mangler) og 13 August 1257¹⁾. Absalon, hedder det, gav denne stiftelse, for at styrke den, da den var ny og ubefæstet, den pengeindtægt af byerne (villarum redditus)

¹⁾ Trykte hos Thorkelin p. 219 og 223, men her anførte efter originalerne i den Arnemagnæanske samling.

i 12 herreder, tilligemed med den tredjedel af det, der ofredes ved den hellige Margretes grav ved stranden, som tilkom ham. I det andet brev forklares denne pengeindtægt nærmere som Margreteskud, idet de samme herreder nævnes, nemlig: Stroharet, Liungaharet, Jurlundharet, Stifinsharet, Smorhemsharet, Lydlaheret, Samaheret, Tunaheret, Ramsyoheret, Byauerscouheret, Faxaheret, Stathincsheret. Da det nu er bekendt, at Absalon i året 1176 flyttede sin frænke, den hellige Margrete, fra sit begravelseskapel ved Køge strand til frueklostret i Roskilde ¹⁾, så er det vistnok en selvfølge, at han samtidigt har henlagt denne indtægt til klostret, ligesom den jo nævnes i forbindelse med det offer, der bragtes ved hendes gravkirke. Men endvidere må der lægges mærke til, at medens stadfæstelsesbrevet kalder den »collecta st. Margaretæ« (redditus qui c. st. M. vocantur), så har Absalons gavebrev intet andet navn for den end »villarum redditus«: det er en almindelig indtægt af byerne, der også opkræves i alle andre herreder, men kun for disses vedkommende nu gives til frueklostret. Men når det forholder sig således, da er der tilvisse stor sandsynlighed for, at vi netop her har Østersyssels herreder, så at Marieskuddet på Sælland altså deles mellem Ringsteds »vor frue og hellig Knuds« og Roskilde »vor frue og hellig Margrete« klostre, medens det fra de øvrige øer og hele Jylland tilflyder Knudsklostret i Odense.

Her har vi altså en opgivelse af herrederne i det ene af de sællandske sysler; det gælder da om at finde dem i de to andre. Det træffer nu så heldigt, at jordebogen nævner netop disse 12 i midten, og, som man måtte vente, i sluttet række; der er da vel neppe nogen tvivl om, at de, der står foran og bagefter, svarer til Vester- og Medelsyssel. Jordebogen har dem i denne orden:

Flackebyærghæret — (og endelsen således fremdeles) —
 Slauløsæ, Løghæ, Arfs, Tuzæ, Skypings, Odz; — Strø,

¹⁾ Scr. r. D. V, 303.

Lyung, Jurlund, Smørens, Støfnæs, Litlæ, Tunæ, Semæ, Ramsø, Byauærscogs, Sthethyums, Faxæ; — Hamars, Burg-hø, Thyuthæbiærg, Ryngsthat, Alæstat, Myærløs, Vvalbus, Horns. Dr. Nielsen har alt bemærket, at denne orden er naturlig, forsåvidt som den stemmer med den geografiske beliggenhed; den begynder nemlig ved Vordingborg bugt, går derfra mod nord langs kysten, nordom til Sundet, ned mod syd lige til spidsen og så derfra op igennem midten til Horns i Isefjorden. Men dette er da en grund mere til tillige at ansé den for historisk. Følger man på kortet fordelingen af disse herreder, da vil man finde, at den falder på den naturligste måde. Østersyssel strækker sig fra nord, mellem Øresund og Isefjordens østligste arm, ned til Præstøbugten, således at dets vestlige grænse dannes af en næsten lige linje fra dennes inderste vig til Roskildefjordens vestligste indskæring; Vestersyssel derimod begrænses af Beltet og Isefjordens mellemste arm, og en linje fra dennes vestlige vig til Bavellesø og Suså; Medelsyssel endelig omfatter øens sydlige halvø (tilligemed Møn?) og en bred strækning lige nordpå indtil Isefjorden, tilligemed dennes store halvø Hornsland. De tre syslers størrelse er temmelig forskellig; efter det forhen anførte stykke af jordebogen falder der på Østersyssel 3463 ploves-jord, på Vestersyssel 2473, på Medelsyssel 2582 (eller 2821); men hertil må dog bemærkes, at Østersyssel, især i de ældste tider, for en meget stor del var bedækket med skove (mod nord) og med heder (mod syd), medens de andre egne i så henseende var langt fordelagtigere stillede. Ved den fordeling af herrederne, der findes i plovtaletregistret, ses dog sysselinddelingen at være lagt til grund, forstyrrelsen er ene opstået ved de 3 sydligste herreders udskillelse. De to af disse, Hammer og Bårse, hele halvøen, er tagne fra Medelsyssel, der endvidere har mistet Merløse til Vestersyssel, men atter har fået vederlag i Ramsø, Beverskov og Stevns af Østersyssel, som endvidere har tabt Faxæ til småøerne; derved er dettes grænse indsnævret fra linjen Roskilde—Præstø til en skrå linje

fra Isefjord til Køgebugt (ved Jersie), men herved er tillige det, der synes at have været hensigten med omlægningen, den ligelige fordeling af plovtallet, opnået.

XVIII.

Andragende fra de Reformerte i Jylland om fri Religionsøvelse.

Meddelt af Provst Dr. P. W. Becker.

Af det ved Molbech besørgede Uddrag af Biskop Jens Bircherods Dagbøger er det bekjendt, at Bircherod med megen Iver modsatte sig et Forsøg, som en i Aalborg bosciddende Vinhandler af den reformerte Troesbekjendelse gjorde paa, i Forening med flere andre i Aalborg boende Mænd, at udvirke fri Religionsøvelse for en reformert Menighed i hin jyske Kjøbstad. Ved Medvirkning og Understøttelse af den dengang saa formaaende Storkantsler Grev Reventlow, hvem Bircherod i denne Anledning tilskrev, idet han med det Samme sendte sin Nytaarsgratulation (29 Decbr. 1706), lykkedes det Biskoppen, hvorvel Stiftsammand Bartholin saae Sagen i et andet Lys og ikke med fri Villie havde underskrevet Biskoppens »Erklæring om Calvinisterne«, at faae det hele Forehavende forstyrret og at bevirke et Forbud af 19 Marts 1707 mod den calvinistiske Gudsdyrkelse ¹⁾.

Nærmere Oplysning om denne Sag giver det her aftrykte Aktstykke, som findes i en bekræftet Gjenpart i Pakken Nr. 252 af Langebeks Excerpter med Overskrift: »Extract af en fra de udi Jylland boende Reformerte allerunderdanigst indkommen Supplique, foretagen udi Conseillet den 17 Nov. 1706«.

¹⁾ Bircherods Dagbøger ved Molbech S. 507 og 511.

Elie Geraud, Dozuttore og Pierre Zvenouaut paa samtlige Reformertis Vegne, som boe udi Jylland og ere H. Kgl. May. Undersaatter, supplicere allerund. om allern. Tilladelse for dem og deres Descendenter, at de udi Aalborg By maa have deres fri og offentlige Religions Exercitium og et Stæd til deres Sammenkomst for at øve deres Lærdom og Underviisning, samt Skole at holde for deres Børn saavel der, som paa de omliggende Stæder, hvor de sig kunde nedsætte, og det under de ældre Lærdefædres og Kirkebetienters Direction, over hvilke ydermere maatte tillades en Præst, som var af Nation Frandsk og allernaad. bevilges for sig og sine Efterkommere at reise om, naar Fornødenhed det udkræver, til de omliggende Steder og Øer, hvor der fandtes nogen reformeret af deres Bande, være sig for at døbe Børn, sammenvie Folk eller administrere Nadverens Sacramente, og andre af Ministerio dependende Forretninger, uden hvilken allern. Tilladelse Supplicanterne ikke finder saa mange af dem, som kand contribuere til at underholde deres Kirke og Kirketieneste.

Ydermere begære de allerund. Hans Kgl. May. Tilladelse at maa indrette Collecter allene under dennem self og de reformerte indbyrdes til at underholde deres Kirketieneste, Skole og Kirkens Bygning, item Fattiges Forstanderskab og andre Kirkens Udgifter og tilbehørende, og at dennem allernaadigst maa tillades, efter den Frandske reformerte Kirkes Maade at forestaae Kirkens Midler og Almisser uden at være ansvarlig til nogen anden end til dennem, som Kirken dermed haver forsynet; hvilket alt de formode dennem allernaadigst at maa forundes efter de Privilegier, som de Reformerte af Høisalig Ihu-kommelse Kong Christian den Femte er bleven benaadet med og af Hans Kgl. May. allernaadigst ere confirmerte.

Imod saadan H. Kgl. Majestæts store Naade formoder Supplicanterne, at ikke allene de reformerte, som virkelig findes i Jylland, stedse der forblive, men endog fleere saa vel af den franske som andre omliggende Nationer, som det franske Sprog forstaae, sig iblandt dennem skal nedsætte.

Endelig understaae Supplicanterne sig at begære dette Kgl. Bevillingsbrev, i fald det allernaadigst tillades, uden Betaling at maa expederis.

Conseillet formener dend reformerte Religions Friheder ikke at burde extenderis videre, end de af den Høiseligste Kong Christiano Qvinto høilovlig Ihukommelse ere af Begyndelsen bleven bevilgede.

Hans Kgl. Majestæts Resolution:

Vi approberer herom Con-
seillets Betænkning.

Denne Extract rigtig at
svare til Originale Sup-
pliquen testerer allerund.
Jacob Mathesius.

XIX.

Nicolai Edinger Balle om Hans Nielsen Hauge.

Meddelt af Bibliothekar *L. Daae*.

Angaaende den bekjendte H. N. Huges Optræden, der ogsaa berørte Danmark, kan især henvises til Prof. Stenersens Afhandling, Kbh. 1827 (Aftryk af Grundtvigs og Rudelbachs Theologisk Maanedsskrift), samt til forskjellige i det norske Forfatterlexikon angivne Kilder. Biskop J. Bloch, († i Viborg 1830), til hvem Balles nedenfor meddelte Brev er rettet, var 1804—5 Biskop i Christianssand. Hans Virksomhed her omtales af A. Faye i hans Christianssands Bispe og Stiftshistorie (Christiania 1867) S. 447—9. — Brevet meddeles efter en Afskrift i Christianssands forrige Bispearkiv.

Høiædle, høiærværdige Hr. Dr. og Biskop.

Jeg anseer visseligen de mange Ophævelser af den sværmeriske Hans Hauge for meget farlige. Det er en Lue, som let kan foraarsage en stor og ødelæggende Ildebrand. Der stikke vel Folk under, som hverken høre til Almuen, ei heller besjæles af Religions-Iver, men ville gjerne fiske i rørt Vand. Jesuitismus tillod sig fra gammel Tid af alle mulige Midler for at naae sit Maal.

Deres høiædle Høiærværdighed behager i kjærkomne Skrivelse af 2 Oct. at ville fornemme mine Tanker angaaende Deres i Sinde havende Forslag, som ere disse.

1. At paalægge strengeligen vedkommende Embedsmænd at forbyde dem at holde offentlige Prækener og Forsamlinger.

Jeg mener, at Forordn. af 13 Jan. 1741 og 5 Mart. 1745 give Deres høiædle Høiærv. rig Anledning til at forestille, hvad der paany bliver at indskjærpe eller meget mere nøiagtigen at overholde, da ogsaa enkelte Artikler af bemeldte Anordninger kunde befales at vorde oplæste af Prædikestolen til visse Tider med Tillæg af passende Formaninger i al Sagtmodighed.

2. At straffe dem, naar de overbevises om Forprang og at bedrage Almuen deres Eiendomme fra.

Forprang er saa tidt i Lovene forbudet, og Straf derfor anordnet under Politiets Tilsyn og Overholdelse, endog navnlig med Hensyn til Christianssand ved Rescr. 21 Sept. 1671, at Forslag om Straf desangaaende, især fra geistlig Mand, kan udlægges til en Art af Klagemaal over verdslig Øvrighed, ligesom den herved havde forsømt sine Embedspligter. I dette udkræves derfor megen Forsigtighed.

3. At tiltale dem efter Lovene for deres Skrifter mod Statens Religion og dens Tjenere, søm en heel Stand.

Bedste Hr. Biskop! Man vil svare, at ikkun faa Aar ere forløbne, siden al guddommelig Religion, især vor evangelisk-christelige efter den Augsburgske Troes Bekjendelse og alle Christendoms Lærere uden Forskjel offentligen bleve angrebne med Haan og Spot og Latter og de grueligste Bebreidelser saavel i Flyveblade som i Maanedsskrifter, Journaler, Bøger, Aviser, hvilke med Flid forplantedes omkring hos Almuen. Og da var der ikke en Eneste, enten Biskop, eller Professor eller Præst, som foruleiligede Regjeringen med noget Andragende i slig Henseende; Sjellands Biskop var den Eneste, der tog til Gjenmæle, men han gjorde det ved offentligt Forsvar i egne Skrifter og lod sig ustraffet paa det Jammerligte forhulle, og værgede for sig selv med Pen imod Pen, uden at krumme et eneste Haar i noget Menneskes Hoved ved den verdslige Arm, hverken hemmeligen eller aabenbare. Men nu fanger man Ild og vil antænde Baal. Saa hedder det jo efter gammel Veklage. Hvad man da vil raabe og skrike baade fjern og nær! Skal Tiltale efter Loven fremkaldes for Skrifter mod Statens Religion, hvor langt og vidt og bredt, naar først

Exempel er givet, kan den ikke vorde udstrakt! Og hvor vil der da ikke raabes og skrives om Præstehad baade fjern og nær!

Nei, kjæreste Hr. Broder, fra geistlig Mand bør intet Forslag komme til Straf for Angreb paa Religion eller paa Stand.

Regjeringen har nu og da sat visse Skribenter under Politiets Tilsyn, saa at de ikke maa lade Noget trykke uden Politimesters paategnede Tilladelse. Dette Baand var vel det bedste, som kunde paalægges Hauge og hans Tilhængere. I andet Fald bliver han Martyr, hans Anhang formeres, hans Skrifter søges desto begjærligere, Urolighed reiser sig. Og hvo forudseer Følgerne?

Jeg har ikke seet eller læst Andet af hans Vaas, end hvad der har staaet i Fallesens Maanedsskrift. Mig syntes, det ikke kunde faa Vigtighed uden ved Angreb og Modsigelse. Jeg tænkte, at det var en Lygtemand, der snart gik ud af sig selv.

Maaskee det var rettest, at Deres høiædle Høiærv. nedsendte et Exemplar af disse Skrifter til Cancelliet, kun som et Parti, der gjorde megen Opsigt i Landet, men uden at indlade sig i videre Bedømmelse. Cancelliet maatte da selv bestemme, hvad der videre skulde foretages.

Jeg ønsker megen Lykke til det forehavende Skolelærer-Seminarium.

For Guds Skyld, lad Catechismus ikke være udelukt, ei heller anden Religionsbog blive lagt til Grund end de, der ere af Kongen autoriserede. Fjendskab, Avind lurar paa Leiligheden, Hevnesyge griber saa gjerne efter ethvert Skin, som lover Udsigt til at see sin Hevn tilfredsstillet.

Jeg raader efter bedste Skjønnende i al Oprigtighed.

Psalmebogen er dog vistnok bleven indført i Domkirken ved Samtykke fra den største Deel af Menigheden. Anderledes tør jeg ikke tilraade at den paa noget Sted vorder indført. Paa Visitats har jeg stedse forelæst Psalmer deraf, udviklet deres Indhold, viist deres Overeensstemmelse med christelig Tro og dernæst sagt: Men ville I ikke, saa kunne I lade være, thi det Gode er altfor ædelt og godt til at lade sig paatvinge. Hvo som ikke vil have Skjønsonhed eller Forstand derpaa, har sig da selv alene at takke for sin Ukyndighed. Men hermed er det kommet saavidt, at neppe tyve Menigheder ere tilbage i

det hele store Stift, hvor den ikke endnu har fundet godvillig Indgang.

O, den Visitats i Vinterens Hjerte paa Sneeføret; for mig gamle Mand, som ei maa taale Kulde og saamen er bleven hjemsogt i de sidste Aar af Gigt, som ellers var mig saa fremmed, vilde den blive uovervindelig. Gud bevare Deres Høiærværdighed og styrke Dem!

For Deres dyrebare Frue nedlægges min ærbødighedsfulde Hilsen!

Min gode Ven, lad ingen Misfornøielse yttre sig i Deres Forhandlinger med Cancelliet. Ogsaa dette er et Ven-skabs Raad, som gammel Erfaring lærte mig at give mine Venner. Forresten slider jeg min Tid og gjør, hvad jeg kan, og lider, hvad jeg skal, og lader vor gode Fader i Himlene sørge for det Øvrige. Jeg lever og dør med hjertelig Hengivenhed i sand Ærefrygt

Deres høiædle Høiærværdigheds

Kjøbenhavn, d. 12 Oct. 1804.

høilærde Hr. Dr. og Biskops
ærbødigste Ven og Tjener

Til S. T. Hr. Dr. og Biskop Bloch.

Nic. Edinger Balle.

XX.

Et lille Bidrag til dansk Psalmehistorie.

Ved Holger Fr. Rørdam.

I Kirkehist. Saml. I, 140-2 findes meddelt et Kongebrev af 5 Novbr. 1569, hvorved Hans Thomesens Psalmebog blev monopoliseret, og Salget og Brugen af alle andre Psalmebøger blev forbudt her i Landet. Saavidt vides, findes det ingensteds oplyst, hvorlænge denne Tilstand varede. Efterfølgende Kongebrev vil derfor formentlig være et velkomment Bidrag til vor Psalmehistorie, idet det viser, at Kong Frederik II allerede efter fem Aars Forløb fandt sig besøjet til at indskrænke det ovenomtalte Monopol, der, skjønt det vistnok var udstedt i den bedste Mening, dog umulig kunde være til Gavn for den danske Psalmedigtning eller Psalmesang.

Kongl. Majs Bogtrykker i Kjøbenhavn fik Brev at maatte herefter trykke Psalmebøger i liden Format med Evangelier og Epistler og den liden Catechismus Lutheri.

Vi Frederik den Anden etc. Gjøre alle vitterligt, at eftersom vi nogen Tiden forleden haver gjort en Forordning, at den danske Psalmebog, som Mester Hans Thomesen lod udgaa, skulde bruges i alle Kirker og Skoler over alt Riget, hvilket vi og herefter ville saa alvorligen holdet have; og efterdi vi og samme Tid haver strængeligen ladet forbyde, at aldeles ingen andre Psalmebøger skulde kjøbes og ej heller føres til Kjøbs enten udi Markeder eller andensteds, end aleneste den Psalmebog, forskrevne Mester Hans Thomesen lod udgaa; og vi siden ere komne udi Erfaring, hvorledes tilforn haver været en Psalmebog trykt udi liden Form, hos hvilken og var trykt Søndags-Evangelier og Epistler med den liden Catechismo Lutheri, hvilken altid menlig haver været brugt her udi Riget, sønderlig hos Kjøbmænd og andre, som rejser og færdes, fordi man letteligen kan føre den med sig; og af den Aarsag samme liden Psalmebog ikke maa trykkes og ej heller holdes fal her udi Riget, trykkes den ligevel paa andre Steder, saa en Part danske Kjøbmænd og andre den der sammesteds lader hente og købe. Da efter slig Lejlighed, saa og vore Undersaatter, den gemene Mand til Bedste, ville vi naadigst have bevilget og tilladt, at det skal være vor Bogtrykker udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn herefter frit fore selv at maa trykke forskrevne liden Psalmebog med Søndags-Evangelier og Epistler og Catechismo Lutheri derhos, og vore egne Bogførere og ingen anden her udi Riget af fremmede siden at maa holde fal og sælge til hvem samme Bøger behøver og købe ville. Forbydendes derfor alle, ihvor de helst ere eller være kunne, særdeles vore Fogeder, Embedsmænd, Superintendenter og alle andre, herimod paa forskrevne liden Psalmebog at lade trykke eller og sælge eller fal holde, eftersom forskrevet staar, at hindre eller i nogen Maade Forfang at gjøre, under vor Hyldest og Naade. Actum Frederiksborg den 19 Martii Anno 1575.

Sjælandske Registre Nr. 11, Fol. 149.

Rettelser og Tillæg.

Ny kirkehistoriske Samlinger 2det Bind.

S. 742. L. 26: der var en Slesviger — udgaar som urigtigt.

3die Bind.

S. 497. L. 26: 1563, læs 1565.

- 661. L. 1 f. n. Den Wenceslaus Budowecz, som 1577 opholdt sig i Kjøbenhavn, omtales i Schützli Vita Dav. Chytræi som «Magister aulæ Cæsareæ, apud Turcarum Imperatorem legatus».

4de Bind.

S. 277. De to sidste Linier af Note 2 udslettes.

- 651. L. 12 f. n. eum, læs: cum.
- 666. L. 1 f. n. læs: Morten Knudsen blev siden kongelig Herold (se Nye Danske Mag. II, 2).
- 752. L. 9: Enchiridion, læs: Syntagma.

5te Bind.

S. 70. L. 2 og 3. tribueno dum . . . rati, læs: tribuendum . . . ratio

- 150. Note 1. Forholdet var, som det fremgaar af det Side 474 meddelte Brev, dette: 1608 var Jørgen Lavritsen (der 1610 var Præst i Slaglille og Bjernede) Præst i Sorø, og hans Fader, Lavrits Jørgensen, var Præst i Slaglille.
- 155. L. 12. For 1565 bør vistnok læses 1585.
- 186. L. 10: Hans, læs: Jens.
- 233. L. 14: nos, læs: vos.
- 315. L. 3. I Smaal. Tegnelser VII findes dog ved nøjere Eftersyn det kgl. aabne Brev af 17. Sept. 1660, om at Ringsebølle Sognemænd skulde søge Rødby Kirke, da Sognet var ødelagt ved Krigen.
- 344 (øverst). Adjunkt Heise i Viborg har meddelt følgende: At Thøger Jensen har været Læsemester, er, saavidt vides, en ny Oplysning, hvis Rigtighed der dog ikke er nogen Grund til at betvivle. At han ogsaa har været Præst (til Sortebrødre Kirke) indtil sin Død, er vist. I et Dokument i Stiftsarkivet af 2den Februar 1538 kalder han sig Thøger Jensen, Præst og Prædikanter i Viborg. Om han er død kort efter dette Brevs Udstædelse eller først 1540, som Pontoppidan angiver, skal jeg lade være uafgjort. Krog sætter hans Død noget ubestemt, ved Aaret 1540. I et Brev af 26 Aug. 1540 afgjør Kongen efter

Biskop J. Skjønning's Forslag adskilligt om Viborg Stifts gejstlige Forhold, deriblandt, »at der i Viborg maa udlægges et Præbende til Skolemesterens og et til Læsemesterens Underholdning, dog skal samme Skolemester eller Læsemester ikke være Sognepræst, og ikke heller skal Sognepræsten være Skolemester eller Læsemester». Præbendet Hjarbæk (el. Vorde) kom dog først i Læsemesterens Besiddelse ved et Kongebrev af Febr. 1555 efter M. Anders Globs Død, hvorpaa det paa Grund af sin Ringhed ved Kongebrev af 14 Aug. 1557 ombyttedes med Fly Præbende efter M. Jens Michelsen Møenbos Død. Heraf forekommer det mig at fremgaa, at Posterne som Læsemester og Præst have været forenede i det mindste indtil 1540, om ikke længere. — Peder Thøgersens Fødsel sættes af Chr. Juel til 1538, ellers til 1532 (Pontoppidan o. a.); alt 1558 blev han Kannik (Juels Aarb. S. 350) og samme Aar Præst (Pontopp. Krog). Altsaa kun 20 Aar gammel? — Hørte denne Familie virkelig til Løvenbalkernes Slægt? Thøger Jensens Vaaben har jeg ikke selv set; men efter Krog lader det ikke til at have været Løvenbalkernes. Peder Thøgersen har i sit Segl et Kors og en Slange. Hovedstedet om Broder Thøger er Resens Atlas (aftrykt i Ann. f. nord. Oldk. 1847, S. 130-1), som rigtig nok beraaber sig paa Biskop Peder Villadsen, Peder Thøgersens Dattersøn, men som indeholder højest forunderlige Ting, saaledes at Broder Thøger var Graamunk (ikke Korsbroder), at han var en Søn af Jens Nielsen Løvenbalk († 1440) osv. At Broder Thøger blev begravet i samme Kapel som denne Løvenbalk, har maaske medført Forvexling. Hvorfor skulde han ikke have beholdt sit Slægtsnavn og Slægtsvaaben?

S. 350. L. 25: (?) — udgaar.

- 379-80. At Søren Kjær skulde have heddet Søren Svendsen, bliver dog usandsynligt, naar den Titel paa en af hans Komedier er rigtig, som findes hos Tauber, Hist. scholæ Aarhus., p. 87.
- 421. L. 22. Aarstallet 1519 kan ikke være rigtigt, da Ærkebiskop Birger først døde i Decbr. dette Aar (se forøvrigt Allen, De tre nord. Rigers Hist. III, 2, 70-80).
- 584. L. 19: Odense . . . sattes, læs: Sorø . . . sluttes.
- 608. L. 16: uvilkaarlig, læs: vilkaarlig.
- 776. L. 11: Fanchesen, læs: Franchesen.
- 780. L. 3 f. n.: Kloster, læs: Hospital.
- 844. L. 2 f. n.: Otto, læs: Offo.
- 848. L. 15: Ginding, læs: Hviding.

Navne- og Sagregister¹).

- Absalon, Ærkebisk. i Lund, 2-22. 871-2.
- Absalonis Nicol., Domprovst i Lund, 847. 848.
- Agisøn Michel af Fur, 527.
- Ahrenstorff Chr. til Svanholm, 430-1.
- Albretsen Hans, Bisk. i Sjælland, 156. 447. 801.
- Allerslev (Baarse H.), 42. 52. 146.
- Alling Kloster, 352.
- Almind Sogn, 399-400. 410. Slag ved A., 122.
- Als Ø, 318-21. 871.
- Alsted paa Mors, 486-7. 539.
- Alsted og Fjenneslev, 149.
- Amager, 150. 422.
- Andersen Anders, Bisk. i Aalborg, 137. 681-8. — Anders, Abbed i Tvis, s. i Vidskil Kl. 351-2. 354. 362. 376. — Hemming, Chr. II's Kap. paa Kalundborg Sl., 161. — Jakob, Pr. i Kallehave, 27. 146. — Jens (Belde-nak), Bisk. i Odense, 720. 773. 779. — Jørgen i Skovsø, Foged i Antvorskov Birk, 327. — Lavrits, Pr. i Lidemark og Bjæverskov, 144-6. — Morten, Pr. i Skamstrup, 151. 482-3. — Niels, Borger i Viborg, 345. — Peder, Pr. i Helsingø og Valby, 806. 811-8. — Terkel, Pr. i Ribe, 131-2. — Vogn til Rolsgaard, 356. S. Andreas, 258. 268-9.
- Andst Herred, 128-9. 137.
- Andst og Gjesten, 382-98. 657-9.
- Anholt, 642.
- S. Antonius, 257. 263-5
- Antvorskov, 136. 181. 326-7. 413. 466. 469.
- Arenfeld Niels Henriksen, Rigskans-ler, 539.
- Arildsen Peder, Sogndegn i Store-heddinge, 170.
- Arnakke (Avernakø), 639-47.
- Ars Herred, 141. 146. 152-9. 870. 872.
- Arsch Hans Jakobsen i Kolding, 635.
- Asger, Domprovst i Lund, 2. 6. 16.
- Aslaksen Kort, Student, s. Prof. 64. 115-6. 118.
- Asmild Kloster, 531.
- Asminderød og Grønholt, 148.
- Asmindrup, 148.
- Åsmundtorp og Tofte, 450-1.
- Asnæs, 48. 149.
- Assens, Helligaands Hosp. 774.
- Assens Søren Erichsen, Pr. i Snolde-lev og Tune, 187-8.

¹) Af Navnene paa de sjælandske Præster (S. 146-52) ere kun de vigtigste medtagne, for ikke at give Registeret et altfor stort Omfang. Og af de mange Navne paa ellers ubekjendte Personer, som nævnes i Chr. N. Juels Aarbog, er der gjort et Udvalg.

- Asum og Skjeverslev, 440.
 Augsburgske Konfession, 592-611.
 Aurifaber se Guldsmed.
 Aurillesus se Niels Pedersen.
 Aversi og Thestrup, 151. 337-9.
 Avnslev og Bovense, 321-3.
- B**
 Bacmeister Lucas, Tugttemester for Chr. III's Børn, 411-2.
 Baden Lavrits Ernstson, Pr. i Stovby og Hornum, 129-30.
 Bagger Hans, Bisk. i Sjæl., 606. Povl Pr. i Kjølstrop og Agedrup, 328-9.
 Bakkendrup, 148.
 Balle Nic. Ed., Bisk. i Sjæl., 876-9.
 Ballerup og Maaløv, 150.
 Balling Sogn, 526-7.
 Balslev Kirke, 511-2.
 Bang Gregers, 78. Jens, Pr. paa Arnanke, 645. Hans, Pr. v. Helliggejst K. i Kbh., 150.
 Banner Erik til Asdal, 486-9. 499. 501. 520-1. 538. 543. 548. 553. 565. 736. Erik, Lensm. i Holbæk, 691-2. 695. Frands til Kokkedal, 366. Magdalene Eriksdatter, 565.
 v. Barby Andreas, kgl. Kansler, 256. 413. Günter, Greve, 351.
 Barnekov Christian, 75. Hans, 817-8.
 Barstorff Philip, Lensmd., 314. 317.
 Bartholin, Stiftamt. i Aalb., 874.
 S. Bartholomæus, 257. 262-3.
 Barwith Sysseis Provsti, 847-8.
 Basse Christophersen til Sørup, Landsdom. i Sjæl., 173. 504.
 Basse Jens, Pr. i Højelse, 149.
 Bavelse, Præst der, 152.
 Beck Joachim, kgl. Rentemester, 255-6. 402. 411. Lave til Førsløv, Landsdommer i Sjæl., 35. 183. 401-9. Sigvard, 91.
 Beftoft, Præst der, 443.
 Begravelse, 27-9. 31. 41.
 Beldringe, 402. Præst der, 37. 146.
 Below Henrik, Lensmd. paa Koldinghus, 384-8.
- Benedicht Laurits, Bogtrykker, 64.
 Benedichtsen Benedicht, Bogtrykker, 64.
 Benløse og Qverkeby, 149.
 Berentsen Knud, Borgm. i Nykjøb. p. M., 685. 688.
 Bergen i Norge, 84-90. 92. 109. 288.
 Bernersen Hans, Kap. i Næstved, 492-3.
 Bertelsen Lavrits, Kap. i Hvidbjerg, 438-9. — Lavrits, Bisk. i Aarhus, 360. 412. — Niels, Rekt. i Kolding, 381.
 Besser paa Samsø, 468.
 Besværgelse ved Daaben, 40. 56-7. 195-6. 231-3. 235. 821-2.
 Beyerholm Anders, Pr. i Hagenbjerg, 320-1.
 Bild (Bildt) Margrete, 344. Oluf, 375.
 Bilde Anders, 505. 507. 720. Bent, Dekan i Kbh., 419. 720. Esge, 503. 505. 805. Esge Pedersen, 636. Klavs, 349. 503. 511. 820. Knud, 493. Oluf, Lensm. paa Abrahamstrup, 25-6. 30. 81. Ove, Bisk. i Aarhus, 278-9. 291. 420. 543. 566. 763-4. Peder t. Svanholm, 770. Sten, Lensm. paa Koldinghus, 123. 125. 129. 133-4. 136. Torben t. Søholm, 171-2.
 Bircherod Jens, Bisk. i Aalb., 874.
 Bircherød Christen Jensen, Pr. i Karlebo, 680.
 Birkerød, Præst der, 142. 148. 470.
 Biscop Henrik, pavelig Nuntius, 845-7.
 Bistrup ved Rosk. 741.
 Bjelke Jens, 219.
 Bjerg Søren Jensen, Pr. paa Antvorskov, s. i Høve, 147. 466. 469.
 Bjerring og Mammen, 713. 729.
 Bjeverskov se Lidemark.
 Bjørn (Bjørnsen) Anders, 348. 372. 375. Bjørn Andersen, 488. Bjørn Andersen til Stenholt, 343. 347. 350. 357-8. 361. 364-5. 368. 370. 372-3. 375. 445. 770. Else, 350. Erik, 358. 370. Henrik til Stenholt, 488. Ide, 346. Ingeborg, 347.

- Jakob, 353. Johan, 422. Margrete, 361. Sidsel, 358. Truid, 351.
- Bjørnsen Olaus, Dekan i Kbh. 419.
- Bjørnsholm se Vidskil Kloster.
- Black Niels, Prior i Sorø, 350.
- Blasius Hans, Kap. i Næstved, 465-6.
- Blegh Peder, Pr. i Vrove, s. i Nørbæk, 730.
- Bless (Bliss) Jens, Hr. 347.
- Blidstrup, 147.
- Bloch J., Bisk. i Christianssand, 876-9.
- Blome Henrik, Lensm. paa Hald, 706.
- Blovstrød og Lillerød, 148.
- Blære og Ejdrup, 563. 761.
- Bocerus Johannes, Prof. i Rostok, 413.
- Bogense, 256.
- Bogforbud og Censur, 64. 70. 72. 83-4. 112. 114-5. 202-4. 225-8. 243. 388-99. 879-80.
- Bojesen Christoffer, Pr. i Lyderslev, s. i Gran, 179.
- Bonde Eske, Pr. i Lime, 525.
- Borch Peder Iversen, Mag. 106. Hans Iversen, Pr. i Ringkjøb., 841.
- Bording Jakob, kgl. Livlæge, 413.
- Boringholm Jørgen Mortensen, Bisp i Aalborg, 349. 355. 375. 412.
- Bornholm, 804. 871.
- Borre paa Møen, 38. 149. 341.
- Borris Sogn, 384. 394.
- Borris Søren Chr., Pr. i N. og S. Bork, 120.
- Borup og Kimmerslev, 149.
- Bosen Bonde, Pr. i Beldringe, 37.
- Boslunde, 38. 150.
- Brahe (Brade) Axel, 499. 511. 516. Axel, 253-5. Elisabet, 355. Niels 161-2. 507-8. Otte, 355. Peder til Krogholm, 253-5. Sofie, 636. Sten, 153-4. 395. 398. 660. Tyge, Astro- nom, 30. 40. 64. 79. 195. 383. Tyge, Lensmd. paa Tryggevelde, 176-7.
- Brandstrup og Vindum, 712.
- Brasen Anders, Pr. i Lovens og Alstrup, 360. 367.
- Braunsberg, Jesuiterskole, 224. 838.
- Bredal Anders, theol. Kand., 331-2. Jens, Stud. 331-2. Mads Rasmus- sen, Pr. i Vigersted, 149.
- Bredstrup (og Kongsted), 133-6.
- Bregninge og Bjergsted, 146. 153. 155. 164. 419.
- Brem læ Bo Pedersen, Herredsfoged i Stevns H., 170.
- Brender Oluf, Mag. 70.
- Bringstrup og Sigersted, 149. 183.
- Brochmand Jesper, Bisk. i Sjæl., 155. 170. 602.
- Brock Niels, 505. 515-6.
- Brockenhus Ejler, 366. Jakob, 504. 514. 520. Johan, 513. Jørgen, 219. Michel, 501. 519-21. Oluf, 374. Sivert, 685.
- Brod Jørgen, Pr. i Kallundborg, 156.
- Brorstrup, Ravnkilde og Haverslev, 705-10.
- Brun Christiern Madsen, Pr. i Hjerk, 562. Ebbe Jensen, Pr. i Gimlinge, 302-3. 326-7. Frands Nielsen, Pr. i Gundslev, 668. 670-1. Hans, Borger i Odense, 513-4. Jens, kgl. Kapellan, Præst i Nibe, 731. Knud Christensen, Pr. i Rødby, 314. Michel, Lektor i Viborg, 350. 555. Nicolaus Petersen, Provst i Barwith Syssel, 847. Simon, Student, 73.
- Brunch Lavrits Michelsen, Pr. i Stubbe- kjøbing, 425-7.
- Bruse Niels, Student, 629.
- Bryndum (i Ribe St.), 849.
- Bryndum, Pr. i Næsby, 648-50.
- Bryske Antonius, Rigskansler, 527. 544. 735. Ejler til Langesø, 537.
- Brøndbyvestre og østre, 60. 150. 499-501.
- Brøndum, Siem og Torup, 734.
- Brønshøj, 180-1.
- Brørup og Lindknud, 157.
- Buch Anker, Pr. i Sest, 128. Jens Jakobsen, Pr. i Skanderup, 128. Jens Madsen, 443. Mads, Pr. i Egtved, 443. Mads Povlsen, Pr.

- i Verst, 128. 138. Niels Madsen, 443.
- Buddinge Oluf, Kap. i Snese, 26.
- Budelsen Morten (Hjarbæk), Pr. i Karrebæk, 147.
- Buderup, Gravlev og Aardestrup, 457-8.
- Bughagen Johan, Dr. 411.
- Bugge Niels til Hald, 523. 553.
- Bustrup i Salling, 529. 550-1. 579.
- Butterup og Tudse, 148.
- Bywg Benedict, Ridder, til Gunderslevholm, 424.
- Bøgh, Amsprovst i Herfølge, 648-53.
- Bøgvad Niels Nielsen, Pr. i Eltang og Vilstrup, 121-3.
- Bølle Berethe, Fru, 244. Karine, Fru, 614-5.
- Børglum, Biskop, se Peder, Johan, Niels Stygge, Styge Krumpen, Kloster, 558. 560. 759. 783-9.
- Baarse Herreds Præstekalend, 26-7. 34. 36-8. 42. 45-6. 52.
- Baarse, Præst der, 146.
- Carlsen Christen, Borgm. i Aarhus, 663.
- Castrup Jens Pedersen, Degn i Nørre-Alslev, 668. 671-3.
- Censur se Bogforbud.
- Cervinus Christopher, Mag., 72.
- Charisius Jonas, Dr. jur. 221-4.
- Christensen (Christiernsen) Anders, Karmeliterprovincial, 772-9. — Anders, Pr. i Refsnæs, 146. — Anders, Mag., Pr. i Helsingør, 148. — Anders, Prof. Med., 42. 64. 67. 74. 82-3. 97-8. 103. 113. 115-8. — Christiern, Pr. i Tise, 563. — Christiern, Pr. i Vesterbølle, 365. — Christen, Student, 106-7. — Christen, Pr. i Værsløv og Jordløse, 146. 155-7. 159-60. — Eskil, Dr. Med., 75. — Gunde, Landstingsskr. i Viborg, 771. — Jens, Pr. i Selde og Aasted, 562. — Jens, Skolemester i Em Kl., 415. — Lauge, Stud. fra Ribe, 118. — Lavrits, Præd. i Næstved, 505-7. — Lavrits, Pr. i Vejby, Skriver paa Spøttrup, 523. — Lavrits, Student, 661. — Niels, Pr. hos Mog. Gøye, s. i Randers, 559. 792-3. — Oluf, Stud., 99. — Søren, Pr. i Uby, 146. — Thomas, Pr. i Allerslev, 42.
- Christian I, Konge, 272. — II, 161. 256. 272 fig. 556-8. 566. 825. — III, 344. 348-9. 409-12. 576. 825-6. — IV, 214. 220-4. 227. 231-3. 825-6. 831-2. — V, 875.
- Christian (V) Prinds, udv. Konge, 59. 142-6. 237. 611.
- Christianssand, 876-9.
- Christoffersen Ebbe, Student, 209-10. 212. — Hans, Pr. i Eggitslev, 147.
- Chrysostomus Oluf, Lektor, s. Bisk. i Vendelbo St., 207. 345. 346.
- Chytræus David, Prof. i Rostok, 413. 617. Nathan, 413.
- Colding se Kolding
- Clementsens Niels, Landsdom. i Jyll. 516-8. 552-3. 555. 731. — Rasmus, 517-8.
- Conradus, Munk, 34.
- Craft Johan, tysk Pr. i Kbh. 150.
- Crondal Jacob Nic., Pr. i Lyderslev, 179.
- v. Cöln Matthias, Jesuit, 843-4.
- Dalby i Ramsø H., 149.
- Dalby og Tureby, 147.
- Dalum Kloster, 860.
- Damianus Johan, Pr. i Lyderslev, s. i Kbh. og Herlufsholm, 176-7.
- Damsberg Jørgen Madsen, Pr. i Falckvorslev, 673-4.
- Daugbjerg Mads, Pr. i Skive, 554-5.
- Degneembedet, 25-6. 32. 37. 48. 56. 440. 610-11. 613-6.
- Dejbjerg og Hanning, 841.
- Dinsen Hans, Pr. i Gyrstinge og Fl. 149. 473-4. 476. 480-1.
- Dirichsen Hans, Mag. Pr. i Søborg, 148. — Hans, Forst. for Helliggejstes Hosp. i Kbh., 502.

- Distelberg Joh. Jakobsen, Pr. i Brørup og Lindkaud, 137.
- Dorothea, Chr. III's Dron., 379-80. 399-400.
- Dorothea Elisabeth, Chr. IV's Datter, 826-7.
- Dragsholm, 474. 476.
- Drejø, 640. 642-3. 646.
- Dresselberg Hans, 47. 50.
- Dronningborg v. Randers, 366. 790-2.
- Dueholm Kloster, 531. 564. 569-71. 742. 760.
- Dung Peder, Kan. i Kbh., 423.
- Durup og Stenild, 360. 364. 368. 370.
- Durup og Tøndering, 564. 580.
- Dybvad Jørgen, Prof., 24. 64. 67. 71. 73-4. 83. 89-90. 100. 103. 113. 117. 196. 202. 231-2. 234.
- Dyre Klavs, 219.
- Daa Hylleborg, 366. Jesper, 559. Klavs. 366.
- Daaben, 25-6. 32. 40-1. 57.
- Ebbesen Jørgen, Forst. for Testrup Hosp. 730.**
- Ebbesen Peder (Galt), 486-9. 491. 504. 507. 512. 518. 521. 733. 736
- Ebelholt se Æbelholt.
- Egby (Ejby) i Ramsø H. 149. 700.
- Egebjerg, Præst der, 149.
- Egøde, Vester-, 151. 697. Øster-, 147.
- Egennow Johannes' fra Haderslev, Student, 101.
- Egense Kirke, 518-20.
- Eggertsen Jens, Kan. i Odense, 512-4.
- Eggislev, Præst der, 147.
- Egtved og Ødsted, 443.
- Ejlby og Melby, 330.
- Eld (nu Elbo) Herred, 197: 444-5. 452-3.
- Eliæ Paulus se Helgesen.
- Elmelunde, 149. 678-9.
- Eltang og Vilstrup, 121-3.
- Em Kloster, Emsborg, 415-7. 532. 742.
- Emichsen Anders, 641-2. — Movrits, 501. 518.
- Emmerlev, 849.
- Endeslev og Vraaby, 144. 146.
- Engberg Anders, Student, 693.
- Erik af Pommern, 271-2. 779.
- Erichsen Anders, Pr. i Rørby, 158. — Jesper, Pr. i Ulse og Freslev, 696.
- Erlandsen Jakob; Ærkebisk. i Lund, 13-4. — Niels, Gelker i Lund, 15.
- Errebo Peder, Rekt. paa Herlufsholm, 74-6.
- Ersth Jakob, Pr. i Kregome, 142.
- Esbensen Lavrits, Pr. v. Frue K. i Rosk. 142.
- Esbønderup og Nøddebo, 148.
- Eskil, Ærkebisk. i Lund, 2-22.
- Esrom Kloster, 866.
- Essenbæk Kilde, 739.
- Everdrup, 36. 45. 50-1. 141. 146. 310-1.
- Exorcisme se Besværgelse.
- Faber Basilius, Mag. af Magdeborg, 413.**
- Fabritius Anders Hansen, Skibspr., s. Pr. i Gamborg, 323-4.
- Falk Jep, 818-20.
- Falkvorslev og Horeby, 673-4.
- Falster Jørgen Jørgensen, Prof. i Odense, 308.
- Fanefjord, 149. 341.
- Farsø (Torup Præstegd.), 358. 360. 364. 369. 371. 562. 705.
- Farstrup og Ajustrup, 352. 361. 365. 366. 370. 372.
- Farum, 152.
- Fassi (Fasti) Splid, Kan. i Viborg, 525-6. 544. 551. 555. 576. 714.
- Faxe, 40. 141. 147.
- Faxe Hans Jørgensen, Pr. i Kirkerup og Aagerup, 151. Hans, Skibspræst, 677.
- Ferslev og Vellerup, 148.
- Fincke Thomas, Prof. 66-8. 77. 80-2. 103. 116-7.
- de Fine Hans, Rekt. i Helsingør, 477.
- Finderup, Præst der, 50. 148.
- Flakkebjerg Herreder, 141. 147. 870.

- Flemløse Peder Jakobsen, Astronom, 100.
- Flyng 403. Præst der, 151. 182.
- Fodby, 147.
- Formula Concordiæ, 599. 607.
- Fos Anders, Bisk. i Bergen, 84-90. 92. Christen, Kan. i Aarhus, 219. Desiderius, Pr. i Kbh. 72. 92-4. 101-3. 109-11.
- Fosie og Lokkerup i Skaane, 317-8.
- Franchesen, Prior i Helsingør, 775-6.
- Frandsen Frands, Pr. i Vignæs, 315-7. — Hans, Prof. 110. 416. — Hans, Hr. i Kallundborg, 164. — Niels, Pr. i Magleby p. Møen, 336-7. 341. — Peder, Byfoged i Kbh., s. Herold, 110. 112. — Søren, Pr. i Fosie, 317-8.
- Franecker Univ., 102.
- Freberg Jens t. Freberg, 356. Freberg Jensen, 363. Povl, 366. 373.
- Frederik I, 533 flg. 559. 706. 715-8. 721. 793. 825. II, 181 flg. 350-1. 354. 357. 362. 365-6. 368. 381-2. 597-9. 826. III, 605-7. 827-34.
- Frederiksborg Slot, Præster der, 57. 467-8. 694. Skole, 450-1. 460.
- Frederiksodde (Fredericia), 124. 444.
- Fries Bernt Wigbolt, kgl. Raad, 410.
- Friis Anne, 344. Berthe, 346. 366. Christiern, Ridder, 762. Christian til Borreby, Kansler, 89. 100-3. 106. 110-1. 113. 176. 208-10. 221-2. 227. 229-31. 348. Christian til Kragerup, Kansler, 646-7. Dorethe, 344. Ellsabet, 348. Frederik, 346. Henrik t. Ørlund. 344-8. 357. 361. 366. Jakob. 347. Jep t. Lyngholm, 345. 347. 524. 534. 550. 729. 765. Jesper, 344. Johan, Kansler, 359. 493. 503. 507. 520-1. 548. 553. 820. Jørgen, Bisk. i Viborg, 521. 523-5. 532-81. 705-8. 715-38. 761-4. 767-8. Jørgen t. Krastrup, 363. 368. Karine, 344. 357. 361. 372. Kirstine, Fru, 345. 347. Marine, 345. Niels t. Hessel-ager, 75. 345. 365-6. Niels, Kantor i Viborg Kap., 345. 349. 527. 531. 544. 546-7. 565-81. 718. 727-8. 761-3. Otte, 345.
- Frost Aage, Pr. i Brorstrup. 707.
- Fuglede, Store og Lille, Præster der, 146. 152. 154-5. 157-9.
- Fur, Øen, 527-31. 565-80.
- Føerd Klavs, Boghandler, 150. Klavs Klavsen, Præst i Thorslunde, 150.
- Følleslev og Særstev, 146. 155-7. 159.
- Førslev i Flakkebj. H., 147.
- Førslev i Ringsted H., 141. 149.
- Faaborg, 640-3.
- Faardrup i Flakkebj. H., 147.
- Faarevejle, 149.
- Gabel Valdemar Christoffer, Kammerherre. 643-6.
- Gabler Matthias, Prof., 291.
- Gagge Holger til Førslev, Domprovst i Rosk., 152.
- Galandus, pavel. Legat, 21.
- Galt se Ebbesen Peder.
- Gadstrup, 149.
- Gamborg, Præst der, 324.
- Gamborg Knud Frederiksen, Pr. i Greve, 193.
- Gaverslund, 124-5. 442-3.
- Geed (Gjed) Anders i Gunderupgaard, Birkefoged til Aal B., 356. 363. 365. 371. Anders Jørgensen, Pr. i Søllinge og H., 616. Gunde, Student, 99.
- Gerkens Henrik, Provst i Vendsyssel, 783-9.
- Gersdorf Joachim, Rigshofm., 828-9.
- Gertsen Holger, Pr. i St. og L. Fuglede, 154.
- Gha Jørgen, Student, 106. 113.
- Gift Christoffer, Pr. og Lektor i Sorø Kl., 348.
- Gilaberti Joh., Dekan i Dorpat, 845-6.
- Gilleleje, Præst der, 142.
- Gimlinge, Pr. der, 147. 302-3. 326-8.
- Gislum, 360. 364.

- Gjedde Brostrup, 236.
 Gjedsted og Fjeldsø, 365.
 Gjentofte, Præst der, 42. 150.
 Gjerlev og Draaby, Præst der, 26. 143. 148.
 Gjerslev (Løve H.), 142. 148. 459-60.
 Gjordsen Klavs, kgl. Kansler, 537-8.
 Gjedesen Lavrits, Lekt. i Ribe, 69.
 Gjøe se Gøye.
 Glad se Lætus.
 Gladsaxe og Herløv, 76. 112. 150.
 Glim, Præst der, 151.
 Glob Anders, Mester, 773. Anders, kgl. Rentemester, 420. 552. 882. Else, 531. Niels, Bisk. i Viborg, 564.
 Glud og Hjarnø, 121.
 Glumsø, 151. 335-6.
 Goclenius, Magister, 72.
 Godske Mogens, 508. Peder, Lensm. i Kbh., 848.
 de Goes, Baron, kejserlig Gesandt, 822-34.
 Golt Johan, Livlæge, 410-1.
 Gotkæ Peder, Herredsfoged i Stevns H., 171.
 Gregersen Enevold, Pr. i Ullerup og Vejlbj, 444-5. 452-3. — Jens, Amtsskriver i Nyborg, 645.
 Gremari Nicolaus, Domicellus, 862.
 Grenaa, Præst der, 244. 246.
 Gretterup og Tise, 558. 562-3.
 Greve og Kildebrønde, 151. 183-4. 188-94.
 Grevinge, 40. 149. 185.
 Grimstrup og Orre, 840.
 Grinderslev Kloster, Sogn, 357. 441-2. 524. 563. 728. 735. 764-5.
 Gris Hans, 505-7. Palle t. Rosgaard, 368. Peder, Dronningens Kapellan, 421.
 v. Gronenberg Apitz, kgl. Sekr., 219.
 Grotte Verner Albertsen, Vikar i Odense, 503-4.
 Grubbe Ejler til Lystrup, 370. 771. Sigvard t. Hofdal, 103. 208. 211. 392. 396.
 Grum Povl Hansen, Pr. i Kornum og Løgsted, 376.
 Grundtvig N. F. S., Præst, 653.
 Græse, Præst der, 53. 148.
 Græsse Lucius Pedersen, Præst i Rye, 130-1.
 Græsted og Maarum, 148.
 Grønbæk Isak, Pr. i Kbh., 64. 75. 598.
 Grønland, 746-7.
 Grønnebæk Jakob Jakobsen, Pr. i Helsted, 168.
 Grønning Anders, Pr. i Farsø, 360. 364.
 Guldager Christen Jensen, Pr. v. Frue K. i Kbh., 101-11. 116.
 Guldsmed Hans Thom., Prof., 67. 70. 76. 79. 88-9. 93. 101. 103. 105.
 Guldsmed Peder, Borgm. i Engelholm, 495-7.
 Gulland, 272.
 Gullandsfar Jørgen, kgl. Sanger, 415.
 Gunderslev, 147. 244. 424.
 Gurre Slot, 850.
 Gyldenstjerne Anne, 360. Axel, 105. 360. Christian, 475. Gabriel, 345. 347. Hannibal, 412. Henrik, 354-6. 358. 360-1. 365-6. 376. Karine, 360. Knud Henriksen, Biskop, 351. 505. 568. Knud Henriksen, 366. Knud Pedersen, 486. 488-9. 491. 493. 495. 503. Mogens, 412. 414. 504. 820. Peder, 368. 770. Preben, 355. Vivike, 366.
 Gyrstinge og Flinterup, 149. 474-6. 480-1.
 Gødesen Jens, Bisk. i Aarhus, 219.
 Gøye (Gjøe) Axel, 761. Birgitte, Frue, 244. 289. 559. Christoffer til Gunderslevholm, 244-9. 375. Dorethe t. Torbenfeld, 482-3. Falk til Skjersø, 244. 253. Falk Falksen, 244-53. Henning, Hofmarskal, 106. Mogens, 244-53. Mogens, Rigshofmester, 345. 486-7. 489. 491-2. 499. 511. 521. 538. 543. 548. 553. 559. 567. 728. 760-1. 790. 793.

Gaarslev, 129.

Gaas Hans, Pr. i Svenborg, 508-11.
518-20.

Haderslev, 101. 112.

Hagenbjerg paa Als, 320-1.

Hagedsted og Gislinge, 151.

Haggæus se Aagesen.

Hald ved Viborg, 360. 523. 525. 542.
705. 719. 727. 735-6. 768-9.

Hald Jens Pedersen, Pr. i Kornum,
369-71. 373-4. 376.

Halmstad, 748.

Halveg Niels Olufsen, Kan. i Rosk., 183.

Hammer og Lundby, 38. (48). 141. 147.

Hammer Klavs, Prof., 76. Niels, Mag.,
76. 79. 91-2. 96.

Hamsfort Cornelius, kgl. Livlæge, 256.
412-3.

Hans, Hertug, Fred. I's Søn, 351. 410.
— Chr. III's Søn, 248. 412. — Chr.
IV's Søn, 253.

Hansen Albert, Bisk. i Aarhus, 155. —
Anders, Pr. i Helsted, s. i Kbh., 169.
— Anders, Rekt. i Kallundborg, 662.
— Frands, Pr. i Helsted, 168. —
Frands, Pr. i Ørsted og Daastrup,
339-40. — Gregers, Student, 680.
— Iver, Pr. i Humle, 414. — Jakob,
Kan. i Viborg, 543-4. 546. — Jakob,
Pr. i Brøndby, 60. 150. — Jens,
Kan. i Viborg, 350. 526-7. 543-4.
546. 555. 581. 718. 734. — Jens,
Magister, 464-5. — Jens, Pr. i Ulse,
30. 147. — Jens, Pr. i Ørum, Vis-
kum og Vejrum, 733-4. — Jørgen,
Kap. i Haslev og Braaby, 700. —
Jørgen, Pr. i Tjæreby, 62. 147. —
Klavs, Pr. i Helsted, s. i Vording-
borg, 169. — Mads, Pr. i Taars,
316. — Michel, Pr. i Vallekilde, 146.
154. — Mogens, Pr. i Helsingør,
781-2. — Niels, Pr. i Følleslev, 146.
157. — Niels, Pr. i St. og L. Fug-
lede, 152. — Niels, Pr. i Aarby, 164.
— Oluf, Pr. i Haslev og Br., 62.

149. — Peder, Kan. i Kbh., 411.

420. — Peder, Pr. Svallerup, 47.

146. — Samuel, Pr. i Haarlev, 145.

— Thomas, Pr. i Beldringe, 146.

Harboe Ludvig, Bisk. i Sjæl., 63. 141.

Hørdboe Christiern til Refstrup, 516-8.
Niels, 555.

Hardboøre, 350.

Hardenberg Ejler, 419. 820. Jakob,
515. 517. 520-1.

Harrested og Allindemagle, 149.

Hasebart Jakob, kgl. Wundarzt, 256.

Haslev og Braaby, 31. 62. 149. 700.

Hauge Hans Nielsen, 876-9.

Havdrup og Skjensved, 151.

Havrebjerg og Gudum, 148.

Hegelund i Torum Sogn, 359. 561. 724.

Hegelund Anders Pedersen, Pr. i Stege,
795. Christen Madsen, 722. 769.

Hans Mortensen, Pr. i Vorning, 723.

767-71. 802. Mads Mortensen, Pr.

i Vorning, 556-7. 721-4. 767-9.

Morten, Raadm. i Viborg, 557. 721-2.

Morten Jensen, kgl. Sekretær, 794.

Morten Mortensen, Pr. i Aalborg,

354. 557. 722. 768. 793-802. Peder,

Borgm. i Viborg, 350. Peder Jen-

sen, Bisk. i Ribe, 382. 384. 399.

633. 795. 839-40. Povl Mortensen,

Student, 801-2.

Hejnedsen Jakob, Skibsapr., 72. 76. 83.

Hejninge, Præst der, 150.

Hejnsen Rasmus, Kan. i Slesvig, 415-6.

Helgendyrkelse, 852-3. 857.

Helgesen Povl, Lektor, 273-300. 748.

750-1. 756-7. 772. 776-7.

Helsingborg, 467. Skole, 213. 456.

Sortebrødrekloster, 851. 868.

Helsing og Drøsselbjerg, 148. 507-8.

Vindehelsing, 161-2. 507-8.

Helsing og Valby, 147. 806. 811-8.

Helsingør, 109. 221. 407. 410. 464.

620-1. 630. 695. 757. 772-83. 806-

20. Hospital, 775. 777-8. 818. S.

Jakobs Hus, 818. Karmeliterkloster,

278. 298-300. 773-9. S. Nicola

- (Sortebr.) Kl., 777. Præster, 29. 53. 143. 148. 779-83. 817-8. Skole, 169. 477-8.
- Helsted, 151. 166-75. S. Gertruds Gilde, 168.
- Helstrup Peder Sørensen, Student, 620. 627-30.
- Hemmet og Vium, 840.
- Hemmet Iver Iversen, Bisk. i Ribe, 661. Thomas Iversen, Student, 635.
- Hem og Dølby, 554-5. 754.
- Hemmingsen Hans, afsat Prof. og Præst, 76. 93. 114. 118. — Niels, Prof., 89. 156. 183. 349. 384. 594. 596-8. 801-2. — Truels, Pr. i Birkerød, 142.
- Henriksen Mogens, Borgm. i Odense, 636.
- Herfølge og Sædder, 59. 143. 145. 180. 648-53.
- Herlufmagle, 152. 338. 505-7.
- Herlufsholm, 74. 76. 151. 177. 692.
- Hermansden Peder, Pr. i Rørby, 156. 158.
- Herslev og Gjevninge, 151.
- Hersted østre og vestre, 150. 458-9.
- Heye Jep, Kantor i Rosk. Kap., 173.
- Himmeløv, Præst der, 183.
- Hinge, Præst der, 711.
- Hindsholm se Lavr. Jakobsen.
- Hindtze Jørgen, Kan. i Kbh., 420.
- v. Hirstig Michel, kgl. Kirurg, 411.
- Hjaldesø Peder Jensen, Pr. paa Avernakø, 646-7.
- Hjembæk og Svinninge, 26. 50. 151.
- Hjerk og Harre, 562.
- Hjermind, Le og Hjorthede, 444. 729.
- Hjersing Jens, Pr. i Ørting og Falling, 431-2.
- Hjortlund Niels Pedersen, Kap. i Ringkjøbing, 841.
- Hjøring Anders Mathiesen, Pr. ved Vartov, 305-7.
- Hobro Michel Nielsen, Pr. i Tæbring, 139. Peder Nielsen, Pr. i Karlebo, 679-80.
- Hoffuindskyldt Erik, 509.
- Hofmand Hans i Helsinger, 806-10. 817. Lavrits, smst., 804. 807-18.
- Holbæk (og Mjerløse), 148. 183. 185. 464-5. Skole, 690.
- Holgelsen Oluf, Ridder, 161.
- Holk Anne, Fru, 448. Christen 24. 26. 69. 383. Ditlev, 24. Kirstine, Fru, 153.
- Holm Jakob Jensen, Bisk. i Aalborg, 196. 246-7. 366. 368. 370. 375-6. 620. 630-1.
- Holmynds el. Holmands Herred, 127.
- Holst Peder, Pr. i Næstved, 643-50.
- Holstebro, 738.
- Holtug, Præst der, 150.
- Horbelev, Præst der, 668.
- Hornum i Aars H., 705.
- Horsens, Korsbrødre Kl., 742. Graabr. Kl., 755.
- Humble Gregers Christensen, Pr. i Kirkeby og S. Alslev, 673-4.
- Hvalsø (Kirke-), 152. 404.
- Hvas Jens til Kaas, 532-51. 553. 560. 568. 718. 729. 735. Morten, Kan. i Viborg, 368. 577.
- Hven, 30. 40. 148.
- Hvestrup, 151.
- Hvid Christiern, kgl. Rentemester, 536-8. 541. 732-4. Christiern, Student, 413. Niels, Mester, i Viborg, 349. Niels, Bisk. i Lund, 453-7.
- Hvidbjerg i Thy, 438-9. 683-4.
- Hviding, 849.
- Hvidovre, 150.
- Hvidaa Provsti, 849.
- Hvitfeldt Arild, 24. 51. 64-6. 75-6. 84. 220. 473-4. 617-8. 625.
- Hyllested og Venslev, 45. 147. 660-1.
- Hyllinge i Flakkebj. H., 51. 147. 448-50.
- Hyllinge i Voldborg H., 53. 152.
- Hülsebroch Bastian i Malmø, 806-20.
- Høcken Johan, Lensm. p. Alling Kl. 352.
- Høg Anna, 569. Erik, Forst. for Tøstrup Hosp., 730. Just t. Vang, 349. Mogens, Lensm. i Odense,

- 325 329. Niels t. Eskjær, 533-4. Jøbjerg og Lyby, 563.
 718. Niels Laugesen, Pr. i Brandstrup, 712. Ove t. Tulbøl, 844. Jeger se Jæger.
 Peder, Rektor i Viborg, 375. Jelling Søren Andersen, Pr. i Glud og Hjørne, 120-1.
 Højby i Ods H., 149. 180. Jensen Anders, Kap., s. Pr. i Værsløv og J., 146. 159. — Christen, Prior i Grinderslev, 524. 765. — Ingemar, Pr. i Korsør, 804-5. — Jakob, Prior i Dueholm, 570. 577. 760. — Jakob Pr. i Jyderup, 156. — Jep, Kantor i Kbhs Kap., 419-20. — Lavrits, Skolemester i Kallundborg, 163. — Lavrits, Pr. i Østervelling, 714-5. 734. — Melchior, Pr. i Raklev, 141. 156. 158. 163. — Michel, Pr. i Græse og Sierslev, 53. 148. — Michel, Borgm. i Kallundborg, 160. — Morten, Pr. i Helsted, 151. 168-9. — Niels, Kap. paa Hannæs, 439. — Niels, Pr. i Kongens Thisted, 360. 364. 371. 377. — Oluf, Rekt. i Viborg, s. Pr. i Aalb., 348. 351. — Peder, Pr. i Jyllinge, 62. 151. — Peder, Pr. i Oddense og Otting, 556-9. 703. — Peder, Pr. i Østervelling, 715. — Povl, Pr. i Brøndum, Siem og Torup, 734. — Rasmus, Pr. i Gaverslund, 124-5. — Rasmus, Borgm. i Kallundborg, 162-3. — Thøger, Lektor og Pr. i Viborg, 344. 551. 722. 881.
 Ibsen Anders, Abbed i Æbelholt Kl. 780. — Bertel, Pr. i Gaverslund, 442-3. — Hans, Pr. i Kjøbeløv, 634. — Niels, Bisk. i Rosk., 424. — Niels, Kap. i Kallundborg, 158. — Søren, Pr. i Gretterup, s. i Roslev, 563. — Søren, Pr. i Vrove, 730.
 Ingelsen Siger, Pr. i Lyderslev, 175-6. Island, 75.
 Iversen Bertel (Pr. i Vejlbj og Ullerup), 452-3. — Hans, Pr. i Boslunde, 150. — Peder, Kan. i Lund, 496. — Rasmus, Pr. i Uby, 156.
 S. Jakob d. æ., 257. 260-2.
 Jakobsen Anders, Pr. i Slagelse, 141. — Hans, Pr. i Avnslev og Bovense, 321-2. — Jørgen, Pr. i Kallundborg, 146. 152-60. 164-6. 478. — Lavrits (Hindsholm), Bisk. i Odense, 308. 314. 321. 323-6. 674-6. — Lavrits, Pr. i Udby (Baarse H.), 27. 146. — Mads, Pr. i Præstø, 146. — Niels, Domprovst i Lund, 848-9. 851-2. 854. — Peder, Pr. i Ljunge og Braaby, 50. 149. 473. — Peder, Pr. i Ullerup og Vejlbj, 444. — Søren, Graabroder, 748.
 Jerne Sogn, 123.
 Jerne Palle Jørgensen, Pr. i Jerne og Skadst, 393.
 Jersie og Solrød, 404. Præst der, 55. 151.
 Jersin Jens Dinesen, Bisk. i Ribe, 170. 601.
 Jespersen Hans, Vikarius i Kallundborg, 163-4. — Niels, Abbed i Sorø Kl., 348. — Niels, Bisk., i Odense, 425-8.
 Jesuitiske Skoler og Propaganda, 54. 55. 199-200. 202. 206-12. 220-4. 243. 823-44.

- Jessen Jes, Pr. i Nykjøb. p. F., 676.
 Jette Lavrits, Pr. i Kallundborg, 155.
 Johan, Bisk. i Børglum, 860-1.
 Johan, Bisk. i Lybek, 868.
 Johan, Bisk. i Slesvig, 867.
 Johannes Nic., Pr. i Thoreby, 868.
 Jonsen Frants, Rekt. i Kbh., s. Pr. i Storeheddinge, 59. 73. 78-9. 107. 151. 470.
 Jordløse i Fyn, 739.
 Josefson Siger, Borgm. i Storeheddinge, 171.
 Juel (Jull, Juul) Anne, 363. Axel t. Villestrup, 369. 486-7. 492. 709. 733. 771. Iver, Domprovst i Ribe, 507. 563. Kjeld Iversen til Astrup, 564. Palle til Strandet, 363. 767. 771. Tønne til Søgaard, 690-3.
 Juel (Jul) Christiørn Nielsen, Pr. i Sorø, s. i Vidskil, s. i Strandby, 342-77. Kjeld Jensen, Bisk. i Viborg, 346. 352. 357-9. 412. 437-8. 441. 555. 570. 713. 734. 738. Niels, Rekt. i Viborg, 351. 357-8. Niels Pedersen, Pr. i Lime, 526. Peder, Pr. i Skive, 555.
 Junget og Torum, 558-60. 563.
 Jungshoved, 59. 146. 670.
 Justesen Jens, Pr. i Hinge, 711. Laust, Pr. i Vinkel, 711-2.
 Jyderup og Holmstrup, 151. 156.
 Jydstrup og Valsøllille, 150.
 Jyllinge og Gundsømagle, 62. 151. 183-4. (403).
 Jädicke Andreas, Mag. Hofpræd., 782.
 Jæger Klavs Hansen, Pr. i Taarnby, 150. Thomas Hansen, valgt Kap. ved Frue K. i Kbh., 94. 97. Thomas Klavs, Pr. i Aversie og Thestrup, 337-9.
 S. Jørgen, 257. 265-7.
 S. Jørgensbjerg K. v. Rosk., 151. 183.
 Jørgensen Hans, Mag. i Bergen, 88. — Jens. Pr. i Aarby, 161. — Lavrits, Pr. i Slaglille, 474. 881. — Mads, Pr. i Aarby, 155. — Peder, Pr. i Hjarup og Vamdrup, 128. — Søren, Pr. i Aarby, 146. 153. 157. 164-6. — Søren, Pr. i Svørborg, 147.
 Jørlunde, Præst der, 142. 148.
 Kalend (Præstegilde), 26-7. 34. 36-7. 42. 45-6. 52. 56. 58. 614. Kalendegods, 425-9.
 Kallehave (Langebæk), Præst der, 27. 146.
 Kallundborg, 146. 152-66. 169. 256. 478. 648. 662. Hellig Kors Alter i Vor Frue K., 161-2. S. Gertruds Alter, 163-4. Slot, 850-1. Graabrødrekloster, 746-7. 851.
 Kallundborg Anders Jensen, Pr. i Vørslev, 158.
 Kampe Vincents, Titulærbisk. af Grønland, 746-7.
 Kapellaner, 37. 42-3. 58. 661.
 Karise og Alslev, 147.
 Karlebo, 45. 49. 148. 680.
 Karlslunde og Kagstrup, 151.
 Karrebæk, 147. 465-6.
 Karsmose Oluf, Abbed i Sorø, 348.
 Karup Kirke, Hospital, 490-1. 738-40.
 Kat Jens, Borgm. i Viborg, 344. 350. 727. 729.
 Katholm Rasmus, Stud., s. Prof. 417.
 Kaus Baltzer, Bogfører, 69. 599. 625.
 Kempe Niels Pedersen, Pr. i Høje og Starby, 453-7. Povl, Prædikant, 557.
 Kettinge paa Als, 319.
 Kettinge paa Laaland, 331.
 Kildebrønde se Greve.
 Kippinge, 161. 741.
 Kirkerup og Aagerup, 151. 183-4.
 Kirketugt, 25. 32. 35. 40. 45. 50. 53. 57. 857.
 Kirkeværger, 30. 44.
 Kjølby, Præst der, 149. 332-5.
 Kjeldgaard i Salling, 524. 564.
 Kjerteminde, 321. 328.
 Kjettrup Kirke, Præst, 355. 359. (377).
 Kjuse Hans Pedersen, Pr. i Karlslunde, 151.

- Kjær Søren (Skriver), Tolder og Borgm. i Kolding, 379-80. 882. Hans, Rekt. i Kolding, 380-1.
- Kjæbeløv, 634.
- Kjøbenhavn, 142. 145. 346. 354. 410-1. 497-503. 821. 830. Belejring 1658 fig., 133. 305-7. 331. 680. 693-4. Kapitel, 277. 297-8. 411. 419-20. 423-4. 859-60. — Kirker: Vor Frue, 68-70. 72. 75-6. 78. 88-9. 93-8. 100-11. 142. 150. 169. 349. 354. 359. 419-20. Helliggejst, 142. 150. 169. 602. Holmens, 178. 677. S. Klemens, 421. S. Nicolai, 101. 150. 156. 228. 276 fig. 421. 598. S. Peders, 497-9. 776. (Petri, 150). Slotskirken, 169. 177. 294. 296-7. 421. 850. Tugthuskirken, 169. — Kloostere: Graabrødre, 421. S. Klare, 421. Helliggeisthus (Vartov Hosp.) 37. 305-7. 333. 412. 422. 501-3. 633. S. Jørgens Hosp., 296. 422. 775. S. Gertruds Kapel, 422. Karmeliterkolleg., 277 fig. 422. 775. — Skole, 69. 73-4. 78. 107. 170. 222. 458. 794. Slot (Lensmænd), 348. 357. 361. 368. Teglgård, 74-5. Universitet se d. O.
- Kjøbenhavn Dines Sørensen, Student, 662-7.
- Kjøge, 156. 350. 423. Præster, 141. 149. Skole, 475-6.
- Kjøge Anders Pedersen, Rektor ved Kbh. Sk., 222.
- Kjølstrup og Agedrup, 328-9.
- Kjøng i Sjæl., 147.
- Klavsén Jørgen til Biby, svensk Gesandt, 389. — Niels, Bisk. i Aarhus, 443.
- Klemens-Matthis, Kan. i Viborg, 544.
- Klotz Stefan, Gen. Superint., 607.
- Knebel Søren, Byfog. i Viborg, 350.
- Knoff Christoffer, Hofpræd., 452. 618-9. 625-6. Daniel, Præst i Rosk., 151.
- S. Knud, Knudskud, 871-2.
- Knud VI, Konge, 16. 18. 21.
- Knudsen Bonde, Pr. i Selde og Aasted, 373. 440-1. — Joachim, Pr. i Skamby, 504-5. 515-6. — Markus, Pr. i Vis-kinde, 157.
- Kock Jørgen, Borgm. i Malmø, 805.
- Oluf Jensen, Pr. i Lund, s. i Kbh., 150. 204. 603.
- Kok Lavrits Olufsen, Pr. i Refsnæs, 153.
- Kolding, 378-82. 399-400. 410-2. 417. 635. 658. Graabrødre Kl., 755.
- Koldinghus, 375. Lensmænd, se Iv.
- Krabbe, H. Below, K. Markdanner, Sten Bilde.
- Kolding Jon Jensen, Pr. i Andst, 70. 378-400. 657-9. Niels Nielsen, Hofpræst, 186. 256. 410-2. 417. Poul Jensen, Pr. i Vindinge, s. Forst. for Herlufsholm, 147. 208.
- Kongel Anders Olsen, Pr. i Krogstrup og Kyndby, 431.
- Kongsted i Ribe St., 133-6.
- Kongsted i Sjæl., 147.
- Kornerup og Svogerslev, 151.
- Kornum og Løgsted, 352. 356. 361. 369-70. 373-4. 376.
- Korsør og Taarnborg, 150. 804-5. Slot, 850.
- Kotte Lavrits, Pr. i Aalborg, 794. Niels, Student, 115.
- Krabbe, Slægten. 528-31. 565. Erik, 735. Erik, 761. Glob, 529. 565. 574-5. 577. 579. Iver, 352. 529. 565. 574-80. 820. Jens Michelsen, 528-9. Karen, Fru, 690-1. Maren Jensdatter, 528-30. Michel Jensen, 528-9. Mogens, 529. Morten, 528-9. 531. Niels Michelsen, 528-9. 531. Tyge, 415. 493. 499. 505. 511. 529. 533. 539. 551.
- Krabbe Jørgen, Birkefoged paa Fur, 571-4.
- Krag Niels, kgl. Sekr., 219. Otte, Lensmd. i Nyborg, 318-21. 323. 642. 644. 664. 688. Niels, Etatsr., 642-5.
- Krag (Krage) Anders, Prof., 65. 67. 71. 77-84. 89-91. 93-8. 100-5. 111-6.

- Niels, Prof., Historieskriver, 66-73. 76-8. 90. 93-5. 97-100. 103. 105. 111-2. 114. 254. 396. Peder. Pr. i Ringsted, 149. 474.
- Kragelund Niels Ped., Pr. i Lejrskov, 128. Peder Jensen, Bisk. i Ribe, 123-4.
- Kregome og Vinderød, 142. 151.
- Kristrup og Hornbæk, 701-2.
- Kronborg (Krogen), 680. 781.
- Krummedige Erik, 489. 492. 503. 513. 518. 641-2. Sofie, Fru. 805.
- Krummerup og Fuglebjerg, 56. 147. 183-4.
- Krumpen Jakob, kgl. Sekr., 569. 731. Otte, 349. 520. 555. 563. 723. 767-8. 820. Styge, Bisk. i Børgl., 345. 486. 527. 534. 558. 717-8. 720. 784-5.
- Kruse Enevold, kgl. Rentemester, 219.
- Krøger Nicolaus, Pr. i St. Magleby, 150.
- Kudal Mikkil, Pr. i Vinkel og Rind, 710. 712. 765-6.
- Kundby, Præst der, 151. 435-7. 481.
- Kvislemark (Vindinge), 147. 183. 403.
- Kvækere, 274.
- Kyndby, Præst der, 50. 148. 430.
- Kyndesen Jesper, Herredsfoged i Ars H., 160.
- Kyse se Kjuse.
- Kaas i Salling, 526. 531 fig. 550.
- Kaas Bjørn, Rigsraad, 374. 770. Erik, Bisk. i Viborg, 565-6. 731. Erik, 371. 688. Jens, Lensm. i Aalb., 371. Jørgen, Lensm. p. Rugaard, 330. Mogens, 545. Mogens, 646. 677. Niels t. Staarupgaard, 543. Niels, Kansler, 64-7. 183. 383. 385. Thomas Jensen t. Damsgaard, 533. 551.
- Lage, Biskop i Viborg, 523.
- Laholm Bent Pedersen, Kap. i Tikjøb, 689.
- S. Lambert i Ribe, 739.
- Landskrone, 496-7. Karmel. Klost., 298. 776. 779.
- Landzgraff Niels Madsen, Præst i Sørby, 147.
- Lang Mattis, Pr. i Randers, s. Bisk. i Aarhus, 349. 790-1.
- Lange Anne, Fru, 161-2. 507-8. Christen t. Dejbjerglund, 678. Erik til Engelsholm, 247. 250-1. Gunde, 506-7. Jøp, 161-2. Niels, 161. 512. Peder, 508. Villem, Prof., 664.
- Lassen Jens, Pr. i Hjerminde, 444.
- Laugesen Hans, Bisk. i Ribe, 79. — Jørgen, Pr. i Asmundtorp og Tofte, 450.
- Lavritsen Anders, Prof., 183. — Bo, Rekt. i Malmø, s. i Rosk., 214. 218. — Christen, Pr. i Birkørød, 470. — Hans, Kan. i Rosk., 183. — Hans, Pr. i Søllinge og Hellerup, 613-6. — Ib, Pr. i Skibsted, 734. — Ib, Official paa Spøttrup, 534. Forst. for Testrup Hosp., 730. — Jørgen, Pr. i Stege, 141. 494-5. — Jørgen, Pr. i Hammer og L., 38. 147. — Jørgen, Pr. i Sorø, s. i Slag-lille, 149. 474-5. 881. — Just (Ranch), Pr. i Vinkel, 710-3. 765-6. — Malte til Albæk, 761. — Mathæus, Kan. i Rosk. 867-8. — Niels, Hr., Foged i Børglum Kl., 785. — Oluf, Pr. i Hyllinge, 51. 147. — Peder, Lektor i Malmø, 207. 295. 756. — Peder, Pr. i Tygelse, 112. — Søren, Pr. i Hornum, Hylleborg og Flejsborg, 705-6. — Ægidius, Student, 69-70. Ledøje og Smørum, 150. 297.
- Lejel Sander, Borgm. i Helsingør, 809.
- Lejrskov, Præst der, 128. 394.
- Leipzig Univ., 381.
- Lemvig Anders, Prof., 67. 80. 99. 104. 113.
- Lerche Knud, Pr. i Nysted, 317.
- Leth Hans, Hofpræst, 606.
- Lidemark og Bjeverskov, 141. 144. 183. 404. 408.
- Lille Heddinge og Højrup, 151.
- Libbert Jakob Jensen, Pr. i Oddense

- og Otting, 556. Oluf, Pr. i Skive, 516-8. 552-6. 758.
- Limbæk Lyder, Ridder, 860.
- Lime, S. Vincens Kirke, 524-6, 533.
- Lindenov Christoffer, 835-8. Christoffer, 694.
- Lipper Herman, Mag., 101-2. 118. Præst i Kregome og Vinderød, 151.
- Ljung Anders Zachariasen, Pr. i Fin- derup, 60. 148. Mattis, Prior i Sorø, 350.
- Ljunge og Braaby, Præst der, 50. 149. 473. 651.
- Ljunge og Uggeløse, 148.
- Lovens og Alstrup, 360. 364. 367.
- Lukassen Jakob, Hører i Holbæk, 690-1.
- Lund, Ærkebiskopper, 2-22. 288. 819. 845-7. 851. 863-4. Biskopper, se Fr. Vormordsen, N. Palladius, N. Hvid, Mog. Madsen, P. M. Ostrup. Domkirke, 496-7. 586-8. 655. 802-4. Kapitel, 218-9. 440. 496. 802-5. 848-9. 852. S. Nicolai K., 848. Skole, 233. 614.
- Lund Christian Hansen, Prof. i Odense, 308. Hans, Pr. i Magleby, 147. Niels, Pr. i Næstved, 697.
- Lunde og Ovtrup, 840.
- Lundforlund, 150.
- Lunge Niels Vincensen, 495. Ove, 487-9. 491. 495. 497. 499. 501. 503. 514. 516. 539. 719.
- Lyderslev og Frøslev, 150. 175-9. 403.
- Lykke Anne, Fru, 349. 723. 767-71. Erik, 658. Jørgen t. Hverring, 719. Jørgen t. Overgaard, 362. 370. 375. 709. 723. 767. 771. 820. Kaj, 688. Kirstine, 370. Peder t. Nørlund, 761. Peder, Ærkedegn i Rosk., 424.
- Lyndbylille, 151.
- Lyndelse (Nørre) Kirke, 514-5.
- Lyngby (Kongens), 150. 424. 619. 627.
- Lynov Fabian, Borger i Kbh., 105. 111-2.
- Lyskander Klavs Christoffersen, Pr. i Herfølge, 59. 143. 145. 197.
- Lytzow Hugo, Lensmd. paa Antvor- skov, 310. 326-7.
- Lüxdorph Bolle Pedersen, Pr. i Nørre- jerløse, 692-3.
- Lye, 642-3.
- Lægvidsen Morten, Pr. paa Ovø, 148.
- Læsø, 527. 534. 576. 716-8.
- Lætus Niels, Mester, 464. Rasmus, Prof., 413. 415.
- Løbekapellaner, 29.
- Løgsted (Løgster) se Kornum.
- Løng Lavr. Sigersen, Pr. i Kjøge, 149.
- Løvenbalk Jens Nielsen, 882. Mogens til Tjele, 534.
- M**achabæus Christian, Forst. i Sorø, 206. 413. Johannes, Prof., 159. 349.
- Madom Christen, Pr. i Refsnæs, 155.
- Madsen Anders, Pr. i Vemmeløv, 308-10. — Bo, Alterpr. i Næstved, 492-3. — Jakob (Vejlø), Bisk. i Odense, 228. 633-4. — Jens, Pr. i Alsted paa Mors, 486-7. 539. — Jørgen, Pr. i Farstrup, 352. 365-6. 372. — Lavrits, Pr. i Ejlbj og Melby, 330. — Mogens, Bisk. i Lund, 105. 194-238. 600. 632. — Niels, Pr. i Val- løby, 59. 144. 146. — Oluf, Borgm. i Kbh., 97-8. 103. — Oluf, Pr. i Viskinde, 158. — Oluf, Pr. i Øster- egesborg, 36. — Peder, Pr. i Her- sted ø. og v., 458-9. — Peder, Pr. paa Varbjerg Slot, 441-2. — Povl, Bisk. i Ribe, s. i Sjæl., 158. 182. 183. 382. 442-3. 445-6. 451. 457-9. 619. 626-7. 835. — Samuel, Pr. i Vollerslev, 145. — Svend, Pr. i Sebber, 361. 364. 367. 369. 373. — Thomas, Pr. i Marvede, 35-6. 51. 147. 448-50. — Truels, Kan. i Lund, 815.
- Magleby paa Amager, 150.
- Magleby i Flakkebjerg H., 147. 302-5.
- Magleby paa Møen, 149. 336-7. 341.
- Magleby i Stevns H., 150.
- Magnus, Chr. III's Søn, 344. 411.

- Magnus Eriksen, Prinds, 8. 17-8.
 Major Georg, Prof. i Vittenberg, 414.
 Måjgrevegilde, 47.
 Malle Kirke, 351. 363.
 Malmø, 317. 361. 801. 805. 843.
 Skole, 78. 206-12. 214. 218. 233.
 Målt og Folding, 132-3.
 Mand Michel, Præst, 412. Peder
 Andersen, Pr. i Jersie, 55. 151.
 Marcussen Søren, Pr. paa Sejro, 156.
 S. Margrete, Margreteskud, 371-2,
 Margrete, Dronning, 160. 523. 716.
 866.
 Mariager, 363. Kloster, 531-2. 579.
 739. 742.
 Mariager Anders, Pr. i Kbh., 156.
 Jens Løvrlisen, Pr. i Viby, 126-7.
 Maribo Kloster, 350.
 Markdanner Kasper til Søgaard, 383.
 393. 397-8.
 Markorsen Thor, Mag., 75. 617-36.
 Marsvin Anne, Jfr., 503-4. Jørgen, 770.
 Marvede, 35. 51. 147. 446-50.
 Matthisen Jakob, Bisk. i Aarhus, 663-7.
 Meisner Jakob Christoffersen, Pr. i
 Hyllested, 660-1.
 Melanchton Filip, 410.
 Melby i Strø H., 151.
 Melchiorson Jesper, Pr. i Raklev, 146.
 155-6. 158-9.
 Mensalgods, Præsters, 159-60.
 Mern, Præst der, 146.
 Metzner Leonhard, Prof., 214. 844.
 Michelsen Christen, Prof., 67-9. —
 Christoffer, Læsemester i Odense,
 348. — Jens, Pr. i Hem og Dølby,
 554-5. 755. — Jens, se Møenbo. —
 Johannes, Provst i Hvidaa Provsti,
 849. — Mads, Pr. i Vallekilde, 155.
 — Mogens, 67-8. — Søren, Pr. paa
 Sejro, 155.
 Middelfart, 255-6. 452.
 Misqgeorgius Joh., Musiker, 99.
 Mogensen Henning, 203. — Henrik,
 Tolder i Helsingør. 407. 817. —
 Jens, 521. — Jon, Rekt. i Bergen,
 Ny kirkehist. Saml. V.
- 84-90. 92. — Niels, Pr. i Tise, s i
 Jebjerg, 563. — Peder, Pr. i Sla-
 gelse, 150. — Svend, Prior i Ørg-
 levkloster, 729. Provst i Vestervig
 Kl., 345.
 Moltike Everard, Ridder, 863.
 Monrad Erik, Bisk. i Ribe, 602. Johan,
 Pr. i Kettinge, 318-20.
 Morkjær Kloster, 742-3.
 Mors Ø, 533-41. 547. 566. 581. 681-8.
 760.
 Morsing Christiern Torkelsen, Prof.,
 157.
 Morsing Jens Sørensen, Feltpræst,
 681-8.
 Mortensen Anders, Pr. i Følleslev,
 155. — Klavs, Rigens Skriver, 235.
 — Movrits, Official, 740-1. — Niels,
 Pr. i Kildebrønne, 190-2. — Oluf,
 Borgmester i Kbh., 69. 97-8. 103-4.
 107-8. 110.
 Moth Rudolf, Mag., Præst, 700.
 Movrits, Hr., Forstander i Karup, 740.
 Movrits, Magister, 94.
 Movritsen Mads, Pr. i Aarby, 155. —
 Niels, Kap. i Thisted og Binderup,
 633. — Tyge, Pr. i Kundby, 151.
 481.
 Mulli Lavrits, Borger i Kbh., 412.
 Mule Caspar, Hoymester for Chr. III's
 yngre Sønner, 248. 411. Jens, Dr.
 med., 253-5. Niels i Odense, 256.
 Niels, Pr. i Besser, 468.
 Munk Ebbe, 660. Hans, 509, Iver,
 Bisk. i Ribe, 509. Mogens, Lands-
 dommer, 487-9. 491. 497. 504-5.
 509. 511-2. 514. 516. 521. 533.
 543. 729. Oluf, 820. Peder, Rigs-
 admiral, 70. 770.
 Munk Niels t. Havbrogaard, 368. Pe-
 der, Borgm. i Kbh., 98.
 Munkebjergby, 148.
 Mülman, kath. Pater i Kbh., 824.
 Mylting Peder Henriksen til Sø, 683.
 Münter Fred., Bisk. i Sjæl. 649-50.
 Myre Hans i Lund, 804.

- Møen, 141. 149. 332-7. 340-1. 678-9. 870.
- Møenbo Jens Michelsen, Kan. i Viborg, 349. 555. 882.
- Mørk Niels, Student, 70.
- Nådvere d. hell., 29. [41. 46. 47. 54-5. 58. 822.
- Nakskov, 331.
- Navtrup, 526.
- Nested Hans Povlsen, Pr. i Helsted, 169-70.
- Nestelsø og Mogenstrup, 147.
- Nibe, S. Jost's Kapel, 730-3. 739. 741.
- Nidløse, 148.
- Nielsen Anders, Bakkalavr, 218-20. — Anders, Forst. i Karup, 740. — Benedictus, Pr. i Odense St., 867. — Christen, Pr. i Everdrup, 45. 146. — Christen, Pr. paa Fur, 571. 574. — Christiern, Pr. i Vrove og Resen, 730. — Hans, Dominikanerprovincial, 748. 757. — Hans, Pr. i Følleslev, 156. — Hans, Pr. i Kjelby, 332-5. 341. — Jens, Pr. i Durup og Stenild, 360. 364. 368. — Jens, Pr. i Gyrtlinge og Fl, 475. — Jens, Pr. i Kundby, 435-7. — Jens, Vikar i Viborg, Pr. i Røding, 535. 546. 555. 581. 726-7. — Kjeld, Kap. i Uldborg og Raasted, 661. — Knud, Pr. i Lime, 525-6. — Laurentius (Klosterlasse), Jesuit, 220-4. 826. — Lavrits (Riber), Bisk. i Vendelbo St., 346. 349. — Peder, Pr. i Herrested (Toftlund), 443. — Peder, Student, 106-7. 114. — Povl, Pr. i Buderup, 437-8. — Simon, Pr. i Vordingborg, 146. — Stanislaus, Pr. i Jungshoved, 59. 146. — Søren, Pr. i Selde og Aasted, 440-1. 558-60. — Thue, Pr. i Sønderholm, 368. 371.
- Nold Christian, Prof., 606.
- Norbagge Svend, Bisk. i Rosk., 582-90.
- Norby Peder, 503-4. Søren, 819-20.
- Nordrup og Farrenløse, 149.
- Norge, 539. 600.
- Norsk Kirkeordinans, 235. 600.
- Noviomagus Hans Povlsen, Pr. i Terslev og Ørslev, 150. Povl, Hofpræd., 411. 417.
- Nyborg Slot, 409. 519. Len, se Otte Krag, Mog. Kaas. Skole, 409. 414. 614.
- Nykjøbing paa Falster, 426. 428. 430. 668-74. 676.
- Nykjøbing paa Mors, 351. 681. 684-8. 760.
- Nykjøbing i Sjel., 149.
- Næsby og Tyvelse, 151. 153. 349. 648-53.
- Næstved. Præster, 35. 141. 151-2. 465. 492-3. 505-7. 648-50. 697. Kloster, 289. 350. 559.
- Nørbæk, 730.
- Nørholm Jens, Borgm. i Aalb., 359. 368.
- Nørhaa, Præstevalg der, 438-40.
- Nørrealslev, 668-76.
- Nørre- og Sønderbork, 120. 840.
- Nørrejerløse og Kvandløse, 148. 185. 689-93.
- Odden, Præst der, 142. 149.
- Oddense og Otting, 526. 556-8.
- Odder Sogn, 457-8.
- Odense, 255-6. 621. 636. 788. Biskop, 853. 861-2, se Jens Andersen, K. Gyldenstjerne, J. J. Sadolin, N. Jespersen, Jak. Madsen, Hans Knudsen Vejle. Gymnasium, 307-8. Skole, 256. 414. S. Knuds Kl., 417. 871. S. Hans Kl., 416. V. Frue Kirke, 503-5. 515-6. S. Albani K., 503-4. 512-4. 583. 588. Hospital, 513-4. Stift, 849.
- Offesen Oluf, Kantor i Rosk.Kap., 183.
- Olavius Joh., Pr. i Randers, Digter, 695.
- Olsen Axel, Rekt. i Lund, 232-3. — Christen, Pr. i Næsby og Tyvelse,

- 650-3. — Jørgen, Pr. i Faxe, 141.
 — Lavrits, Pr. paa Odden, 142. —
 Oluf, Pr. i Endeslev, 144-6. (Se
 Olufsen).
 Oluf, Konge, 866.
 Olufsen Christen, Pr. i Tavlov, 135.
 — Henrik, Provst paa Mors, 760.
 — Jens til Bustrup, 529. — Kjeld,
 Kan. i Viborg, 347. 526-7. 544. 569.
 571. 718. — Knud, Pr. i Sejrslev,
 681-4. — Oluf, Pr. i Randers, 695.
 — Peder, Pr. i Borre, 341. — Peder,
 Pr. i Tømmerup, 146. — Søren, Pr.
 i Kirkehelsinge, 507-8.
 Orm Michel, Pr. Sønderjærløse, 142.
 Ormslev og Kolt, 662-7.
 Osius Hieronymus, Poet, 413. 416.
 Oslo, Biskop der, 142.
 Ostrup Povl Mortensen, Bisk. i Lund,
 841-3.
 Otzøsing Oluf, Borger i Kallundborg,
 159-60.
 Ottesen Hans, Kan. i Lund, 218.
 227.
 Ousen Jens, Forst. i Karup, 740.
 Ousted, Præst der, 152.
 Ove Kirke, 761-2.
 Overtro, 46. 54. 372. 375 (se Papist.
 Levninger. Trolddom).
 Ovesen Mats, Provst i Randers, 791.
 Ovre se Hvidovre, Rødovre.
 Ovrø, Præst der, 25-6. 30. 148. Kirke,
 183.
 Oxe Torben, 297. Albert, 428-9.
 Peder, 770.
- P**alladius Niels, Bisk. i Lund, 348-9.
 801. Peder, Bisk. i Sjæl., 153. 349.
 413-4. 447. 565. 782. 801. 817-8.
 821.
 Paludanus se Kjær.
 Pant Olaus, Dekan i Roskilde, 424.
 Papirmølle paa Hven, 30.
 Papistiske Levninger, 28-9. 34. 43-4
 (se Overtro).
 Paris, 244-53.
- Parsberg Anne, 381. Mandrup, Rigs-
 raad, 75. 391. 395-8. Verner, 381.
 448. 820.
 Paslich Kaspar, Dekan i Rosk. Kap.,
 183. 413.
 Pauli Simon, Prof. i Rostok, 618. 621.
 624. 631.
 S. Peder, 257. 269-70.
 Peder, Bisk. i Børglum, 716-7.
 Pedersborg og Kindertofte, 148.
 Pedersen Anders, Pr. i Følleslev, 159.
 — Christiern, Kan. i Lund, Skri-
 bent, 773-4. 778. 802-20. — Chri-
 stiern, Domprovst i Viborg, 544.
 568. — Christiern, Pr. i Lyndelse,
 514. — Christoffer, Pr. i Tostrup
 og Uggerløse, 148. 463-4. — Hans
 (Basse), norsk Rigskansler, 92 —
 Hans, Pr. i Bregninge og Bjergsted,
 153. — Hans, Pr. i Tømmerup, 159.
 — Hans, Pr. i Vig, 51. 149. —
 Jørgen, Pr. i Østerlinnet, 508-11.
 — Lavrits, Pr. i Nykjøbing p. F.,
 668. 674. — Matthis, Kan. i Kbh.,
 298. — Matthis, Pr. i Lidemark,
 141. — Morten, Kan. og Pr. i Ros-
 kilde, 185. 187. — Morten, Pr. i
 Hyllinge, 53. 152. — Morten, Pr. i
 Raklev, 158. — Niels, (Aurilesius),
 Prof., 158. — Niels, Pr. i Bregninge
 og Bjergsted, 146. — Niels, Pr. i
 Voxlev og Nibe, 730-3. — Niels,
 Univ.s Foged og Kvæstor, 90. 96.
 102. — Povl, Pr. i Roskilde, 98.
 152. — Rasmus, Stiftsskriver i
 Vendelbo St., 786. — Reimer, Lek-
 tor i Viborg, 346. 350. — Rim-
 bolt, Rektor, s. Pr. i Viborg, 347-8.
 578. — Søren, Pr. i Kyndby, 60.
 148. — Søren, Pr. i Nørsted, 141.
 — Thomas, Abbed i Vor Kl., 764.
 — Thomas, Pr. i Blære, 563.
- Perregaard Jens Madsen, Pr. i Ulse,
 696-7.
 Plog Peder, Prior i Helliggejsthus i
 Kbh., 502.

- Pochsten Oluf Rasm., Pr. paa Sejre, 698-700.
- Podebusk Henning, Ridder, 865.
- Jytte, Frue til Irup, 360. 363. 438-9.
- Predbjørn, 486. 488-9. 497. 499. 501-5. 507. 511. 515-6. 714.
- Pogvisk Hans, 524. 764. Lavrits, 682. 684.
- Pontanus Peder Lavritsen, Pr. i Vid-skil Kl., s. i Kjettrup, 359. 377.
- Pors Niels, Pr. i Ørum, 734.
- Povlsen Christiern, Pr. i Buderup, 437-8. — Jeb, Pr. i Viborg, 577-8.
- Jens, Pr. i Kornum, 352. 356. 359. 361-2. — Lavrits, Pr. i Sven-strup, 319. — Mads, Pr. i Store-heddinge, 141. — Matthiis, Dr. med., Kan. i Rosk., 183 — Pedér, Pr. og Kån. i Rosk., 183. 407.
- Prang Niels Simonsen, Pr. i Vidskil, s. i Kornum, 352. 355. 361. 369. 376.
- Pratensis Joh., Prof., 367. Philippus, Kännik i Kbh. og Aarhus, 420. 491.
- Premerbergus Marcillus, Student, 417.
- Provsteembedet, 24. 28. 364.
- Prædikener, 25. 52. 56. 59. 667. 669-73.
- Præstedragt, 32. 37. 44. 48. 53. 56.
- Præsteed, 592-612.
- Præsteembedet, 24-62.
- Præstegaarde, 30. 35. 707-8.
- Præstekaldelse (Valg), 31. 56. 57. 433-84. 619. 657-702.
- Præstekalend se Kalend.
- Præstelønning (Offer), 27. 31. 53 (se Tiende).
- Præstetugt, 679.
- Præstø, 27. 38. 146. Kloster, 742.
- Psalmehøget, 878-80.
- Pugdøl Gregers Enev., Pr. i Hemmet, 840.
- Puzzel Christiern, Forst. for Testrup Hosp., 730.
- Paaske Niels, Mag., 103.
- Quitzøv Jørgen, 513.
- Qvist Jens, Pr. i Skulleløv, 148. Kort, Slotspr. paa Frederiksborg, 57.
- Raffn Pedér, Pr. i Rye, 152 (se Ravn).
- Raklev, Præster, 141. 146. 155-6. 158-9.
- Ramel Anne, Frue t. Birkholm, 690-3.
- Ramløse og Annisø, 59. 147. 465.
- Ranch Hieron. Justesen, Pr. i Viborg, 375. 710-11. 713.
- Randers, 365. 559. 695. 741. 790-3. Helliggejsthus, 488. 793. Graabrø-dre Kl., 548. 742. 755. 790-1. V. Fruø K., 791. S. Mortens K., 792-3.
- Rantzov Henrik, 72. 705. 736-7. Jo-han, 736. 781.
- Rasmussen Christen, Pr. i Slangørup, 51. 148. — Hans, se Skomager. — Jan, Herredsfog. i Nørreherred paa Falster, 674-5. — Knud, Pr. i Ly-derslev, 150. 175-6. — Lavrits, Pr. i Præstø, 27. 38. — Lavrits, Stu-dent, 75. — Morten, Pr. paa Sejre, 146. — Niels, Pr. i Lyderslev, 175-7.
- Ravn Jens (Hansen), Pr. i Ørum, 733-4.
- Ravensberg Christoffer Jepsen, 277. Klavs Eriksen, 512.
- Ravnkilde (og Brorstrup), 564.
- Rebofledø Bernardino, Greve, spansk Gesandt, 827-8.
- Refsnæs, Præster der, 146. 153-5.
- Reetz Federik, 677. Peter, 678.
- Reinhard Martin, Reformator, 273-95.
- Reinhold Eliás, Prof. med., 416. 418.
- Rørslev i Løve H., 148.
- Rørslev i Tune H., 151. 403-4.
- Resen Hans Povlsen, Prof. s. Bisk. i Sjæl., 67-9. 71-2. 75. 77-8. 80-2. 99. 104-5. 113. 117. 158. 203. 211. 224. 232. 235. 601-3. 609-11. 660. Peder Hansen, Præs. i Kbh., 166-7.
- Restrup, 347. 351. 360.

- Réventlov C., Storkansler, 874.
- Rhuman Hans, Pr. i Aarhus, 126.
Wolfgang, Prof., 154.
- Ribe, 443. 739. 741-2. Biskop, 861.
868, se H. Tavsén, P. Madsén, H.
Laugesén, P. Hégelund, I. I. Heim-
met, J. D. Jersén, E. Monrad, P. J.
Kragelund. Kapitel, 123-4. 197.
346. 411. 536. 545. 552. Katrine
Kirke, 132. Graabrødre Kl., 755.
Stift., 601-2. 612. Riberhus, Løns-
mænd, 658.
- Riber Christén Hansen, Prof., 636.
- Riber Niels Lavritsen, Stud. s. Prof.,
247 (se Lavrits Nielsen).
- Riber Peder Hansen, Røktør i Frede-
riksborg Sk., 450-1.
- Richardsén Frands, Pr. i Sørø, s. i
Skamstrup, 475. 477-9. 481-4.
- Ringkjøbing, 841.
- Ringsted, 5. 13. 142. 149. 173. Kloster,
181. 346. 401. 871-2. Skole, 336.
- Rislø, Præst der, 151.
- Rohde Lavrits, Præst, 694-5.
- Roholte, 147.
- Rolfsted Kirke, 514-5. 616.
- Rørup, 149.
- Rosendal Christian, Pr. i Elmelunde,
679.
- Rosenkrands Birgitte, Frue, 271. Chri-
stoffer t. Skjern, 711. Erik Nielsen,
Dekan i Kbh., 419. 507. Erik Ot-
tesén t. Bjørnholm, 501-3. Frede-
rik, 383. Gundé, 130-1. Holger t.
Boller, 767. 770. Jørgén t. Kjeld-
gaard, 564. Jørgén t. Rosénholm,
70. 75. 159. 368. 375. 379. 390.
395. 398. 767. 770. Niels Eriksen,
271. Oluf Nielsen t. Vallø, 293.
503. Oluf, Baron, 193-4. Otte t.
Næsbyholm, 349.
- Roskilde, Biskopper, 2 fig. 288. 423-4.
582. 587. 589. 853. 862-3. 867.
Domkirke, 259. 401-9. 582-90.
654-6. S. Laurentii K., 289. 587.
655. S. Ibs K., 151. 183. Vor
Frue K., 142. 423. 583. 589. 656.
Kloster, 871-2. Kapitel, 46. 98.
101. 152. 170-1. 173. 179-92. 197.
298. 300. 405-9. 419-20. 424. 849.
851-2. 854. 867. Konventhus, 59.
142. Sortebrødre Kl., 742. Præster,
51. 142. 151. 152. 407. Skole, 169.
214. 416. 418. 464. 678.
- Roskilde Villads Olsen, Pr. i Greve,
198.
- Røsløv og Rybjerg, 563.
- Rostok Univ., 411 (413). 617-8. 621-2.
623-4. 631. 633. 635-6. 710.
- Rotfeld Jens til Broistakov, 349.
- Rothkirch Wentzel, Lensmand paa
Antvorskov, 136.
- Rothstén Knud, 661.
- Rud Erik, 369. 770. Knud, 511. Knud,
26. Mette, 365. 372. Otte, 365.
Peder til Vognserup, 435-7. 508.
- Rudkjøbing, 642.
- Rugmannus Claud. Joh., Pr. i Lynd-
bylille 151.
- Rye i Sjøel., 152.
- Rye i Aarh. St., 130-1. 739. 741-2.
- Rye Kloster i Sønderjyll., 520-1.
- Rødby og Ringsebølle, 311-4. 881.
- Rødning og Krøjberg, 523.
- Rødning i Nørlyng H., 535. 581.
726-7.
- Rødovre, 150.
- Rønneby i Bleking, 638.
- Rønnébæk og Olstrup, 147.
- Rønnov Ejler til Hvidkilde, 511-2.
Joachim, Bisk. i Rosk., 288. 344.
747. 781. Markvard til Hvidkilde,
512.
- Rørby, Præst der, 146. 156. 158-9.
- Rørbæk og Grynderup, 360. 364.
- Sadolln Hans Theophilusén, Pr. i
Horbelø, 668-70. Jørgén Jensen,
Bisk. i Odense, 348. 350. 519. 557.
593. 705.
- Samsing Jørgén, Kantor i Aarhus,
Kap., 532. 740. 748. 757. Movrits

- Ottesen, Lektor, Pr. i Tjæreby, 141.
 Peder, Pr. i Helsingør, 782-3. 817-8.
 Sand Augustinus, tysk Pr. i Helsingør, 53. 148.
 Sandberg Sofie, Fru, 370. Helvig, Fru, 685-6.
 Sandersen Hans, Mester, i Kallundborg, 158.
 Sandby, Præst der, 151.
 Sascerides Joh., Prof., 65-6. Gellius, Dr. med., 71-3. 79. 90. 99. 118. Gellius Jensen, Student, 678-9.
 Saxe, Historieskriver, 2-22.
 Saxild Peder, Pr. i Svallerup, 155.
 Scavenius Lavr. Mort., Bisk. i Sjæl., 156 (se Skavbo).
 Schack Hans, Gen.-Feltmarskal, 329.
 Schelderup Peder Jensen, Pr. v. Frue K. i Kbh., 109. 142. 150.
 Schwartzbach Martin, 68-9. 72.
 Schytte Hans Andersen, Pr. i Fane-fjord, 341 (se Skytte).
 Sebbler Sogn, Kloster (Barmer Præstegd.), 361. 364. 367. 369. 374. 556-7. 728. 761-3.
 Seefeldt Enevold Jensen til Visborg, 349. Jakob til Visborg, 358. 395. 398. Jørgen Christoffersen, Lensmd. i Ringsted, 335-6. 678. 844.
 Seem v. Ribe, 131-2.
 Sehested Christen Thomsen, kgl. Kansler, 665. 827-8.
 Sejrslev, Ejerslev og Jørsby, 681-5.
 Seirup Jakob Simonsen, Pr. i Malt og Folding, 132-3.
 Sejv, Præster der, 146. 155-6. 697-700.
 Selde og Aasted, 373. 440-1. 558. 561-2. 564. 754.
 Sengeløse, 150.
 Simensen Jens, Pr. i Andst, 382. 393. — Jesper, Borgm. i Viborg, 345. 569. — Oluf, Pr. i Roskilde, 51. — Oluf, Student, 693-4. — Thomas, Pr. i Hjerik, 562.
 Sinnig Jens Andersen, Prof., 159. 345. Niels Klavsen, Pr. v. Frue K. i Kbh., 109. 226.
 •Sjæleringen•, 39-40.
 Skade Ellsabet, 366. 678. Niels, 366.
 Skamby, 504.
 Skamstrup og Torbenfeld, 151. 481-4.
 Skanderborg Slot, 345. 366.
 Skarpenberg Johan t. Lund, 523.
 Skavbo Klavs Lavritsen, Prof., 65. 617. 622. Lavrts, Prof., 67. 100. 103. 114 (se Scavenius).
 Skeel Albert t. Hegnet, 564. Anders t. Hegnet, 564. 761. Christen t. Fusing, 362. Herman, kgl. Sekr., Landsdommer i Jyll., 347. 565. Lars t. Jungetgaard, 542-3. 564. 570. Ludvig, 520-1. Niels t. Nygaard, 352. 520-1.
 Skibsted og Lyngby, 734.
 Skiby, Præst der, 142. 148.
 Skive og Resen, 552-5. 707. 754.
 Skivholme Kirke, 491.
 Skjelskør, 298. Præst der, 147.
 Skjern, Ribe St., 840.
 Skjerninge og Hundstrup, 688-9.
 Skjævinge og Gjøløse, 151.
 Skjønning Jakob, Bisk. i Viborg, 345-6. 577. 737. 882.
 Skjærpinge i Flakkebj. H., 147.
 Skjærpinge i Vib. St., 348. 351.
 Skodborg Jørgen, Ærkebisk. i Lund, 544. 882.
 Skolevæsen, 838-40, se under Em Kloster, Vidskil Kloster, Malmø Sk.
 Skomager Hans Rasmussen, Prof., 64. 69. 90. 93-5. 110.
 Skomager Jørgen, Dr. jur., kgl. Raad, 112. 390. 396.
 Skotte Villum, 79. 96.
 Skov Michel, Gen. Adjut., 688. Peder, Student, 688.
 Skovgaard Anders, Ærke-degn i Viborg, 347. 531. 544. 565. 569-81. 729. 736. Hans, Official i Lund, 804. Hans, kgl. Sekr., 183. 190. 331. 415.

- Skovshoved, S. Anne Kapel, 422.
- Skram Jørgen, 366. Niels, 375. Peder, 374. 770. 820.
- Skriftemaal, 26. 27. 36. 53. 59. 822.
- Skriver Morten, Økon. i Kommunitetet i Kbh., 66. Niels Jensen, Raadm. i Kbh., 98. 103.
- Skrøder Hans, Almanakforf., 112.
- Skullelev og Selsø, 148. 183-4. 404.
- Skytte (Skyt, Skøtte, Skøt) Christen Madsen, Pr. i Brorstrup, 709. Hans, Raadm. i Kbh., 103. Jens, Pr. i Grenaa, 244. Jens Olesen, Pr. i Kornum og Løgsted, 376. Knud Nielsen, 138-9. Mads Jakobsen, Pr. i Brorstrup, 705-9. Niels, Pr. i Vestervig, 138. Niels Christensen, Pr. i Brorstrup, 710. Oluf Nielsen, Rekt. s. Pr. i Viborg, 347. 577-8. Oluf Thøgersen, Pr. i Tingsted, 668-75. Søren Jensen, Pr. i Grenaa, 244-53. (Se Schytte).
- Skaaning Peder Lavritsen, Kap. i Gimlinge, 326-8.
- Skaanske Kirkelov, 10-17.
- Slagelse, 327. 466. 742. Kirker og Præster, 141. 150. 183-4. 659. 698. Skole, 791. 795.
- Slagelse Kjeld Jensen, Student, 668-76.
- Slaglille og Bjernede, 149. 474-5. 480.
- Slagslunde og Ganløse, 152.
- Slangerup, Præst der, 51. 140. 148.
- Slangerup Hans Ol., Prof., 67. 80. 89, 95. Nicolaus, Student, 77-8.
- Slesvig, Biskop, 847. 867. Kapitel, 415. 849. Stift, 847-8.
- Slotsbjergby og Sludstrup, 150.
- Smed (Smith) Henrik, i Malmø, 417.
- Snebjerg og Tørring, 678.
- Snesere, 26. 36. 146. 183.
- Snodstrup, 152.
- Snoldelev og Tune, 151. 183. 185. 187-8.
- Soderup og Eskildstrup, 148. (403). 694-5.
- Sofie, Fred. II's Dronning, 101.
- Sommer Christiern, 490. 492. Christen Jensen, Pr. i Gretterup, s. i Junget, 563. Niels, Pr. i Alsted, 487. Oluf, 490.
- Sorterup og Ottestrup, 150.
- Sorterup Jørgen, Pr. i Lyderslev, 179.
- Sorø Kloster, 181. 346. 348. 350. 423. 472-81. 866. Kirke, 587. Præster, 150 (se Rettelsen S. 881), 348-9. 459-60. 474-5. 478-9. 483. Skole, 195-7. 208. 218. 460. 475. 477-9.
- Sparre Aage Jepsen, Ærkebisk. i Lund, 819.
- Spend Chr. Nielsen, Pr. i Vordingborg, 331. 677.
- Spjellerup og Smerup, 147.
- Spøttrup, 523-4. 534-7: 542. 550-1. 725.
- Staffensen Christen, Pr. i Aalborg, 794. Hans, Pr. i Nørrealslev, 669-75 (se Stephanus).
- Stage Søren Jakobsen, Raadm. i Ribe, 443.
- Stalvig Gaard paa Lugtenæs (Løjt), 539. 719.
- Star Christen, Pr. i Bjerring og Mammen, 713. Kjeld, Pr. smst., 713. Niels, Pr. i Hjerminde, 375. 444.
- Stavning, 840.
- Stega, Kirke, Præster, 141. 149. 493-5. 794. Skole, 430.
- v. Steinwick Conrad, kgl. Livlæge, 416.
- Stenløse og Vexø, 152.
- Stenmagle og Stenlille, 148. 183.
- Stensen Sten, Lensm. paa Bornholm, 804.
- Stephanus Johannes, Prof., 99. 105. 166. 194-238. 473-81. Steffen Hansen, Prof. i Sorø, 197. 393.
- Stettin, 845.
- Stevns Herred, 141. 150-1. 166-79. 870. 872-3.
- Sthen Hans Chr., Pr. i Malmø, 211.
- Stiftsbjergby, 56. 142. 151.
- Stigsen Jep, Borgm. i Ringsted, 173. — Povl til Trendrup, 537. 735.

- Stillinge, 148. 183-4.
 Stockelmann Hans, Bogtrykker, 64. 72.
 Storeheddinge, 170-4. 183. Præst, 47.
 59. 141. 151. 169. 179.
 Stovby og Hornum, 129-30.
 Strandby (Vadgaard Præstegd.), 353.
 355. 357 fig. 376-7.
 Strassborg Akademi, 245-53. 413.
 Strøby Oluf Michelsen, Kap. i Tostrup
 og Uggørløse, 462-4.
 Strynø, 642-3. 646.
 Strø, Præst der, 151. 185.
 Strøby og Varpelev, 150.
 Stub Christen, Pr. paa Frederiksborg,
 s. i Aarhus, 467. Christen Chri-
 stensen, Pr. i Kornum og Løgsted,
 376. Christiørn, Kan. i Viborg,
 543-4. 546. Iver, Prof., 67. 70.
 76-83. 89-91. 93. 100. 102. 118.
 224-5. 602. 635. Matthias, Borgm.
 i Viborg, 344. Oluf, i Kbh., 634-5.
 Peder, Borgm. i Viborg, 543. 556-8.
 Peder, Regnskabsprovst i Vendsy-
 sel, 788-9. Peder Pedersen, Pr. i
 Aars, Giver og Hovbro, 709.
 Stubbekjøbing, 42b-8.
 Sturm Joh., Prof. i Strassborg, 245.
 413.
 Stygge Christiørn til Randrup, 735.
 Niels til Nøragergaard, 370. 373.
 Niels, Bisk. i Børglum, 558. Peder,
 570.
 Sundby (Ude-) i Sjøel., 148.
 Sunesen Anders, Ærkebisk. i Lund, 2.
 Svallerup, Præst der, 47. 146. 155.
 Svane Hans, Bisk. i Sjøel., 239-40.
 303. 680. 690. 692. 698-9.
 Svaning Jakob, Kannik i Lund, 118.
 Niels, Student, 64.
 Svenborg, 508-11. 518-20. 642.
 Svenstrup paa Als, 319.
 Sværborg, Præst der, 48. 147.
 Synckesen Jens, Pr. i Rolfsted, 514.
 Syv Sogn, 183. 185-7. 404.
 Syv Peder, Pr. i Helsted, 167-70.
 Sæby i Jyll., Kloster, 488-9.
 Sæby og Gjersløj, 152. 403.
 Sæby og Hallensved, 148. 155.
 Søborg, Præst der, 148. Slot, 850.
 Søllerød, Præst der, 150.
 Søllinge og Høllerup, 613-6.
 Sønderholm, Præster der, 368. 371.
 Sønderjerløse, 142. 148.
 Sønderup og Nordrup, 39. 47. 150.
 Sørby, 147.
 Søren, Hr., Forstander i Karup, 490. 740.
 Sørensen Bertel, Pr. paa Sejro, 155.
 — Bertel, Prior i Antvorskov, 413.
 — Christen, Pr. i Lyderslev, 176.
 178-9. — Christiørn, Pr. i Jør-
 lund, 142. — Hans, Pr. i Sæby
 og Hallensved, 155. — Jakob, Pr.
 i Rørby, 146. 159. — Klavs, Pr. i
 St. og L. Fuglede, 146. — Knud,
 Pr. i Flyng, 151. 182. — Oluf,
 Kap. i Helsingør, 818. — Peder,
 kgl. Livtæge, 64. 70. 79. 383-4.
 766. — Steffen, Pr. i Vørst, 384.
 — Søren, Pr. i Lyderslev, 179. —
 Søren, Pr. i Viskinde og A., 146.
 Saaby og Kidserup, 152.
 Tagesen Hans, Pr. i Gjerlev og Draaby,
 26. 143. 148.
 Tandslet paa Als, 319-20.
 Tavlov (og Eritse), 135. 452-3.
 Tavlov Jørgen Bertelsen, Prof. i Odense,
 308.
 Tavsan Chr. Madsen, Pr. i Lyderslev,
 s. Biskop i Christianssand, 177.
 Tavsan Hans, Bisk. i Ribe, 351-2.
 412. 416. 557. 730. 821.
 Terkelsen Povl, Hører v. Kbh.s Skole,
 73-4. 83.
 Tersløse, 148. 660.
 Terslev og Ørslev, 150.
 Testrup Hosp., Rinds H., 730. 742.
 Thenner Jeronimus, kgl. Raad, 417.
 Theophilus Povl, Pr. i Slagelse, 150.
 659.
 Theophilus Klavs, Prof., 67. 72. 80.
 103-5. 214. 399. 628.

- Thisted, 349. 556. Skole, 386.
 Thisted (Kongens) og Binderup, 360.
 364. 371. 377. 633.
 Thomesdatter Kirsten, Priorisse i Ørslev Kl., 728-9.
 Thomesen Hans, Pr. ved Frue K. i Kbh., 94. 879-80. — Iver af Ørslevkloster, 728-9. — Jens, Landsdom. i Jyll., 729. — Mogens til Damsgaard, 533. — Morten, Pr. i Kjøge, 141. — Niels, Pr. i Aarby, 157. — Peder, Pr. i Torum, s. Bisk. i Vendelbo St., 345. 349. 558-61. 724. 759-60. Peder, Pr. i Gretterup, s. i Farsø, 558. 560. 562-3.
 Thoreby, 868.
 Thorslunde og Ishøj, 150. 403. 837.
 Thott Axel Persen til Herlevgaard, 271. Oluf Axelsen til Vallø, 270-2. Otte, 636. Tage, 820.
 Thy, 386-7. Thyøre, 350.
 Thøgersen Peder, Bisk. i Viborg, 344. 350-1. 359-60. 363-4. 369-70. 375. 551. 632. 734. 770. 881-2.
 Tibirke, 147.
 Tidemand Hans, Pr. i Tikjøb, 148. 629.
 Tiende, 9-17. 33. 35. 753. 785-7.
 Tikjøb, 148. 689.
 Tingsted, 674-5.
 Tise se Gretterup.
 Tjustrup, 147.
 Tjærebro Anders, Kap. i Kallundborg, 157.
 Tjæreby i Flakkebj. H., 62. 141. 147.
 Tjæreby og Alsnyderup, 151.
 Tofft Niels Christensen, Pr. i Bredstrup, 133-7.
 Toftlund (Herrested), 443.
 Togsværd, 147.
 Togsværd Jakob Hansen, Pr. i Vestergegede, 697.
 Torbenfeld (nu Frydendal), 482-3.
 Torbensen Søren, Kan. i Viborg, 725-6. — Søren, Pr. i Hjerik, 562.
 Torndal Søren Chr., Pr. i Helsingør, 29. 143. 148.
 Tornekrands Michel Nielsen t. Kye, 346. Niels Michelsen, 369.
 Torup i Strø H., 151.
 Torum i Salling, 358.
 Tostrup i Sjæl. (uvist hvilken af de to Kirkebyer af dette Navn), 39. 56. 445-6.
 Tostrup (Høje-), 150. 637-9.
 Tostrup og Uggerløse, 148. 462-4.
 Toxotius se Skytte.
 Trane Peder Mogensen, Pr. paa Frederiksborg. 467-8. Peder, Borgmest. i Viborg, 542.
 Trelund Lave, Præst, 840.
 Trogelsen Niels, Pr. i Østervelling, 712.
 Trolddom, 361. 795-800.
 Trolle Byrge til Lillø, 440. Herluf, 813.
 Trolovelse, 33. 41.
 »Trumpeslet», 248.
 Truelsen Bent, Pr. i Snese, 26. — Jørgen, Pr. i Helsted, 168.
 Tryggevalde Len, 24. 176. 179.
 Tuxen Peder Sørensen, Pr. i Kornum og Løgsted, 376.
 Tvis Kloster, 351. 362.
 Tybjerg, Præst der, 151.
 Tygesen Christiern, Alterpr. i Viborg, 547. 729. — Jens til Randrup, 761.
 Tymand Marqvord, 501.
 Tæbring, Ovtrup og Rakkeby, 139. 739.
 Tølløse, 148.
 Tømmerup, Præst der, 146. 159.
 Taarnborg se Korsør.
 Taarnby paa Amager, 150.
 Taars, 315-7.
 Uby (Udby) i Ars H., 146. 156-7.
 Udby i Baarse H., 27. 146.
 Udby i Tudse H., 151.
 Ugerup Arild, 453. Axel, 497. 503. 516.
 Uldborg og Raadsted, 661-2.
 Ulf Johan, Dr., 299.
 Ulfeld Jakob t. Kogsbøl, 770. Korfits

- Knudsen, kgl. Sekr., 354. 413. 416-8. 556. Korft's, Rigshofmester, 832.
 Marie, Frue, til Basnæs, 302.
 Ulfstand Hak Holgersen, 159. Holger, 497. 516. Jens Truidsen, 409. 411. Truid, 161. 499. 504-5. 507.
 Ullerup og Vejlbj, 130. 444-5. 452-3. Ullis og Føvllum, 353. 360. 364.
 Ulriksholm, 328-9.
 Ulse og Freslev, 30. 147. 696.
 Undløse, 148.
 Ungstrup Kirke, 490.
 Universitet, Kbhvns., 25. 42. 63-118. 143. 195-238. 291. 297-8. 303-5. 389-92. 394-9. 617-23. 627-36. 674-6. 773. 834-8. 841-3.
 Uno Villum, Apotheker i Kbh., 414.
 Unys Hans, Pr. i K. Lyngby, 627.
 Urne Axel, kgl. Sekr., 503-4. Johan, Ridder, 805. Klavs, 820. Lage, Bisk. i Roskilde, 278. 297-8. 492-3. 751. 773. Lage, Landsdom. i Skaane, 614. 804. Sivert, 677.
 Ursin Axel Nielsen, Pr. i Krogstrup og Kyndby, 430-1. Niels, Rekt. i Stege, 430.
V
 Vadum, Præst der, 794.
 Valdemar d. Store, 4-21. Atterdag, 850-66.
 Waldkirch Henrik, Bogfører og Bogtrykker, 100. 217-9. 228.
 Valkendorf Christoffer til Glorup (og hans Kollegium), 69. 74. 75. 78. 91-3. 95-6. 98. 102. 104. 111-2. 115-6. Erik, Ærkebisp i Trondhj., 287. 297. Erik, 217. 405. Henning, 514. 676.
 Vallekilde og Hørve, 146. 154-5. 183-4.
 Vallensbæk, 150.
 Vallensved, 147.
 Vallø Hans Pedersen, Pr. i Greve og Kildebrønde, 151. 193.
 Valløby Kirke, 257-72. Præst, 59. 194.
 Vammen, Lindum og Bigum, 713.
 Vandal Niels, Mag., 103.
 Vang og Torup, 486.
 Varbjerg Slot, Præst der, 441-2. Varde, 840.
 Warnstorp Jon, 785.
 Vedby i Løve H., 148.
 Vedel Anders Sørensen, Historieskriver, 79. 383. Hans Laugesen, Pr. i Andst og Gjesten, 128.
 Vejby i Sjæl., 148.
 Vejby i Vib. St., 523.
 Vejger Herman, 410.
 Vejlbj se Ullerup.
 Vejle, 125. Sortebrødre Kl., 548.
 Vejle Hans Knudsen, Pr. v. Nicolai K. i Kbh., 112. 228. 231.
 Vejle, se Jakob Madsen.
 Vejlø og V. Egesborg, 147.
 Vemmelev, Præst der, 150. 308-10.
 Vemmetofte, 271.
 Venebjerg og Skallerup, 787.
 Wenk Hans, kgl. Sekr., 544-5.
 Venusin Jon Jakobsen, Prof. 209-12. 224. 392. 399. 473.
 Verst og Bække, 138. 384.
 Vesterborg p. Laal., 679-80.
 Vesterbølle, 365.
 Vesteregede, 151. 697.
 Vestervig Kloster, 345. 351. 386. 531-2.
 Vestervig og Agger, 138-9. 742.
 Viborg, 344-50. 365. 368. 371. 374-5. 524-81. 729. 741. Biskopper, 523-7. 532-81, se Erik Kaas, Jørg. Frlls, Jak. Skjønning, Kjeld Juel, P. Thøgersen. Kapitel, 345. 347. 349-50. 358. 369. 420. 524-81. 716-8. 720-1. 731-2. 735. 766. Domkirke, 357. 359. 516-8. 526-9. 542. 547. 552-3. 569-70. 579. 725. 734. S. Mortens Kirke, 547. S. Laurentii Kapel, 535. S. Nicolai Kirkelade, 730. S. Hans Kloster, 531. Graabrødre Kl., 542. 549. Sortebrødre Kl. (Kirke), 534. 538. 714. 727. 881. Skole, 233. 345-8. 351. 366. 375. 527. 881. Sognepræster og Prædikanter, 577-8. 881-2.
 Viby og Thiset, 126-7.

- Wichorp Joh., Provst i Hvidaa Pr. 849.
 Vidakil Kloster, 345. 350-7. 360-7. 376-7.
 Wien, Jesuitskole, 834-7.
 Viffert Axel, Lensm. i Ribe, 382. 442. Korfits, Lensm. paa Hald, 360.
 Vig og Asminderup, 51. 149.
 Vigerius Marcus, Kardinal, 747-8.
 Vigersted, 149.
 Vildt Thomas, Pr. i Brorstrup, 705.
 Vilhelm, Bisk. i Rosk., 582 flg.
 Villads, Forst. for Testrup Hosp., 730.
 Villadsen Hans, Pr. i Glumsø og Bavelse, 335-6. — Ib, Pr. i Evedrup (Hvam), 730.
 Villumsen Klavs, Herredfog. i Tybjerg H., 338. — Thomas, Kan. i Lund, 68. 208.
 Vilsted Sogn, 361. 376.
 Vind Christen, 457-8. Frederik, 194.
 Vinding Michel Hansen, Skibspræst, s. Pr. i Aastrup p. F., 694.
 Vindinge se Kvislemark.
 Vindinge i Tune H., 151.
 Vingaard Hans, Bogtrykker, 821. Mads Bogtrykker, 64. 72. 75. 84. 100. 114-5.
 Vinke Niels, Forstander i Helliggejsthus i Kbh., 633.
 Vinkel og Rind, 710-3. 765-6.
 Vinstrup Peder Jensen, Sjæl. Bisk., 23-62. 67. 76. 98. 103. 118. 143. 158. 164-6. 196-9. 202-3. 217. 225-6. 228-31. 236-8. 391. 396. 462-6. 470. 474-81. 483-4.
 Vinter (Winther) Christiern, Pr. i Østervelling, 714. Michel Svendsen, kgl. Foged i Rødby, 314. Niels Jensen, Pr. i Kristrup, 701-2. Peder, Pr. i Høve, 26. 468-9.
 v. Wisch Hans, 574.
 Viskinde og Avnsø, 146. 156-8.
 Vittenberg Univ., 100-1. 246-7. 405. 411-2. 414-6. 556-8. 593. 618-9. 625-6. 631.
 Vitzenorp Johannes, 419-20.
 Vixnæs, 515-7.
 Vognsen Niels, Student, s. Pr. i Landskrone, 97-8.
 Vollerslev og Gjørlev, 145.
 Wolsen Jørgen, Pr. i Beftoft, 443.
 Vor Kloster, 741. 764.
 Vordingborg, Præster, 146. 169. 331. 677. Slot, 736. 850. 866.
 Worm Jakob, Digtet, 194.
 Vormordsen Frands, Lektor, 207.
 Vorning, Kvorning og Hammershøj, 721-4. 767-71.
 Voxlev og Nibe, 730-3.
 Vrejlev Kloster, 737.
 Vrove og Resen, 729-30.
 Wulf Johan, Kan. i Ribe, 536. 552.
 Wutzleren Josephus, Poet, 417.
 Værløse, Præst der, 150-185.
 Vørslev og Jordløse, 146. 155-60.
 Zwergius Dittl. Gotth., Pr. i Slangerup, 140.
 Æbelholt Kloster, 423. 780.
 Ægteskab (Lysning, Vielse, Ægteskabs-sager, Skilsmisse), 30. 44. 52. Præsters, 710-11. 713. 756-7.
 Ø Kloster, 360. 531.
 Ølseagle og Lellinge, 149. 404.
 Ølsted, Præst der, 151.
 Ølstykke, 152.
 Øm se Em Kloster.
 Ønslev, 670. 674.
 Ørlunde, 344-8.
 Ørslev Kloster, 728-9.
 Ørslev og Bjerre, 147. 446-8.
 Ørslev og Solbjerg, 148.
 Ørsted og Daastrup, 149. 339-40.
 Ørting og Falling, 432.
 Ørum Slot og Len, 347. 351. 386. 534.
 Ørum, Viskum og Vejrum, 733-4.
 Østeregede, 147.
 Østeregesborg, 34. Præst, 36. 146.
 Østervelling, 712-5. 734.

Ager, 37. 44. 49-50. 201.

Aagerup se Kirkerup.

Aagesen Jens (Raaby), Rekt. i Malmø, 78. 206-12.

Aal Birk, 353. 361. 364-5.

Aalborg, 178. 351. 353-4. 359. 368-9.

371. 375. 722. 741-3. 755. 794-801.

874-5. Biskopper, se Lavrits Niel-

sen, J. Boringholm, J. J. Holm,

A. Andersen, J. Bircherod. Kirke,

S. Budolphi, 794. Vor Frue, 348.

789. Nonnekloster, 851. Skole,

345. 789.

Aalborg Hans, Boghandler, 68. 70. 84.

94-5. 104. 202. 214. 218-9. Jens

Christensen, Pr. i Kbhvn, Helsted

og St. Høddinge, 169. Søren Chri-

stensen, Pr. i Lyderslev, 176-8.

Aarby i Ars H., 146. 155. 157. 161.

Aarby Lavrits Eriksen, Pr. i Magleby
i Flakkebj. H., 502-5.

Aarhus, 344. 413. 416. 663-5. 729.

740-1 756. Biskopper, se Niels

Klavsen, Ove Bilde, Mattis Lang,

Lavr. Bertelsen, P. Vinstrup, Alb.

Hansen, Jens Gødesen, Jak. Matthi-

sen. Domkirke, 126-7. 351. 363.

Kapitel, 325. 467. 491. 532. Jfr.

Marie Kloster paa Brobjerg, 764.

Sortebrødre Kl., 742. 755-6. 763.

Skole, 416.

Aastrup paa Falster, 693-4.

